

BAŞKA BİR VATANIMIZ YOK!

**ABHAZYA'NIN ÖZGÜRLÜK SAVAŞI
1992-1993**

SELÇUK SIMSIM

Yayın No : 23
Kitabın Adı : **BAŞKA BİR VATANIMIZ YOK!**
Abhazyanın Özgürlük Savaşı (1992-1993)
Yazan : Selçuk Sımsım
Kapak Tasarım : Yunus Karaarslan
ISBN : 978-605-83472-0-5
1. Baskı Tarihi : Eylül-2018
2. Baskı Tarihi : Haziran-2019
Baskı ve ilt : Ofis Yayın Matbaa Kağıt San. Ltd. Şti.
Topkapı/Zeytinburnu - Tel: (212) 576 4715
© Copyright : **APRA Yayıncılık-2018**

Yayın Yönetmeni: **Erol Karayel**

Yayınevi Sertifika No: 21633

APRA YAYINCILIK DAĞITIM VE REKLAM TİC. LTD. ŞTİ.

Mecidiyeköy Mahallesi, Büyükdere Caddesi, No:65, Daire:11

ŞİŞLİ/İSTANBUL

Tel: 0-553-016 1544

e-posta: aprayayincilik@gmail.com

www.aprayayincilik.com

SELÇUK SIMSİM (SOL)

1974 yılında Hollanda'nın Rotterdam şehrinde doğdu. Sakarya Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü'nü bitirdi.

1992-2007 yılları arasında başta Sakarya Kafkas Kültür Derneği olmak üzere Kafkasyalı STK'larda üye ve yönetici olarak görev aldı.

Aynı yıllarda folklor araştırmaları kapsamında Türkiye'nin birçok ilinde sözlü tarih çalışmalarında bulundu.

2007 senesinden buyana *Apsuvara Çalışma Grubu*'nda faaliyet göstermektedir.

Toplumsal meselelerle ilgili yazıları çeşitli mecralarda yayınlanmaktadır.

2014 senesinden beri *Abhazya Milli Eğitim Bakanlığı* ve *Alaşara Derneği*'nin ortak protokolü ile kurulan "*Apsuara-Abazara Geliştirme Programı*"nın Türkiye koordinatörlüğü görevini yürütmektedir.

2014 tarihinden buyana "*Abhaz-Abazin Dili, Folklor Araştırmaları ile Arşiv Materyallerini Koruma ve Geliştirme Programı*"nda görev yapmaktadır.

2017 yılından itibaren "*Bizim Sakarya*" ile "*Jneps*" gazetelerinde köşe yazarlığı yapan Sımsım'ın, "*19. ve 20. Yüzyıl Abazaların Politik Tarihi*" isimli yayınlanmış bir kitabı var.

KISALTMALAR LİSTESİ

AGUV (ADÜ)	Abhazy Devlet Üniversitesi
AN (BA)	Bilimler Akademisi
ARA (AÖC)	Abhazy Özerk Cumhuriyeti
BMP	Zırhlı piyade aracı
BTR	Zırhlı personel taşıyıcı
BŞU	Bomba Saldırımı
VVS	Hava Harp Kuvvetleri
VKSA	Geçici Abhazy Stabilizasyon Komitesi
VLKSM	Sovyet Leninist Komünist Gençlik Birliği
VMS	Deniz Harp Kuvvetleri
VMF	Deniz Harp Filosu
VNOON	Birleşmiş Milletler Askeri Gözlemci
VS (YŞ)	Yüksek Şura
VF (DC)	Doğu Cephesi
TCİK	Rusya Merkez Yürütme Kurulu
GATT	Genel Tarifeler ve Ticaret Anlaşması
GKO (DSK)	Devlet Savunma Komitesi
GKCS	Devlet Olağanüstü Hal Komitesi
GOVD	İl Emniyet Müdürlüğü
GRVZ	Transkafkasya'da Rus Birlikleri Grubu
GKT	Devlet Gümrük İdaresi
GULAG	Genel Kamp ve Tutukluluk Yerleri İdaresi
EES (AEB)	Avrupa Ekonomik Birliği
ZakVO	Transkafkasya Askeri Bölgesi
IKAO	Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı
IRC	İstihbarat Birimi
KamAZ	Kamsk Otomobil Fabrikası
KBRC	Rehabilitasyon Merkezi
KGNK (KDHK)	Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu
KKN (KHK)	Kabardey Halkı Kongresi
KM	Bakanlar Kurulu
KNK (KHK)	Kafkasya Halkları Konfederasyonu
KSA	Abhazy'yı Kurtarma Komitesi
MAAAN	Uluslararası Abhaz-Abaza Halkı Birliği
MVD	İçişleri Bakanlığı
MGOU	Moskova (açık) Devlet Üniversitesi
MKKK	Uluslararası Kızılhaç Komitesi
MO	Savunma Bakanlığı
MTLB	Hafif Zırhlı Çekici
MÇA	Uluslararası Çerkez Birliği

NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NDPG	Gürcistan Demokratik Halk Partisi
Nİİ	Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü
NO	Halk Milisi
NPO	Bilimsel Uygulamalı Teşebbüs
NFA (AHF)	Abhazya Halk Forumu
OK	Birleşmiş Komisyon
ONN (UNPO)	Temsil Edilmeyen Halklar Teşkilatı
OON (BM)	Birleşmiş Milletler Örgütü
OPVV (İKMA)	İç Kuvvetler Münferit Alayı
OPDB	Münferit Çıkarma Taburu
ORTC	Münferit Radyoteknik Merkez
OÇES	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
PANH	Ekonomide Havacılığın Kullanılması
PVO	Hava Savunması
PZRK	Roketli Hava Savunma Kompleksi
PRO	Roketsavar
RA (AC)	Abhazya Cumhuriyeti
RG (GC)	Gürcistan Cumhuriyeti
ROVD	İlçe Emniyet Müdürlüğü
RSZO	Reaktif Sistem
RF	Rusya Federasyonu
RHBZ	Radyasyon, Kimyasal ve Biyolojik Korunma
SB (GK)	Güvenlik Konseyi
SBSE (AGİK)	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
SDK	Kosokva Kuvvetleri
SMİ (medya)	Kitle İletişim Araçları
SNG (BDT)	Bağımsız Devletler Topluluğu
SŞA (ABD)	Amerika Birleşik Devletleri
SEV	Ekonomik Yardım Konseyi
TGU (TDÜ)	Tiflis Devlet Üniversitesi
TEK (TES)	Termik Elektrik Santrali
FRG	Almanya Federal Cumhuriyeti
CK (MK)	Merkez Komite
CRU (CIA)	Merkezi Haber Alma Teşkilatı
CUM	Merkezi Ünlversal Mağaza
ÇP	Olağanüstü Hal
ÇR (ÇC)	Çeçenistan Cumhuriyeti
ÇF (KF)	Karadeniz Filosu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	17
1. BÖLÜM	23
ABHAZYA'DA 1988 MAYIS İLE 1992 AĞUSTOS ARASI SİYASİ GELİŞMELER	23
GLASNOST VE PERESTROYKA SONRASI BÖLGENİN DURUMU	25
1. KAFKASYA DAĞLI HALKLAR KONGRESİ'NİN KARARI.....	48
1. KAFKASYA DAĞLI HALKLAR KONGRESİ'NİN SSCB YÜKSEK ŞURASINA SESLENİŞİ	49
1. KAFKASYA DAĞLI HALKLAR KONGRESİ'NİN ABHAZ VE GÜRCÜ HALKLARINA ÇAĞRISI	50
KDHA KOORDİNASYON KURULU'NUN SESLENİŞİ	52
REFERANDUM SÜRECİ VE DEVAMINDAKİ GELİŞMELER	58
ABHAZYA YÜKSEK SOVYETİ SEÇİMLERİ	63
3. KAFKASYA DAĞLI HALKLAR ASAMBLESİ KONGRESİ.....	64
GAMSAHURDİA'NIN İKTİDARI KAYBETME SÜRECİ	66
E. ŞEVARDNAZDE'NİN İKTİDARA GELİŞİ VE DEVAMINDAKİ GELİŞMELER	68
DAGOMİS GÖRÜŞMESİ	72
G. LOMİNADZE'NİN BERTARAF EDİLMESİ	73
İŞGALE KADAR OLAN GELİŞMELER	74
"ABHAZYA ÖSSC 1978 ANAYASASININ GEÇERLİLİĞİNİN SONLANDIRILMASI" VE "EGEMENLİK" KARARNAMESİ.....	75
"ABHAZYA SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ" İSMİNİ DEĞİŞTİREN KANUN...78	
"ABHAZYA CUMHURİYETİ'NİN YENİ DEVLET SEMBOLÜ" KANUNU.....	78
2. BÖLÜM	83
ABHAZYA'DA, 1992 YILI AĞUSTOS VE ARALIK AYLARI ARASINDA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER	83
İŞGAL'İN PLANLANMASI VE GEREKÇELENİRİLMESİ.....	85
DEMİRYOLU KÖPRÜSÜNÜN HAVAYA UÇURULMASI	87
İŞGAL ORDUSUNUN ABHAZYA TOPRAKLARINA GİRMESİ.....	88

İŞGALCİ BİRLİKLER SOHUM'A DOĞRU İLERLİYOR.....	90
SOHUM'DA İLK DİRENİŞ	91
V. ARDZINBA'NIN HALKA SESLENİŞİ	96
DİRENİŞİN ORGANİZE EDİLMESİ, ABHAZ YÖNETİMİNİN GUDAUTA'YA TAŞINMASI.....	99
ATEŞKES GÖRÜŞMELERİ VE SOHUM'UN İŞGALİ.....	99
GAGRA'NIN İŞGALİ.....	101
GUMISTA CEPHESİNİN OLUŞTURULMASI	104
İŞGALİN İLK GÜNLERİNDE BATI VE DOĞU ABHAZYA	106
SAVAŞIN BAŞINDA GÜRCÜ MEZALİMİ	110
İLK DİRENİŞ VE DÜZENLİ ORDUNUN KURULMAYA BAŞLANMASI	112
ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURA DİVANI KARARNAMESİ	116
GÖNÜLLÜLER HAREKETİ.....	117
KAFKASYA DAĞLI HALKLARI KONFEDERASYONU KARARNAME	124
25-26 AĞUSTOS TAARRUZ PLANLARI.....	129
ABHAZYA'DA YAŞAYAN GÜRCÜLERİN DURUMU.....	131
3 EYLÜL ANTLAŞMASI ÖNCESİ GELİŞMELER	133
DÜŞMANIN EŞİRA TAARRUZU	136
3 EYLÜL MOSKOVA ANTLAŞMASI	137
GAGRA'NIN KURTARILMASI	143
GAGRA TAARRUZU İKİNCİ GÜN	148
"UKRAYNA" SANATORYUMU SONRASI TAARRUZUN SEYRİ	152
BİRİNCİ DÜNYA ABHAZ-ABAZIN HALK KONGRESİ	158
SAVUNMA BAKANLIĞI VE GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NIN KURULMASI	164
BİRİNCİ OÇAMÇIRA TAARRUZU	167
İKİNCİ OÇAMÇIRA TAARRUZU	168
KÜLTÜREL SOYKIRIM	172
ABHAZ AKADEMİSYENLERİN, DÜNYA HALKLARI_BİLİM ADAMLARI VE AYDINLARINA SESLENİŞİ	181
BİRİNCİ ŞROM OPERASYONU	182
UNPO'NUN BASIN TOPLANTISI	187
KOÇARA OPERASYONU	189
GÖSTERMELİK ATEŞKES VE ARDINDAN VAHŞET	194
LATA FACİASI SONRASI AC YÜKSEK ŞURA DİVANI'NIN BEYANI.....	199
LATA FACİASI SONRASI ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK_ŞURASI'NIN BM GENEL SEKRETERİ BUTROS GALİ'YE MEKTUBU	200
DOĞU CEPHESİNDE DÜŞMANIN DÜZENLEDİĞİ_BİRİNCİ KAPSAMLI SALDIRI GİRİŞİMİ	202

3. BÖLÜM 205

ABHAZYA'DA 1993 OCAK İLE TEMMUZ ARASINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER

..... 205

ABHAZ ORDUSU'NUN OCAK AYINDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ_KAPSAMLI SOHUM TAARRUZU.....	207
OCAK TAARRUZU SONRASI SÜREÇ.....	210
TEMSİL EDİLMİYEN HALKLAR_III. GENEL ASAMBLESİ'NİN ABHAZYA CUMHURİYETİ'NDEKİ DURUM HAKKINDAKİ KARARI	213
DOĞU CEPHESİNDE DÜŞMANIN DÜZENLEDİĞİ İKİNCİ KAPSAMLI SALDIRI GİRİŞİMİ	217
ABHAZ ORDUSUNUN SOHUM'A DÜZENLEDİĞİ KAPSAMLI MART TAARRUZU ...	220

4. BÖLÜM 235

ABHAZYA'DA 1993 TEMMUZ İLE EYLÜL ARASI SİYASİ GELİŞMELER..... 235

TEMMUZ HAREKÂTI	237
TEMMUZ HAREKÂT'İNİN ANA HEDEFİ.....	237
BİRİNCİ AŞAMA - OÇAMÇIRA-SOHUM KARAYOLUNUN KONTROL ALTINA ALINMASI	239
İKİNCİ AŞAMA - AŞAĞI EŞİRA CEPHESİNDE ŞAŞIRTMA SALDIRISI	248
ÜÇÜNCÜ AŞAMA - SOHUM ÜZERİNDEKİ STRATEJİK TEPELERİN ELE GEÇİRİLMESİ	249
STRATEJİK TEPELER İÇİN TAARRUZUN BAŞLAMASI.....	250
GUMA'NIN ALINMASI.....	250
AHALŞENİ'NİN (APRA) ALINMASI	251
SOHUM-HES'İN (GİNİRİPŞ) ALINMASI	251
TSUGUROVKA (TSIRTSMAL) SALDIRISI.....	253
AXABÜYÜK'E BİRİNCİ SALDIRI GİRİŞİMİ.....	253
AXABÜYÜK'TE HELİKOPTER FACİASI.....	254
KAMAN'IN (ADZIT ZIRKHA) ALINMASI	255
ŞROM'UN ALINMASI	256
920 RAKIMLI TEPE'NİN KISMEN KONTROL ALTINA ALINMASI	258
AXABÜYÜK'E İKİNCİ TAARRUZ GİRİŞİMİ	259
AXABÜYÜK'E ÜÇÜNCÜ TAARRUZ GİRİŞİMİ	262
27 TEMMUZ SOÇİ ANTLAŞMASI	265
ABHAZYA'DA ATEŞKES VE UYGULANMASINI KONTROL_MEKANİZMASI İLE İLGİLİ ANTLAŞMA.....	266
SOÇİ ANTLAŞMASI SONRASI GELİŞMELER	270

EYLÜL TAARRUZU ÖNCESİ DURUM	280
EYLÜL TAARRUZU	281
BİRİNCİ AŞAMA PLANI – OÇAMÇIRA/SOHUM KARAYOLUNUN KONTROL ALTINA ALINMASI	282
İKİNCİ AŞAMA PLANI - GUMISTA KÖPRÜLERİ YÖNÜNDEN SOHUM'A TAARRUZ	285
1- YUKARI GUMISTA KÖPRÜSÜ SALDIRI İSTİKAMETİ.....	285
2- AŞAĞI GUMISTA KÖPRÜSÜ SALDIRI İSTİKAMETİ.....	294
ÜÇÜNCÜ AŞAMA PLANI - KUZEY YÖNÜNDEKİ TEPELERDEN SOHUM'A SALDIRI	296
SOHUM'DAKİ DÜŞMAN BİRLİKLERİNE SON DARBENİN İNDİRİLMESİ	301
GÜRCİSTAN'IN GÜRCÜ-ABHAZ SAVAŞINDA NÜKLEER SİLAH KULLANIMINI PLANLAMASINA İLİŞKİN BELGE	308

5. BÖLÜM **311**

SAVAŞTA TÜRKİYE DİASPORASI **311**

SAVAŞ ÖNCESİ FAALİYETLER.....	313
ADAPAZARI İLE SOHUM BELEDİYELERİNİN YAKINLAŞMA SÜRECİ.....	314
ABHAZYA'YA EĞİTİM AMAÇLI GELEN İLK ÖĞRENCİLER	319
ABHAZYA'DAKİ SİYASİ GERGİNLİK NEDENİYLE V. ARDZINBA'NİN TÜRKİYE DİASPORASINA TEMSİLCİ GÖNDERMESİ.....	320
ULUSLARARASI ABHAZ-ADIĞE HALKLARI FESTİVALİ.....	322
V. ARDZINBA'NİN TÜRKİYE ZİYARETİ	323
14 AĞUSTOS 1992 - İŞGALİN BAŞLAMASI	329
MİTİNG SONRASI GELİŞMELER	334
KAFKAS - ABHAZYA DAYANIŞMA KOMİTESİNİN KURULMASI	337
AÇLIK GREVİ.....	345
BİRİNCİ ABHAZ-ABAZİN HALKI KONGRESİ	348
SÜREÇ DEVAM EDİYOR	349
SAVAŞ SÜRESİNCE TÜRKİYE DİASPORASINDA YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER	355
SAVAŞ SÜRESİNCE AVRUPA DİASPORASINDAKİ FAALİYETLER	358

6. BÖLÜM **363**

ABHAZYA-GÜRCİSTAN SAVAŞINDA "TÜRKİYELİ GÖNÜLLÜLER" **363**

TÜRKİYELİ İLK GÖNÜLLÜLER GRUBUNUN OLUŞMASI.....	365
TÜRKİYELİ GÖNÜLLÜ GRUBUNUN ABHAZYA'DAKİ İLK GÜNLERİ	367
GAGRA TAARRUZUNDA TÜRKİYELİLER	370
BİRİNCİ TSUGUROVKA OPERASYONUNDA TÜRKİYELİLER	375

VASİYETNAME	378
BİRİNCİ ŞROM SALDIRI OPERASYONUNDA TÜRKİYELİLER.....	378
MART OPERASYONUNDA TÜRKİYELİLER	388
TEMMUZ TAARUZUNDA TÜRKİYELİ GÖNÜLLÜLER	390
EYLÜL TAARUZUNDA TÜRKİYELİLER	397
EYLÜL-DOĞU CEPHESİ	399
EYLÜL - BATI CEPHESİ	401
SONUÇ	408
SAVAŞ BOYUNCA TÜRKİYELİLER LİSTESİ.....	411
ŞEHİTLER LİSTESİ	433
EKLER	493
1988-1993_DÖNEMİ KRONOLOJİSİ	679
KAYNAKLAR	696
İNDEKS	713

ÖNSÖZ

Abhaz - Gürcü sorununun nedenlerini iyi anlayabilmek için son 150 yıldır bölgede yaşanan hadiseleri iyi analiz etmek gerekir. 19. ve 20. yüzyıllarda Abhazyaya ve bölgede yaşanan sosyo-politik gelişmeler, 14 Ağustos 1992'de başlayan ve 30 Eylül 1993 tarihine kadar devam eden Abhazyaya-Gürcistan savaşının temellerini oluşturur.

Abhaz-Gürcü anlaşmazlığının nedenleri uluslararası alanda fazla bilinmemekte veya sürekli manipüle edilerek yanlış anlatılmaktadır. Objektiflikten uzak, yanlı olarak kaleme alınan ve Tiflis zihniyetinin emperyalist ideolojisini yansıtan değerlendirmelerin temelinde “*etno-kültürel ve siyasi tarihimizi Gürcistan tarihi içinde eritme*” ve böylece “*milli bağımsızlığımızı yok sayma*” fikri yatmaktadır.

Gürcistan resmi ideolojisi, 1992-93 yıllarında kendilerinin başlattığı savaşın sorumlusu olarak Abhazları göstermektedir. Savaşta “Rus Devleti'nin rolü olduğu” söylemini öne çıkarıp, “Abhazlar'dan çok Rusların Gürcistan Ordusu'na karşı savaştığı” yalanını söyleyip, “1992-1993 savaşı ile birlikte Rus Askeri Birlikleri'nin Abhazyaya'yı işgal ettiğini” iddia etmektedirler.

Peki gerçekler böyle midir? Savaş öncesi yaşanan olaylarda Tiflis Hükümeti'nin sorumluluğu nedir? Savaşın başlamasıyla birlikte işgal ve talana gelen katiller sürüsünü kimler organize etmişti? Soykırıma gelen bu işgalci orduya destek veren Abhazyaya'da büyümüş Gürcüler var mıydı? Gürcü Ordusu'na karşı kimler, neden savaştı? Savaşın tüm aşamalarında yaşananlar Gürcistan resmi tezinde belirtildiği gibi midir?

Bu kitap, 1988 yılı itibarıyla tırmanışa geçen Abhaz Gürcü gerginliğinin nasıl çatışmaya dönüştüğünü, işgalle birlikte var veya yok olma mücadelesi veren Abhaz halkının hangi şartlarda savaşa başlamak zorunda kaldığını, işgalciler karşısında nasıl topyekün bir varlık mücadelesi verildiğini, kiralık askerler olarak gösterilmeye çalışılan kardeş halklar ile diğer halklara mensup gönüllülerin hangi duygularla Abhazlara yardıma geldiklerini ve 13 ay sürecek savaşın diğer tüm ayrıntılarını gözler önüne sermektedir.

Sahte tarih iddiasında bulunanların kirli emellerini boşa çıkarmak, gerçekleri okuyucuyla buluşturmak, gerçek tarihin peşinde koşan yazar ve araştırmacılara ışık

tutmak için, öznesi olduğum halkıma hizmet etmeyi görev edinerek bu çalışmayı hazırlamaya karar verdim.

Gerçekleri kaleme almak için de birçok değerli akademisyenin eserini dikkatle inceledim. Bunların başında S.Z. Lakoba, A.F Avidzba, İ.R. Maruxba, B.E. Sagarıya, T.A. Açıgba, E.K. Acincal, V.M. Paçulya, D.İ. Biteba, V.G. Matviev, A.K. Neproşin, A.M. Kubrava, A.H. Argun, A.Y. Skakov, V.G. Mityayev, K.N. Duma, V.A. Zaharov, D. Butba, B. Dıapua, V. Chirikba, T. Şutova, A. Zverev, S. Çervonnaya, B. Koppiters, L. Drobijeve, V. Basaria, S. Jidkov, B. Koppiters, G. Nodia, S. Şamba, D. Trenin, V. Şarya, O.Vasilieva, İ. Kuakuaskir, N. Akaba, İ. Tsuşba, L. Hagba, V. Çamagua ve O. Etluhov'un eserleri gelmektedir.

Dönemin gazeteleri, dergileri, makaleleri, televizyon ve internet yayınlarını da ince ince filtreden geçirdim.

1992-1993 Abhazya-Gürcistan savaşı, Abhazlar için büyük bir kurtuluş savaşı oldu. Bu kurtuluş savaşında, gerek Abhazya'da, gerekse diasporada o dönem yaşamış tüm olaylara şahit olan birçok değerli araştırmacı ve yazar ile yüz yüze görüşmeler yapıp, anlatılanları birbiri ile check ettim.

1988-1993 yılları arasında gerek Abhazya'da, gerekse diasporada olaylara tanıklık etmiş birçok isimle görüştim. Bilfil cephe ve cephe gerisinde yer almış komutan, asker ve görgü tanıkları ile röportajlar gerçekleştirdim.

Ancak, 1988-1993 döneminin tüm ayrıntılarını bir kitapta toplamak mümkün değildi. Bu sebeple incelediğim bu dönemi birkaç bölüme ayırmak durumunda kaldım.

Bu eserde 1988-1993 arası dönem daha çok dokümanlara dayalı olarak incelendi. Kişilerin gözünden olayların seyri ve görgü tanıklarının anlatımlarının yer alacağı bölüm ise başka bir kitap çalışmasında okuyucu ile buluşacak.

Mevcut eserde kendileriyle röportaj gerçekleştirilerek görüş ve bilgilerine yer verilen isimler şöyle sıralanıyor:

Valeko Paçulya, Sokrat Acincal, Aslan Avidzba, Vitali Çamagua, Guram Gumba, İgor Maruxba, Valeri Kvarçia, Sergey Şamba, Genadi Alamia, Oleg Damenia, Givi Smır, Oktay Chkotua, Vladimir Arşba, Vahtang Tsugba, Batal Dıapua, Viyanor Aşba, Givi Dopua, Dmitri Butba, Garik Samanba, Timur Nadaraya, Grigori Enik, Zavur Bganba, Levanti Gitsba, Zakan Nanba, Viktor Tüanba, Mirab Kışmariya, Vladimir Anua, Genadi Marganya, Ruslan Ladarya, Zaur Zarandiya, Alhazur Sülaymanov, Edik Kazanuko, Muhammet Külba, Aftandil Gartskia, Raul Amıçba, Beslan Cincia, Garik Sangulya, Davur Kuaratskheliya, Sokrat Dzapş, Anatoli La-

sarya, Timur Janaa, Vasil Ayba, Haldun Leyba, Mikhail Kapş, Zurab Kaçüba, Roin Agrba, Lova Bganba, Adgur Harazya, Vitalik Tarnava, Nurap Andırbua, Levan Mikkaa, Çiçiko Marxoliya, Murman Guaramia, Axra Bjanya, Omar Matsxarasvili, Mizia Kvinadze, Nugzar Çiçibaya, Alik Smır, Losik Tsugba, Guram Dopua, Adik Otırba, Roma Ayudzba, Zurap Gunba, Pavel Matua, Lutik Axiba, Aleksandr Ajiba, Guram İnapşba, Roma Kutsniya, Garik Acincal, Mirap Geriya, Nodar Kakubaa, Otar Lomia, Lavrenti Amkuap, Yalta Kakaçya, Robik Doçiya, İgor Cenya, Zavur Samanba, İlya Gamsaniya, Miron Zakaraya, Aleg Arşba, Beslan Dzıba, Gena Gersaliya, Rufbey Gunba, Aslan Sımsım, Eldar Ampar, Con Dbar, Daur Gubaz, Roman Rabaya, Felix Davutiya, Miron Çalmaz, Zurab Tarkil, Nurab Andırbua, Slavik Eşba, Sergey Hamit, Gopal Bagatelya, Boris Bagatelya, Atay Çüşba, Muhittin Agaçe, Sezai Papa, Özgür Argun, Oral Abgınba, Orhan Hurhmal, Turhan Xumsaç, Mecdi Çukuniya, Recai Matua, Akdoğan Vanaca, Ahmet Akaüba, Ersin Çkua, Yalçın K'eref, Yaşar Alemko, Hayri Kutarba, Nail Naptso'ko, Erol Kutalia, Hava K'eref, Yurdaer Marşan, Nesrin Pıspıha, Salim Bicıpa, Cengiz Gogua, Abdülkadir Ardznba, Fikri Çüşba, Aydın Pıthuria, Sinan Aguma, Zülfü Achuzba, Arda Argun, Ünal Xutaba, Mustafa Wordım, Erdeşan Abgınba, Gündüz Yıldırım Geçba, Aycan Bedia, Erkut Aşuba, Bülent Ayüdzba, Fuat Kıp, Ümit Örtten, Mustafa Hut, Kıvanç Cabra, Uğur Kuşba, Necmi Açülâhua, Janberd Atlheskir, Olcay Aşuba, Yavuz Atrışba, Yalçın Baze, Özkan Tarba, Alaattin Kupal, Zeki Kapba, Sinan Lapş, Mehmet Sjae, Ali Aşuba, Ercüment Lazaria, Gürbüz Tarba, Ahmet Barçm, Çoşkun Cergenia, Şamil Yaşba, Özcan Cokua, Tarık Aşuba, Bekir Aşuba, Erhan Açülâhua, Ömer Çüşba, Erkan Kutarba, Sezgin Çuğıpa, Soner Gogua, Kadir İnapşba, Nejat Argun, Ender Ayüdzba, Burhan Külba, Aydın Trako, Esef Hapat, Muzaffer Cokua, Okan Kucba, Rıdvan Ağırba, Aslan Thastıkua, Muharrem Kaytıkua, Tayfun Ardznba, Osman Şamba, Alper Abgınba, Faruk Gablia, Gürcan Hraça, Sedat Thamzıkua, Kafkas Kamil Atrışba, Yavuz Kuadzba, Muharrem Atrışba, Olcay Aşuba, Kazım Çkua, Mehmet Aguhuva, Nizam Butba, Özgür Keçüba, Zahit Liguase, Canberk Mefhua, Yusuf Bıç, Ardahan Abgınba, Erdoğan Mıd, İmdat Aguas, Şendoğan Ajund, Kudret Çegem, Mustafa Kebişe, Ferit Ağırba, Aydın Thazepl, Bora Siyuh, Hilmi Açumij, Olcay Kapba, Ömer Mukba, Turhan Kañçesu, Ferruh Axba, Kayhan Karaçı, Orhan Açba, Mehmet Şamız, Şenol Yaşba, Ümit Aşuba, Ufuk Wardım, Yusuf Kuadzba, Bahri Cenya, Erkal Abıgıba, Ahmet Hagba, Vedat Şora, Sinan Ayüdzba, Mesut Kalsba, Kañşav Dbızvnik, Cemal Mıd, Akın Kucba, Melike Adua-pha, Yeşim Trışha, Ayşegül Aşupha, Fiğen Aşharapha, Elif Aşharapha, Zeliha

Jiipha, Nermin Yazıcı, Ülkü Aşupha, Nasır Agrba, Bedri Adzınba, Özkan Argun, Yılmaz Marşan, İbrahim Huaj, Bahtiyar Kopsirgen, Ferruh Ketsba, Cemalettin Ard-
zınba, Feridun Akhusba, Saim Ayüdzba, Haluk Sazba, Yavuz Gablia.

Kişilerin gözünden olayların seyri ve görgü tanıklarının anlatımlarının yer alaca-
ğı bölüm için düşünülen bir sonraki kitapta, yukarıda yazılan isimlerin haricinde
bilgileri paylaşılacak diğer isimler ise şunlardır;

Fazılbey Ayüdzba, Roma Tarba, Nodar Şakrıl, Vladimir Zantariya, Viacheslav
Chirikba, Fenia Ayüdzpha, Givi Haşba, Guli Pilia, Amiran Benia, Astamur Tarba,
Zaur Adleyba, Nugzar Bagatelya, Gaşık Adzınba, Lerik Kvarçia, Vitalik Vasiya,
Otar Vasiya, Genadi Gagaulya, Aleksandr Ketia, Lavranti Sakaniya, Nuri Ayba,
Roland Agrba, Beslan Agrba, Levranti Matua, Vitalik Şulumba, Mikhail Ankuab,
Mikhail kapş, Genadi Dzikua, Beslan Dzikua, Roman Ankuab, Sergey Ankuab,
Ruslan İnapşba, Mavrik İnapşba, Rismak Acincal, Raul Çkok, Aslan Bartsıs, Timur
Dzidzaria, Apalon Şinkuba, Dima Argun, Davur Gurguliya, Arda Ankuab, Nikson
Adleyba, Şhamil Ardzınba, Guli Kıçıpha, Marina Bartsıs, Aslan Abayev, Zaur Tır-
kiba, Ekaterina Bebiya, Norik Çukoniya, Nodar Çaguaa, Nadejda Vovba, Taliy Ca-
puapha, İndira Maliyapha, Slavik Kucberiya, Zorik Çukoniya Lamara Basha, Zurik
Kuaratskheliya, Ahra Marşan, Batal Tabagua, Anzor Mukba, Alim Koçesokua,
Genadi Tzukua, Nadejna Aşupha, Stella Berzenya, Vitali Guaramia, Rafik Guar-
amia, Gena Acincal, Zurap Marşan, Batu Ardzınba, Yosif Tujba, Nuray Aşupha, Ha-
kan Chkotua, Rukiye Kardanpha, Ertuğrul Kardana, Soner Kardana, Hatice Ar-
gunpha, Ersin Argun, Gülendam Çemguy, Şamil Balkız, Kadir Kulez, Cihangir Er-
pek, Banu Bağha, Neslişah Marşan, Güngör Bağha, Rifat Abağba, Murat Aguma,
Ahmet Şakrıl, Engin Mazah, Tuncay Kalgi, Bahattin Çöça, Esen Kuçha, Ufuk Me-
retkoa, Fikri Hajuko, Alican Beroko, Ahmet Pikin, Aydın Ayüdzba, Ekrem Hışba,
İlhan Kuadzba, Tuncay Yağan, Aytek Bağ, Mehmet Şık, Seyfettin Yesen, Musa
Çetger, Mehmet Axba, İlhan Çadır, İksan Çadır, Hamit Öhpet, Yaşar Tşuv, Nihat
Abıgba, Yaşar Aşuba, Haluk Harazyza, Turan Çımdı, Nilay Açülâhua-pha, Bülent
Yaşba, Beşir Kalsba, Hilal Tüanpha, Ercan Buşnuh, Erdal Çatana, Taner Nefesoğlu,
Cengiz Aşuba, Gupse Kıp, Hakan Tsiba, Orhan Kopsirgen, Emrullah Kapba, Hakan
Kapba, Melih Pıtıpa, Ergün Semeyxo, Yusuf Güçgar, Belgin Koç, İmdat Gentua,
Muharrem Kalsba, Nejat Kuadzba, Hakan Adzukıpa, Refika Bağha, İsa Tuncer,
Ataman Akucba, Bediz Kuaratskheliyapha, Cansel Asurlov, Onur Ebru Aslanukua,
Özel Kucha.

Bu kitabın oluşma ve tamamlanma aşamalarında her anlamda maddi ve manevi desteğini esirgemeyen; tercüme, röportaj, danışmanlık, rehberlik ve materyal desteği sağlayan, toplumsal sorumluluk bilinci içerisinde örnek teşkil eden büyüklerim, arkadaşlarım ve kardeşlerim Ömer Marşan, İbrahim Ayüdzba, Saim Ayüdzba, Oktay Chkotua, Batal Djpua, Erhan Açülâhua, Bülent Ayüdzba, Şamil Yaşba, Betül Marşan-pha, Kafkas Kamil Atrışba, Nodar Pilia, Yavuz Kuadzba, Erkan Kutarba, Sezgin Çuğipa, Soner Gogua, Ahmet Barçın, Özgür Keçüba, Garik Samanba, Viktor Tüanba, Roin Ağırba, Levan Mikaa, Con Smır, Atay Çüüşba, Ömer Muk, Yaşar Alemko, Erol Kutalia, Kıvanç Cabra, Murat Hunca, Abdülkadir Ardzınba, Murat Geçba, Tuncay Kalgi, Mansur Fönua, Sedat Vassa, Ayberk Şanba, Ömer Aşuba, Emrullah Kapba, Yalçın K'eref, Can Aguma, Savaş Asama, Bülent Masipa, Vedat Aysan, Salih Öhpat, Ali Anşba, İbrahim Gurzen, Turhan Xumsaç, Özgür Ateyipa, Jansel Kopsirgen, Şamil Balkız, Gülden Adrana, Murat Elbeg, Banu Bağha, Taner Açba, Bülent Peçliya, Hayri Kutarba, Samet Hapat, Seyfi Tok, Tunahan Masipa, Aytek Bağ, Oral Abgınba, Ahmet Aysan, Özgür Argun, Hakan Beygua, Yavuz Agumba, Yeşim Trışha, Özkan Tarba, Zeki Kapba, Okan Kucba, Şamil Yağan ve İstanbul Selimiye Abhaz Kültür Derneği Yönetim Kurulu üyelerine verdikleri destek ve örnek duyarlılıkları için içten teşekkürü borç bilirim.

Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Arşiv Müdürü Valeryan Agumaa ile Arşiv Müdür Yardımcı İnga Çablax'a bana sağladıkları sonsuz destek için ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

Kitap bilgilerinin değerlendirilmesi ve yazılması safhalarında gerekli yardımları ve düzeltmeleri yapan kültür dünyamızın mümtaz simalarından ve aynı zamanda editörüm değerli araştırmacı yazar Erol Karayel (Kuşba)'e de en içten teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Abhaz Federasyonu yönetimi adına Başkan Atanur Akhusba'ya desteklerinden ötürü teşekkürlerimi sunmaktan onur duyuyorum.

Rusça'dan çevirilerimi yapan değerli mütercim Dr. Gulzhanat Sakenova'ya da teşekkür etmeden geçemeyeceğim.

Konuya ilgi duyanlara katkı sağlayacağı inancıyla iyi okumalar diliyorum.

SELÇUK SIMSİM (SOL)

2018- Sakarya/Türkiye

GİRİŞ

19. Yüzyılda Kafkas-Rus savaşları ve bölgedeki diğer siyasal gelişmeler nedeniyle Abhazların nüfusunun yüzde 60'ından fazlası Abhazyada sürgün edildi. Abhazyadaki nüfusun etnik yapısı Abhazların önemli kısmının anavatanlarını terk ederek Osmanlı topraklarına sürgün edilmeleriyle köklü bir değişikliğe uğradı.

Sürgünden sonra boşalan Abhazyada toprakları, başta Gürcüler olmak üzere, Rus, Ermeni, Rum, Bulgar, Alman, Eston vb. göçmenlerin akınına uğradı. Abhazyada boş kalan araziler Gürcüler'e önemli fırsatlar doğurdu. Gürcüler, özel ve sistematik bir çalışmayla, Abhazyadaki nüfus yapısını lehlerine manipüle etmeyi başardı.

Şubat 1917 itibarıyla Rus imparatorluğunun yıkılması bölgede büyük hareketlenmeler meydana getirdi. Bu dönem dâhilinde Kasım 1917'de Kafkasyada Dağlıları Birliği ile temas halinde olan Abhaz Halk Konseyi oluşturuldu. Nisan-Mayıs 1918'de ise Abhazyada Bolşevik iktidar kuruldu.

Menşevik Gürcistan devleti, Bolşevik gruplarla mücadele etmek bahanesiyle 1918 yılının Mayıs-Haziran aylarında askeri birliklerini Abhazyada topraklarına sevk etti. 1918'de Abhazyayı işgal eden Menşevik Gürcistan Ordusu, 1921'e kadar kontrolü elinde tuttu.

Abhaz Halk Konseyi, çeşitli bahanelerle Gürcü işgal ordusu tarafından birkaç defa dağıtıldı. Milletvekilleri birçok kez politik terör ile baskılara maruz kaldı ve Abhaz ulusal hareketi bastırıldı.

Ancak, "Kıaraz" birlikleri, 8 Mart 1921'de Menşevik Gürcistan işgalini sona erdirdi. 31 Mart 1921'de Abhazyada Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edildi.

Sistematik baskılar sonucu 16 Aralık 1921'de, Abhazyada SSC Hükümeti, Gürcistan SSC Hükümeti ile bir "Birlik Anlaşması" imzalamak zorunda bırakıldı. Abhazyada SSC, 17 Şubat 1922'deki 1. Sovyetler Kurultayı'nda "Birlik Anlaşması"ni onayladı.

1931’de Abhazya SSC ile Gürcistan SSC arasındaki “özel birlik anlaşması” feshedildi. Hemen ardından Şubat 1931’de Stalin’in takdir yetkisiyle Abhazya’nın “**Cumhuriyet**” statüsü, Gürcistan SSC bünyesinde “**Özerk Cumhuriyet**” statüsüne düşürüldü.

8 Aralık 1936’da Abhaz lider Nestor Lakoba Tiflis’te zehirlenerek öldürüldü. Ardından “halk düşmanı” ilan edilerek Rusya ve Gürcistan bütünlüğü aleyhine çalışmakla suçlanıp, genel bir temizlik hareketine girildi. Bu tarihten itibaren Gürcüler, Abhazya’da sistemli olarak etnik temizlik, asimilasyon ve Gürcüleştirme politikası uyguladı. Abhazya’nın önemli politikacı ve aydınları ya öldürüldü, ya da sürgüne gönderildi.

Yine aynı dönemde Abazaca eğitim iptal edildi ve Gürcü dili dayatıldı. Abazaca konuşmak, okumak-yazmak yasaklandı. 1941 yılından itibaren Abhaz dilinde radyo yayınları kesildi. 1945-1946 yıllarında Abhaz okulları kapatıldı ve Abhaz öğretmenler okul dışı bırakıldı.

Abhaz isimleri ve yer adları Gürcüce’yle değiştirildi. Sadece 1948-1951 yılları arasında 147 yer ismi değişikliği yapıldı.

Çok sayıda Gürcü’yü Abhazya’ya yerleştirmek için 1937 yılı itibarıyla büyük nüfus transferleri başlatıldı. 1937 ile 1955 yılları arasında Gürcistan’ın iç bölgelerinden Abhazya’ya onbinlerce Gürcü getirilip yerleştirildi. Böylece yirmi yıldan az bir sürede Gürcü göçmen yerleşim birimlerinin kurulması ve Abhaz köylerine Gürcü göçmenlerin yerleştirilmesi suretiyle Abhazya’nın etnik yapısı Gürcü halkı lehine değiştirildi.

Toponomik genişleme ve asimilasyon politikaları ile Abhazların nüfus içindeki oranları düşürüldü. 19 yüzyılda, yaşanan sürgünlere rağmen Abhazlar Abhazya’da nüfusun % 53’ünü oluşturuyorken; sistematik olarak hayata geçirilen nüfus politikaları sonucu Abhazlar kendi vatanlarında azınlık durumuna düşürüldü.

Abhazların nüfusuna, diline, kültürüne, etnik yapısına ve ülkenin bağımsızlığına karşı uygulamaya konulan tüm bu sistemli etnik temizlik, asimilasyon ve Gürcüleştirme politikaları, Abhaz aydınların önderlik ettiği güçlü bir muhalefet doğurdu. 1947, 1952-1953, 1954, 1957 ve 1967’de Sovyetler Birliği üst yönetimlerine gönderilen protesto mektupları ve yapılan kitlesel gösteriler, mitingler ve halk toplantıları ile Tiflis şovenizmine dur denilmeye çalışıldı. Her türlü baskı karşısında Abhazların direnişini simgeleyen bu halk eylemleri, var olma mücadelesi veren bir halkın umudu oldu ve kendilerine yol gösterdi.

1956 yılında Gürcü tarihçi-filolog P. İngorokva'nın "*Abhazların, Gürcü kavimlerinin birinden başka bir şey olmadığı*", "*şimdiki Abhazyaya topraklarında ezelden beri Gürcülerin yaşadığı*" yönündeki asılsız ve gayri ilmi iddialarının konu edildiği "*Georgi Merçule - IX. Yüzyılın Yazarı*" adlı kitap piyasaya sürüldü; ardından benzer yayınlar çoğaltılarak "Gürcüleştirmeyi" hedefleyen kampanyaya hız verildi.

1960'lı yıllarda yeni bir furya ile Abhazyaya'ya bir kez daha sistematik olarak Gürcü göçmenler getirilip yerleştirilmeye başlandı.

Devamındaki dönemde de Abhazları ve Abhazyaya'yı Gürcüleştirme politikalarının sistematik olarak devam etmesi sonucu, 10 Aralık 1977'de Sovyet Sosyalist Komünist Partisi Merkez Komitesi (SSKP MK) ve SSCB Hükümeti'ne 130 Abhaz aydınının imzasıyla, Gürcistan'ın uyguladığı politikaları eleştiren 7 sayfalık "**Yüzotuzların Mektubu**" gönderilerek Abhazyaya'nın sorunları dile getirildi. Fakat mektup Gürcistan parti yönetimi tarafından ele geçirilerek Kongre Divanı'na ulaştırılmadı.

Kongre Divanı'na ulaştırılmayan mektup bilahare Gürcistan KP Abhazyaya İl Komitesi'ne gönderildi. Bunun üzerine, mektubu yazarların yetkilendirmesiyle, onlar adına V. L. Tsvinaria, O. N. Damenia, A. A. Aşba, V. B. Agrba, İ. İ. Tsvinaria ve İ. R. Maruxba, Şubat 1978 tarihinde yeni bir mektup daha kaleme aldılar. "**Altınlının Mektubu**" adıyla bilinen bu protesto mektubu, Moskova'da SSKP MK Politbüro üyelerine gönderildi.

Abhazları ve Abhazyaya'yı Gürcüleştirme politikalarının sürekli ve sistematik olarak devam etmesi halkta büyük öfkeye neden oluyordu. 10 Aralık 1977'de SSKP MK ve SSCB hükümetine 130 kişinin imzasıyla gönderilen mektup sonrası Gürcüler baskılarını artırdı. Gürcistan KP Abhazyaya İl Komitesi ve hükümetin mektup ve yazarlarla ilgili yanlış tutumu, Gürcistan KP Abhazyaya İl Komitesinin 18 Mart 1978 tarihindeki toplantısı ve özellikle belgelerin basında geniş şekilde yayınlanması kalabalık halk toplantılarının yapılmasına sebep oldu.

23 Mart'ta Gudauta İlçesi'ne bağlı Zvandırıpş Köyü'nde, 29 Martta Bzıp'ta, 1 ve 2 Nisanda Gudauta İlçesi'ne bağlı Abğarkhuk ve Lıhni Köyleri'nde, 5 Nisan'da Oçamçıra İlçesi'ne bağlı Pakuaş Köyü'nde, 9 Nisan'da Tkuarçal'da ve 22 Mayıs'ta Sohum'da ülke yöneticilerinin katılımı ile kalabalık halk toplantıları düzenlendi.

2 Nisan 1978'de Gudauta İlçesi'nin Lıhni Köyü'ndeki toplantı ulusal nitelik ve nicelikte oldu. Burada Abhazyaya'nın tüm kent ve ilçelerinin temsilcilerinin de yer

aldığı 12 bin kişi toplandı ve yerel hükümetin tamamı da toplantıya katıldı. Ancak daha sonra, Abhazya yerel yönetimi bu toplantıya katıldıkları için görevden alındı.

15 Haziran 1978 tarihinde Artur Anşba ve Oleg Damenia “**Yüzotuzların Mektubu**”na iftira atanlara cevap niteliğinde yeni bir protesto mektubu kaleme aldılar. Bu mektupta, A.A. Anşba, R.K. Çanba O.N. Damenia, Y.G. Argun, V.E. Kvarçia, V.L. Tsvitania, V.G. Avidzba, İ.R. Maruxba, V.B. Agrba, E.K. Acincal, T.Ş. Gitbsa, N.K. Şenkao, R.K. Copua, D.V. Ahuba, V.S. Haşba, İ.İ. Tsvinaria, M.E. Eşba, A.R. Agrba ve L.Ş. Kaslandzia’nın imzaları yer aldı.

1980’li yıllar itibarıyla Abhaz-Gürcü sorunu artarak devam etti, Abhazya-Gürcistan savaşına sebep olacak olaylar tırmanışa geçti.

Bu kitapta, Abhazya’da savaş öncesi başlayan olaylar ile hemen ardından Gürcistan Devlet Şurası’na bağlı ordunun Abhazya’yı işgal girişimi ve bunun sonucu sebep olduğu tüm felaketler, belgeleri ile okuyucunun dikkatine sunularak tarihte yaşananların bilinmesi hedeflenmiştir.

Mitlerin değil, gerçeklerin hakim olduğu bir dünya için...

**BAŞKA BİR
VATANIMIZ YOK!**

**ABHAZYA'NIN ÖZGÜRLÜK SAVAŞI
1992-1993**

SELÇUK SIMSIM

İSTANBUL-2019

1. BÖLÜM

ABHAZYA'DA 1988 MAYIS İLE 1992 AĞUSTOS ARASI SİYASİ GELİŞMELER

GLASNOST VE PERESTROYKA SONRASI BÖLGENİN DURUMU

Sovyetler Birliği'nde, yılların getirdiği sorunların artık çözülemez hale gelmesiyle, 1985 yılında bir dizi reform paketi devreye sokularak toparlanma girişiminde bulunuldu. Glasnost (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılanma) adı verilen politikalarla yürürlüğe konulan tedbirler bazı ekonomik, sosyal ve siyasal hakların verilmesi ve bu konularda daha esnek bir yönetim anlayışının benimsenmesi prensibini içeriyordu. Ancak, bu politikalar "Birliği" bir arada tutmaya yetmedi. Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başlaması, ulusal-etnik taleplerin ön plana çıkmasına yol açtı. SSCB'ne üye birçok ülke kendi kaderini belirleme hakkını deklare etti. Söz konusu ülkelerde yönetimler değişip, komünistlerin yerine milli kurtuluş hareketleri ve bu hareketlerin liderleri gelmeye başladı.

Sovyetlerin merkez kurumları, bağımsızlığı arzulayan devletleri serbest bırakmaya şiddetle direndi. Bazı devletler de, bünyelerindeki özerk oluşumlara karşı aynı tutumu sergiledi ve bu da sıklıkla halklar arası zıtlığa sebep oldu.

Bağımsızlık ve SSCB'nden ayrılma hareketinin ön saflarında yer alan bazı ülkeler uzlaşmaz bir tavır içine girdi. Bunlardan biri de Gürcistan SSC idi. Gürcistan'daki milli hareket liderleri, komünist iktidarın devrilmesi, Gürcistan'ın SSCB'den ayrılması ve özerkliklerin lağvedilmesi için çağrıda bulundu. Gürcistan'da Gürcü olmayan herkese karşı hoşgörüsüzlüğün ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdi. Tiflis yönetimine göre bölücü sayılan Abhazlar, Osetinler ve diğerleri şiddetle eleştirilmeye başlandı.

Gemi azya alan Gürcü şovenizmi, açıkça, Abhaz halkının tamamen yok edilmesi ve Gürcü etnik kültür ortamıyla bütünleşmesine yönelik asimilasyon politikalarının yoğunlaştırılması propagandası yapmakta ve hayata geçirmekteydi.

Artan Gürcü baskıları tehlikeyi her geçen gün artırıyordu. Ülkenin geleceği için endişe duyan ve yaklaşan tehlikenin farkında olan Abhaz vatanseverler, bir kurtuluş mücadelesi verileceğini görüyor, liderlik yapması için Moskova'da bulunan Vladislav Ardzınba'yı mücadelenin başına geçirmeyi düşünüyorlardı.

Dirmir Gulya Abhaz Tarih, Dil ve Edebiyat Bilimsel Araştırma Enstitüsü'nün (ABAE) müdürü Georgi Dzidzaria'nın 1 Mayıs 1988 tarihinde vefatı üzerine, D. Gulya Abhaz Tarih, Dil ve Edebiyat Bilimsel Araştırma Enstitüsü'nün başına V. Ardznba'nın getirilmesi ve mücadeleye oradan başlanması konusu gündeme geldi. Kendisi ile yapılan görüşmeler neticesinde V. Ardznba Mayıs 1988'de Moskova'dan Abhazya'ya döndü. D. Gulya Abhaz Tarih, Dil ve Edebiyat Bilimsel Araştırma Enstitüsü'nün bilim adamlarından E. Acincal'ın gündeme getirmesi ile beraber, E. Acincal, V. Agrba, R. Çanba, B. Acincal ve Y. Argun'un başını çektiği grup V. Ardznba'nın Enstitü Müdürlüğü'ne aday olduğunu açıkladılar.¹ Ardından Enstitü'de oy kullanma yetkisine sahip tüm bilim insanlarının neredeyse tamamının imzalarını toplayıp, KP Birinci Sekreteri B. Adleyba'ya sundular. Böylelikle Ardznba'nın karşısına bir başka aday çıkarılması olasılığını ortadan kaldırmış oldular.² Abhaz siyasi hareketi tarafından desteklenen V. Ardznba Haziran 1988'de tek aday olarak girdiği seçimde, D. Gulya Abhaz Tarih, Dil ve Edebiyat Bilimsel Araştırma Enstitüsü'nün yeni müdürü olarak göreve başladı.³

Sovyet döneminde, yazılı olmayan "yasa" ya göre, Abhaz Enstitüsü'nün müdürü aynı zamanda Abhazya ÖSSC Yüksek Şura Milletvekili de oluyordu. V. Ardznba böylece D. Gulya Abhaz Tarih, Dil ve Edebiyat Bilimsel Araştırma Enstitüsü yöneticisi sıfatıyla birlikte, milletvekili ünvanı da kazandı.⁴ V. Ardznba'nın bir milletvekili olarak yetkileri, Abhazya Yüksek Komiserliği Yüksek Temsilciler Meclisi milletvekillerinin çoğunluk oyuyla onaylandı ve meclise girdi.

Abhaz aydınları, Gürcü mezaliminden kurtulmak için Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılmak zorunda olduğu konusunda hemfikir oldular. Çözüm olarak, Abhazya'nın 1931 öncesi statüye döndürülmesini temel alan bir yasa için rapor hazırlayıp, Moskova'ya gönderme kararı aldılar.

¹ Askeri Tarihçi Yazar V. Paçulya ile soru cevap. 2 Temmuz 2018

² Askeri Tarihçi Yazar V. Paçulya ile soru cevap. 2 Temmuz 2018

³ Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı, eski Başbakan, Parlamento Başkanı ve Dışişleri Bakanı S. Acincal ile röportaj. 8 Kasım 2017; Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj. 9, 11 ve 15 Kasım 2017; "Republic of Abkhazia" ve "Apsm" gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj. 7 ve 10 Kasım 2017; Eski Milletvekili, Akademisyen, Tarihçi Yazar Doç. Dr. G. Gumba ile soru cevap. 5 Mayıs 2018

⁴ Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı, eski Başbakan, Parlamento Başkanı ve Dışişleri Bakanı S. Acincal ile röportaj. 8 Kasım 2017; Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj. 9, 11 ve 15 Kasım 2017; "Republic of Abkhazia" ve "Apsm" gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj. 7 ve 10 Kasım 2017; Eski Milletvekili, Akademisyen, Tarihçi Yazar Doç. Dr. G. Gumba ile internet üzerinden soru cevap. 5 Mayıs 2018

Bu raporun hazırlanmasını Milli Müze Müdürü A. Abrekov üstlendi. Abhaz gençleri ise onu materyaller ile destekledi. Hazırlanan geniş kapsamlı rapor bir kitap haline getirildi. Bu metne 60 Abhaz aydını imza attı. Tarihe “Abhaz Mektubu” veya “Altmışların Mektubu” olarak geçen metin 17 Haziran 1988’de Moskova’ya, SSCB KP XIX. Genel Kurulu’na gönderildi.

Mektupta Abhazya ile Gürcistan ilişkileri hakkında oldukça kapsamlı tarihi bilgiler veriliyor, Abhaz halkının ve devlet yapısının korunma gereksinimi ile statüsünün “Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti” olarak yenilenmesi konusu yeniden gündeme taşınıyordu. Konunun bu düzleme taşınmasının gerekçelerini de içeren mektup XIX. Sovyetler Parti Kongresi Divanı’na ulaştırıldı.⁵

1988 yılının sonbaharında Gürcü Yenilikçiler Gürcistan’da geniş çaplı bir protesto kampanyası başlattı. Kampanya ile ülkenin ulusal bağımsızlık mücadelesinde belirleyici aşama başlarken, müteakip yıllara etki edecek bir hareketlilik tetiklendi. Anti Sovyet ve Rusya karşıtı propagandanın artmasıyla, Gürcü medyasında Abhazya karşıtı yazılar da yayımlanmaya başladı.⁶ Siyasi gerginliğin merkezi yavaş, fakat emin bir şekilde Abhazya yönüne kayıyordu. Gürcü Yenilikçiler’in liderlerinin Abhazya’ya ziyaretleri sıklaştıkça, kısa bir süre sonra parti hücreleri oluşmaya ve çoğalmaya başladı.

Gürcistan’da SSCB’nden ayrılma hareketi Kasım 1988’de start aldı ve “SSCB halkların zindanı”, “Gürcistan Gürcülerindir” v.b. sloganlarla, mitinglerle ve grevlerle gelişti. SSCB’den ayrılma ve özerk cumhuriyetlerin statüsünün kaldırılması çağrıları, ayrıca “Abhazların aslında Gürcü olduğuna” ilişkin anti-bilimsel tezler Abhazya’da günlük yaşamın bir parçası haline geldi. Abhazya’daki Gürcü nüfus arasında “Abhazların ülkenin yerlisi olmadıkları”, “kovulması gerektiği” ve hatta “fiziki olarak yok edilmeleri lazım geldiği” yönünde yoğun bir propaganda yürütülmeye başlandı.

Abhaz-Gürcü gerginliğinin bir sonraki aşamasını, Gürcü medyasında, “Gürcü Dilini Geliştirme Programı”nın yayımlanması ve müzakere edilmesi tetikledi. Böy-

⁵ 1988 Abhaz “Altmışların mektubu”nun tam metni için bkz.: S. Sımsım, 19. ve 20. Yüzyıl Abazaların Politik Tarihi, İstanbul-2016, s. 572.

⁶ Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı, eski Başbakan, Parlamento Başkanı ve Dışişleri Bakanı S. Acincal ile röportaj, 8 Kasım 2017; Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj, 9, 11 ve 15 Kasım 2017; “Republic of Abkhazia” ve “Apsni” gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj, 7 ve 10 Kasım 2017.

lece Abhazların, anadilinin, milli kimliğinin ve kültürünün korunması ile ilgili endişelerinin yerindeliği teyid edilmiş oldu.

Kasım 1988’de Abhazya Devlet Üniversitesi’nde Profesör O. Çurgul Başkanlığında (iki yıl önce Tiflis’te kurulan) Rustaveli Gürcü Birliği Bölümü açılırken, aynı dönemde Abhazya’da İ. Çavçavadze Örgütü’nün yerel teşkilatı kuruldu. Yönetiminde Abhazya Devlet Üniversitesi (ADÜ)’nin Gürcü öğretim üyeleri ve öğrencileri yer aldı. 1988 yılı Aralık ayının ilk günlerinde Gürcü Yenilikçiler, Menşevik Gürcistan bayrakları altında Abhazya sınırından içeri doğru toplu yürüyüş düzenleme girişiminde bulundu. Bu yürüyüşe yerel yönetim izin vermedi, fakat 3 Aralık 1988’de Rustaveli ve Çavçavadze birlikleri tarafından organize edilen Gürcistan Subtropik Tarım Enstitüsü (GSTE) binasındaki mitingde Abhazya ve Rusya karşıtı sloganlar seslendirildi. Aynı zamanda ADÜ’nin bölünmesi suretiyle, Abhazya’da, Tiflis Devlet Üniversitesi’nin şubesinin kurulması ile ilgili söylentiler yayılmaya başladı. Daha sonra Sohum’daki Gürcü ultra-vatanseverlerin üslerinden birine dönüşen GSTE’de ağırlıkla Gürcüler bulunmakta iken; Abhaz Tarih, Dil ve Edebiyat Bilimsel Araştırma Enstitüsü (ABAE) ise Abhaz aydınlarının buluşma alanını oluşturdu.

“AYDGILARA” KURULUYOR

Abhaz halkının kendini koruma refleksine, halkı tehdit eden tehlikeyi toplumun diğer kesimlerinden daha önce fark eden aydınlar önderlik etti. Bu aydınlar, bir araya gelip örgütlü olarak bir çatı altında hareket etmek zorunda olduklarını gördü ve toplumsal-politik hareket “Aydıllara”nın kurulması aşamasına geçildi.⁷

“Aydıllara” (Birlik) Abhazya Halk Forumu’nu oluşturma süreci iki temel yönde gelişti. Birinci yönü, genç sanatçılar haftasının düzenlendiği Pitsunda’da Nisan

⁷ Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı, eski Başbakan, Parlamento Başkanı ve Dışişleri Bakanı S. Acincal ile röportaj, 8 Kasım 2017; Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj, 9, 11 ve 15 Kasım 2017; “Republic of Abkhazia” ve “Apsm” gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj 7 ve 10 Kasım 2017; Eski Milletvekili, Akademisyen, Tarihçi Yazar Doç. Dr. G. Gumba ile soru cevap, 5 Mayıs 2018; “Aydıllara” Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj, 10 Kasım 2018; “Aydıllara” eski başkanı, Milletvekili ve Abhazya Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj; 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; Sa va ş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya “Aydıllara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj, 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı ve Kafkas Halkları Konfederasyonu Yöneticisi G. Alamia ile röportaj; 13 Şubat 2016, 5 Haziran 2017; “Aydıllara” üyesi, Abhazya Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Direktörü O. Damenia ile röportaj, 28 Ocak 2017.

1987’de vatansever gençlerin hareketi olarak ortaya çıktı. Burada “Yaratıcı Gençlik Birliği” (YGB)’ni kurma fikri doğdu. G. Alamia, N. Çanba, A. İnal-İpa, L. Enik, D. Axba, İ. Otırba, D. Mikvabya, M. Khvartskia, G. Smır, S. Sakanya, A. Aça, S. Korsaya, R. Bartsıts, gibi Abhaz aydınlarının genç nesli kurucular arasında yer aldı.⁸

Yaratıcı Gençlik Birliği’nin ilk ciddi gösterisi (yaz 1988) Gumısta Nehri’nde doğaya zararlı sıvı kristaller fabrikasının inşaatına yönelik oldu. Gürcistan yetkililerinin inşaat alanını ziyareti sırasında yapılan protesto gösterisi projeden vazgeçilmesinde etkili oldu.

Eylül 1988’de YGB, Sohüm’da, Rus-Kafkas Savaşı sırasında Abhaz, Ubıh ve Adıgeler’in toplu sürgününün anısına Rustaveli Caddesi’nde (şu anda Muhacirler Sahili) barış yürüyüşü organize etti. Binlerce kişinin katıldığı yürüyüş, hem Abhazya’da ilk kez düzenleniyor olması, hem de Kafkaslar ve bilhassa Adıge halkı ile birliğe vurgu yapıyor olması nedeniyle önemli bir etkinlikti. Gürcü hükümeti bu masum etkinliğe bile şüpheyle yaklaştı. Başlangıçta Parti İl Teşkilatı 1. Sekreteri Boris Adleyba’yı ikna etmek için YGB liderleri çok çabaladı. Sekreterin kanaatine göre ülkede ne bir siyasi teşkilatın kurulmasına, ne de kaotik kampanyalara acil gereksinim vardı.

Bu bakış açısını -başka gerekçelerle de olsa- ABAE’nün birçok görevlisi, milli hareketin pek çok “kıdemli önderi” de uzun bir süre paylaştı. Fakat 1988 yılı sonbaharının sonuna doğru onlar da aktif olarak harekete geçti.

Siyasi hareket fikrinin gereksinimini kavrayan ve propagandasını başlatanlardan birisi de, gelecek Halk Forumu’nun Başkanı Aleksey Gogua oldu. AHF’nun temeli, yazar Cuma Ahuba’nın ABAE görevlisi Boça Acincal ile çalışma grubu kurulmasına ilişkin yaptığı sözleşme ile atıldı. İlk toplantı 21 Kasım 1988’de Abhazya Yazarlar Birliği’nin Sohüm’daki binasında düzenlendi. Çalışma grubuna, Zurab Aça, Oleg Damenıa, Nodar Çanba, Roman Çanba, Rauf Ebnjou, Taras Gıtsba, İgor Maruxba, Valeri Kvarçia, Boça Acincal, Vladimir Zantarya, Valeri Gamgia, Roman

⁸ “Aydırlara” Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj, 10 Kasım 2018; “Aydırlara” eski Başkanı, Milletvekili ve Abhazya Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj, 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya “Aydırlara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj, 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı ve Kafkas Halkları Konfederasyonu Yöneticisi G. Alamia ile röportaj, 13 Şubat 2016, 5 Haziran 2017; “Aydırlara” üyesi ve 2. Tugay 4. Tabur Komutanı G. Smır ile röportaj, 20 Ekim 2016; “Aydırlara” üyesi, Abhazya Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Direktörü O. Damenıa ile röportaj, 28 Ocak 2017.

Gvincia da dâhil oldular.

Toplantıya 1. Sekreter Boris Adleyba, Yüksek Şura Divan Başkanı Valerian Kobaxia, Bakanlar Kurulu Başkanı Otar Zuhbaya (Zuhba) -kısaca Abhazy SSC'nin tüm yönetimi- katıldı. Toplantıda Halk Cephesi (daha sonra Halk Forumu) kurma kararı alındı.⁹

“AYDGILARA” ABHAZYA HALK FORUMU’NUN KURULUŞ KURULTAYI

13 Aralık 1988’de Abhaz Devlet Filarmonisi’nde toplumsal-politik hareket “Aydğılara” Abhazy Halk Forumu’nun kuruluş kurultayı yapıldı. Kurultay Abhaz yazar Aleksey Gogua tarafından açıldı. Kurultayı Abhaz Devlet Üniversitesi Rektör Yardımcısı, felsefe uzmanı Oleg Damera modere etti. Müzakereler sonrası Devlet Korosu şefi Nodar Çanba “Aydğılara” Abhazy Halk Forumu’nun tüzük ve programını okudu. Sosyo-siyasal kuruluşun adı “Aydğılara” (Birlik) Abhazy Halk Forumu” olarak onaylandı.¹⁰

Kurultay “Aydğılara” Abhazy Halk Forumu’nun yönetim kadrosunu seçti. Başkan olarak Aleksey Gogua, Başkan Birinci Yardımcısı Abhazy ÖSSC Sovyet Sen-dikası Konut-Kamu Hizmetleri Bölümü Müdürü İgor Maruxba, Başkan Yardımcısı olarak da Abhaz Dil, Edebiyat ve Tarih Araştırmaları Enstitüsü Araştırma Görevlisi Roman Çanba seçildi.¹¹

⁹ “Aydğılara” Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj, 10 Kasım 2018; “Aydğılara” eski Başkanı, Milletvekili ve Abhazy Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj, 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazy Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi Üyesi, 1990-1994 yılları Abhazy “Aydğılara” Başkanı ve Dışişleri eski Bakanı S. Şamba ile röportaj, 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; Abhazy Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı ve Kafkas Halkları Konfederasyonu Yöneticisi G. Alamia ile röportaj, 13 Şubat 2016, 5 Haziran 2017; “Aydğılara” üyesi ve 2. Tugay 4. Tabur Komutanı G. Smir ile röportaj, 20 Ekim 2016; “Aydğılara” üyesi, Abhazy Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Direktörü O. Damera ile röportaj, 28 Ocak 2017.

¹⁰ “Aydğılara” Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj, 10 Kasım 2018; “Aydğılara” üyesi, Milletvekili ve Abhazy Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj, 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazy Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi Üyesi, 1990-1994 yılları Abhazy “Aydğılara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj; 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; Abhazy Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı ve Kafkas Halkları Konfederasyonu Yöneticisi G. Alamia ile röportaj, 13 Şubat 2016, 5 Haziran 2017; “Aydğılara” üyesi ve 2. Tugay 4. Tabur Komutanı G. Smir ile röportaj, 20 Ekim 2016; “Aydğılara” üyesi, Abhazy Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Direktörü O. Damera ile röportaj, 28 Ocak 2017.

¹¹ “Aydğılara” Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj, 10 Kasım 2018; “Aydğılara” üyesi, Milletvekili ve Abhazy Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj, 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazy Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazy “Aydğılara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj, 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; Abhazy Cumhuriyeti Yüksek Şura

“Aydırlara” Abhazya Halk Forumu’nun basın organları Abhazca ve Rusça gazeteler, isimleri ve editörleri onaylandı. Abhazca gazetesinin ismi “Aydırlara” (Birlik), Rusça gazetesinin ismi de “Edinenie” (Birlik) olarak onaylandı. “Aydırlara” gazetesinin editörlüğüne Abhaz şair Gennadiy Alamia, “Edinenie” gazetesinin editörlüğüne de “Abhazya Üniversitesi” gazetesinin editörü Nikolay Djonua seçildi.

“Aydırlara” Abhazya Halk Forumu’nun tüzüğü ve programının, özerk devlet hükümetince onaylanana (tescil edilene) kadar gazetelerde yayınlanması yasaklandı. Hatta resmi kitle iletişim araçlarında, Gürcistan KP Abhaz İl Komitesi organlarının üç resmi gazetesinde, sosyo-siyasal kuruluş “Aydırlara” Abhazya Halk Forumu’nun kuruluş kurultayının yapıldığı haberi bile yayınlanmadı.

AHF’nun fiilen işleyişinin ilk yılı 1989’dur.¹² Abhazya ÖSSC Bakanlar Kurulu, 9 Haziran 1989 tarih ve № 165 sayılı kararnamesi ile “Aydırlara” Abhazya Halk Forumu’nun (AHF) Tüzük-Programını tescil etti.

“Aydırlara” Abhazya Halk Forumu’nun tescil edilen Tüzük ve Programı, 22 Haziran 1989 tarihinde “Sovyet Abhazya” gazetesinde güçlkle yayınlanabildi.¹³ (Aydırlara” Halk Forumunun Tüzük ve Programı’nın tam metni için bakınız: sayfa 495, EK-1).

8 sayfalık “Aydırlara” gazetesinin Rusça “Özel baskısı” Sohum Devlet Matbaası’nda yarı yasal olarak 2 Temmuz 1989’da yayınlandı. Yaratıcı Gençlik Birliği birkaç ay Halk Forumu ile birlikte faaliyette bulduktan sonra, temsilcileri Nodar Çanba ve Arda İnal-ıpa “Aydırlara” divanına üye oldu. AHF zamanla YGB üyelerini bünyesine dâhil etti ve Gençlik Birliği, kendi isteğiyle liderliği Gürcülerle mücadelede birlik adına “kıdemli önderlere” bıraktı.

Abhazlar tarafında süreç böyle devam ederken, aynı dönemde Gürcü “radikal” yenilikçilerin liderleri kamu otoriteleri ve halk üzerinde ciddi bir baskı uygulamaya başladı. Bu gruplar, istedikleri mekânlara el koyuyor, merkez büroları olarak kullanıyorlardı. Hükümet ise bu yasadışı eylemlere karşı duramıyordu. Yetkililer, çeşitli partileri destekleyen silahlı grupların kurulmasına karşı durma girişiminde bulunmuyordu. Gürcü radikal Yenilikçiler ise Gürcistan’ı SSCB’nden ayırarak, yani

Başkan Yardımcısı ve Kafkas Halkları Konfederasyonu Yöneticisi G. Alamia ile röportaj, 13 Şubat 2016, 5 Haziran 2017; “Aydırlara” üyesi ve 2. Tugay 4. Tabur Komutanı G. Smır ile röportaj, 20 Ekim 2016; “Aydırlara” üyesi, Abhazya Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Direktörü O. Damera ile röportaj, 28 Ocak 2017.

¹² “Edinenie” (Birlik) gazetesi, № 1, Ocak 1990

¹³ “Sovyet Abhazya” gazetesi, № 119, 22 Haziran 1989, s.3

Sovyet devletinin bütünlüğünü yıkararak üniter devlet kurmak ve bünyesindeki tüm özerk oluşumları tasfiye etmek için çabalayacakları beyanında bulunuyordu.

Gürcüler, Aralık 1988'den itibaren Abhazya'da düzenli olarak anti Sovyet ve anti Abhaz miting ve yürüyüşler düzenlemeye başladı. Durum gün geçtikçe şiddetlen-di ve Abhaz halkının geleceğine yönelik endişeler arttı. Gürcü yenilikçilerin Abhaz-lar'la uzlaşmak bir yana, varlığını bile kabul etmeyeceği aşikârdı. Bu nedenle Ab-hazlar, henüz "Merkez" ayaktayken, yani Moskova varken, Abhaz halkının ve dev-letin korunmasına yönelik acil önlemlerin alınmasını sağlamak için seslerini du-yurmaya çabalıyordu.

LIHNAŞTA'DA HALK TOPLANTISI

Abhazya Halk Forumu "Aydıgıllara" yönetiminin önerisi üzerine, 18 Mart 1989 tarihinde, Gudauta İlçesi'nin Lıhni Köyü'nde, Abhazya parti üyeleri, Abhazya ÖSSC Yüksek Şura Divanı ve Bakanlar Kurulu yetkilileri, parti idari kurumlarının temsilcileri, önde gelen toplum insanları ve halkın katılımı ile SSCB'de Milletlara-rası İlişkileri Geliştirme biriminden gelecek SSKP MK Kurulu'na takdim edilmek üzere bir sunu hazırlanması için geniş kitlelerin katılımıyla bir Halk Toplantısı dü-zenlendi.

Halk toplantısının ana gündemi, "Abhazya Cumhuriyeti'nin siyasi statüsü ile il-gili öneri tasarısının görüşülmesi"ydi. Talep "Altmışlar mektubu" ile aynı gerekçe-lerle düzenlenmiş, tarihsel adalet ve komünist doktrinlere dayandırılmıştı. Toplantı-yı Abhazya Halk Forumu "Aydıgıllara" Başkanı A. Gogua açtı. Toplantı tutanağı Abhazya Halk Forumu "Aydıgıllara" Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba tarafın-dan tutuldu.¹⁴

Toplantıda "Aydıgıllara" yönetiminin görevlendirdiği V. Zantarya, S. Lakoba ve S. Şamba tarafından hazırlanan sesleniş tasarısı okundu. Toplantıya katılanlar tara-fından, Abhazya'nın siyasi statüsü ile ilgili SSKP MK'ne gönderilecek deklarasyon metni onaylandı ve oybirliğiyle kabul edildi.¹⁵

Başvuru metni ülkenin diğer kent ve kasabalarında da gezdirildi ve toplam 35 bin kişi (5 bin Abhaz olmayan dâhil) tarafından imzalandı. Daha sonra Moskova'ya, SSKP Genel Sekreteri Mikhail Gorbaçov, Bakanlar Kurulu Başkanı N. Rijkov ve

¹⁴ "Aydıgıllara" Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj, 10 Kasım 2018

¹⁵ "Bzıp" gazetesi, № 36, 23 Mart 1989, s.1

SSCB Bilimler Akademisi başta olmak üzere genel bilim merkezlerinin yöneticilerine gönderildi.(Lıhın Deklarasyonu'nun tam metni için bakınız: sayfa 502, EK-2)

LIHNI TOPLANTISI SONRASI GELİŞMELER

Lihni halk toplantısından sonra Gürcistan ve Abhazy'a'daki sosyo-siyasi durum daha da gerginleşti. Ülkeyi Gürcü gayri resmi teşkilatlarının düzenlediği yeni bir miting ve grev dalgası sardı.¹⁶ Sohum başta olmak üzere, Gulripş, Gal, Gagra, Geç-rıpş ve diğer yerleşim birimlerinde Gürcüler, anti-Abhaz halk toplantıları düzenlemeğe başladı. Mitinglerde Abhaz özerk devletinin feshedilmesi, Lihni Belgesi'ni imzalayan yetkililerin görevlerinden alınması ile ilgili talepler daha sert ve açıkça seslendirildi.

Gürcüler 25 Mart 1989'da Sohum'da¹⁷, farklı değerlendirmelere göre 12 bin¹⁸ ila 20 bin kişinin katıldığı izinsiz bir miting düzenledi. Mitingde Lihni'da kabul edilen metnin protesto edildiği ifade edildi. 29 Mart'ta Tiflis'te, Abhaz halkının oylaması, SSKP XXVIIO Kurultayı ve XIX. Parti Konferansı Kararları'na aykırı olarak tanımlandı. Bu ise zaten karmaşık olan Gürcü-Abhaz ilişkilerinin daha çok gerilmesi-ne sebep oldu.

V. Ardzınba, 26 Mart¹⁹ 1989 tarihinde SSCB Yüksek Sovyet'ine milletvekili olarak seçildi. Onunla birlikte Abhazy'a ÖSSC'den B. Şinkuba, F. İskender, R. Arşba, B. Adleyba, T. Şamba, A. Gogua ve V. Agrba da milletvekili olarak seçildi.²⁰

Dönemin Gürcistan KP MK Birinci Sekreteri D. Patiaşvili, GSSC Yüksek Şura kürsüsünden yaptığı konuşmada Lihni Kararı'nı "anayasaya aykırı" olarak nitelendirdi. Gürcistan Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu'nda Lihni Kararı "Gürcü halkına iftira ve ihbar"²¹ olarak tanımlandı. Abhazy'a İl Parti Bürosu, 12 Nisan'da, kararın

¹⁶ Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj, 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazy'a Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi Üyesi, 1990-1994 yılları Abhazy'a "Aydırlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj, 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; "Aydırlara" Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj, 10 Kasım 2018; "Aydırlara" eski Başkanı, Milletvekili ve Abhazy'a Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj, 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; "Republic of Abkhazia" ve "Apsni" gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj, 7 Kasım ve 10 Kasım 2017.

¹⁷ Abhazy'a'nın başkenti Sohum'un adı 1936 yılında ülkeyi Gürcüleştirme politikaları çerçevesinde Suhumi olarak değiştirildi. 4 Aralık 1992'de Vatan Savaşı sırasında Abhazy'a Yüksek Şurası "Sohum" adını iade etti. Bu çalışmada -"Suhumi" versiyonunun geçtiği alıntılar hariç- Abhazy'a başkentinin asıl adı kullanılmıştır.

¹⁸ S. Çervonnaya, Abhazy'a-1992: Post Komünizm isyanı, www.abkhazia dot.

¹⁹ Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj, 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017.

²⁰ Geçmiş dönem milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydırlara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj, 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; "Aydırlara" eski Başkanı, Milletvekili ve Abhazy'a Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj, 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; Eski Milletvekili, Akademisyen Tarihçi Yazar Doç. Dr. G. Gumba ile soru cevap, 5 Mayıs 2018.

²¹ T. Şutova, Akop'ta Akşam Altıda, Moskova-2002, s. 16

“bölgede mevcut birbirine bağlı sosyo-ekonomik, kültürel ve milletlerarası sorunların tümünü kapsamadığını”²² beyan etti.

Bu mücadele döneminde SSCB Yüksek Şura seçimleri hazırlıkları devam ediyordu. Seçimler 26 Mart 1989’da yapıldı, fakat gerginlikte gerileme yaşanmadı. Aksine, Gürcü milliyetçilerinin liderleri faaliyetlerini yoğunlaştırdı. SSCB’den ayrılma ve özerklikleri tasfiye etme taleplerini ısrarla dile getiriyor, daha ileri giderek “Gürcü olmayı kabul etmeyen” yabancıların yok edilmesi çağrısını seslendiriyorlardı. Gürcü milliyetçiler 1 Nisan’da Abhaz-Rus sınırında miting düzenledi. Mitinge katılanların küstahça davranışları sonucu çatışmalar yaşandı. 2 Nisan’da Sohum’daki Gürcü topluluğunun mitinginde Gürcistan Yenilikçi Hareket’in liderlerinden biri M. Kostava şöyle diyordu: “*Bir avuç Abhaz bölücüsüne kara günü göstereceğiz! Abhazların kendilerine ait bir köşeleri bile yok, topraklarımızda yaşadıkları için minnet duymalılar... Abhazların akıllarını başlarına getireceğiz.*”²³

Gürcüler 1 Nisan tarihinde Gagra’ya bağlı Geçriş’ta bir Gürcü mitingi yapma hazırlığına girişti. Gürcüler Geçriş’a “Leselidze” diyorlardı. Abhazy’a’daki yer isimlerinin sistematik olarak Gürcü diline çevrildiği yıllarda Tiflis yönetimince Geçriş’ın ismi de “Leselidze” olarak değiştirilmişti.²⁴

1 Nisan’da düzenlenen Leselidze (Geçriş) Mitingi sonrası, Tiflis’ten gelen Yenilikçiler ve yerli Gürcüler ile Abhazlar arasında Novi Afon ve Bzıp Köyü yakınlarında çatışmalar yaşandı.²⁵

3 Nisan’da ADÜ ve GSTE Gürcü grubunun öğrencileri ile Sohum’un 10 okuldaki Gürcü öğrenci çocuklar (6 bin 200 öğrenciden 2 bin 500’ü) ayaklandı. Öğrenciler, “Sovetskaya Abhazy’a”, “Bzıp”, “Abhazy’a Üniversitesi” gazetelerinin “Gürcü karşıtı” faaliyetlerinin önlenmesini, okullarda kısa süre önce uygulamaya konulan Abhazy’a tarihinin okutulmasına son verilmesini, ADÜ giriş sınavları programına Gürcistan tarihinin dâhil edilmesini, ADÜ rektörlüğünün dağıtılmasını, Abhaz öğretim görevlilerinin “siyasi dar görüşlülüklerinden” -yani Lihni Başvurusu’nu imzalamalarından- dolayı işten çıkartılmalarını talep ediyordu.

²² “Sovyet Abhazy’a” gazetesi, № 72, 13 Nisan 1989.

²³ B. E. Sagariya, Abhazy’a Tarihinin Dönüm Noktası, Sohum-2002, s.26

²⁴ 1992’de Gagra’nın Abhazlar tarafından kurtanılmasından sonra Leselidze’nin ismi Geçriş olarak değiştirilmiştir.

²⁵ Leselidze (Geçriş) mitinginde ve sonrasında yaşanan olaylar ile ilgili ayrıntılı bilgiyi S. Sımsım’ın 19. ve 20. Yüzyıl Abazaların Politik Tarihi adlı eserinin 370 ve 371 sayfalarında bulabilirsiniz.

3 Nisan'da ADÜ Gürcü Bölümü öğrencileri; 5 Nisan'dan itibaren ise akademisyenlerin bir kısmı, toplam yaklaşık 700 kişi derslere girmede ve eğitimi boykot etti. TDÜ'nün şubesinin kurulması talebinde bulunuyorlardı.²⁶

Sohum'da Gürcü Drama Tiyatrosu binası önünde ADÜ Gürcü bölümleri öğrencileri, TDÜ Sohum şubesinin açılması talebiyle oturma eylemi yaptı. Bu eylemi Gürcistan Subtropikal Tarım Enstitüsü öğrencileri ve öğretim görevlileri, kadroları ağırlıklı olarak Gürcü şovenistlerden oluşan diğer kurum ve kuruluşların çalışanları destekledi.

Gürcü Yenilikçiler durmadı, Abhazy'a'daki eylemlerine devam etti. Kalabalık mitingler 8 ve 9 Nisan'da Gal, Gulrış, Gagra'da düzenlendi. Lihni kararlarının kınandığı bu mitingler kışkırtıcı nitelikteydi ve "durumu daha da ağırlaştırıyordu."²⁷

TİFLİS'TE GERGİNLİK

Nisan'ın ilk günlerinde, Tiflis'te Gürcistan Hükümet Sarayı'nın önünde başlatılan açlık grevi kısa sürede uzun vadeli gösteriye dönüştü. Gösteri Lihni Kararı'nı kabul eden Abhaz girişimlerine karşı bir eylem olarak başladı. Kısa bir süre sonra Tiflis mitinginin organizatörleri ve katılımcıları Abhazya konusunu unutarak, tüm taleplerini derhal Gürcistan bağımsızlığının kazanılması üzerine yoğunlaştırdı.

Mitingdeki durum gittikçe tehlikeli hal alıyor, artık BM'e başvurma ve Gürcistan'a NATO askerlerinin girmesi çağrıları dillendiriliyordu.²⁸ Nisan 1989'da Tiflis Mitingi'nde durum kötüye gitti ve iyice kontrolden çıktı. Ardından mitingi dağıtma kararı alındı.

Yetkililerin göstericileri dağıtma kararından sonra 8 Nisan'ı 9'una bağlayan gece durum birden şiddetlendi. Patrik II. İliya dâhil olmak üzere yapılan sağduyu ve dağıtma çağrıları, ısrarlı talepler, sonuçsuz kaldı.²⁹ Meydanı temizleme operasyonunun başlamasından sonra göstericilerin bir kısmı direniş gösterdi ve aynı gece alana tanklar geldi. Çatışmalar oldu. Olaylar sonucu ağırlıklı kadınlar olmak üzere 20 kişi hayatını kaybetti. A. Zverev'in verilerine göre "başta genç kızlar ve yaşlı kadınlar olmak üzere 21 kişi kesici alet ve zehirli gazla katledildi."³⁰

²⁶ Abhazy ve Güney Osetya'da Çatışmalar, Dokümanlar 1989-2006, Moskova-2008, s.22

²⁷ "Sovyet Abhazy" gazetesi, № 72, 13 Nisan 1989

²⁸ T. Şutova. Akop'ta Akşam Altıda, Moskova-2002, s.16

²⁹ "Literaturnaya" gazetesi, 12 Nisan 1989

³⁰ A. Zverev, Kafkasya'da Etnik Çatışmalar, 1988-1994/Kafkasya'da İhtilafı Sınırlar, Moskova-1996, s.45

9 Nisan'da tüm Gürcistan'da yas ilan edildi. Aynı günün akşamında Tiflis'e Dışişleri Bakanı E. Şevardnadze ve Merkez Komitesi Sekreteri G. Razumovskiy geldi.

Tiflis'teki 9 Nisan olayları, milliyetçi yönelimli güçlerin reytinginin birden yükselmesini sağladı. Gürcü milliyetçi hareketine, SSCB'ne karşı açıkça "ayrılıkçı tavır" ve Gürcistan SSC'ne bağlı özerklikler ile "yabancılara" karşı ise "büyük devlet şovenizmi" şeklinde tanımlanabilecek yeni içerikler kazandırdı.

Gürcistan'daki olaylar Abhazya'ya da sirayet etti. Gürcüler Sohum şehrinin merkezine 9 Nisan Tiflis kurbanları için anıt dikme talebinde bulundu. Bu Abhazlar'da büyük şaşkınlık oluşturdu, çünkü benzer bir anıt Tiflis'teki olay yerine bile dikilmemişti. Daha sonra uzun tartışmalar ve müzakereler sonrasında anıt Sohum banliyösü Açada'ya inşa edildi ve Abhazya başkentinin Gürcü işgal birliklerinden kurtarıldığı Eylül 1993'e kadar da orada kaldı.

ADÜ'ndeki Gürcü öğrenciler ve Gürcü öğretim görevlilerinin bir kısmı 9 Nisan sonrasında üniversite binasına girmeyi kesin bir dille reddetti ve bir an önce şubenin açılması için kampanya başlattı. Tüm yerli Gürcüler bu amacın önemli olduğu kanaatindeydi, çünkü Abhazya'da öğrenciler Abhazlarla mücadelede ön saflardaydı. Şubenin açılması, Gürcü hâkimiyetinin pekiştirilmesi anlamına gelecekti.

6 Mayıs'ta Sohum'da Gürcü Tiyatrosu'nun ana girişi önünde, ADÜ Gürcü Bölümü öğrencileri "TDÜ Sohum şubesinin kurulması" talebiyle bir grev başlattı. Göstericilere, Gürcü Yenilikçiler'in güçlü etkisi altındaki bazı öğretim üyeleri destek beyanında bulundu. Göstericilerin baskısını bahane eden Gürcistan Bakanlar Kurulu, 14 Mayıs 1989 tarihinde TDÜ Sohum Şubesi'nin kurulmasına ilişkin bir karar aldı.

Kararda, TDÜ Rektörü, 15 Mayıs'tan itibaren "şubenin kurulması çalışmalarını başlatması ve tüm fakültelerde eğitim sürecinin yenilenmesi" ile görevlendiriliyordu. Kararın, 14 Mayıs akşamı 5 bin kişi önünde açıklanmasıyla göstericiler dağıldı.

Buna karşılık ertesi gün, 15 Mayıs akşamında Sohum'un merkez meydanında Abhazlar toplandı ve kararı Abhazya'da Gürcü yayılcılığının şiddetlenmesi olarak değerlendirerek, şubenin açılışını protesto etti.

15 Mayıs'ta Abhazlar büyük kalabalık halinde Lenin Meydanı'nı ve tüm bitişik caddeleri doldurdu. Mitinge en az 15 bin kişi katılmıştı.

Bu arada Gürcü öğrenciler Sohum merkezdeki № 1 okulun binasında derslere

başladı. Öğretim görevlileri açılacak şubedeki görevleri paylaşmış, Rus bölümündeki öğrencilerin bir kısmını Gürcü bölümüne çekme mücadelesi başlatmışlardı.

Sohum Gürcüleri'nin memnuniyeti kısa sürdü ve 19 Mayıs'ta aynı kalabalık (öğrenciler, talebeler ve öğretmenler, ADÜ ve GSTE öğretim görevlileri) kiliseden Marks Caddesi üzerindeki parka yürüdü. Yol boyunca sayıları bin kişiye ulaştı. Parkta mumlar yakıldı, 9 Nisan'da ölenler anısına anıt inşaatı için para toplandı. Ölenlerin resimleri ile stand kuruldu. Aynı gün, 1918 yılında Gürcistan'ın bağımsızlığının ilan edildiği 26 Mayıs'ta Gürcistan'ın SSCB'den ayrılması talebiyle meşaleli yürüyüş ve büyük bir mitingini yapılacağı bilgisini içeren bildiri dağıtıldı.

Genel olarak Abhazya'daki Gürcü protestocular -önceden de olduğu gibi, fakat artık daha somut şekilde-, hem Gürcistan'ın bağımsızlığı için, hem de Abhazların kendilerinden ayrılma çabalarına karşı eşzamanlı bir mücadele yürütüyordu.

2 Haziran 1989 tarihinde Gürcistanlı milletvekillerinin engelleme çalışmalarına rağmen SSCB milletvekili V. Ardzinba SSCB Halk Temsilcileri Kongresi'nde Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Abhazya ve Abhaz halkıyla ilgili politikalarını şiddetle eleştiren ve azınlık halkların sorunlarına değinen bir konuşma yaptı.

V. ARDZINBA'NIN "SSCB MİLLETVEKİLLERİ BİRİNCİ KURULTAYI"NDAKİ KONUŞMASI

"Sayın milletvekilleri!

Büyük Vatanımızın her halkının geleceğinin, ülkenin bazı ortak sorunlarının çözümlüne bağlı olduğunu; zira bir bütünün tüm parçalarının birbirine bağlı ve bağımlı olduğu gerçeğini anlatmaya gerek yok.

Pek çok sorun sıralanabilir, fakat kanaatimce aralarında en önemli olan hukuk devletinin kurulmasıdır. Bu bağlamda, Kurultay'da genel devlet çıkarları gereği belirli bölgelerin sorunlarının geri plana atılabileceği, bekleyebileceği yönündeki görüşleri asla kabul edemem. Genel devlet sorunlarının, nerede bulunduğu bakılmaksızın, ülkenin tüm bölgelerinin sorun ve çıkarları dikkate alınmadan çözülmesi düşünülemez.

Bu soruna dikkat çekiyorum! Çünkü burada azınlık halkların sorunlarına değinen çok az konuşma yapıldı. Genel olarak burada, Birlik Devletleri'nin merkezle ilişkilerindeki perspektifler ve haklarının genişletilmesi konuları konuşuldu.

Bu bağlamda, “güçlü Birlik Devletleri’nin büyük egemenliği” fikrinin hayata geçirilmesinin 15; “güçlüler” listesinde yer almayan fakat toplam sayısı bu salonda bile 65’e tekabül eden, ülke genelinde ise çok daha fazla olan halklarda bazı endişeler uyandırdığını belirtmeliyim. Bu halkların bazılarının ulusal devlet yapısı bulunmazken; diğerleri herhangi bir ulusal-kültürel özerklik statüsünden de mahrum bırakılmışlardır. Dolayısıyla, milletlerarası ilişkilerin yeniden yapılandırılması tüm sorunları kapsamalıdır. Aksi takdirde, etnik temelde ciddi karmaşalar, şiddetli çatışmalar kaçınılmazdır. Yürürlükteki Anayasa ile öngörülen özerk devletin hukuki statüsü, fiilen ulusal eşitsizlik ve orantısızlığa yol açmaktadır. Halkların bu şekilde ayrıştırılması doğrudan “Stalin mirası”; ayrıca özellikle özerk devletlere yansıyan ve fiilen üniterizme yol açan idari-komuta sisteminin bir sonucudur. Bu tespite, diğer özerk oluşumlardan herhangi biri olabileceği gibi, Abhaz halkının Sovyet devlet yapısı içerisindeki gelişim süreci de örnek gösterilebilir.

Sovyet rejimi Abhazyada 4 Mart 1921’de tesis edilmiş ve Abhazyada Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Abhazyada Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Aralık 1921’de Stalin’in baskısı ile Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile 1931 yılına kadar geçerliliğini koruyan bir “Birlik Anlaşması” akdetmiştir. Söz konusu Birlik Anlaşması, hukuken her iki devletin egemenliği ve eşit haklara dayalı bir federasyonun kurulmasını öngörmüştür. Örneğin, Abhazyada Anayasasının 4. Maddesi’nde şöyle denilmektedir: ‘Abhazyada Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kendi topraklarındaki

devlet otoritesini, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile anlaşmalı ilişkiler ve Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasaları ile sınırlandırılmadığı kapsamda özgürce ve bağımsız gerçekleştirecektir.' *Egemenlik ayrıca, kendi devlet arması ve bayrağının, belirli kanun ve yasal düzenlemelerin bulunmasını gerektirmektedir.*

Anlaşmalı Abhazya SSC, 1931 yılında "Gürcistan SSC'ne bağlı özerk devlet" olarak yeniden yapılandırıldı. Böylece Abhazya, siyasi statüsü Stalin'in takdir yetkisiyle alt seviyeye indirilen tek devlet oldu.

Bugün birçoğumuz, kişi kültü yıllarında Sovyet insanlarına, halklara karşı işlenen

toplu zulümleri biliyoruz. 1937-1953 yılları Abhaz halkının tarihinde, halkın ortadan kaldırılması konusunun gündemde olduğu bir dönem olmuştur. Bu tespiti Abhazya'ya karşı işlenen tüm zulüm eylemleri kanıtlamaktadır. Ulusun başındakiler ortadan kaldırılmış, Abhazya'nın tüm önde gelen devlet ile parti liderleri ve henüz oluşmuş aydın kesimi yok edilmiştir. Köylüler toplu baskılara maruz kalmıştır. 1940 yılından itibaren Abhaz halkı artık "Abhaz halkı" olarak da tanımlanmamaya başlanmıştır. 1941 yılından itibaren Abhaz dilinde radyo yayınları kesilmiştir. 1945-1946 yıllarında Abhaz okulları kapatılmış ve öğretmenler okul dışı bırakılmıştır. Parti ve Sovyet organlarının yönetiminde neredeyse hiçbir Abhaz kalmamıştır. Abhazya'ya toplu cebri göç başlamıştır. Göç için büyük kaynaklar harcanmış, bu göçler zorlu 1941-1942 yıllarında da devam etmiştir. Rumlar, Türkler ve diğer etnik gruplar Abhazya'dan sürgün edilmiş, evleri ise Gürcistan'ın iç bölgelerinden göç edenlere verilmiştir. Bu suni nüfus artışı sonucu Abhazlar kendi yurdunda azınlığa düşmüştür. Abhazya'nın yerleşim birimlerinin isimleri değiştirilmiştir. Sadece 1948-1951 yılları arasında 147 isim değişikliği yapılmıştır. Dönemin politikasının içeriği hakkında E. A. Şevardnadze Gürcistan Komünist Partisi MK Birinci Sekreteri görevindeyken şöyle demiştir: "Açıkça söylemek gerekirse geçmişteki malum dönemde Abhaz halkına karşı deyim yerinde ise şovenizm olarak tanımlanabilecek,

hem Gürcü halkının çıkarlarına, hem Abhaz halkının çıkarlarına, hem Sovyet halklarının Leninst dostluğunun pekiştirilmesine aykırı politikalar yürütülmüştür.”

Bununla birlikte XX. Parti kurultayında kişi kültürünün resmi olarak kınanması “Stalin mirasını” ortadan kaldırmamıştır. Bu “miras” halen kendini belli etmektedir. Abhaz halkı ile ilgili milli politika alanındaki ciddi ihlalleri 1947, 1957, 1967, 1978, 1988 yıllarında Abhaz halkının çeşitli kesimleri, aydınlar, emekçi sınıfı ve köylü temsilcileri merkez parti ve Sovyet organlarına toplu ve özel mektuplar yazarak dile getirmiştir.

Başlangıçta, bu tür başvurulardan sonra özerk devlette oluşan durumun iyileştirilmesi yönünde bazı önlemler alınmıştır. Fakat bir süre sonra Abhaz halk temsilcilerinin memnuniyetsizliğine konu olan duruma geri dönüş gözlemlenmiştir.

Durum özellikle 1988 yılının sonunda şiddetlendi. Tiflis ’teki mitinglerde zaten hakları kısıtlanmış Abhaz özerkliğinin tasfiye edilmesi çağrıları seslendirildi. Gayri resmi örgütlerden biri, Abhaz halkı ve kültürel kurumlarına karşı özel mücadele programı hazırladı. Üyeleri kendilerini demokrasi savunucuları olarak adlandıran bu örgütün hazırladığı programda, “1936-1954 yıllarında bölücülerin hâkimiyetine ve Apsuyaların (Abhazları böyle tanımlamaktadır-yazar) Abhazya ÖSSC’de yaşayan diğer halklara karşı baskısına son verildi” şeklinde beyanda bulunulması dikkat çekicidir. Diğer bir deyişle, “demokratların” görüşüne göre Abhaz halkının katledildiği yıllar en iyi dönemdi! Abhazya ’ya gelen “demokratların” temsilcileri yerli Gürcü halkı arasında Abhaz karşıtı tohumlar ekti. Geçtiğimiz yılın Aralık ayında Sohum’da izinsiz miting, yürüyüş organize edildi.

Tüm kurumlarda Gürcü dilinin tek resmi dil olarak kullanılmasının, her ülke vatandaşının zorunlu dil öğreniminin öngörüldüğü Gürcü dilini geliştirme programının tasarısının hazırlanması ve görüşülmesi Abhazların yanı sıra ülkenin diğer etnik gruplarında da ciddi endişe yarattı. Bu girişim zaten iyileşmemiş yarayı tekrar kanattı, Abhaz halkının tarihine ciddi saldırıları, Abhaz özerklik haklarının ihlal edilmesini bir kez daha hatırlattı. Özellikle bu tür girişimlerin, birlik devleti yönetimi tarafından tarafsız değerlendirilmemesi Abhaz toplumunu endişelendirmiştir.

Tüm bunların sonucu olarak, 18 Mart 1989’da, eskiden beri halkın kaderi için önem arz eden sorunların çözümlendiği tarihi Lihni Köyü meydanında yapılan izinli mitingde, SSKP MK Genel Sekreteri’ne, SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı’na ve bazı akademik kurumlara gönderilen “Sesleniş” başlıklı metin kabul edildi. Metni üst düzey parti ve Sovyet kurumları yöneticileri, tüm Abhaz kökenli milletvekilleri dâhil

olmak üzere 32 bin kişi imzaladı. Ayrıca 5 binin üzerinde Rus, Ermeni, Rum, Gürcü, ayrıca diğer halk temsilcilerinin imzası da bulunmaktadır. Seslenişte, Abhazy'a'nın 1921 yılı V. İ. Lenin dönemindeki Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsünün yeniden verilmesi arz ediliyor. İddiaların aksine, bu ayrılma değil, Anlaşmalı Abhazy'a'nın statüsünün yenilenmesidir. Söz konusu statü, Abhazy'a Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasında 1921 yılındaki yapılan anlaşma ile oluşturulan Birlik Devleti'nin SSCB'den ayrılma sorununun oluşması durumunda, Abhazy'a'nın kendi kaderini kendisinin belirlemesi olanağını öngörmektedir; Abhaz halkı da, SSCB'ye bağlı olmayı, ulusal varoluşun tek yolu olarak değerlendirmektedir. Birlik Anlaşması deneyiminin, diğer özerk oluşumların bağlı oldukları devletlerle ilişkilerini düzenleyici normatif belge olarak kullanılabilmesi kanaatindeyim.

Seslenişin amacı, devlet haklarının, Abhazy'a ÖSSC çok uluslu nüfusunun çıkarlarına genişletilmesidir ki, bu her hangi bir halka ayrıcalık oluşturmayacaktır.

Bu seslenişin, 29 Mart 1989'da Gürcistan SSC Yüksek Şurası kürsüsünden XXVII. Parti Kurultayı Kararları ruhuna, XIX. Parti Kongresi Kararları'na aykırı olarak değerlendirilmesi tamamen haksızlıktır. Öyle anlaşılıyor ki, Abhaz halkının kendi görüşünü beyan etmeye yasal hakkı yok; Birlik Devleti organları ise Abhaz özerkliğinin kaderini SSKP MK Milletler Arası İlişkiler oturumundan çok önce belirlemiştir. Birlik Devleti yönetiminin değerlendirmesi kampanyanın daha fazla alevlenmesine yol açtı ve kurultayın çalıştığı dönemde, basında çıkan makalelerden anlaşıldığı üzere, ateşi hala da sönmedi.

Trajik olaylardan sonra Tiflis'e gelen yetkililerle yapılan görüşmelerde Gürcü aydınlarının temsilcileri, Tiflis olaylarının başka sebepleri ve farklı amaçları olmasına rağmen, "Lıhni Seslenişi"ni olayları tetikleyen girişim olarak göstermeye çalıştılar. Tiflis'te vuku bulan trajediden dolayı çok üzgünüz, acılarını paylaşıyoruz ve bu olayların kapsamlı ve detaylı araştırılması ve suçluların hak ettikleri cezaları alması gerektiği kanaatindeyiz.

26 Mayıs 1989'da Abhazy'a ÖSSC'de Gürcü devletinin yeniden yapılanması kutlandı. Bu olayın Gürcü halkının tarihindeki önemini değerlendirmesi tarihçilerin işidir. Bununla birlikte, bu olaylar Abhaz halkının tarihinde, 1918 yılında Abhaz Bolşevik toplumunu kana boğan, müteakiben ise Abhazy'a köylerinde terör estiren devlet yapısıyla bağlantılıdır. Bu kutlama, özerk devlet Abhazy'a ve Gürcü halkını çatışmanın eşiğine getirmiştir. Tarafımıza gelen ve gelmeye devam eden sayısız

telgraf, telefon ve diğer bilgilere göre Abhazya'daki durum halen çok endişe vericidir. Acil önlemler alınmazsa, telafisi olmayan gelişmeler yaşanacaktır.

Ne yazık ki, Abhazya ÖSSC milletvekili grubunun 25 Mayıs'ta verilen talebine rağmen SSKP MK ve SSCB Bakanlar Kurulu sessizliğini korumaktadır. Tüm SSCB milletvekillerinin, Abhazya'daki milletler arasındaki ilişkilerin incelenmesi ile ilgili milletvekillerinden oluşan bir özel komisyon kurulması teklifimizi desteklemelelerini önemle arz ediyoruz.

En karmaşık bölgelerdeki gerginliği azaltmak ve çatışmaları önlemek ve özerk yapıların sorunlarını incelemek için SSCB milletvekillerinden oluşan daimi bir komisyonun bulunması isabetli olacaktır.

Abhazya ÖSSC ile ilgili talebimiz, aşırı güçlerin insanları çatışmaya kışkırtması ve daha sonra halkımızı suçlamak için gerginlik merkezini Abhazya'ya taşımalarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bizi suçlamak en kolaydır, zira kitle propaganda araçları taraflı bilgiler vermekte, Abhaz halkı temsilcileri ise görüşlerini beyan etme hakkından mahrum bırakılmaktadır.

İnsanların, azami sabır, sükûnet göstermesi gerektiğinin farkında olduğunu belirtmek isterim; zira yeniden yapılanmanın da, büyük vatanımızın geleceği de buna bağlıdır. Ve biz milletvekilleri olarak herşeyi bu hassasiyetle yapıyoruz ve yapmaktayız.

Ve birkaç somut öneri...

Birincisi, parlamento kanatları ve Yüksek Şura Milletler Konseyi'nin Ulusal Politika ve Milletler Arası İlişkiler Komisyonu'nda, kamuya açıklama ve bilimsel inceleme sistemi kurulmasını öneriyoruz.

İkincisi, SSCB Yüksek Şura Milletler Konseyi, Birlik Devletleri'nin Yüksek Şuralarında "etnik gruplar ve azınlık halkları komisyonları" kursun.

Üçüncüsü, Sovyet rejiminin temel ilkelerine, temelinde "Rusya halklarının hakları" beyanatının bulunduğu milli sorunun Leninist çözümüne geri dönülmesidir.

"Abhazya ÖSSC'deki Durumu İnceleme Komisyonu"nu kurma kararı insanların kalbine bir nebze su serpecek, adaletin üstünlüğüne olan inancı tesis edecektir.

2 Haziran 1989, Moskova"³¹

³¹"Sovyet Abhazya" gazetesi, 6 Haziran 1989

ÜNİVERSİTE SORUNUNUN ÇATIŞMAYA DÖNÜŞMESİ³²

Gürcistan basınında, TDÜ Sohum Şubesi'ne öğrenci adaylarının başvuru kabulü ilan edildi. Buna cevaben, 21 Haziran'da Abhazya İl Komitesi, Abhazya Yüksek Şura Divanı ve Bakanlar Kurulu'nun ortak toplantısı yapıldı ve TDÜ Şubesi'nin kurulmasına ret kararı alındı.

14 Temmuz'da TDÜ rektörü, TDÜ Şubesi'ne giriş sınavlarının 20 Temmuz'da yapılacağına ilişkin bir karar yayınladı.

14 Temmuz'da Abhazlar 1. Okul önünde; Gürcüler Marks ve Mir Caddeleri'nin kesişme noktasında toplanmaya başladı. Aynı gün saat 23.00'e doğru okul 1500 Abhaz tarafından kuşatıldı. Bir gün öncesi Tiflis'in talimatıyla Abhazya'ya nakledilen Gürcistan Ordusu'nun 8. Alayı'nın coplu ve kalkanlı askerleri, okulu ve geçişleri çevreledi. Binada bulunan öğretim görevlilerinin daha aktif kısmı gençlerle birlikte okulu gece terk ettikten sonra 15 Temmuz'un sabahında okul tamamen abluka altına alındı.

Abhazlar 1. Okul yanında; Gürcüler Rustaveli Parkı'nda bekliyorlardı. 15 Temmuz'da tüm gün boyunca, Sohum'a destek amacıyla, diğer kent ve kasabalardan Abhazlar toplandı. Sohum girişinde, "Apsni" sinemasının yakınında da 2 bin Gürcü toplandı. Araç yolunu işgal ederek Krasniy Köprüsü'nü kapatmış ve kenti doğu yönünden abluka altına almışlardı.

15 Temmuz saat 18.00'de Abhazya İl Kurulu 3. Sekreteri Said Tarkil, ADÜ Rektörünün, TDÜ Sohum Şubesi'ne giriş sınavlarının 20 Temmuz'da Tiflis'te yapılacağına ilişkin emrini okudu. Bu Abhazlar için şubenin kurulmasını engelleyemedikleri manasına geliyordu.

Saat 18.00'den sonra Rustaveli Parkı'ndaki Gürcü kalabalığın yanına giden "Aydıgılara" gazetesinin foto muhabiri-ressam Anzor Sakania kalabalığın fotoğraflarını çekmeye başladı. Gürcüler Sakania'ya saldırıp darp etti ve fotoğraf makinesini de elinden aldılar.

Polis, Gürcü göstericileri püskürtmeye çalışırken, 1. Okul tarafından "Bizimkileri dövüyorlar!" bağırışlarıyla Abhazlar parka akın ederek Rustaveli Parkı'ndaki Gürcülerin üzerine hücum etti.

Çatışmada direnci kırılan Gürcüler deniz kenarına sıkıştı ve bozguna uğradı.

³² Üniversite olayları ile ilgili daha kapsamlı bilgiyi S. Sımsım'ın 19. ve 20. Yüzyıl Abazaların Politik Tarihi adlı eserinin 372 ile 384. sayfaları arasında bulabilirsiniz

Rustaveli Parkı'nda o günkü çatışmada 40 kişi yaralandı.

“Aydırlara” üyeleri Abhazları toplayarak çatışmanın patlak verdiği 1. Okul'a doğru hareket etti. 1. Okul'u kuşatan ve uygunsuz işaretlerle Abhazları kışkırtan Gürcülere bunun bedeli derhal ödetildi. Artık polisi de dikkate almayan Abhazlar hızlı bir hücumla okulu ele geçirdi.

Gürcüler pencerelerden atlayarak kaçıştı. Polis onlarla, tepkili Abhazlar arasında barikat oluşturdu. “TDÜ Şubesi” -en azından o gece itibariyle- dağıtıldı.

Abhazlar 15 Temmuz'u 16'sına bağlayan tüm gece boyu Lenin Meydanı'nda Bakanlar Kurulu Binası'nın önünde bekledi. Bakanlar Kurulu Binası'nda V. Kobaxia'nın odasından Moskova ile telefon görüşmeleri yaptılar. “Aydırlara”, Abhaz milletvekillerinden Vladislav Ardzınba, Ruslan Arşba ve Taras Şamba'ya çağrıda bulunarak Abhazya'ya acilen SSCB askeri birliklerinin sokulmasını istedi.

Meydanda bulunan Abhazlar kanlarının son damlasına kadar savunmaya hazır olduklarını söylüyorlardı. AHF liderlerinden İgor Maruxba önce mitingin dağıtılmasını önerdi. Fakat Abhaz liderler bu kararın daha ciddi sonuçlar doğuracağını öngörerek buna onay vermedi. Meydandan farklı yönlere dağılan insanların sayısız münferit kanlı çatışmanın ortasında kalmaları ve tam bir kargaşanın oluşması kaçınılmazdı.

16 Temmuz gecesı saat 03.00 sularında Abhazya'ya SSCB Özel Kuvvetler Birliği geldi ve başkente girerek kilit ilçelere konuşlandı. Sohum'da daha fazla büyük çatışma olmadı. 15 Temmuz'da kentte 7 kişi küçük kaotik çatışmalarda hayatını kaybetmişti.

16 Temmuz sabah 09.00'da İgor Maruxba, Bakanlar Kurulu Binası önünde toplanan Abhazlar'ın karşısına çıkarak dağılmaları çağrısında bulundu. Saat 10.00'da meydan boşaldı.

Ardından, 16 Temmuz sabahından 18 Temmuz'a kadar Galıdzga Köprüsü, Gulrıps, Dranda, Kudrı Köprüsü, Tamş, Novi Kındığ ve birçok yerde çatışmalar meydana geldi 18 Temmuz'un akşamına doğru kargaşa genel olarak sonlandı. 18 Temmuz saat 18.00 itibariyle resmi verilere göre 11 Gürcü, 5 Abhaz ve 1 Yunan olmak üzere 17 kişi ölmüş, 4448 kişi de çeşitli düzeylerde yaralanmıştı.³³

Gayri resmi verilere göre ölü sayısı çok daha fazla idi. 16 Temmuz'da Abhazya

³³ V. Çirikba. 1921-1991 yılının başında Sovyet Abhazya//Abhazlar. Moskova-2007, s.98

Yüksek Şurası Kararnamesi ile Sohum şehri ile Oçamçıra ve Gulripş İlçeleri'nde olağanüstü hal ilan edildi.³⁴

Daha sonra 5 Ekim 1989'da, Abhazya hükümeti ve aydın kesim temsilcilerinin SSCB Yüksek Şurası'na seslenişinde “olayların yegâne ve tartışmasız nedeninin, Sohum'da mevcut ADÜ'ne rağmen, asılsız TDÜ Şubesi'nin kurulması” olduğu belirtildi.

“Aydırlara”nın öncülüğünde trajik Temmuz olaylarının incelenmesi için Kamu Komisyonu kuruldu. Bu inceleme belgeleri bilahare “Aydırlara” ve “Edinenie” gazetelerinde yayımlandı.

SSCB Yüksek Şura'sının 17 Temmuz 1989 tarihli birinci oturumunda Abhazya'daki Temmuz kanlı olayları hakkında stenografik bir rapor yayımlandı. (Stenografik raporun tam metni için bakınız: sayfa 514, EK-3)

KAFKASYA DAĞLI HALKLAR ASAMBLESİ'NİN KURULMASI

Temmuz olaylarının bir diğer çok önemli sonucu, Kafkas Dağlı Halklar Konfederasyonu'nun temelini atılması oldu. Abhazya'daki çatışma bilgisinin Kuzey Kafkasya'ya yayılması ile Adıge halkının yanı sıra diğer Kafkasyalılar Abhazlara yardıma gitmeye hazır olduklarını ilan etti. Halk Forumu vekilleri Genadi Alamia, Apollon Şinkuba ve Valeriy Gamgia Kuzey Kafkasya'ya ziyarette bulunarak, özerk devletleri gezdi. Kısa süre sonra, aralarında Konfederasyon'un gelecek başkanı Musa Şenibe (Şenibe Yura) başta olmak üzere, dağlı halkların birer temsilcisi Abhazya'da toplandı.

İlk buluşma, müdürlüğünü Abhaz Anatoliy Kapba'nın yaptığı Gudauta Sanatoryumu'nda gerçekleşti. Kuzey Kafkasya'da da milli hareketler “Aydırlara” Halk Forumu örneğine benzer şekilde oluşmuştu; şimdi ise tüm dağlı halkları bir araya getirecek bir birlik kurma fikri ortaya konuluyordu.

Dağılan vekiller kısa süre sonra tekrar toplandı ve 26 Ağustos 1989'da Kafkasya Halkları Birinci Kongresi'nde “Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi” kuruldu.

Kongreye, Adıgey ÖB, Karaçay-Çerkes ÖB, Kabardey-Balkar ÖSSC, Çeçen-İnguş ÖSSC ve Abhazya ÖSSC'nden sivil toplum örgütleri ve yeniden yapılanmaya

³⁴ T. A. Açıguba, Gürcü-Abhaz Çatışması Bağlamında Abhazya'da Etnopolitik Süreçler, Sohum 2007, s.66

destek amaçlı sosyo-siyasal hareket grubundan delegeler katıldı.³⁵

Kongre, Abhazya Halk Forumu Başkanı ve Abhazya Yazarlar Birliği Başkanı, SSCB milletvekili Aleksey Gogua'nın konuşması ile açıldı. Daha sonra Adıgey Devlet Müzesi Müdürü Almir Abrekov, Tarihçi Said-Hasan Abumuslimov, Uzman Tarihçi Yuriy Argun, Uzman Biyolog Sergey Bebia, İnguş Tiyatrosu Başyönetmeni Mustafa Bekov, Doktor E. Gapaev, ADÜ Rektör Yardımcısı Oleg Damenia, Kültür Adamı Kambuz Evgamukov, Yazar Daur Zantarya, Mimar Valeriy İonov, Hukukçu Maharadzin Kattoev, Hukuk Uzmanı Vahtang Ketsba, Mühendis Beslan Kotikov, Şair Yuriy Lakerbaya ve Muhaddin Malhazov, Yazar Zelimhan Yandarbiev, v.d. söz aldı.

“Kongre, Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi’ni kurma kararını aldı ve sosyo-siyasal örgüt tüzüğünü kabul etti. KDHA Koordinasyon Kurulu ve Aksakallar Konseyi seçildi, komisyonlar kuruldu. ‘SSCB Yüksek Şurası’na Sesleniş’, ayrıca ‘Abhaz ve Gürcü Halklarına Sesleniş’ metinleri kabul edildi.”³⁶

B. Koppiters’in kanaatine göre, “*Bu konfederasyon projesiyle, bölgesel bütünleşme politikası doğrultusunda, Sovyet öncesi geleneğe uygun olarak Dağlılar Birliği’nin kurulması amaçlanmıştır.*”³⁷

A. L. Drobijeva bu süreci, “*Müslüman Birliğini arayış eğiliminin göstergesi*”³⁸ olarak tanımlarken yanılmaktadır. KDHK’nun, ne o dönem, ne daha sonraki dönemde oluşturulan belgelerinin hiçbirinde birliği din üzerinden tanımlayan tek bir kelime bile yoktur. Örneğin Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi’nin 26 Ağustos 1989’da kabul edilen tüzüğünde, “*...halkların etnik kimlik, tarihi ve manevi birlik ve çok asırlık kardeşlik ...*” denilmektedir.³⁹

Örgütün kuruluş aşamasını Musa Şenibe (Şenibe Yura) şu şekilde aktarmaktadır: “*Konfederasyon’un doğuşuna gelince... Ben Kabardey Derneği’nde 2. Başkanlık görevini yürütüyordum. Yıl 1989, mevsim yazdı. Hem biraz dinlenmek, hem de bazı yazılarımı dinç kafayla tamamlamak amacıyla sanatoryumun birinde biraz gözden irak bir yerde çalışıyordum ki, bir gün kapım çalındı. Çıktım, karşımda Rostov’da 6*

³⁵ “Edinenie” gazetesi, № 6, 25 Ekim 1989

³⁶ “Edinenie” gazetesi, № 1, 25 Ekim 1989

³⁷ B. Koppiters. Kafkasya’da federalizm ve çatışma. № 2, M., 2002, s.22

³⁸ L. Drobijeva. Entelektüeller ve milliyetçilik. Post Sovyet alanın deneyimi, M., 1994, s.77

³⁹ “Edinenie” gazetesi, № 6, 25 Ekim 1989

Yıl beraber okuduğumuz, 20 yıldır görüşmediğimiz arkadaşım Kattoyev Mahraddin vardı. Hemen kucaklaştık. Kısa bir hasbihalden sonra 'Abhazy'da olup bitenleri duydun mu?' dedi. Ben de, 'Biliyorum, gençleri gönderdik haber bekliyoruz' dedim. Dostum Mahraddin Çeçen'di. O da hukukçuydu. 'Abhazy'da toplandık, bu meseleyle el atmazsak kötü şeyler olabilir. Abhazlara destek vermeliyiz. Kafkas halkları bir araya gelip yardımcı olmazsak, bu işlerin önü alınmaz. Bu yüzden orada büyük bir kongre tertiplemek için gerekli evrakları hazırladık' dedi. 'Tamam, ben de derhal Kabardey Derneği'nde mevzuyu müzakere ettiririm ve bir sonuca varırız' dedim. Ve hemen derneği toplantıya çağırdım, mevzuyu açtım. Karşı çıkanlar olduysa da, ben ısrarla gitmemiz gerektiğini savundum. Bir grup genç de bana destek vererek 'biz gitmek istiyoruz' dediler ve o gönüllü genç grubun başında sadece ben vardım. Abazinler, Abhazlar, Adıgeler, İnguşlar, Kabardeyler, Çerkesler (Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'ndeki Kabardeyler), Çeçenler. (Diğer Kafkas halkları sonraki kongrelere katıldılar).⁴⁰

1. KAFKASYA DAĞLI HALKLAR KONGRESİ'NİN KARARI

"1) Zulme maruz kalan halkların hukuken aklanması üzerine çalışılacaktır

2) SSKP Milli Politika Platformu Tasarısı'nın, mevcut şartlarda, özerk devlet, vilayet ve bölgelerde yaşayan halkların, ayrıca ulusal oluşuma sahip olmayan halkların yasal hak ve çıkarlarını tam olarak sağlamadığı kabul edilecektir.

Stalin'in halkları dört kademeli sınıflara ayırma şemasının muhafaza edilmesi, yeniden yapılanmaya karşı olan güçlerin şovenizm iddialarına taviz sayılacaktır.

3) Azınlık halkların haklarını koruyacak siyasi kurumlar oluşturulacaktır.

4) SSCB Milletvekilleri II. Kurultayı'na, her biri doğrudan SSC Birliği'ne bağlı olmak üzere Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsü verilmesi yetkisinin tanınması ve Tüm Devlet Oluşum Şekillerinin Haklarını Eşitleme Kanunu'nun kabul edilmesi teklifi sunulacaktır.

5) SSC Birliği Yüksek Şurası'na, uluslararası insan hakları hukuku gereğince, Çarlığın sömürgeci politikası sonucu yurtdışında bulunan yurtdaşlarımızın tarihi vatanlarına geri dönüşünün sağlanması teklifi sunulacaktır.

6) SSKP MK Milletler Arası İlişkiler Platformu Tasarısı önerileri çerçevesinde,

⁴⁰ Kafkas Dağlı Halkları Konfederasyonu Onursal Başkanı Musa Şenibe (Şenibe Yura) İle Röportaj (Ağustos 1996), Erdal Özden, Kafkas Vakfı Bülteni, Nisan 2002, Sayı: 11, s. 23

Kuzey, Sibiryaya ve Uzakdoğu Halkları Birliği'ne benzer şekilde Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi kurulacaktır.

25-26 Ağustos'ta Abhazya'nın başkenti Sohum'da düzenlenen I. Kafkasya Dağlı Halklar Kongresi kararı, SSCB Yüksek Şurası'nın sonbahardaki oturumuna, SSCB Milletvekilleri II. Kurultayı'na, SSKPMK Milletler Arası İlişkiler'le ilgili oturumuna gönderilecektir.

Sohum, 26 Ağustos 1989"⁴¹

1. KAFKASYA DAĞLI HALKLAR KONGRESİ'NİN SSCB YÜKSEK ŞURASINA SESLENİŞİ

"Biz, I. Kafkasya Dağlı Halklar Kongresi'nin delegeleri, Abhazya'daki olaylara bağlı olarak SSCB Yüksek Şurası'na seslenmeyi görev bilmekteyiz.

Temmuz 1989'da Abhazya'da, Gürcistan SSC ile Abhazya ÖSSC arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan uyuşmazlıklar sonucu silahlı çatışmalar yaşandı.

Bu uyuşmazlıklar, yarım asırdan fazla zamandır gündemden düşmeyen ve milli politikalara Stalin yaklaşımından doğan Abhaz sorununun çözümüne farklı bakış açısından kaynaklanmaktadır.

Abhazya SSC'nin bağımsızlığının kısıtlandığı 1931 yılından günümüze kadar Abhaz halkının varlığının tehlikenin eşiğine getirildiği, devam etmesi halinde ulus olarak yok olmakla karşı karşıya kalacağı bilinmektedir. Aydınlarının yok edilmesi, Abhaz yönetici kadroların görevlerinden alınmaları, cebri asimilasyon, Abhaz dilinin kültür ve milli eğitim alanından kaldırılması, özerk devlete Gürcü kökenli insanların yerleştirilmesi, Abhazya'nın doğal kaynaklarının çevre felâketine sebep olmaya yakın düzeyde acımasızca işletilmesi, Abhaz halkını defalarca "özerk devletin Gürcistan SSC'den ayrılması" konusunu gündeme taşımaya zorlamıştır.

Aynı zamanda Gürcistan'ın gayri resmi örgütlerinin aşırı eğilimli liderleri, uzun zamandır üzerinde çalışılan "Gürcistan SSC'nin, SSC Birliği'nden bölünme planını" uygulamaya girişti. Bununla karşın, Abhaz halkının, "Sovyet halklarının kardeşliğine bağlı kaldığı" ve "Abhazya SSC statüsünün geri verilmesinde ısrar ettiği" ise göz ardı edilmektedir.

İhtilafli durum, 15-16 Temmuz'da Sohum'da ve Abhazya'nın köylerinde, Abhaz ve Gürcü gruplar arasında silahlı çatışmaya dönüştü; insan kayıpları oldu.

⁴¹ "Edinenie" gazetesi, № 1, 25 Ekim 1989

Gürcistan medyası etnikler arası nefreti ateşleme çalışmalarını yürütmekte, Abhazlar ve Kuzey Kafkasya'nın diğer halklarının tarihini tahrif etmektedir.

Çeşitli nasyonalist partilerin aşırı liderleri, Gürcü halkının özgürlüğünün Sovyet rejimi ile örtüşmediğini iddia ederek, Gürcistan ve Abhazya'da Sovyet rejiminin devrilmesi çağrısında bulunuyor. Ne yazık ki, Sovyet karşıtı, Abhaz karşıtı bu ırkçı propagandaya, Gürcistan SSC'ndeki ilgili ideoloji partisi ve Sovyet kurumları gerekli tepkiyi vermiyor.

Gürcü aşırıcılara taviz veren Gürcistan SSKP MK, özerk devletin Sovyet ve parti kurumlarını talan etmiş durumda.

Abhaz halkı tehlikededir; zira Abhaz ve Gürcü halkları arasındaki çatışmayı kıskırtan aşırı güçler karanlık işlerini devam ettirme olanağına sahipler.

Biz Kongre delegeleri, Kuzey Kafkasya sivil toplum örgütleri temsilcileri, Abhaz sorununun "halkların kendi kaderini kendisi belirleme" ilkeleri temelinde ve Abhaz halkının iradesi dikkate alınarak çözümlenmesi için gerekli önlemlerin alınması talebiyle SSCB Yüksek Şurası'na sesleniyoruz.

Ayrıca, Gürcü halkını da kaosa sürükleyebilecek aşırı güçlerin engellenmesi ile ilgili önlemleri almayan Gürcistan KP MK, Gürcistan SSC Yüksek Şurası ve Gürcistan Bakanlar Kurulu'na protesto vermenin vazifemiz olduğu kanaatindeyiz.

Abhaz halkının özgürlük ve dünya halkları haritasında varoluş mücadelesini desteklediğimizi beyan ediyoruz.

Sohum, 26 Ağustos 1989'⁴²

1. KAFKASYA DAĞLI HALKLAR KONGRESİ'NİN ABHAZ VE GÜRCÜ HALKLARINA ÇAĞRISI

"Bizler, 1. Kafkasya Dağlı Halklar Kongresi delegeleri, Abhazlar, Abazinler, Adıgeler, İnguşlar, Kabardeyler, Çerkesler ve Çeçenler olarak, Abhaz ve Gürcü kardeşlerimizin aşırı ve sorumsuzca davranışlar neticesinde kan dökülmesine yol açan olaylarla karşı karşıya kaldığını büyük bir endişe ve acıyla öğrenmiş bulunuyoruz. Kardeş milletlerin korku, dehşet, kin ve nefretle birbirine baktığını düşünmek ve bunlara inanmak çok güçtür. Böylesi bir olaya tarihimizin hiç bir döneminde rastlamak da mümkün değildir.

Bizler herkesi sağduyu ile davranmaya davet ederken, hepimizin kardeş olduğu-

⁴² "Edinenie" gazetesi, № 1, 25 Ekim 1989

nu ve hiç bir kardeşin bir diğerini yok etmeyi arzulamaması gerektiğini hatırlatınız. Dost ellerinizi birbirinize uzatın. Müşterek problemleri masa başında oturarak, kardeşçe bir ortam içerisinde halledin. Unutmamak gerekir ki, sayıca büyük halklar, nüfusu kalabalık olmayan halkları düşünmeye ve onlara yardım etmeye mecburdurlar. İlişkilerde huzur ve barışın hâkim olmasını, sükûnet ve dostluğun yerleşmesini içtenlikle dilemeyi kaçınılmaz görev sayarız.”

Tüm Ağustos ayı boyunca Kafkasyalılar’ın Abhazy’a da harekete geçecekleri söylentisi konuşulmuş, Kafkasyalılar’ın ilk çağrısı her iki halka, Abhazlar ve Gürcülere yönelik olmasına ve çağrıda uzlaşmaya ve karşılıklı el uzatılmasına vurgu yapılmasına rağmen, bu söylentiler durumu, muhtemelen, Abhaz halkının protesto eylemleri kadar etkilemiştir.”⁴³

KDHA’nın kuruluşunun Kafkas dünyası için önemini Zelimhan Yandarbiev şöyle açıklar: “Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi’nin oluşumu, önemli bir tarihsel başlangıç ve Kafkasya’nın ulusal kurtuluş mücadelesi tarihinin yeni bir sayfasıydı.”⁴⁴

GELİŞMELER DEVAM EDİYOR

“Gürcü Helsinki İttifakı”, “Gürcistan Halk Cephesi”, “İlia Çavçavadze Derneği” gibi Abhazya’daki gayri resmi Gürcü örgütlerin liderleri, 25 Ağustos 1989’dan itibaren Tiflis’in siyasi siparişi üzerine SSCB milletvekilleri V. Ardzmba, B. Şinkuba, A. Gogua, F. İskender, T. Şamba, V. Agrba, B. Adleyba ve R. Arşba için seçimlerde itibarsızlaştırma kampanyaları yürüttü.⁴⁵

Fakat Gürcü nasyonalist birliklerin her türlü kışkırtma ve hukuk dışı eylemlerine rağmen “Aydıgılara” Abhazya Halk Forumu, koordineli siyasi propaganda çalışmaları ve dayanışma sayesinde seçimlerde halk arasında saygıdeğer ve itibarlı milletvekili adaylarının kazanmasını sağlamayı başardı.

Bir tarafta bu gelişmeler yaşanırken, diğer tarafta Sohum ve Abhazya’nın diğer şehir ve ilçelerinde nasyonal-şovenist nitelikteki grev, miting ve yürüyüş dalgası da artmıştı.

4 Kasım’da Nalçık’te düzenlenen KDHA Koordinasyon Kurulu’nun 3. Oturu-

⁴³ T. A. Açıgba, Gürcü-Abhaz Bilgi Savaşı (1), Sohum-2015, s.223-224

⁴⁴ Bağımsızlığın Eşiğinde, Zelimhan Yandarbiev, Çev: Prof. Dr. Ö. Aydın Süer., Çeçen Kaf. Kül ve Day. Der., Ankara-1996, s.71-74

⁴⁵ Eski Milletvekili, Akademisyen Tarihçi, Yazar Doç. Dr. G. Gumba ile soru cevap. 5 Mayıs 2018.

mu'nda Abhazya'daki durum "son derece gergin" olarak değerlendirildi.⁴⁶ Toplantıya davet edilen Gürcistan Halk Cephesi yöneticileri "Abhaz sorununun tüm yönleri ile ilgili diyalog yürütmek istemediklerini" beyan etti. Bu bağlamda kendilerine, "Abhaz halkının bağımsızlık mücadelesinde yalnız olmadığı ve gerekli görüldüğünde her türlü desteği alacağı" bildirildi.⁴⁷ Buna karşılık Gürcistan Halk Cephesi yetkilileri, "Böyle bir noktada Abhaz sorunu ile ilgili diyalogun yürütülemeyeceği" beyanında bulundu.⁴⁸ Gürcü heyeti bilahare durumu protesto ederek toplantıyı terk etti."⁴⁹

KDHA KOORDİNASYON KURULU'NUN SESLENİŞİ

"4 Kasım 1989'da Kabardey-Balkar ÖSSC'nin başkenti Nalçik'de, Kafkasya halklarının milli-demokratik hareket temsilcileri ile Prof. Natadze önderliğindeki Gürcistan Halk Cephesi temsilcilerinin katılımıyla Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi Toplantısı düzenlendi. Toplantıda görüşülen önemli konulardan biri bölgedeki etniklerarası ilişkilerin durumu idi. Toplanan ve değerlendirilen bilgiler, oturum katılımcılarında ciddi bir endişe uyandırdı.

Etniklerarası ilişkiler belirli yerlerde açıkça şiddetlenme eğilimi göstermekteydi, bu da bölge genelindeki durumu olumsuz etkileyebilecekti. Oturumda, etniklerarası ilişkilerde en ciddi durumun Abhazya'da olduğu belirtildi. Gürcistan'da nasyonalist çevrelerin desteği ve medya aracılığı ile tarihi ve kültürü acımasızca tahrip edilen, milli devletine saldırılarda bulunulan Abhazya halkı kışkırtıcı propaganda'nın temel hedefiydi. Tüm bu girişimler etniklerarası uyumsuzluğu şiddetlendirmekteydi.

Abhazya'daki trajik Temmuz olayları nedeniyle keyfi kovuşturmalar ve cezalandırılmalar yapılmakta, Abhaz kadrolar katledilmekte, Gürcistan SSC Bakanlar Kurulu'nun 20 Ekim 1989 tarihli kararı ile Tiflis Devlet Üniversitesi'nin Sohum Şubesi'nin hukuk dışı onayı söz konusuydu. Gürcistan Halk Cephesi heyeti temsilcilerinin Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi'nin oturumunda taraflı yaklaşımı ve "Abhaz sorununun tüm yönleri ile ilgili diyalog yürütmeyi istemediklerini" beyan etmesi, olayların daha da şiddetleneceğini göstermekteydi.

Kafkasya halkları, tarihlerindeki en kritik durumlarda Rusya'dan destek bulmuşlardı. Zira Rusya, tarihi gelişmeler gereği SSCB azınlık halkların ulusal çıkarlarını

⁴⁶ "Aydınlara", № 2, 22 Kasım 1989.

⁴⁷ "Aydınlara", № 2, 26 Kasım 1989

⁴⁸ S. Çervonnaya. Abhazya-1992: Post Komünizm İsyanı, //www.abkhazia.dot

⁴⁹ V. Çirikba, 1921-1991 Yılı'nın Başında Sovyet Abhazya//Abhazlar. Moskova-2007, s.98

nın korunmasında belirli bir sorumluluğu kabul etmişti. Bu tür olaylara da daha hızlı ve kararlı bir tepki göstermesi gerekmektedir. Fakat Abhazya örneğinde görüldüğü üzere merkez etkili önlemler almadı. Buradan, “merkezin, kabul ettiği yükümlülüklerini yerine getirmek istemediği” veya “yerine getiremediği” anlaşılacaktır. Bu ise ülkenin tüm azınlık halklarının çıkarlarını tehlike altına sokmaktadır.

Kafkasya Dağlı Halkları Asamblesi, SSCB Yüksek Şurasından,

- Abhaz halkının çıkarlarının korunması,

- Anayasal hak ve teminatların fiilen sağlanması,

- İlgili olmayan adli mercilerin açtığı ceza davalarının adil kovuşturulması ve görülmesi;

- Abhazya'daki olayları inceleyen SSCB Yüksek Şurası'nın iki komisyonunun görüşlerinin yayınlanması ile gerekli önlemleri almasını önemle talep etmektedir.

Abhazların kanunen teminat altına alınan haklarından mahrum bırakma girişimlerinin durdurulmaması yeni kanlı çatışmalara sebep olabilecektir. Bu kesinlikle önlenmelidir! Kafkasya halkları Abhaz halkının kaderine kayıtsız kalmayacaktır. Abhazya sorununun halkların eşitliği ilkeleri temelinde çözümlenmesi için henüz fırsat vardır.

Kafkasya Dağlı Halkları Asamblesi

Nalçık, Kabardey-Balkar ÖSSC

4 Kasım 1989”⁵⁰

3 Şubat 1990'da Sohum'da AHF İkinci Olağanüstü Toplantısı yapıldı, başkanlığa bilim adamı ve sivil toplum lideri Sergey Şamba seçildi. Ayrıca AHF'nun dönem itibarıyla temel amaç ve görevlerinin belirlendiği kararlar alınıp, “Aydıllara” bildirgesi kabul edildi. Kararda: “Soykırımın resmen kabul edilmesi ve halkların Abhazya'ya ve Abhazya'dan cebri olarak göç ettirilmesinin kınanması; Abhaz halkının asimilasyonuna yönelik yer adlarının değiştirilmesi, Abhazya SSC'nin 1931 yılın da “özerk devlet” olarak yapılandırılmasının siyasi saldırı olarak kabul edilmesi, Abhazlar ve Abazinlerin etnik bütünlüğünün yenilenmesinin desteklenmesi, yurtdışında yaşayan yurttaşlar için Abhazca radyo yayınının açılması, ülke ve devlet liderlerinin Abhazya'daki gelişmelere siyasi değerlendirme yapmaları, Abhazya'nın yeni Anayasasının kabul edilmesine ilişkin çalışmaların hızlandırılması öngörülmüştür.”⁵¹

⁵⁰“Edinenie” gazetesi, № 2, 26 Kasım 1989

⁵¹ “Aydıllara”, № 2, Nisan 1990

AHF bildirgesinde ayrıca, halkların kendi kaderini tayin hakkına değinilerek, *“Abhaz veya Osetin halklarının kendi kaderlerini tayin etme haklarını engelleyici, ahlaki, siyasi veya tarihi gerekçelerin bulunmadığı beyan edilmiştir.”*⁵² denilmiştir.

23 Şubat 1990 tarihinde Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı tarafından kabul edilen 3/1 sayılı karar uyarınca, Gürcüleştirme faaliyetleri kapsamında, *Abhazya'daki Nüfus dairelerine Abhazların da "Gürcü" olarak kaydedilmeleri* talimatı verildi.⁵³

3 Nisan 1990'da SSCB Yüksek Şurası *“Birlik Devletlerinin SSCB'den Ayrılmasına İlişkin Sorunları Çözümleme Düzeni”* kanununu kabul etti. Belgede, Birlik Devletleri'nin SSCB'den ayrılma kararının, birlik ülkelerinde yapılacak halk referandumu ile alınacağı belirtilmiş, bununla beraber söz konusu Birlik Devletleri'ne bağlı özerkliklerin hakları da öngörülmüştür. Kanunun 3. maddesinde şöyle denilmektedir: *“Özerk devletler ve özerk oluşumların halklarının SSCB'de veya ayrılacak birlik devletinde kalmaları, ayrıca hukuki devlet statüsünü gündeme taşıma konusunda bağımsız karar alma hakkı saklı kalacaktır.”*⁵⁴ Böylece söz konusu kanun uyarınca Abhazya'ya, Gürcistan'ın SSCB'den ayrılması durumunda Gürcistan'dan ayrılma hakkı tanındı. Elbette ki bu karar Tiflis'in çıkarlarına aykırıydı ve dolayısıyla Gürcistan Yüksek Şurası 20 Haziran 1990'da bazı diğer genel belgelerle birlikte söz konusu kanunu mülga etti.⁵⁵

31 Mayıs'ta Sohum'da 30 bin kişinin katıldığı mitingle Rus-Kafkas Savaşı Kurbanları Günü düzenlendi. Göstericiler, BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar, SSCB Devlet Başkanı M. Gorbachev, Türkiye Cumhurbaşkanı T. Özal'a şu talepleri içeren bir sesleniş yazısını kabul etti: *“Kafkas savaşının bitiş tarihi olan 21 Mayıs 1864, Kafkas Savaşı ve cebri sürgün kurbanlarını anma günü kabul edilmeli; Kafkasya dağlıklarının yurtdışındaki soydaşları ile kültürel, bilimsel ve diğer ilişkilerin kurulmasına ilişkin ortak uluslararası program geliştirilmeli; Kafkasya dağlıklarının tarihi vatanlarına geri dönmeleri ve yurttaşları ile birleşmeleri için gerekli şartlar oluşturulmalı.”*⁵⁶ Mitinge katılanlar ayrıca Sohum'da deniz sahilindeki parka, Kaf-

⁵² A.g.e.

⁵³ Prof. Dr. T.A. Açuğba, *Kronolojik Abhazya Tarihi*, Çeviren: O. Chkotua, İstanbul-Nisan 2015, S.111

⁵⁴ T. A. Açuğba, *Gürcü-Abhaz Çatışması Bağlamında Abhazya'da Etнопolitik Süreçler*, Sohum-2007, s.69

⁵⁵ A.F Avidzba, *Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi-Tarihi Sorunları* (1992-1993), Cilt 1. Sohum-2008, S.41

⁵⁶ A.F Avidzba, *Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi-Tarihi Sorunları* (1992-1993), Cilt 1. Sohum-2008, S.42

kas Savaşı kurbanları anıtının inşa edileceği yere bir taş yerleştirdi.⁵⁷

01 Haziran 1990'da Kafkas Dağlı Halklar Asamblesi Olağan Toplantısı yapıldı. Toplantıda, Koordinasyon Kurulu Başkan Yardımcılıklarına Aidaruk Mindzayev (Kuzey Osetya), Alan Cociyev (Güney Osetya), Ahmet Kuştav (Çeçen-İnguş) getirildi. Koordinasyon Kurulu 1. Yardımcılığına Genadi Alamia (Abhazya), İdari İşler Yardımcılığına Hanti Seriyev (Kabardey Balkar), "Kavkaz" Gazetesi Genel Redaktörlüğüne Musa Temisev (Çeçen-İnguş) getirildi. Ayrıca Kafkas Dağlı Halklar Asamblesi 2. Kongresi'nin Ekim 1990'da Nalçik'de toplanmasına karar verildi.

19 Haziran'da Abhazya Yüksek Şurası'nın 19 milletvekili "Abhazya ÖSSC devlet egemenliğini koruma güvencesi" gündem konusuyla 29 Haziran'da Yüksek Şura'yı olağanüstü toplama talebiyle Yüksek Şura Divanı'na başvurdu.⁵⁸ 25 Haziran'da aynı milletvekilleri grubu toplanarak, SSKP XXVIII. Kurultayı hazırlığı ve düzenlemesi öncesi toplantı davetini erteleme konusunda mutabakata vararak, toplantının tahminen 25 Temmuz 1990'ta düzenlenmesi teklifinde bulundu.⁵⁹ 26 Haziran'da ise Abhazya Yüksek Şura Divanı gerekli Kararnameyi kabul etti.⁶⁰ Daha sonra 24 Temmuz'da "Sovyet Abhazya" gazetesinde, Yüksek Şura Divanı'nın, Abhazya Yüksek Şura Toplantısı'nın 28 Temmuz'da düzenlenmesine ilişkin kararı yayımlandı.⁶¹

Fakat belirlenen tarihte nisap yetersizliğinden toplantı yapılamadı. Toplantıda hazır bulunmamalarını bazı milletvekilleri bilgi sahibi olmamaları, diğerleri ise gündemi onaylamadıkları ile gerekçelendirdi. Toplantıda müzakere edilmesi gereken "Abhazya Devletinin Hukuki Güvenceleri" başlıklı Kararname Tasarısı 29 Temmuz 1990'da çoğunluk sağlamadığı için onaylanamadı.⁶²

3 Ağustos 1990'da toplanan Abhazya Yüksek Şura Divanı, Yüksek Şurayı 25 Ağustos 1990 tarihinde toplama kararı aldı.

⁵⁷ "Aydınlara", № 4, 15 Haziran 1990

⁵⁸ B.E. Sagariya. Abhazya Tarihinde Dönüm Noktası. Sohüm 2002, s.104; A.F Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohüm-2008, s.43

⁵⁹ B.E. Sagariya. Abhazya Tarihinde Dönüm Noktası. Sohüm 2002, s.106; A.F Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohüm-2008, s.43

⁶⁰ B.E. Sagariya. Abhazya Tarihinde Dönüm Noktası. Sohüm 2002, s.106-107; A.F Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohüm-2008, s.43

⁶¹ B.E. Sagariya. Abhazya Tarihinde Dönüm Noktası, Sohüm 2002, s.112; A.F Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohüm-2008, s.44

⁶² B.E. Sagariya. Abhazya Tarihinde Dönüm Noktası. Sohüm 2002, s.96-100; A.F Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohüm-2008, s.44

25 Ağustos'ta düzenlenen Abhazya Yüksek Şura Toplantısı'nın gündemi şu konulardan oluşuyordu:

1. Özyönetim, kendi kendini finanse ve düzenlenmiş piyasaya geçiş şartlarında Abhazya ÖSSC konsepti.

2. Abhazya devletinin korunmasının hukuki güvenceleri.

3. Abhazya ÖSSC Anayasası'na değişiklik ve ilavelerin yapılması.

Birinci konuyla ilgili olarak, Abhazya Bakanlar Kurulu Başkanı Birinci Yardımcısı V. Mikanba'nın konuşmasından sonra gerekli kararname hazırlandı.

Toplantıda daha sonra "Abhazya devletinin korunmasının hukuki güvenceleri" konusuyla alakalı Yüksek Şura Divan Başkanı V. Kobaxia bir konuşma yaptı.

Konuyla ilgili imzalanan Kararnamede bilhassa şöyle denilmiştir: "*Gürcistan SSC Yüksek Şurası'nın 18 Kasım 1989, 9 Mart ve 20 Temmuz 1990 tarihli Kararnameleri ile Şubat 1921'ten itibaren Gürcistan'da mevcut olan tüm devlet yapıları gayri muteber kabul edilmiştir. Bu bağlamda mantıki olarak, Gürcistan ile Abhazya arasındaki eski kamu otoritelerince akdedilen tüm anlaşmalı ilişkiler de gayri meşru; Abhazya'nın Gürcistan SSC'ne bağlılığı da hukuki zeminini kaybetmiş sayılacaktır. Dolayısıyla Abhazya'nın meşru devlet şekli, Abhazya halkının özgür iradesiyle kurulan ve 31 Mart 1921'de ilan edilen ASSC kabul edilecektir.*"⁶³

Kararnamede, Sohum'un, müteakip resmi hukuki ilişkilerle ilgili olarak Gürcistan ile görüşmelere başlamaya hazır olduğu ifade ediliyordu. Toplantıda ayrıca, Abhazya'nın egemen devlet olarak ilan edildiği "Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bildirgesi" de kabul edildi.

Belgede özellikle, "*Bildirgenin, Abhazya SSC yeni Anayasasının temelini oluşturduğu, Birlik ve Gürcistan SSC ile akdedilecek anlaşmalarda ülkenin statüsünü belirleyici olduğunun*"⁶⁴ altı çizilmiştir.

Toplantı Abhazya'nın kendi kaderini belirleme iradesini ortaya koymuştur. Bu Kararname bildirge niteliğinde olmasına rağmen, Abhaz halkının kendi kaderini belirleme mücadelesini daha üst seviyeye yükseltmek için psikolojik hazırlıkta önemli rol oynamıştır.

(Abhazya SSC Yüksek Şurası'nın 25 Ağustos 1990 tarihinde aldığı "Abhazya Devletini Korumanın Yasal Güvencesi" kararnamesinin tam metni için sayfa 528,

⁶³ İ.R. Maruxba. Abhaz Mektupları. 1947-1989. C.1, Sohum-1994, s.482-486; A.F Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohum-2008, s.44

⁶⁴ T. A. Açuğba, Gürcü-Abhaz Çatışması Bağlamında Abhazya'da Etnopolitik Süreçler, Sohum-2007, s.79

EK-4'e; "Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Devlet Egemenliği" bildirgesi kararnamesinin için ise sayfa 533, EK-5'e bakınız).

26 Ağustos'ta Gürcistan Yüksek Şura Divanı, Abhazya Yüksek Şura bildirge ve kararnamelerinin "gayri muteber ve gayri meşru" olduğunu ilan etti.⁶⁵

14 Ekim 1990 tarihinde Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nin başkenti Nalçik'te 2. Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi Kongresi düzenlendi. *Kongrede, teşkilatın, 11 Mayıs 1918'de ilan edilen bağımsız Dağlı Cumhuriyeti'nin halefi olduğu* beyan edildi ama resmileşmesi bir sonraki kongreye bırakıldı.⁶⁶ 2. Kongrede alınan kararlarla birlik daha da güçlendirilirken etki alanı da genişletildi. Çeçenistan'ın Rusya Federasyonu'ndan ayrılması ve bağımsızlığını ilan etmesi, birlik ve bağımsızlık hareketine ivme kazandırdı.

Ekim-Kasım'daki iki turda geçen seçimleri % 53 oy ile Z. Gamsahurdia liderliğindeki "Yuvarlak Masa" ile "Özgür Gürcistan" koalisyonu kazandı. 15 Kasım'daki ilk oturumda Z. Gamsahurdia Gürcistan YŞ Başkanı seçildi.

16 Kasım'da ise SSCB Yüksek Şura oturumunda Birlik Anlaşması konusu müzakere edildi. Oturumda Gürcistan YŞ Başkan Birinci Yardımcısı A. Asatiani, "Gürcistan'ın bağımsız olduğunu ve oturumda sadece gözlemci olarak bulunduğunu" beyan etti.⁶⁷

SSCB YŞ Divan üyesi V. Ardzinba ise aksine 17 Kasım'daki Birlik Parlamentosu oturumundaki konuşmasında, "Abhazya, tercihini 25 Ağustos'ta yapmıştır. Birlik Anlaşması'nı egemen devlet hakları ile imzalayacaktır" diyerek Abhazya'nın tercihini deklare etmiştir.⁶⁸

1990 yılının Aralık ayında Abhazya Yüksek Şura Başkanı V. Kobaxia yetkilerinden vazgeçtiğini duyurdu. Ardılının V. Ardzinba olduğunu ilan etti.

Aralık 1990'de Abhazya Yüksek Şurası Başkanlığına, SSCB Yüksek Şura milletvekili Vladislav Adrzınba seçildi. Bu andan itibaren Abhazya halkının egemenlik mücadelesi parlamentoya taşındı.

Güney Osetya 20 Eylül 1990 tarihinde kendisini Güney Osetya Özerk Bölgesi olarak değil, Demokratik Güney Osetya Sovyet Cumhuriyeti olarak tanımladığını

⁶⁵ Abhazya ve Güney Osetya'da çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. M., 2008, s.28

⁶⁶ "Birleşme", № 1, 1989; "Kafkas", № 1, 1990

⁶⁷ V. Basaria. Zor Savaşlar Zamanı, Sohum-1995, s.54; A.F Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Ask eri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohum-2008, s.48

⁶⁸ V. Basaria. Zor savaşlar zamanı. Sohum 1995, s.54; A.F Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Ask eri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohum-2008, s.48

ilan etti. 9 Aralık 1990'da Güney Osetya'da seçimlere gidildi. Gürcistan 11 Aralık 1990'da Güney Osetya'nın özerklik statüsünü kaldırdığını açıklayarak buna tepki gösterdi. 5-6 Ocak tarihlerinde ise Gürcü birlikleri Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'ye girdi.⁶⁹

“Aydırlara”, KDHA ile birlikte, Gürcistan'ın Osetya halkına saldırısının kınanması için ciddi propaganda çalışması yürüttü. “Aydırlara” meşru ve gayri meşru yollardan Güney Osetya'nın milli hareketi “Adamon Nihaz” ve liderleri ile sıkı temaslara devam etti.

1990 - 1991 arası dönemde Gürcü yetkililer, Abhazya'da yaşayan diğer ulusların, aşırı milliyetçi guruplar ve ultra-radikal unsurlar tarafından baskı altına alınmalarını, şantaj ve tehditlerle Abhazya'yı terk etmeye zorlanmalarını açıkça teşvik etmeye başladı. Bu yolla çok sayıda kişinin ev ve daireleri Gürcülerce zorla satın alınarak, ülkeyi terk etmeleri sağlandı. Baskılar sonucu, resmi verilere göre, Gürcü olmayan uluslardan 6.700 kişi Abhazya'yı terketmek zorunda bırakılırken, yerlerine getirilen yeni göçmenler ile Gürcülerin sayısı 1500 kişi daha arttı.⁷⁰

REFERANDUM SÜRECİ VE DEVAMINDAKİ GELİŞMELER

Aralık 1990'da çalışmasına başlayan SSCB Milletvekilleri 4. Kurultayı ülkenin devlet yapılanması konusunu ele aldı. Bu bağlamda ‘Birliğin korunması ile ilgili genel halk oylamasının yapılması’ konusu gündeme taşındı.

16 Ocak 1991'de SSCB Yüksek Şurası, 17 Mart 1991'de SSC Birliği'nin korunması ile ilgili referandum yapma kararnamesini imzaladı.

30 Ocak'ta Gürcistan YŞ, 17 Mart'ta ülkede SSCB korunması referandumunu yapmayı ret kararı aldı. Onun yerine 31 Mart'ta Gürcistan'ın SSCB'de kalıp kalmaması konusunda halk oylaması yapılması önerildi.⁷¹

21 Şubat'ta Sohum'da AHF, Abhazya DP, “Abhazya” Halk Birliği, “Krunk”, “Sohum Enternasyonalistler Birliği”nin dâhil olduğu sosyo-politik örgüt ve hareketlerce “Birlik Bloğu” kuruldu. Bloğun ilk açıklaması “yeni Birliğin kurulmasına destek için genel referandumun ilan edilmesi” talebinde bulunmak oldu.⁷²

23 Şubat'ta Blok, “Abhazya sınırlarında referandumun yapılmasını sağlama” ta-

⁶⁹ Doç. Dr. F. Özbay. Tarihsel Süreç İçerisinde Güney Osetya Sorunu. 25 Haziran 2008

⁷⁰ Prof. Dr. T.A. Açuğba, Kronolojik Abhazya Tarihi, Çeviren Oktay Chkotua, İstanbul-Nisan 2015, S.112

⁷¹ “Aydırlara”, № 2, Şubat 1991

⁷² A.g.e.

lebiyle Abhazya YŞ Başkanı V. Ardznba'ya başvurdu.⁷³

28 Şubat'ta ise Abhazya Yüksek Şurası Abhazya'da Referandum Kararnamesi'ni kabul etti.⁷⁴ Böylece genel halk oylamasına hazırlıklar resmen başlatılmış oldu.

“Aydırlara” siyasi çekişmelerin kızıştığı ortamda Genel halk oylaması hazırlık faaliyetlerine ivme kazandırdı.⁷⁵

Abhazya, referandum ve SSCB korunmasını savunurken; Gürcistan, boykot beyanında bulundu. 28 Şubat'ta Gürcistan Yüksek Şurası'nın kabul ettiği kararname ile:

“1. SSCB Yüksek Şurası'nın 17 Mart 1991 tarihinde yapılması kararı aldığı referandumun Gürcistan Cumhuriyeti'nde yapılmamasını,

*2. Gürcistan Cumhuriyeti'nin referandum kanunu uyarınca, 31 Mart 1991'de Gürcistan Cumhuriyeti'ndeki referandumun, “26 Mayıs 1918 tarihindeki Bağımsızlık Kanunu'na istinaden Gürcistan'ın bağımsızlığının yenilenmesini kabul ediyor musunuz?” şeklindeki tek soru ile yapılmasını karar altına almıştır.*⁷⁶ “

Referandumların öncesinde, 16 Mart 1991'de Z. Gamsahurdia Gürcü televizyonunda tehdit içeren bir konuşma yaparak, “Gürcü olmayan nüfusun, Gürcistan'daki yarınki yaşam perspektifinin tamamen yarınki referanduma katılıp katılmayacağına ve 31 Mart'taki referanduma katılıp katılmayacağına bağlı olduğunu hatırlatıyorum.”⁷⁷ dedi.

17 Mart'ta referandum yapıldı. Referanduma oy hakkına sahip 318 bin kişiden 166 bini, yani Abhazya nüfusunun % 52,3'ü katıldı, bunun 164 bin 231'i, yani % 98,6'sı “evet” oyu kullandı.⁷⁸

22 Mart'ta Gürcü yetkililer bu sonuçları geçersiz sayarken,⁷⁹ 31 Mart'ta düzenlenen Gürcistan'ın Bağımsızlığı oylamasının taraftarları ise kendi zaferlerini ilan etti.

⁷³ A.g.e.

⁷⁴ Abhazya ve Güney Osetya'da Çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. Moskova-2008, s.117-118; A.F.Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohüm-2008, s.50

⁷⁵ Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya “Aydırlara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; “Aydırlara” üyesi, Milletvekili ve Abhazya Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj. 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017

⁷⁶ Abhazya ve Güney Osetya'da Çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. M., 2008, s.47-48; A.F.Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohüm-2008 s.51

⁷⁷ “İzvestya”, 29 Mart 1991

⁷⁸ A.K. Neproşin, T.M. Şamba. Post Sovyet döneminde Abhazya devleti//Bağımsız Abhazya: sorunlar ve çözümler. Moskova-2007, s.27

⁷⁹ V. Çirikba. 1921-1991 Başlarında Sovyet Abhazya//Abhazlar. M., 2007, s.103

Gürcistan Cumhuriyeti'nin bazı gazetelerinde yer alan yazılarda, radyo ve televizyon konuşmalarında, 17 Mart SSCB halk oylamasındaki ihlallerden söz edilerek oylamanın meşruluğu tartışmaya açıldı. Ardından Gürcistan Cumhuriyet Savcılığı, Abhazya'daki genel halk oylamasının organizatörleri hakkında bir iddianame hazırladı.

Bunun üzerine Abhazya Merkez Seçim Kurulu Başkanı Enver Kapba, "Sovyet Abhazya" gazetesine konu ile ilgili iddiaları çürüten bir röportaj verdi. (Abhazya Merkez Seçim Kurulu Başkanı Enver Kapba'nın "Sovyet Abhazya" gazetesine verdiği röportajın tam metni için bakınız: sayfa 536, EK-6).

30-31 Mart 1991'de Sohum'da düzenlenen KDHK Koordinasyon Kurulu'nun 5. Toplantısı, BM Genel Sekreteri, ABD ve Fransa Devlet Başkanları, İngiltere Başbakanı, Almanya Başkanı, "Dünya halkları ve parlamentolarına sesleniş"i kabul etti. Yazı şu talepleri içermektedir: "*Gürcistan Cumhuriyeti'nin Güney Osetya ve Abhazya halklarına karşı izlediği imparatorluk politikasının kınanması; Güney Osetya sınırlarının işgali ve halkına soykırma son vermedikçe Gürcistan Cumhuriyeti'ne ekonomik ve kültürel yardımın sağlanmaması; BM Genel Kurul oturumunun gündemine Kafkasya'daki durumlar konusunun dâhil edilmesi; Genel Kafkasya kolektif güvenlik sisteminin kurulmasına destek verilmesi; Kafkasya dağlı halklarının tarihi vatanına geri dönmesine destek verilmesi.*"⁸⁰

9 Nisan'da Gürcistan YŞ, 31 Mart 1991 tarihli referandum sonuçlarına dayanarak Gürcistan'ın Bağımsızlığını Yenileme Kararını;⁸¹ 14 Nisan'da ise Gürcistan Devlet Başkanı Görevini Onaylama Kanunu'nu kabul etti. Aynı gün Parlamento'nun olağanüstü oturumunda Z. Gamsahurdia açık oylama ile Devlet Başkanı seçilirken,⁸² genel seçimlerin tarihi de 26 Mayıs 1991 olarak belirlendi.

"Birlik" bloğu 14 Mayıs'ta Abhazya halkına seslenerek, Gürcistan Devlet Başkanlığı Seçimleri'ni boykot etme çağrısında bulundu. 26 Mayıs'ta Gürcistan'da seçimler yapılırken, Abhazya seçimlere katılmadı.⁸³

19-21 Mayıs 1991'de Naçik'te düzenlenen 1. Dünya Çerkesleri Kongresi'ne, Kabardey-Balkar, Adıgey, Şapsığ, Karaçay-Çerkes, Abhazya temsilcileri, ayrıca İsrail, Ürdün, Suriye, ABD, Almanya, Hollanda, Türkiye, Yugoslavya'dan diaspora

⁸⁰ "Aydınlara", № 4, Nisan 1991

⁸¹ Abhazya ve Güney Osetya'da Çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. M., 2008, s.50, 51

⁸² S. Jidkov. Küçük İmparatorluğun Meydan Okuması, Maykop-1996, s.103

⁸³ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.6

temsilcileri katıldı. Kongrede Uluslararası Çerkes Birliği (UÇB) kuruldu, Başkan olarak da Y. Kalmikov seçildi. Bildirgede Kongre'nin temel görevi, “Birliğe üye olan halkların korunması ve manevi gelişimine yönelik faaliyetlerin koordinasyonu” olarak belirlendi.⁸⁴ Daha sonra Kongre, Gürcü yetkililerin Abhazy'a saldırısını engellemede; savaşın başlamasından sonra ise Abhazlar'a desteğin ve saldırıya maruz kalan Abhazyayı savunmaya gönüllü hareketin organize edilmesinde önemli rol oynadı.

25 Haziran 1991'de Abhazy YŞ Divanı, Yüksek Şura'yı 9 Temmuz'da toplama kararı aldı.⁸⁵ 2 Temmuz'da ise “Birlik” bloğunun önerdiği iki kanatlı parlamento tasarısını müzakere etti. Gergin tartışmalar ve Divanın Gürcü kanadının itirazlarından sonra, alternatif tasarı olarak toplantıda görüşülmesi kararı alındı.⁸⁶

Aynı gün Abhazy YŞ Divanı Kararname çıkartarak, Gürcistan YŞ'nın ‘Milli Muhafız Teşkilatı’nın Kurulmasına İlişkin Kararname’sinin “hukuken geçersiz olduğu ve Abhazy sınırlarında uygulanmayacağı” ilan edildi.⁸⁷

Bu arada mevcut Abhazy Yüksek Şurası'nın yetki süresi doldu ve yeni parlamentonun oluşturulması zorunluluğu hasil oldu. Abhazy Yüksek Şurası'na, seçim kanunu üzerindeki çalışmalara başlanacağı henüz 10 Aralık 1990'daki toplantıda ilan edilmişti. Metin üzerinde iki tarafın -Abhazy ve Gürcistan- temsilcileri çalışmaktaydı. Tarihsel felâketler sonucunda Abhazy'daki Abhazların sayısı suni olarak % 17'ye kadar düşmüştü ve bu şartlarda yapılacak doğrudan seçimler intiharla eşdeğer olabilirdi. Dolayısıyla en azından belirli bir süre Abhaz halkının kendi vatanında yaşama hakkını sağlayabilecek bir mekanizmanın geliştirilmesi gerekiyordu; çünkü doğrudan orantılı sisteme göre seçimlerin yapılması durumunda Abhazlar kendi parlamentosunda alınacak kararları etkileyemez durumda kalabilirlerdi. V. Ardznba ve kurmayları ile “Aydırlara” örgütü bununla ilgili ciddi çalışmalar yürüttü.⁸⁸

9 Temmuz'da Abhazy YŞ oturumunda kotalı Seçim Kanunu kabul edildi.⁸⁹

⁸⁴ “Aydırlara”, № 3, 29 Mayıs 1991

⁸⁵ “Aydırlara”, № 7, Temmuz 1991

⁸⁶ A.g.e.

⁸⁷ Abhazy ve Güney Osetya'da Çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. M., 2008, s.122

⁸⁸ “Aydırlara” üyesi, Milletvekili ve Abhazy Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj. 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazy Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları arasında Abhazy “Aydırlara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018

⁸⁹ “Aydırlara”, № 7, Temmuz 1991

Kanun ile kurulacak 65 kişilik parlamentoda yerli halk olarak Abhazlara 28, Gürcülere 26 ve Abhazyada yaşayan diğer etnik halklara (Ermeni, Rus, Yunan, vb) 11 koltuk ayrılması öngörüldü.⁹⁰

Bu belge B. Koppiters'in kanaatine göre "tüm Güney Kafkasya'da emsalsiz bir deney" oldu.⁹¹

E. Şevardnadze çok daha sonra kanunun "modern parlamentarizm normları ve teamülünü tamamen göz ardı ettiğini" ifade etti.⁹² Yine kendisi, Abhazyada Parlamentosuna önerilen seçim kanununu⁹³ "Gamsahurdia'nın en büyük hatası" olarak tanımladı.⁹⁴

A. Zverev'in kanaatine göre ise "Gamsahurdia Abhazyada Rus askerinin yoğun bulunmasından dolayı"⁹⁵ bu tavizi vermek zorunda kaldı.

S. Lakoba bu konuda "Kuzey Kafkasyaluların Abhazlarla sıkı ittifak ilişkilerinin" büyük rol oynadığını savunmaktadır.⁹⁶

Gürcü araştırmacı G. Nodia, Gamsahurdia ve Ardzımba'nın bu uzlaşmaya "üçüncü güç" tarafından herhangi baskı olmadan vardıkları (muhtemelen Ağustos darbesinden sonra Moskova'daki kargaşanın buna ortam yarattığı) kanaatindedir.⁹⁷

Yine B. Koppiters'in görüşüne göre kanunen tespit edilen uzlaşmanın gerekçeleri şöyledir: "Abhaz yetkililerle mutabakat, Z. Gamsahurdia'ya gücünü Güney Osetya'da başlayan savaşa yoğunlaştırma olanağı verdi. Zira Gürcistan hükümetinin

⁹⁰ Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazyada Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazyada "Aydınlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; "Republic of Abkhazia" ve "Apsnı" gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj. 7 Kasım 2017; 10 Kasım 2017; Abhazyada Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı Yardımcısı, eski Başbakan, Parlamento Başkanı ve Dışişleri Bakanı S. Acincal ile röportaj. 8 Kasım 2017; "Aydınlara" Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj. 10 Kasım 2018; Gazeteci S. Papa ile röportaj. 10 Aralık 2017; Geçmiş dönem milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydınlara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018

⁹¹ B. Koppiters. Kafkasya'da Federalizm ve Çatışma. № 2, M., 2002, s.24

⁹² S. Çervonnaya. Abhazyada-1992: Post Komünizm İsyanı//www.abkhazia.dot.

⁹³ Söz konusu kanun iki kanatlı parlamento seçimini öneren Abhaz tarafının versiyonuna karşı çıkan Gürcü tarafından teklif edilmiştir.

⁹⁴ V.G. Matviev. Gürcü-Abhaz çatışması ve Batı Gürcistan'da iç savaş / Gürcistan: gelişme sorunları ve perspektifleri. C.2, Moskova, 2002, s.50

⁹⁵ A. Zverev. Kafkasyada Etnik Çatışmalar, 1988-1994//Kafkasyada İhtilaflı Sınırlar. Moskova-1996, s.47

⁹⁶ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazyada veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazyada Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, S.13

⁹⁷ G. Nodia. Abhazyada çatışma: Ulusal Projeler ve Siyasi Durumlar/Gürcüler ve Abhazlar: Uzlaşma Yolu. Moskova, 1998, s.42

eşzamanlı olarak birkaç cephede savaşması zor olacaktı. Z. Gamsahurdia'nın "Abhaz sorununun" çözümünü daha geç bir tarihe ertelemeye karar vermiş olması muhtemeldir. Seçim reformu onun için zaman kazanmayı sağlayacak bir stratejidir."

A. Avidzba, V. Çamagua ve S. Acincal'a göre, 'Z. Gamsahurdia'da, Abhaz ve Gürcü kökenli milletvekilleri dışında 11 koltuğa sahip olan diğer etnik grupların milletvekillerini ikna ederiz' düşüncesi hâkimdi.⁹⁸ Buna güvenip oylamalarda sayısal üstünlüğü elde etmenin hesaplarını yapıyorlardı. Abhaz yönetimi bu mutabakatı onayladı, çünkü ülkedeki imtiyazlı statüsünü doğrulamış, en azından kısa vadede siyasi tutumunu güçlendirmişti.⁹⁹

15 Ağustos'ta, "Abhazya Yüksek Şurası'na Milletvekili Seçimi Kanunu'nda Değişiklikler Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı'nın görüşüldüğü Abhazya YŞ olağan toplantısı yapıldı. Fakat görüşülen konularda mutabakat sağlanamadı. Milletvekillerinden yeni uzlaşma komisyonu seçildi. Ayrıca seçimleri 29 Eylül'e erteleme kararı alındı.¹⁰⁰

27 Ağustos'taki YŞ toplantısında seçim kanunları paketi kabul edildi.¹⁰¹

28 Ağustos'ta Abhazya'ya tekrar Gürcistan Ulusal Muhafız Birlikleri sokuldu.¹⁰² Aynı gün KDHK Koordinasyon Kurulu Başkanı M. Şenibe, "Gürcistan Abhazya'ya saldırı girişiminde bulunur ise, Kuzey Kafkasya halkları kardeş Abhaz halkını savunmak için ayaklanacaktır" beyanında bulundu.

ABHAZYA YÜKSEK SOVYETİ SEÇİMLERİ

Abhaz tarafı, Tiflis yönetimi temsilcileriyle yaptığı görüşmeler yoluyla Abhazya'nın yenilenen Yüksek Şurası'nda temel etnik gruplar için kotalı temsilciliği elde etmişti. "Aydıgılara" geniş tabanlı bir koalisyon kurma işine odaklandı. Bu dönemde Halk Forumu mevcut tüm kaynaklarını ülkenin çok uluslu nüfusunun geniş katmanları arasında güçlü siyasi propaganda çalışmalarına yönlendirdi. "Aydıgılara", siyasi

⁹⁸ Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj. 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; "Republic of Abkhazia" ve "Apsni" gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj 7 Kasım 2017; 10 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı, eski Başbakan, Parlamento Başkanı ve Dışişleri Bakanı S. Acincal ile röportaj. 8 Kasım 2017

⁹⁹ B. Koppiters, Kafkasya'da Federalizm ve Çatışma. № 2. Moskova, 2002, s.24

¹⁰⁰ "Aydıgılara", № 8, Ağustos 1991

¹⁰¹ A.g.e.

¹⁰² A.g.e.

müttefikleri Albert Topolyan önderliğindeki Ermeni Milli Hareketi “Krunk” ve Yuriy Voronov önderliğindeki “Slavyanskiy Dom” ile oluşturulan ortak blokla Abhazya Yüksek Şurası seçimlerine girdi.

Belirtilen dağılıma göre seçimler, Eylül sonu ve Ekim-Aralık 1991’de üç aşamalı olarak yapıldı. Bununla birlikte Gamsahurdia ile görüşmeler yürüten “Aydıgılara” liderleri iki kanatlı parlamentoda (ulusal topluluklar kanadı ve devlet kanadı) ısrar etti. Fakat diğer halkların temsilcileri tarafından, benzer parlamento yapısının Gürcistan’da da oluşturulması isteneceği ve bunun ise çıkarlarına ters düşeceği değerlendirilmesiyse Gamsahurdia bu emsalin tehlikeli olacağını beyan etti.¹⁰³

Seçimin birinci turu 29 Eylül 1991 tarihinde yapıldı 65 milletvekili koltuğuna 36 milletvekili seçildi. 12 seçim bölgesinde (% 50) katılım olmamasından dolayı seçim yapılamadı; 17 bölgede ise adaylar % 50’den fazla oy alamadı.¹⁰⁴ 13 Ekim’de 17 bölgede ikinci tur oylama yapıldı, 1 Aralıkta ise seçimler tekrarlandı.

Sonuçta 27 Abhaz, 21 Gürcü, 11 diğer etnik grup temsilcileri olmak üzere 59 milletvekili seçildi.¹⁰⁵

“Sonraki süreçte Abhaz ve Gürcülerin dışında 11 milletvekili koltuğu elde eden diğer etnik halkların temsilcilerinden 5’i Abhazları, 6’sı da Gürcüleri destekledi. Böylece parlamentoda karar alma noktasında sayısal çoğunluğu ele geçiren Abhazlar stratejik üstünlüğe de sahip oldular.”¹⁰⁶

3. KAFKASYA DAĞLI HALKLAR ASAMBLESİ KONGRESİ

1-2 Kasım 1991 tarihinde Abhazya’nın başkenti Sohum’da toplanan 3. Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi Kongresi’nde “Asamble” ifadesi “Konfederasyon” olarak yeniden düzenlendi ve *yapı kendisini 1917 ve 1918’deki tarihi 1. ve 2. Kongrelerin¹⁰⁷ devamı sayarak “Kafkasya Dağlı Halklar Konfederasyonu”na dönüştü.*¹⁰⁸

¹⁰³ S. Şamba, Abhazya’nın Bağımsızlık Hakkınının Hukuki, Tarihi ve Manevi Gereklileri / Ulusal Çıkarlar. Moskova-2000, № 1, S.21

¹⁰⁴ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya’nın Askeri-Siyasi Tarihi, s.63

¹⁰⁵ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya’nın Askeri-Siyasi Tarihi, s.63

¹⁰⁶ Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile Röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; “Republic of Abkhazia” ve “Apsm” gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj 7 Kasım 2017; 10 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı, eski Başbakan, Parlamento Başkanı ve Dışişleri Bakanı S. Acincal ile röportaj. 8 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya “Aydıgılara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018

¹⁰⁷ I. Kongre 1-9 Mayıs 1917 tarihleri arasında Vladikafkas (Terekale)’da, II. Kongre’de 18 Eylül 1917’de Andi’de toplandı.

¹⁰⁸ Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu, Kafkasya Gerçeği Dergisi, sayı: 7, s: 2-4, Samsun 1992

Bu kongrede, temsil ettikleri halklar tarafından seçilen Abazin, Abhaz, Avar, Adıge, Çeçen, Lak, Kabardey, Oset (kuzey ve güney) ve Şapsığ delegeler hazır bulundular. Balkar, Karaçay, Kumuk ve Dağıstan'dan Nogay halkları kongreye katılmayı kabul etmedi. Ayrıca, Dargin ve Lezgiler de iletilen davete cevap vermediler.

Kongrede, “Kafkasya Dağlı Halklarının Konfederatif Birliği Beyannamesi” kabul edilip, Kafkasya Parlamentosu, Tahkim Mahkemesi, Savunma Kurulu ve diğer yapıların kurulması kararı alındı; ayrıca Abhazya'nın başkenti Sohum Konfederasyon Karargâhı olarak belirlendi.¹⁰⁹

Kongre'de Gamsahurdia'nın elçileri de bulunuyordu. Kongre'ye katılan elçilerden biri olan Gürcistan Parlamentosu milletvekili, Kafkasya dağlılarını birleşmeye davet etti. Kongre'de, Konfederasyon kapılarının eşit haklı üye sıfatıyla Gürcistan için de açık olduğu belirtildi.¹¹⁰

Konfederasyon'un gündeminde yer alan ilk üç madde şöyle demektedir:

1-İlk etapta üyeler arasında sosyo-kültürel ve politik alanda işbirliğine gidilmesi,

2-Kuzey Kafkasya Halkları arasındaki anlaşmazlıklar konusunda barış ve huzuru tesis edecek çözümler geliştirilmesi,

3-Yabancı işgallere karşı savunma amaçlı birleşik bir askeri yapılanmanın kurulması.

2 Kasım 1991'de Sohum'da Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi 3. Kongresi'nde kabul edilen “Kafkasya Halklarının Konfederatif Birliği Bildirgesi”nde şöyle denilmektedir: “*Vicdan özgürlüğünün vazgeçilemez haklar arasında olduğu dikkate alınarak, dini özgürlüğe herhangi bir düzenleme yapılması kabul edilemez.*”¹¹¹ “Kafkasya Halklarının Konfederatif Birliği Anlaşması”nda ayrıca “*insanların milli, dini veya diğer özelliğine göre haklarına herhangi bir hanel getirilmesi kabul edilemez*” denilmektedir.¹¹²

Tüm bunlara dayanarak şu tespit yapılabilir: “KDHK-KHK'nın İslam veya herhangi bir diğer dinle özdeşleşme arayışında olduğuna dair iddialar yanlıştır. Bilişsellüğün yanı sıra, günlük hayata da zarar vereceğinden bu tür iddialardan vazgeçil-

¹⁰⁹ “Abhazya”, 1.baskı. Aralık-1991

¹¹⁰ “Abhazya”, 2.baskı. Aralık-1991

¹¹¹ “Edinenie”, 1991, № 11

¹¹² A.g.e.

melidir.”¹¹³

GAMSAHURDİA’NIN İKTİDARI KAYBETME SÜRECİ

Gürcistan Cumhurbaşkanı Z. Gamsahurdia, 11 Kasım 1991’de yayımladığı bir kararname ile GSSC topraklarında, SSCB Silahlı Kuvvetleri’ne ait olan tüm askeri varlığın Gürcistan’a devredildiğini ve bu noktalarda artık Gürcistan askeri birimlerinin konuşlanacağını ilan etti. Buna karşılık olarak Abhazyaya Yüksek Sovyeti Başkanlığı da 29 Aralık 1991 tarihinde aldığı bir kararla, Abhazyaya topraklarında bulunan tüm askeri birimlere, derhal buldukları noktalara konuşlanmaları talimatını verdi.

Bu arada, Kafkasya’nın jeopolitik durumu ve devletlerin değişen dengeleri politikaları Tiflis’teki iktidarı değiştirme gereksinimi doğururken, E. Şevardnadze ismi ön plana çıkmaya başladı. Kasım-Aralık 1991’de bu baskı ciddi derecede hissedildi. ¹¹⁴

Z. Gamsahurdia’nın durumu güçleştikçe, Abhazyaya’ya karşı olan tutumu da önceki yıllara kıyasla gittikçe ılımlı hale dönüştü. Abhazyaya’daki taraftarları da daha mütevazı davranmaya başladı. Gamsahurdia 1991’in ilkbaharı ve yazında, Gürcistan’da iki yerli halkın, Gürcü ve Abhazların bulunduğunu belirtmeye ve durumu Çek-Slovakya örneğiyle karşılaştırarak Abhazyaya’nın eşit, bağımsız üye olarak katılabileceği bir Abhaz-Gürcü Federasyonu’nun kurulmasına ilişkin söylemler geliştirmeye başladı.

Buzların bu şekilde ani erimesi belirli güçleri endişelendirdi; zira onlara göre bu değişiklik, Gürcistan ve genel olarak Avrupa ile Asya arasındaki önemli jeostratejik güzergâh üzerinde bulunan Kafkasya’da istikrarın erken sağlanmasına sebep olabirdi. Gamsahurdia ile Dudayev’in ortak “Kafkas evi”, Abhazyaya’ya özel “Kafkasya İsviçresi” (Dudayev’in deyim) rolünün ayrıldığı “Kafkas Konfederasyonu” tasarısını müzakere ettikleri 1991 yılının sonbaharında ortam daha da kızıştı.

Bu arada “Tiflis devriminden” bir gün öncesinde 21 Aralık tarihinde Sovyetler Birliği varlığını resmen sona erdirdi.

22 Aralık 1991- 6 Ocak 1992 tarihleri arasında Gamsahurdia’ya karşı muhalefetin silahlı ayaklanması başladı. İki haftalık çatışmalar sonucunda 6 Ocakta muhalifler Hükümet Sarayı’nı ele geçirdi.

¹¹³ A.F. Avidzba. Abhazyaya Ve Gürcistan. Etnik Politikanın Bazı Sorunları//Kafkasya: Tarih, Kültür, Gelenekler, Diller, Sohum-2004, s.128

¹¹⁴ Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile Röportaj. 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017

Gürcistan devlet başkanı tahminen Ermenistan üzerinden Çeçenistan'a kaçtı. İktidar 1 Ocak'ta oluşturulan Askeri Şura'ya geçti. Askeri Şura'da liderler T. Kitovani, D. İosiliani ve T. Sigua idi.

Abhazya'ya konuşlanan Rusya İçişleri Bakanlığı İç Kuvvetler Taburu (8. Alay) dağıtılmıştı. O dönem ülke yönetimi, söz konusu tabur temelinde, Abhazya'nın yetkisi altında İç Kuvvetler Münferit Alayını kurma çalışmalarına başladı.

29 Aralık'ta V. Ardznba'ya bağlı Abhazya İç Kuvvetler Özel Alayı kuruldu.

6 Ocak 1992'de Abhazya Yüksek Şurası'nın birinci oturumu yapıldı. Milletvekilleri Başkan olarak V. Ardznba'yı, Birinci Yardımcılığna T. Nadareşvili'yi, diğer Yardımcılığa da A. Topolyan'ı seçti.

Abhazya Parlamentosu'ndaki Gürcü milletvekillerinin çoğunluğu Z. Gamsahurdia taraftarıydı ve yeni Gürcü iktidarına muhalifti. Abhazya'da, Gamsahurdia'nın iktidara geri gelmesi talebiyle mitingler, yürüyüşler ve gösteriler yapıldı.

20 Ocak 1992 itibarıyla İç Kuvvetler Münferit Alayı (İKMA) askerleri, İngur karayolu köprüsünde Abhazya sınırlarını korumaya başladı. Komuta kademesince Alay'a, 'Abhazya Yüksek Şurası'na tabî olmayan silahlı birliklerin Abhazya sınırlarını geçmesinin önlenmesi' görevi verildi.

Bu arada Gürcistan Askeri Şurası'nın askeri birlikleri Megrelya'da Zviadistlerin direncini kırarak İngur Nehri'ne, Abhaz-Gürcü sınırına ulaştı. Yarbay G. Karkaraşvili komutasındaki Gürcistan Ulusal Muhafız Alayı 4 Şubat gecesinde Abhazya'ya girdi ve 6 Şubat'ta Sohum'a ulaştı. Gürcistan yetkilileri, birliklerin sadece Zviadistleri bastırmak için girdiğini ve herhangi başka bir amacının olmadığını beyan etti. Sohum'daki basın toplantısı ve televizyondaki sayısız konuşmalarında G. Karkaraşvili sürekli yönetimin bu iddiasını tekrarladı. Ama Gürcü muhafızlar yollarda araçları durdurarak, insanları küçük düşürüyordu. Daha sonra Karkaraşvili, birliğiyle birlikte "İkaruslarla" (otobüs) Abhazya'nın Rusya ile sınırına Psou Nehri'ne giderek, "vatan toprağının" öpülmesi ve "Gürcü" nehrinden su içme ritüeli ile "tiyatro gösterileri" düzenlemeye başladı.¹¹⁵

Yüksek Şura'nın ve toplumun ısrarlı talepleri sonrası Gürcistan Ulusal Muhafız Birliği 17 Şubat'ta Abhazya sınırlarından çıkartıldı.

¹¹⁵ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.17

E. ŞEVARDNADZE’NİN İKTİDARA GELİŞİ VE DEVAMINDAKİ GELİŞMELER

Şubat 1992’de Gürcistan otoriteleri, -Abhazya ile ilişkilerin hiçbir şekilde belirlenmediği- Gürcistan’ın 1921 Anayasası’na dönmesi kararını alarak Sovyet döneminin tüm kanunlarını iptal etti. Böylece, kendi eliyle Abhazya’da hak iddia etmenin hukuki zeminini kaybetti.

A. Neproşin ve T. Şamba’nın kanaatine göre, Gürcistan Askeri Şurası 21 Şubat 1992’de “Rusya, Abhazya ve Gürcistan arasındaki ilişkilere son noktayı koyan”¹¹⁶ bildirgeyi kabul etti. Bildirgede, “Gürcistan Cumhuriyeti’nin, 21 Şubat 1921’de kabul edilen Anayasa ile 1918-1921 Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti’nin halefi olduğu”nun altı çiziliyordu.”¹¹⁷

7 Mart’ta E. Şevardnadze Tiflis’e geldi. 10 Mart akşamında Askeri Şura kendiliğinden dağıldığını ilan etti. Yerine E. Şevardnadze Başkanlığında Devlet Şurası kuruldu.

Gürcistan’da Z. Gamsahurdia’nın devrilmesi ve iktidara E. Şevardnadze’nin gelmesi “hem Rusya, hem Batı tarafından” desteklendi.”¹¹⁸ S. Lakoba’nun tespiti ile tüm olaylarda “önde gelen Batı ülkeleri ve Rusya tarafından” uygulanan bir “çifte standart politika” vardı.¹¹⁹ Nitekim 24 Mart’ta Gürcistan’ın OSCE (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı)’na kabul edilmesi bu tespiti doğrular mahiyetteydi.

Ertesi gün ise Z. Gamsahurdia taraftarlarının mitingine ateş açıldı, devrik devlet başkanının evi ateşe verildi. Bunlarla birlikte Megrelya’da ayaklanma başladı.

1 Nisan’da Gürcistan Devlet Şurası Ordusu Megrelya’ya girdi ve 3 Nisan’da Megrelya’yı ele geçirerek ve yağmalayarak Abhazya sınırına yaklaştı. Aynı günün akşamında Abhazya İç Güvenlik Kuvveti İngur Nehri’ndeki sınıra konuşlanıp köprüye mayın döşeyerek Devlet Şurası Ordusu’nun yolunu kesti. Gerginlik üst seviyeye tırmanmış, savaşın çıkmasına ramak kalmıştı.¹²⁰

¹¹⁶ A.K. Neproşin, T. M. Şamba. Post Sovyet Döneminde Abhazya Devleti//Bağımsız Abhazya: Sorunlar ve Çözümler. Moskova-2007, s.35

¹¹⁷ Abhazya ve Güney Osetya’da Çatışmalar/Dokümanlar 1989-2006. Moskova-2008, s.65

¹¹⁸ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya’nın Askeri-Siyasi Tarihi, S.67; B. Koppiters. Söz/Kafkasya’da İhtilaflı Sınırlar. Moskova-1996, s.219

¹¹⁹ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya’nın Askeri-Siyasi Tarihi, S.67; S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi-2001, s.19

¹²⁰ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya “Aydıllara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile ortak 13 Kasım 2017 tarihinde röportaj.

Zviadistler ve muhalefetle mücadelede, Gürcistan Devlet Şurası suçlularla güç birliği yaptı. Hapishanelerden serbest bırakılan sabikalılar muhafız oldu. “Özgürlüğe karşılık makineli tüfek ve itaat etmeyenleri tepeleme emri verildi” diye yazdı Paris gazetesi. Bu iş için ücret ödenmezken, bolca hırsızlığa izin vardı. Onlar bütün caddeleri, bütün köyleri yakarak, “yanmış toprak” taktiğini uygulayarak cezalandırıcılar gibi hareket etti. İlkbaharda ve yaz başında Megrelya’yı talan ederek yaktılar. Çalınacak bir şey kalmayınca da sıra Abhazyaya’ya geldi.¹²¹

5 Nisan’da Gürcü ve Abhaz Birlikleri arasında çatışma yaşandı. Bu olaylar çerçevesinde Abhazyaya YŞ Divanı 31 Mart’ta, Nisan-Temmuz 1992’de askerlik çağındaki vatandaşların AC İç Kuvvetler Alayı’na katılmaları için Askeri Seferberlik Kararnamesi çıkarttı.¹²²

Abhazyaya yönetimi Gürcistan’dan askerlerini sınırdan çekmesi talebinde bulundu. UÇB Başkanı Y. Kalmikov da sağduyu ve Abhazyaya sınırlarına silahlı saldırıyı önleme çağrısıyla E. Şevardnadze’ye başvurdu.

Kafkasyaya Dağlı Halklar Konfederasyonu ise Abhazyaya’nın Gürcistan tarafından saldırıya maruz kalması durumunda, KDHK’nun Abhaz halkı ve devletini savunacağını beyan etti.

5 Mayıs’ta Abhazyaya Yüksek Şurası, ön mutabakata göre başkanı Gürcü kökenli birinin olacağı hükümeti kurma çalışmalarına başladı.

Bu arada İçişleri Bakanı G. Lominadze ülkede düzeni sağlama görevlerini göz ardı etmekle kalmamış, gerginliği artırmaya yönelik girişimlerde bulunmuştu. Gürcü milletvekilleri Bakanlar Kurulu Başkanlığı görevine onu aday gösterdi fakat Lominadze gizli oylamada milletvekillerinin desteğini alamadı.

Abhazyaya Yüksek Şura Başkanı V. Ardzınba bu göreve Gürcü milletvekillerinin istemedikleri anlaşılın V. Zarandiya’yı önerdi.¹²³ Gürcüler Parlamento Başkanı’nın önerisine tepki olarak bir kez daha oturumu terk etti fakat benzer önceki gösterilerinden farklı olarak bu sefer geri dönmediler. Kalan milletvekilleri Bakanlar Kurulu Başkanlığı görevi için V. Zarandiya’yı onayladı.¹²⁴

¹²¹ “Russkaya Misl”, Paris, 18 Eylül 1992, S.6

¹²² Abhazyaya ve Güney Osetya’da Çatışmalar/Dokümanlar 1989-2006. Moskova-2008, s.134

¹²³ Savaş zamanı Abhazyaya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazyaya “Aydınlara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; “Republic of Abkhazia” ve “Apsmi” gazeteslerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj 7 Kasım 2017, 10 Kasım 2017; “Aydınlara” Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj. 10 Kasım 2018

¹²⁴ Abhazyaya ve Güney Osetya’da Çatışmalar/Dokümanlar 1989-2006. Moskova, 2008, s.135

8 Mayıs'ta yeni İçişleri Bakanı atandı. G. Lominadze ise bakanlık odasını boşaltmayı reddetti.

12 Mayıs'ta Abhazya Yüksek Şurası, "G. Lominadze'nin 'Gürcistan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın emri olmadan azledilemeyeceği gerekçesi' Abhazya Anayasası'nın ciddi ihlalidir" açıklaması yaptı.

Gürcistan Devlet Şurası Başkanı E. Şevardnadze 7 Mayıs 1992'de, "Abhazya Özerk Cumhuriyeti sınır bölgesinin oluşturulması ve işlenmesine ilişkin sorunların çözümlenmesi" kararnamesini imzaladı. Bu belgeye göre, "21 kilometrelik sınır bölgesinde bulunan topraklar Gürcistan Savunma Bakanlığı'nın yetkisindeki Devlet Fonu'na devredilecekti". Aynı gün Gürcistan ülke vatandaşlarını askere çağırdı. 11 Mayıs'ta ise paralel olarak yedek subayları Gulripş ve Sohum'da düzenlenen 2 aylık eğitime seferber etti.

Mayıs'ta Sohum'da Mekanize Tugay oluşturuldu. Ayrıca "Mhedrion" Birlikleri Gagra'da konuşlandırıldı ve "T. Nadareişvili Başkanlığındaki Halk Birliği Komitesi'ne bağlandı."¹²⁵ Bununla eşzamanlı olarak Sohum XV. siezd VLKSM turistik tesis alanına Abhazya yönetiminin onayı olmadan Gürcistan Savunma Bakanlığı'na bağlı S. Ahalaya komutasındaki Tabur konuşlandırıldı. Taburun silahlı askerleri, Abhazya'nın başkentinde dolaşiyor, yerel otoriteleri küçük düşürecek davranışlar sergileyordu. Abhazya yönetimi konuyla ilgili bizzat Şevardnadze'ye başvurarak, taburun yasadışı eylemlerinin önlenmesi çağrısında bulundu. Buna karşılık Abhazya'da iki taburun daha kurulması ve Gagra ile Gal İlçeleri'ne yerleştirilmesi kararı alındı. Abhazya Emniyet Birimlerinin, bu yarı suçlu birliklerin yasadışı eylemleri ile ortak mücadele için Gürcistan otoritelerine defalarca başvurmasına rağmen hiçbir önlem alınmadı.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba, gelişen bu olaylar nedeniyle Abhazya halkına sesleniş konuşması yaptı. (Konuşmanın tam metni için bakınız: sayfa: 539, EK-7).

15 Mayıs 1992'de Taşkent'te Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan, Kolektif Güvenlik Anlaşması (KGA) örgütünü kurma kararı aldılar.¹²⁶ Gürcistan anlaşmaya katılmazken; aynı gün imzalanan ve eski SSCB devletlerinin

¹²⁵ K.N. Duma. Gürcü-Abhaz Savaşı: Mitler ve Gerçekler, Sohum-2002, s.202

¹²⁶ V.A. Zaharov, Gürcistan, NATO ve Abhazya– Olaylar Kronolojisi ve İlişkilerin Gelişim Perspektifleri//Bağımsız Abhazya: Sorunlar ve Çözümler, Moskova, 2007, s.55

silahlı kuvvetler ve altyapılarını paylaşırma anlaşmasını imzaladı.¹²⁷ Bu Askeri mirastan Gürcistan küçümsenmeyecek bir pay aldı. Bunu E. Şevardnadze'nin 11 Ağustos'u 12'sine bağlayan gece Gürcü halkına seslenişindeki konuşması teyit etmektedir: *"Gürcistan şu anda güçlü, 10-15 gün öncesinden daha güçlü. Artık güçlü bir ordusu, yeterli silahı var. Gürcü topraklarında her türlü kötülüğü önlemek, kalıcı düzeni sağlamak için tüm olanaklar mevcut."*¹²⁸

8 Haziran'da AC İç Kuvvetler Alayı'na bağlı yedekler göreve çağrıldı. Sohum turistik tesisine yerleşen "Mhedrioni" "savaşçıların" tutumlarıyla umutsuzluğa sürüklenen Abhazlar, tesisi kuşatmaya ve grubu güç kullanarak silahsızlandırmaya karar verdi. "13-14 Haziran'da Abhaz yönetimi ile Devlet Şurası adına T. Kitovani görüşme yaptı ve tüm Gürcü silahlı birliklerinin dağıtılacağı vaadinde bulunuldu."¹²⁹ Bu muhtemelen Abhaz tarafının temkinliliğini yatıştırma yönelik bir taktikti. Gürcistan zaman kazanmak için yerine getirmeyeceği malum bu tür vaatlerde bulunmaktaydı.

13 Haziran'da "Abhazya" gazetesinde T. Şamba imzalı **"Abhazya Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Arasındaki İlişkinin Temelleri"** başlıklı Anlaşma Tasarısı yayımlandı.¹³⁰ Anlaşma Tasarısı'nın 2. Maddesinde şöyle denilmekteydi: *"Taraflar Gürcistan ve Abhazya'yı, egemen devletler ve uluslararası ve dış ekonomik ilişkilerin, ayrıca Rusya Federasyonu'nun diğer devletleri ve bölgeleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun diğer üyeleri ile anlaşmaların eşit hakka sahip katılımcısı olduğunu kabul eder."*¹³¹ Fakat o dönem Tiflis'te, Abhazya'yla ilişkileri müzakere hiçbir şekilde kabul edilmiyordu. ("Abhazya Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti arasındaki ilişkinin temelleri" anlaşmasının tam metni için bkz: sayfa 541, EK-8).

SSCB'nin dağılması sonrası, 23 Haziran 1992'de toplanan Abhazya Yüksek Şurası, hazırladığı "SSCB'den Ayrılma Usulüne İlişkin Düzenleme" çerçevesinde 1978 Anayasası'nı iptal ederken, düzenlemenin II. Bölümü'nde Abhazya'nın "egemen devlet ve uluslararası hukukta taraf" olarak nitelendirildiği 1925 Anayasası'na geçiş kararı aldı.

¹²⁷ D. Trenin. Rusya'nın Kafkasya Bölgesindeki Güvenlik Çıkarları Ve Politikası//Kafkasya'da İhtilaflı Sınırlar. Moskova-1996, s.110

¹²⁸ S. Cervonnaya. Abhazya – Post Komünizm İsyanı, 1992

¹²⁹ S. Jidkov, Küçük İmparatorluğun Meydan Okuması, Maykop-1996, s.189

¹³⁰ T. Şamba ile röportaj. 19 Ekim 2016; Yazar Prof.Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydıllara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018

¹³¹ Abhazya ve Güney Osetya'da Çatışmalar/Dokümanlar 1989-2006. Moskova-2008, s.141

DAGOMİS GÖRÜŞMESİ

24 Haziran 1992’de Şevardnadze, Yeltsin ile görüşmeye Soçi’ye gitti. Görüşmeye Rusya adına B. Yeltsin, A. Ruts koy, A. Kozirev; Gürcistan adına E. Şevardnadze, A. Çıkva idze, T. Kitovani ve Osetya adına Kuzey Osetya’dan A. Galazov ile Güney Osetya’dan T. Kulumbegov, A. Çoçiev, O. Teziev katıldı. Görüşmede imzalanan dört taraflı “Gürcü-Osetin İhtilafını Düzenleme İlkeleri Anlaşması”¹³² uluslararası ilişkiler uzmanı, tarihçi B. Murvanidze’ye göre “askeri harekâtları sonlandırma talebiyle Rusya’nın önceden verdiği ültimatoma doğrultusunda” imzalanmıştı.¹³³ Aynı görüşmede **Rusya, anti Rus beyanat ve gösterilere rağmen Gürcistan’ın Abhazya’ya girmesine onay verdi.**

Aynı günün akşamında Şevardnadze, Abhazya konusunda Yeltsin’in destek teminatını aldı. “Dagomis Anlaşması” sonuçlarına göre, “ tarafların, özellikle Gürcistan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında gerginlik oluşturabilecek hususlar üzerinde durularak, Gürcü-Rus ilişkilerinin tüm yönleriyle müzakere edildiğinin” belirtildiği bildiri imzalandı.

Belgenin maddelerinden birinde şöyle denilmekteydi: “*Gürcistan ve Rusya’nın emniyet birimleri, yetkileri altında bulunan sınırlarda, yasadışı askeri, yarı askeri ve izinsiz oluşturulan birlik ve grupların faaliyetlerini kararlılıkla önleyecektir.*”

S. Lakoba’nın kanaatine göre “özellikle bu maddenin muallâklığı ve geniş kapsamlı yoruma açık olması, Abhazya karşıtı girişimlerinde Gürcistan Devlet Şurası’nın elini güçlendiriyordu.”¹³⁴

Dagomis görüşmesinin ardından önce B. Yeltsin, arkasından E. Şevardnadze 25 Haziran’da düzenlenen Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Tasarısı’nı imzalamaya İstanbul’a gittiler. Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze Türkiye’de Başbakan S. Demirel ve Ukrayna Devlet Başkanı L. Kravçuk ile görüşmelerde bulundu.

Uluslararası kamuoyunun kabul etmesi için, Şevardnadze’nin, Rusya’nın bazı taleplerini yerine getirmesi gerektiği açıkça ortadaydı. Öncelikle, Dagomis’te kabul ettiği Güney Osetya’daki savaşı sonlandırma yükümlülüğünü üzerine alacaktı. Bu sorun uluslararası arenada kabul görmeyen başlıca engeliydi. Savaş durdurulmuş, fakat ihtilaf çözülmemişti.¹³⁵

¹³² Abhazya ve Güney Osetya’da Çatışmalar/Dokümanlar 1989-2006. Moskova-2008, s.252-253

¹³³ B.K. Murvanidze, Eduar Şevradnadze’nin Yönetimi Döneminde Gürcistan’ın Dış Ppolitikasının Temel Yönleri//Yeni Avrasya: Rusya ve Komşu Ülkeler, M., 2008, № 18, s.65-66

¹³⁴ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.23- 24

¹³⁵ “Russkaya Misl” Paris, 21 Ağustos 1992. S.24

Güney Osetya’da askeri harekâtların sonlandırılması, 15 Mayıs 1992 Taşkent Anlaşması bağlamında teçhizat temini yollarını da açacaktı. Diğer eski SSCB ülkelerinden farklı olarak Gürcistan için bu prosedür BDT üyesi olmaması sebebi ile güçleşiyordu. Bu konuda da Şevardnadze’nin, Dagomis’te, Gürcistan’daki iktidarının sağlanması ve “ayrılıkçı” bölgelerde düzenin sağlanmasından sonra BDT’ye girme taahhüdü vererek Yeltsin’le anlaşması muhtemeldi. Taşkent Anlaşması’na göre Gürcistan dâhil olmak üzere üç Kafkasya devletinden her biri 220 tank, ayrıca topçu sistemleri, savaş uçakları, helikopterler v.s. sahip olacaktı. Bu anlaşma tabii ki “Rusya’nın uzlaşıcı tutumu sayesinde” ancak mümkündü.¹³⁶

G. LOMİNADZE’NİN BERTARAF EDİLMESİ

Abhazy’a da ise 24 Haziran’da, Abhazy’a İç Kuvvetler Münferit Alayı’nın (İK-MA) Hücum Grubu’nun operasyonu ile İçişleri Bakanlığı’ndaki odasına kapanan General G. Lominadze etkisiz hale getirilerek, görevinden uzaklaştırıldı. V. Arşba’nın emriyle İç Kuvvetler Alayı’nın askerleri A. Ankuab, A. Zantarya ve V. Ansupov toplam 3,5 dakika süren operasyonla İçişleri binasında bulunan Gürcü muhafızları etkisiz hale getirip, Lominadze’yi görevinden aldı.¹³⁷ Aynı gün içerisinde İçişleri Bakan Vekili görevine A. Ankuab getirildi.

S. Çervonnan bu olayı şöyle değerlendirir: *“Demokratik görüşteki bir insan, hele ki Gürcü olan General Lominadze, kanun ve görevine bağlılığı nedeni ile hiçbir şekilde Abhazy’a Yüksek Şurası’nda yeni bir yönetim düzenlemeye, emniyet birimlerini siyasileştirmeye ve polisi milliyetçi bölücülerin karakoluna çevirmeye çalışmadı.”*¹³⁸

“Çervonnan, ‘demokrat’ G. Lominadze’yi savunurken, daha önce belirtildiği gibi, Abhazy’a Parlamentosu’nun çalışmalarını yetersiz bulduğu yönünde defalarca kanaat bildirdiğinden bahsetmemektedir. Lominadze’nin ‘inatla emniyet birimlerini siyasileştirmeye çalışmadığı’ iddiası gerçeklere aykırıdır. Zira bilhassa kendisi ülkenin emniyet birimlerinin siyasileştirmesini ve kriminalize olmasını, milli farklılıklara göre kamplaşmasını, Abhazy’a’nın şehirleri ve yerleşim birimlerinde keyfi davranan ve suç işleyen yasadışı silahlı birliklerin cezasız kalmalarını sağladı. Tüm bunlara ilaveten, kendisi Abhazy’a’daki Gürcü aşırılıkçıların en küstah siyasi figü-

¹³⁶ “Russkaya Misl” Paris, 29 Mayıs 1992. S.3

¹³⁷ Abhazy’a Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazy’a Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları arasında Abhazy’a “Aydınlara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile ortak 13 Kasım 2017 tarihinde röportaj.

¹³⁸ S. Çervonnaya, Abhazy’a-1992: Post Komünizm İsyanı, www.abkhazia.dot.

rü/suç ortaklarından birine dönüştü. Lominadze, T. Nadareişvili ile birlikte Gürcistan Devlet Şurası Ordusu'nun Abhazy'a girmesinin başlıca suçlularından biri oldu."¹³⁹

İŞGALE KADAR OLAN GELİŞMELER

Abhazyadaki durum gerginleşmeye devam etmekteydi. T. Nadareişvili Gürcü diasporasının 26 Haziran'daki toplantısında şöyle diyordu: "*Abhaz tarafı bizi her türlü oturuma geri getirmeye çalışıyor. Oturuma gitmememiz gerektiği kanaatindeyim... Paralel yapılar kurmaya karar verirsek, Tiflis bizi finanse edecektir*".

Gürcü kanadının lideri ayrıca, Abhazyaya, Gürcistan Savunma Bakanlığı bütçesinden finanse edilmek suretiyle Gürcü Müfrezesinin 5 Taburunun konuşlandırılacağını bildirdi.¹⁴⁰

29 Haziran'da Abhazyadaki Gürcü nüfus itaatsizlik eylemine başladı.¹⁴¹ 2 Temmuz'da yayımlanan Milli Birlik Kurulu ve Demokratik Abhazy Grubu'nun ortak bildirisi, 6 Temmuz'da yeni grevler ve itaatsizlik eylemlerinin başlayacağı uyarısını içermekteydi.¹⁴² Fakat halkın desteğini alamamasından dolayı Abhazyada Gürcü genel ayaklanması girişimi başarısız oldu.

5 Temmuz 1992'de Devlet daireleri ve diğer işyerlerinin Gürcüler tarafından etnik temelde bölünmesine yanıt olarak Abhazy Ulusal Forumu "Aydgılara", Abhazyadaki etnik yapılanmaların tamamının eşit olarak temsil edileceği bir Ulusal Savunma Komitesi oluşturulmasını önerdi. Abhazy Ulusal Forumu "Aydgılara", Abhazy Halk Partisi, Ermeni Kültür Derneği "Krunk", Rus kültür topluluğu "Slav Evi", Sohum Enternasyonalistler Birliği, Oset Kültür Topluluğu "Alan" ve Abhazy Yunan Kültür Merkezi bu çağrı etrafında birleşti.¹⁴³

18 Temmuz'da Soçi'de B. Yeltsin ve V. Ardznba görüşmesi yapıldı.¹⁴⁴

Aynı gün Sohum'da Uluslararası Abhaz-Adıge Halkları Festivali açıldı. 18-23 Temmuz arasında gerçekleşen festivale, ABD, Almanya, Arnavutluk, Suriye, Türkiye, İsrail ve diğer ülkelerden Abhaz diasporasının temsilcileri, ayrıca Kuzey Kafkasya'nın kardeş halkları katıldı. Festivalin açılışı Abhaz Devlet Filarmonisi'nde

¹³⁹ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazy veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazy Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.22

¹⁴⁰ K.N. Dumaa. Gürcü-Abhaz Savaşı: Mitler ve Gerçekler, Sohum-2002, s.201-202-203

¹⁴¹ V. Basaria. Zor Sınavlar Zamanı, Sohum-1995, s.79

¹⁴² "Aydgılara", № 1, Temmuz 1992

¹⁴³ Prof. Dr. T.A. Açuğba, Kronolojik Abhazy Tarihi, Çeviren: O. Chkotua, İstanbul-Nisan 2015, s.117

¹⁴⁴ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazy veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazy Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s. 22

yapıldı. 19 Temmuz'da ise Muk Köyü'nde konukların katılımı ile "Abjuvaların" toplantısı düzenlendi. 20 Temmuz'da konuklar Gagra, Pitsunda, Afon'a, 21 Temmuz'da Lıhni, 22 Temmuz'da Sohum ve çevresine ziyarette bulundu.¹⁴⁵

Uluslararası Abhaz Adıge Festivali'nin kapanış gününde Abhazya'nın yakın tarihinde önemli bir olay gerçekleşti. 23 Temmuz'da Abhazya Yüksek Şurası, "1978 Abhazya ÖSSC Anayasası'nın Geçerliliğinin İptali Kararnamesi"ni kabul etti ve Egemenlik Kararı aldı.¹⁴⁶

ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURASI'NIN "ABHAZYA ÖSSC 1978 ANAYASASININ GEÇERLİLİĞİNİN SONLANDIRILMASI" VE "EGEMENLİK" KARARNAMESİ

"Geçtiğimiz yıllar içinde, eski SSCB'ni oluşturan cumhuriyetler arasındaki ilişkileri kökten değiştiren çok sayıda olay meydana geldi. Bu olaylar, cumhuriyetler arasında yeni hukuki ilişkilerin kurulması sonucunu doğurdu. Tüm bu gelişmeler, Abhazya ile Gürcistan arasındaki karşılıklı ilişkileri de etkiledi.

Abhazya Özerk SSC'nin hukuki statüsü ve Gürcistan SSC ile SSCB arasındaki karşılıklı ilişkiler, Abhazya Özerk SSC ile Gürcistan SSC'nin 1978 tarihli Anayasaları ve SSCB'nin 1977 tarihli Anayasası tarafından düzenlenmiştir.

1989-1990 yıllarında Gürcistan SSC Parlamentosu tek taraflı olarak, Gürcistan'ın SSCB'den ayrılması sürecini başlatan bir dizi kararı kabul etti. Bunlar, Gürcistan SSC Parlamentosu'nun 18 Kasım 1989, 9 Mart ve 20 Haziran 1990 tarihli kararlarıdır.

Bu belgelere göre, Gürcistan'ın 24 Şubat 1921 tarihinden itibaren kurulan bütün devlet kurumları ve bu kurumlarca kabul edilmiş bütün hukuki kararlar geçersiz sayıldı.

SSCB'nin dağılması sonrası Gürcistan Askeri Konseyi, eski SSCB ile hukuki ilişkilere kesin olarak son vermek üzere Şubat 1992 tarihinde, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin 1921 tarihli Anayasası'nı benimseme kararı aldı. Bu Anayasada

¹⁴⁵ V. Basaria. Zor Sınavlar Zamanı, Sohum-1995, s.80

¹⁴⁶ Yazar Prof. Dr. A. Avidzba ile röportaj. 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydırlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018; "Aydırlara" üyesi, Milletvekili ve Abhazya Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj. 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; "Aydırlara" Başkan Birinci Yardımcısı İ. Maruxba ile röportaj. 10 Kasım 2018

Abhazya Özerk SSC ile resmi ilişkiler yer almamaktadır.

Gürcistan'ın resmi organları tarafından yukarıda belirtilen kararların alınması sonucu, Abhazya Özerk SSC'nin ilişki içerisinde bulunduğu Gürcistan SSC'nin fiili varlığı sona ermiş ve yeni bir devlet kurulmuştur. Abhazya Özerk SSC'nin ise bu yeni devlet ile karşılıklı ilişkisi bulunmamaktadır.

Bilindiği gibi 1922-1989 döneminde Abhazya Özerk SSC ile Gürcistan SSC arasındaki ilişkiler, bu tarihlerde kabul edilen yasal mevzuata göre yürütülmüştür. Bu konudaki en son mevzuat, her iki cumhuriyetin 1978 tarihli Anayasaları ile SSCB'nin 1977 tarihli Anayasası'dır.

Abhazya Özerk SSC'nin 1978 Anayasası, Gürcistan SSC'nin 1978 Anayasası ve SSCB'nin 1977 tarihli Anayasası uyarınca kabul edilmiştir. Abhazya Özerk SSC'nin bu Anayasası yeni durumda hukuki geçerliliğini kaybetmiş olup, hem politik açıdan, hem de yargı yetkisi açısından günümüz gerçeklerine uymamaktadır. Böylelikle de Abhazya ve Gürcistan arasındaki ilişkilerde kabul edilmesi mümkün olmayan bir yasal boşluk doğmuştur.

Her iki cumhuriyet arasında, hukuki bir çözüm sağlamak ve Abhazya ile Gürcistan arasında hükümetler arası ilişkileri yeniden kurabilmek amacıyla Abhazya Parlamentosu aşağıdaki kararları almıştır:

1. Abhazya Özerk SSC'nin 1978 tarihli Anayasası geçersiz sayılacaktır.

2. Abhazya'nın yeni Anayasası kabul edilene kadar mevcut yasama, yürütme ve yargı sistemi saklı tutularak Abhazya SSC 1925 Anayasası esas alınacaktır.

3. Abhazya Yüksek Şura Divanı, Abhazya ile Gürcistan arasında anlaşmanın hazırlanması ile ilgili çalışma grubu üyelerine ilişkin teklifini Yüksek Şura oturumunun onayına sunmakla görevlendirilmiştir.

4. Anayasa Komisyonu yeni Abhazya Anayasası Tasarısı'nı hazırlama çalışmalarını hızlandıracak ve Eylül 1992'de Abhazya Yüksek Şurası'na sunacaktır.

*Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı
V. Ardzinba*

Sohum 23 Temmuz 1992"¹⁴⁷

G. Nodiya bu belgeyi "çok kışkırtıcı bir karar"¹⁴⁸ olarak tanımlamıştır. Belge

¹⁴⁷ "Abhazya Cumhuriyeti" gazetesi, no 138, 28 Temmuz 1992

Abhazy ile Gürcistan arasındaki “hukuki düzensizlikleri aşma amacıyla” kabul edilmiş ve şunları öngörmüştür:

Yürürlüğe giren Anayasanın 5. Maddesinde şöyle denilmektedir: “*Abhazy SSC, kendi sınırlarında bağımsız ve herhangi bir diğer otoriteye bağlı olmaksızın kendi yönetimini gerçekleştiren egemen bir devlettir.*”¹⁴⁹

Abhazy’nın 1925 Anayasası’ndaki Egemenliğe ilişkin maddeler şunlardır:

“*Madde 4: Özel bir ittifak anlaşmasıyla Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile birleşen Abhazy Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Gürcistan SSC vasıtasıyla Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti’ne girer ve bu Cumhuriyetin yapısı içinde SSCB’ye dahil olur.*

Madde 5: Abhazy SSC devlet iktidarını, kendi toprağında, herhangi bir diğer iktidara bağlı olmaksızın müstakil olarak icra eder.

Abhazy SSC’nin egemenliği, Abhazy SSC, Transkafkasya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’ne ve SSCB’ye gönüllü olarak girdiği için yalnızca bu ittifakların anayasalarında belirtilmiş konularda ve belirtilen ölçülerde sınırlandırılmıştır.

Abhazy SSC vatandaşları, kendi cumhuriyetlerinin vatandaşlığını korurken, Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti ve SSCB’nin de vatandaşı sayılırlar.

Abhazy SSC, hem Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nden, hem de SSCB’den serbestçe ayrılma hakkını saklı tutar. Abhazy SSC’nin toprakları, kendisinin onayı olmadan değiştirilemez.

Madde 7: Abhazy SSC’nin merkezi devlet kuruluşları başkent Sohum’da bulunur.

Madde 8: Irkı ve milli kökenlerine bakılmaksızın bütün vatandaşların eşit haklara sahip olduğunu kabul eden Abhazy SSC, irki ve milli mülahazalara imtiyaz veya öncelik verecek kararların alınmasının veya buna göz yumulmasının, keza herhangi bir biçimde ulusal azınlıkların baskıya maruz bırakılmasının veya hak eşitliğinin sınırlandırılmasının, cumhuriyetin temel yasalarıyla çelişeceğini ilan eder.”¹⁵⁰

Milletvekilleri de, Abhazy YŞ Yönetmeliği’nde gerekli değişikliklerin yapılmasına ilişkin kararnameyi kabul etti. Yönetmeliğin 2. Maddesi şöyle düzenlendi:

¹⁴⁸ G. Nodiya. Abhazy’da Çatışma: Ulusal Projeler ve Siyasi Durumlar//Gürcüler ve Abhazlar. Uzlaşma yolu. Moskova-1998, s.45

¹⁴⁹ İ.R. Maruxba, Abhaz Mektupları. 1947-1989. C.1, Sohum, s.490

¹⁵⁰ Kafkas Abhazy Dayanışma Komitesi arşivi

“Abhazya Anayasası’nda değişiklik, Abhazya Yüksek Şura milletvekillerinin genel sayısının oy çokluğuyla alınan kararı ile yapılacaktır.”¹⁵¹

23 Temmuz’daki Abhazya Yüksek Şurası’nın oturumda ayrıca Abhazya Cumhuriyeti’nin yeni sembolleri, devlet arması, devlet bayrağı ve tanımlamaları da kabul edildi.¹⁵²

“ABHAZYA SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ” İSMİNİ DEĞİŞTİREN KANUN

“ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURA KARARI

Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ismi değişecek ve bundan böyle Abhazya Cumhuriyeti olacaktır.

*Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı
V. Ardzinba*

*Sohum, 23 Temmuz 1992
№ 118-c-XII¹⁵³*

“ABHAZYA CUMHURİYETİ’NİN YENİ DEVLET SEMBOLÜ” KANUNU

“ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURA KARARI

1. Abhazya Cumhuriyeti’nin yeni Devlet Arması ve Devlet Bayrağının şekil ve tanımlaması (ekte) onaylanacaktır.

2. Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı, Abhazya Cumhuriyeti Devlet Arması ve Devlet Bayrağı Yönetmeliği’ni hazırlayacak ve kabul edecektir.

3. Abhazya Cumhuriyeti hükümeti, Abhazya Cumhuriyeti Devlet Arması ve Devlet Bayrağı Yönetmeliğini Uygulama Düzenlemesi’ni yayınlayacaktır.

*Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı
V. Ardzinba*

*Sohum, 23 Temmuz 1992
№ 118-c-XII¹⁵⁴*

Daha sonra Parlamento Başkanı V. Ardzinba, UÇB Başkanı Y. Kalmıkov ve

¹⁵¹ Abhazya ve Güney Osetya’da Çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. M., 2008, s.144-145

¹⁵² İ.R. Maruxba, Abhaz Mektupları. 1947-1989. C.1, Sohum, s.504-506

¹⁵³ “Abhazya Cumhuriyeti” gazetesi, no:138, 28 Temmuz 1992

¹⁵⁴“Abhazya Cumhuriyeti” gazetesi, no:138, 28 Temmuz 1992

milletvekilleri ile birlikte festivalin kapanış törenine katıldı ve burada parlamentonun tarihi kararlarını açıkladı. V. Ardznba ve Y. Kalmikov stadyumda binlerce insanın karşısında Abhaz bayrağının önünde yürüyerek halkı coşturdu.

Abhazyaya Yüksek Şurası'nın "Abhazyaya ÖSSC 1978 Anayasası'nın geçerliliğinin iptali" Kararnamesinin yayınlamasına S. Çervonnaya, "*Tiflis'te otoriter güçlerden yana vakum oluşmasına sebep oldu*" yorumunu yapmıştır.¹⁵⁵

24 Temmuz sabahında Şevardnadze Megrelya'ya, Başbakan T. Sigua ise Türkiye'ye gitti.

25 Temmuz'da E. Şevardnadze Devlet Şurası toplantısında şöyle dedi: "*Abhazyaya'da, sonuçları Tshinval bölgesinde vuku bulandan çok daha kötü olacak olaylar yaşanabilir.*"¹⁵⁶

Gürcistan Devlet Şurası ise aynı toplantıda, Abhazyaya YŞ'nın 1978 Anayasası'nın Geçerliliğinin İptaline İlişkin Kararname'sinin "yasal geçerliliği bulunmadığı" kararını aldı.¹⁵⁷ Bununla birlikte, Gürcistan'ın gayri meşru Devlet Şurası'nın Abhazyaya'nın meşru Yüksek Şurası'na itirazda bulunduğu dikkate alınmadı. 27 Temmuz'da E. Şevardnadze, "*Abhazyaya'daki çatışmayı önleyemez isem istifa etmeye hazırım*"¹⁵⁸ beyanında bulundu.

24-31 Temmuz arasında ise V. Ardznba Türkiye ziyaretinde bulundu. Ziyaret Tiflis'te büyük memnuniyetsizlik, Moskova'da da öfkeye sebep oldu.

Gürcistan, Temmuz sonu, Ağustos başında, Taşkent Anlaşması gereği çok sayıda teçhizat aldı. Sadece Kafkasya Ordu Komutanlığı, Tiflis'e, iki tümen donatacak mühimmat ve zırhlı araç teslim etti.

31 Temmuz'da, V. Ardznba'nın Türkiye ziyaretinin son gününde Gürcistan resmen BM'e kabul edildi ve teşkilatın 179. üyesi oldu. Genel Asamble'nin 88. Genel Kurulu'nda alınan kararda şu ifadelere yer verildi: "*Güvenlik Konseyi'nin, Gürcistan Cumhuriyeti'nin BM üyeliğine kabulüne ilişkin 6 Temmuz 1992 tarihli referansı üzerine, Genel Kurul Gürcistan Cumhuriyeti'nin başvurusunu incelemiş ve BM üyeliğine kabul kararı almıştır.*"¹⁵⁹

Dünyanın 30'dan fazla ülkesi kısa bir sürede Gürcistan'ı bağımsız devlet olarak tanıdı. ABD ve Kanada "etnik azınlıkların haklarına riayet edilmesi" (ABD) ve

¹⁵⁵ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazyaya'nın Askeri-Siyasi Tarihi, s.78

¹⁵⁶ S. Çervonnaya. Abhazyaya – 1992: Post Komünizm İsyanı//www.abkhazya.dot.

¹⁵⁷ Abhazyaya ve Güney Osetya'da Çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. Moskova-2008, s.68

¹⁵⁸ S. Jidkov, Küçük İmparatorluğun Meydan Okuması, Maykop-1996, s.203

¹⁵⁹ Abhazyaya ve Güney Osetya'da Çatışmalar/ Dokümanlar 1989-2006. Moskova-2008, s.306

“Gürcistan’da dürüst ve özgür seçimlerin yapılması” (Kanada) şartıyla büyük krediler sağlama olanağını değerlendirmeye aldı.¹⁶⁰

Amerikalıların bu şartına Gürcistan, tarihçi ve Abhaz Parlamentosu’nun Gürcü kanadı milletvekili D. Gamaharya’nın ağzından, “*Gürcü halkının hakları insan haklarından daha geniştir*” beyanıyla karşılık verdi.¹⁶¹ Bununla birlikte Gürcistan Dışişleri Bakanı A. Çıkvaide ülkesinin teşkilata kabul edildiği gün BM kürsüsünden şu beyanda bulundu: “*Gürcistan’da, Gürcülerin sahibi olmadığı tek avuç bile toprak yoktur ve Gürcü toprağında hak iddia eden herkesi kararlılıkla önleyeceğiz.*”¹⁶²

11 Ağustos’ta Gürcistan Devlet Şurası, Megrelya ve Abhazya Demiryolları’nda olağanüstü hal uygulaması kararı aldı. Güvenliği Gürcistan Savunma Bakanlığının yetkisine bıraktı ve uygulamada 1800 kişinin görev alması öngörüldü.

Aynı gün içerisinde Zugdidi’de, Tiflis’in resmi temsilcileri Z. Gamsahurdia taraftarları ile görüşmeler yaptı. Görüşmeler sırasında devrik devlet başkanı taraftarlarının silahlı birliği, Gürcistan Devlet Şurası’nın 12 üyesini derdest etti. Buna karşılık 11 Ağustos’u 12’sine bağlayan gece E. Şevardnadze “*Megrelya’da ve tüm Gürcistan topraklarında düzenin sağlanması için kararlı önlemleri alma zamanı gelmiştir*” beyanında bulunarak¹⁶³ ardından şunları ilave etti: “*Bu gece askeri harekât planını geliştirme kararı aldık. Bu büyük ve ciddi çalışmayı yürütmek için T. Kitovani ülkemizin Savunma Bakanı olarak görevlendirildi... Şu anda Silahlı Kuvvetler genel karargâhında bu planı hayata geçirmek için ciddi çalışmalar yapılıyor. Bu sadece bir bölgeyi kapsamayacak; Leselidze’den başlayarak tüm Gürcistan toprakları söz konusudur. Bunun için hem ordu, hem polis, hem askeri araçlar kullanılacak.*”¹⁶⁴

Tüm bu konuşmalar, hazırlanmış bir planın bulunması ve daha sonra esirlerin Zugdidi’de ele geçirilmesi, hepsinin bir senaryo olduğunu düşündürüyor. Bu tespiti,

¹⁶⁰ S. Çervonnaya. Abhazya – 1992: post Komünizm isyanı//www.abkhazia.dot.

¹⁶¹ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, S.28

¹⁶² S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, S.28

¹⁶³ S. Çervonnaya. Abhazya – 1992: Post Komünizm İsyanı//www.abkhazia.dot.

¹⁶⁴ S.Z. Lakoba. Fiilen Abhazya veya meşru Gürcistan (post Sovyet döneminde Rusya’nın Abhazya politikası.1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi. Hokkaido üniversitesi, 2001, s.29

olayı araştıranlar da desteklemektedir.¹⁶⁵

Tiflis'te 12 Ağustos'ta düzenlenen kalabalık bir mitingde göstericiler E. Şevardnadze'ye tam destek verdi. Mitingde, ultimatome şeklinde, "Abhazya'da Gürcistan Devlet Şurası Üyelerini kaçıranlar ve gizleyenlerden" esirleri derhal serbest bırakmaları talebinde bulunuldu. Ultimatome süresi 13 Ağustos'ta sona erdi fakat esirler kurtarılamadı. Bunun üzerine Gürcistan Savunma Bakanı T. Kitovani "yasadışı grupların tasfiyesi, yolların güvenliği ve esirlerin kurtarılması için operasyon yapmakla" yetkilendirildi.¹⁶⁶

Abhazya, idari sınırlara göre bölünen Sovyet sonrası coğrafyanın gerçeklerinin, kendilerini, Gürcistan'la bir şekilde devlet birliği biçimi aramaya zorlayacağını biliyordu. Bu nedenle Abhazya Yüksek Sovyeti, 1925 Anayasası'na geçilmesi kararını alırken, Gürcistan'la bir antlaşma taslağı hazırlanması için bir de çalışma grubu kurulmasına karar verdi. Abhazya ayrıca, hukuk bilimleri doktoru Prof. Dr. Taras Şamba tarafından hazırlanan, "*Abhazya Cumhuriyeti ve Gürcistan Cumhuriyeti Arasında Karşılıklı İlişkilerin Esasları Hakkında*" başlıklı bir antlaşma taslağını basında yayınladı. Bu belgenin maddeleri Gürcistan ve Abhazya'dan egemen devletler olarak bahsetmektedir. Aynı zamanda bu cumhuriyetlerin devlet birliği, federatif ilişkiler kurulması esasına göre teklif ediliyor. Örneğin 3. maddede şöyle deniliyor: "*Abhazya Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti ile gönüllü olarak birleşir ve Gürcistan ve Abhazya Anayasalarıyla Gürcistan Cumhuriyeti'nin yönetimine bırakılan yetkiler dışında, kendi topraklarında yasama, yürütme ve yargı erklerine tam olarak sahiptir.*"

Yasama inisiyatifi olarak antlaşma taslağı Abhazya Yüksek Sovyeti oturumlarının gündemine alındı.

12 Ağustos'ta, savaştan iki gün önce Abhazya Yüksek Şurası, Gürcistan Devlet Şurası'na hitap eden birlik anlaşmasının akdedilmesi gerektiğinin belirtildiği talepnameyi kabul etmiştir. Belgenin sonunda "tokalaşmak için uzatılan elin havada asılı kalmayacağı" umudu ifade edilmiştir. (Abhazya Yüksek Şurasının, Gürcistan Devlet Şurasına Birlik Anlaşması'nın akdedilmesi gerektiğini belirttiği talepten tam metni için bakınız sayfa 544, EK-9).

Oluşan belirsiz duruma bağlı olarak V. Ardznba'nın inisiyatifiyle E. Şevardnad-

¹⁶⁵ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya'nın Askeri-Siyasi Tarihi, s.82

¹⁶⁶ S. Çervonnaya. Abhazya – 1992: Post Komünizm İsyanı//www.abkhazia.dot.

ze ile telefon görüşmesi yapıldı. Görüşme sırasında Gürcistan lideri, karar 11 Ağustos'taki Devlet Şurası oturumunda alınmışken, Devlet Şurası Ordusu'nun Abhazya'ya girme ihtimalini kesinlikle reddetti.¹⁶⁷

Bir gün öncesinde, 10 Ağustos'ta ise Gürcistan Devlet Şurası demiryolu ulaşımında olağanüstü hal uygulama kararı aldı. Kararın uygulanması için Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığının Silahlı Kuvvetleri ve Demiryolu Müdürlüğü'nün silahlı güvenlik birimleri görevlendirildi.

Planın 15 Ağustos'ta uygulanmaya başlaması öngörülüyordu.¹⁶⁸ Operasyona başlama süreleri ve görevlendirilen güçler, Gürcistan'ın Abhazya'ya karşı askeri saldırısından söz edildiğini kanıtlamaktaydı. Gözlemciler ayrıca Devlet Şurası Ordusu'nun Abhazya'ya belirtilen karar uyarınca girdiği kanaatindedir.¹⁶⁹

“Ön belgeler...” yazarları o dönemde gelişen süreçleri çok net tanımlamıştır: *“Şevardnadze Abhaz halkının olup bitene kayıtsız kalmayacağını ve bunun nelere sebep olabileceğini anlamıyor olamaz. Her şeyin bilincindeydi. Böylece 1988-1992 arası dönemde Gürcistan'ın devlet ve toplum adamları Abhaz halkı nezdinde düşman oluşturmak için ideolojik çalışmalar yapmış, Abhaz devletini güç kullanarak lağvetmek için hukuki zemin hazırlamış ve Abhazya'nın içinde silahlı birlikleri hazırlamıştır.”*¹⁷⁰

¹⁶⁷ K.N. Dumaa, Gürcü-Abhaz Savaşı: Mitler ve Gerçekler, Sohum-2002, s.152

¹⁶⁸ Abhazya ve Güney Osetya'da çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006, Moskova-2008, s.68-69

¹⁶⁹ A.g.e., s.70

¹⁷⁰ A.F. Avidzba, Abhazya'da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993). Cilt 1. Sohum, 2008, s.36

2. BÖLÜM

ABHAZYA'DA, 1992 YILI AĞUSTOS VE ARALIK AYLARI ARASINDA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

İŞGAL'İN PLANLANMASI VE GEREKÇELENDİRİLMESİ

Abhazya'ya karşı savaş Şevardnadze ve çetesi tarafından, Abhaz devletini tasfiye etmek, Abhaz halkına yabancı siyasi iradeyi dayatmak, Abhaz topraklarını bölgesel ve idari olarak Gürcistan Cumhuriyeti'nin sınırlarına dâhil etmek, Abhaz halkının kültürel mirasını yok etmek, çok uluslu Abhazya nüfusunun etnik yapısını kökten değiştirmek ve demografik saldırının yeni turunu hayata geçirmek için başlatıldı.

Askerlerin Abhazya'ya giriş kararı 11 Ağustos'ta Gürcistan Meclis toplantısında alındı. Askeri harekât “**Meç**” (**Kılıç**) ismi altında başladı. Plan gereği askerler ve askeri araçlar demiryolu platformlarına yüklenecek, daha sonra güzergâh boyunca partiler halinde Oçamçıra, Tamş, Dranda, Sohüm, Eşıra, Noviy Afon, Gudauta, Gagra, Geçrıps ve Psou'da indirilip Abhazya'nın tüm merkez noktaları ve stratejik yerleri kontrol altına alınacaktı. Ardından da ellerindeki listeyi kullanarak sabah oluncaya kadar tüm Abhaz liderleri tutuklayıp, meşru yönetimi tasfiye edecek ve Tiflis'in siyasi rejimini tesis edeceklerdi.¹⁷¹

Gürcistan Devlet Şurası Başkanı 11 Ağustos'ta, “*bu gece askeri harekât planını hazırlama kararı alındığını*”, tüm bu ciddi çalışmalar için Kitovani'nin görevlendirildiğini ve “Leselidze'den (Geçrıps) başlayarak” tüm Gürcistan'da düzenin sağlanacağını beyan etmişti.¹⁷²

Gürcistan'a, Abhazya'yı işgalini dünya kamuoyu önünde açıklayacak ve aklayacak bahaneler gerekliydi.

¹⁷¹ Tarihiçi Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; “Republic Abhazya” ve “Apsm” gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj 7 Kasım 2017; 10 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djaşua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

¹⁷² “Özgür Gürcistan” Gazetesi, 13 Ağustos 1992

Gürcistan saldırısının öncesinde, Megrelya’da Loti Kobalya ile görüşmeye giden Gürcü hükümetinin üyeleri Başbakan yardımcısı A. Kavsadze ve İçişleri Bakanı R. Gventsadze, Gamsahurdiya taraftarlarınca “rehin” alınmıştı. Olayla ilgili haber yapan Gürcü medyası “rehinelerin” “teröristler” tarafından Abhazya’nın Gal sınır bölgesine götürüldüklerini bildirdi. Bir bahane gerekliydi ve buldular. “*Devrik Devlet Başkanı Gamsahurdia’nın silahlı taraftarlarının rehin aldığı üst düzey Tiflis bürokratlarını kurtarmak*” askerlerin Abhazya’ya girmesi için iyi bir bahaneydi.¹⁷³

Fakat sonrasında, Gürcü ordusu Abhazya’ya girer girmez aynı gün içerisinde, yani 14 Ağustos 1992’de Bakan R. Gventsadze Tiflis’te ortaya çıktı ve Gürcü televizyonuna konuştu. Üzerinde tek bir çizik bile olmayan Gventsadze kurtarıldığı yerin Megrelya’da Tsalencihi olduğunu bizzat söylemesine rağmen, nedense defalarca “Abhazya’da rehin alındığını” özellikle tekrarladı.¹⁷⁴ Bu görünüm bile tek başına, rehin almanın acemice bir tertip olduğunu ortaya koyuyordu.

Bir diğer bahane olarak demiryolunun güvenliği gösterilmişti. Fakat konu şu ki, demiryollarındaki tüm soygun vakaları (50’nin üzerinde) Gürcistan’da gerçekleşiyordu. Ağustos 1992’den kısa bir süre önce Gürcü-Abhaz sınırı yakınında sadece iki olay meydana gelmişti. Genel olarak demiryolunun güvenliği konusu hem Gürcistan Askeri Şurası, hem Devlet Şurası tarafından defalarca gündeme getirildi. Abhazlar, güvenlik bahanesiyle Gürcistan’ın Abhazya’yı işgal girişiminde bulunabileceği olayların bu şekilde gelişeceğini henüz Şubat 1992’de tahmin etmişlerdi.¹⁷⁵

Gürcü lobisinin çok güçlü olarak temsil edildiği “Nezavisimaya” gazetesinde yapılan bir röportajda Gürcistan Cumhuriyeti parlamenti Ada Marşanya şöyle diyor: “*Şüphesiz, şu veya bu bahane ile Abhazya’ya asker sevk etmekle suç işlenmiştir. Diğer taraftan, bu askerleri ateşle karşılamak daha büyük deliliktir. Ama her halükarda Gürcü tarafı, daha fazla alıcnaplık ve ihtiyat göstermeliydi. Ve her adımını düşünerek atmalıydı!*” Daha sonra şöyle devam ediyor Marşanya: “*Saniyorum, Devlet Şurası ne yaptığının farkında değildi ve muhtemel sonuçları iyi hesaplamamıştı. Devlet Şurası üyelerinin büyük çoğunluğuna gerçek durumla ilgili bilgi verilmemişti. Burada bir ikili oyun söz konusu. Bu, suç derecesine varan bir hata. Politik bir suç ve bir cinayet suçu.*”¹⁷⁶

¹⁷³ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj, 13 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, “Aydınlara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj, 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017; Tarihçi Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; Eski “Republic Abhazya” ve “Apsni” gazetelerinin Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj 7 Kasım 2017

¹⁷⁴ “Russkaya misl” Gazetesi, 21 Ağustos 1992, S.24

¹⁷⁵ “Abhazya Cumhuriyeti” Gazetesi, 29 Şubat 1992

¹⁷⁶ “Nezavisimaya” Gazetesi, 10 Nisan 1993

Tüm bu gerekçeleri Abhazya'yı işgal etmek için uyduran Tiflis yönetimi, Taşkent Anlaşması ile Mayıs 1992'de ciddi bir askeri destek almıştı.¹⁷⁷ Rusya Federasyonu Kafkas Araştırmalar Merkezi uzmanlarının hesaplamalarına göre Gürcistan, eski Transkafkasya Askeri Bölgesi depolarından yaklaşık 240 tank, sayısız zırhlı personel taşıyıcı, yaklaşık 25 bin makineli tüfek ile otomatik silah, onlarca top ve "Grad" ile "Uragan" dâhil olmak üzere roketatar sistemleri almıştı.¹⁷⁸

DEMİRYOLU KÖPRÜSÜNÜN HAVAYA UÇURULMASI

Askeri plan gereği askeri araç ve askerler gece yarısı demiryolu platformlarına yüklenerek, güzergâh boyunca partiler halinde Oçamçıra, Tamş, Dranda, Sohum, Eşıra, Noviy Afon, Gudauta, Gagra ve Psou'da indirilecekti. Böylelikle 14 Ağustos 1992 Cuma sabahı Abhazya halkı zırhlı araçlar ve Gürcü ordularının çevrelediği işgal altındaki ülkede uyanacaklardı. İşgalcilerin elinde önceden hazırlanan bir tutuklama listesi mevcuttu. Başta Ardzınba ve hükümet üyeleri olmak üzere kendileri için tehlike arzeden herkes tutuklanacak, geçici bir hükümet kurulacaktı.¹⁷⁹

Fakat işgal operasyonu planladıkları gibi gitmedi. 14 Ağustos sabah saat 05.00'de Zugdidi yakınındaki "İngir" nehrindeki demiryolu köprüsü havaya uçuruldu. İngir demiryolu köprüsündeki kundaklama tüm planları bozdu.

Gürcistan Askeri Şura Komutası operasyon planında değişiklik yapmak zorunda kaldı. O gece planları bozulunca Zugdidi'ye dönüp sabaha kadar köprüye konacak seyyar treyler arandı ama bulunamayınca zırhlı araçlar hızla demiryolu platformlarından indirildi ve Abhazya yönüne karayoluyla ilerlemek zorunda kalındı.¹⁸⁰ Diğer birlikler ise denizyoluyla Poti'den Gagra bölgesine sevk edildi.¹⁸¹

Demiryolu köprüsünün patlatılması olayının kimler tarafından gerçekleştirildiği ko-

¹⁷⁷ Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydırlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017; Tarihçi Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017

¹⁷⁸ "Russkie vesti", 20 Mart 1993

¹⁷⁹ Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi Üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydırlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017; Tarihçi Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; "Republic Abhazya" ve "Apsni" gazete lerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj 7 Kasım 2017; 10 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017

¹⁸⁰ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, "Aydırlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile 13 Kasım 2017 tarihinde ortak röportaj.

¹⁸¹ V. Şarya, Abhaz Trajedisi., Soçi_1994, s.38

nusunda farklı görüşler mevcut. Gürcü medyası demiryolu köprüsünün patlatılması olayının “Gürcistan Ulusal Ordu Birliklerinin ilerlemesini önlemek amacıyla” Abhazlar tarafından yapıldığını iddia etti.¹⁸² Bir başka iddiaya göre de Rus askeri istihbaratını arkasına alan Zviadistlerin işi idi.

Diğer bir bilgiye göre, Megreller’le Tiflis merkezi yönetimi arasında gerginliğin had safhada olduğu, Gürcü Ordusu’nun Batı Gürcistan’da operasyonlar yaptığı 1992 Şubat-Mart aylarında, İngur sınırında Abhazlar adına bulunan Askeri Birliğin Komutanı V. Arşba ile Megrelya’daki Zviadistler adına L. Kobalya, Tiflis’in işgali durumunda Gürcistan Merkezi Hükümetine nasıl karşı konulacağı konusunda birkaç defa bir araya gelmişti.¹⁸³ İşgal girişimi durumunda demiryolu köprüsünü patlatma işi de konuşulan konular arasındaydı. İşgali Abhaz Birlikleri karşılırsa, köprüyü patlatma görevi onlar tarafından yapılacaktı.¹⁸⁴ Abhazların köprüyü patlatmadan geri çekilmesi durumunda ise köprüyü patlatma görevi Zviadistler tarafından gerçekleştirilecekti.¹⁸⁵

İŞGAL ORDUSUNUN ABHAZYA TOPRAKLARINA GİRMESİ

Kendisine haberler ulaşan Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba mevcut gelişmeler yüzünden endişeliydi. 13 Ağustos’ta V. Ardznba ile E. Şevardnadze arasında bir telefon görüşmesi gerçekleşti. Ardznba, Şevardnadze’ye endişelerini aktardı; buna karşılık Şevardnadze, Gürcü silahlı kuvvetlerinin sadece rehinelere Zviadistlerin elinden kurtarılması ile meşgul olduğunu ve endişelenecek bir durum olmadığını söyledi.

Bu görüşmeden tatmin olmayan V. Ardznba Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura milletvekilleri K. Ozgan ve S. Tarkil’in huzurunda İKMA (İç Kuvvetler Münferit Alayı) komutanı Albay V. Kakalya’yı odasına çağırdı ve Gürcü Birliklerinin Abhazya’ya saldırdığı hususunda uyardı.

¹⁸² “Özgür Gürcistan” 18 Ağustos 1992

¹⁸³ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya “Aydıllara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile 13 Kasım 2017 tarihinde ortak röportaj.

¹⁸⁴ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya “Aydıllara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile 13 Kasım 2017 tarihinde ortak röportaj.

¹⁸⁵ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya “Aydıllara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile 13 Kasım 2017 tarihinde ortak röportaj.

Aynı gün, 13 Ağustos'ta Albay Kakalya, yerinde durum değerlendirmesi yapmak üzere İKMA İstihbarat Müdürü A. Zantarya'yı Abhaz-Gürcü sınırına gönderdi. Ertesi gün, 14 Ağustos saat 09.00'da İstihbarat Müdürü karargâha döndü ve İKMA Komutanı Albay Kakalya'ya, sınırda durumun sakin olduğunu ve herhangi bir saldırı belirtisinin bulunmadığını raporladı.¹⁸⁶

Karargâha raporun geldiği dakikalarda, yani 14 Ağustos 1992 Cuma gününün sabahı, Hava ve Deniz Taarruz Kuvvetlerinin desteklediği yüzden fazla zırhlı araç ve çok sayıda ağır silahın desteğindeki Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri İngur karayolu köprüsünü geçerek ve her hangi bir dirençle karşılaşmadan Abhazyaya sınırları içine girdi. Abhazyaya yönetiminin, Gal İlçe Belediye Başkanı R. Tsatava'nın ısrarı üzerine İngur Nehri'ndeki askeri kontrol noktasını daha önce kaldırması sebebiyle Abhazyaya'nın İngur Nehri boyunca olan sınırı korunmuyordu. Sabah Gal'de, Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri'ne Gal ilçesindeki silahlı taraftarlar katıldı. Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri halkı olup bitenden habersiz bırakmak için Oçamçıra ve Sohum ile bağlantı yollarını kesmişti.

Düşman konvoyu ilerleyerek İç Kuvvetler Münferit Alayının Ohurey'de bulunan ilk askeri kontrol noktasına geldi. Ohurey güvenlik noktasında nöbette bulunan 6 askere, sözde "Gürcistan ve Abhazyaya hükümetleri arasındaki birliklerin ülke sınırlarımıza konuşlanmasına ilişkin sözleşme metnini" göstererek onları ikna etti; daha sonra da tutuklayarak oradaki haberleşme araçlarına da el koydular.¹⁸⁷

Askerleri tutuklarken etrafa ateş ettiler. Silah sesleri birkaç yüz metre mesafede bulunan Ohurey Garnizonu'ndaki askerler tarafından duyuldu. O anda garnizonda sadece 12 kişi bulunmaktaydı.¹⁸⁸ Askerler hemen araç ve otobüsle Ohurey kontrol noktasına doğru yola çıktı. Kontrol noktasına ulaştıklarında Rusya üniformalı askerler tarafından esir alındılar. Komutanlardan H. Bganba ve Oçamçıra İlçesi Belediye Başkanı İ. Gurgulya tutuklandı.¹⁸⁹

¹⁸⁶ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.28

¹⁸⁷ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djaşua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazyaya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Abhazyaya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

¹⁸⁸ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.29

¹⁸⁹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.29-30; Abhazyaya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tanihiç Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djaşua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazyaya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile

Bu arada Ohurey Garnizonu'nda sadece silahlı iki asker ile silahsız iki muhabereci kalmıştı.¹⁹⁰ Buna rağmen askerler yaklaşan Gürcü zırhlı araç ve piyadesine ateş açtı. Burada işgalciler ilk kayıplarını verdi. İşgalcilerle ilk çatışmayı, üstlerinden emir almadan İç Kuvvetler Münferit Alayı erleri başlatmış, çatışmalarda 2 şehit, bir kaç da yaralı verilmiştir.¹⁹¹

İŞGALCİ BİRLİKLER SOHUM'A DOĞRU İLERLİYOR...

14 Ağustos sabahında Gal İlçesi'nin tamamını, Oçamçıra İlçesi'nin ise bir kısmını kontrol altına alan Gürcistan Yüksek Şurası Birlikleri, hızla başkent Sohum'a, Abhazyaya Yüksek Şura binasına¹⁹² doğru ilerledi. Onlara yolda Abhazyaya'da yaşayan Gürcülerden oluşturulan Sohum Taburu da katıldı. Eşzamanlı olarak Sohum Havaa-ları'na Gürcü çıkartma birliği indirildi.

Gürcistan Devlet Şurası birlikleri işgale başladığı esnada Sohum'da bulunan Abhazyaya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba, S. Şamba, K. Ozgan, V. Gurcuva, S. Bagapş ve V. Kakalya Yüksek Şura binasında beraberdiler.¹⁹³

V. Ardznba, gelişmeler hakkında bilgi almak için telefonla Oçamçıra Valisi İ. Gurgulya'yı aradı. Oçamçıra Valisi Gurgulia o anda Ohurey'e gitmiş ve orada tutuklanmıştı. Telefonu Oçamçıra'da bulunan Vali Yardımcısı B. Bediya açtı. B. Bediya telefonda V. Ardznba'ya, Gürcü tanklarının Sohum'a doğru geldiğini bildirdi.¹⁹⁴ V. Ardznba emin olmak için telefonu kapatıp Ohurey'deki birliği aradı ama telefonu kimse açmadı. V. Ardznba ile B. Bediya arasında birkaç telefon görüşmesi daha gerçekleşti. V. Ardznba, B. Bediya'ya emin olmadan halkı paniğe sokmamasını söyleyerek haberi sorgulamaya devam etti. Daha sonra B. Bediya, S. Bagapş'ı

röportaj. 13 Kasım 2017; Abhazyaya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

¹⁹⁰ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010

¹⁹¹ Abhazyaya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Abhazyaya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazyaya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazyaya "Aydınlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017

¹⁹² "Sovyet Ministrov": Bakanlar Kurulu Binası

¹⁹³ Abhazyaya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazyaya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, "Aydınlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile ortak 13 Kasım 2017 tarihinde röportaj

¹⁹⁴ Abhazyaya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazyaya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları Abhazyaya "Aydınlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile ortak 13 Kasım 2017 tarihinde röportaj.

arayarak aynı bilgiyi verdi.¹⁹⁵ Bu sırada Oçamçıra'nın "Aydırlara" bölge temsilcisi D. Adleyba gelerek, S. Bagapş'la aynı anda V. Ardızmba'nın odasına girip aynı bilgiyi kendisine iletiler.¹⁹⁶

V. Ardızmba ve odadakiler, yerinde görmesi ve müdahale etmesi için Albay V. Kakalya'ya görev verip, derhal bölgeye gönderdiler. Onunla birlikte V. Gurcuva ve D. Adleyba'nın da gitmesine karar verildi. Durumu incelemek üzere askeri olmayan bir araçla yola çıkan Albay Kakalya anayoldan giderken Kudrı Köprüsü üzerinde Gürcü askeri birliklerinin konvoyuyla karşılaştı. Hemen yolunu Oçamçıra yönüne çevirdi ve Oçamçıra'ya uğradıktan sonra da Tkuarçal'a geçti.

Sohum'a doğru gelmeye devam eden Gürcü Birlikleri ile Üsteğmen Nuri Bagatelya komutasındaki Abhaz askerleri arasında Agudzera'da çatışma yaşandı. Bu arada General V. Arşba, Agudzera'daki Birlikle telsizle bağlantıya geçmeye çalıştı. Bagatelya ile konuşma esnasında çatışma seslerini duydu. Bagatelya etraflarının çevrildiğini, düşmanın giderek yaklaştığını söyledi. Arşba, Bagatelya'ya Tkuarçal'a çekilme emri verdi.¹⁹⁷ Çekilme emri alan Bagatelya kendilerini kuşatan düşman birliklerinin konumunu gözlemek için gittiği Agudzera'daki ana yoldan denize doğru yer alan 9 katlı apartmanların olduğu yerde yaşanan çatışmada şehit düştü.¹⁹⁸

O anda birliğin yedekleri gelerek çatışmaya dahil oldu. Çatışma sonrası askerler karargâhtan deniz yönüne çekildi. Oradan da kayıp vermeden 31 kişi olarak Kudrı Nehri'ni geçerek Atara'ya ulaştılar.¹⁹⁹

SOHUM'DA İLK DİRENİŞ

İşgalci Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri öğlen saat 12.00'de Sohum'da XV. Komsomol Kongresi Turistik Tesisi'nin²⁰⁰ (Aytar oteli) yakınına ulaştı. Yerli Gürcü Birlikleri de burada kendilerine katıldı.

¹⁹⁵ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydırlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile ortak 13 Kasım 2017 tarihinde röportaj.

¹⁹⁶ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydırlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile ortak 13 Kasım 2017 tarihinde röportaj.

¹⁹⁷ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017

¹⁹⁸ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017

¹⁹⁹ V.M. Paçulya, Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.35

²⁰⁰ Günümüzdeki "Aytar" oteli

S. Ahalaya Müfrezesi Taburu'nun konuşlandığı konvoy turistik tesis bölgesi ve 14. Ortaokul'un karşısında durdu. Burada herkesi kontrol edip, Abhaz olanları tuttu.

İşgal Kuvvetlerinin önce tatil köyü bölgesinde, daha sonra Kızıl köprüde ilerlemesini durduran, düşmanı ilk karşılayan ve direniş gösterenler, Münferit İç Kuvvetler Alayı askerleri, Aydıllara üyeleri ve halktan gönüllüler oldu.²⁰¹

Gürcistan Devlet Şurası Kuvvetleri tank konvoyunun Abhazya toprakları üzerinden Sohum'a ilerlemekte olduğu bilgisi alınca, Münferit İç Kuvvetler Alayı Komutanı Birinci Yardımcısı Albay G. Agrba, V. Tsugba, Üsteğmen A. Mikeladze,

²⁰¹ "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017; "Aydıllara" üyesi, "Gönüllü Demografya Fonu" üyesi, Geriye Dönüş Bakanlığı eski Başkanı G. Dopua ile röportaj. 20 Ekim 2016 ve 7 Haziran 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbav V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Resam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydıllara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017

M. Saakov ve alay şoförü N. Agrba'nın içinde olduğu askerleri derhal konvoyun olduğu yere gönderdi. Görevleri, alayda birliklerin seferber edilmesi ve tüm personelin acil çağrılmasına zaman kazandırmak için yollarda engel oluşturmak, tankları geciktirmektir.²⁰²

Bölgeye intikal eden Abhaz askerleri üstgeçit ve 14. Ortaokulun karşısında konuşlanmaya karar verdi. Kısa süre sonra alaydan bölgeye birkaç asker ve subay ile "Aydırlara" örgütünden G. Dopua, Z. Khvartskia, B. Kamkia, A. Ankuab, T. Zeki-roğlu ve S. Hamita desteğe geldi.²⁰³ Aynı bölgede bulunan "Abhazya" Otel'i'ne daha önce sakladıkları mermileri de yanlarında getirip askerlere dağıttılar. Abhazların elinde sadece 1 adet BRDM²⁰⁴ aracı mevcuttu. O anda Abhazya Otel'i'nde kalan Suriye diasporasından 44 kişi gruplar halinde hemen bölgeden tahliye edildi.²⁰⁵

²⁰² Kızıl köprü: 14 Ağustos 1992 Savaş Gazisi Yarbay V. Tsugba Hatıraları, s.1; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

²⁰³ "Aydırlara" üyesi, "Gönüllü Demografya Fonu" üyesi, Geriye Dönüş Bakanlığı eski Başkanı G. Dopua ile röportaj. 20 Ekim 2016 ve 7 Haziran 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

²⁰⁴ Muharebe Keşif Devriye aracı

²⁰⁵ "Aydırlara" üyesi, "Gönüllü Demografya Fonu" üyesi, Geriye Dönüş Bakanlığı eski Başkanı G. Dopua ile röportaj. 20 Ekim 2016 ve 7 Haziran 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı,

Начало войны. Абхазские ополченцы. Август 1992 г. Джон (Махно) Цвинария (в тельняшке)

Saat 11.55 sularında ilk Gürcü tankı Abhaz direnişçilerin olduğu yere doğru yaklaşmaya başladı. Y. Aşuba BRDM'yi yolun ortasına, Abhazya Oteli'nin karşısına yerleştirdi. Gürcü tankı saat 14.00'de seyir halindeki BRDM'yi vurdu. A. Doçya komutasındaki bir grup asker Gürcü tankının motoruna ateş açtı. Ardından da el bombası yağmuruna tuttıkları düşman "Aytar" yönüne uzaklaştı. Onu, Abhaz direnişçilere yönelmiş iki zırhlı muharebe aracı takip etti. Yanmakta olan BRDM ve içerisinde patlayan mühimmat saldırganlarda korku uyandırdı.²⁰⁶

O sırada Albay G. Agrba da olay mahalline geldi. Subaylar askeri grupların başına geçti. Sadece yolun değil, ayrıca denizle bağlantılı noktaların, Çanba Sokağı'nın v.d. yerlerin de kontrol edilmesi gerektiğini biliyorlardı.²⁰⁷ Araç desteğiyle başarılı olamayınca, yaklaşık on Gürcü asker koşarak Abhazların olduğu tarafa sızmaya çalıştı, fakat hemen püskürtüldüler.²⁰⁸

AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017

²⁰⁶ Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Kızıl köprü: 14 Ağustos 1992 Savaş Gazisi Yarbay V. T sugba Hatıraları, s.2

²⁰⁷ "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

²⁰⁸ "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

Bir süre sonra düşman askerleri tekrar Abhaz mevzilerine saldırmaya başladı. Köprü yakınında, İKMA (Münferit İç Kuvvetler Alayı) askerlerinden çok daha üstün olan düşman güçlerinin kuşatma tehlikesi oluştu. İKMA Komutan Yardımcısı Yarbay G. Agrba askerlere Kızıl Köprü'ye çekilmelerini emretti. Zira 1989'daki olaylarda Gürcüler

özellikle bu noktaya konumlanmıştı ve yine aynı tekrarlanabilirdi.²⁰⁹

O sırada Kızıl Köprü'nün yakınına Albay S. Dbar geldi. Onun gelişi ile milislerden muharebe grupları oluşmaya başladı. Beyaz Köprü'den denize kadar kısa bir cephe oluşturuldu. İlk çatışmalar başladı. Orada 300-400 kişi toplandı ama içlerinde elinde otomatik silah olan 50 civarında insan vardı. Otomatik silahı olmayanlarda da yivli av tüfekleri, baltalar, bıçaklar, oraklar, tabancalar, sopalar... 10'lu, 15'erli gruplar oluşturuldu. Konuşlanacak yerler tespit edildi.²¹⁰

Şehrin üzerinde düşman helikopterleri dolaşmaya başlamıştı. Düşmana ait Mİ-24 helikopteri Abhazyaya Yüksek Şurası binasının üzerinde tur atarak Kızıl Köprü mevzilerine ateş açtı. Abhazların Kızıl Köprü üzerinde ve çevresindeki bölgede güçlü bir savunma oluşturduğunu anlayan Gürcüler, Besletka suyunun biraz yukarısındaki Beyaz Köprü üzerinden saldırmaya başladı.

Günün ikinci yarısında çatışmalar şiddetlendi. Gürcü keskin nişancılar ve makineli tüfek nişancıları yakın çevredeki yüksek binalara konuşlandı. Gürcü düzenli ordu mensupları önceden gelip belli noktalara yerleşmişti. Gürcü Birlikleri gelmeye

²⁰⁹ "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017; Abhazyaya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V.T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

²¹⁰ "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017; Abhazyaya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V.T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Abhazyaya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

başlayınca yerli Gürcüler de onlara katılmaya başladı. Birçok yerde silahlandırılmış Gürcüler hazır bekliyordu. Hesapları Abhazları kısıpaca alıp esir düşürmekti. Fakat halkın direnişini görünce buna cesaret edemediler. Abhazların direnişini onları korkuttu.²¹¹

Abhazlar, molotof kokteylleri hazırlarken, Abhazy'a da yaşayan Gürcüler de gelen tankların üzerine çiçek atmakla meşguldü. Abhazlar bu manzarayı görünce daha da hırslandı.²¹²

152 numaralı tank birden hızlanarak Beyaz Köprü'ye yaklaşmaya başladı. Müfrezeye Komutanı Teğmen B. Djelya tankı vurdu. Tankçılar kabinden çıkmayı başarsa da askerlerin mermilerinden kaçmayı başaramadı. Duman dağılınca G. Agrba bir asker grubuyla tankı kontrol etmeye gitti. G. Argun askerlerle birlikte tankın üzerindeki makineli tüfeği indirdi. O sırada gelmiş olan Yarbay P. Leşuk ne durumda olursa olsun tankı götürmeyi önerdi. Y. Aşuba, G. Argun, V. Aşba ve eski tankçı V. Mhoidjya'dan oluşan grup tankı hareket ettirmeye çalıştı. Büyük uğraşlarla V. Aşba tankı Abhaz mevzilerine çekmeyi başardı.²¹³

G. Agrba, "Feniklör'ün (Sohum Merkez Televizyon Anteni) oradan gelip bizi kuşatabilirler" der ve G. Dopua'nın grubu ve Koçibey Ayüdzba'nın grubunu Feniklör'e yönlendirir. Ardından Aka Ardznba'nın grubu da oraya gider.²¹⁴

V. ARDZINBA'NIN HALKA SESLENİŞİ

14 Ağustos'ta Abhazy'a Yüksek Şura Başkanı Vladislav Ardznba Abhazy'a televizyonundan Abhaz halkına sesleniş konuşması yaptı. Gürcistan Devlet Şurası'nın askeri taarruz eyleminde bulunduğunu beyan eden Ardznba, halkı işgal kuvvetleri ile savaşmaya çağırdı.

²¹¹ Abhazy'a Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Savaş zamanı Abhazy'a Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazy'a "Aydırlara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017; "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazy'a Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

²¹² Abhazy'a Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

²¹³ "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017; V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.38; Abhazy'a Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. Tsugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Abhazy'a Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017

²¹⁴ Abhazy'a Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; "Aydırlara" üyesi, "Gönüllü Demografya Fonu" üyesi, Geriye Dönüş Bakanlığı eski Başkanı G. Dopua ile röportaj. 20 Ekim 2016 ve 7 Haziran 2017

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba'nın Abhazya Halkına Sesleniş Konuşması

“Değerli vatandaşlarım!

*Gürcistan Devlet Konseyi'ne bağlı yabancı silahlı güçler topraklarımıza saldırı-
mış bulunuyor. Aralarında suçluların ve salıverilen mahkûmların da bulunduğu,
küçük ülkemize ölüm ve yıkım getirecek bu saldırının hiçbir yasal dayanağı yoktur.
Bizler, her türlü problemden ve çatışmadan uzakta evlerimizde huzur içinde yaşam-
larımızı sürdürüyorduk. Gürcistan ile aramızdaki sorunları ise daha önce Ru sya
Federasyonu'nun da başardığı gibi görüşmeler yoluyla ve uygarca çözüme çabası
içindeydik.*

*Bizim sorunları barışçı yollarla çözüme çağrılarımıza tankla, topla, tüfekle, kan,
ölüm, yıkım ve yağma ile karşılık verildi. Bu durum, Gürcistan yönetiminin gerçek
yüzünü açıkça ortaya koymaktadır. Gürcistan yönetiminin asıl amacı saklanamaz
şekilde ortaya çıkmış, maskeleri düşmüştür.*

*Tiflis'te Gürcü kanı, Osetya da Oset kanı, Megrelya'da Megrel kanı dökmekten
çekinmeyen bu yönetim, şimdi de büyük badireler atlasmış ülkemize yönelerek sıra-
nın Abhaz kanı dökmeye geldiğini gösteriyor.*

*Abhazya'nın içine düşürüldüğü bu durumun, bütün dünyanın gözü önünde ger-
çekleştiğini belirtmek istiyorum. Bu nedenle dünyanın önünde sonunda Gürcistan'ı*

*mahkûm ederek, Abhaz-
ya'ya gereken maddi ve
manevi desteği vereceğine
de inanıyorum.*

*İnsanların hayatları-
nın garanti altında olma-
dığını ve bundan böyle ev-
lerimizde yağma ve ölüm-
lerin bizleri beklediğini
söylemek benim için çok
zor. Güç bir dönemde ol-
duğumuzun farkındayım,
ancak en kısa sürede ge-*

reken desteği alacağımızdan eminim. Bugünden itibaren sivil halka saldırıda bulunan tüm uçak, helikopter, vs gibi savaş araçları tarafımızdan derhal imha edilecektir.

Ne olursa olsun içinde bulunduğumuz bu durumdan kurtulmak için, kayıplarımızın ne olabileceğine de bakmadan mücadeleye başlamalı, Abhazlar ve Gürcüler arasında savaş tohumları ekenlere karşı kesin bir zafer kazanmalıyız.

Sohum 14 Ağustos 1992”²¹⁵

Aynı gün, Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti 18 ila 40 yaş arası vatandaşlar için seferberlik ilan etti. Abhazya İç Güvenlik Birimi, her biri 500 askerden oluşan 5 tabur halinde hazırlanmalarını emretti. Ancak vatani savunmak için her yaştan kişi direnişe katıldı ve Abhaz halkının Bağımsızlık Savaşı başladı.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı, Abhazya’da yetişkin insanların seferberliğine ilişkin hazırlanan aşağıdaki kararnameyi kabul etti:

“Yetişkin İnsanların Seferberliği ve Silahların Abhazya İç Kuvvetler Alayı’na Teslim Edilmesi,

Gürcistan Devlet Şurası Silahlı Kuvvetleri’nin Abhazya Cumhuriyeti sınırlarına saldırısına ve Abhazya Cumhuriyeti’nin egemenliğine, can güvenliğine fiili tehditin oluşmasına bağlı olarak,

**ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURA DİVANI
KARARI**

1. Abhazya’da 18-40 yaş arası yetişkinlerin seferberliği yapılacak ve İç Kuvvetler Alayı’na sevk edilecektir.

2. İç Kuvvetler Alay Komutanı, alay temelinde, her biri 500 kişilik 5 tabur olacaktır.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. ARDZINBA

Sohum, 14 Ağustos 1992”²¹⁶

²¹⁵ D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti, Sohum-2009, s.9

²¹⁶ Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017

DİRENİŞİN ORGANİZE EDİLMESİ, ABHAZYÖNETİMİ'NİN GUDAUTA'YA TAŞINMASI

İşgal ile birlikte halk Sohum'daki "Aydgılara" binasının önünde toplanmaya başladı. İnsanlara bilgilendirme yapılıyor, moral veriliyor, düşman hareketleri ile ilgili bilgi aktarılıyor, kimin nereye, nasıl gideceği ve neler yapacağı anlatılıyordu.²¹⁷ "Aydgılara" bölge ve mahalle sorumluları halkı yönlendirmeye çalışıyordu.

Direnış noktalarının organize edilmesi, silah ve mühimmat temini, lojistik destek sağlanması, araçlar ile halkın Gudauta'ya taşınması, yaralılara müdahale, hemşirelerin görev bölgelerinin belirlenmesi, vb herkeste olağanüstü bir koşuşturma vardı.

Daha önce kararlaştırılan plana göre, Gudauta'daki Sovyetler'den kalma küçük askeri üsler ile sınır muhafız noktaları basılacak, orada bulunan silah ve mühimmat alınacaktı. Toplanan silah ve mühimmat merkez olarak belirlenen Gumista yakınında bulunan Açada'daki İç Kuvvetler Münferit Alayı'na getirilecek, oradan da bir düzen içinde halka dağıtılacaktı.²¹⁸

Halkın büyük bir bölümü silah elde etmek için düzensiz bir şekilde Sovyetlerden kalma askeri birliklere yığılınca kargaşa oluştu ve istenildiği gibi silah alınıp, dağıtılamadı. Herkes aynı noktalara yoğunlaştığı için kargaşada çok az silah temin edilebildi. Neticede, Açada'daki toplanma merkezine düşünülenden daha az silah geldi.

Abhazya Yüksek Şurası Hükümeti Sohum'u terk ederek, Gudauta'ya taşınmak zorunda kaldı. Gudauta, Abhaz Yüksek Şura Başkanı V. G. Ardızmba liderliğindeki Abhaz hükümeti ve 34 parlamento milletvekilinin geçici karargâhı oldu.

ATEŞKES GÖRÜŞMELERİ VE SOHUM'UN İŞGALİ

Gürcülerin görüşme teklifi üzerine taraflar bir araya geldi. Abhazlar adına görüşmelere D. Pilia, A. Ankuab, S. Bagapş, Z. Labahua ve Z. Açıba katıldı. 15 Ağustos 1992 tarihinde, iki taraf arasında ateşkes ilan edilmesi ve birliklerin çatışma hatından geri çekilmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Buna göre Abhaz birlikleri

²¹⁷ "Aydgılara" üyesi, "Gönüllü Demografya Fonu" üyesi, Geriye Dönüş Bakanlığı eski Başkanı G. Dopua ile röportaj. 20 Ekim 2016 ve 7 Haziran 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydgılara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile ortak 13 Kasım 2017 tarihinde röportaj

²¹⁸ Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydgılara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017

Gumista Nehri kıyısındaki Açada'ya; Gürcü Birlikleri ise Kelafür Nehri yakınındaki Bağbaran civarına geri çekileceklerdi.

Abhaz tarafı anlaşmaya uyup Açada'ya kadar çekildi. Ama Gürcüler 17 Ağustos'ta anlaşmayı bozdu²¹⁹ ve Sohum'a girip, Vagzal'a (Tren istasyonu) kadar geldi.

Gürcü askerleri, Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura binasına girdi. Abhazya bayrağını söküp binadaki Abhaz Devlet simgelerini indirdi. Gürcistan Savunma Bakanı Kitovani televizyondan, "Abhazya Parlamentosu'nu dağıttık ve Başkan V. Ardznba'yı görevinden azlettik" beyanında bulundu.²²⁰

17 Ağustos'ta radyo yayınındaki konuşmasında da Şevardnadze, "Artık ülkenin tüm sınırlarında Gürcü egemenliğinin tesis edildiğini söyleyebiliriz" ilanında bulundu.²²¹

Hile ile başkenti işgal eden Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri ilk iş olarak şehirde bulunan Abhazları tutuklamaya başladı.

İlk günlerde gelişen olayları gazeteci A. Krivov şöyle bildirdi: "Rehineleri kurtarmaya gelen Gürcü muhafızlar işe Abhaz yetkililer, ilçe yöneticileri ve Abhaz idari kurumlarının çalışanları, ayrıca Abhaz Ordusu askerleri ve sivil toplum örgütü liderlerini tutuklamakla başladı." Verilere göre 17 Ağustos itibarıyla yaklaşık 200 kişi tutuklanmıştı.²²²

Abhazlar, işgalci Gürcü Ordusunun anlaşmayı bozduğunu öğrenince Açada'dan şehrin içine ilerleyerek "Üniversam" denilen yerde yeni savunma hattı oluşturdu. Tanklar geçemesin diye engeller hazırlanıp, siperler kazıldı, yollar tutuldu.

²¹⁹ S. Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi 2001, s.33

²²⁰ S. Şamba. Abhazya'nın Bağımsızlık Hakkının Hukuki, Tarihi Ve Manevi Gerekçeleri // Ulusal Çıkarlar. Moskova-2000, № 1, s.23

²²¹ O. Vasilieva. Gürcistan - Post Komünist Dönüşüm Modeli. M., 1993. S.35

²²² "Russkaya Misl", 21 Ağustos-1992, S.24

Bu arada Gumista Nehri'nin karşı hattında aşağı ve yukarı Eşıra'da asıl cephenin oluşturulması ile ilgili hazırlık devam etmekteydi.²²³

Daha sonra Ardznba'nın emri ile Sohum'un içinde "Üniversam" civarında cephe oluşturan Abhaz Birlikleri kademeli olarak Gumista Nehri'nin diğer yakasına geri çekilmeye başladı. Şehrin içinde müdafanın zorluğu, askeri yetersizlik ve Gumista hattının stratejik konumu nedeniyle böyle bir karar alınmıştı. Gudauta'dan S. Şamba ve K. Ozgan şehirde kalan Abhazları geri çekmek için Sohum'a gönderildi.²²⁴ İşgalciler ile savaşmak isteyen Abhaz direnişçiler geri dönmek istemedikleri için zor ikna edildiler.

18 Ağustos 1992 saat 14.00 sularında Gürcistan Askeri Şurası Ordu Birlikleri tüm Sohum'u kontrol altına aldı.

Ülkenin işgal edilen topraklarında 8 kişiden oluşan bir askeri kurul oluşturuldu. Daha sonra E. Şevardnadze Amerikalı gazeteciye röportajında Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Binası'na hücumun "zorunluluk olmadığı" itirafında bulunmuştur.²²⁵

GAGRA'NIN İŞGALİ

15 Ağustos 1992'de AC Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba Gagra Belediyesi'ni arayarak, Poti'den mavnaların ilerlediği, düşman çıkarma birliklerinin indirilmesi için hazırlık yapıldığı hususunda kendilerini uyardı.²²⁶

Aynı gün öğleden sonra Gürcistan Askeri Şurası Birlikleri Abhazya'nın kuzeybatı kesiminde bulunan Tsandriş sahiline, içinde 250 asker, 4 BMP (zırhlı muharebe aracı), 4 BTR (zırhlı personel aracı) ve 1 tankın olduğu 2 küçük çıkarma gemisi, 1 mavna ve komutanların olduğu bir yatla çıkarma gerçekleştirdi. Çıkarma ile birlikte onlara Tsandriş ve Geçrişta yaşayan yerli Gürcüler de destek verdi.

Onlara direniş gösteren ilk Abhaz grubu T. Nadaraya'nın komutanlığını yaptığı 25 kişilik İKMA'nın (İç Kuvvetler Münferit Alayı) Gagra yakınındaki askerleri ol-

²²³ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017.

²²⁴ Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya "Aydıllara" Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017

²²⁵ A. Zverev. Kafkasya'da Etnik Çatışmalar, 1988-1994// Kafkasya'da İhtilafı Sınırlar, S.55-56

²²⁶ D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohum 2009, s.21

du.²²⁷ Daha sonra Gudautalı gençler de onlara katıldı. Haşupsı'nın orada ilk çatışma gerçekleşti. Çıkan müsademede Y. Kapş ve R. Gabniya şehit oldu. İşgalciler 5 ölü, 7 yaralı verdi. Elleri az silah ve mühimmat bulunan Abhaz direnişçiler düşman tarafından kuşatılmaya başlayınca 22 kişi olarak dağ ve şehir yönüne dağıldılar.²²⁸

Yerli Gürcü nüfusun desteğiyle Abhazya'nın kuzey-batı kesiminin nasıl ele geçirildiği Gürcü "Sakartvelos Respublika" gazetesinde şöyle anlatılmaktadır: "15 Ağustos gündüz saat 16.00'da Gandiadi (Tsandrıpş) sahiline deniz çıkarma birliği indi. Yerli bölücülerle çatışma yaklaşık iki saat devam etti. Gantiadi ve Leselidze'nin (Geçripş) bölücüler çetesinden kurtarılmasından sonra yerli halkın nidalarıyla tabur, göndere Gürcistan Cumhuriyeti bayrağını çekti."²²⁹

Psow yönünden Gagra yolunu kapatan Gürcü Birlikleri, çatışmanın ardından Gagra'nın doğu yönündeki (Sohum yönü) diğer çıkışına yakın Psahara'nın²³⁰ oldu-

²²⁷ 2. Tuğay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taaruzunda 2. Tuğay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017; G. Enik ile röportaj. 24 Mayıs 2017

²²⁸ Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017

²²⁹ İ. Kuakuaskir. Abhazya Tarihi. 5-9 sınıflar, Sohumi-2010, s.260-261

²³⁰ Günümüzdeki Sabınarın olduğu bölge.

ğu yeri de 100 kişilik “Mhedrioni”²³¹ askerleri ile kapattı.

Sohum’daki görüşmelerle birlikte Gagra’da da iki taraf arasında görüşmeler başladı. Görüşmelerde Abhazları Gagra Belediye Başkanı R. Yazıçba, Gürcüleri de “Mhedrioni” komutanı B. Pirtsheliani temsil ediyordu. İki taraf arasındaki görüşmelere Abhaz tarafı adına G. Enik, Z. Bganba, V. Benia, N. Hışba, A. Yazıçba ve bazı Aydıllara temsilcileri de katıldı.

Aralarında varılan anlaşmaya göre Psahara’da yer alan Gürcü askerler deniz yoluyla Geçrıpş’a dönecek, Abhaz askerler de şehirden çıkıp Bzıp’a gidecekti. Psahara’dan “Ukrayna” senatoryumuna kadar şehir ortak olarak Abhaz ve Gürcü polislerin kontrolüne verilecek, hiçbir asker şehre girmeyecekti. Aynı anda Sohum’da da görüşmeler yapılmaktaydı.²³²

Anlaşma uyarınca Gürcüler Geçrıpş’a, Abhaz askerleri de Bzıp’a gitti. Abhazlar adına T. Nadaraya gözlemci olarak şehirde kaldı. Gürcüler, çok geçmeden 2 gün sonra, Sohum’da olduğu gibi anlaşmayı bozup, ağır silahlar ile şehre girdi. Savaşmadan şehri ele geçirdi. 18 Ağustos’ta Gagra; ayrıca Gagra’dan Rusya ile sınır Psou Nehri’ne kadar olan bölge tamamen işgal edildi. R. Yazıçba, şehirde kalan Abhazların tahliyesi için G. Enik, V. Benia’nın içinde olduğu bir heyeti Gagra’ya gönderdi. Gagra’daki Abhazlar akşam üstü ancak şehirden tahliye edilebildi.

Gelişmeler karşısında bölgenin önde gelen isimleri R. Yazıçba, Z. Bganba, Z. Agrba, V. Benia, G. Enik gibi isimler Bzıp’ta 3-4 gün süren toplantılar yaptı. Askeri Karargâh oluşturup, R. Yazıçba’yı komutan olarak seçtiler.

Abhaz direnişçilerin bir bölümü Pitsunda sapağının orada; G. Çanba’nın olduğu bir başka grup da Bzıp’ta savunma oluşturup beklemeye başladı. R. Yazıçba ile G. Çanba görüşmesi sonrası her iki grup Pitsunda Sapağı’nın oraya gelerek birleşti.

Bzıp Cephesi’ndeki Kolhida Köyü’nde, dağdan denize kadar Gürcü mevzileri oluşmuştu. Abhazlar ise Kolhida’ya sınır olan Alahadzı Köyü ile Bzıp tarafında mevzi oluşturdu.²³³

²³¹ “Mhedrioni”: Gürcü Paramiliter yarı askeri yapısı.

²³² Eski Gagra valisi Z. Bganba ile röportaj. 5 Haziran 2017; G. Enik ile röportaj. 24 Mayıs 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Abhazyaya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017

²³³ Bzıp Cephesi Karargâh Amiri L. Gitsba ile röportaj. 3 Kasım 2016

Çok zaman geçmeden Gudauta, Pitsunda, Gagra, Mugudzırxua, Othara, Lıdza, Kulanırxua, Açandara ve diğer civar köylerden gönüllü Gruplar ile Alhas Şakrıl Grubu, Aftandil Gartskia Grubu, Grigoriy Enik Grubu, Roma Tarba Grubu, A. Anşba Grubu, Nugzar Bagatelya Grubu, Mihail Kapş Grubu, Vahtang Enik Grubu, Otar Xetsiya Grubu, Çiçiko Mukba grubu, Cemal Çirikbaya Grubu, Roma Çirikbaya Grubu, Vitaliy Harazyia Grubu ve Astamur Tarba Grubu direnişe katıldılar. Gena Çanba komutan, Timur Nadaraya da yardımcısı seçilerek Gagra Garnizonu oluşmaya başladı.

Savunmanın organize edilmesi ve düşmanın geçişini önlemek için önce savunma karargâhına DSK temsilcisi Gudauta Askeri Komiseri Binbaşı L. Çedya gönderildi. Ardından 27 Ağustos 1992’de Gumista savunma hattından Gagra hattına muvazzaf subaylar gönderildi. Gagra cephesi komutanlığı görevini üstlenen Albay S. Dbar Gagra savunma hattını güçlendirmeye, cephe hattını düzenlemeye, silah sağlamaya başladı. Personelden sorumlu komutan yardımcısı olarak L. Gitsba, cephe gerisinden Yüzbaşı A. Kondjarya atandı.²³⁴

GUMISTA CEPHESİNİN OLUŞTURULMASI

14 Ağustos 1992 savaşın ilk gününde Gudauta Orman İşletmeciliği binası alelacele savunma karargâhına dönüştürüldü. 16 Ağustos’ta Orman İşletmeciliği binasında resmi olarak savunma karargâhi kuruldu. Karargâhın başına Kabardey Balkar Cumhuriyeti’nden gelen Sovyet Ordusu Albayı Sultan Sosnaliev seçildi. Savunma karargâhi aynı gün Gudauta Askerlik Şubesi binasına taşındı.²³⁵

V. Darmava komutasındaki Gudauta Milis Bölüğü 16 Ağustos’ta yukarı Gumista Köprüsü’ne giderek, nehrin sağ tarafına mevzilendi. Gudauta Bölüğü’ne başlangıçta V. Darmava ve Z. Nanba, daha sonra ise V. Naçaçoğlu komuta etti.²³⁶

Gumista Nehri’nin sağ kıyısı²³⁷ boyunca Yukarı Gumista Köprüsü’ne kadar mevziler belirlendi. Akşama doğru bu mevzilere Eşira Köyü sakinleri yerleştirildi.

V. Tüanba komutasındaki Eşira Grubu 18 Ağustos’ta Sohum’dan çıkarak yukarı Gumista Köprüsü’nden aşağı bölgeye geçti.²³⁸

²³⁴ D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohum 2009, s.23

²³⁵ Savaş zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları arasında Abhazya “Aydınlara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017

²³⁶ I. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017

²³⁷ Sağ kıyı olarak kast edilen Gudauta Psow yönü, sol kıyı olarak kast edilen Sohum yönü.

²³⁸ Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017

18 Ağustos 1992’de Abhaz Birlikleri aldatmayla ele geçirilen Sohum’u tümüyle terk ederek Gumista’nın sağ sahiline konuşlandı. Sol sahil düşman kontrolünde kaldı. Böylece, savaşın üç cephesinden biri olan **Batı Cephesi** oluştu. Diğer iki cephe **Bzıp Cephesi** ve **Doğu Abhazya Cephesi**’ydi.

Savunma Karargâhı, Gudauta Askerlik Şubesi’ndeki seferberlik çalışmasına engel olmamak için 18 Ağustos’ta “Volga” Sanatoryumu binasına taşındı.

V. Ardzinba “Volga” Sanatoryumu’nun ikinci katındaki balkona çıkarak halka bir konuşma yaptı.²³⁹

Kısa bir süre sonra AC Silahlı Kuvvetleri Komutanı Albay V. Kakalya, Eşıra Taburu Karargâhı’na yeni komutan olarak A. Şinkuba’yı gönderdi. V. Tüanba Eşıra Taburu Komutan Yardımcısı, R. Tskua Eşıra Taburu Karargâh Başkanı oldu.²⁴⁰ 29 Eylül 1992’de tabur komutanı olarak da V. Avidzba atandı.

Devlet Savunma Komitesi’nin (DSK) karargâh yeri olarak Gudauta Askerlik Şubesi binası belirlendi.²⁴¹ DSK Başkanı’nın emriyle Gumista Savunma Hattı komutanlığına Binbaşı M. Khvartskia, yardımcılığına Yarbay G. Agrba atanırken, Albay S. Dbar Bzıp Savunma Hattı’na gönderildi.²⁴²

Bu arada Gumista Savunma Hattı’ndaki muharebe mevzileri aşağıdaki şekilde konuşlandırıldı:²⁴³

1. Gumista Nehri girişinden petrol tesisine kadar deniz sahili “Lastoçka” (kırlangıç) Grubu, Komutan K. Avidzba.
2. Gumista Nehri girişi (Aatsı Grubu, Komutan L. Tsugba)
3. Eşıra atış alanının karşısı (O. Adleyba Grubu)
4. Leningrad Devlet Üniversitesi Spor Tesisi’nin karşısı (Marşanya Grubu)
5. SSCB Merkez Spor Tesisi karşısı (Polis Grubu, Komutan V. Smır)
6. Gumista Dinlenme Tesisi karşısı (M. Paçalya Grubu)
7. Gumista Dinlenme Tesisi yukarısı (Gudauta Grubu, Komutan R. Zardanya)
8. Aşağı Gumista karayolu köprüsü aşağısı (Eşıra Grubu, Komutan D. Zuhba)

²³⁹ Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (savaş zamanı) üyesi, 1990-1994 yılları Abhazya “Aydıgılara” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile ortak 13 Kasım 2017 tarihinde röportaj.

²⁴⁰ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.43

²⁴¹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.43

²⁴² 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017

²⁴³ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.43-44

9. Eşira Taburu karargâhının bulunduğu mağaza binasının yakını (Eşira Grubu, Komutan S. Aşharua)

10. Demiryolu üstgeçidinden selofan üretim tesisine kadar (Veterok Grubu, komutan R. Biguva)

11. Selofan üretim tesisinden aşağı Eşira ortaokuluna kadar (Afon Grubu, Komutan İ. Mikanba)

12. Okaliptüs Korusu (Sohum Bölüğü)

13. Gumista Savunma Hattı üzerinde gözetleme noktası, Tskua aile mezarlığı yanına yerleşmiştir.

14. M. Çolokyan'ın müstakil evi (Transdinyester Grubu)

15. V. Avidzba'nın müstakil evi (Durıpş-Kulanırxua Grubu, Komutan D. Tvanba)

16. A. İarha, A. Avidzba'nın müstakil evi (Şatskvarska Grubu, Komutan İ. Djenya).

Böylece grupların tamamının Gumista Nehrinin sağ kesimi boyunca sorumluluk bölgesi tamamlanıyordu.

İŞGALİN İLK GÜNLERİNDE BATI VE DOĞU ABHAZYA

İşgal sonrası, Batı Abhazya'da Gumista Nehri'nin sağ kıyısından Gudauta ve Afon'un dâhil olduğu Bzıp Nehri'ne kadar olan bölge ile Pitsunda ve Gagra girişleri Abhazlar'ın kontrolü altındaydı.

Cephe yakınındaki Eşira Köyü düşman toplarıyla fiilen yok edildi. İşgal altındaki Gumista sahilinden gönderilen "Grad" füzeleri de Afon'da patlıyordu.

İşgal altındaki Gagra şehrinde silahlı birlikler ağırlıklı olarak Gürcü köylerinden ve şehirde doğup büyüyen Gürcü kökenlilerden oluşmuştu. Bu yasadışı askeri birlikler şehirde terör estiriyor, Abhaz kökenlilere ve diğer etnik gruplara zulmediyorlardı.

Gudauta ise egemen Abhazya Cumhuriyeti'nin, devlet onurunun ve siyasi bağımsızlığın timsali olmuştu. Bir gün olsun faaliyetine ara vermeyen Abhazya Yüksek Şurası Hükümeti Gudauta'ya taşınmıştı. Yüksek Askeri Şura Karargâhı Gudauta'ya konuşlandı. Başkomutan görevini yürüten Devlet Başkanı Gudauta'daydı.

Doğu Abhazya'da demiryolu ve karayolları Gürcü Ordusu tarafından kontrol altına alındı. Savaşın başında Tamş, Kındığ, Adjubja, Labra, Koçara, Gulrıpş ve

Oçamçıra Gürcülerin; diğer tüm Abhaz köyleri ve Tkuarçal'ın kontrolü ise Abhazların elindeydi.²⁴⁴

Abhaz köylerine saldıran Gürcü tankları ve askerleri köylere girerek, evlere, Abhazy'a'nın ünlü isimlerinin anıtlarına, mezar taşlarına, idari binalara ateş edip, yerli halka korku salmak için evleri yıkıyorlardı. Korkunç zulümlere girişerek, Abhaz köylerini yağmıyor, ateşe veriyor, sivillere görülmemiş vahşet uyguluyorlardı.²⁴⁵ Kültürel mirasın yok edilmesi ve etnik yapının kökten değiştirilmesi için cinayetler, zulümler, işkenceler, kundaklamalar ve yıkımlar yapıyorlardı.²⁴⁶

Özellikle Abhaz kökenli insanlara acımasız işkenceler yaptılar. Ulaşım yollarının

²⁴⁴ Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazy'a Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Abhazy'a Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

²⁴⁵ Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazy'a Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazy'a Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; "Aydınlara" üyesi, Milletvekili ve Abhazy'a Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj. 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; H. Sazba ile röportaj. 7 Aralık 2017; Y. Gablia ile röportaj. 26 Eylül 2017; Savaşın başında ziyaret amaçlı doğu Abhazyada bulunan Türkiyeli Abhazlar Haluk Sazba ve Yavuz Gablia Gürcülerin işgal ile birlikte Abhaz köylerinde yaptıkları zulümlere tanıklık etmişlerdir.

²⁴⁶ Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazy'a Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; "Aydınlara" üyesi, Milletvekili ve Abhazy'a Cumhuriyeti Parlamento Başkanı V. Kvarçia ile röportaj. 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Abhazy'a Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; H. Sazba ile röportaj. 7 Aralık 2017; Y. Gablia ile röportaj. 26 Eylül 2017

geçtiği yerleşim birimlerindeki evler ve binaları yakıp, masum insanları öldürüyor; anayolun yakınındaki köyleri korkutup, insanları kaçırmak istiyorlardı. Esirleri kalan olarak tankların arabaların önüne koyuyorlardı.²⁴⁷ İnsanları kendileri adına casusluk yapmaları için tehdit ediyorlardı.²⁴⁸ Abhazlara sürekli işkence uyguluyorlardı. İşkence yapanlar ise daha çok Abhazy'a da doğup büyümüş Gürcüler'di. Yeni gelen askerlere tank eğitimi verirken köydeki evleri hedef seçiyorlardı. İnsanlara "Abhaz mısın?" diye sorup, sonra sırtlarını çevirip kafalarından vuruyorlardı. Cenaze merasimlerinde de köyleri bombalıyorlardı.²⁴⁹

Adjubja, Kındıĝ, Tamş, Laşkindar, Muk, Aradu, Baslahu ve diğer yerleşim birimlerinin sakinleri o günleri şöyle anlatıyor: "*Gürcü askerleri köye girdikleri gün hemen ateş açmaya başladılar. Dolayısıyla insanlar, çocuklarıyla ve yaşlılarla birlikte ormana gizlenmek zorunda kaldı. Helikopterler sürekli devriye geziyor, köy sakinlerini arıyordu. Kadınlar çocuklarına yiyecek ve giyecek alabilmek için evlerine ancak geceleri gelebiliyordu...*"²⁵⁰

²⁴⁷ "Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohüm 2014

²⁴⁸ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

²⁴⁹ H. Sazba ile röportaj. 7 Aralık 2017; Y. Gablia ile röportaj. 26 Eylül 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

²⁵⁰ İ. Kuakuaskir. Abhazy'a Tarihi. 5-9 sonuflar. Sohüm 2010, s.258

Savaşın ilk günlerinde işgal edilen veya saldırıya uğrayan köylerinden kaçan binlerce Abhaz, Laşkındar, Muk, Aradu, Baslahu köylerindeki evlere yerleştirildi. Yerinden olmuş insanların sayısı yaklaşık 7-8 bin kişiydi.

Ana yola yakın köylerdeki insanları korkutup kaçırmak için sürekli saldırı düzenliyor, köyleri bombalıyor ve evleri yakıyorlardı.²⁵¹

Kındığ köyünde tek ev bile bırakmadan yaktılar. 550 hanelik Tamş köyünde hasar görmemiş ev kalmadı. Atara, Adjubja, Tomış, Ktol, Koçara, Labra, Laşkındar, Muk, Beslaho, Mirkula, Pakuaş, Reka, Bedia köylerine ağır hasar verdiler.²⁵²

İşgal edilen bölgelerdeki etnik temizliğin yıkıcı sonuçları hakkında Gürcü medyasında da yazılar çıktı. “Şansı” gazetesi durumu, “*Eski Kındığ’da muharebe alanını inceledik. Köy değil, kül yığını. Yakılmış evler, yıkılmış ağaçlar, saygısızlık yapılan mezarlar. Hiçbir yaşam belirtisi yok. Etrafta tek bir canlı, tek bir hayvan, sokak köpeği bile kalmamış.*”²⁵³ sözleriyle ifade ediyordu.

Yol kenarındaki Gürcü köylerinde silahlı birimler oluşturuldu. Gürcüler yol hattı boyunca Açıguara’dan (doğu yönünde) Kudrı’ya kadar savunma hatları kurdular. En büyük savunma noktası Kındığ’daydı.²⁵⁴ Gürcüler savaş boyunca köylerden sadece Kındığ, Tamş ve Adjubja’yı -onlar da ana yola yakın olduğu için- ellerinde tutabildiler.²⁵⁵

²⁵¹ “Doğu Cephesi” isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohüm 2014

²⁵² Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

²⁵³ İ. Kuakuaskir. Abhazya Tarihi. 5-9 sınıflar. Sohüm 2010, s.262

²⁵⁴ “Doğu Cephesi” isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohüm 2014

²⁵⁵ Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kışmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Doğu Cephesi Ka-

SAVAŞIN BAŞINDA GÜRCÜ MEZALİMİ

Ağustos boyunca “kurtuluş” ordusu soygun, zulüm, hukuksuzluğun batağına battı. “Mhedrioni” muhafızları ve birlikleri Oçamçıra, Sohum, Gagra kentlerinde çok uluslu Abhazyaya halkına terör estirdi, eşi görülmemiş işkenceler uyguladı, Abhazların yanı sıra Rus ve Yunanlıları da kovuşturmaya tabi tuttu. “Gürcistan’ın toprak bütünlüğünün savunucuları”, devlet kurumlarını, mağazaları, depoları, garajları, evleri, daireleri talan etti. Binek, yük ve yolcu araçları, deniz gemileri, demiryolu vagonları, uçaklar dâhil askeri ganimet, yağmalanan kamu ve şahsi mallarla birlikte Gürcistan’a tahliye edildi. Yağmalamanın boyutuyla sarsılan polis Generali G. Lominadze bir gazeteciye, Kitovani kuvvetleri için “*Sohum’a çekirge gibi saldırdılar*” itirafında bulundu.²⁵⁶

Abhazyaya Başsavcılığı’nın “Toplumsal ve etnik temelli suçlar bölümüne” bu konu ile ilgili beş binden fazla şikâyet dilekçesi verildi. Savaş sırasında, Abhazyaya’nın tüm halklarının gen havuzu onarılamaz bir şekilde hasara uğratıldı.

Gürcistan Devlet Şurası Başkanı’nın Abhaz halkına karşı sert beyanatları, askerler tarafından eylem emri, soykırım çağrısı olarak algılandı. Örneğin Abhazyaya’daki Gürcü Kuvvetleri’nin Başkomutanı Albay G. Karkaraşvili 25 Ağustos 1992’de Sohum televizyonundan yayınlanan seslenişinde Abhazlara şöyle tehditler savurdu: “*Tüm Kuzey Kafkasya’yı cezalandırmaya yetecek gücümüz var. Özellikle Ardzınba yanlılarını uyarıyorum! Sizi temin ederim ki bugünden itibaren savaş esiri almak*

rargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazyaya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017;

²⁵⁶ N. Akaba. Sevgi ve nefret arası Abhazyaya. Sohum 1996, S.31

*yasaktır. Eğer görüşmeler bir sonuca ulaşmazsa, ayrılıkçılar emin olsunlar ki 100 bin Gürcünün ölümü pahasına da olsa, doksan yedi bin Abhazın tamamı ölecektir! Ardzınba Beyefendiye tavsiyede bulunmak istiyorum: Abhaz ulusunun nesilsiz kalmaması için gerekeni yapın...*²⁵⁷

Abhazy'a'nın tüm Abhaz nüfusuydu söz konusu olan. Karkaraşvili'yi "şövalye mantığına sahip ağırbaşlı delikanlı" olarak tanımlayan Şevardnadze, kısa süre sonra ona general rütbesi verdi (Şubat 1992'de henüz yüzbaşı) ve Gürcistan Savunma Bakanı olarak atadı.²⁵⁸

Gürcü olmayan herkes sıkıyönetim kaydına alındı, kentten ayrılmaları yasaklandı. Erkeklerin yasadışı seferberliği yapılarak, konvoy halinde, çatışan tarafların ateşi arasında ölen Gürcü askerleri toplamaları için cephe hattına sürülüyor veya siper kazmaya gönderiliyordu. Gürcü askerler silah tehdidiyle, küstahça masum insanların evlerine, dairelerine giriyor ve "silah", "casus", "telsiz", "Abhaz nişancılarını", vs arama bahanesiyle soygun yapıyorlardı. Tüm bu hukuksuzluğu gözlemleyen General G. Lominadze, "...Bu kadar arsız olduğumuzu düşünmemiştim" itirafında bulunuyordu.²⁵⁹

İşgal altındaki bölge halkının düşürüldüğü mağduriyet, elektrik ve suyun kesilmesiyle daha da kötüleşti. İşgal yönetimi yiyecekleri son derece düzensiz naklediyor, nakledilenler ise öncelikli olarak Gürcü uyruklu kişiler ve askerlere dağıtılıyordu. Gizli bilgilerin korunması bahanesiyle askeri yetkililer, mektup, telgraf gönderilerini, diğer şehirlerle telefon görüşmelerini yasaklamıştı.

²⁵⁷ The Abkhazians / Ed. by G.Hewitt. Londra. 1999. S.282; 1 kanal, "Ostankino", 30 Ağustos 1992, saat 22

²⁵⁸ N. Akaba. Sevgi ve Nefret Arası Abhazy'a. Sohum-1996, S.24

²⁵⁹ G. Lominadze'nin Gürcü "Alia" gazetesine verdiği röportaj (1998)

Savaş sırasında, Abhazya'daki Gürcü aydınların büyük kısmı -yazarlar, bilim adamları, yükseköğrenim kurumlarındaki öğretim görevlileri, gazeteciler, oyuncular- Abhazya karşıtı kampanyaya dâhil oldu. Abhazya'daki Gürcü aydınların başında savaştan önce olduğu gibi, Abhazya Yüksek Şurası Başkanı Birinci Yardımcısı, müteakiben sözde “Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nin Bakanlar Kurulu Başkanı” ve “Abhazya Savunma Kurulu Başkanı” Tamaz Nadareşvili'nin önderliğindeki Abhazya Yüksek Şurası'nın Gürcü milletvekilleri grubu vardı.

Gürcü medyası etnik nefreti kışkırtmak amacıyla yoğun olarak “sahte haber” yaptı. Örneğin, Abhaz güçlerin Gagra İlçesi'ni kurtarmasından sonra güya Abhaz askerlerin Gagra Stadyumu'nda sayısız masum Gürcü'yü kurşuna dizdiğini yaydılar.

Oçamçıra, Gulrıpş, Sohum, Gagra talan ediliyordu. Ele geçirilenler deniz ve karayoluyla ile Gürcistan'a götürülüyordu. Cinayetler normal olmuştu.

İLK DİRENİŞ VE DÜZENLİ ORDUNUN KURULMAYA BAŞLANMASI

Abhaz Ordusu direnişe neredeyse silahsız başladı. Milisler, işgalcilerin tanklarına, 20 makineli tüfek ve 300 av tüfeğiyle karşı durmaya çalıştı. Savaşın ilk günlerinde toplama noktalarına gelen gönüllüler için silah bulunamıyordu. Hafif silahları bile yoktu. Otomatik silahlar, makineli tüfekler, bomba atarlar, mühimmat, askeri teçhizat vs başta olmak üzere askeri malzemelerin temin edilmesi için halk para ve tüm değerli eşyalarını savunma fonuna devrediyordu. Herkes bu savaşta mağlub olmamaları gerektiğini, zira bunun halkın yok edilmesiyle eşdeğer olduğunun bilincindeydi.

Gürcü Ordusu soygunlarla uğraşırken, Abhazlar kendi ordusunu kurmakla meşgul oldu. Ağustos sonunda halktan toplanan kaynaklarla, bazı tanksavar araçlar ve hafif silahlar elde edildi.

Savaşın başlamasıyla birlikte Kuzey Kafkasya'dan dağları aşarak gelen gönüllüler yanlarında silah ve mühimmat da getiriyorlardı. Stratejik geçit ve yolları düşman askerlerine kaptırmamak için G. Marganya ve R. Ladarya komutasında küçük bir birlik Pshu'ya giderek bölgenin güvenliğini sağladı.²⁶⁰

Gelen gönüllülerin geçitlerden ve yollardan geçişlerine yardımcı olundu. Gelen gönüllülerin atlarla getirdikleri silah ve mühimmatlar karşılandı. Bir müddet burada görev yapan R. Ladarya, ardından Gagra operasyonu için geri döndü. G. Marganya ve beraberinde kalan 11 asker, 26 Ekim tarihine kadar bu bölgede kalarak gönüllü-

²⁶⁰ “Bergut” Grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; “Grad” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017

leri karşıladı, onların güvenliğini ve geçişlerini sağladı.²⁶¹

Gönüllülerin getirdiği silah ve mühimmatlar Gudauta'ya götürülerek Abhaz askerlerine ve gönüllülere dağıtılıyor, silah eksikliği tamamlanmaya çalışılıyordu.

Seferberlik ilan edilmiş, Gumista hattından Gagra'ya kadar tüm Abhaz yerleşimlerinden gönüllüler direnişe katılmıştı.

Savaşın ilk ve en zor günlerinde tutulan Gumista Nehri'nin sağ kıyısındaki cephe müteakip günlerde sağlamlaştırıldı ve düşman cephesiyle dengelendi. Gagra bölgesindeki durum da iyi yönde değişmeye başladı.

Tarlalar işlendi, narenciye, çay, tütün, vb mahsuller toplanıp kaldırıldı. Toplanan mahsullerin satışları gerçekleştirilerek, ülke savunma fonuna katkı sağlandı, orduya yiyecek ve giyecek temini gerçekleştirildi. Cephe gerisi cephaneliğe ve lojistik merkeze dönüştürüldü. Başlangıçtaki askeri teçhizat, ateşli silah ve ağır top eksikliği aşıldı. Acil şekilde bakım-tamir işleri organize edildi. Tamir edilen silahlar cephedeki askerlere geri gönderildi.

Hastaneler olağanüstü şartlarda çalıştı. Sağlıkçılar daima görevlerinin başındaydı. İlaç ve pansuman malzemeleri, özel ekipman eksikliği gibi zorlukları aşarak görevlerini yerine getiriyorlardı.

²⁶¹ “Bergut” Grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; “Grad” Grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017.

Abhazya'nın tüm kent ve kırsalında savunma birlikleri oluşturulmaya başlanmış, koordinasyonunu ilçe ve merkez karargâhlar üstlenmişti.

Abluka altında bulunan Doğu Cephesi'nin gerillaları başarılı askeri faaliyetlerde bulunuyordu. Özellikle tüm Abhaz köylerinin kenarları ile bölgenin içleriyle bağlantılı yollar boyunca ilk savunma hatları oluşmuştu. Hat, hendek, çukur, engellerle desteklenmişti.²⁶² El yapımı mayınlar geniş olarak kullanılıyordu.

Tkuarçal birkaç savunma hattıyla direniş merkezine dönüştü. Şehirde komuta birimleri oluştu. Şehir ve çevre köy sakinlerinden şehrin savunması için taburlar kuruldu. Hem şehrin savunması, hem de köylerdeki gerilla birliklerine yardım sağlamakla görevli çevik kuvvet birliklerinin sayısı çoğaldı. Ayrıca Çlou ve Cigerda'da komuta merkezleri oluşturuldu.

Batı cephesi ve Doğu cephesi karargâhları tayyareler, helikopterler ve şifreli görüşmeler ile irtibat kuruyordu.²⁶³

²⁶² B. Djapua. Doğu Cephesi 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi Sohum-2018, s.8

²⁶³ Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017 Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

Doğu Cephesi hattında savaşın ilk gününden itibaren Atara, Adjubja, Ğuada, Ktol, Kındıĝ, Muk, Tamş, Cigerda, Laşkindar, Çlou, Thina, Arazasıx, Otap, Gup, Mirkula, Beslahu, Pakuaş, Rekaa, Akuaske, Bedia ve Tkuarçal gibi köy ve yerleşim birimlerinde savunma grupları, partizan ve gerilla grupları kurulmaya başlandı.²⁶⁴

Her geçen gün deneyim, kabiliyet ve gücünü artıran Abhaz Ordusu, işgalcilerin silah gücü ve baskısına daha başarılı karşılık verebilecek duruma geldi.

Yediden, yetmişe herkes direnişe katıldı. Köylerde halka askeri eğitim verilme-ye başlandı. İlk yardım öğretildi. Silah ile mühimmat ele geçirmek, deneyim kazanmak ve işgalcilerin moralini bozmak için sürekli Gürcü işgalcilerin olduğu yerlere baskınlar yapılıyordu. Saldırıları 5'er, 7'şer, 10'ar kişilik gruplar halinde yapılıyordu.²⁶⁵ Baskınlara gidebilmek için gruplar kendi aralarında yazı-tura atıyorlardı. Baskına giden grupların içinde şehit olan olursa, onların silahlarını alıp mücadeleye

²⁶⁴ L. Zarandiya ile röportaj. 15 Ekim 2016; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

²⁶⁵ L. Zarandiya ile röportaj. 15 Ekim 2016; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

katılmak için silahsız olanlar da gidiyordu.²⁶⁶

Gudauta'dan helikopterler un, şeker, yağ, benzeri gıda malzemeleri getiriyordu. Binlerce hektarlık araziler, bombardıman altında, geceleri çalışılarak ekiliyordu.²⁶⁷ Küçük ve büyükbaş hayvanlar yaylalarda saklanıyordu. Gudauta'ya aileler gönderiliyordu. İlk yardım merkezleri oluşmaya başladı. Silah tamir ve üretim yerleri oluşturuldu. Tiyatro, konser ve moral geceleri düzenleniyordu.²⁶⁸

Oldukça güç, hatta umutsuz duruma rağmen Abhazlar, Gumista Nehri'nin kuzey yönünde ve Sohum'un güneydoğusunda abluka altında bulunan maden şehri Tkuarçal'da konumlarını cesurca korumaya devam etti. Dağlık Tkuarçal ile birlikte Doğu Cephesi olarak tanımlanmaya başlayan Oçamçıra bölgesinde gerçek bir gerilla savaşı yürütülüyordu. Tiflis-Oçamçıra-Sohum hattından gelen mühimmat ve yiyecek naklini sürekli engelleyen Abhaz gerillaların saldırısı altında bulunan işgalci Gürcü Orduları, dar bir sahil şeridinde zorla tutunabiliyordu. Gürcü Ordusu için insan, askeri araç ve mühimmat takviyesi havadan ve deniz gemileriyle yapılabiliyordu.

18 Ağustos 1992 tarihinde Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası, Devlet Savunma Komitesi oluşturulması ile ilgili bir kararı kabul etti ve Başkanlığına da Abhazya Yüksek Sovyeti Başkanı Vladislav Ardznba'yı getirdi. V. Ardznba bu görevle birlikte ülkedeki tüm siyasi ve askeri yetkileri devralmış oluyordu.

ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURA DİVANİ KARARNAMESİ

“Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi'nin Kurulması

14 Ağustos 1992 tarihinde Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri egemen Abhazya Cumhuriyeti'ne haince saldırmış, Abhaz halkına savaş açmıştır. Savaş şartları altında ülke ekonomisinin istikrarlı işlemesinin temini ve Abhazya Silahlı Kuvvetleri'nin Gürcistan saldırısına karşı faaliyetinin yönetilmesi amacıyla Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı Kararı:

²⁶⁶ L. Zarındiya ile röportaj. 15 Ekim 2016; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Dzapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

²⁶⁷ L. Zarındiya ile röportaj. 15 Ekim 2016; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Dzapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 3 Haziran, 8 Haziran ve 14 Şubat 2017, 13 Kasım 2017

²⁶⁸ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Dzapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; L. Zarındiya ile röportaj. 15 Ekim 2016; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017.

1. Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi kurulacaktır:

Devlet Savunma Komitesi Başkanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Başkanı V. G. Ardzinba,

Devlet Savunma Komitesi Başkanı Birinci Yardımcısı Abhazya Silahlı Kuvvetleri Komutanı Albay V. Ş. Kakalya,

Devlet Savunma Komitesi Başkanı Birinci Yardımcısı S. V. Bagapş,

DSK Başkan Yardımcısı D. Ç. Pilia,

DSK Başkan yardımcısı K. K. Ozgan'dır.

Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyeleri:

G.L. Gagulya, L.N. Şamba, L.İ. Lakırba, S.B. Tsarguş, A.Z. Ankuab, N.V. Haşba, A.L. Kakuev, A.G. Topolyan, S.M. Şamba, O.V. Osiya, L.R. Abgadjava'dır.

2. Askeri harekâtların doğrudan yönetilmesi için Devlet Savunma Komitesi Karargâhı kurulacak, komutanlığına Albay S. A. Sosnaliev atanacaktır.

Albay S. A. Sosnaliev karargâh yapısı, personeli ve görev yükümlülüklerini belirleyecektir.

3. DSK Karargâhı'nın, askeri harekâtların yürütülmesi ve lojistik destek ile ilgili kararları, Abhazya sınırlarındaki tüm yetkililer tarafından derhal uygulanacaktır.

4. İşbu kararname kabul edildiği andan itibaren yürürlüğe girer.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. Ardzinba

*18 Ağustos 1992, Gudauta*²⁶⁹

GÖNÜLLÜLER HAREKETİ

Gürcistan Devlet Şurası Ordusu'nun Abhazya'yı işgali, eski Sovyetler Birliğinin birçok bölgesinde ve dışında insanların öfke ve protestosuna sebep oldu. Bilhassa savaşın başladığına ilişkin haberleri Kuzey Kafkasya'nın kardeş halkları yüreklerinde hissetti.

Abhazya'ya sadece manevi destek verilmedi; Gürcü saldırısının başladığı haberinin yayılması ile ülkeye savaşçı saflarına katılmaya hazır insanlar gelmeye başladı. Böylece Abhazya'yı savunmak için gönüllüler hareketi doğdu.

²⁶⁹ D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti, Sohum-2009, S.84-85

15 Ağustos'ta KDHK ve UÇB, Kuzey Kafkasya halklarını Abhazya'yı savunmaya çağırdı.²⁷⁰ 15 Ağustos'ta S. Sosnaliev liderliğindeki 18 kişiden oluşan Kabar-dey gönüllülerinin ilk grubu Psou Nehri'ndeki Gürcü askerlerin kordonundan geçerek Gudauta'ya ulaştı.

Kuzey Kafkasya devletlerinin liderleri trajik durumdaki Abhaz halkına maddi ve manevi destek vermeye hazırды, fakat Abhazya'ya gönüllü gönderilmesine kesinlikle karşıydılar. Ayrıca gönüllüler için silah temini de sorun oluşturuyordu. Bu sırada Çeçenistan Devlet Başkanı Dudayev gönüllüleri silahlandırma ve havayoluyla Abhazya'ya nakletme sözü verdi. Bu sebeple Kuzey Kafkasya'da gönüllü olarak kaydolun çok sayıda kişi Çeçenistan Devlet Başkanı Covhar Dudayev'in yardımcı olacağı umuduyla Grozni'ye gitmeye başladı.²⁷¹

Kabar-dey Balkar Cumhuriyeti'nden İbrahim Yağan ve Kabar-dey Halkı Kongresi üyesi Albay Kaşirgov önderliğindeki gönüllüler ile Adıgey Cumhuriyetinden Adam Huade önderliğindeki gönüllüler 16 Ağustos'ta Grozni'ye gitti.

²⁷⁰ İ. T. Suşba. "Abhazya Cumhuriyeti", № 87, 7-8 Ağustos 2003

²⁷¹ Havayoluyla Abhazya'ya gitme işi Rusya'nın ilgili birimleri ile gerekli mutabakatın sağlanamamasından dolayı gerçekleştirilememiştir.

Grozni’de gönüllü Çeçen savaşçılar ile birleşen tüm gruplar (Hamzat Hankarov, Şamil Basayev, İbrahim Yağan, Adam Huade, v.d. isimler liderliğindeki yaklaşık 240 gönüllü) ilk tertip olarak savaşmak için Abhazy’a yola çıktı.²⁷²

Bu yola çıkan ilk gönüllü grubuydu. Yollarda yaşanan engellemelere rağmen ilk olarak Nalçık’e, oradan Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti’ne gidildi. Çerkessk’de konvoyu Muhammet Kilba ve gönüllüler grubu katıldı. Çerkessk’ten Arhız’a, oradan yaya olarak Damhurts tepesine çıkıldı. Damhurts’ın kuzey eteğinde Aatsı köyü sakinleri onları at arabalarıyla karşıladı. Gönüllüler grubu 20 Ağustos’u 21’ne bağlayan gece Damhurts Geçidi bölgesinde Ana Kafkas sıradağını aşarak, Auadhara ve Ritsa’ya geçti. Oradan da Gudauta’daki “Çernomorets” dinlenme tesisine getirildiler.

Konfederasyon askerleri dağ geçitleri üzerinden Abhazy’a ulaşmaya başladı; ancak Rus sınır muhafızları ve askerleri ilerlemelerine mani oluyordu. Fakat gönüllülerin kararlılığı, savaşa girme hazırlığı, askerleri uzlaşmaya zorladı ve geri çekildiler.

Dağlık bölgedeki bu tür görüşmelerden birinde konfederasyon askerleri Rus subaylarına açıkça: “Abhazy’a, Abhazlara yardıma gidiyoruz, bize engel olursanız, savaşmaya şimdi burada, Kuzey Kafkasya’da başlayacağız” beyanında bulundular.

²⁷² Savaş dönemi gönüllü Çeçen savaşçıların resmi temsilcisi A. Sülaymanov ile 8 Şubat 2018 tarihinde röportaj

Bu gelişmeler Moskova'yı da oldukça endişelendirdi.

UÇB Başkanı Y. Kalmikov daha sonraları şöyle yazmıştır: *“Kafkas halklarının etnik ve tarihi bağları dikkate alındığında, Abhazlar'a yapılan zulmün Rusya'daki ve yurtdışındaki Abhaz-Adiğe ortak kökenine bağlı insanları ayaklandıracacağı tahmin edilebilirdi.”*²⁷³

Ünlü Abhaz yazar F. İskender Kafkasya dağlı halklarının tutumunu kastederek şöyle diyor: *“Durumun duygusal ve psikolojik yönünü çok iyi anlıyorum. Sadece 100 bin Abhaz'ın yaşadığı küçük bir ülkeye karşı, tanklar, helikopterler, dev bir ordu harekete geçtiğinde, her dürüst insanın, kaldı ki komşu bölgede yaşayan insanın yüreğinin sızlamaması mümkün değildir.”*²⁷⁴

Abhazya Kahramanı, Korgeneral S. Sosnaliev de gönüllüleri şöyle tanımlıyor: *“...onlar enternasyonaller; onlar için onur, şeref ve özgürlük kavramı tektir. Onların tek bir asil amacı var: Abhazya halkını, Gürcistan hükümet askerlerinin işgaline ve soykırımına karşı savunmak. Bu amaç uğruna kanlarını ve canlarını veriyorlar. Onlar, canlı veya ölü, ikinci Anavatani Apsnı'nın ebedi evlatlarıdır. Abhazya'nın özgürlüğü ve bağımsızlığı için yaptıkları kahramanlıklar sonsuza dek halkların anılarında yaşayacak...”*²⁷⁵

Abhazya'ya Osetya'dan ilk olarak Valeriy Nikolaeviç Hubulov komutasındaki Osetin grubu geldi. Söz konusu grup Ana Kafkas sıradağlarını Maruh Geçidi üzerinden aşarak Abhazya'ya geçmişti.

Savaşın başlamasıyla yerli Kozaklar (Kazak) farklı gruplara ve milis birliklerine katılmaya başladı. Abhazya'daki felakete kardeş Kuzey Kafkasya halklarından başka Kuban, Don, Stavropol Kozakları da kayıtsız kalmadı. Örneğin 19 Ağustos 1992'de Kuban Kozak Birliği Atamanı, Rusya Devlet Başkanı B. Yeltsin'e yazısında, Kuban Kozakları'nın Abhaz ve Abhazya'nın Slav halkını savunmaya kararlı olduğunu beyan etti. Abhazya'ya, Kuzey Kafkasya gönüllülerinden sonra küçük gruplar halinde Krasnodar ve Stavropol bölgelerinden, ayrıca Rostov ilinden de Kozaklar gelmeye başladı.

Kropotkinsk Kozak Bölgesi Atamanı V. Nikitçenko, Abhazya için gönüllü gruplar oluşturulmasına savaşın ilk günlerinden itibaren başladığını belirtti.

²⁷³ “Özgür Abhazya”, Eylül 1992//Abhazların soykırımı. M., 1997, s.175

²⁷⁴ “Pravda”, 3 Eylül 1992//Belaya kniga Abhazii. 1992-1993, Moskova-1993, s.136

²⁷⁵ L. Hagba “Onların ruhları dağların üzerinde eriyor”, Sohüm-2003

Gönüllüler hareketi çok ulusluydü: “Saflarında Abazinler, Avarlar, Adıgeler, Ermeniler (Abhazyya dışından), Balkarlar, Belaruslar, Yunanlar, Darginler, Yahudiler, İnguşlar, Karaçaylar, Kazaklar, Kırgızlar, Kumıklar, Laklar, Lezgiler, Almanlar, Osetinler, Polonyalılar, Ruslar, Tabasaranlar, Tatarlar, Türkmenler, Ukraynalılar, Çeçenler, Estonlar vardı.”²⁷⁶

Cephede Transdinyester askerleri de savaştı. Moskova, Sankt Petersburg, Nijniy Novgorod ve diğer şehirlere çok sayıda gönüllü Rus Abhazyya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nin saflarında savaştı.

Yurtdışındaki Türkiye, Suriye, Irak, Ürdün'den gelen Abazalar ve Adıgeler Abhazyya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nin saflarına katılıyorlardı.

Rus yetkililerin karşı koymalarına rağmen, savaşın ilk günlerinde tüm Kuzey Kafkasya'da, Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri'nin Abhazyya'ya saldırısına karşı protesto gösterileri yapıldı. Birçok sivil toplum kuruluşu, siyasi örgüt ve hareket

²⁷⁶ İ. T. Suşba. “Abhazyya Cumhuriyeti”, № 88, 9-10 Ağustos 2003

Митинг в поддержку Абхазии

Abhazy'a gönderilmek üzere gönüllüler toplandığını ilan etti.

“Bu savaşta gönüllüler hareketinin organize merkezi, Kafkasya halklarının organizatörü ve komutanı Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu” oldu.²⁷⁷

Kabardey-Balkar, Adıgey, Karaçay-Çerkes, Çeçenistan, Dağıstan, Güney ve Kuzey Osetya'daki kalabalık mitinglerde “Abhazy'yi felâkete teslim etmeyeceğiz!” pankartları dalgalandı.

15 Ağustos'ta Maykop'ta Lenin Meydanı'nda insanlar toplanmaya başladı. Kısa bir süre sonra toplanma Abhaz halkına destek mitingine dönüştü. Mitinge katılanların gönüllülerin gönderilmesi dâhil, Abhazy'ya somut yardım sağlama teklifini Adıgey Cumhuriyeti Devlet Başkanı Aslan Alieviç Carımov destekledi. Gürcistan Devlet Şurası Başkanı E. Şevardnadze ile telefon görüşmesinde, “*Halkım savaşın durdurulmasını talep ediyor*” diye belirtti.

“Girişim grubu” kardeş Abhazy'ya yardımları organize etmek için 15 Ağustos akşamında Yardım Komitesi'ni oluşturdu. Komite Başkanı olarak “Adıge sivil-siyasi kuruluşu Adıge Hase”nin Başkanı A. Shalaxo; yardımcısı ve komite sekreteri olarak K. Açumij seçildi. Abhaz halkına yardıma gidecek gönüllüler Komite'de

²⁷⁷ İ. T. suşba. “Abhazy Cumhuriyeti”, № 87, 7-8 Ağustos 2003

kaydedilerek, kendilerine Komite Başkanı A. Shalaxo imzalı kimlik veriliyordu.

Maykop mitinginde konuşan Adıgey Cumhuriyeti gönüllüler hareketi organizatörü Adam Huade şöyle demiştir: *“Abhazy’a’dan yeni döndüm. Kardeşlerimiz felâketle karşı karşıya. Orada Gürcistan imparatorluğu tarafından tam bir soykırım yapılmaktadır. Yarın geç olacak, bugünden gidilmeli. Gelecek nesillerimiz bize, ‘Ubıhlar gibi Abhazlar da yok edilirken siz Adıgeler neredeydiniz’ diye sorduğunda, ne cevap vereceğiz? Adıge kadınının doğurduğu erkek benimle gelecektir!”*²⁷⁸

Nalçık’te, Kabardey Halk Kongresi’nin bulunduğu binada yirmidört saat nöbet organize edildi. Abhazya’daki gelişmelere kardeş devletlerin medyasında, “Nart”, “Hase”, “Abazaşta” gazetelerinde geniş yer veriliyor; Kabardey televizyonu sürekli “Abhazy’a ateş çemberinde” başlıklı yayımlar yapıyordu.

17 Ağustos’ta KDHK Başkanı Y. Şembe tüm dünyaya seslenerek, tüm Kafkasya’nın ve Kafkas uygarlığının yok olma tehlikesi konusunda uyardı. Aynı gün Kabardey-Balkar Bakanlar Kurulu, Gürcü Birlikleri’nin Abhazy’a’ya girmesini kesin bir dille kınadı ve Abhaz halkının kendi kaderini belirleme ve egemenlik hakkına tam destek beyan eden bir kararnameyi kabul etti. Belge Abhaz halkına kapsamlı ve karşılıksız insani yardımın sağlanmasını da öngörüyordu.²⁷⁹

18 Ağustosta Rusya hükümeti, *“Gürcistan’ın iç işlerine müdahale kabul edilemez”* açıklamasında bulundu.²⁸⁰

²⁷⁸ İ. Kuakuaskir. Abhazy’a Tarihi. 5-9 sınıflar, Sohum-2010, s.251

²⁷⁹ Abhazy’a ve Güney Osetya’da Çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. Moskova-2008, s.254

²⁸⁰ A. Zverev. Kafkasya’da etnik çatışmalar//Kafkasya’nın ihtilaflı sınırları. Moskova-1996, s.57

“Adıge Hase”nin fahri Thamade’si Z. Naloev, özgürlük mücadelesinde Abhaz halkı ile birleşmeye çağrıda bulunarak, “*Abhazya’yı savunarak, kendimizi savunmuş olacağız*” dedi.²⁸¹

18 Ağustos 1992’de Türkiye’nin Sakarya ilinde, binlerce diaspora mensubunun katıldığı Gürcistan’ın Abhazya’yı işgalini protesto eden bir miting gerçekleştirildi.²⁸²

18 Ağustos 1992 tarihinde Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu Parlamentosu’nun genişletilmiş olağanüstü oturumunda, Abhazya’daki durum ve Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri’nin işgal harekâtının püskürtülmesine ilişkin kararname yayınlandı.

KAFKASYA DAĞLI HALKLARI KONFEDERASYONU K A R A R N A M E

“1. Gürcistan Devlet Şurası ve Rusya yönetiminin Abhazya’da izlediği politika protesto edilecek, Gürcistan Birliklerinin 21 Ağustos’a kadar egemen Abhazya topraklarından çıkartılması ve işgal süresince ülkeye verdiği zararın tazmini talep edilecektir.

2. Abhazya’nın işgaline devam edilmesi durumunda, KDHK’nun Gürcistan’a karşı askeri harekâta başlayacağı ilan edilecektir.

3. Uluslararası Çerkes Birliği’nin ve bölgedeki diğer ulusal hareket ve partilerin Abhaz halkının haklı davasını savunmak için gönüllü birlikler oluşturma ve KDHK’nun gönüllü birlikleri Abhazya’ya gönderme teklifi desteklenecektir.

4. KDHK Birlikleri’nin vereceği kapsamlı destek (sağlık, yiyecek, teknik, vd) ile ilgili çalışma grupları kurulacaktır.

5. Kuzey Kafkasya Devletleri yönetimleri mevcut şartlarda,

a) Rusya yönetiminin Abhazya’daki (ve bilhassa bölgedeki) politikasından kendilerini kesinlikle ayırmakla, işgal birliklerinin Abhazya’dan çıkartılmasını talep etmekle;

b) Rusya ile sözde federatif sözleşmeyi kınamakla ve ortak Kuzey Kafkasya Devletleri Konfederasyon İttifakı Deklarasyonu’nu kabul etmekle;

c) KDHK’nun Abhazya’ya yardım amaçlı etkili girişimlerde bulunması için gerekli şartları sağlamakla, yükümlü kabul edilecektir.

²⁸¹ “Kafkaskiy dom”, № 25, Eylül 1992// Abhazların Soykırımı. Moskova-1997, s.312

²⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz: s.337, 338, 339, 340, 341

5. Madde uygulanmadığı takdirde, bölgedeki ve Abhazya'daki durumun sorumluluğunu, ulusal çıkarlara ihanet eden Kuzey Kafkasya devletleri yönetimleri de taşıyacaktır. KDHK, Kafkasya Dağlı Halklarının hak ve çıkarlarının savunulmasına yönelik eylem hakkını saklı tutar.

6. Kafkasya sivil toplum hareketleri ve halkları, KDHK'nun Abhazya'ya yardım girişimlerini desteklemeye, Gürcistan ve Rusya'nın bölgedeki koordine politikasına karşı protesto kampanyaları organize etmeye çağrılacaktır.

7. Rusya Federasyonu Kuzey Kafkasya devletleri milletvekillerinden, Abhazya'da trajik olaylara ve Kafkasya'daki durumun gerilmesine yol açan gizli anlaşma konusunu gündeme getirmeleri talep edilecek; RF'ndaki diğer devletlerin milletvekillerinin de bu talebi desteklemeleri istenecektir.

8. Güney Rusya Kozaklarına, bölgede şiddetlenen sorunların müştereken çözümlenmesi için güç birliği önerisinde bulunulacaktır.

Karar KDHK Parlamentosu'nun genişletilmiş olağanüstü oturumunda 9 milletvekili (toplam 21 kişi) ve gözlemcilerin katılımı ile kabul edilmiştir.

KDHK Parlamento Başkanı, Y. Soslambek

KDKH Başkanı, M. Şenibe

Grozni 18 Ağustos 1992"²⁸³

19 Ağustos'ta UÇB Başkanı Y. Kalmikov "Adıge ve Abaza halklarına, tüm Kuzey Kafkasya halklarına, Rusya Kozaklarına, halkların özgürlüğü, onuru ve bağımsızlığına değer veren herkese sesleniş"te bulunmuştur:

"14 Ağustos 1992'de Gürcistan Silahlı Kuvvetleri, bir grup Zviadist'in rehlin almalarını gerekçe olarak kullanarak, Abhazya yönetiminin onayı dışında ülke topraklarını işgal etmiş ve kural tanımaz davranışlar sergilemektedir. Bu bağlamda Uluslararası Çerkes Birliği yaşananları kesin bir dille protesto eder ve derhal Adıge ve Abhaz halklarına, tüm Kuzey Kafkasya halklarına, Güney Rusya Kozaklarına, halkların özgürlüğü, şerefi ve bağımsızlığına önem veren herkese kardeş Abhaz halkını savunmak için gönüllü celbi ilan etmeleri önerisinde bulunulması gerektiği kanaatini beyan eder. Abhazya ile Gürcistan arasındaki ilişkiler görüşmeler masasında siyasi yollardan çözümlenmelidir. Ancak söz konusu çete eyleminin tetikleyicileri, özgürlükçü Kuzey Kafkasya Halkları ve dostlarının iradesini sınamak isterlerse, gerekli yanıtı alacaklardır. Bizler Abhazya'yı zor durumda bırakmayaca-

²⁸³ O karanlık Günler. Belgelerle Abhaz Halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum 2004, s. 18-19

ğiz. ”284

Naçık'te süresiz Abhazy'a destek mitingi devam ederken, 25 kişi de açlık grevine başladı.²⁸⁵

19 Ağustos'ta Çerkessk'teki Miting alanına iki masa konuldu, birinde gönüllülerin kaydı yapılırken, diğerinde ise Abhazy'a yardım amaçlı para toplandı.

Abhazy'a hareket etmeden önce gönüllülerin verdikleri yeminde şöyle deniliyordu: *“Ben, gönüllü, kalbimin sesiyle hareket ederek, yerel yöneticiler, halk cep-heleri, Rusya SK ve Devlet Başkanı'nın uygar önlemleri kabul etmemelerini protesto ederek, kendi irademle Gürcistan'ın sivililere karşı saldırısını durdurmak isteyenlerle Abhazya yolunda birleşiyorum. Ve aynı düşüncedeki insanlara: Hayatta kalmam mukadderatım ise, kökeni ne olursa olsun, Nart, Nohço, Kozak, Rus, Ukraynalı vd., şehit olan arkadaşlarımın ailesiyle ilgileneneğime, her türlü yardımı yapacağıma, hayatlarımız pahasına ülkemizi bekleyen yangını durdurmak amacıyla felâketlerimizin yaratıcılarına, girişimlerinin alçaklığını tüm dünyaya göstermek için hayatımı feda edeceğime yemin ediyorum.*

Etnik kökenine bakmaksızın Abhaz, Rus, Kozak, Ermeni, Yunan, Gürcü, Megrel, bugün Abhazy halkı ile birlikte yavru vatan Abhazy'nun bağımsızlığını savunan herkesi savunacağıma yemin ediyorum.

Bu dakikadan itibaren bize ihanet eden hükümdarların vatandaşlığını reddediyoruz ve Abhazy hükümetinden hepimizin 20 Ağustos saat 00.00'den itibaren Abhaz kabul edilmemizi arz ediyoruz.

*Abhazy'nın savunması artık vazgeçilmez hakkımız ve yükümlülüğümüzdür. Artık Abhazy Anavatan; bu dakika itibariyle da Kafkasya'da Abhaz olmayan kimse yoktur.”*²⁸⁶

Yemin metni gönüllü Abazinler tarafından düzenlenmiş ve 19 Ağustos'ta Çerkessk'te oybirliğiyle kabul edilmiştir. Yemini, Grozni, Naçık, Maykop, Mahaçkale ve Kafkasya'nın diğer kentlerindeki gönüllüler de desteklemiştir.

20 Ağustos'ta bu metin ve gönüllü yemini, Naçık'te Abhazy'a süresiz destek mitinginin katılımcılarına okundu. Aynı gün içerisinde Adıge Halkı Kurultayı Yü-

²⁸⁴ O karanlık günler. Belgelerle Abhaz halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohüm 2004, s. 2.9; “Soglasie”, № 93, 20 Ağustos 1992

²⁸⁵ “Abhazy Cumhuriyeti”, 14-21 Ağustos 1992

²⁸⁶ “Nart” gazetesi, No: 1, Ağustos 1992; O karanlık Günler. Belgelerle Abhaz halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohüm-2004, s.33

rütme Kurulu Başkanı A. Shalaxo, “Adıge Hase” Teşkilatı Kurul Başkanı A. Abrekov ve KDHK parlamentosu üyesi K. Açumij, Adıgey Devlet Başkanı A. Carimov’a seslenişinde, “*Adıgeler ve ülkemizin tüm dürüst insanları, kardeş Abhaz halkının kaderine kayıtsız kalmayacaktır*” beyanında bulundular.²⁸⁷

20 Ağustosta Çeçenistan Devlet Başkanı C. Dudayev, UÇB Başkanı Y. Kalmikov ve KDHK Başkanı Y. Şenbe, “Gürcistan’ın Abhazya Cumhuriyeti’ne saldırısının değerlendirmesinde temel tutumunu açıklaması” için Rusya yönetimini etkilemesi isteğiyle Ortadoğu ülkelerinin liderleri ve halklarına başvurdu.²⁸⁸

21 Ağustos’ta ise Gürcistan’ın işgalci güçlerinin egemen Abhazya topraklarından çıkartılması konusunun barışçıl yollarla çözümü için tüm önlemlerin tükenmesine bağlı olarak ve KDHK Kararnamesi gereğince, KDHK Başkanı ve Parlamento Başkanı Y. Şenbe ve İ. Soslambek aşağıdaki maddelerin öngörüldüğü kararı yayınladılar:

“1. Konfederasyon’un tüm karargâhları, işgalcilere karşı silahlı direniş için Abhazya’ya gönüllü gönderilmesini sağlayacaktır.

2. Konfederasyon’un tüm silahlı birlikleri, kendilerine engel olacak her hangi bir güç ile çatışmaya girecek ve her türlü yolla Abhazya’ya ulaşacaktır.

3. Tiflis şehri felâket bölgesi ilan edilecek, bununla birlikte terör eylemleri dâhil tüm yöntemler kullanılacaktır.

4. Konfederasyon sınırlarındaki tüm Gürcü kökenli kişiler rehin ilan edilecektir.

5. Gürcistan’a gönderilecek tüm yük ve tüm nakliye araçlarına el konulacaktır.

6. Tüm merkezler kararı uygulamaya hazır olduklarını 22 Ağustos 1992 saat 12.00’ye kadar Merkez Karargâh’a bildirecektir.

*7. Kafkasya Konfederasyonu, Kuzey Kafkasya devletleri parlamento ve hükümetlerinden işbu karar ile belirlenen hükümlerin uygulanmasına destek sağlama larını arz eder.”*²⁸⁹

21 Ağustos’taki KDHK’nın açıklaması üzerine Tiflis polisi teyakkuza geçirildi, şehir girişindeki kontrol noktaları güçlendirildi. “KDHK savaşçılarının olası eylem-

²⁸⁷ O Karanlık Günler. Belgelerle Abhaz Halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum 2004, s.33

²⁸⁸ “Abhazya Cumhuriyeti”, 14-21 Ağustos 1992

²⁸⁹ “Kuzey Kafkasya” Gazetesi, no 35, Ağustos 1992; O karanlık Günler. Belgelerle Abhaz Halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum-2004, s.37

lerini önlemek amacıyla” 24 Ağustos’tan itibaren Gürcistan Parlamentosu binasında da güvenlik tedbirleri ve geçiş düzeni güçlendirildi.

25 Ağustos’ta radyodan geleneksel halka sesleniş konuşmasında E. Şevardnadze, bazı verilere göre Gudauta’da yaklaşık 500 Konfederasyon milisinin bulunduğunu belirtti. Eğer veriler doğrulanırsa, “hükümet birlikleri gerekli önlemleri alacaktır” tehditinde bulundu.²⁹⁰

Aynı gün, yani E. Şevardnadze’nin Konfederasyon mensuplarına karşı “gerekli önlemlerin” alınacağı tehdidinde bulunduğu, G. Karkaraşvili’nin ise tüm Abhazları yok etme sözünü verdiği 25 Ağustos’ta, Rusya Adalet Bakanlığı da KDHK yönetiminin cezai kovuşturma kapsamında olduğunu beyan etti.

23 Ağustos 1992 tarihinde Türkiye’deki Kafkas Dernekleri’nin temsilcilerinin katılımıyla İstanbul’da yapılan toplantıda, Abhazya ile dayanışma faaliyetlerinin merkezi bir çalışmaya dönüştürülmesi kararı alındı. Bu amaçla “Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi” kuruldu.²⁹¹

24 Ağustos 1992 tarihinde Türkiye diasporasından yola çıkan 33 kişilik ilk gönüllü grubu 25 Ağustos 1992 tarihinde Gudauta’ya ulaştı.²⁹²

Savaş ve işgal haberinin duyulmasıyla birlikte Almanya, Hollanda, Belçika, vd Avrupa ülkelerinde yaşayan diaspora mensupları Almanya’nın Manhaym şehrinde bir araya gelerek “Avrupa Kriz Komitesi”nin kurulmasına karar verdiler.²⁹³

25 Ağustosta Musa Daurov komutasındaki Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti gönüllüleri, Çerkes, Abaza ve Karaçay grubuyla birlikte Ana Kafkas Sıradağı üzerinden Abhazya’ya geldiler.

27 Ağustostaki Adıgey Yüksek Şurası’nın oturumunda, Kuzey Kafkasya ülke, bölge ve illerinin yöneticilerine Abhazya’daki çatışmanın siyasi yollardan çözümlenmesi ile ilgili Daimi Koordinasyon Kurulu’nun kurulması önerildi. Söz konusu oturumda ayrıca, askeri birliklerin oluşturulmaması ve Abhazya’ya yola çıkan tüm gönüllülerin geri dönmesi çağrısı ile Adıge halkına seslenilmesi kabul edildi.²⁹⁴ Belirtildiği üzere Rusya hükümeti, Kuzey Kafkasya halklarını “bölgede istikrarsızlığa yol açacak” eylemlerden imtina edilmesi gerektiği yönünde uyarıyordu. Ve Kuzey

²⁹⁰ “İzvestiya”, № 191, 26 Ağustos 1992//Abhazların Soykırımı, Moskova-1997, s.86, 87

²⁹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: s.345, 346

²⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz: s.375, 376

²⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz: s.366, 367

²⁹⁴ “Kubanskije Vedomosti”, № 159, 22 Ağustos 1992

Kafkasya ülkelerinin birçok yöneticisi ve otorite temsilcileri, ülkelerindeki milli ve gönüllü hareketini açıkça desteklemeye hazır değildi veya destekleyemiyordu. Fakat Kuzey Kafkasya ülkeleri halklarının ezici çoğunluğunu temsil eden tüm hareket ve teşkilatlar farklı tutumdaydı.

Kabardey ve Adıgey’de gönüllülere silahların dağıtılması isteniyor, aksi durumda bu ülkelerin Devlet Başkanları’nın istifası talebiyle grevler ve mitingler düzenleniyordu.²⁹⁵ Kuzey Kafkasya ülkeleri yöneticilerinden memnuniyetsizliği UÇB Başkanı Y. Kalmıkov da dile getiriyordu. O dönem Abhazya ve Çeçenistan yöneticileri ile faaliyetlerini karşılaştırarak şöyle yazmıştır: “*V. Ardzinba hedefe odaklı, dürüst, terbiyeli, son derece disiplinli bir kişilik. Halkına layık bir liderdir. Peki, diğer kardeş ülkelerin liderlerine ne oldu? Halk hükümetinin sadece Çeçenistan’da değil, diğer ülkelerde de olması gerekmektedir.*”²⁹⁶

Kuzey Kafkasya ülkeleri yöneticilerinin tutumu, KDHK X. Oturumu’ndaki “Dünya Kamuoyuna Sesleniş”de de “*ihanet*” olarak değerlendirilmiştir.²⁹⁷

Y. Kalmıkov 1 Eylül 1992 tarihli beyanında, “*Gürcü askerlerin, kardeş Abhazya sınırlarından çıkartılmamasına Çerkes halkları kayıtsız kalmayacaktır. Abhaz halkına sadece insani değil, ayrıca askeri yardım da sağlanacaktır.*”²⁹⁸ açıklamasında bulundu.

25-26 AĞUSTOS TAARRUZ PLANLARI

Sohum ve Gagra’nın işgalinden sonra Gürcü Ordusu Gudauta’ya kapsamlı bir taarruza hazırlanmaya başladı. Bu taarruzu engellemek için Gagra ve Sohum’daki düşman birliklerine, Abhaz askerler ile kardeş halklardan gönüllü savaşçılar operasyonlar düzenledi.

24 Ağustos 25’ine bağlayan gece Gagra’ya düzenlenen ilk saldırıda Gürcistan Devlet Şurası Kuvvetlerine 40’tan fazla ölü ve kayıp verdirildi.

İkinci saldırı 25 Ağustos akşamı Gagra’ya bağlı dağ silsilesindeki Mamzışxa’daki düşman mevzilerine düzenlendi.²⁹⁹ İ. Yağan ve G. Samanba komutasındaki Kabardey ve Abhaz savaşçılar Mamzışxa’ya çıkarken Gürcü kontrol noktasındaki düşman askerleri ile karşılaşınca, zırhlı piyade muharebe aracı (BMP) destekli

²⁹⁵ “Abhazya Cumhuriyeti”, 14-21 Ağustos 1992

²⁹⁶ “Kafkaskiy dom”, № 25, Eylül 1992

²⁹⁷ O Karanlık Günler. Belgelerle Abhaz halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum-2004, s.16

²⁹⁸ “Ekspress”, 2 Eylül 1992

²⁹⁹ 2. Tuğay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tuğay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

düşman askerleri ile çatışmaya girdi.³⁰⁰ Çatışmada düşmanın 2 BMP (zırhlı piyade muharebe aracı) ve 1 BTR (zırhlı personel taşıyıcı) aracı imha edildi. Abhazlar şehitler ve yaralılar ile geri çekilmek zorunda kaldı.³⁰¹ Burada İbrahim Navurjan, Nurgali Kanukov, Valeriy Smır şehit düştü. Komutan İ. Yağan ise kolundan ve bacağından yaralandı.

25 Ağustos'u 26'sına bağlayan gece, Sohum'da ağırlıklı olarak Gürcü yetkililerin toplandığı ve işgalci birliklerin ana vurucu gücünün konuşlandığı Uçxoz (Tarım Enstitüsü) bölgesine bir saldırı daha düzenlendi. Burası Abhazy'a işgal eden Gürcü Ordusu'nun Başkomutanı Karkaraşvili'nin 25 Ağustos 1992 tarihinde, saat 18.00'de "Vesti" kanalına, "*Kuzey Kafkasya'dan gelen gönüllüleri öldürüp, hepsini bir çukura gömeceğiz*" diye demeç verdiği karargâhtı.

Saldırıya 60 civarı Çeçen ve Adıge savaşçı ile 15 Abhaz savaşçı katıldı. Grubun komutanlığını Çeçen Şamil Basayev üstlendi. Adıge askerlerin başında Adam Huade, Abhazların başında da Viktor Tüanba yer aldı.³⁰²

Baskın grubu 26 Ağustos gece saat 03.00'te bölgeye sızarak Uçxoz'daki (Tarım Enstitüsü) Gürcü Karargâh binasını sol taraftan yay şeklinde kuşattı. Çıkan çatışmada 100 Gürcü asker ve 5 adet zırhlı araç imha edilerek bölgeden uzaklaştırıldı.³⁰³

Çatışmanın ilk anlarında Adıge gönüllülerden Adam Huade şehit düştü. Düşmanın destek birlikleri etraflarını sarmaya başlayınca, Adam Huade'nin yanında bulunan silah arkadaşları Zefes Musa ile Muhammed Tülpar, Huade'nin cesedini saklayarak bölgeden çıktılar. Planları, sonraki gece gelip şehidlerini oradan almaktı.³⁰⁴

Arkadaşları taarruzdan sonraki gece Adam Huade'yi sakladıkları yere geldiler ama naaşı bulamadılar. Bir gece sonra tekrar geldiler ama yine bir sonuç elde edilemedi. Sonradan öğrendiler ki, saldırı gecesi düşman askerleri Adam Huade'nin cesedini bulmuş, bir tankın arkasına bağlayıp sürüklemiş, üzerine asit dökmüş ve bilahare götürüp bir çukura atmıştı.³⁰⁵

Bölgede yaşayan bir Ermeni Huade'nin cesedini alıp aynı bölgede denize yakın

³⁰⁰ 2. Tuğay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tuğay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

³⁰¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

³⁰² E. Kazanuko ile röportaj. 6 Şubat 2017; Eşıra Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017

³⁰³ V. M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.46; E. Kazanuko ile röportaj. 6 Şubat 2017; Eşıra Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017

³⁰⁴ E. Kazanuko ile röportaj. 6 Şubat 2017

³⁰⁵ E. Kazanuko ile röportaj. 6 Şubat 2017

bir yere gömdü. Çatışmadan bir hafta sonra ilan edilen ateşkestede iki taraf ölü ve yaralı değişimi için anlaşınca ancak Adam Huade'nin naaşı geri alınabildi.³⁰⁶

Üçüncü taarruz noktası, Gürcü zırlı araçlarının konuşlandığı Sohum demiryolu garı bölgesindeki tren istasyonunun (Vagzal) olduğu bölge idi. Üçüncü saldırı grubuna Gaydar Yazıçba komuta etti. Çeçen savaşçıların başında Hamzat Hankaroy, Adıge savaşçıların başında da Şogen Murat yer aldı.³⁰⁷

Bölgeye sızan grup pusuya düştü ve çatışma yaşandı; operasyon başarısız oldu.

Çatışmada Adıge savaşçılardan Şogen Murat ile Aslan Mukov şehit düştü. Adam Bogus, Adam Maliy, Murat Kotsev ve Rustem Habahu da esir alındı.³⁰⁸

Kabardey gönüllü Navurjan İbrahim'in naaşı Nalçik şehrine götürülüp orada toprağa verildi. Şogen Murat'ın naaşı Maykop'a bağlı Hatlekhuy Köyü'nde, Aslan Mukov'un naaşı ise yine Maykop'a bağlı Ulap Köyü'nde defnedildi. Adam Huade için Adıgey Cumhuriyeti Adıgeysk şehri valisi Sohum'a gelerek naaşını teslim aldı ve Adıgeysk şehrine götürdü. A. Huade, Adıgeysk şehrine 10 km mesafedeki Psiehatlukay köyünde toprağa verildi.

ABHAZYA'DA YAŞAYAN GÜRCÜLERİN DURUMU

Savaşın ilk gününden itibaren Abhazya'daki Gürcü nüfusun çoğunluğu "5. Alay" olarak bilinen birliğin bünyesinde, Gürcistan Devlet Ordusu tarafında yer aldı. "Zviadistler" ve Şevardnadze taraftarları olarak bölünen Abhazya'nın Gürcü nüfusu, uzlaşmaz muhalefetlerini bir kenara bırakıp, çoğunluk itibarıyla Tiflis Ordusuna destek verdi.³⁰⁹

Abhazya'nın Gürcü nüfusunun işgalci kuvvet tarafında yer alıp askeri harekâtlara gönüllü katıldığını Gürcü medyasında yer alan sayısız yayın da kanıtlamaktadır. Gazeteler, dergiler, radyo ve televizyonlar Gürcüleri, topraklarını "ellerinden almaya" çalışan "yabancı Abhazlar'a" karşı savaştıklarına ikna etmeye çalışıyordu.

"Abhazya'da Gürcü silahlı kuvvetlerine gönüllü kaydı yapıldığı" Gürcü medyasında yer aldı. Gürcistan Başbakanı T. Sigua 1993 yılının Haziran başında Abhazya'da 7 bin kişinin -Sohum, Gagra, Gal ve Oçamçıra yerlisinin- savaştığını gururla belirtti.

Askeri harekâtlar sürecinde Abhazya'da yerli Gürcü nüfustan onlarca askeri ve

³⁰⁶ E. Kazanuko ile röportaj. 6 Şubat 2017

³⁰⁷ E. Kazanuko ile röportaj. 6 Şubat 2017

³⁰⁸ E. Kazanuko ile Röportaj. 6 Şubat 2017

³⁰⁹ Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017

polis birliği oluşturuldu. Örneğin, Sohum'da tesislerde, kurum ve kuruluşlarda silahlı birlikler kuruldu. 400 kişiden oluşan "Tshumi" gönüllü milis taburuna, Sohum "Orgtehnika" A.Ş., Sohum gaz ekipmanları fabrikası, tütün fabrikası, ayakkabı fabrikası, Gürcü subtropik tarımcılık enstitüsünde oluşturulan birlikler katıldı.³¹⁰

Yerli Gürcüler silahlı kuvvetlerinin yanı sıra polis birimlerinin saflarına da katıldı. Bilindiği üzere Abhazyaya İçişleri Bakanlığı yetkisindeki birliklerin Gürcü kısmı, eski İçişleri Bakanı G. Lominadze'ye destek vererek, daha savaş öncesinden yönetime itaati reddetmişti. O zaman düzeni sabote eden Gürcü polisi, işgalci kuvvetlerin Abhazyaya'ya girmesiyle işbaşına döndü.

Abhazyaya'da savaş döneminde "polis" dışında, bir de "askeri polis" faaliyet gösteriyordu. Henüz Eylül 1992'de, Sohum 3. Tugay Mekanize Taburu temelinde S. Ahalaya komutasında askeri polis taburu kurulmuştu. İki ay sonra kurulan Abhazyaya Askeri Polis Birimi, Şubat 1993'ten itibaren Abhazyaya Askeri Polis Dairesi'ne dönüştürüldü. Askeri polis kadrosu genel olarak Abhazyaya'nın Gürcü nüfusundan oluşturuldu.³¹¹

Sohum ve Sohum İlçesi'nin Gürcü kökenli sakinlerinden I, II, III, IV, V, VI. Piyade Taburları, Dağ Piyade Taburu, Tank Taburu, Yedek Tank Taburu, Tanksavar Taburu, 247. Topçu Taburu, 2. Kolordu Hava Savunma Birliği, Sahil Güvenlik Bölümü, 1. Deniz Tümeni, Deniz Piyade Taburu, Haberleşme Taburu, v.d. birlikler oluşturuldu.³¹²

Savaşta özellikle Gulrıps İlçesi sakinleri aktif rol aldı; Agudzera, Vladimirovka yerleşim birimlerinde birlikler kuruldu. Yüzlerce genç Ganahlebsk Taburu'nda, 1. Piyade Taburu, Merkhaul Taburu, Amtkal Piyade Taburu, Ajar Dağ Piyade Taburu ve diğer birliklerde hizmette bulundu.³¹³

Doğu Abhazyaya'nın abluka altındaki köylerine ve Tkuarçal madenci kentine karşı Oçamçıra İlçesi'nin Gürcü nüfusu harekete geçirildi. Buralarda kurulan birlikler, 2. Kolordu 24. Mekanize Alayı'na bağlandı.

Gagra ilçesi'nde silahlı birlikler, ağırlıklı olarak Gürcü nüfuslu köylerde ve Gagra Kenti'nde kuruldu.

Savaş sırasında, Gürcü hükümetinin, Abhazyaya'ya karşı saldırı eylemini kabul etmeyen Gürcüler de vardı. Örneğin Abhazyaya'nın Gal ilçesinin sakinleri genel ola-

³¹⁰ İ. Kuakuaskir. Abhazyaya Tarihi. 5-9 sınıflar. Sohum 2010, s.260

³¹¹ İ. Kuakuaskir. Abhazyaya Tarihi. 5-9 sınıflar. Sohum 2010, s.261

³¹² İ. Kuakuaskir. Abhazyaya Tarihi. 5-9 sınıflar. Sohum 2010, s.261

³¹³ İ. Kuakuaskir. Abhazyaya Tarihi. 5-9 sınıflar. Sohum 2010, s.262

rak tarafsız tutum sergilemiş ve Gürcistan hükümetine itaat etmemişlerdir.³¹⁴ Zorlu şartlarda Galliler'in abluka altındaki Tkvarçal ve Doğu Abhazya'nın dış dünyadan kopuk diğer yerleşim birimlerine sıkça yiyecek ulaştırdıkları da oldu. Esir ve yaralı Abhaz askerlerine yardımda da bulundular.

İşgal edilen yerlerde bazı Gürcüler'in risk alarak, Abhazları kovuşturmalara ve öldürülmelerine karşı evlerinde gizledikleri bilinmektedir.

Gürcülerin belirli kesimi, ellerinde silahla Gürcü işgalcilere karşı savaştı. Aralarında "Cesaret" ödülüne, "Leon" ve "Abhazya Kahramanı" nişanına layık görülenler dahi oldu.

3 EYLÜL ANTLAŞMASI ÖNCESİ GELİŞMELER

Abhazya Yüksek Şura Başkanı V. Ardzımba 26 Ağustos 1992'de gazeteciler için bir basın toplantısı düzenledi. Basın toplantısının giriş konuşmasında şu beyanda bulundu:

"İnsanlık dışı, ahlak dışı bir eylem olarak Gürcistan Devlet Şurası'nın, kaplıcaları ve misafirperverliği ile ünlü küçük bir ülkeyi işgali devam etmektedir. En yoğun tatil sezonunda, Abhazya'da binlerce turistin tatil yaptığı dönemde tanklar, obüsler, uçaklarla saldırdılar.

Bu eylemin amacı, Abhazya'nın işgali, anayasaya aykırı otoritenin oluşturulması ve açıkça söylemek gerekirse bazı Gürcü liderlerinin, bilhassa Gürcistan Devlet Şurası Kuvvetleri Komutanı Georgiy Karkaraşvili'nin söylemine göre, Abhaz halkının tasfiye edilmesidir. Bununla birlikte Abhazya'yı gayri Gürcü halktan temizleme çalışmaları yapılmaktadır. Böylece mono etnik Gürcistan'ın kurulmasına ilişkin delice bir fikir hayata geçirilmektedir.

Bu durumdan ayrıca Devlet Şurası Kuvvetlerini silahlandıranlar da sorumludur. Abhazya'ya saldırmadan birkaç gün önce Devlet Şurası Kuvvetlerine Ahaltsihe'den tank tümeninin devredildiği tarafımızca bilinmektedir. Şu anda buraya "Grad" füzeleri gibi kitle imha silahları sevk edilmektedir. Dünya, Abhazya'da hayatını kaybedenlerin yüzde 80'ninin siviller olduğunu bilmelidir.

Birilerinin eline silah verilirken, diğer tarafa yardım etmek bir yana, Abhazya halkını kaderine terk etmek istemeyen ve bu günlerde yardıma koşan farklı milletlerden dürüst insanların gelişi de engellenmektedir."

³¹⁴ Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; "Republic of Abkhazia" ve "Apsni" gazetelerinin eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar V. Çamagua ile röportaj 7 Kasım 2017; 10 Kasım 2017

Toplantının devamında gazetecilerin sorularını cevaplayan V. Ardznba, özellikle Yeltsin ve Şevradnadze ile birlikte yapılması planlanan görüşmeleri basından öğrendiğini, kimsenin kendilerinden resmi olarak böyle bir talepte bulunmadığını belirtti. Bu görüşmelerin ilk tarihinin 28 Ağustos'tan 3 Eylül'e ertelenmesini, Gürcistan'ın bu süreçte sorunu askeri yollarla çözümlenme çabası olarak değerlendirdi. Genel olarak Tiflis'in sürekli görüşme çağrısında bulunması, aynı zamanda da sürekli Abhazya'daki askeri varlığını artırmasının çok tuhaf bir durum olduğunu belirten Abhazya Parlamentosu Sözcüsü, Georgiy Karkaraşvili'nin 25 Ağustos'ta ilan ettiği ultimatununun Gürcistan Devlet Şurası'nın onayı dışında olmasının mümkün olmadığını söyledi. Ardznba, ultimatın süresinin bitimi olan 26 Ağustos saat 13.00'de Devlet Şurası Birlikleri'nin Abhaz milislerin mevzilerine ilerlememeleri, gelecek günlerde bu tehdidin hayata geçirilmeyeceği anlamına gelmediğini de açıklamalarına ekledi.

Eşira'dan Pitsunda'ya kadar kontrol altındaki bölgeyi ele geçirme girişiminde bulunulur ise Abhaz milisinin, Devlet Şurası Birlikleri'ne karşı durup duramayacağı sorusuna Vladislav Ardznba, bu iyi silahlanmış ve eğitilmiş ordunun sivil halka karşı savaşının ahlak dışı, insanlık dışı olduğunu belirterek, "Vatanı sonuna kadar savunacağız, gerekirse dağlara gideceğiz ve gerilla savaşı yürüteceğiz" şeklinde yanıt verdi.

Yeltsin'in, barışın korunması ve bununla birlikte Gürcü Devletinin bütünlüğünün teminat altına alınması gerektiği yönündeki sözlerini yorumlaması isteğine V. Ardznba, Gürcistan'ın bütünlüğüne karşı olmadığını, fakat Abhazya ve Gürcistan'ın iki farklı halkı temsil eden, aralarında belirli düzeyde ilişkiler bulunan iki devlet olduğunu söyleyerek şöyle devam etti: "Şu anda yapılmak istendiği gibi, daima birbirlerine uzanan Abhazlar ile yakın akraba Kuzey Kafkasya halklarını ayırmak, birini canlı canlı boğazlamak ile aynı şeydir."³¹⁵

Aynı tarihte (26 Ağustos) B. Yeltsin, bölgede barış ve istikrarın sağlanması için kararlı önlemlerin alındığı güvencesiyle Kuzey Kafkasya, Güney Rusya halklarına seslendi. Gürcistan ve Abhazya yönetimini kan dökülmesine son vermeleri ve çatışmanın barışçıl, siyasi yollarla çözümlenmesi için gayret göstermeleri çağrısında bulundu.

3 Eylül 1992'de Moskova'daki sesleniş konuşmasında, Abhazya'daki olaylar ve gelişen durumun müzakere edileceği, Abhazya yönetimi ve Rusya'nın Kuzey Kaf-

³¹⁵ "Abhazya Cumhuriyeti", № 2, 22-27 Ağustos

kasya devletleri liderleri ile B. Yeltsin ve E. Şevardnadze'nin görüşme yapacakları belirtildi.

28 Ağustos 1992'de Gudauta ilçesinin Rus uyruklu sakinleri Rusya Federasyonu Yüksek Şurasına başvurarak talepte bulundu. (Gudauta ilçesinin Rus uyruklu sakinlerinin Rusya Federasyonu Yüksek Şurasına başvurusunun tam metni için bakınız: sayfa 547, EK-10).

Moskova görüşmesi öncesi 29 Ağustos'ta Soçi'de, Rusya temsilcisi S. Şoygu'nun arabuluculuğuyla V. Ardınba ile Gürcistan Savunma Bakanı T. Kitovani arasında görüşme yapıldı.³¹⁶

Aynı tarihte (29 Ağustos) ortak askeri yapının kurulması amacıyla Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Komutanı “Dağlı Halklar Konfederasyonu Münferit Taburlarının oluşturulması” emrini yayınladı.

ABHAZYA CUMHURİYETİ SİLAHLI KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI

EMİR:

“Kafkasya Dağlı Halklar Konfederasyonu Münferit Taburlarının Oluşturulması”

Gürcistan Devlet Şurası tarafından yapılan saldırıyı püskürtmek için Abhaz halkına kardeş yardımı sağlamak amacıyla, Gudauta ilçesine Kafkasya Dağlı Halklar Konfederasyonu'nun çok sayıda silahlı grubu gelmiş ve gelmeye devam etmektedir. Fakat ortak askeri yönetim ve kesin bir askeri yapı olmadan gelen gruplar muharebelerde azami verimlilikte kullanılamayacaktır.

Kafkasya Dağlı Halklar Konfederasyonu silahlı gruplarının ortak askeri yapısının oluşturulması ve işgalciye karşı silahlı mücadelede azami şekilde etkin kullanılması amacıyla:

1. İşgalciyle savaşta kardeş yardımı sağlamak için Abhazya'ya gelen Dağlı Halklar Konfederasyonu silahlı grupları temelinde, Dağlı Halklar Konfederasyonu birinci ve ikinci Münferit Taburları, ayrıca üçüncü Yedek Taburlar kurulacaktır.

2. DHK Birinci Münferit Tabur Komutanı olarak Şamil Basayev, DHK İkinci Münferit Tabur Komutanı olarak Ruslan Gelaev atanacaktır.

3. Dağlık Halklar Konfederasyonu tüm birliklerin genel yönetiminden sorumlu

³¹⁶ “Russkaya misl”, 4 Eylül 1992. S.1, 5

olacak, DHK Koordinatörü Said-Magomed Çupolaev DHK Birlikleri Karargâhını kuracaktır.

4. Abhazya Devlet Savunma Komitesi Karargâh Komutanı Albay Sosnaliev, DHK Koordinatörü Çupolaev ile birlikte kadroyu ve kurulacak tabur ve karargâh yapısını belirleyecek, bölük komutanı görevine atanacak adayları seçecek, atama emri tasarısını hazırlayacaktır.

5. DHK Koordinatörü S. Çupolaev, kurulacak tabura dâhil olmak istemeyen tüm DHK silahlı gruplarını yasadışı ilan edecek ve evlerine gönderilmeleri için gereken önlemleri alacaktır.

29 Ağustos 1992³¹⁷

29 Ağustos'ta Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi; "Abhazya Cumhuriyeti Deniz Harp Kuvvetlerinin" kurulması emrini yayınladı. (Deniz Harp Kuvvetlerinin kurulması emrinin tam metni için bakınız: sayfa 547, EK-11).

Rusya, Gürcistan, Abhazya liderlerinin Abhaz-Gürcü çatışmasının çözümlenmesi ile ilgili 3 Eylül 1992'de Moskova'da yapılacak görüşme öncesinde Gürcü yönetimi kapsamlı bir taarruz girişiminde bulunarak, başarılı olup, görüşmelerde diplomatik üstünlük sağlamaya karar verir.

DÜŞMANIN EŞİRA TAARRUZU

31 Ağustos saat 15.00'te Gürcü Birlikleri ateşkes antlaşmasını ihlal ederek kapsamlı bir taarruz girişiminde bulundu. Bunun öncesinde topçu hazırlık ateşi yapılarak, toplar, obüsler ve "Grad" sistemi dâhil olmak üzere her türlü silahla Gumista'nın sağ kıyısı ateş altına alındı.³¹⁸

İlk Gürcü zırhlı araçları Gumista'yı "Astamur iarkha" isimli yerden geçtiler. Zırhlı araçların diğer geçişi çiftliğin aşağı kısmında yaşandı. Burada Gürcü Birliklerinin 1 tankı ve 1 BMP'i imha edildi.³¹⁹ Bunun üzerine düşman zırhlı araçları diğer tank konvoyu ile birleşmeden geri dönmek zorunda kaldı.

Düşman, demiryolu üstgeçidinin yukarisından üçüncü geçişi yaptı. Düşman

³¹⁷ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon, Liste 1, Dosya 9

³¹⁸ Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V.T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

³¹⁹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.47

araçları henüz gelmeden Eşira Taburu askerleri bu noktaları mayınlamayı başardı ve öndeki tank mayına çarparak infilak etti. Takip eden tank da vuruldu. Kısa bir süre sonra da tank konvoyunun önünü kesmek için un fabrikası köprüsü havaya uçuruldu.

31 Ağustos'u 1 Eylül'e bağlayan gece Kuzey Kafkasyalı gönüllüler grubu Abhaz milislerin yardımına geldi.

Gürcü birliklerinin ilerlemesi milisler ve gönüllülerin kesintisiz saldırıları sonucu durduruldu. Tanklara saman yığınlarını ateşe verip saldıranlar bile vardı.³²⁰

Hücum püskürtülmüş, piyadenin önu kesilmiş, tanklar yakılmış veya ele geçirilmişti. Moskova görüşmesi tehlikeye girdi. Gumista Cephesi'ndeki Abhazların konumu yenilendi.

Şevardnadze 31 Ağustos gecesinde başarıya ulaşmış olsaydı, 3 Eylül olarak belirlenen Moskova görüşmesine gereksinim kalmayacaktı. Şevardnadze'nin planlarının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Moskova görüşmesi yapıldı.

3 EYLÜL MOSKOVA ANTLAŞMASI

3 Eylül saat 11.00'de Moskova "President" otelde Rusya, Gürcistan, Abhazya, Dağıstan, Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes, Kuzey Osetya, Adıgey, Krasnodar, Stavropol bölgeleri ve Rostov ili liderleri görüşmesi yapıldı. Görüşmede, Abhazya'daki savaşa bağlı olarak dağılık devletler, Güney Rusya bölge ve illerinde oluşan durumu müzakere etti. Müzakere sonucunda katılımcılar, Rusya'nın söz konusu bölgesinde olağanüstü hal uygulanması gerektiği konusunda mutabık kaldı.

Toplantının devamında katılımcıların bir kısmının KDHK (Kafkasya Dağı Halkları Konfederasyonu) askerlerinden oluşan birliklerin bölgeden çıkartılması teklifine; Gürcü askerlerin derhal Abhazya'yı terk etmesi, yasal parlamento ve hükümetin Sohum'a geri dönmesi görüşüyle karşılık verildi.

Verilen arada Yeltsin ve Şevardnadze yüz yüze görüştüktan sonra, öğleden sonraki görüşmeler bambaşka bir yönde gelişti.

Rusya Devlet Başkanı belgenin yeni metnini sununca, Ardızmba müzakere edilmesi gerektiği görüşünü bildirdi. Yeltsin buna mukabil müzakereye vakit olmadığı-

³²⁰ Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V.T.sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016

ni, derhal imzalanması gerektiğini beyan etti. V. Ardznba'nın ısrarı üzerine üç kez ara verildi. Tartışmalı geçen müzakerelerde Abhazya heyeti baskı altına kalarak antlaşmayı onaylamak zorunda kaldı.

Rusya Dışişleri Bakanı A. Kozirev tarafından hazırlanan Moskova görüşmesi, 3 Eylül'de, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü, Gürcü askerlerinin kısmen Abhaz topraklarında bulunması gereksinimi, Abhazya'nın Konfederasyon'dan çıkmasının öngörüldüğü ve Gürcistan'ın Federal yapısından söz edilmediği nihai belgenin imzalanması ile tamamlandı. (3 Eylül Moskova Anlaşmasının tam metni için bakınız: sayfa 548, EK-12).

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba, 3 Eylül 1992'de Moskova'da imzalanan "Ateşkes ve Gürcü Birliklerinin Abhazya Sınırlarından Çıkartılması" antlaşmasını Gürcü yanlısı bir belge olarak tanımlamış, nihai belgenin imzalanmasından hemen sonra gazeteciler karşısında şu açıklamayı yapmıştır: "*Öncelikle belirtmeliyim ki, ben de bu belgeyi imzaladım. Abhazya'da Abhaz halkına soykırım yapılıyor olmasından dolayı imzaladım. Orada binlerce insan, Ruslar, Ermeniler, Yunanlar topraklarından çıkartılıyor. Ülke topraklarında büyük tahribat yapılmış durumda ve bu çok büyük bir zarardır. Kullanılan güç ve araçların orantısızlığından dolayı halkımızın tamamen yok edilmesi tehdidi ile karşı karşıyayız. Şu anda, kan dökülmesini durduracak bir fırsat varsa, böyle bir imkân oluştuyorsa, bu değerlendirilmelidir. Bu belgenin arkasında ciddi tuzaklar olduğumun, ciddi sonuçlar doğurabileceğinin bilincinde olmama rağmen, belgeyi imzaladım. Fakat ben bu çok zor durumda, hem maddi, hem her türlü diğer destekleri vereceklerini ve Abhaz halkının katledilmesini, Abhazya insanlarının haklarının çiğnenmesini engelleyeceklerini kararlılıkla beyan eden devlet liderlerinin tutumuna güveniyorum.*"³²¹

Antlaşmada, 5 Eylül 1992'den itibaren ateşkesin ilan edilmesi, silahsızlanma ve tüm "gayri meşru" birliklerin Abhazya'dan çıkartılması şartlarının hazırlanması belirtiliyordu.

Metin içerisinde birçok çelişki mevcuttu ve oldukça şartlara bağlı nitelikteydi. Belge Abhaz halkının çıkarlarını savunmuyordu ve işgali onaylar nitelikteydi.

Görüşmeye katılan ünlü bilim ve siyaset adamı Y. N. Voronov "Literaturnaya Rossya" gazetesine verdiği söyleşide Antlaşmayı "kusurlu belge" olarak tanımlamıştı.

³²¹ D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohum-2009, s.82

Antlaşma 5 Eylülde Moskova saatiyle 12.00'de yürürlüğe girdi. Abhazyaya Yüksek Şurası Basın Dairesi, ateşin sonlandırılmasına ilişkin Moskova Antlaşması'nın, yürürlüğe girdikten 10 dakika sonra ihlal edildiğini bildirdi: 5 Eylül saat 12.10'da Gagra istikametindeki Gürcistan Birlikleri zırhlı araçlarından Abhaz mevzilerine ateş açıldı. Atışlar gün boyu devam etti. Aynı gün saat 19.30'da Gürcü zırhlı araçları Gumista Cephesindeki Abhaz mevzilerini vurmaya başladı. Müteakip günlerde Moskova Antlaşması sistematik şekilde ihlal edildi.

İhlal durumları Rus Askeri Birlikleri'nce de tespit edildi. Abhazyaya yönetimi, Antlaşmanın kayıtsız-şartsız uygulanması amacıyla Gürcistan Devlet Şurası'na baskı yapması için defalarca Rusya yönetimine başvurdu. Kaldı ki Abhaz tarafı, Abhazyaya Silahlı Kuvvetleri Komutanı'nın "Gönüllü birliklerin Abhazyaya'dan çıkartılması" emri gereğince, aşamalı olarak gönüllüleri ülkeden çıkartmaya başlamıştı. Gönüllüler Gudauta Havalimanı'ndan Kuzey Kafkasya'ya gidiyorlardı. Fakat bazı Rus liderlerin desteğini kullanan Gürcü tarafı ateşi sonlandırmıyor, bununla birlikte bir de Abhaz tarafını suçluyordu.

Abhazyaya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba, Gürcü tarafının antlaşmayı ihlal etmesinden hemen sonra Rusya Federasyonu Devlet Başkanı B. Yeltsin'e durumu açıklayan bir mektup gönderdi.

"Rusya Federasyonu Devlet Başkanı B. N. Yeltsin'e,

Moskova antlaşması 5 Eylül 1992'de Moskova saati ile 12.00'de yürürlüğe girdi. Fakat 5 Eylül 1992 saat 12.10'da Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri zırhlı araçlarla Gagra istikametinde milislerin mevzilerine ateş açmaya başladı. 5 Eylül saat 19.30'da cephenin Sohum istikametinde de Abhaz milislerinin mevzilerine zırhlı araçlarla ateş açıldı. Saat 22.20'den itibaren bir saat boyunca Eşira köyündeki sivililler ile milis mevzileri yoğun topçu ateşine tutuldu. 6 Eylül saat 7.30'dan itibaren şu ana kadar (13.45) ağır silahlar, toplar ve roketlerle yoğun ateş hala devam etmektedir. Cephenin bu hattında tank, BMP ve piyade ile savunma hattını geçme girişimlerinde bulunuldu. Yaralılar ve sivil tesislerde tahribatlar mevcuttur.

Bu bulgular Abhazyaya'da bulunan Rus Ordu Birliklerince de kaydedilmiştir. Buna rağmen 'Ostankino' ve RTR televizyon kanalları durumla ilgili objektif olmayan bilgiler aktarmaktadır.

Gürcistan Devlet Şurası yönetiminden antlaşma şartlarının titizlikle uygulanmasını talep etmenizi arz ederiz.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. Ardznba

*6 Eylül 1992*³²²

6 Eylülde Gudauta'da, Abhazya Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba ile Abhazya Yüksek Şura Divan Üyesi K. Ozgan, 3 Eylül'de sivil toplum temsilcilerinin de katıldığı Moskova görüşmelerinin sonuçları ile ilgili basın toplantısı düzenlediler.

Basın toplantısında görüşme sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerde bulunan V. Ardznba şunları söyledi:

“Asla kan dökülmesini istemediğimizi, sorunları siyasi yollarla çözmeye çalıştığımızı biliyorsunuz. Fakat ne yazık ki, şu anda Gürcistan'da sorunları güç kullanarak çözmeye alışık bir rejim bulunuyor. Bunun için iktidara geliş şeklini hatırlamak yeterli olacaktır. Ne olursa olsun, önceki rejimin zorla devrildiği aşikârdır. Daha sonra, Güney Osetya'da, Megrelya'da “düzen sağlanmaya” devam etmiştir. Ve ardından sıra Abhazya'ya gelmiştir. Saldırı için “rehinelerin kurtarılması” diye tamamen uyduruk bir sebep gerekçe gösterilmiştir. Bu arada biz Zviadistler tarafından yapılan eylemlere karşı her zaman mücadele verdik; hatta Şevardnadze bu konudaki girişimlerden dolayı Abhazya İçişleri Bakanlığının tutumunu övmüştür. Ayrıca, son aylarda Abhazya'da istikrarlı bir şekilde işleyen demiryollarını koruma gerekçesi de asılsızdır. Ulaştırmadaki sorunların sebebi Gürcistan'daki istikrarsızlıktır. Daha somut bir gerekçe, Şevardnadze'nin, “Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması” gerektiğinden söz eden 15 Ağustos'ta Devlet Şurasındaki konuşmasında seslendirildi.

Moskova'da kabul edilen Sonuç Belgesi birçok yanlış yorumlamaları da beraberinde getirmiştir. Belirtilmeli ki, görüşmelerde Gürcistan'ın lehine olan seçenek kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Abhazya yönetiminin eli açıkça bağlanıyordu. Peki, bu antlaşmayı neden imzaladık?

Bunu yapmasaydık, tüm dünya kamuoyu önünde görüşmeleri sekteye uğratmakla, barıştan yana olmamakla ve kan dökülmesine devam edilmesini istemekle suçlanacaktık. Bu durumda, şu anda mevcut gıda yardımı dâhil yardım yolları da kapatılacaktı. Kararı alırken 'eksi' ve 'artıları' tartıya koyduk. Bu kararın alınması şüphesiz Abhazya Yüksek Şura Başkanı'nın sorumluluğundadır.

Belgenin imzalanmasından sonra Gürcü heyetinin temsilcileriyle görüşmeleri-

³²² “Abhazya Cumhuriyeti”, № 3, 27 Ağustos – 8 Eylül

miz oldu, mutabakatların hayata geçirilmesi ile ilgili konular müzakere edildi. Salı günü Moskova'dan Abhazya'ya Denetleme Komisyonu'nun çalışmasına katılmak üzere Rusya Savunma Bakanı Yardımcısı Kondratiev Başkanlığında bir grup gidecek. Biz şimdiden bu komisyonunun çalışmasının organize edilmesi ile ilgili adımlar atmaya başladık.

Çok zorluklar var. Ne yazık ki, dün saat 12.10, yani belirlenen ateşkes süresinden 10 dakika sonra Abhaz milis mevzilerine topçu atışları başladı. Akşam Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri tanklarla saldırıya geçti. Bir BMP ve askerleri taşıyan araç mayına çarparak infilak edince bu sabah "misilleme" olarak roketlerle mevzilerimizi vurmaya başladılar. Yani barışa daha çok var.

Sohum'dan birlikler ve araçların çıkartılması için çabalamalıyız. Bu arada Gürcistan Devlet Şurası'nın Abhazya'daki birliklerinin komutanlığı saldırgan söylemlerde bulunmakta, Gudauta yolunun temizlenmesini beklediğini belirtmektedir... Şevardnadze ise sorumluluğundakileri kontrol edemiyormuş gibi dünya önünde tiyatroya oynamaya devam ediyor. Tüm sorumluluk 'kötülerin', söz dinlemeyen Kitovani, Karkaraşvili ve Eduard Amvrosieviç'i dinlemeyen diğerlerinin üstüne atılabilir. Fakat durum bundan farklıdır."

Konstantin Ozgan da basın toplantısında söz alarak, bu görüşmenin nasıl hazırlandığını ve nasıl geçtiğini bildiğini belirterek şunları söyledi: "Orada olmayan biri, daha fazla avantaj elde edilebilirdi diye düşünebilir. Fakat emin olun, Moskova'ya Tanrı bile gitseydi, bunu yapmazdı; öyle bir ortamdı. Böyle şartlarla yüzyüze kaldık. Belgenin tasarısında önce, sadece "Abhazya ÖSSC" ibaresinin olduğunun belirtilmesi yeterli olacaktı. Vladislav Grigorieviç'in ısrarı üzerine üç kez ara verildi. Önemli sonuçlar elde ettiğimiz kanaatindeyim. 'Çatışma bölgesindeki birliklerin yeniden konuşlandırılması' aslında 'çıkartılması' anlamını taşımaktadır. Belgede Abhazya'da meşru otoritenin korunacağına ilişkin maddenin bulunması önemlidir. Ve en önemlisi, kan dökülmesini durdurmak, halkın bekasını sağlamaktı. Bu bağlamda Abhazya'ya gelerek ayakta kalmamıza destek olan Kuzey Kafkasyalı kardeşlerimizin rolü belirtilmelidir." dedi.

Gazetecilerin sorularını cevaplayan Vladislav Ardzımba, özellikle Abhazya Yüksek Şura ve hükümetinin Abhazya başkentine, Devlet Şurası Birlikleri ile araçlarının şehirden tamamen çıkartılması ile ancak taşınabileceğini belirtti. "15 Eylül'den sonra bu konuda başarılı olunamazsa, Gudauta'da kalacağız; zira işgalcilerin kontrolü altında olmayacağız.

Görüşmelerde, Kuzey Kafkasya Devletleri yönetimlerinin tutumundaki değişim konusunda, muhtemelen Sonuç Belgesi'nin imzalanması için acele ettiren RF Devlet Başkanı'nun baskısı etkili oldu.” dedi.

Ardzınba ayrıca, 4-5 Eylül'de Grozni görüşmelerine Abhazya temsilcileri T. Şamba ve G. Alamia'nın katıldığını; Gyadji'den Abhazya'ya sevk edilen Rus Ordu Taburu'nun barış gücüne dâhil olacağını belirtti. Abhazya İç Kuvvetler Alayı'nın tamamen meşru zeminde kurulduğunu ve barış sürecinde yer alacağını söyleyen Ardzınba sözlerini şu cümlelerle tamamladı: *“Biz, bu günlerde defalarca BM ve diğer uluslararası örgütlere başvurduk. Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri'nin Abhazya'da işledikleri barbarlık hakkındaki gerçekleri herkes er veya geç öğrenecektir.”*

Abhazya YS Basın Servisi, 6 Eylül 1992”³²³

Sohum'da, Rusya'nın arabuluculuğu ile tarafların 10 Eylül saat 10.00'da ateşin durdurulması ve başta Sohum bölgesi olmak üzere silahlı birimlerin dağıtılmasını mutabakata bağladıkları,³²⁴ çatışmaların barışçıl yollarla çözümlenmesi ile ilgili 3 Eylül tarihli nihai belgenin denetim ve kontrolü ile ilgili gözlemci komisyonu üyelerinin görüşmeleri yapıldı. Fakat mutabakatlar uygulamada yerine getirilmiyordu.

Bu arada Grozni'de Çeçenistan Devlet Başkanı C. Dudayev, Gürcistan eski Devlet Başkanı Z. Gamsahurdia, Çeçenistan Parlamento Başkanı ve Konfederasyon Parlamentosu Başkanı Y. Soslambek, ayrıca diğer Kafkasya temsilcilerinin katılımı ile “Ortak Kafkas evi” konulu konferans, “Yuvarlak masa” toplantısı düzenlendi. Gürcü gazeteciler Abhazya ve Gürcistan'daki durumlar ile ilgili Dudayev ile röportaj yaptı. *“Sizce KDHK askerlerinin Abhazya'ya girişi ne denli meşru?”* sorusuna Çeçenistan Devlet Başkanı şöyle cevap verdi: *“Peki Gürcistan Devlet Şurası meşru mu? Devlet Şurası nedir, nereden çıktı, kim seçti ve nasıl bir devlet mekanizmasıdır? Hangi hakla silahlı çeteler Abhazya topraklarına saldırıyor ve hem Gürcülere, hem orada yaşayan diğer halklara eşit derecede zarar vererek yağma ve soygunlar yapıyor? Kanaatimce şu anda Gürcü halkının, saldırıya maruz kalan Abhazlardan daha fazla yardıma ihtiyacı var. Bu durumda KDHK girişimlerinde hem manevi, hem hukuki açıdan haklıdır... Ülkede hukuksuzluk ve panik hâkim. Gürcistan tamamen dağılmanın eşiğinde: Abhazya bir tarafa, Güney Osetya diğer tarafa, sonra*

³²³ A. Avidzba & V. Çamagua “Abhazya Cumhuriyeti” Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993. Sohum 2017, s.39-40-41

³²⁴ “Özgür Gürcistan”, 12 Eylül 1992

Acara, Ermeni ve Azeriler de kenara çekilip durmayacaktır. Batı kesimi mevcut rejimi kabul etmezse, Gürcistan'dan geriye ne kalacak? Şimdiki yönetim ülkeyi Rus hançeriyle toplamaya çalışarak, nereye götürüyor?”³²⁵

AC Savunma Bakanlığı'nın 30 Eylül 1992 tarihli Durum Raporu:

“Bzıp-Gagra istikametinde tüm cephe hattı boyunca atışlar devam etmektedir. Düşman sürekli hâkim tepeleri ele geçirmeye, savunma sistemimize sızmaya, mayın ve çeşitli patlayıcı maddeler döşemeye çalışmaktadır. 29.09.92 saat 15.40'da sağ kanattaki mevzilerimize böyle bir sızma girişimi sırasında düşman 9 piyade kaybı yaşamış, bir tankları vurulmuştur. Milis kuvvetlerinin kaybı 2 kişidir.

Oçamçıra-Tkuarçal istikametinde 29.09.92 saat 13.40'da düşman Ermeni Atara, Tamş, Muk, Mirkula köyleri hattında güç ve zırhlı araç yoğunlaştırmaya başlamıştır. Saat 16.25'de iki Piyade Bölüğü 12 adet zırhlı araç desteğiyle Ermeni Atara köyüne ateş açmıştır. Üst kesimine sızmış ve orada mevzilenmiştir. Saat 17.30'da aynı köy havadan iki helikopterin bombardımanına maruz kalmıştır. Bu köy ile Tamş köyü yakınındaki çatışmada düşman iki zırhlı aracını kaybetmiştir. Asker kaybı kesinleştirilmektedir. Güncel verilere göre Ermeni Atara köyü yakınında mayına çarparak patlayan düşman BMP'sinde Sohum Komutanı Albay Kuraşvili bulunmaktaydı.”³²⁶

GAGRA'NIN KURTARILMASI

3 Eylül antlaşmasının Gürcü tarafınca ihlal edilmesinin ardından Abhaz tarafı içinde bulunduğu kuşatmadan çıkmak için saldırıya geçmek zorunda kaldı. Mevcut durumda AC Silahlı Kuvvetleri Komutanı Albay V. Arşba ve DSK Karargâh Komutanı Albay S. Sosnaliev işgal edilen Abhazya topraklarını kurtarmaya Gagra bölgesinden başlama kararı alıp, bir plan hazırladı. DSK Başkanı V. Ardzınba bu planı onayladı.

Gagra Taarruzu 30 Eylül 1992 akşamına planlandı, ancak araç ve personelin hazırlıksız olmasından dolayı plan gerçekleşmedi.³²⁷

Gagra'yı kurtarma planı ertesi gün, 1 Ekim'de uygulanmaya başladı. Operasyon başlamadan üç saat önce Bzıp kazasında toplantı yapıldı. Toplantıyı Albay S. Dbar yönetti. Her birim komutanına askeri görevi verildi, gruplarının hangi güzergâhtan

³²⁵ “Özgür Gürcistan”, 19 Eylül 1992

³²⁶ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, dosya 1

³²⁷ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.85

saldıracakları açıklandı.³²⁸

Taarruz planına göre Gagra'ya üç farklı bölgeden, üç kol halinde eş zamanlı olarak saldırılacaktı.³²⁹ Birinci saldırı yönü Gagra'nın kuzeyindeki sıradağlık kesimden (Mamzışxua) aşağıya doğru Kolhida³³⁰ (Psakhara) ve civarında başlayacak, burada bulunan Gürcü mevzileri ele geçirelecekti.

İkinci saldırı yönü, şehrin güneydoğusundaki ana yol ve çevresindeki bölgeden başlayacak, harekete geçen birlikler şehrin girişindeki Gürcü mevzilerini imha edecekti.

Üçüncü saldırı yönü Gagra'nın güneyinden sahil ve sahile yakın yerlerden gerçekleşecek, birlikler şehrin içlerine doğru ilerleyecekti.

Taarruza katılan Abhaz Ordusuna bağlı birlikler şunlardı: Gena Çanba Bölüğü³³¹, Cemal (Cumka) Çirikbaya Bölüğü³³², Hankarov ile Daşayev'in ortak Çeçen Müfrezesi, Muhamet Kilba Komutasındaki "Saturn"³³³ Müfrezesi, Şamil Basayev Müfrezesi, Vahtang Enik Grubu³³⁴, Sergey Ankuab Grubu³³⁵, Grigoriy Enik Grubu³³⁶, Roma Tarba Grubu, Alik Ajiba Grubu, Nugzar Bagatelya Grubu, Mihail Kapş Grubu³³⁷ Blap Jora komutasında Pitsundalı Savaşçılar³³⁸, İbrahim Yağan Grubu,

³²⁸ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.85

³²⁹ Temmuz taaruzunda Gumışta Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazy Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016; "Okalıptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartsia ile röportaj 24 Ocak 2017; Gagra Garnizonu Bölük komutanlarından G. Enik ile röportaj. 24 Mayıs 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taaruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Abhazy Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Bzıp Cephesi Karargâh Amiri L. Gitsba ile röportaj. 3 Kasım 2016

³³⁰ Kolhida'nın Abazaca ismi "Psakhara"dır.

³³¹ Guram Dopua'nın hazırladığı özel baskın timi buraya dahil edilmiştir.

³³² Lev-Lova Ayüdzba grubu ve Otırba Hetsiya grubu buraya dahil edilmiştir.

³³³ Gagra taaruzunda "Saturn" grubunun komutanı M. Kilba, yardımcısı A. Otırba idi. "Saturn" Müfrezesi Karay Çerkesk'ten gelen savaşçılar ve Abhazyalı savaşçılardan oluşuyordu. Gagra taaruzu sonrası A. Şakrıl'a bağlı "Uragan" grubunun savaşçıları da buraya dahil olmuştur. M. Kilba'dan sonra komutanlığa A. Otırba atanmıştır; 2. Tugay Münferit Yedek Bölüğü ("Uragan"- "Saturn") Komutanı A. Otırba ile röportaj. 7 Aralık 2018

³³⁴ Aleksandr Ketia Grubu Gagra taaruzunda Vahtang Enik Grubu ile hareket etmiştir.

³³⁵ Mukba Çiçiko ve askerleri de buraya dahil edilmiştir. 2. Tugay Münferit Yedek Bölüğü

³³⁶ Vitalik Ajiba Grubu Gagra taaruzunda Grigoriy Enik Grubu ile hareket etmiştir.

³³⁷ Ayrıca Gudautalılar da bu gruba dahil edilmiştir

³³⁸ Gagra taaruzunun ikinci günü Vagzal'da meydana gelen çatışmada Pitsunda grubunun komutanı Blap Jora şehit oldu. Onun yerine Nugzar Dolbaya komutan seçildi; 1. Tugay 5. Taburuna bağlı bölük komutanı ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile röportaj. 26 Aralık 2018

Alhas Şakrıl komutasındaki “Uragan”³³⁹ Grubu, Aftandil Gartskia komutasındaki Okaliptüs Grubu, Vilademir (Vova) İnalipa Grubu, Fata Dbar Grubu³⁴⁰, Ruslan Ladarya komutasındaki “Grad” Grubu, “Şeratın” Grubu, Timur Nadaraya Grubu, Kazak (Kozak) Grubu, Gena Kuaratskheliya Vagzal Grubu, Roman Rabaya Tzamans-tiyanski Grubu, Cofik Tüanba Durıpş Grubu.

Taarruz öncesi sağ kanatta Gumista Cephesi’nden Z. Khvartskia ve D. Tüanba Komutasında 30-40 kişilik takviye güç sevk edildi. Z. Khvartskia çatışmaların başında yaralanınca onun yerine A. Ankuab komutan seçildi.

Gagra’daki Gürcü Birliklerinin 40 adet zırhlı araç, onlarca ağır silah, maymatar ve savaş uçaklarının desteğiyle, 4 bin üzerinde silahlı askeri mevcuttu.³⁴¹ Devlet Şurası bu dönemde, Taşkent anlaşması gereği 220 tankın yanı sıra 220 Zırhlı piyade muharebe aracı (BMP), 300 adet top, ayrıca savaş uçakları (toplam 100 adet) ve taarruz helikopterleri (toplam 50 adet) teslim almıştı.³⁴²

Söz konusu harekât öncesi Abhaz Ordusu’nun donatımında, Gürcülerden ele geçirilen 4 tank mevcut idi. Abhazların donatımında tankların haricinde, yüzlerce Gürcü zırhlı aracına karşı duran onlarca BMP mevcuttu.³⁴³ Gagra’daki birliklerde Abhaz Ordusuna bağlı asker sayısı toplam 300 ile 400 kişi³⁴⁴ civarında idi. Taarruza katılan askerlerin birçoğunda silah yoktu. Çatışmalarda Gürcü işgalcilerden silah ele geçirmek en büyük hedefti. Otomatik silahların yanı sıra av tüfekleri ile katılan çok asker vardı. Gagra taarruzunu Albay S. Dbar yönetti.

³³⁹ Gagra taarruzunda Alhas Şakrıl’ın şehit olması üzerine Lihnlı savaşçılardan oluşan “Uragan” Grubu Gagra taarruzu sonrası Adik Otırba Komutasına geçmiştir. Savaş süresince Adik Otırba’nın komutasında Saturn grubunun içinde “Uragan” grubu da yer almıştır.

³⁴⁰ Gagra taarruzuna Fata Dbar komutasındaki savaşçılardan oluşan Mgodzıruxua grubunun dışında Dj on Aji ba komutasında ikinci küçük bir grup daha katıldı.

³⁴¹ V. Paçulya, T.Açugba. XX-XXI. yy eşiğinde Abhazy//Abhazlar, M., 2007, s.109

³⁴² “Özgür Gürcistan”, 5 Aralık 1992

³⁴³ “Özgür Gürcistan”, 20 Ekim 1992

³⁴⁴ Gagra taarruzuna katılan asker sayısı konusunda farklı kaynaklarda çok farklı sayılar verilmektedir. Hepsini inceleyip, görgü tanıklarımı dinlediğimde kişisel görüşüm minimum 300, maksimum 400 askerin katıldığı yönündedir.

GAGRA TAARRUZU BİRİNCİ GÜN

BİRİNCİ TAARRUZ YÖNÜ

1 Ekim 1992 tarihinde Gagra taarruzu “Burya” (fırtına) kod adıyla saat 14.30’da topçu hazırlık ateşiyle başladı.

Topçu hazırlık ateşinden sonra dağlardan Kolhida (Psakhara) yönüne doğru C. Çirikbaya ve Sergey Ankuab’ın olduğu gruplar saldırıya geçti. İlk çatışma, Gürcü muhafızların konuşlandığı Kolhida Köy Kütüphanesi’nin yanında yaşandı. “Şeratin” Grubu ve Daşaev’in ortak Çeçen Müfrezesi yukarıdan tünele giden köprü yönünden ilerlerken,³⁴⁵ Muhamet Kilba Komutasındaki müfreze ve V. Enik komutasındaki Bzıp-Mgudzıruxa Grubu, Kolhida’ya (Psakhara) Mamzışxua’dan incek şekilde harekete geçti.

Şamil Grubu Mamzışxua’dan Kolhida (Psakhara) bölgesine inerek Kolhida Mezarlığı, ortaokulu ve askerlik şubesi yönünden saldırıya katıldı. Kolhida’nın aşğısındaki karayolu köprü ayaklarına bakan cephede bulunan Gürcü Karargâhının olduğu yerde çatışma yaşandı, çatışma sonrası müfreze tekrar yukarı dağ yönüne hareket etti.³⁴⁶

Akşama doğru birinci saldırı yönünde Abhazya Silahlı Kuvvetleri askerleri Psakhara Nehri’ne çıkarak orada konuşlandı.

İKİNCİ TAARRUZ YÖNÜ

Saldırının başlamasıyla birlikte ikinci saldırı yönünden, şehrin güneydoğusundaki ana yol, yolun sağ ve solundan uzak olmamak kaydıyla, G. Enik Grubu,³⁴⁷ G. Çanba Taburu, R. Tarba Grubu, A. Ketia’nın Kudrı Grubu, V. Ajiba Grubu ve T. Nadaraya Grubu ilerledi.³⁴⁸

G. Çanba telsizle diğer grupları yönlendiriyor, koordine ediyordu. Köprü ayaklarına³⁴⁹ varıncaya kadar Gürcülerin 2 mevzisi vardı. Birinci Gürcü mevzisi Pitsunda

³⁴⁵ 2. Tugay 2. Tabur Komutanı ve “Şeratin” Grubu Komutanlarından R. Amıçba ile röportaj. 31 Ocak 2017; “Şeratin” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; D. Kuaratskheliya, S. Dzapş ve A. Lasarya ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj

³⁴⁶ Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017

³⁴⁷ 2. Tugay 5. Tabur 1. Bölük Komutanı V. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017

³⁴⁸ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016

³⁴⁹ Günümüzde “Sabinar” denilen yerin olduğu gölge.

sapağının ilerisinde Gagra yönüne doğru şimdiki Krasni Krest'in olduğu yerde idi.³⁵⁰ Bir tank ana yoldan ilerleyen birliklere ateş açtı. Önce birinci Gürcü mevzisinin orada çatışma yaşandı ve düşman püskürtüldü. Burada 4 top ve yüklü miktarda mühimmat ele geçirildi.³⁵¹

Birinci Gürcü mevzisi aşıldıktan sonra karayolu köprüsü ayaklarına yakın bir yerde bulunan ikinci mevzide Gürcüler Abhazlar'ın bir BMP'sini vurdu. 2. mevzide Gürcülerin 1 tank, 1 BMP'si, 2 de topu vardı.³⁵² Aynı yerde Abhazların tankı isabet alıp hasar gördü, geri çekildi. Bir BMP desteğe geldi. Çatışmalar sona erdiğinde 2. Gürcü mevzisi de ele geçirilmişti.³⁵³

2. Gürcü mevzisi ele geçirildikten sonra karayolu köprü ayaklarının olduğu yere gelinerek orada bekleme kararı alındı.

³⁵⁰ "Krasni Krest" günümüzde Pitsunda sapağını geçtikten sonra soldaki benzinliğin olduğu bölge oluyor.

³⁵¹ Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Komutanlarından T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017

³⁵² "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017

³⁵³ "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017; Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017

ÜÇÜNCÜ TAARRUZ YÖNÜ

Gagra'nın güneyinden sahil ve sahile yakın yerlerden harekete geçen birliklerden İ. Yağan Grubu Bzıp Nehri'nin denize döküldüğü yerden hareket etti.³⁵⁴

Yağan Grubu'nun yanında sol kanatta sahile yakın kısımda A. Ajiba Grubu, N. Bagatelya Grubu ve M. Kapş Grubu ilerliyordu.³⁵⁵

Onların hemen sağında A. Şakrıl ve A. Gartskia Grupları hareket halindeydi.³⁵⁶ Gruplar anayol ve demiryolu arasında ilerliyordu. Ladarya komutasındaki "Grad" Grubu ise anayol ile sahil arası dar bir yoldan gidiyordu.³⁵⁷

İlerleyen birlikler Rustaveli Çiftliği'ndeki çatışma sonrası çiftliği ele geçirdi. Oradan anayola çıktılar. Çiftliğin yukarısında, karayolu köprüsü ve askerlik şubesi yakınında birçok saldırı grubu karşılaştı.

GAGRA TAARRUZU İKİNCİ GÜN

1 Ekim'i 2 Ekime bağlayan gece çevre yolu köprüsünün üstündeki mezarlıkta C. Çirikbaya Bölüğü bekliyordu. O akşam sabaha karşı Gürcüler köprüyü havaya uçurdu. Çirikbaya Grubu köprüye inerek "Kolhoz"³⁵⁸ binası yönüne ilerleyip, Kolhida garajlarının yanındaki yüksekliğe ulaştıktan sonra iki gruba ayrıldı. Birinci grup Mamzişxua'dan Gagra'ya yan yol (çevre yolu) üzerinden ilerlerken; diğer grup ise Kolhida (Psakhara) köy yolundan "Kolhoz" istikametinde saldırıyordu.

2 Ekim sabahı saat 06.00'dan itibaren Abhaz Ordusu'na bağlı diğer birlikler Gagra'yı kurtarma operasyonuna devam etti. Karayolu köprü ayaklarının olduğu bölgeden hareket eden birliklerin bir kısmı düşmanın demiryolu gar bölgesindeki mevzilerine saldırı başlatırken; bazı birlikler de çevreyolundaki tünel istikametine devam etti.

Saat 8.45'de düşmanın iki SU-25 ve iki savaş helikopteri milis kuvvetlerinin hücum birliklerinin sağ ve sol kanatlarını bombaladı.³⁵⁹ Düşman uçaklarının saldırıları aralıklarla tüm gün devam etti.

Yağan Grubu tren istasyonuna varmadan düşmanla çatışmaya girmiş, 2 Gürcü BMP'sini imha etmişti.³⁶⁰

³⁵⁴ İbrahim Yağan Grubu askeri Haldun Leyba ile röportaj 2 ve 3 Kasım 2016

³⁵⁵ M. Kapş ile röportaj. 19 Şubat 2017

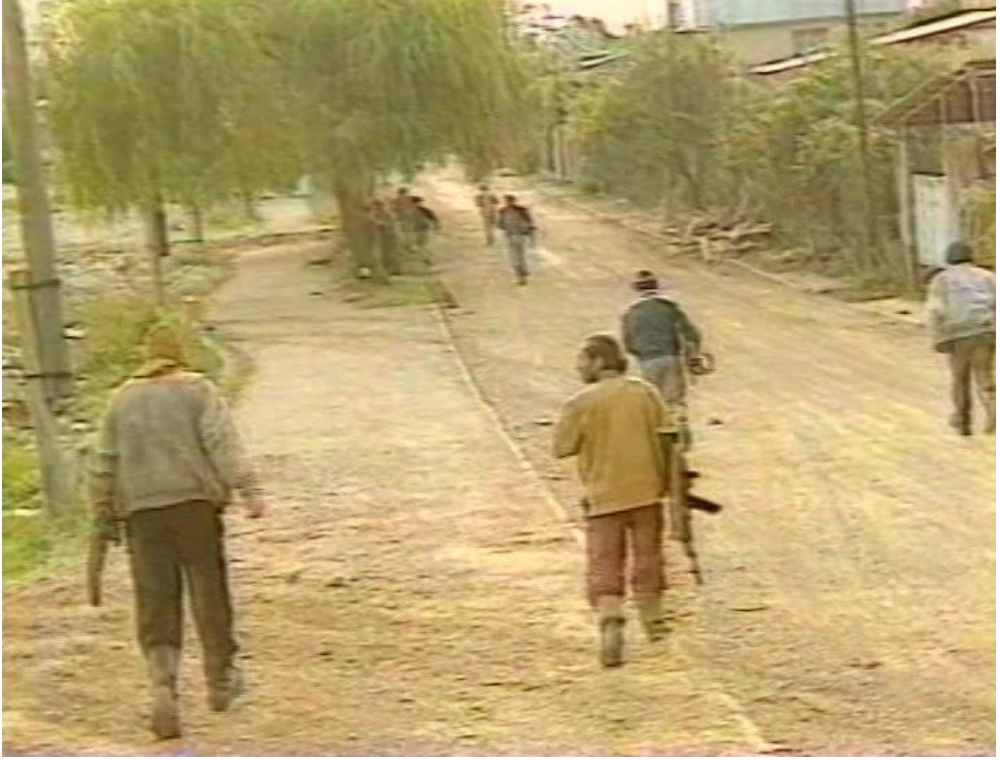
³⁵⁶ "Okalıptus" Grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017

³⁵⁷ "Grad" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017

³⁵⁸ "Kolhoz" binasına Gürcüler "Siharuli" diyorlardı. O dönem "Siharuli çiftliği" olarak adlandırılıyordu. Bu yer "Kabartse" Klinik Rehabilitasyon Merkezine yakın, aşağıdaki köprülerden 500 metre civan olan bölgedir.

³⁵⁹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, liste 1, dosya 1

³⁶⁰ İbrahim Yağan Grubu askeri H. Leyba ile röportaj 2 ve 3 Kasım 2016

A. Gartskiya, A. Şakrıl ve G. Enik grupları da demiryolu gar bölgesinde Gürcülerle yoğun bir çatışmaya girdi.³⁶¹ Guram Dopua'nın hazırladığı timlerden Tolik Leyba'nın timi de tren istasyonuna vararak çatışmaya katıldı.³⁶² Bu esnada anayol boyunca diğer gruplar Gagra içlerine doğru devam ediyordu.

Her iki tarafta da ağır silahların kullanıldığı, şiddetli, kanlı çatışmalar sonrası saat 09.00 sularında düşmanın mevzilendiği demiryolu garı bölgesi ele geçirildi.³⁶³ Buraya yakın hareket eden birlikler demiryolu gar bölgesinin ele geçirilmesinden sonra “Kolhoz” ve “Kabartse”³⁶⁴ KBRC Klinik Rehabilitasyon Merkezi yönüne devam etti.

2 Ekim sabahı erken saatlerde takviye edilen Şamil Müfrezesi tünele giden çevre

³⁶¹ “Okalıptus” Grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017

³⁶² G. Dapua Özel Timi ve 2.Tugay 3.Tabur askeri Z. Kaçuba ile röportaj 6 Haziran 2017

³⁶³ “Okalıptus” Grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskiya ile röportaj 24 Ocak 2017; Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017; Gagra Garnizonu Bölük komutanlarından G. Enik ile röportaj. 24 Mayıs 2017

³⁶⁴ “Kabartse” (KBRC-Klinik Rehabilitasyon Merkezi) Gürcülerin karargâhı ve “Mhedrioni” birliklerinin olduğu bir yerdir.

yolu üzerinden ilerleyip tünelin olduğu yere vardı.³⁶⁵ Burada Gürcü askerler ile çatışmaya girdiler. Çatışma sonrası Şamil Müfrezesi birkaç gruba ayrıldı. Bir grup çevre yolu üzerinden devam ederken, bir grup da aşağı yöne “Kolhoz” ile “Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezi arasındaki bölgeye doğru ilerledi.³⁶⁶

Çirikbaya Bölüğü şiddetli çatışma sonrası “Kolhoz” binasını ele geçirdi. “Kolhoz”un ele geçirilmesinden sonra bölgeye gelen tüm birlikler “Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezi yönüne ilerlemeye devam etti.

“Şeratın” Grubu tünele giden köprüünün oradan ana yola doğru aşağıya inip, “Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezine vardı ve oradaki çatışmalara katıldı.³⁶⁷

“Kolhoz” yönüne inen Şamil Müfrezesi’ne bağlı gruplar ise “Kolhoz” üzerinden çatışmaların devam ettiği “Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezi’ne doğru ilerledi. Abhaz Ordusuna bağlı birçok grup “Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezinin olduğu bölgede bir araya geldi.

Saat 11.00’de süpermarket bölgesinde “Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezi binasında konuşlanan Gürcistan Devlet Şurası Muhafızları ile çatışma yaşandı.³⁶⁸ Binayı ele geçirmek için birlik bırakıldı, diğer hücum grupları binanın etrafından dolaşarak saldırıya devam etti.³⁶⁹

“Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezi’ndeki çatışmadan sonra Şamil Gruplarından biri demir yolunu bölerek sahil yönüne ilerlerken, bir diğer grup tekrar yukarı çevre yolu yönüne hareket etti.³⁷⁰

Taarruza Gagra kampı istikametinde devam edildi. “Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezinin karşısındaki süpermarketin arkasında yüksek katlı apartmanlar vardı. Buraya yerleşen Gürcü askerler 7. kattan sürekli makineli tüfekle ateş açarak, sahilden devam eden A. Ajiba ve N. Bagatelya grupları askerlerinin ilerlemesini engelliyordu. R. Ladarya önderliğindeki grup bu yüksek binaya girerek apartmandaki 9 Gürcü askerini öldürdü.³⁷¹

³⁶⁵ Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017

³⁶⁶ D. Kuaratskhelia, S. Dzapş ve A. Lasarya ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj

³⁶⁷ “Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 2. Tugay 2. Tabur Komutanı ve “Şeratın” Grubu komutanlarından R. Amıçba ile röportaj. 31 Ocak 2017

³⁶⁸ “Okalıptus” Grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017

³⁶⁹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, liste 1, dosya 1

³⁷⁰ D. Kuaratskhelia, S. Dzapş ve A. Lasarya ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj

³⁷¹ “Grad” grubu Komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017

Bu sayede A. Ajiba ile N. Bagatelya Grupları sahil boyunca ilerleyerek Gagra çarşısına, oradan da stada ilerledi.

Çevre yolu üzerinden devam eden Şamil Basayev Müfrezesinin bir grubu da Emniyete yakın bir yere indi. Denize yakın sahilden ve ana yoldan ilerlemeyi sürdüren diğer Abhaz birliklerinin saldırısıyla saat 16.30'da, düşmanın Gagra merkezindeki Abhazy oteli ve Emniyet Binası'nda konuşlanan temel direniş noktaları kırıldı.³⁷² Birçok düşman askeri öldürülürken, birçoğu da kaçtı. Ölen askerlerin arasında Gürcü komutanların cesetleri de vardı. 4-5 BMP ile ciddi miktarda mühimmat ele geçirildi. Emniyet Binası'nda tutuklu bulunan onlarca Abhaz mahkûm kurtarıldı.³⁷³

Bu arada yukarıdan devam eden (yan yol-çevre yolu) M. Kilba komutasındaki askerler XVII. Parti Kongresi Sanatoryumu'na³⁷⁴ ulaştı. XVII. Parti Kongresi Sanatoryumu yakınındaki Gürcü birliklerinin ana güçleri bozguna uğrattı.

Saat 18.30'da "Kabartse" Klinik Rehabilitasyon Merkezi'nin orada bırakılan Abhaz askerleri binayı kuşatarak, direnişi kırdı. KBRC binasında bulunan Gürcistan Devlet Şurası'nın 70 muhafızı esir alındı.³⁷⁵ Çatışmada ciddi miktarda silah ve mühimmat ele geçirildi.³⁷⁶

Emniyet binası ve "Abriskil" Sanatoryumu'ndaki düşman birlikleri püskürtüldükten sonra tüm birlikler Ploşet Gagarin-Joıyagara'ya (12 dere) vardı.

Saat 17.40'da Gürcistan Devlet Şurası Muhafızlarının "Ukrayna"³⁷⁷ Sanatoryumu bölgesindeki direnişi de kırılarak Gagra düşmandan kurtarıldı.³⁷⁸ "Ukrayna" Sanatoryumu alındıktan sonra taarruza ara verildi. Düşman birlikleri "Ukrayna" Sa-

³⁷² AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, liste 1, dosya 1; Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017; "Okaliptus" Grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Garstkia ile röportaj 24 Ocak 2017; G. Dopua Özel Timi ve 2. Tugay 3. Tabur askeri Z. Kaçüba ile röportaj 6 Haziran 2017; D. Kuaratskhelia, S. Dzapaş ve A. Lasarya ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj; "Şeratin" Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017

³⁷³ Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017; 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017; G. Dopua Özel Timi ve 2. Tugay 3. Tabur askeri Z. Kaçüba ile röportaj 6 Haziran 2017; D. Kuaratskhelia, S. Dzapaş ve A. Lasarya ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj; Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; "Şeratin" Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj

³⁷⁴ XVII. parti kongresi sanatoryumunun diğer bir adı "Abriskil" Sanatoryumu. Günümüzdeki ismi "Amra".

³⁷⁵ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, liste 1, dosya 1

³⁷⁶ Abhazy İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017

³⁷⁷ "Ukrayna" Sanatoryumunun şimdiki ismi "Moskova" sanatoryumu

³⁷⁸ Abhazy Cumhuriyeti Devlet Savunma Dairesi Karargâhı Durum Raporu, 3 Ekim 1992

natoryumu'nun ilerisine ve etrafındaki tepelere konuşlandı.³⁷⁹

Gagra'nın kurtarılması için süren ilk iki günlük muharebelerde Abhaz Ordusu'na bağlı birlikler düşmanın 5 taburunu bozguna uğratmış, 100 savaş esiri almış, 9 BMP, 3 top, 2 ARS-7 ve çok sayıda mühimmat ile askeri malzeme ele geçirmişti.³⁸⁰

“UKRAYNA” SANATORYUMU SONRASI TAARRUZUN SEYRİ

E. Şevardnadze 2 Ekim'in akşamında Sohum'a gelerek, “Devlet Şurası 30-40 bin yedek için seferberlik kararı alacak ve gerekli görüldüğü takdirde Abhazyaya 'ya konuşlandırılacak” beyanında bulundu.³⁸¹ Buna karşılık olarak Konfederasyon Parlamento Başkanı Y. Soslambek, “Devlet Şurası 40 bin yedek eri seferber etme cesaretinde bulunacaksa, Konfederasyon da Abhazyaya 'ya Kafkasya'nın en iyi 40 bin evladını gönderecektir” beyanında bulundu.³⁸²

2 Ekim'de, henüz Gagra için çatışmalar devam ederken, Gürcistan Devlet Şurası, Güvenlik Konseyi'nin acil toplanması ve Abhazya'daki durumun görüşülmesi talebiyle BM Genel Sekreteri B. Gali'ye başvurdu. Gürcistan Devlet Şurası Başkan Yardımcısı D. İosiliani imzalı bu belgede “saldırganların (Abhazlar) donanımında, gelişmiş ağır tankların ve hâlihazırda Rusya Ordusu'nun donanımındaki türden diğer modern silahların bulunduğu” ilişkin yalan bilgilere yer veriliyordu.³⁸³

Amerikan Büyükelçisinin tavsiyesi üzerine Gürcistan lideri yardım talebiyle ayrıca NATO'ya da başvurdu.³⁸⁴

Moskova'ya yönelik suçlamalarına rağmen E. Şevardnadze 2 Ekim'de Sohum'da Rusya Savunma Bakanı Yardımcısı G. Kondratiev ile görüştü. Aynı günün akşamında Kondratiev, Kavsadze, Haindrava ve Gürcistan'ın diğer yetkilileri Gudauta'ya giderek Abhazyaya YŞ Başkanı V. Ardznba ile görüştü.³⁸⁵

³⁷⁹ Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tuğay Komutanı, Abhazyaya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016; Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017; “Okalıptus” Grubu ve 2. Tuğay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017; D. Kuratskhelia, S. Dzapş ve A. Lasarya ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj;

“Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; Abhazyaya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs; “Grad” grubu Komutanı, 2. Tuğay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017

³⁸⁰ Abhazyaya Cumhuriyeti Devlet Savunma Dairesi Karargâhı Durum Raporu, 4 Ekim 1992

³⁸¹ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazyaya'nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum 2013. Cilt-2, s.54

³⁸² “Özgür Gürcistan”, 6 Ekim 1992

³⁸³ Abhazyaya ve Güney Osetya'da çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. M., 2008, s.71

³⁸⁴ S. Jidkov, Küçük İmparatorluğun Meydan Okuması, Maykop-1996, s.246

³⁸⁵ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazyaya'nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum 2013. Cilt-2, s.54

2 Ekimde “Ukrayna” Sanatoryumunda Albay S. Dbar saha komutanları ile yaptığı toplantıda, müteakip eylem planlarını görüştü. Komutanlık, birliklerin dinlenmeleri için 3 gün ara verdi.

Abhaz Birlikleri takibi durdurunca, düşman toparlandı ve “Ukrayna” Sanatoryumunun karşısında inşaat halindeki köprü yakınına yoğunlaştı.

3 Ekim’de düşman hava kuvvetleri iki SU-25 uçağı ve iki savaş helikopteri ile Gagra’yı bombaladı. 4 Ekim’de Saat 7.10’da iki düşman SU-25’i Gagra’yı bombaladı, şehirde yıkımlar ve sivil kaybı meydana geldi.³⁸⁶

3 Ekim’de, düşmanın 2 adet SU-25 savaş uçağı ve 2 savaş helikopteri Gagra şehrine saldırıda bulundu.³⁸⁷ Rusya’nın arabuluculuğı sayesinde görüşmeler 3 Ekim’de tüm gün ve 4 Ekim gecesi saat 03.00’e kadar devam etti, fakat hiçbir sonuç alınmadı.

3 Ekim gününün ilk yarısında Rus askeri gözlemciler, “*Psow noktasından Rusya tarafına, Devlet Şurası Birlikleri’ne bağlı yaklaşık bin askerin silahsız olarak Rusya sınırına kabul edilmesi isteğı iletildi. Moralleri tamamen çökmüş durumda ve konumlarından dağınmık şekilde çekiliyorlar*” bildiriminde bulundu.³⁸⁸

E. Şevardnadze ile beraberinde A. Kavsadze, G. Lominadze ve diğerleri Gagra yenilgisiyle çöküş yaşayan Gürcü birliklerine moral vermek amacıyla Geçrıpş’e gitti. Üst düzey yetkililerden oluşan heyet Gagra’yı terk eden insanlarla, ayrıca orada konuşlanan Gürcü Silahlı Kuvvetleri Birliklerinin temsilcileriyle görüştü. Sohum’a dönüşte Gürcistan heyeti üyelerini taşıyan helikopter saldırıya uğradı. Gürcistan Devlet Şurası’nın resmi bildirisine göre 3 Ekim saat 18.20’de Gagra bölgesinde, “*E. Şevardnadze ve beraberindeki kişilerin bulunduğu helikoptere saldırı düzenlenmiş ve tanımlayıcı işaretleri bulunmayan helikopterden ateş açılmıştır.*”³⁸⁹ denildi. Gürcü helikopteri Geçrıpş’a dönmek zorunda kaldı.

3 Ekim’de Grozni’de Çeçenistan Devlet Başkanı C. Dudayev’in katılımı ile KDHK Olağanüstü Kongresi düzenlendi. Kafkas Halkları Forumu “Konfederasyonun Kafkasya’nın tüm halklarının çıkarlarını savunacağını” beyanla, teşkilat ismini Kafkasya Halkları Konfederasyonu (KHK) olarak değiştirirken, saflarına Kozakları da kabul etti. Son karar bazı gözlemciler tarafından, “*Konfederasyonun, bölgenin dağılı olmayan kesiminin de üye olmasına olanak tanıyarak etki sınırlarını genişlet-*

³⁸⁶ Abhazya Cumhuriyeti Devlet savunma dairesi karargâhi durum raporu 4 Ekim 1992

³⁸⁷ Abhazya Cumhuriyeti Devlet savunma dairesi karargâhi durum raporu 4 Ekim 1992

³⁸⁸ Abhazya: İlan Edilmeyen Savaşın Kronolojisi, B.2 Moskova-1993, s.169

³⁸⁹ “S. Petersburgskie Vedomosti”, № 229, 6 Ekim 1992

me isteği” olarak yorumlandı.³⁹⁰

3 Ekim 1992 tarihinde Kafkas Dağlı Halkları Konfederasyonu olağanüstü oturumunda bir takım kararlar alındı. Alınan kararlar gereği:

“1- *Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu ismi, Kafkasya Halkları Konfederasyonu olarak değiştirilecektir. Bundan böyle Konfederasyon tüm Kafkasya halklarının çıkarlarını savunacaktır.*

2- *‘Kafkasya Kahramanı’ unvanı onaylanmıştır. Bu unvana ilk olarak Abhazya’nın özgürlüğü ve bağımsızlığı için şehit düşen gönüllüler layık görülmüştür.*”³⁹¹

Askeri Birlikler operasyonun diğer evresinin başlamasıyla beraber iki yön halinde “Abriskil” Sanatoryumu karşısından, çevreyolu üzerinden Mamzışxua Dağı’na gönderildi. Birlikler dağlardan 80 kilometrelik yolu aşp, düşmanın sağ kanadını dolayarak ilerledi.³⁹²

Birinci yön olarak M. Kilba komutasındaki Müfreze, C. Tüanba Durupş Grubu, A. Şakrıl “Urgan” Grubu ve Hankarov ile Daşaev’in ortak Çeçen Müfrezesi, 400 metre rakımdan hareket etti.³⁹³ Bu yöne giden tüm birliklere M. Kilba komutanlık etti.

İkinci yön olarak Ş. Basayev Müfrezesi ve M. Kapş Grubu 800-900 metre rakımdan hareket etti. Bu yöne giden gruplara da Ş. Basayev komutanlık etti.

5 Ekim gece saat 03.00’te Pitsunda’dan bir adet Raduga-6 teknesi, iki adet Admiralski teknesi ve birkaç ufak tekneyle İbrahim Yağan komutasındaki Kabardey ve Abhaz askerler sabah saat 08.00 gibi Bağrıpsta (Holodnaya Reçka) denilen yere çıkarma yaptı.³⁹⁴ Abhazların başında komutan olarak Lova Katiba bulunuyordu. İlk Yağan’ın olduğu gemi kıyıya yanaştı. Nöbet değişimine giden Gürcü Birliği’ni pusuya düşürdü.³⁹⁵ Bir otobüs, 1 Volga araba ve 1 zırhlı personel aracı (BTR) imha

³⁹⁰ “Sovyet Rusya”, 6 Ekim 1992

³⁹¹ O karanlık Günler. Belgelerle Abhaz halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum-2004, s.204

³⁹² S. Dzapş ile röportaj. 26 Ocak 2017; Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017; Bzıp Cephesi Karargâh Amiri L. Gitsba ile röportaj. 3 Kasım 2016; “Okalıptus” Grubu ve 2. Tuğay 1. Tabur Komutanı A. Gartsia ile röportaj 24 Ocak 2017; M.Kapş ile röportaj. 19 Şubat 2017.

³⁹³ 2. Tuğay Münferit Yedek Bölüğü (“Urgan”-“Satum”) Komutanı A. Oturba ile röportaj. 7 Aralık 2018; Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tuğay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 19 Aralık 2018.

³⁹⁴ Deniz Kuvvetleri Komutan Yardımcısı L. Bganba ile röportaj. 23 Ocak 2017; İbrahim Yağan grubu askeri H. Leyba ile röportaj 2 ve 3 Kasım 2016.

³⁹⁵ Deniz Kuvvetleri Komutan Yardımcısı L. Bganba ile röportaj. 23 Ocak 2017; H. Leyba ile röportaj 2 ve 3 Kasım 2016.

edildi. Çatışma 20 dakika sürdü.³⁹⁶ Daha sonra yolun kontrolü sağlandı, birkaç ufak çatışma daha yaşandı ama Gürcüler bölgeye sokulmadı.

5 Ekim 1992, güncel verilerine göre Gürcistan Devlet Şurası Kuvvetleri savunmanın ön hattına asker ve teçhizat takviyesi yaptı.³⁹⁷

5 Ekim saat 10.20’de güç ve araç düzenlemesini yapmasını takiben Gürcü Birlikleri Abhaz mevzilerine topçu ateşi açtı, saat 10.40’da ise saldırıya geçti.³⁹⁸ Düşman, top ve tanklardan açılan karşı ateşle püskürtüldü.

Saat 13.20 ile 14.00 arası düşman hava kuvvetlerinin 2 SU-25 uçağı Abhaz milis kuvvetlerinin “Ukrayna” Sanatoryumu ve karayolu köprüsü bölgesindeki mevzilerini bombaladı.³⁹⁹

Kısa bir süre sonra onlara katılan iki savaş helikopteri Mİ-24’den biri Abhaz milis kuvvetlerinin ateşiyle vuruldu.

Düşman hava kuvvetleri, Abhaz birliklerinin mevzilerine ciddi bir zarar veremedi. Abhaz birlikleri saat 14.50’de genel taarruza başladı.

Karayolu üzerinden G. Çanba komutasındaki ana kuvvetler taarruza başladı.⁴⁰⁰ İki tank ve piyadeler harekete geçti. Yola mayın döşeyen Gürcüler “Ukrayna” Sanatoryumu üstündeki yüksek tepelerden makinalı tüfeklerle ateş ediyordu.⁴⁰¹

Sanatoryumdan 500 metre sonraki dönemde tanklardan biri yolda mayına çarparak hasar gördü.⁴⁰² Gürcülerin mevzilendikleri yer yolun tam kıvrıldığı, yön değiştirdiği noktada olduğu için, o noktaya tam varılmadan görülemiyorlardı. 1-2 saatlik çatışma oldu.⁴⁰³

Saat 17.50’de, milis kuvvetleri birlikleri çatışmalarla mayınlı köprü ve yol ile en zorlu kayalık bölgeye girdi ve Bağrıpsta (Holodnaya) Nehri’ne ulaştı. Yeniden gruplanma sonrası saat 18.00’de düşman hattı kırıldı. Tsandırıpş (Gantida) yamacında ise taarruz sonucu düşman direnci tamamen bertaraf edildi.

³⁹⁶Deniz Kuvvetleri Komutan Yardımcısı L. Bganba ile röportaj. 23 Ocak 2017;H.Leyba ile röportaj 2 ve 3 Kasım 2016.

³⁹⁷ Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Dairesi Karargâhı Durum Raporu 6 Ekim 1992

³⁹⁸ Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Dairesi Karargâhı Durum Raporu 6 Ekim 1992

³⁹⁹ Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Dairesi Karargâhı Durum Raporu 6 Ekim 1992

⁴⁰⁰ Temmuz taarruzunda Gumısta Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarıbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁴⁰¹ Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017.

⁴⁰² “Gorets” Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017

⁴⁰³ “Grad” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017.

M. Kilba'nın komuta ettiği yönde "Saturn", "Uragan", C. Tüanba Durıþ Grubu ve Hankarov-Daþaev'in ortak Çeçen Müfrezesi Bağrıþta'nın (Holodnaya Reçka) üzerinde bulunan dağlık Anıkhapsta (Grebeþok) mevkinde ilerlerken "Uragan" Komutanı Alhas Şakrıl ve yanındaki askerler girdiği çatışmada dışman askerleri tarafından öldürüldü.⁴⁰⁴ Anıkhapsta'daki (Grebeþok) çatışmadan sonra Gürcüler mevzilerini terk ederek kaçtılar. Yönlerine devam eden gruplar Bağrıþta'ya (Holodnaya Reçka) indiler.

5 Ekimi 6'sına bağlayan gece Tsandrıþ Köprüsü'ne çıkmak için Basayev'in Müfrezesi Bağrıþta (Holodnaya Reçka) Irmağı'na, Kapş Grubu ise Haşupse Nehri'ne, diğer Abhaz askerleri Açmadara Köyü civarına inmeye başladı. 6 Ekim saat 05.00'de Basayev Müfrezesi Bağrıþta Irmağı'na ulaştı. Abhaz askerleri Açmarda Köyü'nden aşağı yola inerek oradaki Gürcü kontrol noktası ele geçirdi.

⁴⁰⁴ 2. Tugay Münferit Yedek Bölüğü ("Uragan"- "Saturn") Komutanı A. Otrba ile röportaj. 7 Aralık 2018; Temmuz taarruzunda Gumısta Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Millî Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 19 Aralık 2018.

Abhaz Ordusu'nun taarruzuna direnemeyen düşman birlikleri tankları, mühimmat ve silahlarını bırakarak Geçriş yönüne çekilmeye başladı. Sonrasında bir kısmı yakın çevredeki orman, dağ ve köylere gizlenirken; bir kısmı da silahlarını bırakarak Rus-Abhaz sınırını geçti ve enterne oldu.

6 Ekim 1992 sabahı saat 6.40'da Rusya Federasyonu sınırında Abhazya Cumhuriyeti Bayrağı dalgalanmaya başladı.⁴⁰⁵ Abhazya'nın kuzeybatı kesimi işgalcilerden kurtarılmıştı.

7 Ekim'de çatışmalar sırasında Rusya tarafına kaçan Gürcistan Ordusu'na bağlı birlikler sivil uçaklarla Tiflis'e tahliye edildi. Adler hava ve deniz limanlarında birikmiş mülteciler (3640 kişi) denizyoluyla Sohum'a gönderildi.⁴⁰⁶

Gagra savunmasının kaybedilmesinden sonra bir grup askerle dağlarda gizlenen General Karkaraşvili, oradan 8 Ekim'de helikopterle tahliye edildi.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Dairesi Karargâhı Durum Raporu 6 Ekim 1992.

⁴⁰⁶ "Krasnaya zvezda", 9 Ekim 1992; Abhazya: İlan Edilmeyen Savaşın Kronolojisi. B.3 Moskova-1993, s.261-262

⁴⁰⁷ Abhazya: İlan Edilmeyen Savaşın Kronolojisi. B.2 Moskova-1993, s.252

Psou sınırından kaçamayıp dağlara yönelen bazı Gürcü Birlikleri Salme, Eybga gibi yerlerde bir süre saklandılar.

10 Ekim 1992 tarihinde AC YŞ Basın Servisi açıklamada bulundu:

“Son günlerde Gürcistan medyası, resmi temsilcileri yoğun bir şekilde Rusya veya üçüncü bir tarafın silahlı kuvvetlerinin Abhazyaya savunma güçlerine gelişmiş zırhlı araçlar verdiği ve Abhazların Gagra bölgesinde askeri başarısını bunun sağladığı yönünde söylentiler yaymaktadır. Abhazyaya Cumhuriyeti Yüksek Şurası Basın Servisi, ne Rusya Federasyonu, ne de başka bir üçüncü tarafın silahlı kuvvetlerinin Abhazyaya savunma güçlerine her hangi bir zırhlı araç vermediğini bildirir. Abhaz tarafının tasarrufundaki tüm teçhizat ganimettir ve savunma güçleri askerleri tarafından Abhazyaya topraklarına saldıran Gürcistan Devlet Şurası Kuvvetleri’nden ele geçirilmiştir. Bunu ele geçirilen savaş araçları ve çekicilerinin karoseri, şanzıman ve motorlarının fabrika numaraları açıkça kanıtlamaktadır, örneğin BMP-2 şanzıman 765.SB.117 S09.AT 133014, motor UTD 20SŞ07KT2001 SB286, BMP-1: şanzıman 765SB117, E07RT9212, motor E10İT3826, BRDM: karoseri 10076156, çekici karoseri MTLBV 110108039, 110188161, 110068039, 110048088, 110128039, 110028039.”⁴⁰⁸

BİRİNCİ DÜNYA ABHAZ-ABAZİN HALK KONGRESİ

Abhazyaya’nın kuzey batı kesiminin kurtarılmasından sonraki tarihler olan 7 ve 8 Ekim’de Abhazyaya’nın tarihi merkezi Lıhı Köyü’nde Birinci Dünya Abhaz-Abazin Halk Kongresi düzenlendi. Öncesinde birçok kişi “kongrenin Çerkesk’te yapılmasını önermiş, fakat V. Ardzınba kararında ısrar etmişti.”⁴⁰⁹

Kongreye, Türkiye, Almanya, Fransa, Suriye, Hollanda başta olmak üzere yurtdışından gelen 125 delege, ayrıca Moskova, Sankt Petersburg, Rostov na Donu, eski SSCB diğer şehirlerinden, Kabardey Balkar, Adıgey, Çeçenistan, Dağıstan, Kıyı Boyu Şapsığ ve Abazaşa’tan⁴¹⁰ Kongrenin çalışmasına belirlenen 140 delegeden 125’i katıldı.⁴¹¹

Kongre çalışmasına, Abhazyaya Cumhuriyeti Yüksek Şura Milletvekili Said Tar-

⁴⁰⁸ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, liste 1, dosya 1

⁴⁰⁹ O. Etluhov. Kan Çekmesi. Moskova-2003, s.75

⁴¹⁰ “Abazaşa” Karaçay Çerkes’te yaşayan Aşuva ve Aşkaruva’ların yaşadığı bölgeye verilen yerel Abazaca isimdir.

⁴¹¹ Abhazyaya: ilan edilmeyen savaşın kronolojisi. B.2 M. 1993, s.176

kil'in açılış konuşması ile başladı.

Ardından söz alan Abhazya lideri V. Ardznba, “Biz, Abhazlar başkasına ait hiçbir şeyi istemiyoruz, biz kimseye saldırmadık, bize saldırdılar. Ve biz vatanımızın özgürlüğü için savaşma hakkına sahibiz” vurgusunu yaptı.

V. Ardznba konuşmasında öncelikli görevleri şöyle belirledi:

“1. Vatanımızda Abhazların ve XIX. yy Rus-Kafkas savaşı sırasında sürgün edilen diğer dağlı halkların diaspora mensuplarının hukuki statüsü geri kazandırılmadır. Bu konu ilgili devletlerin yetkili kurumları ve BM gündemine taşınmalıdır.

2. Parlamento çifte vatandaşlık kanununu kabul etmelidir; başta Türkiye ve Rusya, sonra diğer devletlerde konsolosluklar açılmalıdır. Kuzey Kafkasya bölgelerine Abhazya temsilcileri gönderilmelidir.”⁴¹²

Yurtdışındaki Yurttaşlarla Kültürel İlişkiler Derneği “Apsadgil” Başkanı Y. Argun’un teklifi üzerine, kongre delegeleri, Divan, Basın Komisyonu ve Basın Sekreterini seçti.

Tüm Abhaz diasporası, ayrıca kardeş Kuzey Kafkasya devletleri ve Abhazya temsilcilerinin konuşmalar yaptığı iki günlük yoğun çalışmalar sonrasında Kongre Yürütme Kurulu’nu seçti. Başkanlığa Dr. T. Şamba (Moskova diasporası), Başkan Yardımcılığına S. Tarkil (Abhazya Cumhuriyeti), M. Gomova (Abazin halkı adına), A. Çüşba (Türkiye diasporası), N. Açūlahua (Avrupa diasporası), Y. Kazan (ABD diasporası) ve F. Arūytāa (Ortadoğu diasporası) seçildi.

Kongrede bildirge okundu, BM’e, Kafkasya halklarına, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı ve Yüksek Şurasına, Gürcistan halkına ve Gürcistan Devlet Başkanı E. Şevardnadze’ye sesleniş konuşmaları yapıldı, başvuru ve diğer belgeler kabul edildi.

Kongrenin kabul ettiği Bildirge’de şu ifadelere yer verildi:

“Biz, Abhaz-Abazin halk temsilcileri 7-8 Ekim 1992 tarihinde Abhazya Cumhuriyeti Lıhni Köyü’nde Birinci Dünya Kongresi’ni düzenledik ve işbu beyanati kabul ettik.

Abhaz-Abazin halkı kaderin cilvesiyle 100 yılı aşkın süredir ayrılmıştır. Diasporamız Türkiye, Suriye, Ürdün, Almanya, ABD ve diğer ülkelerde bulunmaktadır. Biz, ilk kez tarihi anavatanda toplandık. Sevinçle ve umutla, Abhazya mız’ın, Kaf-

⁴¹² O karanlık günler. Belgelerle Abhaz halkının 1992-1993 vatan savaşı kronolojisi, Sohum 2004, s.210

kasya ve tüm dünya halklarına sevgi ve barış, hoşgörü ve dostane duygularını ifade ederek toplandık.

Halkımız tarihinde büyük ulusal trajediler yaşamak zorunda kaldı. Rus-Kafkas savaşı sırasında ve özellikle savaş sonrası halkımızın yarısından fazlası yurtlarından kovuldu ve yabancı ülkelere sınır dışı edildi. Onlar talan edilmiş yurtlarını, yağmalanan köylerini, tecavüz edilen evlerini, atalarının kutsal mezarlarını süngülerle itilerek terk ettiler. Sürgün edilenler uzak ülkelerde yuva buldular, ama Abhazya trajedisinin yaralarını sarıp iyileşemedi.

En trajik olanı bir bütünün parçalanması, kan bağlarının kopartılması olmuştur. Birbirimizin varlığını biliyorduk, birleşmeye çalıştık, fakat SSCB'deki siyasi zorluklar, devlet sınırları ve totaliter rejimin "demir perdeleri" bu birleşmeyi engelledi. Ancak son yıllardaki olumlu demokratik değişimler katı kısıtlamaların kaldırılmasını sağladı. Nihayet etnik-kültürel bütünlüğü canlandırmak için birbirimize kavuştuk.

Ne yazık ki, bizi barış içinde mutlu bir ülke karşılamadı. Bugün vatanımız tehlikede. 14 Ağustos 1992'de Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri Abhazya Cumhuriyeti'ne saldırı başlattı. Saldırı ile Abhaz soyunun kırımı, Abhaz Devletinin tasfiyesi, gayri Gürcü nüfusun Abhazya'dan sürgün edilmesi ve mono etnik üniter Gürcü Devleti'nin kurulması amaçlanmaktadır.

Bu deli imparatorluk planına siviller dâhil olmak üzere yüzlerce kurban verildi. Abhazlara soykırım uygulandı. Vahşileşen işgalcilerin teröründen kurtulmak isteyen binlerce yurttaşımız yurtlarından kaçmak zorunda kaldı. Halkımız ikinci bir tehcir yaşamaktadır.

Halkımız vatan savunması için ölümüne ayağa kalkmıştır. Abhazya işgale karşı yalnız değildir. Onlarla birlikte Adıgeler, Çeçenler, Osetinler, Dağıstanlar, Ruslar, Ermeniler, Kozaklar, Rumlar, Almanlar, Ukraynalılar, Megreller vd kardeşlerimiz de Abhazya'nın onuru ve haysiyetini savunmaktadır. Abhazya'nın özgürlüğünü Moskova'dan, Sankt Petersburg'dan ve Rusya'nın diğer şehirlerinden gelen Ruslar da savunmaktadır. Hepsi buraya kalplerinin seslerini dinleyerek geldiler. Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri'nin Abhazya Cumhuriyeti'ne saldırısı, Rusya Federasyonu Yüksek Şurası, Türkiye Cumhuriyeti, Kazakistan, Başkörtöstan hükümetleri ve tüm Kuzey Kafkasya devletleri tarafından kınanmıştır. Abhazya'nın kurtuluş savaşını, Kafkasya Dağlı Halklar Konfederasyonu ve dünyanın birçok ülkesindeki sivil toplum-siyasi hareketi desteklemektedir. İnsani yardım veren veya vermeye hazır ülke

sayısı artmaktadır. Hepsine minnettarız. Özellikle Abhazya'nın özgürlüğü için muharebe meydanında kahramanca şehit olanlar önünde saygıyla eğiliyoruz.

Fakat biz kan dökülmesini istemiyoruz. Gürcistan Devlet Şurası işgal güçlerinin koşulsuz çıkartılmasını, Rusya Federasyonu Yüksek Şurasının Abhazya ile ilgili 24 Eylül tarihli Kararnamesi'nin uygulanmasını, mültecilerin yurtlarına geri dönmesini ve Abhazya'nın anayasal kurumlarının faaliyetinin yenilenmesi için gerekli şartların oluşturulmasını talep ediyoruz.

Kongre, Abhaz-Abazin halkının, ancak diasporanın tarihi vatana geri dönmesi ile korunabileceğinin beyan ediyor. Bir ulusun parçalanarak ayrı yaşamasına son verilmelidir. Bu konunun kolay çözülemeyeceğinin bilincindeyiz. Geri dönüş süreci uzun olabilir ve zamana yayılabilir. Fakat başka şansımız yok ve ancak tarihi vatanımızda birleşebiliriz. Bizim birleşmemiz hiç kimseye tehdit oluşturmayacaktır.

Birleşme arzumuzun nedeni Abhaz-Abazin diasporasının yaşadıkları ülkelerde ayrımcılığa veya kısıtlamaya maruz kalması değildir. Aksine, atalarımızı ve bizi zor günlerde bağırlarına basan halklara müteşekkirimiz. Tarihi vatanda birleşme çabamız bir halkın genel insani ahlak normlarına, uygar dünyada genel kabul gören insan ve ulus haklarına uygun, doğal arzusudur.

Abhaz-Abazin halkının tarihi vatanda birleşmesinin zoraki olmasını istemiyoruz. Vatanımızdan zorla sürgün edildik, zulmün ne demek olduğunu iyi biliriz, dolayısıyla vatanımıza dünya toplumunda genel kabul gören hukuk normları çerçevesinde, barışçıl, uygar yollarla geri dönmek istiyoruz. İleri görüşlü dünya kamuoyunun, Abhazya Cumhuriyeti ve diasporamızın yaşadığı ülkelerin hükümetlerinin desteğini bekliyoruz.

Diasporamız kendisini daima Abhaz-Abazin halkının bir parçası olarak görmüştür, mümkün mertebeye Abhazya'nın ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmaya hazırdır. Diaspora temsilcilerine siyasi ve seçim hakları dâhil olmak üzere Abhazya Cumhuriyeti vatandaşlığının verilmesi Abhaz-Abazin halkının birleşmesinin başlangıcı olabilecektir. Dünya Abhaz-Abazin Halk Kongresi bu teklifi Abhazya Cumhuriyeti üst makamlarına sunmakta ve konunun olumlu çözümlenmesini arz etmektedir.

Birinci Dünya Abhaz-Abazin Halk Kongresi temsilcileri olarak bizler, işbu beyanatla halkımızın tarihi irade ve arzusunu kabul ve deklare ediyoruz.⁴¹³

⁴¹³ A. Avidzba & V. Çamagua, "Abhazya Cumhuriyeti" Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993. Sohum 2017, s.74-75-76

Abhazya Cumhuriyeti hükümeti 9 Ekim 1992’de Abhazya’yı savaş nedeniyle terk eden Gürcü kökenli insanlar için bir beyanda bulundu:

“Son günlerde Abhazya’da askeri harekâtların sıklaşmasına bağlı olarak yerli Gürcü nüfusun bir kısmı ülkeyi terk etmiş ve gitmeye de devam etmektedir. Gürcü kökenli insanların yurtlarını, evlerini, malını bırakmalarına, paniğe kapılmalarına hiçbir sebep yoktur. Abhazya yönetiminin defalarca beyanda bulunduğu üzere, Abhaz halkı Gürcü halkı ile savaş halinde değildir. Abhazlar sadece Abhazya Cumhuriyeti’nin bilgisi ve onayı dışında Anayasaya aykırı olarak Abhazya topraklarına giren Gürcistan Devlet Şurası Silahlı Kuvvetleri’yle savaşmaktadır. Abhaz halkının bu kuvvetlere tutumu, hiçbir şekilde Abhazların barış ve dostluk ortamında yaşadığı ve yaşamaya devam edeceği Abhazya’nın Gürcü kesimini kapsamamaktadır.

Gürcülere, aynı şekilde çok uluslu Abhazya nüfusunun diğer halk temsilcilerine, eskiden olduğu gibi tüm medeni hakları, siyasi, ekonomik, kültürel alanlarda çalışma olanakları garanti edilmektedir. Ve sadece cezai suçlar işleyen kişilere yaptırım uygulanacaktır.

Abhazya Cumhuriyeti Hükümeti ikamet yerlerini terk edenlere evlerine DÖNMEYE ve günlük yaşamlarına, çalışmalarına devam etmeye ÇAĞRIDA BULUNMAKTADIR. Hükümet, Abhazya sınırlarında, insan haklarının, vatandaşların haysiyetini ihlallerin kararlılıkla önleneceğini garanti eder.

*Abhazya Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkanı
Vaja ZARANDİYA
Gudauta, 9.10.1992”⁴¹⁴*

BİRİNCİ TSUGUROVKA TAARRUZU

Gagra taarruzu sırasında Abhazya askeri komutasında Sohum’a taarruz planı geliştirildi.⁴¹⁵ Gumista Cephesi Komutanı M. Khvartskia düşmanı imha etmeleri, Sohum’a hâkim konumda bulunan stratejik öneme sahip tepeyi ele geçirmeleri ve Sohum’a genel taarruza başlayana kadar düşmanı engellemeleri göreviyle Abhaz Birliklerini 513. rakımlı Tsugurovka Tepesi’ne gönderdi.⁴¹⁶ Operasyon için Afon ve Eşira’lı gönüllü savaşçılar ile L. Tsugba, A. Berzenya, R. Bigua, K. Ayudzba komu-

⁴¹⁴ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 9, 9-11 Ekim 1992

⁴¹⁵ M. Khvartskia, G. Dopua, N. Conua ve bazı üst düzey komutanların bildiği operasyon gizli tutuluyordu; G. Dopua ile röportaj. 5 Ocak 2019

⁴¹⁶ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar), Sohum-2010, s.108

tasımdaki gruplardaki gönüllülerden iki küçük birlik oluşturuldu.⁴¹⁷ Bu iki birliğin komutası R. Halbad ile Z. Dasaniya'ya verildi.⁴¹⁸

Taarruz planına göre gruplar yukarı Eşira bölgesinden ayrı yönlerden hareket ederek Tsugurovka tepesinin zirvesine doğru ilerleyecek, belirlenen koordinatlarda bir araya geleceklerdi. R. Halbad komutasındaki 30 kişilik Abhaz birliği Tsugurovka tepesini ele geçirmek için yukarı Gumista Köprüsü'nün birkaç yüz metre ilerisinden suyu aşarak karşıya geçecek, oradan da tepeye tırmanacaktı. Fakat yağın aşırı yağmurlar nedeniyle Gumista suyu yükselince, grup karşıya geçemedi. Bunun üzerine harekât yönü değiştirildi. R. Halbad ve Z. Dasaniya komutasındaki iki grup Yukarı Gumista köprüsünün üstünden karşıya geçip, düşmanın kontrol noktasını etkisiz hale getirip, köprünün hemen yanından tepeye çıkılmasına karar verildi.

Ertesi gün gece saat 02.00 gibi hareket edildi. İki gruptan oluşan askerler köprüyü geçer geçmez yukarı tepeye doğru hareket etti.⁴¹⁹

Gece boyunca tepayı tırmanan Abhazya askerleri 7 Ekim öğleden sonra saat 16.00 gibi tepeye vardı. Oldukları yerde birkaç gün beklediler, bu arada keşif ve kontrollerini yaptılar. Keşif kolu çalışmasını sürdürürken konuşlandıkları tepenin diğer yakasında bir Gürcü karargâhı olduğunu tespit etti.

Düşmanın oradaki gücü tespit edildikten sonra gelebilecekleri yol güzergâhı üzerine mayınlar döşendi. Sonra karargâha saldırı düzenlenip düşman birliği imha edildi.

Ardından gelebilecek düşman saldırısı için tepedeki hâkim noktalara mevziler kazılıp savunma hattı oluşturuldu. Gürcüler hemen bölgeye zırhlı araçlar sevk etti ve ertesi günü saldırıya geçti. Bu arada diğer Abhaz Birliklerinin yapacağı genel Sohum taarruzu gerçekleşmedi. Gruplardan birinin komutanı Z. Dasaniya takviye güç getireceğini söyleyerek tepeden ayrıldı.

Düşman Birlikleri birkaç gün süreyle belirtilen yükseklikteki savunma hatlarına saldırılar düzenledi. Sağanak yağmur altındaki düşman saldırılarında onlarca şehit ve yaralı verildi. Mevcut şartları değerlendiren komutan geri çekilme kararı aldı. Tsugurovka mevzilerini bırakmak ve kayalardan Gumista köprüsüne inilmek zorunda kalındı.

⁴¹⁷ M. Geriya, R. Kutsniya, G. Acincal, M. Cokua ve E. Hapat ile röportaj. 7 Aralık 2018; N. Andrbua ile röportaj. 18 Aralık 2018

⁴¹⁸ M. Geriya, R. Kutsniya, G. Acincal, M. Cokua ve E. Hapat ile röportaj. 7 Aralık 2018

⁴¹⁹ N. Andrbua ile röportaj. 5 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; O. Kucba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; M. Geriya, R. Kutsniya, G. Acincal, M. Cokua ve E. Hapat ile röportaj. 7 Aralık 2018

SAVUNMA BAKANLIĞI VE GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NIN KURULMASI

11 Ekim 1992 tarihinde Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası Divanı, AC Savunma Bakanlığı'nın ve Genelkurmay Başkanlığı'nın kurulmasına ilişkin Kararname yayınladı. Savunma Bakan Vekili olarak Albay Vladimir Georgieviç Arşba; AC Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı olarak da Sultan Aslanbekoviç Sosnaliev atandı. Savunma Bakan Vekili olarak Albay Vladimir Georgieviç Arşba, Abhazya Cumhuriyeti Düzenli Silahlı Kuvvetlerinin oluşturulmasına başlayacaktı.

ABHAZYA CUMHURİYETİ SAVUNMA BAKANLIĞI'NIN KURULMASI KARARNAMESİ

“Abhazya Cumhuriyeti'nin savunması ve devlet güvenliğinin sağlanması amacıyla ve Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri'nin saldırısına bağlı olarak Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanının kararı:

1. *Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı kurulmuştur.*
2. *Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakan Vekili olarak Albay Vladimir Georgieviç Arşba atanmıştır.*
3. *Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı Vekili Albay V. G. Arşba iki haftalık sürede Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı'nın onayına Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının tüzüğü, yapısı ve kadrosunu sunacaktır.*
4. *İşbu kararname kabul edildiği tarihte yürürlüğe girer.*

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. Ardzinba

Gudauta 11 Ekim 1992”⁴²⁰

ABHAZYA CUMHURİYETİ SİLAHLI KUVVETLERİ GENELKURMAY BAŞKANLIĞI'NIN KURULMASI KARARNAMESİ

“Askeri harekâtların doğrudan yönetilmesi amacıyla Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanının kararı:

1. *Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'na bağlı “Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanlığı” kurulacaktır.*
2. *Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı Birinci Yardımcısı, Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanı olarak Albay Sultan Aslanbekoviç Sosnaliev atanmıştır.*

⁴²⁰ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

3. Genelkurmay Başkanı Albay S. A. Sosnaliev, Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı ile birlikte, Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığının yapısı ve kadrolarını belirleyecektir.

4. İşbu kararname kabul edildiği tarihte yürürlüğe girer.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. Ardznba

Gudauta 11 Ekim 1992⁴²¹

ABHAZYA CUMHURİYETİ SİLAHLI KUVVETLERİ'NİN KURULMASI KARARNAMESİ

“1. Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakan Vekili (V. G.Arşba) derhal Abhazya Cumhuriyeti düzenli Silahlı Kuvvetlerinin oluşturulmasına başlayacaktır.

2. Askeri Seferberlik Dairesi, 18 Ekim 1992 tarihine kadar ilan edilen seferberlik gereği çağrılan siviller arasından Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri kadrosunu oluşturma işlerini tamamlayacaktır.

3. İşbu kararname kabul edildiği tarihte yürürlüğe girer.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. Ardznba

Gudauta, 11 Ekim 1992⁴²²

Yine 11 Ekim 1992’de Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba Türkiyeli gazetecilerin Abhazya Gürcistan savaşı ile ilgili sorularını cevaplandırdı. (V. Ardznba’nın gazetecilerle yaptığı görüşmenin tam metni için bakınız: sayfa 551, EK-13).

13 Ekim 1992’de Türkiye Cumhuriyeti Meclisi’nde, Abhazya’da meydana gelen olaylar ile ilgili önerge verilmesi üzerine genel görüşme yapıldı. (Genel görüşme tutanaklarının özeti için bakınız: sayfa 555, EK-14).

14 Ekim 1992 tarihinde Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba Gürcistan Ordusu’nun işgali ve 3 Eylül Moskova antlaşmasına uymaması ile ilgili Birleşmiş Milletler Genel Sekteri’ne bir mesaj gönderdi:

⁴²¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁴²² AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

“Birleşmiş Milletler Genel Sekterine,

Gürcistan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nin saldırısı sonucu, Abhazya Cumhuriyeti topraklarının kısmi işgali iki aydır devam etmektedir. Gürcü tarafı askeri harekâtlarda gelişmiş askeri teçhizat kullanmakta, havadan bombalama yapmakta, uluslararası anlaşmalarla yasaklanan kitle imha araçlarını kullanmakta, sivilleri katletmekte, evleri, kültür anıtlarını, okul binalarını, bilimsel kurumları tahrip etmektedir. İşgalcilerin zulmüne özellikle gayri Gürcü kesim maruz kalmakta, Abhazlara ise soykırım uygulamaktadır.

Gürcistan ile Abhazya'nın ilişkilerini görüşmeler masasında siyasi yollarla çözümlenmek için Abhaz tarafının sarf ettiği çabalar Gürcü tarafında karşılık bulmamaktadır. Bu bağlamda, 3 Eylül 1992 tarihli Moskova görüşmelerinin Sonuç Belgesi uygulanmamakta, Rusya Federasyonu Yüksek Şurası'nın 25 Eylül tarihli Kararnamesi göz ardı edilmektedir.

Abhaz halkının katledilme tehlikesinin bilinciyle Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası, 22 Ağustos 1992'de, BM üyesi Gürcistan yönetimine ateşkes ve birliklerini Abhazya'nın işgal edilen topraklarından çıkartma çağrısında bulunması talebiyle Birleşmiş Milletler'e başvurdu.

Gürcistan saldırısının sonlandırmasına ilişkin önlemlerin alınması talebiyle, 18 Ağustos 1992'de, Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı; 17 Ağustos 1992'de ise Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura İnsan Hakları Komisyonu, BM İnsan Hakları Komitesi'ne başvurdu.

Fakat bir halkın haklarını ciddi şekilde ihlale devam eden Gürcistan Kuvvetlerinin yasadışı eylemleri açıkça ortada olmasına ve yardım taleplerine rağmen Birleşmiş Milletler Teşkilatı insan ve Abhaz halkının haklarının korunması ile ilgili her hangi bir somut adım atmadı. Bununla birlikte Abhaz halkını katletmeyi amaçlayan Gürcü hükümetinin talebi üzerine çatışma bölgesine ikinci kez BM misyonu gönderildi. Bu da açıkça Gürcistan yönetiminin dünya kamuoyunu kendi tarafına çekme çabasını göstermektedir.

Abhazya'da oluşan durum ve sebeplerinin incelenmesinde BM misyonunun objektifliğinden şüphe duymayan Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası, çatışma bölgesinde barışın ve huzurun sağlanması için Gürcistan Birliklerinin Abhazya sınırlarından çıkarılması gerektiğini beyan eder. Tüm sorunların görüşmeler yoluyla çözümlenmesinden yana olduğumuzu, Abhazya'nın çıkarları göz önünde bulundurularak sağlanan antlaşmalara riayet etmeye hazır olduğumuzu bir kez daha kabul ve beyan ederiz.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. ARDZINBA

Gudauta, 14 Ekim 1992”⁴²³

⁴²³ A. Avidzba & V. Çamagua, “Abhazya Cumhuriyeti” Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993, Sohum-2017, s.85-86

17 Ekimde Gagra bölgesinde yaşam normale dönmeye başladı. Abhazya Silahlı Kuvvetleri Komutası Gagra bölgesinin dağlık kesiminde kuşatılan Gürcistan Devlet Şurası Kuvvetleri'nin dağınık birliklerine, gereksiz kan dökülmesini önlemek için teslim olma ultimatomu verdi. Yaşama ve en kısa sürede ülkelerine geri dönme, hasta ve yaralılara gerekli sağlık yardımının sağlanacağı garantisi verildi. Gürcü askerler, Abhaz Birlikleri saldırı hazırlığına başlayınca bölgeyi terk edip kaçtılar.

Yine 17 Ekim tarihinde Gumısta Cephesi'ni güçlendirmek amacıyla komutan olarak Albay S. Dbar gönderildi. Yarbay M. Kilba ve Yarbay V. Tarba da Gumısta Cephesi Komutan Yardımcıları olarak atandı.

BİRİNCİ OÇAMÇIRA TAARRUZU

Doğu Cephesindeki askeri durum oldukça zordu. Düşmanın Oçamçıra ve civarındaki gücünü ölçmek ve yapılacak askeri saldırıyla ses getirerek, aynı tarihlerde gerçekleşecek olan işgalcilerin Gürcü Parlamentosu'ndaki seçim düzenlemesini baltalamak için⁴²⁴, 11 Ekim 1992 tarihinde askeri-siyasi amaçlı bir operasyon planlandı.

Plana göre Oçamçıra'ya üç taraftan saldırılacaktı.

Tkuarçal-Oçamçıra karayolu tarafından Givi Adleyba komutasındaki Tkuarçal Grubu,

Mırkula dönemeci tarafından Nodar Kakubaa Komutasındaki "Skorpion" Grubu, Oçamçıra Çay Fabrikası tarafından Batal Djapua komutasındaki Mırkula Grubu saldırıya geçecekti.

Birinci Grup olarak sabah 05.00'te Tkuarçal-Oçamçıra karayolu boyunca saldırıya geçen Givi Adleyba komutasındaki Tkuarçal Taburu, Baslahu dönemecinde pusuya düşürüldü. Saldırı akim kaldı, Gürcü Birlikleri Tkuarçal Taburu'nun karayolundan Oçamçıra'ya geçişine izin vermedi.

İkinci grup olarak 11 Ekim gündüz saat 02.00'de "Skorpion" (Akrep) Grubu operasyon planı gereği Mırkula dönemeci bölgesine hareket ederek düşmanın atış noktalarını bastırdı. Kısa bir süre sonra Grup Komutanı diğer birliklerin Oçamçıra'ya girdiğine dair yanıltıcı bir ihbar aldı. İhbara itibar eden "Skorpion" Grubu yola çıkarak Oçamçıra kavşağı yönünde ilerlemeye başladı. Yaklaştıklarında ise düşmanın yoğun atışına maruz kaldılar. Skorpion Grubu geri çekilmek zorunda kaldı.

Üçüncü Grup olarak harekete geçen Batal Djapua komutasındaki Mırkula Grubu

⁴²⁴ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017, 22 Ocak 2018

Oçamçıra Çay Fabrikası bölgesinde yolu kontrol altına aldı ve siperler kazmaya başladı. Fakat 1,5-2 saat sonra operasyonun durdurulması sebebiyle komutanlık emriyle mevzilerini bırakmak zorunda kaldılar.⁴²⁵

Üç yönden de planlanan taarruz başarılı olamadı ve birlikler geri dönmek zorunda kaldı. Saldırı sonucu 1 şehit ve birkaç yaralı verilirken, 1 de BMP kaybedildi.⁴²⁶

İKİNCİ OÇAMÇIRA TAARRUZU

Oçamçıra'ya saldırı planı Gudauta'da Genelkurmay Başkanlığı'nda hazırlandı. Plana göre Oçamçıra'ya üç taraftan saldırılması öngörülüyordu.

Buna göre Aaldzga tarafından, "Ded" lakaplı Boris Paçulya komutasındaki "Ded" Müfrezesi,⁴²⁷

Tkuarçal tarafından, Nodar Kakubaa komutasındaki "Skorpion" ile Otar Lomia komutasındaki "Lastoçka" Birleşik Müfrezesi,⁴²⁸

Mırkula tarafından, Zaur Zarındiya'nın "Mırkula" Grubu saldırıya çıkardı.⁴²⁹

"Reka" Taburu da Oçamçıra'nın doğu tarafından yanıtıcı saldırı girişiminde bulunacaktı.⁴³⁰

"Ded" Müfrezesine, kendi Grup askerlerinin yanı sıra, iki küçük grup Nodar Kvarçya komutasındaki Gagra operasyonundan dönen ve adı "MGU" olan Doğu Abhazyalı savaşçılar ile Yalta Kakaçya komutasındaki "Bediya" Grupları da dâhil idi.⁴³¹ "Ded" Müfrezesi'nin büyük çoğunluğu Pkuuş köylülerinden oluşuyordu. Toplam asker sayısı 32 idi. Askerlerin 4'ünde silah yoktu, 1'inde ise av tüfeği vardı.⁴³² Geri kalan askerlerde de mühimmat ve cephane çok azdı.

Plana göre 26 Ekim 1992 tarihinde Gudauta'dan gönderilen bir mavna ile Deniz

⁴²⁵ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁴²⁶ B.R. Djapua. Doğu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi. Sohüm 2018, s.10

⁴²⁷ "Ded" Müfrezesi askeri M. Guaramiya ile röportaj. 7 Şubat 2017

⁴²⁸ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohüm 2010, s.114; 3. Alay Komutanı L. Ankuab, "Skorpion" Taburu Komutanı N. Kakubaa, "Lastoçka" Taburu Komutanı O. Lomia, Y. Kakaçya ve R. Doçiya ile röportaj. 12 Aralık 2018

⁴²⁹ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁴³⁰ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohüm 2010, s.114

⁴³¹ "Ded" Müfrezesi askeri M. Guaramiya ile röportaj. 7 Şubat 2017; 3. Alay Komutanı L. Ankuab, "Skorpion" Taburu Komutanı N. Kakubaa, "Lastoçka" Taburu Komutanı O. Lomia, Y. Kakaçya ve R. Doçiya ile röportaj. 12 Aralık 2018

⁴³² "Ded" Müfrezesi askeri M. Guaramiya ile röportaj. 7 Şubat 2017

Çıkartma Birliği Oçamçıra'ya yakın Gudaa'ya çıkartma yapacaktı. Bölgeyi çok iyi bilen “Ded” Müfrezesi onları Gudaa mezarlığında karşılayacak, gelen askerlerle birleşip Oçamçıra'ya doğu yönünden saldırılacaktı. Aynı anda kuzeyden Lakut'un (Zaur Zarandiya) “Mırkula” Grubu, batıdan ise Nodar Kakubaa'nın komutasındaki “Skorpion” ve “Lastočka” Gruplarından oluşan Birleşik Müfreme saldırıya geçecekti.⁴³³

Deniz çıkarma birliğinin olduğu mavnada 1 tank, 1 zırhlı piyade muharebe aracı (BMP) ve yaklaşık 200 asker bulunuyordu.⁴³⁴ Askerlerin büyük çoğunluğu İbrahim Yağan komutasındaki Kabardey savaşçılardan oluşuyordu. Kabardey savaşçıların yanısıra Pitsunda, Mıgudzırxa ve “Şeratın” Gruplarından askerler ile askerlere refakat eden kadın sağlıkçılar da vardı.⁴³⁵

Mezarlık yakınında askerler deniz yönüne fenerler yakmıştı. Olumsuz hava şartları nedeniyle deniz dalgalıydı ve mavnanın kapağı motorunun yanması nedeniyle iyi kapanamamıştı. Gudaa yakınlarında dalgalar yüzünden kapak koptu ve gemi su almaya başladı. Bu sebeple gemi çıkarmayı gerçekleştiremedi ve geri dönmek zorunda kaldı.⁴³⁶

Müfreme Komutanı Boris Paçulya Doğu Cephesi Karargâhına mavnanın gelmediğini raporladı. Karşılığında operasyonu devam ettirme emri aldı. “Ded” Müfrezesi askerleri Aaldzga üzerinden köprü yönünde ilerledi. Köprüye yaklaşınca askerler köprü yanındaki kulübe ve otobüse el bombaları attı, karşıdan gelen “Kamaz” ve binek araç da imha edildi.

Oradan şehrin içine ilerlediler. Oçamçıra Polis Karakolu binasına yaklaşıldığında ateş açıldı. “Ded” ile birlikte birkaç kişi karakol binasına girdi. B. Paçulya Oçamçıra Emniyet Müdürü'nün odasından karargâhı arayarak, diğer birliklerin nerede olduklarını sordu ve şehir sınırında buldukları cevabını aldı.

Telsiz irtibatının diğer gruplar ile kesik olması, hava şartları ve benzeri olumsuzluklar nedeniyle diğer grupların gelişi gecikti. Gerekli desteği zamanında alamayan

⁴³³ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁴³⁴ “Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1.Tugay 5.Taburuna bağlı Bölük komutan ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile 12 Şubat 2017 tarihinde röportaj.

⁴³⁵ “Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1.Tugay 5.Taburuna bağlı Bölük komutan ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile 12 Şubat 2017 tarihinde röportaj

⁴³⁶ “Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj

“Ded” Müfrezesi düşman tarafından çembere alınmaya başladı.⁴³⁷

Düşman zırhlı araçlarının yaklaşması üzerine Aaldzga yönünde geri çekilme, köprüyü geçerek yukarı Baslahu tarafına ilerleme kararı alındı.

Önde ilerleyen grubun askerleri aksi istikamete girince, sahil boyunca Gudaa istikametinde ilerlediler. Önde giden askerler bir avluda “UAZ” kamyonu görünce komutanın karşı çıkmasına rağmen yorgunluk ve kötü hava şartları gerekçesiyle araçla gitmeye karar verdiler. Bir müddet sonra araç yolda arızalandı. Ardından buldukları noktanın civarında müstakil bir evin yakınında duran “GAZ-59” teknik destek aracına geçmek zorunda kaldılar.⁴³⁸

Bu gelişmeler hakkında bilgi alan düşman birlikleri Bediya virajında pusu kurdu. Bediya virajı civarına geldiğinde pusuya düşen “Ded” Müfrezesi’nden 18 kişi orada hayatını kaybetti. Bunlardan biri de Müfrezenin Komutanı “Ded” lakaplı Boris Paçulya idi.⁴³⁹

Kalan 14 kişi; 9 ve 5'er kişi olarak iki grup halinde farklı yönlere kaçmak zorunda kaldı. Kaçan 5 kişilik grup esir düşmeden bölgeden uzaklaşarak Bedia tarafına yöneldi.⁴⁴⁰ Fakat diğer 9 kişilik grupta 3 yaralı vardı. Arkadaşları, yaralı olan Guram Kvarçia, Delan Djonua ve Djon Zarandiya’yı Açguara köyünde bir eve saklamak zorunda kaldılar.⁴⁴¹ Daha sonra bu ev düşman tarafından bulundu ve yaralı 3 asker esir alındı. Kalan 6 kişiden 4’ü de daha sonra ormanda esir düştü.⁴⁴² Sadece Murman Guramia ve Fred Tanya kaçmayı başarabildi. Esir alınan 7 askerden biri daha sonra yaraları yüzünden vefat etti, biri öldürüldü, diğer 5 kişi ise esir değişiminde takas edildi.⁴⁴³

Nodar Kakuba’nın “Skorpion” Grubu ile Otar Lomia’nın “Lastoçka” Grubundan oluşan birleşik Müfrezeye Tkuarçal’dan araçla Kuaski’ye getirildi, oradan yaya olarak

⁴³⁷ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; M. Guaramiya ile röportaj. 7 Şubat 2017

⁴³⁸ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.115; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017;

⁴³⁹ “Ded” Müfrezesi askeri M. Guaramiya ile röportaj. 7 Şubat 2017

⁴⁴⁰ 3. Alay Komutanı L. Amkuap, “Skorpion” Taburu Komutanı N. Kakubaa, “Lastoçka” Taburu Komutanı O. Lomia, Y. Kakaçya ve R. Doçiya ile röportaj. 12 Aralık 2018

⁴⁴¹ “Ded” Müfrezesi askeri M. Guaramiya ile röportaj. 7 Şubat 2017

⁴⁴² “Ded” Müfrezesi askeri M. Guaramiya ile röportaj. 7 Şubat 2017

⁴⁴³ “Ded” Müfrezesi askeri M. Guaramiya ile röportaj. 7 Şubat 2017

Baslahu ve Mirkula çay tarlaları üzerinden Mirkula bölgesindeki anayola çıktılar. Sabah 05.30 sularında gizlice 16 katlı otele ulaştılar.⁴⁴⁴ Otelde bulunan düşman kuvvetleri müfrezeyi fark ederek ateş açtı. Daha sonra anlaşıldığı üzere, otelin inşaatı devam eden binasında düşmanın karargâhı bulunmaktaydı. Karşı ateşle düşmanın atış noktaları bastırıldı.⁴⁴⁵ Müfreme askerleri burada kalmadan, şehrin içerisine doğru ilerledi. Müfremenin bir kısmı çatışmalarla Abhaz Okulu ve çarşıya; diğer kısmı pusuya düştüğü Aaldzga'ya çıktı.⁴⁴⁶ Amiran Djonua, Vanya Gunya, Omar Matua, Zurab Matua, Vahtang Matua, Gennadiy Karhalava şehit düştü. “Mirkula” ve “Reka” Grupları da şehre ilerlemeyi başaramayınca operasyon başarısız oldu.⁴⁴⁷

Operasyonun genel anlamda başarısız olmasının sebebi, hava şartları ve telsiz irtibatındaki kopukluklar nedeniyle diğer birliklerin saldırılarını gerçekleştirememiş olmalarıydı.

Gudauta'da bulunan Abhazya YŞ Basın Servisi'nin 26 Ekim 1992 tarihli beyanına göre, Oçamçıra ilçesinden kaçanlardan edinilen bilgilerle, Gürcistan Birlikleri'nin Abhazya Cumhuriyeti'nin kontrol altında tuttuğu bölgelerde işlediği zulümler hakkında yeni bulgular ortaya çıktı.

19 Ekim 1992'de cezalandırma operasyonu sırasında, Kındığ Tavuk Fabrikası yerleşkesindeki kendi evinde Jorj Tsujba, eşi Natela Tsujba ve 11 yaşındaki torunu Rada Bagatelia kurşuna dizildi. Gerillaların bulunduğu öngörülen köy üzerinden zırhlı aracın güvenli geçişini sağlamak için Gürcü askerler tanklara bağladıkları Abhaz kadın ve çocukları canlı kalkan olarak kullandılar.⁴⁴⁸

Dranda Hapishanesi'nde Adjubja köyünden 16 ile 13 yaşındaki iki çocuk tutuklu bulunmaktaydı. Tutuklanmaları ve hapishaneye kapatılmalarının gerekçesi sokağa

⁴⁴⁴ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s. 115-116; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁴⁴⁵ 3. Alay Komutanı L. Amkuap, “Skorpion” Taburu Komutanı N. Kakubaa, “Lastoçka” Taburu Komutanı O. Lomia, Y. Kakaçya ve R. Doçiya ile röportaj. 12 Aralık 2018

⁴⁴⁶ 3. Alay Komutanı L. Amkuap, “Skorpion” Taburu Komutanı N. Kakubaa, “Lastoçka” Taburu Komutanı O. Lomia, Y. Kakaçya ve R. Doçiya ile röportaj. 12 Aralık 2018

⁴⁴⁷ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.115-116; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁴⁴⁸ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi; A. Avidzba & Çamagua. “Abhazya Cumhuriyeti” Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993. Sohum 2017, s.104

çıkma yasağının ihlal edilmesi olarak gösterilse de, görgü tanıkları evlerinden alındıklarını belirtiyor.⁴⁴⁹ Çok sayıda soygun haberi, sivillerin rehin alınmaları, çocuklar dâhil olmak üzere masum insanların öldürülmesi Abhaz halkının soykırımının sürdüğünü göstermekteydi.⁴⁵⁰

KÜLTÜREL SOYKIRIM

İşgal edilen yerlerde etnik temizliğin yanı sıra, kültürel soykırım politikası da uygulanıyordu. Abhaz halkının tarih ve kültür abideleri imha edildi. Bu yasadışı eylemin vahşi amacı açıkça ortadaydı: Abhaz halkını tarihinden mahrum bırakmak, bu topraklardaki Abhazların ento-kültürel geleneklerine ait her türlü kanıtı yok etmek.

İşgal ile birlikte Gürcistan Devlet Şurası Ordusu'nun uyguladığı kültürel soykırım politikaları ile ilgili Abhazya Cumhuriyet Savcılığı soruşturma grubunun tertiplediği "hazırlık dosyalarından" bir örnek:

*"18 Ağustos 1992'de, Gürcistan Devlet Şurası birliklerinin Sohum'u işgal etmesinin hemen akabinde Abhazya D. Gulya Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü binasının tüm odalarının kapıları kırıldı, kasalar açıldı, dokümanlar ve kitaplar yerlere atıldı, duvarlar ise otomatik silah kurşunlarından hasar gördü. Enstitü çalışanları gündüz nöbeti düzenlediler, fakat gece giriş kapıları birileri tarafından kırıldı, alt katın pencere kafesleri ilk günlerde söküldü."*⁴⁵¹

Gürcü işgalciler ayrıca, Abhaz Milli Kütüphanesini, Abhaz Devlet Müzesini, Abhazya Yazarlar Birliği binasını da yağmaladılar.

Abhaz Devlet Kütüphanesi'nin Müdürü N. Naçkebiya yaşananları şöyle anlatıyor:

"19 Ağustos 1992'de Gürcü muhafızlar Tarhnişvili sokağı tarafındaki kapıdan kütüphane binasına girdiler. Soyguncular kütüphaneden XIX. yy'a ait eşsiz kitaplar, ender ansiklopediler, abonelikler, sözlükler, sanat albümleri, daktilolar, kitap do-lapları, masalar, koltuklar, kilimler ve daha birçok şeyi götürdü. Kütüphane yönetimi durumu polis karakoluna bildirdi ve bina ile kütüphanenin güvenliğinin sağlanması konusunda yardım istedi. Fakat ne yazık ki, bilgilendirilen kurumlar soy

⁴⁴⁹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi; A. Avidzba & Çamagua. "Abhazya Cumhuriyeti" Gazetesi 14 Ağustos 1992–30 Eylül 1993. Sohum 2017, s. 104

⁴⁵⁰ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi; A. Avidzba & Çamagua. "Abhazya Cumhuriyeti" Gazetesi 14 Ağustos 1992–30 Eylül 1993. Sohum 2017, s. 104

⁴⁵¹ 1992-1993 yıllarında Abhazya'yı işgal döneminde Gürcistan yetkilileri ve silahlı birlikleri tarafından işlenen toplu cinayetler, soykırım, diğer ağır suçlarla ilgili ceza davalarının hazırlık dosyaları // www.eurasiatimes.org/index.php?page=researchers&article_id

*gun ve yağmayı önlemek için hiçbir tedbir almadı. Kütüphane sürekli soyguna maruz kaldı, kapılar ve pencereler yeniden kırıldı, kütüphane mülkiyetindeki değerli her şey çıkartılmaya devam etti. 28 Ağustos gece saat 23.00'de kütüphaneye giren bilinmeyen kişiler yangın çıkarttı. Binanın penceresinden alevi fark eden kütüphane yakınında yaşayanlar itfaiyeyi çağırdı. Kısa sürede gelen itfaiye ekibi birkaç saat sonra yangın söndürdü. Yangın sonucunda Abhazca, Ermenice, Gürcüce, Rusça kitaplardan, yabancı literatür ve bilimsel literatürden oluşan 70 bin adetlik abonelik bölümünün eşsiz fonu kül oldu. Ayrıca Sohum Merkez Kütüphanesi de soyuldu.*⁴⁵²

Sohum Fizik-Teknik Enstitüsü, Deneysel Patoloji ve Terapi Merkezi talan edildi; tüm belgeleri, kütüphanesi, arşivi, etnografik, arkeolojik ve antropolojik koleksiyonları, Bilimsel-Pedagojik ve Metodolojik Kütüphane ve Arşivi ile birlikte Abhazya Öğretmen Meslek İçi Eğitim Enstitüsü'nün idari binası küle dönüştü. Abhazya Devlet Drama Tiyatrosu, Rus Drama Tiyatrosu, sinemalar, dergi yayınevleri, Besteciler Sanat Merkezi, N. A. Lakoba Müzesi, Devlet Sanat Galerisi, "Yasoçka" Voronov Anıt Müzesi, Kültür-Eğitim Meslek Lisesi, müzik okulları, Abhaz Devlet Üniversitesi ve Sohum Öğretmen Geliştirme Enstitüsü de talan ve

⁴⁵² http://psou.narod.ru/history/wb/wb_70.html

yağmaya maruz kaldı.

İşgal bölgesinde (Sohum, Oçamçıra, Gagra) okul öncesi ve okulların bulunduğu onlarca bina yağmalandı, kundaklandı, karargâh ve depolara dönüştürüldü.

Bunun yanı sıra birçok şehir ve kasabada, kurum ve kişisel kütüphaneler yağmalama ve yakma sonucu, hem Abhazca, Ermenice, Gürcüce, Rusça ve diğer eski SSCB halkları dillerinde; hem de XVIII-XIX. yüzyıllarda Londra, Roma, Paris, Berlin ve diğer yerlerde neşredilen Batı ülkelerinin dillerindeki eşsiz ve antika yayınlar dâhil olmak üzere yüzbinlerce kitap yok oldu.

Abhazya'nın kültür adamları, yazarları, şairleri, sanatçıları, ressamaları, bestecileri, müzisyenleri kovuşturma ve saldırılara maruz kaldı; ünlü yazar ve Abhazya toplum adamı Aleksey Gogua ölümle tehdit edildi; ünlü yazar Cuma Ahuba esir alındı, halen kayıp kişiler listesinde bulunan ünlü şair Taif Açba evinden kaçırıldı, Abhazya halk sanatçısı Eteri Kogonia ölümcül şekilde yaralandı.

Abhazya'nın ulusal değerleri D. Gulya, G. Gulya, S. Çanba, İ. Kogonya, A. Çoçua ve E. Eşba'nın anıtları kırıldı, saygısızlık edildi.

22 Ekim 1992'de gündüz saat 16.00'da Gürcü askerler eşzamanlı olarak Sohuh'da iki binayı, Abhazya Devlet Arşivi ve Abhazya Sosyal Bilimler Enstitüsü'nü

ateşe verdi. Birkaç gün içerisinde her iki bina da küle döndü.

Abhaz Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ateşe verilmesi olayını Abhaz D. Gulya Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü Kütüphanesi'nin müdürü E. Marganya şöyle anlattı: “22 Ekim 1992’de enstitümüz Gürcü muhafızlar tarafından kundaklandı. Kundaklamada, babası Sohum’da sağlık memuru olarak çalışan ve sıkça okuyucu olarak kütüphanemize gelen D. Çurgulya da yer aldı. Abhaz Enstitüsünün Kütüphanesi, fonları açısından, Abhazya’nın yanı sıra tüm Kafkasya bölgesinde emsalsizdi. Özellikle Abhaz bilimi fonları eşsizdi. Örneğin gezgin bilim adamlarının tüm yayınları: Dubois de Monpere Atlası (Paris 1837), Chardin’in Kafkasya Seyahati (yayın XX. yy başı), N. Y. Marr’ın Abhazların dili ve tarihi üzerine kitapları, Ordinaryüs Berger yönetimindeki çok ciltli Kafkasya Arkeografik Komisyon Tutanakları (XIX. yy), Granat, Brochaus ve Efron Ansiklopedileri, çok ciltli “Kafkasya Arkeolojisi Belgeleri” serisi (Kontes P. S. Uvarova), çok ciltli “Kafkasya takvimi”, “Kafkasya Dağlıları ile İlgili Bilgiler” kitabı, Abhazya Enstitüsü’nün kurulduğu andan itibaren tüm yayınları, Abhaz Bölge Tarihi Araştırma Enstitüsü’ne ait haberler, Abhaz Enstitüsünün “Haberleri” ve “Eserleri”, arkeoloji, etnografya, dil, ekonomi bölümlerinin çalışmaları; 47 ciltlik “Kafkasya yerleri ve kavimleri kitabı”, emsalsiz “Rusya Armaları” yayını, sayısız sözlükler, Kuzey Kafkasya halkları, SSCB halkları, Avrupa halkları sözlükleri, arkeoloji, etnografya, tarih, edebiyat, sosyoloji, müzik bilimi, felsefe vs üzerine toplam 150 bin yayın olmak üzere eşsiz literatür, Enstitünün 50 yılı aşkın tarihi boyunca çalışanlarının, ayrıca diğer bilimsel araştırma merkezlerinden Abhaz bilimi ve Kafkasya bilimi ile uğraşan araştırmacıların tüm kitapları, makaleleri ve kartoteksler yok oldu. Latin, Gürcü ve Rus alfabesiyle Abhaz dilinde yayınlanan tüm literatür kül oldu. Gürcüce yaklaşık 4 bin kitap, XIX-XX. yy başında Fransızca, İngilizce, Almanca ve Türkçe yayınlanan 987 kitap yok oldu. Bu kitaplar çoğunlukla XX. yy başında Sohum’da yaşayan Rus hamisi N. N. Smetsky’e aitti. Kitaplarla birlikte çok zengin gazete fonu, 1917 - Ağustos 1992 arasında Abhazya’da yayınlanan gazeteler, dergi fonu, devrim öncesi ve Sovyet dönemine ait bilimsel, popüler, edebiyat, sanat, so syo-siyasi yayınlar yandı. Antika kitap fonları yeri doldurulamayacak bir kayıp oluşturmaktadır...”⁴⁵³

Yine aynı olayla ilgili Abhaz Devlet Müzesi’nin Arkeoloji Bölümü Müdürü N. Şenkao ise şöyle demektedir: “22 Ekimde beni müzeye çağırdılar. Yolda Dr. L. Şer-

⁴⁵³ http://psou.narod.ru/history/wb/wb_70.html

vaşidze ile karşılaştım, birlikte Abhaz D. Gulya Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü'ne yöneldik. Alevlerin sardığı enstitüyü muhafızlar çembere almış, ellerinde otomatik silahlar, yangını söndürmeye çalışan insanları dağıtıyorlardı. Şervaşidze ile birlikte çemberi geçmeye çalıştık. Onu bıraktılar, Abhaz olduğum için beni tutukladılar. Yanan enstitü korkunç bir manzara oluşturuyordu. Daha sonra Şevardnadze “demokrasisinin” dehşetinden geçtim. Beni dövdüler, sonra evimi göstermeye zorladılar, gözümün önünde evimi yağmalayıp kırıp döktüler, otomatik silah la ayağıma ateş ettiler, karakola götürerek tekrar dövdüler, kurşuna dizmekle tehdit ettiler, dişlerimi kırdılar. Günlerce sağlık yardımı olmadan tutuklu kaldım. Orada Abhazlar, Ruslar, Ermeniler, Yunanlar, Yahudilere uygulanan vahşi işkencelere tanık oldum. Ortaçağ yöntemiyle işkence edilenlerin inlemelerini, çürüyen insan eti kokusunu hayatımın sonuna kadar unutmayacağım. Fakat kültürün yok olmasını gördüğümdeki ilk dehşet ve duygu her şeyden daha çok etkileyici ve yürek sızlatıcıydı. Enstitünün her odasında, kütüphanede, arşivde sayısız paha biçilmez değer yok oldu. Çok iyi bildiğim için özellikle benim bizzat katılımım ile 1976-1991 yılları arası Abhaz Enstitüsü ve Abhaz Devlet Müzesi tarafından yürütülen Tzebelda keşfinin odasında kaybedilenlerden bahsetmek istiyorum.

Yangın başladığında odada bulunanlar:

a) Batı Kafkasya 'da araştırılan Tsibilium kalesinin yakınındaki antik-erken ortaçağ mezarlığından 36 koli malzeme (10 bin üzerinde eşya), ikiyüzün üzerinde M.S. II-VII. yy ait restore edilen ve korunmuş çeşitli seramik eşya; çeşitli aletler (baltalar, kılıçlar, Karadeniz bölgesindeki Şam çeliğinden çakılar, mızrak, hançer ve ok uçları, kalkanlar, bıçaklar); M.S. birinci yüzyıllara ait at dizgin takımları; I-VI. yüzyıllara ait onlarca eşsiz (çoğunluğu korunmuş veya restore edilmiş) Suriye, Mısır, Batı Avrupa cam eşyaları; Abhazy'a 'da basılan dünyada tek VI. Mithridates Eupator'un gümüş sikkeler dâhil olmak üzere 30 üzerinde Roma ve Bizans gümüş ve madeni sikke; altın, gümüş, bronz ve metalden akik taşlarıyla süslemeli ve kabartmalı yüzlerce süs eşyası ve elbise aksesuarları (tokalar, küpeler, broşlar, bilezikler, taraklar, yüzükler vs); Erken Hıristiyanlık dönemine ait mühürler; Asya, Afrika ve Avrupa atölyelerinden 10 bin üzerinde çeşitli akik, kehribar, cam, kristal, Mısır macunundan, metal (altın, gümüş, bronz) boncuklar...

b) Tsibilium ve Şapki Bizans, Apsilya kalelerinin kazılarında 40 koli üzerinde (15 binden fazla eşya ve kalıntılar) Tunç çağından geç ortaçağa kadar katmanları tanımlayan kilden, taş, bronz, demir, gümüş, yarı değerli taşlardan, camdan eşya, mimari parçalar, bakır haçlar, VI. yüzyıla ait Yunan yazıları, Abhazyadağlarında

“Yüce İsa aşkına” Aya Yorgi manastırının inşa edildiğini kanıtlayan XIV. yüzyıla ait Gürcüce yazılar, Türk puroları vs;

c) XIV-XVII. yüzyıllara ait tapınak ve mezarlık kazılarında 15 koli üzerinde malzeme (5 bine yakın eşya), çeşitli yerli ve ithal seramik (birçok eşya ilk defa Karadeniz bölgesinde bulunmuştur), Venedik camından emsalsiz eşya (50'den fazla), silah (kılıçlar, ok uçları, bıçaklar) ve demir aletler (çapalar, baltalar, makaslar, taş işleme aletleri vs), gümüş ve bakır süs eşyası ve elbise aksesuarları (tokalar, küpeler, kemer uçları, yüzükler, düğmeler, Doğu ve Batı Avrupa kumaş parçaları vs), Trabzon ve Osmanlı gümüş sikkeleri, Müslüman mezar taşı vs;

d) Onlarca seramik ve cam Venedik kabı, silah, demir, bakır, gümüş ve altın süs eşyası ve elbise aksesuarları, çarmıhta İsa görüntülü bakır haçtan oluşan XIV-XVII. yüzyıllara ait Voronovsk tapınağı ve mezarlığından en az 10 koli eşya;

e) Tzebelda ve Abhazya'daki sayısız anıttan toplanan çeşitli arkeolojik malzeme, Sohum çevresinden M.Ö. VI-III. yüzyıllara ait mezar kalıntıları, neolit (Tzebelda) ve erken ortaçağ (Atsan-Guara) yerleşimlerinden malzemeler, Napra sunağından eşyalar (300 üzerinde ok uçları, adak kapları, gümüş sikkeler ve diğer eşsiz malzeme), zengin inşaat seramiği koleksiyonu (Apsillerin ilk piskoposu Tsibiliumlu Konstantin mührü bulunan kiremit ve tuğlalar, Tsibilium, Şapka ve Gerza-ula'dan su boruları, Mramba'dan yüz tuğlaları, Dranda'dan amforlar vd);

f) 1976-1991 yıllarına ait Tzebelda kazıları ve Abhazya geneli ile Soçi bölgesindeki keşiflerin dokümanları, birçoğu yayınlanmamış saha günlükleri, 100 metrelik çizimler, planlar, ölçümler, krokiler, yüzlerce resim tabloları, el yazılı yıllık raporlar ve araştırma planları (yaklaşık 100 el yazısı sayfası), araştırma süreci ve sonuçlarının kaydedildiği 2000'in üzerinde renkli kazı slaytı ve malzemeleri, yüzlerce siyah-beyaz fotoğraf, arkeolog L. N. Soloviev (6 el yaz. sayfa), 1982-1988 yıllarındaki (12 el yaz. Sayfa) ve 1986-1991 yıllarındaki (20 el yaz. Sayfa) Tzebelda kazıları hakkında yayınlanmayan kitapların el yazısı, 30 el yazısı sayfanın üzerinde (benim Y. Voronv ile) ortak “Apsillerin mezarları (Tsibilium mezarlığı)” monografisinin el yazması (içerdiği bilgilerden dolayı uzmanlar tarafından ayrıca Avrupa arkeolojisi için çok değerli kabul edildiğinden Mayıs 1992'de Paris'te yayınlanması teklif edilmiştir);

g) 1989 yılında “Yasoçka” müzesinden (Tzebelda) çıkartılan arkeoloji yayınları ve çeşitli literatürden oluşan yaklaşık 200 kitap; çok çeşitli Gürcü dili dâhil olmak üzere evrensel proto-dilini yeniden yapılandırma çalışmaları sürecinde S. Voronova

tarafından toplanan karşılaştırmalı dil bilimi üzerine 100 'ü aşkın defter; arkeolog Y. Voronov ve meslektaşlarının 30 yıllık antik Kafkasya araştırmalarını gösteren 200 üzerinde fotoğraf; Gürcüler dâhil (D. Bakradze, İ. Gzelişvili, A. Apakidze, O. Djaparidze, L. Tsereteli, V. Lekvinadze, G. Dundua, A. Kalandadze ve diğerleri) Abhazya arkeolojisini inceleyen arkeologların 50 'ye yakın fotoğraf ve biyografisi.⁴⁵⁴

Abhaz Devlet Arşivi'nin ateşe verilmesi olayı ile ilgili Abhazya Cumhuriyet Savcılığı soruşturma grubunun "hazırlık dosyalarından" bir başka örnek:

"Enstitü binası ile eşzamanlı olarak Abhazya Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivi binası da kundaklandı. Oraya giden itfaiye ekibi tehdit nedeniyle yangına yaklaşmadı. İtfaiyecileri tehdit etmekle kalmayıp, korkutmak için otomatik silahla ateş eden muhafızlar yangını söndürmeyi engelledi. Arşiv binasındaki yangın başlangıçta Leselidze Sokağı'ndaki komşu evlerden koşarak gelen vatandaşlar tarafından söndürüldü, fakat iki araçla gelen muhafızlar benzin dökerek tekrar yaktı ve tabancalarla ateş ederek herkesi dağıttı. İtfaiye aracına yangına müdahale izni vermeyip, bina tamamen yanana kadar orada beklediler. Bina yandıktan sonra eylemlerini kutlar gibi havaya ateş açtılar. Muhafızlar gecenin geç saatlerine kadar arşivin yanında kaldı, söndürülemeyeceğinden emin olduktan sonra ancak gittiler."⁴⁵⁵

Devlet arşivindeki yangının tanığı olan Abhaz Müzesi çalışanı V. Argun daha sonra gördüklerini şöyle yazdı:

"Ekim sonunda binanın yandığı o gün caddede duruyordum ve yangın konuşmalarını duydum. Komşularla birlikte acele devlet arşivine yöneldik ve binayı söndürmekte olan insanlara katıldık. Alev birinci kattaydı. Söndürmeye toplam 10-12 kişi katıldı. Hatırlıyorum, aralarında onbeş yaşlarında Rus delikanlı ve arşivin bekçisi vardı. İşimizi, arşivin avlusunda binaya beş metre mesafede bulunan su havuzu kolaylaştırmıştı. Kısa süre sonra yangın söndürüldü. Ardından Devlet arşivinin yanına binek araçla asker üniformalı üç kişi geldi ve tabancalarla ateş ederek herkesi dağıtmaya başladı. Ben Leselidze ile Kirov Sokakları'nın köşesine kadar çekildim, orada durdum ve devlet arşivi binasının kapısına bir teneke götürdüklerini gördüm. Görünüşe göre benzindi. Çünkü birkaç saniye içerisinde binada şiddetli bir alev parladı. Polisi aramaya karar verdim. Fakat benden önce biri itfaiyeyi aramış ola-

⁴⁵⁴ http://psou.narod.ru/history/wb/wb_70.html

⁴⁵⁵ E.K. Acincal, 20. Yüzyıl Sonunun Vandalları, Sohum-2015, s.2

cak ki birkaç dakika içerisinde itfaiye aracı geldi. Fakat itfaiyeciler yangını söndürmeye girişemediler, her halde tabancalı üçlü müdahale etmemelerini tavsiye etmişti.”⁴⁵⁶

Abhaz Devlet Arşivi ve Abhaz Sosyal Bilimler Enstitüsünün ateşe verilmesinin ertesi günü Gürcü haber ajansları olayı “23 Ekim’e bağlayan gecede Abhazlar Sohum’u kesintisiz top atışına tuttu, bunun sonucunda Devlet Arşivi ve Abhaz Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü binaları yandı” şeklinde duyurdu. Belirtilen binaların “23 Ekime bağlayan gece” değil, 22 Ekimde saat 15.00’te yanmaya başladığının dikkate alınması bile Gürcü yetkililerin Abhazları kendi bilim merkezlerini yok etmekle suçlama girişimlerinin boşa çıkması için yeterlidir. Bu vandallık sonucunda Abhazya tarihi ve kültürü ile ilgili eşsiz dokümanlar, belgeler tamamen yok oldu. Gürcü tarafının bu tür eylemleri tüm dünyaya Gürcistan yönetiminin özünde saldırı ve soykırım olan politikasını bir kez daha gösterdi.

Bu vahşi eylemden iki gün sonra Gürcistan Parlamentosu’nun oturumunda E. Şevardnadze ve yabancı konukların huzurunda Prof. L. Aleksidze şöyle demiştir: “Abhazların sersemliği öyle bir noktaya gelmiş ki, kesilmiş Gürcü kafalarıyla futbol oynamanın yanı sıra, Gürcüleri suçlamak için kendi bilim kurumlarını da yakıyorlar” ve “Şükür ki Abhazların bu vandallığını zamanında UNESCO dâhil dünyanın bilim merkezlerine bildirdik”⁴⁵⁷ diye de eklemiştir.

Abhazya Cumhuriyet Savcılığı soruşturması neticesinde, Devlet Arşivi’nin kundaklamasını, T. Nadareişvili’nin özel güvenliğinde hizmette bulunan D. Çurgulya ve B. Mamukelaşvili’nin yönettikleri tespit edildi. Soruşturma belgeleriyle Abhaz Enstitüsü ve Devlet Arşivi’nin kundaklanmasının, T. Nadareişvili, İçişleri Bakanı G. Lominadze ve yardımcısı A. Lominaşvili tarafından organize edildiği belirlendi.⁴⁵⁸

Savaş sonrası 1995’te AC Savcılığı, 1993 yılında savaş propagandası yapma ve etnik çatışmayı kışkırtma suçuyla ceza davası açılan T. Nadareişvili hakkında tutuklama emri çıkarttı.⁴⁵⁹

Sohum’da, söz konusu ve diğer kütüphanelerin imha edilmesi ile Abhazya bilim ve kültürü uzun yıllar gelişmiş kitap fonundan mahrum bırakıldı.”⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ V.H. Argun. Devlet arşivi nasıl yandı//”Abhazya Cumhuriyeti” gazetesi, № 15, 19 Mart 1993

⁴⁵⁷ E.K. Acincal, 20. Yüzyıl Sonunun Vandalları, Sohum-2015

⁴⁵⁸ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya’nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum 2013. Cilt-2, s.546

⁴⁵⁹ “Abhazya Cumhuriyeti” Gazetesi, № 61, 4-9 Ağustos 1995

⁴⁶⁰ http://psou.narod.ru/history/wb/wb_70.html

Abhazya'nın ve eski Birliğin çeşitli yüksekokullarının onlarca mezunu ve lisanüstü öğrencileri, genç uzmanlar ellerine silah almak zorunda bırakıldı. Abhaz-Ermeni ilişkileri tarihi uzmanı Vitaliy Butba ve matematikçi, Moskova Devlet Üniversitesi lisansüstü öğrencisi Mavrik Naçkebia 1993 yılının Mart saldırısından geri dönemediler. Arkeologlar M. Khvartskia ve Laşa Kogonia, fizikçi Adgur İnal-ıpa kahramanca şehit oldular.

Rus yazar A. Bitov, Gürcü meslektaşı Ç. Amiredjibi'ye yazdığı açık mektubunda, Gürcü aydınlarının sessiz kalmalarına ve Abhaz kültürüne uygulanan soykırımı kınamamasına şaşkınlığını dile getirmiştir. Mektupta şöyle deniliyordu:

“Abhaz halkının kültür merkezleri: üniversite, kütüphane, arşivler, sanat birlikleri yok edildi. Gürcü aydınların bundan bihaber olması mümkün değil. Sessizliğiniz hiçbir şekilde, kaldı ki yanulgiya düşürülen dünya kamuoyu tarafından da haklı çıkartılamaz.”⁴⁶¹

2012 yılında yeniden kalkınmakta olan Abhaz Enstitüsü'nün Müdürü V. Avidzba kundaklanma sebepleri sorusunu cevaplarırken şöyle demiştir:

“Konu şu ki, Abhaz Enstitüsü, çalışanları sadece araştırma işlerini yürütmüyordu, ayrıca belirli siyasi görüşlere sahiptiler. O dönem müdür olan birinci Devlet Başkanımız V. Ardınba'ya hatırlamamız yeterlidir. Bunu sırf ona inat yapmış bile olabilirler. Fakat, arşivin yakılmasının en başlıca amacı galiba Abhazların dünya tarihine bıraktığı izleri yok etmektir. Kısmen de başardılar: yenilenmesi imkânsız olan bazı şeyler vardır, folklor el yazmaları, Abhazya tarihi ve kültürünün yanı sıra genel Kafkasya tarihi üzerine ünlü bilim adamlarının el yazmaları. Şu anda sayım bile yapamıyoruz, çünkü kartoteksler (dizin kartı) de yandı. G. A. Dzidzarya, Ş. D. İnal-ıpa ve tüm diğer bilim adamlarının topladığı her şey oradaydı. Kaldı ki işgal sırasında Sohüm'da kalan bazı bilim adamları, el yazmalarını, daha güvenli olacağı düşüncesiyle enstitüye götürmüşlerdi.”⁴⁶²

26 Kasım'da Abhazya aydınlarının UNESCO'ya mektubunda şöyle deniliyordu: *“Abhazya'nın kutsal milli kültür merkezlerinin barbarca yok edilmesi, belki de işgalcilerle acımasız çatışmamızda uğradığımız en trajik ve yeri doldurulamaya cak kayıptır. Abhaz halkını manevi, etnik olarak kimliksizleştirmek, tarihinden, etno-*

⁴⁶¹ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya'nın Askeri-Siyasi Tarihi, Sohüm-2013. Cilt-2, s.533

⁴⁶² http://apsnyteka.org/90-borba_zajstor_pamit.html

kültürel özgünlüğünden ve şuurundan mahrum bırakmak için yüzyıllara dayanan tarihimizin paha biçilmez eserleri sonsuzluğa gönderildi, eşsiz değerler, arşiv ve kitap fonları imha edildi.”⁴⁶³

ABHAZ AKADEMİSYENLERİN, DÜNYA HALKLARI BİLİM ADAMLARI VE AYDINLARINA SESLENİŞİ

“Üç aydır Abhazyaya topraklarında zulüm yapan Gürcü işgalciler yeni bir vahşet daha gerçekleştirdi. 23 Ekim’de işgal edilen Sohum’da, Abhazyaya Devlet Arşivi ve Abhaz D. İ. Gulya Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü binaları kundaklanmış ve yağmalanmıştır. Yangın, eşsiz belgeler, el yazuları, kitapları yok etmiştir.

Büyük bir acı ve üzüntüyle, Abhaz kültürüne korkunç ve telafisi olmayan zarar verildiğini belirtmek zorundayız. Halkımızın milli zenginliği katledildi. Asırlara dayalı tarih yolculuğumuzun paha biçilmez kutsal emanetlerini kaybettik, ülkemizin tarih ve kültürü ile ilgili satır satır belge toplayan sayısız bilim adamı ve araştırmacı kuşağının eserleri yok oldu. Bu 20. yüzyılda Abhazyaya’nın üzerine çöken en trajik darbelerden biri, Gürcü işgalcilerle savaşta yaşanan en acı kayıptır.

Arşiv ve Enstitü binalarının kundaklanması tesadüf değildir. İşgalin iki buçuk ay içerisinde Gürcü Birlikleri büyük bir hırsla Abhazyaya’nın diğer Milli Kültür ve Araştırma Merkezlerini de imha etmiştir. Abhazyaya Devlet Müzesi, Abhazyaya Devlet Üniversitesi, Abhazyaya Sanat Birlikleri Merkezi, D. İ. Gulya Müze Evi, N. A. Lakoba Müze Evi, Sohum Deneysel Patoloji ve Tedavi Enstitüsü, Moskova Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü Sohum Bölümü “Atoll”, v.d. barbarca yağmalanmıştır.

Abhaz Enstitüsü’nün Arşiv ve Kütüphanesi ile Abhazyaya Devlet Arşivi Fonu’nun önceden planlanmış ve hazırlanmış imha eylemi Şevardnadze’nin kanlı rejiminin yasadışı, şovenist, faşist ideoloji ve uygulamasını bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Halkımızla silah gücüyle savaşan işgalciler, onun yüksek maneviyatını kırmaya, milli şuurunu yok etmeye çalışmaktadır. Abhaz milli kültürünün önemli iki bilim merkezini imha ederek asırlara dayanan Abhaz tarihini yok etmeye, Abhazları tarihinden mahrum bırakmaya, geçmişini unutturmaya çalışmışlardır. Üniter Gürcistan ile delice imparatorluk hayalleriyle işgalciler, Abhaz milli kültürünün tüm anıtlarını yeryüzünden silmek, tüm dünyanın önünde “Gürcistan’da tek avuç bile Gürcü olmayan toprak yoktur” yalanını tekrarlamak için “Abhazyaya” ibaresini dünya tari-

⁴⁶³ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazyaya’nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum 2013. Cilt-2, s.544

hinden yok etmek istemişlerdir.

Fakat hukuk dışı planlar hayata geçemeyecektir. Hiç kimsenin bizi ne tarihimizden, ne toprağımızdan mahrum bırakmaya gücü yeter. İşgalciler kovulduktan ve Abhazyaya yine özgürlüğüne kavuştuktan sonra Abhaz bilim adamları halkımızın geleceği için kaybedilen mirası mümkün mertebe canlandırmak için zorlu çalışmalaraya yine başlayacaktır. Gürcistan'ın şimdiki liderleri de, Abhaz topraklarında işledikleri tüm zulüm ve suçlardan dolayı tarih önünde hesap vereceklerdir.

Dr. V. G. ARDZINBA

Dr. B. E. SAGARIA

O. N. DAMENIA

Dr. Ş. K. ARİSTAVA

*N. V. ARŞBA*⁴⁶⁴

BİRİNCİ ŞROM OPERASYONU

1992 Ekim ayındaki Tsugurova operasyonundan sonra Gumısta Cephesi Komutanı Binbaşı M. Khvartskia, Silahlı Kuvvetler Komutanlığı'na, Şubarı üzerinden Şrom ve Sohıma'a taarruz organize edilmesi önerisinde bulundu. Doğu Cephesi'ne gidecek olmasına bağlı olarak operasyon planının hazırlığına katılmayacak olmasına rağmen, Abhazyaya Askeri Komutanlığı bu öneriyi destekledi. Operasyon planı Gumısta Cephesi Karargâhında Albay S. Dbar tarafından hazırlandı. Operasyonu yönetmek için Albay G. Agrba sorumlu kılındı.⁴⁶⁵

1 Kasım 1992 tarihinde operasyona katılmak için Arda Ankuab ile Losik Tsugba Birleşik Müfrezesi⁴⁶⁶, Şamil Basayev Grubu, Genadi Marganya Grubu⁴⁶⁷, Ruslan Ladarya Grubu⁴⁶⁸, Aftandil Gartskia Grubu⁴⁶⁹, Rafik Ayba Grubu, Valeriy Avidzba Grubu, Puzık Tüanba Grubu, İbrahim Yağan ile "Şeratın" Birleşik Müfrezesi, Umalat Daşayev Grubu, Leonid Enik ile Adgur Harazyaya Birleşik Keşif Grubu ve Anxua Grubu yukarı Eşıra üzerinden Şubarı'ya çıktılar.⁴⁷⁰

⁴⁶⁴ A. Avidzba & V. Çamagua, "Abhazyaya Cumhuriyeti" Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993. Sohıma 2017, s.111-112

⁴⁶⁵ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohıma 2010, s.117

⁴⁶⁶ 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü Komutanı L. Tsugba İle Röportaj. 18 Aralık 2018

⁴⁶⁷ "Bergut" grubu ve 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 13 Aralık 2018

⁴⁶⁸ "Grad" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 4 Aralık 2018

⁴⁶⁹ "Okalıptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 13 Aralık 2018

⁴⁷⁰ "Bergut" grubu ve 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; "Grad" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017; Şamil

Operasyona tüm askeri birliklerden katılan toplam asker sayısı yaklaşık 300-400 kişi civarındaydı.⁴⁷¹

G. Agrba, her gruba 2'şer keşifçi ile ayrı ayrı yönlerden keşif yapıp geri dönme-leri için emir verdi. 2 Kasım gece saat 03.00'de komutanlardan G. Agrba, Ş. Basayev, İ. Yağan ve V. Avidzba arazi incelemesi yaptılar.

Saldırı öncesi, kamp kurulan yere yakın bir çiftliğe bal almaya gelen 3 Gürcü asker esir alındı.⁴⁷² Esirlerden, Gürcülerin, Abhazların askeri saldırı düzenleyecek-leri hakkında bilgi sahibi oldukları ve hazırlık yaptıkları öğrenildi.⁴⁷³

3 Kasım gece 03.00'de Gumista Cephesi Karargâhı'ndan taarruza geçme emri alındı. Tüm Müfrezeler ve Gruplar konvoy halinde harekete geçti.

Ş. Basayev'in Grubu Razvilka⁴⁷⁴ sapağından (Ahalşeni Kavşağı) saparak dağı arkadan dolaşım Apiandi istikametinde ilerleyecek ve Şrom köyünün doğu tarafın-dan saldıracaktı. Diğer gruplar Şrom köprüsü bölgesi ile Kaman bölgesindeki tüm hat boyunca saldırıya geçeceklerdi.

Razvilka kavşağına kadar konvoy normal ilerledi. Fakat belirtilen yerde Ş. Ba-sayev, A. Gartskia, A. Ankuab ile L. Tsugba müfrezesi, G. Marganya ve R. Ay-ba'nın olduğu gruplar Gürcülerin 1. kontrol noktası ile karşılaştılar. Çıkan çatışma-da 1. kontrol noktasındaki Gürcü askerler öldürüldü. Fakat çıkan çatışmada bögeyi iyi bilen ve gruplara rehberlik yapacak kılavuz Nikolay Taralidi ölüp, diğer kılavuz Leva Avidzba da yaralandı. Ayrıca 4 asker şehit düştü ve 13 kişi daha yaralandı.⁴⁷⁵

Üç taraftan taarruz planı, kılavuzların öldürülmesi ve yaralanmasının hemen akabinde bozuldu. Kimse nereye ve nasıl ilerleyeceğini bilemedi. Düşman savun-masına tek cephe taarruz kararı alındı. Taarruza Şrom Köprüsü'ne giden bağlantı yolu üzerinden ve Kaman'ın Gumista'ya inen ağaçlık tepelik bölgesi istikametinden

Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017; "Okalıptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komuta-nı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017; İbrahim Yağan Grubu askeri H. Leyba ile röportaj 2 ve 3 Kasım 2016; Şamil Taburu askeri R. Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017; "Şeratın" Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.117-118

⁴⁷¹ "Okalıptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017; "Bergut" grubu ve 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017

⁴⁷² "Okalıptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017; "Bergut" grubu ve 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017

⁴⁷³ "Şeratın" Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj

⁴⁷⁴ "Razvilka" denilen yer Şubara, Şrom ve Ahalşeni- Sohumges yönüne giden bir üç yol kavşağıdır.

⁴⁷⁵ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s-118; 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; Şamil Taburu askeri R. Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017.

devam edildi.

Şrom Köprüsü yönüne ilerleme devam ederken aniden karşılarına düşman Zırhlı piyade muharebe araçları (BMP), arkasından personel ile “Ural” aracı çıktı. Çatışma başladı. Abhaz askerler “Ural” aracı ve BMP ‘yi ele geçirdi.⁴⁷⁶ Burada 19 Gürcü asker öldürüldü.⁴⁷⁷

Konvoy ilerlemeye devam etti. Birliklerin ilk kademesi, Gürcülerin tüm gücüyle ateşe başladığı anda Şrom Köprüsü’ne ulaştı. Abhaz askerlerin önünde BMP’ler ilerlemekteydi. Köprünün diğer tarafında bulunan ve tüm hâkim noktalara mevzilenmiş olan Gürcü Birlikleri “Grad”, havan topları, tank atışları, helikopter atışları ve keskin nişancılar ile yoğun bir ateş başlattı.

Abhaz askerlerin geldiği yönde ağaçlar kesilmiş, askerler açık hedef haline gelmişti. İki tarafın bulunduğu yerler açısından yükseklik farkı en az 100 metreydi. Gürcüler Abhazları görecekteki yüksek noktalardan atışa devam etti ve ağır kayıplar verdirdi. Önden giden Abhazlara ait 3 BMP ve 1 MDLP aracı imha edildi. Birçok asker öldü, birçoğu da yaralandı. Askerlerden yaklaşık 50 kişi suyun karşı tarafına geçti, bir kısmı da suyun içinde kalarak çatışmaya devam etti.⁴⁷⁸

Kendi istikametinden çıkan Basayev, Şrom Köprüsü yakınında düşman tarafından ateşe tutulan A. Ankuab Müfrezesini korumaya başladı. Tüm Abhaz grupları Kaman Kilisesi’nin oradan Şrom Köprüsü’ne doğru hat halinde dizilip çatışmaya devam etti. Lova Grigolia⁴⁷⁹ ile Beslan Cinciya⁴⁸⁰ bir Gürcü tankı ve BMP’sini imha etti.

Sabah erken saatlerde başlayan çatışma öğleden sonraya kadar devam etti. Geri çekilmeye başlayan Abhaz gruplar kademeli olarak bölgeden çıkmaya çalıştı. Birçok ölü ve yaralı vardı. Çatışma ara vermeden 7-8 saat sürdü. Saat 15.00 sularında Abhaz askerleri genel olarak vadiden çıkmayı başardı. Gürcüler peşlerinden piyade ve tanklarını harekete geçirdi. Gürcü Birlikleri yakaladıkları yaralı haldeki Abhaz askerlerin bir kısmını esir alırken, bir kısmını da direkt infaz ettiler.

⁴⁷⁶ 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s-118, 119

⁴⁷⁷ 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; “Bergut” grubu ve 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.118-119

⁴⁷⁸ 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; “Bergut” grubu ve 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; “Okalıptus” grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017

⁴⁷⁹ “Bergut” grubu ve 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017

⁴⁸⁰ “Şeratın” Grubu askerleri B. Cinciya ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj.

Gürcü helikopterleri çekilmekte olan Abhaz gruplarını havadan bombardımana tuttu. Akşama doğru, gece koruma amaçlı bırakılan “Şeratın” grubu hariç, Abhaz Birlikleri Kaman, Şrom bölgesinden çıkmayı başardı.

Ruslan Ladarya'nın komutasında bir grup, razvilka kavşağının ilerisinde, kuzey yönünden (ahleşeni-sohumhes) gelebilecek Gürcü desteğine engel olmak için o bölgeye bırakıldı. Buraya desteğe gelen bir kamyon dolusu Gürcü asker Ladarya komutasındaki Abhaz grup tarafından imha edildi.⁴⁸¹

Genel çatışmalar sırasında Abhaz tarafından 18 kişi şehit, 2 kişi kayıp, 2 kişi esir, 61 kişi de yaralı düşerken; Gürcü tarafı 50 ölü, 150 yaralı vermiş, 1 tank ve 2 BMP'si de imha edilmişti.⁴⁸²

AC Savunma Bakanlığının 4 ve 5 Kasım 1992 Tarihli Durum Raporu

“3 Kasım 1992 sabahından itibaren düşman, Abhazya Silahlı Kuvvetleri mevzilerine “Grad” füzeleri ve top ateşini artırmıştır. Atışlar sırasında bombalar Rus Birliklerinin Eşira köyündeki birimine de isabet etmiştir. Karşılık olarak Rus Birlikleri de ateş açmıştır. Abhazya Cumhuriyeti Birlikleri de aynı şekilde karşı ateş açmıştır. 3 Kasım günü ve 3 Kasım 4'üne bağlayan gece ateşe devam edilmiş, bunun sonucunda düşman BM-21 “Grad” ve 25 personel kayıp vermiştir. Abhazların tarafında da asker kaybı mevcuttur. Birlikler Gumusta Nehri'ni geçip Dvureçie bölgesinde düşmana taarruz etti. Ayrıca Sohum'un kuzey kesiminde çatışmalar devam ediyor. Tüm gün süren çatışmalarda düşman 200 kayıp vermiş, 1 tank ve 2 BMP'si vurulmuştur. Abhazya Silahlı Kuvvetleri'nde de ölü ve yaralılar vardır.”⁴⁸³

AC Savunma Bakanlığının 7 Kasım 1992 Tarihli Durum Raporu

“Eşira-Sohum istikametinde tüm cephe boyunca BM-21 “Grad” dâhil olmak üzere tüm silah türlerinden yoğun ateş edilmektedir. Geçtiğimiz günkü çatışmalar sırasında düşmanın birkaç atış noktası ve 82 mm havan topu mürettebatı imha edildi. Düşman savunma hattını güçlendirme çalışmaları yapıyor. Oçamçıra-Tkuarçal istikametinde saat 06.30-18.00 arasında Tsegera, Muk yerleşim birimleri bölgesinde çatışmalar yaşandı. Düşman 50'nin üzerinde ölü, yaralı, kayıp verirken, 1 tankları da imha edildi. Çekilme sırasında 5 cesedi muharebe alanında bıraktılar.”⁴⁸⁴

AC Savunma Bakanlığının 13 Kasım 1992 Tarihli Durum Raporu

⁴⁸¹ “Bergut” grubu ve 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; “Grad” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017

⁴⁸² V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.119-120

⁴⁸³ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 16, 2-6 Kasım 1992

⁴⁸⁴ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 17, 7-8 Kasım 1992

“12 Kasım gecesi Eşıra-Sohum istikametinde Gürcü birlikleri Abhaz mevzilerine “Grad” füzeleriyle ateş açtı. Abhaz güçler buna karşılık olarak Sohum’daki Gürcistan Ordusu’na bağlı ağır silah tabyalarına ateş açtı.

Oçamçıra-Tkuarçal hattındaki Gürcistan askeri birlikleri, Tsegera ve Muk köyleri çevresindeki Abhaz milis mevzilerine saldırıya geçti. Kısa süren saldırı püskürtüldü.”⁴⁸⁵

AC Savunma Bakanı V. Arşba 13 Kasım 1992 Tarihinde Bir Basın Toplantısı Düzenledi.

“Bakan konuşmasında toplantıda hazır bulunan yerli ve Rus gazetecilere Abhaz-Gürcü savaşının üç ay zarfındaki askeri harekâtların tablosunu çizdi. Bu süreçte Abhaz tarafından yaklaşık 400 kişi hayatını kaybetti. Bunların 237’si (üç Gürcü dâhil olmak üzere) otuz farklı milletten ve askeriye mensup olanlar; diğerleri ise Gürcü işgal güçlerinin kontrolündeki bölgelerde öldürülmüş ve işkenceye maruz kalmış kişilerdir. Agudzera köyünden yaşlı bilim adamı-biyolog Korjavin’in, kuşatma altındaki Tkuarçal sakinlerinin açlıktan vefat ettiği vakalar da söz konusudur. Yaklaşık 20 kişi kayıptır. Sohum, Oçamçıra İlçesi’nde küçük çocuklara tecavüz, yaşlı insanların çaresizlikten intihar vakalarına dair kesin bilgiler mevcuttur.

V. Arşba, Gagra ve çevresini kurtarma operasyonları sırasında Abhaz tarafınca düşmanın 35 adet savaş aracının ele geçirildiğini ve Gürcistan Devlet Şurası Silahlı Kuvvetlerinin 50 üzerinde mensubunun esir alındığını belirtmiştir. Abhaz tarafı iyi niyet sergileyerek 8 savaş esirini Tiflis’e teslim etmiş ve Gürcü tarafından benzer girişimleri ve takas sürecinin başlamasını beklemektedir. Bakan, Gürcü Ordusunun işgal ettiği bölgenin tümünü neredeyse çatışmasız, hile yoluyla ele geçirdiğinin altını çizmiş, “Hâlihazırda gerilla hareket bölgesi hariç, Abhazyaya topraklarının yüzde 60’ı kontrolümüzdedir” şeklinde belirtmiştir.

Abhazyaya Savunma Bakanlığı’nın verilerine göre askeri harekâtların başladığı andan itibaren Gürcü Ordusu’nun kaybı 1100 ölü ve 3000 yaralıdır. Bakan böyle bir oranın vatanının özgürlüğü için savaşan Abhaz Ordusunun yüksek manevi gücünün sonucu olduğunu, ayrıca Gagra’nın ele geçirilmesinden sonra Gürcü askerlerin konakladığı yerlerde bulunan çok sayıda şırıngadan, Gürcü askerleri arasında çok sayıda uyuşturucu bağımlısı olmasının da bu sonucu hazırladığını belirtmiştir.

Sadece son günlerde Oçamçıra İlçesi’nde Gürcü Ordusu’nun 220 asker mensu-

⁴⁸⁵ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

bu, 4 tank, 8 BMP imha edilmiştir.

Abhazy'a 'yı kurtarmak için Abhaz Ordusu 'nun yeterli insan gücü ve araçlarının bulunup bulunmadığı sorusuna cevaben Savunma Bakanı, yeterli gücün olduğunu, fakat sorunu barışçıl yollarla çözmek için çabalanması gerektiğini belirtmiştir (Gagra operasyonu hayati gereksinimdi, zira Abhazy'a kuşatmasını kırmamız gerekiyordu).

Gürcistan 'da Abhazy'a'daki savaşın anlamsızlığının bilincinde olan sağduyulu insanların olduğunu, asker annelerinin hareketinin arttığını biliyoruz...

Sorulara cevap sırasında Bakan ayrıca, keşif sürecinde Şrom köyü yakınlarındaki çatışmada 15 Abhaz askeri ve yaklaşık 100 Gürcü 'nün öldüğünü; Rusya ile sınırın, sahil şeridinin, dağlık bölgelerin kontrolünü üstlenecek Abhazy'a Sınır Muhafız Birliği 'nin yağmacılarla mücadele edecek özel biriminin oluşturulduğunu belirtti. "4 yağmacı kurşuna dizilmiştir. Savaş araçlarımızın büyük bir kısmı ganimet olarak ele geçirilenlerdir. Fakat şu anda silah temini için diğer kanal ve kaynaklar da mevcuttur. Çatışmalar sürecinde her iki tarafta da kimyasal silah kullanımı kaydedilmemiştir; Abhaz tarafından atılan bir bombanın arıtma tesislerindeki klor rezervuarına isabet etmesi sonucunda yedi Gürcü askeri zarar görmüştür. Bakan ayrıca Gürcü Silahlı Kuvvetleri 'ndeki Rus ücretli askerlerin ne kadar kazandıklarına dair bilgi sahibi olmadığını, bu konuyla ilgilenmediğini, Abhaz Silahlı Kuvvetlerinde Rusya 'dan sadece gönüllülerin savaştığını belirtmiştir."⁴⁸⁶

14 Kasım 1992 tarihinde Savunma Bakanlığı yapısının kurulmasına bağlı olarak ülkenin üst yönetim organlarında ciddi değişiklikler yapıldı. Savunma niteliğindeki birçok yetki savaşın başında kurulan Devlet Savunma Komitesi'nden Savunma Bakanlığına devredildi. Bu bağlamda DSK kadrosunu düzenleme gereksinimi oluştu. (Düzenlemenin yazılı olduğu Abhazy'a Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı Kararı'nın tam metni için bakınız: sayfa 572, EK-15).

UNPO'NUN BASIN TOPLANTISI

Kasım ayında Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Organizasyonu Misyonu Başkanı Van Praag, Moskova'da Abhazy'a'daki olaylar ile ilgili bir basın açıklaması yaptı.

Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Organizasyonu Misyonu Başkanı

⁴⁸⁶ A. Avidzba & V. Çamagua, "Abhazy'a Cumhuriyeti" Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993. Sohum 2017, s.136-137

Van Praag'ın Moskova Basın Toplantısı Konuşması:

“Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Organizasyonu (UNPO) Abhazy'a'daki durumu incelemek üzere Kafkasya'ya bir heyet göndermiştir.

Heyet Soçi, Gudauta ve Gagra'da bulunmuş, kısa bir süre Sohum'da kaldıktan sonra Tiflis'e (Gürcistan) gitmiştir.

Heyet daha sonra Grozni'de bulunarak, oradan Moskova'ya dönmüştür.

Abhazy'a'da devam eden savaş, her iki taraftan asker ve sivillerin ölümü bizde dehşet verici bir izlenim bıraktı. Bununla birlikte kayıplar daha çok siviller arasındadır. Ölüm ve yaralanmaların çoğunluğu, Gürcü tarafının Cenevre Anlaşması ile yasaklanan msket bombalarını kullanması sonucudur.

Heyet, Sohum ve Gagra'da evlerin, Abhaz kültür merkezlerinin yağmalanması ve tahribatı dâhil olmak üzere Gürcü Birlikleri'nin zulmünü gösteren kanıtlar toplamıştır.

Gürcü Birlikleri'nde bir düzen yok ve heyet üyeleri konuştuıkları tanıklardan, Gürcü Birliklerinin sivillere, hamile kadın ve çocuklara uyguladıkları zulüm, işkenceler hakkında bilgi edindi. Bu durumu, Gagra'da Abhaz güçlerinin esir aldığı Gürcü Birliği komutanı teyit etmiştir.

Gürcü otorite temsilcileri ve basının bildirdiği gibi Abhazların Gagra'da işledikleri toplu katliam ile ilgili hiçbir delil bulamadık. Gerçekte Gürcü ve Ruslar dâhil yerli halk bu tür bilgilerin propagandadan ibaret olduğunu belirtmiştir.

Bu bölgede BM ve AGİK temsilcileri de bulunuyor. Anlaşıldığı üzere onlar Abhaz tarafına yeterli ilgiyi göstermiyor. Şu anda aktif ve etkili arabuluculuk gereklidir. İnsani yardım örgütleri ve insan hakları örgütlerinin Abhazya'nın tüm bölgelerine serbest erişimi için gerekli şartlar oluşturulmalıdır. Mültecilere yardım sağlanması için BM temsilcileri davet edilmelidir. Uluslararası topluluk Abhazya'daki durumla ilgilenmediği takdirde, savaşın devam etme ve komşu bölgelere yayılma tehlikesi bulunmaktadır.”⁴⁸⁷

1992 Kasım ayı içerisinde Abhazy-Gürcistan sorunları ile ilgili Abhazy, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nde temas ve incelemelerde bulunan Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Örgütü (UNPO) heyeti tarafından hazırlanan “Abhazy Raporu”, tüm ülkelere ve uluslararası kuruluşlara gönderildi. (UNPO'nun “Abhazy Raporu” nun tam metni için bakınız: sayfa 573, EK-16).

⁴⁸⁷ A. Avidzba & V. Çamagua, “Abhazy Cumhuriyeti” Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993. Sohum 2017, s.131

AC Savunma Bakanlığının 25 Kasım 1992 Tarihli Durum Raporu

“24 Kasım’da Gürcü tarafı anlaşmayı ihlal ederek Eşira-Sohum istikametinde AC Silahlı Kuvvetleri’nin mevzilerine bomba atar ve makineli tüfek ateşi açmıştır. Ateş sonucunda iki askerimiz yaralandı. Gürcü tarafı anlaşmayı ihlal ederek Rus Birlikleri’nin tahliyesini geciktirmekte, bu süreyi gerillalarla mücadele için kullanmaya çalışmaktadır. Özellikle şu ana kadar tahliyeyi gerçekleştirecek Rus gemisinin limana yanaşmasına izin vermemiştir.

Düşman, 24 Kasım sabahından itibaren Oçamçıra-Tkuarçal istikametinde Tamş, Muk, Mirkula, Kındığ yerleşkeleri yakınındaki tepelere taarruz girişiminde bulunmuştur. Gerillaların mevzilerini ele geçirme girişimleri başarısız olmuştur. Çatışmalar sonucunda 20 kişi kayıp verdirilmiş, 1 BMP ele geçirilmiştir. Kasımın ikinci yarısından itibaren Oçamçıra istikametindeki çatışmalarda gerillalar düşmanın 80 kadar asker ve subayını, 12 adet zırhlı aracını (5 tank, 7 BMP) imha etmiş, 1 tank, 1 BMP’yi de ele geçirmiştir.”⁴⁸⁸

Abhazya’da Ağustos-Kasım 1992 arasında yaşanan insan hakları ihlalleri ile ilgili Abhazya Parlamentosu İnsan Hakları Komisyonu bir rapor yayınlamıştır. (Raporun tam metni için bakınız: sayfa 606, EK-17).

KOÇARA OPERASYONU

25-26 Kasım 1992 tarihlerinde işgalci Gürcü Birlikleri, 7 zırhlı araç, 4 ağır silah desteği ile en az 400 kişilik piyade ve yerli milis birliğiyle hareket ederek Koçara köyüne girdi ve biri Koçara’da, diğeri Ketevan’da olmak üzere iki mevziye yerleşerek, ardından Ğuada’ya saldırıya geçti.⁴⁸⁹ 27 Kasım’da Gürcüler, Ğuada’da yolun küçük bir bölümünü ele geçirip Çlou-Ğuada, Ğuada-Cigerda ulaşımını kapattı.⁴⁹⁰ Stratejik bir konuma sahip olan yol Doğu Abhazya Cephesi güçlerinin hareketi ve manevrası, yaralıların tahliyesi ve çatışma bölgesini terk eden siviller için kullanıld

⁴⁸⁸ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 172, 26 Kasım 1992

⁴⁸⁹ Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohüm 2009, s.166; B.R. Djapua. Doğu Cephesi. 1992-1993 Yıllan Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi. Sohüm 2018, s.14; 3. Alay Karargah Komutanı İ. Gamsaniya, 3. Alay 1. Tabur Komutanı A. Arşba, 3. Alay 4. Tabur Karargah Komutanı M. Zakaraya ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 19 Aralık 2018

⁴⁹⁰ “Doğu Cephesi” isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohüm 2014; 3. Alay Karargah Komutanı İ. Gamsaniya, 3. Alay 1. Tabur Komutanı A. Arşba, 3. Alay 4. Tabur Karargah Komutanı M. Zakaraya ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 19 Aralık 2018

maktaydı. Saldırı sonucu Doğu Cephesi fiilen ikiye bölünmüş oldu.⁴⁹¹

Cephe Komutanları, yolun hâkimiyetini tekrar elde etmek ve Koçara'nın kuratılması için, Alay ve Tabur Komutanları ile birlikte operasyon planı hazırlığına başladı. Operasyonu Doğu Abhazya Cephesine bağlı 1. ve 2. Alay Birlikleri gerçekleştirdi. Onlara destek olarak Batı Cephesinden R. Kulaa komutasındaki “Şeratın” Grubu ve Şamil Basayev komutasındaki Şamil Grubu geldi.⁴⁹² Batı Cephesinden gelen 60 kişilik destekle birlikte operasyona katılan toplam asker sayısı 270 kişi civarına ulaştı.

Operasyon 1. Alay Komutanı Binbaşı Aslan Zantarya, 2. Alay Komutanı Binbaşı Batal Djapua, Karargâh Komutanı Binbaşı Mirab Kişmariya ve AC Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanlığı temsilcisi Binbaşı Huhut Bganba tarafından yönetildi.⁴⁹³

28 Kasım'da, genel saldırıdan bir gün önce küçük gruplarla Ketevan yerleşkesini kurtarma operasyonu gerçekleşti ve Ketevan temizlendi. Operasyonda Ş. Basayev Grubundan Timur Jana'nın komuta ettiği 26 asker⁴⁹⁴, M. Khvartskia Grubundan 20 ve R. Kulaa'nın “Şeratın”⁴⁹⁵ grubundan 15 asker yer aldı.

Koçara merkezine saldırı 29 Kasım'da başladı. Tüm grupların koordineli ani saldırısı sonucu birlikler Koçara ve Laşkindar'e ilerlemeye başladı.⁴⁹⁶ Önce Koçara,

⁴⁹¹ Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; 3. Alay Karargah Komutanı İ. Gamsaniya, 3. Alay 1. Tabur Komutanı A. Arşba, 3. Alay 4. Tabur Karargah Komutanı M. Zakaray ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 19 Aralık 2018

⁴⁹² Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017; “Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; 3. Alay Karargah Komutanı İ. Gamsaniya, 3. Alay 1. Tabur Komutanı A. Arşba, 3. Alay 4. Tabur Karargah Komutanı M. Zakaray ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 19 Aralık 2018

⁴⁹³ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti, Sohum-2009, s.167

⁴⁹⁴ Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017

⁴⁹⁵ “Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj

⁴⁹⁶ 3. Alay Karargah Komutanı İ. Gamsaniya, 3. Alay 1. Tabur Komutanı A. Arşba, 3. Alay 4. Tabur Karargah Komutanı M. Zakaray ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 19 Aralık 2018

ardından 30 Kasım sabah saat 04.00'de Laşkinder'in kontrolü Abhazların eline geçti.

Operasyonla Gürcü Birlikleri mevzilerinden püskürtüldü ve 14 km'den fazla takip edilmelerinden sonra muharebe alanını terk ederek, panik halinde Tsegera yönüne kaçtılar. 30 Kasım saat 11.00'de Doğu Cephesi'nin savunma sınırları Muk-çay çiftliği, Laşkinder ve Tamş sınırlarına kadar ulaştı.⁴⁹⁷

Bu operasyonda düşmanın 5 zırhlı aracı (T-55) vuruldu, en az 40 askeri öldürüldü, 2 zırhlı piyade muharebe aracı (BMP), onlarca hafif silah, haberleşme araçları ve yakıt ele geçirilirken, 18 de asker esir alındı.⁴⁹⁸ Abhaz tarafının kaybı ise 3 şehit ve 12 yaralı oldu.

1-2 Aralık'ta saldırıya geçen Gürcü Birlikleri şiddetli çatışmalar sonrası Laşkinder, Aradu, Mirkula köylerinden püskürtüldü. Düşmanın 50 asker ve subayı öldürüldü. Gerillalar tarafından bir tank vuruldu, iki de BMP ele geçirildi.⁴⁹⁹

2 Aralık'ta Gürcüler gerçekleştirdikleri saldırı ile Anuwaarxu'yu ele geçirerek yolu kontrolleri altına almayı başardı.

Düşman 3 Aralık sabahından itibaren 10 zırhlı araç, 700 asker ve subay takviyesi, hava kuvvetlerinin desteği ile gerillaları Tamş Köyü yakınındaki mevzilerinden püskürtme girişiminde bulundu.⁵⁰⁰ Gürcü Birlikleri yoğun karşı ateşle durduruldu. Gerillalar düşmanın 1 tankını ele geçirirken, 2 BMP'yi de vurdu. Aynı gün sabah 09.00'da düşman Kındıg Köyü bölgesinde taarruza geçti. Fakat burada da karşı ateşle püskürtüldü. Gerillalar kayıp vermedi.⁵⁰¹

Rusya Hükümeti, 2 Aralık 1992 tarihinde Gürcistan'ın Abhazyaya'ya saldırısı ile gelişen olayları değerlendirerek, Abhazyaya ve Gürcistan yönetimlerine barış çağrısı yaptı. Rusya Hükümetinin barış çağrısını değerlendiren Abhazyaya yönetimi baştan beri barışçı tutum izleyen Abhazyaya'nın savaşı sonlandıracak görüşmelere hazır ol-

⁴⁹⁷ Abhazyaya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohum 2009, s.167

⁴⁹⁸ Abhazyaya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; "Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohum 2014

⁴⁹⁹ "Abhazyaya Cumhuriyeti", № 174, 3 Aralık 1992

⁵⁰⁰ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁵⁰¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

duğunu, ancak işgalci Gürcü Kuvvetlerinin Abhazya'dan çıkması gerektiğini açıkladı. Gürcistan yönetimi ise, Rusya Hükümetinin barış çağrısını sert bir üslupla reddederek, Abhazya'nın Gürcistan'ın ulusal toprağı olduğu iddiasını yineledi.

İşgalci Gürcü Silahlı Kuvvetleri savaş süresince Abhazya topraklarında sayısız suç işledi. Suçların soruşturulması amacıyla 4 Aralık 1992 de Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası "İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar İçin Meclis İnceleme Komisyonu"nun kurulmasına ilişkin bir kararname yayınladı:

ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURASI KARARNAMESİ
Gürcistan ile Savaş Sürecinde İnsanlığa Karşı İşlenen Suçları ve İnsan Hakları İhlallerini İncelemek Üzere Meclis Komisyonu Kurulması

"Abhazya topraklarında Gürcistan ile savaş sürecinde insanlığa karşı sayısız suç işlenmiş ve insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Bu konularla ilgili incelemenin organize edilmesi ve fiilli bilgilerin toparlanması amacıyla Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası kararı:

- 1. Abhazya'da Gürcistan ile savaş sürecinde işlenen insanlığa karşı suçlar ve insan hakları ihlallerinin tespiti için Meclis İnceleme Komisyonu kurulacaktır.*
- 2. İnsanlığa karşı suçlar ve insan hakları ihlallerini inceleme komisyonu başkanı olarak Yuriy Nikolaevič Voronov atanacaktır.*
- 3. Komisyon Başkanı Y. N. Voronov, komisyon üyelerini bir haftalık sürede Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı'nın onayına sunacaktır.*

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı
V. Ardzınba
Gudauta 4 Aralık 1992"⁵⁰²

ULUSLARARASI ÇERKES BİRLİĞİ'NİN 5 ARALIK 1992 TARİHİNDE
MAYKOP'TA, GÜRCİSTAN'IN SEFERBERLİK İLANINA İSTİNADEN
YAPTIĞI AÇIKLAMA

"Geçtiğimiz gün Gürcistan'da genel seferberlik ilan edilmiş olup, sürekli Abhazya'daki çatışmanın askeri yollarla çözüleceği tehditleri savrulmakta, Gürcistan'ın bazı üst düzey yetkililerince de Abhazya'nın özerkliğinin tasfiyesi ile ilgili söylemlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda, Uluslararası Çerkes Birliği Abhaz halkının haklı davasına tam desteğini beyan eder ve Gürcistan'ın Abhaz sorununun

⁵⁰² D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohüm 2009, s.102

*çözümünde hala güç kullanılmasına direktmesinden duyduğu üzüntüyü bildirir. Bu boş bir çabadır. Uluslararası Çerkes Birliği, Gürcistan'ın Abhazya'ya karşı askeri harekâtlarının tekrar tırmanması durumunda, yine gönüllü birliklerinin oluşturulması çağrısı yapacağını ve kardeş Abhaz halkına gerekli yardımı sağlayacağını beyan eder. Gürcü yönetimi kesin olarak anlamalı ki, şeref, özgürlük ve adalet ilkelere değer veren Adıge ve diğer Kafkasya halkları, Abhazya'yı kaderiyle baş başa bırakmayacaktır. Sorunun yegâne çözümü siyasi yollardır.*⁵⁰³

6 Aralıkta Gürcüler 300 piyade ve birkaç zırhlı araç desteğiyle Laşkindar ve Koçara'yı geri almak için geniş saldırı girişiminde bulundu.⁵⁰⁴ Saldırıyı karşılamak üzere Laşkindar ortaokulunun karşısında Ğuada Grubu, onun yanındaki tepede "Şeratin" Grubu, köy yolu boyunca M. Khvartskia Grubu, onun yanında Tkuarçal Grubu ve Tsegera sınırında Laşkindar Maliş Grubu mevzi tuttular.

Ortaokul ve civar bölgede çatışma çıktı. Ancak hücum püskürtüldü. Bu istikamette düşmanı takip sırasında M. Khvartskia pusuda yatan Gürcü askerin attığı el bombasıyla şehit düştü.⁵⁰⁵ Aynı çatışmada iki Abhaz askeri daha şehit düştü ve dört kişi de yaralandı.

Bu saldırı esnasında, Gürcü birliklerine 10 ile 30 arası asker kaybı verildi. 1 tank ve 1 BMP'leri imha edildi. Abhazların kaybı ise 6 şehit, 15 yaralı oldu.⁵⁰⁶

AC Savunma Bakanlığının 9 Aralık 1992 Tarihli Durum Raporu

"Eşıra-Sohum cephe hattı boyunca, Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri mevzilerine makineli tüfek ve topçu atışları devam etmektedir. Ayrıca, Eşıra, Psirtskha, Gvandra köyleri ateşe maruz kaldı. Ölü ve yıkımlar var. Abhazya Silahlı Kuvvetleri düşmanın atış noktaları ve karargâhlarına şiddetli topçu ateşi ile karşılık vermiş, düşman asker ve savaş aracı olarak büyük zayıyata uğratılmıştır.

Öçamçıra-Tkuarçal cephesinde şiddetli çatışmalar yaşanmaktadır. Labra, Laşkindar, Kindiğ yerleşkelerinde ve Anuwaarxu tepesi bölgesinde düşman, bölgenin

⁵⁰³ "Abhazya Cumhuriyeti", № 175, 6 Aralık 1992

⁵⁰⁴ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁵⁰⁵ 3. Alay Komutanı L. Amkuap, "Skorpion" Taburu Komutanı N. Kakubaa, "Lastoçka" Taburu Komutanı O. Lomia, Y. Kakaçya ve R. Doçiya ile röportaj. 12 Aralık 2018

⁵⁰⁶ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohumi 2014

derinlerine sızma ve gerillaların direncini kırma girişiminde bulunmuştur. Bu amaçla ciddi güç ve teçhizat kullanmıştır. Arazi şartlarından ve çatışma yerlerinin diğer özelliklerinden ustaca istifade eden gerillalar işgalcilere ciddi darbe indirmiştir. Sadece son iki günde düşman, 6 adet zırhlı araç ve -kesinleşmeyen verilere göre aralarında Gürcü Ordusu Albayının da bulunduğu- 130 ila 150 arasında asker ve subay kaybı yaşamıştır.”⁵⁰⁷

GÖSTERMELİK ATEŞKES VE ARDINDAN VAHŞET

9 Aralık 1992 tarihinde Abhazya'nın Gudauta kentine gelen resmi Gürcistan heyeti ile Abhazya heyeti arasında başlayan ve 14 Aralık 1992 gününe kadar sürdürülen görüşmeler sonunda, taraflar yeni bir ateşkes anlaşmasına vardı. İki tarafın da kabul ettiği anlaşma şu maddeleri içermektedir.

“1-Psou Nehri’nden İngur Nehri’ne kadar, Abhazya Cumhuriyeti toprakları üzerinde bütün askeri harekâtlara son verilecektir.

2-Gürcü Ordusunun ağır silahları, Gumista Cephesinde Bagmaran bölgesine (Gulrıpş); gerilla hareketlerinin olduğu bölgede de, Oçamçıra şehrine geri çekilecektir.

3-Abhaz Silahlı Kuvvetlerinin ağır silahları, Gumista Cephesinde Novi Afon şehri bölgesine; gerilla bölgesinde ise Tkuarçal bölgesine geri çekilecektir.

4-Ağır silahların yer değiştirmesinden sonra, Gürcü tarafı Abhazya Cumhuriyeti topraklarındaki kuvvetlerini geri çekmeye başlayacaktır.”

Ateşkes anlaşmasının yapıldığı günün akşamı Gürcü İşgal Kuvvetleri Abhazya'da bölgelere ilaç ve gıda sevkiyatı yapan, çatışma bölgelerindeki sivil halkı tahliye etmek üzere kullanılan helikopteri düşürdü.

LATA FACİASI

14 Aralık 1992'de Gürcü askerlerinin kuşatma altında tuttıkları Tkuarçal şehrine Gürcistan'ın da bilgisi dahilinde insani yardım taşıyan Mİ-8 helikopteri, dönüşte, tehlike içinde kalan, hastalıktan ve açlıktan ölümlerle karşı karşıya olan kadın ve çocukları şehirden alarak Gudauta'ya götürmek üzere havalandı. Kalkıştan yaklaşık 20 dakika kadar geçmişti ki, Gürcü Kuvvetleri Kudrı (Kodor) Geçidi üzerinde seyreden helikoptere füze ile saldırdı. İsabet alan helikopter dağlık araziye düştü ve infilak etti. Mürettebattan ve yolculardan hiç kimse kurtulamadı. Diri diri yanan 35'i

⁵⁰⁷ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 176, 10 Aralık 1992

çocuk, 85 kişinin cenazelerinden geride kalanlar Gudauta'da toplu bir mezara defnedildi. Bu vahşet tarihe “Lata Trajedisi” olarak yerleşti. Tkvarçallı mültecilerin trajik ölümü Tiflis yönetiminin dayattığı savaşın her türlü manevi ve ahlaki değerleri reddettiğini ve Abhaz halkının toptan imha ve soykırımına yönelik olduğunu göstermiştir.

LATA FACİASINDA ÖLENLERİN LİSTESİ

1. *Aida Abşilaa-Koğoniya (yaş 19)*
2. *Adgur Abşilaa (yaş 7)*
3. *Denis Abşilaa (yaş 10)*
4. *Albert Adleyba (yaş 17)*
5. *Beslan Amıçba (yaş 5)*
6. *Gunda Amıçba (yaş 7)*
7. *Vladimir Antsupov (yaş 45)*
8. *Mramza Kutelya – Asabua (yaş 29)*
9. *Kristina Asabua (yaş 8)*
10. *Stanislav Asabua (yaş 5)*
11. *Batal Aslandzya (yaş 26)*
12. *Alla Barganciya-Adleyba (yaş 40)*

13. Feliks Bekaldiev (yaş 34)
14. İrina Vederkina (yaş 15)
15. Svetlana Gamsaniya-Normaniya (yaş 42)
16. Tatiana Őerbakova-Gamsaniya (yaş 21)
17. Adelina Gamsaniya (yaş 2)
18. Snejana Guaramiya-Papaskir (yaş 18)
19. Janna Ğunciya (yaş 29)
20. Ruslan Gergiya (yaş 40)
21. Aida Şinkuba-Gındiya (yaş 22)
22. Kristina Gındiya (yaş 2)
23. Elana Gındiya (yaş 1)
24. Dmitriy Gunba (yaş 50)
25. Emma Copua-Tsurtsumya (yaş 30)
26. Emir Copua (yaş 16)
27. Liya Dzimistarişvili (yaş 14)
28. Őazina Sanguliya-Zantariya (yaş 24)

29. Ruşni Zantariya (yaş 9)
30. Daut Zantariya (yaş 6)
31. Aslan Zantariya (yaş 30)
32. Natella Sazonova- Zantariya (yaş 31)
33. Mirina Zantarya – Abşilaa (yaş 26)
34. Lyubitsa Kacaya-Acincal (yaş 50)
35. Adgur Kakaliya (yaş 20)
36. Kristina Kamkiya (yaş 10)
37. Eka Kamkiya (yaş 12)
38. Aleksey Kutsinya (yaş 54)
39. Tina Cobaa- Kutsinya (yaş 40)
40. Astamur Kutsinya (yaş 8)
41. Tamara Kutsinya (yaş 5)
42. Natella Kobahiya-Haşba (yaş 45)
43. Tsarpitsa Haşba (yaş 1)
44. Valerian Koğoniya (yaş 32)
45. Elena Koğoniya (yeni doğan)
46. Murman Koğoniya (yaş 27)
47. Nona Gogua-Kuartaa (yaş 28)
48. Daur Kuartaa (yaş 5) – oğlu
49. Nugzar Kuaçakhiya (yaş 32)
50. Liana Kiut-Kuaçakhiya (yaş 32)

51. Hanıfa Kuaçakhiya (yaş 1)
52. Fatima Lagazaşvili-Paçliya (yaş 29)
53. Marina Nanba-Amuçba (yaş 46)
54. İnessa Nanba (yaş 17)
55. Hibla Nanba (yaş 15)
56. Laşa Paçliya (yaş 60) –
57. Valentina Pantsulaya-Paçliya (yaş 50)
58. Georgiy Paçliya (yaş 8)
59. Dato Paçliya (yaş 12)
60. Madonna Sanguliya (yaş 32)
61. Avtondil Thaituk (yaş 20)
62. Çıçka Çüeyba-Çkadua (yaş 65)
63. Ramaz Tsurtsumiya (yaş 26)
64. Adgur Tsurtsumiya (yaş 4) - oğlu
65. Adamır Tsurtsumiya (yeni doğan)
66. Elvira Beryuşeva-Tsurtsumiya (yaş 31)
67. Astamır Tsurtsumiya (yaş 8)
68. Georgiy Çaçhaliya– (yaş 8)

69. Julietta Akaba-Çitanaa (yaş 18)
70. Alhas Çitanaa (yaş 4)
71. Leila Çaçhalya-Kamkiya (yaş 34)
72. Leila Çaçhalya (yaş 12)
73. Alla Çkadua (yaş 40)
74. Roza Çkadua (yaş 35)
75. Garri Çkadua (yaş 20)
76. R.İ. Çkadua (yaş 16)
77. Maya Çitanaa-Şakaya (yaş 29)
78. Regina Şakaya (yaş 29)
79. Laşa Şakaya (yaş 2)
80. Santa Şakaya (yaş 4)
81. Ruslan Şaov (yaş 24)
82. Susanna E. A Mırhuba (yaş 32)

Mürettebat:

01. Sergei Nikolaeviç İlyuhin (yaş 24)
02. Valerian Gennadieviç Maskin (yaş 23)
03. Sergei Petroviç Evdokimov (yaş 26)

LATA FACİASI SONRASI AC YÜKSEK ŞURA DİVANI'NIN BEYANI

“Abhazya'nın üzerine korkunç bir trajedi çökmüş durumda. Trajedi, Abhaz halkını, küstahlığı ve insanlık dışılığı ile derinden sarsmıştır.

14 Aralık 1992 akşamı kuşatmadaki madenci kenti Tkuarçal'dan Gudauta'ya insani yardım seferi yapan Rus Silahlı Kuvvetlerinin Mİ-8 helikopteri Gürcü işgal güçlerinin kontrol bölgesinde bulunan dağlık Lata Köyü üzerinde “karadan-havaya” füzeyle vuruldu. Bu faşist eylem sonucunda 20'nin üzerinde çocuk hayatını kaybetti. Helikopterde ayrıca kadınlar, yaralılar, doktor ve hemşireler de bulunmaktaydı.

Yakın geçmişte dünya, Gürcü askerlerinin Güney Osetya'da kadın, çocuk ve yaşlıları taşıyan otobüsü kurşuna dizmesiyle sarsılmıştı. O dönem Osetinler katledilmişti; şu anda Şevardnadze'nin muhafızları Abhazları katletmektedir.

Gürcü tarafı bu vahşetten sorumludur. Abhaz mültecileri taşıyan helikopterin özellikle 14 Aralıkta, yani Gürcistan'ın Abhazya'ya karşı askeri harekâtlarına başlamasının tam 4. ayında vurulması tesadüf değildir.

Gudauta, 15 Aralık 1992”⁵⁰⁸

⁵⁰⁸ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 178, 17 Aralık 1992

LATA FACIASI SONRASI ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURASI'NIN BM GENEL SEKRETERİ BUTROS GALİ'YE MEKTUBU

“Gürcü Birliklerinin Abhazyaya silahlı saldırısının ilk gününden itibaren sesi-mizi duyurma ve anlaşılma umuduyla defalarca Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na başvuruda bulduk. Ne yazık ki, yardım çağrılarımızın bu denli etkili uluslararası örgütte yankı bulmaması bir yana, Abhaz halkının bulunduğu zor durumu daha da şiddetlendirdi.

Tiflis yönetiminin daveti üzerine Abhazyaya'yı ziyaret eden birkaç BM Misyonu, “Gürcistan Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü” tezini, insan haklarından, azınlık halkların haklarından ve bir halkın kendi kaderini belirleme hakkına riayet etme sorunundan daha önemli bularak, açıkça Gürcistan'dan yana tutum sergilemiştir. Bu, çifte standardı gösteren feci tutum devlet egemenliği için mücadele eden Kafkasya halklarının gözünde BM otoritesinin düşmesine sebep olmuştur.

Gürcistan'ın BM üyeliğine kabul edilmesi sırasında Güvenlik Konseyi'nin neleri esas aldığı halen anlaşılammaktadır, zira ülkenin Şevardnadze başkanlığındaki terörist yönetimi iktidara askeri darbe sonucu, hukuk dışı yollarla gelmiştir. BM üyeliğine Şevardnadze'nin değil, Gürcistan'ın alındığının bilincindeyiz. Fakat müteakiben gelişen olaylar, bu siyasi liderin Batı'daki itibarı, barışsever ve demokrat tanımlamasının arkasına gizlenerek, sorunları daha çok güç kullanarak çözme tavrı olduğunu açıkça göstermiştir. Bu ikiyüzlü politika en çok Ağustos 1992'den beri savaşın devam ettiği Abhazyaya örneğinde açıkça ortaya çıkmıştır.

Ülkemize saldıran Gürcü Birlikleri, Abhaz halkına karşı savaş uçakları, tanklar, “Grad” ve “Urgan” füze sistemlerini, yasaklı silahları kullanmaktadır. Siviller soykırıma maruz kalmakta, Gürcülerin işgal ettiği bölgede Abhazyaya'yı Gürcüleştirmek ve mono etnik Gürcü devletinin bir parçasına dönüştürmek amacıyla etnik temizlik yapılmaktadır. Ele geçirilen bölgelerin Abhaz, Ermeni, Rus, Rum nüfusu katledilmekte ve baskıya, işkencelere, zulme maruz kalmaktadır. Binlerce kişi öldürülmüş, onbinlercesi mülteci durumuna düşmüştür.

Abhaz halkının tarih ve kültür mirası kasıtlı olarak tahrip edilmekte, tiyatrolar, arşiv, enstitü, kütüphaneler ateşe verilmektedir. Müze, resim galerisi, üniversite ve Abhaz isimleri taşıyan kurumlar talan edilmiş ve yağmalanmıştır. Çok değerli el yazıları, belgeler, folklor ve dilbilim kayıtları imha edilmiştir.

İşgalciler, Abhaz halkının tarih hafızasını silmek için her şeyi yapmaktadır.

Son günlerdeki olaylar Abhazya 'yı ve tüm Kafkasya 'yı sarsmış, insan sabrını taşırıştır.

14 Aralık 1992 akşamı kuşatmadaki madenci kenti Tkuarçal'dan Gudauta'ya insani yardım seferi yapan Rus Silahlı Kuvvetlerinin Mİ-8 helikopteri Gürcü işgal güçlerinin kontrol bölgesinde bulunan dağlık Lata köyü üzerinde "kara dan-havaya" füzeyle vuruldu. Bu faşist eylem sonucunda 20'nin üzerinde çocuk hayatını kaybetti. Helikopterde ayrıca kadınlar, yaralılar, doktor ve hemşireler bulunmaktaydı.

Dünya yakın geçmişte, Gürcü askerlerin Güney Osetya'da kadın, çocuk ve yaşlıları taşıyan otobüsü kurşuna dizmesiyle sarsılmıştı. O dönem Osetinler katledilmişti. Şu anda Şevardnadze'nin muhafızları Abhazları katletmektedir.

Gürcü tarafı bu vahşetten sorumludur.

Abhazya'daki vahşi eylemlere, insan hakları ihlaline rağmen BM, Gürcistan yönetiminin yürüttüğü insanlık dışı politika ile ilgili sessizliğini korumaya devam etmektedir. Bu tutum ancak işgalciyi cesaretlendirmekte, her şeyi yapabilirlik ve dokunulmazlık duygusunu uyandırmaktadır.

Bugünkü Gürcistan Cumhuriyeti'nin, uluslararası uygar devletler topluluğunun üyesi olmaya ahlaki hakkının olmadığı kanaatindeyiz. Güvenlik Konseyi'nin Gürcistan ve Abhazya'daki durumu en ciddi şekilde inceleyeceğini ve Gürcistan Cumhuriyeti'nin BM üyesi olarak kalmasının uygunluğunu değerlendireceğini umuyoruz.

Gudauta 15 Aralık 1992"⁵⁰⁹

Abhazya Cumhuriyeti YŞ Basın Servisi'nin 26 Aralık 1992 Tarihinde Yaptığı Açıklama

"Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'nun bildirdiğine göre, bugün 26 Aralık 1992'de Gürcü Birlikleri Oçamçıra-Tkuarçal istikametinde kapsamlı bir taarruza başladı. Köylere füze ve bombalar atılmakta, Mİ-24, Mİ-8, SU-25 savaş helikopterleri kullanılmaktadır. Sivillere karşı msket bombaları atılmaktadır. Abhaz kökenli kadın ve çocuklar rehin alınmakta ve Gürcü Birliklerinin hücum grubunun önüne yerleştirilmektedir.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası Basın Servisi, ülkenin siyasi yönetimince

⁵⁰⁹ "Abhazya Cumhuriyeti", №179, 20 Aralık 1992

desteklenen Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin yasaklı silah türlerini kullanarak, insanlık dışı operasyonlar yürüterek, Abhazya'nın sivil halkını katletmekte olduğunu duyurur.

*Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası Basın Servisi,
Gudauta, 26 Aralık 1992*⁵¹⁰

DOĞU CEPHESİNDE DÜŞMANIN DÜZENLEDİĞİ BİRİNCİ KAPSAMLI SALDIRI GİRİŞİMİ

1992 Aralık ayı sonunda kesintisiz devam eden çatışmalar nedeniyle Doğu Cephesindeki Ordunun kaynakları ciddi derecede azaldı. Bu sırada Doğu Cephesi (DC)'ndeki durum dikkate alınmadan aktedilen Gumısta Cephesi'ndeki dokuz günlük ateşkesten faydalanmak isteyen Gürcü Ordusu, Gumısta Cephesi'ndeki Birliklerinden ve Gürcistan'dan gelecek takviye ile Doğu Cephesini bitirme kararı aldı.

Doğu Cephesi istihbaratı saldırıdan bir gün önce Gürcülerin kapsamlı bir saldırıya hazırlandığını öğrendi. Yeterli silah ve mühimmat yoktu. Yarım saat çatışmaya yetecek mühimmat kalmış, yakıt ve tıbbi malzemeler neredeyse tükenmişti.

Doğu Cephesi Komutası'nın düşman planını ve oluşan kritik durumu Gudauta'ya ana karargaha bildirmesi üzerine takviye için mühimmat yüklü Mİ-8 helikopteri bölgeye sevk edildi. Mühimmat düşman taarruzunun hemen öncesinde ancak birliklere dağıtılabildi.⁵¹¹

26 Aralık 1992 sabah saat 6.30'da Gürcü Birliklerinin daha önce görülmemiş kapsamdaki taarruzu başladı.

Saldırıya I. ve II. kolordunun iki Tugayı, ayrıca Münferit Özel Birlikler ve yerli Gürcü Milisler katılıyordu. Askeri harekâtlar eşzamanlı olarak Bediya'dan Kuzey-Batı kesimi boyunca Naa'ya kadar olan 80 km uzunluğundaki cephe hattını kapsıyordu.⁵¹² Saldırıdan önce iki saat topçu hazırlık atışı ve bombalama yaptılar. Düşman 14 Tabur, yaklaşık 60 adet çeşitli zırhlı araç, Mİ-24 helikopterleri, SU-25 hava saldırı uçakları ve 3700 piyade ile harekete geçti.⁵¹³

⁵¹⁰ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁵¹¹ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; B.R. Djapua. Doğu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi. Sohum 2018, s.15; Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohum 2014

⁵¹² D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohum 2009, S.158

⁵¹³ Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohum 2009, S.158

Bediya, Reka, Pakuaş, Baslahu, Mırkula, Aradu, Muk, Laşkindar, Ktol, Tamş, Kındıĝ, Atara, Labra, Toumış, Naa köylerinde şiddetli çatışmalar yaşandı.

Bediya köyünden Kudrı Nehri'ne kadar, tarihe "düşmanın Doĝu Cephesindeki ilk kapsamlı taarruzu" olarak geen görölmemiş kapsamda şiddetli çatışmalar çıktı.

En yoğun çatışmalar 26 Aralık tarihinde gerçekleşti.

En güçlü darbeyi düşman birlikleri ilk gün kanatlara, birliklerin birleşme noktaları, DC iç kesimleriyle bağlantılı yollara indirdi. Cephenin Tkuarçal yolunu koruyan kesimi şiddetli baskıya maruz kaldı. Savunma muharebelerine DC'nin tüm birlikleri dâhil edildi.

Düşman tüm istikametlerde şiddetli direnişle karşılaştı. 26 Aralıktaki çatışmalarda DC birlikleri şiddetli mukabele ve oyalama savunmasını birleştirerek düşmanı yordu ve darbe indirdi. Çatışmanın şiddetine ve Gürcü birliklerinin ateş üstünlüğüne rağmen Abhaz birlikleri gün içerisinde az kayıp verdi.⁵¹⁴rağmen Abhaz birlikleri gün içerisinde az kayıp verdi.⁵¹⁵

26 Aralık tarihinden itibaren ara ara devam eden çatışmaların şiddeti 30 Aralık 1992'de iyice azaldı. Doĝu Cephesi Birlikleri kendi gücüyle, düşmanın 15 Ocak 1993'e kadar tuttuĝu Toumış köyü, ayrıca Mart 1993'e kadar tuttuĝu Labra'nın aşıĝı kesimi hariç temel mevzilere konuşlanmayı başardı. Sonuç itibariyle cephe hattını geçmeyi veya kanatlarından birini bastırmayı başaramayan düşman ağır güç ve araç kaybına uğradı.

26 ile 31 Aralık arasındaki düşman saldırısında Doĝu Cephesi'nin kaybı 10 ölü ve yaklaşık 60 yaralı oldu.⁵¹⁶ 26-31 Aralık 1992 tarihleri arasındaki kapsamlı saldırı döneminde işgalci Gürcü ordusunun 22 adet zırhlı aracı yok edilirken, ölü ve yaralı toplam 280 kayıp verdi. Ayrıca 4 adet zırhlı araç, onlarca silah, el bombaları, maki-neli tüfek, muhabere araçları ve diğeri askeri teçhizat ele geçirildi.⁵¹⁷

⁵¹⁴ B.R. Djapua. Doĝu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doĝu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi, Sohüm2018, s.16

⁵¹⁵ B.R. Djapua. Doĝu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doĝu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi, Sohüm2018, s.16

⁵¹⁶ Doĝu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doĝu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohüm 2014

⁵¹⁷ Doĝu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; B.R. Djapua. Doĝu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doĝu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi. Sohüm 2018, s.17

3. BÖLÜM

ABHAZYA'DA 1993 OCAK İLE TEMMUZ ARASINDAKİ SİYASİ GELİŞMELER

ABHAZ ORDUSU'NUN OCAK AYINDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ KAPSAMLI SOHUM TAARRUZU

Batı Cephesi (Gumista) ana karargâhında alınan karar gereği, Gürcü Ordusu'nu, Abhazların Doğu Cephesine yönelik kapsamlı saldırı harekâtlarından vazgeçirmek, düşmanın Gumista Cephesi'ndeki gücünü tespit etmek ve şartların olumlu gelişmesi durumunda güçleri yoğunlaştırarak başkenti (Sohum) kurtarmak amacıyla askeri taarruz operasyonu geliştirildi.

Abhazların saldırısı öncesinde, 4 Ocak'ta E. Şevardnadze Gürcistan'a Barış Gücünün girişi konusunda yardım talebiyle BM'e başvurdu.⁵¹⁸

Şevardnadze'nin BM'e başvurusuna cevaben Abhazya YŞ Basın Servisi bir açıklama yayınladı. Açıklamada şu ifadeler yer verildi:

*“Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Basın Servisi, Şevardnadze'nin Abhazya'ya Barış Gücü'nün girmesi talebiyle Birleşmiş Milletler Teşkilatına başvurması üzerine, Abhazya'daki savaşın ve halka uygulanan soykırımının sebebinin, Gürcistan Birliklerinin, Abhazya ile Gürcistan arasındaki sorunları güçle, askeri yollarla çözümlenmek amacıyla ülkemize girmesi olduğunu beyan eder. Abhazya'da barış ve barış gücünün girişi, tüm Gürcü silahlı birliklerinin egemen devlet sınırlarından çıkartılmasından sonra sağlanabilecektir.”*⁵¹⁹

4 Ocak 1993 saat 18.00'de Gumista Cephesi Karargâhı'nda Komutan Albay S. Dbar tüm komutanlara görevlerini açıkladı. Birliklerin ortak görevi Gürcü Ordusunun mevzilendiği Gumista'ya üç yönden saldırmaktı. Birinci saldırı yönü yukarı Gumista Köprüsü'nün, ikinci saldırı yönü aşağı Gumista Köprüsü'nün, üçüncü saldırı yönü ise İç Kuvvetler Münferit Alayının (İKMA) eski karargâhı karşısındaki cephe bölgesinin olduğu yerden gerçekleşecekti.

Taarruza Vladimir Avidzba komutasındaki 1. Tabur, Amiran Berzenya komutasındaki 2. Tabur, Renat Karçaa komutasındaki 3. Tabur ve onlara bağlı Bölükler katıldı.

⁵¹⁸ D.İ. Biteba. Mragilaratei afront (Doğu Cephesi), II. Sohum 2005, s.29

⁵¹⁹ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 2, 10 Ocak

5 Ocak 1993 gece saat 03.00'te harekâtın başlamasıyla birlikte, V. Avidzba komutasındaki 1. Tabur Gumista'yı, aşağı Gumista köprüleri (karayolu ve demiryolu) bölgesinde geçerek, düşmanın mevzilerini imha etti ve Uçxoz (tarım enstitüsü) bölgesine ilerledi.⁵²⁰

A. Berzenya komutasındaki 2. Tabur Gumista'yı, yukarı Gumista köprüsü bölgesinde geçerek, düşmana Kamping ve İKMA eski karargâhı bölgesinden hücum etti ve düşmanı oradan püskürterek ilerledi.⁵²¹

R. Karçaa komutasındaki 3. Tabur, çatışmaya girmeden ikinci kademe olarak beklemekteydi. Mayınlardan temizlenen köprüden geçerek, Sohum'a saldırıya geçecekti. Fakat ilerleme aşamasında birlik düşmanın top ateşiyle nedeniyle dağıldı, ilerleyemedi.

Taarruz esnasında devam eden olumsuz hava şartları, ilk giren 1. kademe birlikleri ile onlardan sonra girecek 2. kademe birliklerin arasındaki kopukluk nedeniyle Abhaz Ordusu'nun diğer birliklerinin Gumista Nehri'ni geçememesi, düşmanın sayı ve ağır silah üstünlüğü, düşmanın yoğun topçu ve tank ateşi, vb nedenlerden ötürü 5 Ocak gece saat 03.00'de girmeye başlayan birlikler 5 Ocak akşamüstü geri çekilmeye başladı.

6 Ocak tarihinde Savunma Bakanı Birinci Yardımcısı, Genelkurmay Başkanı Sultan Sosnaliev, Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nin 5 Ocak'ta Gumista Cephesi'nde gerçekleştirdiği operasyonla ilgili düzenlediği basın toplantısında, *"Düşmanın savunma hattını geçen birliklerimiz ciddi zayıflık vermiştir. Daha sonra Gürcü güçlerinin yoğun ateşi altında önceki mevzilerine çekilmek zorunda kalmışlardır. Uzun süren "siper" savaşının oluşturduğu psikolojik bariyerin aşılmasındaki zorluklar etkili olmuştur."*⁵²² açıklamasında bulundu.

Ocak taarruzundan hemen sonra Gürcistan Savunma Bakanı T. Kitovani Gürcü istihbaratının iyi işlediği ve dolayısıyla planlanan saldırı hakkında bilgi sahibi olduğu iddiasında bulundu.⁵²³

"Düşman 1 tank, 2 BM-21 "Grad" füzesi, 3 topçu mürettebatı, 9 atış noktası ve yaklaşık 150 ölü ve yaralı kayıp verdi."⁵²⁴ Abhazlar'ın bu çatışmalardaki kaybı ise 35 kişi oldu.⁵²⁵

⁵²⁰ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.136-137-138-139

⁵²¹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.136-137-138-139

⁵²² "Abhazya Cumhuriyeti", № 1, 7 Ocak 1993

⁵²³ T. Kitovani. 13.02.2002 tarihli söyleşi. Video kayıt

⁵²⁴ "Abhazya Cumhuriyeti", № 1, 7 Ocak 1993

⁵²⁵ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.138-139

6 Ocak 1993 tarihinde Kafkasya Halkları Konfederasyonu Başkanı Yuriy (Musa) Şenbe, Abhazya'da KHK Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurulmasına ilişkin bir karar yayınladı:

“Komutan olarak Çeçen gönüllülerin liderlerinden Şamil Basayev, Karargâh Komutanı olarak Adıgey Parlamentosu Milletvekili Amin Zehov atanmıştır.

KHK Kuvvetleri Komutanlığı, karar gereği Abhaz Ordusu Komutanlığına bağlı olup, Ş. Basayev'e, personeline yüzbaşı rütbesi verme yetkisi tanınmıştır.

KHK Karargâh Komutanı A. Zehov 'KK' muhabirine, Y. Şenbe'nin kararının, Gürcü tarafının sorunları siyasi yollarla çözmeyi reddetmesinin bir sonucu olduğunu bildirmiştir. Devamında A. Zehov, KHK'nun Abhazya'daki kuvvetlerinin oluşturulması sırasında hem Kuzey Kafkasya devletlerinde, hem Abhazya'da bulunan adaylar arasından titizlikle seçim yapılacağını belirtmiştir.”⁵²⁶

8 Ocak tarihinde Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı, “Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetler Başkomutanı” olarak V. Ardznba'yı atadı. (Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanının V. Ardznba'yı Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı olarak atama kararnamesi için bakınız: sayfa 627, EK-18).

Aynı tarihte (8 Ocak) Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı “Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetler Komiserler Enstitüsü'nün Kurulması Kararnamesi”ni yayınladı. (Kararnamenin tam metni için bakınız: sayfa 627, EK-19).

9-10 Ocak tarihlerinde Sohum'da, Gürcü savaş esirlerinin Abhaz savaşçıların cenazeleri ile değişimi yapıldı. Gürcü askerler takas öncesinde, Ocak taarruzunda esir aldıkları Abhaz Ordusu mensuplarına acımasız işkenceler ve küçük düşürücü uygulamalarda bulunmuş, daha sonra öldürmüşlerdir. Bazılarının yüzük parmakları kesilmiş, diğerleri bıçakla parçalanmıştır. İşkence ile öldürülen askerlerin isimleri şunlardır: A. Tsvijba, A. Acincal, Z. Gularia, B. Çanba, G. Bgeu, A. Haşba, G. Kobiltsev, R. Hacimba, A. Tskuya, Z. Bargadjia, V. Harazya, M. Orel.

Gudauta Askeri Hastanesi'nin morguna getirilen Abhaz ordu mensuplarının ölüm nedenlerine ilişkin adli tıp raporunda cesetlerin çoğunluğunda kesici aletlerle ve ateşli silahlarla oluşan yaralar tespit edildi. Adli tıp raporuna göre, Abhaz savaşçıların çoğunluğu canlı ele geçirilmiş, fakat kesici aletlerle işkenceye uğrayıp daha sonra ateşli silahla öldürülmüş.⁵²⁷

⁵²⁶“Kuzey Kafkasya”Gazetesi, № 6, Ocak 1993

⁵²⁷ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 4, 17 Ocak 1993

12 Ocak 1993 tarihinde İnsan Hakları ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu, Gürcistan askeri birliklerinin Abhazy'a da şiddet ve insanlık dışı eylemlerde bulunduğu na dair bir açıklama yaptı:

“Genel kabul gören norm ve şartların ciddi ihlallerine, bugün Gürcü Birliklerinin işgal ettiği Abhazy topraklarında çokça rastlanmaktadır. Gürcü askeriye mensupları ve işgalci yönetim temsilcileri, olağanüstü şiddet ve insanlık dışı eylemlerde bulunmaktadır. 9-10 Ocak'ta işledikleri son vahşette Gürcü askerler, esir aldıkları Abhaz Ordusu'nun asker mensuplarına acımasız işkenceler ve küçük düşürücü muameleler uygulamış, daha sonra öldürmüştür. İsimleri: A. Tsvijba, A. Acincal, Z. Gularia, B. Çanba, G. Bgeu, A. Haşba, G. Kobiltsev, R. Hacımba, A. Tskuya, Z. Bargadjia, V. Harazya ve M. Orel. Daha önce sağlanan savaş esirlerini takas anlaşmasına rağmen Gürcü tarafı 19-35 yaş arası Abhaz ve Rus kökenli 12 askerin cesedini göndermiştir. Bazılarının yüzük taktıkları parmakları kesilmiş, diğerleri bıçakla parçalanmıştır. Savaş esirlerine davranışı düzenleyici, işkence ve diğer şiddet şekillerinin kullanılmasını yasaklayıcı önemli normlara riayet edilmesini denetleyen uluslararası örgütlere sesleniyoruz! İşlenen suçların tüm sonuçları ile birlikte savaş suçu olarak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat edilmesini arz ederiz. Gürcü askerlerin daha önce işledikleri diğer dehşet verici suçlara dikkatinizi çekeriz. Abhazy'nun sivillerine, bilindiği üzere silahlı çatışmalar döneminde korunması gereken kadın, yaşlı ve çocuklara sayısız işkence ve kurşuna dizme bulguları söz konusudur. 14 Aralık'ta kuşatmadaki Tkvarçal'dan Gudauta'ya kadın ve çocukları taşıyan helikopterin vurulması sonucu yaklaşık 50 masum insanın canlı canlı yanması dehşet bir olaydır. Gürcü tarafının uluslararası hukuku hiçe saydığı gösteren deliller mevcuttur.”⁵²⁸

OCAK TAARUZU SONRASI SÜREÇ

18 Ocak 1993 tarihinde Gürcü Birlikleri, Gulrış İlçesi'nin Saken Köyü üzerinde, aralarında Abhazy Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkan yardımcısı Z. Labahua, Abhaz muhabirleri A. Gamgia, S. Sakanya, A. Akaba ve Ukraynalı gazeteci V. Persianov'un da içinde bulunduğu Teberda'dan Tkvarçal'a insani yardım taşıyan Rus helikopterini vurdu. Vurulan helikopterdeki isimler esir alındı.

⁵²⁸ A. Avidzba & V. Çamagua. “Abhazy Cumhuriyeti” Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993. Sohum 2017, s.245

19-24 Ocak 1993'de Lahey'de (Hollanda) Temsil Edilmeyen Millet ve Halklar Organizasyonu'nun 3. Genel Asamblesi düzenlendi. Çalışmalara Abhazya Cumhuriyeti adına katılan V. Kove burada bir konuşma yaptı:

“Sayın Bay ve Bayanlar,

Sayın Başkan.

Ülkemi burada, başka bir zamanda, barış ve kalkınma döneminde temsil etmekten mutluluk duyardım. Fakat bugün ülkemizin üzerine felaket çökmüş durumda. Tüm mevcut zorluklara ve sorunlara rağmen Abhazlar, Ruslar, Gürcüler, Ermeniler ve Rumların barış içinde yaşadığı ülkemizin üzerine, Gürcistan Devlet Şurası'nın ağır topları, tank ve uçakları çöktü.

Şevardnadze birlikleri şu anda kültür anıtlarını imha etmekte, etnik köken e, akrabalık bağlarına dayalı baskı uygulamakta, sivilleri katletmekte, fiilen ve açıkça Abhaz halkına soykırım uygulamaktadır. Aralarında hamile kadınlar, çocuklar ve mürettebat toplam 85 kişinin bulunduğu helikopter vahşice düşürülmüştür.

Ve ne tuhafdır ki, zulmün suçlusu, Abhazya'da savaşı başlatan ve yürüten, gerçek amaçlarını “97 binlik Abhazya nüfusunu katletmek için, 100 bin askeri feda edebileceğini” ifade ile gizlemeyenler (Abhazya'daki Gürcü Birlikleri Komutanı G. Karkaraşvili'nin resmi açıklaması) bugün Abhazya'ya Barış Gücü'nün gönderilmesi talebiyle BM'ye başvurmaktadır.

Yasal zeminde seçilmiş devlet başkanını deviren, yöneticileri ülkenin birkaç bölgesinde savaş başlatan, azınlık halkların haklarının ihlal edildiği bir ülkenin BM üyeliğine kabul edilmesini açıklamak güçtür.

Kendi parlamentosu, hükümeti ve anayasası olan Abhazya Cumhuriyeti sınırlarına silahlı kuvvetlerin girmesi ve burada silahsız halkın sadece etnik kökenine göre katledilmesinin, bu denli açık saldırı bulgusunun, resmi çevreler, özellikle Batı Avrupa ülkeleri tarafından makul değerlendirilememesi şaşkınlık yaratmaktadır.

İşgal edilen Sohum'da oluşturulan sözde Abhazya hükümeti, Abhazya Parlamentosu tarafından onaylanmayan bu kukla yapı, kasıtlı olarak büyük kargaşa ve bilgi kirliliği yaratmaktadır. Halkın seçtiği Parlamento ve Abhazya'nın meşru hükümeti şu anda Gudauta'da bulunmakta, faaliyetine devam etmekte ve Gürcü yönetiminden farklı olarak bu zor dönemde halkı ile bağı daha fazla güçlenmektedir. Başka türlü-sü olamazdı, üzüntümüz tek, acımız tek ve amacımız tek: Abhazya'nın kurtarılması.

Bizim başka vatanımız yok! Başka bir Abhazya yok! Savaş ne yazık ki insanları hiddetlendirir. Ne kadar zor olursa olsun, halkımın bu savaştan insanlığını kaybet-

meden çıkması için Tanrıya dua ediyorum.

Dünya kamuoyunun en kısa sürede Abhaz topraklarına dayatılan savaşın gerçek yüzünü görmesi için Tanrıya dua ediyorum.

Biz başkasının topraklarını istemeyiz; ama vatanımızı kaybetmeyi de kabul edemeyiz.

Abhazya'daki çatışmanın barışçıl çözümlenmesi sürecine katkılarından dolayı UNPO Genel Sekreteri'ne teşekkür ederim. Birçok konuda UNPO sayesinde dünyada Abhazya'daki olaylarla ilgili bilgi ambargosu kırıldı.

Asil davanızda Tanrı sizi korusun."⁵²⁹

AC Savunma Bakanlığı'nın 19-20 Ocak 1993 Tarihli Durum Raporu

"19 Ocak Eşıra-Sohum istikametinde tankla karşılıklı atışlar söz konusudur. Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri topçuları düşmanın atış noktalarının imhası için ateş açmıştır. Oçamçıra-Tkuarçal istikametinde yerel çatışmalar yaşanmıştır. Kapsamlı askeri harekât olmamıştır. Dün saat 15.00'de Saken Köyü bölgesinde Tkuarçal'a insani yardım nakleden Rus Silahlı Kuvvetleri helikopteri vurulmuştur.

Düşmanın, dün 19 Ocak günü saat 21.00'de savunma hattına yaklaştırdığı tank topları ve BM-21 "Grad" dâhil olmak üzere tüm mevcut sistemlerinden 20 Ocak günü Eşıra-Sohum istikametinde yoğun topçu ateşi açılmıştır. 20 Ocak saat 03.00 civarında Abhazya Cumhuriyeti SK mevzilerine ateş şiddetlenmiş ve sabah 07.00'ye kadar devam etmiştir. Abhazya Cumhuriyeti SK topçuları karşı ateş açmıştır. Ölü yok, cephe sakin.

Oçamçıra-Tkuarçal istikametindeki gerilla harekâtı bölgesinde 17-19 Ocak'ta Gürcü Birlikleriyle çatışmalar sonucu bazı yerleşim birimleri kurtarılmış, Labra ve Pakuaş yerleşkeleri bölgesindeki hâkim tepeler ele geçirilmiş, zırhlı araç konvoyu imha edilmiştir. Çatışmalar sonucu düşman, personeliyle birlikte bir "Ural" aracı, 2 adet GAZ-66 aracını kaybetmiştir. Gerillalar 2 tank, biri yeni seri zırhlı araç olmak üzere 3 BMP, MAZ, SZPU-23, 8 RPG-7, bir AGS-17, 22 adet otomatik silah, çok sayıda çeşitli mühimmat ele geçirmiştir."⁵³⁰

24 Ocak 1993 tarihinde Temsil Edilmeyen Millet ve Halklar Organizasyonu'nun 3. Genel Asamblesi, sonunda Abhazya Cumhuriyeti'ndeki durum hakkında kararını açıklamıştır.

⁵²⁹ "Abhazya Cumhuriyeti", № 12, 14 Şubat 1993

⁵³⁰ "Abhazya Cumhuriyeti", № 5, 21 Ocak 1993

**TEMSİL EDİLMİYEN HALKLAR
III. GENEL ASAMBLESİ'NİN
ABHAZYA CUMHURİYETİ'NDEKİ DURUM HAKKINDAKİ KARARI**

“Temsil Edilmeyen Halklar Örgütü III. Genel Asamble si UNPO üyeleri, Abhazya Cumhuriyeti ile Gürcistan arasındaki askeri çatışmaların sonlandırılması masından derin endişe duymaktadır.

Gürcü Birliklerinin Abhazya Cumhuriyeti topraklarına girmesi siviller arasında sayısız ölümlere, onbinlerce mültecinin oluşmasına, Abhaz halkının maddi ve manevi kültür abidelerinin yok edilmesine sebep olmuştur. Gürcü Birlikleri tarafından sivillere uygulanan zulüm, kişilerin etnik kökenine, dini ve siyasi görüşlerine göre kovuşturulması yaygınlaşmıştır. Gürcü Birlikleri uluslararası anlaşmalarla yasaklanan kitle imha araçları (özellikle msket bombası) kullanmakta, bunlardan öncelikli olarak siviller zarar görmektedir.

İhtilaf Abhazya ve Gürcistan'ın dışına çıkmış ve füilen bölgesel sorun haline gelmiştir, bu da tüm Kafkasya'da, ayrıca belirli ülkelerde barış ve istikrarı tehdit etmektedir.

Asamble, hem eski özerk devletler Abhazya ve Güney Osetya'da, hem Gürcistan'ın içindeki yıkıcı kanlı askeri harekâtlarla kanıtlandığı üzere, milletlerarası ilişkilerin güç yoluyla çözümlenmesinin Gürcistan yönetiminin normuna dönüşmesinden endişe duymaktadır. Ne yazık ki Gürcistan'da askeri darbe sonucunda iktidara Eduard Şevardnadze'nin gelmesi ile söz konusu bölgede siyasi istikrarın sağlanacağı umudu tükenmiştir.

Asamble, Gürcistan yönetiminin politikasının, komşu halkların hak ve hürriyetlerinin bastırılmasına yönelik olduğunu belirtmek zorundadır, bu durum tüm eski Sovyetler Birliği bölgesinde başlayan demokratik süreçlere ciddi zarar vermektedir. UNPO, Gürcistan hükümetinin askeri güç kullanmasını kararlılıkla kınamakta ve çatışmaları derhal durdurma, Gürcü Birliklerini Abhazya topraklarından çekilme ve temel insan hak ve hürriyetine, halkların kendi kaderini belirleme hakkına riayet etme çağrısında bulunmaktadır.

24 Ocak 1993 Lahey, Hollanda⁵³¹

⁵³¹ D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohüm 2009, s.113-114

AC Savunma Bakanlığının 27 Ocak 1993 Tarihli Durum Raporu

“Eşira-Sohum istikametinde çeşitli silah türlerinden karşılıklı münferit atışlar yaşanmaktadır. Kayıp yoktur.

Düşman, Oçamçıra-Tkuarçal istikametindeki gerilla bölgesinde, tank topları ve diğer füze sistemlerinden savunmanın sıcak temas hattı boyunca ateş açmıştır. Karşılıklı çatışmalarda düşmanın 1 tankı imha edilmiştir.

Dün, 26 Ocak günü, üç Rus Mİ-8 helikopteri kuşatılan Tkuarçal'a ilk insani yardım partisini ulaştırmıştır. Fakat Tkuarçal'daki kalabalık mitingde alınan karar gereği halk, Gürcü tarafının yasadışı tuttuğu Abhazya Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı Z. Labahua, Abhaz muhabirler ile 18 Ocakta Tkuarçal'a insani yardım seferi gerçekleştirmekte olan Rus pilotlar serbest bırakılana kadar insani yardımı kabul etmeyi reddetmiştir. Gürcü tarafı kışkırtma amacıyla, sözde insani yardımın kuşatılan kent halkı arasında dağıtılması ve kontrolü için, güvenliğini Abhaz tarafının garanti etmesi ile Tkuarçal'da iki daimi temsilcisinin bulunmasında ısrar etmektedir.

27 Ocak 1993 tarihinde Gudauta'ya heyet başkanı İ. Dyarmati (Macaristan), H. Akıncı (Türkiye), F. Welgelm Crisle (Almanya), P. Semneby (İşveç), L. Greenowicz (Macaristan), V. Ferunek (Polonya) ve E. Tvits'den (Fransa) oluşan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) heyeti gelmiştir. Heyet Abhazya Cumhuriyeti YŞ milletvekilleri E. Kapba, O. Damenia, N. Akaba, A. Kukuev, D. Bargandjia ile görüşmüştür. AGİK Heyeti Başkanı, Gürcistan ve Abhazya'nın ön koşulsuz kabul etmeleri durumunda, aralarında yapılacak görüşmelerin hazırlığı sürecinde ve görüşmelerde örgütün “üçüncü taraf” rolünü üstlenebileceğini belirtmiştir. Fakat Abhaz milletvekilleri görüşmelerin Gürcistan Birliklerinin Abhazya'dan çıkmadan önce yapılmasının, Abhazya'nın yasal yönetiminin onayı olmadan ülkede bulunmalarının meşruluğunu fiilen kabul etmek olacağı yanıtını vermiştir.”⁵³²

3 Şubat 1993 Tarihli Durum Raporu

“3 Şubat tarihinde Eşira-Sohum istikametinde, Gumista Cephesinde ara ara karşılıklı top ve makineli tüfek atışları yaşanmaktadır. Düşman, planını gerçekleştirmek için, yani kapsamlı askeri harekât amacıyla personel ve teçhizatını yoğunlaştırmaya devam etmektedir. Oçamçıra-Tkuarçal istikametinde gerilla bölgesinde ara ara karşılıklı top ve makineli tüfek atışları yaşanmaktadır.

⁵³² “Abhazya Cumhuriyeti”, № 8, 31 Ocak 1993

Oçamçıra ilçesindeki gerilla hareketi merkezi komutanlığı esir ve ölümlerin takası için defalarca başvuruda bulunmasına rağmen Gürcü askeri komutası konunun çözümlünü kasten geciktirmektedir. Bu arada 9 Gürcü muhafızın cesedi ve 1 yaralı 5 günden fazla süredir Muk Çay İşletmeciliği bölgesinde beklemektedir. Bu, ölen Gürcü askerlerinin cesetlerinin defnedilmeden ve hayvanlara yem olarak bırakıldığı ilk durum değildir.”⁵³³

Şubat başında Kafkasya Halkları Konfederasyonu Başkanı Y. Şanıbov’un emri gereği Abhazya’da KHK Ordu Komutanlığı’nın oluşturulmasına başlandı: “Konfederasyon Ordu Komutanı olarak Çeçen gönüllülerin komutanlarından biri olan Ş. Basayev atanırken, karargâh komutanlığına Adıgey Meclisi milletvekili A. Zehov getirildi. Söz konusu emre göre KHK Ordu Komutanlığı, Abhaz Ordu Komutanlığı’nın yetkisine verildi.”⁵³⁴

10 Şubat 1993 tarihinde Gürcistan Milli Güvenlik ve Savunma Kurulu, Abhazya’ya ek Gürcü Birlikleri gönderme ve başta Abhazya’dan gelen mültecilerden olmak üzere ek seferberlik ilan etme kararı aldı.⁵³⁵ Bu karar gereğince aynı gün E. Şevardnadze, yayınladığı № 1 askeri hazırlık emirnamesi ile Gürcistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu’nu, “Sohum ve Oçamçıra’nın savunmasının sağlanması için derhal tüm mevcut kaynak ve yedekleri seferber etmekle” görevlendirdi. Sohum Valisi, Sohum, Gulrış, Oçamçıra ve Gal İlçe Başkanları’na da “mevcut yedekleri seferber etmelerini” emretti.⁵³⁶

10 Şubat 1993 Tarihli Durum Raporu

“Dün 9 Şubat’ta, Eşira-Sohum istikametinde Gumusta Cephesi’nin tüm hattı boyunca, ara ara topla ve makineli tüfekle karşılıklı atışmalar devam etmiştir. Düşman saat 23.00’den itibaren Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetlerinin mevzilerine yoğun topçu ateşi açmıştır.

Dün 9 Şubat’ta, Oçamçıra-Tkuarçal istikametindeki gerilla hareket bölgesinde, karşı tarafın güçlerini yeniden konuşlandırmalarına bağlı olarak nispeten sessizlik hâkimdi.

10 Şubat saat 2.30’da düşmanın 22 deniz aracı Gudauta traversine ulaşmış ve sahil yönüne birkaç ateş gerçekleştirmiştir. Alınan önlemlerle denizden ateş püskür-

⁵³³ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁵³⁴ “Bağmsız Gazete”, № 25, 10 Şubat 1993, s.3

⁵³⁵ “Bağmsız Gazete”, № 27, 12 Şubat 1993, s.3

⁵³⁶ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 29, 17 Haziran 1993

tülmüştür. Yukarı Gumusta köprüsü bölgesindeki topçu saldırısı karşı önlemlerle bastırılmıştır. Bununla birlikte düşman çok sayıda asker ve teçhizat kaybına uğramıştır.

10 Şubat'ta Gürcü Birliklerinin kuşattığı Tkvarçal'a insani yardım ulaştırılmasının birinci aşaması tamamlanmıştır. Bu kampanya BM himayesinde Adler'den Rus helikopterleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte çok sayıda açlıktan ölüm vakaları kaydedilen Tkvarçal sakinlerine 139 ton gıda ulaştırılmış, kentten 1655 kişi tahliye edilmiştir.⁵³⁷

12 Şubat'ta Bakan A. Çıkvaide, Rusya'nın Gürcistan'daki temsilcisi V. Arhipov ile görüştü. Gürcü Bakan, Ş. Basayev komutasında askeri birliğin oluşturulmasına bağlı olarak protestosunu dile getirdi. Bu tür girişimlerin Rus-Gürcü ilişkilerini, görüşmeler sürecini olumsuz etkileyebileceği ve egemen devlete karşı işgal ve saldırı olarak değerlendirileceğini belirtti.⁵³⁸

Aynı zamanda, Gürcistan'da Rusya Olağanüstü ve Yetkili Büyükelçisi V. Zems-kiy, çalışanları ile birlikte Transkafkasya'daki Rus Birlikleri Karargâhı personeli ile görüştü. Asker mensupları ve ailelerinin Gürcistan'da kalma perspektifleri, Rus Birliklerinin Gürcistan sınırlarındaki statüsü, Gürcistan ile Rusya arasında beklenen anlaşma dikkate alınarak bulunma süreleri hakkında fikir alışverişi yapıldı.⁵³⁹

14 Şubat'ta Pitsunda'da yapılan KHK Divanı'nın genişletilmiş toplantısında V. Ardznba, Y. Şenbe, S. Sosnaliev birer konuşma yaptı. Toplantıda Kafkasya halklarının Abhazy'a'nın özgürlük mücadelesine destek kararlılığı bir kez daha teyit edildi.⁵⁴⁰ KHK Başkanı, BM kürsüsünün Abhazy'a temsilcilerine verilmesi talebiyle BM Genel Sekreteri'ne başvurdu. Başvuruda 16 halk adına KHK'nun 100 binlik Abhaz halkını savunma çağrısı ile defalarca dünya kamuoyuna, ayrıca BM'e seslendirildiği bildirilerek, "*Fakat Şevardnadze rejiminin insan haklarını ve öncelikli olarak yaşama hakkını ihlal ettiği aşikâr olmasına rağmen, BM zulme karşı sessizliğini korumakla kalmayıp, saldırganı desteklemektedir.*"⁵⁴¹ denildi. (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros-Ghali'ye mektubun tam metni için bakınız: sayfa 628, EK-20).

17 Şubat 1993'de Abhazy'a Cumhuriyeti Yüksek Şura Divan Üyesi K. Ozgan,

⁵³⁷ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁵³⁸ A.M. Kubrava. Rezaletle giden yol... Sohum 2010, s.230

⁵³⁹ "Bağımsız Gazete", № 25...s.1//http://yeltsincenter.ru/digest/release/denza-dnem-10-fevralya-1993-goda

⁵⁴⁰ V. Şariya, Abhaz trajedisi. Soçi 1994, s.71

⁵⁴¹ "Bağımsız Gazete", № 31...s.1,3//http://yeltsincenter.ru/digest/release/denza-dnem-18-fevralya-1993-goda

Gürcistan Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı E. Şevardnadze'ye ve Gürcistan Cumhuriyeti Parlamentosuna açık mektup gönderdi. (Mektubun tam metni için bakınız: sayfa 630, EK-21).

20 Şubat'ta Maykop'ta düzenlenen Adıge Halkı Kurultayı, Abhazya Cumhuriyeti'ndeki savaşa bağlı olarak Adıgey Cumhuriyeti ve Kuzey Kafkasya'daki siyasi durumla ilgili konuyu görüşerek şu kararı aldı: *“Abhazya'daki askeri çatışma, Gürcistan iktidarının, halkını yok etmek amacıyla Abhazya'ya saldırısı olarak değerlendirilmelidir; Adıge Halkı Kurultayı, tüm Abhazya halkının haklı özgürlük ve bağımsızlık mücadelesine desteğin beyan edilmesi gerektiği kanaatinde; Adıge Halkı Kurultayı, Kuzey Kafkasya Koordinasyon Kurulu'ndan, Rusya Federasyonu hükümetine, Rusya'nın Abhazya'nın bağımsızlığını tanıması önerisinde bulunmasını talep etmektedir; Adıge halkı Kurultayı, Gürcü birliklerinin derhal Abhazya topraklarından çıkartılmasını, Rusya hükümeti temsilcilerinin Abhaz halkı ve tüm Kuzey Kafkasya'dan habersiz Gürcü yetkililerle görüşmeye son vermesini ve Abhazların da görüşmelerin tarafı olarak temsil edilmesi suretiyle üçlü görüşmeler yapılmasını talep etmektedir.”*⁵⁴²

Birkaç gün sonra A. Carımov'un, E. Şevardnadze'ye, Adıgey'in görüşme sürecinde arabulucu olabileceğini teyit eden bir mesajı iletildi.⁵⁴³

DOĞU CEPHESİNDE DÜŞMANIN DÜZENLEDİĞİ İKİNCİ KAPSAMLI SALDIRI GİRİŞİMİ

Gürcü Birlikleri 1993 Şubat ayı sonunda, tüm cephe boyunca, güç ve araç sayısı bakımından Aralık taarruzundan geri kalmayacak şekilde ikinci bir saldırı girişiminde bulundu.

25 Şubat 1993 günü Gürcü Birlikleri sabah saat 06.00'da tüm cephede ikinci taarruz girişimine başladı. İlk gün (25 Şubat) düşman Pakuaş ve Ktol dâhil olmak üzere Bediya'dan Tamş'a kadar Abhaz mevzilerine saldırdı. Ertesi gün (26 Şubat) taarruz kapsamı Kudrı Nehri'ne kadar tüm Doğu Cephesi'ne genişletildi.⁵⁴⁴

Sahile yakın ana yol ile Doğu Cephesi'nin sınırı olan cephe hattı arası 500-1000

⁵⁴² <http://old.iea.ras.ru/books/Adygea1997/090120041253.htm>

⁵⁴³ “İberya-Spekt” Gazetesi, № 68, 23 Şubat – 1 Mart 1993, s.8

⁵⁴⁴ Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017;; D. Butba. Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohum 2009, s.162

metre arasıydı. Gürcüler, Ktol'daki Acakıt Köyü, Baslahu ve Mırkula noktaları arasındaki koordinasyonu hedef aldı.⁵⁴⁵

25 - 27 Şubat arasında Baslahu, Mırkula, Labra, Kındığ, Tamş, Laşkindar, Atara ve diğer mevzilerde şiddetle çatışmalar devam etti.⁵⁴⁶

27 Şubat tarihinde Doğu Cephesi Birlikleri karşı taarruza geçti.

28 Şubat 1993'de düşman temel mevzilerine püskürtüldü. Bediya, Mırkula, Laşkindar, Kındığ, Toumuş, Atara cephe hatlarında 1. ve 2. Alay Birlikleri cephe hattını kontrol altına almayı başardı.

Doğu Cephesi'nin savunma hattında, düşmanın elinde bulunan Labra yerleşkesi, etrafındaki Kutol, Cigerda ve Laşkindar köyleri için büyük tehdit oluşturuyordu. Labra'dan sürekli bu yerlere topçu atışları yapılıyordu. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak ve inisiyatifi ele geçirmek için 1 Mart tarihinde Doğu Cephesi Birlikleri tarafından kapsamlı bir saldırı düzenlendi.⁵⁴⁷

Karayolu, Koçara ve aşağı Labra'dan saldırıya geçen Doğu Cephesi Birlikleri yoğun çatışmalar sonrası 2 Mart akşam saatlerinde köyü ele geçirdi.

2 Mart'ta Gürcü Parlamentosundaki konuşmasında B. Kakubava, tüm Abhaz halkına savaş ilan edilmesi ve "kazanmak" için her şeyin yapılması gerektiğini belirterek, Gürcü yönetimi ve Gürcü komutanlığını kararsızlıkla suçladı. Kakubava konuşmasının devamında şunları söyledi: *"Her şey bir yana, 'Karkaraşvili üç kere Eşıra' yı ele geçirmiş ve üç kere geri çekilmiş"⁵⁴⁸, Kuraşvili ise Tkuarçal'ı alabilirdi, fakat onun da tekerine çomak sokuldu. Gagra' yı kurtarma seferine şehrin halkı hazır vaziyette, ama o bir şey yapmıyor, silah yok, emir yok."*

Bu açıklamalara karşılık olarak milletvekili A. Marşanya sözlerinin Abhaz halkına karşı savaşa çağrı mı, yoksa sadece "Abhaz aşırıçılara" yönelik mi söylendiğini sordu.

⁵⁴⁵ 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmaria ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017

⁵⁴⁶ Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017

⁵⁴⁷ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017

⁵⁴⁸ Bu gerçeği yansıtmamaktadır

B. Kakubava konuşmasında küçümseyici bir şekilde “gerçekten 40 binlik Abhaz halkının üstesinden gelemeyecek miyiz” ifadesinde bulunması üzerine A. Marşanya tekrar, “Abhazların sayısı sadece 40 bin kişi mi?” sorusunu yöneltti. Diğer parlamenterlerin de desteklemesi üzerine, Ardznba ve taraftarları ile mücadeleyi kastettiği yanıtını verdi.⁵⁴⁹

Labra'nın kurtarılmasından sonra yerleşkenin yeterli savunması sağlanmadı. Labra'yı kurtarmaya katılan tüm birimler konuşlanma yerlerine çekildi. Yetersiz savunmadan istifade eden Gürcüler 3-4 Mart'ta karşı saldırıya geçerek Labra'daki önceki mevzilerini geri aldı.

9 Mart 1993 tarihinde tekrar Labra'yı kurtarma operasyonu başladı ve Labra 9 Mart tarihinde işgalci Gürcü Ordusu'ndan kurtarıldı.

Sonuç itibariyle cephenin şekli iyileşti, bu da Kutol ile Laşkındar'ı savunan 1. Alayın görev yükünü hafifletti. Ayrıca anayola 700-1000 metre mesafede bir üs da ha kuruldu. Labra operasyonu sırasında çok fazla savaş ganimeti ele geçirildi.

26 Şubat-12 Mart tarihleri arasında yaşanan çatışmalarda Gürcüler 9 tank, 3 BMP ve 200 civarı asker kaybetti.⁵⁵⁰ 16 Gürcü askeri esir alınırken, Abhaz Ordusunun kaybı ise 51 şehit, 160 yaralı oldu.⁵⁵¹

25 Şubat tarihi itibarıyla başlayan çatışmaların beşinci gününde esir takası yapıldı. Bu takas sırasında Nodar Şoua, Fazik Melikyan, Lev Grekov, Ahra Tujba ve Zaur Şardanov takastan hemen önce öldürülüp iade edildi.⁵⁵²

Daha sonraki tarihlerde düşman defalarca Labra'yı ele geçirmeye çalıştı, fakat tüm girişimleri başarısız oldu.

AC Savunma Bakanlığının 1, 2 Mart 1993 Tarihli Durum Raporu

“1 Mart. Gumısta Cephesi'nde mevzi savaşı devam etmektedir. 28 Şubat gününün ikinci yarısında tüm füze sistemlerinden şiddetli atışlar arttı. Düşmanın bir tankı ve personeli ile birlikte GAZ-66 aracı imha edildi. Verilere göre Sohum'da su, elektrik, gaz kesilmiş durumda.

2 Mart. Gumısta Cephesinde topla, makineli tüfekle karşılıklı yoğun atışmalar yaşandı. Düşman Abhaz Birliklerinin mevzilerine, N. Eşıra'daki Rus askeri labora-

⁵⁴⁹ A.M. Kubrava, Rezalete Giden Yol, Sohum-2010, s.249-250

⁵⁵⁰ Doğu Cephesi” isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohum-2014

⁵⁵¹ Doğu Cephesi” isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohum-2014

⁵⁵² AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

tuvarına, ayrıca Eşira, Gvandra yerleşkelerine “Grad” sisteminden ve obüslerden ateş etmektedir. Düşmanın birkaç atış noktası imha edildi.”⁵⁵³

“4 Mart günü Gürcistan Ordusu’na bağlı iki SU-25 savaş uçağı Gumista Nehri’nin batısındaki Abhaz mevilerini bombaladı. Novi Afon kenti ile yukarı Eşira köylerindeki evleri de bombaladı. Saldırı sonucu çok sayıda sivil hayatını kaybetti ve büyük hasar meydana geldi.”⁵⁵⁴

ABHAZ ORDUSUNUN SOHUM’A DÜZENLEDİĞİ KAPSAMLI MART TAARRUZU

Abhazların Sohum’a olası saldırısından E. Şevardnadze, henüz 3 Mart’ta işgal altındaki Abhazyaya başkentinde bulunduğu sırada bahsetmişti.⁵⁵⁵

T. Nadareişvili ise “Düşmana karşı gerekli mücadeleyi verebilmek için Sohum’da her şey yapılıyor, tüm önlemler alınıyor. Zira düşman defalarca Sohum’a taarruz girişiminde bulundu. Taarruz tekrarlanırsa, kurban sayısı çok daha fazla olacak. Bu da Abhaz halkının genetiğinin bizzat Abhazlar tarafından yok edilmesi demektir”⁵⁵⁶ açıklamasını yaptı.

T. Nadareişvili açıklamasında şunları da söyledi: “Şehrin savunucularının safları çoğalmakta, buraya ek askeri araçlar getirilmektedir. Kendini Gürcistan vatan-daşı kabul eden herkes özellikle bu zor günlerde burada olmalıdır. Şehre saldırı olasılığı beyanından sonra bazılarında şüphe ve güvensizlik oluştu. Fakat paniğe kapılacak bir durum yok.”⁵⁵⁷

Genel taarruz planına göre, Abhazyaya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Birlikleri, Gumista Cephesi’nde birkaç bölgede su engellerini geçecek, Hava Harp ve Deniz Harp Kuvvetleri’nin desteğiyle düşmanın ön savunma hattını kıracak; ikinci kademelik birliklerin dâhil olması ile Sohum’u kurtarma operasyonunu geliştirecekti.

Mart taarruzuna Abhazyaya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri adına 2 bin 500 kişi, 4 tank, 10 BMP, 30 ağır silah, deniz ve hava harp kuvvetleri katılıyordu.⁵⁵⁸ Abhazyaya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri düşmanın 2. Kolordu’suna karşı savaştı. Sadece 12.

⁵⁵³ “Abhazyaya Cumhuriyeti”, № 14, 4 Mart 1993

⁵⁵⁴ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁵⁵⁵ “Demokratik Abhazyaya” Gazetesi, № 11, 7 Mart 1993

⁵⁵⁶ “Demokratik Abhazyaya”, № 8, 21 Şubat 1993

⁵⁵⁷ “Demokratik Abhazyaya”, № 8, 21 Şubat 1993

⁵⁵⁸ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s. 152

Форсирование Гумисты. Март 1993 г.

Tugay, 8 Motorlu Piyade Taburu, Topçu Alayı, Münferit Tankçı Alayı ve sayısız diğer birimlerden oluşmaktaydı.⁵⁵⁹ Savunmaya Gürcü Ordusu'nun tüm birim ve birlikleri, ayrıca Gürcü polis ve iç kuvvetleri katıldı.

Saldırıya katılan başlıca Abhaz Birlikleri, S. Matosyan komutasındaki 1. Piyade Taburu, R. Zardanya komutasındaki 1. Saldırı Grubu, A. Berzenya komutasındaki 2. Saldırı Grubu, S. Ankuab komutasındaki 3. Motorlu Piyade Taburu (3. Tabura, G. Marganya'nın ortak komutanlığında "Berkut"- "Grad" Birleşik Grubu dâhil olmuştur), G. Smır komutasındaki 4. Piyade Taburu, V. Smır komutasındaki 5. Sahil Güvenlik Taburu (5. Tabur'a, Uragan" ile "Saturn" Grupları da verilmiştir), F. Ayudzba komutasındaki Gudauta Saldırı Grubu (Aftandil Gartskia bu gruba bağlıydı), R. Kulaa komutasındaki "Şeratın" Taburu, N. Dolbaya komutasındaki Pitsunda Taburu, G. Yazıçba komutasındaki Gagra Taburu, R. Tskua komutasındaki Afon-Eşıra Saldırı Grubu, A. Otırba komutasındaki Gumista Cephesinin Yedek Bölüğü, F. Ayüzdba komutasındaki Havan Topu ve Tank Müfrezeleri.

⁵⁵⁹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.150

Operasyon planına göre düşmana iki istikamette saldırılması öngörülüyordu. Sol kanatta birinci saldırı yönü yukarı Eşira köprüsü bölgesi ve yüksekteki Tsugurovka'ya olacak; sağ kanatta ikinci saldırı yönü ise aşağı Gumısta köprüsü ve çevresindeki bölgeye gerçekleşecekti.⁵⁶⁰

Sol kanada Yarbay M. Kilba, sağ kanada ise Yarbay V. Tarba komutanlık etmekteydi.

Mart operasyonunu ana karargâhtan Gumısta Cephesi Komutanı Albay S. Dbar, Abhazya Silahlı Kuvvetleri Savunma Bakanı Albay V. Arşba ve Genelkurmay Başkanı Albay S. Sosnaliev yürütüyordu.⁵⁶¹

Saldırı 14 Mart'ı 15'ine bağlayan gece için planlan-

mıştı. Ancak belirlenen saatte emir gelmedi. Operasyon ertelendi. Genel Taarruz öncesi planlanan hava taarruzu da gerçekleşmedi.

⁵⁶⁰ 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁵⁶¹ Temmuz taarruzunda Gumısta Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017

Абхазский бойцы, погибшие в мартовском наступлении

Genel taarruz 15 Mart'ı 16'ya bağlayan gece yarısından sonra başladı. Saat 00.45'de Sohum'daki düşman merkezleri topçu atışları ile dövüldü. Kara kuvvetlerinin saldırısı 16 Mart gecesi saat 01.00'de başladı.⁵⁶²

Saldırının ilk dakikalarından itibaren E. Şevard-nadze tüm dünyaya Abhaz-ların Gürcistan'ı yok ettiğini duyurmaya başladı. Genel seferberlik ilan etti ve Rusya'yı ülkesine karşı saldırıyla suçladı. Abhaz "ayrılıkçıları" durdurmaya yeterli gücü bulunmadığından uluslararası topluma askeri yardım sağlanması çağrısında bulundu. Gürcistan liderinin bu çağrısı batı ülkelerinde yankı buldu. Mart saldırısı sürecinde "BM'de, Gürcistan için 21 milyon dolar toplanmış, İngiltere ise 500 000 sterling ayırmıştır."⁵⁶³

Saldırının başlamasıyla birlikte yukarı Gumista köprüsü civarı, aşağı Gumista köprüsü civarı ve asılı köprüden Sohum'a giren birinci kademe Abhaz Birlikleri çatışmalarla Kamping, Greçko Sokağı, Eşba Sokağı, Yeşil ev, Kolokol İlçesi, Zerkalo, Açadara platformu, Açadara demiryolu platformu ve Uçxoz'a (Tarım Enstitüsü) vardı, bu noktalarda düşmanla yoğun çatışmalara girdi.⁵⁶⁴ Birliklerin bir kısmı da

⁵⁶² Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017

⁵⁶³ Gürcistan radyosu, 23 Mart 1993//Belaya kniga Abhazii. 1992-1993. M., 1993, s.85

⁵⁶⁴ V. M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.153-154

dağlara yönelerek Ahbük Tepesi'ne ulaştı, Tsugurovka eteği öncesi yoğun çatışmalara girdi. Abhaz topçu birlikleri düşman savunmasının ön hattına zarar vermeden düşman savunmasının derinlerini, komünikasyonu, yedek konuşlanma yerlerini vurdu. Düşman muharebenin başında geri çekildi, fakat Abhaz Birlikleri'nin ikinci kademesinin muharebeye girmesi gecikince önceki mevzilerini aldı ve ikinci kadememin girişini engelledi. Sonuç itibariyle birinci kademe giren Abhaz Birlikleri kuşatıldı.⁵⁶⁵

Abhaz Birlikleri oluşan zorlu savaş şartlarında öncü birliklere takviye sağlayamayınca Gumista'nın gerisindeki temel mevzilere geri çekilmek zorunda kaldı.

Düşman tarafından kuşatılan birinci kademe birlikler 2-3 gün boyunca çatışarak ve büyük kayıplar vererek geri dönmek zorunda kaldı. 17 Mart'ı 18'ine bağlayan gece birlikler komutanlıktan geri çekilme emri aldı. Abhaz Ordusu'nun 15-17 Marttaki saldırısı başarısızlıkla sonuçlandı.⁵⁶⁶

Geri çekilme sırasında bazı Abhaz Birlikleri Gürcü Kuvvetleri tarafından kuşatıldı. Abhaz Ordusu askerleri esir düşmüyor, son mermiye kadar düşmanla çatışarak kahramanca şehit oluyorlardı.

15-17 Mart 1993 Mart taarruzunda esir düşen Abhaz Ordusu askerleri Gürcü işgalcilerin vahşi işkencelerine maruz kaldı. Mart operasyonunda 23'ü kayıp olmak üzere 222 kişi şehit düştü.⁵⁶⁷

Mart saldırısının başarısız olmasında birçok etken vardır. Bunları sıralayacak olursak: Su engelinin aşılması için belirlenen sınıra süresinde varılamaması, zaman hesaplaması ve arazi şartlarının dikkate alınmaması, hava taarruzunun gerçekleşmemesi, operasyonun 14 Mart'tan 15'ine ertelenmesi, kötü hava koşulları, mayın tarlaları, birliklerin ilerlemesi sırasında güvenlik şeridinin tamamen düşmandan te-

⁵⁶⁵ "Bergut" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; "Okaliptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016

⁵⁶⁶ "Bergut" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; "Okaliptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁵⁶⁷ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.175

mizlenememesi, kanatlardaki ateş noktalarının imha edilememesi nedeniyle hücum birliklerinin kuşatmada kalması, bazı birliklerin düşük ruh hali, belirli komutanların sorumsuzluğu ve deneyimsizliği, kontrol araçlarının, telsizlerin yetersizliği, silah, mühimmat ve araç yetersizliği, birçok askerin Gumısta Nehri’ni, silahsız, düşmandan silah ele geçirebileceği umuduyla geçmesi ve sıklıkla Abhaz askerlerinin düşmandan ele geçirilen silahlarla savaşması, birlikler, birimler arasında etkileşimin sağlanamaması, saldırının gizliliğinin sağlanamaması, sayılabilir.⁵⁶⁸

Mart saldırısı sırasında Gürcistan’da genel seferberlik ilan edildi. Buna karşılık 19 Mart’ta Abhazyaya Yüksek Şurası, “Abhazyaya’nın korunmasını sağlayacak her türlü destek” çağrısıyla Kuzey Kafkasya halkları, ülke, bölge ve il yöneticilerine seslendi.⁵⁶⁹

UÇB Başkanı Y. Kalmıkov, E. Şevardnadze’ye gönderdiği telgrafta, Şevardnadze’nin beyanını düşünülmeden acele atılmış adım olarak tanımladı. ‘Uygulanması durumunda, Dünya Çerkes Birliği, kardeş Abhaz halkını soykırıma karşı savunmak için tüm Çerkeslere ve beş milyonluk Adıge-Çerkes diasporasına çağrıda bulunma hakkını saklı tutar’ uyarısında bulundu.⁵⁷⁰

Abhazyaya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

“19 Mart. Abhazyaya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının istihbarat verilerine göre Sohum’daki Gürcü İşgal Kuvvetlerinin arasında, 80’li yıllarda Prikarpat askeri bölgesi Komutan yardımcısı olarak hizmette bulunan Gürcistan Silahlı Kuvvetleri Komutanı Tümgeneral Anatoliy Kamkamidze tarafından angaje edilen Batı Ukrayna’dan 700’ün üzerinde paralı asker bulunmaktadır.”⁵⁷¹

⁵⁶⁸ 2. Tugay 4. Tabur Komutanı G. Smır ile röportaj. 20 Ekim 2016; “Bergut” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; “Okaliptus” grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartsia ile röportaj 24 Ocak 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazyaya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Eşra Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; Temmuz taarruzunda Gumısta Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazyaya Cumhuriyeti Millî Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016; Savaş zamanı Abhazyaya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyesi, 1990-1994 yılları arasında Abhazyaya “Aydıgılar” Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı S. Şamba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2017; Yazar Doç. Dr. A. Avidzba ile röportaj 9 Kasım 2017, 11 Kasım 2017, 15 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁵⁶⁹ O Karanlık Günler. Belgelerle Abhaz Halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum-2004, s.320

⁵⁷⁰ “Abhazyaya Cumhuriyeti”, № 15, 19 Mart 1993

⁵⁷¹ “Abhazyaya Cumhuriyeti”, № 16, 19 Mart 1993

Çatışmalar sonrasında, Abhaz tarafının, düşmanın cephe gerisinde ölenler ve kayıpları araması için 20 Mart saat 04.00 ile 21 Mart saat 03.00 arası ateşkes anlaşmasına varıldı. Fakat hepsi bulunamadı. Saldırı sırasında yakınlarını kaybeden insanların acısı cenazelerini defnedememeleriyle katlandı. Gürcü tarafı ölen Abhaz askerlerin cenazelerini teslim etmeyi reddetti. Bu tavır, halkın yönetiminden memnuniyetsizliğini tetiklemek, çatlak oluşturmak için kasıtlı yapıyordu.

İdeolojik mücadele amaçlarına ulaşmak için Gürcü tarafı çeşitli hile ve spekülasyonlara başvurmuş ve bu yolda devam etmektedir. Örneğin bir süre geçtikten sonra Gürcü web sitesi yazarları savaş sırasında Gülrıpş İlçe Savcı Yardımcısı K. Tskvitarya'ya atıfta bulunarak şöyle yazdılar: *“Düşman savaş alanında 1790 cenaze bıraktı. Bunların 644'ü Rus askerleriydi.”*⁵⁷²

Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

“22 Mart. Gumista Cephesi'nin sol kanadında ara ara otomatik silahla atışlar yapılıyor. Bugün, 22 Mart, hayatını kaybedenlerin tahliye çalışmalarına devam edilecek.

23 Mart. Gumista Cephesi'nde geçici sessizlik oluştu. 15- 16 Mart saldırısında ölenlerin cesetlerinin teslim edilmesine ilişkin görüşmeler uzuyor. Bu sorunun kesin çözümü için 23 Mart'ta Sohum'a Abhazya hükümeti temsilcisi gitti.

*23 Mart 1993 tarihinde Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı, V. Arşba'yı Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı olarak atadı.”*⁵⁷³

25 Martta Gudauta Kültür Merkezinde şehit askerlerin yakınlarının toplantısı düzenlendi. Toplantıya katılanların çoğunluğu, işgalcilere karşı sonuna kadar mücadeleye devam edilmesi gerektiği yönünde fikir beyan etti. Ayrıca toplantıda kabul edilen bildirmede şöyle denildi: *“Hepimiz büyük acılar yaşıyoruz, halkımız ağır kayıplar veriyor. Fakat bugün içinde bulunduğumuz şartlarda başka seçeneğimiz yok. Halkımız ya yok olacak, ya da özgürlüğünü kazanacak. Özgürlüğü için savaşan halk er veya geç muzaffer olur. Halkımız güçlü ve vahşi düşmanla, orantısız, zor bir mücadele veriyor. Düşmanlarımızın gerçek yüzü, vahşiliği, insafsızlığı bir kez daha ortaya çıktı. En temel ahlak normlarını ayaklar altına alarak, şehit askerlerimizi ağutlarla defnetme hakkımızı reddettiler. Huzursuzluk çıkarmak, halkımızı ayırtırmak istediler, fakat düşman yanıldı. Acımız büyük de olsa biliyoruz ki yakınlarımız*

⁵⁷² AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. 1 Fon 1, liste 1, dosya 2

⁵⁷³ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. 1 Fon 1, liste 1, dosya 2

vatanın özgürlüğü için en değerli olanı, hayatlarını verdiler. Onların anavatanda defnedildiğini biliyoruz. Anıları bizleri daha fazla birleştirecek. Şehre, yakınlarımızın mezarlarına giderek, onlara yakışır merasim yapma isteğimiz daha da güçlenmiş durumdadır."⁵⁷⁴

Mart operasyonundan sonra Savunma Bakanlığı yetkilileri, Gumista Cephesi Birliklerinin tugay komuta sistemine geçirilmesi suretiyle yeniden yapılanması önerisinde bulundu. 29 Mart 1993'de Savunma Bakanlığının № 130 sayılı "№1 Motorlu Piyade Tugayının kurulması" kararnameyi yayımlandı. Söz konusu kararname gereği 1. Motorlu Piyade Tugayının komutanlığına Yarbay Muhamed Kilba, yardımcısı olarak Vitaliy Smır atandı.⁵⁷⁵

AC Savunma Bakanlığının 5, 7 Nisan 1993 Tarihli Durum Raporu

"5 Nisan. Doğu Cephesinin bazı noktalarında mevzi savaşı devam ediyor. Düşman Labra, Mirkula, Bediya yerleşkelerini ateşe tuttu. Saat 7.15'de düşman piyadesi zırhlı araçlar desteğiyle Labra yönünde taarruz girişiminde bulundu. Taarruz püskürtüldü. Saat 7.20'de Bediya köyü "Grad" füzesiyle ateşe maruz kaldı, daha sonra düşman cephenin bu noktasında taarruza geçmeye çalıştı. İşgalciler asker ve

⁵⁷⁴ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya'nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum-2008, Cilt-1, s.345

⁵⁷⁵ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.186

teçhizat kaybederek önceki mevzilerine çekildi.

7 Nisan. Gumusta Cephesinde makineli tüfek ve topla karşılıklı atışlar devam etti. Gürcü tarafının beyan ettiği ateşkese rağmen, Gürcü Ordusu Gvandra, Eşıra, Psirtskha yerleşkelerine ateş etmeye devam ediyor. Gürcü Birlikleri komutası Soçi görüşmelerinden istifade ederek Gürcistan'dan çatışmalar bölgesine asker ve teçhizat sevk ediyor.⁵⁷⁶

1993 yılının Nisan başında önceden almış olduğu yaralarından dolayı Albay V. Arşba'nın hastalığı nüksetti, tedavi için Sankt Petersburg'a gönderildi. Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası'nın 25 Nisan 1993 tarihli kararnamesi ile Abhazya Cumhuriyeti Ssavunma Bakanı Vekilliğine Albay Sultan Aslambekoviç Sosnaliev atandı.⁵⁷⁷

AC Savunma Bakanlığının 10-14 Nisan Tarihli Durum Raporları

"10 Nisan'da Gumusta Cephesi'nde makineli tüfek atışları kesilmedi. Düşman, saat 20.00'den itibaren tank toplarından Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri mevzilerine ateş açmaya başladı. Gürcü tarafının Soçi görüşmeleri dönemindeki ateşkes beyanı yine yalan oldu.

Gürcü Birlikleri Oçamçıra İlçesi'nde yeniden konuşlanarak, Abhaz Atara, Labra, Pakuaş köyleri yönünde taarruz girişiminde bulundu. Düşman çeşitli top sistemlerinden sivil yerleşkelere ateş açtı. Alınan önlemlerle düşman taarruzu püskür tül dü.

Bugün 10 Nisan; sabahtan itibaren cepheye nispeten sessizlik oluştu.

13 Nisan. Geçtiğimiz gün Gumusta Cephesinde otomatik silah ve tank toplarından atışmalar yaşandı. Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'nın istihbarat verilerine göre Batı Gürcistan'da Z. Gamsahurdia ile Tiflis yönetimi taraftarları arasında çekişme tırmanıyor. Bunun bir sonucu olarak Gürcistan'ı Abhazya ile bağlayan ulaşım ağları kapatılmış durumda.

12 Nisan'da Doğu Cephesi nispeten sessizdi. Düşman akşam ve gece top sistemlerinden Pakuaş, Baslahu, Mirkula, Labra, Ermeni Atara yerleşkelerine ateş açtı. Atışlar sabahtan buyana devam ediyor.⁵⁷⁸

⁵⁷⁶ "Abhazya Cumhuriyeti", № 19, 8 Nisan 1993

⁵⁷⁷ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s. 187

⁵⁷⁸ "Abhazya Cumhuriyeti", № 20, 15 Nisan 1993

27 Nisan 1993 tarihinde AC Yüksek Şura Divanı'nın Beyanı

“Gürcistan parlamentosunun Abhazyaya ile Gürcistan ilişkilerinin barışçıl yollarla çözümlenmesi gerektiğine ilişkin seslenişinin üzerinden sadece üç gün sonra Şevradnadze rejimi Abhazyaya halkına karşı yeni bir barbarca eylem gerçekleştirdi. 26 Nisan 1993 saat 17.25’de Gürcü SU-25 uçağı Gudauta’nın yoğun nüfuslu mahallelerine serbest uçuşlu roketle ateş açtı ve 4 adet 250 kilogramlık bomba attı. 15 ev tamamen yıkılırken, kreş binası büyük hasar gördü. Bir kişi hayatını kaybetti, yedisi 5 ile 14 yaş arası çocuklar olmak üzere 20’den fazla insan ağır yaralandı. Bu tür eylemler Gürcü-Abhaz ilişkileri sorunlarını güçle çözmeye çabalarına devam eden Gürcistan yönetiminin gerçek planlarını ortaya koymaktadır. Rus Birliklerinin Abhazyaya’dan çıkartılması talebinin, Gürcü Silahlı Kuvvetlerinin elini tamamen çözmeye yönelik bir girişim olduğu aşikârdır.”⁵⁷⁹

Tiflis Devlet Üniversitesi Bilim adamları ve Üniversite görevlileri Abhazyaya-Gürcistan savaşı ile ilgili E. Şevardnadze’ye bir çağrıda bulundu. (Çağrının tam metni için bakınız: sayfa 633, EK-22).

Abhazyaya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

“Sohum Cephesindeki Gürcü Birlikleri Eşira ve Şitskuara köylerine tank ve top sistemleri kullanarak ateş açtı. Gürcü Hava Kuvvetlerinin SU-25 savaş uçağı 6 Mayıs öğleden sonra Abhaz mevzilerini bombaladı.

Doğu Cephesinde ise tüm cephe hattı boyunca yer yer karşılıklı ateş açıldı. Gürcü tarafı Labra, Merkula, Atara ve Pakuaş köyleriyle Tkuarçal şehrine ateş açtı. Tarafların mevzilerinde bir değişiklik olmadı.

6 Mayıs’ta Tuğgeneral G. Karkaraşvili Gürcistan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığına atandı. Karkaraşvili bu görevi, değişik çatışmaların saldırganlarından biri olan T. Kitovani’den devraldı.”⁵⁸⁰

Abhazyaya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

“Dün, 11 Mayıs günü, Gumusta savunma hattında yoğun makineli tüfek ve topçu ateşi devam etti. Gürcü Birlikleri Eşira, Şitskuara Şitskuara, Gvandra ve N. Afon yerleşkelerini reaktif füzelerle vurdu. Binalar yıkıldı. Abhazyaya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri topçuları, düşmanın topçu mürettebatı ve asker yoğunluğu olan noktalarına karşı ateş açtı.

⁵⁷⁹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁵⁸⁰ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

*Dün, 11 Mayıs günü, Doğu Cephesinde sabahтан saat 23.00'e kadar Gürcü Birlikleri Pakuaş, Reka, Beslahu yerleşkelerini füze ve tank toplarıyla ateşe tuttu. Düşman Labra yerleşkesi bölgesinde operasyon girişiminde bulunsa da kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Çatışmaya Gürcü lejyonu "Şevarden" katıldı. Abhazy Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri topçuları düşmanın iki atış noktasını imha etti."*⁵⁸¹

Abhazy Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

"16 Mayıs. Gumusta'da mevzi savaşlarına devam edildi. Dün, 15 Mayıs saat 18.00'de birliklerimizin mevzilerine havan topuyla ateş açıldı. 15 Mayıs saat 19.30'da, 16 Mayıs saat 01.20'de düşman obüslerle Abhaz Birliklerinin mevzilerine ve Rusya Savunma Bakanlığı'nın Eşira Sanatoryumu'na yoğun ateş açtı. Ölü ve yaralılar var. Sabaha doğru nispeten sessizlik oluştu.

16 Mayıs'ta Doğu Cephesi'nde mevzi savaşları devam etti. Saat 14.10'da Gürcü Birlikleri tüm cephe boyunca topçu ateşi açtı. Saat 17.30'da ateş tekrarlandı ve Bediya, Pakuaş, Baslahu köylerini hedef aldı. 17 Mayıs saat 03.00'da düşman Labra, Mirkula yerleşkelerine roket atışları gerçekleştirdi. Ateş 04.00'e kadar devam etti. Abhazy Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri askerleri arasında 3 yaralı var. Mevzilerde değişiklik yok.

17 Mayıs'ta Gumusta Cephesi'nde mevzi savaşı devam etti. Gürcü Birlikleri Abhazy Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nin mevzilerine ve Eşira, Şitskuara ve Noviy Afon yerleşkelerine silah ve topçu roketleriyle ateş açtı. Evler ve tesisler tahrip oldu. Kayıp yok, mevziler aynı.

*17 Mayıs'ta Doğu Cephesi'nde atışmalar devam etti. Gürcü Birlikleri Labra yönünde hareketlendi. Alınan karşı önlemlerle durdurularak, temel mevzilerine püskürtüldü. Bununla birlikte düşmanın 7 askeri ve 1 tankı imha edildi. Abhazy Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nde bir asker yaralandı. Gece Gürcü Birlikleri Pakuaş, Baslahu, Labra, Mirkula yerleşkelerini topçu ateşine tuttu. Kayıp yok."*⁵⁸²

*21 Mayıs 1993'de Abhazy Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı'na daha önce Gumusta Cephesine komutanlık eden Albay Sergey Platonoviç Dbar getirildi.*⁵⁸³

⁵⁸¹ "Abhazy Cumhuriyeti", № 24, 13 Mayıs 1993

⁵⁸² AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁵⁸³ V.M. Paçulya, Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.187

24 Mayıs 1993 tarihinde AC Savunma Bakanlığı'nın Açıklaması

“Ateşkesten istifade eden Gürcü tarafı, çatışma bölgesine, özellikle Sohum'a ek güçlerin sevk edilmesi ile çalışmalarını hızlandırdı. Örneğin, 22- 23 Mayıs'ta Gürcü Birlikleri Komutanlığı Sohum'a 500 Ukraynalı paralı asker daha sevk etmiş, böylece Ukraynalı paralı askerlerin sayısı 1000'i aşmıştır. Gürcistan ile Ukrayna arasında aktedilen bir askeri sözleşme ile muhtemelen Ukrayna'dan Gürcistan'a en gelişmiş tanklar T-72, T-80'ler sevkedilmeye hazırlanmaktadır.

Bununla birlikte Gürcistan gizli servisinin Abhazya, Krasnodar bölgesi ve Kuzey Kafkasya devletlerindeki faaliyeti ivme kazandı. Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'nın verilerine göre, gizli servis elemanlarından bazıları Ukrayna'da eğitimden geçti. Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı, ateşkesin Gürcistan yönetimi tarafından çatışma bölgesindeki askeri gücünü artırmaya ve Rusya Federasyonu ile ekonomik ve siyasi sözleşme imzalamak için şartları oluşturmaya kullanmakta olduğunu beyan eder.”⁵⁸⁴

Abhazya Dışişleri Bakanlığı'nın 6 Haziran 1993 Tarihli Açıklaması

“Bulgulardan anlaşıldığı üzere, Gürcü tarafı 20 Mayıs'tan itibaren ateşkes ile ilgili kabul ettiği yükümlülükleri ihlal etmektedir. Bir gün bile Oçamçıra İlçesi'nin Baslahu, Pakuaş, Mirkula, Muk, Labra, Atara, Ktol, Tamaş yerleşkeleri ile kuşatma altındaki Tkuarçal kenti, Noviy Afon, Eşıra, Gvandra, Şitskuara yerleşkelerine topçu ateşini kesmedi. Dahası, ateş, kuşatmadaki Tkuarçal kentine insani yardım taşıyan araç konvoyunun geçişi sırasında da kesilmemiş, 6 Haziran'da ise Gürcü tarafının kontrolündeki bölge üzerinde ateş sonucunda Rus helikopteri hasar görmüş ve bu durum mutabık kalınan havayoluyla insani yardım taşıma planından vazgeçilmesine sebep olmuştur.

Abhazya Cumhuriyeti yönetimi, Rusya Federasyonu hükümetinin, askeri harekâtların tırmanmasına sebep olacak şekilde Abhazya'nın yerleşim birimlerine devam eden bombalamalar ile ilgili endişesini paylaşmaktadır. Yerleşim birimlerinin bombalanması artmaktadır. Sadece 25 Haziran'da Noviy Afon kentine Gürcü tarafınca 600'ün üzerinde bomba atılmış, bunun sonucunda insan kayıpları ve çok geniş tahribat meydana gelmiştir.

Ateşkes döneminde Gürcü tarafı, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı B. Yeltsin ile Gürcü Devlet lideri E. Şevardnadze'nin görüşme sonuçları bildirisi ile öngörüldüğü şekilde, savaş araçlarını çatışma bölgesinden çıkarmak bir yana, “Mutaba-

⁵⁸⁴ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 26, 27 Mayıs 1993

kat” güçlerin yeniden konuşlandırılması, çatışma hattındaki savaş araçları ve birliklerin güçlendirilmesi, yeni istihkâmların inşa edilmesi için kullanılmıştır. Gürcistan Silahlı Kuvvetlerinin işgal ettiği Abhazya topraklarında insan hakları ihlal edilmekte, etnik temizlik yapılmakta, Abhazya halkına soykırım politikası uygulanmaktadır. Aynı zamanda basını kullanarak Gürcistan yönetimi eylemlerini aklamaya ve sorumluluğu Abhaz tarafına yüklemeye çalışmaktadır. Aynı amaçla dünya kamuoyuna güya Rus Birliklerinin Gürcistan’a karşı savaşta yer aldığı fikri aşılanmaktadır. Üçlü görüşmelerde Abhazya yönetiminin önerdiği ateşkes planını değerlendirmeyi reddetmesi, Gürcü tarafının gerçek amacını ortaya koymaktadır. Tüm bunlar Gürcistan’ın faşist yönetiminin savaşı kazanana kadar devam etme çabasını göstermektedir. Bununla birlikte uluslararası topluluğa 4 milyonluk Gürcü halkını, 100 binlik Abhaz halkından koruma çağrısında bulunmaktadır.

Gürcü radyosundan bildirildiği üzere, E. Şevardnadze’nin Kiev’deki son ziyaretleri Abhazya’daki savaşın başarıyla yürütülmesi için gerekli yardımı sağlamak amacıyla yapılmış, Ukrayna Devlet Başkanı L. Kravçuk ile “Abhazya’daki durumla ilgili Gürcistan-Ukrayna Anlaşması’nın uygulanması ve krizin çözülmesinde Ukrayna’nın görevi” görüşülmüştür.

Ancak, defalarca Rusya Federasyonu yönetiminin vurguladığı gibi, barışın tüm Gürcü işgal birliklerinin Abhazya’dan derhal koşulsuz çıkartılması ile sağlanacağı aşikârdır.”⁵⁸⁵

Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı’nın Durum Raporları

“8 Haziran’da Gumista Cephesinde makineli tüfek ve topçu ateşi devam etti, düşman ciddi kayıplar verdi. Birkaç düşman aracı personeli ile birlikte imha edildi. Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri’nin iki askeri öldü, 4 yaralı var.

8 Haziran’da Doğu Cephesi’nde Gürcü Birlikleri tüm silah tür ve sistemlerinden yoğun ateş açtı. Saat 11, 14, 17 ve 18’de birliklerimizin Baslahu Köyü yakınındaki mevzileri, ayrıca yerleşim birimi şiddetli ateşe maruz kaldı. Saat 11.30’da düşman mevzilere ve Pakuaş köyüne şiddetli topçu ateşi açıldı. Saat 00.20’de Pakuaş ve Baslahu yerleşkeleri yeniden düşmanın topçu ateşine maruz kalmış, bomba atarlar kullanılmıştır. Tarafların kayıpları kesinleştiriliyor.

9 Haziran’da Gumista’da atışmalar devam etti. Saat 19.00’da Gürcü Birlikleri obüslerden cephenin merkez noktasına Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri mevzilerine ateş açtı. Birliklerimizin mevzilendiği Eşıra ve Gvandra yerleşkelerine

⁵⁸⁵ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

yönelik topçu ateşi 10 Haziran saat 04.20'ye kadar devam etti. Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri karşı ateş açtı.

9 Haziran'da Doğu Cephesi'nde çeşitli silah sistemlerinden atışmalar yaşandı. Gürcü Birlikleri cephenin merkez noktasına ve bazı yerleşim birimlerine yoğun topçu ateşi açtı. Saat 14.10'da Kutol, Labra köyleri, saat 19.00 ve 20.00'de Katsihabla, Baslahu, Labra köyleri, 10 Haziran saat 02.40'da Labra ve Kutol köyleri yeniden ateşe maruz kaldı. Verilere göre düşman deniz ve hava yoluyla Abhazya'ya yeni birlikler sevk etmektedir.⁵⁸⁶

Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

"13 Haziran'da Doğu Cephesi'nde sabahtan itibaren Gürcü Birlikleri bomba atarlar ve obüslerle Baslahu köyünü ateşe tuttu. Saat 23.40 ile 01.14 arası düşman Çlou, Pakuaş, Baslahu, Ğuada, Katsihabla yerleşkelerine yoğun topçu ateşi açtı. Sonra sessizlik oluştu. Doğu istikametinde Gürcü Birlikleri mevzilerimize ve bazı yerleşim birimlerine topçu ateşini şiddetlendirdi. Baslahu, Pakuaş, Labra, Muk, Katsihabla köyleri 15 Haziran saat 10.05, 20.10, 21.00, 21.30, 23.20, 23.55 ve 16 Haziran saat 02.00 ve 7.10'da çeşitli roket sistemleriyle ateşe maruz kaldı. Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nin 3 askeri yaralandı. Gürcü Birliklerinin kışkırtıcı atışlarının, kuşatmadaki Tkuaşal kentine insani yardım ulaştırılmasını sekteye uğratmaya yönelik olduğu aşikârdır.⁵⁸⁷

Haziran ortasında Albay M. Kilba ve G. Çanba komutasında Gumısta Cephesinin 1. ve 2. Tugaylarının oluşumu tamamlandı.⁵⁸⁸ 1. Tugay Komutanlığı görevini Albay M. Kilba yerine getirirken, 2. Tugay komutanlığı görevini G. Çanba üstlendi.

20 Haziran 1993'te Abhazya'nın Lıhı köyünde gerçekleştirilen toplantıda Rusya Federasyonu Devlet Başkanı B. Yeltsin'e ve Rusya Federasyonu Devletleri'ne birer sesleniş konuşması yapıldı. (Sesleniş konuşmasının tam metni için bakınız: sayfa 635, EK-23)

Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

"23 Haziran'da Gumısta Cephesinde devam eden mevzi savaşları sonucu düşmanın 2 BMP'si imha edildi. 23 Haziran saat 04.50'de düşman AC SK mevzilerine, Eşıra, Gvandra ve N. Afon yerleşkelerine şiddetli topçu ateşine başladı; yıkımlar var. Karşı önlemlerle Gürcü Birliklerinin atış noktaları bastırıldı.

⁵⁸⁶ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁵⁸⁷ "Abhazya Cumhuriyeti", № 29, 17 Haziran 1993

⁵⁸⁸ Paçulya V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.188

22 Haziran'da Doğu Cephesi'nde Gürcü Birlikleri Baslahu, Atara yerleşkelerini füze sistemleri ve tank toplarıyla ateşe tuttu. Cephenin diğer noktalarında ara ara makineli tüfekle atışmalar devam etmektedir. Kayıp yok.

26 Haziranda Gürcü topçu birlikleri Kutol köyünde, aralarında 3 çocuğun da bulunduğu sivilleri öldürdü.”⁵⁸⁹

Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

“28 Haziran saat 19'dan itibaren Gürcü Birlikleri hareketlendi. 28 Haziran saat 19.20, 19.45, 20.00 ve 23.00'de; ayrıca 29 Haziran sabah 06.00'da düşman Acra, Katsihabla, Reka, Baslahu yerleşkelerini tank topları, BMP ve bomba atarlarla ateşe tuttu.

29 Haziran saat 23.00'de düşman Eşira, Şitskuara, Gvandra yerleşkelerini füze sistemlerinden bombaladı. Karşı ateş sonrası sessizlik oluştu.

29 Haziran saat 13.00, 15.00, 16.00, 17.00, 17.10, 18.40, 19, 20, 21.00'de Labra, Katsihabla, Baslahu, Toumuş, Atara, Çlou köyleri yoğun topçu saldırılarına maruz kaldı.

30 Haziran sabahı saat saat 09.30, 10.00, 11.50, 14.00, 14.30, 15.30, 16.43, 18.05, 23.50'de Muk, Katsihabla, Atara, Labra, Murkula, Acra ve Baslahu köyleri topçu ateşine tutuldu. Ön verilere göre son iki gün içerisinde zarar gören sivillerin sayısı aralarında çocuk, yaşlı, kadınlar olmak üzere 43 kişiye ulaştı.”⁵⁹⁰

⁵⁸⁹ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 31, 1 Temmuz 1993

⁵⁹⁰ Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Basın Servisi Durum Raporu. Sohum İstikameti 1 Temmuz 1993

4. BÖLÜM

ABHAZYA'DA 1993 TEMMUZ İLE EYLÜL ARASI SİYASİ GELİŞMELER

TEMMUZ HAREKÂTI

1993 yılının Temmuz ayı başında Abhaz Ordusu Sohum'un işgalden kurtarılması için askeri operasyon girişiminde bulundu. Önceki operasyonlardan farklı olarak kısa süreli olmamış ve tarihi kayıtlara da "Temmuz saldırısı" olarak geçmiştir.

TEMMUZ HAREKÂTININ ANA HEDEFİ

1993 Ocak ve Mart aylarında Sohum'a düzenlenen kapsamlı askeri harekâtlar, Sohum'un üzerindeki tepelerin stratejik olarak ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Askeri uzmanlar, tepeleri ele geçirmeden Sohum'a düzenlenecek tüm saldırıların çok zor gerçekleşip, ağır kayıplara yol açacağını tecrübe ettiler. Başkent kurtarılabaksa öncelikli olarak şehre hâkim konumda bulunan tüm tepeler ele geçirilmeliydi.⁵⁹¹ Bunun bilincinde olan V. Ardznba ve Abhaz Genelkurmayı Temmuz harekâtı için tüm planlamasını bu minvalde hazırladı. Operasyon Doğu ve Batı Cephelerinin ortak harekâtı ile gerçekleştirildi. Taarruz üç aşamalı olarak planlandı.⁵⁹²

⁵⁹¹ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Eşıra Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017; Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016

⁵⁹² 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V.

Birinci aşamada, Batı (Gumista) Cephesi'nden gönderilecek 300 kişilik askeri bir birlik deniz yoluyla Tamş'a çıkarma gerçekleştirecek, sonra Doğu Cephesi Kuvvetleri ile birleşerek Kindiğ-Tsegera kısmındaki Oçamçıra-Sohum karayolunu kontrol altına alacaktı. Böylelikle Doğu Cephesi sınırlarında yer alan Tiflis-Sohum karayolunu ele geçirip, belli bir süreliğine yolun kontrolünü sağlayıp, düşmanın Gürcistan'dan Sohum'a getirmesi muhtemel takviye naklini engel olunacaktı.⁵⁹³ Buradaki temel hedef genel taarruz başladığında Sohum'da bulunan işgalci Gürcü Ordusuna Gürcistan üzerinden getirilebilecek silah ve mühimmat desteğini kesmekti.⁵⁹⁴

İkinci aşamada Tamş çıkarması ile birlikte aynı anda Batı Cephesi'nde askeri harekât başlatılacaktı. Saldırının hedefi, aşağı Gumista Cephesi'nde kara yolu ve tren yolu köprüleri yönünden saldırı başlatıp, Abhaz Birliklerinin ana gücünün bu

Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016

⁵⁹³ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djpua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016

⁵⁹⁴ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı ve Ressay Yazar B. Djpua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, AC Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay V. T sugba ile röportaj. 28 Ekim ve 3 Kasım 2016; Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016.

bölgeden Sohum'a taarruza başladığı algısını yaratıp, düşmanın dikkatini buraya çekmek ve bu noktaya yoğunlaşmasını sağlamaktı.⁵⁹⁵

Böylelikle **Üçüncü aşama** başlayacak, Abhaz Birlikleri'nin asıl ana gücü yukarı Eşira bölgesinden dağlara yönelik taarruza başlayacak ve Sohum'un üzerinde yer alan tüm stratejik tepeler ele geçirilecekti.⁵⁹⁶

2 Temmuz'da Abhazya Yüksek Şurası, "yetkinizde mevcut tüm araçlarda acil yardım sağlanması" çağrısıyla KHK Başkanı'na başvurdu.⁵⁹⁷ Çağrı kardeş halklarda hemen yankı buldu.

3 Temmuz'da KHK Ordu Komutanı Ş. Basayev, Abhazya'daki tüm KHK Birlikleri'nin üst düzeyde harekâta hazırlık durumuna geçmeleri; tüm birliklerde kışla konumunun ilanı; Kafkasya Halkları Konfederasyonu'na üye ülkelerde № 1 ilk yedek terkininin hazır duruma getirilmesine ilişkin karar yayınladı.⁵⁹⁸

BİRİNCİ AŞAMA

OÇAMÇIRA-SOHUM KARAYOLUNUN KONTROL ALTINA

ALINMASI

Temmuz Harekâtında Oçamçıra-Sohum karayolunun kontrol altına alınması ve Doğu Cephesi'ndeki tüm askeri faaliyetlerin komutanı Albay Mirab Kışmariya'ydı.

Binbaşı Vladimir Anua komutasındaki 1. Alay'ın sorumluluk alanı, Kudrı Nehri'nden (Adjubja) Laşkindar'a kadar olan bölge, Koçara ve Ğuada'ydı. Dağlarda ise Kudrı sıradağından Panay'a kadar olan bölgeydi.

⁵⁹⁵ Temmuz taarruzunda Gumısta Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Millî Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016; 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti eski Savunma Bakanı General V. Arşba ile röportaj. 13 Kasım 2017; 1. Tugay 3. Tabur Bölük Komutanlarından Ç. Marxoliya ile röportaj. 4 Kasım 2016; 1. Tugay Özel Keşif Grubu askerleri A. Bjanya, O. Matsxarasvili, M. Kvinadze ve N. Çiçibaya ile 25 Kasım 2017 tarihinde röportaj; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁵⁹⁶ "Bergut" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; "Grad" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; "Okalıptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj. 24 Ocak 2017; 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanı A. Sınır ile röportaj. 26 Ekim 2016; 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü Komutanı L. Tsugba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 5 Şubat 2017; 2. Tugay 2. Tabur Komutanı ve "Şeratin" Grubu komutanlarından R. Amiçba ile röportaj. 31 Ocak 2017; 2. Tugay 5. Tabur Komutanı V. Tamava ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay 5. Tabur 1. Bölük Komutanı V. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017

⁵⁹⁷ "Abhazya Cumhuriyeti", № 32, 8 Temmuz 1993

⁵⁹⁸ "Abhazya Cumhuriyeti", № 32, 8 Temmuz 1993

1. Alayın Birlikleri: Raul Mutsba komutasındaki 1. Tabur (Adzyubja), Nodar Çagaa komutasındaki 2. Tabur (Ktol), Vaja Aşuba komutasındaki 3. Tabur (Çuada-Laşkindar) “Apsni”, Zorik Çkonya komutasındaki 4. Tabur (Kındığ) “Damask” ve Beslan Kutsniya komutasındaki 5. Tabur (Atara) “Udav”, Demur Tsatsibaa ve Beslan Anua komutasındaki iki Çevik Kuvvet Grubu, Otar Palavandze komutasındaki Özel Birlik, Beslan Djindjolya komutasındaki “Bereg” Grubu, İvan Aşuba komutasındaki “Naa” Bölüğü, Zaur Ratya komutasındaki “Pristan” Bölüğü, Vahtang Daraselya komutasındaki “Kiaç” Bölüğü, Vitaliy Hathva komutasındaki Bölük ve Tengiz Bganba komutasındaki “Bzana-Katran” Özel Müfrezesi.

Ruslan Vouba komutasındaki 2. Alayın sorumluluk alanı: Laşkindar ve Çuada'dan Muk'a kadar olan bölgedir.

2. Alayın Birlikleri: Zaur Hacimba-Garik Biguaa komutasındaki Muk “Kaskad” Taburu, Valik Bagatelya-Jorj Lagulaa komutasındaki “Alan” Muk Çay Çiftliği Bölüğü, Daur Djapua komutasındaki “Ural” Çloy Taburu, Slavik Djapua komutasındaki “Berkut” Çlou Bölüğü ve “Panay” Dağ Piyade Bölüğü.

Lavrentiy Amkuab komutasındaki 3. Alayın sorumluluk alanı: Baslahu, Reka, Pakuaş, Agu-Bediya, Bediya, Laşkindar, Hodjal, Akiba, Bohandjar çayırı ve Kudrı sıradağıydı.

3. Alayın Birlikleri: Oleg Arşba komutasındaki 1. Tabur (Bediya), Vyaçeslav Kuçberya komutasındaki 2. Tabur “Reka”, Raul Kortaa komutasındaki 3. Tabur (Pakuaş), Daur Kirtadze komutasındaki 4. Tabur (Baslahu), Nodar Kakubaa komutasındaki Münferit “Skorpion” Taburu, Otar Lomiya komutasındaki Münferit “Lastoçka” Bölüğü, Amiran Berzenya komutasındaki R. Gogiya ve M. Khvartskia Grupları, Guram Psardya komutasındaki Özel Kuvvet Birimi “Eger”, Arkadiy Kapba komutasındaki “Gup” Grubu, Suram Adleyba komutasındaki “İslam” Grubu, Valeriy Lomiya komutasındaki “Adzih” Grubu, Rublan Djelya komutasındaki Graza Grubu, Garri Tuyba komutasındaki “Şamil” Grubu ve Alik Mebonya komutasındaki “Dragon” Keşif Müfrezesi.

Temmuz harekâtında Doğu Cephesinde üç Alayın haricinde ayrıca Mirkul ve Tkuarçal Taburları, “Aytar” ve “Ajveypşaa” Dağ Piyade Bölükleri, “Medved” Keşif-Sabotaj Grubu ve “Edelvays” Özel Kuvveti de bulunmaktadır.

Operasyondan 2 hafta önce düşmanı şaşırtmak için 18-28 Haziran tarihleri arasında Kudrı yamaçlarında Lata ile Bagada tünelleri arasındaki yol kısmına ve Do-

ğuş Dağı'na şaşirtma amaçlı sabotaj saldırıları yapıldı.⁵⁹⁹ Bunun sonucunda düşman dikkatini o bölgeye verip Gulrış bölgesinde bulunan 3. Tugay güçlerini bu istikamete yönlendirmeye, ayrıca sivil halkı tahliye etmeye başladı.⁶⁰⁰

Tamş ve Laşkindar'a gizli olarak, 1 Temmuz tarihinde 700 kişilik askeri kuvvet ile birlikte 3 tank, 2 BMP, 1 BRDM, 1D-44, 1 ZU-23-2, 7 adet 82 mm ve 120 mm havan topları sevk edildi.⁶⁰¹

Cephenin Atara ile Laşkindar arasındaki bölgede operasyona toplam 1200 kişi ve 8 adet zırhlı araç katıldı.

2 Temmuz gecesi 01.00'de Gumista Cephesi'nden gelecek iki gemiyi karşılamak için bölgeye 23 kişi sızdı. Aynı anda hücum kuvvetleri düşmanın cephe hattına sızarak konuşlanmaya başladı.

Gumista Cephesi'nin yolladığı iki geminin birinde askerler, diğerinde araç ve mühimmatlar bulunuyordu.

OÇAMÇIRA-SOHUM KARA YOLUNUN KONTROLÜ İÇİN TAARRUZUN BAŞLAMASI

Sabah 04.32'de düşmana taarruza geçilerek iletişim hattını bozarak aynı anda Muk ile Atara arasındaki saldırı başladı. Saldırı beklemediği için panikleyen düşman kuvvetler komutasını kaybedip büyük kayıplar vermeye başladı. Birkaç saatte düşmana verdirilen kayıp 300'e ulaştı.⁶⁰² Kaptanın seyir defterine göre Zaur (Lakut) Zarandiya komutasındaki çıkarma gemisi (mavna) bölgeye saat 03.20 yerine 05.20'de vardı.⁶⁰³ Gemidekiler Anuwaarxua ile Tamş Okulu arasındaki bölgede, asıl çıkarma yerinin 500-700 metre batısındaki bataklığa indiler.⁶⁰⁴ Mühimat ve askeri araç taşıyan diğer gemi ikinci denemeden sonra ancak sahile yanaşabildi. Gün ağarmıştı ve düşman tarafından fark edilmişlerdi. Buldukları bölgeye Oçamçıra

⁵⁹⁹ Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohüm 2014; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁶⁰⁰ Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁶⁰¹ B.R. Djapua. Doğu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi. Sohüm 2018, s.24;Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁶⁰² Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohüm-2014

⁶⁰³ Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua, Sohüm-2014

⁶⁰⁴ Doğu Cephesi komutanlarından L. Zarandiya ile röportaj. 15 Ekim 2016; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

tarafından top atışları yapılmaya başladı. Düşmanın yoğun atışı üzerine mühimmatın hepsi indirilemeden gemi geri gitmek zorunda kaldı.

O ana kadar Muk ile Atara arasındaki hatta çatışmalar başladı, saat 11.00'de Camgal Nehri'nden Bargancıya-Arxua kadar 4-5 km'lik bir koridor oluşturuldu.

Saldırılar karşısında panikleyen Gürcü birlikleri Gürcistan'dan çok sayıda güç ve araç takviyesi yapmaya yöneldi.

Taarruzun başlamasıyla birlikte Şevardnadze Brüksel ziyaretinden sonra 2 Temmuz'da acilen Sohum'a gelerek, "ülke yönetimini oraya taşıdı."⁶⁰⁵

Çıkarma esnasında Batı Cephesi'nden gelen askerler ile Doğu Cephesi Birlikleri arasında bir iletişimsizlik oldu. Etkileşim için çıkarma birliğine ve DC (Doğu Cephesi) komutasına verilen telsiz frekansları (2 ana, 3 yedek) uyuşmamaktaydı.⁶⁰⁶ Doğu Cephesi ile gemiden inenler günün ikinci yarısına kadar bağlantı kuramadı. Batı Cephesi'nden gelen askerler ile Doğu Cephesindeki askerler birbirlerini tanımak

⁶⁰⁵ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.68

⁶⁰⁶ B.R. Djapua. Doğu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi. Sohum 2018, s.24-25

için yeşil bant takma hususunda anlaşmışlardı.⁶⁰⁷ Taarruz esnasında Gürcü askerlerin de yeşil bant takmaları sebebiyle Doğu Cephesi askerleri kırmızı bant takmak zorunda kaldı. Bunu bilmeyen Batı cephesi askerleri yeşil bant takarak gelmişlerdi.⁶⁰⁸

Oluşan zorluklara rağmen çıkarma birliği bataklık orman arazisi üzerinden düşman direnişini aşarak Anuwaarxua ile Tamş Okulu arasındaki yola çıktı ve koridorun tasfiyesi için ilerlemekte olan düşman taburu ve zırhlı araçlarıyla karşılaştı. “Çatışma sonucunda zırhlı araç imha edildi, çıkarma birliği ve Doğu Cephesi Birlikleri beraber Tamş okulu binasını ele geçirerek, orada konuşlanan düşmanı püs-kürttü ve kısmen yok etti.”

Daha sonra çıkarma grubu bulunduğu pozisyondan çekilerek Camgal Nehri’ni tutan Doğu Cephesi kuvvetleri ile birleşerek Kındığ-Tsegera (Araduğ) kısmındaki

⁶⁰⁷ Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017; Şamil Taburu askeri E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

⁶⁰⁸ Şamil Taburu askeri E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; Şamil Taburu askeri O. Kucba ile röportaj. 20 Ekim 2016; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djaipua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Doğu Cephesi komutanlarından L. Zarandiya ile röportaj. 15 Ekim 2016

Oçamçıra-Sohum kara yolunu kontrol altına aldı. Çıkarma grubu 3 Temmuz sabaha karşı dinlenmeye çekildi.

Çıkarma grubu ile gelen bazı Oçamçıralı savaşılar, gruptan ayrılıp doğudaki birliklere geçiş yaptı. Böylece çıkarma grubunun sayısı 160'a kadar düştü. En az 160 kişi olarak kalan birlik 8 m genişliğinde ve 4-5 km derinliğindeki koridoru korumak için DC birlikleriyle omuz omuza savaştı.

4-5 Temmuz'da düşman destek alarak hem koridora, hem de Tkuarçal'ın yanındaki dağlara taarruza geçti.

Kındığ'a Sohum yönünden ağır silahlar gönderildi ama Şrom'daki harekât başladığı için geri dönmek zorunda kalındı.

5 Temmuzda Gürcüler Camgal Nehri üzerindeki Delfin Taburu'na karşı saldırıya geçti. 2 tank, 1 Tabur ile saldırdılar. 1 tankları yok edildi. Ağır kayıplar alınca geri çekildiler.

5 Temmuz saat 04.00'de bu sefer Oçamçıra yönünden saldırıya geçtiler. Saat 18.00'e doğru Abhaz birliklerini geriletmeye başladılar. Düşman hem ana yol, hem demiryolu üzerindeki koridor hattında Tsegere (Araduğ) bölgesinde ilerleme kat etti. Birlikler direniş göstererek düşmanı püskürttü. 1 tank ile 2 BMP yok edildi. Saat 18.20 de pozisyonlar geri alındı.

6 Temmuz'da, takviye alan düşman ağır havan topu saldırısı ve zırhlı araç desteğiyle 3 noktadan Toumiş'da (damask) 4. Alayın bulunduğu yere saldırıya geçti. Bu amaçla, diğer birliklerinin yanı sıra, öncesinde sözde savaşta tarafsızlığı koruyan toplam 600 kişi kadar olan 2 Zviadist Taburunu (Senak ve Hobsk) da kuvvetlerine dâhil etti. Bu saldırıda 1. Alay Laştoşka Damask ile birleşip düşmanı geri püskürttü.⁶⁰⁹

Koridor duvarına hücumlar yolun batı yönünden (Sohum yönü) Anuaarhu tarafına yapıldı, fakat hepsi de geri püskürtüldü.

7 Temmuz'da düşman Tsegere (Araduğ) Köyü civarından tekrar koridoru delme girişiminde bulundu ama başarılı olamadı.

Gürcü ağır silahları sekiz gün boyunca kesintisiz olarak füze sistemleriyle atışlar yaptı.⁶¹⁰ Düşman savaş uçakları 250 kg'lık bombalar ve msket bombaları kullandı.

⁶⁰⁹ B.R. Djpua. Doğu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi. Sohum 2018, s-26

⁶¹⁰ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

Tamş, Gumista Cephesi'ndeki operasyon için çok önemliydi. Operasyonun amacı iki günlüğüne Gürcülerin dikkatini dağıtıp, desteği kesmektir.⁶¹¹ İki gün tutulması hedeflenen koridor Doğu ve Batı Cephesi askerlerinin ortak direnişiyle 2-9 Temmuz arası 8 gün tutuldu.⁶¹² Bu sayede düşmanın Gürcistan'la Sohum-Tiflis karayolu bağlantısı kesildi ve takviye amaçlı silah, mühimmat, araç nakli engellenmiş oldu.⁶¹³

Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'nın verilerine göre 2-9 Temmuz çatışmalarında Abhazya SK Gürcü Ordusu'nun 4 taburunu bozguna uğratmış, düşmanın 500 asker ve subayı, 6 tankı, 4 BMP, 1 BTR, 1 Mİ-8, 1 Mİ-24, 1 SU-25, çok sayıda binek ve yük aracını imha etmişti. 3 tank, 2 BMP, 2 BTR, 1 yük aracı ve çok sayıda silah da ele geçirilmişti.⁶¹⁴

Doğu Cephesi Karargâh Komutanı B. Djapua, savaş zamanı Gürcülerin elinde olan Sohum, Gulrış ve Oçamçıra Hastaneleri'nden elde edilen belgelerde yaptığı araştırmada 2-9 Temmuz çatışmalarında Gürcü Ordusu'na bağlı birliklerde 1500 civarı askerin öldüğünü, yaralandığını ve kaybolduğunu belgelemiştir.⁶¹⁵

Doğu Cephesi askerleri bu harekât esnasında 58 şehit, 200 yaralı verdi.⁶¹⁶ Çıkarma birlikleri 11 şehit, 36 yaralı (Kozaklar 4 ölü, 14 yaralı) verdi.⁶¹⁷ Tamş operasyonunun genel kaybı: 69 şehit, 236 yaralı oldu.

Saldırı başlangıcı, geniş çerçeve anlaşmanın hazırlanması ile ilgili müteakip Rus-Gürcü görüşme turuna denk gelmişti. Bu tesadüf artık gelenek haline geldiği gibi, Gürcü tarafının spekülasyonlarına da bahane oldu. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Gürcü basınında şöyle bir haber yayımlandı: "*Gürcü-Rus görüşmeleri*

⁶¹¹ Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kışmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017, 13 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017

⁶¹² Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017, 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017

⁶¹³ Doğu Cephesi komutanlarından L. Zarandiya ile röportaj. 15 Ekim 2016; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017

⁶¹⁴ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁶¹⁵ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar B. Djapua ile röportaj. 22 Aralık 2018; Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua, Sohum-2014

⁶¹⁶ Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua, Sohum-2014

⁶¹⁷ Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohum-2014

sürecinde Abhazya'nın Oçamçıra İlçesi'ne, Karadeniz filosunun savaş gemilerinden, yarısı (yine yaklaşık bin olarak saydıkları cesetlere dayanarak) Rus paralı askerlerinden, "Dnestr" Taburu askerlerinden ve yıllık izinde bulunan 14. Ordu subaylarından oluşan bir çıkarma birliği indirildi."⁶¹⁸

Bu bildiri dezenformasyonlarla dolu. Birincisi, operasyonlara Karadeniz filosunun hiçbir gemisi katılmadı. Çıkarma birliği Abhazya Deniz Kuvvetleri'nin iki mavnasıyla indirildi.

İkincisi, çıkarma birliğinde hiçbir "Rus paralı askeri", "Dnestr" Taburu askerleri" ve "14. Ordu subayları" olmadı ve olamazdı. Abhaz tarafında genel olarak paralı asker yoktu. Çıkarma birliği ise Kuzey Kafkasya, eski Sovyetler Birliğinin farklı noktalarından ve Türkiye'deki Abhaz diasporası temsilcilerinden gönüllülerin saflarında savaştığı Abhaz Ordusu askerlerinden oluşuyordu.

Üçüncüsü "yaklaşık bin olarak sayılan" cesetlere gelince, bu tamamen yalan. Çıkarma birliği sadece 300 askerden oluşuyordu ve tek kayıp vermeden indirildi.⁶¹⁹ Ele geçirilen koridor için çatışmalarda, çıkarma birliği ve Doğu Cephesi birliğinin kaybı 69 şehit, 236 yaralı oldu.

AC Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı V. Ardzınba 10 Temmuz 1993 tarihinde Tamış Çıkarması'na katılan askerler için bir karar yayınladı.

Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Başkomutanının Emri

"Sohum'a ek askeri birliklerin sevkiyatını önlemek ve orada konuşlanan düşman gruplarını kuşatmak, Oçamçıra-Sohum karayolu kısmını kontrol altına almak ve 10 aydır kuşatmadaki Tkvarçal'in savunucuları ile birlikte operasyonlar düzenlemekle görevlendirilen 300 kişilik deniz amfibi grubu Oçamçıra İlçesi'nin Tamış Köyü yakınlarına indirildi.

Düşmana fark edilmeden ve kayıp vermeden iniş gerçekleştiren deniz amfibi grubu Doğu Cephesi Birlikleriyle birleşmiş ve 8 gün boyunca düşmanın 8 motorize piyade taburu, bir mekanize tank tugayı ve topçu bölüğüne karşı, çok başarılı direnmeleri ve hareket etmeleri sonucu, Gürcü Ordu Komutası sayılarının 1500 kişi olduğu fikrine kapıldı. Çatışmalar sürecinde amfibi kuvvetleri 5 tank, 3 BMP, 2 savaş helikopterini imha etmiş ve düşmana ölü ve yaralı olarak 500 kayıp verdirmiştir.

⁶¹⁸ Rusya Gürcistan'dan Abhazya sınırına birliklerin girmesini kendisi istemiştir, //www.abkhazeti.ru

⁶¹⁹ "Abhazya Cumhuriyeti", № 33, 15 Temmuz 1993

300 Spartalı, 300 amfibi ateşe siper oldular, Gürcülerin stratejik rezervinin hareketlerini engellediler, böylece ana operasyonun yapılmasını sağladılar. Görevlerini yerine getirerek demiryolu, karayolu köprülerini patlattılar ve komutanlığın emriyle önceden belirlenen konuşlanma noktasına geri çekildiler.

Oçamçıra İlçesi'nde amfibi operasyonunda askerlerin gösterdiği ustalık, cesaret ve kahramanlığı takdir ederek emrediyorum:

1. Tüm amfibi personeline, amfibi sevkıyatı ve hazırlanan üsse inişini sağlayan Deniz Kuvvetleri ve Doğu Cephesi Birlikleri'ne teşekkür ilan edilecektir.

2. Amfibi komutanı özellikle öne çıkan askerlerine takdirname, rütbe ve devlet ödülleri takdim edecektir.

3. İşbu emir Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nin tüm birim ve birliklerinde okunacaktır.

V. ARDZINBA,

Gudauta, 10 Temmuz 1993'⁶²⁰

10 Temmuz'da Doğu Cephesinde çatışmalar sürdü. Doğu Cephesi Birlikleri hava veya uçurulan demiryolu ve karayolu köprülerinin onarılmasını engelledi. Gürcü topçusu Oçamçıra İlçesi köylerini bombaladı.⁶²¹

Çıkarma birliğinin stratejik Sohum-Oçamçıra yolundan ayrılmasıyla bu bölgede ateş durmadı. 11 Temmuz (günün ikinci yarısında) planlı operasyon sonucunda birlikler Tamış'taki Gürcü Birliklerini bozguna uğratarak, kayıpsız ana mevzilerine geri döndü. Operasyon sırasında düşmanın 37 asker ve 1 BMP'si imha edildi.⁶²²

12 Temmuz'da Sohum-Oçamçıra stratejik yol bölgesinde çatışmalar sürdü. Birlikler ani saldırılarla düşmanın yıkılan köprü ve yolları tamir etmesini engelliyordu. Doğu Cephesi'nde Labra bölgesinde şiddetli mevzi çatışması yaşandı.

13 Temmuz sabahında düşman hava kuvvetleri Tkuarçal ve Labra'daki mevzileri bombaladı. Siviller arasında kadınlar ve yaşlılar da olmak üzere 8 kişi öldü, 13 kişi yaralandı.⁶²³ Gürcistan basınının, Gürcü Birliklerinin Labra'yı kontrol altına aldığı yönündeki bilgisi doğruyu yansıtmıyordu.

⁶²⁰ "Abhazya Cumhuriyeti", №33, 15 Temmuz 1993

⁶²¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁶²² AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁶²³ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

İKİNCİ AŞAMA

AŞAĞI EŞİRA CEPHESİNDE ŞAŞIRTMA SALDIRISI

Aşağı Gumista Cephesi'ndeki taarruza 2 Temmuz'u 3'üne bağlayan gece saat 00.00'da V. Sınır⁶²⁴ komutasındaki 1. Tugayın gücüyle başlanacaktı.

Saldırının hedefi, aşağı Gumista Cephesi'nde karayolu ve trenyolu köprüleri yönünde saldırı başlatıp, Abhaz Birlikleri'nin ana gücünün bu bölgeden Sohum'a taarruza başladığı algısını yaratıp, düşmanın dikkatini buraya çekip, bu noktaya yoğunlaşmalarını sağlamaktı. Böylelikle Abhaz Birliklerinin asıl ana gücü yukarı Eşira bölgesinden dağlara yönelik taarruza başlayacaktı.

Aşağı Eşira'da dikkat dağıtıcı saldırı için Zurap Kutelya komutasındaki 1. Tugay 3. Tabur görevlendirildi. Taarruz öncesi Taburun bölüklerindeki tüm askerlere saldırı planı anlatıldı, kendilerinin bu intihar saldırısına gönüllü katılmaları teklif edildi.⁶²⁵ Saldırının tehlikesine rağmen tüm askerler gönüllü olup saldırıya katılmak istedi. Tüm bölüklerden seçilen 149 gönüllü asker listeye isimlerini yazdırdı.⁶²⁶

AŞAĞI EŞİRA CEPHESİNDE ŞAŞIRTMA SALDIRISININ BAŞLAMASI

Gumista Nehri'nin sol kıyısında, aşağı Eşira'daki demiryolu ve karayolu köprüleri yakınındaki bölgenin ele geçirilmesi ve düşmanın dikkatinin bu bölgeye yoğunlaşması amacıyla planlanan saldırı 3 Temmuz gecesi saat 02.00'de başladı. Operasyonu 1. Tugay Komutan yardımcısı V. Sınır yönetti.

Zurap Kutelya komutasındaki 1. Tugay 3. Tabura bağlı bölüklerden gönüllü 149 asker köprüden geçerek düşmanın ileri gözetleme mevzilerini ele geçirdi.⁶²⁷ Köprünün ilerisinden, sağından ve solundan yoğun bir ateşe maruz kaldılar. Köprünün üstü ve yakınındaki tüm bölge yaralı ve ölülerle doldu. Yoğun çatışmaya rağmen 3. Tabur askerleri köprübaşını saat 17.00'ye kadar tuttu, bu süreçte düşmanın 4 Taburunun dikkatini bu bölgeye çekti.⁶²⁸

⁶²⁴ Temmuz hareketinin başlamasına birkaç gün kala 1. Tugay komutanı M. Kilba Savunma Bakan Yardımcılığına getirildi. Onun yerine 1. Tugay Komutan yardımcısı V. Sınır 1 Tugaya Komutan olarak atandı; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 4 Aralık 2018

⁶²⁵ 1. Tugay 3. Tabur Bölük Komutanlarından Ç. Marxoliya ile röportaj. 4 Kasım 2016; 1. Tugay 3. Tabur Komutanlarından Z. Samanba ile röportaj. 18 Aralık 2018

⁶²⁶ 1. Tugay 3. Tabur Bölük Komutanlarından Ç. Marxoliya ile röportaj. 4 Kasım 2016; 1. Tugay 3. Tabur Komutanlarından Z. Samanba ile röportaj. 18 Aralık 2018

⁶²⁷ 1. Tugay 3 Tabur Bölük Komutanlarından Ç. Marxoliya ile röportaj. 4 Kasım 2016; 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017; 1. Tugay 3. Taburu askeri B. Dzıba ile röportaj. 26 Ocak 2017; Abhazy Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016; 1. Tugay 3. Tabur Komutanlarından Z. Samanba ile röportaj. 18 Aralık 2018

⁶²⁸ 1. Tugay 3. Taburu askeri B. Dzıba ile röportaj. 26 Ocak 2017; 1. Tugay 3 Tabur Bölük Komutanlarından Ç. Marxoliya ile röportaj. 4 Kasım 2016; Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazy Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016

3. Taburun 35 askeri şehit düşmüş, 87'si yaralanmıştı.⁶²⁹ Şehitleri ve yaralıları çıkarmak için destek amaçlı Mirod Cergenya⁶³⁰ komutasındaki 1. Tugay Özel Keşif Grubu gönderildi. Onlardan da 6 asker havan topu atışı sonucu şehit düştü.⁶³¹

ÜÇÜNCÜ AŞAMA

SOHUM ÜZERİNDEKİ STRATEJİK TEPELERİN ELE GEÇİRİLMESİ

Yukarı Gumista bölgesinde, Sohum'un kuzeyinde kalan dağlara ve tepelere olan taarruza 2 Temmuz'u 3'üne bağlayan gece saat 00.00'da Gennadiy Çanba komutasındaki 2. Tugayın gücüyle başlanacaktı.

Yukarı Gumista bölgesinde Sohum'un kuzeyinde kalan dağlara ve tepelere saldırı üç yönlü planlandı. 1. yön olarak Sohum-Hes (Gırırpş), Guma, Ahaşeni (Apra), Apianda (920 rakım), Staruşkino (Aabtra) ve civarındaki tepeleri almak. 2. yön olarak Tsugurovka (Tsirtsma), Axabüyük ve Kaman (Adzıtırkha) tepelerine saldırılıp bu tepeleri ele geçirmek. 3. yön olarak ise Şrom (Guma) civarındaki tepe ve yerleşkeleri ele geçirmek.

Guma, Ahaşeni, Sohum-Hes, Apianda, Staruşkino ve civarındaki tepeleri almak için 1 Temmuz da L. Tsugba komutasında 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü, G. Marganya komutasında 2. Tugay Özel Keşif Grubu, V. Tarnava komutasındaki 2. Tugay 5. Taburu, A. Otrba komutasındaki 2. Tugay Münferit Yedek Bölüğü, O. Gogia komutasındaki "Tişina" Keşif-Sabotaj Grubu görev aldı.

Tsugurovka, Axabüyük ve Kaman'ı almak için A. Gartskia komutasındaki 2. Tugay 1. Tabur, R. Amıçba⁶³² komutasındaki 2. Tugay 2. Tabur, N. Bagatelya komutasındaki 2. Tugay 3. Tabur, Givi Smır komutasındaki 2. Tugay 4. Tabur, R. Tskua komutasındaki 1. Tugay 1. Tabur, N. Dolbaya komutasındaki 1. Tugay 5. Tabur⁶³³ ve Arda Ankuab komutasındaki Özel Kuvvet Taburu görev aldı.

⁶²⁹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.196

⁶³⁰ Aşağı Eşira köprüsüne yapılan şaşırtma saldırısında görev alan 1.Tugay Özel Keşif Grubunun komutanı Mirod Cergenya, yardımcısı Roma Ayudzba idi. Operasyonun diğer aşamalarında Özel Keşif Grubunun komutanlığına Roma Ayudzba getirilmiştir; 1. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı R. Ayudzba ile röportaj. 10 Aralık 2018

⁶³¹ 1. Tugay Özel Keşif Grubu askerleri A. Bjanya, O. Matsxarasvili, M. Kvinadze ve N. Çiçibaya ile 25 Kasım 2017 tarihinde röportaj

⁶³² Raul Amıçba rahatsızlanınca yerine Renal Latarya atanıyor. Şromun yarısı alındıktan sonrada Renal Latarya yerine Aka Ardızınba 2. Tugay 2. Taburun komutanı yapılıyor.

⁶³³ 1. Tugay 5. Taburuna bağlı Bölük komutan ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile 12 Şubat 2017 tarihinde röportaj; A. Ampar, C. Dbar ve D. Gubaz ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj

Şrom ve çevresindeki tepe ile yerleşkeleri almak ve savunmak için C. Çirikbaya komutasındaki 2. Tugaya bağlı rezerv Taburu⁶³⁴, R. Latarya⁶³⁵ komutasındaki 2. Tugay 2. Tabur, R. Tskua komutasındaki 1. Tugay 1. Tabur, N. Dolbaya komutasındaki 1. Tugay 5. Tabur, A. Gartskia komutasındaki 2. Tugay 1. Tabur, G. Smır komutasındaki, 2. Tugay 4. Tabur, Alan Djioev komutasındaki Oset Grubu ve Çeçen Tibermilad Komutasındaki Çeçen Grubu görev aldı.

STRATEJİK TEPELER İÇİN TAARRUZUN BAŞLAMASI

Birinci yön olarak Guma, Ahaşeni, Sohum-Hes, Apianda, Staruşkino ve civarındaki tepeleri almak için 1 Temmuz'da görevlendirilen birlikler Dvureçiye'ye (Adzyübjara) sevk edildi. Dvureçiye⁶³⁶ Guma ile Ahaşeni'ye 20 km uzaklıktaydı. Dvureçiye'ye önce keşifçiler, sonra ana birlikler gönderildi. Birlikleri bölgeye taşımak için Mİ-8 helikopteri 12 ile 20 arası sefer gerçekleştirdi. Birlikler Dvureçiye'da indikleri yerin 4 km ilerisinde Çedım Deresi'nin oraya yerleşti. 2 Temmuz sabahı saat 04.00'de belirtilen birlikler görevlerini yerine getirmek üzere hareket etti.

3 Temmuz 1993 tarihinde Kafkasya Halkları Konfederasyonu Ordu Komutanı Şamil Basayev'in Temmuz harekâtına destek olarak askeri emri yayınlandı:

“1- Gürcistan'ın Abhazya'ya askeri harekâtlarının tırmanmasına bağlı olarak ve Şevardnadze'nin genel seferberlik çağrısına cevaben, Konfederasyon'un Abhazya'daki tüm birlikleri yüksek muharebeye hazır durumuna getirilecektir.

2- Tüm birliklerde kışlada bulunma zorunluluğu ilan ile izinler iptal edilecektir.

3- Kafkasya Halkları Konfederasyonu'na dâhil tüm ülkelerde №1 birinci kademe yedekler hazır duruma getirilecektir.”⁶³⁷

GUMA'NIN ALINMASI

Çedım Deresi'nden hareket eden birlikler 26 km yürüyerek Ahaşeni'nin aşağısındaki Volçi Varot (Akucma rıguaşü) geçidinden⁶³⁸ dolanıp Guma'ya geldi.⁶³⁹ 3 Temmuz'da Losik Tsugba komutasında 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğünden asker-

⁶³⁴ Gagra Garnizonu komutanlarından R. Rabaya ile röportaj. 17 Şubat ve 19 Şubat 2017

⁶³⁵ Taaruz devam ederken Raul Amıçba'nın rahatsızlığı nedeniyle Renel Latarya Raul Amıçba yerine 2. Tugay 2. Taburunun komutanı olarak atanmıştır.

⁶³⁶ İki suyun birleştiği yer. Abazaca ismi Adzyübjara

⁶³⁷ “Abhazya Cumhuriyeti”, №32, 8 Temmuz 1993

⁶³⁸ “Kurt geçidi” Abazaca ismi Akucma Rıguaşü

⁶³⁹ “Bergut” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017

ler, Gennadiy Marganya komutasında 2. Tugay Özel Keşif Grubundan askerler, Vitali Tarnava komutasındaki 2. Tugay 5. Taburundan askerler, Adik Otrba komutasındaki 2. Tugay Münferit Yedek Bölüğünden askerler, Otar Gogia komutasındaki “Tişina” Keşif-Sabotaj Grubundan askerler gizlice Guma’ya girdi.⁶⁴⁰ Bir grup uyuyan düşman askerleriyle birlikte Gürcü kontrol noktasını ele geçirdi. Esirler alındı ve çok sayıda silah ve mühimmata el kondu.⁶⁴¹

AHALŞENİ’NİN (APRA) ALINMASI

4 Temmuz sabah saatlerinden itibaren G. Marganya komutasında 2. Tugay Özel Keşif Grubu, V. Tarnava komutasındaki 2. Tugay 5. Taburu Ahalşeniye saldırdı.⁶⁴² Önce Gürcü kontrol noktası kuşatılarak imha edildi. Gündüz saat 16.00 sularında Ahalşeni kurtarıldı.

SOHUM-HES’İN (GİNRIPS) ALINMASI

5 Temmuz sabah saat 05.00’de Sohum-Hes’i kurtarma operasyonu başladı. Operasyonu L. Tsugba komutasında 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü, V. Tarnava komutasındaki 5. Tabura bağlı Stanislav Psardiya (Cimcim) komutasındaki 2. Bölük⁶⁴³ ve Otar Gogia komutasındaki “Tişina” Keşif-Sabotaj Grubu⁶⁴⁴ gerçekleştirdi.⁶⁴⁵

⁶⁴⁰ 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü Komutanı L. Tsugba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 5 Şubat 2017; “Bergut” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; 2. Tugay 5. Tabur Komutanı V. Tamava ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay 5. Tabur 1. Bölük Komutanı V. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁶⁴¹ “Bergut” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; “Grad” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017; 2. Tugay 5. Tabur Komutanı V. Tamava ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay 5. Tabur 1. Bölük Komutanı V. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; D. Kuaratskheliya ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁶⁴² “Bergut” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; “Grad” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 2. Tugay 5. Tabur Komutanı V. Tamava ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay 5. Tabur 1. Bölük Komutanı V. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017

⁶⁴³ (Bzıp Bölüğü)

⁶⁴⁴ 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü Komutanı L. Tsugba ile 18 Aralık 2018 tarihinde yaptığımız röportajda, Sohum-Hes Operasyonu’nda O. Gogia komutasındaki “Tişina” Keşif-Sabotaj Grubunun da yer aldığını belirtmiştir.

⁶⁴⁵ 2. Tugay 5. Tabur Komutanı V. Tarnava ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay 5. Tabur 1. Bölük Komutanı V. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü Komutanı L. Tsugba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 5 Şubat 2017

Önce Sohum-Hes civarında bulunan birkaç ev kuşatılarak, orada bulunan Gürcü Generali, oğlu ve askerleri rehin alındı. Sonra Sohum-Hes'in içinde bulunan çalışma odalarını savunan düşman askerlerinin direnişine son vermek için L. Tsugba görüşmeye esir alınan Gürcü Generali ile bir askeri gönderdi. Onlar Sohum-Hes çalışma odalarına beyaz bayrakla girerek, Gürcüleri direnişin anlamsız olduğu konusunda ikna etti. Gürcü askerler teslim oldu. Gürcü tarafının kaybı 10 ölü ve General dâhil 18 esirdi. Abhazların ise 6 yaralı vardı.⁶⁴⁶

6 Temmuz'da Apianda yönünden bölgeye gelen düşman birliği fark edildi. Genadiy Marganya'nın başında olduğu Özel Keşif Bölüğü iki grubu ayırdı. Marganya komutasındaki grup Doğu Gumısta Nehri yakınına, R. Ladarya komutasındaki diğer grup ise patika çıkışına yerleşti.⁶⁴⁷ Ayrıca 5. Tabura bağlı askerler de Komutan yardımcısı Otar Xetsiya komutasında yamaca yerleşti. Doğu Gumısta'yı geçen 187 düşman askeri ilerleme sırasında çembere alınarak imha edildi.⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.205

⁶⁴⁷ "Bergut" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; "Grad" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017

⁶⁴⁸ "Bergut" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; "Grad" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladarya ile röportaj. 6 Şubat 2017

7 Temmuzda Ahalşeni kavşağının kurtarılmasına başlandı. Kısa bir süre sonra düşman Ahalşeni kavşağından püskürtüldü. Ahalşeni-Kaman istikameti tamamen düşmandan kurtarıldı ve Gürcüler'in Şrom'daki mevziilerine top atışları yapmak için 684 rakımlı gözetleme noktasına yerleşildi.⁶⁴⁹

İkinci yön olarak Tsugurovka, Axabüyük ve Kaman yönündeki tepeler ve yerleşkeleri ele geçirmek için Taburlar 2 Temmuz'u 3'üne bağlayan gece Gumısta Nehrini Uazabaa bölgesinden geçmeye başladı.

TSUGUROVKA (TSIRTSMAL) SALDIRISI

3 Temmuz sabah 09.00 sularında tüm birlikler nehri geçti. Gumısta'nın gerisinde 2. Tugay 1'nci, 2'nci ve 3'ncü Taburlar birleşerek, yukarı doğru ilerlemeye başladı. Gürcü Birlikleri Tsugurovka bölgesini saldırı öncesi mayın tarlasına çevirmişti. Mayımlanan arazinin çok geniş, eğrelti otlarının çok fazla olması büyük problem oluşturdu. Mayınlı arazide A. Gartskia'nın Taburu önden gidiyordu.⁶⁵⁰ Saat 11.30'da Abhaz Birlikleri Tsugurovka Tepesi'nin eteğindeki ilk mayınlara basınca ciddi bir kargaşa oluştu. Ardından yoğun bir ateş ve topçu atışına maruz kaldılar. O bölgeye çıkan tüm Taburların askerleri yaklaşık 300 metrekare ormanlık alanda sıkıştı. Önlerinde açık alan vardı. Alana her çıkış girişimi mayınların patlamasıyla sonuçlanıyordu. Bu durum Tsugurovka üzerinden ilerlemeyi başarısız kıldı. Birlikler ilerlemeyi durdurdu.⁶⁵¹

AXABÜYÜK'E BİRİNCİ SALDIRI GİRİŞİMİ

G. Sınır komutasındaki 2. Tugay 4. Tabur'un görevi Axabüyük'ü ele geçirerek mevzilenmek ve Şrom üzerinde kalmaktı. 3 Temmuz'da G. Sınır komutasındaki 300 kişilik 2. Tugay 4. Tabur Axabüyük'e çıktı. Kısa çatışmadan sonra düşman mevzileri ele geçirildi.⁶⁵² 4. Tabur askerleri Gürcü sığınaklarını ele geçirdi. Bir süre

⁶⁴⁹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.205

⁶⁵⁰ 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2.Tugay 2.Tabur Komutanı ve "Şeratin" Grubu komutanlarından R. Amıçba ile röportaj. 31 Ocak 2017

⁶⁵¹ 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2.Tugay 2.Tabur Komutanı ve "Şeratin" Grubu komutanlarından R. Amıçba ile röportaj. 31 Ocak 2017; "Okalıptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Garskiya ile röportaj 24 Ocak 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.198; 2. Tugay 3. Tabur komutan ve askerleri A. Ajiba, Zurap Gunba, Pavel Matua ve Lutik Axiba ile 23 Aralık 2018 tarihinde röportaj

⁶⁵² 2. Tugay 4. Tabur Komutanı G. Sınır ile röportaj. 20 Ekim 2016; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

sonra tüm 4. Tabur dağ tepesine çıkmıştı. Tüm bunlar saat 16.00 sularında gerçekleşti.⁶⁵³

Saat 18.00 civarında Gürcü Birlikleri Tsugurovka tarafından Axabüyük'e hücumu geçti. İlk hücumun püskürtülmesinden sonra düşman Şrom'un kuzey-batısından tekrar saldırıya geçti. Düşman bu defa da mevzileri ele geçiremedi, fakat çatışma hava kararınca kadar devam etti.⁶⁵⁴

Çatışmalar sonucunda 4. Tabur büyük kayıplar yaşadı. 7 şehit verilmiş, 30'un üzerinde asker ve komutan yaralanmıştı.⁶⁵⁵

Tabur komutanı G. Smır komutanlıktan yardım talep etti. N. Bagatelya komutasındaki 3. Tabur destek amaçlı Axabüyük'e sevk edildi, ancak yoğun ateş yüzünden geri çekilerek cephe hattından çıkmak zorunda kaldı.⁶⁵⁶

Axabüyük tepesine 4. Tabur ile birlikte Alan Djioev komutasındaki Oset Taburu da çıktı, fakat düşman yoğun havan topu ateşi açınca pusuya düşürüldüğü düşünceyle aşağı nehre doğru indiler.

4 Temmuz sabahı saat 04.00'te Tabur Komutanı G. Smır, Tugay komutanlığında mevcut durumu ve Axabüyük mevzilerini bırakmak zorunda olduğunu bildirdi. 4. Tabur cenaze ve yaralıları yanlarına alarak Gumısta Nehri yönüne Axabüyük'den ayrıldı.⁶⁵⁷

S. Dbar, Arda Ankuab komutasındaki Özel Kuvvet Taburu ile Nugzar Dolbaya komutasındaki 1. Tugay 5. Taburu muharebeye sevk etme kararı aldı. 5. Tabur mayınlı bölgeyi aşamadığı için, Özel Kuvvet Taburu da ateş altında kaldığı için bölgeye ulaşamadı.⁶⁵⁸

AXABÜYÜK'TE HELİKOPTER FACİASI

4 Temmuz sabahı saat 11.00'de "Gorets" Taburu, komutanlıktan, çıkarma grubu ile birlikte görev için bir müfreze hazırlaması emrini aldı. Görev için 39⁶⁵⁹ kişi seçildi. Çıkarma birliğinin komutanlığı görevi Sergey Arşba'ya verildi. Mİ-8 helikopteri ile gideceklerdi. "Gorets" Müfrezesi askerleri, Çeçen, Oset savaşçılar ve hemşire bayanlarla birlikte sayı 50 civarında olmuştu.

⁶⁵³ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 2. Tugay 4. Tabur Komutanı G. Smır ile röportaj. 20 Ekim 2016; V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.206

⁶⁵⁴ 2. Tugay 4. Tabur Komutanı G. Smır ile röportaj. 20 Ekim 2016

⁶⁵⁵ V.M. Paçulya, Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.206

⁶⁵⁶ V.M. Paçulya, Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.206

⁶⁵⁷ 2. Tugay 4. Tabur Komutanı G. Smır ile röportaj. 20 Ekim 2016

⁶⁵⁸ 1. Tugay 5. Taburuna bağlı Bölük komutan ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile 12 Şubat 2017 tarihinde röportaj; A. Ampar, C. Dbar ve D. Gubaz ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj.

⁶⁵⁹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.207

Helikopterin, bir önceki seferinde yiyecek ve diğer gerekli malzemeleri bıraktığı Axabüyük tepesine iniş yapılacaktı. Helikopter mürettebatı dağ tepesinde kimseyi fark etmedi. Hâlbuki Axabüyük tepesine helikopter gelmeden düşman askerleri gelmiş, mevzilere yerleşmiş, atışa hazır beklemekteydi.

Saat 16.00 sularında helikopter Axabüyük tepesindeki açıklığa iniş yaptı. Motorlar kapatılmadan helikoptere yoğun bir ateş başladı.⁶⁶⁰ Helikopter alev aldı, ancak kاپریya yakın olanlar kendilerini dışarı atabildiler. Helikopter bir süre sonra yine alev aldı ve dışarıya çıkamayan asker ve hemşireler helikopterin içinde yanarak can verdi.

Helikopterden inen askerler de açıkta kaldı. Düşman ateşinden korunacak bir yer yoktu. Komutanın emriyle askerler ayağa kalkarak, çığlıklarla ateş açarak düşman yönüne hücum etti.⁶⁶¹ Gürcüler psikolojik saldırıya direnemeyip Axabüyük'ün doğu yamaçlarına çekildi. Çatışma sonrası sağ kalanlar 13 kişi idi.⁶⁶²

Muharebe alanından çıkan 13 kişiden sadece 3'ü yara almamıştı. Sağ kurtulanlar toplu veya bireysel olarak zorluklar içinde Gumısta Nehri yönüne inip kurtuldular.

KAMAN'IN (ADZITZIRKHA) ALINMASI

Kaman'ı alma görevi 1. Tugay 1. Taburuna⁶⁶³ (Afon-Eşıra) verildi. Taarruza 5 Temmuz saat 04.30'da başlandı. Gürcüler Kaman'da güçlü mevzilere sahipti. Raul Smır komutasındaki Afon ve İgor Ceniya Komutasındaki Eşıra Bölükleri düşmana küçük köprü bölgesindeki cepheden hücum ederken, Lavrenti Tskua komutasındaki Bölük Kaman'ın karşısından orta kesiminden, Mazik Mkanba Komutasındaki keşif Mangası en sol yönden suyu geçerek hücumla kalktı.⁶⁶⁴ Düşmanın kaleye çevirdiği kilise ve huzurevini ele geçirmek güç oldu. Gündüz saat 14.00 sularında askerler çatışarak Kaman'ın doğu kesimine ulaştı. Kaman'ın alınması birlikler arasında bü-

⁶⁶⁰ Abhazya Cumhuriyeti eski Havva Kuvvetleri Komutanı S. Eşba ile röportaj. 14 Haziran 2017; G. Bagatelya ve B. Bagatelya ile 25 Ocak 2017 tarihinde röportaj.

⁶⁶¹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.207

⁶⁶² Abhazya Cumhuriyeti eski Havva Kuvvetleri Komutanı S. Eşba ile röportaj. 14 Haziran 2017; G. Bagatelya ve B. Bagatelya ile 25 Ocak 2017 tarihinde röportaj

⁶⁶³ Rafik Tskua Komutasındaki 1. Tugay 1. Tabur: Raul Smır, İgor Ceniya ve Lavrenti Tskua Komutasındaki Bölüklerden oluşuyordu. Kaman Operasyonunda Lavrenti Tskua yaralanmıştır. Onun yerine Bölük komutanlığına Daur Zuhba atanmıştır.

⁶⁶⁴ 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanı A. Smır ile röportaj. 26 Ekim 2016; 1. Tugay 1. Taburu komutan ve askerleri ile röportaj F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırbua ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Smır ile röportaj. 21 Aralık 2018

yük moral sağlarken, stratejik da olarak büyük avantaj sağlandı.⁶⁶⁵ Kaman'ın kurtarılması esnasında 18 ölü, 40 yaralı verildi.⁶⁶⁶ Kaman alındıktan iki gün sonra Afon-Eşıra Taburu dinlenmeye gönderildi. Onların yerine A. Gartskia komutasındaki 2. Tugay 1. Tabur konuşlandı.

5 Temmuz'da, Gumista Cephesi'nin bölgelerinden birinde 16 kişilik Gürcü asker grubu cephe hattını geçerek, Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetlerine teslim oldu.⁶⁶⁷ Gruptakiler Tiflis'ten Abhazya'ya muharebelere katılmak üzere getirildiklerini itiraf etti. 6 Temmuz'da istekleri üzerine Abhazya'dan çıkışlarına izin verildi. Yukarıda açıklananlara bağlı olarak Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının beyanı:

"1. Silah bırakarak teslim olan kişilere, Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı dokunulmazlık ve Abhazya'dan engelsiz çıkışı garanti eder.

*2. Bu emir cephedeki tüm Abhaz Birliklerine dağıtılmıştır."*⁶⁶⁸

AC Savunma Bakanlığının 8 Temmuz 1993 Tarihli Durum Raporu

*"Ahalşeni, Kaman'ın kurtarılması ve Abhazya SK'nin Sohum'un kuzeyindeki bazı tepeleri kontrol altına almasından sonra taraflar yeniden düzenlemeler yaparak, çatışmalara hazırlanmaya başladı. Her iki taraf topçuları da kesintisiz atış yapıyor. Hava şartlarından dolayı hava araçları kullanılmıyor. Çatışmalarda düşman büyük can ve araç kaybına uğratıldı. Durum bilgilerine göre, düşman Sohum'a asker ve mühimmat sevkiyatına devam ediyor. Dün, günün ikinci yarısında Gürcistan HHK'ne bağlı bir SU-25 uçağı düşürüldü."*⁶⁶⁹

ŞROM'UN ALINMASI

Şrom civarındaki tepe ve yerleşkeleri ele geçirmek için 8 Temmuz saat 18.00'de düşman mevziilerine topçu hazırlık ateşi başladı.

Afon-Eşıra Taburu'nun yakaladığı iki esir Çirikbaya ve Latarya Taburlarına mayınlara basmadan geçiş noktalarını gösterdi.⁶⁷⁰ Şrom Köprüsü bölgesi ile Ahabüyük

⁶⁶⁵ 1. Tugay 1. Taburu komutan ve askerleri ile röportaj F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andrbua ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁶⁶⁶ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.201

⁶⁶⁷ 6 Temmuz tarihli Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının beyanı

⁶⁶⁸ 6 Temmuz tarihli Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının beyanı

⁶⁶⁹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁶⁷⁰ 1. Tugay 1. Taburu komutan ve askerleri ile röportaj F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andrbua ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanı A. Smır ile röportaj. 26 Ekim 2016; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Smır ile röportaj. 21 Aralık 2018

arasından Cemal Çirikbaya komutasındaki 2. Tugaya bağlı rezerv (Gagra) Taburu ve R. Latarya⁶⁷¹ komutasındaki 2. Tugay 2. Tabur hücumu geçti.

Rafik Tskua⁶⁷² komutasındaki 1. Tugay 1. Tabur Şrom köprüsünün olduğu bölgeye konuşularak, Şrom'a o bölgeden saldırıya geçti.⁶⁷³ Güvenliklerini Rafik Ayba komutasındaki 2. Tugay 1. Tabura bağlı bölük sağlıyordu. Köprü bölgesinden hücumu geçen 1. Tugay 1. Tabura bağlı tüm bölükler köprüyü geçerek Şrom'a girdi.⁶⁷⁴ Hava kararınca kadar Şrom kısmen kurtarıldı. Saldırı sırasında Gürcü Birlikleri içerisinde savaşan birçok paralı Ukraynalı asker öldürüldü.⁶⁷⁵

Ertesi sabah Şrom bölgesinde yeniden taarruz başladı. Temmuz sabahı düşmanın mevzilerine çıktı ve ön savunma hattını ele geçirdi. Düşman birlikleri öğleden sonra Sohum'dan gelen takviye güçlerle iki taraftan saldırı. Yoğun çatışmalar sonucu çok kişi yaralandı.

Bu arada Tsugurovka bölgesine ilerleyen N. Bagatelya⁶⁷⁶ komutasındaki 2. Tugay 3. Tabur, 9 Temmuz sabahı düşman mevzilerine çıktı ve ön savunma hattını ele geçirdi. Düşman birlikleri öğleden sonra Sohum'dan gelen takviye güçlerle iki taraftan saldırı. Yoğun çatışmalar sonucu çok kişi yaralandı. Desteğe Osetin "Alan" Grubu da geldi. Oset Grubu, 3. Taburu korudu, bu sayede fazla kayıp verilmeden geri çekilebildiler. 3. Tabur Tsugurovka bölgesini elinde tutmayı başaramamasına rağmen Gürcü güçlerinin dikkatini üzerine çekmekle Şrom operasyonunda önemli bir rol oynadı.

Yine 9 Temmuz'da Şrom'daki Taş ocağı bölgesinde 2. Tugay 4. Tabur zor durumda kaldı. Büyük kayıplar verdi.

Şrom'daki yoğun çatışmalarda 9 Temmuz saat 24.00 sularında düşmanın direnişi kırıldı ve Abhazya Cumhuriyeti bayrağı Şrom köyüne asıldı.⁶⁷⁷

⁶⁷¹ Şrom'a girildikten sonra R. Latarya görevden alınarak yerine Ak a Ardızınba 2. Tugay 2. Taburun Komutanı olarak atanıyor.

⁶⁷² Şrom saldırısında Rafik Tskua yaralanıyor ve yerine 1. Tugay 1. Tabur Komutanlığına Fazılbeı Tarba (Kams) atanmıştır.

⁶⁷³ 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Smır ile röportaj. 21 Aralık 2018

⁶⁷⁴ 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Smır ile röportaj. 21 Aralık 2018

⁶⁷⁵ Gagra Garnizonu komutanlarından R. Rabaya ile röportaj. 17 Şubat ve 19 Şubat 2017; "Okalıptus" grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Garskiya ile röportaj 24 Ocak 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Smır ile röportaj. 21 Aralık 2018

⁶⁷⁶ 9 Temmuzdaki Tsugurovka saldırısından sonra N. Bagatelya'nın yerine 2. Tugay 3. Tabur'un komutanlığına Fata Dbar atanmıştır.

⁶⁷⁷ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

Düşman birlikleri Şrom'u kaybetmeyi kabullenmek istemiyordu. Sürekli Şrom'a saldırıyor, topçu atışlarına ve havadan bombardmana devam ediyordu.⁶⁷⁸ Şrom'un savunulmasında A. Gartskiya'nın komutanlığını yaptığı 2. Tugay 1. Tabur'a bağlı askerler ve Komutanlığını Çeçen Tibermilad'ın yaptığı Çeçen askerlerin yer aldığı grup da destek veriyordu. Çatışmalarda Çeçenistanlı grubun komutanı Tibermilad şehit düştü.

Tugay komutanı G. Çanba'nın beyin sarsıntısı geçirerek Gudauta hastanesine gönderilmesi üzerine 2. Tugay komutan vekilliğine Vitaliy Tarnava atandı.⁶⁷⁹

10 Temmuz'u 11'ine bağlayan gece düşman Lindava ve Odişi köylerinden Şroma'a saldırıda bulunduysa da kısa sürede püskürtüldü.

11 Temmuz'da Gagra Taburu savunma hattından çekilerek dinlenmeye gönderildi. Yerine Nugzar Dolbaya komutasındaki 1. Tugay 5. Tabur geçti.

11 Temmuz'da Şrom bölgesindeki şiddetli çatışmalar devam etti. Birlikler Sohum ile bağlantı yolunu kontrol altına aldı. Karşı saldırı sırasında düşman ölü ve yaralı 200 asker, 4 adet zırhlı araç kayıp verdi.⁶⁸⁰

Düşman Şrom'a ayrıca 12 Temmuz'da Şrom taş ocağı tarafından saldırı. Saldırı Pitsunda Taburu askerlerinin cesaret ve kahramanlığı sayesinde püskürtüldü.

12 Temmuz'da birlikler Şrom-Sohum istikametinde ilerlemeye devam etti. Yakin çevredeki tepelerin kontrolünü tesis eden Abhazy SK, Şrom Hastanesi bölgesindeki Gürcü Birliklerini bozguna uğrattı.

920 RAKIMLI TEPE'NİN KISMEN KONTROL ALTINA ALINMASI

11 Temmuz'da 920 rakımlı tepe için hareket edildi.⁶⁸¹ Birlikler 920 rakıma çıkarak, kuzey tarafını kontrol altına aldı. Bir gün sonra 12 Temmuz'da birlikler düşmanın "Grad" ve "BM-21" dâhil olmak üzere yoğun topçu atışına tutuldu. Birlikler ölü ve yaralılarla geri çekilmek zorunda kaldı. Gürcülerin kuzey yönünün diğer ta-

⁶⁷⁸ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁶⁷⁹ 2. Tugay 5. Tabur Komutanı V. Tarnava ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay 5. Tabur 1. Bölük Komutanı V. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁶⁸⁰ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁶⁸¹ Apianda ve 920 rakımlı tepeler yan yana olup aslında aynı yerdir. 920 rakımlı tepe Apianda tepesinden biraz daha yüksekte bulunmaktadır.

rafında beklediği anlaşıldı.⁶⁸²

Daha sonra Adık Otırba komutasında 2. Tugay Münferit Yedek Bölüğü (“Urugan”-“Saturn”) ve L. Tsugba komutasındaki 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğüne bağlı Davur Tsugba komutasındaki manga 920 rakımlı tepeye hücum ederek kurtardı.⁶⁸³ Bu andan itibaren ateşkese kadar tamamen değilse de kısmi olarak 920 rakımlı tepe ve civarı 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü tarafından kontrol altında tutuldu. Bu tepeye bir kontrol noktası yerleştirildi. Düşman bu tepiyi defalarca zırhlı araç ve ağır silahlar kullanarak geri almaya çalıştı.

AXABÜYÜK’E İKİNCİ TAARRUZ GİRİŞİMİ

Şrom’un kurtarılmasına rağmen, düşman çevredeki tüm gözetlemeye uygun yerleri işgal etti. Şrom hendek içinde kaldı. Bu da Abhaz Birliklerinin büyük kayıplar vermesine sebep oldu. Silahlı Kuvvetler komutası “Gorets” Taburu’nu Axabüyük’ü kurtarmakla görevlendirdi.

13 Temmuz sabahında Axabüyük dağının eteğinden tepesine doğru ilerleme başladı. Aynı günün akşamında Viyanor Aşba komutasındaki 80 kişilik “Gorets” Taburu Axabüyük tepesine ulaştı. 14 Temmuz sabahı saat 10.00’da “Gorets” Taburu çatışmaya girdi; 40 dakika sonra Axabüyük düşmandan kurtarıldı.⁶⁸⁴

Saat 14.30’da düşman topçu hazırlık atışı olmadan ilk karşı saldırı girişiminde bulundu. Kısa sürede püskürtülse de saldırılara devam etti. Gün boyu çatışmalar devam etti. Tabur komutası gün boyunca defalarca iletişime geçerek yardım talebinde bulundu. Cevap hep kısa oldu: “Dayanm”.

Havanın kararmasıyla beraber tamamen kuşatılmamak için tabur komutası, personeli geri çekme kararı aldı.⁶⁸⁵ Mühimmat tükenmek üzereydi. Geri çekilme sırasında askerlerin bir kısmı mayınlı bölgeye girdi, ölenler ve yaralananlar oldu. Tabur çok zor şartlar altında kuşatmayı yararak Gumista’ya geri gelebildi.⁶⁸⁶ Ertesi gün saat 10.00’da Daça bölgesine ulaşıldı.

Bu arada Arda Ankuab komutasında AC SB Özel Kuvveti geldi. Özel Kuvvetin

⁶⁸² V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohüm 2010, s.214-215

⁶⁸³ 2. Tugay Münferit Yedek Bölüğü (“Urugan”-“Saturn”) komutanı A. Otırba ile röportaj. 7 Aralık 2018; 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü komutanı L. Tsugba ile röportaj. 18 Aralık 2018; “Bergut” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017

⁶⁸⁴ “Gorets” Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017

⁶⁸⁵ “Gorets” Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017

⁶⁸⁶ “Gorets” Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017

“Gorets” Taburuna yardıma gitme emrini ancak sabah aldığı anlaşıldı. Axabüyük bölgesine hareket eden Tabur, düşmanın 120 mm baraj ateşine yakalandı. Özel Kuvvet büyük kayıplar verdi.⁶⁸⁷

“13 Temmuz. Gumista Cephesi’nin Şrom yönünde çatışmalar devam etti. Düşman, Kaman, Ahaşeni, Şrom’a yoğun topçu atışında bulundu. Abhaz SK topçuları Gürcü Birliklerinin Nijniy Kaman, Tsugurovka bölgesindeki asker ve araç mevzilerine karşı ateş açtı. Saat 19.00’da düşmanın 2 SU-25 uçağı Şrom yerleşkesine bombalı saldırı düzenledi. Abhazyaya uçaksavar birliği tarafından Gürcistan HHK’nin bir uçağı düşürüldü.”⁶⁸⁸

14 Temmuz’da Soçi’de, A. Kozirev, B. Pastuhov ve S. Şoygu, V. Ardınba ile görüştü. Rusya tarafı askeri harekâtları sonlandırma planı önerdi. Abhazyaya lideri “Abhaz parlamentosu milletvekilleri ile müzakere etmek için zaman verilmesini istedi.”⁶⁸⁹

14 Temmuz’un akşamında RF Devlet Başkanı’nın Gürcü-Abhaz çatışmasının çözümlenmesi ile ilgili özel temsilcisi B. Pastuhov Abhaz parlamenterlerle görüşerek, saldırıların durdurulması teklifinde bulundu. Sonra Gudauta’dan Sohum’a, oradan Tiflis’e geçti.⁶⁹⁰ Ziyareti, E. Şevardnadze’nin, askeri çöküşü önlemek için barış akdetme gereksinimine inanmasını sağlamış olsa gerek ki, Gürcistan lideri Gürcistan Birlikleri’nin Abhazyaya’dan çıkartılması ile ilgili görüşmelere başlamayı kabul etti.

Tiflis’in durumu güçleşince Sohum’a acilen ABD, Almanya ve Rusya elçileri, Amerikalı Komiser Sherry başkanlığında 7 kişiden oluşan BM temsilciler heyeti gelmiş, Şevardnadze ise Türkiye ziyaretini ertelemişti.⁶⁹¹

Abhaz Ordusu, müteakip harekâtlarla Sohum’a hâkim tepeleri ele geçirdikçe Gürcü tarafı daha uzlaşır oldu. Bu arada Tiflis için oluşan olumsuz şartları fark eden Zviadistler, Zugdidi’de toplanarak E. Şevardnadze’nin istifasını talep etti. Z. Gamsahurdia ise mektup göndererek “cuntanın istifa etmesi ve kendisinin de geri gelmesi için derhal imza toplamaya başlanması” önerisinde bulundu.⁶⁹²

⁶⁸⁷ V.M. Paçulya, Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.216

⁶⁸⁸ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁶⁸⁹ “Kuzey Kafkasya” Gazetesinde Abhazyaya: 1992-1993 olayları. Nalçik 2008, s.135

⁶⁹⁰ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazyaya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazyaya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.69

⁶⁹¹ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazyaya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazyaya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.69

⁶⁹² A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazyaya’nın Askeri-Siyasi Tarihi. Soum 2008. Cilt-1, s.423

15 Temmuz'da Eşküt Köyü'ndeki 302 rakımlı tepe Doğu Cephesinin 3. Alay birlikleri tarafından ele geçirildi. Belirtilen tepeyi düşman 2 Temmuz'dan itibaren Tkuarçal yönünde taarruz için üs olarak kullanmaktaydı. Yıldırım operasyonu sonucunda düşman büyük kayıplarla tepeden çıkartıldı. Düşman ölü ve yaralıları bırakarak ciddi bir mesafeye çekildi. Düşmandan 4 havan topu, 80 adet otomatik silah ele geçirilirken, birkaç Gürcü asker de esir alındı. Gürcü ordusunun 50 askeri öldürüldü. Söz konusu tepe Abhaz güçler tarafından savaşın sonuna kadar korundu.⁶⁹³

16 Temmuz'da düşmanın Sohum-Şrom karayolu boyunca başlattığı saldırı püs-kürtüldü. Karşı top atışlarıyla düşmanın tavuk çiftliği bölgesindeki araçları ve personeline büyük zayıat verildi.

Yine 16 Temmuz'da, Gürcü birlikleri Mırkula, Labra, Baslahu'ya topçu ve havan topu atışları yaptı. Gürcü özel ekibinin elektrik nakil hatları, demiryolu ve karayolunda onarım çalışmalarını yürüttüğü cephenin diğer bölgelerinde de mevzi çatışmaları devam etti.

18 Temmuz'da düşman Şrom'a saldırısını, sol tepe ve Sohumu bağlayan Şrom karayolu tarafından yeniledi. Tüm saldırılar püs-kürtülürken düşman çatışmalarda 50'nin üzerinde ölü ve yaralı kayıp verdi.

18 Temmuz saat 16.00'da düşman Sohum karayoluna saldırı girişiminde bulundu. Saldırı püs-kürtüldü; düşman, ölü ve yaralı 70'in üzerinde kayıp verdi.

20 Temmuz'da V. Ardznba *"iki devlet arasındaki askeri çatışmanın kısa sürede barışçıl yollarla çözümlenmemesi durumunda, AC Silahlı Kuvvetleri başkanını ve ülkenin işgal edilen bölgelerini güçle kurtarmaya hazırdır"* açıklamasında bulundu.⁶⁹⁴

21 Temmuz'da düşmanın topçu atışı saat 10.30'da başladı ve kısa aralıklarla akşam 23.00'e kadar devam etti. 24 Temmuz'da ise Şrom'a 300'ün üzerinde füze fırlatıldı.⁶⁹⁵ Düşman topçu birlikleri hergün ve uzun süreli olarak Şrom'u topçu atışına tutuyordu.

Yine 21 Temmuz'da Gürcü güçleri Doğu Cephesine tüm cephe çevresi boyunca ağır silah ve havan topu ile ateş açtı. Saat 13.00'de Bediya yerleşkesi tank topları ve havan toplarından ateşe maruz kaldı. Saat 16.00 ve 22.00'de aynı şekilde Adşaj ve Muk yerleşkelerine ateş açıldı.⁶⁹⁶

⁶⁹³ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁶⁹⁴ "Abhazya Cumhuriyeti", № 34, 22 Temmuz 1993

⁶⁹⁵ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.214

⁶⁹⁶ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

22 Temmuz sabahı düşman birlikleri, Gumista Cephesi'nin Şrom yönünde harekettendi. Gürcü güçleri iki taraftan saldırı ile birliklerimizi Doğu Gumista yönüne püskürtmeye çalıştı. Eşzamanlı olarak Şrom çevresindeki hâkim tepelerde şiddetli çatışmalar meydana geldi. 22 Temmuz gün boyu devam eden şiddetli sıcak temas sonucu düşman büyük can ve araç kaybına uğrayarak geri çekildi.

22 Temmuz'da Losik Tsukba komutasındaki 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü Staruşkine'ye ilerleyerek, düşmana saldırdı ve burayı kısmen ele geçirdi. 2. Tugay 2. Tabur düşmanın cephe hattını geçerek, Şrom dağının eteğine mevzilendi. Müteakip ilerleme mayın tarlasının bulunması ile güçleşti.

AXABÜYÜK'E ÜÇÜNCÜ TAARRUZ GİRİŞİMİ

Axabüyük tepesini ele geçirmek için Fazılbey Tarba (Kams) komutasındaki 1. Tugay 1. Tabur (Afon-Eşıra), R. Ayüzdba⁶⁹⁷ komutasındaki 1. Tugay'ın 40 kişilik Keşif Grubu, Muaed Şorov komutasındaki Kabardey Grubu ve 18 kişilik Kozak Grubu görevlendirildi. Aralarında 8 kişilik Abazin grubuyla birlikte Yarbay Kudimov da bulunuyordu.

22 Temmuz sabahı saat 04.00'de, Afon-Eşıra Taburu belirlenen görevi yerine getirmek üzere emrine verilen küçük birliklerle ana mevziilerine ulaştı. Birlikler Axabüyük tepesine çıkarak hücumu geçti. Yarım ay şeklinde sağ yönden Fazılbey Tarba komutasında İgor Ceniya ve Daur Zuhba Bölükleri ile diğer küçük gruplar, ortadan Raul Smır Bölüğü, sol yönden R. Ayudzba komutasındaki 1. Tugay Keşif Grubu ve M. Şorov komutasındaki Kabardey Grubu ilerliyordu.⁶⁹⁸

Önde giden Afon-Eşıra Taburunun Keşif Grubu (komutan Mazik Mikanba) düşman mevziisiyle karşılaştı ve şiddetli çatışma çıktı. Çatışmaya tüm birlikler katıldı. Çatışarak, 4 Temmuz'da saat 02.00 sularında çıkarma birliği ile iniş yaparken patlayan helikopterin olduğu yere çıktılar. Askerler tüm tepeyi ele geçirmelerine rağmen mayın patlamaları ve düşmanın topçu ateşi yüzünden ağır zayıyat verdi.⁶⁹⁹

Yoğun topçu ateşi, düşmanın defalarca karşı saldırısı, verilen büyük kayıplara rağmen Abhaz Birlikleri geri çekilmedi. Burada, askerlerin çok iyi siper aldıkları, dolayısıyla birçoğunun ölümden kurtulduğu belirtilmelidir.

⁶⁹⁷ R. Ayudzba komutasındaki 1. Tugay'ın 40 kişilik Keşif Grubunun karargah komutan yardımcısı Ruslan Halbad idi. Ahabüyük operasyonunda R. Halbad grupla beraber çatışmalara katılmıştır; 1.Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı R. Ayudzba ile röportaj. 10 Aralık 2018

⁶⁹⁸ 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Smır ile röportaj. 21 Aralık 2018

⁶⁹⁹ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 1.Tugay 1.Taburu komutan ve askerleri ile röportaj F. Dav utiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andrbua ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanı A. Smır ile röportaj. 26 Ekim 2016; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Smır ile röportaj. 21 Aralık 2018

Axabüyük'ün alınmasından tahminen bir saat sonra 92 kişilik Ş. Basayev'in Çeçen Grubu geldi. Afon-Eşıra Taburu ile birlikte mevzideki yerini aldı ve savunmayı tuttu. Fakat ikinci gün Ş. Basayev Gumista Cephesi'nin komuta merkezine çağrıldı. Yolda düşman şarapneliyle yaralanırken, ona refakat eden asker ise şehit oldu.⁷⁰⁰

23 Temmuz saat 14.00'da Gürcü Birlikleri 2. Alayla Axabüyük Dağı'na hücum etti. Abhaz birlikleri düşmanı durdurdu. Daha sonra karşı hücumla geçerek geri çekilmeye ve dağılmaya zorladı. 17.30'da, Gürcü Birlikleri topçu hazırlık atışlarından sonra bir Tabur, iki konvoy halinde tekrar Axabüyük tepesine saldırıda bulundu. Düşman bu defa da bozguna uğratıldı ve dağınık halde Nijniy Kaman'a geri çekildi. 23 Temmuzdaki çatışmalarda Gürcü işgal güçleri, ölü, yaralı ve esir olarak 100'ün üzerinde kayıp verdi.⁷⁰¹ Düşmandan çok sayıda silah ve mühimmat ele geçirildi.⁷⁰²

Genel olarak 2-23 Temmuz tarihleri arasında Şrom istikametindeki çatışmalar sırasında Gürcü birliklerinin kaybı 600 ölü, 2 binin üzerinde yaralı oldu.⁷⁰³

24 Temmuz'da cephede Sohum yakınında şiddetli çatışmalar yaşandı. Abhaz birlikleri Axabüyük 584 tepesini ele geçirerek mevzilendi. 920 tepesine girişler ve tüm yolları kapatarak, 513 tepesine ilerledi.⁷⁰⁴

24 Temmuzda Tiflis'te, ateşkes antlaşmasının akdedilmesi konusunun değerlendirildiği Parlamento oturumu yapıldı. Sert tartışmalar yaşandı, hatta kavga çıktı. Sonuç itibarıyla dokuz saatlik tartışmalar sonrasında E. Şevardnadze Abhazlarla ateşkes antlaşmasını akdetmeye yetkilendirildi.⁷⁰⁵

Gürcistan lideri, ateşkes antlaşmasının akdedilmesi gereksinimine vatandaşlarını şöyle ikna etmeye çalıştı: *“Sohum'un düşmemesi için elimizden geleni yapıyoruz. Hele ki ateşkesi imzalarsak; inanın bana başka bir yolun olmadığını halkın anlamasını istiyorum. Ve mevcut durumu birilerinin özellikle planladığı doğru değildir, hatta küçük düşürücüdür.”*

25 Temmuz'da Şrom istikametinde Abhaz Birlikleri hücumla Şrom Dağı tepesini ele geçirerek güney yamacına ulaştı. Saat 15.30'da Gürcü Birlikleri Şrom'a saldırı düzenledi fakat ana mevzilerine püskürtüldü. Bu çatışmalar sonucu düşmana ölü

⁷⁰⁰ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.218

⁷⁰¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁷⁰² 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 1.Tugay 1.Taburu komutan ve askerleri ile röportaj F. Dav utiy a, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırhua ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1.Tugay 1.Tabur Bölük Komutanı A. Sınır ile röportaj.26 Ekim 2016

⁷⁰³ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.218

⁷⁰⁴ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁷⁰⁵ S. Jidkov. Küçük imparatorluğun meydan okuması, Maykop 1996, s.308

ve yaralı 80 kayıp verdirilirken, çok sayıda top ve silah mühimmatı ele geçirildi.⁷⁰⁶

25 Temmuz'da Afon-Eşıra Taburu dinlenmeye gönderildi. Yerini Sergey Matosyan komutasındaki 1. Tugay (Sohum) 2. Tabur aldı. Tabura, İbragim Yaganov ve Salim Varletov komutasında iki Kabardey grubu dâhil oldu.

Sohum Taburu Axabüyük'e geldiğinde orada Çeçen Grup bulunuyordu. Ertesi gün komutanları Şamil Basayev'in yaralandığı haberini alan Çeçen grubu Axabüyük'den ayrıldı.

Sohum Taburu'nun gelişinden bir saat sonra Axabüyük'e Vianor Aşba komutasındaki "Gorets" Taburu da ulaştı. Kısa bir süre sonra V. Aşba yaralanınca, yerine Zurik Janaa geçti.

25-26 Temmuz'da Küçük Kaman'ı 2. Tugay'a bağlı 2. Tabur ile 2. Tugay'a bağlı 3. Tabur kurtardı.⁷⁰⁷

26 Temmuzda Şrom yönündeki çatışmalar devam etti. Abhaz Birlikleri Apianda Tepesi'nin kontrolünü sağladı ve yakın çevredeki ormanlık alanı temizledi.⁷⁰⁸ Apianda'ya herhangi bir saldırı ihtimaline karşı asker takviyesi yapıldı. Abhaz birlikleri Apianda Tepesi'ni kontrol altına aldıktan sonra kurtarılan bölgelerdeki ormanlara dağılan düşman grupları temizleme operasyonu gerçekleştirdi. Gece saat 02.00'den itibaren düşman fosfor-termit bombası kullanarak yoğun topçu atışlarına başladı.⁷⁰⁹ Ateşle, Şrom, Kaman yerleşkeleri ve birliklerimizin ele geçirdiği tepeler hedef alınıyordu. Ara ara Doğu Cephesi'nde de çatışmalar oluyordu. Düşman topçu birlikleri, Baslahu, Labra'yı havan topuna tuttu.

Aynı gün (26 Temmuz) Gudauta'da Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası, Abhazya'da Ateşkes Antlaşması Tasarısı ile ilgili olağan toplantısını yaptı. Oturum Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardznba tarafından açıldı. Moskova üçlü istişareleri sürecinde hazırlanan 'Abhazya'da Ateşkes Antlaşması Tasarısı'nın ve kontrol mekanizmasının müzakere edilmesini müteakiben yapılan düzeltmeleri de dikkate alan milletvekilleri söz konusu antlaşmanın imzalanması gerektiği yönünde görüş bildirdi. Belge Abhazya Cumhuriyeti yönetiminin temel taleplerini içermekteydi: "Ateşin kesilmesi, Gürcistan işgal birliklerinin ülke sınırlarından çıkartılması, meşru yönetim organlarının -parlamento ve hükümetin- Abhazya'nın başkenti Sohum'a geri dönmesi ve faaliyetine devam etmesi. Abhazya'da

⁷⁰⁶ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁷⁰⁷ Kucuk Kaman denilen yer Şrom'dan şehre doğru gelirken Tavisupleba yerleşkesine 2 km mesafede bir yer.

⁷⁰⁸ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁷⁰⁹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

Ateşkes Antlaşması'nın belirtilen ve diğer hükümlerinin uygulanmasının kontrolünü, tarafların karşılıklı mutabakatla belirleyecekleri uluslararası gözlemciler ve barış güçleri üstlenecekti.”⁷¹⁰

Soçi Antlaşması'ndan bir gün önce, 2. Tugay Karargâhı odasında havan topu parçası isabet eden Tugay Komutanı Gennadiy Çanba şehit düştü. G. Çanba'nın yerine G. Samanba Tugay Komutanı olarak seçildi.⁷¹¹

27 Temmuz'da Staruşkino, Apianda ve 920 rakımlı tepe tamamen ele geçirildi.

Gumista Cephesi'nde kapsamlı operasyonlar sonucu Abhaz Birlikleri Kaman (Adzitzırkha), Şrom (Guma), 920 rakımlı tepe, Apianda, Sohum-Hes (Ginrıpş), Axabüyük, Staruşkino (Aabra), Guma, Ahaşeni (Apra) tepelerini ele geçirerek Sohum'un kuzey-batı kesimi üzerindeki stratejik tepelerde kontrolü sağladı.⁷¹²

Tüm Temmuz operasyonunda hem Doğu, hem Gumista Cephelerinde Abhaz tarafı % 80'i Abhaz olmak üzere 400 askerini kaybetti. Şehit olan 400 askerden 76'sı Doğu Cephesi'nde, 374'ü Batı Cephesi'ndeki çatışmalarda şehit oldu. 240 asker doğudaki, 960 asker batıdaki çatışmalarda yaralandı.

Sohum üzerindeki stratejik tepelerin Abhazların eline geçmesi Gürcü yetkilileri görüşmeye zorladı.

27 TEMMUZ SOÇİ ANTLAŞMASI

27 Temmuz'da Soçi'de “*Abhazya'da Çatışmayı Sonlandırma Ve Riayet Edilmesini Denetleme Mekanizması Antlaşması*” Abhaz tarafından Yüksek Şura Başkan Yardımcısı S. Acincal, Gürcü tarafından Parlamento sözcüsü V. Gogvadze ve Rusya tarafından Dışişleri Bakanı A. Kozirev'in katılımıyla imzalandı. Belge ile 28 Temmuz saat 12.00'den itibaren çatışmanın sonlandırılması ve çatışma bölgesinde karşılıklı güç kullanılmaması; 29 Temmuz'dan itibaren Gürcü-Abhaz-Rus geçici kontrol gruplarının çalışmaya başlaması; 5 Ağustos'a kadar Abhazya'daki sorunun çözümü ile ilgili Birleşik Komisyonun (BK) oluşturulması öngörülüyordu.⁷¹³

⁷¹⁰ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 35, 29 Temmuz 1993

⁷¹¹ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁷¹² “Okalıptus” grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartsia ile röportaj 24 Ocak 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; “Bergut” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; “Grad” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı R. Ladaşya ile röportaj. 6 Şubat 2017; Temmuz taarruzunda Gumista Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Millî Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017

⁷¹³ Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı, Abhazya Cumhuriyeti eski Başbakanı, Parlamento Başkanı ve Dışişleri Bakanı S. Acincal ile röportaj. 8 Kasım 2017

ABHAZYA'DA ATEŞKES VE UYGULANMASINI KONTROL MEKANİZMASI İLE İLGİLİ ANTLAŞMA

“Çatışma taraflarının temsilcileri Rusya'nın arabuluculuğu ile aşağıdaki hususlarda anlaşmıştır:

1. Çatışma tarafları 28 Temmuz 1993 saat 12.00'den itibaren ateşkes ve 20 Mayıs itibariyle tespit edilen çatışma bölgesinde karşılıklı güç kullanma hükmüne riayet edecektir.

Uçakların, topların, deniz araçlarının, her hangi askeri teçhizat ve silahın kullanılması yasaktır.

Çatışma bölgesine (Abhazya toprakları) ek birlikler ve diğer silahlı oluşumlar girmeyecek, seferberlik, birliklerin ve diğer oluşumların izinsiz nakli yapılmayacak, silah ve mühimmat getirilmeyecek, askeri yapılar tesis edilmeyecektir.

2. 29 Temmuz 1993'ten itibaren, personeli taraflarca mutabakata bağlanacak Gürcü-Abhaz-Rus geçici kontrol grupları (3-9 kişilik) çalışmaya başlayacaktır.

Geçici kontrol grupları ateşkes rejimine riayet edilmesini denetleyecektir. Gruplar Sohum, Gulripş, Oçamçıra, Gudauta, Noviy Afon, Tkuarçal, Gal'de bulunacaktır. Gerekli görüldüğü durumlarda söz konusu gruplar tarafların mutabakatı üzerine diğer noktalara da yerleştirilecektir. Kontrol grupları tarafları bilgilendirmek kaydıyla çatışma bölgesinin herhangi noktasına erişim yetkisine sahip olacaktır. Çatışma tarafları, kontrol gruplarının güvenliğini sağlayacak, konaklama koşullarını oluşturacak, taşıt araçları tahsis edecektir.

Kontrol grupları halkın çeşitli konularla ilgili başvurularını değerlendirebilecektir.

Uluslararası gözlemcilerin gelmesi ile geçici kontrol grupları yakın iletişimde bulunacaktır.

3. Çatışma tarafları, birliklerinin kontrol gruplarıca tespit edilen ateşkes rejiminin her türlü ihlalini önlemek için gerekli etkili tedbirleri derhal alacaklarını, kontrol gruplarının öneri ve tekliflerine hızlı yanıt vereceklerini taahhüt ederler.

Çatışma taraflarının işbu antlaşma kapsamında kabul ettikleri yükümlülüklerin ihlali BM ve AGİK'e bildirilecektir.

4. 5 Ağustos 1993'e kadar Birleşik Abhazya'da uzlaşma komisyonu (BK) oluşturulacaktır. Komisyon ile ilgili düzenleme taraflarca onaylanacaktır. Komisyonun çalışmasına BM ve AGİK onayı ile temsilcileri ve gözlemcileri katılacaktır.

6. Çatışma bölgesinin aşamalı olarak askerden arındırılması başlayacaktır.

Çatışma bölgesine derhal uluslararası gözlemciler girecek ve ateşkes tarihinden

itibaren 10-15 gün içerisinde Gürcistan Cumhuriyeti'nin silahlı birlikleri Abhazyaya topraklarından çıkartılacaktır.

Belirtilen süre zarfında çatışma bölgesinde bulunan silahlı birlikler, gruplar ve kişiler dağıtılacak ve Abhazyaya'dan çıkartılacaktır.

3 Eylül 1992 Moskova Görüşmesi Sonuç Belgesi uyarınca anayolların, önemli tesislerin korunması için, yerli halktan, Gürcü tarafının İç Kuvvetler Birliği oluşturulacak. Daha sonra bu birlikler aşağıda belirtilen İç Kuvvetler Alayı ile birlikte Abhazyaya çok uluslu İç Kuvvetlerine bağlanacaktır.

Abhaz tarafının silahlı birlikleri kışla rejimine geçecek, İç Kuvvetler Alayına dönüştürülecek ve kapsamlı uzlaşma sağlanana kadar İç Kuvvetlerin görevlerini (anayolların, önemli tesislerin korunması) yerine getirecektir.

Tüm yukarıda açıklanan eylemler Birleşik Komisyon'un gözetiminde gerçekleştirilecektir.

Gumista, Psou, İngur Nehirleri boyunca uluslararası gözlemciler bulunacaktır.

Ateşkes sonrası çatışma bölgesinde kamu düzeninin korunması için yapısı ve sayısı taraflarca belirlenecek çok uluslu polis oluşturulacaktır.

Ateşkes rejiminin ve hukuk düzeninin korunması için uluslararası güçler, ayrıca BM ile istişare üzerine çatışma bölgesine geçici yerleşecek Rus askeri kontenjani görevlendirilecektir.

Çatışma tarafları çok uluslu halkın haklarına riayet edeceklerini garanti ederler.

Mültecilerin ikamet yerlerine geri dönüşü, yardımın sağlanması ile ilgili önlemler alınacaktır. Mülteciler sorununun acil çözümü için Birleşik Komisyon özel grup oluşturacaktır.

7. Abhazyaya'da geçici olarak bulunan Rus Birlikleri tarafsızlığa riayet edecektir.

Geçici bulunma statüsü, faaliyet şartları, Rusya Federasyonu askeri birlikleri ve sınır kuvvetlerini çıkarma süresi ve düzeni ayrı anlaşma ile belirlenecektir.

Taraflar Rus askeriye mensupları ve ailelerinin güvenliğini sağlayacaktır.

8. 3 Eylül 1992 Moskova Görüşmesi Sonuç Belgesi gereğince taraflar Abhazyaya'da meşru yönetimin normal faaliyetinin yenilenmesi için şartları oluşturacaktır.

9. Çatışma tarafları, BM himayesinde ve Rusya'nın arabuluculuğuyla, Abhazyaya'daki krizin kapsamlı çözümü ile ilgili antlaşmanın hazırlık görüşmelerine devam edecektir.

Antlaşmaya, barışın korunması, çatışma bölgesinin askerden arındırılması, uluslararası barış güçlerinin kullanılması, ekonomik hayatın normalleşmesi, düzenin sağlanması, sivillere karşı suç işleyen kişilere cezai yaptırımın uygulanması, mültecilerin ikamet yerlerine geri dönüşü, insan hakları ve azınlık halkların haklarına ri-

ayet edilmesi, Abhazya'nın siyasi statüsü ve devlet yapısının sağlanmasının garantisini ile ilgili temel konular yansıtılacaktır.

10. İşbu Antlaşmanın tarafları, hükümlerini, ateşkes rejimini her hangi birinin çıkarlarına zarar verebilecek eylemler için kullanmayacaklarını taahhüt ederler.

Soçi, 27 Temmuz 1993

Gürcistan adına V. GOGUADZE

Abhazya adına S. ACİNCAL

Rusya Federasyonu adına A. KOZİREV"⁷¹⁴

Abhazya'da, Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasına bağlı olarak Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı V. Ardzınba 28 Temmuz 1993 tarihinde ateşin sonlandırılması emrini yayınladı.

ABHAZYA CUMHURİYETİ SİLAHLI KUVVETLERİ BAŞKOMUTANI **EMİRNAME**

“Abhazya'da Ateşkes ve Riayet Edilmesinin Kontrol Mekanizması Antlaşması”nın imzalanmasına bağlı olarak emrediyorum:

Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetlerinin tüm birlikleri 28 Temmuz 1993 saat 12.00'den itibaren Gumista ve Doğu Cepheleri'nde çatışmalar, uçak ve top kullanımı sonlandırılacaktır.

V. ARDZINBA

Gudauta 28 Temmuz 1993

№17"⁷¹⁵

Ateşkes antlaşmasına rağmen Gürcü Komutası ateşkes şartlarını yerine getirmede. Gürcü tarafı defalarca ateşkes antlaşmasını ihlal etti. Örneğin: “28 Temmuz saat 12.35'te obüslerle Abhaz birliklerinin N. Eşıra'daki mevzileri ateşe maruz kaldı. Saat 13.00'de aynı mevziler bomba atarlarla ateşe tutuldu. Saat 13.05 ve 13.20 arası Şrom yerleşkesine obüs atışları yapıldı. Saat 16.15, 17.00, 18.45'de Reka yerleşkesine obüs, roket ve havan topu atışları yapıldı. Saat 19.20'de düşman birlikleri Abhazya SK'nin aşağı köprü bölgesindeki mevzilerine açtığı ateş sonucunda yangın

⁷¹⁴ A. Avidzba & V. Çamağa. “Abhazya Cumhuriyeti” Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993. Sohüm 2017, s.581-582-583

⁷¹⁵ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

başladı. Saat 23.00 ve 23.50 arası Abhaz mevzileri düşman tarafından bombalandı.

29 Temmuz saat 00.30 ve 05.35'de düşman Bedia'ya obüslerle ateş açtı. Saat 7.40'da Muk, Mirkula, Labra uzun namlulu otomatik silah ve bomba atarlarla ateşe tutuldu. Abhaz birlikleri karşılık vermedi.⁷¹⁶

Bu andan itibaren Gürcü tarafı Sohum istikametinde ağır silah kullanmadı. Abhazya Silahlı Kuvvetleri karşı ateş açmadı.

⁷¹⁶ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

SOÇİ ANTLAŞMASI SONRASI GELİŞMELER

Antlaşma imzalanmıştı, “fakat taraflardan hiç biri antlaşmanın altındaki karşı tarafın imzasına güvenmiyordu.”⁷¹⁷ İmzalama öncesinde E. Şevardnadze antlaşmayı “ara belge” olarak tanımladı, Gürcistan televizyonuna “bu çatışmanın tam çözüm belgesi değil” diye beyanda bulundu.⁷¹⁸

Soçi Antlaşması’nın imzalanmasından önce Gürcistan tarafı Gürcü Birlikleri’nin kendi devlet sınırlarında bulunduğu ve birliklerin gitmediği, sadece naklinin söz konusu olduğunu beyan ederek birliklerin çıkartılması konusunu müzakere etmeyi reddetti.

Gürcistan tarafı Soçi’de, askeri birlikleri Abhazy’a dan çıkartmaya hazır olduğunu beyan etmek zorunda kaldı, fakat Sohum’un savunması için hazırlıklara devam etti. Bu tavır, bir kez daha Gürcistan’ın antlaşmayı riayet etmek için değil, zaman kazanmak ve güç toplamak için imzaladığını gösterdi.

E. Şevardnadze 31 Temmuz’da ise Sohum Askeri Garnizon Komutanı General G. Adamiya’ya, “Sohum’un savunma gücünün artırılması” emrini yayınladı.⁷¹⁹ Emir ile 31 Temmuz’dan itibaren tüm izinlerin iptali ve her türlü aracın Sohum dışına çıkışının yasaklanması öngörülmüyordu.

Abhazy Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

“2 Ağustos’ta Ateşkes antlaşması taraflarca genel olarak uygulanmaktadır. Fakat Şrom istikametindeki Gürcü Birliklerinin davranışlarına bakılırsa, ateşkesi yeni yeraltı sığınakları ve diğer istihkâmların inşası için kullanmaktalar. Abhazy Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Komutanlığı, Gürcü tarafının isteklerini karşılayarak Axabüyük, Apianda, Şrom tepeleri bölgesindeki Gürcü askerlerinin cesetlerinin tahliye edilmesini sağlamıştır.

3 Ağustos’ta Gumusta Cephesi’nde sessizlik hakim. Antlaşmaya göre Gürcü tarafına Şrom istikametinde askerlerinin cesetlerini tahliye etme olanağı sağlandı. Saat 18.35’de düşman, 920 nolu Apianda tepesine hücum girişiminde bulundu. Gürcü Birlikleri karşı ateşle durduruldu, daha sonra püskürtüldü. Abhazy Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri’nin bir askeri yaralandı. Düşmanın kaybı tespit edilmedi.

⁷¹⁷ Gürcü-Abhaz çatışması: çözümün geçmişi, bugünü, geleceği. Diaspora ve Entegrasyon Enstitüsü (BDT Ülkeleri Enstitüsü)

⁷¹⁸ E. Şevardnadze’nin Gürcistan televizyonunda söyleşi. 25.07.1993. Gürcüceden tercüme

⁷¹⁹ O karanlık Günler. Belgelerle Abhaz Halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum-2004, s.369

Doğu Cephesi Komutanlığı'nın verilerine göre Gürcü tarafı geçtiğimiz günde Ateşkes Antlaşmasını birkaç kez ihlal etti. Şöyle ki, 2 Ağustos saat 16.30 ve 21.00'de Baslahu, Açaarkit, Atara ve Tkuarçal, tank ve topçu ateşine tutuldu. 3 Ağustos saat 00.00 ve 4.25'de Baslahu, Reka, Pakuaş, Katsihabla yerleşkelerine obüs, BMP, bomba atarlar ve ağır silahlardan ateş açıldı. Yaralılar var."⁷²⁰

Abhazya ve çevresindeki siyasi-askeri durumun tüm karmaşıklığına rağmen, 6 Ağustos'ta Sohum'da Abhazya ile Gürcistan arasındaki silahlı çatışmanın çözümü ile ilgili üç taraflı Birleşik Komisyon çalışmalarına başladı.⁷²¹

Birleşik Komisyon toplantısında, 9 Ağustos'ta tamamlanması planlanan birliklerin dağıtım ve Gürcü ağır vasıtalarının çıkarma planı onaylandı ve kabul edildi. Fakat bir gün öncesinde, Gürcistan Parlamentosu'nun 5 Ağustos'taki oturumunda E. Şevardnadze, Abhazya'ya ek Gürcü Birlikleri, "Mhedrioni" milislerini gönderme kararını açıkladı. Bu adım, "çatışma bölgesine ek birlikler ve diğer oluşumların girmesinin" yasaklandığı Abhazya'da Ateşkes Antlaşması'nın 1. maddesinin ve denetleme mekanizmasının ciddi ihlaliydi. Bu bağlamda 5 Ağustos'ta Birleşik Komisyon'da Abhaz grubunun başkanlığını yapan N. Haşba, Gürcistan liderinin bu kararını Soçi mutabakatlarının uygulanmasını kesintiye uğratma girişimi olarak değerlendirerek, "kararlılıkla" protesto etti.⁷²²

Gürcü tarafı, Birleşik Komisyon'un 8 Ağustos'taki toplantısına katılmayarak, imzaladığı yükümlülüklere riayet etmek istemediğini açıkça gösterdi.⁷²³ Bununla birlikte Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra işgal edilen Sohum'un gayri Gürcü halkına karşı terör arttı. Gürcü tarafı, birlikleri dağıtma ve ağır vasıtaları çıkarma planını kesintiye uğrattı. Doğu Cephesindeki silah ve zırhlı araçlar çekilmedi, Gumista Cephesi'nde ise topçu ve zırhlı araçların büyük bir kısmı tarafların silahlı güçlerinin temas hattında kalmaya devam etti.

Aynı zamanda Gürcistan, müteakiben muhtemel kullanım için, zırhlı ve topçu araçlarının bir kısmını gizliyordu. Gürcü tarafının birlikleri çekme planını uygulamaması Barış Gücü'nün süresinde girmesini geciktirdi. Ayrıca mayın tarlalarının haritasını ve BK toplantı protokolleri uyarınca gerekli diğer verileri hazırlamadı.

⁷²⁰ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁷²¹ "Abhazya Cumhuriyeti", №37, 12 Ağustos 1993

⁷²² "Konfederasyon", 6 Ağustos 1993

⁷²³ O Karanlık Günler. Belgelerle Abhaz Halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum-2004, s.368

Tüm bu hususları 9 Ağustos'ta Rusya Devlet Başkanı ve BM Genel Sekreterine mesajında dile getiren V. Ardzmba "Antlaşmanın ihlal sonuçlarının sorumluluğunun" "tamamen" Gürcü tarafında olduğunu belirtmiş ve şu açıklamayı yapmıştır:

"Rusya Federasyonu B. N. Yeltsin'e,

BM Genel Sekreteri B. Gali'ye.

Abhazya Cumhuriyeti Yönetimi, Gürcü tarafının, 27 Temmuz 1993'de imzalanan "Abhazya'da Ateşkes ve Riayet Edilmesinin Kontrol Mekanizması Antlaşması" nı göz ardı ettiğine dikkatinizi çeker. Antlaşma şartlarına rağmen, Gürcü tarafı 28 Temmuz 1993'den itibaren yürürlüğe giren ateşkes rejimine çok sayıda ihlalde bulundu. Sadece 8 Ağustos'ta açılan topçu ateşi sonucu Abhazya Cumhuriyeti'nin 8 askeri hayatını kaybetti ve 8'i yaralandı.

Antlaşmanın çatışma bölgesine ek birliklerin girmesini, birliklerin izinsiz hareketini yasaklayan birinci maddesi ciddi şekilde ihlal edilmektedir. Bizzat Gürcistan Devlet Başkanı'nun talimatı ile son günlerde Abhazya'ya en az bin kişilik silahlı "Mhedrioni" birliği sevk edildi.

Abhazya Silahlı Kuvvetleri'nin mevzileri üzerinde SU-25 savaş uçaklarının uçuşları devam etmektedir. 8 Ağustos'u 9'una bağlayan gece Abhazya üzerinde keşif uçuşu yapan MiG-29 uçağı tespit edilmiştir. Yoğun olarak tahkimatlar inşa edilmekte, Sohum'da konut binaları, idari binalar maskelenmektedir. Sanayi tesislerinin, büyük bilimsel kuruluşların donanımı Abhazya'dan tahliye edilmektedir.

Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasını müteakiben Sohum'da gayri Gürcü kesime karşı terör şiddetlenmiştir.

Gürcü tarafı Antlaşmanın altıncı maddesi uyarınca Birleşik Komisyon'ca onaylanan ve 9 Ağustos'ta tamamlanması gereken birlikleri dağıtma ve ağır teçhizatı çıkarma planını uygulamamıştır. Doğu Cephesi'nden düşmanın tek bir silah, tek bir zırhlı aracı çekilmemiş, Gumusta Cephesi'nde top sistemleri ve zırhlı araçlar ön hatlarda kalmaya devam etmektedir. Bununla birlikte zırhlı araçlar, toplar müteakiben kullanılmak üzere gizlenmektedir.

Gürcü tarafının birlikleri çekme planını uygulamaması barış güçlerinin süresinde girişini engellemiştir.

Birleşik Komisyon'un protokol kararını ihlal ederek Gürcü tarafı mayın arazileri haritasını, diğer gerekli verileri hazırlamamıştır. Dahası Gürcü tarafının askeri uzmanları 8 Ağustos'taki komisyon toplantısına katılmamıştır.

Açıklanan hususlar, Gürcü tarafının Antlaşma'nın ateşkes tarihinden itibaren 10-15 gün içerisinde, yani 12 Ağustos'a kadar birliklerin Abhazya'dan çıkartılmasına ilişkin 6. maddesini uygulamayı düşünmediğini göstermektedir. Ateşkesin, Sohum Komutanı'nın 31 Temmuz 1993 tarihli sözde "Sohum'un savunmasının güçlendirilmesi" emrinden anlaşıldığı üzere, mevzilerini güçlendirmek, güçlerini artırmak için kullanıldığı açıkça ortadır.

Gürcü tarafının girişimleri antlaşmayı sekteye uğratmak için tüm ön şartları oluşturmaktadır.

Mevcut durumdan endişe duyan Abhazya Cumhuriyeti yönetimi, yükümlülüklerini yerine getirmeyen ve Abhazya'daki barış çözümünü olumsuz etkileyen Gürcü tarafına baskı yapılması için Antlaşmanın uygulanmasında garantör olan Rusya Federasyonu Devlet Başkanı'na, BM Genel Sekreteri'ne seslenmektedir.

27 Temmuz 1993 tarihli Antlaşmanın sekteye uğratılmasının sonuçlarından Gürcü tarafı sorumlu olacaktır.

V. Ardzınba

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

*Gudauta, 9 Ağustos 1993*⁷²⁴

Gürcü tarafının yükümlülüklerini göz ardı etmesine bakmaksızın Abhaz tarafı 27 Temmuz Soçi Antlaşması gereğince gönüllü birliklerin sınır dışına çıkartılmasına başladı.

16 Ağustos 1993 tarihinde tarafları ayrıştırma ve Gürcü Birlikleri'nin Abhazya topraklarından çekilme plan ve programının hazırlanması için Abhazya'da Ortak Çözüm Komisyonu Soçi'de yine toplandı. (Görüşme sonucunda alınan kararın tam metni için bakınız: sayfa 637, EK-24).

17 Ağustos'ta Gudauta'daki kalabalık mitingde Kuzey Kafkasya ve Güney Rusya'dan gelen gönüllüler uğurlandı.

17 Ağustos'ta Sohum'da düzenlenen Birleşik Komisyon'un çalışma toplantısında, Gürcü tarafının birlikleri çıkarma ve dağıtma planını kesintiye uğrattığı, ayrıca Sohum'da yerli Gürcü Birlikleri ve zırhlı araçların bulunduğu kaydedildi.⁷²⁵ Böylece Gürcistan'ın, imzaladığı antlaşmayı sabote edeceği ve silahlı kuvvetlerini Abhazya'dan çıkarmayı düşünmediği açıkça ortaya çıktı.

⁷²⁴ "Abhazya Cumhuriyeti", № 37, 12 Ağustos 1993

⁷²⁵ "Abhazya Cumhuriyeti", № 38, 19 Ağustos 1993

Gürcü tarafı Antlaşmaya riayet etmeyerek, Sohum'da meşru yönetim organlarının, yani Gürcü Birlikleri'nin Abhazyaya sınırına saldırmasından önce var olan kurumların faaliyetinin yenilenmesine engeller oluşturdu.

V. Ardznba'nın 19 Ağustos'ta Birleşik Komisyon'a gönderdiği mesajda, "Gürcistan birliklerinin çıkartılmasının derhal tamamlanması ve Sohum'daki yönetim organlarının çalışmasının yenilenmesi için şartların sağlanması" ile ilgili konunun görüşülmesi gerektiği belirtildi.⁷²⁶

23 Ağustosta E. Şevardnadze B. Yeltsin ile görüştü.⁷²⁷ 24 Ağustos'ta ise Moskova'da gerçekleşen V. Ardznba ile Rusya Devlet Başkanı'nın görüşmesinde Abhazyaya'da Ateşkes Antlaşması, Gürcü Birlikleri'nin ülke sınırlarından çıkartılması ile ilgili konular, ayrıca Rusya ile Abhazyaya ilişkilerindeki sorunlar müzakere edildi.⁷²⁸

Daha sonra 29 Ağustos'ta Abhaz televizyonuna verdiği söyleşide V. Ardznba, söz konusu görüşmenin sonuçlarından memnuniyetini ifade etti. Abhazyaya lideri ayrıca, Abhaz tarafının, "sürelerin fiilen kesintiye uğratılmasından rahatsızlığını ve söz konusu birliklerin ne zaman çıkartılacağını sürekli bekleyemeyeceklerini ve bunun en hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesinde ısrar ettiklerini"⁷²⁹ belirtti.

Bu arada Rusya yönetiminde kriz belirtileri ortaya çıkmaya başladı. Devlet Baş-

⁷²⁶ O karanlık günler. Belgelerle Abhaz halkının 1992-1993 vatan savaşı kronolojisi, Sohum 2004, s.370

⁷²⁷ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazyaya'nın Askeri-Siyasi Tarihi. Soum 2008. Cilt-1, s.434

⁷²⁸ "Abhazyaya Cumhuriyeti", № 39, 26 Ağustos 1993

⁷²⁹ "Abhazyaya Cumhuriyeti", № 40, 2 Eylül 1993

kani ile muhalefet arasındaki siyasi çekişmeler kızıştı. 1 Eylül'de B. Yeltsin geçici kararname ile Devlet Başkan Yardımcısı A. Rutskoj'ı görevinden aldı, bu da çekişmeyi tırmandırdı. Bu dönemde Moskova'da, Abhaz-Gürcü savaşı üzerindeki dikkati zayıflatabilecek çok ciddi iç sorunlar ortaya çıktı.

Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'nın Durum Raporları

"14 Ağustos saat 20.30 ve 21.30'da Gürcü Birlikleri Bediya, Baslahu, Katsihabla yerleşkelerine tank ve uçaksavar sistemlerinden ateş açtı. Kayıp yok.

15 Ağustos saat 22.50'de Gürcü Birlikleri Şrom yerleşkesine BMP ve uçaksavar sisteminden ateş açtı. Gürcü tarafı Gumusta Cephesi'nden teçhizat ve araçlarını çekti. Sohum'daki üçlü komisyon verilerine göre Gürcü tarafı araç ve birliklerinin hepsini tahliye ediyor.

16 Ağustos'ta üç tarafın temsilcilerinin katılımı ile Şrom bölgesindeki birliklerin dağıtılması planlandı.

17 Ağustos saat 23.00 ve 23.40'da düşman 920 Apianda Tepesi'ni ateşe tuttu. Bu bölgede 150-160 kişilik bir Gürcü Birliği'nin hareketi gözleniyor.

Dün, 17 Ağustos saat 12.40'da Tsegera yerleşkesi bölgesinde düşman gücü ve araçlarının yoğunlaştığı tespit edildi. Saat 16.55'de Katsihabla, Bediya yerleşkelerine roketlerle ateş açıldı. Düşmanın Sohum'dan Oçamçıra'ya 1 tank, 7 BMP, 6 otomobil hareketi gözlemlendi. Saat 18.00'de aynı istikamete 2 tank, 2 BMP geçti. 18 Ağustos saat 02.00'de Apsmı yerleşkesine otomatik silahlarla ateş açıldığı kaydedildi."⁷³⁰

Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığının Durum Raporları

"Savunma Bakanlığının verilerine göre dün, 20 Ağustos, saat 14.00'de Oçamçıra'da, Rusya temsilcisi Albay Kirpiçnikov'un katılımı ile çatışma taraflarının komutanlarının görüşmesi yapıldı. Görüşmeler sırasında, yakıt olmadığından Gürcü Ordusuna ait tek bir zırhlı aracın Abhazya dışına çıkartılmadığı tespit edildi.

23 Ağustos'ta Sohum yakınındaki cephe sakin. Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'nın verilerine göre Gürcü tarafı Antlaşma şartlarını ihlal ederek mültecileri Sohum'a geri dönüşe zorluyor. Abhazya'dan personel ve teçhizat çıkartılmasına henüz başlanmadı.

Doğu Cephesi sakin.

Gürcü tarafı Antlaşma şartlarını ihlal ederek birlik ve teçhizatın Abhazya'dan

⁷³⁰ "Abhazya Cumhuriyeti", №38, 19 Ağustos 1993

çıkartılmasını tamamlamadan, Gürcü kökenli mültecileri Sohum'a geri dönüşe zorluyor. Gürcü Ordusu askerleri, gizlenmeleri için polis ve güvenlik elemanlarına dönüştürülüyor.

Doğu Cephesi komutanlığının verilerine göre dün, 23 Ağustos, saat 17.20 ve 18.15'de Gürcü Birlikleri Bediya, Katsihabla yerleşkelerine ateş açtı. Kayıp yok. 23 Ağustos'ta Abhazyanın Oçamçıra ilçesine 6 geçici kontrol grubu yerleştirildi.

25 Ağustos. Sohum istikametindeki cephelelerin sakin. Gürcü Ordusunun muharebe araçları hala Dranda ve Bağbaran yerleşkesinde bulunuyor ve Abhazyaya dışına çıkartılmadı. Antlaşma şartları ihlal edilerek Gürcü kökenli mülteciler tüm ilçelerden Sohum'a geri döndürülüyor.⁷³¹

29 Ağustos 1993 tarihinde Abhazyaya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardınba Abhazyadaki son gelişmelerle ilgili Abhaz televizyonuna bir röportaj verdi. (Röportajın tam metni için bakınız: sayfa 639, EK-25).

Türkiye İnsan Hakları Bülteni Yayın Yönetmeni Erol Anar, Abhazyaya giderek insan hakları ihlalleri konusunda incelemelerde bulundu ve 31 Ağustos 1993 tarihinde bir rapor yayınladı. (Raporun tam metni için bakınız: sayfa 643, EK-26).

3 Eylül'de Zugdidi'de, Z. Gamsahurdia döneminde işleyen GC YŞ oturumu yapıldı; kendisinden, Gürcistan'a geri dönmesi ve Devlet Başkanlığı görevine başlaması istendi.

Z. Gamsahurdia'nın silahlı taraftarları Ağustos sonundan itibaren Megrelya'nın sekiz ilçesinden yedisini kontrolüne aldı.⁷³² Gürcistan'ın resmi otoritesini Z. Gamsahurdia ile uzlaştırmaya çabalayan Acara lideri pek başarılı olamadı. Bu şartlarda E. Şevardnadze rejiminin Gürcistan'da iktidarı ancak dış askeri destek sayesinde elinde tutabileceği açıkça ortaya çıktı.

5 Eylül'de Gudauta'da, Abhazyada çözümle ilgili Birleşik Komisyon'un olağan toplantısı yapıldı. Soçi Antlaşması'nın 8. Maddesi gereğince, 14 Ağustos 1992'den önce faal olan Abhazyaya Cumhuriyeti'nin meşru hükümet üyelerinden bir çalışma grubu oluşturuldu. Hükümet üyeleri grubu, BK kararı ile Abhazyanın meşru yönetim organlarının normal faaliyeti için, şartların oluşturulması, çalışmaların yenilenmesi ve Abhazyaya Cumhuriyeti halkının yaşamı için tüm gerekli önlemlerin alınması

⁷³¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

⁷³² S.Z. Lakoba, De Facto Abhazyaya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazyaya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.70

maksadıyla 9 Eylül 1993'ten itibaren Abhazya'nın başkenti Sohum'da çalışmalarına başlayacak.

6 Eylül'de Gudauta'da Parlamento Başkanı V. Ardzınba Başkanlığında AC YŞ toplantısı yapıldı: “Yetki Denetleme Komisyonu Başkan Yardımcısı V. Kvarçia'nın YK bildirisini okumasından sonra Gagra 16. ve 17. bölgeden seçilen AC YŞ milletvekilleri A. Mamagulaşvili ve Z. Kutsnia'nın yetkilerinin kabul edilmesi kararı alındı. V. Ardzınba, Abhazya'da Ateşkes Antlaşması'nın uygulanma süreci ile ilgili olarak Gürcü tarafının ciddi ihlallerde bulunduğunu, askeri teçhizatı AC'nden dışarıya çıkarma planını defalarca sekteye uğrattığını ve bu yönde devam ettiğini belirtti. Milletvekilleri, Gürcü tarafının, Soçi Antlaşması'nın hükümlerini, de facto revizeye zorlamasından ciddi endişe duyduklarını belirtti. Toplantıda konuyla ilgili hazırlanan açıklama kabul edildi.(Abhazya'da ateşkes Antlaşmasının uygulanma süreci ile ilgili Gürcü tarafının ciddi ihlallerde bulunduğunu açıklayan Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura beyanının tam metni için bakınız: sayfa 650, Bkz:EK-27).

7 Eylül'de ise L. Kobalya komutasındaki Z. Gamsahurdia taraftarı 200 kişilik silahlı birlik, Gal İlçesi'ni ele geçirdi.⁷³³

Bu bölgeyi kontrol eden Gürcü hükümet birlikleri hiçbir direniş göstermedi. Bu Yüksek Şura tarafından, Gürcü yetkililerin ülkede Gürcistan'ın askeri varlığını koruma niyeti olarak değerlendirildi.⁷³⁴ Hükümet çalışma grubunun Sohum'da çalışmaya başlaması gereken 9 Eylül'de, işgal altındaki Abhazya başkentinde yapılan mitingde, Gürcü halkı, “*Abhazlarla birlikte yaşamak istemediğini ve şehre girmelerine izin vermeyeceğini*” beyan etti.⁷³⁵

Benzer miting beyanları Oçamçıra'da de dile getirildi.⁷³⁶ Bununla birlikte miting kararları hayata geçiriliyordu. Gürcü tarafı, Soçi Antlaşması'nda yer alan “Gürcistan Birliklerinin Abhazya'dan çıkartılması” temel şartını reddetti. Sohum'da, Gulripş ve Oçamçıra İlçelerinde tahliye edilmesi öngörülen askeri araçların büyük bir bölümü gizlendi, askerler ve subaylar ise sivil giysi ve yerli halk görüntüsüyle şehre ve çevredeki ilçelere yerleştirildi.⁷³⁷

9 Eylül 1993'de Sohum'da göreve başlaması için Abhazya-Gürcistan ve Rusya

⁷³³ A.H. Argun, Abhazya: Cennette Cehennem. Sohum-1994, s.396

⁷³⁴ O Karanlık Günler. Belgelerle Abhaz halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum-2004, s.378

⁷³⁵ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya'nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum-2008. Cilt-1, s.436

⁷³⁶ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.73

⁷³⁷ A.g.e., s.71

tarafından oluşturulan Üçlü Komisyon, Gürcü tarafının olumsuz tutumları yüzünden dağılmak zorunda kaldı. Gürcü tarafı Sohum'dan çıkmamak için olumsuz girişimlerde bulunuyor, asker ve mühimmat çekme konusunda antlaşma koşullarına uymuyordu. Bu arada Gürcü tarafı ateşkesi ihlal ederek Abhaz mevzilerine karşı ateş açtı.

11 Eylülde Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası Gürcü tarafının ateşkes antlaşmasına uymaması ile ilgili Birleşik Komisyon'a duyuruda bulundu.

AC Yüksek Şurası'nın, Çözümle İlgili Birleşik Komisyona seslenişi:

"Abhaz tarafı kabul ettiği yükümlülükler gereğince, belirlenen sürelerde 'Abhazya'da Ateşkes ve Uygulanmasını Kontrol Mekanizması Antlaşması'nın tüm maddelerinin uygulanmasını sağladı. Abhazya Cumhuriyeti yönetimi bundan böyle de Abhazya'da barışın tesis edilmesine yönelik Antlaşma ruhunu takip etmeye hazırdır.

Fakat, Antlaşmanın imzalandığı tarihten itibaren bir buçuk ay geçmesine rağmen Gürcü tarafı birlik ve teçhizatını Abhazya'dan çıkartmak bir yana, eski Gürcistan Devlet Başkanı'nın taraftarlarınca ele geçirildiği bahanesiyle, zırhlı araç, füze sistemleri ve yerli birlikleri devrediyor. Böylece Gürcistan'ın Abhazya'nın işgal edilen bölgelerindeki askeri varlığı devam ediyor.

Son günlerdeki gelişmeler, Gürcü tarafının, meşru yönetim organlarının Abhazya'nın başkentinde faaliyetine başlamasına ilişkin Antlaşmanın 8. Maddesi'nin uygulanmasını engellemeye yönelik çalışmalar yürüttüğünü gösteriyor. Bu bağlamda Birleşik Komisyon'un dikkatini, Sohum ve Oçamçıra'da halkı meşru hükümetin Sohum'da çalışmasını önlemeye çağırdığına, ayrıca çeşitli bahanelerle Abhazya'nın Gürcülerin kontrolündeki bölgelerinden sürülen Abhaz kesiminin geri dönmesini engelleme çağrısında bulunulan mitingler düzenlediğine çekmek istiyoruz. Mitingler 9 Eylül 1993'de, yani Birleşik Komisyonun 5 Eylül tarihli kararı ile Sohum'da hükümet çalışma grubunun çalışmaya başlayacağı günde düzenlenmiştir.

Gürcü radyo ve televizyonu ve diğer medya üzerinden Abhazya'nın Gürcü nüfusuna, Abhazlarla ortak yaşamın mümkün olmadığını aşılamaı amaçlayan anti Abhaz propagandası artmıştır.

Gürcü tarafının Soçi Antlaşması'nı sekteye uğratmaya yönelik girişimleri, Abhaz ve Rus tarafların yönetimlerinin çabalarını fiilen yok etmekte ve barış sürecini tehdit etmektedir.

Açıklanan hususları dikkate alan Abhazya Cumhuriyeti yönetimi, Abhazya'da

çözümle ilgili Abhaz kesiminin BK çalışmasına ancak 'Gürcü tarafının 27 Temmuz 1993 Soçi Antlaşması'nın uygulanması gereği alınan tüm komisyon kararlarını yerine getirmesi kaydıyla' katılacağını bildirir.

V. ARDZINBA,
Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı
Gudauta, 11 Eylül⁷³⁸

Eylül 1993 başlarında Abhazya Cumhuriyeti YŞ İnsan Hakları ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu, işgalci Gürcü askerlerinin Abhazya'da uyguladıkları insanlık dışı eylemler ile ilgili bir açıklama yaptı. (Açıklamanın tam metni için bakınız: sayfa 652, Bkz: EK-28).

12 Eylülde Gürcistan'daki durum gittikçe şiddetlendi. E. Şevardnadze Parlamento'dan geçirmeye çalıştığı Olağanüstü Hal'in, Parlamento Başkanlığı ve hükümet lideri görevlerini geçici olarak birleştirerek yürütme kararı ile birlikte uygulamaya konulduğunu ilan etti.⁷³⁹ Ertesi gün 13 Eylül'de Kutaisi'de askeri toplantı düzenledi.⁷⁴⁰ Gürcü Parlamentosu'nun 14 Eylül'deki oturumunda ise D. İosilini E. Şevardnadze'yi yönetimi ele geçirmekle ve diktatörlük tesis etmekle suçladı. Buna karşılık Gürcistan lideri tüm görevlerden ayrılacağını ilan ederek "*Rusya olmadan Gürcistan'ın geleceğini düşünemiyorum, ama siz bana bir şey yaptırmıyorsunuz*" beyanında bulundu.⁷⁴¹ Bunu takiben E. Şevardnadze'ye kalabalık destek mitingi yapıldı, daha sonra ise D. İosilini ile görüştü. 15 Eylül sabahında milletvekillerinin Gürcistan'da olağanüstü hal uygulamasına onayı ilan edildi.

Gürcistan lideri olağanüstü hali 20 Eylül'den itibaren uygulama planını açıkladı.⁷⁴² Böylece Parlamento, E. Şevardnadze'nin istifası yerine, olağanüstü hal uygulama planını kabul etti.

Rusya'nın tutumu 14 Eylül'de imzalanan Rus-Gürcü hükümetler antlaşması ile ortaya konuldu. Antlaşma ile Güney Osetya'nın kalkınması ve mültecilerin geri dönüşü için 34,21 milyar Ruble ayrılması öngörüldü. Bu tutarın 3/1'lik kısmını

⁷³⁸ "Abhazya Cumhuriyeti", № 42, 16 Eylül 1993

⁷³⁹ S. Jidkov. Küçük İmparatorluğun Meydan Okuması, Maykop 1996, s.318

⁷⁴⁰ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.71

⁷⁴¹ S. Jidkov. Küçük imparatorluğun meydan okuması, Maykop 1996, s.319

⁷⁴² A.g.e., s.320

Rusya üstlenirken, 3/2'sini de Gürcistan karşılayaaktı.⁷⁴³ Bu olayların hemen akabinde Gürcistan Savunma Bakanı ve E. Şevardnadze'nin özel himayesindeki G. Karkaraşvili, P. Graçev ile görüşmek üzere Moskova'da gitti.⁷⁴⁴ Siyaset bilimci A. Skakov, Gürcistan'da E. Şevardnadze'ye olağanüstü yetkilerin verilmesi ile kararı birkaç gün sonra alınan Rusya Yüksek Şurası'nın dağıtılmasının denk gelmesinin tesadüf olmama ihtimalinden söz etti.⁷⁴⁵

EYLÜL TAARRUZU ÖNCESİ DURUM

Abhazların yanı sıra Z. Gamsahurdia taraftarlarından da tehlikenin yaklaştığını hisseden E. Şevardnadze yüzünü Rusya'ya döndü. Tiflis'teki çekişmelerden sonra Moskova'ya gönderdiği Savunma Bakanı ancak 16 Eylül gecesi döndü.⁷⁴⁶ Bir gün öncesinde, 15 Eylül gecesinde Z. Gamsahurdia taraftarları hükümet birliklerine karşı yeni bir saldırıya geçti.⁷⁴⁷ G. Karkaraşvili'nin Moskova'dan dönmesinden birkaç saat sonra ise Abhaz-Gürcü savaşı cephelerinde çatışmalar, ardından Abhaz Ordusu'nun Eylül saldırısı başladı. Bazı gözlemciler, "Abhazların, Z. Gamsahurdia taraftarlarının Megrelya'ya saldırı hazırlığında olduğundan haberdar oldukları"⁷⁴⁸ görüşünü ileri sürerek, bunun Eylül askeri operasyonlarının başlangıç zamanını belirlediğini ifade etmektedir.

Askeri harekâtların tırmanmasına bağlı olarak E. Şevardnadze, "şehrin savunmasını yönetmek" için Sohum'a gitmek zorunda kaldı. Öncesinde B. Yeltsin ile telefon görüşmesi yaptı. Fakat görüşme Gürcistan lideri için teselli edici sonuçlar vermedi. E. Şevardnadze 16 Eylül sabahı Tiflis'e gelen Rusya Devlet Başkanı Özel Temsilcisi B. Pastuhov ile yaptığı görüşme sonuçlarından da memnun kalmadı. Rus bürokrat Abhazları Soçi Antlaşması'nı ihlal etmekle suçlamasına rağmen,⁷⁴⁹ Gürcistan, B.

⁷⁴³ A.Y. Skakov. Güney Osetya: Demografi, Ekonomi, Siyaset//Gürcistan: Kalkınma Sorunları ve Perspektifleri. C.2. Moskova-2002, s.176

⁷⁴⁴ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.72

⁷⁴⁵ A. Y. Skakov. Gürcistan'da İç Siyasi Durum//Gürcistan: Kalkınma Sorunları ve Perspektifleri. C.2. Moskova-2002, s.272

⁷⁴⁶ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.72

⁷⁴⁷ A.e.g., s.72

⁷⁴⁸ V. G. Mityayev. Gürcü-Abhaz çatışması ve Batı Gürcistan'da İç Savaş//Gürcistan: Kalkınma Sorunları ve Perspektifleri, C.2. Moskova-2002, s.59

⁷⁴⁹ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.74

Yeltsin'e trajedi ve suçlama dolu telgraf gönderdi. Telgrafta şöyle denilmektedir:

*"Bizi silahsız bıraktılar ve bu size inandığımız için oldu. Savunacak bir şey kalmadı. Sohum'a giderek silahsız halk ile birlikte, şehri çıplak ellerimizle savunmaktan başka çare kalmadı."*⁷⁵⁰

E. Şevardnadze Gürcü Birlikleri'nin "çıplak elleriyle" baş başa kaldığından söz ederken, gerçek dışı bir şekilde abartıyor, ince hesaplarla Abhazları suçlandırmaya çalışıyordu. Halbuki Gürcü General V. Çikovani o günlerde, "*Abhaz Birlikleri'nin hücumunu püskürtmek için Sohum'da yeterli güç ve muharebe aracının bulunduğu*" beyan etmişti.⁷⁵¹

EYLÜL TAARRUZU

Gürcü tarafının Soçi mutabakatı gereği yükümlülüklerini yerine getirmeyeceği, silah ve zırhlı araçları geri çekmeyeceği anlaşılınca, yeni şartları dikkate alan Abhazya Genelkurmay Başkanlığı, Abhazya'nın başkenti ve ülkenin tüm işgal altındaki topraklarının kurtarılması için geniş kapsamlı bir operasyon hazırlığına girişti. Operasyon planı bizzat Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı V. G. Ardznba'nın yönetiminde iki General, AC Savunma Bakanı Tümgeneral S. A. Sosnaliev ve Genelkurmay Başkanı Tümgeneral S. P. Dbar tarafından hazırlandı.

Operasyon Temmuz saldırısındaki gibi Doğu ve Batı Cephelerinin ortak harekâtı ile gerçekleşecekti. Taarruz üç aşamalı planlandı.

Birinci aşamada, Doğu Cephesi'ne bağlı tüm birliklerin görevi, Sohum-Oçamçıra karayolunu kapatarak, Sohum'daki düşman birliklerine Gürcistan'dan gelebilecek takviye güç ve yardımın önlenmesiydi. Ayrıca Babuşara Havalimanı'nın uçak iniş yolu da ateş altına alınacaktı.

İkinci aşamada, Doğu Cephesi ile birlikte aynı anda Batı Cephesi de askeri harekâta başlayacaktı. Sohum istikametinde Batı Cephesi'ne bağlı 1. Tugay Birlikleri aşağı ve yukarı Gumista köprüleri yönlerinden saldırıya geçecek, 2. Tugay ile koordineli Sohum içlerine ilerleyerek, şehri düşmandan kurtaracaktı. Sonra da Doğu Cephesi Birlikleri ile birleşip ülkenin işgal altındaki diğer bölgeleri kurtarılacaktı.

Üçüncü aşamada, Batı Cephesi'ne bağlı 2. Tugay Birlikleri Temmuz harekâtında ele geçirilen Sohum'un üzerindeki stratejik tepelerden harekete geçerek 1. Tugay

⁷⁵⁰ www.abkhazeti.ru

⁷⁵¹ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, S.74

Birlikleri ile koordineli kuzey yönünden şehrin içlerine ilerleyecekti. Sohum'u kurtardıktan sonra Doğu Cephesi Birlikleri ile birleşerek ülkenin işgal altındaki diğer bölgeleri kurtarılacaktı.

Eylül taarruzu başında Gürcü Ordusu Tümgeneral Z.G. Uçadze komutasındaki II. Kolordu'ya bağlı 23. ve 24. Tugaylar, ayrıca Kolorduya bağlı sayısız birlik, tank taburu, füze ve topçu taburu, Şrom Dağ Piyade Taburu, "Afganlılar Birliği" Taburu, Çevik Kuvvet Taburu, "Şeverdeni" Taburu, Askeri Polis, 3. Alay, K. Çolokışvili Taburu ve bunun yanı sıra birçok Özel Kuvvet ve Hizmetlerden oluşmaktaydı.⁷⁵² Tümgeneral G. Adamyia komutasındaki 23. Mekanize Tugay (12-15 bin arası asker) Sohum bölgesine, Albay Tohadze komutasındaki 24. Tugay (6 bin asker ve 2 bin yedek) ise Oçamçıra ilçesine konuşlanmıştı.⁷⁵³

BİRİNCİ AŞAMA PLANI – OÇAMÇIRA/SOHUM KARAYOLUNUN KONTROL ALTINA ALINMASI

Doğu Cephesindeki taarruz, 1993 yılının 15 Eylül'ünü 16'sına bağlayan gece Albay M. Kişmariya komutasında başladı.

16 Eylül sabahında Doğu Cephesi'nin üç Alayı taarruza geçti. 1. Alay Komutanı Binbaşı V. Anua, 2. Alay Komutanı Zaur Hacimba, 3. Alay Komutanı Binbaşı Lavrik Mikvabya'ydı.

Doğu Cephesi Birlikleri'nin görevi, aynı anda yolun Doğu yönünde (Oçamçıra yönü) olan Aradu köyü ile Tsegera'ya (Araduğ); Batı yönünde (Sohum yönü) ise Kudrı köprüsü, Ahaldaba (Ağdarra) ve Daça'ya (Pişkear) saldırılar düzenleyip, Kudrı köprüsünü ele geçirmek, Adjubja, Ahaldaba (Ağdarra), Arakıç, Tsegera (Araduğ), Aradu (Pişkear), Anuwaarxua yerleşkelerini kurtarmak ve Noviy Kındığ yerleşkesi yönünde taarruza devam ederek Muk Nehri'nden Kudrı Nehri'ne kadar olan Oçamçıra-Sohum karayolunun kontrolünü sağlayarak bir koridor oluşturmaktı.⁷⁵⁴ Kontrolü sağlanan koridor Batı Cephesi Birlikleri gelinceye kadar savunulacaktı.

Destek amacıyla 16 Eylül sabaha karşı Batı Cephesinden gönderilen askeri araç ve mühimmat taşıyan iki gemi (mavna) Tamş bölgesi yakınlarına çıkarma yapıp, si-

⁷⁵² V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.226-227

⁷⁵³ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.226-227

⁷⁵⁴ Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohum 2014; B.R. Djapua. Doğu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi. Sohum 2018, s.30

lah, mühimmat, yakıt ve diğer askeri malzemeleri indirdi.⁷⁵⁵ 16 Eylül sabahı Doğu Cephesi Birlikleri mühimmatı aldıktan sonra kod adı “**Blokada**” (etrafını sarmak) operasyonuna başladı.

Oluşturulacak koridorun batı yönünde (Sohum yönü) bulunan Kudrı Köprüsü, Ahaldaba (Ağdarra) ve Daça’yı (Pişkear) almak için Doğu Cephesi Birlikleri 16 Eylül gecesi saat 03.00’de taarruza geçti. Sabah saat 05.00’te Kudrı Köprüsü’ne çıktı, saat 07.00’de ise Adjubja yerleşkesinin merkeze kadar olan kesimini kurtardı, saat 14.00’de Ahaldaba’yı (Ağdarra) kuşattı, müteakip saldırılar sonucunda Adjubja ve Atara Taburları Arakıç ve Daça’yı (Pişkear) kurtardı.⁷⁵⁶

Aynı gün, Doğu Cephesi Birlikleri Anuwaarxua, Labra, Tamş, Kındığ yerleşkelerini ve kısmen Noviy Kındığ’ı ele geçirdi.

Oluşturulacak koridorun Doğu yönünde (Oçamçıra yönü) bulunan Aradu ve Tsegera’yı (Araduğ) almak için Doğu Cephesi Birlikleri 16 Eylül sabah 06.00’da saldırıya geçti.

Tsegera (Araduğ) bölgesine saldıran Abhaz Birlikleri düşmana ciddi bir darbe vurdu.

Panikleyen düşman kontrolü kaybetti. Fakat bir süre sonra düşman birlikleri ağır silah desteğiyle karşı hücumla geçti. Abhaz Birlikleri’nin saldırısını püskürtmek için silahlı Gürcü muhafızlar 10 tankla birlikte yardıma geldi. Gürcü Birlikleri Tsegera (Araduğ) çevresinde güçlü bir savunma hattı oluşturarak, Oçamçıra-Sohum anayolunu tekrar kontrol altına aldı. Böylece burada bulunan Abhaz Birlikleri düşman kuşatmasının içinde kaldı. Abhaz askerler çatışarak düşman savunmasını yarmak suretiyle geri çekilmek zorunda kaldı.

Tsegera (Araduğ) bölgesine saldıran Doğu Cephesi Birlikleri belirlenen görevlerini başarıyla yerine getirdi. Düşman, mevzilerini terk ederek Araduğ’un merkezinden çekilmek zorunda kaldı.

Daha sonra, Aradu’da kontrolü ele geçiren Doğu Cephesi Birlikleri Aradu merkezinden çekilmek zorunda kaldı. Abhazların çekilmesinden sonra Gürcü Birlikleri geri dönerek, Aradu’daki eski mevzilerini tekrar ele geçirdi.

18 Eylül’de Abhaz tarafı, Ahaldaba’da konuşlanan Gürcü Birliklerine silahları bırakma ve kayıpsız çekilebilmeleri için açılacak koridordan çatışmasız çekilme

⁷⁵⁵ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁷⁵⁶ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 1

yönünde ultiatom verdi. Ültimatoma Kudrı Köprüsü'nün gerisinde konuşlanan Gürcü Birlikleri, Uarça Köyü'nden Abhaz mevzilerine topçu ateşi açarak karşılık verdi.⁷⁵⁷

18 Eylülde Adjuba'nın tamamı kurtarıldı.

19 Eylül'de Abhaz Birlikleri'nin Ahaldaba (Ağdarra) Köyü'ne taarruzu başladı.

20 Eylül'de Doğu Cephesi Birlikleri hücumla Ahaldaba (Ağdarra) Köyü'nü ele geçirdi, bunun sonucu olarak Doğu Cephesi Birlikleri, Daça'dan Kudrı Köprüsü'ne kadar olan yol kesimini güvenli bir şekilde kontrol altına almayı başardı.

22 Eylül'de Doğu Cephesi Birlikleri yolun kontrol altındaki kısmını N. Kındığ'a kadar genişletti. Ayrıca Gürcistan'dan takviye sevkiyatı yapılan Babuşara Havalimanı'nın uçak iniş yolu da ateş altına alındı. Babuşara Havalimanı'na Gürcistan'dan gelecek yardım uçaklarına engel olmak için üç yönden ateş ediliyordu: Birincisi Abhazların tuttuğu koridordan, ikincisi denizdeki teknelere monte edilmiş uçaksavarlar ile üçüncüsü Sohum'un üstünden -Temmuz'da ele geçirilen tepelerden- uzun menzilli silah sistemleri ile ateş edilerek uçakların inişine engel olunuyordu.⁷⁵⁸

Gürcistan'dan destek amaçlı iyi eğitilmiş 5000 asker, 58 zırhlı araç ve 25 havan aracı Tsegera üzerinden 3 paralel yönden (deniz, ana yol ve demiryolu üzerinden) taarruza geçti.⁷⁵⁹

22 Eylül sabah 06.00'da düşmanın sayısız zırhlı araç ve ağır silahlarla güçlendirilen 5000 kişilik birliği Oçamçıra tarafından Sohum yönüne ilerlemeye başladı. Daça (Pişkear), Ahaldaba (Ağdarra) ve Adjuba'nın olduğu yere kadar gelen Gürcü Birlikleri'nin ilerlemesi sürekli çatışmalarla engellendi.⁷⁶⁰ En sert çatışmalar Tamş-Anuwaarxua, Kındığ bölgesinde yaşandı. Havaya uçurulan köprüler Gürcüleri yavaşlattı. Köprüler patlatılınca denizden gelmeyi deneyen Gürcü Birlikleri oradan da

⁷⁵⁷ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 1

⁷⁵⁸ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djava ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017

⁷⁵⁹ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djava ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017

⁷⁶⁰ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djava ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017

püskürtüldü ve 70 ölü verdi.⁷⁶¹

23 Eylül'de büyük kayıplar vererek Daça'ya yaklaşabildiler. Telsiz konuşmalarından düşmanda panik ve isyan başladığı açıkça belli oluyordu.

23 Eylül'de Daça'nın savunmasını kırmak için yoğun saldırı gerçekleştiren düşman püskürtüldü.

Daça'daki (Pişkear) Abhaz Kuvvetleri 2 Bölük, 5 Taburdan oluşuyordu. Onlara Amra, Udav, Arazasix, Kındığ (Damask) ve Edelveys desteğe geldi.⁷⁶²

23 Eylül'de Sohum Havalimanı (Babuşara) deniz tarafından tamamen abluka altına alındı. Alana iniş mesafesinde roketlerle, Gürcü özel timleri ile Ukrayna savaşçılarının taşındığı Ukrayna havacılık şirketine ait üç adet Tu-154 ve Tu-134 uçağı vuruldu.⁷⁶³

24 Eylül'de Kudrı istikametinde saldırısını geliştiren düşman, Sohum yönüne geçmek amacıyla piyade ve zırhlı araçları kullanarak Adaça⁷⁶⁴ bölgesinde askeri harekâtlara başladı. Abhaz Birlikleri'nin savunmasını kırmayı başaramayan Gürcüler 80 üzerinde asker, 4 adet zırhlı araç ve 2 tank kaybetti.

26-27 Eylül tarihlerinde Kındığ ve Daça bölgesinde düşmanın tüm hücumları 1. Alay birlikleri tarafından püskürtüldü.

İKİNCİ AŞAMA PLANI - GUMISTA KÖPRÜLERİ YÖNÜNDEN SOHUM'A TAARRUZ

Eylül taarruzunda 1. Tugay'ın Komutanlığını V. Smır, Karargâh Komutanlığını ise Z. Nanba üstlendi. 1. Tugay'ın görevi, Aşağı ve Yukarı Gumista Köprüleri'ni ele geçirerek ana saldırı gruplarının şehre geçişini sağlamak; taarruzu, Bzıp karayolunun aşağısından Mayak istikametinde ve Noviy Afon-Sohum karayolunun yukarısından Sohum Garı yönünde geliştirmekti.

1- YUKARI GUMISTA KÖPRÜSÜ SALDIRI İSTİKAMETİ

16 Eylül 1993'de Sohum yönündeki taarruz saat 13.00'de başladı. Yukarı Gu-

⁷⁶¹ Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohum-2014

⁷⁶² Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁷⁶³ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 1

⁷⁶⁴ Kudrı ve Adjubja'yı geçtikten sonra Atara sapağının olduğu sağlı sollu bölge Daça oluyor. Abazaca ismi Pişkear.

mısta köprüsü ve çevresinin kurtarılması için F. Tarba komutasındaki 1. Tugay 1. Tabur (Afon-Eşira) görevlendirildi.⁷⁶⁵

16 Eylül sabahında Tiflis'e gelen Rusya Devlet Başkanı temsilcisi B. Pastuhov, Şevardnadze ile görüştüktan sonra Abhazları Soçi Antlaşması'nı ihlal etmekle suçladı.

Saat 12.45'de Afon-Eşira Taburu Yukarı Köprü girişine gelerek konuşlandı.⁷⁶⁶ Köprü ve civarından saldırıyı başlatan Afon-Eşira Taburu köprüyü geçerek ilerlemeye başladı. İ. Ceniya komutasındaki bölük sol taraftan Tsugurovka eteği yönünde ilerlerken; R. Sınır ve Daur Zuhba komutasındaki Bölükler Greçko yönüne doğru ilerledi.⁷⁶⁷ Bu şekilde tüm bölükler Anayoldan ve Greçko Sokağı'ndan aniden harekete geçerek düşmanla çatışmaya girdi. Böylece Afon-Eşira Taburu, Gumısta'nın "mermer" sahilinden çevreyolu yakınındaki Tsugurovka eteğine kadar kontrolü ele geçirdi.⁷⁶⁸

Afon-Eşira Taburunu, Vagarş Kosyan komutasındaki 1. Tugay 4. Tabur (Mareşal Bagramyan Ermeni Taburu) takip etti. Tabur çevreyolundan Yukarı Yaştuha'ya çıktı ve mevzi aldı. Taburun görevi, Leçkop mezarlığının doğu kesimine çıkmaktı.⁷⁶⁹

Afon-Eşira Taburunun ilk saldırısına yakın saatlerde komutanlığını N. Dolbaya'nın yaptığı 1. Tugay 5. Tabur (Pitsunda Taburu) Uzaba bölgesinden Gumısta Nehri'ne gelmiş, suyu geçerek Tsugurovka'yı tırmanmış, Yukarı Gumısta

⁷⁶⁵ 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017.

⁷⁶⁶ 1. Tugay 1. Tabur komutan ve askerleri ile röportaj, F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırba ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Sınır ile röportaj. 21 Aralık 2018

⁷⁶⁷ 1. Tugay 1. Taburu komutan ve askerleri ile röportaj, F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırba ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Sınır ile röportaj. 21 Aralık 2018

⁷⁶⁸ 1. Tugay 1. Taburu komutan ve askerleri ile röportaj F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırba ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanları İ. Ceniya ve A. Sınır ile röportaj. 21 Aralık 2018

⁷⁶⁹ 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Eşira Bölüğü Komutanlarından V. Üanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

Köprüsünün yanına inmişti.⁷⁷⁰ Oradan ilerleyen Pitsunda Taburu Leçkop Mezarlığı istikametinde Afon-Eşıra ve Ermeni Taburlarının birleşeceği noktaya saldırdı. Taburun görevi, ecza deposu ve “Kolos” firmı bölgesine çıkmaktı.⁷⁷¹

Bütün Taburlar bir çizgi halinde hat oluşturup beklemeye başladı.

16 Eylül’de Kafkasya’daki Rus Kuvvetlerinin Komutanı General F. Reut acilen Gudauta’ya gitti; yardımcısı General B. Dyukov ise saat 22.00’de Bakan P. Graçev’in Gudauta’ya doğru yola çıktığını bildirdi.

16 Eylül akşamında Zviadistler Poti’ye yaklaştı ve 17 Eylül saat 15.00’e kadar yönetimi kendilerine teslim etme ultimatomu verdi.⁷⁷²

Çatışarak ilerleyen Abhaz Taburları çizgi halinde ana yola paralel Greçko Sokağı (Acadara yolu) ile Gumısta arası bir hat oluşturup durdular.⁷⁷³

⁷⁷⁰ 1. Tugay 5. Tabura bağlı bölük komutan ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile 26 Aralık 2018 tarihinde röportaj

⁷⁷¹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.230-231; A. Ampar, C. Dbar ve D. Gubaz ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj; 1.Tugay 5. Taburuna bağlı Bölük komutan ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile 26 Aralık 2018 tarihlerinde röportaj

⁷⁷² S. Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.74

⁷⁷³ 1. Tugay 5. Taburuna bağlı Bölük komutan ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile 12 Şubat 2017 tarihinde röportaj; A. Ampar, C. Dbar ve D. Gubaz ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj; 1.Tugay 1.Taburu

17 Eylül gecesinde Adler'deki E. Şevardnadze ile P. Graçev'in görüşmesinde, Rusya Savunma Bakanı, iki Askeri Hava Birliği Taburu ve Tugayı'nı yönlendirme, "karşı güçleri ayırma, engelleme, silahsızlandırma ve iki-üç gün içerisinde çatışmayı sonlandırma" önerisinde bulundu.⁷⁷⁴

E. Şevardnadze bu planın Gürcistan'da, "toprakları işgal girişimi" olarak algılabileceğinden reddetti.⁷⁷⁵ Gürcistan Savunma Bakanı G. Karkaraşvili de P. Graçev'in önerisini "müdahale ve işgal"⁷⁷⁶ olarak tanımladı.

17 Eylül akşamında Rusya Savunma Bakanı Gudauta'da V. Ardzınba ile görüştü. RF (Rusya Federasyonu) Dışişleri Bakanı ise 17 Eylül'de Abhaz tarafının girişimlerini kınadı ve 17 Eylül saat 20.00'de saldırılar durdurulmadığı takdirde, "Rusya'nın enerjisi kesmesi dâhil ekonomik önlemler alacağı" uyarısında bulundu.⁷⁷⁷

komutan ve askerleri ile röportaj F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırba ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; Eşra Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017

⁷⁷⁴ S. Jidkov. Küçük İmparatorluğun Meydan Okuması, Maykop-1996, s.323

⁷⁷⁵ V. G. Mityayev. Gürcü-Abhaz Çatışması ve Batı Gürcistan'da İç Savaş//Gürcistan: Kalkınma Sorunları ve Perspektifleri, C.2. Moskova-2002, s.59

⁷⁷⁶ S. Jidkov. Küçük İmparatorluğun Meydan Okuması, Maykop-1996, s.323

⁷⁷⁷ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya'nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum-2008. Cilt-1, s.441

Rusya Yüksek Şurası aynı gün hükümete “Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin kullanılması hariç, çatışan taraflara barışçıl yollarla gerekli girişimde bulunma” önerisiyle beyanat verdi.⁷⁷⁸ Rusya’nın bu tutumu E. Şevardnadze’ye güven telkin etmiş olacak ki, 17 Eylülde Gürcistan’da genel seferberlik ilan etti.⁷⁷⁹

19 Eylül’de E. Şevardnadze Rusya Savunma Bakanı’na telgrafında, çatışmalar bölgesine Rus ayrıcı güçlerin girmesini kabul ettiğini bildirdi.⁷⁸⁰ Fakat bu kez, başlayan sokak çatışmaları şartlarında tarafları ayırmanın Rusya’nın kabul etmeyeceği fazla can kaybına mal olacağı gerekçesiyle red cevabı aldı.⁷⁸¹

19 Eylül’de Afon-Eşıra Taburuna, Leonid Osiya’nın komutanlığını yaptığı yaklaşık 70 kişilik Gudauta Garnizonu Bölüğü askeri de katıldı.⁷⁸²

Tekrar ilerlemeye başlayan Abhaz Birlikleri Sohum girişinde karayolu üzerindeki yüksek binalara ulaştı.⁷⁸³

20 Eylül saat 16.00’da Afon-Eşıra Taburu, L. Osiya komutasındaki Gudauta Askeri Garnizonu Bölüğü ve Garik Şamba’nın küçük Grubu, Sohum girişi karayolu üzerindeki 16 katlı binada bulunan düşman askerlerine karşı hücumla geçti. Çıkan çatışma sonrası düşman Sohum girişindeki 16 katlı binadan püskürtüldü. Aynı günün akşamında ikinci 16 katlı bina da temizlendi.⁷⁸⁴ 16 katlı binaların ilerisindeki 5 katlı bina ve hastane civarında çatışmalar devam etti. O akşam (20 Eylül) 16 katlı bina ve Devlet Hastanesi civarında kaldı.

Gürcü Parlamentosu’nda BDT’na girilmesi gerektiğinin konuşulmaya başlandığı 20 Eylül’de ise Rusya Abhazyaya’ya karşı ekonomik yaptırımlar uygulanacağını ilan etti. 21 Eylül’de ise bunun devamı olarak Rusya-Abhazyaya sınırı kapatıldı.⁷⁸⁵

20 Eylül’e bağlayan gece Şevardnadze, “*Sohum’un kaybı Gürcistan’ın dağılması anlamına gelecektir*” açıklamasında bulundu. Tiflis’te Parlamento Sözcüsü V. Goguadze 20 Eylül’de milletvekillerine, “*BDT’na girmek, ülkeyi kurtarmak için yegâne şanstır*” çağrısını yaptı.

⁷⁷⁸ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazyaya’nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum-2008. Cilt-1, s.441

⁷⁷⁹ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazyaya’nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum-2008. Cilt-1, s.441

⁷⁸⁰ S. Jidkov. Küçük imparatorluğun meydan okuması, Maykop 1996, s.325

⁷⁸¹ A.g.e., s.325

⁷⁸² V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.231

⁷⁸³ 1. Tugay 1. Taburu Komutan ve Askerleri ile Röportaj F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırbua ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanı A. Sınır ile röportaj. 26 Ekim 2016

⁷⁸⁴ 1. Tugay 1. Taburu komutan ve askerleri ile röportaj F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırbua ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanı A. Sınır ile röportaj. 26 Ekim 2016; V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.231

⁷⁸⁵ S. Z. Lakoba, De Facto Abhazyaya vey a Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazyaya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.76

Soçi’de bulunan Şevardnadze’nin temsilcileri A. Kavsadze ve J. Şartava, Rus ve Abhaz temsilcilerle görüştü. Abhazlar yine Gürcü askerlerinin derhal çıkartılması ve silahsızlandırılması konusunu masaya getirdi, fakat Tiflis bu planı reddetti.⁷⁸⁶ Bu arada Moskova, Sohum’a taarruzun durdurulmasını talep etti. Bazı bölgelerde Abhaz Birlikleri aniden birkaç kilometre geri çekildi. Ardınba görüşme ve durumu müzakere etme teklifiyle Şevardnadze ile bağlantıya geçmeye başladı. Fakat Gürcü tarafı, “Gürcü güçlerinin inisiyatifi ele geçirdiğine ve askeri üstünlüğe sahip olduğuna” karar vererek, bu adımı zayıflık göstergesi olarak değerlendirdi.⁷⁸⁷

Abhaz Ordusunun bu tuhaf ve tehlikeli duraksamasının sebebi neydi?

Mart taarruzunun üzücü deneyimini göz önünde bulunduran Abhaz Askeri Komutası, iki aşamadan oluşan ayrıntılı bir Sohum’u kurtarma planı hazırladı. Şimdiye kadar gelinen nokta planın sadece birinci aşamasıydı; ikincisi ise kesinlikle gizli tutuluyordu. Moskova planın ikinci aşamasını tahmin bile etmedi. Tahminen 20 Eylül’e doğru Sohum’a taarruz komutanlığın emriyle gerilemiş, bu da Rus askeri “gözlemcilerde” taarruzun boğulduğu izlenimi oluşturmuştu. Gözlemciler, oluşan durumu Moskova’ya raporlamakta acele etti. Gözlemciler ayrılır ayrılmaz, sadece birkaç kişinin bilgisi dâhilinde olan planın ikinci aşaması uygulamaya konuldu.

⁷⁸⁶ S. Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.76

⁷⁸⁷ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya’nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.76

Sohum'a gerçek taarruz ancak 22 Eylül'den sonra başladı.⁷⁸⁸

Burada, Abhaz Ordusu'nun taarruzunun, Rusya'da Devlet Başkanı ile Parlamento arasında meydana çıkan çekişmenin Rusya'yı iç savaşın eşiğine getirdiği Moskova'daki ciddi siyasi krizle aynı döneme denk geldiği hatırlanmalıdır. 21 Eylül'de, yani Gürcistan tarafından, Rusya'nın Abhazya'daki savaşa müdahalesi talebinde bulunduğu günde, B. Yeltsin № 1400 sayılı "RF Aşamalı Anayasal Reform" kararnamesini imzalamıştı.⁷⁸⁹ Bu anayasal reformu, iki devlet erkinin çekişmesinin oluşturduğu şiddetli siyasi kriz getirmişti.

⁷⁸⁸ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.77

⁷⁸⁹ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya'nın Askeri-Siyasi Tarihi. Soum 2008. Cilt-1, s.445

Sohum taarruzu (16-30 Eylül) Rusya krizi (21 Eylül–4 Ekim) ile denk düştü. Kısaca, Rusya'nın kendi sorunları patlak verince, Yeltsin'in iktidar savaşı verdiği bu kargaşa ortamında, kuşatılmış Sohum'da tam bir felaketle karşı karşıya kalan Şevardnadze geri plana itildi. Kapana kısırılınca daha önce teklifte bulunan Graçev'den yardım istedi. Fakat Rusya Savunma Bakanı daha önemli sorunlarla meşguldü ve tarafları ayırma emrini vermeyi reddetti.

21 Eylül akşam ve 21 Eylül'ü 22'ye bağlayan gece, Abhaz Ordusu'nun Sohum'a saldırısının müteakip evresi başladı.⁷⁹⁰ 21 Eylül akşamı başlayan çatışmalarda büyük kayıplar vererek matbaa binası ve çevresi ele geçirildi.⁷⁹¹

Pitsunda Taburu çatışarak tapografya civarına geldi. Çatışmalar esnasında Pitsunda Taburu'nun Leçkop mezarlığının ilerisinde karargâh olarak seçtiği bir okula bomba düştü ve Bölük komutanlarından Ayba Larik şehit oldu.⁷⁹²

22 Eylül'de Alim Agrba Grubu DOSAAF (Ordu, Hava ve Deniz Kuvvetlerine Gönüllüler Destek Birliği), Morg ve Devlet Hastanesi binasını kurtardı.⁷⁹³ Aynı günün akşamı nöroşirürji kliniği (şimdiki kadın doğum) temizlendi.⁷⁹⁴

Yine 22 Eylül'de, Gürcü Birlikleri Komutası denizyoluyla Sohum'a takviye güç ulaştırma girişiminde bulundu, fakat Abhaz Birlikleri tarafından engellendi. Böylece düşman Sohum'a güç ve mühimmat takviye olanağını kaybetti.

23 Eylülde Afon-Eşıra Taburu'nun 2. Bölüğü ve Alim Agrba komutasındaki Grup çatışmalarla 16 nolu ortaokul binasını kurtardı. Bu arada karayolunun Stariy Pasyolok (eski mahalle) dönüş yönündeki sağ tarafı boyunca hücumu geçen 60 kişilik V. Tüanba komutasındaki Güvenlik Bölüğü, Vianor Aşba komutasındaki "Düşman" Grubu, "Moğol" lakaplı Efendiev komutasındaki "Malış" Grubu ve "Şeratin" Grubu, eski Sohum İlçe Parti Komitesi ve 2. Klinik Binası'nı kurtararak, çatışmalarla inşaat birliğinin 6 nolu yatakhanesine çıktı.⁷⁹⁵

⁷⁹⁰ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.77

⁷⁹¹ Eşıra Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017

⁷⁹² 1. Tugay 5. Taburuna bağlı Bölük komutan ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile 12 Şubat 2017 tarihinde röportaj; A. Ampar, C. Dbar ve D. Gubaz ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj.

⁷⁹³ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.232

⁷⁹⁴ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.232

⁷⁹⁵ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.232; "Gorets" Taburu Komutanı V. Aşba ile röportaj. 2 Şubat 2017; Eşıra Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; 1.Tugay 1.Taburu komutan ve askerleri ile röportaj F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırbua ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1.Tugay 1.Tabur Bölük Komutanı A. Sımr ile röportaj. 26 Ekim 2016

24 Eylül'de Rusya Dışişleri Bakanlığı Abhaz yönetimine çatışmayı sonlandırma ve saldırıyı durdurma çağrısında bulundu.⁷⁹⁶

24 Eylül'ün akşamında Moskova'dan belirli teminatlar alan Z. Gamsahurdia helikopterle Grozni'den Batı Gürcistan'da Senaki'ye geldi.⁷⁹⁷ Senaryolardan birine göre, Gürcistan ile Abhazya arasında *tampon Megrel devletini kurması ve faaliyeti sadece bu bölge çerçevesi ile sınırlanması* durumunda, Rusya askeri ve mali destek sağlayacaktı. Fakat Gamsahurdia Tiflis'e beyaz atla girmeyi ve yeniden Gürcistan'ın başına geçmeyi hayal ediyordu ki, bu Kremlin'in planları ile uyuşmuyordu.⁷⁹⁸ Devlet Başkanı Gamsahurdia'nın geri dönüş haberi Gürcistan'da "şok etkisi" yarattı. Kendisi anında Zugdidi ve Tsalencihi'de mitingler düzenledi. O dönemde Zugdidi'de görülen eski Savunma Bakanı T. Kitovani ile ilgili büyük şüpheler oluştu.⁷⁹⁹ Şevardnadze sıkça ihanetten söz etmeye başladı.

25 Eylül saat 14.00'de Stariy Pasyolok'a (eski mahalle) taarruz başladı. Afon-Eşıra Taburu'nun 1. Bölüğü, Gudauta Askeri Garnizonu ve Münferit Sahil Güvenlik Taburu kuzeyden saldırarak Depo bölgesindeki demiryoluna ulaştı. Stariy Pasyolok'un kurtarılmasına ayrıca "Duşman", "Maliş" ve diğer gruplar da katıldı.⁸⁰⁰

26 Eylül'de Afon-Eşıra Taburunun 1. Bölüğü, Gudauta Askeri Garnizonu ve Münferit Sahil Güvenlik Taburu, Noviy Rayon'daki (yeni şehir) düşmana saldırdı. Bu arada 60 kişilik Çeçen grubuyla gelen Şamil Basayev 20. Ortaokul'a ulaştı.⁸⁰¹ Noviy Rayon'da şiddetli çatışmalar sonucunda kuşatıldıklarını anlayan Gürcü Birlikleri Noviy Rayon ile Mayak arasındaki araziden kaçtılar.

Pitsunda ve Ermeni Taburları, Leçkop Mezarlığı ve Aşağı Yaştuha'dan şiddetli çatışmalarla Tren Garı ve Çoçua Sokağı (şimdiki Dzidzarya Sokağı) bölgesine indiler.⁸⁰²

⁷⁹⁶ V. G.Mityayev. Gürcü-Abhaz çatışması ve Batı Gürcistan'da iç savaş//Gürcistan: kalkınma sorunları ve perspektifleri, C.2. Moskova-2002, s.60

⁷⁹⁷ A.F. Avidzba Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazya'nın Askeri-Siyasi Tarihi. Soum 2008. Cilt-1, s.445

⁷⁹⁸ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.78

⁷⁹⁹ A.g.e., 78

⁸⁰⁰ 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Eşıra Bölüğü Komutanlarından V. Tüanba ile röportaj. 30 Ekim 2016 ve 15 Ocak 2017; 1. Tugay 1. Taburu komutan ve askerleri ile röportaj F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil ve N. Andırbua ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 1. Tugay 1. Tabur Bölük Komutanı A. Smır ile röportaj. 26 Ekim 2016; V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Soum 2010, s.233

⁸⁰¹ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Soum 2010, s.233

⁸⁰² 1. Tugay 5. Taburuna bağlı Bölük komutan ve askerleri G. Gersaliya, R. Gunba ve A. Sımsım ile 12 Şubat 2017 tarihinde röportaj; A. Ampar, C. Dbar ve D. Gubaz ile 28 Ocak 2017 tarihinde röportaj.

2-AŞAĞI GUMISTA KÖPRÜSÜ SALDIRI İSTİKAMETİ

16 Eylül saat 13.00'da Sergey Matosyan komutasındaki 1. Tugay 2. Tabur,⁸⁰³ (Sohum Taburu) karayolu köprüsüne hücum ederek Gumista'nın sol kıyısındaki köprüyü ele geçirdi.

Binbaşı S. Matosyan'ın komutasındaki 1. Bölük, düşmanın ilk savunma hattını geçerek deniz yönünde ilerledi, oradan Uçxoz (tarım enstitüsü) tarafına yöneldi ve mandalina bahçesine mevzilendi.

Karargâh Komutanı Levan Mikaa komutasındaki 2. Bölük, demiryolu boyunca karayolunun sol tarafından 500-600 metre geçerek savunmayı aldı.⁸⁰⁴

2. Taburla birlikte, komutanlığını Zurab Kutelya'nın yaptığı 1. Tugay 3. Tabur'a bağlı komutanlığını N. Otrba'nın yaptığı yaklaşık 60 kişilik 1. Bölük hücum ederek Uçxoz'un (tarım enstitüsü) karşısına mevzilendi.

Vitaliy Darmava komutasındaki Kıyı Güvenliği Taburu, deniz kenarından ilerledi.

⁸⁰³ Sohum Taburunun komutanı Ermeni Sergey Matosyan idi. Ama taburun büyük çoğunluğu Abhaz askerlerinden oluşuyordu.

⁸⁰⁴ 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017

R. Ayudzba komutasındaki 1. Tugay Keşif Bölüğü, karayolu köprüsü ile denizin tam ortasından Gumısta'yı geçerek mevzilendi. Böylece deniz ile tren yolu arasında bir hat oluşturuldu.⁸⁰⁵

Abhaz Birlikleri'nin hareketinden 1 saat sonra Gürcüler'in karşı saldırı hazırlığı başladı. Düşman ana yoldan 3 defa saldırı girişiminde bulundu ama her seferinde geri püskürtüldü.

O gün Aşağı Gumısta Köprüsü bölgesindeki hücum, düşmanın yoğun ateşi ve karşı hücumlarına bağlı olarak durduruldu. Akşam, Gürcülerin 2 Taburu, mevziilerini dolaşmayı ve sahildeki mevziilerine yerleşmeyi başardı.⁸⁰⁶ Düşmanın sahil boyunca ilerlemesini önlemek için 1. Tugay Keşif Bölüğü ile 3. Tabur 1. Bölüğü birlikte düşman mevziilerinin karşısındaki savunmayı ele geçirdi.⁸⁰⁷ 17 Eylül'de, yukarıda belirtilen birlikler Uçxoz (tarım ensitüsü) istikametinde tek bir hat halinde tararruza devam ederek geniş kapsamlı bir saldırı başlattı.

Deniz sahilinden Uçxoz (Tarım Enstitüsü) yönüne 3. Tabura bağlı 1. Bölük saldırdı. Solunda Uçxoz yönünde, 1. Tugay Keşif Bölüğü hücum ediyordu. Daha da solunda 3. Tabur 2. Bölük ve 3. Tabur 3. Bölük ilerliyordu.⁸⁰⁸

Mandalina bahçesinde bulunan 2. Tabur 1. Bölük, karayolunun sol tarafı boyunca saldırıyı yoğunlaştırarak, Uçxoz (Tarım Enstitüsü) deposuna ve karayolu yakınındaki "Pavlov evi" olarak bilinen 5 katlı binaya ulaştı. Burada 2. Tabur'un 1. Bölüğü mevziini aldı. Akşama doğru 2. Tabur'un 2. Bölüğü çatışmalarla ilerleyerek karayolunun sol tarafını temizledi ve ana güçlerle birleşti.⁸⁰⁹

Uçxoz'a (Tarım Enstitüsü) saldırı sırasında, komutanlığını V. Çamagua'nın yaptığı "Bereg-1" Grubu, komutanlığını G. Ketiya'nın yaptığı "Bereg-2" Grubu, komutanlığını D. Avidzba'nın yaptığı "Zamostyan" Bölüğü, komutanlığını M. Bli'nin yaptığı Kabardey Grubu ve G. Yazıçba Grubu yardıma geldiler.⁸¹⁰

⁸⁰⁵ 1. Tugay Özel Keşif Grubu askerleri A. Bjanya, O. Matsxarasvili, M. Kvinadze ve N. Çiçibaya ile 25 Kasım 2017 tarihinde röportaj

⁸⁰⁶ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum-2010, s.234

⁸⁰⁷ 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017; 1. Tugay Özel Keşif Grubu askerleri A. Bjanya, O. Matsxarasvili, M. Kvinadze ve N. Çiçibaya ile 25 Kasım 2017 tarihinde röportaj

⁸⁰⁸ 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017; 1. Tugay Özel Keşif Grubu askerleri A. Bjanya, O. Matsxarasvili, M. Kvinadze ve N. Çiçibaya ile 25 Kasım 2017 tarihinde röportaj

⁸⁰⁹ 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017

⁸¹⁰ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.235

Ertesi gün, 18 Eylül akşamında 2. Taburun iki Bölüğü çatışmalarla Açadara Demiryolu Köprüsü'ne, trafik denetim noktası ve Rustaveli Kavşağı'na çıktı ve düşman karargâhını ele geçirdi.⁸¹¹

Düşman sıkça karşı hücum girişiminde bulunarak, Abhaz mevzilerini her türlü silahla yoğun ateşe tuttu.

20 Eylül'de Stadyum civarındaki evler ve mevziler temizlendi. 22 Eylül'de Noviy İlçesi'ni ele geçirmek için Açadara Demiryolu Köprüsü yakınında saldırı başladı. Demiryolunun ilerisinde Masif denilen yerde de tren istasyonu vardı. Çatışmalarda istasyon bölgesinde sağ ve sol yönündeki evler temizlendi. Masif bölgesindeki çatışmalarda G. Yazıçba şehit düştü.⁸¹² 2. Tabur komutanı S. Matosyan burada yaralandı.⁸¹³

Masif bölgesinin birkaç yüz metre ilerisi Noviy İlçesi idi. Noviy İlçesi girişindeki çok katlı binalarda bulunan keskin nişancılar Masif'e kadar olan alanı görüp, atış yapabiliyorlardı.

Demiryolu istasyonunun arkasından giden yoldan Masif'e varan birlikler Masif'deki yüksek binalara kadar ulaştı fakat büyük kayıplar verdi.⁸¹⁴ Çatışmalar sonucu Masif'deki tüm apartmanlar ve evler tek tek savaşarak düşmandan temizlendi. Çatışmalarda büyük kayıplar yaşayan ve bitkin düşen 2. Tabur üç günlük dinlenmeye gönderildi.⁸¹⁵

Üsteğmen Z. Kutelya komutasındaki 3. Tabur, emrindeki birliklerle birlikte, Mayak bölümündeki mevzilerini 26 Eylül'e kadar tuttu.

26 Eylül'de Noviy İlçesi düşmandan kurtarıldı. Düşman Mayak yönüne kaçtı.

ÜÇÜNCÜ AŞAMA PLANI

KUZEY YÖNÜNDEKİ TEPELERDEN SOHUM'A SALDIRI

Komutanlığını G. Samanba, karargâh komutanlığını R. Djikirba'nın yaptığı 2. Tugay 16 Eylül saat 13.00'de Sohum'un kuzeyinden saldırıya geçti. 2. Tugay'ın görevi, aşağı Kaman, Bgirdü⁸¹⁶, yukarı Yaştuha, Bırtıxa, Gvarda (Guarda), Odişi

⁸¹¹ 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017

⁸¹² 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 9 Aralık 2018

⁸¹³ 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 9 Aralık 2018

⁸¹⁴ 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017

⁸¹⁵ 1. Tugay 2. Tabur Komutan Yardımcısı L. Mikaa ile röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak 2017 ve 13 Kasım 2017

⁸¹⁶ Bgirdü'ye Gürcüler "Tavisupleba" diyorlar. "Bgirdü" denilen yer Yaştuha'nın tam ortasındaki geniş düzlük oluyor.

(Akapa), Pavlovskoe (Gualdza) ve Lindava’da (Çablarkha) bulunan düşman birliklerini imha etmek, akabinde Abhazya başkentinin kurtarılması için ilerlemektir.

Aftandil Gartskia komutasındaki 2. Tugay 1. Tabur ve Aka Ardznba komutasındaki 2. Tugay 2. Tabur Şrom’dan saldırıya geçerek 16 Eylül saat 14.00’de aşağı Kaman’ı kurtardı.⁸¹⁷ 1. Tabur oraya mevzilenirken, 2. Tabur ise Birtsa yönünde hücumu devam etti.⁸¹⁸

16 Eylül’de Fata Dbar komutasındaki 3. Tabur aşağı Kaman’dan doğrudan karayolu üzerinden Swan Kulesi’ne çıktı ve saldırıya hazırlandı. Düşman Swan Kulesi’ne 200 metre mesafede mevzilendi.⁸¹⁹

16 Eylül’de Aka Ardznba komutasındaki 2. Tabur ve taburun emrine verilen “Tişina” Keşif Grubu beraber hareket ederek Birtsa’nın yarısını düşmandan temizledi. 17 Eylül’de kalan kısmı da ele geçirilerek Birtsa’nın tamamı düşmandan kurtarıldı.

16 Eylül’de 2. Tugay’a bağlı Losik Tsugba komutasındaki 1. Dağ Piyade Bölüğü, Adık Otirba komutasındaki 1. Tugay’ın Münferit Bölüğü ve Z. Abgadjava komutasındaki 1. Taburun 3. Bölüğü birlikte Odişi (Akapa) ve yukarı Lindava’yı (Çablarkha); 17 Eylül’de ise Lekuhona ve yukarı Kialaşür’u kurtardı.⁸²⁰

Gvarda’yı (Guarda), ele geçirme görevini V. Tarnava komutasındaki 2. Tugaya bağlı 5. Tabur ve G. Marganya komutasındaki 2. Tugay’ın Özel Keşif Bölüğü üstlendi.⁸²¹

⁸¹⁷ 2. Tugay 2. Tabur Komutanı ve “Şeratın” Grubu komutanlarından R. Amıçba ile röportaj. 31 Ocak 2017; “Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; “Okaliptus” grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁸¹⁸ 2. Tugay 2. Tabur Komutanı ve “Şeratın” Grubu komutanlarından R. Amıçba ile röportaj. 31 Ocak 2017; “Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; “Okaliptus” grubu ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı A. Gartskia ile röportaj 24 Ocak 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁸¹⁹ 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay 3. Tabur askeri Z. Kaçuba ile röportaj 6 Haziran 2017

⁸²⁰ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s-237; 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü Komutanı L. Tsugba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 5 Şubat 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁸²¹ 2. Tugay 5. Tabur Komutanı V. Tamava ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay 5. Tabur 1. Bölük Komutanı V. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; “Bergut” grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017

16 Eylül gecesi saat 03.00'de Şrom Dağı eteğinden Bırtıxa ile Gvarda (Guarda) arasındaki vadiye kadar mayın tarlası temizlendi.⁸²² Ardından birlikler sabah 10 civarında Gvarda'yı (Guarda) ele geçirdi.⁸²³

18 Eylül'de Rauf Djikirba komutasındaki 4. Tabur, Sergey Arşba komutasındaki "Gorets" Taburu ve 5. Tabura bağlı S. Psardya komutasındaki bir bölük aşağı Lina-va'yı kurtardı.⁸²⁴ Görev sırasında 4. Tabur Komutanı Rauf Djikirba ve 4. Tabur Komiseri Mirod Gojba şehit düştü. Zor durumu göz önünde bulundurularak Taburun yardımına C. Çirikbaya komutasındaki Gagra Taburu gönderildi.⁸²⁵

18 Eylül'de Şrom-Sohum karayolu üzerindeki Bgırdü (Yaştuha'nın tam ortasındaki geniş düzlük) yerleşkesine Fata Dbar komutasındaki 3. Tabur ile onlara destek veren A. Harazy ve A. Aşuba'nın komutasındaki "Graza" Grubu saldırı gerçekleştirdi. Çatışmada 3. Tabur komutanının emriyle 04 nolu tank ileri sürüldü. Düşmanın bombalı saldırısı ile vurulan tankın tüm mürettebatı da yandı. Devam eden çatışmalarda yaklaşık yarım saat sonra Tabur Karargâhı Komutanı Daur Mikvarbya, Tabur Komiseri Rauf Dasanya şehit oldu ve Tabur komutanı Fata Dbar yaralandı.⁸²⁶ 3. Tabur ve "Graza" Grubu düşman birlikleri ile yoğun çatışmalara girmek zorunda kaldı. "Graza" Grubu Tank destekli düşman askerleri tarafından çembere alındı, ancak yoğun çatışmalar sonucu bölgeden çıkararak Swan Kulesi'nin olduğu yere çekilebildi.⁸²⁷

Bgırdü ve yukarı Yaştuha bölgelerine askeri destek amacıyla, 18 Eylül akşamına yakın saatlerde, Gagra Garnizonu'na bağlı bölüklerden biri olan Timur Janaa'nın başında olduğu Birinci İnternasyonel Dağlılar Bölüğü gönderildi.⁸²⁸ 19 Eylül'de ise yine Gagra Garnizonu'na bağlı bölüklerden biri olan Valeri Çixinceriya komutasın-

⁸²² "Bergut" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017

⁸²³ "Bergut" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 2. Tugay 5. Tabur Komutanı V. Tarnava ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay 5. Tabur 1. Bölük Komutanı V. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017

⁸²⁴ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohüm 2010, s.238

⁸²⁵ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁸²⁶ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohüm-2010, s-238; 2. Tugay 3. Tabur komutan ve askerleri A. Ajiba, Zurap Gunba, Pavel Matua ve Lutik Axiba ile 23 Aralık 2018 tarihinde röportaj

⁸²⁷ "Graza" grubu askeri T. Aşuba ile röportaj. 22 Aralık 2017; "Graza" grubu askeri B. Aşuba ile röportaj. 28 Temmuz 2017

⁸²⁸ 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; Şamil Taburu Komutan Yardımcısı, Birinci İnternasyonel Dağlılar Bölüğü komutanı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017

daki Gagra Yedek Bölüğü gönderildi.⁸²⁹

20 Eylülde Gagra Garnizonu'na bağlı tüm Bölükler, 1. Tabur, 3. Tabur ve "Graza" Grubu Şrom-Sohum karayolunun sağ tarafına hücum etti. Saldırı başarılı oldu. Birlikler Bgirdü ve yukarı Yaştuha'yı kurtardı, çatışmalarla Sohum Yatılı Okulu'nun girişine ulaşıldı.

Aynı saldırı esnasında 20 Eylül öğleden sonra Svan Kulesi'nin solundaki tepe yönüne doğru ilerleyen V. Çixinceriya komutasındaki Gagra Garnizonu'na bağlı Yedek Bölüğün ön hattı tepede düşman ateşine yakalandı, ölen ve yaralananlar oldu. Yaralananlar içinde Türkiyeli ve Suriyeli gönüllü savaşçılar da vardı.⁸³⁰ Bir müddet sonra Bölük Komutanı V. Çixinceriya da aynı yerde şehit düştü. Ertesi gün bölüğün askerleri çevredeki diğer birliklere katılıp Sohum Taarruzu'na devam etti.

20 Eylül'de Gürcüler Gvarda'yı (Guarda) geri almak için saldırı düzenledi, şiddetli çatışmalar yaşandı. Abhazlar henüz karayolu ile Gvarda'ya (Guarda) çıkma imkânı elde edememişti. Gvarda'yı (Guarda) tutan Abhaz askerlerine destek için gönderilen Enver Nanba komutasındaki bölük dağın batı tarafından halatlarla Gvarda'ya çıktı.⁸³¹ Takviyenin gelmesi ile düşman püskürtüldü. Gvarda'da (Guarda) düşmanın tamamıyla püskürtülmesinin ardından dağa karayolu üzerinden çıkma olanağı oluştu. Yakın çevredeki yerleşkeler, özellikle Abjakua'nın kontrol edilmesini sağlayan Gvarda (Guarda) Dağı stratejik öneme sahipti.

21 Eylül'de Aka Ardznba komutasındaki 2. Tabur Bırtıxa Dağı'ndan hareket ederek Sohum televizyon kulesine (Feniklör - rakım 160) yaklaştı.⁸³²

23 Eylül'de Gvarda'da (Guarda) Keşif Bölüğü, düşmanın Keşif-Sabotaj grubunun kanyona sızdığını fark etti ve çatışmaya girmek zorunda kaldı.⁸³³

23 Eylül'de 3. Tabur Sohum Hayvanat Bahçesi'nin kuzeyine yaklaştı.

⁸²⁹ 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; Şamil Taburu Komutan Yardımcısı, Birinci İntemasyonel Dağlılar Bölüğü komutanı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; "Graza" grubu komutanı A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016

⁸³⁰ Gagra Yedek Bölüğü askeri Ö. Çüşişa ile röportaj. 26 Kasım 2016; Gagra Yedek Bölüğü askeri E. Kut arba ile röportaj. 22 Ocak 2017 ve 10 Kasım 2017; Gagra Yedek Bölüğü askeri S. Çuğipa ile röportaj. 25 Mayıs 2017

⁸³¹ "Bergut" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017

⁸³² AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3; 2. Tugay 1. Tabur Komutan Yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁸³³ V.M. Paçulya. Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010, s.239

2. Tabur Sohum Televizyon Kulesi'ni almadan önce 120 Nolu Tepe'yi ele geçirdi.⁸³⁴ 23 Eylül akşamı saat 20.00'de Aka Ardzmba komutasındaki 2. Tabur Sohum Televizyon Kulesi'ne (Feniklör) saldırı başlattı.

25 Eylül'de Abhaz Birlikleri Sohum Televizyon Kulesi'ni ele geçirdi. 2. Tabur bünyesindeki “Şeratın” Grubu, Sohum Televizyon Kulesi bölgesinin alınmasında önemli rol oynadı.⁸³⁵ İlk çıkan “Şeratın” Grubu'nun hemen ardından “Durıps”, “Alen”, ve “Kulanırxua” Grupları da Televizyon Kulesi bölgesine girdi.

26 Eylül'de 3. Tabur Sohum Hayvanat Bahçesi'ni dolaşarak, Barataşvili Demiryolu Köprüsü'nün karşısındaki mevzileri aldı.

Düşman Abhazlar'ı geri püskürtmek için 27 Eylül'e kadar sürekli Sohum Feniklörü'ne ateş açtı.

Böylece Gumısta Cephesi Birlikleri düşmanın şiddetli direnişini aşarak derinliğine savunmasını kırmış ve Gürcü birliklerini kuşatmıştı.

Abhazya'nın işgalci yönetimi son ana kadar, E. Şevardnadze'nin BM ve NATO tarafından gelecek askeri destek sözüne inandı. Sohum'un kurtuluşu sırasında orada bulunan BM Askeri Heyet Başkanı General D. Hvidigard savaş sonrası gözlemlerini şöyle aktardı:

*“Gürcü hükümeti üyeleri, Sohum'un düşmesinden önce deniz sahilinde toplanmış ve dürbünle ufku gözetlemeye başlamıştı. Neler olup bittiği sorusuna heyecanlı, ‘Sohum’a 5 bin kişilik NATO çıkarma birliğinin inmesi gerektiği’ cevabını verdiler.”*⁸³⁶

SOHUM'DAKİ DÜŞMAN BİRLİKLERİNE SON DARBENİN İNDİRİLMESİ

Şehrin kurtarılmasından iki gün önce düşman tarafından, ‘Sohum’un alınmasının imkânsız olduğunu’ iddia eden broşürler dağıtıldı ve Abhaz askerlerine silahları teslim ederek, cephelerden kaçma çağrısı yapıldı.

26 Eylül akşamında Abhaz Ordusu'nun kararlı saldırısı başladı. “Sohum Müca-

⁸³⁴ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

⁸³⁵ 2. Tugay 2. Tabur Komutanı ve “Şeratın” Grubu komutanlarından R. Amıçba ile röportaj. 31 Ocak 2017; “Şeratın” Grubu askerleri B. Cincia ve G. Sangulya ile 5 Şubat 2017 tarihinde röportaj; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Şeratın Grubu komutanlarından G. İnaşba ile röportaj. 4 Aralık 2018

⁸³⁶ S.Z. Lakoba, De Facto Abhazyaya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazyaya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.75-76

delesinin” sonucu neredeyse belirlenmişti. Fakat Gürcü radyosu “Sohum’da her şeyin yolunda olduğu, Abhazlar’ın saldırısının durdurulduğu, yenilen ordu kalıntıları’nın temizlenmekte olduğu” haberleri vermeye devam ediyordu.⁸³⁷

Gürcü Parlamentosu tatildaydı, fakat 27 Eylül’de milletvekilleri toplandı ve Gürcistan’ın BDT’ye girmesi ile ilgili, acil, olağanüstü oturum talebinde bulundu. Bu dönemde Sohum’un kaderi belirlenmişti.

Merkez stad ve merkez çarşı tarafından şehir merkezine 1. Tugay Birlikleri saldırdı. Kuzeyden 2. Tugay Birlikleri şehir merkezine doğru indi. Bu arada Hükümet Evi yönünde 1. ve 2. Tugay’ın diğer birlikleri de ilerlemekteydi.⁸³⁸

27 Eylül’de 2. Tugay Münferit Keşif bölüğü Abjaku’a indi, oradan da Sinop bölgesine çıktı.

27 Eylül’de, Sohum’daki Hükümet Binası’na hücum sırasında, Rusya Dışişleri

⁸³⁷ A. Argun. Abhazya: Cennette Cehennem, Sohum-1994, s.412

⁸³⁸ 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; Temmuz taarruzunda Gumısta Cephesi ile 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay M. Kilba ile röportaj. 6 Kasım 2016

Bakanlığı yine Abhazya yönetimine saldırıyı durdurma çağrısında bulundu. Moskova ayrıca siyasi çözüme ulaşmak amacıyla arabuluculuğa devam etmeye hazır olduğunu bildirdi.⁸³⁹ Abhazya Dışişleri Bakanlığı'nın 27 Eylül'deki yanıtında, Gürcü tarafının şehirden birliklerini çıkartmayı reddetmesine bağlı olarak Abhaz Ordusu'nun Sohum'u kurtarma operasyonuna devam etmek zorunda olduğu belirtildi.⁸⁴⁰

Abhazya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Açıklaması'nda şu ifadeler yer aldı: *“Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetler Komutanlığı, anlamsız kan dökülmesini önlemek amacıyla, Gürcü tarafına Soçi Antlaşması uyarınca Sohum'dan birliklerini geri çekmesi çağrısını bir kez daha tekrarladı. Bu amaçla, Gürcü Askeri Birliklerine Sohum'un güneydoğu kısmından güvenli bir koridor açıldı. Bununla birlikte Gürcistan tarafının kenti terk etmeyi red etmesi kararına bağlı olarak, Abhaz Silahlı Kuvvetler Komutanlığı Abhazya'nın başkentini kurtarma operasyonlarını hızlandırdı.”*⁸⁴¹

⁸³⁹ V.G. Mityayev. Gürcü-Abhaz Çatışması ve Batı Gürcistan'da İç Savaş//Gürcistan: Kalkınma Sorunları ve Perspektifleri, C.2. Moskova-2002, s.60

⁸⁴⁰ “Abhazya Cumhuriyeti”, № 43, 30 Eylül 1993

⁸⁴¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi. Fon 1, Liste 1, Dosya 3

Saat 13.30'da Abhazya Yüksek Şurası Bakanlar Kurulu Binası yanında şiddetli çatışmalar çıktı. İki saat sonra bina kurtarıldı ve üzerine Abhazya bayrağı çekildi.

Bakanlar Kurulu Binası'na ilk zafer bayrağını saat 15.30'da Kabardey Grubu askeri Aslan Abaev çekti. Abhaz Birlikleri Sohum Operasyonu sırasında düşmanın 12-15 bin askerinden oluşan kolordusunu bozguna uğratarken, çok sayıda muharebe aracı, tank, BMP, ağır silah, v.b. askeri malzemeyi de ele geçirdi.

S. Lakoba'nın anlatımına göre E. Şevardnadze'nin "kaçması" ise şöyle gelişti: *"Rusya yönetiminin isteği üzerine Abhaz Ordusu 27 Eylül'de iki saatliğine çatışmayı ve Sohum'daki hareketliliği durdurdu. Moskova, Batı devletleri liderlerinin üst üste gelen istekleri, SSCB eski Dışişleri Bakanı'nın kaderinde aktif rol oynadı. İki saatlik sessizlik süresinde Gürcistan lideri "Rus çıkarma birlikleri tarafından, ağır yaralı albay görüntüsüyle Sohum Askeri Sanatoryumu'na tahliye edildi, daha sonra Batum'daki Rus askeri üssüne, oradan da Tiflis'e gönderildi."*⁸⁴²

Sohum merkezin kurtarılmasının ardından Batı Cephesi Birlikleri, Doğu Cephesinin savunma hattı oluşturduğu Kudrı yönünde ilerlemeye başladı.27-28 Eylül'de

⁸⁴² S.Z. Lakoba, De Facto Abhazya veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001, s.79-80

Арестованное грузинское правительство выводят из здания Совмина. Сухум, 27 сентября 1993 г.

Abhazya'nın başkenti Sohum'u kurtaran Batı Cephesi Kuvvetleri'nin baskısıyla Sohum'un doğusunda kalan düşman birlikleri Gulrıpş tarafında Kudrı üzerinden karayolu ve demiryolu köprülerini koruyan Doğu Cephesi Birlikleri'ne umutsuzca saldırılarda bulundu. Bu saldırılar da başarıyla püskürtüldü.

28 Eylül'de Doğu Cephesi Birlikleri'nin savunduğu koridorun Daça kısmına düşman birlikleri tekrar saldırıya geçti. Yoğun çatışmalarda düşman birlikleri ağır kayıplar verdi.⁸⁴³

28 Eylül'de 3000 Gürcü askeri Oçamçıra üzerinden Abhazların Doğu Cephesi'nde 3. Alay'ın olduğu yere saldırı düzenledi.⁸⁴⁴ Saldırı sonucu Katsihable denilen 119 Nolu Tepe Gürcüler tarafından ele geçirildi. Aynı gece Pakuaş'a da saldırı düzenleyen Gürcü Birlikleri 29 Eylül sabahı saat 08.00'de püskürtüldü. 3. Alay eski

⁸⁴³ 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kışmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı T. Nadaraya ile röportaj. 23 Mayıs 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

⁸⁴⁴ Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohum 2014

Встреча Гумистинского и Восточного фронтов на Кодорском мосту. 27 сентября 1993 г.

mevzilerine tekrar konuşlandı.⁸⁴⁵

Olayların olumsuz gelişmesi yüzünden Gürcüler Aldzga Nehri civarına mevzilenildi. Planları Tkurçal'dan denize kadar yeni bir cephe hattı oluşturmaktı. Ancak bu plan hayata geçirilemedi.⁸⁴⁶

29 Eylül'de Sohum'dan Kudrı yönüne ilerlemekte olan Batı Cephesi Birlikleri Maçarka bölgesine ulaştı.

Doğu Cephesi Birlikleri Kudrı Köprüsü'nü tuttuğu için Gürcü Birlikleri orayı geçemedi. Sohum tarafından Batı Cephesi Birlikleri ilerledikçe de Gürcü Birlikleri Maçarka'da sıkıştı. Havalimanı'ndan kaçabilenler kaçtı. Kalan asker ve siviller Maçarka Köprüsü'nün solundan Tzabal yolu yönüne, dağlara doğru kaçtı.⁸⁴⁷

Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Gulrış İlçesi istikametindeki taarruzunu geliştirmeye devam etti.

⁸⁴⁵ Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar B. Dzapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Dzapua. Sohum 2014

⁸⁴⁶ Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressam B. Dzapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; Doğu Cephesi" isimli Dokümanter film. B. Dzapua. Sohum -2014

⁸⁴⁷ 2. Tuğay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tuğay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 1. Tuğay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017

29 Eylül'de Batı Cephesi Birlikleri düşmanı takip ederek çatışmalarla Sohum Havalimanı'nı (Babuşera yerleşkesi) ve Gulrıps yerleşkelerini kurtardı ve Kudrı Nehri'ne çıktı. 29 Eylül 1993 saat 12.15'de Batı Cephesi'nin Keşif Grubu ile Doğu Cephesi Birlikleri Kudrı Köprüsü'nde birleşti.⁸⁴⁸ Burada bulunan düşman birlikleri kısmen muharebe aracı ve silahları bırakarak, Lata yönünde dağlara kaçtı.

Vladimirovka, Dranda tarafları ve Lata yönüne kaçan düşman birliklerini temizleme ve takip için Batı Cephesi'ne bağlı 2. Tugay Birlikleri görevlendirildi. Batı Cephesi'ne bağlı 1. Tugay Birlikleri ise Doğu Cephesi Birlikleri ile beraber Oçamçıra ve Gal yönüne ilerledi.⁸⁴⁹

İki cephenin birleşen kuvvetleri 29 ve 30 Eylül boyunca Doğu Abhazya'da bulunan düşman birliklerini bozguna uğratarak, hızla Oçamçıra ve Gal yönüne ilerlemeye devam etti.⁸⁵⁰

30 Eylül saat 8.30'da birkaç topçu atışından sonra Doğu Cephesi Birlikleri Oçamçıra tarafından; Batı Cephesi'ne bağlı 1. Tugay Birlikleri ise Mirkula tarafından saldırıya geçti. Peşisıra Oçamçıra'ya girildi ve düşman kaçtı. Oçamçıra'nın alınmasından sonra düşman Ohurey yakınlarında küçük bir direniş gösterdi ama çabuk püskürtüldü.

Abhaz Birlikleri Gal yönüne ilerlemeye devam etti. Gal'e gelindiğinde ilçeye giren askeri komuta, yerli yönetime, kan dökülmesini önlemek için AC SK Birliklerinin Gürcistan sınırına geçmesine izin verilmesi önerisinde bulundu. Yerli yönetime karar vermesi için 4 saat süre tanındı.

Verilen dört saatin bitiminde yanıt gelmedi ve Abhaz Birlikleri boşalmış Gal şehrine girdi. Taarruza devam eden Abhaz Ordusu akşam saat 20.00 sularında Gür-

⁸⁴⁸ 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017

⁸⁴⁹ 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

⁸⁵⁰ 1. Alay Komutanı General V. Anua ile röportaj. 8 Şubat 2017; Doğu Cephesi Komutanı ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General M. Kişmariya ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 4 Şubat 2017; 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül taarruzunda 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017; 1. Tugay Karargâh Komutanı General Z. Nanba ile röportaj. 12 Ekim 2016 ve 11 Kasım 2017; Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihiçi Yazar D. Butba ile röportaj. 13 Ekim 2016 ve 12 Kasım 2017; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar ve Ressay B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017.

cistan sınırına ulaştı ve Abhazya bayrağını İngur Köprüsü'nün direğine çekti. 413 gün devam eden ve Abhazya halkına büyük felaketler yaşatan savaş zaferle sonuçlandı.

Sohum'un ve ülkenin işgal altındaki bölgelerinin kurtarılması için yapılan Eylül taarruzunda 241 kahraman şehit düştü.

GÜRCİSTAN'IN GÜRCÜ-ABHAZ SAVAŞINDA NÜKLEER SİLAH KULLANIMINI PLANLAMASINA İLİŞKİN BELGE

“Savaş sürecinde 1992 yılının Aralık ortasında, Oçamçıra İlçesi 'nde Abhaz Ordusu lehine durum oluştu. Güç ve araç üstünlüğü Gürcü tarafında olmasına rağmen Abhazya 'daki asker ve milislerin gayreti sayesinde Oçamçıra'nın kurtarılması ile Tamaş'tan Açuvara 'ya kadar Sohum-Tiflis anayolunu kapatma tehlikesi oluştu. Yolun bu kesiminin ve Oçamçıra'nın kaybedilmesi durumunda, Gürcü birlikleri cephe ile cephe gerisi arasındaki iletişimi ve birliklerine mühimmat, araç, yiyecek ve asker takviye olanağını kaybedecekti.

Önemli yolu kaybetmemek için 24. Tugay Komutanı (Tugay Komutanı Albay Vaşakidze, hâlihazırda Gürcistan Savunma Bakanlığı Genelkurmay yardımcıısı) Abhazya kuvvetlerini ve tüm Oçamçıra İlçesi halkını katletme planı hazırladı. Söz konusu plan ile 26 Aralık 1992 sabahında Abhaz birliklerinin savunma bölgelerindeki asker ve ateş noktalarına (hedefler № 100-133), ayrıca düşmanın bulunmadığı yerleşkelere: Mirkula-hedef 110, tepe 150.2 - hedef 131, Toumuş - hedef 132, Akhıvaa - hedef 116, Atara - hedef 133, Cigerda güneyi - hedef 113 nükleer silahlarla saldırı öngörülmüştü.

En fazla nükleer saldırı Meore-Ohurey bölgesini, kot 40,6, Baslahuba'yı savunan tabura, hedefler 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106 planlanmış; ayrıca aynı tabura iki güçlü hava saldırısı planlanmıştı. Cephede bu tabura karşı, 455 kişilik tabur, 11 tank, 1 BMP ile taarruz edildi.

Saldırı taburuna belirlenen görev: nükleer saldırı ve hava saldırı sonuçlarından istifade ederek düşman savunmasının geçilmesi ve gün bitiminde batıdan dolaşarak sağ kanattaki taburla Tkuaşçal şehrinin ele geçirilmesi.

Sağ kanattaki tabur 150 kişi, 9 tank, 3 BMP ile hedef 121, hedef 122 nükleer saldırı sonuçlarını kullanarak güneyden saldırıyla ve soldaki taburla etkileşimle Tkuaşçal şehrini ele geçirecekti.

Tugayın kalan 4 taburunun görevi: Topçu atışları, hava saldırısı, nükleer saldırı sonuçları ile sağ kanattaki taburların başarısından istifade ederek direnen düşmanı yok edecek ve Tkuaşçal-Dğamş yerleşkesi sınırına çıkacaktı.

Soldan, tugayın sol kanadını korumakla görevli tabur saldıracaktı.

Tugayın saldırısında toplam 6 tabur ve yedek tabur yer aldı. Tugay karargâhı Oçamçıra 'nın güney kesiminde bulunmaktaydı.

Topçu birlikleri İlori yerleşkesi, Oçamçıra merkezi ve Oçamura 'nın batısındaki balıkçı köyü bölgesindeki ateş mevzilerine yerleşti. Nükleer silahların uygulanmasında topçu sistemlerinin (152 mm otomatik obüslerin) kullanılması öngörülmüştü.

Plan 24 Aralık 1992'de 2. Kolordu Komutanı, Gürcistan eski Savunma Bakanı Yardımcısı Tümgeneral P. Datuaşvili tarafından onaylandı.

Saldırı 26 Aralık 1992 'de sabah 06.00 'da şiddetli topçu ve hava birliğinin üç ateş saldırısı ile başladı, fakat uygulanan taktik manevrası sayesinde Abhaz birlikleri küçük kayıplarla Gürcü birliklerinin ateşi altından çıkartıldı.

Saldırıya geçen 24. Tugay sert direnişle karşılaştı ve ciddi kayıplarla mevzilerine geri çekildi. Saldırı sonucu asker ve araç kayıplarına bağlı olarak iki taraf mevzi savaşına geçti.

24. Tugay Planı, Gürcistan Ordusu 'nun, savunmadaki Abhaz birlikleri ve Oçamçıra İlçesi halkını nükleer silahla katletmeye hazır olduğunu göstermektedir. Düşman neden nükleer silah kullanmadı? Bu soruya Gürcistan hükümeti ve uygulayıcılar yanıt verecektir.

SONUÇ:

- 1. Gürcistan nükleer silah bulunduruyor.*
- 2. Plan bir kez daha Abhazya 'da yaşayan gayri Gürcü halka "sevgiyi" gösteriyor.*
- 3. Nükleer silahın kullanılması Çernobil 'den daha büyük felâketle sonuçlanabilirdi.*

*AC Genel Karargâh Komutanı
Tümgeneral S. P. Dbar
tarafından hazırlanmıştır.*

1995⁸⁵¹

⁸⁵¹ B.R. Djapua. Doğu Cephesi. 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi. Sohum 2018, s.46-47

5. BÖLÜM

SAVAŞTA TÜRKİYE DİASPORASI

SAVAŞ ÖNCESİ FAALİYETLER

1989 yılı içerisinde Abhazyaya diaspora ilişkilerini daha düzenli hale getirmek için Abhazyalı bazı vatanseverlerin öncülüğünde “Gönüllü Demografya Fonu” adı verilen bir sivil toplum örgütü kuruldu.⁸⁵² İlk olarak başkanlığa Rajden Xikuaba, sonra Givi Dopua getirildi.⁸⁵³ Bu fon üzerinden yapılan çalışmalar sayesinde diaspora ile çeşitli bağlar kurulup, organizasyonlar yapılmaya başlandı.

1989 yılı Mayıs’ında Ankara Kuzey Kafkas Kültür Derneği’nce “göç” ün 125. yılını anma etkinlikleri tertip edildi. Ankara Kuzey Kafkas Kültür Derneği’nin düzenlediği etkinliğe Amerika diasporasından Yahya Kazan da katıldı. Yahya Kazan Türkiye’deki etkinlik programı öncesi Abhazyaya’da bazı görüşmelerde bulunmuştu. Kendisi Türkiye’ye geldiğinde anma etkinliğinin haricinde Abhazyaya’daki siyasi gelişmeler hakkında bilgilendirme toplantısı tertip etti.

Toplantıda, önce Yahya Kazan Abhazyaya’daki siyasi gelişmeler hakkında bir sunum yaptı. Ardından değerlendirmeye geçildi. Toplantının sonunda katılanların aldığı ortak karar ile Abhazyaya’daki gelişmelerin ışığında diasporayı organize edecek bir kuruluşun olması gerektiğine karar verildi. Ankara’daki toplantıda konu ile ilgili bir yürütme komitesi kuruldu, çalışmalara başlandı.⁸⁵⁴

Devam eden süreçte, diaspora mensuplarının yaşadıkları ülkelerde hem politika belirleme safhasına katılmaları, hem de belirlenen politikaların uygulanmasında daha organize olmaları ile ilgili bir takım toplantılar düzenlendi.⁸⁵⁵ Sonrasındaki dönemde konu ile ilgili bir ilerleme kaydedilemedi ve proje rafa kaldırıldı.⁸⁵⁶

⁸⁵² Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, “Aydırlara” Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; “Aydırlara” üyesi, “Gönüllü Demografya Fonu” üyesi, Geriye Dönüş Bakanlığı eski Başkanı G. Dopua ile röportaj. 20 Ekim 2016 ve 7 Haziran 2017

⁸⁵³ Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, “Aydırlara” Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018

⁸⁵⁴ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile soru cevap. 30 Temmuz 2018

⁸⁵⁵ Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı Başkanı Muhittin Ageçe ile röportaj. 30 Eylül 2017

⁸⁵⁶ Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı Başkanı Muhittin Ageçe ile röportaj. 30 Eylül 2017

1989 Ekim’inde Türkiye diasporasından Hürriyet gazetesi ekonomi editörü Sezai Papa Abhazy’a ziyarette bulundu. “Aydınlara” yöneticileri ve V. Ardınba ile görüşmelerde bulunan S. Papa Abhazy’da kalmaya karar verdi. Sonraki dönemde V. Ardınba’nın görevlendirmesiyle “Enformasyon ve Dış İşleri Merkezinde” çalışmaya başladı.⁸⁵⁷

Abhazy’ya kesin dönüş yapmak ve orada yaşamak için diasporadan ilk insanlar gelmeye başladı. Cezmi Kucba, Solmaz Kucba, Akın Kucba, Nail Cergenya bunların öncüleriydi. Bu isimleri 1989 ile 1992 zaman aralığında Esef Hapat, Bahtiyar Kopsirgen, Coşkun Cergenya ve Sacit Duma takip etti.

ADAPAZARI İLE SOHUM BELEDİYELERİNİN YAKINLAŞMA SÜRECİ

1988 yılının sonunda Türkiye’ye S.S.C.B’den resmi bir görev nedeniyle gelen Ziraat Mühendisi Jora Hötüş için Adapazarı’nda Şehir Klübünde bir toplantı düzenlendi. Toplantıda katılımcılar arasında bulunan o dönem Adapazarı Belediyesinde meclis üyeliği görevini yürüten Ziya Serbes Belediyeler arasında kardeşlik anlaşmalarının yapılabileceğinden bahsederek konuyu ilk olarak gündeme getirdi.⁸⁵⁸ Toplantıda bulunan isimlerden Özgür Argun bu teklifi önemseyerek gerekli notları aldı.

Sonraki dönemde farklı tarihlerde Abhazy’dan Türkiye’ye gelip Abhaz diasporası ile temaslarda bulunan Fenyay Ayüdz-pha, Anzor Mukba, Yura Argun v.d. Abhaz aktivistlerin Sakarya’da gerçekleştirdikleri görüşmeler esnasında Sohum ve Adapazarı şehirlerinin kardeş şehir ilan edilmesi konusu tekrar gündeme getirildi.⁸⁵⁹ Toplantılarda yer alan Oral Abınba ve Engin Taskuaçipa da konu ile ilgili temaslarda bulundular.⁸⁶⁰

1989 yılında gerçekleşen yerel seçimler ile birlikte Adapazarı Belediyesi’nde yönetim değişikliğine gidildi ve Ünal Ozan Belediye Başkanlığına seçildi. Adapazarı Belediyesinde etkin bir konum ve görevle Özgür Argun’da göreve başladı. Ziya Serbes’in Belediyeler arası yakınlaşma süreci ile ilgili düşüncesini olgunlaştırmak için Özgür Argun gerekli temaları Belediye’de başlattı.⁸⁶¹ Adapazarı Belediye Başkanı Ünal Ozan’ın konuya sıcak yaklaşması ve ilk resmi temaların başlaması için gerekli talimatı vermesi üzerine iki şehrin yakınlaşma süreci resmi olarak başladı.⁸⁶²

⁸⁵⁷ Kafkas Abhazy Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017

⁸⁵⁸ Ö. Argun ile röportaj. 28 Mart 2017, 30 Ağustos 2018

⁸⁵⁹ Sakarya Abhaz Derneği Başkanı O. Abınba ile röportaj. 26 Eylül 2017

⁸⁶⁰ Sakarya Abhaz Derneği Başkanı O. Abınba ile röportaj. 26 Eylül 2017

⁸⁶¹ Ö. Argun ile röportaj. 28 Mart 2017, 30 Ağustos 2018

⁸⁶² Ö. Argun ile röportaj. 28 Mart 2017, 30 Ağustos 2018

Fotoğraf: Özgür Argun Arşivi.

Adapazarı Belediyesini temsilen başlarında Belediye Başkanı Ünal Ozan'ın bulunduğu SHP, ANAP ve DYP'den oluşan Belediye Meclis Üyeleri, Belediye Başkan Yardımcısı, Özel Kalem Müdürü ve Abhaz diasporasına mensup isimlerin olduğu heyet 26 Mayıs 1990 tarihinde Abhazya'nın başkenti Sohum'a gitmek için yola çıktı.⁸⁶³ 28 Mayıs 1990'da Sovyetler Birliği'ne giriş yapıldı. Kfile Batum'u geçtikten sonra Sohum Belediye Başkanı John Gubaz ve heyeti tarafından karşılanarak Abhazya'ya götürüldü. Abhazya'ya vardikten sonra program dâhilindeki temaslar başladı.

Heyette bulunan isimler: Ünal Ozan, Oral Abgnba, Engin Taskuaçipa, Özgür Argun, Burhanettin Bediya, Basri Gocuva, Cemal Çukuniya, Havva Axıpha, Ayhan Mukba, Seher jıypha, Necla Ozan, İsmail Önen, Nazan Önen, Sırrı Özkan, Kadir Kurtuluş, Necmiye Kurtuluş, Fikri Elçin, Halit Akbay, Nevzat Demircioğlu, Yüksel Demircioğlu, Mehmet Köse, Enver Şükür, Nurten Şükür, Bekir Süer, Sevinç Azer, Ali Kaptan, Pakize Tuğçu, Orhan Durmuşoğlu, Salim Börekçioğlu, Hasan Güler, Burhan Pekçetin, Nimet Pekçetin, Sedat Ekici, İbrahim Taşkent, Ayça Taşkent, Celal Özgüroğlu, Saniye Alp, Ahsen Jıypha, Hüseyin Yıldırım, Sabri Alemdar.

⁸⁶³ “Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi” Arşivi; Ö. Argun ile röportaj. 28 Mart 2017; Sakarya Abhaz Derneği Başkanı O. Abgnba ile röportaj. 26 Eylül 2017

Fotoğraf: Özgür Argun Arşivi.

31 Mayıs 1990 tarihindeki sürgünü anma töreninde Adapazarı Belediyesi Heyeti ile Abhazyaya'ya gelen Cemal Çukuniya, Oral Abgınba, Seher jiyıpha ve Ayhan Mukba da Sohum stadyumunda birer konuşma yaptılar.

02 Haziran 1990 tarihinde Abhazyaya Cumhuriyeti Parlamento binasında Adapazarı Belediyesi ile Sohum Belediyesi arasında bir protokol imzalandı. (İki Belediye arasında imzalanan protokol anlaşmasının tam metni için bakınız: sayfa 655, EK-29).

Adapazarı ve Sohum şehirlerinin Başkanları, Halk Meclisleri ve Elçileri tarafından imzalanan anlaşmalar şunları içeriyordu: Delegelerin gidiş-gelişleri, her iki Belediye arasında kültürel, turistik, ticari bilgi alışverişleri, gençlik grupları, öğrencilerin, teknik ve öğretim üyelerinin, tıp alanında ve mühendislikteki yetkili kişilerin, halk dansları ekiplerinin, şarkı gruplarının, sporcular ve amatör etkinliklerin gelişmeleri, birbirleriyle bilgi alışverişinde bulunmaları, her türlü teknik ve sosyal alanda gerekli olan hususları birbirlerine bildirmeleri, sosyal etkinlikler çerçevesinde her iki şehre gelip gidecek olan insanların barınacakları sosyal etkinliklerden yararlanacakları yerleşim inşasının belirlenmesi ve rahat seyahat edebilmeleri için gerekli bürokratik engellerin kaldırılması.

Çeşitli resmi temaslar ve görüşmeler sonrası 5 Haziran 1990 tarihinde Adapazarı Belediyesi adına gelen kafile programını tamamlayarak Türkiye'ye döndü.

Eylül 1990'da Sohum Belediyesi Adapazarı Belediyesi'ne iadeyi ziyarette bulundu.

Abhazy'a'dan Sohum Belediyesi adına gelen delegasyon içerisinde Belediye Başkanı Djon Gubaz, Boris Tarba, Nelli Tarıpha, Boris Gurgulia, Terent Çania, Boris Tivüba, Rajden Gumba, Yura Argun, Anzor Mukba, Eteri Koğoniya, Muşni Khvartskia, Konstantin Calakua, Roman Ağırba, Viktoriya Argun, Aleksandır Ayüdzba gibi isimler de bulunuyordu.

Adapazarı Belediyesi ile Sohum Belediyesi arasında Abhazy'a'da Rusça imzalanan protokol, 12 Eylül 1990 tarihinde Adapazarı'nda Türkçe olarak imza altına alındı.

Sohum Belediyesi tarafından görevlendirilen heykeltıraş Vitali Ceniya kültürel ve sanatsal anlamda katkıda bulunmak amacıyla Sakarya'ya gelerek Sakarya kökenli Türk Öykü ve Roman yazarı Şair Sait Faik Abasıyanık'ın heykelini yapmak için çalışmalara başladı. Adapazarı Belediyesinin kendisine sağladığı olanaklar sayesinde heykeli yapmaya başlayan V. Ceniya Sakarya'nın kurtuluş gününde heykelin açılışını gerçekleştirdi.

Sakarya Kafkas Kültür Derneği çatısı altında oluşturulması düşünülen Kafkas Halk Dansları Ekibi'ne eğitmenlik yapmak için koreograf Kandit Tarba Kasım 1990'da Adapazarı'na davet edildi.⁸⁶⁴

Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı Ahmet Suktar zamanında başlayıp sonraki dönemde seçilen yeni Dernek Başkanı Mecdi Çukuniya döneminde tamamlanan bu proje sonunda 70 kişilik Halk Dansları Ekibi Türkiye'deki gösterilerinin ardından 30 Haziran 1991-25 Temmuz 1991 tarihleri arasında Abhazy'a ve Kuzey Kafkasya'ya bir turne gerçekleştirdi.

Başlarında Mecdi Çukuniya, Orhan Hurhmal, Meydan Abgınba ve Oktay Chkotua gibi "Ayhabıların" olduğu 70 kişilik Sakarya Kafkas Kültür Derneği Halk Dansları Ekibi Abhazy'a'da büyük bir heyecan dalgası yarattı. 20 gün süren turnede Sakarya Kafkas Kültür Derneği Halk Dansları Ekibi Abhazy'a'daki gösterilerin ardından Adıgey, Karaçay-Çerkes ve Kabardey'de de gösteriler gerçekleştirdi.

⁸⁶⁴ Orhan Hurhmal ile röportaj. 9 Aralık 2016; Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydınlara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; T. Xumsaç ile röportaj. 14 Aralık 2016, 12 Ekim 2017; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Demeği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017; Recai Matua ile röportaj 25 Ocak 2017; A. Vanaca ile röportaj. 13 Aralık 2016

ABHAZYA'YA EĞİTİM AMAÇLI GELEN İLK ÖĞRENCİLER

Üniversite öğretimi için ilk olarak 1989 yılı içerisinde Abhazya'ya öğrenciler geldi. Bir müddet sonra gelen bu öğrencilerden sadece Hakan Duran ve Selim Ajiba öğrenimlerine devam etti, sonrasında da sadece Hakan Duran tamamladı.

1990 yılı Haziran ayında Sohum Belediyesi ile Adapazarı Belediyesi arasında protokol anlaşması imzalanmasıyla birlikte tekrar Türkiye'den Abhazya'ya öğrenim görmeye öğrenciler gitmeye başladı.

Bu dönemde ilk gelen öğrenci Ali Aşuba oldu. Sonrasında 1991 yılının Kasım ve Aralık aylarında iki grup halinde Abhazya'ya gelen Türkiye diasporasına mensup öğrenciler Sohum'da Abhazya Devlet Üniversitesi'nde öğrenim görmeye başladı.

Bu öğrenciler: 1-Oktay Chkotua, 2-Ahmet Barçm, 3-Gürbüz Tarba, 4-Şamil Yaşba, 5-Başar Yağan, 6-Ufuk Wardım, 7-Cansel Asurlov, 8-Erkan Kutarba, 9-Murat Vasiya, 10-Soner Gogua, 11-Caner Aşuba, 12-Özlem Kımza, 13-Hakan Kapba, 14-Çetin Kutarba, 15-Kadir Eynıpş, 16-Nizam Hapat, 17-İlyas Laçışba, 18-Mehmet Axba, 19-Nadir Halbad, 20-Özkan Argun, 21-Yücel Akaüba, 22-Hakan Duran, 23-Ali Aşuba.

Öğrenciler birinci ve ikinci katı kendilerine tahsis edilen yurt gibi düzenlenen İnter-Sohum Oteli'nde kaldılar.

ABHAZYA'DAKİ SİYASİ GERGİNLİK NEDENİYLE V. ARDZINBA'NIN TÜRKİYE DİASPORASINA TEMSİLCİ GÖNDERMESİ

9 Haziran 1992 tarihinde V. Ardzinba Abhazya'da öğrenim gören Türkiyeli öğrencilerin Ayhabısı Oktay Chkotua'yı Abhazya'daki tehlikeli gelişmeler ile ilgili Abhaz diasporasını bilgilendirme göreviyle Türkiye'ye gönderdi.⁸⁶⁵

Türkiye'de Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı Mecdi Çukuniya ile görüşen Oktay Chkotua acilen bir toplantı yapılmasını talep etti. 14 Haziran 1992 tarihinde Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı Mecdi Çukuniya'nın çağrısıyla çevre illerden diaspora mensuplarının da katıldığı büyük bir toplantı düzenlendi.⁸⁶⁶

Sakarya'daki toplantıya çevre illerlerden birçok diaspora mensubu katıldı. Toplantıda Divan Başkanlığına Fahri Huvaj seçildi. Abhazya'daki gelişmeler hakkında Oktay Chkotua katılımcıları bilgilendirdi. Karşılıklı görüş alış verişinden sonra Türkiye diasporası adına Abhazya'daki durumu yerinde görmeleri ve ona göre hazırlık yapılması amacıyla bir delegasyonun en kısa sürede Abhazya'ya gönderilmesine karar verildi.⁸⁶⁷

Aynı dönem Abhazya ve Gürcistan yönetimi arasındaki gerginlik, İstanbul Kafkas Abhazya Kültür Derneği mensubu diaspora üyelerinin çabalarıyla da kitlelere ve yöneticilere ulaştırılmaya çalışılıyordu. Bu amaçla o dönem G. Osetya'da patlak veren olayların kınanması ve Abhazya'da var olan gerginliğin işgale dönüşeceği endişesini belirtmek amacıyla Cumhurbaşkanlığına, Başbakanlığa, Dışişleri Bakanlığına telgraf çekilmesi ve imza kampanyası yaşama geçirilmeye çalışıldı.⁸⁶⁸

Abhazya'daki tehlikeli gelişmeler üzerine aralarında Yaşar Alemko, Ünal Cuğ, Hava K'eref, Hayri Kutarba, Aydın Thağane ve Yalçın K'eref'in olduğu bir grup aydın Türkiye'deki Gürcü diasporasına mensup İbery Özkan, Osman Nuri Mercan, Fahrettin Çiloğlu, v.d. aydınlar ile temas kurmaya çalıştı ama Gürcü aydınların isteksiz tutumları nedeniyle bir sonuç elde edilemedi.⁸⁶⁹

⁸⁶⁵ Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydınlara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018

⁸⁶⁶ Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydınlara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017; A. Akaüba ile röportaj. 18 Mart 2017; E. Çkua ile röportaj. 18 Mart 2018; T. Xumsaç ile röportaj. 14 Aralık 2016, 12 Ekim 2017

⁸⁶⁷ Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydınlara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukunia ile röportaj. 20 Ocak 2017; A. Akaüba ile röportaj. 18 Mart 2017; E. Çkua ile röportaj. 18 Mart 2018; T. Xumsaç ile röportaj. 14 Aralık 2016, 12 Ekim 2017

⁸⁶⁸ F. Atan. Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi. Bir Dönemin Anatomisi 1992-1993. İstanbul-2010, S.9

⁸⁶⁹ Yazar Y. K'eref ile röportaj. 13 Ocak 2017; Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017; Yazar H. Kutarba ile röportaj. 3 Şubat 2017

Haziran 1992'de Gürcistan Ordusu'nun Abhazyaya sınırında işgal hazırlığı yaptığı haberlerinin diasporaya ulaşması üzerine Sakarya Kafkas Kültür Derneği'nden İfrar Chkotua'nın Başkanlığında 13-14 kişilik bir heyet Sakarya ANAP il binasına giderek yetkililerle görüşmede bulundu.⁸⁷⁰ Abhazyaya'daki gelişmeler hakkında yetkililere bilgi veren heyet, konu ile ilgili tedirginliklerini ve hassasiyetlerini ileterek Türkiye Cumhuriyeti'nden beklentilerini aktardılar.

27 Haziran 1992 tarihinde Abhazyaya-Gürcistan sınırındaki gerginlik ile ilgili İstanbul Kuzey Kafkasyalılar Kültür Derneği üyeleri tarafından protesto mahiyetli bir imza kampanyası düzenlendi. İstanbul Beyoğlu Fitaş Sineması'nda İstanbul Kuzey Kafkasyalılar Kültür Derneği'nin dans gösterisinde protesto amaçlı imza defteri açıldı ve Abhaz-Gürcü gerginliği ile ilgili broşür dağıtılıp, Gürcü saldırganlığına dikkat çekmek için imza toplandı.⁸⁷¹

İşgal öncesi Abhazyaya'daki gelişmeleri takip eden aralarında Aydın Thağane ve Hava K'eref gibi aydınların olduğu Kafkasya diasporası mensupları İstanbul'daki bütün gazeteleri ve ajansları dolaşarak yaklaşmakta olan Gürcistan işgaline karşı kamuoyu oluşturmaya ve dikkat çekmeye çalıştılar.

Abhazyaya'daki durumu yerinde görmeleri amacıyla Türkiye diasporası adına farklı illerin temsilcilerinden bir delegasyon oluşturuldu. Delegasyon 9 Temmuz 1992 tarihinde Trabzon'dan Abhazyaya'ya gitmek üzere toplandı.⁸⁷²

Erol Kutalia Başkanlığındaki delegasyonda şu isimler yer almaktaydı: Hilal Tüanpha, Ahmet Akaüba, Turhan Xumsaç, Ferruh Ketsba, Salim Bıçpa, Aydın Laçış, Mümtaz Şamba, Nesrin Pıspaha, Tülin Tsveyıpha, Turgut Akaraç, Burhan Hurhmal, Cemal Abıgba, Şinasi Abıgba, gazeteci Nazım Alpman, Yurdaer Marşan, Cemal Akurtgal, Yılmaz Atüanba, Kazım Çolakoğlu, Koparal Abıgba, Beytullah Agumba, Sadi Umurxua, İsmail Balkız, Hayri Ençok, Hakkı Ajiba, Talip Aktaş, Kenan Kapba.

Delegasyon Abhazyaya'ya ulaşarak 12 Temmuz 1992 tarihinde temaslara başladı.⁸⁷³ Çeşitli sivil toplum örgüt temsilcileri, siyasi parti görevlileri, "Aydıglara" üyeleri, Sohum Belediyesi yönetimi, Abhazyaya Devlet Üniversitesi yönetimi, Abhazyaya Parlamentosundaki parlamenterler, halktan insanlar ve Abhaz aktivistler ile toplantılar ve görüşmeler yapıldı.

⁸⁷⁰ T. Xumsaç ile röportaj. 14 Aralık 2016, 12 Ekim 2017; M. Kalsba ile röportaj. 20 Aralık 2018

⁸⁷¹ N. Naptso'k'o ile röportaj. 4 Mart 2017

⁸⁷² Abhazyaya ziyareti esnasında T. Xumsaç'ın 1992'de tuttuğu güncenin notları.

⁸⁷³ Abhazyaya ziyareti esnasında T. Xumsaç'ın 1992'de tuttuğu güncenin notları.

Türkiye delegasyonu Abhaz Parlamentosu'nun bir oturumuna davet edildi. Delegasyon grubu adına Yurdaer Marşan, Abhaz Parlamentosu'nda, Megrel ve Gürcü milletvekillerinin katılmadığı bir oturumda Abhaz-Gürcü gerginliği ile ilgili bir konuşma yaptı.⁸⁷⁴

Takip eden günlerde Erol Kutalia, Mümtaz Şamba ve Yurdaer Marşan iki Megrel Milletvekiliyle özel görüştü, Türkiye delegasyonunun Abhazyaya meselesine bakışını kendilerine aktardı.⁸⁷⁵

Yine devamındaki günlerde Turhan Xumsaç ve Nazım Alpman o dönem Abhazyaya parlamentosunu protesto eden Gürcü ve Megrel milletvekilleri ile Stalin özel konuk evinde görüşerek, Türkiye delegasyonunun düşüncelerini kendilerine aktardı.⁸⁷⁶

Türkiye'den gelen delegasyonun haricinde uluslararası Abhaz-Adiğe Halkları Festivali'ne katılmak için 14 Temmuz 1992 tarihinde, başlarında Sadık Axba, Yaşar Hagundoka ve Ziya Baj'ın olduğu Ankara Kafkas Kültür Derneği temsilcileri ve Halk Dansları Ekibi de Abhazyaya geldi.

Ekip şu isimlerden oluşuyordu: Yaşar Hagundoka, Ziya Baj, Ergun Sindux, Oğuz Yeguaş, Ümit Buğuşe, Ömer Faruk Hatko, Ünsal Andrihuay, Fatih Janbey, Mehmet Bırs, Rami Lampij, Özgen Autle, Murat Kuşate, Akın Degumko, Murat Kerim Andrihuay, Janberd Atlheskir, Faruk Şapsığ, Mahmut Şaguç, Ender Kankuş, Özlem Yinukh, Yüksel Hatko, İlkay Meşej, Hatice Hatko, Yücel Yinukh, Sinemis Şıd, Dijan Şıd, Sevgi Andrihuay, Melek Andrihuay, Seyhan Karme, Neşe Cherim, Şelale Tlişe, Özlem Kasırğa.

ULUSLARARASI ABHAZ-ADIĞE HALKLARI FESTİVALİ

18 Temmuz 1992'de Sohum'da Uluslararası Abhaz-Adiğe Halkları Festivali başladı. 18-23 Temmuz tarihleri arasında gerçekleşen festivale ABD, Almanya, Arnavutluk, Suriye, Türkiye, İsrail ve diğer ülkelerden Abhaz diasporasının temsilcileri, ayrıca Kuzey Kafkasya kardeş halkları katıldı.

Türkiye diasporası adına gönderilen delegasyon, program dahilinde Abhaz-Adiğe Kültür Festivali'ne katıldı, ardından ülkede yaşanan gelişmeler ile ilgi yerinde gözlem yapmak için çalışmalarına devam etti.⁸⁷⁷

Festivalin açılışı 18 Temmuz 1992'de Abhaz Devlet Filarmonisi'nde yapılmış,

⁸⁷⁴ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi Y. Marşan ile röportaj. 13 Mayıs 2018

⁸⁷⁵ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi E. Kutalia ile röportaj. 3 Mart 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi Y. Marşan ile röportaj. 13 Mayıs 2018

⁸⁷⁶ T. Xumsaç ile röportaj. 14 Aralık 2016, 12 Ekim 2017

⁸⁷⁷ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi E. Kutalia ile röportaj. 3 Mart 2017; T. Xumsaç ile röportaj. 14 Aralık 2016, 12 Ekim 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi Y. Marşan ile röportaj. 13 Mayıs 2018; Nesrin Pıspıha ile röportaj. 9 Ocak 2017; Gazeteci S. Bicipa ile röportaj. 24 Ekim 2017

19 Temmuz'da ise Muk Köyü'nde büyük bir toplantı düzenlenmişti. 20 Temmuz'da Muk'taki toplantıda heyetler adına gelen "Ayhabılar" konuşmalar yaptı. Uluslararası Çerkes Birliği Başkanı olarak Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes, Adıgey ve Şapsığ temsilcilerinden oluşan Adıge heyetine önderlik eden Y. Kalmıkov ve ünlü Abhaz yazar Bagrat Şinkuba'nın konuşmalarının ardından Türkiye delegasyonu başkanı Erol Kutalia'da bir konuşma yaptı.⁸⁷⁸

Erol Kutalia konuşmasında şunları söyledi: *"Biz kendimizi artık muhacir saymıyoruz, biz burada yaşayan Abhazlar'dan farksızız! Bizim uzun zamandır arzumuz sizinle birlikte olmaktır ve nihayet bugünü de gördük. Hepinizi ve bu toprakları öpüyorum. Biz yabancı toprak istemiyoruz ancak kendi toprağımızı da kimseye veremeyiz."*⁸⁷⁹

Temmuz'un 20'sinde konuklar Gagra, Pitsunda, Afon'a; 21'inde Lıhı'ya, 22'sinde Sohum ve çevresine ziyarette bulundu.⁸⁸⁰

Türkiye delegasyonunun Abhazya'da bulunduğu zaman diliminde ülkede bulunan birçok sivil toplum örgütü temsilcileri ile temas edildi, karşılıklı görüş alış verişi gerçekleştirildi.

Uluslararası Abhaz-Adıge Festivali'nin kapanış gününde Abhazya'nın yakın tarihinde önemli bir olay gerçekleşti. 23 Temmuz'da Abhazya Yüksek Şurası "1978 Abhazya ÖSSC Anayasasının Geçerliliğinin İptali Kararnamesi"ni kabul etti ve Egemenlik Kararı aldı.

Daha sonra Parlamento Başkanı V. Ardızınba, UÇB Başkanı Y. Kalmıkov, beraberlerindeki milletvekilleri ile festivalin kapanış törenine katılarak Parlamentonun tarihi kararlarını açıkladılar. Stadyumda binlerce insanın karşısında Abhaz bayrağının önünde yürüten V. Ardızınba ve Y. Kalmıkov halkı coşturdu.

V. ARDZINBA'NIN TÜRKİYE ZİYARETİ

23 Temmuz 1992 tarihinde, Abhazya Yüksek Şurası'nın "1978 Abhazya ÖSSC Anayasası'nın Geçerliliğinin İptali Kararnamesi"ni kabul edişi ve Egemenlik kararının alınmasının ertesi günü (24 Temmuz), V. Ardızınba'nın başında bulunduğu Abhazya heyeti Türkiye'ye ziyarette bulundu.

V. Ardızınba'nın Başkanlığındaki Abhazya heyetinin Türkiye'deki programı,

⁸⁷⁸ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi E. Kutalia ile röportaj. 3 Mart 2017

⁸⁷⁹ Prof. Dr. Y. Kalmıkov. Yoldaki Dönemeçler-İki Parlamento, Bir Hükümet ve Milli Harekette, s-123

⁸⁸⁰ V. Basaria. Zor Sınavlar Zamanı, Sohum-1995, s.80

Türkiye’deki Kuzey Kafkasyalılar tarafından “İstanbul Dostluk Grubu” bünyesinde kurulan “Nartaş” isimli şirket üzerinden organize edildi.⁸⁸¹ Cengiz Gogua, Atay Çüşba, İrfan Argun, Cengiz Kapba ve Erdeşan Abgmba “Nartaş” adına bu organizasyonda aktif görev aldılar. Bu program için “Nartaş” ortaklarından destek alındı.⁸⁸² “Nartaş” adına görevlendirilen isimler ile birlikte Abdülkadir Ardzınba, Mecdi Çukuniya, Fikri Çüşba, Aydın Pithuria, Ardahan Abgmba v.b. birçok diaspora mensubu da Abhazya heyetinin Türkiye ziyareti esnasında gönüllü olarak hizmet verdi.⁸⁸³

Türkiye’ye gelen V. Ardzınba’nın beraberindeki resmi heyette Konstantin Ozgan, Gennadi Alamia, Gennadi Gagulya, Guram Dopua, Nodar Çanba ve Sezai Papa bulunmaktaydı.⁸⁸⁴ Ayrıca, gelen heyette V. Ardzınba’nın kızı Madina Ardzınpha ile Abhazya Tarım Kooperatifleri sorumlusu Ruslan Ardzınba da vardı.

Abhazya Heyetinin ilk temasları İstanbul’da başladı. V. Ardzınba geldiği ilk gün (24 Temmuz) Türkiye Cumhuriyeti Meclis Başkanı Hüsamettin Cındoruk ile İstanbul Dolmabahçe Sarayı’nda görüşürdü.⁸⁸⁵ Sovyet sistemi içerisinde, Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı aynı zamanda Abhazya Cumhuriyeti Parlamentosu’nun da Başkanıydı. Bu anlamda bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti Meclis Başkanı Hüsamettin Cındoruk ile V. Ardzınba’nın görüşmesi devletlerarası ilişki lerde mütekabiliyet açısından önemli bir görüşme olarak kabul edilebilir.⁸⁸⁶

⁸⁸¹ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017

⁸⁸² Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017

⁸⁸³ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi Y. Marşan ile röportaj. 13 Mayıs 2018; A. Ardzınba ile röportaj. 2 Mayıs 2018; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukunia ile röportaj. 20 Ocak 2017

⁸⁸⁴ A. Ardzınba ile röportaj. 2 Mayıs 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukunia ile röportaj. 20 Ocak 2017; Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, “Aydıllara” Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018

⁸⁸⁵ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017; A. Ardzınba ile röportaj. 2 Mayıs 2018; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukunia ile röportaj. 20 Ocak 2017

⁸⁸⁶ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017

Fotoğraf: Abdülkadir Ardızınba

25 Temmuz'da V. Ardızınba ve beraberindeki heyet Abhaz diasporası ile buluşmak için Sakarya Akyazı Balballı Köyü'ndeki toplantıya katılmak üzere yola çıktılar. Sakarya'da Saraçoğlu Tesisleri önünde ellerinde Abhaz bayrakları taşıyan yüzlerce kişi tarafından karşılanan V. Ardızınba ve beraberindekiler Balballı Köyü'ne götürüldü.⁸⁸⁷

Balballı Köyü'nde V. Ardızınba ve beraberindeki heyet diaspora mensupları ile bir araya geldi. Toplantının başlamasının ardından V. Ardızınba toplanan kalabalığa yaptığı konuşmasının satırbaşlarında özetle şunları söyledi: *“Sizlere anayurttaki kardeşlerinizden selamlar getirdim. Oradaki kardeşleriniz ve akrabalarınız sizlerle kucaklaşmak istiyor. Türkiye büyük bir devlet, bu nedenle bağımsızlığımızı ilan eder etmez ilk olarak Türkiye'ye gelmemizin önemi büyüktür.”*

Konuşmasının devamında, “Abhazyaya geliş ve gidişlerin artık kolaylaşarak bütün duvarların yıkıldığını” belirtti. Daha sonra Türkiye ile ekonomik, sosyal ve kültürel

⁸⁸⁷ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukunia ile röportaj. 20 Ocak 2017; A. Ardızınba ile röportaj. 2 Mayıs 2018; F. Çüşba ile röportaj. 24 Ekim 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi A. Pithuria ile röportaj. 24 Ekim 2017

Fotoğraf: Abdülkadir Ardızınba

konularda anlaşmalar yapmak istediklerini belirten V. Ardızınba ardından çeşitli temaslarda bulunmak üzere geldikleri Türkiye’de buldukları süre içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ve diğer yetkililerle de görüşmek istediğini ifade etti.⁸⁸⁸ V. Ardızınba’nın ardından programa davetli olarak katılan Sakarya Milletvekili Ahmet Neydim, Akyazı Kaymakamı M. Ata Aksoy ile Türkiye Abhaz ve Kafkas diasporasına mensup birçok isim konuşma yaptı.

Balballı programı sonrası İstanbul’a dönen V. Ardızınba ve beraberindeki heyet 27 Temmuz sabahı İstanbul’da Sepetçiler Kasrı’nda Türkiye’deki Ulusal Basına bir Brifing verdi.⁸⁸⁹

27 Temmuz 1992 tarihinde İstanbul Conrad Otel’de Anavatan Partisi Genel Başkanı ve Ana Muhalefet Lideri Mesut Yılmaz ile bir görüşme gerçekleşti. Basına açık gerçekleşen toplantıda Anavatan Partisi Genel Başkanı ve Ana Muhalefet Lideri Mesut Yılmaz, kendisinin görüşme öncesi Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığınca arandığını ve “Abhazya Heyeti ile görüşmemesi” konusunda uyarıldığı-

⁸⁸⁸ Dönemin gazete haberleri

⁸⁸⁹ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017

Fotoğraf: Abdülkadir Ardızınba

ni;⁸⁹⁰ bu uyarıya rağmen V. Ardızınba ve Heyeti ile özellikle görüştüğünü belirtti.

V. Ardızınba İstanbul'da kaldığı süre içerisinde Türkiye Odalar Birliği ve Ticaret Odası Başkanı Yalım Erez, Türkiye İşadamları Konseyi, bazı sivil toplum örgütleri ve iş dünyasından insanlarla görüşmeler yaptı.

30 Temmuz 1992 tarihinde Ankara'ya geçen V. Ardızınba ve beraberindeki heyet Başkent temaslarına başladı. İlk olarak Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği Başkanı refakatiyle Anıtkabir ziyareti gerçekleştirildi. Daha sonra V. Ardızınba, Demokratik Sol Parti lideri Bülent Ecevit ile bir araya geldi.

Alparslan Türkeş'in Ankara'da olmaması nedeniyle V. Ardızınba ve beraberindeki heyet Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) Genel Başkan Yardımcısı Şevket Bülent Yahnici ve diğer yetkililer ile görüştü.⁸⁹¹

Yine aynı gün içerisinde Refah Partisi Genel Başkan yardımcısı Oğuzhan Asiltürk ile de bir görüşme yapıldı.

⁸⁹⁰ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018.

⁸⁹¹ Görüşmeyi ayarlayan kişiler: Sakarya MÇP İl Başkanı Muharrem Yaşba, Sakarya MÇP İl Yönetimi üyesi İmdat Ardızınba, Sezai Matua

Fotoğraflar: Abdülkadir Ardızınba

Kurulmaya çalışılan bağlantılara rağmen Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakan Süleyman Demirel ve Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile görüşme sağlayamadı.

O dönem Türkiye’de iktidarda Doğru Yol Partisi ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti (DYP-SHP) koalisyonu vardı. Özellikle belirtmek gerekir ki DYP ve SHP liderleri V. Ardzmba ve heyeti ile görüşmekten kaçındı. Türkiye ile Gürcistan Devlet ilişkilerinin siyasete yansımaları ile Türkiye Cumhuriyeti’nin en yetkili makamları V. Ardzmba ile görüşmeyi reddetti.⁸⁹²

V. Ardzmba’nın Türkiye ziyareti esnasında kendisine en yakın ilgi ve tavrı muhalefette bulunan Demokratik Sol Parti lideri Bülent Ecevit’in gösterdiğini belirtmek gerekir.⁸⁹³

31 Temmuz 1992 tarihinde V. Ardzmba ve beraberindeki heyet görüşmelerini tamamlayarak Türkiye’den ayrıldı.⁸⁹⁴

14 AĞUSTOS 1992 - İŞGALİN BAŞLAMASI

14 Ağustos 1992 tarihinde Gürcistan Devlet Şurası’nın Askeri Birlikleri’nin Abhazya’yı işgal girişiminde bulunması, başta Kuzey Kafkasya’dakiler olmak üzere dünyada yaşayan Apsuva, Aşuva, Aşkaruva, Adıge, Çeçen, inguş, Oset, Dağıstanlı, vb diaspora mensuplarını ayağa kaldırdı. Türkiye’de de kapsamlı bir dayanışma hareketi oluştu. Haberi alan birçok kişi hemen derneklere koştu.

İnsanların, Abhazya’da yaşayan akrabaları, dostları ve irtibatla oldukları yetkililer ile bağlantılar kurması, televizyon ile radyonun işgal haberlerini vermeye başlamasıyla birlikte olayın ciddiyeti daha da anlaşılır hale geldi. Türkiye’de bulunan Abhaz ve Kafkas diasporasının mensupları, toplanmaya başladıkları bütün ortamlarda ilk şoku atlattıktan sonra nelerin yapılabileceği konusunda görüşmelere başladı.

14 Ağustos 1992 tarihinde Tolik Alteyba, Odik Cincal, Mizan Doğuzipa ve Faina Matua’dan oluşan “Tomf” isimli Abhaz müzik grubu Bursa’ya bağlı İnegöl İlçe-

⁸⁹² Türkiye Cumhuriyeti’nin en yetkili makamlarının V. Ardzmba ve beraberindeki heyetle görüşmekten kaçınmasının temel sebebinin Gürcistan Cumhuriyeti ile olan devlet ilişkileri olduğu söylenebilir.

⁸⁹³ DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit savaşın başlamasının hemen ardından 19 Ağustos 1992 tarihinde Gürcü ordusunun Abhazya’yı işgalinde Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin de sorumluluğu olduğunu anlatan bir basın açıklaması olmuştur. Bkz: s.662

⁸⁹⁴ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile soru cevap 30 Temmuz 2018.

si'nin merkezinde Cennet Çay Bahçesi'nde bir konser vermekteydi.⁸⁹⁵ İnegöl, Eskişehir, Bursa, Bozüyük, Bilecik, Sakarya ve birçok ilden Abazalar bu konser için İnegöl'de toplanmıştı. Konser yeni başlamışken Abhazya'nın faşist Gürcü Ordusu tarafından işgal edildiği haberi salona ulaştı. Programın sunuculuğunu yapan Sezgin Çuğıpa ve İnegöl Abhaz Derneği Başkanı Turgut Akaraç programı keserek Abhazya'daki gelişmeleri konsere gelen kalabalığa aktardılar.⁸⁹⁶ Ardından İnegöl'ün büyüklerinden Necati Aguma sahneye çıkarak konserde bulunan insanlara bir konuşma yaptı. Konser hemen sonlandırıldı ve insanlar derneklere toplanmaya başladı.⁸⁹⁷

İşgalin başladığı günlerde “Tomf “müzik grubu üyeleri haricinde; “Aydırlara” ikinci Başkanı Rauf Bijnou, Batu Ardzinba ve Artur Ankuab'ın olduğu heyet de Türkiye'de bulunmaktaydı.⁸⁹⁸

16 Ağustos 1992'de Kaf-Kur Yönetim Kurulu Abhazya'nın işgali ile ilgili olarak basın yayın kurumlarına ve kamuoyuna hitabeden bir açıklama yayınladı. (Açıklamanın tam metni için bakınız: sayfa 658, EK-30).

17 Ağustos 1992'de savaşın durdurulması, barışı sağlayacak görüşmelerin bir an önce başlaması için “Aydırlara” 2. Başkanı Rauf Bijnou, Türkiye diasporasından Atay Çüşba ve Cengiz Gogua imzalı bir çağrı metni yayımlandı. (Çağrı metninin tamamını okumak için bakınız: sayfa 661, EK-31).

SAKARYA'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN İŞGALİ PROTESTO MİTINGİ

Ülke genelinde gerekli duyarlılığın sağlanması ve gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin ve gerekse dünya kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla İstanbul Derneğinde yapılan acil toplantıda Sakarya'da bir miting yapılmasına karar verildi.⁸⁹⁹

Ankara'dan Fahri Huvaj, Sönmez Baykan-Guser ve Zafer Jiy Sakarya'ya gelip

⁸⁹⁵ Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, “Aydırlara” Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; S. Çuğıpa ile röportaj. 25 Mayıs 2017; S. Aguma ile röportaj. 8 Nisan 2017; Z. Achuzba ile röportaj. 25 Ocak 2017; A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017

⁸⁹⁶ S. Çuğıpa ile röportaj. 25 Mayıs 2017; S. Aguma ile röportaj. 8 Nisan 2017

⁸⁹⁷ S. Aguma ile röportaj. 8 Nisan 2017; S. Çuğıpa ile röportaj. 25 Mayıs 2017; Z. Achuzba ile röportaj. 25 Ocak 2017; A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017

⁸⁹⁸ A. Ardzinba ile röportaj. 2 Mayıs 2018; Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, “Aydırlara” Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018

⁸⁹⁹ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; İ. Xutaba ile röportaj. 24 Ocak 2017

Sakarya'da, Abhazy'a'daki olaylar kınandı ve "Katil Şevardnadze" sloganları atıldı Katliama lanet mitingi

SAKARYA- Sakarya Kafkas Kültür Derneği'nce düzenlenen "Katliama Lanet Mitingi" yaklaşık 3 bin kişinin katılımıyla Adapazarı Gar Meydanı'nda yapıldı.

Mitinge, Yozgat, Kayseri Hatay, Antalya, Adana, Bursa, İnegöl, Eskişehir, Düzce, Bolu, Kocaeli, İstanbul, Tokat, Sivas, Ankara, Konya, İzmir, Bilecik, Samsun ve Trabzon'dan Kuzey Kafkaslılar ile az sayıda Gürcü katıldı.

Dernek Başkanı Veddi Cengiz, mitingte yaptığı konuşmada, "sütanesi" olarak nitelendirdiği Türkiye'nin, kendilerine yardım etmesini istedi.

Bosna-Hersek ve Nahçıvan'dan sonra kanlı ellerin Kafkasya'ya

uzandığını belirten Cengiz, sözlerini şöyle sürdürdü:

"Abhazy'a bugün kan ağlıyor. Çoluk, çocuk, yaşlı-geç demeden, katliam sürüyor. Yıllardır Sovyetler'in dış politikasını idare eden Şevardnadze'nin bugün maskesi düştü. Kuzey Kafkasya'daki insanlar, hağumsuz yaşamak istiyorlar. Abhazy'a'dan sağlıklı bilgiler Türk hükümetine gelmiyor. Ancak bize ulaşıyor. Şevardnadze, Türkiye'yi ve dünyayı yanıltıyor. Bu hainlere (dur) demeliyiz. Kanı dökülen milletimizin evlatları olarak Abhazy'a haykırıyoruz. (Türkiye bize sahip çık, neredesin Türkiye?) Abhazy'a Radyosu (bize kan ve ilaç gönderin) diyor. Gün bugündür. Ne zaman bu insanlara yardım edeceğiz."

miting ile ilgili görüşmeler yaparak, bir an önce gerçekleşmesi talebinde bulundular.⁹⁰⁰ Sakarya'daki Ayhabıların da inisiyatif almasıyla Sakarya Valiliğine miting müracaatında bulunuldu.⁹⁰¹

14 Ağustos sonrasındaki ilk pazar (16 Ağustos) günü miting yapılmasına Sakarya Valiliği'nin izin vermemesi üzerine Sakarya Kafkas Kültür Derneği yöneticileri Ayhabılar devreye girdi⁹⁰² ve miting izni işgal sonrasındaki ilk salı gününe (18 Ağustos) alındı.⁹⁰³

⁹⁰⁰ Yazar Y. Keref ile röportaj. 13 Ocak 2017

⁹⁰¹ Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukun iya ile röportaj. 20 Ocak 2017; F. A üşba ile röportaj. 24 Ekim 2017; Kafkas Abhazy'a Dayanışma Komitesi üyesi A. Pıthuria ile röportaj. 24 Ekim 2017; M. Wordım ile röportaj. 24 Ekim 2017

⁹⁰² Dönemin Sakarya Valisi'nin göreve yeni atanmış ve ardından 15 Ağustos'ta (Cumartesi) izne çıkmış olması sebebiyle miting tarihi ve izni konusunda bir kriz yaşandı. Aydın Pıthuria'nın temaslari sonucu Ankara'da o dönem bürokrat olan Ahmet Yıldırım'ın yeni valiye ulaşmasıyla konu kendisine aktarıldı. Vali'nin miting müracaat tarihini bir gün önce göstermesi (mesai günü) sonucu 18 Ağustos 1992 tarihi için gerekli izin alınabildi; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Demeği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj.20 Ocak 2017

⁹⁰³ F. Çüşba ile röportaj. 24 Ekim 2017; Kafkas Abhazy'a Dayanışma Komitesi üyesi A. Pıthuria ile röportaj. 24 Ekim 2017; M. Wordım ile röportaj. 24 Ekim 2017; Kafkas Abhazy'a Dayanışma Komitesi Başkanı E. Abğınba ile röportaj. 6 Ağustos 2018

18 Ağustos 1992 tarihinde Sakarya Gar Meydanı'nda gerçekleşen Miting'e, Sakarya ve köyleri dışından Türkiye'de diaspora mensuplarının yaşadıkları birçok şehirden binlerce insan katıldı.

Sakarya Gar Meydanı'nda gerçekleşen mitingde Adapazarı Kafkas Kültür Derneği Başkanı Mecdi Çukuniya, Adapazarı Belediye Başkanı Ünal Ozan, Kafkas Dernekleri Koordinasyon Kurulu Başkanı Fahri Huvaj, "Aydıgıllara" ikinci Başkanı Rauf Bijnou, Atay Çüüşba, Abhazyalı Cengiz Küçükkoğlu, vd isimler Abhazya'da akan kanın biran önce durdurulması için konuşmalar yaptılar.

Kafkas Dernekleri Koordinasyon Kurulu (Kaf-Kur) Başkanı Fahri Huvaj mitingdeki konuşmasında: *"Türkiye'nin Gürcistan'a yaptığı yardımların insani amaçlı olduğunu ama Gürcistan'ın bu yardımları nasıl kullandığından Türkiye'nin habersiz olduğunu"* söyledi.⁹⁰⁴

Adapazarı Kafkas Kültür Derneği Başkanı Mecdi Çukunia ise konuşmasında, *"Abhazya bugün kan ağlıyor. Çoluk, çocuk, yaşlı-genç demeden katliam sürüyor. Yıllardır Sovyetlerin dış politikasını idare eden Şevardna dze'nin maskesi bugün düşmüştür. K. Kafkasya'daki insanlar bağımsız yaşamak istiyor."*

⁹⁰⁴ Dönemin gazete haberleri.

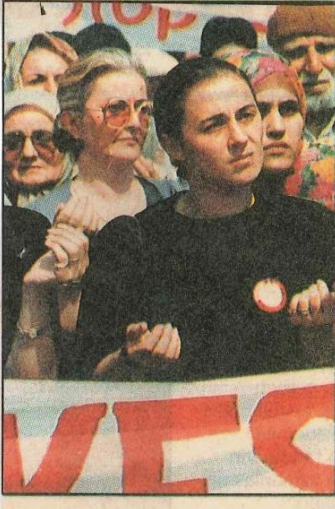

Abhazy'a'dan sağlıklı bilgiler Türk hükümetine gelmiyor, ancak bize ulaşıyor. Şevardnadze Türkiye ve dünyayı yanıltıyor. Bu hainlere (dur) demeliyiz. Kanı dökülen milletimizin evlatları olarak haykırıyoruz: 'Türkiye bize sahip çık', 'Neredesin Türkiye?' Abhazy'a radyosu bize kan ve ilaç gönderin diyor. Gün bugündür. Başka ne zaman bu insanlara yardım edeceğiz." diyerek toplanan kalabalığa seslendi.⁹⁰⁵

"Aydıllara" ikinci Başkanı Rauf Bijnou ise V. Ardznba'nın Gudauta'dan gönderdiği mesajı mitingde okuyarak şunları söyledi: "Şu an Abhazy'a'da kan akıyor. Abhazy'a'da yaşayan halkların evleri ve işyerleri Gürcistan işgal kuvvetlerince yağmalanıyor. Gürcistan Devlet Başkanı dünyaya yalan söylüyor. Bizler barış içerisinde yaşamak istiyoruz. Ancak barış çabalarımıza topla tüfekle karşılık veriyorlar. Abhazy'a'daki bu hunharca katliama dünya seyirci kalmamalı!"

Miting alanına toplanan binlerce kişi ellerinde pankartlar ve bayraklar ile Gürcistan işgalini protesto etti. Toplanan kalabalık, "Türkiye Abhazy'a'ya sahip çık", "Bağımsız Abhazy'a yalnız değilsin", "Katil Tiflis Abhazy'a'dan çık", "Abhazy'a'da, Bosna'da katliama son", "Bizim kardeşlerimiz orada, barış içerisinde yaşamak istiyor", "Barışa dinamit koyanlara lanet olsun", "Bosna'da ve Abhazy'a'da Müslümanlara uzanan eller kırılsın", vb benzeri sloganlar atarak işgalcileri lanetledi.

⁹⁰⁵ Dönemin gazete haberleri.

10 BİN KİŞİ BİR AĞIZDAN HAYKIRDI Adapazarı Gar Meydanı'nı dolduran binlerce kişi, "Bosna'da müslümanlara uzanan eller kırılсын", "Türkiye, Abhazy'a sahip çıkılсын" diye slogan atarak dünyada müslümanlara yapılan zulmü protesto ettiler.

Katliamlara protesto

MUSTAFA GÜMÜSEL

- Gürcistan'da ve Bosna-Hersek'te müslümanlara karşı yapılan katliamlar Adapazarı'nda tel'in edildi.
- Sakarya Kafkas Kültür Derneği'nce Adapazarı Gar Meydanı'nda düzenlenen mitinge 10 bin kişi katıldı.
- Mitinge 20 ilden Kafkas Kültür Dernekleri'nin temsilcileri de iştirak etti ve Abhazy'a Türkiye'nin yardım etmesi istendi. ●13.SAYFADA

MİTİNG SONRASI GELİŞMELER

19 Ağustos 1992 tarihinde DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit Gürcistan Silahlı Kuvvetleri'nin Abhazyayı işgali ile ilgili bir basın toplantısı düzenledi. (DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in açıklamasının tam metni için bakınız: sayfa 662, EK-32).

Sakarya mitinginden sonra Ankara'ya Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile görüşmeye giden Yıldırım Geçba, Cengiz Gogua, Sezai Papa, Atay Çuşba ve Rauf Bijnou'un olduğu heyet 19 Ağustos'ta Ankara Çankaya'daki temas-

larında Turgut Özal'ın Özel Kalem Müdürü Murat Özçelik'ten⁹⁰⁶ (Ublh) Cumhurbaşkanının Muğla Marmaris'te olduğu bilgisini aldı.⁹⁰⁷

Özel Kalem Müdürü Murat Özçelik Cumhurbaşkanı ile heyetin görüşmesi için bir randevu ayarladı.⁹⁰⁸ Aynı gün içerisinde Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile görüşüldü.⁹⁰⁹

20 Ağustos'ta Muğla Marmaris'e bağlı Okluk Koyu'ndaki konuk evinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın yanına giden Atay-Çüşba, Yıldırım Geçba, Cengiz Gogua, Sezai Papa, ve Rauf Bijnou'un olduğu heyet burada kendisi ile görüştü.⁹¹⁰ Görüşmede Gazeteci Can Pulak da bulundu.

Görüşmede Abhazy'a da yaşanan işgalin ve akan kanın biran önce durdurulması talebi Cumhurbaşkanı'na iletilmiş, kendisinden bu konuda yardımcı olması istendi.

21 Ağustos'ta Ankara'ya Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile görüşmeye giden kalabalık grup Başbakan'ın Ankara'da olmaması sebebiyle Bakanlıkların önünde oturma eyleminde bulundu. Oturma eylemi devam ederken grubu temsilen Mecdi Çukuniya, Fikri Çüşba ve Sönmez Baykan olduğu bir heyet Devlet Bakanları Ekrem Ceyhun, Türkan Akyol ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile görüştü. Görüşmede heyet, Abhazy'a da Gürcistan birliklerinin katliam yaptığını söyleyerek bu katliamın biran önce durdurulmasını istedi. Ayrıca Türkiye'nin Kızılay aracılığıyla Abhazy'a acil ilaç ve gıda yardımı yapması talebinde bulundu.

Ankara'dan ayrılan grup, İstanbul'da bulunan Başbakan Süleyman Demirel ile ertesi günü görüşebilmek için İstanbul'a hareket eder. 22 Ağustos sabahı Bayramoğlu tatil köyünde bulunan Başbakanlık konutunun önüne kalabalık bir şekilde girdi.⁹¹¹

⁹⁰⁶ Murat Özçelik ile heyetin bağlantısını kuran Yıldırım Geçba ile Ersin Aşöyba'dır.

⁹⁰⁷ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj, 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi G.Y. Geçba ile röportaj, 3 Ekim 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj, 7 Aralık 2017

⁹⁰⁸ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi G.Y. Geçba ile röportaj. 3 Ekim 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017

⁹⁰⁹ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017

⁹¹⁰ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi G.Y. Geçba ile röportaj. 3 Ekim 2017; Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017

⁹¹¹ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi üyesi A. Pithuria ile röportaj. 24 Ekim 2017; F. Çüşba ile röportaj. 24 Ekim 2017; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017; Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydınlara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; A. Bedia ile röportaj. 21 Ocak 2017; T. Xumsaç ile röportaj. 14 Aralık 2016, 12 Ekim 2017

“Irak üçe bölünmek isteniyor”

► DSP lideri Ecevit, Türkiye'nin Bush'un politikasının ardından sürüklendiğini söyledi

- Bülent Ecevit, Abhazya'daki olaylar ve Irak'a müdahale girişimi konusunda görüşlerini açıklarken, Abhazya'daki olaylarda Türk hükümetinin sorumluluğu olduğunu söyledi

ANKARA, ÖZEL

DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit Türk hükümetinin Gürcistan'la ilişki ve işbirliğine gölge düşürmek istediğini ancak bu politikanın Abhazya sorununu gözardı etmeyi gerektirmeyeceğini söyledi. Ecevit, Abhazya'daki olaylarda Türk hükümetinin sorumluluğunun da olduğunu bildirdi.

Ecevit, dün Meclis'te düzenlediği basın toplantısında, Türk hükümetinin Abhazya'nın bağımsızlık istemini doğru bulmadığı takdirde Ankara'da bu heyete kapılarını kapalı tutmak yerine heyetle görüşerek sorunlarını çözme yönünde çaba gösterebileceğini belirterek, “Türk hükümeti bu yola gidecek yerde sorunu görmezden geldi. Tüm dış konularda olduğu gibi Abhazya konusunda da olayların ardından sürüklendi” dedi. Ecevit, hükümeti Abhazya ile Gürcistan arasındaki sorunla daha etkin biçimde ilgilenmeye çağırdı.

Bülent Ecevit, bir soru üzerine Amerikalıların Irak'a müdahale edilmesi konusunda birtakım hazırlıklar içinde olduklarını söyledi ve bunun Başkan Bush'un seçim kampanyası ile ilgili olduğunu kaydetti. Ecevit, “Bu kampanyaya en büyük katkıyı Türkiye yapıyor. Türkiye, Bush'un arkasından sürükleniyor. Şiilere saldırıda bulunulacak istihbaratı gerekçe gösterilerek Irak üçe bölünmek isteniyor. Burada bir teslimolardan kaçınalım” dedi.

Bülent Ecevit

Cumhurbaşkanı'nın Kürtçe eğitim yayınlarının yapılması konusundaki düşünceye ise Ecevit, “Ben bir kere Cumhurbaşkanı'nın kendi başına devlet politikası oluşturmasına karşıyım. Çok sık düşünce değiştiren Sayın Cumhurbaşkanı, aklına ne geliyorsa onu söylüyor. Bu şekilde politika yürütülmez. Körfez konusunda olsun, Kürt sorunu konusunda olsun tehlikeli beyanlarda bulunmuştur. Özal ciddi bir devlet sorunu durumuna gelmiştir. Bu duruma çözüm bulmak gerekir. Cumhurbaşkanı'na ciddi bir uyarıda bulunulması lazım”

Türkiye'deki Abhazalar eyleme geçti!

ANKARA - Türkiye'nin çeşitli illerinde yerleşik Abhaza ve Çerkezler'den oluşan yaklaşık 100 kişilik bir grup, Abhazya'nın Gürcistan tarafından işgal edilmesini protesto etmek ve Türkiye'nin bu ülke ile ilişki kurmasını sağlamak amacıyla oturma eylemi yaptı. Başbakanlık binası önünde oturma eylemi yapan Abhaza ve Çerkezler'den oluşan gruptan 4 kişilik bir heyet, Devlet Bakanı **Türkan Akyol** ile görüşti. Görüşmede heyet üyeleri, Abhazya'da Gürcistan birliklerinin katliam yaptıklarını, bu katliamın bir an önce durdurulmasını istediler. Heyet üyeleri, **Türkan Akyol**'dan Türkiye'nin Kızılay aracılığıyla Abhazya'ya acil ilaç ve gıda yardımı yapmasını istediler.

PROTESTO ETTİLER - Gürcistan Ordusu'nun Abhazya'yı işgal etmesini protesto için Başbakanlık Binası önünde oturma eylemi yapan yaklaşık 100 Abhaza ve Çerkez, Kızılay'ın bölgeye yardım göndermesini istedi.

Oradaki görüşmede Başbakan Demirel'in Leventte olduğu bilgisi alınır ve kendisinden randevu talebinde bulunulur. Talebin kabul edilmesi üzerine grup adına bir heyetin Başbakanla görüşmeye gitmesine karar verilir. Aynı gün saat 11.00-1200 arasında Mecdi Çukuniya, Fikri Çüşba, Turgut Akaraç, Abdülkadir Ardızmba ve Oktay Chkotua'nın olduğu heyet Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile görüşür.⁹¹²

KAFKAS- ABHAZYA DAYANIŞMA KOMİTESİNİN KURULMASI

Saldırının başladığı 14 Ağustos 1992'den itibaren Türkiye'nin birçok il ve ilçesinde faaliyet gösteren Kafkas Dernekleri ve onların üst kurumu niteliğindeki Kafkas Dernekleri Koordinasyon Kurulu (KAF-KUR) öncülüğünde, Abhazya ile day-

⁹¹² Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi A. Pithuria ile röportaj. 24 Ekim 2017; F. Çüşba ile röportaj. 24 Ekim 2017; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017; Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydıllara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; A. Bedia ile röportaj. 21 Ocak 2017; E. Aşuba ile röportaj 16 Mart 2017.

nışma çabalarının, kısa sürede daha örgütlü hale gelebilmesi için çalışmalar başlar.

22 Ağustos 1992’de İstanbul’da Kafkas Dernekleri Koordinasyon Kurulu (KAFKUR) ve 28 Kafkas derneğinin katılımı ile bir toplantı düzenlenir. Toplantının sonunda Türkiye’deki Kuzey Kafkasya Kültür Dernekleri (28 Kafkas Derneği) ve Koordinasyon Kurulu “14 Ağustos 1992 tarihinde” başlayan işgali bir basın bildirisi ile protesto eder.⁹¹³ (Basın bildirisinin tam metni için bakınız: sayfa 664, EK-33).

23 Ağustos 1992 tarihinde tüm dernek temsilcilerinin katılımıyla İstanbul Kafkas Abhaz Derneği’nde yapılan toplantıda, Abhazya ile dayanışma faaliyetlerinin merkezi bir çalışmaya dönüştürülmesi kararı alınır. Bu amaçla “Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi” kurulur.⁹¹⁴ Bu komiteye bağlı olarak diaspora mensuplarının yoğun yaşadıkları tüm il ve ilçelerde, bölgesel ve yerel kriz komiteleri kurulur.

Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi’nin Başkanlığına Atay Çüşba seçilir. Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi’nin ilk yönetim kurulu üyeleri şu isimlerden oluşur: Atay Çüşba, İrfan Argun, Yurdaer Marşan, Ardeşen Abgımba, Rahmi Tuna-Tuma, Gündüz Yıldırım Geçba, Hikmet Albayrak-Adamey, Erhan Şahin-Hapae, Remzi Yıldırım-Oset, Abdurrahman Özdil-Çeçen, Cengiz Gogua, Sezai Papa.

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi 24 Ağustos 1992 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş ile görüşür, Abhazya’nın işgali konusunda kendisine bilgilendirme yapılarak, desteği istenir.⁹¹⁵

Yeni oluşturulan Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi 27 Ağustos 1992’de gerçekleştirdiği toplantıda bir takım kararlar alır.

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi’ne bağlı “Diploması”, “Basın-Enformasyon”, “Ekonomi”, “İnsani Yardım”, “Hukuksal İlişkiler”, “Tanıtım” ve “Politik-Aktivite” alt komisyonlarının oluşturulmasına, ayrıca Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi’ne bağlı Bölgesel Kriz Merkezleri’nin oluşturulmasına, oluşturulan Bölgesel Kriz Merkezlerine bağlı olarak alt Kriz Komiteleri’nin oluşturulması kararına varılır.

⁹¹³ Kafkas Dernekleri Koordinasyon Kurulu ile birlikte 28 Kafkas Derneği bu bildiriye imza atmıştır. Toplamda 29 kurumun bu bildiriye imzası bulunmaktadır.

⁹¹⁴ A. Ardzımba ile röportaj. 2 Mayıs 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi Gazeteci S. Papa ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüşba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi G. Y. Geçba ile röportaj. 3 Ekim 2017; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi; B. Ayüdzba ile röportaj. 5 Mart 2017

⁹¹⁵ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

Acil olarak, milletvekillerine, siyasi parti teşkilatlarına, meslek odalarına ve demokratik kuruluşlara, “Abhazya gerçeğinin” anlatılarak, savaşın biran önce durdurulması ve bölgeye resmi insani yardımın gönderilmesi ile ilgili temasların yoğunlaştırılmasına karar verilir.

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi en kısa sürede Rusya ve Kafkasya’ya gözlemci heyet göndermeyi kararlaştırır ve ön hazırlıklara başlanır.

Kızılay yardımının bölgeye girişi konusunda Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi, uçakla gönderilecek yardımın dağıtımının denetlenmesi için Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri’nden gidecek heyette, komiteden de en az üç kişinin bulunması isteğini iletir.

Abhazya krizini görüşmek için Türkiye’ye gelen Rusya Cumhurbaşkanlığı Devlet Sekreteri Gennadiy Burbulis ile Ankara ve İstanbul’da görüşmeler yapılır, Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi’nin yaklaşımı dile getirilir ve sorunun çözümü konusunda daha aktif olunması istenir.⁹¹⁶

Türkiye’deki Gürcü diasporasının önemli isimlerinden Ali Osman Mercan, Gürcistan adına bir heyetin Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi ile görüşmek istediğini Erol Kutalia ve Erdeşan Abgınba’ya iletir.⁹¹⁷ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi’nin onayı ve görevlendirmesiyle Komite adına Erol Kutalia Beşiktaş’ta bulunan Hilton Kornet Otel’de Gürcistan heyeti ile görüşme yapar. Bu görüşme, savaşın başlamasıyla birlikte Gürcistan’la yapılan diasporadaki ilk resmi görüşme olmuştur.

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi savaşın başında bölgeye “Sabah”, “Milliyet”, “Türkiye” gazetelerinden 3 gazeteciyi gönderir. Aynı doğrultuda televizyon ekiplerinin gönderilmesine de çalışır.

Savaş bölgesindeki gelişmelerin gazete ve televizyonlarca gerçek boyutlarıyla yansıtılması hususunda Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi’ne bağlı “Basın-Enformasyon” komitesi çalışmalarına devam eder.

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi 6 Eylül 1992’de İstanbul’da, 13 veya 14 Eylül 1992’de Ankara’da mitingler yapma kararı alır.⁹¹⁸

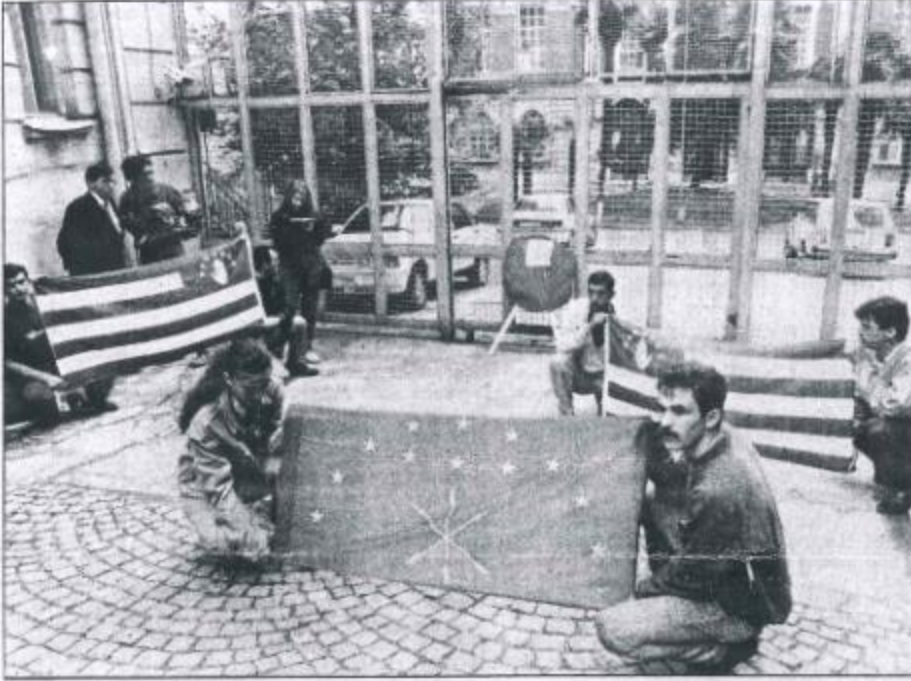
Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi adına ekonomik birimden İrfan Argun ve Erol Kutalia sorumlu kılınır.⁹¹⁹ Savaşın başlamasıyla birlikte Ethem Arutan adına

⁹¹⁶ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

⁹¹⁷ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi E. Kutalia ile röportaj. 3 Mart 2017

⁹¹⁸ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

⁹¹⁹ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi E. Kutalia ile röportaj. 3 Mart 2017

Abhazların 'barış çağrısı'na gözaltı

Kendilerini Çerkez Gençliği olarak tanıtan yaklaşık 50 kişilik bir grup, Gürcistan ve Abhazya arasında süren savaşta Rusya'nın bağımsız davranması ve Abhazya'ya karşı uyguladığı ambargoyu kaldırması için dün saat 12.30'da Galatasaray'daki Rusya Federasyonu Konsoloslugu önünde bir gösteri yaptı. Bir konsolosluk yetkilisi ile görüşmek ve isteklerini iletmek isteyen gruba polis müdahale ederek,

yaklaşık 20 kişiyi "İfadelerine başvurmak üzere" gözaltına aldı. Ellerinde Abhazya ve Kafkas Halkları Konfederasyonu bayraklarını taşıyan ve "Yaşasın Bağımsız Abhazya, Kahrolsun Gürcistan işbirlikçileri", "Kahrolsun faşist Şewardnadze" sloganları atan göstericiler, polisin ablukası üzerine, isteklerinin yazılı olduğu bir kağıdı Konsoloslugin bahçesine attılar.

bir banka hesabı açılıp yardım amaçlı tüm ekonomik gelirler bu fon hesabında toplanmaya başlar. Hesap, Erol Kutalia'nın müdürü olduğu İstanbul Türk Ticaret Bankası Elmadağ Şubesi'nde açılmıştır.⁹²⁰

Savaşın başında Soçi üzerinden yüklü miktarda yardım malzemelerinin götürülmesi çok mümkün değildi. Bu yüzden ilk yardımın koliler halinde komşu ülkeler üzerinden Abhazya'ya götürülmesine karar verildi. Hakkı Ajiba sorumluluğunda Adıgey ve Krasnodar'a gönderilen malzemeler, daha sonra Nalçik üzerinden⁹²¹ Abhazya'ya ulaştırıldı.⁹²²

⁹²⁰ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi E. Kutalia ile röportaj. 3 Mart 2017

⁹²¹ Nalçik üzerinden gönderilen malzemeler Cengiz Gogua'nın bağlantıları sayesinde Abhazya'ya ulaştırılmıştır.

⁹²² Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile röportaj. 7 Aralık 2017

Sakarya Kafkas Kültür Derneği yöneticileri, Abhazya'daki katliamın durdurulması için, Türkiye'nin gerekli yardım ve müdahaleyi yapması gerektiğini savunurlarken, Ferruh Çetin (Küçük foto) Abhazya'da olanları anlattı.

Abhazya 'İmdat' diyor

- Adapazarı'ndan, Abhazya'ya giden ve 7 hafta süreyle burada kalan Ferruh Çetin, ilimize ölüm habercisi olarak döndü.
- Gürcülerin ağır silahlarla saldırıya geçtiğini ve 2 hafta savaşla içiçe yaşadığını belirten Ferruh Çetin; "Abhazya, 'İmdat' diyor" dedi.
- ABHAZYA HALKININ ihtiyaçlarını, Sakarya Kafkas Kültür Derneği'ne de ileten Ferruh Çetin şöyle konuştu; "Abhazya'nın can damarı olan Sohum'da insanlar katlediliyor. Sokaklar, cesetlerle dolu. Abhaz halkı, Türkiye'den ilaç, yiyecek, giyecek ve silah bekliyor. Türkiye'den geçmek için Abhazya'ya gidenler de silaha sarılıp, soydaşlarımızı yardımçı olmaya çalışıyorlar."
- SAKARYA Kafkas Kültür Derneği yöneticileri ise, Abhazya'da Gürcüler tarafından sürdürülmekte olan katliama, Türkiye'nin seyirci kalmaması gerektiğini belirtirlerken; "Türkiye, büyüklüğünü göstermek zorundadır" dediler.

1 Eylül 1992 Dünya Barış Günü'nde İstanbul Kadıköy iskelede ve Bahariye'de bir grup diaspora mensubu milli kıyafetler giyerek karanfil dağıtıp, barış çağrısında bulundu.⁹²³

2 Eylül'de kendilerini Çerkes gençliği olarak tanıtan 50 kişilik grup, Gürcistan ve Abhazya arasında süren savaşta Rusya'nın tarafsız davranması ve Abhazya'ya karşı uyguladığı ambargoyu kaldırması için, İstanbul konsoloslugu önüne siyah çe-

⁹²³ Yazar Y. K'eref ile röportaj. 13 Ocak 2017; Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017; F. Kıp ile soru-cevap. 15 Mayıs 2018; H. K'eref ile soru cevap. 15 Mayıs 2018.

lenk bırakarak hem Rusya, hem de Gürcistan'ı protesto ettiler.⁹²⁴ 3 Eylül 1992 tarihinde Moskova'da yapılan ateşkes görüşmelerinde Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı Atay Çüşba ile Av. Rahmi Tuma gözlemci olarak görüşmelere katıldı.⁹²⁵

İşgalin başlaması ile birlikte 17 gün Sohum'da düşman muhasarasında kalan Türkiye diasporası mensubu Ferruh Ketsba, Türkiye'ye dönünce Abhazya'da yaşadıklarını ve tanık olduğu olayları diaspora mensuplarının yoğun yaşadıkları şehirlere dernek görevlileriyle birlikte giderek anlattı.

6 Eylül 1992 tarihinde İstanbul Üsküdar-Bağlarbaşı'nda gerçekleştirilmesi düşünülen "Abhazya ile Dayanışma ve Birlik" mitingi, toplantı ve gösteri yürüyüşleri Kanunu'nun 17'inci maddesi gerekçe gösterilerek, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin onayı ile İstanbul Valiliği'nce yasaklandı.⁹²⁶

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi İstanbul Üsküdar Bağlarbaşında yapılması düşünülen mitingin İstanbul Valiliğince iptal edilmesi ve Başbakan tarafından daha önce sözü verilen Abhazya'ya yapılacak insani yardımın gerçekleşmemesi nedeniyle Başbakan Süleyman Demirel'e bir protesto yazısı gönderdi. (Protesto yazısının tam metni için bakınız: sayfa 666, EK-34).

Aralarında Havva K'eref, Emine Mustafaoğlu, Yaşar Alemko, İnci Çelikkıran, Selçuk Karaçay, Yalçın K'eref, ve Sabahattin Curmit'in olduğu diaspora mensubu bir grup Bağlarbaşı Meydanı'na giderek, Abhazya'daki işgali gündeme getirecek mitingin yasaklanmasının antidemokratik bir uygulama olduğunu ve diasporanın bunu asla unutmayacağını belirten bir bildiri okudu. Bildiri Havva K'eref tarafından seslendirildi.⁹²⁷

10 Eylül 1992'de Gürcistan'ın "Merani Tiflis" basketbol takımı ile Fenerbahçe basketbol takımlarının İstanbul Abdi İpekçi Spor Salonu'ndaki maçında ellerinde Abhaz bayrakları ile yüzlerce diaspora mensubu tribünlerde maç boyu Gürcistan devletinin Abhazya'da uyguladığı insanlık dışı eylem ve politikaları protesto ettiler.⁹²⁸ Gürcistan takımı aleyhine bağırarak ve Abhazya'da yaşanan katliama son ve-

⁹²⁴ Yazar Y. K'eref ile röportaj. 13 Ocak 2017; Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017; F. Kıp ile soru-cevap. 15 Mayıs 2018

⁹²⁵ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

⁹²⁶ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi. Yazar Y. K'eref ile röportaj. 13 Ocak 2017; Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017; F. Kıp ile soru-cevap. 15 Mayıs 2018; H. K'eref ile soru-cevap. 15 Mayıs 2018.

⁹²⁷ H. K'eref ile soru-cevap. 15 Mayıs 2018; Yazar Y. K'eref ile röportaj. 13 Ocak 2017; Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017

⁹²⁸ F. Kıp ile soru-cevap. 15 Mayıs 2018; Yazar Y. K'eref ile röportaj. 13 Ocak 2017; Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017; Yazar H. Kutarba ile röportaj. 3 Şubat 2017

Gürcistan'a salonda protesto

Fenerbahçe basketbol takımının Gürcistan ekibi Merani Tiflis ile yaptığı maçta Abaza Türkleri Derneği'nin üyeleri Abhazya'da yaşanan olayları protesto ettiler. Bundan önceki ilk maçta da Gürcistan takımı aleyhine bağırarak ve Abhazya'da yaşanan katliama son verilmesini isteyen göstericiler, "Katil Şevardnadze", "Katil Tiflis Abhazya'dan defol", "Abhazya yalnız değilsin" diye bağırarak "Merani Tiflis" takımını protesto ettiler. Polis göstericilere müdahale etmek zorunda kaldı. "Merani Tiflis" takımının yöneticileri eylem yapan kitleyi maçın FİBA Komiseri Osman Solakoğlu'na şikâyet etti.⁹²⁹

Polis göstericilerin pankartlarını ve Abhazya bayraklarını topladı. Merani Tiflis takımının oyuncuları ise kendileri aleyhine bağırarak protesto edecek, FİBA Komiseri Osman Solakoğlu'na şikâyetçi oldular. (Fotoğraf: MUSTAFA ERSOY)

rilmesini isteyen göstericiler, "Katil Şevardnadze", "Katil Tiflis Abhazya'dan defol", "Abhazya yalnız değilsin" diye bağırarak "Merani Tiflis" takımını protesto ettiler. Polis göstericilere müdahale etmek zorunda kaldı. "Merani Tiflis" takımının yöneticileri eylem yapan kitleyi maçın FİBA Komiseri Osman Solakoğlu'na şikâyet etti.⁹²⁹

Yine Eylül ayı içerisinde Gürcistan Cumhuriyetine bağlı "Rustavi" Halk Dansları Ekibi Bursa'ya gösteriye geldi. Aralarında Hakan Mamği, Ramazan Gölet, Müjdat Hut, Cenk Karaçı, Kıvanç Cabra, Melih Aşuba, Halis Besleney, Berkant Sirgoy,

⁹²⁹ 12 Eylül 1992 tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberi. Yazar Y. K'eref ile röportaj. 13 Ocak 2017; Yazar H. Kutarba ile röportaj. 3 Şubat 2017; Ümit Örtün ile soru cevap. 18 Ocak 2018

Kürşat Hut, Burhan Şowcen ve Davut Kurdgil'in olduğu Bursa Kafkas Derneği'ne bağlı gençlik grubu "Rustavi" ekibinin gösteri yapacağı Bursa Açık Hava Kültür Parkı'nda büyük bir protesto gösterisi gerçekleştirerek, dans ekibinin sahne alacağı alana girdi, gösteriyi durdurarak Abhazya lehinde bir bildiri okudu.⁹³⁰

Eylül 1992 ortalarında Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı Mecdi Çukuniya, Aydın Pıthuria ve Fikri Çüşba Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile görüşebilmek için Ankara'da lobi çalışmalarında bulundu.⁹³¹ İlk olarak Ankara'da Devlet Bakanı Akın Gönen ile temasa geçilerek, Başbakanla görüşme isteği kendisine iletildi.⁹³² Aynı günün akşamı Dedeman Oteli'nde DYP Milletvekillerinden Ahmet Neydim'in de içlerinde olduğu siyasilere ve bürokratlar ile bir toplantı düzenlenip Başbakanla görüşme talebi kendilerine iletildi.⁹³³ Toplantının ertesi günü DYP Milletvekili Ahmet Neydim'in desteği sayesinde Başbakan Süleyman Demirel ile bir randevu alındı. Başbakan ile 1 saate yakın süren görüşmede Abhazya meselesinde diasporanın hassasiyetleri, Türkiye'nin bölgedeki barışı sağlama konusunda inisiyatif alması gerekliliği ve Abhazya'ya insani yardım gönderilmesi ile ilgili konu başlıkları gündeme getirildi.⁹³⁴

16 Eylül 1992 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı yetkilileri Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi görevlilerini arayarak Türkiye Cumhuriyeti tarafından savaş bölgesine insani yardım gönderileceği konusunda bilgilendirme yapıldı.⁹³⁵ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi de insani yardım organizasyonu ile ilgili tüm dernekleri bilgilendirdi. (Bilgilendirme yazısının örneği için bakınız: sayfa 667, EK-35).

18 Eylül de Türkiye Cumhuriyeti Ordusu'na ait askeri bir uçakla insani yardım malzemesinin bir kısmı önce Tiflis'e, ardından diğer kısmı Gudauta'ya gönderildi.

⁹³⁰ M. Hut ve K. Cebra ile ortak röportaj. 9 Ocak 2018

⁹³¹ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi A. Pıthuria ile röportaj. 24 Ekim 2017; F. Çüşba ile röportaj. 24 Ekim 2017; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017

⁹³² Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017

⁹³³ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi A. Pıthuria ile röportaj. 24 Ekim 2017; F. Çüşba ile röportaj. 24 Ekim 2017; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017

⁹³⁴ Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi A. Pıthuria ile röportaj. 24 Ekim 2017; F. Çüşba ile röportaj. 24 Ekim 2017

⁹³⁵ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi

Abhazyaya için...

Kafkas Halkları Konfederasyonu Başkanı Musa Yura Şenibe'nin tutuklanmasını protesto amacıyla bazı gençler 15 günlük açlık grevine başladı. Açlık grevine katılanlar, dün Sultanahmet, Dikilitaş önünde toplanarak, Çerkezce şiirler okuyup, türkü söylediler ve oyun oynadılar.

25 Eylül'de Gürcistan'ın Abhazyaya'ya yönelik yeni tehdit ve saldırıları, Kafkas Halkları Konfederasyonu Başkanı Musa Şenibe (Şenibe Yura)'nin Nalçik'te gözaltına alınması Kafkasya'daki gerginliği daha da artırarak savaşın yayılması tehlikesini gündeme getirdi. Bu gelişmeleri Türkiye Cumhuriyeti hükümetine bildirmek, bölgede barış ve istikrarın bir an önce sağlanması konusunda daha aktif politikalar izlenmesini talep etmek üzere Ankara'ya araçlı yürüyüş ve başta Başbakan Süleyman Demirel olmak üzere ilgili bakanlarla bir dizi görüşme planlandı.

AÇLIK GREVİ

Abhazyadaki gelişmeler ile ilgili kamuoyunda dikkat çekmek ve Gürcistan işgalini protesto etmek amacıyla süresiz açlık grevi yapma kararı alındı. Açlık grevi kararı İstanbul Kafkas Derneği ile İstanbul Abhaz Derneği'nde gerçekleştirilen

birkaç gençlik toplantısı sonucunda her iki derneğin gençleri tarafından oy birliği ile alındı.⁹³⁶ Açlık grevi ile ilgili Sebahattin Curmit, Ferda Aksan ve Fuat Kıp'ın olduğu bir komite oluşturuldu. Açlık grevi kararı Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi tarafından da onaylandı.⁹³⁷

⁹³⁶ F. Kıp ile soru-cevap. 15 Mayıs 2018; Yazar Y. K'eref ile röportaj. 13 Ocak 2017; Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017

⁹³⁷ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi Arşivi

Süresiz açlık grevine katılan isimler: Ahmet Oğur, İlhan Karabekiroğlu, Şevki Aras, Olcay Aşuba, Fuat Kip, Mesut Kil, Ünal Xutaba, Tayfun Ardzmıba.

Açlık grevine dönüşümlü olarak katılan isimler⁹⁴¹: Gupse Kip, Sabahattin Cürmit, Ferda Aksan, Uğur Kuşba, Meral Olcay, Ümit Örtten, Hava K'eref, Nermin Yazıcı, Yıldray Yagan, Ömer Çüişba, Yalçın Baze, Mutlu Agos, Emine Mustafaoglu, Sezai Şlarba, Kenan Şuka, Yalçın K'eref, Oğuz Nart, Yusuf Taş, İbrahim Tan, Meral Şuka, Gaffar Kimza, Ömür Ateyipa, Nesrin Sindux, Ergün Sindux.

27 Eylül'de İstanbul İHD kongresine Yaşar Alemko ve Ümit Örtten Abhazyaya

Çerkezler Başbakanlığa yürüdü

ANKARA - Gürcistan'ın Abhazyaya'ya işgalini kinayan bir grup Çerkez, yurdun çeşitli yörelerinden Ankara'ya gelerek, Hipodrom'dan Başbakanlığa kadar yürüdü.

Gürcülerin Abhazyaya'ya yönelik saldırılarına dikkat çekmek ve bölgedeki gelişmeleri görüşmek üzere Başbakan'la görüşmek isteyen 200 kadar Çerkez, Başbakanlık binasının önünde toplandı. Hipodrom'dan Başbakanlık binasına kadar sessizce yürüten topluluk, burada Abhazyaya bayrağı ve üzerinde "Schvarnadze bugün, Çerkezler hergün", "Abhazyaya'da barış istiyoruz" yazan pankartlar açtı. Çerkezler, daha sonra aralarından Başbakan Süleyman Demirel ile görüşmek üzere 10 kişilik bir heyet belirleyip dağıldılar.

meselesine dikkat çekmek için gittiler.⁹⁴² Yaşar Alemko gündem dışı söz alarak Abhazyaya'da yaşanan işgali anlatarak konuyu gündeme taşıdı.⁹⁴³ Bu konuşma neticesinde bir gün sonra 28 Eylül'de İstanbul İnsan Hakları Derneği (İHD) Başkanı Ercan Kanar ve İHD Genel Başkanı Akın Birdal Derneği ziyaret etti. Ardından İHD Yöneticileri Abhazyaya meselesini UN-PO'ya taşıdı.

27-28 Eylül 1992'de, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin "Abhazyaya meselesindeki duyarsızlığı" nedeniyle kitlesel bir eylemle uyarılması için, İstanbul-Ankara arasında oluşturulan "Araç konvoyu eylemi"ne Türkiye'nin birçok ilinden katılım gerçekleşti.

28 Eylül 1992'de Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile bir toplantı gerçekleştirildi. Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi, bölge Kriz Komiteleri ve Ankara'daki Derneklerden diaspora mensuplarının kalabalık bir şekilde katıldığı görüşmede Başbakanla Abhazyaya meselesi konuşuldu. Grup adına Atay Çüişba söz aldı.

⁹⁴¹ Burada yazılı isimler dışında daha birçok kişi açlık grevine katılmıştır. Kitabın devamı olan çalışmada tespit edilemeyen isimler eklenecektir.

⁹⁴² Ümit Örtten ile soru cevap. 18 Ocak 2018; Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017

⁹⁴³ Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017

BİRİNCİ ABHAZ-ABAZİN HALKI KONGRESİ

Ekim başında Birinci Dünya Abhaz-Abazin kongresinin toplanacağı haberi diasporaya ulaştı. Türkiye ve Avrupa diasporalarını temsilen kongreye katılım sağlandı. Türkiye'den ve Avrupa'dan giden heyet Soçi havalimanına indiğinde Gagra düşmandan yeni kurtarılmıştı. Havalimanında Gagra'dan kaçan birçok Gürcü'nün arasından geçen heyet gece Soçi üzerinden gemiyle Pitsunda'ya ulaştı.

7 ve 8 Ekim 1992 tarihlerinde Abhazya'nın tarihi merkezi Lıhni Köyü'nde Birinci Dünya Abhaz-Abazin Halkı Kongresi gerçekleştirildi. Kongreye Türkiye'nin haricinde Almanya, Fransa, Suriye, Hollanda, Karaçay-Çerkes, Moskova, Sankt Petersburg, Rostov ve eski SSCB'nin diğer şehirlerinden Abhaz-Abazin diaspora mensupları ile, Kabardey, Adıgey, Çeçenistan, Dağıstan ve Şapsığ bölgesi temsilcileri katıldı. Kongrenin çalışmasına belirlenen 140 delegeden 125'i katıldı.⁹⁴⁴

İki gün süren yoğun çalışmalar sonrasında Abhaz-Abazin Halkı Kongresi Yürütme Kurulu seçildi. Kongre Başkanlığına Moskova diasporası adına katılan T. Şamba, Başkan Yardımcılığına Abhazya Cumhuriyeti adına S. Tarkil, Abazaşa adına M. Gonova, Türkiye adına A. Çüişba⁹⁴⁵, Avrupa adına N. Açülâhua⁹⁴⁶, ABD adına Y. Kazan ve Ortadoğu adına F. Arüytaa seçildi.

Kongrede BM'e, Kafkasya halklarına, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı ve Yüksek Şurası'na başvurular, beyanat ve diğer belgeler kabul edildi. Gürcü Halkına ve Şevardnadze'ye seslenişte bulunuldu.

Özellikle savaş ve Gagra'da çatışmalar devam ederken, liderlerinin çağrısı üzerine dünyanın çeşitli yerlerinden korkusuzca gelen tüm delegeler Abhazya savaşının kazanılacağı inancını artırmış, Abhazya'da insanlara büyük moral olmuştur.

Kongrede Türkiye diasporasını şu isimler temsil etti: Atay Çüişba, Cengiz Gogua, Sezai Papa, Birgül Çuaz, Özkan Argun, Tayfun Ardznba, Hilal Tüanpha, Nesrin Pıspaha, Ardeşen Abgınba, Aydın Pıthuria, Sadık Axba, Ersin Eynıpha, Cemal Çukuniya, Abdülkadir Ardznba, Yaşar Aşuba, Erol Kutalia, Yurdaer Marşan, Nimet Çanba.

Kongreye Avrupa adına katılan isimler ise şöyle sıralanıyordu: Necmi Açülâhua, Sadi Kuadzba, Mıthat Agos, Özkan Tarba, Çoşkun Abıgba, Ruhi Yaşba.

⁹⁴⁴ Abhazya: ilan edilmeyen savaşın kronolojisi. B.2 M. 1993, s.176

⁹⁴⁵ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı A. Çüişba ile röportaj. 12 Ocak 2017, 7 Kasım 2018.

⁹⁴⁶ Avrupa Kriz Komitesi Başkanı N. Açülâhua ile röportaj. 21 Ekim 2017

SÜREÇ DEVAM EDİYOR

13 Ekim 1992 tarihinde, ANAP Ankara Milletvekili M. Vehbi Dinçerler ve 14 arkadaşı, RP Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk ve 22 arkadaşı, DYP Grup Başkanvekili ve Adana Milletvekili Bekir Sami Daçe, DYP Bursa Milletvekili Turhan Tayan, DYP Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu, SHP Grup Başkan vekili

Abhazya için Kan Bağışı Kampanyası

24 Ekim 1992 tarihin de Abhaz Kültür derneğinde kan bağışı kampanyası başlatıldı. Kampanya tüm Türkiye'deki Kafkas kültür derneklerinin katılımı ile desteklendi. Kampanya beklenenin üzerinde kişinin katılımı ile amacına ulaştı. Kızılay yetkilileri kanların en kısa zamanda Abhazya'ya ulaştırılacağını belirtti.

li ve İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan ve 9 arkadaşı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Kafkasya ve Abhazya'da meydana gelen olaylarla ilgili önerge sundular. (Genel görüşme tutanaklarının özeti için bakınız: sayfa 557, EK-14).

Abhaz-Abazin Kongresi'ne katılan heyet Türkiye'ye döndükten sonra 14 Ekim'de Abhaz Derneği lokalinde bilgilendirme toplantısı yaptı.

24 Ekim 1992 tarihinde İstanbul Kafkas Abhaz Derneğinde, Abhazya işgaline dikkat çekmek ve direnişe destek vermek amacıyla Kızılay ile birlikte kan bağışı kampanyası düzenlendi. Kampanya İstanbul'daki derneklerin ve tüm STK'ların desteği ile gerçekleşti.

Abhazya savaşına dikkat çekmek amacıyla İstanbul'da gerçekleştirilen Avrasya maratonuna göğüslerine Abhazya savaşını gösteren tişörtler giyip ellerinde Abhazya bayrakları alan bir grup katılım sağladı.

Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi'ndeki dış politika tartışmalarında Abhazya sorununa göstermiş olduğu ilgiden ötürü Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi tarafından bir teşekkür yazısı gönderildi. (Teşekkür yazısı için bakınız: sayfa 669, EK-37).

Abhazya savaşı başlamadan önce faaliyet gösteren ve Abaza-Adıge şarkılarının seslendirildiği müzik grubundan, aralarında Nurhan Fidan, Nazan Demiröz, Mustafa Urgancı, Ahmet Yılal, Cüneyt Özen, Selami Ozbay, Hüsamettin Kuzucu, Havva K'eref ve Ataman Kucba'nın yer aldığı isimler tekrar harekete geçerek kısa süreli bir hazırlıktan sonra önce İstanbul Bostancı Gösteri Merkezi'nde, ardından Bursa ve İzmit'te birer konser verdiler. Konserlerden elde edilen gelir savaşa aktarılmak üzere Kriz Komitesi'ne teslim edildi.

Tıp ve Diş Hekimliği bölümlerinde öğrenim gören Meltem Güvercinci, Janberd Atlheskir, Setenay Mıd, Ekrem Atbakan, gibi öğrenciler okullarından her akşam çıktıktan sonra İstanbul'daki Kafkas Abhaz Kültür Derneği'ne gidip Cemalettin Ardznba ve Handan Demiröz refakatinde ilaç tasnifi ve diğer tıbbi malzemelerin hazırlanması işlerinde görev aldılar.⁹⁴⁷

3 Kasım 1992 tarihinde Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi'nin girişimleri sonucu, toplanan insani yardım malzemelerinin Abhazya'ya ulaştırılması için (ikinci kez) Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının oluru sağlandı ve sevkiyatla ilgili bir gemi tahsis edildi.⁹⁴⁸ (Sevkiyatı gerçekleştirecek insani yardım malzemeleri ile ilgili Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesinin derneklere gönderdiği bilgilendirme yazısının tam metni için bakınız: sayfa 670, EK-38).

1992 Kasım ayında Abhazya'ya giden Türkiye diasporası mensubu Erkut Aşuba, Gudauta'da kendi aralarında savaş oyunu oynayan küçük Abhaz çocukları videoya çekti. Savaşın çocuklar üzerinde etkisini en iyi şekilde gözlemleyebileceğimiz bu görüntüler daha sonra Türkiyede 1993 yılı içerisinde Yönetmen Sığnem Selçuk tarafından **“Paylaşabilenler İçin”** isimli kısa metrajlı bir film haline getirildi. Bu film sonrasında sırayla “Adana 7. Altın Koza Film Festivali Kısa Film Jüri Özel Ödülü”, “Adana 7. Altın Koza Film Festivali Çukurova Üniversitesi Sinema Kulübü Özel Ödülü” ve “Orhon Murat Arıburnu Ödülleri Kısa Film 1994 Arıburnu Özendirme Ödülü”nü almıştır.

29 Aralık 1992'de Kafkas ve Abhaz camiasının topladığı 100 ton giysi, ilaç ve yiyecek ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin Kızılay kurumu üzerinden gönderdiği 300 ton un, 90 ton pirinç, 50 ton şeker, 50 ton nohut, 40 ton sıvı yağ, 5 ton sigara, 35 ton muhtelif giyecek, 5 ton sabun-deterjan ve 2 adet narkoz cihazı Samsun'dan

⁹⁴⁷ J. Atlheskir ile röportaj, 4 Mart 2017

⁹⁴⁸ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

Abhazy'a yardım gemisi ile gönderildi. Yardım gemisi önce Kızılay'ın Gürcistan'a verdiği insani yardım malzemelerini teslim etmek için Poti'ye ulaştı. Bir müddet Poti'de bekletilen gemi 12 Ocak 1993 tarihinde ancak Gudauta'ya varabildi.⁹⁴⁹

Kuşatma altındaki Tkvarçal şehrinde açlıktan ölen insanların sayılarının artması üzerine 21 Ocak 1993 tarihinde Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi tüm dernek ve dayanışma komitelerine açlık tehdidi ile ilgili bir yazı gönderdi. (Yazının tam metni için bakınız: sayfa 671, EK-39).

1993 Ocak ayında Abhazya'da bulunan Türkiyeli gönüllülerden Oktay Chkotua Abhazyanın işgalden kurtarılmasının ardından, demografik olarak azınlıkta kalan Abhaz nüfusun kendi vatanlarında sayısını çoğaltmak, dünyanın farklı ülkelerine dağılmış Abazaları tekrar ülkelerine geri döndürmek ve bu doğrultuda yapılması gerekenleri daha planlı ve kurumsal hale getirebilmek amacıyla adı "Yurt Dışındaki Soydaşlar Bakanlığı" olan bir projeyi V. Ardznba'ya sunmak için talepte bulundu.⁹⁵⁰ Projenin ayrıntılı sunumu Oktay Chkotua tarafından V. Ardznba'ya yapıldı. Görüşme esnasında Ardznba konu ile ilgili Sergey Şamba ve Sokrat Acincal'ı görevlendirip proje üzerinde çalışılması talimatı verdi.⁹⁵¹

İstanbul Kafkas Derneği gençleri, Fatih Derneği-Zeytinburnu gençleri ve Kafkas Abhaz Kültür Derneği gençleri Abhazyaya katkı sağlamak amacıyla bir araya gelip 50 kişilik bir dans ekibi kurdular.⁹⁵² Ekip resmi olarak "Kuzey Kafkasyalılar Kültür Derneği" adıyla kurulmasına rağmen bu isim hiçbir zaman kullanılmadı.⁹⁵³ Kafkas Abhaz Dayanışma Komitesi'nin bir organizasyonu olarak bilindi. Kurulan Dans Ekibi "Ritsa" ismiyle ilk gösterisini 22 Şubat 1993'de İstanbul Bostancı Gösteri Merkezi'nde gerçekleştirdi. Ardından yine İstanbul'da 2, Sakarya'da 1, İzmir'de 1 ve Söke'de 1 gösteri daha gerçekleştirip elde edilen gelir Abhazyaya verilmek üzere Kafkas Abhaz Dayanışma Komitesi'ne teslim edildi.⁹⁵⁴

⁹⁴⁹ Kafkas Abhazyaya Dayanışma Komitesi Arşivi.

⁹⁵⁰ Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydıllara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018

⁹⁵¹ Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydıllara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018

⁹⁵² N. Naptso'ko ile röportaj. 4 Mart 2017; Ö. Çuşıba ile röportaj. 26 Kasım 2016

⁹⁵³ N. Naptso'ko ile röportaj. 4 Mart 2017

⁹⁵⁴ N. Naptso'ko ile röportaj. 4 Mart 2017; Ö. Çuşıba ile röportaj. 26 Kasım 2016; O. Aşuba ile röportaj. 25 Mayıs 2017; Y. Baze ile röportaj. 12 Ocak 2017

Çalışmalarına daha önce başlanan ve vatana geri dönüşün bir devlet politikası haline getirilmesini amaçlayan proje Mart trajedisinin hemen ardından V. Ardznba'nın direktifiyle hayata geçirildi. 23 Mart 1993 tarihinde bu amaç doğrultusunda "Geriyeye Dönüş Devlet Komitesi" kuruldu. Başkanlığa Nugzar Aşuba, Başkan yardımcılıklarına Mümtaz Şamba ve Nuri Gezerdaa atandı.

Mart ayı sonlarına doğru Abhazya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı V. Ardznba'nın diasporaya çağrısıyla Abhazya'nın demografik yapısını güçlendirmek, diasporadan Abhazya'ya göçü yönlendirmek ve yürütmek üzere "Demografik İlişkiler Grubu" adıyla bir çalışma grubu oluşturuldu, başkanlığın da Erol Kutalia getirildi.⁹⁵⁵ ("Demografik İlişkiler Grubu" nun kurulması ile ilgili Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi'nin derneklere gönderdiği yazının tam metni için bakınız: sayfa 672, EK-40).

9 Mayıs 1993 tarihinde Başkan Atay Çüşba'nın görevi bırakma isteği sebebiyle Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi'nde yönetim kurulu değişikliğine gidildi. Genel Kurul gerçekleştirilip, seçim yapıldı. Seçim sonrası Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi'nde Cemalettin Ardznba Başkanlığında yeni yönetim kurulu oluşturuldu. Yeni yönetimde şu isimler yer aldı: Cemalettin Ardznba, Hikmet Albayrak-Adamey, Cengiz Gogua, İrfan Argun, Gündüz Yıldırım Geç, Erdeşan Abgnba, Yurdaer Marşan, Rahmi Tuna-Tuma, Aydın Pithuria, Remzi Yıldırım-Oset, Abdurrahman Özdil-Çeçen, Recep Ağırba, Sezai Papa, İbrahim Kortan-Ubñ, Fatih Atüanba.

Mayıs ayı başında demografik çalışmalar için Abhazya'dan gelen 5 kişilik komite Adapazarı, Düzce, Kayseri, Sivas, Çorum, Eskişehir ve Bozüyük bölgelerini ziyaret etti. 10 Mayıs ile 24 Mayıs arası ise İnegöl, Bursa, İzmit, Ankara, Düzce Hendek, Adapazarı ve Gebze bölgelerinde gezip araştırmalarda bulundu.⁹⁵⁶

14 Mayıs 1993'de Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi ile Türk-Gürcü Kültür ve Eğitim Vakfı İstanbul'da Abhazya ile Gürcistan arasındaki problemlerin görüşüldüğü bir toplantı gerçekleştirdi.⁹⁵⁷ Görüşmeye Birleşik Kafkasya Konseyi ve Kaf-Der⁹⁵⁸ Başkanları da katıldı. Yaklaşık 4 saat süren toplantıda taraflar Abhazya

⁹⁵⁵ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

⁹⁵⁶ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

⁹⁵⁷ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

⁹⁵⁸ Kafkas Dernekleri Koordinasyon Kurulu (Kaf-Kur) 5 Nisan 1993 tarihinde resmi olarak Kafkas Derneği (Kaf Der) ismini almıştır.

ile Gürcistan arasındaki anlaşmazlığın barışçı yollarla çözümü için diaspora desteği verilmesi hususunda mutabakata vardılar. Bunun için iki tarafın eşit sayıda temsilcilerinin yer alacağı “Sivil Barış Girişimi” grubunun oluşturulması görüşü benimsendi.⁹⁵⁹ Konu ile ilgili ikinci kapsamlı toplantının Haziran ayında yapılmasına karar verildi.

Bir grup diasporalı genç Abhazya savaşını kamuoyunda ön plana çıkarmak, toplum içerisinde farkındalık yaratmak amacıyla kendi imkanları ile ellerindeki bazı kamera görüntülerinden “Anavatan’a çağrı-1” ve “Anavatan’a çağrı-2” adlı iki belgesel film hazırladı. Koçara operasyonuna katılan Sinan Kobli’nin kamera ile çektiği görüntülere, Abhaz televizyoncuların çektiği görüntüler ve Türkiye’de televizyonlarda yayınlanan bazı görüntüler eklenip, montajlanarak ortaya iki belgesel film çıkarıldı. Janberd Atlheskir, Yalçın Baze, Sinan Kobli, Semra Eygıpha, Sezgin Agumaıpha, Nilay Açülâhua-pha, Emine Mustafaoğlu, Nermin Yazıcı, Selma Kobli ve Şule Kayır amatör olarak bu projede görev aldılar. İki belgesel film de yayınlandığı tarihlerde toplum üzerinde duyarlılığı artırma yönünde ciddi bir etki oluşturdu.

10 Temmuz 1993 tarihinde Kadıköy Bahariye Caddesi üzerinde, trafiğe kapalı alanda Abhazya’da yaşanan işgale ve Gürcistan saldırganlığına dikkat çekmek amacıyla 2-3 gün süren bir imza standı açıldı.⁹⁶⁰ İmza kampanyası sonunda yaklaşık 50 bin civarı imza toplandı. (Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi’nin tüm derneklere gönderdiği imza kampanyasının metni için bakınız: sayfa 673, EK-41).

Temmuz ayı içerisinde, Düzce Kriz Komitesi tarafından toplanan ilaç ve tıbbi malzemeleri götürülen Aycan Bediya, Emrullah Kapba, Melih Pıtıpa, Erol Vanaca, Ramazan Keçüba ve Hayri Kutarba’nın içinde olduğu grup yardım malzemelerini Soçi’de Abhaz irtibat karargâhına teslim edip, Abhazya’ya geçti. Abhazya’da kaldıkları süre içerisinde şehit ailelerine, yetim çocuklara, hastanelerde yaralılara, mezarlıklara ve köylere ziyaretler gerçekleştiren grup Abhazyalılar’a moral destek sağladı.

24 Eylül 1993’de Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’na kınayan bir yazıyı bakanlığa gönderdi. Bu kınama yazısında Abhazya’da devam eden savaş ile ilgili Türk Dışişlerinin 22 Eylül tarihinde yaptığı

⁹⁵⁹ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

⁹⁶⁰ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi. Yazar Y. K’erefile röportaj. 13 Ocak 2017; Gazeteci Y. Alemko ile röportaj. 13 Ocak 2017; Yazar H. Kutarba ile röportaj. 3 Şubat 2017

“Gürcistan için uluslararası destek gerekiyor” açıklaması şiddetle eleştirildi. (Kıma-ma yazısının tam metni için bakınız: sayfa 674, EK-42).

29 Eylül 1993’de Abhazya’nın işgalden kurtarılması ve sonrası sorunları, Abhazya’nın haklılığını dünya kamuoyuna anlatmak amacıyla Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi tarafından 3 Ekim 1993 tarihinde İstanbul Üsküdar-Bağlarbaşı meydanında miting yapma kararı alındı.⁹⁶¹ (Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesinin miting ile ilgili derneklere gönderdiği yazının örneği için bakınız: sayfa 676, EK-43).

SAVAŞ SÜRESİNCE TÜRKİYE DİASPORASINDA YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER

Kuruluşundan itibaren savaş dönemi boyunca merkezi İstanbul’da olan Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi, Türkiye genelindeki diğer il ve ilçelerde yer alan yerel komiteler, diğer Kafkas Dernekleri ve bağımsız gruplar çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlardan bazılarını sıralayacak olursak;

Savaş esnasında Türkiye’deki Kafkas diasporası, Abhazya’da olduğu gibi dayanışma içerisindeydi. Kitlelerin organize edilmesinde Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi ile şehirlerde açılan kriz alt komiteleri, Türkiye’nin birçok yerinde bulunan Kafkas dernekleri ve bağımsız gruplar inisiyatif aldılar.

Savaş müddetince diasporada Abaza, Adıge, Çeçen, Oset, Dağıstanlı, İnguş, vd tüm Kuzey Kafkasya halklarından insanlar Abhazlara destek vermeye çalıştı.

Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi, yönetim kurulu harici, yine bu komiteye bağlı “politik”, “diplomatik”, “basın-yayın”, “sağlık”, “halkla ilişkiler”, “haberleşme”, “hukuk” gibi alt komisyonlar oluşturdu; insanlar niteliklerine göre bu komisyonlarda görev aldılar.

Ekonomik, siyasi, diplomatik lobi çalışmaları yürütüldü, elçilikler ve resmi kuruluşlar önünde eylemler gerçekleştirildi.

Abhazya’nın hukuki ve idari yapısının korunup geliştirilmesi ve Abhazya’da yaşayan tüm insanların yaşam hakkının savunulması konusunda, Türkiye’den ve dünyadan politik destek arandı.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı’na, TBMM Başkanlığına, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığına, Genel Kurmay Başkanlığına, Dışişleri Bakanlığına,

⁹⁶¹ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

Siyasi Parti Başkanları ve milletvekillerine, Sendikalara, Birleşmiş Milletlere, Avrupa Birliğine, NATO temsilciliklerine, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na, Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Örgütü'ne, İnsan Hakları kuruluşlarına, Büyükelçilik ve Konsolosluklara, diğer Uluslararası kuruluşlara, Basın-Medya Kuruluşlarına, Sivil Toplum Örgütlerine, vb kişi ve kurumlara “Abhazya'nın haklılığını” anlatan farklı dillere çevrilmiş faksalar, telgraflar, mektuplar gönderildi, gerekli temaslar kurulmaya çalışıldı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Kafkasya ve Abhazya konulu görüşmenin yapılması sağlandı.

Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi, illerdeki yerel Komiteler ve Dernekler Abhazya savaşı ile ilgili Türkiye genelinde kamuoyu ile sürekli irtibat halinde bulundu.

Abhazya'da devam eden savaş ile ilgili gelişmeler, hem Türkiye'deki diasporaya, hem de Türkiye genelinde kamuoyuna duyuruldu.

Türkiye, Avrupa ve dünyadaki sivil toplum örgütleri ile irtibat halinde olup, Abhazların savaştaki haklılığını anlatma ve savaşın sonlandırılması için çalışmalar yapıldı. Meclisteki parti ve gruplar ziyaret edilip kendilerine Abhazya dosyaları sunuldu.

Ulusal ve yerel basın-medya kuruluşları ile iletişim halinde olundu. Görsel, bülten, dergi, broşür, posta, vb yollarla sürekli insanlara savaş ile ilgili bilgi akışı sağlandı. Basınla kurulan bu diyaloglarla, Abhazya sorununun gündemde kalması, duyarlı bir şekilde anlaşılması ve anlatılmasına yardımcı olundu.

Tüm televizyon kanallarının yayımlarında Abhazya meselesine yer vermesi, bölgeye muhabir göndererek hadiseleri yerinde araştırmaları sağlandı. İnsanlara ve kültürlere verilen zararın son bulması yönünde kamuoyu oluşturma çalışmaları yapıldı.

Hergün tüm gazete ve benzeri basın yayın araçları tarandı, Abhazya aleyhine yazılan tüm haberler tespit edilip, tekzip edildi.

Gazetelerin başyazarı ve köşe yazarlarından konuya eğilmeleri konusunda sürekli talepte bulunuldu.

Özel ve 900'lü telefonlar veya gazeteler aracılığıyla yardım kampanyaları düzenlendi.

Bölge Danışma Kurulları oluşturuldu.

Şehirler, ilçeler, köyler, mahalleler ziyaret edilip, yardımlar toplandı. İnsanlara savaş ile ilgili bilgi verilip, cepheden getirilen video çekimleri köylerde izletildi.

Kafkasyalı ve Abaza tabanının çalışmalara daha fazla katılımının sağlanması ve bilgilendirilmeleri için ilçe ve iller düzeyinde kapalı salon toplantıları düzenlendi.

Konferans, panel ve benzeri etkinliklerle Abhazya meselesi sürekli gündeme getirildi.

İnsani yardım çalışmaları ve kampanyaları düzenlendi. Nakdi ve aynı yardımlar organize edildi. Dernekler ve komiteler lojistik merkezlere dönüştürüldü. İlaç, gıda, giyecek, tıbbi malzeme, vb öncelikli temel yardım malzemelerinin temini, tasnifi, ambalajlanması ve bölgeye ulaştırılması organize edildi.

Sürekli ve düzenli bir fon sağlanabilmesi için “Bilgi-Katkı Formu” uygulaması hayata geçirildi ve yaygınlaştırılması için mücadele edildi.

Toplanan paralar çeşitli yollarla Abhazya’ya ulaştırıldı. Temin edilen ilaçlar hem Türkiye, hem de Rusya’nın resmi tavrından ötürü farklı yollarla bölgeye ulaştırıldı.

Savaş bölgesine gidecek heyet veya kişilerin organize edilmesi, onlara enforsasyon sağlanması, irtibatların oluşturulması, cepheden Türkiye’ye gelebilen yaralıları ulaşma, onları getirme ve tedavileri sağlandı.

Gerek iç kamuoyunda, gerekse dış kamuoyunda Abhazya ve yaşanan savaş ile ilgili bilgilendirici çalışmalar yapıldı. Türkiye’de yetkililerle çok sık görüşüldü, muhatapların hamle ihtimalleri değerlendirilip, o ihtimallere göre planlar hazırlandı. Türkiye dışında uluslararası temaslar sağlandı.

Toplu taşıma araç merkezlerinin önlerinde, vapur iskelelerinde ve benzeri tüm yerlerde bilgilendirici ve duyarlılığı artırıcı broşür ve karanfil dağıtma eylemleri yapıldı. Sokaklarda imza standları açıldı.

Turistik alanlarda gösteri ve sunumlar yapılarak savaş ile ilgili turistlere bilgi aktarımı sağlandı. Turistlere farklı dillere çevrilmiş broşür, el ilanları ve haritalar dağıtıldı.

Dans ve müzik grupları kurularak dayanışma ve yardım geceleri organize edildi, elde edilen nakdi gelirler kriz komitelerine aktarıldı.

Abhazya’dan gelen Mirod Gojba, Fenya Ayüdz-pha, Ruşbey Smır gibi isimlerin olduğu resmi heyetler Türkiye’de Abhazlar’ın bulunduğu şehirlere ve köylere götürüldü, savaş ve geriye dönüş ile ilgili toplantılar yapıldı.

Türkiye’den Abhazya’ya giden grup ve heyetler, Abhazya’da hastanelere, sivil toplum örgütlerine, şehit yakınlarına, cenazelere, mezarlıklara, köylere, mültecilerin olduğu yerlere, gidip moral ziyaretlerinde bulundu.

Abhazya meselesi için insanlar Türkiye'deki kendi siyasi ve ideolojik görüşlerini ikinci plana itip, farklı görüşteki kişilerle ortak çalışmalarda bir araya geldi.

Anahtarlık, rozet, takvim, tişört, tablo, resim, masa bayrağı, Abhaz bayrağı, poster, seramik Kafkas motifleri, vb gibi ürünlerin satışı gerçekleştirilip elde edilen nakdi gelirler kriz komitelerine teslim edildi.

Balo, yemek ve benzeri gelir getirici faaliyetler yapıldı, elde edilen gelirler kriz komitelerine teslim edildi.

Radyo yayımları dinlenerek ve uydu telefonları ile bölgedeki kişilerle haberleşilerek cephedeki gündem sürekli takip edildi.

Eski gazeteler, kâğıtlar, kartonlar toplanıp tonajı ile hurdacılara satılıp nakde çevrildi, elde edilen paralar kriz komitelerine aktarıldı.

Mevsimlik fındık, buğday, arpa, yulaf, vb ürünlerin hasatlarından sonra köylerde yardım kampanyaları düzenlendi, gönüllü aileler kendi ürünlerinden pay ayırıp kriz komitelerine bağış olarak aktardılar.

Bayramlarda fitre, zekât toplanması ve kurban bayramında kurban derisi toplama çalışmaları yapıldı, elde edilen gelirler Abhazya'ya verilmek üzere Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesine teslim edildi.

SAVAŞ SÜRESİNCE AVRUPA DİASPORASINDAKİ FAALİYETLER

14 Ağustos 1992 tarihinde Abhazya'ya Gürcistan Devlet Şurası Askeri Birliklerinin saldırısının duyulması üzerine Almanya, Belçika, Hollanda, Danimarka İngiltere, Avusturya, vb ülkelerde yaşayan diaspora mensupları birbirleri ile irtibatlaşarak en kısa süre içerisinde Almanya'nın Manheim şehrinde bir toplantı yapma kararı aldılar.

Manheim toplantısına Almanya diasporası adına, Necmi Açülâhua, Çoşkun Abıgba, Ersin Sibriya, Yaşar Abuhba, İsmet Aykus, Rahmi Hışba, Zihni Hışba, Ferit Ajiba; Fransa diasporası adına Mithat Agos; Hollanda diasporası adına Özkan Tarba, Alaa-tin Kupal, Sadi Kuadzba; Çerkes Federasyonu adına Batray Özbek; İsviçre diasporası adına Erdal Haguşı katıldı.⁹⁶² Toplantıda Avrupa'yı temsil ve organize edecek bir Kriz Komitesi'nin kurulmasına karar verildi, başkan olarak Necmi Açülâhua seçildi.

⁹⁶² Avrupa Kriz Komitesi Başkanı N. Açülâhua ile röportaj. 21 Ekim 2017; Avrupa Kriz Komitesi üyesi Ö. Tarba ve A. Kupal ile ortak röportaj. 7 Kasım 2018; Avrupa Kriz Komitesi Üyesi Z. Kapba ile soru cevap. 8 Mart 2018, 3 Temmuz 2018

18 Ağustos 1992 tarihinde Almanya Çerkes Kültür Dernekleri Federasyonu Gürcistan'ın Abhazyayı işgal etmesini bir bildiri yayımlayarak protesto etti. İki ülke arasındaki sorunların masa başında demokratik yollarla çözülmesi çağrısında bulundu.

Savaşın başlamasından 2 hafta sonra, BBC Televizyon Kanalında Abhazy-Gürcistan savaşı ile ilgili haberlerin tek taraflı verilmesi sebebiyle İngiltere diasporasının organizasyonu ile BBC merkezine bir protesto yürüyüşü düzenlendi, basın açıklaması yapıldı.⁹⁶³

Sonraki dönemde Abhazy'da yaşanan olaylar nedeniyle önce Almanya'nın Bonn şehrinde bir protesto yürüyüşü, ardından Almanya'nın Dortmund şehrinde bir protesto yürüyüşü gerçekleştirildi.

Savaş boyunca tüm Avrupa ülkelerindeki uluslararası örgütlere, ülkelerinin Parlamentolarına, Senatolarına, televizyonlara, ajanslara ve gazetelere Abhazy davasının haklılığını anlatan broşür, mektup, faks, vb gönderildi.

7-8 Ekim tarihlerinde gerçekleşecek Abhazy'daki Dünya Abhaz-Abazin Halkı Kongresi'ne Avrupa'dan bir delegasyon gönderildi.⁹⁶⁴

1992 Kasım ayı içerisinde Almanya'nın Duesseldorf şehrinde Kuzey Ren-Vestfalya Eyalet Meclisi Toplantısı'na giren 20 yaş civarı 30 kişilik gençlik grubu toplantıda Gürcistan'ı protesto eden pankartlar açtı.⁹⁶⁵

⁹⁶³ S. Lapş ile soru cevap. 16 Mayıs 2018

⁹⁶⁴ Avrupa Kriz Komitesi Başkanı N. Açülâhua ile röportaj. 21 Ekim 2017; Avrupa Kriz Komitesi üyesi Ö. Tarba ve A. Kupal ile ortak röportaj. 7 Kasım 2018; Avrupa Kriz Komitesi Üyesi Z. Kapba ile soru cevap. 8 Mart 2018, 3 Temmuz 2018

⁹⁶⁵ Avrupa Kriz Komitesi Başkanı N. Açülâhua ile röportaj. 21 Ekim 2017

Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü ile irtibata geçilip teşkilatın Abhazya'ya bir delegasyon göndermesine vesile olundu.

Kurulan bağlantılar sayesinde İsviçre'nin Cenevre şehrinden Senato adına bir delegasyon Abhazya'ya gitti.

Refah Partisi'ne bağlı Almanya'daki Milli görüş Teşkilatı ile diyaloga geçildi, teşkilat adına bir heyetin Abhazya'ya gitmesine vesile olundu.

Abhazya Cumhuriyeti adına V. Çirikba ve Guram Gumba savaş süresince Avrupa'da bulundu, yapılan faaliyet ve organizasyonlara katıldı, Kriz Komitesi ile beraber hareket etti.

Abhazların savaştaki haklılığını ve Abhazya'yı genel anlamda tanıtan farklı dillerde metinler hazırlanıp tüm ülkelerdeki resmi kurumlara ve sivil toplum örgütlerine gönderildi.

Avrupa'da kurulan siyasi temaslar sonucu Amerika, İngiltere ve Hollanda adına birer milletvekilinin olduğu bir heyet ve yanlarında 2 gazeteci Abhazya'ya gitti. Heyet Abhazya'daki temaslarından döndükten sonra savaş ile ilgili 30-40 sayfalık

bir rapor hazırlayarak Den Haag'daki UNPO binasında bir basın toplantısı düzenledi.⁹⁶⁶ Basın toplantısı Den Haag'daki UNPO binasında yapılırken dışarıda da Hollanda diasporası mensupları küçük bir miting gerçekleştirdi.⁹⁶⁷

Hollanda'da bulunan İngiltere, Amerika ve Rus büyükelçiliklerine aynı gün içerisinde⁹⁶⁸ randevu alınarak toplu olarak gidildi, yetkililere Abhazya ile ilgili birer dosya teslim edilerek, yürüyüş gerçekleştirildi.⁹⁶⁹

İngiltere diasporası E. Şevardnadze'nin İngiltere ziyareti esnasında çeşitli protesto gösterileri düzenledi.

İngiltere diasporası yetkilileri Avrupa Parlamentosu üyesi Alf Lomas ile Abhazya Gürcistan savaşı nedeniyle bir görüşme yaptı. Kendisine Abhazya tarafının görüşlerini yansıtan bir sunum iletildi.

Hollanda Parlamentosu'ndaki tüm milletvekillerine Abhazya meselesi ile ilgili birer mektup yazılarak, kişisel adreslerine postalandı.

⁹⁶⁶ Avrupa Kriz Komitesi Başkanı N. Açulähua ile röportaj. 21 Ekim 2017; Avrupa Kriz Komitesi üyesi Ö. Tarba ve A. Kupal ile ortak röportaj. 7 Kasım 2018; Avrupa Kriz Komitesi Üyesi Z. Kapba ile soru cevap. 8 Mart 2018, 3 Temmuz 2018

⁹⁶⁷ Avrupa Kriz Komitesi üyesi Ö. Tarba ve A. Kupal ile ortak röportaj. 7 Kasım 2018

⁹⁶⁸ Hollanda'daki tüm büyükelçilik binaları aynı güzergah üzerinde birbirlerine yakın mesafededir.

⁹⁶⁹ Avrupa Kriz Komitesi üyesi Ö. Tarba ve A. Kupal ile ortak röportaj. 7 Kasım 2018

George Hewitt BBC Kanalı'na Abhazya tarafının tezini yansıtan bir mektup gönderdi.

Birleşmiş Milletlere, B. Yeltsin'e, Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü'ne yazılar yollandı.

Gürcistan'ın savaşta kullandığı çivi bombalarından bir numune Avrupa'ya getirilerek, Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü'nün toplantısında kamuoyuna gösterildi.

İngiltere'de Bosna-Hersek ile ilgili düzenlenen uluslararası bir konferansta, Abhazya'ya yardım çağrısıyla pankartlar açıldı, miting düzenlendi.

20-22 Nisan 1993 tarihinde İngiltere'nin Londra şehrinde diaspora mensupları ve İngiltere'de kurulan Kafkas Derneği'nin ev sahipliğinde Abhazya sorununu konu eden uluslararası bir konferans düzenlendi.⁹⁷⁰ Konferansa dünyanın farklı yerlerinden 76 akademisyen katıldı. George Hewitt ile John Colarusso Konferans'a ciddi destek verdiler. Konferansa Abhazya'dan S. Lakoba ile Liana Kvarçhaliya katıldı. Konferansta Türkiye diasporası adına Cengiz Gogua yer aldı.⁹⁷¹

29-30 Haziran 1993'de Avrupa Konseyi'ni bilgilendirme ve lobi çalışmaları yürütüldü. Bu çalışmalara Rusya Federasyonu parlamenti ve Duma üyesi Sergey Baburin de katılım sağlayıp, destekçi oldu.⁹⁷²

26 Haziran 1993 tarihinde Gürcistan Devlet Başkanı E. Şevardnadze'ye Almanya'da F.V.S Vakfı tarafından "Emanuel Kant" ödülü verilip, ardından Almanya Başbakanı H. Kohl'un, Şevardnadze ile görüşeceği öğrenildi Bu ödülün verilmesini haklı görmeyen Avrupa'daki dernekler protesto metni hazırlayıp, tüm Almanya'da dağıtma kararı aldı.⁹⁷³ (Protesto metni için bakınız sayfa 677, EK-44).

Savaş süresi boyunca diasporanın olduğu Hollanda ve İsviçre gibi ülkelerde dayanışma geceleri organize edildi, Abhazya için ekonomik gelir elde edildi.⁹⁷⁴

⁹⁷⁰ Sinan Lapş ile soru cevap. 16 Mayıs 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile soru cevap. 5 Haziran 2018

⁹⁷¹ S. Lapş ile soru cevap. 16 Mayıs 2018; Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi üyesi C. Gogua ile soru cevap. 5 Haziran 2018

⁹⁷² Avrupa Kriz Komitesi Üyesi Z. Kapba ile soru cevap. 8 Mart 2018, 3 Temmuz 2018

⁹⁷³ Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi.

⁹⁷⁴ S. Çetaw ile soru cevap. 11 Mayıs 2018; Avrupa Kriz Komitesi Üyesi Z. Kapba ile soru cevap. 8 Mart 2018, 3 Temmuz 2018

6. BÖLÜM
ABHAZYA-GÜRCİSTAN
SAVAŞINDA
“TÜRKİYELİ GÖNÜLLÜLER”

TÜRKİYELİ İLK GÖNÜLLÜLER GRUBUNUN OLUŞMASI

18 Ağustos 1992 tarihinde Sakarya'da gerçekleştirilen işgali protesto mitingine Abhazy'a kardeşlerinin yanında savaşmak için gitmek isteyen Türkiye diasporasındaki ilk gönüllülerin bir kısmı da katıldı. Gönüllüler miting sonrası kendi aralarında organize olup, Abhazy'a en kısa zamanda ulaşmanın çabası içerisine girdiler.⁹⁷⁵

Sakarya'da olanlarla birlikte İnegöl, Eskişehir, İstanbul ve Düzce gibi illerden gelen diaspora gönüllüleri Sakarya Kafkas Kültür Derneği'ni toplanma merkezi olarak seçtiler. Pasaport, vize, yol masrafları, gidiş organizasyonu, vb ayrıntıları hızlı bir şekilde halledip, biran önce gitmek için yoğun çaba harcadılar.⁹⁷⁶

Yapılan tüm hazırlıklardan sonra 24 Ağustos 1992 tarihinde, 1-Oktay Chkotua, 2-Bahadır Abağba, 3-Rıdvan Ağırba, 4-Hicabi Agrba, 5-Ahmet Akaüba, 6-Arda Argun, 7-Nejat Argun, 8-Zafer Argun, 9-Sinan Aguma, 10-Erhan Açülähua, 11-Zülfü Achuzba, 12-Coşkun Cergenia, 13-Ercüment Lazaria, 14-Mehmet Sjae, 15-Muharrem Kaytikua, 16-Özcan Cokua, 17-Muzaffer Cokua, 18-Efkan Tsıba, 19-Necmi Kucba, 20-Okan Kucba, 21-Vedat Kuadzba, 22-Aslan Thastıkua, 23-Burhan Kılba, 24-Aydın Trako, 25-Muhammed Gablia, 26-Tuncer (Ender) Ayüdzba, 27-Gürbüz Tarba, 28-Soner Gogua, 29-Şamil Yaşba, 30-Mustafa İnapşba, 31-Ali Aşuba, 32-Ahmet Barçın ve 33-Ufuk Wardım'dan oluşan 33 kişilik ilk gönüllüler grubu kiralanmış bir otobüsle Sakarya otobüs terminalinden İstanbul Atatürk Havalimanı'na varmak için yola çıktı.⁹⁷⁷

⁹⁷⁵ M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017; S. Aguma ile röportaj. 8 Nisan 2017; Z. Achuzba ile röportaj. 25 Ocak 2017; M. Sjae ile röportaj. 16 Ağustos 2017; A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; E. Lazaria ile röportaj. 13 Aralık 2017; G. Tarba ile röportaj. 2 Mart 2017; A. Barçın ile röportaj. 13 Aralık 2017; Ç. Cergenia ile röportaj. 10 Ocak 2017; Ş. Yaşba ile röportaj. 10 Ocak 2017; Milletvekili, GeriyeDönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydıllara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018

⁹⁷⁶ Milletvekili, GeriyeDönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydıllara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016; A. Barçın ile röportaj. 13 Aralık; A. Vanaca ile röportaj. 13 Aralık 2016; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Demeği Başkanı M. Çukunia ile röportaj. 20 Ocak 2017

⁹⁷⁷ Recai Matua ile röportaj. 25 Ocak 2017; Milletvekili, GeriyeDönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydıllara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; E. Açülähua ile röportaj.

Kafilede 33 kişilik gönüllüler grubu ile beraber, konser için Türkiye’de bulunan Abhazyalı “Tomf” müzik grubu üyeleri Tolik Alteyba, ve Mizan Doğuzipa ile yine aynı dönemde Türkiye’de bulunan Batu Ardzınba da yer alıyordu.⁹⁷⁸

İstanbul’a varan ve havalimanında uçağın kalkmasını bekleyen grubun gidişi duyulmuş, havalimanına gazeteciler gelmişti. Kendilerine soru soran gazetecilere Soçi’ye giden bir basketbol takımı oldukları cevabını verdiler.⁹⁷⁹

24 Ağustos öğleden sonra uçakla Türkiye’den yola çıkan gönüllüler grubu akşam olmadan Rusya’nın Abhazy’a yakın şehirlerinden Soçi’ye bağlı Adler Havalimanı’na indi.⁹⁸⁰ Havalimanında kendilerini, Soçi’de bulunan Abhazların irtibat ka-

25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; A. Vanaca ile röportaj. 13 Aralık 2016; Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı M. Çukuniya ile röportaj. 20 Ocak 2017; A. Bedia ile röportaj. 21 Ocak 2017

⁹⁷⁸ Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, “Aydırlara” Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; Z. Achuzba ile röportaj. 25 Ocak 2017

⁹⁷⁹ Ç. Cergenia ile röportaj. 10 Ocak 2017; E. Açülhüa ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, “Aydırlara” Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018

⁹⁸⁰ 19. Yüzyılda gerçekleşen sürgün öncesinde Soçi, Ubih’ların yaşadığı; Adler’de Abazaların yaşadığı bir yerdi. Sürgün sonrası bu yerlerde Ubih ve Abaza kalmamıştır.

rargâhında (Ştap) görevli Abhaz vatanseverler karşıladı. Havalimanından bir otobüsle alınan gönüllüler Adler iskelesine götürüldü. Adler iskelesinden küçük bir Gezinti teknesi ile akşama yakın bir saatte Abhazların kontrolündeki Gudauta şehrine doğru yola çıkan gönüllüler, teknenin ışıklarını kapatarak açıktan yola devam etti.⁹⁸¹

Denizdeki yolculuk esnasında, Gagra açıklarından şehirdeki çatışmaları izleyerek devam eden grup, 25 Ağustos 1992 tarihinde sabaha karşı hava aydınlanmadan Gudauta'ya vardı.⁹⁸² Yura Argun ve Givi Dopua gibi yetkililerce karşılanan Türkiyeli gönüllüler Gudauta'da bulunan ve Kafkasya'dan gelen gönüllülerin de kaldığı "Çernomorets" oteline götürüldü.⁹⁸³

TÜRKİYELİ GÖNÜLLÜ GRUBUNUN ABHAZYA'DAKİ İLK GÜNLERİ

Abhaz Ordusu'nda savaşın başı olması nedeniyle yeterli sayıda silah ve mühimmat yoktu. O günlerde silah temin etmek oldukça zor bir işti. V. Ardzmba'nın da Türkiyeli gönüllülere silah verilmeyecek diye kesin emri vardı. Bu sebeple ilk günlerde silah bulamayıp cepheye gidemeyen gönüllüler ilk olarak cephe gerisinde lojistik çalışmalarına destek verdiler. Bu arada neredeyse her gün Gudauta'daki askeri karargâha gidip silah için müracaat ediyorlardı.

Devam eden günlerde gönüllülerden çeşitli askeri eğitimlere katılanlar oldu. Askeri eğitim ve yardım çalışmaları devam ederken bile gönüllüler ulaşabildikleri yetkililere Abhazyaya misafir olarak gelmediklerini, kendilerine silah verilmesini ve cepheye gitmek istediklerini sürekli bildiriyorlardı.

Savaştan önce Abhazyaya geri dönüşçü olarak gelip yerleşen Türkiyeliler de vardı. Cezmi Kucba, Bahtiyar Kopsirgen, Sacit Dumaa ve Esef Hapat dönüşçü olarak geldikleri yurtlarında işgal ile birlikte Sohum'da kalmışlardı. Birkaç defa Abhazların olduğu tarafa geçmiş, ancak düşman hareketlerini izlemeleri talimatıyla şehre geri dönmüşlerdi.⁹⁸⁴

⁹⁸¹ S. Aguma ile röportaj. 8 Nisan 2017; Z. Achuzba ile röportaj. 25 Ocak 2017; Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydırlara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018; Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018 M. Sjaie ile röportaj. 16 Ağustos 2017; S.Gogua ile röportaj. 26 Mayıs 2017; K. İnapşba ile röportaj. 19 Ekim 2017; A. Akaüba ile röportaj. 18 Mart 2017; N. Argun ile röportaj. 24 Ocak 2017; O. Kucba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; R. Agırba ile röportaj. 22 Ekim 2016; E. Ayüdzba ile röportaj. 2 Ocak 2017; B. Kılba ile röportaj. 2 Ocak 2017; A. Trako ile soru cevap. 17 Haziran 2018

⁹⁸² E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, "Aydırlara" Başkan Yardımcısı, çevirmen O. Chkotua ile röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018

⁹⁸³ E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; E. Lazaria ile röportaj. 13 Aralık 2017; G. Tarba ile röportaj. 2 Mart 2017; A. Barçın ile röportaj. 13 Aralık 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; S.Gogua ile röportaj. 26 Mayıs 2017; K. İnapşba ile röportaj. 19 Ekim 2017; A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017

⁹⁸⁴ E. Hapat ile röportaj. 1 Şubat 2017

Türkiyeliler'in Gudauta'ya geldiğini duyunca Cezmi Kucba haricindeki üç isim Sohum'u terk ederek Gudauta'ya geldi.

Vatanlarını savunma isteğiyle gönülleri dolup taşan Türkiyeli savaşçılar, her türlü imkânsızlıkların içinde bulunan Abhaz halkının kendileri için seferber olmasından da rahatsız oluyorlardı. Abhazyalılar ellerinde, avuçlarında bir şey yokken bile, her şeylerini Türkiye'den gelenlerle paylaşmak istiyor, onlara büyük saygı gösteriyordu.

Çok geçmeden grubun içerisinde kendi imkânları ile silah ve askeri teçhizat temin eden Türkiyeli gönüllüler oldu. Bu gönüllüler Aşağı Eşira Cephesi'ne gitmeye başladı. Gönüllüler içerisinde silahsız olarak aşağı Eşira Cephesi'ne gidip gelenler de vardı.

Türkiyeli gönüllüler silahlı veya silahsız olarak aşağı Eşira Cephesine gidip oradaki Abhaz askerlerine destek veriyordu.

Kimisi uzun süreli Eşira Cephesi'nde kalıyor, kimisi birkaç gün kalıp Gudauta'ya geri dönüyordu.

Zaten birçoğunda silah yoktu. Cephede Abhaz askerleri arasında bir tüfekte 4-5 kişi nöbet bekleyenlerin yanında, sadece molotof kokteylleri veya bıçaklarla nöbet tutanlar da çoktu.

Çeçenistan'dan gelen Şamil Basayev ve yanındaki gönüllüler de Türkiyeliler'in olduğu "Çernamoret's" otelinde kalıyorlardı. Gagra taarruzundan bir müddet önce Şamil Basayev ile Gudauta'daki Türkiyeli gönüllülerin bir kısmının tanışıp, konuşması sonucu Türkiyeli gönüllüler onun grubuna girmeye başladı. İlk teması Aydın Trako, Burhan Kiilba, Ender Ayüdzba, Muhammet Gablia başlatmış, ardından diğerleri de Şamil grubuna katılmaya başlamışlardı.⁹⁸⁵ Türkçe bilen Batumlu Roin Ağırba'nın da Türkiyeli gönüllüler ile Şamil arasında aracılık etmesiyle sayı giderek arttı.

Türkiyeli gönüllülerden aşağı Eşıra Cephesi'nde bulunanlardan da Gudauta'ya geri dönen ve Şamil grubuna katılanlar oldu. Türkiyelilerden Okan Kucba, Mehmet Sjae, Esef Hapat, Muzaffer Cokua, Ahmet Akaüba ve Aslan Thastıkua Gudauta'ya geri dönmeyerek aşağı Eşıra Cephesinde Koçibey Ayüdzba komutasındaki grupla devam ettiler.⁹⁸⁶

⁹⁸⁵ E. Ayüdzba ile röportaj. 2 Ocak 2017; B. Kiilba ile röportaj. 2 Ocak 2017; A. Trako ile soru cevap. 17 Haziran 2018

⁹⁸⁶ E. Hapat ile röportaj. 1 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; O. Kucba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; A. Akaüba ile röportaj. 18 Mart 2017; M. Sjae ile röportaj. 16 Ağustos 2017; A. Thastıkua ile soru cevap. 9 Haziran 2018

Şamil grubuna katılan Türkiyeli gönüllülerin hepsinde silah yoktu. Özellikle askerliğini yapmayanlara silah verilmek istenmiyordu. Türkiye’de askerliğini yapmış olan isimler ilk zamanlarda daha fazla inisiyatif alabildiler.

GAGRA TAARRUZUNDA TÜRKİYELİLER

3 Eylül antlaşmasının Gürcü tarafınca ihlal edilmesinin ardından Abhaz tarafı içinde bulunduğu kuşatmadan çıkmak için saldırıya geçmek zorunda kaldı. Mevcut durumda AC Silahlı Kuvvetleri işgal edilen Abhazyaya topraklarını kurtarmaya Gagra bölgesinden başlama kararı alıp, bir plan hazırladı ve taarruza geçti.

Gagra’yı düşman işgalinden kurtarma taarruzuna Türkiyeli gönüllüler Şamil Basayev Müfrezesi bünyesinde katıldı. Operasyona katılan Türkiyeli gönüllü savaşçıların isimleri şunlardı; 1-Tuncer (Ender) Ayüdzba, 2-Burhan Kılba, 3-Ercüment Lazaria, 4-Arda Argun, 5-Şendoğan Ajund, 6-Aydın Trako, 7-Erhan Açülâhua, 8-Bahadır Abağba, 9-Nejat Argun, 10-Özcan Cokua, 11-Zafer Argun, 12-Muhammed Gablia, 13-Rıdvan Ağırba, 14-Zülfü Achuzba, 15-Hicabi Agrba, 16-Vedat Kuadzba, 17-Muharrem Kaytıkua

Operasyon esnasında gruptaki Türkiyelilerin tümünde otomatik silah yoktu. Hicabi Ağırba operasyona silahsız katıldı. Zülfü Achuzba’da omuzdan atılan anti-tank (bazuka) roketi vardı. Zafer Argun’un da silahı yoktu, Bahadır Abağba’nın anti-tank (bazuka) mermilerini taşıyordu.

Gagra operasyonuna katılan Türkiyelilerin hepsi operasyonun başından sonuna kadar devam etmediler. Bazı Türkiyeli gönüllüler Gagra operasyonunun belli bir aşamasından sonra devam etmeyip, Gudauta’ya döndüler.

1 Ekim 1992 tarihinde işgal altındaki Gagra’yı kurtarma operasyonunun başlamasıyla birlikte öğleden sonra Türkiyeli gönüllü savaşçıların da olduğu Şamil Basayev komutasındaki askeri müfreze Gudauta’dan yola çıktı, Aspa⁹⁸⁷ denilen yerden kamyonlarla dağa doğru hareket etti. Mamzışxua Dağı civarında kamyonlardan inen gurup Gagra’ya bağlı Kolhida yönüne, harekâtın başlayacağı bölgenin üst kısımlarına yürüyerek yola devam etti. Tüm müfreze tek bir hat halinde Kolhida bölgesini kuzey yönünden göreceğ şekilde yüksek tepeye yayılarak cephe hattı oluşturmuştu.

Konuşlandıkları yerden aşağıdaki evler ve evlerin arasından koşuşturan Gürcü

⁹⁸⁷ Gudauta’dan Gagra yönüne giderken Pitsunda sapağına varamadan çok katlı binaların olduğu bölge. “Aspa” denilen yere Gürcüler “İpnarya” demektedir.

askerler görünüyordu. Harekât emrinin gelmesini bekleyen müfreze belli bir süre sonra fark edilince, buldukları yere yayılım ateşi başladı. Karşılıklı olarak 30-40 dakika civarında süren bu ilk çatışma Gürcü askerlerin buldukları yeri terk etmesiyle sonuçlandı.

Bu ilk çatışma esnasında Türkiyeli gönüllülerden Aydın Trako yüzünden yaralandı. Burhan Kılba, elinden yaralanan Roin Ağırba ve grupta yer alan Ermeni bir savaşçı Aydın Trako'yu bir battaniye'nin içine sararak çatışma bölgesinden çıkarttı; uzun bir yolculuğun ardından Gudauta Hastanesi'ne varabildiler.⁹⁸⁸

İlk çatışma bittikten sonra havanın da kararmasıyla birlikte Şamil Müfrezesi küçük gruplar halinde Mamzışxua'dan, Kolhida bölgesindeki mezarlık, ortaokul ve askerlik şubesi yönünden saldırıya geçti.

Şamil Müfrezesi gruplara bölünerek hareket etti. Şamil Basayev ve Timur Janna'nın olduğu grup evlerin arasından geçerek aşağıdaki ana yola yakın bulunan ve Gürcü askerlerin karargâh gibi kullandıkları binanın etrafına konuşlandı. Türkiyeli gönüllülerden Erhan Açülâhua, Özcan Cokua, Ender Ayüdzba, Muharrem Kaytıkua, Muhammed Gablia, Vedat Kuadzba, Zafer Argun ve Bahadır Abağba da bu grupla hareket ediyordu.

Binanın olduğu yerde çatışma çıktı, bu çatışmada düşman askerleri etkisiz hale getirildi. Bahsi geçen yerde Türkiyeli gönüllü Bahadır Abağba anti-tank silahı (bazuka) ile düşmanın otomatik silah yuvasını imha etti.⁹⁸⁹ Binanın oradaki saldırı sonrası grup tekrar dağ yönüne yukarı çıkarak geceyi bir mısır tarlasında geçirdi. Bu bekleme esnasında takviye askerler getirmek için Şamil Basayev birkaç defa gruptan ayrıldı.

Ercüment Lazaria, Arda Argun, Şendoğan Ajund, Rıdvan Ağırba, Hicabi Ağrba, Zülfü Achuzba ve Nejat Argun gibi diğer Türkiyeli gönüllü savaşçılar ise çevrelerindeki Abhazyalı ve diğer savaşçılarla hareket ettiler.

Binanın oradaki çatışmaya katılan Türkiyeli savaşçılardan ayrı hareket eden diğer Türkiyeli gönüllüler, beraber hareket ettikleri gruplarla Gagra şehrinin alt mahallerine indi. Sonra da evleri tek tek kontrol ederek ana yola doğru ilerlediler.⁹⁹⁰

Şehrin içinde yer alan bir otelin olduğu yerde çıkan çatışmada Türkiyeli gönüllü

⁹⁸⁸ B. Kılba ile röportaj. 2 Ocak 2017; A. Trako ile soru cevap. 17 Haziran 2018

⁹⁸⁹ M. Kaytıkua ile röportaj. 27 Mart 2018; E. Ayüdzba ile röportaj. 2 Ocak 2017; Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018; E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

⁹⁹⁰ E. Lazaria ile röportaj. 13 Aralık 2017

savaşçılardan Ercüment Lazaria ayağından yaralandı. Kendisine hemen müdahale edilip önce Bzıp'daki ilk müdahale noktasına, sonra da Gudauta'ya hastaneye götürüldü.⁹⁹¹ Gagra ana yolunun civarına inen diğer Türkiyeli savaşçılar ise yanlarında buldukları gruplar ile şehrin içlerine doğru ilerledi.

Bu arada Aydın Trako'yu hastaneye teslim eden Türkiyeli gönüllü savaşçılardan Burhan Kılba Gagra'ya dönerek Abhaz gruplardan birine katılarak operasyona devam etti.

Timur Janaa ve Şamil Basayev'in olduğu grup geceyi Mamzışxua'da geçirdi. Dağda bekleyen gruba Şamil Basayev ilave asker getirdi, sabah hareket eden grubun sayısı 150 kişiye kadar çıktı. 2 Ekim sabah erken saatlerde takviye edilen Samil Müfrezesi tünel istikametine giden çevre yolu üzerinden ilerleyip viyadüğün (köprü yolu) olduğu yere yaklaştı.

Viyadüğün (köprüyol) olduğu yere gelmeden önce çevre yolu üzerinden hareket eden grup aşağıda şehrin merkezindeki hareketliliği görececek bir noktada durdu. Burada Bahadır Abağba, Gürcü askerlerin olduğu bir otobüsü anti-tank silahı (bazuka) ile vurarak imha etti.⁹⁹²

İlerlemeyi sürdüren müfrezeye çevre yolu üzerindeki viyadüğün olduğu yere yaklaştığı esnada viyadüğün diğer yönünden bir Gürcü tankı ve BMP'si (Zırhlı piyade muharebe aracı) müfrezenin olduğu yere doğru ateş açtı ve yoğun bir çatışma çıktı. Müsademe yaklaşık 1,5 saat sürdü. Çatışma sonunda Gürcü Tankı ve BMP'si bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Çatışma esnasında Türkiyeli gönüllülerden Ender Ayüdzba, Muharrem Kaytkua, Erhan Açülâhua ve Vedat Kuadzba çatışma bölgesindeki yüksek bir istinat duvarının bitişinden yukarı yolun üstüne doğru çıkarak, ormanlık alana girdi; oradan da Tank ve BMP'yi görebilecek bir lokasyona konuşlandılar. Elllerinde o anda tankı vurabilecek donanımda silah olmadığı için Vedat ve Ender tankı vurabilecek bir anti tank silahı (bazuka) almak için buldukları yerden ayrıldı. Çok geçmeden aynı konumda kalan Erhan ve Muharrem'in konuşlandıkları yere keskin nişancı atışı başladı, onlar da geriye doğru çıkmak zorunda kaldı.

Bu esnada ormanlık alanda geriye doğru giden Vedat tesadüfen bir arada oturan 4 kişilik bir grupla burun buruna geldi, çeviklikle hareket ederek birinin kafasına silahını dayadı.⁹⁹³ Ender de hemen peşinden geldi. Olayın ilk şokunu atlattıktan son-

⁹⁹¹ E. Lazaria ile röportaj. 13 Aralık 2017

⁹⁹² E. Ayüdzba ile röportaj. 2 Ocak 2017

⁹⁹³ E. Ayüdzba ile röportaj. 2 Ocak 2017

ra, kim olduklarını sorduklarında, oturan askerlerin “Şeratin” grubunun askerleri olduğu anlarlar. Hemen peşlerinden Erhan ve Muharrem de oraya gelir.

Viyadüğün (köprüyol) oradaki çatışma sonrası Şamil Müfrezesi yine birkaç gruba ayrılarak hareket eder. Bir grup Psakhara⁹⁹⁴ ile “Kabartse”⁹⁹⁵ Klinik Rehabilitasyon Merkezi arasındaki bölgeye doğru ilerler, diğerleri ise çevre yolundan devam eder. Psakhara yönüne inen Şamil Müfrezesine bağlı grup Psakhara üzerinden çatışmaların devam ettiği “Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezine doğru ilerler. Çevre yolu üzerinden devam eden grup ise bir müddet sonra aşağı doğru yönelir ve Emniyet Müdürlüğü’nün olduğu bölgeye iner.

Gruptan Ender Ayüdzba, Bahadır Abağba, Vedat Kuadzba’nın olduğu birkaç gönüllü bir Abhaz tankının üstüne çıkarak bir müddet bu tankla şehrin içlerine doğru devam ederler.⁹⁹⁶ Bu tank daha sonra bir Gürcü BMP’si ile karşılaşır, tank BMP’yi vurur.⁹⁹⁷

Tüm Abhaz Birlikleri saat 16.30’da düşmanın Gagra merkezindeki Abhazya Otel ve Emniyet binasındaki temel direniş noktalarını kırar, Saat 17.40’da ise düşmanın “Ukrayna”⁹⁹⁸ Sanatoryumu bölgesindeki direnişini bastırır. Ve Gagra düşmandan kurtarılır.

Gagra operasyonunun başlamasıyla birlikte farklı gruplar halinde hareket etmek zorunda kalan Türkiyeli tüm gönüllü savaşçılar ikinci günün akşamına doğru bir araya gelir. Düşman birlikleri ise “Ukrayna” Sanatoryumu’nun ilerisinde ve etrafındaki tepelere konuşlanır. Sanatoryum alındıktan sonra taarruza ara verilir.

İkinci gün akşama yakın saatlerde tüm gruplar Ploşet Gagarin-Jojoyagara Meydanı’nda toplanır. Şamil Müfrezesi askerleri aldıkları emir gereği akşamüstü Gudauta’ya geri döner.

Gagra operasyonunun ikinci aşamadaki taarruz planına göre Abhaz birliklerinin önemli bir kısmı ana yol üzerinden saldırıya geçerken, İbrahim Yağan komutasındaki askerler şaşırtma amacıyla denizden düşmanın arkasına Holdni Reçka’ya çı-

⁹⁹⁴ “Psakhara” denilen yer “Kabartse” Klinik Rehabilitasyon Merkezine yakın, aşağıdaki köprülerden 500 metre civarı olan bölgedir. Psakhara’ya Gürcüler “Siharuli” diyorlar!

⁹⁹⁵ “Kabartse” KBRC Klinik Rehabilitasyon Merkezi Gürcülerin Karargahı ve “Mhedrion i” birliklerinin olduğu bir yerdir.

⁹⁹⁶ E. Ayüdzba ile röportaj. 2 Ocak 2017

⁹⁹⁷ E. Ayüdzba ile röportaj. 2 Ocak 2017

⁹⁹⁸ Ukrayna Sanatoryumu’nun şimdiki ismi Moskova Sanatoryumu.

Rus Askeri Yetkililerinden Gürcüler'e Yanıt; Gürcü'ler, Gagra'da Bıraktıkları Tankları İyi Tanırlar... Dikkatli Baksınlar!

14 Ağustos'da başlayan Abhaz bağımsızlık savaşında iki tarafın kayıpları konusunda sağlıklı bilgi alınmıyor. Abhaz Savunma Cephesinden aldığımız rakamlara göre 300'e yakın Abhaz Milis Şehid olurken 650'ye yakın yaralı var. Gürcüler'in kaybı ise 650 şü olarak tahmin ediliyor. Gürcü'ler en fazla kaybı Gagra'da verdiler.

Gagra'nın alınışı sırasında Gürcüler'in, kentte 40'a yakın tank bıraktılar. Bunun yanında Abhaz Milisler Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nden satın alınan dört SU-25 uçağına sahip olduklarını açıkladılar. Gürcüler'in ise üç SU-25 uçağı, dört zırhlı helikopter, yüzelli tank, 300 zırhlı araç ve doksanördü top ile Sohum'u savunuyorlar.

Gürcistan'ın Rusya Federasyonu'nu Abhazya'ya askeri yardım yapmakla suçlaması üzerine cevap olarak Rus Askeri yetkililer "Gürcüler Gagra'da bıraktıkları tankları iyi tanırlar... Dikkatli baksınlar bu tankları onlara biz vermedik" dediler.

Öte yandan Gürcistan yetkilileri; Diğer Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinin-Abhazya'ya yaptığı silah yardımı ve devam eden gönüllü milis akınının durmaması halinde savaşın tüm Kuzey Kafkasya'yı saraacağı tehdidinde bulundu.

Türkiye'den giden gönüllüler arasında "Bazukacı" lakablı Eskişehirli Bahadır Özbaş bir Abhaz gönüllüsü birlikte. Savaş ne kadar acımasız olsa da Türkiye'den giden gönüllüler için insan sevgisi hala çok önemli.

Aşağıda: Gagra su dağıtım sebekesi görülüyor... Abhaz milisler Gagra'yı atarken şehri boğaltan Gürcü askerleri bu binayı bombaladılar. Fotoğraf/Şişli ACUMPA 1992

Yukarıda: Abhazya'yı savunma amacıyla giden gönüllü

kartma yapacaklardır. Şamil Müfrezesi'nin de dahil olduğu bazı gruplar ise düşman birliklerinin konuşlandığı bölgenin üstündeki dağlardan ilerleyip düşmanın arkasına inmek için hareket edeceklerdir.

Taarruzun tekrar başlamasıyla birlikte 4 Ekim 1992'de otobüslerle Gudauta'dan Gagra'ya gelen Şamil Müfrezesi, diğer gruplarla birlikte kamyonlara binerek Gagra'daki "Abriskil"⁹⁹⁹ sanatoryumu karşısındaki çevreyolu girişi üzerinden, Mamzışxua Dağı yönüne hareket etti. 4 Ekim saat gece 11.00 civarlarında dağın zirvesine yakın bir yerde kamyonlardan inildi, tek sıra halinde tüm birlikler 800-900 rakımdan 80 kilometrelik yolu yürüyerek düşmanın sağ kanadını dolaştı.

80 km'lik yolu dağların üzerinden yürüyerek geçen Şamil Müfrezesi ve M. Kapş Grubu'nun olduğu yaklaşık 300 kişilik Askeri Birlik, 5 Ekim 6'sına bağlayan gece Tsandriş, Ahatza (Holodni Reçka) Irmağı, Haşupse Nehri ve Açmadara Köyü civarına inmeye başladı.¹⁰⁰⁰

6 Ekim saat 05.00'de Şamil Müfrezesi Ahatza (Holodni Reçka) Irmağı'na ulaşım ana yol üzerinden ilerlemeyi sürdürdü. Düşman Birlikleri zırhlı askeri araçlar ve

⁹⁹⁹ "Abriskil" Sanatoryumu. Günümüzdeki ismi "Amra"

¹⁰⁰⁰ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

tüm askeri teçhizatı yolun üzerinde bırakarak Abhazya-Rusya sınırına doğru kaçtı. Kilometrelerce alanda düşmanın terk ettiği araçlar bulunuyordu. İlerleyişine devam eden Şamil Müfrezesi emir üzerine Gudauta'ya geri döndü.

6 Ekim 1992 sabahı saat 6.40'da Abhazya Cumhuriyeti bayrağı Rusya Federasyonu ile olan sınırdaki dalgalanmaya başladı.

BİRİNCİ TSUGUROVKA OPERASYONUNDA TÜRKİYELİLER

Gumista Cephesi Komutanlarından M. Khvartskia, Sohum'a genel taarruza başlayana kadar düşmanı engellemeleri göreviyle Abhazlar'dan oluşan birkaç grubu Sohum'a hâkim konumda bulunan stratejik öneme sahip Tsugurovka Tepesi'ni ele geçirmeleri için görevlendirdi.¹⁰⁰¹

Operasyon için Afon ve Eşira'lı gönüllü savaşçılar ile L. Tsugba, A. Berzenya, R. Bigua, K. Ayudzba komutasındaki gruplardan gönüllü askerlerden iki küçük birlik oluşturuldu.¹⁰⁰² Bu iki birliğin komutası R. Halbad ile Z. Dasaniya'ya verildi.¹⁰⁰³

O dönem Aşağı Eşira Cephesinde Koçibey Ayudzba'nın grubunda görev alan Türkiyeliler Okan Kucba, Mehmet Sjae, Aslan Thastıkua, Eşef Hapat, Ahmet Akaüba ve Muzaffer Cokua kendi grup komutanları Koçibey Ayudzba'dan izin alarak komutanlığını Ruslan Halbad'ın yaptığı 30 kişilik gruba dahil olarak Tsugurovka'ya hareket etti.¹⁰⁰⁴

Taarruz planına göre gruplar yukarı Eşira bölgesinden ayrı yönlerden hareket ederek Tsugurovka tepesinin zirvesine doğru ilerleyecek, belirlenen koordinatlarda bir araya geleceklerdi. Türkiyelilerin de içinde olduğu R. Halbad komutasındaki 30 kişilik Abhaz birliği Tsugurovka tepesini ele geçirmek için yukarı Gumista Köprüsü'nün birkaç yüz metre ilerisinden suyu aşarak karşıya geçecek, oradan da tepeye tırmanacaktı. Fakat yağın aşırı yağmurlar nedeniyle Gumista suyu yükselince, grup karşıya geçemedi. Bunun üzerine harekât yönü değiştirildi. R. Halbad ve Z. Dasaniya komutasındaki iki grubun Yukarı Gumista köprüsünün üstünden karşıya geçip, düşmanın kontrol noktasını etkisiz hale getirmesi, sonra da köprü'nün hemen yanından yukarı tepeye çıkılmasına karar verildi.

¹⁰⁰¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.

¹⁰⁰² M. Geriya, R. Kutsniya, G. Acincal, M. Cokua ve E. Hapat ile röportaj. 7 Aralık 2018; N. Andırbua ile röportaj. 18 Aralık 2018

¹⁰⁰³ M. Geriya, R. Kutsniya, G. Acincal, M. Cokua ve E. Hapat ile röportaj. 7 Aralık 2018

¹⁰⁰⁴ E. Hapat ile röportaj. 1 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; O. Kucba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; A. Akaüba ile röportaj. 18 Mart 2017; M. Sjae ile röportaj. 16 Ağustos 2017; A. Thastıkua ile soru cevap. 9 Haziran 2018

Ertesi gün gece saat 02.00 gibi hareket edildi. İki gruptan oluşan askerler köprüyü geçer geçmez yukarı tepeye doğru hareket etti.¹⁰⁰⁵

Gece boyunca tepeyi tırmanan Abhaz askerler 7 Ekim 1992 öğleden sonra saat 04.00-05.00 gibi Tsugurovka Tepesi'ne vardılar.

Oldukları yerde birkaç gün beklerken, bu arada keşif ve kontrollerini yaptılar. Abhaz askerlerin keşif kolu, konuşlandıkları tepenin diğer yakasında bir Gürcü karargâhı olduğunu tespit etti.

Düşmanın oradaki gücü tespit edildikten sonra gelebilecekleri yol güzergâhı üzerine mayınlar döşendi. Gürcülerin karargâhına saldırı düzenlenip düşman birliği imha edildi. Bu saldırı ile alakalı Gürcü radyosu kendi askerleri için 200 kayıptan bahsetmiştir.¹⁰⁰⁶

Karargâh baskınından sonra Abhaz askerlerin olduğu bölgeye gelebilecek düşman saldırısı için stratejik noktalara mevziler kazılıp, savunma hattı oluşturulur. Mevzi kazabilenler mevzi kazar, kazamayanlar da mevzilere uygun yerleri seçerek saldırı için beklemeye başlar. Abhazyalı askerler ile Türkiyeli gönüllüler beraber savunma hattı oluşturur. Bu arada diğer Abhaz Birliklerinin yapacağı genel Sohum taarruzu gerçekleşmez. Karargâh baskınından sonra Gürcüler hemen bölgeye zırlı araç ve takviye güçler sevk ederek, ertesi gün saldırıya geçer.

Savunma oluşturulduktan sonra Gürcülerin ilk gün saldırısı püskürtülür, düşman ertesi gün tekrar saldırır. Yine püskürtülen düşman birlikleri üçüncü gün tüm gücüyle tekrar saldırır. Diğer Abhaz birliklerinin yapacağı genel Sohum Taarruzu'nun gerçekleşmemesi, yaralı ve şehitlerin olması, takviye güçlerin gelmemesi, mühimmatın azalmış ve hava koşullarının kötü gidişi nedeniyle, düşmanın üçüncü saldırı gününde Tsugurovka'dan geri çekilme kararı alınır.

Düşman birliklerinin birkaç gün peşpeşe gerçekleştirdikleri yoğun saldırılarda Türkiyeli gönüllüler Muzaffer Cokua, Esef Hapat ve Mehmet Sjade aynı savunma hattında çatışırken; diğer Türkiyeli gönüllüler Okan Kucba, Aslan Thastıkua ve Ahmet Akaüba onların biraz daha yukarısındaki savunma hattında düşmanla muharebe eder.¹⁰⁰⁷

¹⁰⁰⁵ N. Andirbua ile röportaj. 5 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; O. Kucba ile röportaj 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; M. Geriya, R. Kutsniya, G. Acincal, M. Cokua ve E. Hapat ile röportaj. 7 Aralık 2018

¹⁰⁰⁶ O. Kucba ile röportaj 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017

¹⁰⁰⁷ E. Hapat ile röportaj. 1 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; O. Kucba ile röportaj 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; A. Akaüba ile röportaj. 18 Mart 2017; M. Sjade ile röportaj. 16 Ağustos 2017; A. Thastıkua ile soru cevap. 9 Haziran 2018

Son gün gerçekleşen çatışma esnasında iki grup arasında irtibatın kopuk olması ve mermilerinin giderek azalıyor olması nedeniyle Esef Hapat yukarıdaki savunma hattına bakmaya gider.¹⁰⁰⁸ Gittiği yerde birliklerin çekilmeye başladığını görür, hemen arkadaşlarının yanına gelip onları uyarır. Muzaffer Cokua, Mehmet Sjae ve Esef Hapat mevzilerden geri hatta doğru çekilmeye başlarlar.¹⁰⁰⁹

Tsugurovka Tepesi'nin Gumista yönüne eğime başladığı yerde diğer Abhaz askerleri ile bir araya gelen tüm Türkiyeli gönüllüler, yanlarında şehitleri ve yaralıları da taşıyarak aşağı köprü istikametine inerler.¹⁰¹⁰

Gumista köprüsünün oraya gelindiğinde askerler, tek tek, saklanarak ve sürüne-rek köprüden karşıya Abhaz birliklerinin kontrolündeki tarafa geçmeyi zorlukla başarır.

Okan Kucba, Aslan Thastikua ve Mehmet Sjae Tsugurovka saldırısı sonrasında aşağı Eşıra Cephesine dönmeyip Gudauta'daki Şamil Basayev'in grubuna katılırlar.¹⁰¹¹ Ahmet Akaüba ve Muzaffer Cokua Tsugurovka saldırısı sonrası tekrar aşağı Eşıra Cephesi'ne giderek bir müddet daha Koçibey Ayüdzba'nın grubunda devam ederler.¹⁰¹² Esef Hapat ise Gudauta'ya döner ama Şamil Grubu'na girmez.¹⁰¹³

25 Ağustos 1992 tarihinde Gudauta'ya varan ilk Türkiyeli gönüllüler grubunun ardından sonraki gün, hafta ve aylarda Abhazya'ya Türkiye'nin farklı bölgelerinden yeni insanlar gelmeye devam eder.

Cephede kardeşleri ile beraber silah tutmaya gelenler olduğu gibi, cephe gerisinde her türlü yardım için destek sağlamaya gelenler de vardır. Bu kişiler ile ilgili ayrıntılı bilgiyi araştırması devam eden ve bir müddet sonra çıkacak olan bir sonraki kitap çalışmasında bulabileceksiniz. (Savaş süresince gelen kişiler için bakınız: s.413 ve devamı)

¹⁰⁰⁸ E. Hapat ile röportaj.1 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; M. Sjae ile röportaj. 16 Ağustos 2017

¹⁰⁰⁹ E. Hapat ile röportaj.1 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; M. Sjae ile röportaj. 16 Ağustos 2017

¹⁰¹⁰ E. Hapat ile röportaj.1 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; O. Kucba ile röportaj 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; A. Akaüba ile röportaj. 18 Mart 2017; M. Sjae ile röportaj. 16 Ağustos 2017; A. Thastikua ile soru cevap.9 Haziran 2018

¹⁰¹¹ M. Sjae ile röportaj. 16 Ağustos 2017; A. Thastikua ile soru cevap.9 Haziran 2018

¹⁰¹² M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; A. Akaüba ile röportaj. 18 Mart 2017

¹⁰¹³ E. Hapat ile röportaj.1 Şubat 2017;

VASIYETNAME

Şrom Saldırısı öncesi Ekim ayında Türkiyeli gönüllüler, savaşta şehit olmaları durumunda Abhazy'a da gömülmek istediklerini belirten bir vasiyetname kaleme aldılar. Vasiyetname metni şöyle:

“Biz, aşağıda imzaları bulunan Türkiyeli gönüllüler, şehit düşmemiz durumunda Abhazy'a ya kardeşler mezarlığına defnedilmek istiyoruz. İmzaladığımız bu belge gerçek olup, hiçbir şart Abhazy'a da defnedilme isteğimize engel olmamalıdır.

Muharrem Kaytıkua, Mehmet Sjaje, Özcan Cokua, Zafer Argun, Efkan Tsıba, Rıdvan Ağırba, Hicabi Agrba, Sacit Dumaa, Zülfü Achuzba, Muhammed Gablia, Ercüment Lazaria, Burhan Kiulba, Birgül Çuaz, Tayfun Ardzınba, Okan Kuçba, Tuncer (Ender) Ayüdzba, Şendoğan Ajund, Vedat Kuadzba, Erhan Açülâhua, Refik Musa Caparov, Necmi Kucba, Aslan Thastıkua, Ersin Çkua, Ebubekir (Bekir) Aşuba, Bahadır Abağba, Ali Aşuba, Arda Argun

Ben, Okan Kucba, arkadaşlarımı destekleyerek, şehit düşmem durumunda atalarımın toprakları olan Kucba-Yaşt'a da defnedilmeyi arz ediyorum,

Birgül Çuaz, ben Abhaz geleneklerine göre defnedilmeyi arz ediyorum.

17 Eylül 1992”

BİRİNCİ ŞROM SALDIRI OPERASYONUNDA TÜRKİYELİLER

Şrom Operasyonu'na Abhaz Ordusu'na bağlı birliklerle birlikte, içinde Türkiyeli gönüllülerin olduğu Şamil Grubu da katıldı.¹⁰¹⁴

Hareket emrinin gelmesiyle birlikte Şamil Grubu Yukarı Eşira'dan kamyonlarla hareket ederek ilk toplanma yerine ulaştı. Oradan yürüyerek gece boyunca dağda ormanın içinden, yamaçların kenarlarından Şrom ve Kaman'a yakın Şubarı'da bir çiftlik evine varılıp kamp kuruldu.¹⁰¹⁵ Bu çiftlikte bir müddet kaldıktan sonra 2 Kasım'ı 3 Kasım'a bağlayan gece saat 03.00'te Gumısta Cephesi Karargâhı'ndan taarruza geçme emri alınınca, havanın aydınlanmasına yakın saatlerde harekete geçildi.

Şamil Basayev Grubu bünyesinde Şrom Operasyonu'na katılan Türkiyeli gönüllüler şu kişilerden oluşuyordu: 1- Hicabi Agrba, 2-Erhan Açülâhua, 3-Özcan Cokua,

¹⁰¹⁴ Operasyona katılan diğer birlikler için bkz: s. 180

¹⁰¹⁵ Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018, E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; B. Aşuba ile röportaj. 28 Temmuz 2017; A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016

4-Ercüment Lazaria, 5- Ali Aşuba, 6-Bekir Aşuba, 7-Mehmet Sjae, 8-Efkan Tsıba, 9-Burhan Kılba, 10-Ender (Tuncer) Ayüdzba, 11-Muhammed Gablia, 12-Okan Kucba, 13-Bahadır Aşağba, 14-Birgül Çuaz, 15-Necmi Kucba, 16-Arda Argun, 17-Şendoğan Ajund, 18-Ersin Çkua, 19-Tayfun Ardızmba, 20-Vedat Kuadzba, 21-Rıdvan Ağırba, 22-Sacit Dumaa, 23-Muhurrem Kaytıkuu. 24- Aslan Thatstıkua.

Türkiyeli gönüllü savaşçıların hepsinde silah yoktu. Silahsız olanların bir kısmı mühimmat, bir kısmı da sağlık malzemesi taşıdı. Bir kısmı da kendilerini sağlıkçı olarak yazdırıp operasyona silahsız katıldı. Efkan Tsıba ve Tayfun Ardızmba'nın silahı yoktu. Birgül Çuaz sağlıkçıydı. Sacit Dumaa ve Bekir Aşuba anti-tank mermisi taşıyordu.

Şamil Grubunun görevi, Kaman'ın üstünde bulunan Razvilka Sapağı'ndan (Ahaşeni Kavşağı) girerek dağı arkadan dolaşmak ve Apiandi istikametinde ilerleyerek Şrom'u doğu tarafından vurmaktı.¹⁰¹⁶

Razvilka Kavşağı'na kadar konvoy normal ilerledi. Fakat belirtilen yerde düşmanın birinci kontrol noktası ile karşılaşıldı. Müsademede Gürcü askerler etkisiz hale getirildi. Fakat çıkan çatışmada bölgeyi iyi bilen ve gruplara rehberlik yapacak kılavuz Nikolay Taralidi hayatını kaybetti, diğer kılavuz Leva Avidzba da yaralandı. Çatışma da 4 asker şehit düşmüş, 13 kişi de yaralanmıştı.¹⁰¹⁷ Şehit düşen askerlerden biri Şamil Grubu savaşçılarından Türkiyeli gönüllüler ile birlikte olan Tatar Refik Caparov'du.¹⁰¹⁸

Üç taraftan düşünülen taarruz planı, kılavuzlardan birinin öldürülmesi ve diğerinin de yaralanmasının akabinde bozuldu. Kimse nereye ve nasıl ilerleyeceğini bilmiyordu. Düşman savunmasına tek cephe taarruz kararı alındı. Taarruza sadece tek istikamette, Şrom köprüsüyle bağlantı yolu ve çevresindeki bölge üzerinden devam edildi. Tüm gruplar bağlantı yolu ve çevresindeki ormanlık-tepelik araziden aşağı Gumısta Nehri yönüne ilerledi.

Ana saldırıdan hemen önce Şrom bağlantı yolunda, Gürcülere ait bir BMP Abhaz askerler tarafından ele geçirildi.

Hemen ardından bağlantı yolu üzerinden Şrom köprüsü istikametine saldırıya

¹⁰¹⁶ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi; Roin Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017

¹⁰¹⁷ Roin Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017; "Bergut" grubu komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı G. Marganya ile röportaj. 29 Mayıs 2017

¹⁰¹⁸ Roin Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017; E. Ayüdzba ile röportaj. 2 Ocak 2017; B. Kılba ile röportaj. 2 Ocak 2017; E. Açulâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017,

geçildi. BMP'ler ile birlikte hareket eden ön hattaki askerlere Şamil Grubu askerlerinden Bahadır Aşağba, Erhan Aşulâhua, Vedat Kuadzba ve Tayfun Ardznba da katıldı.¹⁰¹⁹

Bağlantı yolundan ve ağaçlık kısımlardan köprüye ve Gumista Nehri'ne yakın yerlere inen ilk kademe Abhaz Birlikleri, köprünün ve Gumista Nehri'nin diğer tarafında bulunan ve tüm hâkim noktalara mevzilenmiş durumda olan Gürcü Birlikleri tarafından "Grad", havan topu, tank atışı, helikopter atışı ve keskin nişancılar ile yoğun bir ateşe tabi tutuldu.

Abhaz askerlerin geldiği yönde ağaçlar kesildiği için, askerler açık hedef halinde kaldı. İki tarafın bulunduğu yerler açısından yükseklik farkı en az 100 metredir. Gürcüler yüksek noktalardan Abhazları görecektir şekilde atışa devam ederek, ağır kayıplar verdi. Tüm birlikler Şrom Köprüsü ile Kaman Kilisesi arasındaki hat boyunca bulabildikleri ağaçların, taşların, çıkıntıların arkasına mevzilenip çatışmaya devam etti.

Gürcüler'in tüm gücüyle ateşe başladığı anda Şrom Köprüsü'ne Abhazlara ait BMP'ler ulaştı. Önden giden 5 BMP'den 4'ü karşı ateş sonucu yarım saat içinde vuruldu. Vurulan BMP'lere yakın bir yerde olan Erhan Aşulâhua, Bahadır Aşağba, Vedat Kuadzba ve Tayfun Ardznba'nın¹⁰²⁰ etrafında çok asker yaralandı ve öldü. Vedat Kuadzba yaralanan askerlere yardım getirmek için sağlıkçı bakmaya gitti. Bu esnada Gumista suyunun karşısındaki Gürcü tankları, BMP'leri ve piyadeleri buldukları yere doğru harekete geçti. O kısımda açık alanda bulunan tüm Abhazya Ordusu askerleri buldukları yeri terk edip, ormanlık alana girdi ve ağaçların arkasına mevzi aldı.

Çatışma çok yoğun oldu. Birçok asker öldü, birçoğu da yaralandı. Askerlerin bir kısmı suyun karşı tarafına geçerken, bir kısmı da suyun içinde kalarak çatışmaya devam etti.

Kendi güzergahından çıkan Şamil Basayev ve yanındakiler, Şrom Köprüsü'ne yakın bir yerde düşman tarafından ateşe tutulan Arda Ankuab - Losik Tsugba Birleşik Müfrezesini korumaya çalışıyordu.¹⁰²¹ Hicabi Agrba, Erhan Aşulâhua, Özcan Cokua, Ercüment Lazaria, Ali Aşuba, Bekir Aşuba, Mehmet Sjae, Efkan Tsiba, Burhan Kiilba, Ender Ayudzba, Muhammed Gablia, Okan Kucba, Birgül Çuaz,

¹⁰¹⁹ T. Ardznba ile röportaj. 28 Ocak 2017; E. Aşulâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰²⁰ E. Aşulâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰²¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi

Necmi Kucba, Arda Argun, Şendoğan Ajund, Ersin Çkua, Rıdvan Agrba, Sacit Dumaa, Muharrem Kaytıkua ve Aslan Thastıkua Şrom Köprüsü'ne yakın olan bölge dâhil olmak üzere ağaçlık alan ve bağlantı yolu civarına yayılarak, çatışmaya devam ettiler.

Şamil Basayev suya yakın büyük bir taşın arkasına geçmiş elindeki makineli tüfekle düşmana ateş ederken, onun silahına mermi basan Burhan Kılba kafasından hafif bir şekilde yaralandı.¹⁰²²

Yine buldukları mahalle düşen bomba sonucu Ersin Çkua ayağından, Şendoğan Ajund da kafasından yaralandı.¹⁰²³

Onlara yakın bir noktada ayağından vurulan ve bir ağacı siper edinerek keskin nişancı atışından korunmaya çalışan¹⁰²⁴ Hicabi Agrba, belli bir müddet sonra ancak çatışma alanından çıkartılabildi.

Okan Kucba da helikopter saldırısı sonucu başından yaralandı; kendisine ilk yardımı yanında bulunan Çeçenistanlı savaşçı Rizvan¹⁰²⁵ yaptı. Ardından yanına gelen diğer gönüllülerin yardımı ile bağlantı yolunun bulunduğu yere çıkartıldı.

Bu arada operasyona silahsız katılan Efkan Tsıba, yaralanan Okan Kucba'nın silahını alarak tekrar aşağıdaki ağaçlık alana yöneldi. Okan'ın yanında bulunan diğer gönüllüler ise kendisini çatışma alanının dışına çıkartıp, yaralıların taşınacağı bir kamyona bindirdi.¹⁰²⁶

Aradan çok süre geçmeden, ağaçtan seken bir bomba parçası sırtına isabet eden Efkan Tsıba ağır yaralandı.¹⁰²⁷ Kendisine hemen müdahale edilerek çatışma bölgesinden çıkartıldı.¹⁰²⁸ Efkan Tsıba da Okan Kucba'nın bulunduğu askeri kamyona bindirilerek yanına yatırıldı.¹⁰²⁹ Ancak kamyonda yapılan tüm müdahalelere rağmen kurtarılamayan Efkan Tsıba orada şehit oldu.¹⁰³⁰

¹⁰²² B. Kılba ile röportaj. 2 Ocak 2017

¹⁰²³ E. Çkua ile röportaj. 18 Mart 2018; Ş. Ajund ile röportaj 23 Ekim 2016

¹⁰²⁴ Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018

¹⁰²⁵ S.Ö. Oğuz. Özgür Ruhların Efsanesi, İstanbul 2018, s.94

¹⁰²⁶ B. Aşuba ile röportaj. 28 Temmuz 2017; A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016; E. Lazaria ile röportaj. 13 Aralık 2017

¹⁰²⁷ A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017

Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018; Roin Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017

¹⁰²⁸ A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017; Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018; Roin Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017

¹⁰²⁹ M. Sjaie ile röportaj. 16 Ağustos 2017; B. Aşuba ile röportaj. 28 Temmuz 2017; A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017

¹⁰³⁰ Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018; B. Aşuba ile röportaj. 28 Temmuz 2017; A. Argun ile röportaj; 27 Şubat 2017; M. Sjaie ile röportaj. 16 Ağustos 2017

Sabah erken saatlerde başlayan çatışma öğleden sonraya kadar devam etti. Geri çekilmeye başlayan Abhaz gruplar kademeli olarak bölgeden çıkmaya çalıştı.

Abhaz askerler saat 15.00 sularında genel olarak vadiden çıkmayı başardı. Ara vermeden 7-8 saat süren çatışmada çok ölü ve yaralı verilmişti. Düşman askerleri Abhazların peşinden piyade ve tanklarını harekete geçirdi. Gürcü birlikleri yakaladıkları yaralı Abhaz askerlerin bir kısmını esir alırken, bir kısmını da direkt infaz etti.¹⁰³¹

Gürcü helikopterleri, çekilmekte olan Abhaz gruplarını havadan bombardımana tuttu. Akşama doğru, gece koruma amaçlı bırakılan "Şeratin" Grubu hariç, Abhaz

¹⁰³¹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi

Birlikleri Kaman, Şrom bölgesinden çıkmayı başardı. Genel çatışmaların bilançosu 18 şehit, onlarca da yaralı oldu.

Şrom saldırısı sonrası şehit olan Efkan Tsıba'nın naaşının Abhazya topraklarında defnedilmemesi nedeniyle silah arkadaşları tekrar bir vasiyetname kaleme alarak kamuoyuna duyurdu. İkinci vasiyetname şu şekildeydi:

“Bizler, Gürcistan’ın Abhazya Cumhuriyeti’ni işgali üzerine herhangi bir kişi ve kuruluşun yönlendirmesi ve organizasyonu olmadan kendi irademiz ve bağımsız Abhazya idealiyle bir araya gelerek anavatanımıza gelmiş bulunuyoruz.

Abhazya’ya ayak bastığımız andan itibaren yönetimin tüm itirazlarına rağmen yine kendi irademizle ve kendi temin ettiğimiz silahlarla işgalci güçlere karşı savaşmaktayız. Bu savaşımız Abhazya düşmandan temizlenip bağımsız oluncaya dek devam edecektir.

Ancak bu savaşla birlikte daha büyük bir savaşın bizi beklediğini de görmüyor değiliz. Ne yazık ki bu ikinci savaşı, bizlere uğruna şehit düştüğümüz Abhazya topraklarını çok gören insanlarımıza karşı vermek zorundayız.

Aşağıda imzası olan bizler, Anavatanı için çarpışırken kahramanca ve Kelime -i Şahadet getirerek şehit düşen sevgili kardeşimizin aziz naaşı önünde vasiyet ve yemin ediyoruz.

Savaşımız Abhazya bağımsız olana kadar sürecektir.

Şehit düştüğümüz takdirde naaşımız Abhazya topraklarında İslami kurallara göre defnedilecektir.”

DİASPORALI GÖNÜLLÜ BAYANLARIN DESTEĞİ

Savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye’den gelen gönüllüleri bir süre sonra bayan gönüllüler takip etmeye başladı. Vatan bilinciyle Abhazya’ya kardeşlerinin yardımına koşan bayanlarımızdan ilk isim Birgül Çuaz oldu. Türkiye’de küçük çocuklarını bırakıp Ekim 1992’de Abhazya’ya giden Birgül Çuaz, bir taraftan gönüllü savaşçılara ablalık yaparken, bir taraftan da cepheden cepheye giderek sağlıkçı-hemşire göreviyle yardımlarda bulundu.

Birgül Çuaz’ın ardından Kasım 1992’de Ayşegül Aşüpha, Figen Aşharapha, Elif Aşharapha ve Zeliha Jiipha Abhazya’ya gittiler. Kaldıkları süre içerisinde moral desteği sağladıkları gibi hastanede gönüllü olarak hizmet verdiler.

Bu isimlerin ardından Aralık 1992’de Özlem Kımza, Ocak 1993’de Nermin Yazıcı, Nisan 1993’de Yeşim Trışa ve Eylül 1993’de Nurcan İnan Abhazya’ya gitti.

Savaş süresince Abhazya’da bulunan diasporalı bayanlar askerler arasında büyük sevince vesile olarak, moral destek sağladı. Cephede, cephe gerisinde, hastanelerde yaralıların tedavisi, enformasyon, vb birçok alanda önemli katkılar sağladılar.

KOÇARA TAARRUZUNDA TÜRKİYELİLER

27 Kasım 1992’de Gürcüler, Ğuada’da yolun geçtiği küçük bir bölümünü ele geçirip, Çlou-Ğuada, Ğuada-Cigerda yolunu kapattı. Stratejik bir konuma sahip olan yol, Doĝu Abhazya Cephesi Güçlerinin hareketi ve manevrası, yaralıların tahliyesi ve çatışma bölgesini terk eden siviller için kullanılmaktaydı. Saldırı sonucu Doĝu Cephesi fiilen ikiye bölünmüş oldu.

Cephe Komutanları, yolun hâkimiyetini tekrar elde etmek ve Koçara’nın kurtarılması için alay ve tabur komutanları ile bir operasyon planı hazırlığına başladı. Operasyonu Doĝu Cephesi Birlikleri gerçekleştirdi. Onlara destek olarak Batı Cephesinden R. Kulaa komutasındaki “Şeratin” ve Ş. Basayev komutasındaki Şamil Grubu geldi.

Şamil Grubu iki helikopter ile önce Txinaya, oradan Tkuarçal’a, sonra da Muk köyüne götürüldü. Muk köyünde 2 gün beklendikten sonra saldırı öncesi Çlou köyüne gelip Çlou Okulu’na yerleştiler.¹⁰³²

Operasyona Şamil Grubu emrinde katılan Türkiyeli gönüllüler şu kişilerden oluşuyordu: 1-Ahmet Akaüba, 2-Ahmet Barçın, 3-Soner Gogua, 4-Muzaffer Cokua, 5-Mehmet Sjaje, 6-Okan Kucba, 7-Erhan Açülâhua, 8-Özcan Cokua, 9-Vedat Kuadzba, 10-Zafer Argun, 11-Ercüment Lazaria, 12-Aslan Thastıkua, 13-Bahadır Abağba, 14-Tayfun Ardızınba, 15-Rıdvan Ağırba, 16-Osman Şamba, 17-Arda Argun, 18-Muharrem Kaytıkua, 19-Sinan Kobli (Kameraman)

28 Kasım’da, genel taarruzdan bir gün önce küçük gruplarla Ketevan yerleşkesini kurtarma operasyonu gerçekleşti. Operasyonda Şamil Grubu’ndan Şamil Basayev’in yardımcısı Timur Janaa’nın komuta ettiği 26 asker ve R. Kulaa’nın “Şeratin” Grubu’ndan 15 asker yer aldı.¹⁰³³ Timur Janaa’nın komutasındaki askerler arasında bulunan Türkiyeli gönüllüler Muharrem Kaytıkua, Özcan Cokua, Okan Kucba, Aslan Thastıkua, Zafer Argun ve Mehmet Sjaje’dir.

Timur Janaa komutasındaki askerler ile Ruslan Kulaa komutasındaki askerler

¹⁰³² Birgül Çuaz gönüllülerle beraber Çlou’a kadar gelmiştir.

¹⁰³³ Şamil T aburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017; Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018; O. Kucba ile röportaj 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; M. Kaytıkua ile röportaj. 27 Mart 2018

Ketevan Köyü'nün girişindeki çay bahçeleri ve dereyi geçerek köyde bulunan düşman askerlerine saldırı başlattı.¹⁰³⁴

Birinci denemede keskin nişancı ateşine tutulan askerler geri çekilmek zorunda kaldı. İkinci denemede tüm askerler Ketevan Köyü'nün girişini komple çevirecek şekilde bir hat oluşturarak saldırıya geçti. Saldırı başarılı oldu ve düşman bölgeden kaçtı. Ardından Ketevan'daki tüm evleri tek tek kontrol ederek ilerleyen grup, bir iki çatışma sonrası köyün sonunda Ketevan'ı Cigerda yönünden temizleyerek gelen M. Khvartskia Grubu ile karşılaştı.¹⁰³⁵

Ketevan'ı temizlemek için ikiye ayrılmak zorunda kalan Şamil Grubu'ndaki diğer askerler, Ğuada Köyü'ndeki tepede bulunan Gürcü mevzilerinin karşısındaki tepeyi cephe tuttu.¹⁰³⁶ Bu iki tepenin mesafesi yaklaşık 150-200 metre civarındaydı. Burası Çlou Köyü ile Ğuada Köyü arasında bir yerdi.

Saldırı başlamadan önce Şamil Basayev keşfe çıkıp düşman birliği hakkında bilgi topladı. Tüm grubu toplayıp tepenin krokisini çizen Basayev askerlerine saldırının nasıl gerçekleşeceğini anlattı.¹⁰³⁷

Ğuada yolu ve Koçara köylerine saldırı 29 Kasım'da başladı. Şamil Grubu mevzilendikleri tepeden saldırıyı başlatınca, karşı tepede bulunan Gürcü askerler mevzilerini terk ederek kaçmaya başladı. Kaçan düşman askerlerini köyün merkezine doğru takip etmeye başlayan Şamil Grubu'nda Türkiyeli gönüllü askerler Ahmet Akaüba, Ahmet Barçın, Soner Gogua, Muzaffer Cokua, Erhan Açülâhua, Vedat Kuadzba, Ercüment Lazaria, Bahadır Abağba, Tayfun Ardızmba, Arda Argun, Osman Şamba, Rıdvan Agrba ve Kameraman Sinan Kobli yer alıyordu.

Ğuada yolunun kontrol altına alınmasından sonra Şamil Grubu Koçara Köyü istikametine yöneldi. Akşam hava kararmadan Koçara girişinde BMP ve Tank destekli Gürcü askerleri ile çatışmaya girildi ve yaklaşık 20 dakika süren çatışma sonrasında Gürcü askerleri püskürtüldü.¹⁰³⁸

¹⁰³⁴ O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018; M. Kaytıkua ile röportaj. 27 Mart 2018; M. Sjaie ile röportaj. 16 Ağustos 2017

¹⁰³⁵ O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018; M. Kaytıkua ile röportaj. 27 Mart 2018; M. Sjaie ile röportaj. 16 Ağustos 2017

¹⁰³⁶ M. Kaytıkua ile röportaj. 27 Mart 2018; Roin Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017; A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017; A. Barçın ile röportaj. 13 Aralık 2017; E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰³⁷ Roin Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017; A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017; A. Barçın ile röportaj. 13 Aralık 2017; E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017

¹⁰³⁸ A. Akaüba ile röportaj. 18 Mart 2017; S. Gogua ile röportaj. 26 Mayıs 2017; R. Agrba ile röportaj. 22 Ekim 2016; A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017; E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

Ketvan'a giden gruba, Koçara Köyü'ne girmeden önceki sapağa yakın bir yerde buluşulacaktı. Buluşma yerine giderken gruba ateş açıldı. Şamil Basayev ateş edilen yöne Muzaffer Cokua ve Roin Agrba'nın dâhil olduğu 4 kişiyi gönderdi.¹⁰³⁹

Akşamüstü Ketvan'a giden grup ile Şamil Grubu kararlaştırdıkları yerde buluştu.¹⁰⁴⁰ Görevlendirilen diğer

dört asker de bu yere ulaştı.¹⁰⁴¹ Havanın da karmasıyla beraber Şamil Grubu'nun tüm askerleri "Şeratin" Grubu ile birlikte ana yoldan hareket ederek Koçara girişinden Laşkindar'a yöneldi. İlerleme sırasında ana yol üzeri, civardaki çay bahçeleri ve bölgede bulunan evler kontrol edildi. Tehlike arz eden yerlere ateş edilerek yola devam edildi.¹⁰⁴²

29 Kasım'ı 30 Kasım'a bağlayan gece Koçara Köyü sonunda bulunan Laşkindar girişine varıldı. Buldukları yer yakınlarından tank ve benzeri askeri araçların atış sesleri geliyor, yakınlarına bombalar düşüyordu. Hemen tüm grup yolun sağ ve sol yönlerine dağılarak tedbir aldı.

Tanka karşı önlem almak ve civarı kontrol etmek amacıyla gruptan bir tim yolun yakınında bulunan evin bahçesine girdiğinde, evden üstlerine el bombası atıldı; ardından da çatışma başladı.¹⁰⁴³ Bu çatışma sırasında bahçenin farklı yerlerinde birbirine yakın zaman aralıklarında Timur Janaa, Roin Agrba, Çeçenistanlı Rizvan, Muharrem Kaytikua, Mehmet Sjae, Okan Kucba ve Aslan Thastıkua el bombası ve silah atışları sonucu yaralandı.¹⁰⁴⁴ Bahçede gerçekleşen bu çatışma sonrası yaralıları ilk müdahaleler yapıldı ve askeri kamyonla hastaneye gönderildi.

¹⁰³⁹ M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; Roin Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017

¹⁰⁴⁰ A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; M. Çukua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018

¹⁰⁴¹ M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017

¹⁰⁴² M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017; O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; Roin Agrba ile röportaj. 18 Ekim 2016 ve 30 Ocak 2017; R. Agrba ile röportaj. 22 Ekim 2016

¹⁰⁴³ M. Kaytikua ile röportaj. 27 Mart 2018; M. Sjae ile röportaj. 16 Ağustos 2017

¹⁰⁴⁴ M. Kaytikua ile röportaj. 27 Mart 2018; M. Sjae ile röportaj. 16 Ağustos 2017

Vedat, Abhazya şehidi

ABHAZYA'nın bağımsızlığı için Ocacmıra'da Gürcülere karşı çarpışan **Vedat Akar**'ın şehit düşmesi, Türkiye'deki yakınlarını üzüntüye boğdu. 25 Ağustos'ta Inegöl'den Abhazya'ya giden '**Aslan**' adlı ilk gruptaki 21 genç, Gagra'nın Gürcülerden temizlenmesinde büyük kahramanlık göstermişti. 21 yaşındaki **Vedat Akar** ve arkadaşları **Arda Argun**, **Zülfü Akalın**, **Nejat Argun**, **Hicabi Argun**, **Hicabi Özcan**,

Rıdvan İçöz ve **Zafer Argun**, 2 Ekim'de Gagra'yı geri alan milisler arasında ön saflarda çarpışmıştı. Çarpışmalarda Abhazya soluk alacak bir sınır kapısına kavuşurken, Gürcülerin elindeki 40 tank ve zırhlı araç da ele geçirilmişti. **Akar**'ın, 30 Aralık'ta Çeçen Komutan **Şamil** ve '**Aslan**' Grubu'yla başkent Sohum'un Gürcistan'la bağlantısını kesmek için Ocacmıra'da çarpışırken öldüğü öğrenildi.

Gecenin ilerleyen saatlerinde Şamil Grubu Laşkındar ve Tsegera yönünde Abhaz askerlerinin oluşturdukları savunma hattına verdikleri destekten sonra Çlou'a geri dönme kararı aldı. Grup dönüş esnasında Koçara sınırında pusuya düştü.¹⁰⁴⁵ Çatışmada Türkiyeli gönüllülerden Vedat Kuadzba şehit düşerken, Feliks Kurua da yaralandı.

Pusuya yatan düşman grubu imha edildikten sonra grup Çlou'a geri döndü.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴⁵ O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; E. Lazar ia ile röportaj. 13 Aralık 2017 Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018; R. Agrba ile röportaj. 22 Ekim 2016; A. Argun ile röportaj. 27 Şubat 2017; M. Cokua ile röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017

¹⁰⁴⁶ O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; E. Lazar ia ile röportaj. 13 Aralık 2017; Ö. Cokua ile röportaj. 15 Kasım 2018; R. Agrba ile röportaj. 22 Ekim 2016; A. Ar-

OCAK OPERASYONUNDA TÜRKİYELİLER

Abhaz Ordusu Sohum'u kurtarmak amacıyla, Yukarı Gumista Köprüsü, Aşağı Gumista Köprüsü ve İç Kuvvetler Münferit Alayı'nın eski karargâhı karşısındaki cephe bölgesinin olduğu yerden Gürcü Ordusu'nun mevzilendiği Gumista Cephesi'nin diğer yönüne saldırı düzenledi. Harekât 5 Ocak 1993 gece saat 03.00'te başladı.

Olumsuz hava şartları, ilk giren 1. kademe Abhaz Birlikleri ile 2. kademe Abhaz Birlikleri arasındaki kopukluk, düşmanın sayı ve ağır silah üstünlüğü, düşmanın yoğun topçu ve tank ateşi, v.b. nedenlerden ötürü 5 Ocak gece saat 03.00'de girmeye başlayan birlikler aynı günün akşamüstü geri çekilmeye başladı.

Ocak ayında Sohum'u kurtarma harekâtında Türkiyeli gönüllüler bir kısmı silahlı, bir kısmı silahsız olarak Şamil Taburu bünyesinde yer aldı. Gumista Cephesi'nde Eşıra Restaurant'ın olduğu bölgeye kadar gelen Şamil Taburu, saldırı emrinin iptali nedeniyle geri çekildi.

Ocak saldırısında Şamil Taburu'nda yer alan Türkiyeli gönüllülerin isimleri: 1-Yılmaz Zohba, 2-Yalçın Baze, 3-Muharrem Atrışba, 4-Özcan Cokua, 5-Erhan Açülâhua, 6-Şamil Yaşba, 7-Sezgin Çuğıpa, 8-Erkan Kutarba, 9-Gürcan Hraça, 10-Sinan Ayüdzba, 11-Osman Şamba, 12-Yavuz Atrışba, 13-Saim Ayüdzba, 14-Tolga Afesj, 15-Seyfettin Vardania, 16-Rıdvan Ağırba, 17-Zafer Argun, 18-Nejat Argun, 19-Arda Argun, 20-Özgür Keçüba, 21-Münür Agupa, 22-Tarık Aşuba, 23-Faruk Gablia, 24-Ahmet Barçın, 25-Soner Gogua, 26-Yavuz Kuadzba, 27-Hacarat Tsugba, 28-Tayfun Ardznba, 29- Kudret Çegem, 30- Bahri Cenia, 31-Erkal Abıgba, 32-Edip Lak, 33-İdris Hatko, 34-Hakan Cuvdar, 35- Ali Aşuba.

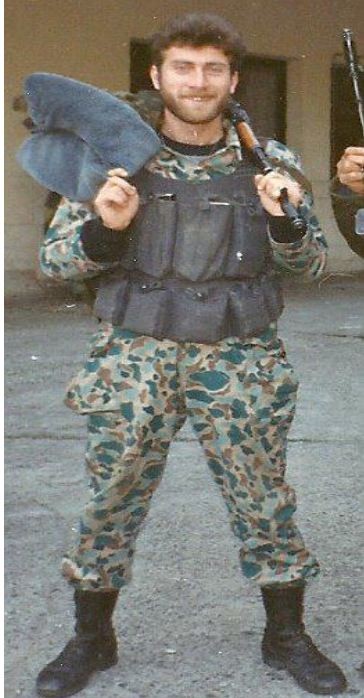
MART OPERASYONUNDA TÜRKİYELİLER

Abhaz Ordusu, başkent Sohum'u Gürcü işgalcilerden geri alabilmek için 16 Mart gecesi saat 01.00'de Yukarı Gumista Köprüsü civarı, Aşağı Gumista Köprüsü civarı ve Asılı Köprü'den taarruz başlattı.

Düşman tarafından kuşatılan birinci kademe Abhaz Birlikleri 2-3 gün boyunca çatışıp, büyük kayıplar verdikten sonra geri dönmek zorunda kaldı. 17 Mart'ı 18'ine bağlayan gece birlikler, geri çekilme emri aldı. Abhaz Ordusunun Mart saldırısı başarısızlıkla sonuçlandı.

Mart ayında Sohum'u kurtarma harekâtında Türkiyeli gönüllülerin çoğunluğu Şamil Taburu bünyesinde hareket etti. Şamil Taburu komutanı Şamil Basayev Mart döneminde Çeçenistan'da olduğu için grubu Timur Janaa yönetti. Şamil Taburu

Gumista Cephesi'nde Eşira Restaurant'ın olduğu bölgeye kadar gelerek, saldırı emrini beklemeye başladı. Tabura bağlı bir grup Gumista Nehri civarına indi, birkaç saat kalıp tekrar yukarı çıktı. Mart taarruzunun iptal edilmesiyle tüm tabur cephe gerisine çekildi. Mart harekâtında yer alan Türkiyeli gönüllülerin isimleri şunlardır: 1-Yusuf Bıç, 2-Erhan Açülâhua, 3-Tolga Afesij, 4-Saim Ayüdzba, 5-Mesut Kalsba, 6-Kazım Çkua, 7-Resul Aşxarova, 8-Sezgin Çuğipa, 9-Vedat Şora, 10-Zafer Argun, 11-Özcan Cokua, 12-Muzaffer Cokua, 13-Bahri Cenia, 14-Tarık Aşuba, 15-Nejat Argun, 16-Yavuz Kuadzba, 17-Tayfun Ardzınba, 18-Ahmet Hagba, 19-Kudret Çegem, 20-Muharrem Atrışba, 21-Ahmet Barçın, 22-Sinan Ayüdzba, 23-Yavuz Atrışba, 24-Bahtiyar Kopsirgen, 25-Şendoğan Ajund, 26-Erkan Kutarba, 27-Ersin Çkua, 28-Ünal

Xutaba, 29-Sedat Thamzıkua, 30-Okan Kucba, 31-Rıdvan Ağırba, 32-Canberk Mefhua, 33-Münür Agupa, 34-Arda Argun, 35-Soner Gogua, 36-Selçuk Tsıba, 37-Uğur Kuşba, 38-Ergün Achuzba, 39-Seyfettin Vardania, 40-Ferit Ağırba, 41-Faruk Gablia, 42-Erdoğan Mıd, 43- Hamza Adua, 44-İdris Hatko, 45-Erkal Abıgba, 46-Hacarat Tsugba, 47-Olcay Aşuba, 48-Burhan Kılba, 49-Gürcan Hraça.

Mart operasyonuna Pitsunda Taburu ile katılan Türkiyeli gönüllülerden Alper Abgınba, Aşağı Gumısta Köprüsü civarındaki çatışmada yaralandı.¹⁰⁴⁷

TEMMUZ TAARUZUNDA TÜRKİYELİ GÖNÜLLÜLER

Temmuz taarruzunda, Türkiyeli gönüllülerin önemli bir kısmı Doğu Cephesi'nde gerçekleşen Tamş Çıkarması'na Şamil Taburu ile katılırken, bazı Türkiyeli gönüllüler de saldırıya farklı taburlardan iştirak etti.

Türkiyeli gönüllülerden Faruk Gablia ve Tarık Aşuba, Givi Smır komutasındaki 2. Tugay 4. Tabur ile birlikte Axabüyük Tepesi'ne yapılan operasyona katıldı.¹⁰⁴⁸ Tepenin 4. Tabur tarafından ele geçirilmesinin ardından düşmanın yoğun saldırılarına maruz kaldılar. Birkaç defa düşman birlikleri püskürtülse de mühimmat yetersizliği, şehit ve yaralıların çokluğu nedeniyle Axabüyük Tepesi'nden inmek zorunda kalındı.¹⁰⁴⁹ Bu taarruzda Faruk Gablia ve Tarık Aşuba, G. Smır komutasındaki Taburun ön keşif grubunda yer alarak düşmanın tüm saldırıları boyunca Axabüyük'teki çatışmalarda bulundular. Türkiyeli gönüllülerden Bahri Cenia'da Temmuz taarruzunda Givi Smır komutasındaki 2. Tugay, 4. Tabur bölüklerinden biriyle Sohum üstündeki tepelerin alınması operasyonlarına katıldılar.

Türkiyeli gönüllüler Gürcan Hraça, Sedat Thamzıkua, Ali Aşuba ve Birgül Çuaz Temmuz taarruzunda Losik Tsugba komutasındaki 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü'ne bağlı "Graza" grubu ile Sohum-Hes, Guma ve civarı tepelerin alınması operasyonlarına katıldı.¹⁰⁵⁰ Birgül Çuaz belli bir yere kadar bölükle birlikte gittikten sonra onlardan ayrıldı.¹⁰⁵¹ Ali Aşuba, Gürcan Hraça ve Sedat Thamzıkua taarruz süresince dağlarda "Graza" grubu ile görev aldı.¹⁰⁵²

Kafkas Atrışba, AC Ordusu bünyesinde oluşturulan, başında Alek Ayba ve Arda

¹⁰⁴⁷ A. Abgınba ile röportaj. 14 Aralık 2017

¹⁰⁴⁸ F. Gablia ile röportaj. 6 Aralık 2017; T. Aşuba ile röportaj. 22 Aralık 2017

¹⁰⁴⁹ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi

¹⁰⁵⁰ A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016; G. Hraça ile röportaj..20 Ekim 2017; S. Thamzıkua ile röportaj. 5 Aralık 2017

¹⁰⁵¹ G. Hraça ile röportaj..20 Ekim 2017; S. Thamzıkua ile röportaj. 5 Aralık 2017

¹⁰⁵² A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016; G. Hraça ile röportaj..20 Ekim 2017; S. Thamzıkua ile röportaj. 5 Aralık 2017

Ankuab'ın olduğu Özel Birlik'te askeri eğitim verdi.¹⁰⁵³ Erkan Kutarba bu birlikte Eylül taarruzuna kadar Kafkas Atrişba'nın Rusça tercümanlığını yaptı.

Türkiyeli gönüllülerden Ferit Ağırba Temmuz Operasyonu'nda Abhaz Ordusunun Havan Birliğine katıldı. Havan Birliği ile Yukarı Eşira'daki genel operasyonda görev aldı.

Operasyon gereği Tamş çıkarması için Doğu Abhazya'ya giden Şamil Taburu ve diğer taburlardan oluşan askerler Batı Cephesi'nden gönderilecek toplamda 300 kişilik bir askeri birlik ile deniz yoluyla Tamş'a çıkarma gerçekleştirecek, Doğu Cephesi Kuvvetleri ile birleşerek Kındığ-Tsegera kısmındaki Oçamçıra-Sohum karayolunu kontrol altına alacaklardı.¹⁰⁵⁴ Böylelikle Doğu Cephesi sınırlarında yer alan Tiflis-Sohum karayolunu ele geçirip, belli bir süreliğine yolun kontrolünü sağlayacak, düşmanın Gürcistan'dan Sohum'a getirmesi muhtemel takviye naklini engelleyeceklerdi.¹⁰⁵⁵

Tamş çıkarması için Zaur (Lakut) Zarandiya komutasında birçok farklı gruptan askerlerin katıldığı 300 kişilik ortak bir birlik oluşturuldu. Bu birliğe, içinde Türkiyeli gönüllülerin de olduğu Şamil Taburu askerleri, Tabur Komutan Yardımcısı Timur Janaa emrinde katıldı.

Şamil Taburu bünyesinde Tamş çıkarmasına katılan Türkiyeli gönüllüler şu isimlerden oluşmuştu: 1-İmdat Aguas, 2- Erdoğan Mıd, 3-Şendoğan Ajund, 4- Osman Şamba, 5-Erhan Açülâhua, 6-Tayfun Ardzınba, 7-Okan Kucba, 8- Alper Abgımba, 9-Zahit Liguase, 10-Turhan Kanceşu, 11-Olcay Aşuba, 12-Ünal Hutaba, 13-Muharrem Kaytikua, 14-Kazım Çkua, 15-Yusuf Bıç, 16-Cezmi Kucba, 17-Rıdvan Ağırba, 18-Canberk Mefhua, 19-Mehmet Aguhuva, 20-Özgür Keçüba, 21-Hacarat Tsugba, 22-Nizam Butba, 23-Tolga Afesij, 24-Muharrem Atrişba, 25-Yavuz Kuadzba, 26-Nadir Halbad.

Operasyondan önce Mısra'da bulunan bir gençlik kampında çıkarma için eğitim yapıldı.¹⁰⁵⁶

Operasyon emrinin gelmesiyle birlikte 1 Temmuz'u 2 Temmuz'a bağlayan gece iki gemi (Mavna) ile hareket edildi. Geminin birinde askerler, diğerinde silahlar ve

¹⁰⁵³ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; K. Atrişba ile röportaj. 20 Ekim 2016

¹⁰⁵⁴ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi

¹⁰⁵⁵ AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi

¹⁰⁵⁶ Yavuz Kuadzba ile röportaj. 29 Ekim 2016; O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; M. Atrişba ile röportaj. 23 Ocak 2017 ve 20 Kasım 2017; O. Aşuba ile röportaj. 25 Mayıs 2017

mühimmat vardı. Gemilerin birinde çarkçıbaşı olarak Türkiyeli İbrahim Atıanba da görev almıştı.¹⁰⁵⁷ İki gemi ile birlikte birkaç tane de hücumbot götürüldü.

İki çıkarma gemisi (Mavna) bölgeye 2 Temmuz saat 03.20 yerine sabaha karşı 5.20 de vardı.¹⁰⁵⁸ Gemidekiler Anuwaarhu ile Tamş Okulu arasındaki bölgede asıl çıkarma yerinin 500-700 metre batısına, bataklığa çıktı.¹⁰⁵⁹ Gemiler sahile yanaşmadan Kazak askerleri hücumbotlar ile önden hareket edip, genel gruptan önce sahile yanaşıp, bataklık içlerine doğru ilerledi. Ardından gemi sahile yanaştı ve kalan askerler gemiden indi.¹⁰⁶⁰

Mühimmat ve askeri araç taşıyan diğer gemi birinci denemede başarılı olmadı, ancak ikinci denemeden sonra sahile yanaşabildi. Günün aydınlanması nedeniyle gemiler düşman tarafından fark edildi, oldukları bölgeye Oçamçıra tarafından top

¹⁰⁵⁷ Yusuf Kuadzba ile röportaj. 2 Ocak 2017

¹⁰⁵⁸ Doğu Cephesi” isimli Dokümanter film. B. Djapua. Sohum 2014

¹⁰⁵⁹ Doğu Cephesi komutanlarından L. Zarandiya ile röportaj. 15 Ekim 2016; Doğu Cephesi Karargâh Komutanı yazar ve ressam B. Djapua ile röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran ve 13 Kasım 2017

¹⁰⁶⁰ Yavuz Kuadzba ile röportaj. 29 Ekim 2016; O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

atışları yapılmaya başlandı.¹⁰⁶¹ Düşmanın yoğun atışı başladığı için mühimmatın tamamı indirilemeden gemi (Mavna) geri gitmek zorunda kaldı.

Gemiden (Mavna) inen askerler ise bir müddet bataklıkta ilerlemek zorunda kaldı. Ayak bileklerine kadar çamur vardı. Buldukları yere düşen havan topu mermileri yumuşak toprağa ve çamura saplanıp kalıyordu. Tüm zorluklara rağmen çıkarma birliği bataklık orman arazisini geçti ve tren yoluna ulaştı. Tren yolu üzerinden doğu yönüne ilerlemeye devam eden birlik ancak günün ikinci yarısına doğru Doğu Cephesi askerleri ile iletişim kurabildi.

Batı Cephesi'nden gelen askerler ile Doğu Cephesi'ndeki askerler birbirlerini tanımak için yeşil bant takma konusunda anlaşmıştı. Taarruz esnasında Gürcü askerlerin de yeşil bant takmaları sebebiyle Doğu Cephesi askerleri kırmızı bant takmak zorunda kaldı. Ancak bunu bilmeyen Batı Cephesi askerleri yeşil bant takarak geldi. Bu da karışıklığa sebep oldu. Doğu Cephesi adına çıkarma birliğini karşılamaya gelen askerler ile ilk temas esnasında ayrıntı fark edildi ve sorun haline gelmeden hal edildi.¹⁰⁶²

Demiryolundan, evlerin de olduğu istikamete yöneldiler ve Anuwaarhu ile Tamş Okulu arasındaki bölgeye çıktılar. Fakat burada düşman Taburu ve zırhlı araçları ile karşılaştılar. Mezarlık, ara yol ve okula yakın bölgede yoğun bir çatışma başladı. Muharebede Şamil Taburu askerlerinden Rudik Ağırba şehit düştü. Türkiyeli gönüllü savaşıçılardan Yusuf Bıç yüzüne şarapnel yarası aldı.¹⁰⁶³

Akşam üstüne kadar devam eden çatışma sonunda bazı zırhlı araçlar imha edildi. Çıkarma birliği ve Doğu Cephesi askerleri Tamş Okulu binası ve çevresindeki yeri ele geçirecek orada konuşlanan düşmanı püskürttü, kısmen de yok etti. Bu çatışma esnasında Türkiyeli gönüllü Hacarat Tsugba anti-tank silahı (bazuka) ile bir tankı vurarak etkisiz hale getirdi.¹⁰⁶⁴

Daha sonra Campal Nehri'ni tutan Doğu Cephesi Kuvvetleri ile birleşen çıkarma grubu Kındığ-Tsegera kısmındaki Oçamçıra-Sohum karayolunu kontrol altına aldı.

¹⁰⁶¹ A. Abgınba ile röportaj. 14 Aralık 2017; K. Çkua ile röportaj. 15 Temmuz 2017; M. Aguhuva ile röportaj. 20 Ekim 2017 N. Butba ile röportaj. 15 Kasım 2017; T. Ardızınba ile röportaj. 28 Ocak 2017; Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017; O. Kucba ile röportaj 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; Z. Liguase ile röportaj. 21 Ekim 2016 ve 13 Şubat 2017

¹⁰⁶² M. Atrışba ile röportaj. 23 Ocak 2017 ve 20 Kasım 2017; O. Aşuba ile röportaj. 25 Mayıs 2017; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; C. Mefhua ile soru cevap. 1 Temmuz 2018

¹⁰⁶³ Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017; Y. Bıç ile röportaj. 30 Eylül 2017

¹⁰⁶⁴ Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017

Çıkarma birliği bilahere 3 Temmuz gecesi Ktol Köyü'ne dinlenmeye götürüldü.

Çıkarma grubu ile gelen bazı Oçamçıralı savaşçıların grupdan ayrılıp doğudaki birliklere geçiş yapması sonucu çıkarma grubunun sayısı 160'a kadar düştü.

Oluşturulan koridorun bir ucu batı (Sohum) yönünde Kındığ-Tamş tarafında; koridorun diğer ucu ise doğu (Oçamçıra) yönündeki Tsegera'da düşman birliklerine karşı savunuluyordu.

Tsegera yönünde oluşturulan savunma hattına Şamil Taburu askerleri ile Kozak Birliği askerleri dönüşümlü olarak desteğe gitti.

Koridorun doğu yönündeki savunma hattı Tsegera Köyü'ne birkaç km mesafede idi. Savunma hattının hemen karşısına düşman birlikleri konuşlanmıştı.

8 Temmuz tarihinde Kozak askerleri ani bir saldırı gerçekleştirerek düşman askerlerini püskürttü ve koridoru Tsegera Köyüne 400-500 metre mesafedeki eski Maymun Yetiştirme Merkezi binasının olduğu bölgeye kadar genişletti.

8 Temmuz akşamı Kozak askerleri ve Şamil Taburu askerleri arasında nöbet değişimi oldu. Gelebilecek düşman saldırısı için eski Maymun Yetiştirme Merkezi binası çevresinde, yeni bir savunma hattı oluşturuldu.

Ertesi gün, 9 Temmuz sabahı düşman piyadeleri Tsegera yönünden "Grad" ve Havan topu destekli saldırıya geçti. Eski Maymun Yetiştirme Binası yolun sağ tarafında idi. Şamil Taburu askerleri ve Türkiyeli gönüllü savaşçılar bu kısımda savun-

ma oluşturdu. Yolun sol tarafında ise bir başka Abhaz Birliği koridoru savunmaktaydı.

Tsegera yönünden başlayan düşman saldırısı ile aynı anda Kırdığ tarafında da saldırı başladı. Saldırı sonucu koridorun batı tarafı çözüldü ve düşman savunma hattını geçerek ilerlemeye başladı. Tsegera tarafında yolun solunu koruyan Abhaz Birliği de çözüldü ve bölgeyi terk etti.¹⁰⁶⁵ Birlikler arasında telsiz bağlantısı kurulamasından dolayı Kırdığ yönünden düşmanın kendilerine doğru geldiğinden ve kendi savunma hatlarının sol tarafının boşaldığından habersiz olan Şamil Taburu askerleri düşmanın ilk saldırısını püskürterek çatışmaya girdi.¹⁰⁶⁶

Çatışma devam ederken bir havan mermisi Türkiyeli gönüllülerden Hacarat Tsugba, Abhazyalı savaşçı Ömer Sangulya ve Rus gönüllü savaşçı Mışa'nın olduğu yere düştü. Ömer Sangulya ve Hacarat Tsugba yaralanırken, Rus gönüllü Mışa vefat etti.¹⁰⁶⁷ Bu olaydan bir müddet sonra yine bir havan topu saldırısı sonucu Türkiyeli gönüllü savaşçılardan Osman Şamba yaralandı.¹⁰⁶⁸ Yaralılar eski Maymun Yetiştirme Merkezi binası zemini altındaki odalardan birine taşındı.

Öğlen 13.00 gibi grad ve havan topu saldırısı şiddetini artırdı. Askerler kafalarını kaldıramazken, üstlerine grad ve havan mermileri yağdı. Bu arada ana yol üzerinden ilerlemeye başlayan Gürcü tank ve BMP'leri buldukları yere iyice yaklaştı.¹⁰⁶⁹ Savunma hattı çözüldü, düşman piyadeleri oldukları yere kadar geldi. Mühimmatı biten ve düşmanla karşı karşıya kalan gönüllüler buldukları yeri terk ederek küçük gruplar halinde mecburen önce deniz yönüne doğru, birkaç yüz metre sonra da ters yöne dönüp, farklı noktalardan ana yolun karşısındaki Abhaz Birliklerinin kont-

¹⁰⁶⁵ C. Mefhua ile soru cevap. 1 Temmuz 2018; Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁶⁶ M. Atrişba ile röportaj. 20 Ekim 2016; O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; Z. Liguase ile röportaj. 21 Ekim 2016 ve 13 Şubat 2017; Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁶⁷ Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017; O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016

¹⁰⁶⁸ O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016

¹⁰⁶⁹ O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; Z. Liguase ile röportaj. 21 Ekim 2016 ve 13 Şubat 2017; Y. Kuadzba ile röportaj. 29 Ekim 2016; C. Mefhua ile soru cevap. 1 Temmuz 2018; E. Mid ile röportaj. 30 Ekim 2017; M. Aguhua ile röportaj. 20 Ekim 2017; T. Ardzınba ile röportaj. 28 Ocak 2017; K. Çkua ile röportaj. 15 Temmuz 2017; Ü. Xutaba ile röportaj. 24 Ocak 2017; İ. Aguas ile röportaj. 25 Ocak 2017; M. Atrişba ile röportaj. 23 Ocak 2017 ve 20 Kasım 2017; O. Aşuba ile röportaj. 25 Mayıs 2017; A. Abgımba ile röportaj. 14 Aralık 2017; Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

rolündeki dağlık bölgeye yöneldiler.¹⁰⁷⁰ Yaralı Hacarat Tsugba'yı Erdoğan Mıd, Şendoğan Ajund ve Muharrem Atrışba bölgeden çıkarttı.

Kendi imkânı ile bölgeyi terk ederek bir dere yatağının yanına gelen diğer yaralı Osman Şamba tesadüfen oradan geçmekte olan yaşlı bir çiftçi ile oğlunun kullandığı bir traktörle karşılaştı.¹⁰⁷¹ Abhaz olduklarını söyleyen çiftçi ve oğlu yardım ederken¹⁰⁷² bayılan Osman Şamba gözünü açtığında Cigerda'dadır.¹⁰⁷³

Taburun askerleri küçük gruplar halinde toplu ve tek tek olarak bölgeden çıkmaya çalıştı. Taburun birçok askeri akşamüstü Ktol Köyü'nde tekrar bir araya geldi. Dağılma esnasında arkadaşlarından koparak yolu kaybeden fakat etraflarındaki düşman çemberini atlatarak Labra köyüne ulaşan Erhan Açülâhua ile Hırıps Harazya burada bulunan Abhaz partizanlar tarafından Ktol Köyü'ne götürüldüler.¹⁰⁷⁴ Şamil Taburu askerlerinden bir tek İmdat Aguas Ktol Köyü'ne gelemedi. Dağılma esnasında düşman içinde kalan ve artık hayatından endişe edilen İmdat Aguas karşılaştığı büyük zorlukları atlatarak bölgeden çıkmayı başardı ve 9 Temmuz'u 10 Temmuz'a bağlayan gece Ktol Köyü'ne ulaştı.¹⁰⁷⁵

Operasyonun başında 2 gün tutulması hedeflenen koridor, Doğu ve Batı Cephesi askerlerinin ortak direnişiyle 8 gün süreyle kontrol altında tutuldu (2-9 Temmuz). Bu sayededir ki Sohum'un üstündeki stratejik tepeleri ele geçirme saldırısı devam ederken düşmanın Sohum-Tiflis karayolu ulaşımı kesildi ve Gürcistan'dan takviye amaçlı silah, mühimmat ve araç nakli engellendi. Şamil Taburu ve bünyesindeki Türkiyeli gönüllü savaşçılar, diğer birliklerle birlikte çıkarma ve koridorun savunulmasında görevlerini canları pahasına yerine getirdi ve operasyonun başarılı olması için gereken katkıyı sağladılar.

27 Temmuz'da Soçi'de Abhazya, Gürcistan ve Rusya arasında "Abhazya'da Çatışmayı Sonlandırma ve Riayet Edilmesini Denetleme Mekanizması Antlaşması" imzalandı.

¹⁰⁷⁰ O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016; Z. Liguase ile röportaj. 21 Ekim 2016 ve 13 Şubat 2017; Y. Kuadzha ile röportaj. 29 Ekim 2016; C. Mefhua ile soru cevap. 1 Temmuz 2018; E. Mıd ile röportaj. 30 Ekim 2017; M. Aguhuva ile röportaj. 20 Ekim 2017; T. Ardızınba ile röportaj. 28 Ocak 2017; K. Çkua ile röportaj. 15 Temmuz 2017; Ü. Xutaba ile röportaj. 24 Ocak 2017; İ. Aguas ile röportaj. 25 Ocak 2017; M. Atrışba ile röportaj. 23 Ocak 2017 ve 20 Kasım 2017; O. Aşuba ile röportaj. 25 Mayıs 2017; A. Abınba ile röportaj. 14 Aralık 2017; Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017; E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁷¹ O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016

¹⁰⁷² O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016

¹⁰⁷³ O. Şamba ile röportaj. 22 Ekim 2016

¹⁰⁷⁴ E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁷⁵ İ. Aguas ile röportaj. 25 Ocak 2017

Ateşkes antlaşmasından sonra farklı tarihlerde Türkiyeli gönüllülerin bir kısmı helikopter, bir kısmı gemiyle, bir kısmı da karayoluyla Gumista Cephesi'ne geri döndü. Türkiyeli gönüllülerden İmdat Aguas, Erhan Açulâhua, Tayfun Ardznba, Muharrem Kaytkua, Tolga Afesij ve Zahit Liguase ise Doğu Cephesi'nde kaldılar.

EYLÜL TAARUZUNDA TÜRKİYELİLER

Abhaz Ordusu 15'ini 16 Eylül'e bağlayan gece Abhazya'nın başkenti Sohum ve ülkenin tüm işgal altındaki topraklarının kurtarılması için geniş kapsamlı bir taarruz başlattı.

Doğu Cephesi'ne bağlı tüm Birlikler Sohum-Oçamçıra karayolunu kapatacak, Sohum'daki düşman birliklerine Gürcistan'dan gelebilecek takviye güç ve yardımı önleyeceklerdi. Doğu Cephesi ile birlikte aynı anda hareket edecek Batı Cephesi Birlikleri, Sohum istikametinde Aşağı ve Yukarı Gumista Köprüleri ile Sohum'un üzerindeki stratejik tepelerden harekete geçecek, Sohum içlerine ilerleyerek şehri düşmandan kurtaracaktı. Sohum'u kurtardıktan sonra da Doğu Cephesi Birlikleri ile birleşerek ülkenin işgal altındaki diğer bölgeleri kurtarılacaktı.

Bu operasyona farklı birlikler bünyesinde katılan Türkiye'den gelen gönüllüler ülkedeki işgalin sonlandırılmasına tüm desteklerini verdiler.

Temmuz harekâtında Tamş çıkarmasına katılan Şamil Taburu'ndaki askerlerin bir kısmı Doğu Cephesi'nde kalarak Batı Cephesine geri dönmedi. Temmuz harekâtında yaralanan Şamil Taburu Komutanı Şamil Basayev, Eylül Saldırısı başında Çeçenistan'da olduğu için birliğin başında değildi. Operasyon öncesi Türkiyeli gönüllülerin bir kısmı Gudauta'da, bir kısmı da Gagra'da kaldı. Türkiye'den gelen yeni gönüllülerin büyük bir çoğunluğu da Gagra'da bekliyordu. Bunun dışında, savaşın belli bir döneminden sonra Şamil Taburu'ndan ayrı, farklı birliklerde yer alan Türkiyeli gönüllüler de vardı.

Şamil Taburu komutan yardımcılarında Timur Janaa'ya Temmuz operasyonu dönüşü Gagra Garnizonu bünyesinde ayrı bir bölük oluşturma görevi verildi.¹⁰⁷⁶ Kendisine verilen listede Şamil Taburu'nda daha önce yer almış birçok savaşçı da vardı. Türkiyeli gönüllülerden Okan Kucba, Cezmi Kucba, Şendoğan Ajund ve Kudret Çegem de bu gruba dâhil oldular.¹⁰⁷⁷ Bu grup daha sonra Birinci İnternasyonal Dağlılar Taburu ismi ile adlandırıldı.¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷⁶ Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017

¹⁰⁷⁷ O. Kucba ile röportaj 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017; Ş. Ajund ile röportaj 23 Ekim 2016; K. Çegem ile röportaj. 26 Mayıs 2017

¹⁰⁷⁸ Şamil Taburu Komutan Yardımcısı T. Janaa ile röportaj 31 Ocak 2017

Daha önce Şamil Taburu'nda yer alan Türkiyeli gönüllüler ile Türkiye'den gelen yeni gönüllüler, Gagra Garnizonu bünyesinde oluşturulan Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile saldırıya katıldı.¹⁰⁷⁹

Bu grup şu isimlerden oluşmuştu: 1-Erdoğan Mıd, 2-Yavuz Atrışba, 3-Aslan Thastıkua, 4- Bahadır Abağba, 5-Alper Abgımba, 6-Turhan Kanceşu, 7-Faruk Gabilia, 8-Ahmet Barçın, 9-Bahri Cenia, 10-Hacarat Tsugba, 11-Erkal Abıgba, 12-Aydın Thazepl, 13-Ferruh Axba, 14-Nurcan Axba, 15-Uğur Kopsirgen, 16-Ünal Xutaba, 17-Oktay Eyıgba, 18-Kayhan Karaçı, 19-Ümit Aşuba, 20-Şenol Yaşba, 21-Mehmet Şxamuz, 22-Ömer Mukba, 23-Soner Kebişe, 24-Nizam Butba, 25-Olcay Kapba, 26-Şaban Çkua, 27-İlhan Çkua, 28- Orhan Açıba, 29-Ersin Çkua, 30-Ömer Çüüşba, 31-Bora Siyuh, 32-Sedat Thamzıkua, 33-Soner Gogua, 34-Hilmi Açumj, 35-Yusuf Bıç, 36-Sezgin Çuğıpa, 37-Nadir Halbad, 38-Özgür Keçüba, 39-Erkan Kutarba, 40-Selçuk Axba, 41-Selçuk Tsıba

Türkiyeli gönüllülerden Ali Aşuba, Bekir Aşuba ve Tarık Aşuba Eylül taarruzuna "Graz" Grubu ile katıldı.¹⁰⁸⁰

İki Türkiyeli gönüllü Hanefi Yeğoj ve Mustafa Kebişe Eylül taarruzuna Pitsunda Taburu'na bağlı Lıdzaa Bölüğü ile katıldı.¹⁰⁸¹

Eylül saldırısının başlamasından önce Türkiye'ye giden ve saldırı başlayıp Sohum düştükten sonra Abhazy'a dönen Muharrem Atrışba, Rıdvan Ağırba, Gürcan Hıraça, Ferit Ağırba taarruzun son bölümünde harekâta katıldılar.¹⁰⁸²

Sohum'un kurtarılmasıyla birlikte Türkiyeli gönüllü savaşıçılardan Olcay Aşuba yanında Hürriyet gazetesi muhabiri bulunduğu halde yerli gruplarından biri ile şehre girdi.¹⁰⁸³

Temmuz operasyonu sonrası Batı Cephesi'ne dönmeyen Türkiyeli gönüllüler İmdat Aguas, Erhan Açülâhua, Tayfun Ardzınba, Muharrem Kaytıkua ve Zahit Liguase son saldırıya Doğu Cephesinde Amiran Berzenya komutasındaki "Uçitil" Keşif Grubu ile katıldılar.¹⁰⁸⁴ Doğu Cephesinde diğer arkadaşları ile beraber olan Tol-

¹⁰⁷⁹ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; S. Çuğıpa ile röportaj. 25 Mayıs 2017

¹⁰⁸⁰ T. Aşuba ile röportaj. 22 Aralık 2017; B. Aşuba ile röportaj. 28 Temmuz 2017; A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016; 2. Tugay I. Tabur Komutan yardımcısı R. Ayba ile röportaj. 1 Haziran 2017; 2. Tugay Komutanı G. Samanba ile röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017

¹⁰⁸¹ M. Kebişe ile röportaj. 29 Eylül 2017

¹⁰⁸² M. Atrışba ile röportaj. 23 Ocak 2017 ve 20 Kasım 2017; G. Hıraça ile röportaj. 20 Ekim 2017; F. Ağırba ile röportaj. 19 Haziran 2018

¹⁰⁸³ O. Aşuba ile röportaj. 25 Mayıs 2017

¹⁰⁸⁴ İ. Aguas ile röportaj. 25 Ocak 2017; T. Ardzınba ile röportaj. 28 Ocak 2017; Z. Liguase ile röportaj. 21 Ekim 2016 ve 13 Şubat 2017; M. Kaytıkua ile röportaj. 27 Mart 2018 E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

ga Afesij, hastalığı nedeniyle Tkuarçal'da hastanede tedavi gördüğü için Eylül saldırısına katılmadı.¹⁰⁸⁵

EYLÜL-DOĞU CEPHESİ

Eylül harekâtının başlamasıyla birlikte Doğu Cephesi Birlikleri'nin görevi, aynı anda saldırılar düzenleyip, Muk Nehri'nden Kudrı Nehri'ne kadar olan Oçamçıra - Sohum karayolunun kontrolünü sağlayıp bir koridor oluşturmaktır.

Doğu Cephesi Birlikleri, oluşturulacak koridorun batı yönünde (Sohum yönü) bulunan Kudrı Köprüsü, Ahaldaba ve Daça'yı almak için 16 Eylül 1993 gecesı, saat 03.00'de taarruza geçti. 16 Eylül sabah saat 05.00'te Kudrı Köprüsü ve civarındaki bölge ele geçirildi. Kontrol altına alınan karayolu ve demiryolu köprüleri civarında savunma mevzileri hazırlandı. Sohum yönünden koridoru kırmak için düzenlenecek düşman saldırısına karşı hazırlık yapılmaya başlandı.

Türkiyeli gönüllüler İmdat Aguas, Erhan Açülähua, Tayfun Ardızmba, Muharrem Kaytıkua ve Zahit Liguase, Amiran Berzenya komutasındaki "Uçitil" Keşif Grubu emrinde savaştı.¹⁰⁸⁶

Kudrı Köprüsü'ne 50 metre mesafede kazılan mevzide koridorun batı yönünün savunulmasına destek veren Türkiyeli gönüllü savaşçılar diğer gruplar ile birlikte ilk günden itibaren düşmanın yoğun saldırılarına maruz kaldı. Buldukları bölge havan topu ve "grad" füzeleriyle sürekli bombalanırken, koridor açmak için saldırılar düzenlendi. Ancak tüm saldırılar göğüslenerek düşman her seferinde geri püskürtüldü.

Kudrı Köprüleri civarındaki savunma esnasında Türkiyeli gönüllülerden Erhan Açülähua 18 Eylül akşamı kolundan yaralandı.¹⁰⁸⁷ Cephe gerisinde Adjubja'da yarasma müdahale edildi ve oradan önce Cigerda, sonra da Tkuarçal'a götürüldü.¹⁰⁸⁸ Erhan Açülähua bir gece sonra Kudrı Köprüsü'ndeki mevzilere geri döndü ancak kolunu kullanamayacak durumda olduğu için ertesi gün sonra tekrar Tkuarçal'a dönmek zorunda kaldı.¹⁰⁸⁹

¹⁰⁸⁵ M. Kaytıkua ile röportaj. 27 Mart 2018 E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁸⁶ İ. Aguas ile röportaj. 25 Ocak 2017; T. Ardızmba ile röportaj. 28 Ocak 2017; Z. Liguase ile röportaj. 21 Ekim 2016 ve 13 Şubat 2017; M. Kaytıkua ile röportaj. 27 Mart 2018; E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁸⁷ E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁸⁸ E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁸⁹ E. Açülähua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

21 Eylül tarihinde ise Türkiyeli gönüllü savaşçılardan Zahit Liguase havan topu mermisinin ağaca çarpması sonucu etrafa yayılan parçalarla böbrek ve akciğerinden ağır yaralandı.¹⁰⁹⁰ Aynı saldırıda bir Abhaz savaşçı vefat ederken, bir Abhaz ve bir Rus savaşçı da yaralandı. Cigerda'ya götürülen Zahit, yapılan ilk tıbbi müdahalenin ardından Tkuarçal'a hastaneye götürülerek ameliyata alındı.¹⁰⁹¹

Kalan günlerde düşman birlikleri, Sohum yönünden Kudrı karayolu ve demiryolu köprülerini koruyan Doğu Cephesi Birlikleri'ne umutsuzca saldırılarına devam etiyse de hepsi başarıyla püskürtüldü.

Türkiyeli gönüllü savaşçılar İmdat Aguas, Muharrem Kaytikua ve Tayfun Ardznba ise diğer Abhazyalı savaşçılar ile birlikte koridorun batı ucunun savunulmasına, Batı Cephesi ile Doğu Cephesi Birliklerinin birleştiği gün olan 29 Eylül tarihine kadar devam ettiler.¹⁰⁹²

29 Eylül'de Sohum'dan Kudrı yönüne ilerlemekte olan Batı Cephesi Birlikleri önce Maçarka bölgesine ulaştı, ardından Sohum Havalimanı'nı ve Gulrıpş yerleşkelerini kurtararak Kudrı Nehri'ne çıktı. 29 Eylül 1993 saat 12.15'de Batı cephesi ile Doğu cephesi birlikleri Kudrı Köprüsü'nde birleşti.

İki cephenin birleşen kuvvetleri Oçamçıra ve Gal yönüne ilerlemeye başladı. Türkiyeli savaşçılar da birliklerle beraber ilerledi. 30 Eylül sabahı daha önce yaralanan Türkiyeli savaşçı Erhan Açülâhua'da Tsegera ile Oçamçıra arasındaki bölgede diğer arkadaşlarına katıldı.¹⁰⁹³

30 Ekim sabah saatlerinde Oçamçıra savaşmadan ele geçti ve birlikler Gal yönüne ilerlemeye devam etti. 30 Eylül öğleden sonra Gal şehri yöneticileriyle görüşüldü ve Gal şehri çatışma yaşanmadan Abhazların kontrolüne geçti. Gal'den sonra İngur istikametine ilerlemeyi sürdüren Abhaz Birlikleri akşam saatlerinde Gürcistan-Abhazya sınırında bulunan İngur Nehri Köprüsü'ne vardı ve Abhaz bayrağını oraya dikti.

Türkiyeli dört gönüllü Erhan Açülâhua, İmdat Aguas, Muharrem Kaytikua ve Tayfun Ardznba Abhaz Birlikleri ile İngur köprüsüne vardılar. Erhan Açülâhua'nın yanında getirdiği Abhaz bayrağını Muharrem Kaytikua göndere çekti.¹⁰⁹⁴

¹⁰⁹⁰ Z. Liguase ile röportaj. 21 Ekim 2016 ve 13 Şubat 2017

¹⁰⁹¹ Z. Liguase ile röportaj. 21 Ekim 2016 ve 13 Şubat 2017; E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁹² İ. Aguas ile röportaj. 25 Ocak 2017; T. Ardznba ile röportaj. 28 Ocak 2017; M. Kaytikua ile röportaj. 27 Mart 2018

¹⁰⁹³ E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

¹⁰⁹⁴ İ. Aguas ile röportaj. 25 Ocak 2017; M. Kaytikua ile röportaj. 27 Mart 2018; E. Açülâhua ile röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017

EYLÜL - BATI CEPHESİ

Saldırının başlamasıyla birlikte aşağı Kaman, Bırtıxa, aşağı Yaştıkua ve yukarı Yaştuxa'nın alınması görevi, Aftandil Gartskia komutasındaki 2. Tugay 1. Tabur, Aka Ardızmba komutasındaki 2. Tugay 2. Tabur, Fata Dbar komutasındaki 2. Tugay 3. Tabur, Gagra Garnizonuna bağlı Roma Tarba komutasındaki Bölükler, Timur Janaa'nın başında olduğu Birinci internasyonel Dağlılar Bölüğü, V. Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ve Adgur Harazyia-Ali Aşuba komutasındaki "Graza" Grubuna verildi.

16 Eylül saat 14.00'de aşağı Kaman, 17 Eylül'de ise Bırtıxa'nın tamamı düşmandan kurtarıldı.

18 Eylül'de Şrom-Sohum karayolu üzerindeki Yaştıkua yerleşkesine Fata Dbar komutasındaki 3. Tabur ile onlara destek veren A. Harazyia ve Ali Aşuba'nın komutasındaki "Graza" Grubu saldırı gerçekleştirdi. Çıkan yoğun çatışmada Abhazların bir tankı düşman askerleri tarafından vuruldu ve içindeki askerler şehit oldu. Sonraki çatışmada Tabur Komutanı F. Dbar yaralandı, 3. Tabur ve "Graza" Grubu düşman birlikleri ile yoğun çatışmalara girmek zorunda kaldı. "Graza" Grubu tank destekli düşman askerleri tarafından çembere alındı ancak yoğun çatışmalar sonucu bölgeden çıkarak Swan Kulesi'nin olduğu yere çekilmeyi başardı.¹⁰⁹⁵ "Graza" Grubunda Ali Aşuba dışında Türkiyeli gönüllülerden Tarık Aşuba ve Bekir Aşuba da çatışmalarda yer aldı.¹⁰⁹⁶

Yaştuxa bölgesine askeri destek amacıyla, 18 Eylül akşamına yakın saatlerde Gagra Garnizonu'na bağlı Bölüklerden biri olan Timur Janaa'nın başında olduğu Birinci internasyonel Dağlılar Bölüğü gönderildi. 18 Eylül gecesi ve 18'ini 19'una bağlayan gece yarısı itibarıyla T. Janaa komutasındaki Dağlılar Bölüğü Şrom-Sohum karayolunun sağ tarafında bulunan viyadüğün (köprüyol) civarı bölgeye mevzilendi, düşmanla uzaktan karşılıklı çatışmalar yaşandı.

19 Eylül'de ise yine Gagra Garnizonu'na bağlı bölüklerden biri olan Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü gönderildi. Bölük geceyi Swan Kulesi'ne birkaç yüzmetre mesafede bulunan Kristal fabrikasında geçirdi.¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹⁵ Adgur Harazyia ile röportaj. 20 Kasım 2018; T. Aşuba ile röportaj. 22 Aralık 2017; B. Aşuba ile röportaj. 28 Temmuz 2017; A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016

¹⁰⁹⁶ Adgur Harazyia ile röportaj. 20 Kasım 2018; T. Aşuba ile röportaj. 22 Aralık 2017; B. Aşuba ile röportaj. 28 Temmuz 2017; A. Aşuba ile röportaj. 4 Aralık 2016

¹⁰⁹⁷ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; S. Çuğıpa ile röportaj. 25 Mayıs 2017; Ö. Çuşıba ile röportaj. 26 Kasım 2016; A. Abgınba ile röportaj. 14 Aralık 2017; K. Çkua ile röportaj. 15 Temmuz 2017; Y. A-t-

20 Eylül öğleden sonra V. Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü harekete geçti. Bölükte Türkiyeli, Ürdünlü, Suriyeli gönüllüler ve Abhazyalı Abhaz savaşçılar vardı. Saldırı öncesi Türkiyeli gönüllülerden Ersin Çkua grubun içindeki Türkiyelilerin komutanı oldu.¹⁰⁹⁸ Gece kaldıkları Kristal Fabrikası'ndan ertesi günü saat 15.00 civarında timler halinde hareket ettiler. Tüm Türkiyeli gönüllüler Ersin Çkua emrinde ilerlerken, Yavuz Trışba, Sezgin Çuğıpa ve Soner Gogua ise aynı bölük içinde onlardan ayrı hareket etti.

Kristal Fabrikası'nın oradan hareket eden bölük ilk olarak Swan Kulesi'nin oraya geldi. Oradan da viyadük (köprüyol) ayaklarının altından sol yöne, Birtxa paralelindeki tepeye doğru hareket etti.¹⁰⁹⁹ Bu esnada Okan Kucba, Cezmi Kucba, Şendoğan Ajund'm olduğu diğer grup inşaat halindeki viyadüğün (köprüyol) ayakları altından tepeye çıkan gruba koruma ateşi sağladı.¹¹⁰⁰

Tepenin yukarısına doğru timler halinde ilerleyen grup ilk sırtı ve ardındaki ufak tepeyi aştıktan sonra ağaçların düşman tarafından kesilmiş olduğu bir alana geldi. Düşman askerleri, grubun en önünde bulunan askerlerden birkaç yüz metre ilerideki evlerin civarında mevzilenmiş beklemektedir. Tepeye varan askerler belli küçük gruplar halinde uygun gördükleri yerlere mevzilendi. Grup kalabalık olduğu için ön hattın arkasında kalan askerler oldukları yerde bekliyordu.

Bu esnada tepenin üst kısmındaki evlerin bulunduğu bölgeden, grubun ön hattında bulunan askerlere doğru ateş açıldı. Çıkan çatışmada buldukları yerin tehli-

rışba ile röportaj. 15 Aralık 2017; Y. Kuadzba ile röportaj. 29 Ekim 2016; Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017; A. Barçın ile röportaj. 13 Aralık 2017; N. Butba ile röportaj. 15 Kasım 2017; A. Thazepil ile röportaj. 28 Eylül 2017 B. Siyuh ile soru cevap. 12 Nisan 2018; H. Açumj ile röportaj. 3 Nisan 2018; O. Kapba ile röportaj. 25 Nisan 2017; Ö. Mukba ile röportaj. 29 Eylül 2017; Turhan Kañesu ile soru cevap 14 Şubat 2017

¹⁰⁹⁸ S. Gogua ile röportaj. 26 Mayıs 2017; Y. Atrışba ile röportaj. 15 Aralık 2017; S. Çuğıpa ile röportaj. 25 Mayıs 2017

¹⁰⁹⁹ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; S. Çuğıpa ile röportaj. 25 Mayıs 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016; A. Abgımba ile röportaj. 14 Aralık 2017; K. Çkua ile röportaj. 15 Temmuz 2017; Y. Atrışba ile röportaj. 15 Aralık 2017; Y. Kuadzba ile röportaj. 29 Ekim 2016; Ö. Keçüba ile röportaj. 7 Şubat ve 17 Şubat 2017; A. Barçın ile röportaj. 13 Aralık 2017; N. Butba ile röportaj. 15 Kasım 2017; A. Thazepil ile röportaj. 28 Eylül 2017 B. Siyuh ile soru cevap. 12 Nisan 2018; H. Açumj ile soru cevap. 3 Nisan 2018; O. Kapba ile röportaj. 25 Nisan 2017; Ö. Mukba ile röportaj. 29 Eylül 2017; Turhan Kañesu ile soru cevap 14 Şubat 2017; S. Gogua ile röportaj. 26 Mayıs 2017; Y. Atrışba ile röportaj. 15 Aralık 2017; F. Axba ile röportaj. 22 Eylül 2017; K. Karaçı ile röportaj. 25 Nisan 2017; O. Açba ile röportaj. 18 Mart 2017; M. Şhamız ile röportaj. 29 Eylül 2017; Ş. Yaşba ile röportaj. 21 Eylül 2017; Ü. Aşba ile röportaj. 5 Aralık 2017 Ü. Xutaba ile röportaj. 24 Ocak 2017; M. Atrışba ile röportaj. 23 Ocak 2017 ve 20 Kasım 2017; S. Thamzıkua ile röportaj. 5 Aralık 2017; Y. Bıç ile röportaj. 30 Eylül 2017

¹¹⁰⁰ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; S. Çuğıpa ile röportaj. 25 Mayıs 2017; O. Kucba ile röportaj. 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017

keli olduğunu gören ve oradan bir an önce çıkılmasını isteyen Ersin Çkua önlerindeki tali yoldan inerek siper alınmasını söyledi. Ardından da o yöne doğru birkaç adım attı ancak ayağından vuruldu.¹¹⁰¹ Ersin Çkua'nın yanına hemen Sezgin Çuğipa, Hacarat Tsugba, Erkal Abıgba, Ömer Çüşba ve diğer gönüllüler gelerek kendisine ilk müdahaleyi yaptılar.¹¹⁰² Yardım etmeye çalışan gönüllülerden Ömer Çüşba, Ersin Çkua'nın çantasını aldığı esnada mermilere hedef oldu.¹¹⁰³ Ersin Çkua diğer gönüllüler tarafından atış menziline çıkarılırken, bu sefer de Ömer Çüşba alanda kalır.¹¹⁰⁴

Diğer arkadaşları Ersin Çkua'yla birlikte ön hattaki çatışma bölgesinden uzaklaşırken; yaralı Ömer Çüşba'nın civarında gönüllülerden bir tek Erkan Kutarba kaldı.¹¹⁰⁵ Çok vakit geçmeden, 5-6 dakika sonra, diğer bir gönüllü Bahadır Abağba çatışma alanına Erkan Kutarba'nın yanına geldi. Ufak yabani bir böğürtlenin arkasında gizlenen Erkan ve Bahadır karşı taraftan görünmez.¹¹⁰⁶ Hava henüz karanlık olmadığı için ve buldukları yer düşmanın atış menziline bulunduğu için çok dikkatli olmaya özen gösterirler.¹¹⁰⁷

Erkan ve Bahadır, Ömer'i çıkarmak için plan yapıp, harekete geçtiler. Önce sürünerek Ömer'in yanına gittiler. Ömer'in sağından Bahadır, solundan ise Erkan yanaştı, koltuk altından tutup üst kısımda bulunan atış menziline dışındaki tepeliğe doğru çekmeye başladılar.¹¹⁰⁸

Ömer'i birkaç metre çektikten sonra oldukları yerin yakınındaki ağaca çarpan havan topu mermisi parçalanarak buldukları yere düştü. Patlamanın basıncıyla üçü de etrafa savruldu.¹¹⁰⁹

Ortalarına düşen Erkan kolundan ve ayağından yaralandı. Bombanın basıncıyla savrulan Bahadır'ın ciddi bir yarası yoktu.¹¹¹⁰ 2,5 metre ileriye savrulan Ömer yeni önemli bir yara almadı.¹¹¹¹ Bu sırada bombardıman yoğunlaştı. Etraflarına sürekli

¹¹⁰¹ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; S. Çuğipa ile röportaj. 25 Mayıs 2017

¹¹⁰² S. Çuğipa ile röportaj. 25 Mayıs 2017

¹¹⁰³ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

¹¹⁰⁴ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

¹¹⁰⁵ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

¹¹⁰⁶ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017

¹¹⁰⁷ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017

¹¹⁰⁸ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

¹¹⁰⁹ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

¹¹¹⁰ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017

¹¹¹¹ Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

bombalar düşüyodu. Bu hengamede Bahadır Abağba düşen bombalardan kopan şarapnel parçalarından biriyle ayağından yaralandı.¹¹¹²

Öte yandan kendilerinden biraz daha üst kısımdaki tel çitin arkasında bulunan Türkiyeli gönüllülerden Aydın Thazepl de havan topu atışı sonucu yaralandı.¹¹¹³

Aynı çatışma sahasında olan Suriyeli gönüllü Usama Geçba ve Ruslan Cincal da farklı zaman aralıklarında yaralandılar.

Şarapnel parçası ile yaralanan Bahadır uzun süre kimsenin gelmemesi üzerine diğer yaralı arkadaşlarına seslenerek, yukarı doğru sürünüp, yardım getireceğini söyledi. Hareket edip biraz yukarı doğru süründükten sonra bir keskin nişancının hedefi oldu. Keskin nişancının atış alanına giren Bahadır üst üste iki kere vuruldu.¹¹¹⁴

Bu sırada askerlerinin yaralandığını ve atış sahasının ortasında kaldığını öğrenen Bölük Komutanı Valera Çixinceriya olduğu yerden ayrılıp yaralıların bulunduğu

¹¹¹² E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017

¹¹¹³ A. Thazepl ile röportaj. 28 Eylül 2017

¹¹¹⁴ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

yere geldi. Sürünerek Bahadır Abağba'nın yanına geldiği esnada keskin nişancı atışı ile başından vurularak şehit edildi.¹¹¹⁵

Açık alanda arazide yatmakta olan ve yaraları yüzünden kımlıdayamayan Bahadır Abağba'yı hava kararmıcaya kadar aynı keskin nişancı birkaç kez daha vurdu. Toplamda 7 kez vurulan ve çok kan kaybeden Bahadır'ın durumu çok ağırlaştı.¹¹¹⁶

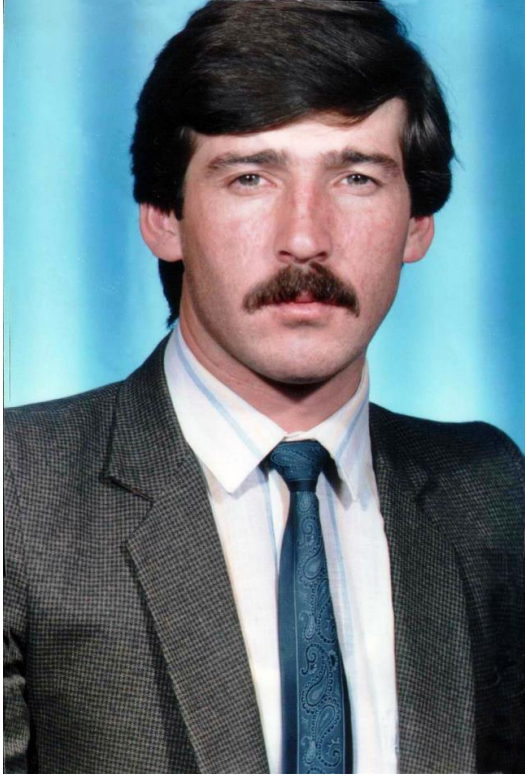
Diğer arkadaşları saat 21.30-22.00 civarlarında havanın kararmasıyla ancak yardıma gelebildiler. Çatışma sahasından önce Bahadır Abağba'yı, ardından Ömer Çüşba'yı ve Aydın Thazep'l'i, en son da Erkan Kutarba'yı çıkardılar.¹¹¹⁷ Bahadır Abağba kendisine ulaşıldığı esnada hâlâ yaşıyordu.

Kendisi ve diğer yaralılara Swan Kulesi'nin orada tıbbi müdahalede bulunuldu. Ardından ambulans ile önce Kaman'a, oradan da çok bekletilmeden hastane olarak kullanılan Afon'deki Kiliseye götürüldüler. Yaralılardan Bahadır Abağba burada

¹¹¹⁵ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

¹¹¹⁶ E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

¹¹¹⁷ S. Çuğpa ile röportaj. 25 Mayıs 2017; E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017; Ö. Çüşba ile röportaj. 26 Kasım 2016

yapılan tüm müdahalelere rağmen 20 Eylül'ü 21 Eylül'e bağlayan gece saat 03.00-04.00 sıralarında şehitler kervanına katıldı.¹¹¹⁸

Gagra Yedek Bölüğü'nde yaralıların çokluğu ve Bölük Komutanı'nın şehit olması nedeniyle bölükte dağılmalar oldu. Bölüğün bir kısmı "Graza" grubu ile devam ederken, bir kısmı da diğer bölüklerle muharebeye devam etti.

21 Eylül'de Aka Ardznba komutasındaki 2. Tabur Birtsxa Dağı'ndan hareket ederek Sohum Televizyon Kulesine (Feniklör) yaklaştı.

22 Eylül'de birlikler köprü ayaklarının altından ve civarından Yaştuxa yönüne ilerlemeye başladı.

Bu ilerleme esnasında Yaştuxa'da bir havan topu mermisinin yakınlarına düşmesi sonucu Türkiyeli gönüllüler Ahmet Barçın, Erdoğan Mıd, Soner Kebişe ve Ömer Mukba yaralandı.¹¹¹⁹ Aynı gün içerisinde yine Yaştuxa civarında başka bir Türkiyeli gönüllü Alper Abgınba havan topu saldırısında yaralandı.¹¹²⁰

Yine 22 Eylül tarihinde Pitsunda Taburuna bağlı Lızaa Bölüğü ile harekâta katılan Hanefi Yeğoj ve Mustafa Kebişe'nin Yaştuxa'da oldukları yere uçak saldırısı düzenlendi.¹¹²¹ Düşman uçağı 2 sorti gerçekleştirdikten sonra, üçüncü sortide oldukları yeri vurdu. Bombalama sonucu Hanefi Yeğoj şehit düşerken, Mustafa Kebişe de yaralandı.¹¹²²

¹¹¹⁸ B. Aşuba ile röportaj. 28 Temmuz 2017; S. Çuğipa ile röportaj. 25 Mayıs 2017; E. Kutarba ile röportaj. 22 Ocak 2017, 10 Kasım 2017

¹¹¹⁹ Ö. Mukba ile röportaj. 29 Eylül 2017; E. Mıd ile röportaj. 30 Ekim 2017; A. Barçın ile röportaj. 13 Aralık 2017

¹¹²⁰ A. Abgınba ile röportaj. 14 Aralık 2017

¹¹²¹ M. Kebişe ile röportaj. 29 Eylül 2017

¹¹²² M. Kebişe ile röportaj. 29 Eylül 2017

Yine 22 Eylül tarihinde Timur Janaa'nın bölüğünde olan gönüllülerden Şendoğan Ajund'da bir havan topu mermisinin yanına düşmesi sonucu yaralandı.

3. Tabur 23 Eylül'de Sohum Hayvanat Bahçesinin kuzeyine yaklaştı.

Aka Ardzınba komutasındaki 2. Tabur o gün akşam saat 20.00'de Sohum Televizyon Kulesi'ne (Feniklör) saldırı başlattı.

23 Eylül'de Türkiyeli gönüllülerden Yusuf Bıç düşmanın attığı AGS mermilerinden biri ile yaralandı.¹¹²³

25 Eylül'de Abhaz Birlikleri Sohum Televizyon Kulesi'ni ele geçirdi.

26 Eylül'de 3. Tabur Sohum Hayvanat Bahçesi'ni dolaşarak, Barataşvili demiryolu köprüsünün karşısındaki mevzileri aldı.

27 Eylül Saat 13.30'da Abhazya Yüksek Sovyeti Bakanlar Kurulu Binası yanında şiddetli bir çatışma çıktı. İki saat sonra bina kurtarıldı ve çatısına zafer bayrağı çekildi.

¹¹²³ S. Thamzıkua ile röportaj. 5 Aralık 2017; Y. Bıç ile röportaj. 30 Eylül 2017

SONUÇ

15 Mayıs 1992’de imzalanan SSCB devletlerinin eski silahlı kuvvetler ve altyapılarını paylaşırma anlaşması gereği Gürcistan Devlet Şurası Ordusu 220 tank, 220 BMP, 300 adet top, 100 adet savaş uçağı, 50 adet taarruz helikopteri ve binlerce otomatik silah elde etti.

Gürcistan Ordusu elde ettiği bu silah gücü ile birlikte 14 Ağustos 1992’de Abhazya’ya saldırdı, başkent dâhil ülkenin belli bölümünü işgal etti.

Saldırı ile Abhazlar’ın soykırımı, Abhaz Devleti’nin tasfiyesi, gayri Gürcü nüfusun Abhazya’dan sürgün edilmesi ve mono etnik üniter Gürcü Devleti’nin kurulması amaçlanmıştı.

İşgalcilerin ağır silah üstünlüğüne karşı, Abhazlar yokluk içerisinde, birkaç yüz tüfikle direniş başlattı. Gürcü işgaline karşı başkaldırı ülkenin tümüne yayıldı, çatışmalar yediden yetmişe herkesin katıldığı topyekûn büyük bir kurtuluş savaşına dönüştü.

Bunun yanında kalplerinin sesini dinleyerek Abhaz halkının kaderine kayıtsız kalmayan başta Kuzey Kafkasya’dan ve daha birçok yerden gelen gönüllülerin Abhazya’ya yardıma koşmasıyla Gürcüler’in zafer planları suya düştü.

Abhaz halkı ve onları destekleyen gönüllüler 13 ay süren dillere destan bir mücadele yürüttü. Sonuç olarak 30 Eylül 1993 tarihinde Gürcü saldırganlar sınır dışına atıldı ve Abhazya işgalden, sömürge rejiminden kurtuldu.

Bir yılı aşkın süren ve Abhazya’nın tamamını içine alan savaşın faturası çok ağır oldu. Abhazya savaşta telafisi güç kayıplar verdi. Binlerce Abhazya yurttaşı öldü, binlercesi yaralandı ve sakat kaldı. Her aile en az bir ferdini bu savaşta yitirdi.

Kayıpların önemli bir kısmı, Cenevre Konvansiyonu ile yasaklanan ve Gürcü askerlerinin kullandığı bilyeli bombalarla gerçekleşti. Düşmanın sivillere karşı kullandığı “Grad” füze sisteminden, havan topu, el bombaları, misket bombası dâhil parça tesirli bombalardan çok sayıda kişi hayatını kaybetti.

Cenevre Konvansiyonu’nun yasaklamasına rağmen Gürcüler’in "CLUSTER" bombası kullandıkları, bu silahla yaralanmış pek çok kişiyi tedavi eden Gudauta Hastanesi yetkililerinin ifadeleriyle sabittir.

SU-25 uçakları ve Mİ-24 helikopterleri ile başta doğu Abhazya köyleri ve Abhazya’nın genelinde birçok yerleşke bombalandı, bunun sonucunda çok sayıda sivil ölürlen, onlarcası da sakat kaldı.

Abhazya’nın tarihi, kültürü ve ekolojisi büyük ölçüde tahrip edildi. Bilgisayarlar ve diğer modern ekipmanlar Tiflis’e taşındı.

Gürcü askerleri ve destekçileri tarafından, Abhazların ve Abhazya'daki Gürcü olmayan diğer azınlık halkların evleri ve kültürel kurumları yaygın olarak yağmlandı, kültürel soykırım politikası uygulandı.

Abhaz halkını etnik olarak kimliksizleştirmek, tarihinden, etnokültürel özgünlüğünden ve şuurundan mahrum bırakmak için yüzyıllara dayanan tarihinin paha biçilmez eserleri yok edildi, eşsiz değerler, arşiv, kültür abideleri ve kitap fonları imha edildi.

Abhaz Enstitüsü'nün Arşiv ve Kütüphanesi ile Abhazya Devlet Arşivi Fonu'nun önceden planlanmış imha eylemi, Şevardnadze'nin kanlı rejiminin yasadışı, şovenist, faşist ideoloji ve uygulamasını gözler önüne serdi.

Gürcü askerlerin hamile kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere Abhazya yurttaşlarına uyguladıkları insanlık dışı işkenceler daha sonra sorumlu Gürcü yetkililerce de doğrulandı.

Abhazya Başsavcılığı'nın "Toplumsal ve Etnik Temelli Suçlar Bölümü"ne bu konu ile ilgili beş binden fazla şikâyet dilekçesi verildi. Savaş sırasında, Abhazya'nın tüm halklarının gen havuzu onarılamaz bir şekilde hasara uğradı.

Savaşın sonunda işgalci Gürcü Ordusu çekilirken, geride bıraktıkları çok sayıda doküman ve materyal, Abhazlara karşı savaşanlar arasında yerli Gürcüler'den oluşan onlarca tabur ve münferit birliğin bulunduğunu gösteriyor.

Savaşın ilk gününden itibaren Abhazya'nın Gürcü nüfusunun çoğunluğu "5. Alay" olarak bilinen birliğin bünyesinde Gürcistan Devlet Ordusu tarafında yer aldı. "Zviadistler" ve Şevardnadze taraftarları olarak bölünen Abhazya'nın Gürcü nüfusu uzlaşmaz muhalefetlerini bir kenara bırakarak çoğunlukla Tiflis Ordusu'na destek verdi.

Ayrıca Abhazya'nın Gürcü nüfusunun, işgalci kuvvet tarafında askeri harekâtlara gönüllü katıldığını Gürcü medyasındaki sayısız yayınlar da kanıtlamaktadır.

Savaş geriye binlerce şehit, yüzlerce kayıp, gazi ve yetim yanında çok sayıda soyulmuş, yıkılmış ve yakılmış evler bıraktı. Savaş sonucunda 17 bin 200 ev tamamen yanarken, 8500 ev ise onarılabilecek düzeyde hasar aldı. Abhazya hükümeti tarafından kurulan özel komisyonun belirlediği verilere göre, savaşın Abhazya'ya verdiği maddi zarar 11,3 milyar dolar civarında.

Tiflis emperyalizmi, yüz kızartıcı yenilgisini aklamak için, Gürcü siyasetçiler, gazeteciler ve tarihçileri kullanarak, Gürcü-Abhaz savaşının tarihini tahrif ederek yorumlamakta; nedenleri ve siyasi niteliğini saptırmakta, "Abhaz bölücülerin" sava

şı sözde Rus birliklerinin onların lehinde savaşması sayesinde kazandığı propagandasını yapmaktadır.

Savaş sırasındaki AGİK ve özellikle de BM heyetlerinin raporlarının içeriklerinin Gürcü hükümetinin resmi bakış açısına çok fazla benzediği ve Abhaz görüşünü yeteri kadar rapor etmediği veya hesaba katmadığı bilinmektedir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Abhaz halkının haklarının korunması ile ilgili her hangi somut bir adım atmadı. Günümüzde halen uluslararası arenada Abhaz tarafının görüşleri dikkate alınmamakta, resmi Gürcü tezi itibar görmektedir.

Savaş sonrasında müteaddit defa barış görüşmeleri yapıldı. Abhazya'nın haklı isteklerinin hiçbirine Gürcü tarafı anlayış göstermediğinden, tüm görüşmeler tıkanı ve hiçbir olumlu sonuç alınmadı.

Tiflis iktidarları Abhazya ile eşitlik temelinde egemen bir ülke olarak hiç bir diyaloga yanaşmadığı gibi, anlaşmazlığı savaş yöntemiyle çözmek istediğini her fırsatta hâlâ dile getiriyor.

Savaştan bugüne kadar Abhazya ile Gürcistan yetkilileri arasında 350'nin üzerinde görüşme gerçekleşmiş, 400 civarında belge imzalanmıştır. Bunlara rağmen Tiflis hükümeti Abhazya'yı kendi ayrılmaz toprağı olarak görmeye devam ediyor. Bu iddiasından ne pahasına olursa olsun vazgeçmeye niyetli olmadığını açıkça gösteriyor.

Bu kitapta, resmi Gürcistan tezinin aksine, 1988'den başlayıp 1993'e kadar yaşanan siyasi ve sosyal olaylar objektif olarak ele alınmış, dönemin görgü tanıkları ve bilim adamlarının görüşlerine başvurularak gerçekler ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

Çalışma incelendiğinde 14 Ağustos 1992 ile 30 Eylül 1993 arasındaki süreçte Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri'nin Abhazya'da işledikleri suçlara karşı Abhazların nasıl bir mücadele verdiklerini ve bu mücadele esnasında ne kadar ağır bedeller ödeyerek bugünlere geldiğini görebilmekteyiz.

Tiflis emperyalizminin Abhazya'yı işgal girişimi ile sebep olduğu tüm olaylar belgeleri ile birlikte okuyucunun dikkatine sunularak, Abhazya'da yaşananlar ile ilgili her türlü saptırmanın önlenmesi, Abhazya-Gürcistan savaşı ile ilgili gerçeklerin objektif bir şekilde ortaya konulması hedeflenmiştir.

1988 ile 1993 arası yaşananları iyi bilirsek, bugünü daha iyi okur, yarına daha sağlam adımlar atabiliriz.

Yaşananları unutmadan gerekli dersleri çıkartan ve geleceğe güvenle bakan nesillerin yetişmesi ümidiyle...

**SAVAŞ BOYUNCA
TÜRKİYELİLER LİSTESİ**

İSİM SOY	GELDİĞİ TARİH	SAVAŞ SÜRECİ
1-Efkan Tsıba	25 Ağustos 1992	Abhazy'a gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile beraber Şrom operasyonuna katıldı. 3 Kasım 1992 tarihinde Şrom Operasyonu'nda şehit oldu.
2-Vedat Kuadzba	25 Ağustos 1992	Abhazy'a gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile beraber Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu ve Koçara Operasyonu'nda yer aldı. 29 Kasım'ı 30 Kasım'a bağlayan gece (1992) Koçara Operasyonu'nda şehit oldu.
3-Zafer Argun	25 Ağustos 1992	Abhazy'a gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu, Koçara Operasyonu, Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonları'nda yer aldı. 5 Nisan 1993'de Gudauta'da vefat etti.
4-Bahadır Abağba	25 Ağustos 1992	Abhazy'a gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu ve Koçara Operasyonu'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonuna bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Taburu ile katıldı. Sohum saldırısında 20 Eylül'ü 21 Eylül'e bağlayan gece sabah olmadan şehit oldu.
5-Hanefi Yeğoj	Nisan 1993	Batı Cephesinde 1. Tugay 5. Taburun (Pitsunda-Lıdza) Bölüğü ile savaşa katıldı. Sohum'a yapılan son operasyonda 22 Eylül tarihinde şehit oldu.
6-Oktay Chkotua	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Cephe gerisindeki lojistik çalışmalara destek verdi. Gudauta'daki Basın Merkezi'nde çalıştı. Demografik çalışmalarda görev aldı. Geriye dönüş devlet Komitesi Gagra Sorumlusu oldu. Danışmanlık yaptı. Grup adına yazılan bazı metinleri kaleme aldı.
7-Rıdvan Ağırba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grubu içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu, Koçara Operasyonu, Ocak Operasyonu, Mart Operasyonu ve Tamş Operasyonu'nda yer aldı. Son Sohum Operasyonu başladığında Türkiye'deydi. Sohum kurtarıldıktan sonra operasyonun en son aşamasında Abhaz birliklerine katıldı.

8-Ahmet Akaüba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Aşağı Eşira Cephesinde Koçibey Ayüdzba'nın grubunda görev yaptı. M. Khvartsia'nın genel komutasındaki Tsugurovka Operasyonu'na ve Şamil Taburu ile Koçara Operasyonu'na katıldı.
9-Erhan Açülähua	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu, Koçara Operasyonu, Ocak Operasyonu, Mart Operasyonu ve Tamş çıkarmasına katıldı. Son Eylül Sohum operasyonunda, Doğu Cephesi'nde Amiran Berzenia komutasındaki "Uçitil" Keşif Grubu ile yer aldı.
10-Arda Argun	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu, Koçara Operasyonu, Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı.
11-Ercüment Lazaria	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu ve Koçara Operasyonu'na katıldı.
12-Mehmet Sjaje	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Aşağı Eşira Cephesinde Koçibey Ayüdzba'nın grubunda görev yaptı. M. Khvartsia'nın genel komutasında Tsugurovka operasyonu'na katıldı. Şamil Taburu ile Koçara Operasyonu'nda yer aldı.
13-Muharrem Kaytikua	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom operasyonu, Koçara operasyonu ve Tamş çıkarmasına katıldı. Son Sohum Operasyonu'nda Doğu Cephesinde Amiran Berzenia komutasındaki "Uçitil" Keşif Grubu ile yer aldı.
14-Özcan Co-kua	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu, Koçara Operasyonu, Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'nda yer aldı.

15-Muzaffer Cokua	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Aşağı Eşıra Cephesinde Koçibey Ayüdzba'nın grubunda yer aldı. M. Khvartskia'nın genel komutasında Tsugurovka Operasyonu'na katıldı. Şamil Taburu ile birlikte Koçara Operasyonu ve Mart Operasyonu'nda yer aldı.
16-Hicabi Ag-rba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu ve Şrom Operasyonu'na katıldı.
17-Necmi Kuc-ba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra operasyonu ve Şrom Operasyonu'na katıldı.
18-Okan Kucba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Aşağı Eşıra Cephesinde Koçibey Ayüdzba'nın grubunda yer aldı. M. Khvartskia'nın genel komutasında Tsugurovka Operasyonu'nda görev aldı. Şamil Taburu ile birlikte Şrom Operasyonu, Koçara Operasyonu, Mart Operasyonu ve Tamş Çıkartması'na katıldı. Son Sohüm Operasyonu'nda Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Timur Janaa komutasındaki 1. İnternasyonel Dağlılar Taburu ile katılım sağladı.
19- Nejat Argun	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içindedir. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'nda yer aldı.
20-Aslan Thastıkua	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içindedir. Aşağı Eşıra Cephesi'nde Koçibey Ayüdzba'nın grubunda görev aldı. M. Khvartskia'nın genel komutasında Tsugurovka Operasyonu'na katıldı. Şamil Taburu ile birlikte Şrom Operasyonu ve Koçara operasyonu'na katıldı. Son Sohüm Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Taburu ile katıldı.
21-Burhan Kılba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu ve Mart Operasyonu'nda yer aldı. Savaş sürecinde birçok defa Türkiye'ye gidip gönüllülerin Abhazy'a gelişini organize etti.

22-Aydın Trako	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu'na katıldı. Yaralanınca Türkiye'ye döndü. Birkaç defa Abhazy'a yeni gönüllülerle geldi.
23-Muhammed Gablia	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu ve Şrom Operasyonu'na katıldı.
24-Tuncer (Ender) Ayüdzba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu ve Şrom Operasyonu'na katıldı.
25-Ali Aşuba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içindedir. Şamil Taburu ile Şrom Operasyonu ve Ocak Operasyonu'nda yer aldı. Temmuz'da Batı Cephesi'nde "Graza" ¹¹²⁴ Grubu ile Sohum üstündeki dağların temizlenmesi operasyonuna katıldı. Son Eylül Sohum Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Grup "Graza" ile katıldı.
26-Zülfü Ac-huzba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu'nda yer aldı. Cephe gerisinde lojistik çalışmalarına destek verdi. Gagra Operasyonu sonrası Gudauta'daki Havalimanı'nda Hava Kuvvetleri bünyesindeki çalışmalara destek verdi.
27-Soner Gogua	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içindedir. Şamil Taburu ile birlikte Koçara Operasyonu, Ocak Operasyonu, Mart Operasyonu'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na, Batı Cephesinde Gagra Garnizonuna bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Taburu ile katıldı.
28-Şamil Yaşba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içindedir. Cephe gerisi tüm lojistik çalışmalarında görev aldı. Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu'na katıldı. Gudauta'daki Havalimanı'nda Havva Kuvvetleri bünyesindeki çalışmalara destek verdi.

¹¹²⁴ "Graza" Grubu Temmuz harekâtında Losik Tsugba komutasındaki Birinci münferit Dağ Piyade Bölüğüne bağlı bir gruptu. Eylül Harekâtında grup Losik Tsugba'ya bağlı değildi.

29-Ahmet Barçın	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içindedir. Şamil Taburu ile birlikte Koçara Operasyonu, Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonuna bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Taburu ile katıldı.
30-Gürbüz Atarba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Cephe gerisi lojistik çalışmalarına destek verdi. Gudauta'daki Basın servisinde (Pres Center) ve radyoda çalıştı. Türkiye'den gelen gazetecileri cepheye götürüyordu.
31-Mustafa (Kadir) İnapşba	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Cephe gerisinde lojistik çalışmalara destek verdi.
32-Sinan Aguma	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grup içinde yer aldı. Cephe gerisi lojistik çalışmalarına destek verdi.
33-Ufuk Wardım	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grubu içinde yer aldı. Cephe gerisi lojistik çalışmalarına destek verdi.
34-Tayfun Ardznba	Ekim 1992	Şamil Taburu ile birlikte Şrom Operasyonu, Koçara Operasyonu, Ocak Operasyonu, Mart Operasyonu ve Tamş çıkarmasına katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'nda Doğu Cephesi'nde Amiran Berzenia komutasındaki "Uçitil" Keşif Grubu ile yer aldı.
35-Ersin Çkua	Ekim 1992	Şamil Taburu ile birlikte Şrom Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'nda, Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile yer aldı.
36-Bekir Aşuba	Ekim 1992	Şamil Taburu ile birlikte Şrom Operasyonu'nda yer aldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde "Graza" Grubu ile katıldı.
37-Tank Aşuba	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Temmuz'da Batı Cephesinde Sohum üstündeki dağların temizlenmesi operasyonuna Givi Smır'a bağlı 2. Tugay 4. Tabur ile katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde "Graza" Grubu ile katılım sağladı.

38-Faruk Gabilia	Kasım 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Temmuzda Batı Cephesi'nde Sohum üstündeki dağların temizlenmesi operasyonuna Givi Smır'a bağlı 2. Tugay 4. Tabur ile katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde yine 2. Tugay 4. Tabur ile katılım sağladı.
39-Yavuz Atrışba	Kasım 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Son Eylül Sohum Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
40-Muharrem Atrışba	Kasım 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu, Mart Operasyonu ve Tamş çıkarmasına katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
41-Kudret Çe-gem	Kasım 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Son Sohum Eylül operasyonu'na Gagra Garnizonu'na bağlı Timur Janaa komutasındaki 1. İnternasyonel Dağlılar Bölüğü ile katıldı.
42-Alper Abginba	Kasım 1992	Pitsunda Taburu ¹¹²⁵ ile birlikte Mart Operasyonu'na, Şamil Taburu ile Tamş çıkartmasına katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
43-Osman Şamba	Kasım 1992	Şamil Taburu ile birlikte Koçara Operasyonu, Ocak Operasyonu, Mart Operasyonu ve Tamş çıkarmasına katıldı. Tamş Operasyonu esnasında yaralandığı için ateşkes döneminde Türkiye'ye geldi. Ağustos'ta döndü, Afon'da polislik görevi verildi.
44-Mehmet Aguhuva	Mayıs 1993	Şamil Taburu ile birlikte Tamş çıkarmasına katıldı. Temmuz harekâtı sonrası Türkiye'ye döndü. Eylül Harekâtı başladığında Türkiye'deydi.

¹¹²⁵ Mart Operasyonu'nda henüz tugayların oluşumu tamamlanmamıştı.

45-Şendoğan Ajund	Eylül 1992	Şamil Taburu ile birlikte Gagra Operasyonu, Şrom Operasyonu, Mart Operasyonu ve Tamş çıkarmasına katıldı. Son Sohum Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Timur Janaa komutasındaki 1. İnternasyonel Dağlılar Bölüğü ile katıldı.
46-Yavuz Kuadzba	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu, Mart Operasyonu ve Tamş çıkarmasına katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
47-Özgür Ke-çüba	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Tamş Çıkarması'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonuna bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
48-Gürcan Hra-ça	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Temmuz Operasyonu'nda Batı Cephesi'nde Sohum üstündeki dağların temizlenmesi operasyonunda "Graza" grubu ile katıldı. Ateşteste Türkiye'ye gitti. Son Eylül saldırısı başladığında Abhazya yolundaydı. Sohum kurtarıldıktan sonra operasyonun en son aşamasında Abhaz birliklerine katıldı.
49-Zahit Ligua-se	Nisan 1993	Şamil Taburu ile birlikte Tamş Çıkarması'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'nda Doğu Cephesinde Amiran Berzenia komutasındaki "Uçitil" Keşif Grubu ile yer aldı.
50-Erkan Kutarba	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Mart ayından sonra Alek Ayba Komutasında oluşturulan Özel Birlik'te askeri eğitim veren Kafkas Atrışba'ya Rusça-Türkçe tercümanlık yaptı. Son Sohum Eylül operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.

51-Ünal Xutaba	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu ve Tamş Çıkarması'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na, Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
52-Turhan Kanceşu	Nisan 1993	Şamil Taburu ile birlikte Tamş Çıkarması'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
53-Hacarat Tsugba	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak operasyonu, Mart operasyonu ve Tamş çıkarmasına katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
54-Sedat Thamzikua	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu'na katıldı. Temmuz'da Batı Cephesi'nde Sohum üstündeki dağların temizlenmesi operasyonuna "Graz" grubu ile katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
55-Bahri Cenia	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Temmuz'da Givi Smr'a bağlı bölüklerden biriyle katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
56-Sezgin Çu-ğipa	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonuna bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
57-Tolga Afesj	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu'na, Mart Operasyonu'na ve Tamş çıkarmasına katıldı. Son Sohum Eylül operasyonu öncesinde Amiran Berzenia komutasındaki "Uçitil" Keşif Grubu içinde yer aldı. Hastalığı nedeniyle Tkuarçal'da hastanede tedavi gördüğü için Eylül Operasyonu'na katılamadı.

58-Birgöl Çuaz	Ekim 1992	Şamil Taburu ile birlikte Şrom Operasyonu'na sağlıkçı hemşire olarak katıldı. Şamil Taburu ile birlikte Koçara Operasyonu'nda sağlıkçı-hemşire görevi ile Çlou Köyü'ne kadar Tabura eşlik etti. Temmuzda Batı Cephesi'nde Sohum üstündeki dağların temizlenmesi operasyonunda sağlıkçı-hemşire göreviyle "Graza" Grubu ile belli bir yere kadar beraber oldu. Gönüllüler onu abları, anneleri gibi sevdi; O da her zaman onlara destek ve moral kaynağı oldu.
59-Erkal Abıg-ba	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonuna Batı Cephesinde, Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
60-Kazım Çkua	Şubat 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu ve Tamş Çıkartması'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
61-Selçuk Nap-sov	Aralık 1992	Silah bakım atölyesinde silah tamiri ve bakımında çalıştı. Silah ve bomba aparatı yapımı denemelerinde bulundu.
62-Aydın Thazepl	Nisan 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
63-Olcay Aşuba	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu ve Tamş Çıkartması'na katıldı. Eylül Sohum Taarruzu'na yerli birliklerden biriyle Sohum'un düşmesinden sonra girdi.
64-Canberk Takh Mefua	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu ve Tamş Çıkartması'na katıldı.
65-Seyfettin Vardania	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Ocak ve Mart Operasyonlarına katıldı.

66-Ferit Ağırba	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu'na katıldı. Nisan'dan sonra Abhaz Ordusu'nun Havan Birliği'ne katıldı. Yukarı Eşira'da Temmuz Operasyonu'nda Havan Birliği ile genel operasyonda görev aldı. Son Eylül operasyonu başladığında Türkiye'de bulunmaktaydı. Sohum kurtarıldıktan sonra operasyonun en son aşamasında Abhaz birliklerine katıldı.
67- Yusuf Bıç	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu ve Tamş Çıkarması'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
68-Ahmet Hagma	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu'na katıldı.
69-Edip Dağüstü Lak	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu'nda yer aldı.
70-İdris Hatko	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Ocak ve Mart Operasyonları'nda yer aldı.
71-Vedat Şora	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu'nda yer aldı. Mart, Nisan aylarında Eşira Cephesi'nde nöbetlere katıldı.
72-Sinan Ayüdzba	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Ocak ve Mart Operasyonları'nda bulundu.
73-Münür Agupa	Aralık 1992	Şamil Taburu ile Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'nda bulundu.
74-Oktay Eyıgba	Şubat 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
75-İmdat Aguas	Mart 1993	Şamil Taburu ile birlikte Tamş Çıkartması'na katıldı. Son Sohum Operasyonu'nda Doğu Cephesinde Amiran Berzenia komutasındaki "Uçitil" Keşif Grubu ile yer aldı.

76-Kayhan Karacı	Mart 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
77-Mesut Kalsba	Mart 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu'na katıldı.
78-Saim Ayüdzba	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu ve Mart Operasyonu'na katıldı. Gudauta'da Aralık 1992'den Ağustos 1993'e kadar Radyo'da diaspora ve Abhazya'ya yönelik programda sunuculuk yaptı. Cephe gerisi tüm yardım çalışmalarında görev aldı. Eylül Operasyonu başladığında Türkiye'de bulunuyordu.
79-Coşkun Cergenya	25 Ağustos 1992	Gelen 33 kişilik ilk gönüllü grubu içinde yer aldı. Cephe gerisi tüm lojistik çalışmalara destek verdi.
80-Uğur Kuşba	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu'nda yer aldı.
81-Yusuf Kuadzba	Nisan 1993	Silah bakım atölyesinde tank, top, otomatik silah, vb ağır ve hafif silahların montajı, kaynağı ve bakımında görev aldı. Tamş Çıkartması'na gidecek gemilerin silahlanması, Eylül Operasyonu'nda ordunun teçhizatının hazırlanması, cephe gerisinde hem atölyede, hem de tüm sahada lojistik destek sağladı.
82-Yalçın Baze	Kasım 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu'nda yer aldı. Eşira nöbetlerine katıldı. Babasının vefatı nedeniyle Şubat ayının ikinci haftası Türkiye'ye dönmek zorunda kaldı.
83-Ferruh Hukşu ¹¹²⁶	Nisan 1993	Son Eylül Sohum Operasyonu'na 1. Tugay 3. Tabur bünyesinde katıldı.
84-Ergün Ac-huzba	Eylül 1992	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu'na katıldı. Savaşın belli bir aşamasından sonra sürekli Abhazya'da bulundu.

¹¹²⁶ S. Hamit ile soru cevap. 8 Haziran 2018. Bilgiyi Sergey Hamit vermiştir.

85-Nizam Butba	Haziran 1993	Şamil Taburu ile birlikte Temmuz'da Tamş Çıkartması'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
86-Orhan Açıba	Haziran 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
87-İlhan Çkua	Haziran 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
88-Şaban Çkua	Haziran 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
89-Selçuk Axba	Temmuz 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
90-Bora Siyuh	Temmuz 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
91-Ömer Çüişba	Temmuz 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
92-Kanşav Dbzivnik	Temmuz 1993	Öğrenci iken savaşa geldi. Eşira cephesinde nöbetlere katıldı.
93-Mehmet Şxamuz	Ağustos 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
94-Ömer Muk	Ağustos 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
95-Mustafa Kebişe	Ağustos 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na 1. Tugay 5. Taburun (Pitsunda-Lıdza) Bölüğü ile katıldı.

96-Soner Kebişe	Ağustos 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
97-Uğur Kopsirgen	Ağustos 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
98-Ümit Aşuba	Eylül 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonuna bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
99-Şenol Yaşba	Eylül 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonuna bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
100-Olcay Kapba	Eylül 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
101-Ferruh Axba	Eylül 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
102-Nurcan İnan (Ferruh Axba'nın eşi)	Eylül 1993	Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonuna bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
103-Hakan Cuvdar	Aralık 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Operasyonu'na katıldı.
104-Ümit Keuçba	Ocak 1993	Eşira'da nöbetlere katıldı.
105-Cemal Mıd	Ocak 1993	Silah bakım atölyesinde silah tamiri ve bakımında çalıştı. Silah ve bomba aparatı yapımı denemelerinde bulundu.
106-Akın Kucba	Ocak 1993	Cephe gerisi lojistik çalışmalarına destek verdi.
107-Hamza Adua	Ocak 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu'nda yer aldı. Bir dönem silah atölyesinde çalıştı

108-Yeşim Trışha	Nisan 1993	Gudauta'da Enformasyon Merkezi'nde diasporaya görüntü gönderilmesi çalışmalarında yer aldı. Hastanede hemşire olarak görev aldı. İlaç ve tıbbi malzemelerin tasnifi ve hazırlanmasında görev aldı. Birgül Çuaz, Zeliha Jiipha, Elif Aşharapha, Ayşegül Aşupha, Figen Aşharapha, Özlem Kimza ve Nermin Yazıcı'dan sonra Abhazya'ya geldi. Abhazlara ve gönüllülere büyük destek ve moral sağladı.
109-Ayşegül Aşupha	Kasım 1992	Dört Bayan Abhazya'ya beraber geldiler. Tüm cephede onların gelişi büyük sevinç kaynağı oldu. Hem Türkiyelilere hem tüm savaşanlara destek ve moral sağladılar. Yaralı askerlerin tedavisinde hastanede arkadaşlarının yanında hizmet verdiler. Enformasyon yayılımı ve Abhazya savaşını kamuoyunda ön plana çıkarmak konusunda özellikle basında sıklıkla yer alarak Abhazya'ya dikkatlerin çekilmesini sağladılar.
110-Elif Aşharapha	Kasım 1992	Dört Bayan Abhazya'ya beraber geldiler. Tüm cephede onların gelişi büyük sevinç kaynağı oldu. Hem Türkiyelilere hem tüm savaşanlara destek ve moral sağladılar. Yaralı askerlerin tedavisinde hastanede arkadaşlarının yanında hizmet verdiler. Enformasyon yayılımı ve Abhazya savaşını kamuoyunda ön plana çıkarmak konusunda özellikle basında sıklıkla yer alarak Abhazya'ya dikkatlerin çekilmesini sağladılar.
111-Figen Aşharapha	Kasım 1992	Dört Bayan Abhazya'ya beraber geldiler. Tüm cephede onların gelişi büyük sevinç kaynağı oldu. Hem Türkiyelilere hem tüm savaşanlara destek ve moral sağladılar. Yaralı askerlerin tedavisinde hastanede arkadaşlarının yanında hizmet verdiler. Enformasyon yayılımı ve Abhazya savaşını kamuoyunda ön plana çıkarmak konusunda özellikle basında sıklıkla yer alarak Abhazya'ya dikkatlerin çekilmesini sağladılar.

112-Zeliha Jiipha	Kasım 1992	Dört Bayan Abhazya'ya beraber geldiler. Tüm cephe de onların gelişi büyük sevinç kaynağı oldu. Hem Türkiyelilere hem tüm savaşanlara destek ve moral sağladılar. Yaralı askerlerin tedavisinde hastanede arkadaşlarının yanında hizmet verdiler. Enformasyon yayılımı ve Abhazya savaşını kamuoyunda ön plana çıkarmak konusunda özellikle basında sıklıkla yer alarak Abhazya'ya dikkatlerin çekilmesini sağladılar.
113-Özlem Kımza	Aralık 1992	Birgül Çuaz, Zeliha Jiipha, Elif Aşharapha, Ayşegül Aşupha ve Figen Aşharapha'dan sonra onların misyonunu Özlem Kımza, Nermin Yazıcı ve Yeşim Trışha devam ettirdi. Özlem Kımza sürekli gönüllülerin yanında yer aldı ve onlara destek vererek moral kaynağı oldu. Hastanede yaralılara yardımcı oldu.
114-Nermin Yazıcı	Ocak 1993	Abhazya'ya insani yardım getirdi. Kaldığı süre içinde Türkiye ve K. Kafkasya'dan gelen gönüllüler ile röportajlar gerçekleştirdi. Nermin Yazıcı'nın gelişi cepheye gelen diğer bayanlar gibi savaşanlar üzerinde moral etki yarattı.
115-Nasır Ağırba	Aralık 1992	Ocak Saldırısına Şamil Taburu ile katıldı. Cephe gerisinde lojistik çalışmalarına destek verdi.
116-Selim Soylu	Ekim 1992	Maykop'tan savaşa destek olmak için geldi. Geldiğinin ilk haftası kaza geçirerek omurluğundan yaralandı. Tedavi için Moskova'ya götürüldü.
117-İbrahim Atüanba	Mayıs 1993	Deniz Kuvvetleri bünyesinde görev aldı. Tamş çıkartmasına katılan iki mavnadan birinin çarkçbaşı (makine dairesi görevi) görevini üstlendi.
118-Bedri Ad-zınba	Ocak 1993	Eşıra'da nöbetlere katıldı. Cephe gerisinde destek verdi.
119-Özkan Argun	Ekim 1992	Cephe gerisinde lojistik destek görevlerinde yer aldı.
120-Yılmaz Marşan	Ekim 1992	Cephe gerisinde lojistik destek olarak görev aldı. Savaş dönemi birçok defa Türkiye Abhazya arasında gelip, gitti.

121-İbrahim Huaj	Ekim 1992	Cephede nöbetlere katıldı.
122-Sinan Kobli	Kasım 1992	Şamil Taburu ile beraber Koçara Operasyonu'na katılıp kamera ile çekimler yaptı. Kendisinin çektiği görüntülerden diasporalı gençler belgesel ve film şeklinde videolar hazırladı. Bu görüntüler Abhazya savaşını kamuoyunda ön plana çıkarmak ve toplumda bir farkındalık oluşturulmak için kullanıldı.
123-Yılmaz Zohba	Kasım 1992	Şamil Taburu ile birlikte Ocak Taarruzuna katılmıştır.
124-Selçuk Tsıba	Şubat veya Mart 1993	Mart operasyonunda Şamil Taburunun içinde yer aldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonuna bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
125-Esef Hapat	Sohum'a savaş öncesi yerleşti.	Savaş öncesi Sohum'a yerleşmiş, işgal ile birlikte şehirde muhasara altında kalmıştır. Bahtiyar Kopsirgen, Cezmi Kucba, Sacit Duma ile birlikte Batal Djpua'nın görevlendirmesiyle, şehrin içindeki düşman faaliyetlerini gözlemlemesi istenen 4 isimden biridir. Sohum'dan çıktıktan sonra Eşıra cephesinde Koçibey Ayüdzba'nın grubu içinde yer aldı. M. Khvartskia'nın genel komutasındaki Tsugurovka Operasyonu'na katıldı.
126-Bahtiyar Kopsirgen	İşgal'de Sohum'da bulunmaktadı.	Savaş öncesi Sohum'a yerleşmiş, işgal ile birlikte şehirde muhasara altında kalmıştır. Esef Hapat, Cezmi Kucba, Sacit Duma ile birlikte Batal Djpua'nın görevlendirmesiyle şehrin içindeki düşman faaliyetlerini gözlemlemesi istenen 4 isimden biridir. Mart Operasyonu'nda Şamil Taburu içinde yer aldı.
127-Sacit Duma	Savaş öncesi Sohum'a yerleşmiş	Savaş öncesi Sohum'a yerleşmiş, işgal ile birlikte şehirde muhasara altında kalmıştır. Esef Hapat, Cezmi Kucba, Bahtiyar Kopsirgen ile birlikte Batal Djpua'nın görevlendirmesiyle şehrin içindeki düşman faaliyetlerini gözlemlemesi istenen 4 isimden biridir. Şamil Taburu ile birlikte Şrom Operasyonu'na katıldı.

128-Cezmi Kucba	Savaş öncesi Sohum'a yerleşmiş	Savaş öncesi Sohum'a yerleşmiş, işgal ile birlikte şehirde muhasara altında kalmıştır. Eşef Hapat, Sacit Duma, Bahtiyar Kopsirgen ile birlikte Batal Djapua'nın görevlendirmesiyle şehrin içindeki düşman faaliyetlerini gözlemlemesi istenen 4 isimden biridir. Şamil Taburu ile birlikte Temmuz'da Tamş Çıkartması'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na, Batı Cephesinde Gagra Garnizonuna bağlı Timur Janaa komutasındaki 1. İnternasyonel Dağlar Bölüğü ile katıldı.
129-Erdoğan Mıd	Şubat 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu ve Tamş Çıkartması'na katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
130-Nadir Halbad	Mayıs-Haziran 1993	Şamil Taburu ile birlikte Temmuz'da Tamş çıkartmasına katıldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesi'nde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.
131-Resul Aşxaruva	Şubat 1993	Şamil Taburu ile birlikte Mart Operasyonu'nda yer aldı.
132-Ferruh Ketsba	Eylül 1992	İşgalin başlaması ile birlikte 17 gün Sohum'da düşman muhasarasında kaldı. Türkiye'ye döndü ve Abhazy'a'da yaşananları diaspora mensuplarının yoğun yaşadıkları şehirlere görevlilerle birlikte giderek anlattı. Tekrar Abhazy'a'ya döndü ve cephe gerisi lojistik destek çalışmalarına destek verdi.
133-Kafkas Atırışba		Mart ayından sonra Alek Ayba Komutasında oluşturulan Abhaz Ordusunun Özel Birliğine askeri eğitim verdi.
134-Hilmi Açumj		Bir dönem Kazanıkua Eduard'ın, bir dönem de Tışe Madin'in komutanlıklarını yaptığı Adığe gönüllüleri grubunda yer aldı. Son Sohum Eylül Operasyonu'na Batı Cephesinde Gagra Garnizonu'na bağlı Valeri Çixinceriya komutasındaki Gagra Yedek Bölüğü ile katıldı.

135-Cemalettin Ardznba (Cırıpa)	Şubat 1993	Gagra ve Afon'daki hastanelerde bir ay boyunca doktorluk görevi yaptı. Ameliyatlara katıldı. Türkiyeli Gönüllülerden Alper Abgınba'nın ameliyatını gerçekleştirdi.
136- Sezai Papa		Gudauta'da Basın Merkezi'nde çalıştı. V. Ardznba'nın danışmanlığını yaptı.
137-Mümtaz Şamba		Gudauta'da Basın Merkezi'nde çalıştı. Geriye Dönüş Devlet Komitesi'nde Başkan Yardımcısı olarak görev aldı.
138-Murat Vasiya		Bir dönem Cephe gerisi lojistik çalışmalarına destek verdi.
139-Feridun Akhusba	Şubat 1993	V. Ardznba'nın görevlendirmesiyle Soçi'deki Abhaz İrtibat Ofisinde (Ştap-karargâh) Givi Haşba ve Zurik Kışmariya ile birlikte görev aldı. İnsani yardım, temel gıda malzemeleri, gönüllülerin giriş ve çıkışları, yaralıların başka şehirlere veya ülkelere gönderilmesi gibi organizasyonlara destek verdi.
140-Kenan Amıçba	Şubat 1993	Abhazy'a da bulunduğu süre dâhilinde farklı ülkelerden ve farklı dillerde gelen ilaçların tespiti ve tasnifi görevinde çalıştı. Türkiye'deki mesleği eczacılık olduğu için özellikle bu alanda destek vermek için Abhazy'a gelip birkaç hafta bu alanda yardım sağladı.
141-Ülkü Aşüpha		Abhazy'a savaş döneminde birkaç defa geldi. Gönüllülerle beraber aynı ortamda bulunup, onlara moral destek sağladı.
142-Ferit Ajiba	Kasım 1992	Cepheye beraber gelen 4 bayandan biri olan Zeliha Jipha'nın babasıdır. Abhazy'a geldiğinde Gudauta'da gönüllüler ve Abhazyalı savaşçılarla beraber kaldı. Kaldığı süre içerisinde gönüllülerin hepsinin babaları gibi değer verip saygı gösterdikleri bir isim oldu.

<p>143- Haluk Harzia, Yavuz Gablia, Haluk Sadzba, Feridun Bedia, Özgür Bedia, Aksel Zantarya</p>		<p>Bu isimler savaşın başında birbirinden bağımsız iki grup olarak ziyaret amaçlı geldikleri Abhazy'a da savaşa denk geldiler. Bir müddet savaş ortamında kalıp Gürcülerin yaptıklarına tanıklık ettiler. Kaldıkları süre içerisinde yaşadıkları, gördükleri olayları kendileri ile röportajlar yapıp kayda aldım. Bir sonraki kitap çalışmasında anlatımlar ayrıntılı olarak işlenecektir.</p>
<p>144-Süreyya Tluup</p>	<p>Nisan 1993</p>	<p>Eşra'da cephe nöbetlerine katıldı.</p>

ŞEHİTLER LİSTESİ

ABHAZYA CUMHURİYETİ

GAGRA VİLAYETİ

Gagra

Sıra №	Adı, baba adı, soyadı	Şehit düşme tarihi	Şehit düştüğü yer
1	Anatoli Otarbayıpa Abgacaa	18.03.1993	Sohum
2	Roman Semenyıpa Abıba	03.07.1993	Gumısta
3	Rudik Guguşıpa Agrba	16.09.1993	Guma
4	Anatoliy Semenyıpa Ajıba	21.09.1993	Çablarkha
5	Givi Yuriyıpa Ayba	16.03.1993	Sohum
6	Roman Çıçıkyıpa Ayba	12.07.1993	Guma
7	Zaurbek Alekseyıpa Ampar	16.03.1993	Sohum
8	İgor Zaurıpa Argun	02.07.1993	Kudrı köprüsü
9	Zurab Vladimiryıpa Arstaa	17.09.1993	Sohum
10	Ruslan Sergeyıpa Arstaa	17.09.1993	Akapa
11	Nuri Zaurıpa Bagatelya	14.08.1992	Agudzera
12	Kondrat Mihailyıpa Bartsıts	24.09.1993	Guma
13	Msas Kamugıpa Bartsıts	17.07.1993	Guma
14	Valeriy(Yutik) Tasyıpa Bagnba	01.10.1992	Gagra
15	Vasiliy Timofeyıpa Bogdanov	30.04.1993	Yeşıra
16	Guli-Valikyıpa Vazganova/Eşba	06.07.1993	Yeşıra(yaraları sonucu)
17	Levon Levonyıpa Varvaştyan	16.03.1993	Sohum
18	Aleksandr Vasilyıpa Vornikov	24.09.1993	Sohum
19	İrina Aleksandryıpa Gotseridze	16.03.1993	Sohum
20	Tariel Lorandyıpa Gulaşvili	17.07.1993	Guma
21	Vladimir Yasonyıpa Dzyapşba	02.09.1992	Alahadzi
22	Vasiliy Evstafiyıpa Evstafidi	27.07.1993	Guma
23	Grigoriy Nikolayıpa İlyuşenko	17.03.1993	Guma
24	Vladimir Stavryıpa Kalencan	04.07.1993	Guma
25	Yura Samsonyıpa Kapş	15.08.1992	Tsandrıpş
26	Aleksandr Sarkisyıpa Karekyan	17.09.1993	Sohum
27	Anatoliy Kimyıpa Katelivets	10.07.1993	Guma

28	Anatoliy Pisyıpa Lagulaa	24.09.1993	Sohum
29	Astamur Eduardıpa Ladarya	02.07.1993	Yeşıra
30	Robert Şutiıpa Leyba	17.07.1993	Sohum
31	Zurab Şalvyıpa Loskutov-Çhopelya	26.09.1993	Sohum
32	Sergey Yakovlyıpa Martinyıpa	02.08.1993	Yeşıra
33	Aram Rubenyıpa Matosyan	16.03.1993	Sohum
34	Vitaliy Vladimiryıpa Matosyan	22.09.1993	Yeşıra
35	Rodion Vasiliyıpa Mukba	10.07.1993	Guma
36	Sergey Ovanesyıpa Papazyan	20.07.1993	Yeşıra
37	Aleksandr Nikolayıpa Prigoda	16.03.1993	Sohum
38	Guram Şalvyıpa Rostobaya	10.07.1993	Yeşıra
39	Guram Sergeıpa Sergegya	24.08.1992	Kolhida (Psahara)
40	İrina İvanyıpa Sıtçınaa	25.07.1993	Yeşıra
41	Vasiliy Alekseyıpa Spiridonov	17.03.1993	Sohum (kayıp)
42	Martiros Arsenyıpa Tumanyan	05.01.1993	Gumista
43	Ervant Arutyıpa Teknecan	17.03.1993	Sohum
44	Sergey Arturyıpa Hamalyan	24.02.1993	Yeşıra
45	Yuriy İvanyıpa Harazyıpa	16.07.1993	Guma
46	Guram Mihailyıpa Hurtsılava	20.09.1993	Gumista
47	Albert Andronikyıpa Çakryan	06.10.1992	Gagriş
48	Vasiliy Semenyıpa Çatanaa	18.03.1993	Sohum
49	Sergey Arşakyıpa Çakryan	05.10.1992	Gagra
50	Rafik Surenyıpa Çolokyan	09.07.1993	Gumista
51	Valeriy Aleksandryıpa Çukbar	05.01.1993	Yeşıra

Bızıpta Kazası

1	Andrey Karapetyıpa Avcan	26.09.1993	Sohum
2	Daur Anatoliyıpa Agrba	20.07.1993	Guma
3	Naur Anatoliyıpa Agrba	14.08.1992	Sohum
4	İvan Nikolayıpa Adık	16.03.1993	Sohum
5	Andrey Arutyıpa Bayrozyan	17.03.1993	Sohum (kayıp)
6	Aleksandr Alekseyıpa Bartsits	16.03.1993	Sohum

7	Daur Konstantinyıpa Bartsits	09.07.1993	Tsugurovka
8	Zakan Mikatyıpa Bartsits	09.07.1993	Guma
9	İgor Andreyıpa Bartsits	08.07.1993	Guma
10	Safer Raufyıpa Bganba	16.09.1992	Mamzişkha
11	Adgur Çıçıkıyıpa Benya	16.03.1993	Sohum
12	Rauf Şamilyıpa Benya	16.03.1993	Sohum
13	Valeriy Anatoliyıpa Berzenya	16.03.1993	Sohum
14	Giya Zurabyıpa Bestaev	17.03.1993	Sohum
15	Leonid Akakiyıpa Biguaa	09.07.1993	Sohum
16	Camal Pavlyıpa Gabozov	19.09.1993	Yeşıra
17	Leonid Aksentiyıpa Gitsba	06.10.1992	Sohum
18	Viktor İvanyıpa Golovin	16.03.1993	Sohum (kayıp)
19	Alhas Mitiyıpa Gularya	10.07.1993	Abıdza (kayıp)
20	Maktriç Aleksandryıpa Davityan	16.03.1993	Sohum
21	Ruslan Vladimiryıpa Daşyan	16.03.1993	Sohum
22	Albert Gevorkyıpa Delyan	16.03.1993	Sohum
23	Aleksandr Alekseyıpa Djandjgaa	04.07.1993	Yeşıra
24	Zurik Hutyıpa Dzadzba	16.03.1993	Sohum
25	Enver Leonodyıpa Dzapşba	02.07.1993	Guma
26	Vahtang Masyıpa Enik	16.03.1993	Sohum
27	İgor Alekseyıpa İnal-ıpa	02.10.1992	Gagra
28	Nesim Rufetyıpa Kazancıoğlu	18.09.1993	Yeşıra
29	Gennadiy Pavlyıpa Kakouridze	12.07.1993	Guma
30	Andronik Vramyıpa Kalendjyan	16.03.1993	Sohum
31	Sergey Sergeyıpa Kalendjyan	16.09.1993	Sohum
32	Vasiliy Vladimiryıpa Kanonets	16.03.1993	Sohum
33	Zakan Leontiyıpa Kardya	21.09.1993	Sohum
34	Leonid Sergeyıpa Ketya	14.07.1993	Guma
35	Sergey Pavlyıpa Kondakov	18.03.1993	Sohum
36	Ahra Arturyıpa Kondjarya	02.07.1993	Guma
37	Vilatiy Anatoliyıpa Kondjarya	16.03.1993	Sohum
38	Gennadiy Lvyıpa Kondjarya	03.07.1993	Sohum

39	Camal Kuçkıyıp Kondjarya	11.07.1993	Guma
40	Villi Nestoryıp Kondjarya	26.08.1992	Mamzışkha
41	Oganes Nersesyıp Korartinyan	25.09.1993	Sohum
42	Artur Kaprelyıp Koryan	21.09.1993	Sohum
43	Anatoliy Alekseyıp Kostin	10.07.1993	Guma
44	Valeriy Mihailyıp Kutarba	16.03.1993	Sohum
45	Astamur Valerianyıp Kutarba	05.01.1993	Sohum
46	Dmitriy Sergeyıp Lariçev	21.09.1993	Yeşıra(yaraları sonucu)
47	Vyaçeslav Lyufinyıp Psardya	25.09.1993	Sohum
48	Rasim Leonidyıp Psardya	10.07.1993	Guma
49	Dmitriy Anatoliyıp Svyatokum	16.03.1993	Sohum (kayıp)
50	Sergey Vasiliyıp Slavets	16.03.1993	Gumısta
51	Grant Ovanesyıp Topolyan	29.10.1992	Gagra (yaraları sonucu)
52	Andrey Aşotyıp Trapizonyan	16.03.1993	Sohum
53	Sergey Nikolayıp Fedosenko	16.03.1993	Yeşıra
54	Aleksandr Ludvigyıp Haguş	16.09.1993	Guma
55	Aslan Şotyıp Haguş	16.03.1993	Sohum
56	Vahtang Masyıp Haguş	16.03.1993	Sohum
57	Leonid Vladimiryıp Haguş	16.03.1993	Sohum
58	Raul Anatoliyıp Haguş	04.07.1993	Yeşıra
59	Roman Sergeyıp Hetsiya	16.03.1993	Sohum
60	Ruslan Çıçıkyp Hışba	22.09.1993	Sohum
61	Alik Vasiliyıp Tsımtsba	16.03.1993	Sohum
62	Andrey Tişkyıp Şamba	05.10.1992	Bagrıpş
63	Aleksandr Grigoriyıp Şarmataa	12.07.1993	Guma
64	Viktor Şamelyıp Şerşelya	29.08.1992	Gagra (yaraları sonucu)
65	Omar Raşyıp Şugen	16.03.1993	Sohum (kayıp)
66	Galust Georgiyıp Yaylan	16.03.1993	Sohum (yaraları sonucu)

Pitsunda Kazası

1	Larik Grigoriyıp Ayba	22.09.1993	Sohum
2	Vitaliy Vladimiryıp Akırtaa	21.08.1992	Gagra

3	Leri Elvayıpa Bağdadze	04.07.1993	Ahbük (kayıp)
4	Andrey Mihailyıpa Balahonov	03.07.1993	Kutol
5	Daur Nurbeyıpa Bargancıya	18.09.1993	Guma
6	İgor Petryıpa Gonçarov	22.09.1993	Sohum
7	Vitaliy Petryıpa Gegenava	21.09.1993	Sohum
8	Mihail Aleksandryıpa Dbar	11.07.1993	Guma
9	Vitalina Vitalinyıpha Dvornik	17.09.1993	Sohum
10	Feliks Kuçkıyıp Dzkuya	02.10.1992	Gagra
11	Vlademir Vasiliyıpa Eremenka	27.09.1993	Sohum
12	VladimirKonstantinyıpa Kalabuhov	24.09.1993	Sohum
13	Ganga Artemyıpa Kardya	27.09.1993	Sohum
14	Anzor Nazbeyıpa Kupalba	02.10.1992	Gagra
15	Safar Platonyıpa Lolua	21.09.1993	Açadara
16	Daur Arsenyıpa Kutsniya	01.02.1993	Yeşıra
17	Mihail Nazaryıpa Mezentsev	16.03.1993	Sohum
18	Bagrat Nazirbeyıpa Mukba	16.03.1993	Sohum
19	AleksandrVladimiryıpa Panamarçuk	09.07.1993	Sohum
20	Mirod Kuçıyıpa Paptısa	13.07.1993	Yeşıra
21	Eduard Mirodyıpa Paptısa	12.07.1993	Guma
22	Vitaliy Yevgenievç Poddubniy	27.09.1993	Sohum
23	Suren Surenyıpa Trapizonyan	19.09.1993	Sohum
24	Aslan Rudolfyıpa Haguş	13.07.1993	Abıdza
25	Vladimir Alekseyıpa Haguş	23.09.1993	Abıdza (yaraları sonucu)
26	Nugzar Şotaevç Harçlaa	14.07.1993	Abıdza
27	Viktor Vasiliyıpa Huntsarya	22.09.1993	Sohum
28	Garik Zolotinskyıpa Hutaba	02.10.1992	Pitsunda
29	Tamerlan Teymurazyıpa Çelehsaev	04.10.1992	Gagra
30	Zaur Spiridonıpa Çeherya	11.07.1993	Guma
31	Valeriy Dugyıpa Şulumba	02.10.1992	Gagra

Psahara (Kolhida)

1	Akakiy Vladimiryıpa Ayba	12.07.1993	Guma
2	Robert Gagikyıpa Arutunyan	25.09.1993	Sohum
3	Daur Mirodyıpa Ahvlediani	22.09.1993	Sohum
4	Masik Haçikyıpa Daşyan	16.03.1993	Sohum(yaraları sonucu)
5	Anatoliy Ardonyıpa Dzapş-ıpa	28.09.1993	Sohum
6	Miron Georgiyıpa Dzapş-ıpa	16.03.1993	Sohum
7	Ruslan Anatoliyıpa Dzapş-ıpa	16.03.1993	Sohum
8	Sergey Horenyıpa Esoyan	29.07.1993	Guma (yaraları sonucu)
9	Eduard Eduardıpa Nagabedian	16.05.1993	Yeşıra
10	Temraz Silovanyıpa Pançulidze	10.07.1993	Guma
11	Levon Levonyıpa Terzyan	21.09.1993	Sohum
12	Avedis Nersesyıpa Çepnyan	17.09.1993	Sohum

Mehadir

1	Vartan Garanikyıpa Arzumanyan	13.04.1993	Yeşıra
2	Avak Andronikyıpa Zabunyan	16.03.1993	Sohum
3	Sergey Şagenıpa Manutsyan	16.03.1993	Sohum
4	Ararat Sarkisyıpa Matosyan	21.09.1993	Sohum
5	Vladimir İşhanyıpa Terzyan	16.03.1993	Sohum
6	Misak Surenyıpa Tuisuzyan	07.07.1993	Gumısta
7	Akop Arşenyıpa Ustyan	16.03.1993	Yeşıra
8	Vazgen Merujanyıpa Çolokyan	16.03.1993	Sohum
9	Vasiliy Petryıpa Şutov	28.09.1993	Sohum

Tsandrıpş

1	Migran Georgiyıpa Galustyan	22.07.1993	Abıdza
2	Eduard Konstantinyıpa Gularya	18.07.1993	Guma
3	Ardaş Martirosyıpa Zadikyan	16.09.1993	Sohum
4	Leonid İvanyıpa Kosyan	20.07.1993	Guma
5	Stepan Frunzyıpa Melkonyan	18.09.1993	Akapa
6	Adek Davıdyıpa (Aleksy Dolbeyıpa) Piliya	02.10.1992	Tsandrıpş
7	Yuriy Vladimiryıpa Sigida	20.09.1993	Sohum

Khiüfha

1	Edvard Avanesyıpı Kiviryan	22.09.1993	Sohum
2	Garekin Gugenyıpı Kosyan	07.04.1993	Yeşıra

Geçriş

1	Andrey Nikolayıpı Lyalyakin	16.09.1993	Sohum
---	-----------------------------	------------	-------

Haşupse

1	Ahvan Epremyıpı Roganyan	18.07.1993	Guma
---	--------------------------	------------	------

Ldzaa

1	Sergey Andronikyıpı Avdjyan	22.09.1993	Sohum
2	Taras Arufbeyıpı Agumaa	22.09.1993	Sohum
3	Georgiy Konstantinyıpı Blab	02.10.1992	Çablarkha
4	Anatoliy Vladimiryıpı Korkya	18.07.1993	Abıdza
5	Artin Nşanyıpı Kosyan	16.09.1993	Sohum
6	İgor Nikolayıpı Kutepov	22.09.1993	Sohum
7	Batakva Lagustanyıpı Lolua	17.07.1993	Guma

Alahadzıkh

1	Nikolay Aleksandryıpı Barçan	08.07.1993	Abıdza
2	Zaur Albertyıpı Berişvili	11.12.1992	Pitsunda
3	Ardaş Merujyıpı Koçkonyan	26.09.1993	Sohum

GUDAUTA VİLAYETİ**Gudauta**

1	Fridon Çacıypı Ayüdzba	16.03.1993	Sohum
2	Alhas Eduardypı Agrba	22.09.1993	Sohum
3	Djon Vasiliypı Agrba	17.03.1993	Sohum (kayıp)
4	Hviça Akakievç Agrba	25.08.1992	Gagra
5	Garik Josikyıpı AGumaa	05.01.1993	Gumista
6	Zaur Kuçkyıpı Acba	25.09.1993	Sohum
7	Erik Şalikyıpı Ayba	16.03.1993	Sohum
8	Arut Akopyıpı Aleksanyan	02.11.1992	Yeşıra

9	Aslan Sokratyıp Argun	08.07.1993	Guma
10	Otar Dorofeyıp Argun	16.03.1993	Sohum
11	Vitaliy Vasiliyıp Arkudj	17.09.1993	Akapa
12	Yakov Georgiyıp Arsalya	20.06.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
13	Daur Vladimiryıp Ahba	16.03.1993	Sohum
14	Batal Bedzuyıp Açba	05.01.1993	Gumısta
15	Raul Vladimiryıp Aşuba	16.03.1993	Sohum
16	Merab Sergeyıp Bazba	16.03.1993	Sohum
17	Adamir Nazbeyıp Bartsıts	30.08.1992	Kolhida (Psahara)
18	Anzor Mirotyıp Bartsıts	19.09.1993	Guma
19	Ardaşıl Niazbeyıp Bartsıts	02.10.1992	Gagra
20	Arzaabey Lizbaryıp Bartsıts	28.09.1993	Dranda
21	Amiran Zurabyıp Bebya	28.07.1993	Ahbük dağı
22	Zurab Çıkyıp Bebya	05.01.1993	Sohum
23	Aleksandr İvanyıp Benya	02.09.1992	Yeşıra
24	Ruslanbey Georgiyıp Beslandze	31.05.1993	Şfüabaa
25	Georgiy Nikolayıp Betsoev	10.12.1992	Gudauta
26	Petr Gennadiyıp Vekuşkin	19.04.1993	Yeşıra
27	Guram Şalikyıp Gabnya	16.03.1993	Sohum
28	Melor Danilyıp Gartskya	23.08.1992	Kolhida (Psahara)
29	Oskar Çıkyıp Gvazava	27.09.1993	Sohum
30	Alhas Borisyıp Gerzmaa	02.10.1992	Gagra
31	İllarion Yasonyıp Gobeçya	21.09.1993	Çablarkha
32	Sergey Konstantinyıp Goçua	01.07.1993	Kudrı köprüsü
33	Oleg Vladimiryıp Grigolya	02.10.1992	Gagra
34	Veniamin Andronikyıp Grigoryan	24.04.1993	Gudauta
35	Rauli Konstantinyıp Gubaz	05.07.1993	Guma
36	Vyaçselav Mecityıp Gumba	22.09.1993	Sohum
37	Osman Şalvyıp Gunba	18.09.1993	Sohum
38	Vadim Viktoryıp Dbar	17.03.1993	Sohum
39	Guram Viktoryıp Carsalya	03.07.1993	Yeşıra
40	Zaur Anatoliyıp Cıncua	12.10.1992	Abıdza

41	Zaur Şamilyıpa Cugelya	22.09.1993	Sohum
42	Beslan Alekseyıpa Enik	17.03.1993	Sohum
43	Dmitriy Aleksandryıpa Jivaev	07.10.1992	Yeşıra
44	Daur Leonidyıpa Zuhba	17.07.1993	Sohum
45	Otar Grigoriyıpa İnal-ıpa	05.10.1992	Tsandrıpş
46	İgor Kambaryıpa Karalov	22.09.1993	Sohum
47	Sergey Aleksandryıpa Karayanidi	04.07.1993	Şfüabaa
48	Vitaliy Venyıpa Kvaratshelya	22.09.1993	Sohum
49	Djon Vasiliyıpa Kvaratshelya	19.09.1993	Guma
50	Lavrik Mihailyıpa Kobahiya	18.09.1993	Guma
51	Merab Georgiyıpa Akayüba	17.03.1993	Sohum
52	Nugzar Çıkiyıpa Akayüba	07.07.1993	Guma
53	Tengiz İvanyıpa Labya	20.07.1993	Guma
54	Anatoliy Leonidyıpa Lakoba	16.03.1993	Sohum
55	Vladislav Vahtangyıpa Lakoba	26.08.1992	Gagra
56	Nikolay Leonidyıpa Luts	26.09.1992	Merkula
57	Bagrat Zurabyıpa Malya	18.08.1992	Gumista
58	Harlampış Vasiliyıpa Mihailidi	02.10.1992	Gagra
59	Valeriy Alekseyıpa Otrıba	16.03.1993	Sohum (kayıp)
60	Roman Valerievç Paçalya	15.03.1993	Sohum
61	Ruslan Vitaliyıpa Piliya	16.03.1993	Sohum
62	Anatoliy Viktoryıpa Pimpiya	05.01.1992	Yeşıra
63	Stanislav İvanyıpa Pimpiya	30.09.1993	Sohum
64	Astamur Pavlyıpa Pkin	24.05.1993	Psırdzkha
65	Rudik Grigoriyıpa Pkin	05.10.1992	Gagra
66	Aleksandr Nikolayıpa Podlesniy	18.09.1992	Gagra (kayıp)
67	Mihail İvanyıpa Rijkov	09.07.1993	Tamş
68	Camal Konstantinıpa Samava	24.09.1993	Sohum
69	Valeriy Sergeyıpa Smır	25.08.1992	Mamzişkha
70	Eduard Hakiyıpa Tarba	10.07.1992	Guma
71	Beslan Lvyıpa Tüanba	01.10.1992	Gagra
72	Zurab Grigoriyıpa Trapş	20.11.1992	Açadara

73	Leonid Alekseyıpa Trapş	23.10.1992	Gudauta
74	Ruslan Alekseyıpa Trapş	02.10.1992	Yeşıra
75	Ruslan Mirodyıpa Trapş	16.03.1993	Sohum
76	Eduar Kazimıyıp Trapş	05.01.1993	Sohum
77	Tengiz Mihailıyıp Trapş	13.04.1993	Yeşıra
78	Dmitriy Gennadiyıp Tirtıçniy	05.04.1993	Gudauta
79	Valeriy İvanyıpa Harazya	05.01.1993	Sohum
80	Vladimir Platonyıpa Hintba	18.09.1993	Sohum
81	Gerontiy İvanyıpa Hintba	24.08.1992	Yeşıra
82	Ruslan Georgiyıpa Hondzya	23.09.1993	Sohum
83	Vitaliy Hakiyıp Tsveyba	12.07.1993	Guma
84	Lev Mihailıyıp Tsveyba	16.03.1993	Sohum (kayıp)
85	Ruslan Akakiyıp Tsveyba	16.03.1993	Sohum (Kayıp)
86	Valiko Viktorıyıp Tsıba	20.11.1992	Abgarhuk
87	Aleksandr (Sandro) Djotyıp Tsugba	04.07.1993	Yeşıra
88	Adgur Eduardıyıp Tsuşba	16.03.1993	Sohum (kayıp)
89	Adgur Sultanyıp Şamba	17.07.1993	Sohum
90	Efrem İsaakyıp Eksuzyan	16.03.1993	Sohum

N. Afon

1	Sergey Aşotyıp Abadjyan	03.07.1993	Ahbük
2	Vadim Musyıp Ayüdzba	22.07.1993	Ahbük
3	Valeriy İvanyıp Argun	16.03.1993	Sohum
4	Astamur Zafasyıp Bartsıts	22.07.1993	Ahbük
5	Zaurbey Levarsyıp Vardanya	17.03.1993	Sohum (yaraları sonucu)
6	İgor Şamelyıp Gabunya	21.09.1993	Sohum
7	Roman Sergeyıp Grigolya	16.03.1993	Sohum
8	Aleksandr Aleksandryıp Gudnik	16.03.1993	Sohum
9	İgor Rajdenyıp Gunba	05.07.1993	Kaman- Adzitzırkha
10	Cemal Nazıyıp Cincolya	05.07.1993	Kaman- Adzitzırkha
11	Georgiy Mitkayıpa Doev	16.03.1993	Sohum
12	Saveliy Aleksandryıp Zapunidi	17.09.1993	Sohum

13	Sergey Alekseyıpa Zaharov	27.09.1993	Sohum
14	Yuriy Sergeyıpa Kerselyan	16.03.1993	Sohum
15	Valeriy Remizyıpa Ketsba	10.10.1992	Yeşıra
16	Valeriy Anatoliyıpa Koval	16.03.1993	Sohum
17	Pavel Stavryıpa Kokinidi	20.09.1993	Sohum
18	Akop Aşotyıpa Külyan	10.07.1993	Guma
19	Zurab Zambeyıpa Lazba	02.09.1993	Yeşıra
20	Bagrat Vladimiryıpa Lakoba	17.09.1993	Sohum
21	Garri Vladimiryıpa Matua	16.03.1993	Sohum
22	Aleksandr Vladimiryıpa Minaev	10.07.1993	Yeşıra
23	Aleksandr Aleksandryıpa Nadareişvili	03.07.1993	Ahbük
24	Dmitriy Aleksandryıpa Nadareişvili	03.07.1993	Ahbük
25	Viktor Konstantinyıpa Pimpiya	30.07.1993	Guma (yaraları sonucu)
26	Valeriy Dmitriyıpa Smır	16.03.1993	Sohum
27	Zurab Grigoriyıpa Tarba	25.09.1993	Sohum (yaraları sonucu)
28	Oleg İvanyıpa Trapş	24.08.1992	Yeşıra
29	Dmitriy Vasiliyıpa Trifonov	16.03.1993	Sohum
30	Astamur Nazirbeyıpa Halvaş	22.10.1992	Yeşıra
31	Hizan Djumkyıpa Çakorya	14.06.1993	Ahbük (kayıp)
32	Merab Mihailyıpa Çalmaz	15.09.1993	Primorsk
33	Tamaz Nod-ç Şavdatuaşvili (Smır)	22.07.1993	Ahbük
34	Adgur Lambeyıpa Şamba	28.04.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
35	Tariel Konstantinyıpa Şamba	25.08.1992	Gagra
36	Vladimir İliyç Yalançidi	16.03.1993	Yeşıra

Aatsy

1	Tamaz Alekyıpa Apba	03.07.1993	Apra
2	Camal Georgiyıpa Bazba	04.07.1993	Sohum
3	Taras Gvadyıpa Cikirba	04.07.1993	Yeşıra
4	Bagrat Georgiyıpa Kutsniya	06.11.1992	Guma
5	Ruslan Artemyıpa Kutsniya	16.03.1993	Sohum
6	Leonid Şotyıpa Kogonya	20.09.1993	Açandara

7	Vladimir İvanyıpa Mayçadze	30.07.1993	Guma
8	Ramiz Anatoliyıpa Maliya	03.06.1993	Şfüabaa
9	Nurbey Taçyıpa Marholya	03.07.1993	Yeşıra
10	Himtsa Zakanyıpa Otırba	04.07.1993	Yeşıra
11	Teymuraz Arzaabeyyıpa Marholya	03.07.1993	Sohum (yaraları sonucu)
12	Garik Sergeyıpa Smır	06.03.1993	Şfüabaa
13	Boris Mihailyıpa Trapş	27.08.1993	Yeşıra
14	Rezo Aleskeyıpa Hvartskiya	16.03.1993	Sohum

Abgarhıku

1	Beslan Nestoryıpa Abaşidze	03.11.1992	Guma
2	Raul Vladimiryıpa Arçelya	04.07.1993	Yeşıra
3	Batal Lvyıpa Arşanya	03.07.1993	Yeşıra
4	Beslan Nuriyıpa Bazba	10.07.1993	Guma
5	Vasiliy Fazilbeyıpa Bazba	02.10.1992	Gagra
6	Garik Mustaabeyıpa Bazla	07.11.1992	Yeşıra
7	Adgur Zakanbeyıpa Bakelya	16.08.1992	Sohum
8	Zaur Zakanbeyıpa Bakelya	05.07.1993	Yeşıra
9	Hitskur Naimyıpa Cincolya	14.08.1992	Sohum
10	Zurab (Vitaliy) Vladimiryıpa İbragimov	04.07.1993	Ahbük (kayıp)
11	Garik Alekseyıpa Sadjat-ıpa	16.08.1993	920 nolu tepe
12	Adgur Vissarionyıpa Sangulya	18.03.1993	Sohum
13	Beslan Vissarionyıpa Sangulya	30.07.1993	Aaptra (Staruşkino)
14	Camal Enveryıpa Hahubya	21.09.1993	Sohum
15	Rustam Sergeyıpa Şuşba	27.09.1992	Kındığ
16	Adgur Masyıpa Şamba	28.07.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
17	Antip Vladimiryıpa Şamba	05.07.1993	Kaman- Adzıtzrkha
18	Daur Vasikyıpa Şamba	04.07.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
19	Raul Mihailyıpa Şamba	03.07.1993	Sohum
20	Slavik Arsentiyıpa Şamba	24.08.1992	Yeşıra

Anhua

1	Ruslan Yasonyıpı Ayüdzba	16.03.1993	Sohum
2	Zurik Aysyıpı AGumaa	26.09.1993	Sohum
3	Raul Rufbeyıpı AGumaa	05.07.1993	Kama
4	Merab Teymrazyıpı Ankuab	02.10.1992	Gagra
5	Vyaçeslav Vladimiryıpı Argun	13.10.1992	Abıdza
6	Beslan Şamelyıpı Lazba	05.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
7	Adgur Vladimiryıpı Smır	16.07.1993	Guma
8	Alik Nurbeyıpı Smır	05.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
9	Valeriy Saidyıpı Smır	03.07.1993	Ahbük dağı
10	Robert İvanyıpı Trapş	05.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha

Blabırhua

1	Vahtang Zosinyıpı Abıcba	05.01.1993	Gumısta
2	İgor Dmitriyıpı Bartsıts	06.01.1993	Sohum
3	Roman Georgiyıpı Bartsıts	25.09.1992	Kolhıda (Psahara)
4	Nodar Zolotinskyıpı Pkin	01.09.1992	Yeşıra
5	Aleksandr Platonyıpı Hutaba	06.01.1993	Sohum

Açandara

1	Beslan Rufbeyıpı Acba	10.07.1993	Guma
2	Maksim Rodiyıpı Acba	20.09.1993	Yeşıra
3	Martin Hitskuryıpı Acba	16.07.1993	Guma
4	Roman Mihailyıpı Acba	24.09.1993	Sohum
5	Lütik Rajdenyıpı Gunba	05.10.1992	Kolhıda (Psahara)
6	Alik İvanyıpı Ceniya	20.11.1992	Abgarhuk
7	Kançobey Samsonyıpı Ceniya	23.09.1993	Sohum
8	Ramiz Haityıpı Ceniya	03.11.1992	Guma
9	Batal Safarbeyıpı Hagba	10.07.1993	Guma
10	Djir Tikyıpı Hagba	13.10.1992	Abıdza
11	Adgur Ladikyıpı Tsarguş	18.09.1993	Akapa
12	Omar Radikyıpı Tsarguş	10.07.1993	Guma
13	Vadim Teymurazyıpı Çamagua	02.10.1992	Gagra

14	Kiagua(Gennadiy)Arkadiy ıpa amagua	10.07.1993	Guma (yaraları sonucu)
15	Fridon Tarasyıpa habelya	30.05.1993	Abgarhuk

Barmış

1	Revaz Borisyıpa Ahvlediani	02.10.1992	Gagra
2	Tariel Viktorıyıpa Ahvlediani	01.03.1993	N.Afon
3	Roman Alekseyıpa Benya	16.03.1993	Sohum
4	Daur Vladimiryıpa Gablya	05.07.1993	Yeşıra
5	Roman İvanyıpa Dbar	10.07.1993	Guma
6	Vahtang Vladimiryıpa Kapş	02.10.1992	Gagra
7	Vahtang inoryıpa Kurua	03.07.1993	Yeşıra
8	Alik Ludiyıpa Nanba	16.03.1993	Sohum
9	Aramiy Hinturgyıpa Papba	14.03.1993	Yeşıra
10	Rajden Takuyıpa Papba	04.07.1993	Yeşıra

ırhua

1	Eduard Georgiyıpa Agrba	26.07.1993	Guma
2	Daur inoryıpa Ajıba	16.08.1992	Kolhida (Psahara)
3	Vaja şaıbyıpa Bebya	17.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha (yaraları sonucu)
4	İnga Georgievna Gabnya	14.07.1993	Guma
5	Ruslan Georgiyıpa Gabnya	16.03.1993	Sohum
6	Roman Haritonyıpa Gabnya	19.09.1993	Guma
7	Roman şotyıpa Gıtsba	11.07.1993	Sohum
8	Alhas Mirodyıpa Dzkuya	05.01.1993	Sohum
9	Anzor Grigoriyıpa Kapba	18.08.1992	Yeşıra
10	Robert şamelyıpa Kapba	24.08.1992	Yeşıra
11	Zaur Zakanbeyıpa Kondjarya	18.09.1993	Guma
12	İgor Ludiyıpa Kondjarya	18.09.1993	Guma
13	Zanbey Vladimiryıpa Marganya	15.01.1993	Yeşıra
14	Ahra Dmitriyıpa Rabaya	29.03.1993	Yeşıra
15	Ruslan İvanyıpa Rabaya	04.07.1993	Yeşıra
16	Daur Raufyıpa Sergerya	17.07.1993	Guma

17	Vyaçeslav Hintrugyıpa Harazya	05.07.1993	Şfüabaa
18	Mihail Kutatyıpa Tsveyba	16.03.1993	Sohum (kayıp)
19	Roman Kibeyıpa Tsveyba	24.07.1993	Abıdza
20	Taras Dmitriyıpa Çaçıbaya	04.07.1993	Yeşıra
21	Slavik Dikranyıpa Çkotua	13.07.1993	Guma

Dürpş

1	Vitaliy Semenyıpa Agrba	05.10.1992	Tsandrıpş
2	Lavrik Karbeyıpa Agrba	16.03.1993	Sohum
3	Leon Ruslanyıpa AGumaa	03.12.1992	Yeşıra
4	Leonid Taçyıpa Arsalya	04.10.1992	Gagra
5	Raul Zakanyıpa Arsalya	01.09.1992	Kolhida (yaraları sonucu)
6	Beslan Kuntsalyıpa Aşuba	12.11.1992	Gagra
7	Mirab Makaryıpa Aşuba	22.08.1992	Gagra (kayıp)
8	Vladin Vladimiryıpa Biguaa	05.10.1992	Gagra
9	Konstantin Semenyıpa Gabnya	25.09.1993	Sohum
10	Givi Hirbeyıpa Gerzmaa	20.05.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
11	Yuriy Vladimiryıpa Gubaz	25.07.1993	Guma
12	Astamur Zosimyıpa Gunba	28.09.1993	Pşap
13	Eduard Şakiryıpa Ceniya	06.10.1992	Tsandrıpş
14	Sergey Kutıpa Kuadzba	22.09.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
15	Camal Şotyıpa Kvaratshelya	05.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
16	Temur Mihailyıpa Lazba	06.10.1992	Tsandrıpş
17	Beslan Rulfbeyıpa Lakrba	18.09.1993	Yeşıra
18	Otar Vladimiryıpa Margazya	14.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
19	Nurbey Naziryıpa Papba	16.03.1993	Sohum
20	Nazir Dratıyıpa Papba	03.11.1992	Yeşıra
21	Rodik Doryıpa Papba	03.11.1992	Yeşıra
22	Amiran Valikyıpa Taniya	02.10.1992	Gagra
23	Astamur Alekseyıpa Taniya	16.03.1993	Sohum
24	Ahra Şotyıpa Taniya	03.11.1992	Yeşıra

25	Marina Vladimiryıpa Taniya	27.09.1993	Sohum
26	Mizan Valikyıpa Taniya	12.10.1992	Lihni
27	İgor Toniyyıpa Tarkil	09.07.1993	Guma
28	Adamir Yasonyıpa Tüanba	04.07.1993	Abıdza (kayıp)
29	Varlam Vladimiryıpa Tüanba	16.03.1993	Sohum (kayıp). Savaş sonrası 06.11.1993'de bulunmuş ve 27.04.2010 tarihinde Drüpiş'te yeniden defne- dilmişdir (yeğenin ver- diği bilgi)
30	Vitaliy Pşkanyıpa Tüanba	24.08.1992	Yeşıra
31	Guram Ramizyıpa Tüanba	25.07.1993	Guma
32	Pavel Karbeyıpa Tüanba	02.10.1992	Gagra
33	Radj Lütikyıpa Tüanba	03.07.1993	Gumısta
34	Raul Huryıpa Tüanba	08.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
35	Rodion Vasiliyyıpa Tüanba	01.03.1993	Labra
36	Yuriy Kuntıyyıpa Tüanba	10.07.1993	Guma
37	Beslan Zaurıyyıpa Halvaş	14.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
38	Zurab Yasonyıpa Tskuya	09.07.1993	Abıdza
39	Batal Şotyıpa Şulumba	05.07.1993	Abıdza

Vüandırış

1	Rodik Maksimıyyıpa Bartsıts	17.04.1993	Şfüabaa
2	Valeriy Huryıpa Vardanya	24.09.1993	Sohum
3	Gennadiy Ahmetyıpa Grigolya	17.09.1993	Sohum
4	Sasrıkva Rodionyıpa Grigolya	17.03.1993	Sohum
5	Garik Mahanbeyıpa Dautya	22.10.1993	Yeşıra
6	Litbey Çınçoryıpa Cugelya	27.09.1993	Sohum (kayıp)
7	Miron Viktorıyyıpa Cugelya	08.07.1993	Guma
8	İgor Çıçikyıpa Mişelya	09.07.1993	Abıdza
9	SultanBesyıpa(Vasiliyyıpa) Mişelya	05.01.1993	Sohum
10	Nuri Zolotinskyıpa Tirkba	04.07.1993	Guma
11	Enver Zasımyıpa Tirkba	04.07.1993	Guma

12	Beslan Georgiyıpa Hintuba	09.07.1993	Abıdza
13	Aleksey Platonyıpa Hintuba	18.09.1993	Çablarkha
14	Gennadiy Vladimiryıpa Çkok	28.03.1993	Müssera
15	Batal Konstantinyıpa Şamba	02.10.1992	Gagra
16	Yaşa Rajdenyıpa Şvanba	18.09.1993	Sohum

Kaldahuara

1	Batal Kanhyıpa Agrba	10.07.1993	Guma
2	Beslan Şalikyıpa Agrba	10.07.1993	Guma
3	Vladimir (Harbin) Mihailyıpa Agrba	03.07.1993	Yeşıra
4	Djofik Huhıpa Agrba	19.09.1993	Kaman- Adzıtzırkha
5	Mahaid Makaryıpa Ampar	02.10.1992	Gagra
6	Leonid Aslanıpa Ampar	09.07.1993	Guma
7	Spartak Zosimyıpa Ampar	18.09.1993	Akapa
8	Konstantin Arçilyıpa Badoşvili	09.04.1993	Kaldahuara
9	Merab Alekseyıpa Benya	16.03.1993	Sohum
10	Raul Vitaliyıpa Grıvapş	30.03.1993	Sohum
11	Amiran Şalikyıpa Grigolya	16.03.1993	Sohum
12	Ruslan Şotyıpa Ceniya	02.11.1992	Yeşıra
13	Rezo Dekyıpa Zarandiya	12.03.1993	Pitsunda
14	Zurab Zaabetyıpa Kaytan	16.03.1993	Sohum (kayıp)
15	Ruslan Vladimiryıpa Nemaltsev	16.03.1993	Yeşıra
16	Astamur Arkadiyıpa Sımsım	28.08.1992	Sohum
17	Badri Maskyıpa Haguş	12.07.1993	Guma
18	Sergey Anatoliyıpa Hamıt	17.09.1993	Sohum
19	Zaur Artemyıpa Hışba	23.09.1993	Guma
20	Rustam Borisyıpa Tsvijba	03.07.1993	Gumısta
21	Nuri Lerikyıpa Tsihçıba	17.03.1993	Sohum
22	Valeriy Lavrentiyıpa Çepya	08.07.1993	Guma

Kulanirhua**Lıkhı**

1	Elmar Viktorıya AGumaa	16.03.1993	Sohum (kayıp)
2	Roman Viktorıya Alanya	17.03.1993	Sohum
3	Astamur Lvyıya Anşba	17.03.1993	Guma (yaraları sonucu)
4	Zurab Viktorıya Arceniya	05.01.1993	Sohum
5	Feliks Vitaliyıya Arsyıya	02.10.1992	Gagra
6	Batal Vladimiryıya Aşkhatsaa	02.09.1992	Yeşıra
7	Vladislav Vladimiryıya Aşkhatsaa	16.03.1993	Sohum
8	Zurab Hakibeyıya Bartsıts	23.09.1993	Akapa
9	Guram Dmitriyıya Barzanya	06.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
10	Vitaliy Makyıya Bganba	05.01.1993	Aaptra (Staruşkino)
11	Leontiy Gerasimiyıya Bganba	22.09.1993	Sohum
12	Vladimir Beslanyıya Biguaa	16.10.1992	Gumısta (kayıp)
13	Ahra Aksentiyıya Vozba	30.08.1992	Kolhida (Psahara)
14	Djir Rufbeyıya Vozba	30.08.1992	Kolhida (Psahara)
15	Lesik Kanbeyıya Vozba	30.08.1992	Kolhida (Psahara)
16	Fazılbey Nikolayıya Gabrava	29.09.1993	Sohum
17	Astamur Alekseyıya Gabryıya	05.10.1992	Tsandrıpş
18	Ruslan Konstantinyıya Gabunya	15.01.1993	Yeşıra
19	Stepan Anatoliyıya Gagulyıya	03.09.1992	Yeşıra
20	Daur Anatoliyıya Gamisonya	16.03.1993	Sohum
21	Zurab Georgiyıya Gıtsba	04.07.1993	Yeşıra
22	Leonid Vladimiryıya Gobeçya	18.09.1992	Sohum
23	Roman Vladimiryıya Gobeçya	04.07.1993	Gumısta
24	Guram Grigoriyıya Grigolyıya	16.04.1993	Yeşıra
25	Roman Lvyıya Gularyıya	16.03.1993	Sohum
26	Vladimir Viktorıya Gumba	16.03.1993	Sohum
27	Guli Konstantinyıya Dbar	17.03.1993	Sohum
28	Raul Konstantinyıya Dbar	11.07.1993	Guma (yaraları sonucu)
29	Aslan Grigoriyıya Carsalyıya	16.03.1993	Sohum
30	Zurab Artemyıya Ceniya	04.07.1993	Yeşıra

31	Temur Vladimiroviç Ceniya	10.07.1993	Guma
32	Gennadiy Sergeyıpa Cincua	16.03.1993	Sohum (kayıp)
33	Dmitriy Anatoliyıpa Cincua	6.03.1993	Sohum
34	Rauli Mihailyıpa Cincua	25.01.1993	Hipsta
35	Aleksey Dorofeyıpa Dzidzarya	16.03.1993	Sohum
36	Arnold Huryıpa Dzidzarya	17.06.1993	Sohum
	(Artem doğum belgesi DT-№362072)		
37	Beslan Alekseyıpa Dzidzarya	05.07.1993	Kaman- Adzitzırkha
38	Timur Atomanyıpa Kapaşevizde	05.10.1992	Tsandırıpş
39	German Şotyıpa Lakoya	04.07.1993	Guma
40	İgor Kukuşyıpa Lakoya	01.10.1992	Gagra
41	Rudik Şotyıpa Lakoya	05.10.1993	Sohum
42	Timur Aksentiıpa Lakoya	08.06.1993	Yeşıra
43	Cemal Kasyıpa Malya	16.03.1993	Sohum
44	Valeriy Yasonyıpa Mamatsev	25.09.1993	Gagra
45	Vitaliy Alekseyıpa Piliya	30.08.1992	Yeşıra
46	Djon Tişkyıpa Piliya	17.03.1993	Sohum (kayıp)
47	Zaur Alekseyıpa Piliya	16.03.1993	Sohum
48	Otar Toniıpa Piliya	17.03.1993	Sohum
49	Ruslan Tişkyıpa Piliya	25.09.1993	Sohum
50	Ovanes Yuriıpa Rogonyan	21.07.1993	Abıdza
51	Nuri Rasimyıpa Sagarya	16.03.1993	Sohum
52	Ardaşil Mirodyıpa Samancıya	21.09.1993	Sohum
53	Yuriy Kondratyıpa Samancıya	16.03.1993	Yeşıra
54	Astamur Vasiliyıpa Sangulya	03.07.1993	Yeşıra
55	Nurbey Vladimiryıpa Sarsanya	02.10.1992	Gagra
56	Daur Aleksandryıpa Tarba	29.09.1992	Gagra
57	Batal Otarbeyıpa Tarba	02.11.1992	Yeşıra
58	Timur Kuntsalyıpa Tarba	10.07.1993	Guma
59	Fazlıbey Spiridonyıpa Haliya	03.07.1993	Yeşıra
60	Guli Mihailyıpa Harazya	17.09.1993	Yeşıra
61	Daur Tişkyıpa Harazya	09.07.1993	Yeşıra

62	Naur Djotoöiç Tsugba	05.10.1992	Gagra
63	Robert Sergeyıpa Çabalurhva	02.10.1992	Gagra
64	Aslan Valikoyıpa Çiçba	17.03.1993	Sohum
65	Guram Vladimiryıpa Çiçba	12.03.1993	Gagra
66	Varlam Sokratyıpa Çkotua	12.03.1993	Pitsunda
67	Alhas Viktoryıpa Şakrıl	06.10.1992	Tsandırış
68	Aslan Borisıyıpa Şakrıl	16.03.1993	Sohum
69	Georgiy Maksimyıpa Şakrıl	13.07.1993	Guma (yaraları sonu- nucu)

Mısra

1	Anzor Zaharyıpa Rabaya	27.07.1993	Kaman- Adzitzırkha
---	------------------------	------------	--------------------

Lıhı

1	Vianor Vladimiryıpa Gunba	02.07.1993	Abıdza (kayıp)
2	Zaur Fazlibeyıpa Dbar	21.09.1993	Sohum (kayıp)
3	Rauf Konstantinyıpa Dbar	05.07.1993	Kaman- Adzitzırkha
4	Amiran Fridonyıpa Cikirba	24.07.1993	Guma
5	Vadim Zaurıyapa Cikirba	10.07.1993	Abıdza
6	Sandro Dmitriyıpa Enik	24.09.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
7	Yuriy Gnyaşkyıpa Enik	25.07.1993	Guma
8	Gulik Nazbeyıpa Jiba	09.07.1993	Abıdza
9	Sergey Alekseyıpa Jiba	18.09.1993	Yeşıra
10	Roman Gvadyıpa Leyba	25.09.1993	Yaştuha
11	Anatoliy Viktoryıpa Matua	19.09.1993	Yukarı Yaştuha (yaraları sonucu)
12	Vitaliy Nikolayıpa Papba	17.03.1993	Açadara (kayıp)
13	Rezo Viktoryıpa Halvaş	16.03.1993	Yeşıra

Mısara

1	Jora Karapetyıpa Koçkonyan	17.03.1993	Sohum
---	----------------------------	------------	-------

Primorsk

1	Vitaliy Vladimiryıpa Bazba	04.07.1993	Yeşıra
2	Levan Aramyıpa Vartanyan	31.03.1993	Primorsk
3	Zurab Rodionyıpa Gularya	05.01.1993	Sohum
4	Margos Lebaryıpa Demerçyan	16.03.1993	Sohum
5	Astamur Djotyıpa Matua	29.04.1993	Yeşıra
6	Yuriy Muratyıpa Otırba	20.01.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
7	Valeriy Sergeyıpa Sakanya	13.10.1992	Yeşıra
8	Temur Sergeyıpa Sakanya	24.09.1993	Sohum
9	Ovanes Akopyıpa Seferyan	31.03.1993	Sohum
10	Roman Stanislavyıpa Halbad	04.07.1993	Pitsunda
11	İgor Kuçkyıpa Matua	20.01.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)

Psırdzkha

1	Ruslan İvanyıpa Cincolya	06.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
2	Yuriy İvanyıpa Cincolya	13.07.1993	Abıdza
3	Taras Ardaşyıpa Hżardjyan	16.03.1993	Sohum

Othara

1	Zurab Djotyıpa Ajıba	15.08.1992	Kolhida (Psahara)
2	Andrey Şaıbyıpa Ayba	16.03.1993	Sohum
3	Aslan (Gulik) Almashanyıpa Ayba	03.07.1993	Gumısta
4	Daur Alekseyıpa Ayba	03.10.1992	Gagra
5	Fazılbey Şotyıpa Ayba	27.09.1993	Sohum
6	Manuli İvanyıpa Andreev	01.10.1992	Gagra
7	Safer Rizyıpa Arstaa	17.09.1993	Akapa
8	Alik Sergeyıpa Bagatelya	16.03.1993	Sohum
9	Guram Sergeyıpa Bagatelya	16.03.1993	Sohum
10	Murat İvanyıpa Bagatelya	03.07.1993	Sohum
11	Olar Kaminyıpa Bagatelya	21.09.1993	Sohum
12	Feliks Kotsiyıpa Bagatelya	18.08.1992	Kudrı nehri
13	Taras Hirbeyıpa Bartsıts	16.03.1993	Sohum (kayıp)
14	Tamaz Hirbeyıpa Bartsıts	04.07.1993	Yeşıra

15	Alik Maksimyıpa Benya	20.07.1993	Guma
16	Roman Otaryıpa Gablya	15.08.1992	Tsandrıpş
17	Enver Viktoryıpa Kardya	21.09.1993	Sohum
18	Zaur Sergeyıpa Kokoskerya	19.09.1993	Guma
19	Merab Sergeyıpa Kokoskerya	17.03.1993	Sohum
20	Rudik Timuryıpa Paptısa	17.03.1993	Sohum
21	Daur Kotsiyıpa Sıtçınaa	17.03.1993	Sohum
22	Slavik Nikolayıpa Tarba	16.03.1993	Sohum
23	Raul Hakiyıpa Tosoğlu	17.03.1993	Sohum
24	Valiko Mihailyıpa Tsışba	13.07.1993	Guma
25	Alias Rufbeyıpa Çanba	16.03.1993	Sohum

Hıpsta

1	Zurab Şotyıpa Bakurya	04.07.1993	Sohum
2	Guram Konstantinyıpa Bgeu	05.01.1993	Sohum
3	Vasily Pavlyıpa Nakopya	30.08.1992	Kolhida
4	Leonid Şalvyıpa Samancıya	07.03.1993	Gudauta
5	Djumber Zakanbeyıpa Tarnaa	12.07.1993	Abıdza
6	Merab Leonidyıpa Tarnaa	16.03.1993	Sohum
7	Oleg Anatoliyıpa Çanba	10.03.1993	Yeşıra
8	Boris Haritonyıpa Çanba	05.01.1993	Sohum
9	Oleg Yevgeniyıpa Çanba	06.01.1993	Sohum
10	Georgiy Yuriyıpa Tsımtsba	10.03.1993	Yeşıra

Huap

1	Dmitriy Çaçyıpa Ankuab	03.07.1993	Yeşıra
2	Vitaliy Kuçkyıpa Aruhadze	14.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
3	Valeriy Kiyaminyıpa Bargancıya	17.07.1993	Guma
4	Hınbey Hıntrugyıpa Bebiya	05.10.1992	Tsandrıpş
5	Mirod Sampalyıpa Gojba	18.09.1993	Çablarkha
6	Rauf Şutiıpa Cıkırba	18.09.1993	Çablarkha
7	Bagrat Zibeyıpa Haşığ	16.03.1993	Sohum
8	Guram Djansuhıyıpa Haşığ	02.07.1993	Ahbük

9	Dalatbey Kançobeyıpa Haşığ	04.09.1992	Yeşira
10	Roman Zibeyıpa Haşığ	14.07.1993	Kaman- Adzitzirkha

Sohum

1	Leonid Firatyıpa Abuhba	24.08.1992	Yeşira
2	Valeriy Grigoriyıpa Ayüdzba	16.03.1993	Sohum
3	Daur Vladislavyıpa Ayüdzba	16.03.1993	Sohum
4	Nurbey (Leonid) Fazılbeyıpa Ayüdzba	05.10.1992	Gagra (yaraları sonucu)
5	Ruslan Vançkyıpa Ayüdzba	27.09.1993	Sohum
6	Aksent Djotyıpa Agrba	24.08.1992	Guma (kayıp)
7	Garik Platonyıpa Agrba	21.09.1993	Yeşira
8	Zurab Kiazimyıpa Agrba	17.03.1993	Sohum
9	Rudik Şotyıpa Agrba	02.07.1993	Tamş
10	Astamur Ruslanyıpa AGumaa	22.09.1993	Sohum
11	Vyaçeslav Anatoliyıpa Acba	16.03.1993	Sohum
12	Georgiy Yuriyıpa Acba	25.09.1993	Sohum
13	Beno Yasonyıpa Adleyba	16.03.1993	Sohum
14	Beslan Şalodayıpa Adleyba	24.08.1992	Guma
15	Vitaliy Kuçıryıpa Adleyba	22.09.1993	Sohum
16	Alhas Dmitriyıpa Aşıba	10.07.1993	Abıdza
17	Valeriy Zosimyıpa Aşıba	22.09.1993	Sohum
18	Viktor Stepanyıpa Akaba	16.03.1993	Sohum
19	Beslan Vitaliyıpa Amarşan	03.11.1992	Guma
20	Almashan Vladimiryıpa Amıçba	18.01.1993	Yeşira
21	Valeriy Aptyıpa Amıçba	04.07.1993	Guma
22	Nelli Apollonyıpa Amıçba-Patsatsya	04.07.1993	Ahbük dağı
23	Artem Mustafyıpa Ankuab	09.01.1993	Bzıp sıradağı
24	Dima Valikyıpa Ankuab	02.10.1992	Yeşira
25	Raul Valikyıpa Ankuab	28.10.1992	Yeşira
26	Herson Yatmyıpa Ankuab	18.03.1993	Yeşira
27	Şurbey Daratıyıpa Ankuab	03.07.1993	Kutol
28	Vladimir Vladimiryıpa Antsupov	14.12.1992	Lata

29	Batal Alekseyıpa Argun	25.02.1993	Labra
30	Yuriy Grigoriyıpa Argun	18.09.1993	Sohum
31	Oleg Şotyıpa Arşba	24.08.1992	Guma
32	Robert Ovsepyıpa Asaturyan	17.09.1993	Sohum
33	Timur Tarasyıpa Atsuhba	16.03.1993	Sohum
34	Alias Vladimiryıpa Aşuba	03.07.1993	Yeşıra
35	Astamur Vladimiryıpa Aşuba	21.09.1993	Sohum
36	Valeriy Yasonyıpa Bagatelya	16.03.1993	Sohum
37	Adgur Antıpyıpa Bartsıts	06.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
38	Astamur Vasiliyıpa Bartsıts	25.07.1993	Yeşıra
39	Djon Zurabyıpa Basarya	14.07.1993	Yeşıra
40	Astamur Sergeyıpa Bganba	05.01.1993	Sohum
41	Guram Aksentiıpa Bganba	29.07.1993	Aaptra (Staruşkino)
42	Anay Vladikyıpa Bebya	19.02.1993	Yeşıra
43	Yakov İvanyıpa Belyanovskiy	31.12.1992	Gudauta
44	Valeriy Kutinyıpa Berulaa	17.08.1992	Sohum
45	Anzor İvanyıpa Biguaa	22.09.1993	Sohum
46	Lali Nikolayıpa Biguaa	17.08.1992	Açadara
47	Sultan Kecıyıpa Boldjaya	04.07.1993	Yeşıra
48	Lavrentiy Davidyıpa Brandzya	02.10.1992	Gagra
49	Valeriy Davidyıpa Brandzya	24.08.1992	Yeşıra
50	Temur Şalvyıpa Brandzya	22.09.1993	Sohum
51	Vitaliy Fironyıpa Butba	16.03.1993	Gumısta (kayıp)
52	Odik İvanyıpa Butba	18.08.1992	Kudrı nehri
53	Amiran Alekseyıpa Vekua	20.09.1993	Sohum
54	Daur Amiranyıpa Vekua	25.12.1992	Labra
55	Beslan Çıçıkyıpa Vouba	28.07.1993	Bediya
56	Astamur Mihailyıpa Gabnya	16.03.1993	Sohum
57	Arkadiy Arvelodyıpa Gadelya	19.09.1993	Sohum
58	Lolita Ardyıpha Gvindjya	08.10.1992	Yeşıra
59	Mihail Yuriyıpa Gindya	09.09.1992	Yeşıra
60	Zurab İvanyıpa Gindya	04.07.1993	Ahbük

61	Valeriy Viktoroöiç Gobeçya	04.07.1993	Ahbük dağı (kayıp)
62	Murman Datikyıpa Gagua	03.11.1992	Yeşıra
63	Beslan Anatoliyıpa Gondjua	19.09.1993	Sohum
64	Çiçiko Çiçikyıpa Gorzolşa	16.03.1993	Sohum
65	Valeriy Akakiyıpa Gubaz	16.03.1993	Sohum
66	Abzagu Borisıyıpa Gurgulya	24.08.1992	Guma
67	Ramin Çiçikyıpa Darasalya	02.07.1993	Sohum
68	Rufet Vladimiryıpa Dasanya	18.09.1993	Sohum
69	Roman Grigoriyıpa Dgebya	23.07.1993	Guma
70	Aleksandr Avtandilyıpa Dgebuadze	04.08.1993	Ahbük dağı
71	Valeriy Ratinyıpa Delba	15.07.1993	Kaman- Adzıtzrkha
72	Beslan Sevarnyıpa Djelya	24.08.1992	Guma
73	Otar Gudjyıpa Ceniya	23.09.1993	Sohum
74	Gennadiy Ladikyıpa Cikirba	18.07.1993	Guma
75	Andrey Sulikyıpa Cincolya	05.01.1993	Sohum
76	Otar Şalikyıpa Cincolya	03.07.1993	Gumısta
77	İgor Şalodiyıpa Cincolya	30.09.1993	Sohum
78	Batal Artemyıpa Copua	16.03.1993	Sohum
79	Givi İlikoyıpa Copua	13.10.1992	Abıdza
80	Nodar Raufyıpa Copua	05.01.1993	Sohum
81	Djambul Rofyıpa Copua	18.09.1993	Guma
82	Yuriy Viktoryıpa Dzvilaya	12.07.1993	Guma
83	Djon Georgiyıpa Dzidzarya	21.03.1993	Sohum
84	Goça Grigoriyıpa Dopua	21.09.1993	Sohum
85	Temur Zaurıyıpa Dumaa	09.03.1993	Labra
86	Gennadiy Georgiyıpa Enik	18.09.1993	Guma
87	Djansuh Todiyıpa Enik	17.03.1993	Sohum
88	Misak Arşaluyıyıpa Eremyan	17.09.1993	Sohum
89	Astamur Aksentiıyıpa Zantarya	15.03.1993	Sohum (kayıp)
90	Daur Şotyıpa Zantarya	30.11.1992	Tamş
91	Valerian Vladimiryıpa Zuhba	16.03.1993	Sohum
92	Adgur Şalvyıpa İnal-ıpa	18.09.1993	Mihailovka

93	Boris Tukyıpa İnapşba	16.03.1993	Sohum
94	Nazibey Samsonyıpa İnarba	18.08.1993	Sohum
95	Artur Sergeyıpa Asahanyan	21.08.1992	Yeşıra
96	Vaja Valeriyıpa Kakalya	04.07.1993	Laşkındar
97	Aslan Nurbeyıpa Kamkya	10.07.1993	Thina
98	Almas Vladimiryıpa Kapba	04.07.1993	Ahbük dağı (kayıp)
99	Guram Kuçıryıpa Kapba	10.09.1992	Yeşıra
100	Yuriy Mihailyıpa Kapov	09.01.1993	Bzıp sıradağı (kayıp)
101	Ruslan İvanyıpa Karçava	26.09.1993	Adzyübja
102	Beslan Vladimiryıpa Kaslandzya	02.07.1993	Yeşıra
103	Yuriy Mihailyıpa Katsya	16.09.1993	Yeşıra
104	Andrey İllarionyıpa Kvarandzya	16.08.1992	Sohum
105	Anzor Melitonyıpa Kvarçelya	02.10.1993	Gagra
106	Daur Latbeyıpa Kvarçelya	22.09.1993	Sohum
107	Volodya Şotyıpa Kuakuaskir	17.08.1992	Sohum
108	Zurab Şotyıpa Kuakuaskir	07.11.1992	Merkula
109	Rudolf Vajikyıpa Kuakuaskir	16.03.1993	Sohum
110	Tamaz Hizanyıpa Kvinadze	29.09.1993	Kudrı köprüsü
111	Anatoliy Bağratyıpa Kutsniya	07.07.1993	Atara
112	Beslan Vardıyıpa Kutsniya	11.02.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
113	Ruslan Sergeyıpa Kutsniya	18.08.1992	Sohum
114	Feliks Miroslavyıpa Kutsniya	23.08.1992	Gagra (yaraları sonucu)
115	Batal Gennadiyıpa Kiut	19.09.1993	Sohum
116	Sergey Davıdyıpa Kiut	17.09.1993	Sohum
117	Violetta Vladimiryıpa Klievskaya	22.09.1993	Sohum
118	German Borisıyıpa Akayüba	16.03.1993	Sohum
119	Laşa Mihailyıpa Kogonya	13.10.1992	Gumısta (kayıp)
120	Alhas Mihailyıpa Kogonya	28.11.1992	Koçara
121	Temur Şalodiyıpa Kogonya	11.02.1993	Gagra (yaraları sonucu)
122	Beslan Yuriyıpa Korsantya	22.08.1992	Kaman- Adzıtzırkha
123	Ruslan Rajikyıpa Kortaa	17.03.1993	Sohum
124	Eduar Karbeyıpa Kasladzya	17.03.1993	Sohum

125	Ruslan İngişteryıpa Kulaa	25.07.1993	Guma
126	Oleg Totyıpa Kupraa-Adjapua	04.07.1992	Ahbük dağı
127	Ruslan Nikolayıpa Kurkunaa	15.12.1992	Yeşıra
128	Vova Naharyıpa Kutelya	16.03.1993	Sohum
129	Ruslan Şalikyıpa Lagulaa	17.03.1993	Sohum
130	Albert (Beka) İvanyıpa Ladarya	17.09.1993	Sohum
131	Cuma Nuriyıpa Ladarya	17.03.1993	Sohum
132	Varlam Adolffyıpa Lakrba	04.07.1993	Ahbük dağı
133	Ahra Petryıpa Lakrba	05.07.1993	Guma
134	Petr Alekseyıpa Lasurya	03.11.1992	Guma (kayıp)
135	Valeriy Leonidyıpa Malayçuk	15.07.1993	Guma
136	Adamur Murmanyıpa Marşanya	19.09.1993	Sohum
137	Zakan Babuşyıpa Marşanya	16.03.1993	Sohum
138	Tamaz Georgiyıpa Marşanya-Kopaliani	16.03.1993	Sohum
139	Daur Anatolyıpa Mikvabya	22.09.1193	Guma
140	Marina Sergeevna Mikvabya	30.08.1993	Guma (yaraları sonucu)
141	Valeriy Zavenyıpa Minosyan	13.09.1993	Guma
142	Valeriy Borisyıpa Mindjya	28.09.1993	Adzyübja (yaraları sonucu)
143	Aleksandr Sergeyıpa Mirzoyan	24.08.1992	Kaman- Adzıtzırkha
144	Mavrik Vladimiryıpa Naçkebiya	16.03.1993	Açadara
145	Mihail Mihailyıpa Orel	05.01.1993	Sohum
146	Vadim Matutyıpa Oturba	18.08.1992	Sohum
147	Beslan Arvelodyıpa Papba	10.07.1993	Thina
148	Temur Hitskuryıpa Papba	16.03.1993	Sohum
149	Malhaz Vladimiryıpa Paçulya	17.03.1993	Sohum
150	Vyaçeslav Nikolayıpa Popov	06.12.1992	Laşkindar
151	Nikolay İvanyıpa Radçenko	18.08.1992	Sohum (kayıp)
152	Vadim Vladimiryıpa Rekvava	01.11.1992	Yeşıra
153	Alik Georgyıpa Reşıtba	17.09.1993	Akapa
154	Sagatel Raçıyıpa Rştuni	16.09.1993	Yeşıra
155	Merab Aruşanyıpa Samsonya	02.07.1993	Tamş
156	Vadik Çıçikyıpa Sangulya	10.06.1993	Primorsk

157	Suren Georgiyıpa Selvyan	22.07.1993	Ahbük dağı
158	Andrey Albertyıpa Seferyah	18.09.1993	Sohum
159	Otari Grigoriyıpa Siradze	23.09.1992	Gagra (kayıp)
160	Roman Anatoliyıpa Starşinov	17.03.1993	Sohum
161	İgor Yermolayıpa Sisoev	05.01.1993	Sohum
162	Pavel Andreyıpa Siçev	22.07.1993	Ahbük dağı
163	Tariel Andreyıpa Tabagua	16.03.1993	Sohum
164	Valeriy Grigoriyıpa Tambya	20.09.1993	Sohum
165	Arzamet Sergeyıpa Tarba	17.03.1993	Sohum
166	Mihail Valerianyıpa Tarba	04.07.1993	Ahbük dağı (kayıp)
167	Garri Eduardıyıpa Tvidzba	22.09.1993	Sohum
168	Lika İvanyıpa Topuridza	28.09.1992	Sohum
169	Vahtang Yevgeniyıpa Topurya	17.09.1993	Sohum
170	Yuriy Yakovlyıpa Torgaşev	09.01.1993	Bzib sıradığı
171	Yuriy İshanyıpa Torosyan	16.09.1993	Açadara
172	Garri Viktoryıpa Torçua	16.03.1993	Sohum
173	Gennadiy Viktoryıpa Torçua	13.07.1993	Guma (yaraları sonucu)
174	Vahtang Sokratyıpa Torçua	02.07.1993	Tamş
175	Zurab Alekseyıpa Tujba	30.09.1993	Merkula
176	İgor Sulikyıpa Tujba	13.10.1992	Abıdza
177	Vrej Karapetyıpa Ustyan	27.09.1993	Sohum
178	Ruslan Levarsyıpa Hacımba	26.10.1992	Açguara
179	Severyan Kuçiryıpa (Nikolayıpa) Hacımba	03.07.1993	Muk
180	Kuçita Sardionyıpa Haşba	22.09.1993	Sohum
181	Muşni Humsyıpa Hvartskiya	06.12.1992	Laşkindar
182	Dmitriy Yasonyıpa Hışba	10.07.1993	Guma
183	Eduar Selimyıpa Honelya	17.09.1993	V.Çablarkha (kayıp)
184	Daur Şotayıpa Tsabrya	27.07.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
185	Guram Vladimiryıpa Tsetshladçe	08.07.1993	Guma
186	Maksim Mihailyıpa Tskua	16.03.1993	Sohum
187	Roman Grivaşbeyıpa Tsugba	03.11.1993	Guma (kayıp)
188	Arkadiy Şalbeyıpa Çaçhalya	16.09.1993	Araduğ

189	Valeriy Kirşalyıpa Çaçhalya	17.09.1993	Akapa
190	Rezo Patyıpa Çaçhalya	16.03.1993	Sohum
191	Artur Nikolayıpa Çatanaa	25.09.1993	Sohum
192	Beslan Nuriyıpa Çkadua	28.07.1993	Guma
193	Galaktion Dmitriyıpa Çukbar	05.01.1993	Yeşıra
194	Valeriy Alekseyıpa Çheidze	16.03.1993	Sohum
195	Lavrik Gudjyıpa Çhindjerya	20.09.1993	Yaştuha
196	Omar Zurabyıpa Şinkuba	02.07.1993	Yeşıra
197	Yuriy Anatoliyıpa Şipilov	04.07.1993	Ahbük dağı
198	Giya Alekseyıpa Emurhba	16.03.1993	Sohum
199	Geydar Şaabanyıpa Yazıçba	22.09.1993	Sohum

SOHUM İLÇESİ**Gumısta**

1	Vadim Zurbeyıpa Ayüdzba	13.10.1992	Abıdza
2	Artur Georgiyıpa Asaturyan	09.08.1993	Guma (yaraları sonucu)
3	Aşot Migranyıpa Bodjolyan	21.07.1993	Abıdza
4	Setak Mkrıciyıpa Zadikyan	20.09.1993	Yaştuha
5	Arkadiy Grantıypa Sukasyan	22.07.1993	Ahbük dağı
6	Sergey Borisyıpa Ustyan	04.07.1993	Ahbük dağı

Guma

1	Baburi Borisyıpa Mamatsev	03.11.1992	Guma
2	Nikolay Harlampiyıpa Taralidi	03.11.1992	Yeşıra

Yeşıra

1	Zamir Viktorıypa Ayüdzba	19.03.1993	Gumısta
2	Ruslan Otaryıpa Ayüdzba	16.03.1993	Sohum (kayıp)
3	Teymuraz Vladimiryıpa Ayüdzba	23.08.1992	Gagra
4	Suren Vartanyıpa Avedyan	16.03.1993	Sohum
5	Tamara Ayrapetova	17.03.1993	Yeşıra
6	Yuriy(Tamaz) Konstantinyıpa Ayüdzba	08.02.1993	Merkula
7	Anzor Davidyıpa Aşuba	22.09.1993	Sohum

8	Stanislav Davıdyıpa Aşharua	5.01.1993	Gudauta
9	Alik Aliyıpa Bayraktarov	17.09.1993	Yeşıra
10	Oganes Aşotyıpa Batsıkyan	09.09.1992	Gumısta
11	Vahtang Zıbeyıpa Bganba	04.07.1993	Gumısta
12	Tariel Vasiliyıpa Biguaa	16.03.1993	Sohum
13	Temur Çuçurbeyıpa Biguaa	17.09.1993	Guma (yaraları sonucu)
14	Daur Elizbaryıpa Gagua	20.09.1993	Sohum
15	Guram Nazırıyıpa Gulya	22.07.1993	Ahbük dağı (kayıp)
16	Setrak Melikyıpa Dagdaveryan	21.07.1993	Abıdza
17	Ovanes Avedisyıpa Zapunyan	21.07.1993	Ahbük dağı
18	Aleksandr Vladimiryıpa Zuhba	16.03.1993	Sohum
19	Daur Vasiliyıpa Zuhba	21.09.1993	Sohum
20	Vladimir Aleksandryıpa Kakoev	06.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
21	Vitaliy Vasiliyıpa Karatsupa	17.03.1993	Yeşıra
22	Arkadiy Arzabeyıpa Kaçal-ıpa	23.09.1993	Sohum
23	Aleksandr Musustyıpa Korsantya	04.07.1993	Yeşıra
24	Viktor İvanyıpa Kritskiy	01.01.1993	Şıtskuara
25	Sergey Nazımıyıpa Kuznetsov	20.09.1993	Sohum (kayıp)
26	Raisa Musyıpha Kurıkba	22.07.1993	Ahbük dağı
27	Slava İsinıyıpa Kurıkba	01.10.1992	Gagra
28	Yuriy Musyıpa Kurıkba	17.09.1993	Akapa
29	Vadim Valeriyıpa Lagulaa	16.03.1993	Sonum
30	Boris Kiazımıyıpa Ladarya	05.01.1993	Sohum
31	Samvel Andronikyıpa Minasyan	22.07.1993	Abıdza
32	Tamaz Aleksandryıpa Muşba	04.07.1993	Ahbük dağı
33	Beslan Robertyıpa Omarkeç-ıpa	12.07.1993	Guma
34	Alik Alekseyıpa Papba	11.01.1993	Yeşıra
35	Astamur İvanyıpa Sangulya	22.07.1993	Ahbük dağı
36	Tamaz Hitskuryıpa Papba	25.01.1993	Gudauta
37	Aleksandr Nikolayıpa Sergeev	19.09.1993	Sohum (kayıp)
38	İrakliy Kirmityıpa Skverya	16.03.1993	Sohum
39	Viktor Ziyıpa Smır	20.09.1993	Sohum

40	Zaver Sultanyıpa Tüanba	02.10.1992	Gagra
41	Dmitriy İbragimıyıp Tirkba	03.07.1993	Şfüabaa
42	Şota Vladimiryıpa Hanagua	22.07.1993	Ahbük dağı
43	Adgur Vladimiryıpa Hvartskiya	26.08.1993	Sohum
44	Nugzar Viktorıyıp Hvartskiya	25.01.1993	Gudauta
45	Raul Otarbeyıpa Hvartskiya	18.09.1993	Sohum
46	Anzor Rajdenyıpa Tskua	21.09.1993	Sohum
47	Valeriy Datıkıyıp Tskua	22.07.1993	Ahbük Dağı (kayıp)
48	Valeriy Taçyıp Tskua	24.07.1993	Guma (kayıp)
49	Leonid İsyıp Tskua	22.07.1993	Ahbük dağı
50	Ruslan Vladimiryıpa Tskua	22.07.1993	Abıdza
51	Zurab Dmitriyıp Çelidze	17.09.1992	Kolhida (Psahara)
52	Leonid Muhranyıpa Çatanaa	27.09.1993	Sohum
53	Gennadiy Eduardıyıp Şilov	14.04.1993	Yeşıra
54	Astamur Napoleonyıpa Ezugbaya	25.12.1992	Labra
55	Almashan Napoleonyıpa Ezugbaya	22.07.1993	Ahbük dağı
56	Vladimir Napoleonyıpa Ezugbaya	25.01.1993	Gudauta
57	David Napoleonyıpa Ezugbaya	25.12.1992	Labra

GULRIPŞ VİLAYETİ

Maçara

1	Rudik Kvaşyıp Gamgiya	07.02.1993	Sohum
2	Adgur Anatoliyıp Phazarya	14.06.1993	Maruh geçidi
3	Anatoliy Dameyıp Phazarya	21.09.1993	Sohum

Gulripş

1	Daur Borisıyıp Biguaa	20.02.1993	Atara
2	Garik Ladıkıyıp Kakalya	24.04.1993	Muk
3	Robstan Tapkyıp Kokoskerya	16.09.1993	Guma

Babuşara

1	Leonid Vissarionıyıp Pkin	14.06.1993	Maruh geçidi
2	Aslan Dmitriyıp Tarba	31.08.1992	Sohum

3	Rodik Şutiypa Tarba	14.06.1993	Maruh geçidi
---	---------------------	------------	--------------

Bagmaran

1	Ruslan Sandryıpa Dgebya	22.09.1993	Sohum
---	-------------------------	------------	-------

Merkhaul

1	Ruslan Fedoryıpa Eşba	05.01.1993	Sohum
---	-----------------------	------------	-------

OÇAMÇIRA VİLAYETİ

Oçamçıra

1	Guram Vasiliyıpa Amıçba	10.07.1993	Guma
2	Platon Ardevanyıpa Biguaa	26.10.1992	Açguara
3	Viktor Vladimiryıpa Gamisonya	03.07.1993	Tamş
4	Vladimir Şamilyıpa Kamkiya	23.09.1993	Tamş
5	Rudik Djotyıpa Karhalaa	20.09.1993	Sohum
6	Valeriy Vladimiryıpa Kortaa	22.09.1992	Muk
7	Zurab Uşangyıpa Kuçuberya	05.07.1993	Tamş
8	Guram Georgiyıpa Papba	02.07.1993	Tamş (kayıp)
9	Rastombey Alekseyıpa Sangulya	24.09.1993	Sohum
10	Camal Zurabyıpa Turnanba	27.02.1993	Merkula
11	Soso Ramazyıpa Hibba	22.09.1993	Sohum
12	Timur Aslanyıpa Honelya	16.08.1992	Sohum
13	Beslan Raufyıpa Hoçava	19.03.1993	Ohurey
14	İliko Şalodiyıpa Tsvijba	07.01.1993	Atara
15	Zurab Kipsyıpa Tsvijba	04.07.1993	Laşkindar
16	Vahtang Vladimiryıpa Şurdulava	19.09.1993	Sohum

Adzyübja

1	Givi Levardyıpa Adleyba	07.10.1992	Adzyübja (yaraları sonucu)
2	Batal Gennadiyıpa Akşba	08.07.1993	Kaman- Adzitzrkha
3	Revaz Kumfyıpa Aşşitsba	01.07.1993	Adzyübja
4	Yuriy Kumfyıpa Aşşitsba	07.01.1993	Atara
5	Cemal Şotyıpa Gabunya	24.08.1992	Sohum
6	Janna Nurievna Gvindjiya	14.12.1992	Lata

7	Merab Nuriyıpı Gvindjiya	12.10.1992	Atara
8	Daur Petryıpı Dzidzarya	17.08.1992	Sohum
9	Vladimir Katmasııpı Doçya	24.09.1993	Adzyübja (yaraları sonucu)
10	Merab Yankyıpı Karçava	26.09.1993	Arakiç
11	Valter Vahtangyıpı Kvarçiya	02.07.1993	Atara
12	Vladimir Vahtangyıpı Kvarçiya	19.09.1993	Adzyübja
13	Beslan Borisyıpı Kviraya	07.01.1993	Atara
14	Boris Akakiyıpı Kviraya	19.09.1993	Adzyübja
15	Edem Şotyıpı Kviraya	19.08.1992	Atara
16	Miron Tarasyıpı Kobahiya	19.09.1993	Adzyübja
17	Vladimir Georgiyıpı Mişelya	12.10.1992	Adzyübja
18	Gennadiy Temuryıpı Mişelya	26.09.1993	Adzyübja
19	Vadim Şamilyıpı Mutsba (Vladimir-№450 / 24.06.2013)	19.09.1993	Adzyübja
20	Raul Mironyıpı Mutsba	19.09.1993	Adzyübja
21	Zaur Arsenyıpı Sabekya	05.01.1993	Sohum
22	Arkadiy Mironyıpı Çanba	18.11.1993	Labra (yaraları sonucu)
23	Vahtang Platonyıpı Yaşvili	20.09.1993	Adzyübja (yaraları sonucu)

Atara

1	Adgur Georgiyıpı Adleyba	26.12.1992	Atara (yaraları sonucu)
2	Dato Borisyıpı Cincolya	25.09.1993	Sohum
3	Raul Konstantinyıpı Aşuba	07.07.1993	Guma
4	Yuriy Djarnasyıpı Kakoba	20.02.1993	Atara
5	Astamur Rodionyıpı Kutsniya	07.01.1993	Atara
6	Beslan Djumkyıpı Kutsniya	27.10.1992	Kındığ
7	Beslan Amiranyıpı Kutsniya	14.06.1993	Maruh Geçidi (kayıp)
8	Garik Danelyıpı Kutsniya	16.02.1993	Atara
9	Gunda Karbeevna Kutsniya	10.10.1992	Yeşira
10	İgor Yasonyıpı Kutsniya	27.09.1992	Atara
11	Remzik Sergeyıpı Kutsniya	25.09.1993	Sohum
12	Aleksandr Gennadiyıpı Maydançuk	18.04.1993	Atara

Akuaska

1	Djumber Alekseyıpa İvanba	13.07.1993	Akvaska
2	Aleksey Dzagıyapa İvanba	13.07.1993	Akvaska
3	Vahtang Aleksandryıpa Piliya	10.07.1993	Thina

Arasadzıkh

1	Tengiz Raulyıpa Bganba	25.10.1992	Gudauta
2	Robert İvanyıpa Gabunya	02.07.1993	Kındıĝ
3	Sarapion Şapyıpa Gogya	24.09.1993	Daça (Pşakear)
4	Rezo Şvarahyıpa Gogya	14.08.1992	Beslahu
5	Djon Yasonyıpa Kadjaya	03.11.1992	Yeşıra
6	Ruslan Valikoyıpa Kapba	19.09.1993	Adzyübja
7	Batal Raufyıpa Kapba	25.12.1992	Kutol
8	Nurbey Kalasyıpa Kapba	25.12.1992	Kutol
9	Adler Gugyıpa Hacımba	25.12.1992	Atara
10	Rudik Ramazanyıpa Hacımba	05.01.1993	Sohum

Bediya

1	Sokrat Estatyıpa Samsonya	26.10.1992	Açguara
2	Zaur Budjyıpa Harçlaa	26.10.1992	Açguara

Beslahu

1	Yuriy Otaryıpa Berulaa	06.06.1993	Beslahu
2	Valerian Fedoryıpa İvançenko	29.12.1992	Beslahu
3	Murman İvanyıpa Matua	22.08.1992	Beslahu (kayıp)
4	Otari Mihailyıpa Pertshelya	05.03.1993	Beslahu
5	Gennadiy Vladimiryıpa Turkiya	06.06.1993	Beslahu
6	Tamaz Muşniyıpa Hutuş-oĝlu	26.03.1993	Beslahu
7	Nodar Mahaidyıpa Şoua	28.02.1993	Merkula

Ğuada

1	Ruslan Levarsyıpa Agrba	02.07.1993	Tamş
2	Anzor Vladimiryıpa Aguhava	19.08.1992	Kudrı nehri

3	Rauli Kutiyıpa Adleyba	03.07.1993	Laşkındar
4	Amiran Nikolayıpa Arşba	06.12.1992	Khetskuara
5	Valeriy Djotyıpa Aşuba	02.07.1993	Laşkındar
6	Omar Enveryıpa Aşuba	27.02.1993	Labra
7	Dmitriy Levarsyıpa Aşuba	02.01.1993	Khetskuara
8	Valeriy Ladikyıpa Gopya	02.07.1993	Laşkındar
9	Ruslan Osmanıpa Doğanoglu	07.07.1993	Tamş
10	Georgiy Aptıpa Kuartçıya	10.01.1993	Labra
11	Miro Pştatyıpa Kuartçıya	28.02.1993	Labra
12	Robert Sergeyıpa Kuartçıya	02.10.1992	Gagra
13	İbragim Potıpa Matua	16.09.1993	Araduğ
14	Merab Georgiyıpa Matua	22.06.1993	Labra
15	Zaur Nikolayıpa Psardya	16.09.1993	Araduğ
16	Djambul Valeriyıpa Vouba	16.09.1993	Araduğ
17	Zurab Grigoriyıpa Çirikba	18.03.1992	Labra
18	Ardonbey Levardyıpa Hathva	16.03.1993	Sohum
19	Almas Vladimiryıpa Aşuba	04,07,2993	Eşıra
20	Vasili Kuntayıpa Amıçba	16,08,1993	Kudrı

Cgerda

1	Dimer Rusmetyıpa Adzınba	18.08.1992	Yeşıra
2	Timur Çikyıpa Adzınba	25.02.1993	Labra
3	Azamet Potıpa Amıçba	28.03.1993	Müssera
4	Astamur Alıkyıpa Amıçba	05.01.1993	Kutol
5	Muşni Sandryıpa Aşuba	02.03.1993	Labra
6	Garri Grigoriyıpa Kvaratshelya	25.02.1993	Labra
7	Ahra Şotyıpa Kvarandzya	24.09.1993	Sohum (kayıp)
8	Zurab Vladimiryıpa Kvarandzya	04.04.1993	Labra
9	Danakay Vanyayıpa Adzınba	30.09.19930	Gudaa
10	Beslan Severyanyıpa Guliya	22.09.1993	Kındığ
11	Guram Kuçıryıpa Kapba	28,08,1992	Eşıra
12	Arkadi Şalbeyıpa Çaçkhaliya	16,09,1993	Laşkındar

Kutol

1	Batal Tarasyıpa Akırtaa	24.08.1992	Guma
2	Beslan Tarasyıpa Akırtaa	24.08.1992	Guma
3	Batal Alekseyıpa Aslandzya	14.12.1992	Lata
4	Beslan Şalvyıpa Ahsalba	15.01.1993	Kutol
5	Suram Atkyıpa Basarya	16.09.1993	Araduğ
6	Tengiz İvanyıpa Bganba	30.09.1993	Oçamçıra
7	Bondo Çahutyıpa Bebiya	01.03.1993	Labra
8	Vasiliy Valikyıpa Bzarkal	18.11.1992	Tamş (kayıp)
9	Naira Tsakryıpa Gamgiya	04.09.1993	Kutol
10	Ruslan Haçikyıpa Gvindjya	22.09.1993	Daça (Pşakear)
11	Ruslan HuhutyıpaGergiya	14.12.1992	Lata
12	Vitaliy Vakyıpa Golandzya	16.01.1993	Kutol
13	Valiko Gagıyıpa Darsalya	30.11.1992	Kutol
14	Temur Rezyıpa Djalagonya	01.03.1993	Labra
15	Djambul Omaryıpa Djalagonya	02.07.1993	Tamş
16	Georgiy Lutbeyıpa İnuk-oğlu	03.01.1993	Kutol
17	Adgur Jorjyıpa Kakalya	14.12.1992	Lata
18	Beslan İvanyıpa Kaslandzya	24.11.1992	Laşkindar
19	Zaur Karbeyıpa Kaslandzya	12.11.1992	Kutol
20	Otar Nuriyıpa Kaslandzya	03.01.1993	Kutol
21	Zurab Nuriyıpa Kvarandzya	01.03.1993	Labra
22	Valerian Astamuryıpa Kogonya	14.12.1992	Lata
23	Murman Valeriyıpa Kogonya	14.12.1992	Lata
24	Roman Şalvyıpa Kogonya	05.03.1993	Labra
25	Beno Tsibyıpa Kolbaya	02.07.1993	Labra
26	Rezo Kuşyıpa Kolbaya	03.03.1993	Kutol
27	Daur Vladimiryıpa Kutarba	01.03.1993	Kutol
28	Mizan Koçoçyıpa Mikaya	19.08.1992	Kudrı nehri
29	Adgur Anatoliyıpa Mikaya	03.01.1993	Kutol
30	Beslan Erikyıpa Osiya	02.07.1993	Tamş
31	Erik Sandryıpa Osiya	16.09.1993	Araduğ (yaraları sonucu)

32	Guram Yuriyıpı Papaskir	01.03.1993	Labra
33	Dmitriy Valentinyıpı Papaskir	16.09.1993	Araduğ
34	Vyaçeslav Vladimiryıpı Papaskir	14.05.1993	Labra
35	Tamaz Rodikyıpı Papaskir	11.11.1992	Kutol
36	Zaur Huhutyıpı Sakanya	16.09.1993	Araduğ
37	Otar Ardaşilyıpı Sakanya	15.01.1993	Kutol
38	Zurab Reziyıpı Sakanya	19.08.1992	Kudrı
39	Edvar Şotyıpı Sangulya	22.09.1993	Sohum
40	Gennadiy Alekseyıpı Sandzaa	16.09.1993	Araduğ
41	Merab Vartanyıpı Sandzaa	03.01.1993	Kutol
42	Demur Alekseyıpı Sıtçınaa	06.01.1993	Kutol
43	İgor Şotyıpı Sıtçınaa	25.02.1993	Kutol
44	Boris Andreyıpı Tapagua	02.07.1993	Labra
45	Roman Alekseyıpı Uçaa	15.09.1992	Sohum
46	Guram Lavrentiyıpı Çaguua	01.03.1993	Labra
47	Camal Akakiyıpı Çaguua	15.01.1993	Kutol
48	Tengiz Lavrentiyıpı Çaguua	28.02.1993	Kutol
49	Zaur Mamiyıpı Çanturya	25.12.1992	Labra
50	Tengiz Sergeyıpı Çegya	20.11.1992	Gumısta
51	Valeriy Bebyıpı Şakaya	13.03.1993	Labra

Kındığ

1	Zurab Şotyıpı Gvindjya	17.10.1992	Kındığ
2	Feliks Djumkyıpı Gvindjya	03.07.1993	Kutol
3	Vitaliy Sandryıpı Elerdjya	20.11.1992	Bediya
4	Zaur Hasanyıpı Kiut	10.10.1992	Kındığ
5	Albert Yuriyıpı Lakvitaa	02.11.1992	Kındığ (yaraları sonucu)
6	Batal Mavrikyıpı Lakvitaa	03.01.1993	Kutol (yaraları sonucu)
7	Vitaliy Jorjyıpı Lepsaya	31.08.1993	Kındığ
8	Guram Vajikyıpı Lepsaya	31.08.1993	Kındığ
9	Guram Georgiyıpı Paçulya	01.09.1992	Yeşıra
10	Revaz Vladimiryıpı Tsurtsumya	20.02.1993	Atara

11	Eslan Rofyıpа Çkonya	17.10.1992	Kımdığ
12	Ruslan Sergeyıpа Çkonya	19.08.1992	Kımdığ

Merkula

1	Saida Vladimiryıpа Agrba	14.06.1993	Maruha geçidi
2	Garri Djiguzypа Adleyba	16.09.1993	Aradu
3	Aleksandr Arvelodyıpа Auner	30.11.1992	Merkula
4	Beslan Borisypа Vouba	09.07.1993	Tamş
5	Ruslan Sergeyıpа Vouba	26.07.1993	Muk
6	Viktor Konstantinyıpа Grekov	28.02.1993	Merkula
7	Zaur Ladikyıpа Zarandya	28.02.1993	Merkula
8	İlya Kuçiryıpа Zarandya	30.04.1993	Merkula
9	Raul Muşniypа Kancıoğlu	22.09.1193	Merkula
10	Nugzar Grigoriypа Kakalya	26.07.1993	Muk
11	Nugzar Alekseyıpа Kuakuaskıir	23.04.1993	Yeşıra
	(düzeltme Raufypа AB№063632 doğum belgesi)		
12	Tengiz İllarionypа Kuakuaskıir	09.07.1993	Tamş
13	Garik Yazbeyıpа Kuakuaskıir	02.01.1993	Merkula
14	Ruslan Valikyıpа Kutsniya	30.11.1992	Muk
15	Astamur Yuriypа Mikvabya	23.09.1993	Tamş
16	Erik Nuryıpа Saroğlu	16.03.1993	Sohum
17	Ruslan Vladimiryıpа Sinitsin	16.09.1993	Aradu
18	Ahra Tornikyıpа Tujba	27.02.1993	Merkula
19	İgor Şalvyıpа Ubilaa	01.09.1992	Yeşıra
20	Ruslan Sevardypа Şinkuba	16.03.1993	Sohum
21	Albert Grigoriypа Şoua	23.11.1992	Merkula

Labra

1	Vladimir Viktoryıpа Balanko	12.11.1992	Labra
2	Karapet Zavenypа Kesyan	23.09.1993	Sohum
3	Andronik Vagramypа Çaharyan	02.07.1993	Laşkindar

Laşkındar

1	Gennadiy Avdandilyıpa Aşba	07.01.1993	Laşkındar
2	Guram İonyıpa Aşba	17.09.1993	Muk
3	Astamur Slavikyıpa Aşba	02.03.1993	Atara (kayıp)
4	Beslan Şotyıpa Bargancıya	25.07.1993	Guma
5	Vadim Otaryıpa Bargancıya	18.04.1993	Khetskuara
6	Zurab Şotyıpa Bargancıya	05.01.1993	Sohum
7	Eduard Muşnyıpa Basarya	03.01.1993	Khetskuara
8	Garri Hutıpa Bebya	16.09.1993	Araduğ
9	Vladislav Vladimiryıpa Bjanya	03.01.1993	Khetskuara
10	Gennadiy Konstantinyıpa Gabelya	02.07.1993	Laşkındar
11	Şakro Kuatyıpa Gergaya	11.10.1992	Koçara
12	Daur Hiudaryıpa Gorzolya	26.02.1993	Khetskuara
13	Ruslan Eduardyıpa Esoğlu	16.09.1993	Araduğ
14	Yura Çıçıkyıpa Kakalya	18.11.1992	Atara
15	Tamaz Mihailyıpa Kuakuaskir	25.07.1993	Guma
16	Vitaliy Patyıpa Korsaya	18.11.1992	Atara
17	Otar Dmitriyıpa Mertshulava	16.09.1993	Araduğ
18	Emzar Severyanyıpa Halvaş	03.07.1993	Adzyübja
19	Nizbey Meksudyıpa Şarmat	16.09.1993	Araduğ

Muk

1	Beslan İonyıpa Ayüdzba	31.08.1992	Yeşıra
2	Miro Nazimyıpa Adleyba	25.09.1993	Sohum
3	Vladimir Bağratyıpa Arşba	02.07.1993	Kutol
4	Zaur Bağratyıpa Arşba	24.08.1992	Muk
5	Nugzar Vançkyıpa Arşba	30.11.1992	Muk
6	Nugzar Kuçyıpa Arşba	05.03.1993	Sohum
7	Roman Sogratyıpa Arşba	02.10.1992	Gagra
8	Rezo Mihailyıpa Bağatelya	16.09.1993	Aradu
9	Lyubov Maksimyıpa Barança	13.01.1993	Muk
10	İvan Haçaturyıpa Bedikyan	03.07.1993	Khetskuara

11	Givi Yulanyıpa Gamgiya	17.09.1993	Muk
12	Givi Otaryıpa Gamisonya	02.11.1992	Muk
13	Alik Huhutyıpa Gogohya	09.03.1993	Muk (yaraları sonucu)
14	Remik Tsaryıpa Gogua	04.07.1993	Khetskuara
15	Merab Valikyıpa Doguzya	04.03.1993	Muk
16	Kazbek Timuryıpa Kazaev	22.09.1993	Tamş
17	Boris Dmitriyıpa Kutsniya	19.09.1993	Warça (kayıp)
18	İgor Bagratyıpa Kortaa	05.11.1992	Araduğ (yaraları sonucu)
19	Aleksey İvanyıpa Malanya	30.11.1992	Aradu
20	Stanislav Timofeyıpa Malanya	15.01.1993	Labra
21	Fazik Vartanyıpa Melikyan	27.02.1993	Merkula
22	Aslan Huhutyıpa Nadaraya	03.07.1993	Tamş
23	Eduard İvanyıpa Paziev	22.09.1993	Tamş
24	Anjik Rudikyıpa Samsonya	24.02.1993	Koçara
25	Beslan Djumkyıpa Tarba	19.08.1992	Muk
26	Aslan Yuriyıpa Tarba (düzeltme Beslan)	28.08.1992	Muk
27	Merab Vladimiryıpa Tarba	30.11.1992	Aradu
28	Tamaz Yuriyıpa Tarba	04.07.1993	Khetskuara
29	Avtandil Yuriyıpa Todua	16.09.1993	Aradu
30	Adamur Yakovlyıpa Tsikutanya	16.09.1993	Aradu
31	Otar Vladimiryıpa Tsulukiya (düzeltme Ladikyıpa № 467-2012)	03.07.1993	Khetskuara
32	Mavrik Djotyıpa Tsursumya	24.09.1993	Muk
33	Gennadiy İvanyıpa Çikovani	03.07.1993	Khetskuara
34	Zurab Nikolayıpa Çheidze	12.08.1993	Merkula
35	Svetlana Mihailyıpa Şeşukova	25.04.1993	Muk

Otap

1	Zurab Sandryıpa Adleyba	16.09.1993	Aradu
2	Aslan Valentinyıpa Vouba	30.04.1993	Pakwaş
3	Givi Kumfyıpa Vouba	07.02.1993	Merkula

4	Otarbey Taraşyıpı Copua	04.07.1993	Ahbük
5	Roman Konstantinyıpı Ferzba	17.08.1992	Kudrı nehri

Pakwaş

1	Nuri İsaakyıpı Aslanoğlu	28.09.1993	Ohurey
2	Camal Mihailyıpı Atsanba	02.01.1993	Labra
3	Cuma Alekseyıpı Boçava	26.10.1992	Açguara
4	Ruslan Şotyıpı Gindya	01.04.1993	Pakwaş
5	Şarbey Godjyıpı Djiganya	07.04.1993	Pakwaş
6	Beslan Yankyıpı Cincolya	10.01.1993	Pakwaş
7	Rudik Jigyıpı Cincolya	19.08.1992	Gumısta
8	Merab Vladimiryıpı Cincolya	10.01.1993	Pakwaş
9	Suram Ladikyıpı Cincolya	10.01.1993	Pakwaş
10	Gogi Arçikyıpı Katsuba	28.09.1993	Pakwaş
11	İvan Lamşatsyıpı Katsuba	19.03.1993	Yelır
12	Roland Vitalyıpı Katsuba	14.06.1993	Maruh geçidi
13	Roman Georgiyıpı Kortaa	10.01.1993	Ohurey
14	Boris Şityıpı Kortaa	10.01.1993	Ohurey
15	Beslan Muşniyıpı Mikiaşvili	28.02.1993	Pakwaş
16	Abessalom Kapitonyıpı Naçkebiya	06.03.1993	Pakwaş
17	Albert Zauryıpı Paçulya	16.09.1993	Adzyübja
18	Boris Tarasyıpı Paçulya	26.10.1992	Açguara
19	Garik Bagratyıpı Paçulya	10.01.1993	Ohurey
20	Zurab Gulikyıpı Paçulya	29.09.1993	Pakwaş
21	Alhas Camalyıpı Haşba	05.01.1993	Sohum
22	Robert Vladimiryıpı Haşba	20.01.1993	Pakwaş
23	Rudik Vladimiryıpı Haşba	02.07.1993	Tamş
24	Eduard Şikuryıpı Haşba	26.10.1992	Açguara
25	Raul Kantayıpı Tsvijba	14.06.1993	Maruh geçidi
26	Ruslan Babuşyıpı Çaçhalya	01.04.1993	Pakwaş
27	Tengiz Varlamyıpı Çaçhalya	10.01.1993	Ohurey

Reka

1	Gennadiy Şotayıpa Djiganya	08.07.1993	Agubedya
2	Mamiya İllarınyıpa Kışmarya	10.07.1993	Reka
3	Rezo Sarapıonyıpa Kortaa	10.07.1993	Thina
4	Roman Sarapıonyıpa Kortaa	03.10.1992	Reka
5	Taraş Vladimiryıpa Kortaa	20.09.1993	Adzyübja

Tamş

1	Vladimir Grigoriyıpa Baratelya	25.12.1992	Labra
2	Vladimir Grigoriyıpa Bargancıya	25.12.1992	Labra
3	Roman Petryıpa Gadlya	12.03.1993	Labra
4	Ahra Muşnyıpa Gerhelya	16.02.1993	Labra (yaraları sonucu)
5	Vadim Vladimiryıpa Djologua	01.03.1993	Labra (yaraları sonucu)
6	Elgudja Anatoliyıpa Dzotsenidze	23.09.1993	Adzyübja
7	Arkadiy Vladimiryıpa Zantarya	25.12.1992	Labra
8	Aslan İvanyıpa Zantarya	14.12.1992	Lata
9	Astan (Zaza) İvanyıpa Zantarya	10.07.1993	Thina
10	İgor Nikolayıpa Zantarya	31.10.1992	Tamş
11	Ramin Amiranyıpa Zantarya	17.06.1993	Tkuarçal
12	Stepan Samsonyıpa Zantarya	03.12.1992	Tamş
13	Beslan Nikolayıpa Kutelya	27.09.1993	Sohum
14	Nurbey Nuriyıpa Paçulya	14.06.1993	Maruh geçidi
15	Roman nuriyıpa Paçulya	14.06.1993	Maruh geçidi
16	Vladimir Aleksandryıpa Piliya	14.12.1992	Tamş
17	Eduard Lerabyıpa Tarba	14.03.1993	Labra
18	Vladimir İllarınyıpa Tolmaçev	31.10.1992	Tamş
19	Ruslan Lavrentiyıpa Feyzoğul	31.10.1992	Tamş (yaraları sonucu)

Thina

1	Artur Valerianyıpa Biguaa	01.06.1993	Tamş
2	Murman Kuçinyıpa Biguaa	03.11.1992	Gagra
3	Arzaman Yuriyıpa Vouba	07.02.1993	Merkula (yaraları sonucu)
4	Aslan Rudikyıpa Vouba	27.02.1993	Aradu

5	Dmitriy Şalığıya Gogya	27.02.1993	Aradu
6	Aruşan Muşniyaya Djelya	04.07.1993	Guma
7	Vladimir Bağratıya Dumaa	02.01.1993	Thina
8	Yuriy Djiguzıya Karhalaa	17.09.1993	Muk
9	Validimir Nikolayaya Kurkunaa	16.09.1993	Aradu
10	Remzi Şalodıyaya Kurkunaa	27.02.1993	Muk
11	Dmitriy İvaniyaya Kutarba	03.11.1992	Muk
12	Viktor Matveyaya Uvalentov	03.07.1993	Tamş
13	Vadim Sandrıya Şamba	04.11.1992	Muk

Çlou

1	Vladimir İvaniyaya Adleyba	03.11.1992	Guma
2	Nodar Artemıyaya Adleyba	30.08.1992	Gagra
3	Odissey Demıyanıyaya Adleyba	17.03.1993	Sohum
4	Daur Djotyaya Adleyba	02.07.1993	Yeşıra
5	Astamur Alekseyaya Akaba	24.09.1993	Yaştuha
6	Daur Karbeyaya Akaba	24.09.1993	Sohum
7	Ardon Aliyaya Alteyba	12.07.1993	Lata
8	Vitaliy Şalodıyaya Ahuba	06.01.1993	Muk
9	Batal Arsanyaya Brandzya	30.08.1993	Pitsunda
10	Ruslan Arsanyaya Brandzya	07.07.1993	Guma
11	Givi Karbeyaya Copua	16.09.1993	Aradu
12	Otar Çııkıyaya Copua	28.09.1993	Araık
13	Tengiz Camalyaya Copua	16.09.1993	Aradu
14	Avtandil Levanyaya Dzindzibadze	29.07.1993	Muk
15	Nugzar Muşniyaya İnaşşba	18.09.1993	Yeşıra
16	Slavik Sergeyaya İnaşşba	26.10.1992	Oçamçıra
17	Muşni Sandrıyaya Kuartçıya	18.08.1992	Sohum
18	Notar Huhutyaya Kuartçıya	26.10.1992	Açguara
19	Ruslan İonyaya Kuartçıya	22.07.1993	Ahbük
20	Tamel Yuriyaya Logua	05.06.1993	Çlou
21	Cumber Vladimırıyaya Mikaya	05.01.1993	Muk

22	Djon Boçiyıpa Uratadze	22.08.1992	Guma
23	Adgur Vladimiryıpa Tsvijba	14.02.1993	Yeşıra
24	Batal Zaurıyıpa Tsvijba	16.08.1992	Azanta
25	Beslan Zaurıyıpa Tsvijba	24.08.1992	Azanta
26	Alik İvanyıpa Tsvijba	05.01.1993	Sohum
27	Vianor Kamsisıyıpa Şoua	20.08.1992	Sohum

TKUARÇAL VİLAYETİ

Tkuarçal

1	Arkadiy Georgiyıpa Abelov	26.10.1992	Açguara
2	Leonid Huatyıpa Aguhava	19.08.1992	Kudrı nehri
3	Daur Sergeyıpa Agrba	15.07.1993	Bediya
4	Djambul Nikolayıpa Adleyba	27.02.1993	Merkula
5	Rudolf Alekseyıpa Adleyba	28.02.1993	Merkula
6	Sergey Şikuryıpa Adleyba	23.07.1993	Bediya
7	Eduard Karbeyıpa Aslandzya	26.10.1992	Açguara
8	İgor Tikyıpa Akaba	27.02.1993	Merkula
9	Rauli Antonyıpa Argun	17.08.1992	Gup
10	Rauli Lavrentiyıpa Argun	17.05.1993	Pakwaş
11	Nugzar Şayikyıpa Ardbelava	18.09.1993	Sohum
12	Gennadiy Giviyıpa Arşba	10.08.1993	Laşkindar
13	Givi Hutıyıpa Arşba	10.08.1993	Laşkindar
14	Demur Anatoliyıpa Arşba	30.09.1993	Araduğ
15	Lyalya Valikyıpha Arşba	14.06.1993	Maruh geçidi
16	Timur Şalikyıpa Arşba	18.03.1993	Labra
17	Garik Djumkyıpa Ahsalba	26.12.1992	Labra
18	Eduard Ruşnyıpa Ahsalba	22.09.1993	Sohum
19	Rauli İvanyıpa Aşuba (düzeltme Yankyıpa-178-2014)	28.02.1993	Merkula
20	Zaur Dmitriyıpa Aşharua	06.12.1992	Laşkindar
21	Eduard İvanyıpa Bagaev	05.07.1993	Tamş (yaraları sonucu)
22	Mamuka Mihailyıpa Bargancıya	30.09.1993	Oçamçıra
23	Apta Mihailyıpa Berzenya	11.10.1992	Beslahu

24	Ahra Romanyıpa Berzenya	26.10.1992	Açguara
25	Ruslan Valeriyıpa Blabba	05.07.1993	Tamş
26	Guram Paatyıpa Gabunya	03.01.1993	Gup
27	Avtandil Şalikyıpa Gvaramya	26.10.1992	Açguara
28	Zurab Adamuryıpa Gogya	02.07.1993	Tamş
29	Murtaz Mavrikyıpa Gogya	04.07.1993	Ahbük Dağı (kayıp)
30	Gennadiy Akakiyıpa Gogua	15.02.1993	Bediya(yaraları sonucu)
31	Daur Grigoriyıpa Gogua	20.09.1992	Beslahu
32	Valeriy Sevyıpa Gopya	28.09.1993	Adzyübja
33	Dmitriy Matbeyıpa Gunba	14.12.1992	Lata
34	Albert Viktoryıpa Gunba	22.09.1993	Gagra
35	İvan Sergeyıpa Gunya	26.10.1992	Oçamçıra
36	İvan Sergeyıpa Gunya	30.11.1992	Merkula (yaraları sonucu)
37	Saida Badryıpa Delba	30.09.1993	Oçamçıra
38	Guli Ladikyıpa Djagmazya	28.09.1992	Gudauta
39	Slavik Mamiyıpa Djelya	16.09.1993	Araduğ
40	Aznaur Giviyıpa Cincolya	19.09.1993	Adzyübja
41	Rauli İrodiyıpa Cincolya	23.09.1993	Atara
42	Amiran Muşniyıpa Copua	26.10.1992	Oçamçıra
43	Aslan Astamuryıpa Copua	26.10.1992	Oçamçıra
44	Valeriy Samsonyıpa Copua	19.09.1993	Adzyübja
45	Omar Muşniyıpa Copua	06.12.1992	Laşkindar
46	Djambul Paatyıpa Dopua	12.10.1992	Adzyübja
47	Dmitriy Viktoryıpa Enik	26.02.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)
48	Vladimir Robinzonyıpa Esin	27.02.1993	Merkula
49	Vahtang Şalikyıpa Zantarya	12.06.1993	Tkuarçal
50	Guram Nikolayıpa Zarandya	24.08.1992	Kutol
51	Djambul Otariyıpa Zarandya	16.03.1993	Sohum
52	Artur Dmitriyıpa İaşvili	19.09.1993	Adzyübja
53	Ruslan İradionyıpa Kakoba	30.09.1992	Atara
54	Tengiz Kvaçiyıpa Kakubaa	16.09.1993	Adzyübja
55	Omar Kuçiryıpa Kakubaa	19.08.1992	Kudrı

56	Remo Sogratyıpı Kakulya	19.09.1993	Adzyübja
57	Zurab Taibeyıpı Kapba	01.03.1993	Labra
58	Valeriy Lubyıpı Karhalaa	26.07.1993	Guma
59	Gennadiy Yasonyıpı Karhalaa	27.10.1992	Oçamçıra
60	Ramaz Apollonyıpı Karba	28.02.1993	Oçamçıra
61	Ameran Yuriypı Kuartçıya	16.01.1993	Kutol
62	Aleksey Şalikyıpı Kuartçıya	30.03.1993	Beslahu
63	Gela Nodaryıpı Kvatsba	10.07.1993	Ahbük dağı (yaraları sonucu)
64	Robert Nodaryıpı Kvatsba	04.07.1993	Ahbük dağı (kayıp)
65	Daur İllarionyıpı Kvaçahya	27.10.1992	Gal
66	Zaur Georgiyıpı Kvaçahya	07.12.1992	Tkuarçal
67	Gennadiy Mamiypı Kuakuaskir	23.07.1993	Ahbük dağı
68	Gennadiy Tarasyıpı Kuakuaskir	13.12.1992	Tamş
69	Ruben Nuriypı Kuakuaskir	19.09.1993	Adzyübja
70	Valeriy Gvadyıpı Kutsniya	14.08.1992	Beslahu
71	Aleksey Tevazyıpı Kutsniya	14.12.1992	Lata
72	Givi Borisyıpı Kortaa	19.07.1993	Guma
73	Nodar Reşyıpı Kortaa	04.07.1993	Tamş
74	Emzar Levantiypı Kupraa	26.04.1993	Beslahu
75	Vitaliy Leontiyıpı Kupraa	04.07.1993	Ahbük dağı (kayıp)
76	İrina İvanyıpı Kurskaya	28.02.1993	Merkula
77	Tamaz Sergeyıpı Kutelya	09.07.1993	Tamş
78	Yuriy Kurgyıpı Kuçuberya	05.07.1993	Tamş
79	Temur İvanyıpı Lagulaa	18.09.1993	Yeşıra
80	Alik Ruşnyıpı Lasurya	09.03.1993	Labra
81	Vladimir Georgiyıpı Malanya	25.09.1993	Adzyübja
82	Zurab Sardionyıpı Malandzya	02.12.1992	Tamş
83	Vladimir Georgiyıpı Margoşya	25.09.1993	Adzyübja
84	Zurab Nuriypı Matua	27.10.1992	Oçamçıra
85	Omar Nuriypı Matua	27.10.1992	Oçamçıra
86	Vahtang Muhranyıpı Matua	27.10.1992	Oçamçıra
87	Givi Yasonyıpı Mertshulava	28.04.1993	Beslahu

88	İgor İbragimiyıpa Mizitov	24.10.1992	Kımdığ
89	Beslan Anatoliyıpa Minaya	02.07.1993	Tamş
90	Vahtang Mihailyıpa Minaya	27.10.1992	Oçamçıra
91	Guram Sergeyıpa Minaya	28.09.1993	Arakiç
92	Ruslan Zalibeyıpa Minaya	05.03.1993	Lata
93	Valeriy Georgiyıpa Narasya	14.08.1992	Beslahu
94	Valeriy Georgiyıpa Paçulya	25.02.1993	Labra
95	Aleksandr Tamşugyıpa Paçulya	29.04.1993	Yeşıra
96	Alik Ermolayıpa Pilia	13.12.1992	Tamş
97	Zurab Çiçikyıpa Pipiya	03.09.1993	Merkula
98	Vyaçeslav Şalvyıpa Sangulya	16.09.1993	Kudrı köprüsü
99	Daur Zorkanyıpa Sarsanya	16.03.1993	Yeşıra
100	Sergey Sandryıpa Skverya	13.05.1993	Bediya
101	İgor Vladimiryıpa Tarasov	04.07.1993	Tamş
102	Ruslan İllarionyıpa Taçulya	23.09.1992	Gup
103	Vladislav Datikyıpa Tortya	19.09.1993	Adzyübja
104	Vitaliy Çiçikyıpa Torçua	21.09.1992	Tkuarçal
105	Avtandil Çiçikyıpa Thaytsuk	14.12.1992	Lata
106	Guram Şotoviz Ubilaa	08.07.1993	Bediya
107	Ahra Nodaryıpa Hacımba	26.10.1992	Açguara
108	Tamaz şotyıpa Hacımba	04.07.1993	Ahbük dağı
109	Daur Vladimiryıpa Harçlaa	09.03.1993	Labra
110	Zaur Şalodiyıpa Harçlaa	26.10.1992	Açguara
111	Sergey Remyıpa Harçlaa	24.08.1993	Gagra
112	Artur Dmitriyıpa Haşba	16.09.1993	Ahaldab
113	Vyaçeslav Severyanyıpa Haşba	12.10.1992	Adzyübja
114	Garri Vladimiryıpa Haşba	19.09.1993	Adzyübja
115	Batal Huhutyıpa Hetsiya	16.09.1993	Adzyübja
116	Şalva Şipyıpa Hintuba	28.09.1993	Arakiç
117	Omar Arvelodyıpa Hodjava	26.10.1992	Açguara
118	Mavrik Sergeyıpa Tsvijba	19.09.1993	Adzyübja
119	Vahtang Valikyıpa Tsetshladze	26.10.1992	Oçamçıra

120	Djambul Rosimiyıpa Tsulukya	20.09.1993	Adzyübja
121	Amiran Tarasyıpa Çerkezya	03.01.1993	Merkula
122	Valeriy Kalasyıpa Çerkezya	03.01.1993	Beslahu
123	Tamaz Valikıyıp Çkadua	26.01.1993	Atara
124	Zurab Borisyıpa Çolokua	16.09.1993	Araduğ
125	Revaz İndikıyıp Şakaya	26.12.1992	Beslahu
126	Edit İgoryıpa Şanava	16.03.1993	Sohum
127	Temur Alekseyıpa Şengelya	17.03.1993	Labra
128	Revaz Yankyıpa Şerozya	24.09.1993	Sohum
129	Ruslan Şamelyıpa Şinkuba	05.03.1993	Labra
130	Sergey Konstantinyıpa Yulya	21.09.1993	Adzyübja

RUSYA FEDERASYONU

Rusya

1	Eduard Samardiyıpa Ajıba	05.07.1993	Abıdza
2	Aleksandr Viktoryıpa Bardodim	09.09.1992	Gudauta
3	Temur Mirodyıpa Bartsıts	08.07.1993	Kaman- Adzıtzrkha
4	Aleksey Nikolayıpa Belyak	16.03.1993	Sohum
5	Oleg Matbeyıpa Bogdanov	04.08.1993	Guma
6	Vladimir Sergeyıpa Bogatenko	27.06.1993	Yeşıra
7	Nikolay Alekseyıpa Bronin	10.07.1993	Guma
8	Aleksey Burmiç	03.11.1992	Guma
9	Vitaliy Aleksandryıpa Volf	28.03.1993	Yeşıra
10	Sergey Arnoldyıpa Vşıvtsev	30.11.1992	Merkula
11	Denis Nikolayıpa Gordeev	16.04.1993	Guma (yaraları sonucu)
12	Konstantin Leonidyıpa Granin	16.03.1993	Sohum
13	Viktor Vasilyıpa Groylov	15.06.1993	Gumısta
14	Oleg İgoryıpa Gulyakov	23.09.1993	Sohum
15	Vitaliy Mançyıpa Gudalya	01.04.1993	Sohum(yaraları sonucu)
16	Dmitriy Sergeyıpa Danilov	18.09.1993	Sohum
17	Vitaliy Aleksandryıpa Dahilov	19.09.1993	Sohum
18	Maksim Gennadiyıpa Dmitriev	15.01.1993	Sohum

19	Andrey Nikolayıpa Demyanenko	10.12.1992	Gagra
20	Teodor Diller	09.07.1993	Guma
21	Sergey Vladimiryıpa Dorofeev	19.05.1993	Yeşıra
22	Oleg Vladimiryıpa Dmitriev	25.03.1993	Yeşıra
23	Sergey Petryıpa Yevdokimov	14.12.1992	Lata
24	Aleksandr Konstantinyıpa Javoronkov	14.04.1993	Yeşıra
25	Aleksandr Aleksandryıpa Juk	28.02.1993	Merkula
26	İgor Mihailyıpa Jupikov	27.09.1993	Sohum
27	Aleksandr Aleksandryıpa Jbanov	23.09.1993	Sohum
28	Viktor Zimin	23.07.1993	Gumısta
29	Aleksandr Vladimiryıpa Zaplatkin	17.09.1993	Sohum
30	Viktor Pavlyıpa Zvyagintsav	26.09.1993	Sohum
31	Sergey Viktorııpa Zaharov	25.07.1993	Guma
32	Yevgeniy Yevgeniyıpa İvanitskiy	16.08.1993	Kutol
33	Mihail Valentinyıpa İgnatiev	16.03.1993	Sohum (kayıp)
34	Vladimir Alekseyıpa Kambulov	18.09.1993	Sohum
35	Nikolay Aleksandryıpa Kambulov	04.07.1993	Merkula
36	Nikolay Musayıpa Kasimov	24.05.1993	Saken
37	Sergey Kazaçenko	05.02.1993	Yeşıra
38	Pavel Georgiyıpa Karmazin	03.05.1993	Yeşıra
39	Radik Kinzikaev	28.09.1993	Arakiz
40	Viktor Kislitsa	06.02.1993	Pitsuhda
41	Aleksandr Yankyıpa Kiut	04.09.1992	Geçriş
42	Gennadiy İvanyıpa Kobiltsev	05.01.1993	Sohum
43	Anatoliy Vasiliyıpa Kudimov	19.09.1993	Yeşıra
44	Sergey Viktorııpa Kolesnikov	16.03.1993	Sonum
45	Sergey Nikolayıpa Korenkov	19.07.1993	Guma
46	Andrey Nikolayıpa Kornienko	10.11.1992	Yeşıra
47	İliya Vladimiryıpa Kornilov	24.09.1993	Sohum
48	Aleksandr Vasiliyıpa Kortyakov	17.09.1993	Akapa
49	Vladimir Vladimiryıpa Konanets	27.09.1993	Sohum
50	İgor Yuriyıpa Kosov	16.03.1993	Sohum

51	Oleg Dmitriyıpı Krivoşeev	20.03.1993	Yeşıra
52	Anatoliy Vasiliyıpı Kurinov	19.03.1993	Gumısta
53	Yevgeniy Genrihyıpı Laygeri	19.09.1993	Gumısta cephesi
54	Aleksey Alekseyıpı Lopatin	25.12.1992	Labra
55	Nikolay Anatoliyıpı Lyamin	04.07.1993	Yeşıra
56	Yuriy İvanyıpı Matorkin	04.07.1993	Tamş
57	Anatoliy Nikolayıpı Mayatskiy	03.10.1992	Gagra
58	Valeriy Gennadiyıpı Maskin	14.12.1992	Lata
59	Aleksandr Aleksandryıpı Maslyayev	01.12.1992	Merkula
60	Murman Şalvyıpı Manya	24.08.1992	Kutol
61	Sergey Dmitriyıpı Minaev	03.07.1993	Abıdza
62	Mihail Aleksandryıpı Mironov	04.07.1993	Ahbük dağı
63	Dmitriy Aleksandryıpı Miheev	15.01.1993	Merkula
64	İgor Vladimiryıpı Mozgovoy	14.06.1993	Maruh geçidi
65	İgor İvanyıpı Montay	14.06.1993	Maruh geçidi (kayıp)
66	Yuriy Vasiliyıpı Nijnik	23.07.1993	Abıdza
67	Mihail Yuriyıpı Novikov	07.12.1992	Şıtskuara
68	Andrey Anatoliyıpı Ostrovskiy-Tihomirov	30.11.1992	Merkula
69	Viktor Mihailypı Pavlenko	08.09.1992	Yeşıra
70	Aleksandr Aleksandryıpı Prilepskiy	25.12.1992	Khetskuara
71	Vladimir İliyç Prokoşin	16.07.1993	Guma (yaraları sonucu)
72	İgor İvanyıpı Samarskiy	21.11.1992	Yeşıra
73	Aleksandr Petryıpı Saraykin	24.05.1993	Saken
74	Aleksey Petryıpı Saraykin	09.07.1993	Yeşıra
75	Sergey Gamiliyıpı Saporov	24.04.1993	Labra
76	Vladimir Vladimiryıpı Strunov	19.09.1993	Sohum
77	Aleksey Aleksandryıpı Skvortsov	31.08.1992	Yeşıra
78	Pavel Petryıpı Semenov	16.03.1993	Sohum
79	Andrey Borisypı Soloviev	27.09.1993	Sohum
80	Andrey Nikolayıpı Tihonov	08.08.1993	920 nolu tepe
81	Andrey Olegypı Tokarev	06.12.1992	Laşkindar
82	Aleksandr Viktoryıpı Trapeznikov	22.09.1993	Sohum

83	Pavel Viktoryıpa Uşakov	04.07.1993	Ahbük dağı (kayıp)
84	Vladimir Utkin	30.11.1992	Merkula
85	Rinat Uralıpa Uraev	08.08.1993	920 nolu tepe
86	Sergey Yevgneyıpa Frolov	05.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
87	Vladimir Safronyıpa Fefilov	16.04.1993	Sohum
88	Aleksandr Konstantinyıpa Fomin	09.07.1993	Abıdza
89	Oleg Aleksandryıpa Hohryakov	27.09.1993	Sohum
90	Vladimir Aleksandryıpa Tsarev	24.05.1993	Saken
91	Andrey Nikolayıpa Çaplıgın	03.09.1992	Yeşıra
92	Nikolay Vasiliyıpa Çaklıtskiy	27.09.1993	Sohum
93	Gennadiy Anatoliyıpa Çanba	26.07.1993	Guma
94	Gennadiy Vasiliyıpa Çernikov	09.03.1993	Labra
95	Sergey Mihailıpa Çeşşid	02.10.1992	Gagra
96	Leonid Mihailıpa Çupro	24.05.1993	Saken
97	Konstantin İvanyıpa Şilinskiy	04.07.1993	Taşş
98	Şahmanov	03.11.1992	Guma
99	Andrey Feliksiyıpa Yunçis	16.03.1993	Sohum

KUZEY KAFKASYA

Adıgey

1	Sergey Valeriyıpa Dikolenko	17.03.1993	Sohum
2	Sergey Nikolayıpa Krinin	30.11.1992	Merkula
3	Aslan Bitlüstenyıpa Mukov	30.08.1992	Sohum
4	Kazbek Gazızıpa Nihay	20.09.1993	Yeşıra
5	Rustam Alekseyıpa Habahu	20.09.1993	Sohum
6	Adam İlyasyıpa Huade	27.08.1992	Yeşıra
7	Murat Hasabıyıpa Şovgenov	01.09.1992	Sohum
8	Ramazan Askerbiyıpa Barço (Anıtta R.A.Barço bulunmamakta, ge- rekze: 974-2011)	26.08.1992	Sohum

İnguşetya

1	Nazir Başırıyıp Belhoroev	03.11.1992	Guma
2	Leça Adamıyıp Velhiev	03.11.1992	Guma
3	İbragim Magometıyıp Yevloev	02.07.1993	Tamş
4	Ruslan İsupıyıp Şadiev	15.11.1993	Yeşıra

Kabarda-Balkar

1	Ruslan Vladimiryıp Abaev	30.11.1992	Merkula
2	Alim Aliyıp Abazov	23.08.1993	Gudauta
3	Arsen Yusufyıp Abazov	04.07.1993	Yeşıra
4	Anzor Hasanyıp Adjiev	23.09.1993	Sohum
5	Aslan Hasanyıp Ajeriev	16.03.1993	Sohum
6	Hasan Taubyıp Alhasov	07.10.1992	Gagra
7	Robert Vladimiryıp Amalçiev	14.06.1993	Maruh geçidi
8	Valeriy Musabiyıp Berhamov	18.03.1993	Gumısta
9	Feliks Şamilyıp Bekaldiev	14.12.1992	Lata
10	Muhammed Tajudinyıp Boziev	24.09.1993	Sohum
11	Aslan Gumetov	08.10.1992	Gagra
12	Eduard Anatoliyıp Gurijev	06.04.1993	Yeşıra
13	Muzarin Muhadinyıp Guçev	16.06.1993	Sohum
14	Timur Lutyıp Daurov	13.04.1993	Yeşıra
15	Jiraslav Adalbiyıp Deunejev	26.10.1992	Oçamçıra
16	Asker Amirhanyıp Dzagoev	14.06.1993	Maruh geçidi
17	Muhammed Auesyıp Dıgov	19.02.1993	Merkula
18	Zuber Aminyıp Dışekov	12.12.1992	Merkula
19	Ruslan Hamışyıp Jelitejev	13.04.1993	Gumısta
20	Kambulat Ayubyıp Zanirov	13.04.1993	Yeşıra
21	Gena (Vladimir) Temirjanyıp Kardanov	13.04.1993	Yeşıra
22	Artur Sadudinyıp Karmokov	27.09.1993	Sohum
23	Nurgali Saadulyıp Kanukov	26.08.1992	Mamzışkha dağı
24	Yuriy Borisyıp Kuşhov	07.07.1993	Yeşıra
25	Zamir Borisyıp Liev	13.04.1993	Yeşıra

26	Robert Abubyıpa Lihov	13.04.1993	Sohum
27	Zamir Lionyıpa Maremşav	29.08.1993	Yeşıra
28	Hadis Bilostanyıpa Masaev	21.01.1993	Ohurey
29	Aslan Çilohstanyıpa Matsuhov	15.04.1993	Doğu cephesi
30	Yevgneyi Arkadyıpa Melniçenko	20.09.1993	Sohum
31	Valeriy Nikolayıpa Musaev	14.11.1992	Guma
32	İbrgaim Vladimiryıpa Naurjanov	26.08.1992	Mamzişkha dağı
33	Ladin Şarlukyıpa Paçav	13.04.1993	Yeşıra
34	Zaur Borisyıpa Pejev	03.11.1993	Guma
35	Zadin Bilalyıpa Tarçokov	13.04.1993	Yeşıra
36	Ruslan Gennadiyıpa Trunov-Kanukov	26.10.1992	Açguara
37	Arsen Hüseyinyıpa Hagabanov	30.11.1992	Merkula
38	Leonid Maçrailyıpa Harunov	30.11.1992	Merkula
39	Robert Harlampıyıpa Hafusov	22.07.1993	Abıdza
40	Kazbek Vladimiryıpa Huranov	29.08.1993	Ahbük dağı
41	Zaur Muhamedyıpa Şardanov	26.02.1993	Merkula
42	Ruslan Bililyıpa Şav	14.12.1992	Lata
43	Anzor Askerhanyıpa Şogenov	13.04.1993	Yeşıra
44	Arsen Sultanyıpa Efendiev	23.09.1993	Sohum (kayıp)

Karaçay-Çerkez

1	Albert Magometryıpa Agirov	30.11.1993	Merkula
2	Camal Raşidyıpa Bolotçiev	04.07.1993	Ahbük dağı
3	Mihail Anatoliyıpa Gonçarov	16.03.1993	Yeşıra
4	German Hüseyinyıpa Djanibekov	16.03.1993	Sohum (kayıp)
5	Hasan Azarat Azaretyıpa Yediev	07.02.1993	Guma
6	Vladimir Muhadinyıpa Kişmahov	16.07.1993	Reka
7	Murad Aliyıpa Kudjev	04.07.1993	Sohum
8	Aleksandr Georgiyıpa Nebogatov	17.09.1993	Sohum
9	İslam halidyıpa Şidakov	13.05.1993	Tamş
10	Muhamed Zulkarneıpa Şhagoşev	22.09.1993	Sohum
11	Vyaçeslav Magometryıpa Şhaçev	13.04.1993	Yeşıra (yaraları sonucu)

Kuzey Osetya

1	Teymuraz Şalvyıpa Alborov	19.09.1993	Sohum
2	David Valerianıpa Balotaev	07.08.1993	Ahbük dağı
3	Vladimir Alekseyıpa Kokoev	08.07.1993	Guma
4	Atsamaz Viktorıpa Margiev	30.08.1992	Yeşıra
5	German Kaspalatıpa Saidakov	07.08.1993	Ahbük dağı
6	Yuriy Aleksandryıpa Yakovlev	29.07.1993	Gudauta

Güney Osetya

1	David Vahtangıpa Yenaldiev	25.08.1992	Yeşıra
2	Robin Hazbiyıpa Kozaev	07.08.1993	Ahbük dağı
3	Lev Georgiyıpa Naniev	16.03.1993	Sohum
4	Camal Vladimiryıpa Salukaev	04.10.1992	Gagra
5	Ruslan Hlamgeryıpa Sanakoev (Ruslan Salam Gereyıpa Sanükov)	04.07.1993	Gumısta
6	Aleksandr Strujev	22.09.1993	Sohum
7	Valeriy Nikolayıpa Hubulov	03.05.1993	Yeşıra

Çeçenistan

1	Havaj-Baudi Said Semievç Abazaev	06.10.1992	Gagra
2	Musa Adamıpa Abdulvagamov	26.09.1993	Sohum
3	Baha Alguev	02.09.1992	Yeşıra
4	Djyaudi Zilayıpa Aliev	27.07.1993	Guma
5	Musa Abubakiryıpa Aliev	12.07.1993	Guma
6	Vaha Djandaryıpa Altuev	02.09.1992	Mamızışkha dağı
7	Ruslan Ahmedyıpa Alhanov	02.09.1992	Müssara
8	Ahmed Alhazuryıpa Aziev	24.09.1993	Sohum
9	Temurbulat Mailyıpa Ahmadov	12.07.1993	Guma
10	Ahmed Ahmetov	04.07.1993	Ahbük dağı
11	Sıracı Sultanyıpa Bagaev	15.07.1993	Mişvili
12	Muhammed Şatudiryıpa Baziev	24.09.1993	Sohum
13	Aslambek Abusaidyıpa Bibulatov	04.07.1993	Guma
14	Andrey Yuriyıpa Buzanov	06.08.1993	Guma
15	Adlan Zaindiyıpa Bakaev	03.09.1992	Gudauta

16	Ramazan Abusaidıyıpı Bibulatov	04.07.1993	Ahbük dağı
17	Mihail Yuriyıpı Vasyuhin	04.07.1993	Ahbük dağı
18	Aslan Abasyıpı Gasaev	12.07.1993	Çablarkha
19	Salambek Duşarıyıpı Durdiev	27.03.1993	Gumısta
20	Sultan Ahmetıyıpı Dakaev	15.01.1993	Sohum
21	Rizvan Baudinyıpı Daudov	08.06.1993	Yeşıra
22	İbragim Mamedıyıpı Yevdaev	19.09.1993	Adzyübja
23	Aslan Erelmerziev	12.07.1993	Guma
24	Hocahmed İsayıpı İrişhanov	04.07.1993	Ahbük dağı
25	Ali Hamzatıyıpı İstambulov	16.03.1993	Sohum
26	Hasan Jamelyıpı Kerimov	01.09.1992	Gumısta
27	Abdul İskelhanyıpı Magomedov	28.09.1992	Gudauta
28	Umar Yusupyıpı Majiev	12.07.1993	Guma
29	İslam İsmailyıpı Mailov (Tsalan yerine düzeltme)	11.09.1992	Bzıp
30	Ruslan Magomedıyıpı Mitsaev	13.09.1992	Gagra
31	Şarip İsamailyıpı Musaev	02.09.1993	Sohum
32	Mushacı İmam-Şetyıpı Musrapilov	20.09.1993	Sohum
33	Hacı (Vaha) Omutiriyıpı Mutiev	28.02.1993	Gagra
34	Alim Zelimhanyıpı Nagaev	02.09.1992	Yeşıra
35	Usman Abdullayıpı Netaev	03.11.1992	Yeşıra
36	Turko Zaurbekıyıpı Rasuhanov	03.07.1993	Guma
37	Şamat Şukurbeyıpı Husaynov	01.10.1992	Gagra
38	Salman Usamatıyıpı Umarov	15.07.1993	Guma
39	Musa İsayıpı Yusupov	01.10.1992	Gagra
40	Aslan Borisyıpı Şuhalov	26.07.1993	Guma
41	Movladi Ramazanyıpı Şamaev	07.09.1992	Yeşıra
42	İmran Umaryıpı Sagaev	27.07.1993	Guma
43	Yusup Saidhasanov	05.08.1993	Yük. 920
44	Aslan Abasyıpı Tasaev	12.07.1993	Guma
45	Arbi Salavdinyıpı Tataev	20.07.1993	Yeşıra
46	Hamit Tamhaev	02.09.1992	Açadara

47	Ruslan Turaev	02.09.1993	Gumista
48	Rivzan Budinyıpa Hadaev	26.07.1993	Guma
49	Ahmet Hamitov	04.07.1993	Ahbük dağı
50	Ruslan Amatyıpa Hapaev	12.07.1993	Guma
51	Seydik (Musa) Hasanyıpa Hasuhaciev	01.09.1992	Yeşıra
52	Musa Belalyıpa Hashanov	01.10.1992	Gagra
53	Vissadi Hatsev	01.09.1992	Yeşıra
54	Magomed Adalanyıpa Hociev	12.10.1992	Mamzişkha
55	Yusup Saidhasanyıpa Çudalov	03.07.1993	Aaptra (Staruşkino)

Tatarstan

1	Falarat İsarıyıpa Zaripov	04.07.1993	Tamş
2	Sergey Nikolayıpa İlyuhin	14.12.1992	Lata
3	Ramil Hamatyıpa İmamiev	04.07.1993	Tamş
4	Valeriy Yuriyıpa Sorokin	24.09.1993	Sohum
5	Yevgeniy Aleksandryıpa Fedorov	24.05.1993	Saken

Başkordostan

1	Farid Zagafuranov	09.07.1993	Guma
---	-------------------	------------	------

Udmurtya

1	Yuriy Viktoryıpa Kuznetsov	23.09.1993	Sohum (kayıp)
---	----------------------------	------------	---------------

Azerbaycan

1	Aleksandr Nikolayıpa Narimanov	30.11.1993	Merkula
---	--------------------------------	------------	---------

Belarus

1	Dmitriy Vladimiryıpa Çepenets	27.06.1993	Saken (kayıp)
---	-------------------------------	------------	---------------

Kazakistan

1	Yuriy Petryıpa Nefedov	16.03.1993	Sohum
---	------------------------	------------	-------

Litvanya

1	Stanislav Bernardyıpa Hrul	20.08.1993	Koçara
---	----------------------------	------------	--------

Transdinyester-Moldova Cumhuriyeti

1	Andrey Valentinyıpa Zorin	23.05.1993	Yeşıra
2	Roman Anatoliyıpa Radkovskiy	17.04.1993	Kaman- Adzıtzırkha

Ukrayna

1	Givi Lvyıpa Ankuab	14.07.1993	Kaman- Adzıtzırkha
2	Yuriy Vladimiryıpa Galçenko	03.07.1993	Tamş
3	Valeriy İvanyıpa Demyanenko	02.10.1992	Gagra
4	Valeriy Nikolayıpa Musev	03.11.1992	Guma (yaraları sonucu)
5	Sergey Vladimiryıpa Prokuşev	14.12.1992	Lata
6	Valeriy Vladimiryıpa Tsukerman	17.03.1993	Sohum
7	Sergey Dmitriyıpa Çuhorev	03.07.1993	Abıdza
8	Vasiliy Nikolayıpa Şingaretto	16.03.1993	Açandara

Estonya

1	Kaspar Stanislavyıpa Martinyuk	17.03.1993	Sohum
---	--------------------------------	------------	-------

Acarya (Gürcistan)

1	Anzor Hakiyıpa Agrba	18.09.1993	Sohum
2	Yuriy Omaryıpa Adzınba	18.08.1992	Sohum
3	Valeriy Nuriyıpa Azakişi	17.08.1992	Sohum

Türkiye

1	Tsıba Efkan Muaffak oğlu	03.11.1992	Guma
2	Kuadzba Vedat Lütfü oğlu	29.11.1992	Kuaçara
3	Argun Zafer Fazıl oğlu	05.04.1993	Gudauta
4	Yegoj Hanefi Cevat oğlu	20.09.1993	Sohum
5	Abağba Bahadır Nihat oğlu	22.09.1993	Sohum

Suriye

1	Arüytaa Farid Abdülvahab oğlu	19.03.1993	Atara
2	Tsey Hasan Carkas Muhammed oğlu	16.03.1993	Sohum
3	Çıçba Zıwar Nurettin oğlu	01.10.1992	Gagra

EKLER

EK-1**ABHAZYA HALK FORUMU “AYDGILARA”
TÜZÜK ve PROGRAM GENEL HÜKÜMLER****AMAÇ VE GÖREVLER**

1- Abhazya “Aydgılara” Halk Forumu (bundan böyle AHF), özyönetim ilkelerine dayalı faaliyetlerini ve tüm resmi ve sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerini, SSKP XXVII. Kurultayı ve SSKP XIX. Genel Konferansı Kararları ve Abhazya ÖSSC Anayasası'nın 45. Maddesi, ayrıca işbu Tüzük-Program çerçevesinde yürüten bir kitle örgütüdür.

2- **AHF'nun amacı**, Abhazya emekçilerinin gücünü, ülkenin siyasi, sosyo-ekonomik yaşamını niteliksel olarak yeniden düzenlemek, Leninist “halkların eşitliği” ilkeleri temelinde halklar arası ilişkileri düzenlemeye yönelik SSKP'nin politikasına destek olmaktır. Sosyalist yenilenmeyi desteklemeyi amaçlayan AHF, vatandaşların siyasi faaliyeti ve girişkenliğinin geliştirilmesini, çeşitli taleplerinin karşılanmasını sağlar. AHF, perestroykanın (siyasal sistemin yeniden yapılanması) gerçekleşmesini ve derinleştirilmesini, Sovyet toplumunun demokratikleşmesini, devlet yönetiminin üst kurumlarının yeniden yapılanmasını, sosyalist devlet ve özyönetimin temeli olarak Sovyet halk meclislerinin egemenliğinin sağlanmasını, ülkenin siyasal sistemini kökünden yenileme programını destekler.

AHF, toplumun sosyalist temelini yıkmaya, etnik ve ırk temelli düşmanlığa, savaş, şiddet ve ahlaksızlık propagandasına yönelik her türlü faaliyete kararlılıkla karşı duracaktır.

3- AHF, tüm ülke çapında faaliyet gösterecektir. İl ve ilçe teşkilatları ile taban komiteleri kurulacaktır. AHF taban komiteleri yurtdışında da kurulabilecektir.

4- AHF üyeleri ayrıca, AHF'nun amaçlarına aykırı olmayan faaliyetlerde bulunacak ve SSKP'nin toplumun demokratikleştirilmesi programının hayata geçirilmesine katılacak, diğer sivil toplum örgütlerine üye olabilecektir.

5- AHF'nun görevleri:

- Abhazya'nın siyasi, sosyal ve ekonomik alanlardaki hukuki statüsünün geliştirilmesine devam edilmesi;
- Anadillerin özgürce ve eşit haklarla kullanımı, uluslararası iletişim aracı olarak Rusça'nın öğrenilmesi, Abhazya'da yaşayan tüm etnik grupların dil ve kültürünün gelişiminin desteklenmesi;
- "Apsadgil" ("Anavatan") teşkilatı ile sıkı işbirliği içerisinde, yurtdışındaki yurttaşlarla kültürel ilişkiler üzerinden, yurtdışındaki Abhazların kültürel mirasının korunması, araştırılması ve yaygınlaştırılması;
- Hayır yapılması, özellikle genç ailelere forum fonundan defaten maddi destek sağlanması;
- Milletvekili adaylarının önerilmesine katkı sağlanması;
- Göç süreçlerinin kontrol edilmesi ve Abhazya'nın demografik durumunun normalleşmesinin desteklenmesi;
- Kanun tasarılarının halk oylamasına sunulması yoluyla sosyalist hukuk devletinin oluşturulması; yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrılması; yasama faaliyetinin demokratikleşmesinin desteklenmesi;
- Hayvanlar ve bitkilerin korunması, ayrıca Abhazya'nın eşsiz doğa ortamının yeniden canlandırılması amacıyla çevre koruma programının hazırlanması ve uygulanması, çevre koruma alanında uzun vadeli önceliklerin tespit edilmesi, Abhazya'nın belirli bölgelerinin ulusal park ve sit alanı ilan edilmesinin sağlanması;
- Abhazya'nın tarihi anıtlarının korunması ile ilgili kapsamlı önlemlerin alınması;
- Abhazya ekonomisinde tarıma öncelik verilmesi, gerekli yaşam şartlarının oluşturulması suretiyle gençlerin kırsal alanlarda kalmalarının teşvik edilmesi;
- Kooperatif, girişimcilik ve diğer yeni ticari faaliyet şekillerinin geliştirilmesinin desteklenmesi;
- Sosyalist hukuk düzeninin sağlanması hususunda kolluk kuvvetlerine destek verilmesi; alkol ve uyuşturucu bağımlılığıyla tavizsiz mücadele edilmesi;
- Ülkede adil yargılamanın desteklenmesi; kanunen tespit edilen usul çerçevesinde hukuk ve ceza davalarının yargı sürecine katılımı;
- Engelliler, emekliler, kadın ve çocuklar başta olmak üzere tüm ülke halkının sosyal güvencesinin sağlanmasının hayata geçirilmesi;
- Toplumun maneviyatının artırılması, her türlü baskı ve zulmün ortadan kaldırılma-

sı için sosyal adaletin yeniden yapılandırılması çalışmalarının desteklenmesi;

- Halk Meclisleri ile birlikte suçlardan aklanan kişilerin haklarını kullanmaları ve çıkarlarını korumalarına gerekli yardımın sağlanması, ayrıca Stalin baskısı kurbanlarının anıtların yapılmasının desteklenmesi.

6- “Aydıllara” AHF görevlerini gerçekleştirmek amacıyla:

- Abhazya ÖSSC Anayasasının 97. Maddesi gereğince Abhazya ÖSSC Yüksek Şurası'na yasa önerilerinde bulunacak;

- Kendi yayın organına sahip olacak; AHF'nun faaliyetleri ile ilgili belgeleri baskıya hazırlayacak ve yayımlayacak;

- Ülkenin yayın organları ve diğer kitle iletişim araçlarına faaliyetleri hakkında bilgi verecek;

- Bilimsel konferanslar, sempozyumlar ve Abhazya'nın ekonomik ve kültürel yaşamı üzerine farklı etkinlikler düzenleyecek ve katılacak;

- Sivil toplum, akademi, kültür ve gençlik örgütleri ve sendikalarla temaslar kuracak ve geliştirecek;

- AHF faaliyetini destekleyen Sovyet ve yabancı vatandaşlar ile emekçi kolektiflerini teşvik edecek, bu bağlamda Onur belgesi, Takdir belgesi, para ödülleri belirleyecektir.

HALK FORUMU ÜYELERİ

7- AHF Tüzük-Programını kabul eden ve çalışması ile teşkilatın amaç ve görevlerinin hayata geçirilmesini destekleyen, 18 yaşını doldurmuş her SSCB vatandaşı AHF üyesi olabilecektir.

8- AHF kararı ile Abhazya'ya özel hizmetleri bulunan kişiler AHF fahri üyeliğine kabul edilecektir.

9- AHF üyeliğine kabul ve ayrılma AHF Yönetim Kurulu'nun kararı ile gerçekleşecektir.

10- Üyelik aidatı miktarı AHF kurultayı kararı ile belirlenecektir.

11- AHF üyeleri asaleten ve vekâleten:

- AHF organlarının faaliyetine katılabilecek;

- AHF toplantıları, konferansları ve diğer etkinliklerine katılabilecek;

- AHF organlarına seçebileceği ve seçilebilecek;

- AHF organlarının görüşüne faaliyeti ile ilgili konularda önerilerde bulunabileceği;

- AHF desteği ve güvencesinden yararlanabilecektir.

12- AHF üyeleri, Tüzük-Programına riayet etmekle ve kendi isteğiyle üyelik aidatını ödemekle yükümlüdür.

13- Yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi ve diğer eylemlerden dolayı AHF üyelerine Yönetim Kurulu kararı ile azledilmek dâhil olmak üzere yaptırımlar uygulanabilecektir.

ÖRGÜT YAPISI

14- AHF yapısı bölgesel temelde kurulacaktır. Abhazy'a'nın şehirleri ve diğer yerleşim birimlerinde AHF il, ilçe örgütleri ve taban komiteleri kurulabilecektir.

15- Taban Komiteleri AHF temelini oluşturacak ve teşebbüslerde, kurum, kuruluşlarda, ayrıca vatandaşların ikamet adresine bağlı yerlerde kurulacaktır.

16- AHF Taban Komiteleri en az beş üyeden oluşacaktır.

17- En az 50 üyesi bulunan AHF taban komite toplantısı açık (gizli) oylama ile 2 yıl görev süresi ile başkan, sekreter, saymanı seçecektir. 50 üzerinde AHF üyesi bulunan taban komite, yönetim organı üyelerinin sayısını belirleyecek ve açık (gizli) oylama ile 2 yıllık görev süresi için seçecektir.

18- AHF taban komitesi:

- AHF üyeliğine kabul edecek ve AHF üyeliğinden azletme kararını alacaktır;
- AHF Yönetim Kurulu kararı ile belirlenen usulde, Abhazy'a "Aydırlara" Halk Forumu Kurultay Delegeleri'ni seçecektir.

19- AHF, il, ilçe örgütü organları, AHF kurulu ve AHF Organizasyon Komitesi'nden oluşacaktır.

20- AHF il, ilçe örgütünün yüksek organı olan kurul AHF Organizasyon Komitesi tarafından en az 3 ayda bir toplanacaktır.

21- Her AHF Taban Komitesi'nde başkanlık normları, AHF il, ilçe örgütünün organizasyon komitesi tarafından tespit edilecektir.

22- Kurul, üyelerin 2/3 nisabının bulunması ile meşru olacaktır.

23- AHF il, ilçe örgüt kurulu, AHF Organizasyon Komitesi Başkanı'nın raporunu görüşecek ve onaylayacak, Organizasyon Komitesi'nin faaliyeti ile ilgili diğer konuları müzakere edecektir.

24- Kurul, üyeleri arasından açık veya gizli oylama ile 9 kişilik Organizasyon Komitesi'ni seçecektir. Organizasyon Komitesi üyeleri, arasından 2 yıllık görev süresiyle, komite başkanını, yardımcısını ve sekreterini seçecektir.

25- AHF, il, ilçe örgütünün kurul toplantıları arasındaki faaliyeti yönetecek organizasyon komitesi ayda en az bir defa toplanacaktır.

26- Organizasyon komitesi en az 2/3 üyesinin hazır bulunması ile meşru sayılacaktır.

27- Organizasyon komitesinin kararları adi oy ekseriyeti ile kabul edilecektir.

28- AHF, il, ilçe örgütü organizasyon komitesi:

- AHF, yeni taban komitelerinin kuruluş kararını alacak;

- AHF, Taban Komiteleri'nin faaliyetini yönetecek ve denetleyecek ve görevlerinin yerine getirilmesini sağlayacak;

- AHF kurultay kararları, yönetim kurulu kararlarının uygulanmasını organize edecek;

- AHF, Tüzük-Programı gereği diğer faaliyetleri de gerçekleştirecektir.

29- Abhazya "Aydgılara" Halk Forumu'nun organları: AHF Kurultayı, Yönetim Kurulu, Yönetim Kurulu Divanı, Denetleme Komisyonu'dur.

30- Abhazya "Aydgılara" Halk Forumu'nun yüksek organı, en az 2 yılda bir toplanacak AHF Kurultayı'dır.

31- Kurultay, delegelerin en az 2/3'nün hazır bulunması ile meşru sayılacaktır.

32- Kurultay'da başkanlık normları AHF Yönetim Kurulu'nca tespit edilecektir.

33- AHF, kurultay tarihi ve gündemi bir ay öncesinden ilan edilecektir.

34. AHF olağanüstü kurultayı AHF Yönetim Kurulu'nun kararıyla veya AHF son kurultayında hazır bulunan delegelerin en az üçte birinin talebi üzerine toplanacaktır.

35- Abhazya "Aydgılara" Halk Forumu Kurultayı:

- Yönetim Kurulu ve Denetleme Komisyonu'nun raporunu görüşecek ve onaylayacak;

- AHF gelir ve gider tablosunu onaylayacak;

- AHF faaliyet konularını belirleyecek;

- Delegeler arasından doğrudan gizli oylama ile 2 yıllık görev süresiyle AHF yönetim kurulunu seçecek;

- Yine doğrudan gizli oylama ile 2 yıllık görev süresi ile Yönetim Kurulu üyeleri arasından AHF başkanını, yardımcılarını ve Yönetim Kurulu Divanı'nın 11 üyesini seçecek;

- Doğrudan gizli oylama ile AHF basın organının baş editörünü seçecek;

- Hazır bulunan delegelerin en az 2/3 oyu ile AHF Tüzük-Programı'nda değişiklikler yapacaktır.

36- Abhazya “Aydırlara” Halk Forumu Yönetim Kurulu:

- Kurultaylar arasındaki dönemde AHF'nun faaliyetlerini yönetecek;
- Takvim yılı içerisinde en az 4 kere toplanacak, Yönetim Kurulu Başkanı'nın raporlarını görüşecek ve müteakip üç aylık planı onaylayacaktır;
- AHF'nu resmi ve sivil toplum kuruluşları nezdinde temsil edecektir;
- AHF Kurultay Kararları'nı hayata geçirecektir;
- Abhazya “Aydırlara” Halk Forumu, Onur Belgesi, Takdir Belgesi'yle, primlerle ödüllendirmeler yapacaktır;
- AHF yönetim yapısı ve kadrolarını belirleyecektir;
- Teşvik şekillerini belirleyecek ve AHF'nun faaliyetine aktif katılım ve katkılar için teşvik tekliflerini Yönetim Kurulu'nun görüşüne sunacaktır;
- AHF, il ve ilçe örgütlerinin faaliyetini yönetecek ve denetleyecek, raporlarını görüşecek ve onaylayacak, gerekli desteği sağlayacaktır;
- AHF, faaliyet konuları üzerine kararlar, kararnameler, beyanlar yayımlayacaktır;
- AHF, basın organının yazı işleri kurulu üyelerini onaylayacaktır;
- Kararlarını adi oy ekseriyeti ile alacaktır.

37- Abhazya “Aydırlara” Halk Forumu Yönetim Kurulu Divanı:

- Abhazya “Aydırlara” Halk Forumu faaliyetini yönetecek;
- AHF Yönetim Kurulu'nu toplayacak;
- AHF, yeni örgütlerin komitelerinin kuruluş kararını alacaktır.

38- Abhazya “Aydırlara” Halk Forumu Başkanı ve yardımcıları:

- Rutin çalışmaları, idari işleri yürütecek, AHF Yönetim Kurulu çalışmasını yönetecektir;
- Yönetim Kurulu Kararı üzerine ve adına, SSCB devlet bankası Abhazya şubesinde tüm AHF gelirlerinin yatırılacağı Sovyet para birimi ve döviz hesapları açacak, çeşitli hukuki fiilleri gerçekleştirecek, işe eleman alabilecek ve azledebilecek, muhasebe şefi ile birlikte mali evrakları imzalayacak, vekâletnameler verecektir.

39- Abhazya “Aydırlara” Halk Forumu Denetleme Komisyonu:

- Denetleme Komisyonu yönetmeliği çerçevesinde AHF yönetim kurulunun, Yönetim Kurulu Divanı'nın ve yerel organlarının ekonomik ve mali faaliyetini denetleyecek;
- Yönetim Kurulu çalışmalarının doğru yürütüldüğünü, yazı, teklif ve beyanlarla ilgili çalışmaların durumunu kontrol edecektir.

40- AHF Yönetim Kurulu, Divan üyeleri, Denetleme Komisyonu üyeleri, görevlerini gönüllülük esasıyla yerine getirecektir. AHF görevlerin uygulanması ile ilgili fiili giderleri yapacaktır. AHF Yönetim Kurulu gerektiğinde ücret belirleyebilecektir.

41- Abhazya “Aydgılara” Halk Forumu, organizasyon ve teknik görevleri yerine getirmek üzere gereken kadroya sahip olacaktır.

42- Abhazya “Aydgılara” Halk Forumu, tüm mali faaliyeti kendi kendine yeterlilik temelinde yürütecektir.

43- AHF sermayesi:

a) AHF üyelerinin giriş ve yıllık aidatlarından;

b) AHF hesaplarına tahakkuk eden faizlerden;

c) Vatandaşlar ve kuruluşların bağışlarından;

d) AHF önerisi ve himayesinde yürütülen istihlal, ticari, yayıncılık ve hayır faaliyetleri ve diğer etkinliklerden elde edilen gelirlerden oluşacaktır.

44- Giriş ve üyelik aidat tutarları AHF Yönetim Kurulu’nca tespit edilecektir.

HUKUKİ STATÜ VE SEMBOLLER

45- Abhazya “Aydgılara” Halk Forumu ve ilçe, il örgütleri tüzel kişi statüsünde olup, statüsünü işbu Tüzük-Program ile belirlenen AHF amaç ve görevlerinin yerine getirilmesi doğrultusunda kullanacaktır.

46- Abhazya “Aydgılara” Halk Forumu ve tüzel kişi statüsündeki il ve ilçe örgütleri, “Abhazya “Aydgılara” Halk Forumu” simge ve yazısını içeren mühür ve yuvarlak kaşeye sahip olacaktır.

47- Abhazya “Aydgılara” Halk Forumu, kurultay tarafından onaylanan sembole sahip olacaktır.

48- Abhazya “Aydgılara” Halk Forumu, AHF kurultay kararı veya Tüzüğü-Programını tescil eden resmi kurumun kararı ile tasfiye edilecektir. Forumun tasfiye edilmesinden sonra kalan aktifleri yürürlükteki mevzuat uyarınca kullanılacaktır.

49- Abhazya “Aydgılara” Halk Forumu Yönetim Kurulu Divanı Abhazya’nın başkenti Sohum’a yerleşecektir.

EK-2

LIHNI DEKLARASYONU
18 Mart 1989¹¹²⁷

SSKP MK Genel Sekreteri, SSCB Yüksek Şura Divan Başkanı M.S. Gorbaçev,
SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı N.İ. Rıjkov,
SSCB BA Başkanı Ord. G.İ. Marçuk,
SSKP MK Marksizm-Leninizm Enstitüsü Müdürü Ord. G.L. Smirnov,
SSCB BA Devlet ve Hukuk Enstitüsü Müdürü Ord. V.N. Kudryavtsev,
SSCB BA Mikluho-Maklay Etnografı Enstitüsü Müdürü Ord. Y.V. Bromley,

Ulusal politikalar konusu, tüm ülkede, parti kurulları, komünist toplantıları, iş kolektifleri, medya, bilim ve sanat çevreleri, çeşitli sivil toplum örgütlerinde görüşülürken, bu konu Abhazya'da fiilen bastırılmış durumdadır.

Bu yılın 15 Mart tarihli "Pravda" gazetesi, Birlik Devletleri, Komünist Parti MK, Bölge ve İl Parti Komiteleri'nin, halkın farklı kesimlerinin, uzmanların görüşlerini değerlendirerek hazırladıkları analitik belgeleri SSKP MK'ne sunduklarını bildirmiştir. Bu bağlamda, Abhazya devleti yöneticileri tarafından ise hiçbir somut adım atılmamıştır. Ulusların arasındaki sorunlarla ilgili SSKP MK Genel Kurulu'na sunulacak önerinin görüşülmesi amacıyla acil bir miting düzenleme gereksinimi buradan doğmuştur.

Ulusal konuyla ilgili toplanacak SSKP MK Genel Kurulu'nda, yeniden yapılanma sürecinin temel sorunlarından birinin çözümlenmesi, halkların eşitlik ilkelerinin yenilenmesi ve Stalin kültürünün yıkıcı mirasının kararlılıkla reddedilmesi öngörülmektedir.

Uluslar arasındaki ilişkiler alanında süregelen kriz ülkeyi endişeye sevk etmektedir. Büyük bir üzüntüyle belirtmeliyiz ki, ulusal konu Abhazya ÖSSC'de çıkmaza sokulmuştur. Özerk devletin yerli nüfusunun etnik felâketin eşiğinde bulunması, Abhaz

¹¹²⁷ Abhazya'nın tarihi Lihni köyünde 18 Mart 1989 tarihinde kabul edilmiş ve 30 binden fazla kişi – Abhazya nüfusunun tüm aydın kesimi tarafından imzalanmıştır. Abhazya Genel Halkoylaması (Referandum) niteliğindedir... Lihni Deklarasyonu evraklarını Moskova'ya İgor MARIHUBA (MARHOLYA), Sergey ŞAMBA, Gennadi ALAMIA, Vadik PİLİA, Nikolay CONUA götürmüştür. 4501 imza sayısının iki nüshası hazırlanarak Lihni Deklarasyonu 31 Mart'ta yukarıda belirtilen ilgililere teslim edilmiştir.

Lihni Toplantısı Fotoğrafları'nı temin etmemize yardımcı olan Abhazya Devlet Müzesi Etnoloji Bölümü çalışanı İnga Şamıpha ve Abhazya Devlet Müzesi çalışanı Ludmila Jüanıpha'ya teşekkür ederiz.

halkının 1957, 1964, 1967, 1978 yıllarında defalarca binlerce kişiyle ayaklanmasını tetiklemiştir.

Bilindiği üzere, birliğin diğer halklarının devlet yapılarının gelişim şekli yükselme yönünde değişmişken; Abhazya, ulusal devlet statüsü Stalin'in takdir yetkisiyle gerileme şeklinde değişen tek ülkedir (1921-Abhazya SSC, 1922-Anlaşmalı Abhazya SSC, 1931-Abhazya ÖSSC).

Bu süreç tarihsel olarak aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

Bakü Komünü'nden sonra Sovyet iktidarı Transkafkasya'da 1918 yılında tesis edilmiş, sadece Abhazya'da direnen Menşevikler tarafından 40 gün geciktirilmiştir.¹¹²⁸

Abhazya'da Sovyet iktidarının zaferinden kısa bir süre sonra yerli Devkom liderleri E. Eşba, N. Lakoba, P. Agniaşvili, N. Akırtaa 26 Mart 1921'de V.İ. Lenin ve J.V. Stalin'e kararının temel maddelerini bildirmiştir: "*Bir: Abhazya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak ilan edilmelidir. İki: "Sovyet Abhazya" doğrudan Rusya Federasyonu'na bağlı olmalıdır*". Kararda genel emekçi halkın "kaderini doğrudan Sovyet Rusya ile birleştirme"¹¹²⁹ talebi özellikle belirtilmiştir.

Lenin ilkelerinin takipçisi, Abhazya Devkom Birinci Başkanı Efrem Eşba bu konuyla ilgili düşüncesini şöyle belirtmişti: "*Ve az nüfuslu bu küçük ülke, bağımsız Sovyet Sosyalist Cumhuriyet olarak düzenlenmiştir. Yoldaşların birçoğu bu konuda bir çelişkinin olduğunu düşünebilir, fakat elbette ki öyle değil... Rus devrimi tüm dünyaya daha önce hayal edilemeyen birçok şeyi göstermiştir*".

¹¹²⁸ SSCB'de iç savaş ve askeri işgal. Ansiklopedi, M., 1983, s.17; G.A.Dzidzarya, 1918 yılında Abhazya'da Sovyet iktidarı, Sohum, 1972

¹¹²⁹ SSCB Ekim Devrimi Arşivi, f.180, l.5, d.740, s.7; B.E.Sagariya, Abhazya'da ulusal devlet inşaatı (1921-1931), Sohum, 1970, s.25-26

*Bu, etnik sorunun çözümünün hayata geçirildiğinin en özgün örneğidir... Halk ezildikçe küçüldü, küçüldükçe de direnç gücü zayıfladı, bağımsızlığı azaldı. Proletarya devrimi işte bu tarihi adaletsizliği düzeltme olanağı vermektedir”.*¹¹³⁰

Bağımsız Abhazya SSC'nin doğuşu 31 Mart 1921'de telgrafla V.İ. Lenin'e bildirilmiş, birkaç ay sonra, 21 Mayıs'ta da Gürcistan Devkom "*Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Bağımsızlığı*" deklarasyonunu kabul etmiştir.¹¹³¹ E. Eşba bu hususta şöyle demiştir: "*Meşru, tam bağımsız Sovyet Abhazya'yı kazandık. Tam bağımsızlığın verilmesi, aydınlatıcı yöntemlerle, sözde ve özde şovenizmi, güvensizliği yıkmak demektir...*"¹¹³²

Fakat 5 Temmuz 1921'de Kafbüro MK, Stalin ve çevresinin aktif katılımı ile "Abhazya ile Gürcistan'ı Gürcistan SSC'ne bağlı özerk devlet şeklinde birleştirme yönünde parti çalışmalarının yapılması" kararını almıştır.¹¹³³

Stalin'in müdahalesi, Abhazya SSC'nin statüsü konusunda gizlenmeyen hoşnutsuzluğu 8 Eylül 1921'de RSFSB MYK ve Maliye Halk Komiserliği'ne gönderilen yazısında açıkça ifade edilmiştir:

"Abhazya, bağımsız Gürcistan'ın özerk parçasını oluşturmaktadır; bağımsız temsilcileri bulunmamakta ve bulunmamalıdır. Dolayısıyla RSFSB'den kredi temin edemez.

Halk Komiseri J. Stalin."¹¹³⁴

Ve tüm bu gelişmeler Abhazya SSC'nin henüz var olduğu dönemde olmaktadır.

Bağımsız Abhazya SSC'nin akıbeti, acımasız siyasi, ekonomik, finansal boykot ve ulusal devlet inşasına komuta ve kontrol mekanizmasının müdahalesi sonucu, ülkenin Şubat 1922'de, anlaşmalı federasyon temelinde Gürcistan SSC ile birleşmesiyle sonuçlanmıştır. Karar RKP (b) Kafbüro MK Başkanlığının 16 Kasım 1921 tarihli kararname-sinde, tamamen Stalin iradesine uygun şekilde şöyle ifade edilmiştir: "*1- Abhazya'nın bağımsızlığının ekonomik ve siyasi açıdan uygun olmadığı kabul edilecektir. 2-Eşba'ya, Abhazya'nın anlaşmalı olarak Gürcistan Federasyonu'na veya özerk bölge temelinde RSFSB'ne bağlı olma konusundaki nihai görüşünü bildirmesi önerilecektir.*"¹¹³⁵

E. Eşba bu tutuma kesinlikle karşı çıkmıştır: "*Duydum ki bazı yoldaşlar, özellikle*

¹¹³⁰ E.A.Eşba, Sovyet Abhazya'nın 5.yıldönümü vesilesiyle Moskova'da Abhaz öğrencileriyle kutlama toplantısı. 4 Mart 1926. Konuşma. Stenografi. E.A.Eşba özel arşivi

¹¹³¹ B.E.Sagariya, a.g.e., s.27, 29

¹¹³² E.A.Eşba, a.g.e.

¹¹³³ SSKP MK Marksizm-Leninizm Enstitüsü Parti arşivi, f.64, l.2, d.105, s.56-57; B.E.Sagariya, Abhazya'da Sovyet ulusal devletin kuruluşu ve güçlenmesi. Sohum, 1981, s.47

¹¹³⁴ SSKP MK Marksizm-Leninizm Enstitüsü Parti arşivi, f.3, l.1, d.2130, s.1;

¹¹³⁵ B.E.Sagariya, a.g.e., s.35

Abhazyya gibi devletlere, devletin bağımsızlığı boş bir tabeladan ibaretmiş, bu devlet kâğıt evmiş, çocuk oyuncaymış gibi bir tutum sergiliyorlar. Bu doğruysa, çok kötü olur, bu felâket olur.”¹¹³⁶

Öngörüsünde haklı çıkar. Kendi Anayasasına (1925), devlet arması ve bayrağına (1924) sahip¹¹³⁷ Abhazyya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin egemenliği ihlal edilir. 1931'de, Abhazyya SSC ile “özel birlik anlaşması” feshedilir ve özerk devlet statüsüyle Gürcistan SSC'e bağlanır. Stalin-Beria baskılarının (1937-1953) şiddetlendiği dönemde ise özerklik statüsü fiilen formaliteye dönüşür.

Hal böyleyken, ülkenin diğer bölgelerinde tamamen farklı bir süreç yaşanıyor. Şöyle ki, hâlihazırda RSFSB'e bağlı 16 özerk devletten 11'i önceden özerk bölgeydi; 15 birlik devletinin 4'ü ise özerk devletten yeniden yapılandırılmıştı.

Abhazyya'da, Stalin-Beria'nın zorlaması ve çirkin göç süreçleri sonucu, ortaya çıkan demografik sorun da son derece karmaşıktır.

Bilindiği üzere Abhazlar, Gürcülerden tamamen farklı dili, tarihi, eski kültürü olan bir halktır. Güçlü feodal devletin, Kafkasya politikasının merkezinde duran Abhaz Krallığı'nın yükselmesi, Abhaz etniğinin oluşması evresi VIII-XI. yy. arasına uzanmaktadır.

1877 yılında “Tifliski Vestnik” gazetesi şu tespitte bulunmuştur: “*Abhazların etnografik, sosyal, siyasi, ekonomik yaşamı ve dünya görüşünün komşu halklardan farklı olduğu tartışılmazdır.*”

Bu ülke halkı, XIX. yy'ın 70'li yıllarına kadar, istisnasız yerli ve homojen Abhaz nüfustan oluşuyordu.

Ülke nüfusunun etnik yapısı, Abhazların önemli kısmının anavatanını terk etmek ve Osmanlı topraklarına göç etmek (sürgün) zorunda kalmasıyla köklü bir değişikliğe uğradı. Ardından sadece on yıl içerisinde burada tam bir etnik devrim yapıldı: Gürcü, Yunan, Ermeni, Rus, Alman, Eston, Bulgar ve diğer yerleşim birimleri ortaya çıktı.

1897 ilk Genel Rusya nüfus sayımına göre Abhazlar hala bölge nüfusunun yarısına (%55,3) tekabül ediyordu, 1926 yılında bu oran iki mislinden fazla azalmış (% 26,4), 1979 sayımına göre ise % 17'ye gerilemiştir.

Bununla birlikte, Gürcü nüfusu özellikle mekanik artış sayesinde 1897 yılındaki 25 bin kişiye karşı 1979 yılında 213 bin kişiye ulaşmış, yani sayısı neredeyse on misli çoğalmış, oranı ise aynı dönemde yüzde 24'ten 44'e çıkmıştır.¹¹³⁸

¹¹³⁶ E.A.Eşba, kutlama toplantısından.

¹¹³⁷ B.E.Sagariya, a.g.e., s.87-93

¹¹³⁸ G.A.Dzidzarya. XIX. Yüzyılda Abhazyya'da Muhacirlik ve Tarih Sorunları, Sohum-1975, s.432-434, 439-440; Z.V.Auçabadze, Abhaz Halkının Etnik Tarihi, Sohum-1976, s.87-90; R.K.Çanba, Devrim Öncesi Abhazyya'da

Belirtildiği üzere Abhazy'a Batı Gürcistan bölgelerinden toplu göçler Çarlık döneminde başlamıştır. 1917-1921 yıllarında bu yöndeki çalışmaları, baskı, etnik çatışma ve Abhazları Gürcüleştirme politikası uygulayan Gürcistan Menşeviklerinin “demokratik” hükümeti yürütmüştür. Transkafkasya'nın ünlü devlet adamı Ş. Z. Eliava 1926 yılındaki Gürcistan MYK III. Kurultayı'nda, “*Gürcü Menşeviklerin yönettiği dönemde Abhaz halkının her türlü hakkı düzenli olarak ihlal edilmiş ve Gürcistan'ın “demokratik” hükümeti Abhazyayı sömürmesine dönüştürmeye, doğrudan yönetmeye, ülkenin tüm varlığını, toprağını, ormanını, değerli bölgeleri ve özellikle toprak rezervlerini göç politikası için kullanmaya çabalamıştır.*”¹¹³⁹ diye yapılanları belirtmiştir.

Menşeviklerin işini Beria başarıyla devam ettirmiştir. Stalin'in baskı yıllarında tüm Sovyet halkı bu trajik kaderi paylaşmıştır. Bu politikanın dehşetini Abhaz halkı da yaşamıştır. Tüm ülke henüz Ejov'un politikasını yaşarken, 1937 yılında yaklaşan Beria'nın pençelerini ilk olarak hisseden Gürcistan ve Abhazy olmuştur. Sadece bir gecede Abhaz köylerinden yüzlerce köylü götürülmüştür. Hayali suçlarla suçlanmışlardır. Halkın en iyileri yok edilmiştir. Yazarlar, bilim adamları, mühendisler, hekimler, öğretmenler, henüz yeşermeye başlayan Abhaz aydın kesimi kökünden kazınmıştır.

Abhazy'nın önde gelen devlet ve toplum adamları yok edilmiştir. Bunlar, Abhazlar gibi az nüfuslu bir halk için telafi edilemez kayıplardır. Özerk devletin nüfusunun sadece yüzde 18'ni oluşturan Abhazların, 1939 yılında toplam baskıya maruz kalan nüfusunun yüzde 80'e tekabül etmesi, bu insanlık dışı politikanın korkunç kanıtıdır.

Baskılar sadece insanların üzerine çökmemişti; baskıya, Abhaz dili, Abhaz tarihi ve kültürü, ülkenin ulusal devlet statüsü, ezeli yer isimleri, Abhaz alfabesi de maruz kalmıştır...

Nestor Lakoba ve ülkenin diğer önde gelen isimlerinin katlinden sonra Stalin-Beria çevresi Abhazlar ve Abhazy'yı geniş çaplı Gürcüleştirme politikasına başladılar. 1937-1939 yıllarında Gürcü yazısı temelinde yeni Abhaz alfabesi ve yazı tipi uygulamaya konuldu. 1940 yılından itibaren Abhaz halkının, tüm resmi evraklarda “Abhaz halkı” olarak adlandırılmasına son verilerek, kimliksizleştirme, ismini yok etme ve Gürcü halklarından biri olarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

1937-1953 yılları arasında, Abhazy'a, Gürcistan bölgelerinden toplu ve cebri göçler yaşanmıştır. 1941-1942 yılları savaş döneminde bile, devasa halk kaynaklarının harcandığı planlı göçlerin durması bir yana, aksine yoğunlaşmıştır. Bu şekildeki suni me-

Tarımcılık ve toprak ilişkileri. Tiflis-1977, s.118-126; G.P. Lejava, Abhazy'nın İşçi Sınıfı Tarihi (1921-1941), Tiflis-1978, s.44, 108

¹¹³⁹ “Trudovaya Abhazy”, 15 Haziran 1926

kanik artış sayesinde Abhazya'daki Gürcü nüfusun sayısı 1939-1959 yılları sayımları arasında neredeyse 70 bin kişi artmışken, yerli Abhaz halkının artışı sadece 5 bin olmuştur.

Savaş sonrası dönemde şovenistler Abhaz okullarını iptal etmiş ve Gürcüce eğitimi uygulamaya koymuştur. 1948'de Sohum'da bulunduğu sırada Stalin şöyle demiştir: *“Abhazlar biz Gürcülere, Svanlardan daha yakındır. Zavallı Lakoba bunu anlayamadı...”*¹¹⁴⁰

Halkın tarihi ve kültürü son derece kaba bir saptırmaya maruz kalmıştır. Kadro politikasında tam bir sapkınlık yaşanıyordu; parti ve Sovyet kurumlarının yönetiminde tek bir Abhaz kalmamıştı.¹¹⁴¹ Abhazların sürgününe hazırlık yapılıyordu.

Abhazya'da yaşayan diğer halklar da trajik kaderi paylaştı. Bunların başını, 1949 yılında binlercesi Abhazya'dan Kazakistan'a sürgün edilen, evleri ise Gürcistan'dan gelen yeni göçmenlerce işgal edilen Yunanlar ve Türkler çekiyordu.

Abhazca yer isimlerinin yeniden adlandırılması ve Gürcüce ile değiştirilmesi de önemli konular arasında yer almaktadır. Özerk devletin egemenliğine karşı toponimik genişleme ve asimilasyon politikası, SSCB MYK'nin 17 Ağustos 1936 tarihli *“Yerleşim birimleri isimlerinin doğru tanımlanması Kararnamesi”*yle başlamış, buna göre Abhazya ÖSSC başkenti *“Suhum”* Gürcüce söylenişe adapte edilerek *“Suhumi”* olarak değiştirilmiştir.

Sadece 1948-1951 yılları arasında Abhazya'da bu şekilde 147 isim değiştirilmiştir. Halen, yerleşim birimlerinin yaklaşık % 50'isinin asıl isimleri iade edilmemiştir.¹¹⁴²

Vahşet ve kanunsuzluğa rağmen, özerk devletin emekçi halklarına saldırılara açıkça karşı çıkan insanlar olmuştur. 25 Şubat 1947'de Abhaz bilim dünyasının ve aydınlarının genç temsilcileri G.A. Dzidzarya, B.V. Şinkuba, K.S. Şakrıl, VKP(b) MK sekreteri A.A. Kuznetsov'a yazdıkları mektupta ülkedeki durumu ayrıntılı bir şekilde anlattılar. Sonuncu başlık olan 13. maddede şöyle denilmekteydi: *“Abhazya emekçileri için 4 Mart, ülkede Sovyet iktidarının tesis edildiği gün, geleneksel büyük bir bayramdı. Fakat son zamanlarda bu bayramı Abhazya emekçileri kutlayamamaktadır. 1946 yılında Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 25. yıldönümünde bile kutlanmamıştır. Bu tarihte, yani Sovyet Abhazya'nın 25. yıldönümünde ülkenin başkenti Sohum'da gazeteler bile yayınlanmamıştır.”*¹¹⁴³

¹¹⁴⁰ Abhazya ÖSSC Bakanlar Kurulu eski Başkanı M.K.DELBA hatıralarından

¹¹⁴¹ Z.V.Ançibadze, a.g.e., s.142, 144; B.E.Sagarya, Tarihle eğitim. “Sovyet Abhazya” gazetesi, 23 Haziran 1988; ayrıntılı bilgi için bkz. “Bzıb” gazetesi, 21, 23, 25, 28 Haziran 1988

¹¹⁴² V.E.Kvarçya. Anavatan dili hakkında. “Sovyet Abhazya” gazetesi. 14 Ocak 1989, a.g.y. Yazılı kaynaklarda Abhazya'nın yer isimleri, Sohum, 1985

¹¹⁴³ G.A.Dzidzarya özel arşivi

A.A. Kuznetsov'un tutuklanmasından sonra mektubu kaleme alanlar "burjuva milliyetçileri" olarak kovuşturmaya uğramıştır.

Bu politika ve cebri asimilasyon sonucunda Abhaz halkının nüfusu 1939 yılında 1897 yılındaki birinci genel Rusya sayımı seviyesinin altına düşmüştür. Örneğin sadece Gal ilçesinde Abhaz nüfusu 1939 yılında aniden 1926 yılına karşı 8 binin üzerinde azalmış ve 1786 kişi olarak kaydedilmiştir.¹¹⁴⁴

Abhazya ÖSSC Bakanlar Kurulu Başkanı ve Abhazya Parti Komitesi Sekreteri'nin (A.M. Labahua ve M.K. Tarba) 1957 yılında SSKP MK Divanı'na gönderdikleri mektupta da Abhazya tarihinin tahrif edildiği belirtilmiştir. 23 Ekim 1954'de A.M. Labahua "Abhazya milli politikasındaki hatalar ve çarpıtmaların derhal düzeltilmesi" ile ilgili not hazırlamıştır. Aynı yıl içerisinde "Abhazların Kültürü, Eğitiminin Gelişimi Yolundaki Engeller" başlıklı mektupla Abhazya'nın halk ozanı D.İ. Gulya SSKP MK'ne başvurmuştur. 1977 yılında aynı konu Abhazya kamuoyu temsilcilerinin mektubunda da kaleme alınmıştır.

Ancak XX. Kurultay Abhaz halkını yok olmaktan kurtarmıştır.

Ülkedeki ve bilhassa Abhazya ÖSSC'deki mevcut uluslar arası ilişkiler bu alanda köklü değişikliklerin gerektiğine işaret etmektedir. 1978 yılında Abhaz halkı defalarca Abhazya ÖSSC Anayasası tasarısına, özerk devletin Gürcistan SSC bağılılığından özgürce ayrılma hakkına ilişkin özel maddenin dâhil edilmesi talebinde bulunmuştur. Fakat durgunluk döneminde SSKP MK sekreteri olan İ.V. Kapitonov Sohum'daki kalabalık mitingdeki konuşmasında, bu konunun herhangi şekilde çözümünün uygun olmadığını beyan etmiştir.¹¹⁴⁵

Perestroyka, demokratikleşme ve glasnost, milli ilişkilerdeki yasaklı konuların örtüsünü kaldırmış, ilk bakışta mevcut olmayan bir dizi sorunu gün yüzüne çıkartmıştır. Oluşan olumlu havadan istifade ederek milliyetçi eğilimli unsurlar faaliyetlerini canlandırmıştır. Hâlihazırda Tiflis'te ve Gürcistan SSC'nin diğer bazı şehirlerinde, ülkenin gayri Gürcü nüfusunu Gürcüleştirme talebiyle Gürcü Menşeviklerin bayrağı altında "milliyetçi sosyalist" fikirlerin aleni propagandası yapılmaktadır. Örneğin "Literaturlu Sakartvelo" gazetesi şöyle bir yayın yapmıştır: "*Gürcistan'da gayri Gürcü hiçbir şey olmamalıdır. Gürcistan'da Gürcü olmayan da Gürcü'dür, Gürcüce konuşabilmeli, yazabilmeli ve okuyabilmeli, Gürcü edebiyatı ile eğitilmeli, Gürcü ruhuyla bir olmalı ve nihayet tüm bunlara sahip değil ise Gürcistan vatandaşı sayılmamalıdır.*"¹¹⁴⁶

¹¹⁴⁴ G.P.Lejava. Abhazya Nüfusunun Sınıfsal-Ulusal Yapısının Değişimi (XIX-XX.yy), Sohum-1989. s.120

¹¹⁴⁵ "Sovyet Abhazya", 23 Mayıs 1978

¹¹⁴⁶ A.Silagadze "Literaturlu Sakartvelo" gazetesi, 11 Kasım 1988

Birçok diğerleri de aynı tarzda açıklamalarda bulunmuştur.¹¹⁴⁷

Abhazy'a'nın nüfus yoğunluğu, ülke ve genel Sovyetler Birliği ortalamasını misliyle aşmasına rağmen, çeşitli ekonomik ihtiyaç gerekçesi altında halen özerk devlete göç süreci devam etmektedir.

Yine eskisi gibi gelenekselleşmiş şekilde, Abhaz halkının tarihinin tahrifatına devam edilmektedir.¹¹⁴⁸ Tarafı Gürcü tarih bilimi önceleri Abhazları yerli halk kabul etmemiş veya doğrudan Gürcü olarak tanımlamışken; artık bu bilim adamları gerçekleri açıkça çarpıtarak Abhazy'a'da iki yerli halkı (Gürcüler ve Abhazlar) olduğu tezini "icat" etmiştir.¹¹⁴⁹ Bu temelde demagojik beyanlarda bulunulmaya, Ruslar, Yunanlar, Estonlar, Yahudiler, Tatarlar ve özerk devlette yaşayan diğer halklar göz ardı edilerek Abhazlar "dostluğa" davet edilmektedir.

Abhazy'a özerkliğinin varoluşu sürecinde, ülkenin ekonomiyi bağımsız yönetme, bölgenin herhangi bir önemli ekonomik konuda karar alma olanağından mahrum bırakıldığı belirtilmelidir. Birliğin yönetim sistemi Abhazy'a'nın sosyo-ekonomik gelişimini engellemektedir.

Ülkede Bakanlar Kuruluna bağlı tesislerin % 7,7'ye tekabül etmesi dikkat çekicidir.

Abhazy'a ÖSSC'nin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimi doğrudan siyasi haklarının genişletilmesine bağlıdır.

Abhazy'a ÖSSC'nin farklı bir statüye geçirilmesi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyet'e dönüştürülmesi ile ekonomisi, birliğin genel iş paylaşımı ilkesine göre tam anlamıyla kalkınma olanağına kavuşacaktır. Bu, eşsiz doğa ve iklimsel şartları, maddi kaynakları, işgücünün verimli kullanılmasını ve bölge ekonomisinin daha etkin işlenmesini sağlayacaktır.

Beklentileri karşılamayan siyasi kurumları kararlılıkla yeniden yapılandırmanın vakti gelmiştir. Bütün bir halkı klanlara ayıran, bir devleti diğerine bağlı kılan ortaçağ hiyerarşisi ne zamana kadar devam edecek? Parti içi yapılanmada bile Abhazy'a İl Parti Teşkilatını karmaşık çifte bağlılık sistemine dönüştüren durum ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Abhazy'a'nın bu ve daha birçok diğer sorunları, Abhazy'a kamuoyunun 17.06.1988'de XIX Parti Kurultayı Divanı'na gönderdiği ve halen dikkate alınmayan mektubunda ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁷ T.Kvançilaşvili. "Şimdi ne olacak?", "Literaturlı Sakartvelo" gazetesi, 30 Eylül 1988 (yazar "Gürcistan Gürcüler için" tespitinde bulunmakta); G.Pancikidze, "Literaturlı Sakartvelo" gazetesi, 21 Ekim 1988

¹¹⁴⁸ Kafkasya Halklarının Tarih Sorunları, Tiflis-1988, s.136-146, 225-235 vd (bkz "Sovyet Abhazy'a", 7 Ocak 1989); Gürcistan tarihi (Gürcistan IV-X.yy), c.2, Tiflis, 1988 vd

¹¹⁴⁹ SSCB Anayasası. Siyasi-hukuki yorumlar., M., 1982

¹¹⁵⁰ Mektubun tam metni Gudauta ilçe parti gazetesinde "Bzıp"ta yayımlanmıştır, Şubat-Mart 1989, № 17, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 29

Hâlihazırda acilen ulusların ilişkilerinin iyileştirilmesi, Abhaz, Gürcü, Abhazya'da yaşayan tüm halklar arasında dostluk ve kardeşliğin pekiştirilmesi gerekmektedir.

Bu ancak Lenin'in federasyon tezi çerçevesinde Abhazya'ya siyasi, ekonomik ve kültürel egemenliğin geri verilmesi ile mümkün olabilecektir.

Bu konunun yegâne doğru çözümünü Efrem Eşba Abhazya'nın bağımsız Sovyet Cumhuriyeti olarak ilan edilmesinde görmüştür. Altmış yıl önce şöyle demiştir: *"İşte silah, bununla her türlü etnik çatışmayı kıskırtanlarla kolayca başa çıkabiliriz; işte kaynak, bununla Abhaz ve Gürcü köylüler arasında hızla kardeşlik güvenini yeniden kazandırabiliriz!..."* Bu sözler günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

KARARNAME

Abhaz Halkının Kararı ve İmzacılar...

SSKP XXVII. Kurultayı, SB Parti XIX. Kurultayı Kararları, SSKP MK gereksinimleri, ayrıca parti Merkez Komitesi'nin, gelecek SSKP MK Toplantısı için 'Abhazya ÖSSC'ndeki uluslar arasındaki ilişkiler ile ilgili tekliflerin müzakere edilmesinin organizasyonuna ilişkin öneriler'i çerçevesinde, tarihi Lıhni köyünde 30 bin kişinin katılımı ile miting düzenlenmiştir. Mitingde SSKP MK Genel sekreteri, SSCB Yüksek Şura Divanı Başkanı M.S. Gorbaçev'e, SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı N.İ. Rijkov'a, bazı bilim merkezleri yöneticileri adresine Deklarasyon tevdi edilmiştir.

Halk toplantısında, Mart 1921'de bağımsız Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilan edildiği ve V.İ. Lenin'e bildirildiği belirtilmiştir. Fakat, Stalin baskısı ve uyguladığı önlemler sonucunda Abhazya, birliğin diğer halklarının devlet yapısının gelişim şekli yükselme yönünde değişmişken, ulusal devlet statüsü gerileme şeklinde değişen tek ülke olmuştur (1921-Abhazya SSC, 1922-Anlaşmalı Abhazya SSC, 1931-Abhazya ÖSSC). Bununla birlikte müteakip yıllarda özerk devletin anayasal hakları sürekliliği ve maksatlı olarak kısıtlanmıştır.

Hâlihazırda Abhazya ÖSSC, Gürcistan SSC ile bazı siyasi, ekonomik, hukuki, kültürel ve diğer alanlardaki ilişkilerde hakları açısından, bölgesel idari birimin il ve ilçe seviyesinde bulunmaktadır.

Abhazya'nın özerk devlet haklarıyla Gürcistan SSC'ne bağlanmasının uzun yıllara dayalı deneyimi, Lenin'in devlet yaşamının tüm alanlarında gerçek egemenliğe sahip Sovyet federasyonu, devletler birliği ilkeleri yenilenmeden, eşit haklarla birlikte yaşamayacağını göstermiştir.

Yukarıda açıklanan hususları, ayrıca işbu deklarasyonun müzakeresi sırasında görüş bildiren miting katılımcılarının taleplerini dikkate alarak,

KARARNAME

1- SSKP MK Genel Sekreteri, SSCB Yüksek Şura Divanı Başkanı M.S. Gorbaçev'e, SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı N.İ. Rijkov'a, bazı bilim merkezleri yöneticilerine (Deklarasyon metni onaylanacaktır.)

2- SSKP MK, SSCB Yüksek Şurası, SSCB Bakanlar Kurulundan V.İ. Lenin döneminde 1921 yılında ilan edilen Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsünün geri verilmesi talep edilecektir.

3- Lenin'in SSCB halklarının eşitliği ilkelerine zarar veren çok kademeli devlet oluşumları sistemi yeniden gözden geçirilecektir.

18 Mart 1989

Lıhni, Abhazya ÖSSC¹¹⁵¹

İMZALAR

1. B.V. Adleyba – Abhazya İl Parti Komitesi Birinci Sekreteri, SSCB Millet Meclisi Milletvekili, Abhazya İl Komitesi Büro Üyesi

2. V.O. Kobaxia – Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Divan Başkanı, GSSC Millet Meclisi Milletvekili, Abhazya İl Komitesi Büro Üyesi

3. K.K. Ozgan - Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Başkanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili, Gudaut İlçe Komitesi Birinci Sekreteri

4. V.M. Tsugba – Abhazya ÖSSC Bakanlar Kurulu Başkanı Birinci Yardımcısı, GSSC Millet Meclisi Milletvekili, Abhazya İl Komitesi Büro Üyesi

5. S.R. Tarkil – Abhazya İl Komitesi Sekreteri, Büro Üyesi

6. N.G. Sakaniya – Durupş Köyü Çay İşletmecisi, Abhazya İl Komitesi Büro Üyesi, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

7. B.V. Şinkuba – Abhazya Halk Ozanı, SSCB Millet Meclisi Milletvekili

8. H.K. Aiba – Lıhni Köyü Kolektif Çiftlik Başkanı, SSCB Millet Meclisi Milletvekili

9. Y.T. Kvitsinya – Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Divan sekreteri, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

10. V.A. Aşhatsaa – Abhazya ÖSSC Bakanlar Kurulu Başkan Vekili, Abhazya ÖSSC Devlet Planlama Daire Başkanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

¹¹⁵¹ Lıhni Deklarasyonunun tam metni "Apsni kaps" ve "Sovyet Abhazya" Abhazya resmi gazetelerinde yayınlanmıştır. №58, 24 Mart 1989. Lıhni Deklarasyonunun temel maddeleri özet halinde "Izvestia SSKP MK" dergisinin onuncu sayısında yer bulmuştur, 1989 (M., s.133)

11. Ş.M. Şakaya - Abhazya ÖSSC Bakanlar Kurulu Vekili, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili
12. V.D. Pilia – Gagra Parti Komitesi Birinci Sekreteri, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili
13. D.G. Pilia – Tkuarçal Parti Komitesi Birinci Sekreteri, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili
14. Ş.N. Lakoba - Abhazya ÖSSC Adalet Bakanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili
15. A.Ş. Hokerba - Abhazya ÖSSC Devlet Bakanı
16. P.H. Bartsıts - Abhazya ÖSSC Doğa Koruma Ve Orman İşletmeciliği İdaresi Başkanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili
17. Ş.H. Pilia - Abhazya ÖSSC Radyo-Televizyon Kurulu Başkanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili, SSCB Yazarlar Birliği Üyesi
18. N.N. Aşuba - Abhazya ÖSSC Kültür Bakanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili
19. Ş.A. Paçalia – Abhazya S.Çanba Devlet Drama Tiyatrosu Müdürü, SSCB Halk Sanatçısı
20. A.N. Gogua – “Amtsabz” Dergisi Genel Yönetmeni, SSCB YB Üyesi, Abhazya ÖSSC D.İ. Gulia ödülü sahibi, Abhazya Halk Cephesi Yönetim Kurulu Başkanı, SSCB Milletvekili Adayı
21. A.A. Gvaramya – Abhaz Devlet Üniversitesi Rektörü, Fizik-Matematik Doktoru, SSCB Milletvekili Adayı
22. M.M. Argun – Abhazya ÖSSC Yüksek Mahkeme Başkanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili
23. E.T. Arşba – “Abhazstroy” Kurumu Müdürü, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili
24. Y.S. Tsvijba – Çlou Köyü Kolektif Çiftlik Ustabaşı, Ekim Devrimi ve Emekçi Kızıl Bayrak Nişanları Sahibi
25. R.M. Bartsıts – Gagra Turistik Tesis Müdürü
26. V.D. Ayüdzba – Abhaz İl Komitesi İdeolojik Bölüm Müdürü, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili
27. L.D. Bganba – Abhazya ÖSSC Ticaret Bakanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

28. T.İ. Kogonya – Abhazya ÖSSC Milli Eğitim Bakanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

29. V.T. Mikanba - Abhazya ÖSSC Sanayi Bakanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

30. N.P. Usov – Savaş Gazisi, Sovyetler Birliği Kahramanı

31. R.M. Çalmaz - Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

32. S.V. Bagapş – Oçamçıra İlçe Parti Komitesi Birinci Sekreteri, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

33. K.N. Dumava – Abhazya ÖSSC Millet Meclisi milletvekili

34. Ş.M. Acincal – Abhazya ÖSSC basın dairesi başkanı, SSCB YB üyesi, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi milletvekili

35. A.A. Mivabya – Sohum Parti Komitesi İkinci Sekreteri

36. R.K. Hikuba – Abzazya ÖSSC İmar Bakanı Birinci Yardımcısı

37. İ.K. Tarba – Abhazya Sendikalar Birliği Sekreteri, Abhazya ÖSSC D.İ.Gulya ve GSSC Bakanlar Kurulu Ödülü Sahibi, SSCB YB Üyesi

38. Z.H. Ayüdzba – Abhazya “Znania” Kuruluşu Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, Doçent, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

39. DJ. Gubaz – Sohum Halk Meclisi Başkanı, Abhazya ÖSSC Millet Meclisi Milletvekili

40. D.İ. Lakoba – Gudauta Halk Meclisi Başkanı

Toplam 30 binin üzerinde imza. Aralarında farklı etnik grup temsilcileri (Abhazlar, Gürcüler, Ruslar, Ermeniler, Yunanlar vd), Abhazya işçi, köylü ve aydın sınıfı temsilcileri bulunmaktadır.

Deklarasyonun 24 Mart 1989 tarihinde “Apsını Kapş” ve “Sovyet Abhazya” gazetelerinde yayımlanmasından sonra imzalar Abhazya “Aidgıllara” (Birlik) Halk Cephesi Yönetiminin adresine gelmeye devam etmektedir.¹¹⁵²

¹¹⁵² 14 klasörde 4501 sayfa olarak 30 bin üzerinde imza eklenmiştir. Lihni Deklarasyonu imzalarla birlikte 31 Mart 1989’da SSKP MK sekreterliğine, ayrıca SSCB Bakanlar Kuruluna, SSKP MK Marksizm-Leninizm enstitüsüne, SSCB BA devlet ve hukuk enstitüsüne, SSCB BA Mikluho-Maklay etnografi enstitüsüne, SSCB Bilimler Akademisine teslim edilmiştir.

EK-3

**SSCB YÜKSEK ŞURASI'NIN 17 TEMMUZ 1989 TARİHLİ BİRİNCİ
OTURUMUNDA ABHAZYA'DAKİ TEMMUZ KANLI OLAYLARI
HAKKINDA (STENOGRAFİK RAPOR)¹¹⁵³**

Başkan (A.İ. Lukiyanov): ...Yoldaşlar, konuştuğumuz üzere size hatırlatmak isterim ki, milletvekilleri Siçev ve Biryukov'un Abhazyaya ÖSSC'den gelen acil durum bildirilerine bağlı olarak, "SSCB İçişleri Bakanı Bakatin'in, bölgedeki durumla ilgili milletvekillerini bilgilendirmesi" talebi alınmıştır. Lütfen, bu konuyu halk da merak ediyor. SSCB İçişleri Bakanı Vadim Viktoroviç Bakatin'i kürsüye davet ediyorum.

V.V. Bakatin: Bildiğim kadarıyla Uluslar Konseyi, ortamı sakinleştirmek üzere Sohum'a milletvekillerinden oluşan bir özel komisyon göndermiştir. Fakat ne yazık ki, başarılı olamamıştır. Gerginliği tirmandırma fırsatı bulunmuştur. Bu, Tiflis Üniversitesi Sohum bölümünün kurulması ile ilgili mücadele elbette ki bir bahanedir. Bu Pazartesi, tam da bugün orada galiba giriş sınavları başlamalıydı. Gürcüler bu bölümün kurulması taraftarı ve bu amaçla № 1 okulu buna tahsis etmiş; Abhazlar ise karşıdır. Bu bir bahanedir. Bu, sağduyu ve sorumluluk duygusunu kaybetme örneğidir. Böyle bir bölüm gerekli veya değil, bu farklı bir şey; kaybedilen insan hayatlarının birine bile değmeyecek bir konudur.

15 Temmuz'da gündüz kargaşa başlamış, daha sonra 15 akşamı ve 16'na bağlayan gece Sohum'da Gürcü ve Abhaz kökenli kişiler arasında çatışmalar, kavgalar provoke edilmiştir. Aynı gece 4'ü Abhaz, 5'i Gürcü olmak üzere 12 kişi hayatını kaybetmiştir. Yaklaşık 200 kişi yaralanmış, 130 kişi de hastaneye kaldırılmıştır. Bu olaylar 16 Temmuz Pazara bağlayan gece vuku bulmuştur. Pazar, 16 Temmuz'da durum şiddetlenmiş, çatışma alanı genişlemiş, kargaşa neredeyse tüm Abhazyaya'ya ve Batı Gürcistan'a, bilhassa Zugdidi'ye sıçramıştır. Dün, her ne kadar fütursuzca gelse de sadece bir kişi hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 40 kişi yaralanmıştır. Demiryolunun faaliyeti sekteye uğra-

¹¹⁵³ İ.R. Maruxba Abhaz Halkının Milli Kurtuluş Mücadelesi Tarihi (xx. yy 80'li yılları) Belgeler III. Cilt. Sohum 2017, S-340-355 arası.

tılmış, lokomotif ekipleri grev ilan etmiş -ki bu konuya daha sonra değineceğim-, tüm Sovyetler Birliği'ndeki durumu, denize tatile giden insanları olumsuz etkilemektedir. Havalimanlarında uçaklara hizmet verilmesinin reddedildiği, silahları ele geçirmek amacıyla ilçe emniyet birimlerine, güvenlik noktalarına (çeşitli tüneller yetkili güvenlik biriminin korumasındadır), DOSAAF (ordu, hava kuvvetleri ve donanmaya gönüllü destek derneği) saldırı vakaları yaşanmıştır. Zugdidi'de ele geçirilen nezarethanedeki 180 tutuklu serbest bırakılmış ve 15 otomatik silah alınmıştır.

Hem Gürcistan, hem Abhazya İçişleri Bakanlığı birimlerinin –hem Gürcü, hem Abhaz kökenli kişilerde bahsediyorum– bu saldırılara oldukça zayıf direniş gösterdiğini belirtmek istiyorum. Hatta saldırganlar destek bile görmüştür. Şu anda durumu incelemek üzere özel komisyon göndermiş bulunmaktayız. Fakat dün, çoğunluğu av silahı olmak üzere 4 bin 520 namlulu silahın halkın eline geçtiği bir gerçektir. Fakat insanların elinde çok daha fazla av silahı bulunmaktadır. Halk, daha önce toplanan silahları geri almış durumdadır. En korkuncu ise, İçişleri Bakanlığı sisteminden 188 adet silah ele geçirilmiştir. 80 otomatik tüfek ve 100 tabanca. Gürcistan Hükümeti ve Yüksek Şurası, Abhazya yönetimi, ülkeye acil yardımın sağlanması, ortamı sakinleştirmek için iç kuvvetlerin gönderilmesi talebiyle SSC Birliği İçişleri Bakanlığı'na başvurmuştur. Her devletin kendi bölgesinde düzeni kendisinin sağlaması gerektiği yönündeki açıklama, doğru bir açıklamadır. Özellikle belirtilmeli ki, olağanüstü hal ilan etmek için yeterli yasal yetkimiz bulunmamaktadır. Birliğin, İçişleri Bakanı'nın talebi üzerine iç kuvvetlerini istediği yere gönderme yetkisine sahip olması, farklı bir konudur. Fakat Bakanlık daima zor seçimle karşı karşıya kalıyor, sorumluluk yükünü taşıyor; bu yük bizzat benim üzerimdedir. Bu kararı, talep konusunda ısrar edilmesi, sabahın 03.00'e kadar telefonumun susmaması, saldırı bilgileri üzerine aldım. Orada hakikaten İçişleri Bakanlığı dâhil olmak üzere 23 tesisi ele geçirme girişiminde bulunulmuştur. Kundaklama, patlayıcı madde kullanma, poşetleri patlatma girişimleri yaşanmıştır. Orada gerçek bir savaş yaşanmıştır. Özerk devletin Yüksek Şura Divan Başkanı beni arayıp neredeyse rehin alındığımı ve kurtarılması gerektiğini bildirdiğinde, danışabileceğim kimse yoktu. O saatte Yüksek Şura toplanamazdı ve ben kararı aldım. Bir gün içerisinde iç kuvvetler biriminden 3 bin personel, askeri nakliye uçakları ile oraya sevk edilmiştir. Oraya büyük soruşturma grubu, birimlerimizin yöneticileri gönderilmiştir. Şu anda takviye istenilmektedir.

Bu konuyu görüşebiliriz ve Yüksek Şura'nın, oraya birliklerin gönderilip gönderilmemesi ile ilgili görüş bildirmesini isterim. Fakat Pazartesi Pazartisine bağlayan gece nispeten sakin geçmiş, ölü yoktur. Yine de durum oldukça karmaşık, gerilim had safhada, insanlar hiç uyumamıştır. Demiryolu çalışmıyor. Gürcistan Komünist Partisi MK birinci

sekreteri Gumbaridze'nin gece 03.00'e kadar grevcilerle görüştüğünü biliyorum. Bir kısmı işlerinin başına dönmeyi kabul etmiş gibi görünüyor, fakat aşırı görüştekiler rayları sökmüş ve iç kuvvetler bugün yenileme çalışmalarına katılmıştır. Fakat demiryolu trafiği henüz işlemeye başlamamıştır. Şu anda Oçamçir'deki durum çok gergin. Fiiilen büyük kalabalıkların, iyi silahlanmış insanların karşı karşıya geldiği bir ortam oluşmuştur. Kaldı ki aralarında aşırıacılar da vardır ve şüphesiz provokasyon olasılığı söz konusudur. Durum çok ciddi. Her iki taraftan da provokasyon olasılığını göz ardı etmiyoruz ve eminim ki bu şartlarda durumu kendi çıkarları doğrultusunda, bilhassa iç kuvvetlere karşı kullanmak isteyen siyasi spekülâtörler ortaya çıkacaktır.

Şu anda Abhazya yönetimi olağanüstü hal ilan edilmesini talep ediyor, telgraf Yüksek Şura'ya gönderilmiş, size ulaştı mı bilemiyorum. Biliyorsunuz ki, olağanüstü halin uygulanması gerektiği durumlar için hiçbir yasal zemin bulunmamaktadır. Sokağa çıkma yasağının uygulanmasını arz ediyorlar, fakat mevcut şartlarda bu onların içişleri; uygulama veya uygulamama kararını kendileri almalı. Fakat kanaatime göre, parti ve Sovyet organları henüz her şeyi sonuna kadar kullanmadılar ve bu bağlamda daha çalışmaları gerekiyor. Gürcistan yönetimi, parti ve Sovyet yönetimini kastediyorum ve hükümet şu anda orada bulunmakta ve yoğun çalışmaktadır. En önemlisi insanların bir şekilde sakinleştirilmesi gerekmektedir. Az önce orayı telefonla aradım, o yüzden geç kaldım ve söylemeliyim ki bugün de nispeten sakindir; ölü yok, yaralı yok, çatışma yok, ama gerginlik dehşet verici. Her an çatışma çıkabilir. Karşılıklı şüphecilik ve düşmanlıktan, uzlaşma ve anlaşmaya daha zorlu bir yoldan geçilmelidir.

Yüksek Şura milletvekillerinin, burada hem Gürcistan, hem Abhazya'dan milletvekilleri bulunmakta. Ülkelerindeki otoritelerini sorunun kan dökülmeden çözümlenmesini sağlamak için kullanabilecekleri kanaatindeyim. Birliklere, sadece şiddetin engellenmesi, yani gruplar arasında tampon olma, devlet organlarının çalışması için belirli şartları oluşturma emri verilmiştir.

Bununla birlikte, daha önce belirttiğim gibi ve bir kez daha tekrarlamak isterim ki, Yüksek Şura'nın, İçişleri Bakanlığı'nın doğru adım atıp atmadığı konusunda görüş bildirmesini istiyorum. Burada konuyla ilgili bazı konuşmalar yapıldı. Bu tür olağanüstü durumlarda gerekli yasal zeminimiz halen bulunmamaktadır ve belki Yüksek Şura girişimlerinden biri olarak gerekli mevzuatın bir an önce alınmasına katkı sağlayacaktır.

Rostov'dan Krasnodar'a kadar, bir yıl boyu tatillerini bekleyen insanları taşıyan trenlerin, sıcakta, susuz beklediğine bir kez daha dikkat çekmek istiyorum. Trenlerde tatil günlerini bu korkunç şartlarda geçirmek zorunda kalan binlerce çocuklu insan bulunmaktadır. Trenler hareket edemiyor, ilerlemeleri engellenmekte, raylar sökülmekte-

dir. Gürcistan ile Abhazy arasında soruların çözülebileceği ve çözülmesi gerektiğini anlıyorum, fakat bu neden diğerleri üzerinden, diğer insanların acıları üzerinden yapılmalıdır? Bugün yine talepleri bulunan Kuzbass madencilerinin sorunları konuşuldu, önemli olan bu sorunları birilerinin üzerinden değil, kendilerinin çözmesidir. Bu kürsüden halen greve devam eden demiryolu çalışanlarına seslenmek istiyorum: Bu hiçbir iyiliğe vesile olmayacaktır. Suçsuz, masum insanları bir düşünün. Demiryolu trafiği her türlü siyasi durumda, her türlü etniklerarası uyuşmazlıkta da tarife göre çalışmasına devam etmelidir.

Şu andaki durum kısaca böyledir. Sorularınız varsa, cevaplamaya hazırım.

Başkan: Bakatin'e sorularınız alayım. Buyurun.

Yerinden: Asker kaybı var mı?

V.V. Bakatin: Yok

Başkan: Başka soru? Buyurun

Yerinden: (duyulmuyor)

“Yoldaş Bakatin, İsfar'da (Tacikistan) Tacikler ile Kırgızlar arasında neler yaşandı, anlatabilir misiniz lütfen. Hazırsanız”

V.V. Bakatin: Her zaman hazırım. Fakat belirtmeliyim ki, toprak yüzünden ihtilafın yaşandığı yerde çatışma aylarca devam edebilmektedir. Üç kere her iki ülkenin hükümetine seslendim: yoldaşlar, toprağı, suyu üzerinde hakkı olana verin. Suyu da, toprağı da vermiyorlar. Durumu yine iç kuvvetleri gönderme seviyesine tırmandırıyorlar. Bu arada tüm çatışmaların bir gerekçesi vardır. Önce suyu vermiyorlar, daha sonra toprağı vermiyorlar, sonra iç kuvvetleri gönderiliyor, sonuç itibarıyla ise cesetler. Şu anda orada sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş, küçük iç kuvvetler kontenjani bulunmakta, kimse kimseyi dövmüyor, kesmiyor ve öldürmüyor, bu anlamda durum sakindir. Su verilmekte. İsfar'daki sorunun çözüleceğini düşünüyorum.

V.İ. Samarin (“Orlovskaya Pravda” gazetesi muhabiri, Orel (Orel seçim bölgesi): Gürcistan'daki, Abhazy'daki durumdan söz ettiniz. Sorum şu. Elbette anlıyorum, binlerce kişi bir tarafta, binlercesi diğer tarafta duruyor. Onlar genellikle ya kandırılmış veya deyim yerinde ise cahil insanlar, ya da öfkeli insanlar (salonda gürültü). Evet, evet. Beni başka bir konu şaşırtıyor. Neden bu olaylara ülkenin emniyet birimleri “aktif katılım” gösterdi? Neden, açıkça söylemek gerekirse, silah deposunu açtılar? Neden silahları geri vermediler? Neden İçişleri Bakanlığı, Birlik devletinin ve Özerk devletin içişleri bakanlığı yöneticilerine hiçbir yaptırım uygulamadı? Eylemlerinden dolayı mahkeme önünde hesap vermeliler. Onlar, bir şeyleri paylaşamayan köylüler değil ki. Bu çok ciddi bir konudur.

V.V. Bakatin: Bu olaylar dün, Pazar günü meydana gelmiştir. Dün konuyla ilgili özel soruşturma grubu gönderilmiştir. Etnik temelde görevlerine ihanet edenler kanun gereği mahkemeye verilecektir. Ne gerekiyor ise o yapılacaktır. En azından polislikten azledilecektir, bu kesin ve cezalandırılacaklardır. Geçen seferki konuşmamda enternasyonalizmin ne yazık ki kadrolarımızda her zaman işlemediğinden bahsetmiştim. Ve Abhaz polisi Abhazları, Gürcüler ise Gürcüleri memnuniyetle korumaktadır, diğer durumlarda ise ne yazık ki, herkes aynı yoğunluk ve istekle hareket etmiyor. Konunun öncelikle kendilerine bağlı olduğunu, SSCB İçişleri Bakanlığının ise destek vereceğini ve gerekli şartları oluşturacağını idrak etmeliler.

Yerinden: Anatóliy İvanoviç!

Başkan: Bakatin'e soru var mı? Yok mu? Lütfen yerinize oturun Vadim Viktoroviç. Söz milletvekili Batinskala'ya verilecektir. Kendisi milletvekili grubuyla Abhazya'da bulunmuştur.

L.İ. Batinskala ("İzvestia" gazetesi muhabiri, Krasnoyarsk bölgesi, Krasnoyarsk SSCB Gazeteciler Birliği): Sayın milletvekilleri! Bugünkü şiddetli uyuşmazlık durumunun merkezinde yürürlükteki mevzuata aykırı olarak Gürcistan SSC Bakanlar Kurulunun 14 Mayıs 1989 tarihli direktifi ile kurulan Tiflis Devlet Üniversitesi'nin bölümü sorunu bulunmaktadır. Bu tür konulardaki kararlar SSCB Bakanlar Kurulu'nun 2 Eylül 1982 tarihli Kararnamesi gereğince bir istisna olarak kendi yetkisindedir. Böylece, yükseköğrenim kurumunun etnik temelde bölünmesi emsali oluşturulmuştur. Üyesi olduğum SSCB milletvekilleri komisyonu 3-10 Temmuz tarihlerinde ayrıntılı durum değerlendirmesi yapmıştır. Elbette Abhaz Devlet Üniversitesi ve yeni bölüm sorunu, ülkenin etniklerarası sorunlar zincirinin bir halkasıdır. Bu süreçte Komisyon, ADÜ'nin birleşme sorununun barışçıl yollarla çözümlenmesi için tüm gerekeni yapmıştır. Görüşmelere Abhazya'nın tüm etnik grup ve çeşitli tabakalarından yaklaşık 700 kişi katılmıştır. Komisyonumuzun çalışmalarına katılan SSCB Bakanı, SSCB Milli Eğitim Devlet Dairesi Başkanı Birinci Yardımcısı Feliks İvanoviç Peregodov yeni eğitim sistemi seçenekleri önerisinde bulunmuştur. Komisyon, milletvekillerini, bölümün gündeme gelmesinin öncesinde ve doğal olarak bu girişimin akabinde gelişen olayları incelediği ve durum değerlendirmesi yaptığı hususunda bilgilendirmelidir. Konuyla ilgili Ulusal Politika ve Milletlerarası İlişkiler Komisyonu durumu ayrıntılı şekilde raporlayarak, Milletler Konseyi yetkililerine vermiştir.

Başka bir konuya değinmek istiyorum. Tiflis'de ülke yetkilileri Gürcistan Komünist partisi MK birinci sekreteri Gumberidze, Gürcistan SSC Yüksek Şura Divan Başkanı Çerkezia, Gürcistan SSC Milli Eğitim Bakanı Enukidze ile görüşmelerde trajik gelişme-

lerin olasılığı tahmininden duyulan endişeyi paylaştık. ADÜ birleşmesi için tüm önlemlerin alınacağı, hatta durum normalleşene kadar sınavların iptal edilebileceği hususunda mutabakata varıldı.

7 Temmuz’u 8’ine bağlayan gece Sohum’da yaşanan yeni huzursuzluklar, müteakiben nüfusun belirli kesimlerinde yerel isyanlara dönüştü. Durum temel önlemlerin alınmasını gerektirdi. 8 Temmuz sabahı Gürcistan yetkililerine, hükümet adına TDÜ Bbölümünün açılmasına ilişkin hukuk dışı direktifin iptal edilmesine ilişkin telgraf gönderdik. Bununla birlikte, grup yöneticilerinin Rafik Nişanoviç Nişanov vasıtasıyla İçişleri Bakanlığı yetkililerini bilgilendirdiği üzere, silahlanmaya başlayan yerli halkın her geçen gün artan endişesine vurgu yapıldı.

Arkadaşlar, çocuk değiliz ve Abhaz ÖSSC’deki özellikle Aralık 1988’den itibaren şiddetlenen karmaşık etniklerarası durumun Tiflis’te de, Moskova’da da bilindiğinin farkındayız. Zira Abhazya’dan çeşitli kademelere başvurular, mektuplar, telgraflar, telefonlar kesintisiz gelmektedir. İnsanlar gelişmelerden endişelerini, olası çatışmanın önlenmesi ile ilgili ciddi tedbirlerin alınmamasından dolayı şaşkınlıklarını, sokağa çıkma yasağını uygulama taleplerini dile getirdiler. Trajedi önlenebilir miydi şeklinde soru sormayacağım. Trajedi gerçekleşti bile. Bu soruyu bir diğer sorunun cevabını şu anda bulamadığım için de sormayacağım: sorunun trajik şekilde çözümlenmesini beklemenin yerine, tahmin, önleme, fiili eylem mekanizmamız var mı, milletlerarası ilişkilerle ilgili bilirkişi grubu çalışıyor mu ve önerileri nelerdir? Bu sorular şundan dolayı oluşmaktadır. Kongrede ve burada, oturumda, birden fazla milletvekili komisyonu kurulmuştur. Biliyoruz ki bazen insanlar son umutlarını milletvekili komisyonuna bağlıyor ve şu anda Gudauta İlçesi’ndeki görüşmede saygıdeğer yaşlı bir adamın bize: “Anlıyor musunuz durumun nerelere getirildiğini? Tek oğlumun bugün düğünü var, ben ise buradayım, çünkü sevinecek bir durum yok” dediğini hatırladım. Peki, SSCB Yüksek Şurası’nın bu tür komisyonunun statüsü nedir? Bu tür olayları incelemeye gidiyor ise, komisyon görüşlerini, bilgilendirmesini kimse dikkate almıyor ve hiçbir etkisi olmuyor ise, haklar ve yükümlülükleri nelerdir? İtfaiye ekibi gibi bu tür komisyonların kurulması gerekli midir? Yüksek Şura’ya bu sorunun oturumda yapıcı bir şekilde görüşülmesini öneriyorum. Zira bir sonucun elde edilmemesi, takdir edersiniz ki, insanların güven duyduğu milletvekillerinin itibarını azaltacaktır. Ve bu günlerde hiç geçmeyen acı ve endişeye rağmen bildiğim tek bir şey var, o da sayın milletvekilleri böyle bir durumda bize başvuran insanları kaderine terk etmeye hakkımız yok. Ve dolayısıyla Abhazya’da çalışan komisyonun görüşleri, bilgilerini sadece Ulusal Politika ve Milletlerarası İlişkiler Komisyonu ile değil, tüm ilgili milletvekilleri ile paylaşılmasının uygun olacağı, Abhazya’dan ayrı-

lırken halka söz verdiğimiz gibi ayrıntılı ve objektif görüşmenin yapılması gerektiği kanaatindeyim. Belki o zaman “Sohum’daki trajik olaylar önlenebilecek miydi?” sorusunun cevabını bulabiliriz. İnanın bu hepimizin yararına, fakat bunu bugün yapmak oldukça güçtür; Biz gittiğimizde 13 gündür devam etmekte olan Sohum’daki grevi dağıtmaktan daha güçtür. İçişleri Bakanlığının girişimlerine gelince, şu soruyu sormak isterim: bu durumu oturup beklediyseniz, yapılmayan neydi?

Başkan: Buyurun.

Yerinden: Kanun ihlali nelerdir? Neden Gürcü hükümeti Tiflis Üniversitesi’nin Sohum bölümünü kurmuştur? Sebebi nedir?

L.İ.Batinskaya: Sizden, belki diğer arkadaşlardan bu sorunun gelebileceğini tahmin ederek, Komisyon’un bölümün açılmasından önceki ve açılmasını müteakiben oluşan durumu itinayla incelediğini özellikle belirtmişim. Bölüm, Sohum’da ve muhtemelen tüm ülkede oluşan karmaşık milletlerarası duruma bağlı olarak açılmıştır. Fakat bu direktifi veren Gürcistan SSC Bakanlar Kurulu tuhaf bir şekilde geçerlilik süresini belirtmemiştir. Bunun nelere sebep olduğunu, bugün hepimiz biliyoruz.

Başkan: Ben, hem Gumbaridze, hem Milletler Konseyi Başkanı ile görüştüğümü eklemek istiyorum. Bugün gece boyunca, dün bütün gece ve tüm gün telefon başında, ülkelerle ve İçişleri Bakanlığı ile görüşmelerle geçirdik. Dolayısıyla belirtmeli ki, biz zamanında bilgilendirildik ve bugün size açıklanan kararı almak zorunda kaldık.

Söz milletvekili Ardzinba’ya verilmiştir. Kısa olmasını rica ediyorum, fakat konu ciddidir.

V.G. Ardzinba (*Gürcistan SSC Bilimler Akademisi Abhaz D.İ. Gulia Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü Müdürü, Sohum, Gudauta seçim bölgesi, Abhazya ÖSSC*):

Milletvekillere çok kısa bir açıklamam olacağını belirteyim, fakat öncelikle ortak girişimleriyle acil önlemler alan ve kanlı çatışmayı önleyen İçişleri Bakanı Vadim Viktoroviç ile Devlet Güvenlik Dairesi Başkanı’na teşekkür etmek istiyorum. Sonuçları biliyorsunuz, fakat bu önlemler olmasaydı, daha kötü sonuçlar oluşabilecekti.

Şu anda sorunun elbette burada dile getirildiği gibi basit olmadığı kanaatindeyim. Fakat madem şu anda Komisyon kuruldu, çalışmaları devam ediyor, savcılık soruşturma başlatmış, nihayetinde her şey anlaşılacaktır; elbette şeffaflık, sükûnet ve sabır sağlanırsa... Benim açıklamam şudur: Abhazya’nın çeşitli ilçelerinden ve seçmenlerimden gelen kesin ve en güncel bilgilere sahibim. Sohum’daki olaylarla ilgili TASS haberinde, durumun hâlihazırda polis ve iç kuvvetlerin kontrolünde olduğu belirtilmektedir. Bu bilgi gerçeklerle pek örtüşmüyor. Aslında durum Sohum’un yanı sıra Abhazya’nın diğer

ilçe ve kentlerinde de oldukça karmaşıktır. Abhazya'nın Gürcistan ile sınır doğu kesiminde özellikle Batı Gürcistan ilçelerinden toplanan otomatik silahlılar dâhil olmak üzere binlerce Gürcü kökenli silahlı insan, Oçamçira şehri yakınındaki Galidzga Nehri üzerindeki köprüyü ele geçirmeye çalışmaktadır. Silahlı kişilerin bir kısmı Oçamçira ve Sohum şehirlerine sızmıştır.

Durum, bu kişilerin arasında Zugdidi cezaevinden serbest bırakılan suçluların bulunması nedeni ile ayrıca daha fazla şiddetlenmektedir. Bu kişiler cezaevi korumasının otomatik silahlarıyla donanmış durumdadır. Yeni nüfus sayımına göre Abhazya'daki oran 94 bin Abhaz ve 240 bin Gürcü olduğu dikkate alındığında büyük bir kısmı Gürcü kökenli insanlardan oluşan yerli polis, aşırıcılarla işbirliği yapmanın ötesinde ellerine kendi silahlarını vermekte, diğer taraf da aynısını yapmaktadır. Oçamçir şehrinde, Oçamçir İlçesi'nin Abhaz köylerinde çatışmalar yaşanmaktadır. Sohum kuşatma altındadır.

Silahlı insanlar tüm geçen araçlarda arama yapmakta, yolcuların etnik kökenini tespit etmek için belgelerini kontrol etmekte, emirlere uymayan araçlara ateş açmaktadır. Sohum'da silahlı insanları taşıyan yük ve binek araçları dolaşmakta, geçen insanlara ateş edilmektedir. Bu şartlarda birçok tesis faaliyetini durdurmuş durumdadır. Krasnodar bölgesi tarafında Abhazya'nın Leselidze'deki sınırı otomatik silahlarla donatılan büyük bir grup tarafından kuşatılmış, Abhazya'ya geçmek veya çıkmak isteyen araçlara ateş açılmaktadır. Yerli halkın yanı sıra ülkenin her yerinden tatile gelen binlerce kişinin hayatı risk altındadır. Gerekli önlemlerin alınması konusunda bir noktada birkaç gün, diğerinde birkaç saat geç kaldığımızı kongrede herkes duymuştur.

Burada defalarca çağrılarımıza rağmen Abhazya'da da geç kalındı. Şu anda düşünmek için zaman yok, kararlı eylemler gereklidir. Abhazya ÖSSC Yüksek Şurası Divanı'nın özerk devlette sokağa çıkma yasağını uygulama kararı iletilmiştir. Sayın milletvekilleri, kan dökülmesini önlemek için öncelikle, yarından itibaren Abhazya ÖSSC'nde sokağa çıkma yasağını uygulama kararına oy vermenizi önemle arz ederim. Kararı almışlar, fakat bu emri veremiyorlar, çünkü devletin yetkisindedir. Kararı almış ve buraya göndermiş, zira kendisi uygulamaya koyamıyor, çünkü bu kararı Yüksek Şura almalıdır. Anatoliy İvanoviç Lukiyarov bu yazının gönderilip gönderilmediğini teyit edebilir mi?

Başkan: Yazı gönderilmiş, fakat Yüksek Şura karar alamaz. Bu Yüksek Şuranın yetkisi dışındadır.

V.G. Ardzinba: İl Parti Komitesi ve Bakanlar Kurulu yönetiminin etnik temele göre ayrılmasından ve ülkedeki durumu kontrol etmemesinden dolayı Abhazya'da özel yöne-

tim şeklini uygulama talebi dikkate alınmalı ve Yüksek Şura Divanı bu konuyu görüşmekle, bu oturumda karara bağlamak üzere gündeme taşımakla görevlendirilmiştir. Teşekkür ederim.

Başkan: Yoldaş Burlatskiy? Buyurun. Efendim, Salukvadze söz mü istiyor? Peki.

F.M. Burlatskiy (*“Literaturnaya gazeta” siyaset yorumcusu, Moskova. Barış, dayanışma ve uluslararası işbirliği savunucusu 8 Sovyet komitesi ile birlikte Sovyet barış fonundan*): Sayın milletvekilleri! Ben bu sorunu ellili yıllardan, yüksek lisans döneminden biliyorum. Ve o yüzden sorunun çok eskiye dayandığını, ne denli ciddi olduğunu biliyorum. Sadece bu konuyla ilgili neden söz aldığımı açıklıyorum. Bu eski, ciddi ve hassas bir sorundur. Hassas bir sorun arkadaşlar. Ve şu anda sorun dramatik, hatta trajik bir şekil almıştır. Bu sorunun devlet çapında çözülebileceğinden emin değilim. Dolayısıyla Divan’ın öncelikle (belki şimdi karara bağlamayacağız) Gürcü ve Abhaz halkı arasındaki ilişkilerin normalleşmesine katkı sağlaması için Abhazy’a Hükümet Komisyonu’nu gönderme sorununu çözmesi ile ilgili konuyu görüşmeye açmak istiyorum. Bu belki ara formül olacaktır, belki Abhaz milletvekilinin önerdiğine, yani Moskova’dan özel yönetim şeklinin uygulanmasına gerek kalmayacaktır.

Uyuşmazlığın çözümlenmesini ve şiddetin daha fazla tırmanmasını ve trajik sonuçların önlenmesini sağlayabilecek hükümet komisyonunun gönderilmesini öneriyorum.

Başkan: Teşekkürler.

Sayın Salukvadze, buyurun. Sizi dinleyelim.

R.G. Salukvadze (*Sohum İ.N.Vekua Fizik-Teknik Enstitü Müdürü, Sohum. Sohum-Leninsk seçim bölgesi, Abhazy ÖSSC*): Sayın milletvekilleri! Ne yazık ki, bu yıl içerisinde ülkemizde kaçınıcı kez az önce İçişleri Bakanı Vadim Viktoroviç Bakatin’in bildirdiği insan kayıplarına ve diğer ciddi yasadışı eylemlere sebep olan trajik olaylar meydana gelmiştir. Bu olayların dün başladığı düşünülmemelidir. Üniversite bölümünün açılmasının sadece bir bahane olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Buna, amaca yönelik düşmanca eylemler ile sağduyu ve tarihi hakikate aykırı olarak bir grup insanın on yılı aşkın süredir Abhaz halkının bilincini saptırma çabaları sebep olmuştur.

Bu kişilerin tüm “argümanlarından” en dehşet verici olanı, Stalin-Beria cellatlarının kanlı eylemlerinin Gürcü halkının işi olduğuna ilişkin yıllardır iddia ettikleri, bildikleri bir düşüncedir. Bu kişiler, üç yıllık zulüm döneminde tüm ülke gibi Gürcü halkının da maruz kaldığı acımasızlıkları göz ardı etmiştir. Tüm bu süreçte aktif faaliyette bulunan bu kişiler Abhazy sınırlarındaki Gürcü kültürü anıtlarına sayısız tecavüz ve tahribatın, kadro politikasının saptırılmasının, böyle bir “propagandanın”, doğrudan kışkırtmaların,

Gürcü halkına düşmanlığın, nihayetinde öngörülme-yen ağır sonuçlara yol açacağını anlayamamıştır. Tüm bunlar Özerk Devlet ve Birlik Devleti, ayrıca tüm ülke yönetiminin tevazu ve göz yummaları sonucunda meydana gelmiştir (salonda gürültü)... Arkadaşlar, ilk defa konuşuyorum ve fikrimi söyleme fırsatı vermenizi rica ediyorum.

Abhazların 1957 yılından itibaren her on yılda bir düzenli olarak ayaklanmaları genellikle pek anlaşılmayan tavizler ve kendileri için yeni imtiyazlarla sonuçlanmıştır. Sonuç itibarıyla münhasır olduklarına inandılar ve bugün demokrasi ve glasnost (açıklık) mücadelesi adı altında, gerçek amaçlarını, yani Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılmasını açıkça ilan ettiler. Bu itiraf ve akabinde vuku bulan bazı düşmanca eylemler, ülkedeki durumun son derece şiddetlenmesine, 15 ve 16 Temmuzdaki kanlı olaylara yol açmıştır.

İşte bu aşamalardan bazıları: Mayıs (Haziran – İ.M.) 1988 – Abhazya'dan XIX. Parti Konferansına gönderilen ve ne yazık ki yanıtı bırakılan mektup. En azından yanıt hakkında bilgi sahibi değiliz. Siyasi tepki ve gerçekleri objektif olarak araştırma girişimi olmadan Abhazların Gürcülerle ilgili bu tür mektuplarını yıldan yıla yeniden yazıyoruz...

İkincisi. 18 Mart 1989, izinsiz (gerçi iznini 17 Mart saat 24.00'de verildiği söylenmektedir) Lihni mitingi, yeni Abhaz mektubunun kabul edilmesi. Mektup aslında Abhaz İl Komitesi'nin Abhaz kökenli üyesi tarafından imzalanan XIX. Parti konferansına gönderilen mektubun kopyasıdır.

Başkan: Özür dilerim. Biz şimdi karşılıklı suçlamalara başlayacağız. Bunun yapılmaması gerektiğini düşünüyorum. Söz vereceğim, fakat diğer usule bağlı kalmamız gerektiğini belirtmek istiyorum.

R. G. Salukvadze (milletvekillerine hitaben): Sorun nedir? Neden bana öfkeyle el sallıyorsunuz? (Salukvadze'ye V.G. Ardzinba “öfkeyle el sallamıştır” – İ.M.).

Başkan: Usul çerçevesinde size söz verdim. 10 dakikadır konuşuyorsunuz. 15 dakikamız var. Fakat şunu söylemek istiyorum, ortamı kışkırtmayalım. Zira siz tek taraflı konuşuyorsunuz, Abhazya vekili ise diğer taraftan konuştu. Dolayısıyla arkadaşlar karşılıklı suçlamalardan imtina edelim, soruna çözüm yollarını arayalım.

R.G. Salukvadze: Anadolu İvanoviç, ben suçlamıyorum, bugünkü trajik olaylara sebep olan gerçeklerden bahsediyorum. Gerçekleri bilmek istemiyorsanız, insanlar için yararlı bir kararı nasıl alabileceğimizi bilemiyorum.

Başkan: Şöyle ki, Abhazya vekili de size aynı şekilde sahte bilgileri açıklayabilecektir.

R.G. Salukvadze: Burada sayın milletvekili Batinskaya'ya bölümün kurulmasına ilişkin soru yöneltilmiştir. Bu neden vuku bulmuştur ve neden sorunu küçültmüştür? Burada bu konuya değinilmedi. Bölüm, Sohum'da iki haftadan fazla süredir devam eden oturma mitingini ayağa kaldırmak için organize edilmiştir. Mitinge bu dönemde eğitim görmesi gereken öğrenciler de katılmıştır. Eğitim yılı bitiyordu. Geçici önlem olarak Gürcistan Bakanlar Kurulu bölümün kurulmasına ilişkin karar almıştır. Gürcistan Komünist Partisi MK sorunun kesin çözümü için komisyon kurmuştur. Komisyon özerk devlet yönetimi ve Abhazya Üniversitesi yönetimine, üniversitenin geçici olarak ayrılmış iki bölümünü birleştirebilecek çalışmalar yapması önerisinde bulunmuştur. Anlaşıldığı üzere bu çalışmaları kimse yapmamıştır. Bu da böyle bir şiddetlenmeye sebep olmuştur. Gerçi bu durum, tekrar belirtiyorum, tüm yaşananların mazereti olmuştur. Dolayısıyla uzatmak istemiyorum, beni konuşurmuyorlar. Durumun normalleştirilmesi, kanlı olayların suçlularının tespit edilmesi ve halklarımız, kardeşlerimizin geleceği ve adalet adına cezalandırılmaları için kararlı, kesin önlemlerin alınmasını talep ediyorum.

Başkan: SSCB İçişleri Bakanı Bakatin'in verdiği bilgilerin dikkate alınmasını, Abhazya ÖSSC'de düzenin ve sosyalist meşruluğun sağlanması ile ilgili acil önlemleri almakla görevlendirilmesini öneriyorum. Bu birincisi. Hayır, acil ve kararlı önlemler olarak not edelim. İkincisi. Abhazya ÖSSC halkına (Gürcü, Abhaz ve diğer etnik gruplara) seslenmenin doğru olacağı düşüncesindeyim. Abhazya ÖSSC halkına "bölgedeki durumun istikrara kavuşturulması, barış ve huzurun, düzenin tesis edilmesi için tüm gerekli çabanın sarf edilmesi" çağrısında bulunalım. Gürcistan SSC ve Abhazya ÖSSC'den seçilen SSCB milletvekillerinin seçmenlerine tüm ihtilafli konuların barışçıl yöntemlerle, Sovyet halklarının dostluk ve enternasyonalizm ilkeleri temelinde çözümlenmesi çağrısında bulunmasının daha doğru olacağı kanaatindeyim. Aynı zamanda yerel yönetimler bölgedeki demiryolu trafiğinin derhal yenilenmesi ile ilgili önlemleri almakla görevlendirilmelidir.

Abhazya'da bulunan milletvekillerinin Komisyon notlarını vermeleri istenmeli ve itirazınız yoksa tüm SSCB Yüksek Şura milletvekillerine dağıtalım.

Bu çözümü "bir anda" formüle ettim. Bu tür şeyler "bir anda" formüle edilmemeli. Dolayısıyla Bakatin'i, Milletler Konseyi ve Birlik Meclisi Başkanlarını, Barlatskiy'den bu işte yer almalarını ve Bakatin'in bu çağrımızı şekillendirmesini arz ediyorum. Buyurun Vadim Viktoroviç.

V.V. Bakatin: Küçük bir açıklama yapmak istiyorum. Bakanın görevlendirilebileceğini kabul ediyorum ve belki bunu görevlendirmeden de yapabilirsiniz, zaten sorumluluk benim üzerimde.

Fakat öncelikli olarak iki ülkenin hükümetlerini, daha sonra bakanın görevlendirilmesini arz ederim (Alkış).

Başkan: Şöyle yazalım: Gürcistan SSC hükümeti, Abhazya ÖSSC hükümeti ve SSCB İçişleri Bakanı. Bu açıklamayı dikkate alalım.

A.A. Pavliy (*Donets Halk Meclisi yürütme kurulu yetkilisi, Ukrayna SSC, Donetsk. Savaş ve emek gazileri kurulu*): Sayın milletvekilleri, biz burada aşırıılık durumları ile ilgili konuları defalarca tartıştık. Ve her durumda Bakatın, Yüksek Şura'nın toplanmasını ve nasıl karar alacağını bekleyecek ise, çok daha fazla kan döküleceğini düşünüyorum. Kendisinin net, açık yetkileri olmalıdır; bu yerlerde hesap vermekle yükümlü olan, fakat tüm bu sorunların çözümünden kaçan kişilere hesap sorulmalıdır. Komisyon bir kez Yüksek Şura'ya teklif götürsün ve herkes, hakkında ne düşünüleceği kaygısına kapılmadan, nasıl tepki verileceğini beklemeden, neyi ve nasıl yapması gerektiğini bilsin.

Başkan: Tam da bunun için “Bakan acil ve kararlı önlemler alacaktır” şeklinde not edilmesi önerilmiştir, yani elleri çözülmeli.

Bunun temel alınarak, düzenlenmesini talep ediyorum. İtiraz var mı?

Yerinden: Hayır

Başkan: Gürcistan SSC ve Abhazya ÖSSC hükümetlerinin görevlendirilmesi önerisine itiraz yok ise, metni temel alarak, oylamaya açalım.

Yerinden: Açıkladığımız tüm maddeleri destekliyorum. Fakat komisyonun Milletler Konseyi tarafından oluşturulduğu belirtildi. Ama komisyonu Milletler Konseyi oluşturmadı. Bunu görüşmedik ve belirtmeliyim ki bu komisyonun çalışmasından kimse memnun değildir. Objektif olmak gerekirse, komisyon çalışmamıştır.

Başkan: Milletvekili Komisyonu'nun çalışmasından her iki taraf da memnun olsaydı, bizim komisyonumuz orada çalışmazdı. Tecrübeyle sabittir. Dolayısıyla bu tekliflerin temel alınmasını destekliyorsanız elinizi kaldırım. Karşı olan? Çekimser? Karşı olan yok, çekimser onuç. Oy çoğunluğu ile karar temel olarak kabul edilmiştir. Kararın milletvekili Burlatskiy'nin katılımı ile düzenlenmesi için parlamento kanadı başkanlarını görevlendirelim. İtirazı olan? Kabul edilmiştir. Söz Nişanov'a verilmiştir.

R.N. Nişanov: Arkadaşlar, hem Kongrede, hem oturumumuzun çalışması sürecinde defalarca bu kürsüden kışkırtıcı konuşmalar yapılmaması, çözüm, yapıcı yaklaşımların aranması için seslendik. Yine de sıcak gelişmelerin yaşandığı yerlerden kimileri bu kürsüyü kullanmaya çalışıyor. Kongrede ve oturumda mutabık kaldığımız konulara bağlı kalalım. Sıcak noktaların oluşmasına, kimin hangi tarafı temsil ettiğine bakılmaksızın, sabırlı davranmalıyız. Bu birinci isteğim.

İkincisi. Burada SSCB Yüksek Şurası'nın "sokağa çıkma yasağı uygulama kararı" alması talebi seslendirildi. Bu SSCB Yüksek Şurası'nın görevi değildir, bu ülkelerin Yüksek Şurası'nın görevidir. Şartlar, Gürcü ve Abhaz arkadaşları sokağa çıkma yasağı kararını almaya mecbur ediyor ise bu kararı kendileri alabilirler.

Üçüncüsü. Herkesi endişelendiren ve Kongrenin komisyonların kurulması için görevlendirdiği büyük sorunlar var: Kırım Tatarları sorunu, Dağlık Karabağ sorunu, Ahıska Türkleri sorunu ve Sovyet Almanları sorunu. Bunlar daha büyük komisyonlar olduğundan ve daha büyük sorunları ele aldıklarından, Milletler Konseyi toplantısında bu komisyonları kurduk. Fakat tüm parlamentoyu toplayamadığımız ve büyük sorunları çözümleyemediğimiz sıcak noktalar oluşuyor. Örneğin, Tacikistan'ın Kırgızistan ile sınırında ciddi durum oluşmuştur, Sohum'da olaylar çıkmıştır. Parlamento kanatları yetkilileri ve ulusal politika ve milletlerarası ilişkiler Komisyonu yönetimi olarak küçük gruplar oluşturduk. Böyle küçük grupların oluşturulması için tüm parlamentonun toplanmasına gerek olmadığını düşünüyorum. Bu konuda bilgilendirmek istiyorum ve bununla birlikte bu tür acil durumlar oluştuğunda, toplanmadan sorunun çözümüne katkı sağlayabilecek küçük grupları oluşturabilmemizi onaylamanızı arz ediyorum. Elbette bu grupların her hangi bir yetkileri olmayacak, kesin kararlar alamayacak, fakat sorunun doğru çözümüne katkı sağlayabilirler. Ve komisyon çalışması birilerini memnun eder, diğerlerini memnun etmez, hemen not verilmesine gerek yoktur, zira komisyon üyeleri durumu itinayla inceleyen ve yürekten sorunun çözümünü isteyen tarafsız insanlardır. Bunları belirtmek istedim.

Başkan: Boris İliç Oleynik kısa konuşma yapmak istiyor.

B.İ. Oleynik (*Şair, Ukrayna SSC Yazarlar Birliği yönetim kurulu sekreteri, Kiev. Sovyetler Birliği Komünist Partisi*): Sayın milletvekilleri! Medyamızdan olayları duygusal değerlendirmeden azami derecede imtina etmelerini isteyelim veya tavsiye edelim. Bazen medya olayları romanlaştırabilmektedir ki bu kimi zaman durumların daha fazla alevlenmesine sebep olmuştur. Bu arada bazı kitle iletişim araçlarının ulusal konuları nasıl ele aldıklarının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Zira Rusofobi, Ukraynafobi hiçbir zaman iyi sonuçlar doğurmamıştır. Birlik olalım: şu anda doğrudan veya dolaylı sarf edilen her kelimenin kan dökülmesine sebep olabildiği bir dönemdeyiz.

Başkan: Rafik Nişanoviç, bir şey mi söylemek istiyorsunuz?

R.N. Nişanov: Bir teklifim var. Bakatin'in bilgilendirmesi ve kararlarımızın yayına verilmesini, diğer kısmın yayından kaldırılmasını öneriyorum.

Başkan: İtirazı olan? Peki

Yerinden: (duyulmuyor)

Başkan: Oturun lütfen, her şeyi söylediniz, hepimiz duyduk. Ortamı kızdırmayalım.

Milletvekili (V.G. Ardzinba – İ.M.): Konuşma yapmayacağım. Sadece şunu belirtmek istiyorum, kan dökülürken, buna göz yumamayız, çıkış yolu bulunmalı, bu birincisi. Ve ikincisi, Yüksek Şura'nın karar almasının zor olduğunu anlıyorum. Fakat şöyle bir durum var, bilgi amaçlı. Özerk devlet aslında yetkisiz bir oluşumdur ve bu kararı kendisi alamaz. Beni anladığınızı düşünüyorum.

Başkan: Nişanov'un önerisinin kabul edilmesi ve noktanın koyulması gerektiği kanaatindeyim. İtirazı olan? Kabul edilmiştir.

Milletvekili (Gürcü milletvekili – İ.M.): Salukvadze'nin konuşmasını tamamlamaya izin verilmemişken, Ardzinba üçüncü kez konuşuyor. Gürcü milletvekilleri ne birinci, ne ikinci, ne üçüncü konuşmasına yanıt vermiştir.

Dinleyin. Çok kısa. Etniklerarası çatışma ve hoşnutsuzluk, bir ulusun diğer ulusu ayrımcılık yaptığını iddia etmeye başlamasıyla oluşuyor. Kimin ve nasıl rahatsızlık verdiğini Abhazlar açıklasın. Milletvekili, Abhazların yüzbinlik ulus olduğunu belirtiyor. Abhazy'a da üniversite kurulmuş. Burada ülkemizin çeşitli bölgelerinden arkadaşlar bulunuyor. Azınlık ulusun vekili kalksın ve hangisinde kendi üniversitesi, televizyon kanalı olduğunu söylesin? Orada birine ayrımcılık yapılıyor ise, nüfusun Gürcü kesimine yapılmaktadır, görevlerin yüzde 90'ının başında Abhazlar bulunuyorlar. Nasıl bir ayrımcılık olabilir ki?

Başkan: Teşekkür ederim, sizi dinledik. Arkadaşlar, konuşmak isteyen herkese söz verdik. Milletvekili Salukvadze'yi 10 dakika boyunca kesmedim.

Yerinden: Konuşmasını tamamlatmadınız ve bu hoş değil.

Başkan: Her milletvekiline söz verildiğini düşünüyorum, fakat tek bir rica...

Yerinden: Gürcü milletvekilleri hariç

Başkan: Arkadaşın söylediğini kabul ediyoruz.

Kaynak: SSCB Yüksek Şura Birinci Oturumu. Meclis ve Milletler Konseyinin Ortak Toplantısı bülteni, № 29. SSCB Yüksek Şura yayını, Moskova- 1989, s.31-47

EK-4

ABHAZYA SSC YÜKSEK ŞURASI
“ABHAZYA DEVLETİNİ KORUMANIN YASAL GÜVENCESİ”
KARARNAMESİ

Abhazya ÖSSC Yüksek Şura Divanı Başkanı V.O. Kobaxia'nın “Abhazya devletini korumanın yasal güvencesi” konuşmasını dinleyen ve müzakere eden Abhazya ÖSSC Yüksek Şurası aşağıdaki açıklamayı yapmaktadır:

1989-1990 yıllarında Gürcistan SSC Yüksek Şurası, üç kez -Kasım 1989, Mart ve Haziran 1990- karar metninde belirtildiği gibi Gürcistan devletinin yeniden tesis edilmesine yönelik kararlar almıştır. Kararlarda Mayıs 1918'de kurulan Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin Gürcistan'da Sovyet rejiminin tesis edilmesine ve devletlerarası anlaşmalar temelinde zorunlu olarak kabul ettiği 21 Mayıs 1921 tarihli Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile Rusya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki Birlik Anlaşması, 12 Mart 1922 tarihli Transkafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin kurulmasına ilişkin Birlik Anlaşması ve 30 Aralık 1922 tarihli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Kurulmasına İlişkin Anlaşma'ya bağlı olarak Şubat 1921'de tasfiye edildiği kabul edilmiştir.

Böylece Gürcistan yasama erki, Şubat 1921'de SovyetleŐmesinden önce var olan Gürcistan devletinin yeniden tesis edilmesinin hukuki zeminini hazırlamış, bu amaca ulaşmaya yönelik görüşmelerin yolunu açmıştır.

Gürcistan SSC milletvekilleri, seçimlerin süresinin Mart'tan, Ekim 1990'a ertelenmesi ve seçim düzeninin deđiŐtirilmesiyle, Gürcistan'da Şubat 1921'den önceki devleti yeniden tesis etme amacına ulaşmanın garantilenmesini öngörmüştür.

Abhazya ÖSSC Yüksek Şurası, Gürcü halkının Şubat 1921'den önceki Gürcistan devletini yeniden tesis etme, yani fiilen SSCB'den ayrılma hakkını kabul eder; fakat Gürcistan SSC Yüksek Şurası'nın kararlarında devlete bağlı özerkliğin kaderine ilişkin konu göz ardı edilmiştir. Bununla birlikte Gürcistan Parlamentosu'nun eski devletin ye-

niden tesis edilmesi ile ilgili aldığı kararların içeriği tüm sosyo-siyasal oluşumların yürüttüğü propaganda ile birleştiğinde, Gürcistan'ın SSCB'den ayrılması durumunda, devlete bağlı özerkliklerin otomatik olarak kararı uygulayacağı varsayılmaktadır. Bu bağlamda Abhazya, Acarya ve Güney Osetya temsilcilerinin yeni federasyonun kurulması ile ilgili görüşmelerde gelecekteki birlik sözleşmesini imzalamama durumunun öngörülmemesi niyete dair şüphe bırakmamaktadır.

Abhazya ÖSSC Yüksek Şurası aşağıdaki gerekçelerle Abhazya'nın kaderinin bu şekilde belirlenmesine karşıdır ve kararlılıkla itiraz etmektedir.

Abhazya 1810 yılında Batı ve Doğu Gürcistan'ın krallık ve prensliklerinden bağımsız devlet olarak Rus imparatorluğunun himayesine girmiştir. Gürcistan, 1801 yılında Rus İmparatorluğu'na dâhil olmasının hemen akabinde devlet yapısını kaybetmiş ise de, Abhaz Prensiği -hükümdar tarafından iç yönetim şekliyle- ulusal devlet oluşumu olarak 1864 yılına kadar, yani Gürcü devletinin tasfiyesini takiben 63 yıl daha varoluşuna devam ettirmiştir.

1917 Şubat devrimini ve Rus imparatorluğunun dağılmaya başlamasını müteakiben Abhazya, Gürcistan'ın hiçbir ilgisinin bulunmadığı "Güney-Doğu Kafkasya Dağlıları, Kozakları ve Özgür Bozkır Halkları İttifakı"na dâhil olmuştur.

Şubat 1918'de Gürcistan ile Abhazya arasında akdedilen "Abhazya'nın İngur Nehri'nden Mzimta Nehri'ne kadar bölünmez bir bütün olarak" varoluşunun kabul edildiği anlaşmadan, bu dönemde Abhazya'nın bağımsızlığının, Abhaz halkının yerli olduğunun Gürcistan tarafından sorgulanmadığı anlaşılmaktadır.

Mayıs 1918'de Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulması ile Gürcistan'ın Abhazya'ya tutumu "Abhazya'yı cebren birleştirme" yönünde gelişmiş, gerçi Abhaz halkının kararlı direnişiyle karşılaşan Gürcü hükümeti temsilcileri "Abhaz halkının bağımsız varoluş arzusunun gayet doğal" olduğu beyanında bulunmuştur.

1918-1921 yıllarında Abhazya'nın tamamı Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti birliklerince işgal edilmiş ve ancak Şubat 1921'de Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin tasfiye edilmesinden sonra devlet bağımsızlığını yeniden kazanmıştır.

4 Mart 1921'de Abhazya'da, Gürcü hükümet birliklerinin devirdiği Sovyet iktidarı yeniden tesis edilmiş; 31 Mart 1921'de ise Abhazya Devkom bağımsız Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin -Abhazya SSC- kurulduğunu beyan etmiştir.

Aralık 1921'de Stalin'in baskısı ile Abhazya SSC, dayatılan ve Gürcistan'ın tanıdığı Transkafkasya MYK koltuklarının üçte birinin Abhazya'ya verildiği "özel anlaşma" temelinde federatif birlik olarak birleşmeye zorlanmıştır.

Gürcistan ile federatif birlik gereği Aralık 1922’de TSFSC heyetinde bulunan Abhazya SSC yetkili temsilcisi SSC Birliğinin Kuruluş Anlaşması’nı imzalamış, bunun sonucunda Abhazya SSCB kurucu devletlerden biri olmuştur.

1931 yılında, Stalin’in idari-komuta sisteminin güç kazandığı şartlarda, anlaşmalı Abhazya SSC “özerk devlete” dönüştürülmüş ve Gürcistan SSC’ne bağlanmıştır. Böylece Gürcistan’ın Abhazya’yı “yasal” yollarla yok etme konusundaki ilk ve önemli adım atılmıştır.

30’lu yılların ikinci yarısından itibaren ise Abhaz halkına karşı, Abhaz halkını Gürcüleştirme amaçlı baskı dönemi başlamış, bu amaca ulaşmanın araçları olarak Abhaz okulları kapatılmış, Abhaz çocukları Gürcü okullarına gönderilmeye zorlanmış, evraklar Gürcüce düzenlemeye geçilmiş, Abhaz yer isimleri Gürcüce ile değiştirilmiş, Abhazya’ya yerleştirilen Gürcüler için özel kasabalar inşa edilmiş, resmi ve parti organlarındaki üst düzey Abhaz yöneticiler görevlerinden azledilmiş ve yerlerine Gürcüler getirilmiş, işe alımlar, konut ve arsa tahsisinde Gürcüler için ayrıcalıklar sağlanmış; Abhazlara aksine ayrımcılık uygulanmış, Abhaz halkının kültürü, Abhazya ve Gürcü kavmi olarak ilan edilen Abhaz halkının tarihi tahrip edilmiştir.

Stalin’in ölümünden, Beria’nın maskesinin düşürülmesinden sonra, özellikle SSKP XX. Kurultayı ve Stalin’in kişi kültü ve sonuçlarının kınanmasından sonra başlayan ‘baskıya maruz kalan halkların yasal çıkarlarını yenileme süreci’, Menşeviklerin ‘Abhazları Gürcüleştirme’ fikrini başarıyla hayata geçirmekte olan Gürcistan hükümetinin planını sekteye uğratmıştır.

Suni olarak yaratılan ve Abhaz halkının bekasını tehdit eden birçok faktör devam etmesine rağmen, SSKP MK özel kararında kınanan “Abhaz halkına kültürel soykırım politikası” artık açıkça yürütülememiştir. Artık ağırlık merkezi gizlice çalışma üzerine kaydırılmıştı.

Abhaz halkına karşı açık şovenizmin yeni halkası, 1985 yılında başlayan ve demokrasinin geliştirilmesine ve hukuk devletinin kurulmasına yönelik yeniden yapılanma süreçleri şartlarında ortaya çıkmıştır. “Güçlü merkez” ve “güçlü devlet” sloganına sahip gelen Gürcistan’ın belirli güçleri, ulusal özerkliğe sahip Abhaz ve Osetin halklarının, ayrıca ülkede yaşayan Ermeni, Azeri, Rus, Rum ve diğerlerinin çıkarlarını dikkate almadan, SSCB’den ayrılma süreçlerini meşrulaştırma olanağı olarak kullanmak istemektedir.

Konu Abhaz halkının kendi kaderini tayin etme hakkını inkâr etmeye kadar uzanmıştır.

Gürcülerin Abhazya'da ancak geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısındaki Kafkas savaşının bitiminden ve akabinde Abhazların Türkiye'ye cebren göç ettirilmesinden sonra yaşamaya başladığı bilinmektedir. Buna rağmen Abhazya'nın Gürcü toprağı, Abhazların ise dışarıdan gelen halk olduğu yönünde ahlak dışı beyanlarda bulunmaktadır.

Abhaz halkını asimil etme ve devletini tasfiye politikasını meşrulaştırma girişimi olan belirtilen süreçler ışığında, Gürcistan'ın, SSC Birliği'nden ayrılmasıyla 'Abhazlar'ın Gürcü halkının içinde eriyeceği veya vatanını terk etmek zorunlu kalacağı tek uluslu Gürcü devletini kurma' planını hayata geçirmeyi hızlandıracağı aşikârdır. Dolayısıyla, Gürcistan SSC Yüksek Şurası'nın, Gürcistan'ın SSCB'den ayrılmasını sağlayacak kararları, Abhazya ÖSSC Yüksek Şurası'nın siyasi-hukuki değerlendirmesi olmadan oluşturulamaz.

Abhazya ÖSSC Yüksek Şurasının kararı:

1. Gürcistan Demokratik Cumhuriyet'in 11 Haziran 1918 tarihli Anlaşmayı, ayrıca öncesinde Abhaz Halk Meclisi ile Gürcistan Milli Meclisi arasında akdedilen 9 Şubat 1918 tarihli anlaşmayı ihlal ederek, 1918 yılı Haziran ayının ikinci yarısında, Abhazya topraklarının cebren birleştirilmesi ve Abhaz halkının bağımsızlığının ortadan kaldırılması amacıyla askeri müdahalede bulunduğu kabul edilecektir.

Güç kullanarak başkasının toprağını birleştirmeyi yasaklayan uluslararası hukuk ilkesini ihlal eden bu eylem gayri meşrudur.

2. Bağımsız Abhazya'nın askeri işgali şartlarında, Gürcistan ile RSFSC arasında 7 Mayıs 1920'de akdedilen anlaşmanın Abhazya ile ilgili kısmı hukuk dışı ve geçersiz kabul edilecektir.

3. Gürcistan SSC Yüksek Şurası'nın 18 Kasım 1989, 9 Mart ve 20 Haziran 1990 tarihli kararları ile Gürcistan'da Şubat 1921'den itibaren var olan ve mevcut tüm devlet yapıları gayri meşru ve geçersiz kabul edilmiş, bu bağlamda Gürcistan ile Abhazya arasında önceki devlet otoritelerince akdedilen tüm anlaşmalı ilişkiler de gayri meşru, Abhazya'nın Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyet'ine bağlanması hukuki zeminden yoksun duruma düşmüştür. Dolayısıyla Abhazya devletinin yasal şekli de, Abhazya halklarının hür iradesiyle kurulan ve 31 Mart 1921'de ilan edilen Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'dir.

4. SSCB Anayasasının 37. Maddesi gereğince Abhazya'nın 31 Mart 1921'de ilan edilen devlet statüsünü yeniden tesis etme konusu SSCB Yüksek Şurası'nın gündemine getirilecektir.

5. Abhazya, aralarındaki resmi-hukuki ilişkilerle ilgili olarak Gürcistan ile görüşmelere başlamaya hazırdır.

6. Değişen şartlar gereği 1922 yılındaki uluslararası anlaşmanın yenilenmesi niteliğinde, yeni Birlik Anlaşması'nın akdedilmesi şartlarında, SSC Birliği'ni kuran devletlerden biri olarak Abhazya, "Sovyet Federasyonu Üyesi" statüsündeki diğer SSC Birliği üyeleri ile eşit haklarla görüşmelere katılmalı, Birlik Anlaşması'nın hazırlanması ve akdedilmesinde yer almalıdır.

7. İşbu karar Gürcistan SSC Yüksek Şurası'nın 18 Kasım 1989, 9 Mart ve 20 Haziran 1990 tarihli kararları ile birlikte değerlendirilmek üzere RSFSC Yüksek Şurasına gönderilecektir.

Abhazya ÖSSC Yüksek Şura Divanı Başkanı
V. Kobaxia

Abhazya ÖSSC Yüksek Şura Divanı sekreteri
Y. Kvitsinia

Sohum, 25 Ağustos 1990
No: 1536-XI

Kaynak: "Sovyet Abhazya" gazetesi, 28 Ağustos 1990

EK-5

**ABHAZYA SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ'NİN
DEVLET EGEMENLİĞİ BİLDİRGESİ**

Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Şurası,

- Tüm ülke halkının iradesini seslendirerek ve Abhaz halkının kendi kaderini belirleme hakkına dayanarak,
- Abhazya'nın kaderine karşı tarihi sorumluluğun bilinciyle,
- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde yaşayan tüm halkların egemenlik haklarına saygısını ifade ederek,
- Genel İnsan Hakları Bildirgesi'nin ve diğer kabul gören uluslararası yasal düzenlemelerin ilkeleri çerçevesinde hareketle,
- Demokratik hukuk devleti kurma kararlılığıyla

Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin devlet egemenliğini ilan eder.

1. Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Abhaz halkının vazgeçilmez kendi kaderini belirleme hakkını gerçekleştirmesine dayalı olarak egemen sosyalist devlettir. Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin egemenliği, tüm Abhazya SSC sınırını kapsayacaktır.

Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, aktedilen anlaşmalara istinaden, SSC Birliği ve Gürcistan SSC tarafından hür iradeyle tanınan hakları kısıtlanmaksızın, ülke sınırlarında tüm devlet yetkilerine sahiptir.

Abhazya SSC kendi arması, bayrağı ve marşına sahiptir.

Abhazya SSC ulusal devletine karşı, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri veya kişiler tarafından gelecek her türlü şiddet eylemi yasalar uyarınca yargılanacaktır.

2. Etnik kökenine bakılmaksızın ülke vatandaşları Abhazya halkını oluşturacaktır. Abhazya SSC'de egemenliğin taşıyıcısı ve devlet otoritesinin kaynağı çok uluslu halkıdır. Halk egemenliğini, Abhazya SSC Anayasası temelinde doğrudan halk oylaması yoluyla ve seçilmiş temsilci organları vasıtasıyla gerçekleştirecektir.

3. Abhazya SSC'de devlet otoritesi yasama, yürütme ve yargı erklerinin ayrılması temelinde gerçekleşecektir.

4. Abhazya SSC'de devlet otoritesinin tüm yetkisi, Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti halkını temsil etme hakkına sahip Abhazya SSC Yüksek Şurası'na aittir.

Abhazya SSC Yüksek Şurası'nda, Cumhuriyet'e adını veren ulusun kurumsal temsilini sağlayacaktır.

5. Abhazya SSC'de devlet otoritesinin yüksek yürütme ve idari organı, Abhazya SSC Yüksek Şurası yetkileri kapsamındaki hariç, Abhazya SSC yetkisindeki devlet yönetimi ile ilgili tüm konularda karar almaya yetkili Abhazya SSC Bakanlar Kurulu, yani Abhazya SSC hükümetidir.

6. Abhazya SSC'de yargı erki Abhazya SSC mahkemelerince gerçekleştirilecektir. Abhazya SSC yüksek yargı organı, Abhazya SSC Yüksek Mahkemesidir. Abhazya SSC'de yargı Abhazya SSC adına gerçekleştirilecektir.

7. Abhazya SSC, yetkileri kapsamındaki tüm konularda kanunlar ve diğer düzenlemeleri yayınlacaktır. Abhazya SSC Anayasası ve Abhazya SSC Kanunları tüm Abhazya SSC sınırlarında üstünlüğe sahiptir.

SSC Birliği ve Gürcistan SSC'nin Abhazya SSC egemenliğini ihlal edici ve haklarına aykırı düzenlemelerinin geçerliliği, Abhazya SSC üst yasama ve yürütme erki organlarıncaya durdurulacaktır.

8. Abhazya SSC, SSC Birliği ve Gürcistan SSC arasındaki uyuşmazlıklar aktedilecek anlaşmalarla tespit edilecek usulde çözümlenecektir.

9. Abhazya, SSC Birliğine ve Gürcistan SSC'ne verdiği yetkilerin gerçekleştirilmesine katılacak, kendi sınırlarında Birlik ve devletlerarası programların hayata geçirilmesini destekleyecektir.

10. Abhazya SSC, SSC Birliği ve Sovyet devletlerinde, ayrıca yabancı ülkelerde temsilcilikler açabilecektir.

11. Abhazya SSC'nin onayı olmadan sınırı değiştirilemeyecektir. Abhazya SSC ülkenin idari-bölgesel yapısı ile ilgili tüm konularda karar alabilecektir.

12. Abhazya SSC, Abhazya SSC vatandaşlığını verecek ve her vatandaşa SSCB vatandaşlığını koruma hakkını garanti edecektir.

Devlet, Abhazya SSC vatandaşlığına kabul edilmesi ve vatandaşlıktan çıkartılması konularında karar alacaktır.

13. Abhazya SSC ekonomik statüsünü özgürce belirleyecek ve kanunlarında tespit edecektir.

Abhazya halkı, Abhazya'nın milli zenginliğini işletme, kullanma ve tasarrufta bulunma hususunda münhasır hakka sahiptir.

Toprağı, yeraltı zenginlikleri, hava sahası, su ve Abhazya SSC sınırlarında bulunan diğer doğal kaynaklar, karadaki tüm doğal kaynakları, Abhazya sınırlarında oluşturulan tüm ekonomik ve bilimsel-teknik potansiyel, halkın mülkiyeti, devlet egemenliğinin maddi temelidir ve vatandaşlarının maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması ama-

cıyla kullanılacaktır.

Diğer devletlerin ve vatandaşlarının, uluslararası teşkilatların teşebbüsleri, kurumları, kuruluşları ve tesisleri Abhazya SSC kanunları çerçevesinde Abhazya SSC'ne yerleştirilebilecek ve Abhazya'nın doğal kaynaklarını kullanabilecektir.

Abhazya SSC banka (dış ekonomik banka dâhil), fiyat, mali, gümrük, vergi sistemini kuracak, devlet bütçesini ve para fonunu oluşturacaktır.

Abhazya SSC, ülkenin Yüksek Şurası'na bağlı Milli Banka'yı oluşturacaktır.

14. Abhazya SSC, ülke sınırlarındaki doğayı koruma düzenini ve doğal kaynakları kullanma düzenini belirleyecektir.

Abhazya SSC, çevre güvenliğini tehdit edecek her türlü teşebbüs, kurum, kuruluş ve diğer tesislerin inşa edilmesini yasaklayabilecek ve işlemlerini sonlandırabilecektir.

15. Abhazya SSC, Abhaz halkının bilim, eğitim, kültürel ve manevi gelişimi konusunda kararlar alacak, ülke sınırlarında yaşayan tüm halklara özgürce ulusal, kültürel gelişim hakkını garanti edecektir.

Abhazya SSC, Abhaz halkının, tarih bilincinin ve geleneklerinin, milli etnografik özelliklerinin ulusal-kültürel canlanmasını, tüm alanlarda Abhaz dilinin işlemlerini sağlayacaktır.

Abhazya SSC, ülke sınırları dışında ve yurtdışında yaşayan Abhazların ulusal-kültürel, manevi ve dil ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli önlemleri alacaktır.

Abhazya SSC Abhaz halkının sürgün edilen kesiminin tarihi vatana geri dönme hakkını beyan eder ve gerekli şartları sağlayacaktır.

Abhazya SSC sınırlarındaki ulusal, kültürel ve tarihi değerler müstesna ülke halkının varlığıdır.

Abhazya SSC, Abhazya SSC dışında bulunan ulusal, kültürel ve tarihi değerleri Abhazya halkının mülkiyetine iade edebilecektir.

Abhazya SSC'nin devlet dili Abhazca; resmi diller Abhazca, Rusça, Gürcüce'dir.

İşbu bildirge Abhazya SSC'nin yeni Anayasası için temel oluşturacak ve Birlik anlaşması ve Gürcistan SSC ile anlaşmanın akdedilmesi sırasında devletin tutumunu belirleyecektir.

Abhazya ÖSSC Yüksek Şura Divanı Başkanı

V. Kobaxia

Abhazya ÖSSC Yüksek Şura Divanı sekreteri

Y. Kvitsinia

Sohum/ 25 Ağustos 1990

Kaynak: "Sovyet Abhazya" gazetesi, 28 Ağustos 1990

EK-6

ABHAZYA'DA HALK OYLAMASI: ESASTAN CEVAP

Gürcistan Cumhuriyet Savcılığı'nın Abhazya'daki genel halk oylaması organizatörleri için hazırladığı iddianame asılsızdır. Bunu Merkez Seçim Kurulu Başkanı Enver Erastoviç Kapba'nın resmi "Sovyet Abhazya" gazetesine verdiği ve buraya aktardığımız röportajı kanıtlamaktadır.

Gürcistan Cumhuriyeti'nin bazı gazetelerindeki yazılar ve radyo ve televizyondaki konuşmalarda 17 Mart'ta SSCB halk oylaması düzenlemesinin ihlallerinden söz edilmektedir. Fakat deyim yerinde ise somut suçlamalara cevap vermeden önce Tsintsadze ve diğer yazarların bildirimlerinin niteliği ve amacıyla ilgili görüşümü açıklamak istiyorum.

Örneğin şöyle yazmıştır: "Abhazya ÖSSC halk oylaması ve seçimlerle ilgili Merkez Seçim Kurulu, SSCB milletvekili seçimleri ve halk oylamasına, Gürcülerin toplu halde yaşadığı bölgeler tüm Gal ilçesi ve Oçamçıra ilçesindeki Gürcü köylerinin katılımını engellemiştir". Ne Oçamçıra'da, ne de Gal ilçelerinde milletvekili seçimleri yapılmadı, çünkü bu ilçeler 669. seçim bölgesine dâhil değildir. Muhabir bunu bilmeliydi.

Gürcü kökenli insanların toplu olarak yaşadığı Oçamçıra İlçesi köyelerine gelince... Bu açıkça bir yalandır. Köy meclislerinin seçim bölgesi oluşturmayı reddettiği köyler hariç, tüm bu köylerde halk oylaması yapılmıştır. Ve seçim bölgesi kurulup kurulmadığına bakılmaksızın, Oçamçıra İlçesi'nin tüm seçmenleri oylama sonuçlarının sayılmasında seçmenler listesinde dikkate alınmıştır.

Peki, bu itirazlar niçin ileri sürülüyor? Gürcistan Cumhuriyeti Yüksek Şurası, yönetiminin halk oylamasını ve seçimleri boykot çağrısında buldukları bilinmektedir.

Kaldı ki, katılan kişilere cezai kovuşturma dâhil olmak üzere çeşitli yaptırımların uygulanacağı beyan edilmiştir. Boykot çağruları kitle iletişim araçlarında da yayınlanmıştır. Bunun sonucunda Abhazya'nın Gürcü nüfusunun önemli bir kısmı oylamaya katılmamıştır.

Bu durumda Gürcü kökenli kişilerin seçimlere ve halk oylamasına katılımının engellendiğine ilişkin suçlamalar ciddiye alınmamalıdır. Tüm bunların amacı Abhazya'daki halk oylaması ve seçimlerin meşruluğunun sorgulanmasıdır.

- Gal ilçesinde halk oylamasının yapılmamasını daha ayrıntılı anlatabilir misiniz?

- Bilindiği üzere, Abhazya'da halk oylamasının yapılmasına ilişkin karar Abhazya ÖSSC Yüksek Şurası'nda 21 Şubat 1991'de alınmıştır. Daha sonra tüm il ve ilçe halk meclisleri halk oylamasına hazırlığa başlamıştır. Gal ilçesinde halk oylamasına hazırlık için gerekli yapılar oluşturulmadığından ve kaldı ki ilçede halk oylamasını boykot çağruları yükselmeye başlayınca, oraya farklı zamanlarda gönderilen Abhazya ÖSSC Yüksek Şura Başkan Yardımcısı V. G. Kolbaya, Abhazya Bakanlar Kurulu Başkanı Yardımcısı V.G. Berulava, Abhazya ÖSSC Bakanlar Kurulu Müsteşarı B.İ. Siçinava, ülke yönetimine ve Abhazya Merkez Seçim Kurulu'na Gal ilçesinin halk oylamasına katılmayacağını bildirmiştir.

13 Mart 1991'de kimin tarafından yetkilendirildiği bilinmeyen grup Merkez Seçim Kurulu'na halk oylamasına katılmak için bültenlerin verilmesi talebiyle "bölge komisyonunun" listesini vermiştir. Bu tür bir belge mevzuat ile öngörülen halk oylaması kararı olarak değerlendirilemeyeceğinden, 15 Mart 1991'de bu konu Merkez Seçim Kurulunun toplantısında görüşülmüştür. İlçenin halk oylamasına hazır olmadığı ve SSCB Yüksek Şurası'nın 7 Mart'a kadar uzattığı kayıt süresinin dolmasına bağlı olarak Kurul, bültenlerin verilmesini reddetmiştir. İlçenin halk oylamasına hazır olmadığı, gözlemci olarak ve destek sağlanması amacıyla Abhazya'ya gelen SSCB Yüksek Şurası milletvekilleri grubunca da doğrulanmıştır.

Bültenlerin verilmesinin reddedilmesini müteakiben Gal'den gelen temsilcilerin isteği üzerine SSCB Merkez Seçim Kurulu'na, Gal ilçesindeki halk oylamasının ertelenmesi talebiyle gönderdiğimiz iki telgrafa red cevabı aldık.

Buna rağmen televizyon vasıtasıyla Gal ilçesinin halk oylamasına katılmak isteyen sakinlerinin her hangi bir diğer ilçede oylamaya katılabilecekleri bildirilmiş ve bazıları bu hakkını kullanmıştır. Dolayısıyla, Gal ilçesi sakinlerine halk oylamasına katılma olanağının sağlanmadığına ilişkin itirazların yasal gerekçesi bulunmamaktadır.

- **İkamet yerine bakılmaksızın istenilen bölgede oylamaya izin vermenizden dolayı tarafınıza yöneltilen suçlama ne kadar doğrudur?**

- Halk oylaması öncesi hem Gürcistan Cumhuriyeti yönetimi, hem bazı Gürcü siyasi hareket ve örgütlerinin halk oylamasına katılacak kişileri açıkça tehdit ettiğinden bahsetmiştim. 16 Mart'ta, halk oylamasından birkaç saat öncesinde, Gürcistan Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı Z.K.Gamsahurdia Gürcü televizyonundan Gürcistan Yüksek Şura Divanının № 669 SSCB milletvekili seçim bölgesinin dağıtılması ve seçimlerin ertelenmesine ilişkin kararını açıklamıştır.

Ayrıca Merkez Seçim Kurulu'na, çeşitli yaptırımlarla tehdit edilerek oylamalarının engellendiği ve oylamaya katılmaktan çekindiklerini bildiren Ermeni ve Rus kökenli insanlardan oylamalarının engellendiği yönünde şikâyetler gelmiştir. Ayrıca elimizde Gürcü nüfusun belirli kesiminin halk oylamasına katılmak istediği, fakat halk düşmanı ilan edilebileceklerinden oylamaya katılmaktan korktuklarına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Yukarıda belirtilen kişilere, gizlilik çerçevesinde halk oylaması ve seçimlere katılma hakkının verilmemesi medeni haklarının kısıtlanması olurdu. Açıklamalarımı desteklemek amacıyla askeri birliklerde Gürcü kökenli kişilerin oylamaya katıldığına ilişkin bilgilerin bulunduğunu belirtebilirim. Halk oylaması sonrası gelen bilgiler Abhazya'nın bazı kent ve yerleşim birimlerinde oylamaya katılan seçmenlerin aranmaya ve cezalandırılmaya başlandığını göstermektedir. İki ceza davası açılmış durumda. Bu durumlardan dolayı, ikamet yerine bağlı olmadan oylama olanağına ilişkin talimat verme gereksinimi oluşmuştur.

Söz açılmışken belirtilmeli ki diğer devletlerde de insanların oylamaya katılmaları için benzer kararlar alınmıştır. Bununla birlikte belirtmeliyim ki bu karar "SSCB'de Halk Oylaması Yönetmeliğine" aykırı değildir.

Son söz olarak tüm bu propaganda kampanyasının halk oylaması sonuçlarının karalanmasına yönelik olduğunu belirtmek istiyorum. Fakat başarılı olamayacaklar.

Kaynak: "Abhazya" gazetesi № 13-14, 2 Nisan 1991

EK-7

**ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURA BAŞKANI
V.G. ARDZINBA'NIN ABHAZYA HALKINA SESLENİŞİ**

Son günlerde Abhazya'daki sosyo-siyasi gelişmeler, çok uluslu Abhazya halkının en geniş kesimlerinde büyük endişe yaratmaktadır. Durum, evimizde, Tanrı'nın yeryüzünün cenneti olarak yarattığı Abhazya'mızda yangının çıkması için tek bir kıvılcım yetecek kadar gergindir.

Herkes tehlikedeyken, Abhazya'daki durumu kimin ve nasıl gerdiğini tartışmanın, ülkemizin sorunlarını, Abhazya ile Gürcistan'ın ilişkilerini güç, tehdit, silahlı çatışma yoluyla çözmeyi umut etme zamanı değildir. Kimileri Abhazya yönetiminin, Abhazya devletinin en temel haklarının ciddi ihlalleri karşısında kararlılıkla durmadığını düşünebilir; diğerleri bizi tüm büyük günahlarla suçlamaya, parlamentoyu feshetmeye zorlayabilir; itaatsizlikle tehdit edebilir. Tüm baskılara rağmen herkese diyoruz ki, yarım milyondan fazla kişinin hayatı söz konusuysen, azami sabır, dirayet, soğukkanlılık göstermeliyiz. Abhazya halkını endişelendiren sorunları uyarca, insani yöntemlerle çözmek için tüm gereken imkânları kullanmalıyız.

Elbette Abhazya Anayasası ile öngörüldüğü üzere, tüm hükümetin istifa etmesinden sonra otoriteyi elinde tutanın bir gerekçesi olamaz. Eski İçişleri Bakanı Vekili G.N. Lominadze otoriteyi fiilen gasp etmiştir. Kendisini Tiflis'ten emirleriyle destekleyenlerin, sanki hiç yokmuş gibi Abhazya yönetimine bildirmeden Lominadze ve Lominaşvili'nin oluşturmaya başladığı yeni bir milis taburunun kurulmasına yeşil ışık yakanlarının da gerekçesi olamaz. Böyle bir adımın, durumu daha da şiddetlendirdiği aşikârdır. Ama bu insanların istedikleri de bu değil midir? Görevlerini yerine getirerek, yurttaşlarımızın kanı pahasına ülkeleri dışında üst mevkilere yerleşme şansı elde ediyorlar.

Abhazya yönetiminin onayını almaksızın, şu anda Bay Mişveliani'nin kapılarını açtığı turistik kampa yerleştirilmesi türünden Gürcistan ordusunun silahlı birliklerinin kurulmasının da gerekçesi olamaz. Ve bunlar, Abhazya'nın her ulustan gençlerinin tek

alayda hizmet etmesini önerdiğimiz bir zamanda gerçekleşmektedir.

Ülke dışında alınan bu ve diğer benzer kararlar dikkate alındığında, birçoğu şu soruyu soruyor: tüm bunlar Abhazya devletinin ortadan kaldırılması, Abhaz halkının yasal haklarının yok sayılmasının başlangıcı olabilir mi? Tahminlerin doğru veya yanlışlığını yakın gelecek gösterecektir. Hiç kimsenin şüphesi olmasın ki Abhazya devletinin haklarını savunacağız, fakat bugün, şu anda bu ve diğer sorunların çözümünü görüşmeler masasında arama şansı vardır, herkes sabır ve dirayet gösterebilir, zira sorunları uygarca çözmek için tek bir şans var ise, bunu sonuna kadar kullanmazsak tarih bizi affetmeyecektir.

Tiflis'e görüşmelere heyet gönderilmesi, Gürcistan yönetimi temsilcilerinin davet edilmesi zayıflık değil, sağduyu, Abhazya'da barış ve huzuru, iyi niyetli komşuluk ilişkilerini koruma arzusu ve çabasının göstergesidir.

Açıkçası rütbe ve mevki peşinde gelen Abhazya'daki geçici ve tesadüfî insanların, ayrıca dolandırıcılar ve sahtekârların Abhazya'nın kaderini belirlemelerine, bizi birbirimizi düşürmelerine izin veren yurttaşlarımız adına üzülüyorum.

Ülke dışından kontrol eden bir avuç insanın çıkarları uğruna, kendimizi, çocuklarımızı, yakınlarımızı, insani ilişkilerimizi ve hatta kardeşliği feda etmemiz mümkün mü?

Geç olmadan durun! Her şehirde, köyde sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri arasında görüşmeler yapılınsın, parlamento toplansın, hep birlikte uyuşmazlığın tırmanmasına, suni olarak dayatılan duruma "Hayır" diyelim.

Temmuz 1989'u, Osetya, Karabağ ve Transdinyester'deki, halen kan dökülmelerin yaşandığı diğer yerlerdeki trajik olayları hatırlayım. Bu Abhazya'da olmamalıdır. Biz, barış, uzlaşma yollarını aramaya devam edeceğiz ve ülkemizin tüm dürüst vatandaşlarına sağduyu çağrısında bulunuyoruz.

Kaynak: "Abhazya Cumhuriyeti" gazetesi № 107, 13 Haziran 1992

EK-8**GÜRCİSTAN CUMHURİYETİ VE ABHAZYA CUMHURİYETİ
ARASINDAKİ KARŞILIKLI İLİŞKİLERİN
TEMELLERİNİ SAPTAYAN ANLAŞMA TASLAĞI**

Gürcistan ve Abhazya Cumhuriyetleri resmi delegasyonları arasında yapılan görüşmeler sonucunda, devlet egemenliği hakkındaki ilgili deklarasyonların ışığında, taraflar aşağıdaki maddeler üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

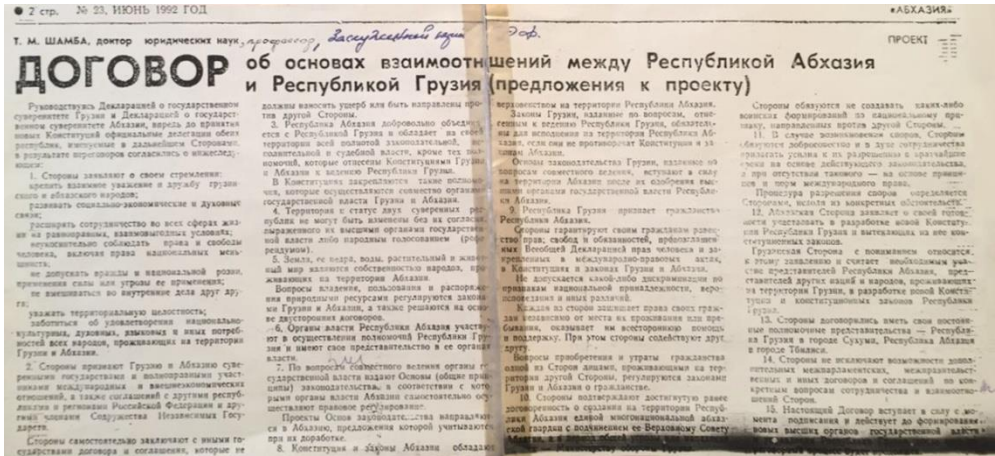
1. İki taraf aşağıdaki noktalarla ilgili niyetlerini beyan ederler;

- Gürcü ve Abhaz halkları arasındaki karşılıklı saygı ve dostluğu güçlendirmek,
- Sosyo ekonomik ve manevi bağları geliştirmek,
- Eşitlik ve karşılıklı çıkar esasına dayanarak, hayatın bütün sahalarında işbirliğini genişletmek,
- Ulusal azınlık hakları da dahil olmak üzere, insan hak ve hürriyetlerine samimiyetle saygı göstermek,
- Düşmanlık ve etnik ihtilafa, güç kullanmaya veya kullanmakla tehdit etmeye izin vermemek,
- Birbirlerinin içişlerine karışmamak,
- Birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı göstermek,
- Gürcistan ve Abhazya'da yaşayan halkların ulusal-kültürel, manevi, lisan ve diğer konularla ilgili ihtiyaçlarını tatmin etmek.

2. Taraflar, Gürcistan ve Abhazya'yı egemen devletler olarak ve uluslararası ve dış ekonomik ilişkilerde ve keza Rusya Federasyonu'nun diğer cumhuriyetleri ve bölgeleri ile diğer BDT üyeleriyle yapılan anlaşmalarda tam yetkili iştirakçiler olarak tanır.

Taraflar, başka devletlerle, birbirlerine zarar vermemek veya diğer tarafa karşı olmamak şartıyla, bağımsız olarak, antlaşma ve sözleşmeler imzalarlar.

3. Gürcistan Cumhuriyeti ve Abhazya Cumhuriyeti, Gürcistan yasama organları ve Abhazya yasama organları tarafından, ortak temsilcilik organları yetkisine verilenler dışında, herbiri kendi toprağında tam olarak, yasama, icra ve yargı erkine sahiptir.

Ve keza, Gürcistan ve Abhazya'nın devlet iktidar organlarıyla ortaklaşa kullanacakları yetkiler de Anayasada tespit edilir.

4. Gürcistan ve Abhazya Cumhuriyetlerinin toprakları ve statüsü karşı tarafın onayı olmadan değiştirilemez. Bu onay, ya devlet iktidarının harici organlarının kararı veya referandumla ifade edilir.

5. Gürcistan ve Abhazya'nın toprağı, madenleri, suyu, flora (bitki örtüsü) ve faunası (hayvanları) her ülkenin kendi halklarının mülkiyetindedir, doğal kaynakların mülkiyeti, kullanım ve paylaşımı meselesini antlaşmaya taraf ülkeler her biri kendi yasalarıyla düzenler.

6. Gürcistan Cumhuriyeti ve Abhazya Cumhuriyeti'nin iktidar organları, Gürcistan Cumhuriyeti ve Abhazya Cumhuriyeti'nin ortak temsilcilik organlarını birlikte kurarlar.

7. Karşılıklı yönetim meseleleriyle ilgili olarak devlet iktidarının ortak temsilcilik organı yasamanın genel prensiplerini tesbit eder, Gürcistan Cumhuriyeti ve Abhazya Cumhuriyeti iktidar organları, bu prensiplere uygun olarak kendi topraklarında yasal düzenlemeleri bağımsız olarak gerçekleştirir.

8. Anlaşmaya taraf her ülkenin anayasası ve yasaları, söz konusu ülke içinde amirdir ve ortak temsilcilik organlarının yasalarıyla çelişmemelidir. Ortak temsilcilik organlarının, kendi yetki sahalarına giren konularla ilgili olarak çıkardıkları yasalar, antlaşmaya taraf ülkeler için bağlayıcıdır.

Ortak yetki meseleleriyle ilgili olarak çıkarılan temel yasama prensipleri, Gürcistan Cumhuriyeti ve Abhazya Cumhuriyeti'nin en yüksek devlet iktidar organları tarafından onaylandıktan sonra her iki ülkede yürürlüğe girer.

9. Gürcistan Cumhuriyeti ve Abhazya Cumhuriyeti'nde bağımsız vatandaşlık geçerlidir. Karşılıklı devletlerarası anlaşma bazında çifte vatandaşlığa müsaade edilir. Taraf-

lar, kendi vatandaşlarının, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ilan edilen ve uluslararası hukuk belgelerinde, Gürcistan ve Abhazya'nın anayasalarında tespit edilen hak ve hürriyet eşitliğini garanti eder.

Etnik köken, din veya diğer farklılıklar nedeniyle ayrımcılık yapılmasına müsaade edilmez. Taraflardan her biri, buldukları veya ikamet ettikleri yere bakılmaksızın, kendi vatandaşlarının haklarını, Gürcistan ve Abhazya'nın vatandaşlık yasalarına göre düzenler.

10. Taraflar birbirinden bağımsız olarak askeri birlikler teşkil ederler. Bu birlikler, taraflardan herhangi biri, yabancı askeri müdahaleye uğrarsa ortak kumandanlık altına girer.

Taraflar, etnik köken esasına dayanan, birbirlerine yönelik askeri birlik kurmamayı taahhüt eder.

11. Anlaşmazlık doğması halinde, taraflar iyi niyetle ve işbirliği anlayışı içinde, en kısa zamanda bu anlaşmazlıkları yürürlükte olan yasalara, yasa mevcut değilse, uluslararası hukuk prensiplerine göre çözmeye gayret etmeyi taahhüt eder.

Anlaşmazlıkları çözüme prosedürü, somut durumlara bakılarak belirlenir.

T. ŞAMBA

EK-9**ABHAZYA CUMHURİYETİ PARLAMENTOSU'NDAN
GÜRCİSTAN CUMHURİYETİ DEVLET KONSEYİ'NE ÇAĞRI**

Eski SSCB'nin dağılmasını, bu yapıya dâhil cumhuriyetlerin devlet egemenliğini ilan etmesi izledi. Hem birlik cumhuriyetleri, hem de idari-yönetim sistemi prensiplerine göre kurulmuş eski özerk cumhuriyetler egemenlik ilan ettiler. Birlik ve özerk cumhuriyetler arasındaki ilişkilerin, aralarında çağdaş, medeni ilişkiler sağlayacak net İttifak esaslarına dayanan doğal yeniden yapılanma süreci başladı.

Rusya'da bu süreç, egemenlik ilan etmiş cumhuriyetlerin çoğunluğuyla federatif anlaşma imzalanmasıyla sona erdi. Tataristan ve Çeçenistan ile ittifak süreci hala devam ediyor.

Abhazya da, yetmiş küsur yıllık Sovyet hâkimiyeti süresince Gürcü-Abhaz hiyerarşik devletler-hukuku ilişkileri tarihini karakterize eden diktatörlük ve tabî edilme halini ortadan kaldıracak böyle bir yolu seçti.

Bu amaçla, daha SSCB mevcut iken, Abhazya Parlamentosu 25 Ağustos 1990 tarihinde "Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Devlet Egemenliğini" ilan etti.

Deklarasyon, bunun yalnızca yeni bir Abhazya Anayasası için temel teşkil ettiğini ve Cumhuriyetin Birlik Anlaşması ve Gürcistan SSC ile imzalayacağı anlaşmadaki pozisyonunu belirlediğini tespit ediyordu.

Aynı gün Abhazya Parlamentosu, "Abhazya devlet yapısının korunmasının hukuki garantileri" kararını aldı. Bu kararda net olarak şöyle deniyordu: "Abhazya gelecekteki karşılıklı devletler hukuku ilişkileri konusunda Gürcistan ile görüşmeye hazırdır."

Bilindiği gibi, 1921 Mart'ında Abhazya, bağımsız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak ilan edilmiş, müteakiben de Gürcistan'la Federatif Birlik kurmuştu. Daha sonra Abhazya ile Gürcistan arasındaki ilişkiler bir dizi hukuki akit ile düzenlendi. Bu akitletin sonuncusu: söz konusu cumhuriyetlerin 1978 Anayasası ve 1977 SSCB Anayasasıdır.

Fakat 1989-1990 yıllarında Gürcistan SSC parlamentosu tek taraflı olarak, özünde Gürcistan'ın SSCB kapsamından çıkmasını başlatan bir dizi belgeyi onayladı; Gürcistan SSC parlamentosunun 18 Kasım 1989, 9 Mart 1990 ve 20 Haziran 1990 tarihli kararları bu tür belgelere örnektir.

Bu belgelerde, 25 Şubat 1921 tarihinden itibaren oluşturulan bütün devlet yapılarının yasadışı sayılacağı ve bu iktidar yapılarınca kabul edilen bütün devletler hukuku akitlerinin hukuki gücünü yitirdiği karara bağlanıyordu.

SSCB'nin dağıldığının ilanından sonra Gürcistan Geçici Askeri Konseyi, eski merkezle hukuki bağları koparmak amacıyla 1992 Şubat'ında, Gürcistan Cumhuriyeti'nin 1921 Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Anayasası'na geçme kararını aldı. Bu anayasada, Abhazya Özerk SSC, bir devletler hukuku ilişkileri konusu olarak yer almamaktadır.

Gürcistan iktidar organlarının yukarıda sayılan akitleri kabul etmesi sonucu olarak, Abhazya ile devletler hukuku ilişkileri içinde olan Gürcistan SSC ortadan kalkmış ve Abhazya özerk SSC'nin hiçbir belge veya taahhülle bağlı olmadığı yeni bir devlet, "Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti" doğmuştur.

SSCB ve Gürcistan SSC Anayasaları'nın yürürlükten kalkmasından sonra 1978 tarihli Abhazya Özerk SSC Anayasası hukuki mesnetten mahrum kalmış, günümüzde oluşan politik ve yasal realitelere uymaz hale gelmiştir. Abhazya ile Gürcistan'ın karşılıklı ilişkilerinde uyumsuz bir vakum meydana gelmiştir.

Abhazya ve Gürcistan arasındaki ilişkilerin yasal belirsizliğini gidermek amacıyla ve keza 25 Ağustos 1990 tarihli "Abhazya'nın Devlet Egemenliği" hakkındaki deklarasyonunda ifade edilen, devletlerarası ilişkilerin belirlenmesi gayretini rehber edinerek, Abhazya Parlamentosu 23 Temmuz 1992 tarihinde, 1978 tarihli Abhazya Özerk SSC Anayasası'nı geçersiz kılan ve yeni bir Abhazya Anayasası kabul edilene kadar halen geçerli olan yasama icra ve yargı eski organları sistemini koruyarak, 1925 tarihli Abhazya SSC Anayasasını yeniden yürürlüğe koyan bir karar aldı.

Aynı zamanda Abhazya Parlamento Başkanlığına, Abhazya ve Gürcistan arasında yapılacak anlaşmanın hazırlanmasında çalışacak çalışma grubunun kadrosuyla ilgili teklifleri Parlamento oturumunun onayına sunma görevi verildi. Bu grup kurulmuş olup, çalışmaya başlamıştır.

Ancak Abhazya ve Gürcistan arasındaki devletler hukuku açısından belirsizlik halen devam ediyor; çünkü hâlihazırda yürürlükte olan 1921 Gürcistan Anayasası'nda Abhazya bir devletler hukuku konusu olarak hiç yer almazken; 1925 tarihli Abhazya Anayasası'na göre ise Gürcistan'la anlaşmalar bazında ilişki içindedir.

Bu yüzden, Abhazya Cumhuriyeti Parlamentosu, Gürcistan Devlet Konseyi'nin, Abhazya-Gürcistan ilişkilerinde karşılıklı ittifak anlaşması imzalanması konusunun bugün birinci derecede önem arz ettiği konusunu anlayacağını umar.

Gürcistan Devlet Konseyi, totaliter rejimi reddeden ve demokrasi ideallerine sıkı sıkıya bağlı olduğunu ifade eden açıklamalarında samimi ise, belirtilen koşullarda, Abhazya ve Gürcistan arasında uygar devletlerarası ilişkilerin kurulmasını öngören anlaş-

ma sürecine derhal başlamalıdır. Abhazya Parlamentosu'nun, gerekliliğini 25 Ağustos 1990'dan beri söylediği iki devlet arasında varılacak yeni bir anlaşma, hem bu cumhuriyetin yetki sınırlarını, hem de ortak organların yaptırım gücünü net olarak belirleyecektir. Aynı zamanda Anlaşma, hem müttefik temsilciliklerin ve icra organlarının yapısını, hem de seçimler de dâhil olmak üzere bunların teşkil edilme düzenini belirlemelidir.

Bu yüzden, Abhazya Cumhuriyeti parlamentosu, aralarında devletler hukuku ilişkileri bakımından belirsizlik varken, Devlet Konseyinin, Gürcistan Parlamento seçimlerini Abhazya topraklarında da yapmak istemesini tamamen yersiz bulur.

Abhazya Cumhuriyeti parlamentosu Gürcistan'la ilişkileri muhafaza etme niyetini tekrarlarırken, bu ilişkilerin, Abhaz ve Gürcü halkları arasındaki ilişkilere onyıllar boyunca gölge düşüren dikta ve itaat altına alma hususlarını reddeder, uygar ve eşitlik temelleri üzerinden hareketle yeniden kurulmasından savunur.

Devlet Konseyi aracılığıyla Gürcü halkına yaptığımız bu çağrıda açıklıyoruz ki, Abhaz halkı kendini Gürcü halkından ayırmaya çalışmıyor, biz iki halk arasında nitelik bakımından yeni, uygar ilişkilerin kurulması taraftarıyız.

1918-1921 yılları arasında Menşevik yağmacıların uygulamaları ve 1930-1950 yıllarında Gürcü iktidarının Abhazlara karşı yürüttüğü soykırım politikasının Abhaz halkında nasıl tarihi anılar bıraktığını tasavvur edebilirsiniz.

1988 yılının ikinci yarısından başlayarak monoetnik bir Gürcü devleti kurma fikrine saplanan pek çok yeni nesil Gürcü politikacı, Abhaz halkının tarihi anıları hatırlamasına neden oluyor. Bu amaca ulaşmak için, sınır dışı etmekten, Gürcü olmayan nüfusun artmasının engellenmesine kadar varan çeşitli öneriler getirilmiştir.

Bütün bunlar, Abhazların Gürcü iktidarının politikasına kesin güvensizlik duyması sonucunu doğurmuş, iki halk arasında yabancılaşma ortaya çıkmıştır. Bunu gidermek, öncelikli görevimizdir.

Abhazya ve Gürcistan arasında ittifak anlaşması imzalanması, halklarımız arasındaki karşılıklı güvensizlik ve yabancılaşmayı bertaraf edecek sağlam bir araçtır.

Abhazya parlamentosu üyesi olan bizler, Abhaz ve Gürcü halkları arasında iyi ilişkilerin yeniden kurulması yönünde üzerimize düşeni yapacağımızı ilan ediyoruz. Uzattığımız elin havada kalmayacağını ümit ediyoruz.

Abhazya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

V. ARDZINBA

12 Ağustos 1992

EK-10**RUSYA FEDERASYONU YÜKSEK ŞURASI**

Biz, yaklaşık 10 bin kişiye tekabül eden Gudauta ilçesi'nin Rus uyruklu sakinleri, Gürcistan Devlet Şurası birliklerinin savaş helikopterleri ve tankları, otomatik silah ve toplarına karşı, aşığılama ve yağmalamalarına karşı korumanız talebiyle sesleniyoruz. 14 Ağustos'a kadar barış içerisinde yaşadık, bu toprağı benimsedik ve buradan ayrılmayı düşünmedik. Fakat bugün biliyoruz ki Abhazya'nın Gürcistan Devlet Şurası birliklerinin işgal ettiği topraklarda korkunç zulümler yapılmakta: sivillere havadan, karadan ve denizden ateş açılmakta (bu savaşın kurbanlarının yaklaşık % 80'i sivillerdir); Abhazlar, Ruslar, Ermeniler evlerinden çıkartılarak, yağmalanmakta ve tahrip edilmektedir. Ne yazık ki yaşanan soykırımda, Gürcistan'a şaşırııcı bonkörlükle ölüm silahları sağlayan Transkafkasya askeri birliğı komutası da yer almaktadır.

Abhazya'yı kurtarmanızı, bu çok uluslu muhteşem bölgenin yeryüzünden silinmesine engel olmanızı arz ederiz.

28 Ağustos 1992, Gudauta

EK-11

Devletin deniz ulaşım hatlarının güvenli korunmasının sağlanması, ayrıca düşman çıkarmasının indirilmesinin ve denizyoluyla takviye gönderilmesinin önlenmesi amacıyla

EMİR:

1. Abhazya Cumhuriyeti Deniz Harp Kuvvetleri, ülkenin tüm mevcut deniz araçlarının kullanılması suretiyle tekneler grubu kurulacaktır.
2. Tekneler grubu komutanı olarak güverte subayı Alik Valikoviç Kakalya atanacaktır.
3. DSK Genelkurmay Başkanı Lojistik Destek işleri ile ilgili yardımcısı V. Ayba kurulacak tekneler grubuna tüm gerekli malzemeleri, yakıt ve mühimmatı sağlayacaktır.
4. Güverte subayı A. V. Kakalya, 30.08.92 tarihi saat 15.00'e kadar kadroyu hazırlayacak, gerekli uzmanları seçecek, teknelere gerekli mühimmatı sağlayacak ve yakıt ikmallerini yapacaktır.
5. Askeri harekâtlara hazırlık raporu 30.08.92 tarih ve saat 16.00'da verilecektir.

29 Ağustos 1992, Gudauta

EK-12

MOSKOVA GÖRÜŞMESİ NİHAİ BELGESİ

Rusya Federasyonu Devlet Başkanı ve Gürcistan Cumhuriyeti Devlet Şurası Başkanı, Abhazlar, Kuzey Kafkasya devletleri, Rusya Federasyonu bölge illeri liderlerinin katılımı ile Abhazya'da oluşan durumu görüşerek, en kısa sürede ateşkesin sağlanması, olağanüstü kriz durumunun aşılması ve silahlı çatışma bölgesi haline gelen Abhazya'daki durumun kapsamlı siyasi çözümü için şartların oluşturulması amacıyla, BM Tüzüğü ruhu ve esasına, AGİK Nihai Belgesi, Yeni Avrupa için Paris Şartları, 1992 Helsinki Deklarasyonu ilkelerine bağlılığını teyit ederek, devletlerin toprak bütünlüğü ve sınır dokunulmazlığına evrensel esasların her türlü ihlalini kabul edilemez sayarak, insan hak ve hürriyetine, ayrıca azınlık halkların haklarına saygı duyarak, aşağıdaki hususlarda mutabık kalmıştır:

Madde 1. Gürcistan Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü garanti edilecektir. Çatışmaya katılan tüm silahlı birlikler 05.09.92 tarihi saat 12.00 itibarıyla ateşi kesecek ve karşılıklı her türlü güç kullanımına son verecektir. Bununla birlikte çatışma tarafları ateşkes yürürlüğe girinceye kadar herhangi saldırı eyleminden imtina edeceklerini taahhüt ederler.

Eşzamanlı olarak Abhazya dâhil olmak üzere Gürcistan ve Rusya hükümeti tarafından tayin edilecek temsilcilerden kontrol ve denetim komisyonu oluşturulacaktır. Komisyon ateşkese riayet edilmesini, işbu anlaşmanın diğer hükümlerinin belirlenen prosedürler çerçevesine uygulanmasını sağlayacaktır.

Komisyon üyeleri görevlerini yerine getirmek amacıyla çatışma bölgesinin tüm çevresinde kesin denetimin sağlanması için Abhazya'da yasadışı silahlı birlik ve grupları silahsızlandıracak, dağıtacak ve Abhazya'dan tahliye edecek, ayrıca Abhazya'ya girişini önleyecek alt birimler oluşturacaktır.

Komisyon, ateşkes ve birliklerin yeniden konuşlandırılmasını takiben, Gürcistan Cumhuriyeti silahlı kuvvetlerinin çatışma bölgesinde işbu Anlaşmanın amaçlarına ulaşılması için gerekli (demiryolu ve diğer belirli tesislerin güvenliği) mutabık kalman se-

viyeyi aşmamasını denetleyecektir.

Komasyon'un tavsiyeleri derhal her kademedeki yetkililerce dikkate alınacaktır.

Madde 2. 10 Eylül 1992 tarihine kadar "karşılıklı" esasıyla tutuklu, rehin, esir ve diğler kişilerin iadesi yapılacaktır.

Madde 3. Taraflar her türlü terör eylemi ve rehin almayı yasaklayacak ve önleyecek ve suçlulara yaptırım uygulanması ile ilgili etkin önlemleri alacaktır.

Madde 4. Mal, hizmet taşıma yolları ve yasal faaliyette bulunan kişilere engellerin ortadan kaldırılması ile ilgili acil önlemler alınacaktır. Kara, hava ve deniz yollarının kesintisiz ve güvenli işlemesi, sınırların güvenliği sağlanacaktır.

Bilhassa ortak mekanizmaların oluşturulması suretiyle, Transkafkasya demiryolunun belirli bölümlerinin güvenliğinin sağlanmasına dikkat edilecektir.

Kontrol ve denetim komisyonu bu konuyla ilgili gerekli tavsiyeleri sunacaktır.

Madde 5. Mültecilerin ikamet yerlerine geri dönmesi için gerekli şartlar oluşturulacaktır. Gerekli destek ve yardım sağlanacaktır.

Kayıp kişilerin aranması ve Abhazya'dan ayrılmak isteyenlerin tahliyesi için önlemler alınacaktır.

Madde 6. Çatışma bölgesinde zulüm ve soygunların durdurulması ve önlenmesi, suçlulara yaptırımın uygulanması ile ilgili etkin önlemler alınacaktır.

Madde 7. Taraflar, zarar gören bölgelerin onarılması ve çatışma sırasında mağdur olan insanlara uluslararası temel de dâhil olmak üzere insani yardımın sağlanması ile ilgili önlemler alacaktır. Söz konusu yardımın ulaştırma ve dağıtım düzenini, Kontrol ve Denetim Komisyonu ile koordineli olarak Kızılhaç örgütleri üstlenecektir.

Madde 8. Taraflar, insan ve azınlık milletler hakları alanında uluslararası hukuk normlarına riayet edilmesi, insan haklarının etnik köken, dil ve din farklılığına göre ayrımcılığın yapılmaması ve özgür demokratik seçimlerin sağlanması gerektiğini teyit ederler.

Madde 9. Abhazya dâhil olmak üzere Gürcistan Cumhuriyeti sınırlarında geçici bulunan Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri kesin tarafsızlığa riayet edecek ve iç ihtilaflara müdahale etmeyecektir.

Abhazya dâhil olmak üzere Gürcistan Cumhuriyeti'nin tüm kamu otoriteleri ve yönetim organları, konuşlanan Rusya Silahlı Kuvvetlerinin tarafsızlığına saygı göstereceklerini ve asker mensupları, aile fertleri ve askeri mallara yasadışı eylemleri önleyeceklerini taahhüt ederler.

Madde 10. Taraflar 15 Eylül 1992 tarihine kadar Abhazya'nın yasal yönetim organlarının faaliyetinin yenilenmesi için işbirliği yapacaktır.

Madde 11. Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Kafkasya devlet, bölge ve illerin kamu otorite ve yönetim organları kendi sınırlarında işbu Anlaşma hükümlerine aykırı her türlü tedbirin alınması ve engellenmesi ile ilgili etkin önlemler alacak, anlaşmanın uygulanması ve bölgede barışın tesis edilmesi için işbirliği yapacaktır. İşbu Anlaşmanın hükümlerinin topluma açıklanması ile ilgili gayret edecektir.

Madde 12. Taraflar, BM ve AGİK'ten yukarıda açıklanan çözüm esaslarının desteklenmesini ve durum tespit ve gözlemci misyonlarının gönderilmesi dâhil olmak üzere uygulanmasında işbirliği yapılmasını arz ederler.

Rusya Federasyonu adına

B. Yeltsin
P.S. Graçev

Gürcistan Cumhuriyeti adına

E. Şevardnadze
T. Nadareişvili
T.İ. Sigua
T.K. Kitovani
A.D. Çikvaidze

Abhazya Cumhuriyeti adına

V.G. Ardzmba
K.K. Ozgan
G.S. Hija

A.V. Kozirev
A.M. Mirzabekov
M.M. Magomedov
V.M. Kokov
H.M. Karmokov
V.N. Saveliev
V.İ. Hubiev
A.H. Teluj
S.V. Hetagurov
V.N. Diyakonov
A.H. Galazov
E.S. Kuznetsov
A.A. Carımov
V.F. Çub

Moskova, 3 Eylül 1992

EK-13**ARDZINBA: BARIŞ İÇİN TEK KOŞUL, İŞGALCİLERİN ÇEKİLMESİDİR**

Abhazya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Vladislav Ardzinba, Türkiyeli gazetecilerin sorularını yanıtlarken, Gürcistan'la barış görüşmelerine hazır olduklarını, ancak tek koşulun Abhazya'yı kısmen işgal altında tutan Gürcü kuvvetlerinin çekilmesi olduğunu söyledi. Ardzinba, soruları şöyle yanıtladı:

-Savaşın gidişini kısaca özetleyebilir misiniz?

"14 Ağustos'da Gürcistan saldırısı başladığında biz, sözün tam anlamıyla hazırlıksızdık. Aramızdaki sorunların görüşmeler yoluyla çözümleneceğini umuyorduk. Bu yüzden savaş hazırlığımız yoktu. Onlar, en gelişmiş savaş aygıtlarıyla geldiler. Biz av tüfekleriyle karşı koymaya çalıştık. Sohum ve Gagra'yı hile ve zorbalıkla ele geçirdiler. Bir iki günlük şoktan sonra ülkemizi savunmak üzere organize olmaya başladık. Uçaklarına, tank ve toplarına karşı vatani savunma bilinciyle direndik. Kuzey'deki Kardeş Cumhuriyetlerden gelen yardım ve destekle birlikte toparlandık. Ve bildiğiniz gibi birkaç gün önce Gagra'yı işgalci güçlerden geri aldık. Bu bize büyük moral verdi.

Bizim açımızdan en büyük üzüntü kaynağı, işgal kuvvetlerinin köylere yönelik saldırıları. Evleri yıkıp yakıyorlar. İnsanları, genç-yaşlı, çoluk-çocuk demeden öldürüyorlar. Sohum, Oçamçıra ve Tkuarçal bölgelerinde bu tür saldırılar tüm şiddetiyle sürüyor. Bu savaş değil, barbarlıktır. Soykırıma dönüşen bir hunharlıktır.

Gagra, Gantiadi ve Leselidze'de ele geçirdiğimiz silahlarla biraz daha güçlendik. Şimdi Gürcistan Yönetimi, kendilerinden ele geçirdiğimiz silahları başka yerlerden elde etmiş gibi açıklamalar yapıyor. Ele geçirdiğimiz tank ve zırhlı araçların tümünün seri numaralarını çıkarıp Rusya'ya da, Gürcistan'a da bildirdik.

Hala Gürcistan'ın Abhazya'ya karşı büyük bir silah ve asker üstünlüğü var.

Şimdiye kadar biz savaşı daha çok gerilla savaşı yöntemleriyle sürdürüyorduk. Dün Parlamentomuz karar verdi, Savunma Bakanlığı kurduk. Bundan sonra ülkemizin sa-

vunması için düzenli ordu oluşturmak için çalışmalara başladık."

-Savaşın bitmesi için ne gerekli?

-“Bunun tek koşulu var. O da, Gürcistan'ın işgal kuvvetlerini geri çekmesidir. İşgalciler Abhazya'dan çekilmeden bir anlaşma sağlamak, barış getirmek mümkün değildir. Bunu yaparlarsa, biz anlaşma masasına oturmaya hazırız. Ön koşul, işgale son vermele-ridir. Ya kendi istekleriyle gidecekler, ya da zorla çıkaracağız.

Savaşın bitmesi için bu iki yoldan başka seçenek yok.”

- Dünyanın Abhazya'daki savaşa ilişkin yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz? Size yeterince destek veriliyor mu?

-“Biz davamızda haklıyız. Savaşı biz değil, Gürcistan başlattı. Saldırgan onlar. Tüm dünya bunu biliyor. Bu yüzden yanımızdalar. Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nden her türlü desteği aldık. Başkurdistan, Tataristan ve Kazakistan büyük miktarda gıda, ilaç ve giyecek yardımı yaptı. Gürcistan saldırısı başlar başlamaz bu üç ülke bir araya gelip bize yardım kararı aldılar.

Bunun dışında, Bağımsız Devletler Topluluğu Parlamentosu'nda Gürcistan'ın saldırısı kınandı. Nihayet Rusya Federasyonu Parlamentosu, Gürcü işgal kuvvetlerinin Abhazya'dan çekilmesini isteyen bir karar aldı. Aynı kararda, Gürcistan sert dille kınanırken, ordusunu Abhazya'dan çekinceye kadar Rusya-Gürcistan ilişkilerinin askıya alınması istendi.”

-Yakın tarihte yeni bir zirve, Yeltsin-Şevardnadze ve Ardznba görüşmesi olacak mı?

-“İki gün sonra (13 Ekim 1992'de) yeni bir görüşme planlanmıştı. Bugüne kadar bu görüşmenin yapılacağından ümitliydim. Ancak Sohum'a yeniden yığınak yapmaya başladılar. Bu görüşmeye Şevardnadze'nin evet diyeceğini sanmıyorum. Zaman kazanmaya çalışıyorlar.”

-Bu görüşme olmazsa ne kadar bekleyeceksiniz? Sohum'u geri almak için hazırlık yapıyor musunuz?

-“Evet. İşgalcileri Sohum'dan atmaktan başka çaremiz yok. 10 Ekim'de Şevardnadze'nin Radyo-TV konuşması vardı. Bu konuşmasında da, Abhazya sorununun silahla çözüleceğini yineledi. Federasyon veya konfederasyon gibi bir anlaşmaya kesinlikle yanaşmayacaklarını, Özerk Cumhuriyet statüsünün de gözden geçirileceğini belirtti.

Bu açıklamaların barışçı olmadığı açık. Onlar sorunu silahla çözmek istiyorsa, biz de silahla cevap vereceğiz. Kendimizi savunacağız.”

-Abhazya'ya silah yardımı yapan ülke var mı?

"Hiçbir ülkeden silah yardımı almıyoruz. Bazı silahları para ile satın aldık. Bazılarını (ki büyük kısmını) Gürcülerin elinden aldık."

-Gürcistan nereden silah buluyor?

"Rusya'dan devraldıkları silahları var. Halen 150 tank, 300 zırhlı araç, 95 top, çok sayıda batarya, 4 adet zırhlı askeri helikopter, 3 uçak (birini düşürdük). Bazı silahların montajını yapıyorlar. 100 binden fazla hafif silahları var. Sohum'da 25 kadar tankları ve çok sayıda zırhlı araçları vardı. Son iki gün içinde 27 tank daha gönderdiler."

-Gürcistan'ın bu silahlarına karşı Sohum'u geri alacak gücünüz var mı?

"Sohum'u geri alacağız. Gagra'da olduğu gibi Sohum'da da onların silahlarını ellerinden alacağız."

-Binlerce insan, savaş yüzünden evlerini terk etti. Savaş bitince bu yaralar nasıl sarılacak?

"Önemli bir sorun. Binlerce, onbinlerce insan evsiz barksız bırakıldı. Kışa giriyoruz. Açlık ve soğuk insanları tehdit edecek. Herşeyden önce işgalcileri kovmamız gerek. Ondan sonra insanlara yardım etmek için yönetim olarak üzerimize düşeni yapacağız. Bu yaraları sarmak için büyük çaba ve para gerekli. Dünyadan bu konuda da destek ve yardım bekliyoruz."

-Kayıplar konusunda bilgi verebilir misiniz?

"Ölen ve yaralananlar konusunda kesin bilgi elde etmek mümkün değil. İşgal bölgelerinde ne kadar insanı katlettiklerini bilmiyoruz. Kontrol ettiğimiz bölgelerde 300 civarında insan öldü. Binlerce yaralı var. 4.000 Gürcü askeri gelmişti. Onlardan 1.000'in üzerinde ölü var."

-Türkiye'nin maddi manevi yardımını yeterli buluyor musunuz?

"Bugüne kadar Türkiye'nin verdiği desteğe yürekten teşekkür ediyoruz."

Türkiye'den daha çok politik destek bekliyoruz. T.B.M.M.'nin Rusya Federasyonu Parlamentosu'nun aldığı karara benzer bir kararla, Gürcistan'a, işgali sona erdirmesi yönünde daha çok baskı yapmasını bekliyoruz. Ortada hukuk ve insan haklarını ihlal eden bir saldırı var. Bunu uluslararası platformlara taşımak gerek. Türkiye B.M.'de Avrupa Konseyi'nde ve diğer platformlarda bizim sözcülüğümüzü yapabilir. Biz kendimizi Tür-

kiye'ye bu denli yakın hissediyoruz. Dolayısıyla T.C. Hükümeti'nden daha çok destek bekliyoruz.

T.B.M.M.'nin bölgeye bir gözlemci heyet göndererek olup biteni yerinde tespit etmesini bekliyoruz.

Bunun yanı sıra, insani yardıma devam edilmesi bizim açımızdan hayati önem taşıyor. Bir uçak dolusu ilaç ve gıda yardımı yapmışlardı. Bunun için çok teşekkür ediyoruz. Bu tür yardımlara ihtiyacımız var.

Türk halkının, tarihi ve kültürel kardeşlik bağı bulunan Abhazya'da, Gürcistan'ın kaba kuvvetle sorunu çözme isteğine izin vermeyeceğine inanıyoruz."

- Savaşın başlaması üzerine birçok ülkeden Abhazya'ya gönüllü geldi. Başta Türkiye'den olmak üzere diasporada yaşayan Çerkeslerden de gelen gönüllüler oldu. Bu konuda ne söyleyebilirsiniz?

"Sevinerek belirtmeliyim ki, Gürcistan'ın Abhazya'ya saldırısının hemen ardından, başta kardeş Kafkas Cumhuriyetleri'nden olmak üzere dünyanın birçok ülkesinden gönüllüler gelip, bizimle birlikte saf tuttu. Bu, gıpta edilecek bir dayanışma örneğidir. Diasporadan gelenlerle hem moral, hem de fiziki olarak güçlendik. Bu kardeşlerimiz, dedelerinin zorla sürüldüğü bu toprakları savunmak için geldiler. Kahramanca mücadele ediyorlar. Çok iyi savaşçı olduklarını gösterdiler. Hepsine büyük sevgi duyuyorum. Hepsine tek tek teşekkür ediyorum.

Abhaz mitolojisine göre, Tanrı, yeryüzünde kendisi için ayırdığı toprak parçasını biz Abhazlara emanet etmiş. O halde bu toprağı korumak, bizim için kutsal bir görev, yüce bir onurdur. Bu onuru, bu görevi paylaşan herkese selam olsun."

11 Ekim 1992

EK-14**TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE
KAFKASYA VE ABHAZYA'DA MEYDANA GELEN OLAYLARLA İLGİLİ
GENEL GÖRÜŞME TUTANAKLARI ÖZETİ****ÖNERGE SAHİPLERİ:**

ANAP Ankara Milletvekili M. Vehbi Dinçerler ve 14 arkadaşı, RP Malatya Milletvekili Oğuzhan Asiltürk ve 22 arkadaşı, DYP Grup Başkan vekilleri, Adana Milletvekili Bekir Sami Daça, DYP Bursa Milletvekili Turhan Tayan, DYP Zonguldak Milletvekili Güneş Müftüoğlu, SHP Grup Başkan Vekili İçel Milletvekili Aydın Güven Gürkan ve 9 arkadaşı.

TBMM'DE ABHAZYA İLE İLGİLİ GENEL GÖRÜŞME**-KONUŞMALAR-**

M. VEHBİ DİNCERLER (ANAP): (Balkanlar ve Kafkasya'daki ekonomik ve politik duruma ilişkin kısa değerlendirmeyi takiben)... Buradan hareketle Gürcistan meselesine baktığımız zaman olayı şöyle tespit ediyoruz:

Gürcistan 1921 senesinde bağımsızlığını ilan ediyor ve bir anayasa yapıyor. Bu anayasadan sonra 1925 senesinde Abhazya olarak Abhazya'da yaşayan insanlar bir anayasa yapıyorlar ve bu anayasayı ilan ediyorlar; bu anayasa bağımsızlık anayasasıdır ve Gürcistan bu anayasayı kabul etmiştir. Fakat daha sonraki gelişmelerde gerek Sovyetler Birliği'nin 1977'lerdeki anayasasına dayalı olarak, gerekse o aradaki gelişmeleri de dikkate aldığımız zaman Sovyetler Birliği'nin Bağımsız Gürcistan Devlet'i içinde bir Özerk Cumhuriyet haline geliyor Abhazya.

Ancak, dağılmadan sonra Gürcistan adeta Abhazya'nın eski varlığını, Özerk Cumhuriyet oluşunu ve hatta 1925 Anayasasında, kendilerinin de kabul ettiği Anayasada, müktekel 16. Cumhuriyet gibi bir Cumhuriyet olduğunu kabul etmiyor ve bugüne kadarki tutumu da, hükümetimizin -bizim intibamız öyledir, yanlış olabilir, burada bunu duymak istiyoruz- tavrı da gerçekten Abhazya'nın bütün bu hukuki varlığına rağmen, ilan edil-

miş, kabul edilmiş anayasalarına rağmen, Abhazya'nın yokluğuna dayalı bir politika güttüğüdür. İstenilen şey; gerçekten başlangıç olarak bu iki anayasanın dikkate alınması ve ondan sonra meselelerin müzakere yoluyla çözülmesidir. Ve kan dökülmesinin durdurulmasıdır. Gürcistan, Gamsahurdia yanlılarını yakalama bahanesiyle Abhazya'nın başkentine girmiş ve çatışmalar belki bu vesileyle yoğunlaşmış ve artmıştır ve yüzlerce kişi ölmüştür ve halen de ölmektedir.

Abhazya kendi güvenliğini sağlamak için Kuzey Kafkasya bölgesinde bir konfederasyon oluşturulması yolunda gayret etmiş veyahutta bu gayretlere katılmıştır. Orada aşağı yukarı altı veya yedi ülke Kuzey Kafkasya Konfederasyonu diye bir Konfederasyon oluşturmaktadırlar.

Bu konfederasyon veya Abhazya'nın şu anda ilan ettiği bağımsız varlığı aslında bizim tespitimize göre;

- 1) Kan dökülmesini istemiyor,
- 2) Varlığının tanınmasını istiyor,
- 3) Gürcistan Devletiyle her türlü şart altında barışçı bir çözüm arıyor.

Bu barışçı çözümün içerisinde Özerk Cumhuriyet olmak var, belki Özerk Bölge olmak var, belki bir Federal sözleşme imzalamak var. Yani her halükarda kan dökülmesine son verilerek bir sulhçu, barışçı yaklaşım içerisinde bölgenin huzura kavuşturulmasını istiyor. Biz de Hükümetimizin bu görüşü benimsemesini istiyoruz. Ve diliyoruz ki, bir an evvel, oraya insani yardım da ulaşsın. Yani siyasi ve hukuki meselenin çözümüyle birlikte, insani yardımın oluşması ve gitmesi de temel unsurlardan biridir.

Bu meselenin gündeme gelmesinden bu yana hükümetimiz oraya bir uçak dolusu malzeme göndermiştir; bundan dolayı Hükümetimize ve bu işe emeği geçenlere teşekkür etmek isteriz; ancak, bir uçak dolusu malzemenin hiçbir şekilde, gelen kış karşısında oradaki insanlara kâfi gelmeyeceği de meydandadır. O bakımdan, sürekli yardım yapılması gerektiğini bir kere daha teyit etmek istiyoruz.

Ayrıca, çok net ve açık olarak, Gürcistan ile komşuluk münasebetlerimizi bozmayacak, ama adil ve kalıcı bir çözüme yol açacak öneriler konusunda da hükümetimizin Gürcistan nezdinde gerekli teşebbüsleri yapmasını istiyoruz.

Dolayısıyla, gerek Kafkasya'nın yeni bir Balkanlaşma modeline dönüşmemesi, gerek akan kanın durdurulması ve gerekse gerçekten devletler hukukuna ve hakkaniyet esaslarına göre hakkı olanlara haklarının verilmesi için hükümetimizin bundan biraz daha aktif ve kalıcı bir tedbirler manzumesini benimsemesini rica ediyor ve bunu hükümetten bekliyoruz.

ŞADI PEHLİVANOĞLU (ANAP): *(Türkiye'nin dış politika yetersizliği ve Kafkasya'ya genel bakışı takiben)* ... Abhazya meselesine gelince; bu etnik bir mesele değildir. Nitekim Abhazya sınırları içinde 535 bin toplam nüfus vardır. Bu nüfusun ancak yüzde 18'i Abaza'dır, yüzde 13'ü Ermeni, yüzde 17'si Rus, yüzde 10'u da Rum'dur. 8 ila 10. yüzyıllarda, Abhazya'da bir imparatorluk mevcuttu. Bu bölge, üçyüz sene de Osmanlı İmparatorluğu himayesinde hayatını devam ettirdi. 1921'den 1931'e kadar ikinci defa müstakil bir devlet oldu.

Abhazya Cumhurbaşkanı, parlamento seçimiyle işbaşına gelmiştir. Bir müddet önce, Abhazya Cumhurbaşkanı, özel bir davetle Türkiye'ye geldi -Muhterem Milletvekilleri, bu husustaki beyanlarımın sizler tarafından, devleti alakadar ettiği için, hassasiyetle dinlenmesini istirham ediyorum- ve Başbakanla Dışişleri Bakanı'ndan kendileriyle görüşme talebinde bulundu; kabul etmediler.

Yalnız ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, Abhazya Cumhurbaşkanı'nı kabul edip görüştü. Hükümetin Abhazya Devleti'nin meşru mücadelesinin temsilcilerini kabul etmemesi, hem hayret vericidir, hem de düşündürücüdür.

1977 Sovyet Anayasası'na muvazi olarak Abhazya 1978 Anayasası'na göre Gürcistan ve Abhazya diye iki ayrı cumhuriyet oldu.

Vehbi Beyin söylediği gibi burada bir anayasal boşluk doğdu. Boşluk doğunca Abhazya Gürcistan'a müracaat etti ve dedi ki: Bu meseleyi görüşelim, bir hukuki statüye bağlayalım. Abhazya Gürcistan ile oturup konuşmayı beklerken, orduları gelip başşehirlerini işgal ve talan etti. Cevapları bu oldu. Tabii bu hadise aynı zamanda Gürcistan'ın imza ettiği AGİK Şartı'na da aykırıdır ve onu da ihlal mahiyeti taşımaktadır.

Muhterem arkadaşlar, şimdi elime geçen enteresan bir haritayı yüksek heyetinize göstereceğim. Tabii bizim Hariciye Bakanlığımızın bundan haberi olduğu kanaatinde değilim. Bu vesileyle onların vazifelerine de yardımcı olmuş oluruz.

Bu haritaya göre, taa bizim Trabzon'a kadar Gürcistan'a dâhil edilmiş. Bu Türk Devleti ve vatani bir düğün pastası mıdır ki herkes ötesinden berisinden kaşık sallıyor muhterem arkadaşlar?

Sayın Demirel Gürcistan'ı ziyareti öncesinde verdiği beyanatta şöyle dedi: "Gürcistan'ın her türlü politikasını destekliyoruz,"

Bir şey demiyorum, desteklesin de, böyle demekle peşin bir angajmana girmiş oldu. Hâlbuki 14 Ağustos'da Gürcüler Sohum ve Gagra kentlerini işgal etmişler, yağma ve zulüm yapmışlar, müze ve tarihi belgeler talan ve imha edilmiştir. Elbette ki bu hareket Gürcistan'ın imza ettiği AGİK Şartı'na aykırıdır. Tabii ben Sayın Demirel'de kabahat görmüyorum, kabahat kendisine bu notu sıkıştıran hariciye misyonunda olsa gerek.

Başta Karabağ olmak üzere Kafkasya'da dökülen bu kanlar, insanoğlunun çektiği bu çile durmalıdır. Türkiye, bölgede barış için gayret göstermelidir. Abhazyaya ile Gürcistan arasındaki anlaşmazlığın bir şekilde halledilmesi için aracılık yapılmalıdır.

Türk devletinin tarihi misyonu bu hakemliğe müsaittir. Ne yazık ki Türk Hariciyesi, Azeri-Ermeni ihtilafındaki aracılığı bile İranlılara kaptırmıştır. Bölgede yaşayan insanlar aç ve perişandır. Onlara insani yardım bir an evvel yapılmalıdır.

Muhterem Başkana teklif ediyorum; münasip görülürse yüksek meclisinizden bir heyetle Kafkasya'ya gidip, bu bölgede tetkikler yaptıktan sonra, Yüce Meclis'e arzının münasip olacağı kanaatindeyim.

ATILLA MUTMAN (SHP): Sovyetler Birliği'ni oluşturan Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmalarını izlediği dönemde ve özellikle son aylarda Kafkasya bölgesinde çok önemli gelişmeler vuku bulmaktadır. Bu gelişmelerin temelinde, bölgenin etnik özelliklerinin yanında, tarihten kaynaklanan iddia ve anlaşmazlıklar da yatmaktadır. Bu eğilimlerin bölge ülkelerinin zaman zaman birbirleriyle çelişen çıkarlarıyla birlikte soğukkanlı bir şekilde incelenmesi gerekmekte ve oluşturulacak politikalara bu titiz tahlil yön vermelidir.

Türkiye, geleneksel olarak, bütün ülkelerin toprak bütünlüklerine saygılıdır. Sınırların, kuvvet yoluyla değiştirilmesini hedefleyen politika ve uygulamalara karşıdır. Bu genel yaklaşım, Kafkasya bölgesine yönelik politikada da aynen uygulanmalıdır. Kafkasya bölgesinin, adeta bir mozaigi andıran etnik, sosyal ve kültürel yapısının çok iyi anlaşılması ve politikaların buna göre uygulanması gerekir. Bu husus, yanlış bir adımın atılmaması açısından büyük önem taşımaktadır. Bölgedeki irili ufaklı etnik grup sayısının, 100'ü aşkın olduğunu da belirtmek isterim.

Esasen, hükümetimizin, Kafkasya bölgesine yönelik politikasının ana hedef ve ilkelerinin, genel dış politikamızın çizgisinden farklı olması beklenemez. Kafkas ülkeleri arasında, bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, eşitlik ve içişlerine karışmama gibi uluslararası ilişkilerin temelini oluşturan ilkeler çerçevesinde, dostane ilişkiler geliştirilmesine ve bu ilişkilerin zaman içerisinde, çok taraflı bir işbirliğine dönüştürülmesine gayret sarf edilmelidir.

Kafkasya bölgesine yönelik olarak, farklı bir politika izlenmesinin, bölgenin gerçeklerine ters düşeceği ve bilahare telafisi imkânsız durumların ortaya çıkmasına neden olacağı aşikârdır. Bu açıdan, bölgede, demokratik yapının geliştirilip etnik gruplar arasındaki diyalogun sağlıklı bir temele oturtulması, yaşamsal önem taşımaktadır.

Osetya'da ve son olarak Abhazyaya Özerk Cumhuriyeti'nde yaşanan olaylar hepimizi derinden üzmüş endişeye sevk etmiştir. Bu gelişmeler tarafımızdan yakından takip edilmelidir. Gürcistan'ın demokratik yöntemlerle, yeniden yapılanma sürecine girdiği

bu dönemde bu gelişmelerin yaşanması talihsizliktir. Gürcistan'ın istikrarının taşıdığı önem, bu ülke sınırlarını aşmakta ve tüm bölgeyi yakından ilgilendirmektedir. Türkiye'nin dış siyasetinin en önemli ana ve en belirgin ilkelerinden biri olarak, hiçbir ülkenin içişlerine karışmaması ve hiçbir ülkeyi de kendi içişlerine karıştırmaması gelir. Bununla birlikte kuzeydoğu komşumuzun içinde bulunduğu bu karmaşa toplumsal diyalog, kişisel ve benlik haklarına saygı temelinde, hızlı ve kalıcı bir çözüm bulması en içten dileğimiz ve doğal beklentimizdir.

Son olarak, Rusya Federasyonu öncülüğünde, Moskova'da, Gürcistan Cumhuriyeti'yle, Abhazya Özerk Cumhuriyeti arasında 3 Eylül 1992 tarihinde varılan mutabakat ile ilan edilen ateşkes protokolü barış açısından Türkiye'yi umutlandırmıştı; ancak, üzüntüyle belirtmek isterim ki, bölgeden alınan son duyular, gerilimin tırmanmakta ve hatta boyutlarını aşma tehlikesini gösterdiğine işaret etmektedir. İçten dileğimiz, çatışmalara derhal son verilerek, tarafların anlaşmazlığını, insan haklarına ve uluslararası ilişkilere egemen ilkelere saygı temelinde, görüşmeler yoluyla çözüme bağlamalarıdır.

1918-1921, 1930-1950 yılları arasında Abazalar haksız uygulamalara, soykırım hareketlerine maruz bırakılmışlardır. 5 bin yıllık tarihi geçmiş, 1.200 yıllık devlet geleneği olan Abhazya'nın Özerk Cumhuriyet statüsünün güçlendirilmesi, bunun için de anayasaların tespitine Gürcistan tarafından katkı verilmesi gereklidir. Türkiye, Kafkasya Bölgesinin bir barış ve istikrar bölgesi haline gelmesi ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin en önemli uygulama alanına dönüşmesi için, yukarıda arz etmeye çalıştığımız tutarlı politikasını izlemeyi sürdürmeli ve Kafkasya'da daha fazla karışıklığa sahne olacak gelişme ve eğilimlere karşı çıkmalıdır.

TINAZ TİTİZ (DYP): Konuya birkaç yönden yaklaşabiliriz. Bir tanesi, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü açısından yaklaşabiliriz; Abhazya'nın bağımsızlık istemi açısından yaklaşabiliriz; Trans Kafkasya bölgesinin barışı açısından yaklaşabiliriz. Bizim bakış açımız, bunları ihmal etmemeli ama Türkiye'nin bu topraklarda yaşayan insanların çıkarlarını ön plana alacak şekilde olmalıdır; bu birinci nokta.

İkincisi, konuya yalnız Abhazya açısından bakmaya kalkılırsa, çıkmaza saplanılabileceği düşüncesindeyim. Konu şudur: Üç kıtaya yayılmış Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasından sonra onun topraklarının bir bölümü üzerinde kurulmuş bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus yapısı bir mozaik oluşturmaktadır. Bu mozaik içinde Anadolu'da yüzyıllardır yaşayan insanlar olduğu gibi, bu toprakların çevresindeki ülkelerden çeşitli nedenlerle göç etmiş insanlar da bulunmaktadır. Bugün milletimizin bir bölümünü oluşturan 400 bin civarındaki vatandaşımız Kafkasya'dan göç etmiş bu kişilerin çocukları ya da torunlarıdır. Bugün bu zengin mozaığın asgari üç kitada ataları yaşamaktadır.

O halde, bir genel yaklaşım saptama durumuyla karşı karşıyayız. Bu öyle bir genel

yaklaşım olmalıdır ki, Bosna-Hersek'te, Abhazy'a da ya da bir başka bölgede ataları yaşamakta bulunan vatandaşlarımızın ata yurtlarındaki sorunları karşısında eli kolu bağlı kalmayalım.

Sorun nedir? En basit görünüşlü, fakat cevaplanması en güç olan soru budur. Bunu, tarafların birinin iddialarına tamamen dayandıramayız. Biliriz ki, taraflar, gerçeklerin kendilerini haklı gösterecek yanlarını öne çıkarıp, diğer yanlarını da küçülterek ortaya koymak eğilimindedirler.

Abhazy'a örneğine de böyle bakmak gerekir. Abhazy'a, bağımsızlığının tanınmasını istemekte, bunun için de tarihsel olguları örnek vermektedir; Abhazy'a'da yaşayan insanların demokratik haklara bütünüyle sahip olmasını istemektedirler

Kültürlerinin yaşamasını, asimilasyona uğramamasını istemektedirler; Abhaz halkının can güvenliğini tehdit eden unsurların caydırılmasını istemektedirler; tarihte Stalin ve Beria döneminde uğradıkları haksızlıkların telafisini istemektedirler; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin dağılmasıyla Gürcistan'ın yeniden tanıdığı 1921 Anayasası'nın Abhazy'a'ya tanıdığı statüye dönmek istemektedirler.

Bunların hiçbirini kolay itiraz edilebilecek istekler değildir.

Tüm toplumların bunlara hakkı olduğu bütün dünyaca kabul edilmektedir ama diğer yandan, Gürcistan'ın yine karşı çıkılması mümkün olmayan istekleri vardır. Toprak bütünlüğünün, millî birliğinin korunmasını istemektedirler. Gürcistan topraklarının yüzde 12'sini, Abhazy'a nüfusunun yüzde 18'ini ve Abhazy'a Parlamentosu'ndaki sandalye sayısının yüzde 43'ünü oluşturan Abhazy'a'nın, temsili demokrasilerdeki alışılmış oranlara çekilmesini istemektedirler.

"Gürcistan Abhazy'a'dan büyüktür; dolayısıyla, Gürcistan'ı darıltmayalım" yaklaşımı ne kadar yetersizse, "Türkiye'de yaşayan Abazaların sayısı Gürcülerden fazladır; o halde Abhazy'a'ya destek olmalıyız" yaklaşımı da o kadar sığdır.

Hükümetimizin Abhazy'a konusundaki tutumunu değerlendirmeye çalışacağım.

Yalnız Kafkasya konusunda değil, etnik çatışmaların olduğu diğer bölgelerdeki sorunlara karşı da sürdürülen aktif yaklaşımı onaylıyor ve geliştirilerek sürdürülmesini diliyoruz.

Sayın Başbakan'ın, bu bölgedeki silahlı çatışmaların bir an önce durdurulması çağrısını, benden önce söz almış olan değerli parti sözcüsü arkadaşlarıma buradan hatırlatmayı bir görev sayıyorum.

Kısa vadede ihtiyaç olduğuna inandığım iki önlemi de parlamentomuzun takdirine sunmak istiyorum.

Bunlardan birincisi; halen Abhazy'a'da sürmekte olan kanlı olayların durdurulması yolunda taraflara bir çağrıda bulunmak üzere bir temenni kararı alınmasıdır.

İkincisi; Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze'nin de temenni ettiği bir girişimle ilgilidir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesi içinde Türkiye'nin rol oynamasını talep eden bu mesaja bir cevap olarak, bir parlamento heyetinin Gürcistan'a ve Abhazya'ya gönderilmesini ve böylece ilk önerimi hayata geçirebilecek bir adımın atılmasına yol açılmıştır.

M. İSTEMİHAN TALAY (CHP): Abhazya bütün tarihi sürecinde, bir devlet geleneği olan ve 1921 yılında da Sovyetler Birliği'ne 16. Bağımsız Cumhuriyet olarak katılmış olan -aynı Gürcistan gibi- eşit koşullarda bir Cumhuriyet olarak Sovyetler Birliği'nin parçası olmuş bir devlettir. Yaklaşık 9 bin kilometrekare alana ve Karadeniz kıyılarında 250 kilometre uzunluğunda sınıra, kıyıya sahiptir. 500 bin nüfusludur.

Osmanlı döneminde 300 yıl Türk hâkimiyetinde kalmıştır ve daha sonra, 1921'den 1978'e kadar uzanan süreçte Abhazların bu bölgedeki nüfusu yüzde 18'lere kadar düşürülecek şekilde ırkçı ve asimilasyon politikalarına maruz kalmışlardır. Özellikle, Stalin döneminde bu ırkçı politikalar en üst noktaya ulaşmıştır.

Gürcüler de, aynı Ermeniler gibi, kendi bölgelerinde yayılmacı bir politikayı sürdürmektedirler. Daha önce de -geçen yıl da- Güney Osetya'yı ilhak etmişlerdir ve o zamanki Anavatan İktidarı da, bana göre, bugünkü iktidar gibi o harekete gerekli tepkiyi göstermekte aktif bir tutuma girmemiştir. Abhazya ile Gürcistan arasındaki ilişkiler bir iç sorun niteliği taşımamaktadır, bir başkaldırı niteliği değildir, bir etnik grubun bağımsız bir cumhuriyeti parçalaması olayı da değildir. Çünkü 1921'de bağımsız bir devlet, 1978'de özerk bir cumhuriyet statüsünde, Gürcistan'a bağlı bir devlet durumundadır.

Dolayısıyla, Abhazya olayını, Sayın Dışişleri Bakanı'nın belirttiği gibi, bir etnik olay, bir iç sorun şeklinde düşünmemek gerekir. Burada herşeyden evvel bir insan hakları sorunu vardır ve kan dökülmektedir. Türkiye, bu insanlara karşı da seyirci kalmamak durumundadır.

OĞUZHAN ASİLTÜRK (RP): Bildiğiniz gibi, Abhazya, bir Cumhuriyet; halkın çoğunluğunu da Hıristiyanlar teşkil ediyor, böyle bir cumhuriyet. Coğrafi konumu Kafkas Sıradağlarıyla Karadeniz arasında sıkışmış, dar bir şerit olarak uzanan küçük bir ülke. Kuzeyinde Kafkas Sıradağları, güneyinde Karadeniz doğal sınırları, doğusunda Gürcistan Cumhuriyeti, batısında ise eski Çerkezistan sınırları içerisinde olan, bugün ise Rus Federasyonuna bağlı Krasnodar Eyaleti yer alıyor. Nüfusu 550 bin. Bu nüfusun yüzde 18'ini Abazalar, yüzde 40'ını Gürcüler, yüzde 17'sini Ruslar, yüzde 13'ünü Ermeniler, yüzde 10'unu Rumlar, yüzde 2'sini de diğerleri teşkil edecek şekilde oluşturuyorlar.

Dikkat ederseniz, yüzde 40'ını Gürcülerin teşkil ettiği bir bölgede, bu bölgenin in-

sanları, kendilerine yapılan zulmü kabul etmedikleri için, Gürcistan'la topyekün mücadele ediyorlar ve bunların yüzde 40'ı da Gürcü'dür. Neden bunu yapıyorlar; neticede, insan hakkı diye bir şey var; bir topluluğun yaşadığı bölgeyi onun temel insan haklarına hiç riayet etmeden silah zoruyla işgal edeceksiniz... İşte görüyorsunuz ki, o işgalci kuvvetlerin ırkından olan insanlar bile buna karşı çıkıyor. Neden; çünkü zulme insanlar genelinde karşı çıkarlar da onun için.

Başkent Sohum şu anda işgal altındadır.

Bu bölgenin iklimi ılıman ve bol yağışlı bir iklim; turunçgillerin oluşturduğu tarım ürünlerine dayalı bir ekonomisi var; ayrıca, turizm de, bu ekonomiyi ayakta tutan önemli sektörlerden biri; Ayrıca, dünyanın en iyi kömürlerinin üretildiği Tkvarçal kömür havzasına ve değerli mermer yataklarına da sahip; bir de, eski ipek yollarından biri de Kuzey Kafkasya üzerinden gelerek burada denize ulaşıyor.

Değerli arkadaşlarım, çok önemli bir tarafını daha arz edeyim; okuryazar oranı da yüzde 100'e yakın; gazete ve dergilerin tirajları da nüfusuna nispetle çok büyük oranda. Abhazya'nın tarihine bir göz atmak lazım.

1864'e kadar genellikle bağımsız yaşamışlar. Öyleyse, şu geçen yüzyıla kadar bağımsız yaşamış bu ülkenin, elbette, bağımsızlığını devam ettirmek istemesi hiç de anormal gözükmemek gerekir; ama maalesef, bu hak Abazalara verilmek istenmiyor, iktidarımız da, "Gürcistan'ın toprak bütünlüğü" adı altında bu hakkı onların elinden almak için siyasi tavır koyuyor. Bu yanlıştır.

Abhaz-Gürcü köklerine bakarsak, tarihin en eski zamanlarından beri yanyana uzanarak geldiklerini ve beraber yaşadıklarını görüyoruz.

Bilgileri özetleyerek sunmak istiyorum: 16. yüzyıla kadar beraberlik çeşitli şekillerde devam edip gelirken, bu yüzyıldan itibaren Abhazya'nın Osmanlı hâkimiyetine girmiş olduğunu görüyoruz.

Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra, mevcut kültürün yerini İslam kültürü almaya başlıyor; ancak bu arada bundan rahatsız olanlar, Abhazya'da bulunan Pitsunda'daki kiliseyi Gürcistan'a bağlıyorlar. Bunun gayesi şu: Gürcistan vasıtasıyla dışa karşı birtakım mesajların verilmesi. Nitekim bunda da başarılı oluyorlar. Böylece Batı Hıristiyan dünyasının desteğini alan Gürcistan daha 18. yüzyılın başlarından itibaren Batıya diplomatlar göndermeye başlıyor; Fransa ile iyi ilişkiler içerisine giriyor, Fransa Kralının desteğini alıyor ve Osmanlılara karşı da bu desteği kullanarak bölgedeki Osmanlıların getirdiği İslam kültürüne karşı daha o zamandan itibaren ciddi bir mücadeleye giriyorlar.

Abhazya'nın 1578'de Osmanlılar tarafından fethinden sonra Abazalar, önce Osman-

lıları sınıyorlar. Gürcülerden kötü muamele gördükleri için -Hristiyan Gürcülerden tabii, Gürcistan'da, Abhazy'a'da, Türkiye'de de Müslüman Gürcüler var- Türkiye'deki tamamı Müslüman olan bu Gürcü kardeşlerimiz o zamanki ecdatları, önce Osmanlılara karşı dikkatli davranıyorlar, münasebetlerinde aynı kötü muameleyle karşılaşacaklarını zannediyorlar; ama bakıyorlar ki Osmanlılar onları kendilerinden bir parça sayıyor, onlara güveniyorlar. İşte bu güven duygularından sonra 18. yüzyılın başında Abhaz asıllı birçok Osmanlı paşası yetişmiştir. Bu bir hususu daha gösteriyor: Osmanlıların gittikleri yerlerde, bölgelerdeki insanları azınlık olarak değil, aynı inancı paylaştıktan sonra, aynı inanca sahip topluluk olarak kendileriyle eşit değerde görüyorlar. Gürcülerin katlettikleri insanları Osmanlılar kendi saraylarında paşa yapıyorlar. İşte İslamın getirdiği üstünlük, işte İslam'ın getirdiği insan hakları, insana verilen değer. İşte bunun neticesinde Kafkasya'nın bu mücahit insanları, bu Abazalar Osmanlılarla adeta kaynaşıyorlar, kendilerini onlardan bir parça sayıyorlar.

Osmanlılar da Kafkasya'da Ruslara karşı Abhaz, Çerkes ve Kırımhlıları birleştirmeye kararı alıyorlar, onları daha güçlendirmek için, bölgeden gelen saldırılara karşı daha da güçlü hale getirmek için. Nitekim Ferah Ali Paşa'nın Anapa'ya tayini de bu karar neticesinde olmuştur. Böylece Abhazlar, 1780'den 1818'e kadar Osmanlıların himayesinde varlıklarını sürdürüyorlar; ama gerileme dönemi başladıktan sonra maalesef Osmanlılar, buradaki kardeşlerine, güçleri yetmediği için sahip çıkamıyorlar. 1810'da Abhazyaya Rusların himayesine giriyor. Abhazlar, yabancı güçlerin, emperyalist güçlerin, orada yaşayan insanların kendi temel hak ve hürriyetlerini yaşamalarına rıza göstermeyen güçlerin etkisiyle bir kez daha Rusya'nın himayesine giriyorlar. Bu kez bu himaye kolay olmuyor. 1820'de, 1824'de ve 1830'da ve 1840'da Abazalar, (Kafkasya'daki bu kahraman insanlar) Ruslar'a karşı çetin mücadeleler veriyorlar. İşte bir iman şahikası olan Şeyh Şamil'in mücadelesi, bu mücadeledir.

Bunun bir parçasıdır. (RP sıralarından alkışlar) Bu kahraman millet, Şeyh Şamil'in, Muhammet Eminlerin ve daha birçok kahramanların kumandasında, yetiştirdikleri bu kahramanların kumandasında esir olmak yerine, ölmeği tercih ederek ciddi bir mücadele yapıyor; ama bu mücadele neticesinde büyük ölçüde katliam ve Kafkasya'daki soykırıma uğruyor. Arkasından ise Rusya'nın burada kesin kontrol sağladığı bir dönem başlıyor. Bu durum 1864'lere kadar geliyor.

11-12 Mayıs 1864'de Abhazlar, Hamit beyin ve o zaman kendilerini Ruslarla anlaşmaya çalışan başlarındaki idarecilerinin bütün çabalarına rağmen, Rusları istemiyorlar ve bir kelimenin tam manasıyla bir intihar savaşına girişiyorlar; çünkü imkânları bu savaşı kazanmaya müsait değildir, sadece onurla, inandıkları gibi yaşayarak ölmeği tercih ettikleri için, bu savaşı kabulleniyorlar. Bunun neticesinde ise, trajik 1864 göçü baş-

lamıştır. Hele 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı, Abhaz'lara felaketlerin tabii en büyüğünü getiriyor; çünkü acımasız Rus birlikleri buradaki bu kahraman milleti, bu Kafkas Dağlarının bu imanlı insanlarını hunharca öldürüyor. Abhazya çok büyük bir nüfus kaybına uğruyor. Buna rağmen kalan bir avuç insan 1905 Rus İhtilalini fırsat bilerek, tekrar Abhazya Cumhuriyetini ilan ediyorlar.

Değerli arkadaşlarım, bu insanlara saygı duymak lazım. Bu insanların özerkliklerini, bu insanların bağımsızlıklarını insan hakkına saygı gösteren her insanın bütün gücüyle desteklemesi lazım. Bizim Hükümetimiz gibi "Gürcistan'ın İçişlerine karışmıyoruz" dediği gibi geçiştirilmesi kabul edilecek bir şey değildir. (RP sıralarında alkışlar) Sovyet döneminde Abhazlar, Abhazya'da tam olarak bir azınlık durumunda bırakılıyorlar. Abhazya'da kolektifleşme ve endüstrileşme gerekçesiyle büyük Gürcü ve Rum nüfusları yerleştiriliyor. Konuşmamın başında size anlattığım bu oran, işte bunun neticesinde meydana geliyor. Elbette bir ülkeyi silah zoruyla işgal eden insanlar, bu ülkeye gelip de bir takım kimseleri yerleştirmek isterlerse, hele Komünist rejimde bu olursa, neticede de nüfus yoğunluğu değişikliği olursa, bunu oradaki bir tabii hal olarak kabul etmek mümkün değil ki! Toprağın sahiplerini, sormadan gelenler bir nevi azınlık durumuna düşürmüşler.

Daha sonra Abhazya'da daha korkunç bir dönem başlıyor; Abhazya'da doğan ve Mingrel olan Beria'nın tahakkümünde bir dönem yaşıyor. Bildiğiniz Beria, aslında Abhazya'da doğmuş bir insandır ve Abhazya'ya en büyük kötülüğü de yapmış bir insandır; çünkü kendi ırkından saymadığı Abhazya'daki Müslüman kardeşlerimizi ortadan kaldırmayı, polit büro zamanında da, KGB zamanında da, bir nevi vatan görevi saymış olan bir insandır. Ondan sonra bu kitlesel temizlik ve eritme politikasından sonra, Abhazya'daki yerli nüfusun gün geçtikçe eridiğini görüyoruz. Komünist idare tarafından Abhazya'daki Abhazların açtıkları bütün okullar kapatılıyor.

Reformlar yapacağız, onun için okulları yeniden düzenleyeceğiz, onun için kapatmamız lazım bahaneleriyle bütün okulları kapatılıyor. Bu başka Müslüman ülkelerde de görülen, bilinen bir tatbikattır. Biz de buna fazla yabancı değiliz.

Daha sonra, 1978 olayları meydana geliyor. Tatbik edilen eşitsizliklerin biraz daha göze battığı yasaların çıkarıldığı bu dönemde, Abhazya'lı kardeşlerimiz bu durumu protesto etmek için bir şikayet mektubu yazıyorlar ve bunun üzerine kıyamet kopuyor. Abhaz halkının bu haklı tepkisini; o zaman, Gürcistan Parti Birinci Sekreteri ve şimdi Gürcistan Devlet Başkanı olan Şevardnadze, Abhazya Devlet Başkanını görevden alarak bir ölçüde önlemeye çalışıyor, arkasından da, yine, Abhazya'ya yönelik bilinen baskı ve zulümler devam ediyor.

Bu sefer 1989'da tekrar bir takım olaylar meydana geliyor. Gürcistan'da yaşanan ya-

bancı etnik grupların nüfus artışını kontrol etmek için Abhazya'da ikiden fazla çocuk sahibi olanları hudut dışı ediyorlar. Böylelikle nüfusun artmasına mani olmaya ve kendilerinin hâkimiyetini teminat altına almaya çalışıyorlar. Bunlar da bütün dünyanın gözü önünde cereyan ediyor. Şu ana kadar size ifade ettiğim bu insanlık faciaları çok eski dönemlerde değil, çok yakın dönemlerde vukua gelen olaylardır. Bölgede, Gürcü olmayan grupların sürekli denetlenmesi neticesinde ciddi ve nefes bile almaya müsaade etmeyen baskı devam edip gidiyor. Arkasından, 18 Mart 1989'da Abhazya'nın Millet Meclisi üyeleri çeşitli komiteler ile kuruluşların temsilcileri tekrar bir bildiri yayımlayarak Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrı bağımsız bir Cumhuriyet olmasını istiyorlar. Tabii buna, komünist bir idarece ne cevap verilirse o cevap veriliyor.

Sonra, 15-16 Temmuz 1989'da 11 ölü ve 127 yaralıyla sonuçlanan, yine Gürcülerin Abhazlara karşı başlattıkları fiili tecavüz olayı meydana geliyor. Bu olaydan sonra Abhazlar, 18 Mart 1989 Bağımsızlık Bildirgesi'nin artık lafta kalmaması ve hayata geçirilmesine karar veriyorlar ve "gerekirse hepimiz bu uğurda mücadele ederiz" diyorlar.

Abhazlar, 25 Ağustos 1990 günü, Abhazya Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nda yapılan oylamada; 72 milletvekilinden 70'inin kabulüyle Abhazya'nın Gürcistan'a bağlanmadan önce yani 1921'deki statüsü dâhilinde bağımsız olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bir üyesi gibi olmayı kabul ve ilan ediyorlar. Böylece, 25-26 Ağustos 1990 tarihlerinde Sohum'da toplanan ve 7 Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin iştirakiyle gerçekleşen Kafkas Dağlı Halkları Asamblesi de oluşturulmuş oluyor.

Bu asamble ve Bağımsızlık ilanı Abhazların Gürcülerden tamamıyla kopma eğilimlerini dile getiriyordu. 20 Ocak 1992'de Abhazya'da yapılan seçimlerde, Abhazya'da yaşayan etnik gruplar arasında yapılan bir centilmenlik anlaşmasıyla seçim sisteminde değişiklikler yapıldı. Buna, Gürcüler razı oldular, Ruslar razı oldular, demin isimlerini saydığım etnik gruplar razı oldular; Abhaz nüfusunun azınlıkta olmasına rağmen meclisteki dağılım; 28 Abaza, 24 Gürcü, 6 Ermeni, 3 Rus, 1 Ukraynalı, 1'de Kabartaylı parlamenter şeklinde gerçekleşti.

Peki, niye bu kadar insan, oradaki Abazaların bu konuda öncü rol oynamasını istiyor, arzu ediyor ve haklarından fedakârlık ediyor? Çünkü Abhazyalı Müslüman kardeşlerimiz, orada diğer bütün etnik kökenli insanların da temel haklarını teminat altına alıyorlar, bunu biliyorlar da onun için. Bu neticeyi kendileri istiyorlardı; Gürcüler bunu istiyor, Ruslar bunu istiyor, Ermeniler bunu istiyor, yüzde 10 Yunanlı bunu istiyor; çünkü görüyorlar ki, kendi hakları teminat altına alınıyor.

İşte, İslam'ın getirdiği temel insan haklarına saygının en basit bir tatbikatını burada, bir kere daha görüyoruz.

Şevardnadze ise, elbette bunu hazmedemeyeceği için, insanların güleceği bir bahane

uyduruyor: "Gürcistan'dan kaçırılan İçişleri Bakanı, Abhazya'da saklanıyormuş; onlar kaçırmışlar, Abhazya'da onu koruyorlarmış!..."

Bunu bahane ederek Abhazya'ya giriyor. Hâlbuki Gürcistan'dan kaçırılan İçişleri Bakanı, Abhazya'da katliam yapan bir adam; Abhazlar'da, Gürcüler de, oradaki Rus azınlık da, bu adamı sevmiyor, bu adama karşı...

Şimdi, konu bu noktaya gelmişken, ne yapmak lazım geldiği konusunda da birkaç şey söylemek istiyorum. Aslında, burada Anton Çehov'un bir sözünü de söylemeden geçemeyeceğim. Abhazya Cumhuriyeti Dış İlişkiler ve Enformasyon Merkezince hazırlanan bir yayında, Abhazya'nın, temsili, basit bir haritası var ve Anton Çehov'un şu sözü en başta söylenmeli:

"Masallar dışında insanın gözünü böylesine kamaştıran, yaşama isteğini böylesine artıran bir başka ülke yoktur. Keşke Abhazya'da daha çok kalabilseydim."

Sayın Başbakan, Kafkas bölgesi için, "Burası çok önemli bir bölgedir, burada çok kritik anlar yaşanıyor. Eğer, biz buraya başka türlü yaklaşırsak bütün dünyayı ateşe veririz" diyor. Kendi açısından bunun belki bir gerekçesi vardır. Ancak, bizim açımızdan bunun hiçbir gerekçesi yoktur. Yani, şimdi sen bunu söyleyince Şevardnadze birliklerini oradan geri mi çekiyor; hayır. Biz de Şevardnadze'nin birlikleri aç karnına savaşmasın, karınları tok olarak Abhazya'daki Abhaz Müslümanları öldürsün diye 50 bin ton buğday yardımı yaptık. Yapmadık mı?

Bütün dünya basınında "Kafkaslara müdahale edecek iki tane güç var" deniyor. Biri si Rusya, birisi de Türkiye.

Rusya'nın müdahale ettiğini gözlerimizle görüyoruz. Rusya fiili müdahalede bulunuyor; ama bize gelince "katiyen, ne münasebet, yapabilir miyiz, nasıl yapacağız, bizim Amerikalı ve Batılı dostlarımız ne der bize? Ya bize gücendirlerse. Ya sonra bizi seçimlerde desteklemezlerse nasıl hükümet oluruz?"

ERDAL İNÖNÜ (SHP-Dışişleri Bakan Vekili olarak): Abhazya Özerk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Ardzınba'nın Temmuz ayı sonlarında Türkiye'ye gelişi dolaşısıyla, "Başbakan kabul etmedi" gibi bir şey söylediler. Sayın Ardzınba Temmuz ayı sonlarında özel olarak Türkiye'ye geldi, özel davetle geldi; bazı dernek ve iş çevreleriyle temasta bulunmak için geldi; Dışişlerine resmi bir görüşme talebi olmadı.

Sayın Ardzınba'nın buraya geldiği sırada, Türkiye'de bulunduğu sırada Sayın Başbakan, Gürcistan'ı ziyaret etmekteydi. Sayın Başbakan o esnada Tiflis'te Gürcistan devlet yetkililerine Abhazya sorununun çözümüne ilişkin yaklaşımlarımızı anlatmaktaydı. Yapılan görüşmeler resmi talep değildir.

Başka bir yanlışlık da şu idi, onu da söyleyeyim: Sayın Başbakanın Gürcistan'a gi-

derken meydana yapmış olduğu açıklama da tahrif edilerek, yanlış bir şekilde yansıtıldı. O açıklamasında Sayın Başbakanın "Gürcistan'ı her konuda destekliyoruz" şeklinde bir şey söylediği ifade edildi; böyle bir şey söylemedi.

Sayın Başbakanın söylediği şudur; "Türkiye, Gürcistan'ın hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve demokrasi prensipleri çerçevesinde yeniden yapılanma çabalarını desteklemektedir."

Görüyorsunuz ne kadar tertipli bir söz.

Türkiye'deki etnik mozaik varlığı dolayısıyla bu meselelere serinkanlı ve her iki tarafın hangi konularda hakkı var, bunlara dikkat ederek yaklaşmak durumundayız. Herhalde, her halükarda dışarıdaki soydaşlarımızı, kültürdaşlarımızı, dindaşlarımızı koruyacağız derken, bunu iyi niyetle yapmaya çalışırken, Türkiye'deki vatandaşlarımızın huzurunu bozmamalıyız. Bu ikisini birden götürmek zorundayız. Bunu hiçbir zaman unutamayız.

Kafkasya Bölgesi ülkeleriyle ilişkilerimize yaklaşmamızın da tarihten kaynaklanan beraberliğimizden geleceğe dönük olarak yararlanmaya çalışıyoruz. Bu yaklaşımda bölge ülkelerinin her biriyle ilişkilerimizin özel niteliğini ve tarihi beraberliğimizi göz önünde bulundurduğumuzu vurgulamak isterim. Bölge ülkelerine yönelik bu politikamızın uygulanmasında ayrıca bu bölgelerin etnik yapılarının çeşitliliğinin de dikkatle göz önünde bulundurulmakta olduğunu ve bu bakımdan soğukkanlı bir yaklaşımı benimsediğimizi de belirtmeliyim.

Gürcistan, dostluğuna önem verdiğimiz bir komşudur. Gürcistan'a yönelik politikamızın temelini de az önce değindiğim ana ilkeler oluşturmaktadır. Gürcistan'ın insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve demokratik ilkelere dayanan yeniden yapılanma çalışmalarını destekliyoruz. 11 Ekim'de yapılan seçimlere Abhazlar ile Osetinler'in katılmamış olmasını üzüntüyle karşılıyoruz.

Gürcistan'ın yeniden yapılanma çalışmalarının yoğunlaştığı bir dönemde karşı karşıya kaldığı sorunları üzüntü, endişe ve kaygıyla karşılıyoruz. Bu sorunların, insan haklarına saygı ve hukuk ilkeleri çerçevesinde çözümlenmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Abhazya sorununun, daha fazla tırmanmadan, yayılmadan, kendi boyut ve sınırları içinde çözümlenmesini diliyoruz. Abhazya sorununun çözümüne yaklaşımımızda ana ilke ve hedefleri hakkında, sözlerimin başında belirttiğim, Kafkasya Bölgesine yönelik politikaları dikkate alıyoruz. Gürcistan'ın coğrafi konumunun özelliği ve etnik yapısı, soğukkanlı ve gerçekçi bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu hususta dikkatli bir inceleme yapılmadan alınacak tutumların, esasen karmaşık bir nitelik taşıyan bölgenin istikrarı üzerinde olumsuz etkileri olacağına dikkate alınması büyük önem taşıyor.

Soruna barışçı bir çözüm bulunması bakımından, 3 Eylül'de, ilgili bütün tarafların katılımıyla anlaşmanın uygulanmasına önem veriyoruz. Bu anlaşmanın uygulanması, kalıcı bir çözüm bulunmasını kolaylaştıracaktır. Bu nedenle, bütün ilgililerin diyaloga açık olmaları gerekir; diyalogdan kaçınmak, barışçı çözümden uzaklaşmak anlamına gelir. Sayın Başbakanımız, Gürcistan Devlet Konseyi Başkanı Şevardnadze'yle birçok telefon konuşması yapmış, aralarında mesajlar da teati olunmuştur. Dışişleri Bakanımız da Sayın Şevardnadze'yle, Birleşmiş Milletler çalışmaları için gittiği New York'ta görüşme fırsatını bulmuştur.

Bütün bu temas ve görüşmeler, Sayın Şevardnadze'nin bu soruna barışçı yöntemlerle bir çözüm bulunması için çaba gösterdiği izlenimini vermiştir. Bu nedenle, Gürcistan Devlet Konseyi Başkanı Şevardnadze'yle Abhazya Özerk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Ardzmba'nın bugün görüşecekleri hakkında aldığımız haberi, bu bakımdan, memnunlukla karşılıyorum.

Bu görüşmenin gerçekleşmesi, barışçı bir çözüm bulunması ve sorunun kendi boyutları içinde tutulmasını sağlaması içten dileğimizdir. Gürcistan'la ilişkilerimizin içinde bulunduğu olumlu ortam, görüşlerimizin Gürcistan yöneticilerine doğrudan doğruya anlatılmasına imkân verdiği gibi, Abhazya'ya insani yardım ulaştırmamızı da sağlamıştır. İki ülke ilişkilerinin içinde bulunduğu olumlu ortamın yüce heyetinize bu açıdan da değerlendirileceğinden eminim.

Abhazya sorununun görüşmelerle çözümlenmesi amacıyla politik girişimler yapılırken, bölge halkının sıkıntılarının hafifletilmesi amacıyla insani yardım ikmal edilmiştir. Az önce değindiğim gibi iki ülke arasında gelişmekte olan ilişkiler Abhazya'ya insani yardım göndermemize de olanak vermiştir. Bu malzemenin ihtiyaç sahiplerine ulaşacağı hususunda güvence alındıktan sonra, 6 ton un, 4 ton prinç, 4 ton şeker, 1 ton ilaç ve tıbbi malzemeden oluşan insani yardımı taşıyan bir uçagımız bölgeye gitmiş ve malzeme ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Abhazya'ya insani yardımlar olanaklarımız ölçüsünde devam edecektir.

Sayın Milletvekilleri, konuşmamın başında da belirttiğim gibi, Türkiye'nin dış siyasetinde özen gösterdiği temel ilkelere birisi, öteki ülkelerin içişlerine karışmamaktır. Bu bakımdan Gürcistan'ın içişlerine karışma niyetimiz yoktur. Ancak, bu, insan hakları ihlallerine duyarsız kaldığımız veya kalacağımız şeklinde de algılanmamalıdır. Dostluğuna önem verdiğimiz komşumuz Gürcistan'ın içinde bulunduğu karmaşa ortamından diyalog yoluyla ve insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı temelinde bir an önce kurtulması içten dileğimizdir. Gürcistan'ın bu yönde atacağı adımlar hükümetimizce desteklenecektir.

Bu arada, Büyük Millet Meclisimizin alacağı bir kararla oraya bir Milletvekili heyeti

göndermesi de elbette yararlı bir olay olacaktır; bu konuya katıldığımızı ifade etmek isterim.

REMZİ KARTAL (HEP): Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bütün Cumhuriyetler, ya eski anayasalarına geri döndüler, ya da yeni kabul ettikleri anayasaları yürürlüğe koydular. Gürcistan'da 1921 anayasasına geri dönüldü. Bu anayasada Abhazya'nın Gürcistan'a bağlı olduğunu gösteren hiçbir ifade yoktur. Abhazya'da halkın bütünüyle katıldığı seçimlerde oluşturulan parlamentoda, 23 Temmuz 1992 tarihinde, 1925 anayasasına dönüş kararı alındı. Her iki devletin de 1921 anayasalarına dönüşünü ilan etmeleyle beraber, bunlar dünyadaki diğer bağımsız devletler ailesine katılmış oldular.

Değerli Milletvekilleri, benden önce gerek grupları adına, gerekse şahsı adına konuşan değerli arkadaşlarımız, Abhazya ile ilgili çok değerli bilgiler verdiler.

Ben bir konunun özellikle altını çizmek istiyorum: Abhazya bir Etnik Cumhuriyet değildir; birçok etnik yapının bir arada, eşit ve kardeşçe yaşadığı çağdaş ve örnek bir Cumhuriyettir. Resmi dili Rusça'dır. Abhaz'lar Çerkeslerin, Rusların, Ermenilerin, Gürcülerin ve diğer birtakım etnik azınlıkların bir arada yaşadıkları bir cumhuriyettir.

Diğer arkadaşlarımızın da belirttiği gibi, işin esprisi, parlamentolarında serbest iradeleriyle yapılan seçimlerde- 24 Gürcü Milletvekili de yer almaktadır. 24 Gürcü Milletvekilinin yer aldığı bu parlamento, salt çoğunluğuyla Abhazya'nın bağımsızlığı için karar almıştır. Gürcistan'ın, Özerk Abhazya adı altında Abhazya üzerindeki emellerini, bağımsızlık talepleriyle -1925 Anayasası'nın kendilerine tanıdığı bağımsızlık haklarıyla- Abhazya Parlamentosu -özgür iradeleriyle- yaşama geçirmiştir. Burada, özellikle Gürcü milletvekillerinin alınan bu karardaki tavrı çok anlamlıdır; bir anlamda da Gürcistan'ın bölge ile ilgili taleplerini boşa çıkartmaktadır.

Bugün Abhazya'da yaşanan, tamamıyla bir işgal ve ilhak olayıdır. Abhazya'da yapılan saldırı, bütünüyle Abhazlar ve Abhazya'da yaşayan bütün halkların sahip oldukları bağımsızlığı ortadan kaldırmaya yöneliktir. Saldırıyı meşrulaştırmak için ortaya sürülen sebepler, ustaca hazırlanmış yalanlardır.

Gamsahurdia yanlılarının Abhazya'ya götürüldüğü iddia edilen -ki, Abhazya'ya götürülmemiştir- güya İçişleri Bakanının kurtarılması için gönderilen 10 bin kişilik Tiflis ordusunun sivil hedefleri bombalaması, hastanelerin morga çevrilmesi, çocukları, yaşlıları ve kadınları öldürmesi, rehin alması, müzeleri, eğitim kurumlarını yağmalaması, yakması, bütünüyle bir halkın imhasını amaçlamaktan başka bir şey değildir. Gürcistan, Abhazya saldırısını başlattığı 14 Ağustos 1992 tarihinden bu yana işgalci ordusunu güçlendiriyor. Sayısal ve teknik olarak en büyük takviyelerini yoğun bir şekilde Abhazya'ya göndermeye devam ediyor.

Diğer yandan Şevardnadze'nin Abhazya sorununun barışçıl çözümü için Türkiye'yi

rol üstlenmeye çağırması, ordusuz, silahsız, tamamıyla sivillerin kendilerini korumaya çalıştığı Abhazya'yı suçlaması, çok açık ikiyüzlü politikalarının ifadesidir. Daha da önemlisi, bunu çok boyutlu yeni katliamların hazırlanmasının işaretleri olarak da kabul etmek gerekir.

Bu gerçekler ışığında Türkiye Cumhuriyeti olarak Bosna-Hersek olaylarından çıkarılan dersleri de dikkate alarak ve Abhazya'da daha da boyutlu olarak gündeme sokulan Tiflis Cuntasının yeni soykırım hareketlerine karşı çıkılması kaçınılmazdır.

Bugün bu katliamlara karşı çıkmak, gelecekte tarihe hesap verebilmenin yegâne yoludur. Abhazya'da yaşanan bu kanlı olaylar, 5 milyonluk Kuzey Kafkasya halklarını, Türkiye'de yaşayan Abhaz ve diğer Çerkes kökenli 3,5 milyon halkın yanı sıra, dünyanın birçok ülkesinde yaşayan Çerkesleri alabildiğine duyarlı ve hassas bir hale getirmiştir. Bu hassasiyeti çok iyi anlamak gerekir. Anavatanları dışında bulunan Çerkesleri, 100 yılı aşkın zaman içinde kendi kültürünü, benliğini kaybetme, ya da yok olma korkusunu yaşadığını çok iyi anlamak gerekir. Bu halk, yok olmamanın yegâne çaresini, kendi anayurdunda özgürce yaşamak için verilen haklı mücadeleye bağlı görmektedir. Çünkü bu halkın anavatanı dışında yaşayan önemli kesimi, kendisini ifade edebilme, kültürünü koruyup geliştirme, kendi duygularını açıkça ortaya koyma imkânına sahip değildir.

Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri;

Bütün dünyada kendi kaderini kendi elleriyle belirlemek isteyen tüm halkların, bu haklı istemlerine yürekten inanıyoruz. Bu inanç ve doğrultuda, özgür ve eşit bir biçimde yaşanan bir dünyadan yanayız. Bu temelde, Sayın Demirel hükümetinden haksız Tiflis Cuntasına verdiği desteği durdurmasını -zira daha önceki konuşmacı arkadaşlarımız da açıkladılar- böyle savaş ortamında tek taraflı, özellikle yoğunlukla olarak Gürcistan'a verilen kredilerin ve gıda yardımlarının Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak politikalarımız açısından uygun olmayacağı kanaatindeyiz. O bakımdan haksız Tiflis Cuntasına verilen yardımların durdurulmasını, asgari olarak tarafsız bir politikaya yönelinmesini, başta Abhaz ve Gürcü halkları olmak üzere, bütün Kuzey Kafkas Halkları ve Ortadoğu halklarının geleceklere açısından ertelenemez önemde, acil ve zorunlu görmekteyiz.

Gürcü halkının da zararına olan Şevardnadze'nin yayımlacı şoven politikasının hiç kimseye faydalı olmayacağını, Şevardnadze ve hükümetinin, bu asimilasyoncu işgal ve ilhak politikasını terk edip, ordusunu Abhazya'dan çekmesinin kendi geleceklere açısından da yararlı olacağına inanıyorum. Abhazya'da barışa ilk adımın atılabilmesi için, Gürcistan, ordusunu Abhazya sınırları dışına çekmelidir. Şevardnadze, Türkiye'ye yaptığı çağrıda eğer samimi ise, öncelikle geri çekmesi şarttır. Tiflis iktidarının işgali kaldırması, barış masasına oturma isteğinin samimi bir ifadesi olacaktır. Gürcistan, işgal

ettiği topraklardan çekilmeden haklı ve kalıcı bir barışın yapılamayacağı açıktır.

Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri;

Şevardnadze'nin barışçı çözüm istemesinin ordusunu Abhazya'dan çekmesi koşuluyla geçerlilik kazanacağını ve destekleneceğini Sayın Demirel'in açık ve net olarak ifade etmesini Türkiye çıkarları açısından zorunlu görmekteyiz.

ORTAK DEKLERASYON (TEMENNİ KARARI)

Kafkasya ve Abhazya'da cereyan eden şiddete ve silaha dayalı olayların durdurulması ve Kafkasya'daki devletlerin aralarındaki sorunları anlaşmalar yoluyla halletmelerini, Abhazya'daki çatışmaların önlenmesi ve adil esasına ve insan haklarına dayalı bir çözüm bulunmasını; ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni temsil eden bir heyetin bölgeyi ziyaret etmesini ve bu hususta bir temenni kararı alınmasını arz ederiz.

İMZA

Bekir Sami DAÇA (DYP Grup Başkanvekili)

Ülkü GÜNAY (ANAP Grup Başkanvekili)

Mustafa KALEMLİ (ANAP Grup Başkanvekili)

Ercan KARAKAŞ (SHP Grup Başkanvekili)

Uluç GÜRKAN (CHP Grup Başkanvekili)

Oğuzhan ASİLTÜRK (RP Grup Başkanvekili)

13.10.1992

EK-15

**ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURA DİVANI
KARARNAME**

“Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi üyeleri”

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı'nın Kararı:

1- V.Ş. Kakalya, S.V. Bağapş, G.L. Gagulya, L.N. Şamba, L.İ. Lakerbaya, N.V. Haşba, A.L. Kakuev, A.G. Topolyan, L.R. Abgadjava, L.İ. Lakerbaya Devlet Savunma Komitesinin üyeliğinden çıkartılacaktır.

2- Abhazya Cumhuriyeti yeni Devlet Savunma Komitesi aşağıdaki şekilde onaylanacaktır:

- Komite Başkanı	- Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. G. Ardzinba
- Devlet Savunma Komitesi Başkanı Birinci Yardımcısı	- Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı vekili V.G. Arşba
- DSK başkanı birinci yardımcısı	- Gudauta Belediye Başkanı S. B. Tsarguş
- DSK başkanı yardımcısı	- A.C. Savunma Bakanlığı Genel Kurmay Başkanı S. A. Sosnaliev

Devlet Savunma Komitesi üyeleri: D.Ç. Pilia, A.Z. Ankuab, S.M. Şamba, V.D. Gartskiya, O.V. Osiya, V.H. Ayba, P.H. Ardzinba, G.H. Dopua, R. Yazıçba

3- İşbu kararname kabul edildiği tarihte yürürlüğe girecektir.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. Ardzinba

(imza ve mühür)

Gudauta, 14 Kasım 1992

EK-16**UNPO ABHAZYA RAPORU**
Kasım 1992

Bu rapor, Abhazya'da devam eden savaşla ilgili olarak Abhazya, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nde temas ve incelemelerde bulunan Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Örgütü (UNPO) Heyeti tarafından hazırlanarak tüm ülkelere ve uluslararası kuruluşlara gönderilmiştir.

UNPO Heyeti, şu isimlerden oluşuyor:

Lord David Ennals,

Margery Ferrar,

Alvaro Pinto Scholtbach,

Dr. Linnart Maell,

Dr. Michael van Walt van Praag

Charlotte Hille

UNPO'NUN ABHAZYA RAPORU**UNPO VE YÜKLENDİĞİ MİSYON**

Soğuk savaş sonrası dünyada, devletlerin meydana getirdiği uluslararası topluluğun hâlihazırda var olan kurumları, devletlerin hükümetleriyle, yönetimlerindeki halklar arasındaki ilişkilerden doğan sorunlarla tam olarak başa çıkamamaktadır. Bu yetersizliğin sebebinin bir kısmı, uluslararası topluluğun ve onun kurumlarının devlet tabanlı tabiatıdır. Böyle tek boyutlu bir odaklaşma genel olarak soruşturmaya izin vermez; devletlerin içişleri olarak görülen alana daha az karışılmasını beraberinde getirir.

Uluslararası topluluğun, bu türden acil durumlarda bile yetersizliğini belirten hüsrana ifadeleri uluslararası ve hükümetler arası konferanslarda çokça duyulur. UNPO, sadece onları temsil ettiğini ifade eden hükümetlerden çok, devleti olmayan veya devleti esaret

altında olan uluslar ve halklar için çözüm aramaya katkıda bulunmak, kendilerini ilgilendiren konularda uluslararası düzeyde tartışmalara katılmak için bir kanal sağlamak üzere kuruldu. Dahası, kültürel hakların, dini hakların, self-determinasyon (bir ulusun kendi yönetim biçimine kendisinin karar vermesi) haklarının, kişisel insan haklarının, yerli hakların, doğayı koruma ve diğer hakların korunması gibi konular bu insanları doğrudan ilgilendirip, etkiliyor.

UNPO, dünyanın baskı altında zulüm ve esaret gören, göz ardı edilen ve başka türlü uluslararası topluluğa hitap edemeyecek halkların sesi olmak üzere kurulmuştur. Misyonu, bu halkların insani haklarının BM'de korunması, diplomasi ve diğer uluslararası yöntemleri kullanmaları, şiddet dışı yollarla çıkarlarını etkili şekilde korumaları, kamuoyu ve farklı stratejiler oluşturmaları, kendi haklarını savunmak için yasal seçenekleri bulmalarına yardımcı olmaktır.

Örgütün faaliyetleri için UNPO'nun 2. Genel Kurulu tarafından önerilen öncelik, şiddetin patlak vermesiyle, tehdit altında kalan bölgelerde önleyici, kollayıcı harekete geçmektir. UNPO'nun finansman ve diğer kaynakları, gerektiği kadar etkili olması için hala çok yetersizdir. Bundan dolayı örgütün bu alandaki faaliyetleri, üyelerinin talebi üzerine sorunlu bölgelere heyetler göndermek ve uluslararası örgütlerin ve çeşitli hükümetlerin dikkatini şiddetli çatışma tehlikelerine çekmekle sınırlı kalmıştır. Söz konusu heyetler arasında, Tataristan'a, Irak'ın Kürdistan Bölgesi'ne, Kosova'ya ve Haziran 1992'de Abhazya'ya gönderilenler sayılabilir.

Kasım 1992'de Abhazya'ya görevlendirilen heyetin, önceki heyetlerden iki temel farklılığı vardı. Bunlar; heyet hâlihazırda süren bir kanlı çatışmanın nedenlerini, çözüm yollarını, ana taraflarla tartışmaya gitti ve heyet esas olarak UNPO dışı temsilcilerden, yani parlamento üyelerinden veya onların görevlilerinden meydana geldi. Heyetin görev alanı önceki delegasyonlarınkinden daha genişti. Çünkü görev alanı, eğer taraflar istediği takdirde arabuluculuğu da içeren, sorunun çözümü için olasılıkların ortaya çıkarılmasını da kapsıyordu.

UNPO'NUN ABHAZYA, GÜRCİSTAN VE KUZHEY KAFKASYA HEYETİ

1- HEYETİN AMACI VE GÖREV ALANI

15 Mayıs 1992'de Abhazya Cumhurbaşkanı V. Ardzınba, UNPO Genel Sekreteri'ne bir çağrıda bulunarak, Abhazya ile Gürcistan arasında patlak veren şiddetli çatışmanın önlenmesi için yardım istedi.

Ardzınba, Gürcistan'ın, Abhazya ile ilgili politik sorunu güç kullanarak çözmeye kalkma endişesini dile getirerek, bunu, UNPO'nun arabuluculuk için acilen harekete

geçmesi nedeni olarak gördüğünü belirtti.

UNPO'nun Ağustos 1992'deki 2. Genel Kurulu'nda "Devletlerin, Egemenliği Altındaki Halklara Karşı Kuvvet Kullanmasının Önlenmesi" üzerine bir gün süren özel toplantıyı takiben, halkın, kendisine karşı kuvvet kullanılması veya şiddetin diğer şekilleriyle baskı altında hissettiği durumlarda, üyelere herhangi birinin talebi üzerine UNPO'nun araya girmesi için (Acil Eylem Konseyi olarak tanımlanan) özel bir konsey kurulmasına karar verildi.

Takip eden yıl içerisinde Konsey için çalışma kurulları ve ilkeleri tanzim edilmiş, Ocak 1993'de UNPO'nun 3. Genel Kurulu tarafından onayını takiben faaliyete geçmesi bekleniyor.

Bu arada UNPO'ya üyelerinden, kendilerine karşı kuvvet kullanılmasında göz korkutmak üzere heyetler görevlendirilmesi için birçok talep geldi.

Böylece Tataristan, Arnavutluk'daki Yunanlılar, Irak Kürdistan'ı ve Kosova, UNPO'yu, seçim karşıtı hükümetlerin kuvvet kullanmasını önlemekte yardımcı olabilecek diğer uluslararası gözlemcilerle birlikte referandum veya seçim gözlem ekipleri göndermeye çağırdı. Acil Eylem Konseyi henüz faaliyet göstermediği halde, UNPO Sekreteryası Arnavutluk'daki Yunanlılar'ın talebi hariç her olayda talebi değerlendirdi. (Arnavutluk'ta ise hükümet izni sağlanamadı)

Abhazya; Ağustos 1992'de UNPO'nun tam üyesi oldu. Böylece Başkan Ardzınba'nın talebi, Genel Kurul'un kararına tamamen uygun düştü. Abhazya ile Gürcistan arasındaki anlaşmazlıkta UNPO'nun özel bir ilgisi vardı; çünkü Gürcistan UNPO'nun kurucu üyesi idi; Abhazya da UNPO'nun bir üyesi.

2. HAZİRAN 1992'DE GERÇEKLERİ ARAMA

Başkan Ardzınba'nın talebine cevaben, UNPO Genel Sekreteri Dr. Michael van Walt van Praag durumu incelemek ve UNPO'nun nasıl katkıda bulunabileceğini belirlemek üzere Abhazya'nın başşehri Sohum'a gitti. Seyahat Haziran 1992'nin ilk haftasında gerçekleşti. Van Walt, anlaşmazlığın iki tarafından (Abhaz ve Gürcü) biri olan Abhazya Parlamentosu delegeleri, yerel halk ve yetkililer ve Başkan Ardzınba ile bir araya geldi.

Ziyaretin ertesinde Van Walt, Başkan Ardzınba'ya ve Gürcistan Devlet Konseyi Başkanı E. Şevardnadze'ye ve diğer bazı hükümetlere yazdığı mektupta, "Anlaşmazlıkların tatmin edici şekilde giderilmesi, çatışma ve gerilimlerin azaltılması, bir çıkış yolu bulmak için tarafların tutarlı bir çaba içerisinde" olduğunu belirtti.

Bu mektuplarda Van Walt, başlangıç olarak tanımladığı ziyaretinin sonuçlarını aşağı-

ğdaki şekilde özetledi:

"Bir yanda Abhazya Parlamentosu'ndaki Gürcü temsilcilerle Tiflis hükümeti; diğer yanda Abaza temsilcilerle, Abhazya'daki Yunanlılar, Ruslar, Ermeniler gibi pek çok etnikli seçmeni temsil eden delegeler arasında ortaya çıkan anlaşmazlık, tamamı ile politik niteliktedir."

Görüşüğüm tüm taraflardan insanlar, sorunun etnik düşmanlık veya revaçtaki diğer duygulara dayanmadığına inanıyor. Bununla birlikte hepsi de eğer bir çözüm bulunmazsa açık çatışmanın patlak vererek etnik çatışma ile sonuçlanacağına fikir birliği ediyor.

Her iki taraftan da pek çok kimse, kendi görüşlerini güçlendirmek amacıyla birçok tarihi argüman öne sürüyor. Tarihi argümanların geçerliliği ne olursa olsun, tarihin önemi inkâr edilmemekle birlikte, bu argümanlar çoğu zaman konunun temel sorunlardan sapmasına neden olmaktadır.

Bu hadisede tartışmanın özünün, Abhazya ile ilgili sorumluluk ve otoritenin Tiflis ve Sohum hükümetleri arasında paylaşılması konusu olduğu sonucuna vardım. Ekonomi, kültür ve eğitimin yönetimi, tartışmanın ana konusu gibi görünüyordu. Diğer önemli konular, bölgenin etnik nüfus yapısı göz önüne alınırsa, Abhazya Parlamentosu'ndaki temsil edilme metoduyla ilgilidir.

Bir tarafta milliyetçi duygular, diğer tarafta da aldatılmışlık duyguları doğal olarak ortaya çıkıyor ama bunlar bir çözüm arayışına yardımcı olmuyor. Fakat bu ve diğer hissiyat çok reeldir, görmezden gelinemez.

Abhazya'da kendileriyle konuştuğum pek çok insan gibi ben de sorunun samimi görüşmeler ve sabırla çözülebileceğine inanıyorum. Ayrıca, bir çözüm dayatmak üzere bir defa kuvvete başvurulursa, ortak ve uzun ömürlü bir çözüm şansı önemli ölçüde zayıflayacak.

UNPO o zaman, her iki tarafı da ön görüşmelere başlamaya davet etti.

14 Ağustos 1992 tarihinde Gürcü kuvvetleri Abhazya'ya girdi ve Abhazya güçlerinin direnişiyile karşılaştı. Savaş başladı. Başkan Ardzınba'nın temsilcisi ve Kuzey Kafkas Konfederasyonu Meclis Başkan Yardımcılarından Guram Gumba o sırada Birleşmiş Milletler (BM) Ayrımcılığı Önleme ve Azınlıkları Kollama Komisyonu'nun yıllık oturumuna hazırlık amacıyla bir UNPO toplantısına katılmak üzere Cenevre'de BM'de bulunuyordu. UNPO, Gumba ve Çeçen Cumhuriyeti'nden iki temsilciye, Abhazya ve Kuzey Kafkasya'daki duruma alt komisyonun dikkatini çekme konusunda yardımcı oldu.

Cenevre ve Hollanda'ya seyahati sırasında Gumba, araştırma yapmak ve rapor vermek üzere Abhazya'ya derhal bir misyon yollanmasını talep etti. Özellikle UNPO'nun

bu misyona parlamento üyelerini davet etmesini istedi.

11 Eylül 1992 tarihinde Başkan Ardzınba, UNPO Genel Sekreteri ve BM Genel Sekreteri'ne bir mektup faksleyerek, durumu araştırmak üzere Abhazya'ya bir durum tespit misyonu gönderilmesini istedi.

Abhazların talebini karşılamak üzere UNPO bir dizi parlamenter ve parlamento personelinin, Gürcü-Abhaz ihtilafının ana unsurlarına, insan hakları durumuna, bu ihtilafın Kuzey Kafkasya Bölgesi'ndeki gelişmelerle ilgisine ve ihtilafın barışçı yollarla çözüm potansiyeline özel bir dikkat göstererek Abhazya'daki durumu incelemek üzere Abhazya, Gürcistan ve Çeçen Cumhuriyeti'ne gidecek bir UNPO misyonuna katılmaya davet etti.

3. UNPO HEYETİ'NİN OLUŞUMU

Lord David Ennals: Britanya Parlamentosu Lordlar Kamarası üyesi; Kraliçenin Şahsî Konsey Üyesi ve Dışişleri ve Savunma Eski Bakanı.

Margery Ferrar: Amerika Birleşik Devletleri Kongre Üyesi, Dışişleri Avrupa ve Orta Doğu Alt Komite Başkan Yardımcısı ve Kongre İnsan Hakları Komisyonu Eş Başkanı Tom Lantos'un Özel Yardımcısı.

Alvaro Pinto Scholbach: Hollanda Parlamentosu Dışişleri Komitesi görevlisi. Parlamentoda grubu bulunan Hollanda İşçi Partisi görevlisi.

Dr. Linnart Maell: Estonya Tartu Üniversitesi'nde felsefe Profesörü, Estonya Bağımsızlık Partisi Meclis Başkan Yardımcısı, UNPO İkinci Genel Asamblesi Meclis Başkanı ve UNPO Tartu Koordinasyon Merkezi Müdürü.

Dr. Michael van Walt van Praag: Heyet başkanı, UNPO Genel Sekreteri, Uluslararası hukukçu.

4. UNPO HEYETİ NİN GÜZERGÂHI

UNPO Heyeti'nin bölgeyi ziyareti, 31 Ekimden 8 Kasım'a kadar sürdü. Moskova ve Soçi'ye (Rusya'da), Gudauta ve Gagra'ya (Abhazya'da), Sohum yoluyla (Abhazya) Tiflis'e (Gürcistan) ve Grozni'ye (Çeçen Cumhuriyeti) ve tekrar Moskova'ya gitti.

Soçi'de ve Abhazya'da misyon üyeleri, Abhazya Parlamento Başkanı, Cumhurbaşkanı Vladislav Ardzınba ile Abhazya Başbakanı Vaja Zarandiya İnsan Hakları Komitesi Başkanı Yuri Voronov, İnsan Hakları Komitesi Başkan Yardımcısı Natela Akaba, Stanislav Lakoba, Abhazya Parlamentosu Eğitim ve Kültür Komisyonu Başkanı Sergey Şamba, tarihçi ve Kuzey Kafkasya Konfederasyonu Parlamentosu Üyesi Guram Gum-

ba, Kuzey Kafkasya Konfederasyonu Başkanı Musa Yura Şenibe ve Abhazya Parlamentosu'nun diğer bazı üyeleri ile, Sohum ve Gagra Belediye Başkanları da dahil olmak üzere bazı mahalli idarecilerle, Sağlık Bakanlığı yetkilileriyle ve doktorlarla, mültecilerle, mahalli sakinlerle, savaş esirleriyle ve uluslararası Kızılhaç temsilcileriyle görüştü.

Delegasyon Tiflis'te, Meclis Başkanı Edvard Şevardnadze, Başbakan Yardımcısı ve İnsan Hakları ve Etnik İlişkiler Devlet Komitesi Başkanı Aleksandr Kavsadze, Şevardnadze'nin Başdanışmanı Rektör Yardımcısı Levan Aleksidze ve Gürcistan Parlamentosu üyesi İrakli Kadagaşvili, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Kent Brown, Dr, Marian Staszevski Başkanlığındaki Birleşmiş Milletler gözlemci heyeti ve değişik etnik gruplardan vatandaşlar arasında vatandaş ve insan haklarını geliştirme hareketi üyeleriyle görüştü.

Grozni'de, Cumhurbaşkanı Cahar Dudayev, üst düzey Çeçen yetkililer, Uluslararası İnsan Hakları Derneği CSD Başkanı Said Emin İbrahimov ve sürgündeki Gürcistan Cumhurbaşkanı Zviad Gamsahurdia ile görüştü.

Delegasyon, Grozni'de İnguşlarla da görüştü.

5- BULGULAR

Abhazya'daki İhtilafın Tarihi:

Abhazya, uzun ve bilinen bir tarihi olan bir ülkedir. Tarihindeki değişik dönemlerde Abhazya bağımsız oldu. Çarlık Rusya'sına bağımlı oldu, Bağımsız Kuzey Kafkasya Konfederasyonu'nun bir parçası oldu, SSCB'de bir Birlik Cumhuriyeti oldu ve Gürcistan'a dâhil bir Özerk Cumhuriyet oldu. Abhazya'daki ve Kafkasya'daki diğer ihtilaflar, bölgenin tarihi biraz olsun bilinmeden anlaşılabilir.

Abhaz halkı, Kafkasya bölgesinin ilk sakinlerinden olup, Kafkasya'da Hıristiyanlığı ilk kabul eden halktır (4. yüzyıl). Abhazya tarihi, Kafkasya tarihi ile iç içedir. Yunanlılar'ın, Romalılar'ın, Bizans'ın ve Türklerin hâkimiyetinde kaldı ve bunlardan her biri, Abhaz kültüründe izler bıraktı. Osmanlı Hâkimiyeti sırasında, Abhazya'nın bir kısmı müslümanlaştırıldı.

Rus Çarları, 19. yy'm ilk yarısında Osmanlı Trans-Kafkasya'sını fethettiklerinde, Abhazlar ve diğer Kuzey-Batı Kafkasya Halkları bağımsızlıkları için savaştılar. Bunların direnişi, Kuzey Kafkasya 1864 yılında İmparatorluk Rusyası'nın hâkimiyetine geçince son buldu.

Rus fethi sırasında, Abhazya, üç Kuzey-Batı Kafkas halkının, Abhaz-Abazinler, Ubıhlar (Soçi civarı), ve Çerkeslerin (Yaylalarda), kendilerine ait bir anavatanın en güney parçası idi. Rus fethi, çok büyük nüfus hareketlerine sebep oldu. Ubıhların tamamı,

ya öldürüldü veya Osmanlı İmparatorluğu'na sığındı. Abhazların çok büyük bir kısmı da ya öldürüldü veya Osmanlı İmparatorluğu'na sığındı.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki soykırımdan kurtulan Ermeniler ve Rumlar, Abhazya'ya yerleşti. Çarlık Rusyası Abhazya'ya Rus ve Ukraynalıları iskân etti. Öldürülen veya Abhazya'dan kaçanların geride bıraktığı verimli topraklar Kartveller (Gürcüler, Megreller, Svanlar) tarafından kolonize edildi. 19. Yüzyıl sonunda Abhazlar, Abhazya nüfusunun ancak % 53' ünden biraz fazlasını oluşturuyordu. Abhazların Stalin tarafından geniş ölçekli sürgüne uğratılması ve Stalin dönemi sırasındaki büyük Gürcü ve Megrel iskânı programı, Abhazları kendi öz vatanlarında nüfusun yalnızca % 18'ini oluşturur duruma düşürdü. Gürcüler, Megreller ve diğer Kartveller (Sovyet istatistiklerinde ve bugün her yerde geniş anlamda "Gürcü" olarak ifade edilenler) nüfusun % 45'ini oluştururken, Ruslar, Ermeniler, Grekler ve Estonlar, kalan kısmı oluşturuyordu. (Ekteki çizelgeye bakınız.)

Rusya İhtilali sırasında Abhazya, Kuzey Kafkasya halklarının politik olarak bağımsız bir konfederasyonu olan Kuzey Kafkasya Konfederasyonu içinde bağımsız bir devletti. Bu Konfederasyon 1918'de Cemiyeti Akvam tarafından üyeliğe kabul edilmek üzere idi.

1918'de Menşevikler Gürcistan'da kontrolü ele geçirdiler ve Abhazya'nın, Gürcistan'ın bir parçası olduğunu iddia ettiler. Menşevikler, Bolşevikler 1921'de kontrolü elde edene kadar bölgeyi demir yumrukle yönettiler. Bu dönem, Abhazya'yı "Gürcüleştirmek" için yapılan ilk teşebbüs idi.

Sovyet Hâkimiyetinin tesisi, 31 Mart 1921'de Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilanına imkân sağladı. 16 Aralık 1921'de Statüsünün bir "Antlaşma Cumhuriyeti"ne düşürülmesine rağmen, ülke Sovyet sistemi içerisinde on yıl kadar bağımsız bir statüye sahip oldu ve pratikte Tiflis'den Özerk olarak kendi kendini yönetti.

Stalin'in yükselmesiyle işler değişti, Şubat 1931'de Abhazya'nın Statüsü, Gürcistan içerisinde özerk bir cumhuriyete dönüştürüldü. Abhazların ve diğer Kuzey Kafkasya Halklarının Stalin döneminde uğradığı baskılar hala unutulmamıştır ve halkların öz yönetimlerini veya devlet yapılarını korumaktaki kararlılıklarını anlamakta önemli bir faktördür.

Diğer Kuzey Kafkasya Halkları gibi, Abhazlar da birçok defalar Rus Çarları ve Sovyet liderleri tarafından kültürel zulme, sürgüne ve politik baskıya uğratıldılar. Stalin ve Beria döneminde bu baskı yeni boyutlara ulaştı. Savaş yılları sırasında Çeçen ve İnguşlar toptan Orta Asya'ya sürüldü. Abhazya'da sürgünün yanında 1933-1943 yılları arasında şiddetli bir Gürcüleştirme stratejisi uygulandı. Kültürel kurumlar ortadan kaldırıldı.

di, Gürcü dili dayatıldı, Abhaz dilinde ve Abhazlar hakkında eğitim yasaklandı ve çok sayıda Gürcü'yü (öncelikle Megrelleri) Abhazyaya iskan etmek üzere büyük bir nüfus transferi programı uygulamaya koyuldu. Bu göçmenleri cezbetmek için Migrel stilinde köyler kuruldu.

Stalin'in ölümünden sonra, Gürcistan'ın Abhazyaya politikası kademeli olarak iyileşti. Abhaz okulları yeniden açıldı, daha önce kendilerine yasaklanmış olan mahalli politika-yaya Abhazlar yeniden girdi, Abhaz dilinde basın ve yazına yeniden izin verildi. Abhazlar bir defa daha, meşakkatle, kendi kültür ve ulusal kimliklerini kurmaya başladı. Tüm bunlara rağmen Gürcüleştirme politikası devam etti.

Brejnev döneminde gerginlik yeniden arttı ve 1977-1978'de, yeni Sovyet Anayasası üzerindeki tartışmalarla ilgili olarak doruğa çıktı. Toplumsal karışıklıkları bastırmak üzere asker sevk edildi. Moskova'dan bir Komisyon gönderildi ve Gürcü otoritelerinin bazı Abhaz taleplerini yerine getirmeleri sağlandı. Fakat gerçekte "Abhazyaya Özerkliği"nin geliştirilmesi sözde kaldı, önemli değişiklikler olmadı.

Sovyetler Birliği'ndeki 1988'den sonraki durum, Birliğin diğer bölgelerinde olduğu gibi hem Gürcüler'i, hem de Abhazları bağımsızlık taleplerinde cesaretlendirdi.

1988 ve 1990 boyunca Gürcistan SSC Anayasa Mahkemesi, Gürcistan'ın, Sovyetler Birliği'nden ayrılmasını sağlayacak bir dizi karar aldı. Gürcistan'ın resmen SSCB'nin bir parçası olduğu Şubat 1921'den itibaren kurulmuş olan bütün devlet kurumları geçersiz ilan edildi. Bu tarihten itibaren kabul edilmiş olan bütün yasalar da hükümsüz ilan edildi.

Gorbaçov'un Perestroykası'nda Abhazlara ve diğer azınlıklara yeni umutlar getirdi. Haziran 1988'de 60 ileri gelen Abhaz, Gorbaçov'a bir mektup kaleme alarak, şikâyetlerini ayrıntılı olarak ifade ettiler ve bütün vatandaşların çıkarı için bölgenin gerçek bir özyönetime kavuşması için Abhazyanın daha önceki, Gürcistan'a özel antlaşmayla bağlı "Abhazyaya SSC" statüsünün yeniden kurulmasını teklif ettiler. Mektuptaki öneriler Abhazlar tarafından olduğu gibi, Gürcüler de dâhil olmak üzere, Abhazyanın Abhaz olmayan halkı tarafından da desteklendi.

Bir sonraki yılın Mart ayında, Lihni'deki bir kitle mitinginde 30.000 kişi bir dilekçe imzalayarak, Abhazyanın 1931'den önceki egemen statüsünün yeniden kurulmasını istedi. Bu hadiseler Gürcü yöneticilerin tepkisi çok olumsuz oldu. Gürcistan'ın Abhazyadaki gücünü ve etkisini sağlamlaştırmak üzere, Tiflis Üniversitesi'nin Sohum'da bir şubesini açmak da dahil olmak üzere bir dizi önlem aldılar. Bu hadise, Temmuz 1989'da Sohum ve Oçamçıra'da çatışmalara neden oldu.

Ülkenin Rusya hâkimiyetinden bağımsızlığını kazanması umutlarıyla birlikte, Gürcistan'da milliyetçi duygular yükselmeye başladı ve 1988 sonlarında Gürcü dili için bir devlet programı taslağı hazırlandı ve Ağustos 1989'da yasalaştı. Gürcü dilini bütün okullarda mecburi kılan ve yüksek okullara girişlerde Gürcü dili ve edebiyatı testlerini ön şart yapan bu yasa, yeni bir Gürcüleştirme girişimi korkularını artırdı ve 1918-1921 ve 1935-1953 anılarını yeniden canlandırdı.

Ağustos 1990'da Abhazya Parlamentosu, Gürcü milletvekillerinin katılmadığı bir oturumda egemenliğini ilan etti fakat Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü koruyacak bir federatif ilişki için Gürcistan hükümetiyle görüşmelere başlamak konusundaki arzusunu vurguladı. İmzalanması beklenen yeni Birlik Antlaşması'ndan önce Sovyetler Birliği'nin bütün özerk cumhuriyetleri benzer egemenlik deklarasyonları kabul etmişlerdi.

Ağustos 1990'da Abhazya Parlamentosu, tarihçi Vladislav Ardzınba'yı Başkan seçti. Ardzınba, özellikle Birlik Parlamentosu'ndaki milletvekilliği sırasında SSCB içerisindeki azınlık haklarını korumadaki aktif rolü dolayısıyla Abhaz toplumunda çok seviliyordu.

Gorbaçov'un yeni Birlik Antlaşması konusunda 17 Mart 1991 tarihli genel referandum kararı, Abhazya ve Gürcistan arasındaki gerginlikte önemli bir katalizör oldu. Gürcistan Parlamentosu, Gürcistan halkının bu referanduma katılmasını yasakladı, fakat Abhazya seçmenleri referanduma katıldı ve ezici çoğunlukla, önerilen yeni egemen cumhuriyetler birliğine bir özerk cumhuriyet olarak katılma yönünde oy kullandı. Gürcistan hükümeti, daha önceki kararın ihlali olduğu gerekçesiyle, referandum sonuçlarını derhal iptal etti.

Gürcistan'ın seçimle gelen Gamsahurdia hükümeti ile yapılan görüşmelerde, Abhazya liderleri, Abhazya için iki kamaralı bir parlamento önerdiler. Bir kamara, nisbi temsil bazında bütün seçmenleri temsil edecek; diğeri de Abhazya nüfusunun oluşturan değişik milliyet gruplarını temsil edecekti. Uzun müzakerelerden sonra Abhaz liderler, her etnik gruba parlamentoda belli sayıda koltuk tahsis eden yeni bir Abhazya seçim kanununu kabul ettiler. Parlamentodaki 65 koltuktan 28'i Abhazlara, 26'sı Gürcülere, 11'i de diğerk azınlıklara tahsis ediliyordu.

Her azınlık grubu için ilave koruma tedbiri olarak, belli kararlar % 75 oy çokluğuyla kabul edilecekti. Aralık 1991'de bu temel üzerinde yeni bir parlamento, (Yüksek Sovyet) seçildi. Bir yanda Gürcü milletvekillerinin, diğerk yanda da Abhaz, Ermeni, Rum, Rus ve diğerk azınlık milletvekillerinin oluşturduğu iki blok teşkil edildiği için, birkaç ay içinde parlamento felç oldu.

Oy çokluğuyla alınan kararlar, parlamentoda azınlık bloğunu oluşturan Gürcü milletvekilleri tarafından birçok defalar reddedildi. Bu durum, Gürcü milletvekillerinin parlamentoyu terk edip, ayrı bir mekânda oylarını yapmaya başlamaları sonucunu getirdi.

Bu durum böyle devam ederken, bir zamanlar popüler olan, Gamsahurdia ile genişleyen muhalefet hareketi arasında bir "Gürcüler arası gerilim" artmaya başladı. Gürcü Ulusal Muhafızlarının başı Tengiz Kitovani'nin başkanlık ettiği bir kanlı darbe, Gamsahurdia'nın ülkeden kaçıp, siyasi mülteci olarak Çeçenistan'a gitmesiyle ve E. Şevardnadze'nin başkanlık ettiği bir Gürcistan Devlet Konseyi'nin kurulmasıyla sonuçlandı. Kitovani de Devlet Konseyi'nin Savunma Bakanlığı'na atandı.

Şevardnadze'nin ilk hedefi ve başarısı, Gürcistan'ın uluslararası camia tarafından tanınması idi, bu Mart 1992'de gerçekleşti. Gürcistan'ın uluslararası Camia tarafından tanınması, bu ülkenin kendisine ait olduğunu iddia ettiği sınırların da tanınması ve dolayısıyla Abhazya'yı kendi topraklarına dâhil etmesi anlamına geliyordu.

26 Haziran 1992'de Abhazya Cumhurbaşkanı Ardznba, Gürcistan Devlet Konseyi'ne, Abhazya ile Gürcistan arasında federatif veya konfederatif ilişkiler ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamayı öneren bir antlaşma taslağı yolladı. Bu taslak, bütün azınlıkların haklarını Abhaz ve Gürcü yasalarıyla garanti eden ve görüş farklılıklarını askeri güç yoluyla çözmeyi reddeden hükümler içeriyordu. Gürcistan Devlet Konseyi yanıt vermedi.

Gürcistan'ın, Abhazya'nın spesifik olarak zikredilmediği 1921 Gürcü Anayasasını yeniden yürürlüğe koymasına yanıt olarak, Abhazya Parlamentosu'nda kalan parlamento grubu, cumhuriyetin 1921-1931 arasındaki statüsünü belirlemiş olan 1925 Abhazya Anayasasını yeniden yürürlüğe koydu.

Bu Anayasanın 4. maddesine göre Abhazya "Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile özel bir birlik antlaşması bazında birleşiyordu" ve bu antlaşma üzerinden Transkafkasya Sosyalist Federatif Birlik Cumhuriyeti'ne giriyordu ve "bu sonuncu cumhuriyet üzerinden de SSCB'ne giriyordu." 5. Madde "Abhazya SSC'nin hem Transkafkasya Federasyonundan, hem de SSCB'den serbestçe ayrılma hakkını saklı tutan" bir hüküm içeriyordu. Gürcistan Parlamentosu, Abhazya'nın bu kararını derhal iptal etti.

Abhazya Parlamentosu, 12 Ağustos 1992 'de Abhazya ve Gürcistan arasında gelecekteki Federe İlişkileri görüşmek üzere Şevardnadze'ye yeni bir çağrıda bulundu. Abhaz önderliği yaptığı çağrıda, Abhaz ve Gürcü Hükümetlerinin ayrı ayrı ve ortak yetki ve sorumluluklarına değinilmesini istiyordu. Ayrıca, Birlik veya Federal Organların temsili yapılarının ve seçim yapmak da dâhil olmak üzere bu organların kuruluş prose-

dürlerinin tartışılmasını öngörüyordu. Abhaz ve Gürcü üst düzey yöneticileri arasındaki temaslar askeri harekâtın başladığı 14 Ağustos'a kadar sürdü. Aynı gün Abhazya Parlamentosu da Gürcistan Devlet Konseyi'ne sunulan anlaşma taslağını tartışacaktı.

Abhazya'daki askeri çatışmanın temel sebebi Gürcistan Devlet Konseyi'nin Milli Muhafız Birliklerini Abhazya'nın Başkenti Sohum'a gönderme kararı almasıydı. Bu kararın resmi kanallardan açıklanan gerekçesi, devam eden ve özellikle demiryolları hattını etkileyen, sabotaj ve yağmanın durdurulması ve devrik başkan Z. Gamsahurdia taraftarlarınca kaçırılan Gürcü yetkililerin kurtarılmasıydı. Doğrulanamayacak her iki iddianın da Abhazya'nın işgali için bahane teşkil ettiğini söyleyen Abhaz yetkililer, sabotaj ve yağmanın Gürcistan'ın diğer bölgelerinde de yapıldığını rehinelere ise ülkelerinde bulunmadığını vurguladılar. Buna ilaveten, Abhaz makamları rehinelere kurtarılması çabalarına yardımcı olmak teklifinde de bulundu. Birkaç gün sonra Gürcü Savunma Bakanı Kitovani Askeri Operasyon'un esas amacının Abhazya Parlamentosu'ndan kaynaklanan ayrılıkçı hareketlerin engellenmesi olduğunu açıkladı.

Abhazya Parlamentosu Gürcü Askeri müdahalesini işgal ve ilhak olarak kıymarken, Nisan 1992'de Savunma Bakanı Kitovani ile imzalanan ve Abhaz mercilerin izni olmadan Gürcü kuvvetlerinin Abhazya'ya girmelerini yasaklayan anlaşmanın ihlal edildiğini dile getirdi. Gürcistan Devlet Konseyi Başkanı Edvard Şevardnadze'ye göre ise topraklarında birliklerin yer değiştirmesi hükümlerlik hakları idi. Şevardnadze, UNPO Delegasyonuna, 11 Ağustos'da Ardzınba'yı telefonla arayarak kuvvet gönderme niyetinden bahsettiğini söyledi, ancak bu iddia Ardzınba tarafından kati surette yalanlandı. Abhazlar buna karşılık, 1978 tarihli Sovyet Anayasası'nın bile, muhtar bir Cumhuriyetin Yüksek Sovyeti'nin izni olmadan askeri kuvvet gönderme yetkisine sahip olmadığına dikkat çektiler.

Abhazlar, uzun süren gerginliğe ve Sohum caddelerinde bile savaş olasılığından söz edilmesine rağmen Gürcü işgaline hazırlıksız yakalandılar. Abhaz Sivil Muhafızları ve ya diğer bir deyişle milli muhafızlar, ilerleyen Gürcü birliklerine karşı başarısız bir direniş gösterdiler. Tank ve helikopterlerle desteklenen Gürcü kuvvetleri Sohum'u ele geçirek Abhazya Parlamentosu'nu fesh ettiklerini ilan ettiler. Dört gün sonra takviye işgal kuvvetlerinin gelmesinin ardından Gürcü askerleri ile Abhaz sivil muhafızları ve gönüllüleri arasında ciddi çatışmalar başladı. J. İoseliani ve G. Karkaraşvili komutasındaki Gürcüler Abhazya'nın Kuzeybatı kıyısında Rusya sınırına yakın bir noktada bulunan stratejik öneme sahip Gagra şehrini ele geçirdiler.

Bu gelişmeler devam ederken, Abhaz direnişçilere katılmak üzere Kuzey Kafkasya'dan gönüllüler ulaşmaya başladı. Gönüllüler, 1989'da büyük ölçüde Abhazların girişimiyle kurulan Kafkas Dağlı Halklar Konfederasyonu tarafından gönderiliyordu. Ku-

zey Kafkasya'daki tüm halk cephelerinin birleşerek meydana getirdikleri Konfederasyonun karar mercii Avrupa Parlamentosu'ndan esinlenerek kurulmuş bir meclis oluşturuyor. Amacı üyeler arasında ekonomik ve kültürel işbirliğini geliştirmek, muhtemel anlaşmazlıklarda arabulucuk yapmak ve dış saldırıya uğrayan üyelerine destek vermek olan bu örgütün temelinde Kuzey Kafkas halklarının milli hedeflerine ulaşmada karşılaşılabilecekleri engelleri ancak dayanışma içinde aşabilecekleri bilinci yatıyor.

Abhaz önderliği Sohum'un 45 km kuzeybatısındaki kıyı şehri Gudauta'ya taşınarak geçici hükümet kurdu. Binlerce Abhaz, Ermeni ve Rus'un Sohum'u terketmesinin yanı sıra 3 aydan az süren şiddetli çarpışmalar sonucunda Gürcülerin de dâhil olduğu her etnik topluluğa mensup onbinlerce sivil de Abhazyayı terk etti. Bazı tahminlere göre Abhazyanın nüfusunun yarısı yerinden oldu. Her iki tarafın da çok sayıda kayıp verdiği, sivilin ağır yük altında olduğu söyleniyor.

Şevardnadze 21 Ağustos'ta askeri harekâtle ilgili tüm sorumluluğu reddetti ve kuvvetlerinin geri çekildiğini ilan etti. Buna karşın Gürcüler Gudauta'ya saldırdılar ancak püskürtüldüler. Bu tarihten üç gün sonra 24 Ağustos'ta Şevardnadze Abhazları, direnişi sürdürürlerse tam ölçekli savaşla tehdit etti. Aynı gün Sohum' daki Gürcü kuvvetlerinin yeni komutanı General Georgi Karkaraşvili, televizyon konuşmasında, "97 bin Abhaza karşı 100 bin Gürcüyü gözden çıkaracağımı ve Abhazları tamamen yok edeceğimi" söyledi.

3 Eylül'de Moskova'da Rusya Federasyonu Başkanı B.Yeltsin ve Şevardnadze'nin Abhazyada Ateşkes ile ilgili yaptıkları görüşmede varılan anlaşmayı, Ardzınba ve K. Kafkasya Cumhuriyetlerinin liderleri de imzaladılar. Ancak Ardzınba, Şevardnadze'nin de teyit ettiği gibi anlaşmayı baskı altında arzusu hilafına imzaladığını ileri sürdü. Ateşkes Anlaşması'nın temel hükümleri; Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün onaylanması, ateşkesin 5 Eylülde yürürlüğe girmesi, Abhazyada faaliyet gösteren tüm illegal silahlı grupların silahtan arındırılması ve geri çekilmesi ile Gürcü kuvvetlerinin de demiryolu ve diğer önemli tesisleri sabotajdan korumaya yetecek kadar bir indirimle gidilmesinden oluşuyordu. Anlaşma, hükümet işlevinin meşru Abhazyaya makamlarınca Sohum'da 15 Eylül 1992 tarihinde başlamasını ve hükümlerin yaptırımına Birleşmiş Milletler ile AGİK tarafından destek verilmesini öngörüyordu.

Ateşkes Anlaşması hiçbir zaman eksiksiz uygulanmadı. Aralarında Şevardnadze'nin de bulunduğu Gürcü yetkililer, karşı tarafı anlaşmaya uymamakla suçlarken, bütün Gürcü kuvvetlerinin geri çekilmesinin uzlaşma için ön şart olduğuna inanan Ardzınba ve Abhaz liderler de, işgal güçlerinin anlaşmanın hilafına olarak çekilmediklerinde ve ateşkesi sürekli ihlal ettiklerinde ısrar ettiler.

Üç gün süren şiddetli çarpışmalar sonucu 3 Ekimde Gagra'yı geri olan Abhaz birlikleri, ayrıca Kuzey Batı Abhazya'yı da işgalcilerden temizlediler. Gürcüler bu durumu 3 Eylül Ateşkes Anlaşması'nın ihlali olarak yorumladılar.

Gürcistan Savunma Bakanı Kitovani 29 Ekim'de yaptığı açıklamada, "*Gürcistan Devlet Konseyi'nin, içinde hiçbir muhtar bölge bulunmayan üniter bir devleti hedeflediğini*" söyledi.

Rus, Gürcü ve Abhaz temsilcileri 19 Kasım'da yaptıkları görüşmede, 20-29 Kasım arasında uygulanacak ve Sohum ile diğer bölgelerden Rus asker ve malzemelerin tahliyesine imkân verecek bir ateşkes üzerinde anlaştılar. Ancak Abhazya Parlamentosu, Gürcü kuvvetlerini ateşkesi birçok defa ihlal etmekle suçladı.

Önceki görüşlerinden uzaklaşan Şevardnadze 3 Aralık'ta Rusya televizyonunda yayınlanan ve Gürcistan Parlamentosu'na hitaben yaptığı konuşmasında Abhazya'daki anlaşmazlığı sona erdirmek için barışçı yolların tıkandığını, askeri çözümün tek çare olduğunu ve bunun da yakında başlatılması gerektiğini söyledi.

6- İNSAN HAKLARI VE KÜLTÜR VARLIĞININ TAHRİBİ

Heyet, iki tarafın karşılıklı suçlamalarda dile getirdiği insan hakları ihlallerine ve kültür soykırımına özel dikkat sarf etti. Heyet üyeleri, gerçekçi bir durum değerlendirmesi için Abhaz, Gürcü ve diğer göçmenlerle, Abhazların elinde bulunan savaş esirleri ile Sohum, Gagra ve işgal altındaki köylerin sakinleri, yerel makamların ve Uluslararası Kızılhaç temsilcileri ile konuştu. Tıp yetkilileri, insan hakları ihlallerinin kurbanları ve tanıkları dinlendi. Kültür kurumlarına yapılan saldırı ile ilgili olarak tanık ve güvenilir kaynaklarla görüşüldü. Askeri davranışları açığa çıkarmak için de, siyasi önderler ve askeri yetkililerin yanı sıra Gürcü savaş esirleriyle de konuşuldu. Heyetin bulguları nispeten yüzeysel olduğundan insan hakları örgütlerinin daha kapsamlı araştırmaları zardır.

Heyet, Gürcü kuvvetlerinin Abhazya'yı işgal ettikleri 14 Ağustos 1992'den bu yana insan haklarını sistematik olarak ihlal ettiklerine dair yeterli delil toplamıştır. Elde edilen bulgulara göre:

- Şehir ve köylerde Abhazlar ve diğer etnik gruplar ciddi saldırılara uğramışlardır.
- Siviller, Gürcü vahşetinin esas kurbanları olmuşlardır.
- Gürcü saldırıları özellikle Abhaz siyasi, kültürel, entelektüel, toplumsal liderleri hedef almıştır.
- Abhazların yanısıra Cumhuriyette yaşayan Ermeni, Rus, Ukraynalı, Estonyalı ve

diğer Gürcü olmayan azınlıklar da Gürcü makamlarca benzer muameleye maruz bırakılmışlardır.

- Abhaz kültürünü ve milli kimliğini yok etmek amacıyla tarihi ve kültürel öneme sahip malzeme ve binalar taşınmış veya tahrip edilmiştir.

Gagra'da Abhazları şiddet kullanmakla suçlayan Gürcü iddialarını da inceleyen heyet kitlesel ölümlere dair hiçbir kanıt bulamazken, geri alınan bölgelerde çok sayıda Gürcü evinin Abhaz güçlerince yakıldığını tespit etmiştir.

Yukarıdaki hükümler heyetin topladığı ve aşağıda sunulan bilgilere dayanılarak verilmiştir.

Savunma Bakanı Tengiz Kitovani'nin genel komutası altında 14 Ağustos'da Sohum'a giren Gürcü askerleri Gürcü olmayan sivillere karşı saldırı, dayak, cinayet, soygun, işkence eylemlerini gerçekleştirmiş ve evleri yağmalamıştır. Bu eylemlerle ilgili raporlar Abhazya'nın Gürcü işgali altındaki birçok bölgesini ve 14 Ağustos'dan buyana geçen tüm süreyi kapsamaktadır.

Gudauta Hastanesi yetkilileri, Gürcü makamlara tutsak düştükten sonra tedavi edilen her erkeğin şiddetli işkenceye maruz kaldığını tespit ettiklerini bildirmişlerdir. Birçok kişinin muhtelif kemikleri kırılmış, vücutlarında sigara söndürülmüş, kulakları kısmen veya tamamen koparılmıştır.

Otopsi raporlarına göre çok yaygın bir vahşet biçimi de Abhaz kadınlarının gırtlak ve rahimlerinden içeri ateş edilmesidir. Cesedi Gürcüler tarafından yüksek bir ücret karşılığı verilen bir erkeğin de cinsel organının kesilmiş ve ağzına sıkıştırılmış olduğu otopside görülmüştür.

Heyet, Abhaz ve diğer Gürcü olmayan etnik gruplara mensup görgü tanıklarının başka vahşet biçimleriyle ilgili ifadelerini de dinlemiştir.

Gürcü askerlerinin eylemleri, Gürcü makamlarının da kabul ettikleri gibi, kısmen silahlı kuvvetlerde kontrol ve disiplin yokluğuna bağlanabilir; Nitekim Abhazlara esir düşen bir Gürcü subay kendi kuvvetlerinin Gagra'da zulüm yaptıklarını teyit etmiştir. Şevardnadze'nin kendisi de nizami bir Gürcü ordusunun mevcut olmadığını ifade etmiş, Başbakan Yardımcısı ve Gürcistan İnsan Hakları ve Milliyetler İlişkileri Devlet Komitesi Başkanı Alexander Kavsadze askerlerin tahrip ve yağma eylemlerine giriştiklerini ve kontrolden çıktıklarını itiraf etmiştir.

İşlenen suçların, askerlerin "kontrolden çıkması" ile açıklanması tatminkâr değildir. Çünkü toplanan kanıtlar Gürcü makamların Abhaz ve diğer sivillere yapılan saldırıları emrettikleri veya teşvik ettiklerini ortaya koymaktadır. Abhaz evlerine zorla girerek cinayet, ırza tecavüz, yağma ve tahrip suçları işleyen Gürcü askerlerinin beraberlerinde

Abhazlara ait isim ve adresleri ihtiva eden listeler taşıdıkları sayısız defalar bildirilmiştir. Bu tip saldırıların rastgele olmadığı ortadadır.

Gürcü asker ve polisler caddelerdeki şahısların, ekmek sırasında bekleyenlerin kimliklerini göstermelerini istemekte, Abhaz olduğu teşhis edilenler ise şiddetle tartaklanmaktadır. Bunun sonucu olarak da Sohum'da zaten sayıları çok azalmış olan Abhazlar evlerinden çıkmaya cesaret edememektedirler.

Çatışma sırasında ve sonrasındaki tavırlarla ilgili olarak da, bizzat Savunma Bakanı Kitovani'nin askerlerine üç gün yağma izni verdiği öğrenilmiştir. Cenevre Konvansiyonu'nun yasaklamasına rağmen Gürcülerin "CLUSTER" bombası kullandıkları, bu silahla yaralanmış pek çok kişiyi tedavi eden Gudauta Hastanesi yetkililerinin ifadeleriyle sabittir. Bu yasaklanmış silah Gürcüler tarafından Ağustos ayı sonlarında çok sık, sonrasında ise münferiden kullanılmıştır.

Yaygın bir biçimde kullanılan diğer bir silah da, patlayınca etrafına çiviler saçan ve ağır kayıplara sebep olan "GRAD" bombalarıdır. Abhazy'a'daki Gürcü kuvvetlerinin Genel Komutanı General G. Karkaraşvili, 24 Ağustos'da yaptığı televizyon konuşmasında şunları söylemiştir:

"Gürcü askerleri esir almayacak. Ele geçirdiklerini öldürecek. Gerekirse, 100 bin Gürcünün hayatı pahasına 97 bin Abhazın hepsi öldürülecek ve Abhazların kökü tamamen kazanacak."

Heyet bu uğursuz konuşmayı videodan izlemiştir.

Şaşırtıcı bir gelişme olarak, işgal altındaki Gagra'ya, Güney Osetya'da bulunan Gürcü birlikleri hava yoluyla nakledilmişlerdir. Bu kuvvetin komutanı Tiflis Yönetimi'nin emriyle, Gagra'da düzeni sağlamak ve sivil halkı halen bu şehirde bulunan Gürcü kuvvetlerinin taşkınlıklarından korumak için gönderildiklerini ileri sürmüştür.

Gürcü askeri makamları ile işbirliği yapan çok sayıdaki Gürcü sivile karşın bazı Gürcülerin de hayatları pahasına Abhazlara ve diğer etnik grup mensuplarına yardım ettiklerinin bizzat Abhazlar tarafından ifade edilmesi dikkat çekicidir.

Heyet, Sohumlu altı aydın ve meslek sahibinden, aşağıdaki kurumların içindekilerle beraber tahrip veya yağma edildiğini öğrenmiştir:

Abhaz Üniversitesi, Abhaz Kültürel Yayınlarının Yönetim Merkezleri, Abhazca Lisan Matbaası, Abhaz Ortaokulu, Abhazy'a Dil Edebiyat ve Tarih Enstitüsü, Abhazy'a Ulusal Müzesi ve Arşivi.

Ulusal arşivin yakılması Sohum'da çalışan bir Gürcü görgü tanığı tarafından da teyit edilmiştir.

Kendileriyle görüşülen Abhazlar, Gürcü Hükümeti'nin Abhaz yurdu ve ulusunu yok etmeyi amaçladığına inanmaktadırlar. Bu görüşlerini de Abhaz sivillerine, mal ve mülklerine, kültürel ve tarihi eser ve kurumlara yönelik saldırı ve tahrip eylemleri ile General Karkaraşvili'nin tehditkâr televizyon konuşmasına dayandırmaktadırlar. Bu uygulamaları geçmişten beri süregelen ve devrik Başkan Gamsahurdia'nın hız kazandırdığı baskıcı Gürcü Devlet Politikası'nın devamı olarak görmektedirler.

Heyet Abhaz tarafının Gürcü sivillere karşı tacizlerine rastlamışsa da bu eylemlerin sistematik olmadığını ve kesinlikle Gürcü vahşeti ile bir tutulamayacağını saptamıştır. Tanıklar mütecevizlerin Abhaz makamlarca ciddiyetle yargılanarak cezalandırıldıklarını bildirmişlerdir. Gürcü savaş esirleri de kendilerine çok iyi muamele edildiğini ve Abhazlarla aynı yemeği yediklerini ifade etmişlerdir.

Böylece yüzlerce Gürcü'nün stadyumda katledildikleri ve basılan bir hastanede doktor ve hastaların Abhazlar tarafından öldürüldüğüne dair Gürcü iddialarının asılsızlığı ispat edilmiştir. Abhaz güçlerinin eylemleri bölgeyi terk eden çok sayıda Gürcü'nün evlerinin yakılmasından ibaret olduğu ve Gagra Belediye Başkanı'nın da doğruladığı bu eylemlerin tekerrürünün acil tedbirlerle önlenmesi belirlenmiştir.

7. GÜRCÜ VE ABHAZ GÖRÜŞLERİ:

a. Gürcistan Tarafı:

Şevardnadze ve diğer Gürcü liderlerinin görüşleri aşağıdaki gibidir:

"Birleşmiş Milletlerin de dâhil olduğu uluslararası camia tarafından tanınan Gürcistan Üniter bir devlettir ve toprak bütünlüğü korunmalıdır. Bunalıma Abhazlar sebep olmuştur. Abhazların ayrılıkçı hareketi ile uluslararası hukukun bize tanıdığı haklar çerçevesinde mücadele ediyoruz."

Şevardnadze ve Başbakan Yardımcısı Alexander Kavsadze, Abhaz taleplerini karşılamak için ellerinden geleni yaptıklarını, ancak karşı tarafın güvenilir ve makul olmadığını vurgulayarak demiryolunu yağmadan korumak için asker göndermenin şart olduğunu dile getirmişlerdir.

Şevardnadze, Abhazları teşvikle yardım ettiğine inandığı Rusya'nın tutumundan da memnun değildir ve 3 Eylül Ateşkes Görüşmesi'nde muhatap aldığı için pişmanlık ifade etmektedir.

Şevardnadze, siyasi çözümün ön adımı olan ateşkesin sağlanması için tek yolun, Ardzmba'nın da imzaladığı 3 Eylül Antlaşması olduğunu söylemektedir. Bunun anlamı da 3 Eylül'den önceki mevzilere dönülmesi yani bu tarihten sonra Abhaz güçleri tarafından ele geçirilen Gagra ve diğer bölgelerin Gürcü tarafına iade edilmesidir.

Şevardnadze, üçüncü bir tarafın müdahalesini sadece " aktif ve etkili arabuluculuk" düzeyinde desteklemekte, BM'in de 3 Eylül Antlaşması'nın yaptırımında rol almasını öngörmektedir.

b. Abhazya Tarafı:

Abhazya Parlamentosu'nun çeşitli bildirimlerinin ardından Abhaz görüşü, UNPO heyetinin başkan Ardzınba ve yardımcıları ile Gudauta'da yaptığı görüşmelerde netlik kazanmıştır.

Abhazların ve diğer etnik grupların temel amacı, kültür ve kimliklerini koruyarak geliştirebilecekleri bir öz yönetim biçimine ulaşılması ve Abhazya'nın koşullarına uygun sosyal ve ekonomik politikaların uygulanmasıdır. Bu talepler tarihsel deneyimler ve dış güçlerin, özellikle de Rusya ve Gürcistan'ın Kuzey Kafkas Halkları'nın özgün, kültürel, etnik ve siyasi kimliklerinin tahribine yönelik mükerrer teşebbüsleri bağlamında dikkate alınmalıdır. Varılacak antlaşmalar baskıcı ve yok edici politikaları bertaraf etmelidir.

Siyasi çözüm, Abhazya'nın özyönetiminin tanındığı ve Gürcistan'la ilişkilerinin iki devlet arasında yapılan anlaşmaya bağladığı bir Konfederasyonu veya Federasyonu hedeflemelidir. Böyle bir çözüm hem Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü garantileyecek hem de Abhazya'nın Halklarının, Cumhuriyet'te yaşayan Gürcü ve Lazlar da dâhil olmak üzere, temel taleplerini karşılayacaktır.

Başkan Ardzınba Abhazya'nın çokuluslu özelliğini ve tüm etnik grupların haklarının korunması gerektiğini vurgulamıştır.

Geçmişte vatanlarından sürülerek dünyaya dağılan ve ağırlıklı olarak Türkiye de yaşayan Abhazların istedikleri takdirde dönmelerine izin verilmelidir.

Çatışmalar uzadıkça, maddi-manevi yıkım arttıkça ve Abhaz karşıtı Gürcü propagandası saldırganlaştıkça her iki tarafça da kabul edilebilecek federal bir çözüme ulaşmak zorlaşacaktır. Abhaz önderliği, kendilerini millet olarak yok etmeyi hedefleyen Gürcü tarafına itimat edememekle beraber diyalog yolunu açık tutmaktadır.

Çözüme hizmet edecek görüşmelerin başlaması için Gürcü kuvvetlerinin Abhazya'yı terk etmeleri şarttır ve bir iyi niyet gösterisi beklenmektedir.

8. KUZEY KAFKASYA İLE İLİŞKİLER

Güçlü düşmanlara karşı savaş sürgün, kültürel tahribat ve baskı ile simgelenen ortak bir geçmişi paylaşan Abhaz ve Kuzey Kafkas halklarının kaderleri de birbirleriyle yakından ilintilidir. Tarihteki acı tecrübeleri yeniden yaşamama kararlılığını da paylaşan

bu kardeş halklar Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ellerine geçen fırsatı kullanarak nispeten zayıflayan Rusya ve Gürcistan'a karşı haklarını talep etmekte ve varoluşlarını daha sağlam zemine oturtma çabası göstermektedirler.

Tüm bölgeye giriş kapısı niteliğindeki Kuzey Kafkasya bölgesi Rusya için stratejik öneme sahiptir. Kafkasya'da askeri varlığını hala ciddi düzeyde sürdüren Rusya'nın Karadeniz'de egemen durumda olması buna bağlıdır.

Kuzey Kafkasya'da halkları birbirine karşı kullanarak geleneksel bir "böl ve yönet" politikası uygulayan Rusya bugün de kendisine karşı bir cephe oluşturulmasını engellemek amacıyla aynı siyaseti sürdürmektedir.

Abhazların, Çeçenlerin ve Kabartay'ların öncülüğünde 1989 yılında Kuzey Kafkas Halkları Konfederasyonu kurulmuştur. Bu örgüt hükümetlerin değil, cemiyet liderleri tarafından temsil edilen halkların oluşturduğu bir yapıdır. Amacı Kuzey Kafkas halklarını birleştirmek, kültürel ve ekonomik işbirliğini geliştirmek ve üyelerini dış saldırılara karşı korumaktır.

Kuzey Kafkas Halkları Konfederasyonu Başkanı M. Şenibe bölge halklarının tek başlarına kendilerini koruyamayacaklarını ve uzun vadede var olmak için tek çarelerinin birbirleriyle dayanışmak olduğunu söylemiştir: Abhazy Krizi bir laboratuvar kabul edilirse Kuzey Kafkasyalı gönüllülerin yardımıyla başarıya ulaşacak bir direniş gelecekte herhangi bir Kuzey Kafkas halkına yönelmesi olası saldırıları da caydıracaktır.

Kuzey Kafkas Cumhuriyetlerinin Hükümetleri, Abhazyadaki çatışmaların dışında kalmışlardır. Gönüllüler içindeki en kalabalık grubu vatandaşları oluşturmasına rağmen, Çeçen Cumhuriyeti bile tarafsız kalmıştır.

UNPO Heyeti'ne Tiflis'e giderken refakat eden üst düzey bir Cumhurbaşkanlığı Danışmanı, Çeçen Hükümeti'nin görüşlerini şöyle açıklamıştır:

"Hükümetimiz çatışmanın dışında kalmıştır ve her iki tarafla da iyi ilişkileri sürdürmek istemektedir. Komşu Gürcistan'la da iyi ilişkileri devam ettirmek çıkarımızdır ancak Çeçen Hükümeti ve halkı, tüm Kuzey Kafkasyalılar ve Abhazy halkının kendi kaderini tayin haklarını desteklemektedir. Eğer Çeçen gönüllüler Abhazy' daki kardeşleri ile beraber çarpışmak isterlerse, hükümetimiz kararlarına müdahale edemez".

Çeçen Cumhurbaşkanı Dudayev'in öncelikli kaygısı, ülkesinin bağımsızlığını Rusya karşısında güçlendirmektir. Çeçenistan eski Sovyetler Birliği içerisinde Rus Birlikleri veya askeri tesislerinin bulunmadığı tek bölgedir. Rus askeri varlığı geçen sene geri çekilmeye zorlanmıştır. Zengin maden yataklarına (altın, uranyum vs) ve petrol kaynaklarına sahip cumhuriyet yabancı ülkelerle ekonomik ilişkiler kurarak Rus askeri müdahale-

lesini caydırmayı amaçlamaktadır. Geçen sene Rus kuvvetleri iki defa Çeçenistan'la çatışmanın eşiğine gelmişler, her seferinde Çeçenistan'ın savaş tehdidi üzerine geri adım atmışlardır.

Kuzey Kafkasya ve Gürcistan'da, Rusya'nın bölge halkları arasında anlaşmazlık yarattığı veya mevcut anlaşmazlıklardan yararlanacağı inancı hâkimdir.

Oset-İnguş çatışmasında Rus kuvvetleri barış gücü oldukları resmi açıklamalarına rağmen Osetleri açıkça desteklemiştir. Rusya'nın ordusunu İnguş topraklarına sokmak için, kendisinin geleneksel müttefiki Kuzey Osetya ile yakın zamana kadar Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin bir parçası olan İnguşya ile arasındaki anlaşmazlığı körüklediğine inanılmaktadır. Bu, Rus egemenliğine karşı direnişin simgesi Çeçenistan'a karşı bir askeri operasyona, zemin hazırlayacaktır.

Rus politikası ile ilgili bu görüşleri taşımakla beraber, bölgedeki anlaşmazlıkların tarafları Abhazlar ve Gürcüler de dâhil olmak üzere Rusya'yı potansiyel müttefikleri olarak görmektedirler. Abhazlar Gürcülerin kullandığı Rus yapısı silahlara dikkat çekmekte; Gürcüler ise Rusya'yı, Abhazyaya siyasi ve hava desteği vermekle itham etmektedirler.

Kuzey Kafkas Halkları arasında çok sayıda potansiyel anlaşmazlık vardır ve bunlar Stalin ile haleflerinin çizdiği sınırlardan kaynaklanmaktadır. Kuzey Kafkas Halkları Konfederasyonu önderliği, bu tip anlaşmazlıkları arabuluculuk ve diyalog yoluyla barışçı çözümlere ulaştırmak için bir platform hazırlamaktadır. Ancak çabalarının Rusya tarafından engellendiğine inanılmaktadırlar. Rusya ise etnik düşmanlıkların şiddete dönüşebileceği hassas bir bölgede barış gücü işlevi gördüğünü iddia etmektedir. Rusya'nın gerçek niyeti ne olursa olsun heyetin konuştuğu herkes bölgedeki girişimlerinin faydasız olduğunu ortaya koymaktadır. UNPO Heyeti, kendisi komşu Çeçenistan'da iken ciddi boyutlara ulaşan Kuzey Oset-İnguş meselesinde çatışmaların tırmanması ve özellikle sivil kayıplarının yüksek olmasında Rus müdahalesinin inkar edilemeyeceğini tespit etmiştir.

9. ABHAZYA'YA GİDEN HEYETLER

Abhazyaya ve Gürcistan'ı ziyaret etmiş olan en önemli heyetler, Birleşmiş Milletlerden iki heyet ve AGİK' ten iki heyettir. İlki, bölgeyi 1992 Mayısında ziyaret eden AGİK heyetiydi. İkincisi, BM Politik İşler Departmanı Müdürü Gustave Feissel'in başkanlık ettiği, 12-20 Eylül 1992 tarihleri arasında gerçekleştirilen BM misyonu idi. Üçüncüsü, Ekim 1992 ortalarında gerçekleştirilen, Diarmaty'nın Başkanlığındaki ikinci AGİK heyeti ziyaretidir.

Sonuncusu da, Ekim sonunda bölgeye giden BM İnsan Hakları Komisyonu Genel Sekreter Yardımcısı Blonca Başkanlığındaki BM heyetidir.

Bu rapor yazılırken, üçüncü bir BM delegasyonu bölgeyi ziyaret ediyordu, fakat bu delegasyonun raporu ve daha önceki bazı heyetlerin raporları henüz elimize geçmiş değildir.

Yukarda sözü edilen heyetlerin çalışmalarından, ne Abhazlar, ne de Gürcüler tatmin olmuşlardır.

Abhazlar, bu misyonların, Gürcistan'da veya Abhazya'nın işgal altındaki bölgelerinde Gürcü bakış açısını dinlemekle geçirdikleri zamanla kıyaslandığında, Abhazya'da, Abhazları ve diğer azınlık mensubu tanıkları, politik liderleri ve diğerlerini dinlemek için çok az vakit ayırdığı keyfiyeti dolayısıyla eleştiriyorlardı. Abhaz liderleri, hazırladıkları raporları Gürcü yetkililere yolladıkları halde, ne AGİK ne de BM'in, raporlarının bir kopyasını Abhazya hükümetine yollama zahmetine katlanmamaları keyfiyeti dolayısıyla da gücenmişlerdi.

Gürcü yetkililer, misyonların pek başarılı olmadığını ve raporlarının icraat getirmedeğini düşünüyorlardı.

UNPO delegasyonu üyelerinde, ilk AGİK heyeti ve özellikle de ilk BM heyetinin raporlarını okuduktan sonra, bu raporlardaki enformasyonun, *resmi Gürcü hükümet bakış açısına çok fazla benzediği ve Abhaz görüşünü yeteri kadar rapor etmediği veya hesaba katmadığı* intibai uyandı. Gerçekten de, 8 Ekim 1992 tarihli BM belgesine ek olarak iliştilen BM raporunun doğası, Abhazya'da ve Kuzey Kafkasya'da yaygın olan, BM ve diğer hükümetler arası örgütlerin, bu örgütlere üye olan hükümetlere hizmet ettiği ve bu hükümetlerce baskı altında tutulan halkların haklarının korunması konusunda bu örgütlere güvenilemeyeceği şeklindeki hissiyatı körüklemiştir.

10. SONUÇLAR VE TAVSİYELER

Heyet, Abhazya'da devam etmekte olan savaştan ve her iki taraftan da asker ve sivil olarak verilen kayıplardan dehşete düşmüştür. Ölü ve yaralıların çoğunluğu sivilidir.

Kayıpların, önemli bir kısmı, Cenevre Konvansiyonu ile yasaklanan ve Gürcü askerlerinin kullandığı bilyalı bombaların sonucudur.

Ağır can ve mal kaybı vardır ve her iki tarafça da pek çok bina tahrip edilmiştir.

Her iki taraftan da, yaygın insan hakları ihlali iddiaları vardır. UNPO Delegasyonu, Gürcü birliklerinin Abhazlara ve Gürcü olmayanlara karşı uyguladığı yaygın vahşetle ilgili önemli kanıtlar toplamıştır. Delegasyonun izlenimi, bu vahşetin yalnızca silahlı

kuvvetlerdeki disiplin noksanlığına isnat olunmayacağıdır. Gürcü askerleri ve destekçileri tarafından, Abhazların ve Abhazyadaki Gürcü olmayan diğer azınlık halkların evleri ve kültürel kurumları yaygın olarak yağmalanmış ve tahrip edilmiştir. Delegasyon, Gürcü askerlerince, hamile kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere işkence, dövülme ve katle maruz kalan sivil mağdurlarla ve tanıklarla konuştu. Gürcü askerlerinin yaptığı mezalim iddiaları, sorumlu Gürcü yetkililerce de doğrulanmıştır.

Delegasyon, Abhazların yaptığı tahribatla ilgili kanıtlar bulmuştur: Abhaz kuvvetleri, Ekim'de Gagra'yı ele geçirdikten sonra, Gagra ve civarında pek çok evi tahrip etmişlerdir. Gagra'nın kuzeyindeki köylerdeki evlerin de tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Fakat delegasyon, Gürcü yetkililerin ve basının rapor ettiği gibi herhangi bir kitlesel katliamla ilgili kanıt bulamamıştır. Gerçekte, bu tür olayların cereyan ettiği söylenen yerlerdeki sakinler, Gürcüler ve Ruslar da dâhil olmak üzere, bu iddiaların propaganda olduğunda ısrar etmektedirler.

Delegasyon, Abhazyada yeni bir ateşkes müzakeresinin gerekli olduğu görüşündedir. 3 Eylül tarihli ateşkes anlaşması asla etkili bir şekilde uygulanmamıştır ve her iki taraf da birbirini ateşkesi ihlal etmekle suçlamıştır. 20-29 Kasım tarihleri arasındaki geçici ateşkes yalnızca, Rus personeli ve teçhizatını tahliye etme sınırlı amacına hizmet etmiştir. Şimdiki şartlar altında, 3 Eylül tarihli anlaşmaya dönmek gerçekçi değildir.

Taraflardan herbirinin kaygılarını yeni bir yaklaşımla hesaba katan yeni bir girişim gereklidir.

BM ve AGİK'den bir dizi araştırma grubu gelmiştir. Bunların, Abhaz görüşüne yeterli dikkati göstermedikleri anlaşıyor.

Bugün gerekli olan, aktif ve etkili bir arabuluculuktur. Bu konuda Başkan Şevardnadze ve Başkan Ardzınba UNPO Delegasyonu'na desteklerini ifade etmişlerdir. Bir arabulucu heyeti, her iki tarafın güvenine haiz olmalıdır.

İnsan hakları örgütleri ve insani yardım örgütleri serbestçe Abhazyanın her tarafına girebilmelidir ve her iki tarafta da büyük miktarlara ulaşan sığınmacılara yardım etmek üzere BM Mültecilere Yardım Komisyonu davet edilmelidir.

Kafkasya bölgesi ve özellikle Kuzey Kafkasya, Batıda ciddi enformasyon eksikliği olan bir sahadır. Uluslararası kamuoyu Abhazyadaki duruma acilen dikkat göstermeye, savaşın ve ıstırapların devam etmesi ve komşu bölgelere yayılması gibi çok ciddi bir tehlike vardır.

Kafkasya bölgesindeki değişik ülkelerde pek çok insan UNPO Delegasyonuna, Rusların, ağır askeri teçhizat kullanmak da dâhil olmak üzere, bölgeye politik ve askeri mü-

dahalesinin, istikrarsızlık, belirsizlik ve korku yarattığını söylemiştir. Çeşitli ihtilaflardaki taraflardan her biri, düşmanlarını Rusya tarafından desteklenmekle suçluyor.

Diğer taraftan, Abhazya'da Gürcü kuvvelerinin kontrolündeki bölgelerden sığınmacıların kaçmasında Rusların gösterdiği yardım takdirle karşılanmaktadır. Rusya federasyonunun, bölge ile ilgili net ve açık bir politikası olmalıdır.

11. UNPO HEYETİ'NİN TAVSİYELERİ

En kısa zamanda tarafların onaylayacağı yeni bir girişim geliştirilmeli ve Abhazya'da yeni bir ateşkes yürürlüğe konulmalıdır; böyle bir girişim, her iki tarafın güvendiği üçüncü bir taraf veya tarafların aktif arabuluculuğu şeklinde olmalıdır;

Böyle bir ateşkes den sonra, Gürcistan ordusu ve Kuzey Kafkasyalı gönüllü kuvvetlerin Abhazya'dan geri çekilmesiyle ilgili, güven sağlayıcı tedbirler alınmalı ve Abhazya'nın gelecekteki statüsüyle ilgili samimi müzakerelere hemen başlanılmalıdır.

Abhazya'nın gelecekteki statüsü ve Abhazya ile Gürcistan arasındaki ilişkilerle ilgili herhangi bir anlaşma, uzun vadeli uygulama için etkili garantiler içermelidir;

AGİK Azınlıklar Yüksek Kondisyonu, araştırma yapıp rapor etmek ve bölgedeki durumun daha da kötüleşmesini önleyecek tedbirleri önermek üzere acilen Abhazya ve Kuzey Kafkasya'yı ziyaret etmelidir.

Bölge hükümetlerinin, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası örgütlere üyelik başvuruları, bu hükümetlerin, halkların ve azınlıkların haklarına gösterdikleri saygı ışığında değerlendirilmelidir.

EKLER:

1.14 Ağustos 1992'de patlak veren savaş öncesinde Abhaz liderler tarafından görüşme için Gürcistan'a önerilen antlaşma taslağı.

2. Yazışmalar:

A- Ardznba'nın UNPO'ya davet mektubu.

B- UNPO'nun, Başkan Ardznba'ya mektubu.

UNPO'nun Şevardnadze'ye mektubu.

C- Ardznba'nın Birleşmiş Milletlere davet mektubu.

3. Abhazya'daki demografik değişikliklerin tabloları.

ABHAZYA'NIN GÜRCİSTAN'A ÖNERDİĞİ ANLAŞMA TASLAĞI

Abhazy Cumhuriyeti'nin Devlet Bağımsızlığı'nın ilan edilmesi ile Gürcistan Cumhuriyeti'nin Devlet Bağımsızlığı'nın ilan edilmesiyle birlikte, her iki Cumhuriyetin anayasaları kabul edilinceye kadar, taraflar aşağıdaki hususlarda uzlaşırlar;

1. Sözleşme tarafları;

- Dostluk ve karşılıklı saygıyı güçlendirmek,
- Sosyal ve ekonomik ilişkileri geliştirmek,
- Eşit haklara dayalı yaşamın tüm alanlarında işbirliğini arttırmak,
- Ulusal azınlıkların haklarını da içeren insan haklarını korumak,
- Milliyetçiliğin önüne geçmek, güç kullanma veya güç kullanma tehdidinden kendini sakınmak,
- Diğerinin işlerine karışmamak,
- Toprak bütünlüğüne saygı göstermek,
- Gürcistan ve Abhazy bölgesinde oturan bütün milletlerin, ulusal, dini, edebi ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması konularındaki emellerini belirtirler.

2. Sözleşme, tarafları, Gürcistan ve Abhazy'yı uluslararası işbirliğinin olduğu kadar Rusya Federasyonu'nun diğer Cumhuriyetleri ve bölgeleriyle Bağımsız Devletler Topluluğu'nun diğer üyeleri ile antlaşmaların tam yetkili tarafları ve bağımsız devletler olarak tanıır.

Sözleşme tarafları, diğer tarafın çıkarlarını etkilememek kaydıyla, bağımsız olarak diğer devletlerle antlaşmalar yapabilir.

3. Abhazy Cumhuriyeti, Gürcistan Cumhuriyeti ile gönüllü olarak birleşik ancak kendi bölgesinde Gürcistan ve Abhazy Anayasaları'yla uyumlu olarak Gürcistan Cumhuriyeti'nin yargı yetki alanına giren tanınan yetkiler hariç, tüm yasama, yürütme ve yargı yetkilerine sahiptir.

Anayasalar hangi yetkilerin Gürcistan ya da Abhazy devlet yetkililerince kullanılacağına tayin etmelidir.

4. Hiçbir sınır değişikliği veya iki bağımsız devletin statükosu (hukuki durumu), tarafların ulusal referandum ya da devlet otoritesinin parlamento kurumları yoluyla açıklanan tam imzaları olmadan yapılamaz.

5. Toprak, onun doğal kaynakları, su, bitki ve hayvan varlığı Abhazy Cumhuriyeti'nde yaşayan ulusların malıdır. Doğal kaynakların sahipliğini, kullanımını ve kaderini ilgilendiren konular ikili antlaşmalara olduğu kadar Gürcistan ve Abhazy kanunlarına göre ele alınmalıdır.

6. Abhazya Cumhuriyeti'nin yetkili organları, Gürcistan Cumhuriyeti yetkili organlarının yürütme yetkilerine katılacak ve orada temsil edilecektir.

7. Ortak yasama ile ilgili konular, devletin yetkili organları, Abhazya'nın yetkili organlarının kanunlarına ya da yürütme şekline uyarlanacaktır.

8. Abhazya bölgesinde, Abhazya'nın Anayasası kamuda esas olarak kabul edilir.

Gürcistan yargı yetki alanına ait olarak ilgili olan konularda Gürcistan kanunları, Abhazya Anayasası ve kanunlarıyla çelişkili olmadığı takdirde, Abhazya bölgesinde geçerlidir.

Ortak yargı yetki alanıyla ilgili konularda Gürcistan hukukunun temel prensipleri Abhazya Cumhuriyeti'nin yetkili yüksek organlarınca onaylandıktan sonra güç kazanır.

9. Gürcistan Cumhuriyeti, Abhazya Cumhuriyeti halkının vatandaşlıklarını tanıır.

Her iki taraf da, vatandaşlarının Gürcistan ve Abhazya Anayasaları ve kanunları ile uluslararası hukuk tarafından güvence altına alınan ve Evrensel İnsan Hakları Deklarasyonu tarafından sağlanan sorumlulukları, özgürlükleri ve eşit haklardan yararlanmalarını garanti ederler.

İrk, din ve diğer başka ayrılıkçılık yasaklanmıştır. İki taraf da nerede yaşadıklarına veya oturduklarına bakmaksızın vatandaşlarının haklarını korur ve olası tüm desteği onlara sağlar.

İki taraf da bu alanda işbirliği yapacaklardır.

Taraflar, diğer tarafın bölgesinde oturanların vatandaşlıktan atılması veya vatandaşlığa alınması ile ilgili konuları, vatandaşlık hususundaki Gürcistan ve Abhazya kanunlarına göre düzenler.

10. İki taraf da, Abhazya bölgesinde, Abhazya Parlamentosu'nun otoritesi altında bir Abhazya çokuluslu birleşik gücün kurulması ve yerleştirilmesi ile ilgili varılan anlaşmayı tekrar onaylar. İki cumhuriyete karşı işgal veya saldırı tehlikesi ortaya çıkması durumunda, bu güç Gürcistan Savunma Bakanlığı'nın otoritesi altına girecektir.

Taraflar, diğer tarafa karşı hareket edebilecek ırk temeline dayalı hiçbir askeri ünite kurmamak konusunda görüş birliğine vardılar.

11. Doğabilecek herhangi bir anlaşmazlık durumunda ortak saygıyla yönelen iki taraf, sorunun en kısa çözümü için yürürlükteki kanunlara, onların geçerli olmaması halinde uluslararası hukuk prensiplerine dayalı olarak bütün güçlerini ve gayretlerini kullanmada sorumluluk üstleneceklerdir. Anlaşmazlığın çözüm yöntemi, her özel olay için taraflarca belirlenmelidir.

12. Abhazya, Gürcistan Cumhuriyeti'nin yeni anayasası ile buna dayalı anayasal kanunları düzenlemede Gürcistan'la işbirliği yapmaya son derece istekli olduğunu açıklar.

Gürcistan, Abhazya'nın maksatlarını tam olarak anlar ve Abhazya temsilcilerinin olduğu kadar Gürcistan bölgesinde yaşayan diğer ulusların temsilcilerinin Gürcistan Cumhuriyeti'nin yeni anayasası ve buna dayalı anayasal kanunlarının hazırlanması ile uğraşmalarının gerekli olduğunu hesaba katar.

13. Taraflar, Gürcistan Cumhuriyeti'nin Sohum'da, Abhazya Cumhuriyeti'nin Tiflis'te tam yetkili temsilcilik büroları açmalarında görüş birliğine vardılar.

14. Taraflar, her iki cumhuriyetin parlamentoları, hükümetleri ve diğer yasal organları ile kurulmuş ilişkileri ve işbirliğini içeren başka antlaşmaların bulunacağı ihtimalini göz ardı etmezler.

15. Bu antlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer ve Gürcistan Cumhuriyeti'nin yeni yasal otoritesinin parlamento organları seçilinceye kadar geçerli kalır.

Bundan sonra görüşmeler devam edecektir.

YAZIŞMALAR (1)

ABHAZYA CUMHURİYETİ 1992 PARLAMENTO BAŞKANLIĞI Sohum, 15 Haziran

Dr. M. C. Van Walt Van Praag
UNPO Genel Sekreteri Den Haag/ Hollanda

Sayın Genel Sekreter,

Geçen yıllar boyunca Gürcistan Cumhuriyeti'nin politik liderliği Abhaz halkına karşı ayrılıkçı bir politika gütmüştür. Abhaz halkının bağımsızlık çabası Gürcü liderlerden şiddetle karşılık görüyor.

Abhaz karşıtı isterisi yaratılıyor ve Abhazya Cumhuriyeti liderleri ve Parlamento-su'na karşı iddialarda bulunuluyor. Aynı zamanda Cumhuriyette işbirlikçi yetkililer ve yönetim organları oluşturmak için girişimlerde bulunuyor ve askeri oluşumlar meydana getiriliyor. Açıkça Abhazya'nın devlet konumunu ortadan kaldırmaya çağırıyorlar.

Abhazya Parlamentosu, sizi Gürcistan Cumhuriyeti tarafından Abhazya halkına karşı kuvvet kullanımını önleyecek acil tedbirler almaya çağırır ve sizden Gürcü-Abaza ilişkilerinin barışçı yoldan çözümünde arabuluculuk yapmanızı talep eder.

İMZA

Abhazya Parlamentosu Başkanı
V. Ardzınba

YAZIŞMALAR (2)**UNPO BÜROSU
TEMSİL EDİLMİYEN MİLLETLER VE HALKLAR ÖRGÜTÜ**

Genel Sekreterlik
Den Haag, 14 Temmuz

Vladislav Ardzinba
Abhazya Cumhuriyeti Parlamento Başkanı
Sohum-Abhazya

Sayın Başkan,

Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Örgütü, Abhazya halkına ve parlamentosuna selam ve saygılarını sunar.

Abhazya'daki durumla ilgili bu mektubu size yollamaktan şeref duyarım. Eminim ki bu durumun ciddi endişelere sebep olduğunu kabul edersiniz. Anladığım kadarıyla Abhazya Parlamentosu ile Gürcistan Cumhuriyeti Olağanüstü Konseyi arasındaki ilişkiler düşük bir seviyeye gelmiştir. Bu durum, var olan farklılıkların görüşmeler yoluyla çözümlenmesini arayan bir çaba sarf edilmediği takdirde, açık bir çatışmaya neden olabilir. Böyle çatışmalardan doğacak trajedi, Güney Osetya'da tüm açıklığı ile sergilenmektedir.

Size yazmamdaki amaç, farklılıkların ortak bir yoldan tatmin edici olarak giderilmesine yönelik çalışma ve gerilimlerin azaltılmasında barışçı bir yol aramada yardımcı olmak gibi mütevazı bir çabadır. Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Örgütü, hem Gürcistan, hem de Abhazya halklarının üye olarak temsil edildikleri bir örgüt olarak böyle yardım sağlamada eşsiz bir konumda bulunabilir.

Gürcistan bir buçuk yıl önce kendi halkı self-determinasyon (siyasi geleceğini tayin hakkı) için mücadele ederken, UNPO'nun kurucu bir üyesi oldu. Gerçekte temsilcileri aynı zamanda aylar önce örgütü tasarlayan ve düzenleyen Hazırlık Komitesi'nin üyesiydi. O zaman Gürcistan halkını tam anlamda temsil eden bir hükümet yoktu. Daha sonra olayların gösterdiği gibi Gürcistan Ulusal Kongresi ve Gürcistan'ın Ulusal Demokrat Partisi özgürlük ve bağımsızlık için Gürcistan halkının özlemlerinin gerçek temsilcisiydi.

Abhazya 1991 Ağustos'unda UNPO'nun 2. Genel Kurul'una bir süre kala üye oldu. Abhazya, Gürcistan'a veya Gürcü halkına yönelik meydan okuma veya muhalefete bir jest olarak üye olmadı. Tam tersi Abhazyalı temsilcileri UNPO'ya tanıtan ve tavsiye eden Gürcü temsilcilerdi.

İki tarafın da üyelikleri UNPO Tüzüğü'nün şartları doğrultusunda idi. Tüzük, kabul

sırasındaki politik durumlarına bakmaksızın değişik halkların kabulünü sağlar.

Şüphesiz Gürcistan'ın politik durumu geçen yıl değişti ve şimdi bağımsızlığını kazandı. Bununla beraber UNPO Tüzüğünde, bağımsızlığını kazanan ve BM'ye üye olan UNPO üyeleri oy hakkı olmayan destekleyen üyeler olarak UNPO faaliyetlerinde görev almak ve desteklemede ahlaki bir görevi muhafaza ederler.

Gürcistan'ın ve Abhazya'nın yukarıda bahsedilen durumunu çekinmeden ifade ederek iki tarafı da hâlihazırdaki anlaşmazlıkta UNPO'nun iki tarafın çıkarlarına gönülden sahip çıktığını temin ederim. Bundan dolayı UNPO'nun bu konudaki yardımcı olma arzusu samimidir ve iki tarafın da bağlı olduğu prensiplere dayalıdır.

Geçen hafta davetiniz üzerine Abhazya'ya yaptığım kısa bir 'gerçeği araştırma gezisinden' döndüm. Çok çeşitli politik inanıştan birçok delege ile buluşma fırsatı elde ettim. Böylece sizinle görüşme yapmanın yanı sıra, tarafınızdan temsil edilen temel görüşleri destekleyen Abhaz, Yunanlı, Rus ve Ermeni delegelerle yoğun görüşmelerde bulundum.

Aynı zamanda Sohum'da ve diğer yerlerde askeri kışlaları ziyaret ederek Parlamento binalarını terk ederek, kendileri ayrı parlamenter oturumlar yapan ve Tiflis Hükümetinin görüşlerini yansıtır görünüşte çok değişik bir görüşü savunan Gürcü ve diğer delegelerle görüştüm.

Vardığım sonuçlar ziyaretin kısıtlı göz önüne alındığında başlangıç niteliğinde değerlendirilmelidir. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Büyük ölçüde bir yanda Tiflis Hükümetiyle, Abhazya Parlamentosundaki Gürcü delegeler; diğer yanda Abaza delegelerle, Yunanlılar, Ruslar ve Ermeniler gibi Abhazya'daki pek çok azınlık seçmeni temsil eden delegeler arasındaki anlaşmazlık tamamen politiktir.

Görüştüğüm anlaşmazlığın tüm taraflarından kişiler, sorunun etnik çatışma veya diğer revaçta duygulara dayanmadığına inanıyor. Bununla birlikte hepsinin kabul ettiği nokta eğer anlaşma sağlanamazsa ve açık çatışma patlak verirse etnik uzlaşmazlık ortaya çıkacaktır.

Anlaşmazlığın iki tarafından insanlar kendi görüşlerini kanıtlamak için pek çok tarihi delil ortaya sürüyorlar ve kimse tarihin önemini küçümsememelidir; bu deliller sıkça, konudan, temel sorulardan ayrılan etki yapmaktadır.

Bu olayda sorunun özünü anladığım kadarıyla sırasıyla Tiflis'teki ve Sohum'daki hükümetlerin Abhazya ile ilgili olarak otorite ve sorumluluğun bölüşümü oluşturmaktadır. Ekonomik, kültürel ve eğitim işleriyle ilgili olarak hükümet şeklinin, sorunun ana konusunu meydana getirdiği görülmektedir.

Diğer önemli konular arasında bölgenin etnik ve demografik kompozisyonu karşısında Abhazya Parlamentosu'ndaki temsilin yönetimi gelmektedir.

Bir yanda “Milliyetçilik duyguları”, diğer yanda “aldatılma ve mağdur edilme” doğal olarak artar fakat çözüm aramada her zaman yardımcı olmaz.

Abhazy ile ilgili karşılaşılan sorunlar basit değildir. Böyle kısa bir değerlendirme özeti ile durumu, pek çok karmaşıklıkla netleştiremeyeceğimin farkındayım. Tekrar ortaya çıkan yeni Gürcü Devleti, komşu ülkelerin çıkarları ve tüm Kafkasya bölgesinde hızla değişen politik durum, durumun karmaşıklığına ve zorluğunu sadece artırır.

Konuştuğum pek çok kişinin söylediği gibi benim de inandığım nokta, sorunun ciddi, samimi görüşmeler ve sabır yoluyla çözülebileceğidir. Ayrıca, bir kere sorunun çözümü için güç kullanıldığında, karşılıklı olarak tatmin edici ve bundan dolayı kalıcı olarak çözüm şansı büyük ölçüde azalacaktır. Bundan ötürü, UNPO'nun hâlihazırda sorunda taraflar arasında diyaloga yardımcı olabileceği ümidiyle bu mektubu size hitaben yazıyorum.

İlk adım olarak, her iki tarafı da Hague'da veya taraflarca kabul edilebilir başka bir yerde hiçbir ön şart olmaksızın aydınlatıcı görüşmelere katılmaya yaptığım daveti yinelemek istiyorum. UNPO görüşmelere mükemmelen ev sahipliği yapmayı ister ve bundan büyük onur duyar. Başka uluslararası örgütler ve hükümetlerle toplantılara uygun şekilde ev sahipliği yapılmasında işbirliğine hazırdır.

Öncelikle görüşmeler hiçbir konuda herhangi bir tarafın görüşünden taviz ya da önyargı olmayacak şekilde, anlaşmazlık alanlarını doğru olarak teşhis ve tanımlama gayretine yoğunlaşmalıdır. İkili görüşmelere ev sahipliği ya da başkaca yardımcı olmaya ilaveten veya alternatif olarak UNPO, Sohum ve Tiflis'e, soruna veya onun bazı yönlerine arabuluculuk yapmak üzere yeterli bir heyet gönderebilir.

Sayın Başkan; bundan dolayı, sizi veya temsilcilerinizi, Gürcistan hükümeti temsilcileriyle buluşmak üzere Hague'ya veya uygun değilse bir başka yere gelmeye yaptığım daveti resmi olarak yinelemekten şeref duyarım.

Durumun aciliyeti karşısında, bu davete verilecek cevap veya düşünülen başka önerilerden sizleri en kısa zamanda bilgilendirmekten memnun olacağım. Bugün, bir kopyasını bilginiz için eklediğim benzer bir daveti E. Şevardnadze'ye de gönderiyorum. Bütünlük sağlamak açısından, birlikte değerlendirildiğinde UNPO'nun hâlihazırda katılımının çerçevesini belirleyen UNPO'nun tüzüğünü ve sizin davetinizin birer kopyasını da ekledim.

Ümit ederiz ki, sizin ve halkınızın olduğu kadar komşularımızın da hizmetinde olabiliriz.

Saygılarımla.

İMZA

Dr. M.C. Van Walt Van Praag

UNPO Genel Sekreteri

YAZIŞMALAR (3)**UNPO BÜROSU
TEMSİL EDİLMEYEN MİLLETLER VE HALKLAR ÖRGÜTÜ
Genel Sekreterlik**

Den Haag, 14 Temmuz 1992

Edvard Şevardnadze

Gürcistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı

Tiflis-Gürcistan

Sayın Başkan,

Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Örgütü, Gürcü Halkına ve onun parlamento-suna selam ve saygılarını sunar.

Abhazya'daki durumla ilgili bu mektubu size yollamaktan şeref duyarım. Eminim ki bu durumun ciddi endişelere sebep olduğunu kabul edersiniz. Anladığım kadarıyla Abhazya Parlamentosu ile Gürcistan Cumhuriyeti Olağanüstü Konseyi arasındaki ilişkiler düşük bir seviyeye gelmiştir. Bu durum var olan farklılıkların görüşmeler yoluyla çö-zümünü arayan birlikte bir çaba yakında sarf edilmediği takdirde açık bir çatışmaya ne-den olabilir. Böyle çatışmalardan doğacak trajedi, Güney Osetya'da tüm açıklığı ile ser-gilenmektedir.

Size yazmamdaki amaç, farklılıkların ortak bir yoldan tatmin edici olarak giderilme-sine yönelik çalışma ve gerilimlerin azaltılmasında barışçı bir yol aramada yardımcı olmak gibi mütevazı bir çabadır. Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Örgütü, hem Gürcistan, hem de Abhazya halklarının üye olarak temsil edildikleri bir örgüt olarak böyle yardım sağlamada eşsiz bir konumda bulunabilir.

Gürcistan bir buçuk yıl önce kendi halkı self-determinasyon (siyasi geleceğini tayin hakkı) için mücadele ederken, UNPO'nun kurucu bir üyesi oldu. Aylar önce örgütü ta-sarlayan ve düzenleyen Hazırlık Komitesi'nin üyesiydi. O zaman Gürcistan halkını tam anlamda temsil eden bir hükümet yoktu. Daha sonra olayların gösterdiği gibi Gürcistan Ulusal Kongresi ve Gürcistan'ın Ulusal Demokrat Partisi özgürlük ve bağımsızlık için Gürcistan halkının özlemlerinin gerçek temsilcisiydi.

Abhazya 1991 Ağustos'unda UNPO'nun 2. Genel Kurul'una bir süre kala üye oldu. Abhazya, Gürcistan'a veya Gürcü halkına yönelik meydan okuma veya muhalefete bir jest olarak üye olmadı. Tam tersi, Abhazyalı temsilcileri UNPO'ya tanıtan ve tavsiye eden Gürcü temsilcilerdi. İki tarafın da üyelikleri UNPO Tüzüğü'nün şartları doğrultu-sundaydı. Tüzük, kabul sırasındaki politik durumlarına bakmaksızın değişik halkların kabulünü sağlar.

Şüphesiz Gürcistan'ın politik durumu geçen yıl değişti ve şimdi bağımsızlığını kazandı. Bununla beraber UNPO Tüzüğünde, bağımsızlığını kazanan ve BM'e üye olan UNPO üyeleri oy hakkı olmayan, destekleyen üyeler olarak UNPO faaliyetlerinde görev almak ve desteklemede ahlaki bir görevi muhafaza ederler.

Gürcistan'ın ve Abhazya'nın yukarıda bahsedilen durumunu çekinmeden ifade ederek iki tarafı da hâlihazırdaki anlaşmazlıkta UNPO'nun iki tarafın çıkarlarına gönülden sahip çıktığını temin ederim. Bundan dolayı UNPO'nun bu konudaki yardımcı olma arzusu samimidir ve iki tarafın da bağlı olduğu prensiplere dayalıdır.

Geçen hafta davetiniz üzerine Abhazya'ya yaptığım kısa bir 'gerçeği araştırma gezisinden' döndüm. Çok çeşitli politik inanıştan birçok delege ile buluşma fırsatı elde ettim. Böylece sizinle görüşme yapmanın yanı sıra, tarafınızdan temsil edilen temel görüşleri destekleyen Abhaz, Yunanlı, Rus ve Ermeni delegelerle yoğun görüşmelerde bulundum.

Aynı zamanda Sohum'da ve diğer yerlerde askeri kışlaları ziyaret ederek, parlamento binalarını terk ederek kendileri ayrı parlamenter oturumlar yapan ve Tiflis Hükümetinin görüşlerini yansıtıyor görünen, çok değişik bir görüşü savunan Gürcü ve diğer delegelerle görüştim.

Vardığım sonuçlar ziyaretin kısıtlı göz önüne alındığında başlangıç niteliğinde değerlendirilmelidir. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Büyük ölçüde bir yanda Tiflis Hükümetiyle Abhazya Parlamentosu'ndaki Gürcü delegeler; diğer yanda Abaza delegelerle, Yunanlılar, Ruslar ve Ermeniler,... gibi Abhazya'daki pek çok azınlık seçmeni temsil eden delegeler arasındaki anlaşmazlık tamamen politiktir.

Görüştüğüm anlaşmazlığın tüm taraflarından kişiler, sorunun etnik çatışma veya diğer revaçta duygulara dayanmadığına inanıyorlar. Bununla birlikte hepsinin kabul ettiği nokta eğer anlaşma sağlanamazsa ve açık çatışma patlak verirse etnik uzlaşmazlık ortaya çıkacaktır.

Anlaşmazlığın iki tarafından insanlar kendi görüşlerini kanıtlamak için pek çok tarihi delili ortaya sürüyor. Kimse tarihin önemini küçümsememelidir, bu deliller sıkça, konudan, temel sorunlardan ayrılan etki yapmaktadır.

Bu olayda sorunun özünü anladığım kadarıyla, sırasıyla Tiflis'teki ve Sohum'daki hükümetlerin, Abhazya ile ilgili olarak otorite ve sorumluluğun bölüşümü oluşturmaktadır. Ekonomik, kültürel ve eğitim işleriyle ilgili olarak, hükümet şeklinin, sorunun ana konusunu meydana getirdiği görülmektedir. Diğer önemli konular arasında, bölgenin etnik ve demografik kompozisyonu karşısında Abhazya Parlamentosu'ndaki temsilen yönetimi gelmektedir.

Bir yanda milliyetçilik duyguları, diğer yanda aldatılma ve mağdur edilme doğal

olarak artar fakat çözüm aramada her zaman yardımcı olmaz.

Abhazy ile ilgili karşılaşılan sorunlar basit değildir ve sonuçların böyle kısa bir özetinin, pek karmaşık olan durumu izah edemeyeceğinin farkındayım. Tekrar ortaya çıkan yeni Gürcü Devleti, komşu ülkelerin çıkarları ve tüm Kafkasya bölgesinde politik olarak hızla değişen durum, mevcut durumun karmaşıklığını ve zorluğunu sadece artırır.

Söylenildiği üzere, konuştuğum pekçok kişi gibi benim de inandığım nokta, durumun ciddi, samimi görüşmeler yoluyla çözülebileceğidir. Ayrıca, bir kere sorunun çözümü için güç kullanıldığında, karşılıklı olarak tatmin edici olmayacak ve bundan dolayı kalıcı olarak çözüm şansı büyük ölçüde azalacaktır. Bundan ötürü, UNPO'nun hâlihazırdaki sorunda taraflar arasında diyaloga yardımcı olabileceği ümidiyle bu mektubu size hitaben yazıyorum.

İlk adım olarak, her iki tarafa da Hague'da veya taraflarca kabul edilebilir başka bir yerde, hiçbir ön şart olmaksızın aydınlatıcı görüşmelere katılmaya yaptığım daveti yinelemek istiyorum.

UNPO görüşmelere mükemmelen ev sahipliği yapmayı ister ve bundan büyük onur duyar ancak başka uluslararası örgütler ve hükümetlerle toplantılara uygun şekilde ev sahipliği yapılmasında işbirliğini arzulamaktadır. Öncelikle görüşmeler hiçbir konuda herhangi bir tarafın görüşünden taviz ya da önyargı olmayacak şekilde anlaşmazlığın alanlarını doğru olarak teşhis ve tanımlamaya çalışmaya yoğunlaşmalıdır.

İkili görüşmelere ev sahipliği ya da başka şekillerde yardımcı olmaya ilaveten veya alternatif olarak UNPO, Sohum ve Tiflis'e soruna veya onun bazı yönlerine arabuluculuk yapmak üzere yeterli vasıfta heyet gönderebilir.

Sayın Başkan bundan dolayı, sizi veya temsilcilerinizi, Abhazy Hükümeti temsilcileriyle buluşmak üzere Hague'ya veya uygun başka bir yere gelmeye yaptığım daveti resmi olarak yinelemekten şeref duyarım.

Durumun aciliyeti karşısında, bu davete vereceğiniz cevap veya düşünülen başka öneriler hakkında sizi en kısa zamanda bilgilendirmekten memnun olacağım. Bugün, bir kopyasını bilginiz için eklediğim benzer bir daveti V. Ardzınba'ya da gönderiyorum. Bütünlük sağlamak açısından, birlikte alındığında UNPO'nun hâlihazırdaki katılımının çerçevesini belirleyen UNPO'nun tüzüğünü ve davetimizin birer kopyasını ekledim.

Ümit ederiz ki, sizin ve halkınızın olduğu kadar komşularımızın da hizmetinde olabiliriz.

Saygılarımla.

İmza

Dr. m.c. Van Walt Van Praag

UNPO Genel Sekreteri

YAZIŞMALAR (4)**ABHAZYA CUMHURİYETİ PARLAMENTO BAŞKANLIĞI**

Gudauta, 11 Eylül

Boutros Ghali**Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği New York/ USA**

Sayın Genel Sekreter,

14 Ağustos 1992 günü Gürcistan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Abhazya Cumhuriyeti topraklarını istila etmişlerdir. Gürcüler bu silahlı girişimlerindeki amacın Abhazya Milli Hareketini bastırmak, meşru yönetimi tasfiye etmek ve Gürcü çıkarlarına uyan bir rejim kurmak olduğunu gizleme gereği bile duymamışlardır.

Rusya Federasyonu Başkanı B. Yeltsin, Gürcistan Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkanı E. Șevardnadze ve Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Başkanı'nın 3 Eylül'de Moskova'da yaptıkları 5 Eylül'den itibaren uyulacak taraflararası ateşkese Gürcü tarafı uymamıştır. Kan dökme devam etmektedir.

Gürcü Birlikleri insan haklarını hiçe sayarak sivil halka ateş açmış, talan ve yağmalamada bulunmuşlardır.

Abhazya halkının maksatlı bir şekilde yok edilmeye çalışılması, Abhazya halkının kültürel ve tarihsel varlığını toplu bir katliamla sona erdirmeye yönelik bir saldırıdır.

Sizden istediğimiz, ülkemizin içinde bulunduğu bu trajik durumu dünyaya duyurmanız ve otoritenizi kullanarak bu kanlı olayların sona ermesi için çaba göstermenizdir.

Saygılarımla.

İMZA

Abhazya Parlamentosu Başkam**V. Ardzınba**

ABHAZYA'DA NÜFUS DEĞİŞİMİ

1897-1970 DÖNEMİ NÜFUS DEĞİŞİMİ					
	1897	1926	1939	1959	1970
Abhazlar	58.697	55.918	56.147	61.197	77.276
Kartveller	25.875	67.494	91.067	158.221	199.395
Ruslar	5.135	20.456	60.201	86.715	92.889

ABHAZYA'DA NÜFUS DAĞILIMI

	1979	Yüzde	1989	Yüzde
Toplam Nüfus	486.082	100.0	525.061	100.0
Abhazlar	83.097	17.1	93.267	17.8
Kartveller	213.322	43.9	239.872	45.7
Ermeniler	73.350	15.1	76.541.	14.6
Ruslar	79.730	16.4	74.913	14.2
Rumlar	13.642	2.8	14.664	... 2.8

EK-17

GÜRCÜ VAHŞETİ VE ABHAZYA'DA İNSAN HAKLARI İHLALLERİ
(Abhazya Parlamentosu İnsan Hakları Komisyonu Raporu-Ağustos-Kasım 1992)

14 Ağustos 1992'de Gürcistan işgal kuvvetleri Abhazya'ya girdi. Dünyaya verilen mesajda, saldırının sebebinin Batı Gürcistan Megrelya'daki stratejik demiryolunun istenildiği gibi kullanılamamasından ve birkaç yüksek rütbeli yetkilinin kaçırılmasından ibaret olduğu açıklandı.

Ancak Gürcü kuvvetleri, saldırının başından beri daha farklı bir manzara yarattılar: Amaçları Abhazya'nın işgali, Cumhuriyet'in yıkılması, Abhaz ve Ermenilerin soykırıma uğratılması, Gürcü olmayan nüfusun Abhazya'dan sürülmesi ve masum sivillerin mal ve mülklerinin yağmalanmasıydı.

Gürcistan'ın şu ana kadar düzenli ordusunun bulunmadığının vurgulanması gerekiyor. Uyuşturucu tiryakileri ve suçlulardan oluşan "Mhedrioni" ve "Milli Muhafız Birlikleri" Abhazya'yı işgal ettiler. O dönemde Gürcistan'da meşru bir iktidar bulunmuyordu. Yönetimdeki Devlet Konseyi işbaşına darbe ile gelmişti.

Abhazya Cumhuriyeti Parlamentosu İnsan Hakları ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu bu belgeyi sunarken, Gürcü silahlı kuvvetlerinin Abhazya'da insan haklarını, birey, millet ve devletlerin karşılıklı ilişkilerini düzenleyen muhtelif uluslararası anlaşmaları ve dünyaca tanınmış belgeleri ihlal ettiğini kanıtlamayı amaçlıyor.

Savaş, Abhazya topraklarında ölüm, yıkıntı ve yerine konamayacak kaygılar getirdi. Yüzlerce ölü ve binlerce yaralıdan oluşan zayıf giderek artıyor. Gürcü kuvvetleri masum sivilleri katlediyor, şehirleri ve diğer merkezleri yakarak yok ediyor. Devlet ve özel mülkiyetin yağmalanması sürüyor, binlerce göçmen işgal bölgelerini terk ediyor. Abhazya ekonomisi yerle bir olmuş durumda. İşgalciler toplumun emeğinin ürünü olan kültürel ve tarihi eserleri yok ediyor, okulları, hastaneleri, eğitim kurumlarını, bilimsel enstitüleri, kamu binalarını tahrip ediyorlar.

Sohum'da, Abhazya Devlet Üniversitesi, Devlet Tarih Müzesi, Abhazya Yöneticileri

Birliği, D. Gulia Edebiyat Müzesi, Rusya Federasyonu Bilimler Akademisi Deneysel Patoloji ve Terapi Enstitüsü, Fizik ve Teknik Enstitüsü, Moskova Bilim Enstitüsü'nün "Atoll" Şubesi, Gelişmiş Eğitsel Çalışmalar Enstitüsü, Abhazya Devlet Dram Tiyatrosu, 10 ve 20 numaralı Abhazya Ortaokulları, 1 numaralı Yatılı Okul, Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası ve Bakanlar Kurulu'nun binaları yıkılmış ve yağmalanmıştır. Abhaz edebiyat ve kültürüne ait pek çok belge tahrip edilmiştir.

Sohum'da bulunan Kültür ve Aydınlanma Koleji 19 Ağustos'da Gürcüler tarafından yağmalandı. Milli muhafızlar binaya çok sayıda kamyon getirdi, yetkililerin yüzlerini duvara çevirerek yağmalamaya başladılar. Aynı gün Abhazya Cumhuriyeti Halk Kütüphanesi yağmalandı. Çalışanların sayısız ricalarına rağmen ne milisler, ne de komutanları hiçbir tedbir almadı. 28 Ağustos gecesi kimliği bilinmeyen kişilerce kitaplıkta yangın çıkarıldı. Söndürülünceye kadar telafi edilemeyecek zarar gördü.

Sohum'da araba parkları, telefon istasyonları, şarap fabrikası ile şehir ve banliyölerindeki tüm dükkânlar yağmalandı.

23 Ekim'de Abhazya Devlet Arşivleri ile D. Gulia'nın adını taşıyan Abhazya Dil, Edebiyat, Tarih Enstitüsü yakıldı. Yangında, etnografya ve arkeoloji üzerine tüm eşsiz koleksiyonlar, belgeler, metinler ve kitaplar tahrip oldu. Bu olay, Abhazya'nın işgalinin en hazin sonuçlarından biridir ve soykırımla eş değerdedir. Sayısız tanığın ifadesinden bu eylemlerin önceden planlandığı anlaşılmaktadır. Arşiv binasında gece geç saatte başlayan yangını söndürmeye çalışanlar Gürcü Milli Muhafızları'nın açtıkları ateş sonucu dağıldılar. Yeniden kuvvetlenen yangını söndürmek için gelen itfaiye aracı milli muhafız çemberini geçemedi ve bina yanarak yerle bir oldu.

Takip eden günlerde Ritsa Otel, Rus Tiyatrosu ve Apsnı Sinema Salonu da yakıldı.

"Grad" füzelerinin ateşi sonucu petrol üssü hem Abhazya'nın, hem komşu Rusya'nın ihtiyacını karşılayan değirmen, olimpik spor tesisleri, Rusya Savunma Bakanlığı Tatil Evi tamamen yıkıldı. Tkuarçal'da hava saldırısı sonunda hidroelektrik santrali, TV kulesi hasar gördü.

Oçamçıra'da Mırkula ve Muk çay fabrikaları, Çlou'daki çocuk yuvası, Adjubja, Tamş, Acampazra, Kındığ ve Kutol köylerindeki Abhaz Ortaokulları ile Arazasix'da iki okul tahrip edildi.

Gagra'da tüm dükkânlar yağmalandı. Gürcü hava saldırısı neticesinde "Ukraina" tatil sitesi, ana su şebekesi, elektrik şebekeleri ve eşsiz eski silah müzesi yıkıldı. Gürcü işgali altında bulunan ve Kızılhaç yetkilileri ile gazetecilerin sokulmadığı Gulrıpş ve Oçamçıra bölgelerinden ise çelişkili ve belirsiz haberler geliyor.

Çok sayıda SU-25 bombardıman uçağı ile Mİ-24 helikopterinin suçsuz halka karşı

kullanılması Gürcülerin yürüttüğü savaşın acımasızlığını ortaya koyuyor. Ayrıca Gürcü tarafı, füzeler ile 250 ve 500 kg'lık bombalar kullanıyor.

Saldırımın ilk gününde bile -14 Ağustos- Sohum'da helikopterlerin açtıkları ateş sonucu çok sayıda sivil öldü.

Ek l'de ayrıntısı verilen Gürcü hava saldırıları sonunda çok miktarda sivil ölmüş, ev ve kamu binası hasar görmüştür.

Cenevre Antlaşması tarafından yasaklanan iğne biçimindeki şarapneller de ölümcül yaralara sebep olmaktadır.

Doğal güzelliğe sahip Novi Afon ve Eşıra köyü'ne sürekli olarak "Grad" füzeleri ile ateş edilmesi sonunda yüksek ölçüde ölüm ve hasar meydana geliyor. İklim ve doğası ile ünlü Abhazyaya, Gürcüler tarafından askeri eğitim alanı haline getirildi. Savaşın ilk gününden itibaren işgalciler esirlerine fiziksel ve psikolojik işkence uyguluyorlar.

Abhazyaya İçişleri Bakanlığı kuvvetlerine bağlı 23 kişi, 14 Ağustos günü esir düştü. Bu kişiler direnmemiş olmalarına karşın Gürcü Milli Muhafızları tarafından el, ayak ve dipçik darbeleri ile feci şekilde dövüldüler. Kaçmayı başarmalarına rağmen yakalanıp yeniden dövülen esirler helikopterle Kutaisi'ye nakledilirken yol boyunca da işkence gördüler.

Elli gün Kutaisi İçişleri Şubesi binasının tecrit bölümünde dayak ve işkenceye maruz bırakıldılar. Vücutlarında sigara söndürülen mahkûmlar her gün sadece birkaç kaşık lapa ile beslendiler. Kendilerine su ve ekmek verilmedi, yürüyüşe çıkarılmadılar ve tedavi edilmediler. Mahkûmiyetlerinin en zor kısmının Gürcülerin aşağıdaki rencide edici sözlerine katlanmak olduğunu söylediler: "Abhazyaya'nın işi bitti sayılır. Kısa bir süre sonra tüm Abhazları ayaklarımızın altında çiğneyeceğiz."

Bu mahkûmlar 7 ve 8 Ekim'de esir değişiminde Abhaz tarafına geçtiler ve muayeneden sonra şiddetli bedensel ve ruhsal sarsıntıdan dolayı hastaneye yatırıldılar.

Aynı insanlık dışı şartlar Gürcü işgali altındaki Sohum'da İçişleri Bakanlığı binasının tecrit bölümünde de mevcutlu. 1971 Doğumlu Moskova Orman ve Kereste Enstitüsü öğrencisi Y. P. Kutsniya süngü ile yaralanmıştı ve Gürcü Milli Muhafızları tedavi ettirmeyerek kan kaybederken hapse atarak neredeyse ölümüne sebep olmuşlardı.

26 Ağustos'da Sohum Lakoba Cd. 5-19'da oturan Kvitsinia M. Z., 35 kişi ile beraber Kudrı Nehri civarında Gürcülere esir düştü. Grup, işgal kuvvetlerinin Başkomutanı Karkaraşvili'nin karargâhına getirilerek dayaktan geçirildi. Esirlerden Khvartskia Adgur sorgu sırasında nerede yaşadığı sorusuna "Abhazyaya Cumhuriyeti'nde" diye cevapladığı için vurularak öldürüldü. Diğer esirler nakledildikleri Dranda hapisanesinin girişinde Milli Muhafızların oluşturduğu koridorda ilerlerken kendilerine dipçikle vurularak ka-

burga ve omuz kemikleri kırıldı. Khvartskia'nin kafatası çatladı. 28 Ağustos'da mübadele edildiler.

7 Eylül 1992'de Abhaz Halk Gönüllü Birlikleri'nin Bayan Tıp yöneticisi L.I. Topuridze pusuya düşürülerek esir alındı. Onur kırıcı davranışlara, işkenceye, sakatlıklara maruz kaldı ve tecavüz edildi. Tıp raporundaki bilgilere göre vücudunda kurşun yaraları, omurgasında hasar, rahminde yaralar, kol ve bacak kemiklerinde kırıklar, burun köprüsünde kırık ve başında darbe izleri vardı. Çok miktarda kan kaybetmişti.

Topuridze esir düştükten sonra Sohum'daki hastaneye nakledildi ancak tıbbi müdahale kasten yapılmadı. Sağlık uzmanlarınca zamanında müdahale yapılsaydı kurtarılabileceği söylenen Topuridze 8 Eylül'de öldü.

Gobcchia Caddesi 8'de oturan A.S. Jiba Ekim'de gözaltına alınarak dövüldü, rencide ve hakaret edildi. Daha sonra Sohum'daki Askeri Komiserliğe götürülerek orada da dövüldü. Çöplüğe götürülerek sağına, soluna ve başının üzerine ateş edildi. Dönüş yolunda aracın içinde tekrar dövüldü. Tek kişilik hücreye konuldu. Günde bir defa biraz ekmek ve birkaç kaşık çorba veriliyordu. Daha sonra Sohum' da gardiyanların sırayla dayak attığı İçişleri Bakanlığı Hapishanesi'ne götürüldü. İstisnasız tüm savaş esirleri kaba kuvvete maruz bırakıldı.

Sohum bölgesindeki Şrom köyünde 3 Kasım 1992 günü Gürcü birlikleri Gudauta'nın Aatsı köyü sakinlerinden 1966 doğumlu Kutsniya B.T.'yi esir aldılar. Taciz edilerek sürekli dövüldükten sonra asıldı.

Abhazya Cumhuriyeti Savcılığı, Abhaz şehir ve köylerinde şiddet, yağma, hırsızlık, özel ve kamu binalarının tahrip edilmesi ve yakılması olaylarını saptadı. Elde edilen eksik bilgilere göre 20.000'den fazla ev ve daire soyuldu, 10.000 civarında otomobil çalındı. Oçamçıra'daki Kındığ Tamş, Adjubja, Mirkula, Kutol ve Beslakhuba isimli yedi köy tamamen yakıldı.

Okuyucunun dikkatini, 14 Ağustos-1 Ekim 1992 arasındaki dönemde Gürcüler tarafından işlenen suçları kapsayan bu listenin 14 Ağustos'tan beri işgal altında bulunan Oçamçıra ve Gulripş bölgelerindeki vahşeti içermediğine çekeriz.

İşgalin başından beri Abhaz, Ermeni ve Rus nüfusa karşı en acımasız muamelelerinin yapıldığı bu bölgelere Tiflis Yönetimi, tarafsız gözlemcilerin girmesine izin vermiyor. Ermeni Parlamento heyetlerinin bölgeye girişi üç defa engellendi. Abhazlar'ın sayısız başvurularına karşın Kızılhaç temsilcilerinin de girişine müsaade edilmedi.

Gagra'da Eylül sonundaki durumla ilgili olarak şehrin üst yöneticilerinden M. Djinclıradze'nin, E. Shevardnadze'ye yazdığı mektup bunun kanıtıdır. **(Bkz.Ek II)**

Tiflis Yönetimi'nin çıkarlarını temsil eden ve üstlerini gelişmelerden dürüstçe haberdar eden bir etnik Gürcü tarafından kaleme alındığı için bu belge çok ilginçtir. Gagra, Abhaz gönüllü birlikleri tarafından kurtarıldığı zaman M. Djinclaradze'nin vurularak öldürülmüş halde bulunduğunu söylemek gerekiyor. Listede, tarihe, mekâna ve niteliğine göre değişen 120 suç var. Ama bu liste işlenmiş binlerce suçun çok küçük bir parçasını oluşturuyor:

Savaşın ilk günü, Gürcü Devlet Konseyi'ne bağlı Milli Muhafızlar Sohum sakinlerinden Yenik D.T. (2.Tsitnisovaya Cad. 20), Bigvava D.E (Lagvilava Cad. 2-21), Şinkuba S.E. (Agrba Cad. 8-29), Lakırba P.E. (Eşba Cad. 195-484)'nin otomobillerini gasp ettiler. Ayrıca Bigvava D.F. vuruldu ve Şinkuba S.E. gözaltına alındı.

Aynı gün başka evlerin yanında Sohum sakinlerinden Tsvinaria N. (Akirtava Cad. 2)'nin evi soyuldu. Mağdur yerel milislere başvurduğunda kendisine milis örgütünün daha önemli işleri olduğu cevabı verildi.

Sohum sakinlerinden Ankuab E.N. (Kaiiaz Cad. 9-1) sırf caddede Abhazca konuştuğu için hayatını kaybediyordu.

15 Ağustos günü Sohum sakinlerinden Djeguenia (Dzerjinski Cad.28) ile Gagra sakinlerinden Iniapha S.V. (V. Rohavela Cad. 13)'nin otomobilleri gasp edildi.

Sohum, Papaskiri Cad. 36 adresteki üç katlı bina, patlayıcı madde ile yakıldı. Djopua T.T.'nin Sohum, Bagrata Dağı, 30-A adresinde bulunan evi soyuldu. Abhazya Parlamenti V. Vasiliev gözaltına alındı.

Aynı gece Dzapşıpa G.A. (Gagra, Sohum Karayolu, 151/41)'yü arayan kimliği bilinmeyen şahıslar, kendisine suikast yapılacağını söylediler. Torunu ile beraber kaçmak isterken Gürcü milislerce arabadan çıkarıldı, arabası gasp edilirken kendisi uzaklaşmayı başardı. 16 Ağustos günü Gürcistan Devlet Konseyi Milli Muhafızları bahçeye geldiler. Evin sahipleri kaçarken ev soyuldu ve Dzapşıpa'nın arabası çalındı. Daha sonra Dzapşıpa'nın evi, 5-6 Eylül'de yakıldı. Aynı gün, Leiba Sh. K (Gagra, P. Çanba Cad. 61)'nin tanıklığına göre içerisinde arkadaşlarının da bulunduğu arabası Avz civarında Gürcü Milli Muhafızlar tarafından durduruldu. Silah tehdidiyle indirildi ve arabası arandı. Tüm parası ve değerli eşyalarına el konduktan sonra nereye gittiğine dair sorgulandı. Evine gittiğini belirtmesi üzerine Gürcü Milli Muhafızlar tarafından kendisine şunlar söylendi: "Abhazların artık Gagra'da yaşamayacaklarını bilmiyor musun?"

16 Ağustos 1992 günü Sohum'da, Soçi'de oturan Gumba V.K. (Krasnoarmeiskaia Cad. 36-19) ile Sohum'da oturan K. Kobalüa B.V. (Sohum, Tiflis Karayolu 49-7)'nin arabaları çalındı. Lesclidze'de de Bagapsh A.R. (Sohum, Kiriaz Cad. 15-42)'nin arabası çalındı kendisi de tutuklandı.

Sohum'da oturan Rum kökenli Keşakidi G. (Gumısta Orman Yolu 8-60) komşusu Abhaz kökenli Bigvava T, ile birlikte gözaltına alındı. Arabasına el konuldu. Komşusunun akıbetini sorduğunda şu cevabı aldı: "Abhaz olduğu için onu öldürdük. Ama sen gidebilirsin."

Milli Muhafızlar'ca evi basılan Sohum sakinlerinden Kuarandziya A.S. (Drakhleshvili Cad. 23-3) açıklama yapılmadan Dranda hapishanesine koyuldu. Dokuz gün sonra Gürcü savaş esirleriyle değiş-tokuş edildi.

Aynı gün özel arabasıyla giden Papha S.S. (Gagra, Lakoba Cad. 7-32) yolda durdurularak arabası gasp edildi. Karargâha götürülerek hakaret edildi, dayak atıldı ve aç bırakıldı.

17 Ağustos günü füze ve bombalı saldırı sonucu Tkuarçal'da yerel sakinlerden Ar-gun Z.A. hayatını kaybetti.

Bir Gürcü tankı ateş ederek Sohum sakinlerinden Mikvabia Z.A. (Akirtava Cad. 30-110)'un arabasını havaya uçurdu.

Sohum'da oturan Shnkaia N.H. (Gumısta Orman Yolu 3-21)'nin dairesi soyuldu ve arabası çalındı.

Aynı gün Cincoliya M.K. (Sohum, Maharodze Cad. 21) ve 67 yaşındaki amcası Cincoliya G.D. sokakta yürürken Gürcü milis muhafızlarınca tutuklanarak kimlik soruldu. Abhaz olduklarını söyleyince tekmelerle dövüldüler. İdam ediliyor gibi başlarının üzerinden ateş edildi, arabaya zorla bindirilerek, Gürcü işgal kuvvetlerince Sohum'da kurulan hükümetin "İçişleri Bakanı" Lominadze'ye götürüldüler. "Bakan"ın emrine bodruma kilitlendiler. Daha sonra dışarı çıkarılarak kırk tutuklu ile PAZ arabasına istif edildiler. Muhafızlar sürekli başlarının üzerinden ateş ediyorlardı. 65 yaşındaki bu adamın nerede yaşadığı sorusuna "Abhazya" diye cevap verince tekme ve dipçiklerle dövüldü.

Dranda hapishanesine getirilen tutuklular Milli Muhafızlar'ın oluşturduğu "canlı koridor"dan teker teker geçirilerek dövüldüler. En acımasız dövülen Dr. Keiana S. idi. Rum asıllı bir tutuklu yere düştü ve el bilekleri ayak darbeleri ile ezildi. Ancak en şiddetli darbelere maruz kalan Gürcü kökenli Djandjgava idi.

Cincoliya M.K. 21 Ağustos'ta Açada Köyü'nde T. Khibba'nın evinin önünde değiş-tokuş edildi. Yabancı gazetecilerin fotoğraf çekmelerine rağmen Milli Muhafızlar evi yağmalamaya devam etti.

17 Ağustos'da Milis Subayı Dbar R.S. (Gagra, Lakoba Cad. 6-32) Gagra'da sokakta yürürken durdurularak hakaret ve küfür edildi, dövüldü ve zimmetli silahı alındı, evden

hiç çıkmaması için ikaz edildi. 21 Ağustos'ta Milli Muhafız'lar evine gelerek şakağın makineli tüfek dayadılar ve evdeki tüm değerli eşyaları aldılar. Sonra üç kere daha geldiler. 3 Eylül'de milislerle beraber gelen Muhafız'lar Dbar'ı götürürken eşine kurşuna dizileceğini söylediler. İçerisinde insanların asıldığı ve elektrikle işkence yapılan tek kişilik hücreye konuldu. Hücrelerden alınan diğer tutuklularla beraber sorgulamaya götürülerek cop ve dipçiklerle vuruldu. Aynı zamanda Gürcü Milis Muhafız'ları taciz ve hakaret ettiler.

Gece saat 11.00 civarında Çanba G.N. (Gagra, Tsereteli Cad. 45 1-29)'nin kapısı çalındı. Silahlı Milli Muhafızlar Çanba G.N.'nin oğlunu, Kolhide'de bulunan karargâha götürdüler. Oğlu kaçmayı başardı. Ancak, 20 Ağustos'ta evi yeniden basıldı ve komşusunun bağırma otomatik silah dayayan saldırganlar kadını diğer eşyalarını vermesi için zorladılar.

18 Ağustos'da Gagra'da oturan Rapha A.H. (Tsereteli Cad. 61-59) "Mhedrioni Savaşçıları" tarafından gözaltına alınarak tüm eşyaları gasp edildi. Diğerleri gibi taciz edilen tutuklu daha sonra değiş-tokuş edildi.

18 Ağustos'tan bu yana devam eden Abhaz aydınlarının evlerinin yağmalanması olaylarında Sağaria B., Lagulaa R., Acincal S., Aşharua ve diğerlerinin (Sohum, Shervashidze Cad. 9) daireleri soyuldu.

19 Ağustos sabahı Milli Muhafızlar Sarguş I.'yı öldürmek için arıyorlardı. Akıbeti bilinmiyor.

Silahlı Milli Muhafızlar Abıcba V.G.'nin evine zorla girerek ölüm tehdidiyle tüm aile fertlerinin yüzünü duvara çevirdiler ve evi soyduktan sonra ailenin arabasını da çaldılar.

18 Ağustos'tan beri Milli Muhafızlar Sohumi'de oturan Akhaba M.B. (Kiriya Cad. 11-17) ve Tarba S.2 (Mira Bulvarı 142-58)'nin eşyalarını ve otomobilini gaspettiler.

Helikopter saldırısı sonucunda Eşıra köyü sakinlerinden Bebia A.B. (Sohum Karayolu 3) ile oğlunun evleri yakıldı.

Aynı gün silahlı sekiz muhafız Rabaya N.G. (Sohum Karayolu 30-38)'nin alınma tabanca dayayarak evini aradılar ve tüm eşyalarını aldılar. Şu alaycı sözleri söylediler: "Burası artık Gürcü yurdu, sizin yeriniz Rusya'dır."

Aiba A.M. (Gagra, V. Pshavela Cad. Çıkmaz Sok. 23)'nin evi soyuldu ve arabası gasp edildi. Dipçiklerle dövülen ve hakaret edilen ev sahibi yerel milis merkezine götürüldü ve beş gün sonra değiş-tokuş edildi.

19 Ağustos'ta silahlı Gürcü askerler cephanesini aramak bahanesiyle Djenia R.P. (Gag-

ra, Niuishvili Cad. 30)'nın evine girerek ev sahibine hakaret ettiler ve başına silah dayadılar. Kolhide'deki karargâha götürülerek sorgulama sırasında dövüldü ve hakaret edildi. Daha sonra değiş-tokuş edildi.

19-23 Ağustos arasında Dzapşipa N.D. (Gagra, Sohum Karayolu, 153)'nin evi birkaç defa soyuldu. Soyguncular arasında daha sonra "Mhedrioni" Taburu'na katılan yerel sakinler de vardı. İkisi daha sonra Ajiba G.'yi Kolhide'de öldürdüler.

19 Ağustos'ta Milli Muhafızlar Kazbegi Cad. 78 Sohum adresindeki evi basarak içerdeki Abhaz kökenli Akaba N.G. ile Ermeni asıllı Nersesyan N.A.'yı karargâhta 7-8 saat gözaltında tutarak ölümle tehdit ettiler. Ulusal kimliklerine hakaret edildi ve kâğıtları ellerinden alındı.

Silahlı muhafızlar Sohum'da Hışba V.S. (Bzıp 437) ile Kuaratskheliya V.A.'nın evlerini basarak tüm eşyalarını aldılar. Kuaratskheliya'ya hakaret edildi, ölümle tehdit edildi, tavana ve başının üzerinden ateş edildi.

20 Ağustos 1992'de Sohum bölgesi sakinlerinden Znpunyan (Nijnıy Yaştuha köyü, Gruzinskaya Cad.3) ile amcasının arabaları gasp edildi. Arzamanyan, Bagaryan ve diğer Ermenilerin evleri de soyuldu.

Öksüzyan (Sohum bölgesi Nijnı Yaştuha Köyü)'nin tanklığına göre Milli Muhafızlar köy sakinlerinden Arzamanyan J., Mekikyan K. ve Eremyan J.'nin evlerini basarak, tüm değerli eşyalarını aldılar.

Aynı gün Silahlı Muhafızlar Oçamçıra bölgesi Tamş Köyü'nde oturan Gogokhia E.V.'yi tehdit ve hakaret ederek evini soydular. Evi terk ederken ateş eden muhafızların kurşunlarından biri kafasının arkasından girdi ve çenesini parçalayarak çıktı. Muhafızlar öldü zannederek bıraktılar.

Aynı gün Gürcü helikopterlerinin Nijnıy Eşıra Köyü'ne füze saldırısı yapması sonucunda Baronova L.N. ve Vertiletskaia E.O. adlı kadınların evleri yıkıldı.

O günden beri Aşuba P.A. (Sohum, 2. Depovskaya Cad. 31) adlı kadının evi birçok defa soyuldu. Muhafızlar arabasını gasp ettiler, götüremedikleri eşyaları da tahrip ettiler.

Sohum'da oturan Kharnzia A.C. (Ladaria Cad. 20-154)'nin evi soyuldu ve arabası çalındı. Tutuklanarak götürüldüğü karargâhta ileri yaşına rağmen makineli tüfek dipçikleri ile dövüldü.

21 Ağustos'ta Muhafızlar Gagra'da oturan Şamba D. SJ (Lakoba Cad. 10-43)'nin arabasını gasp ettiler.

Sohum bölgesi Tavisupleba köyü sakinlerinden Arzumnyan G.K. (Baratashvili

Cad.13)'nın ifadesine göre Gürcü askerler Avedyan V., Bagaryan A., Teknedjyan N., Bazaryan V.'nin evlerini yağmaladı. Zopuryan G., Kalaidjyan A., Bajaryan A. ve başkalarının arabaları gasp edildi.

21 Ağustos'da Gürcü askerleri 55 yaşındaki ve tek kollu Chagava G.N. (Gagra, Sovkhoznoy Cad.36)'nın evini basarak dipçik ve tekmelerle dövdükten sonra evi soydular. Kendisini kaybeden Chagava'yı, Gürcü askerleri bir araba bulmak üzere gidince Ermeni komşusu kendi evinde sakladı. Gürcü komşuların nerede saklandığını söylemesi için yaptıkları baskıya rağmen Ermeni komşusu, Chagava'nın nerede olduğunu bilmediğini belirtti.

Eylül ortasında Gürcü askerler Ermenilerin evini bastılar, Chagava kaçmayı başardı ancak feci şekilde dövülen Ermeni komşunun dişleri kırıldı.

22 Ağustos'ta Agrba E.V. (Sohum, Tsulukidze Cad.62-46)'nin evi soyuldu. Ertesi gün geri gelen askerler ateş açarak Agrba'yı ölümlü tehdit ettiler.

Milli Muhafızlar ölüm tehdidiyle Cagvilava D.T. (Sohum, Dzidzaria Cad.152)'nin tüm eşyalarını ve arabasını gasp ettiler.

Mhedrioni (Süvariler) milisleri Gagra'da Adler sakinlerinden Pannyetov G. ile Sergegia S. (Gagra, Avidzba Cad. 28-A)'nin otomobillerini gasp ettiler.

23 Ağustos'da Gagra'da oturan Vanacha C.A. (Lakoba Cad. 10-13) tutuklanarak Gagra milisleri tarafından dövüldü. Bu eyleme üç yerli Swan da bizzat katıldılar.

24 Ağustos'da Milli Muhafızlar Khagba Z.K. (Gagra, Lakoba Qtd. 5-41)'nin dairesini soydular.

26 Ağustos'da Gürcü askerler Sohum'da oturan Bargandjia Z.Sh. (Argun Cad. 20-A)'nın 68 yaşındaki babasına saldırdılar. Oçamçıra bölgesinden oğlunu ziyarete gitmekte olan yaşlı adamın arabası gasp edilerek dayak atıldı. Geceyi gelininin evinde geçirdi. Ertesi gün geri dönerken tekrar durduruldu. Dört gün gözaltında tutularak taciz edildikten sonra öldürüldü.

Aynı gün Gagra'da Aiba Yu.A. (Pshavela Cad. 26-A)'nın evi soyularak yakıldı.

27 Ağustos'da hafif makineli tüfekli beş Gürcü askeri Lakoba N.K. (Gagra, Chanba Cad. 25)'nin evini basarak soydular.

Aynı gün Gagra sakinlerinden Fomenko L.S. (1. Zhelezhodora Ehny geçildi 91), Berlim P.N. (Tsereteli Cad. 57/2-13) ve Abdulogly N.H. (Tsereteli Cad. 63/3-23)'nin arabaları gasp edildi.

28 Ağustos'da askeri üniformalı şahıslar askeri taşıyıcı ile Bigvava K.T. (Sohum, Fnnze Cad. 29-46)'nin evine gelerek ev sahibini ölümlü tehdit ettiler ve soydular.

Kutelia Z.M. (Sohum, Kiaraz Cad. 13-42)'nın evine girmek isteyen Milli Muhafızlar, ev sahibi kapıyı açmayınca yedinci katın balkonundan inerek balkon kapısını kırdılar ve girdiler. Evi soydular ve arabasını gasp ettiler.

29 ve 30 Ağustos'da Nijniy Eşıra köyüne açılan top ateşi sonunda Manukyan M.A. ve Arıtyunyan S.K.'nin evleri tahrip oldu. Gürcü topçusu köydeki tüm binaları istisnasız hedef aldı.

Askeri kamyonların refakatindeki Gürcü tankları Eşıra Köyü'ne girerek köy sakinlerinden Zopuryan A.G. (Armevokaia Cad. 3)'nin evini yağmaladılar. Tanklar daha sonra eve ateş ederek yaktılar ve narenciye bahçesinden geçerek ezdiler.

Nijniy Eşıra köyünün diğer bir sakini Mandelyan M.H. (Armevokaia Cad. 6037)'nin ifadesine göre Gürcü tankları bilinçli olarak evlere ve büyükbaş hayvanlara ateş açtı. Etnik kökenini soran Gürcü askerler Ermeni olduğunu öğrenince evi yağmaladılar ve tank ateşiyle yaktılar.

29 Ağustos'da Milli Muhafızlar Adleyba Ts.K. (Sohum, 1. Komsomolski geçidi 25a)'nın evini bastılar. Aile fertlerini ölümle tehdit ederek ve üzerlerine hafif makineli tüfekleri doğrultarak daireyi soydular, bir kamyon ve otomobili gasp ettiler.

Aynı gün Kvekveskiri Sh.G. (Gagra, Fruktovaia Cad. 7)'nin ziyarete gittiği yaşlı babasının evi 7 Milli Muhafız tarafından basıldı. Ölümle tehdit ederek evde gizlendiğini iddia ettikleri silahları istediler. Baba oğlu yere yatıran muhafızlardan birisi bıçağını çekerek silahları vermedikleri takdirde ikisini de öldüreceğini söyledi. Muhafızların dipçik ve yumruklarla dayak atmasına rağmen mahallede sadece Gürcüler yaşadığı için yardım isteyemediler. Kolkhida'da bulunan karargâha götürülerek tekrar dövüldüler. Sorgulama için "Kumandan" Kakubava'ya çıkardılar. Kakubava, Abhaz Muhafız teşkilatında görev yapan diğer oğlu babasının yerine teslim olmadıkça serbest bırakılmayacaklarını söyledi. İki gün tutuklu kalan baba oğula dayak atıldı ve kaburgaları kırıldı. Gagra'ya götürülerek aç susuz bırakıldıktan sonra değiş-tokuş edildiler.

31 Ağustos'da Avidzba V.Sh.'nin Sohum bölgesindeki Nijniy Eşıra köyünde bulunan evi Gürcü tankları tarafından gasp edildi. Ailesi bu trajediden biraz önce kaçmayı başarak kurtuldu. Arabayı da gasp ettiler. Milli Muhafızların giderken bıraktıkları mayınlar annesinin ölümüne sebep oldu.

Gürcü Milli Muhafızları girdikleri köylerde evleri önce yağmaladı, ardından tanklarıyla tamamen tahrip ettiler. Sangulia A.M. (Nizhnyaiya Eşıra köyü), Sangulia B.V. (Nijniy Eşıra köyü) ve Harazy R.S. (Sohum, I.esiaia Cad. 36)'nin evleri de aynı akıbeta uğradı. Gürcü Muhafızlar Abhaz Milisinin binalarını ve tahıl depolarını yaktılar, büyükbaş hayvanları öldürdüler, otomobilleri çaldılar, narenciye ve diğer bahçeleri de tah-

rip ettiler.

31 Ağustos'da Sangulia V.M. (Nijniy Eşıra köyü)'nin evi yağmalandı. Milli Muhafızlar 6 Eylül'de geri çekilirken evi tekrar gelerek gaz dökerek yaktılar. Aynı gün Khvartskia IN.E. (Nijniy Eşıra Köyü Annciskaia Cad.72)'nin de evi soyuldu. Gürcü tankları bahçeye girince ev sakinleri ormana kaçtı. Muhafızlar evi tamamen yağmaladılar ve ateş ettiler. Gördüklerine dayanamayan evin reisi İkinci Dünya Savaşı Malul Gazisi olan Khvartskia N.E. ormandan çıkararak eve yöneldi ancak hemen vurularak öldürüldü.

Aynı gün 8 Mhedrioni (Süvariler) taburu askeri Gubaz S.SJ (Gagra, Sovkbozina Cad. 5. Şerit, 24)'nin evini aradılar ve yağmaladılar. 3 Eylül'de tekrar yağma için gelince komşular polise telefon ettiler. Eve gelen polisler ise muhafızların geride bıraktıklarını aldılar.

1 Eylül'de Sohum'da oturan Laguflava M.H. (Taskhuishvili Cad. 6-51)'ye caddede durdurularak kimlik soruldu. Abhaz olduğunu öğrenen devriyeler dairesine giderek aradılar ve soydular. Ayrıca arabalarını da gasp ettiler. Ölümle tehdit ederek tüm parasını vermesini istediler. Komşuları kurtarmak için 18.000 ruble topladılar. Muhafızlar Gumista Nehrine doğru götürerek başının arkasına otomatik silah dayadılar ve alay ettiler. Daha sonra geri getirerek dairesini terk etmesini emrettiler.

Aynı gün Gagra'da oturan Ketia Yu.V. (Tsereteli Cad. 65/1-27)'nin otomobili gasp edildi, Bganba V-R (Tsereteli Cad. 53/5-44)'nin dairesi yağmalandı.

Aynı günlerde Dzkua S.H.'nin babası (Eşıra Köyü, Armeiskaya Cad. 4. Çıkma Sokak) kendi evinde öldürüldü. Baba dışında tüm aile tehlikeli hale gelen Eşıra köyünü terk ederek Ağustos sonunda Gudauata'ya ulaştılar. Gürcü askerlerinin köyden çekilmesinden sonra oğlu 7 Eylül'de Eşıra'daki evine dönünce evinin enkazı ve babasının cesediyle karşılaştı.

3 Eylül'de Sohum sakinlerinden Aiba V.M. (Dzerzhinskaia Cad. 19a-40)'nin arabası ölüm tehdidiyle gasp edildi. Aynı gün Tskua H.R. adlı kadının Eşıra köyündeki evi soyularak askeri karargâh haline getirildi. Hemen yanındaki ev ise içinde vurulan amcasına aitti ve yakılmıştı. Gumista Nehri civarında Ermenilerin kurşuna dizildiğine Tskua bizzat şahit oldu.

4 Eylül günü sabaha karşı saat 03.00'de Gürcü Milli Muhafızları Abhazy Senfoni Orkestrası Şefi Aiba L.Sh. (Sohum, Djikia Cad. 32)'nin evini basarak başına vurdular ve şakağna otomatik silah dayadıktan sonra evi aradılar. Daireyi yağmaladılar, para ve silahların verilmesini istediler. Kurşuna dizeceklerini söyleyerek götürdüler el bombaları bulunduğu iddiasıyla sorgulanmak için milis merkezine gittiler. Sorgulama sırasında

bir Gürcü aniden odaya girerek Aiba L.SI.'nin başına el bombası ile vurmaya başladı. Daha sonra başka bir karargâha götürülürken kendisine el bombası ile vuran şahıs şefin kanayan başından avucuyla kan alarak emiyordu. Ulaştıklarında yeniden acımasızca dövüldü ve elektrik akımı verildi. Tutulduğu hapisshanede sürekli dayak atılıyordu. Yemekte önce tabağına tükürülüyordu. Aynı hücrede tutulan başka bir Abhaz'ın başına sürekli vuruluyor ve yarısından iltihap akıyordu. İşkenceciler tarafından taciz ve hakaret edilen bir Rus tutuklu da vardı.

5 Eylül 1992'de Gagra'da oturan Lopuklova T.I. adındaki kadının (Tsereteli Cad. 63/3-24) dairesi yağmalandı. Şans eseri, sakladığı Abhaz baskıncılar tarafından bulunamadı. 29 Eylül'de evi yeniden soyuldu. Milislerce tecavüz ve hakaret edildi

6 Eylül'de Şhamba V.Z. (Sohum, Agrba Cad. 6/2-28)'nin ifadesine göre apartmanın Abhaz kökenli sakinleri otomatik silahlı 8 Gürcü askeri tarafından dövülerek dairelerinden çıkarıldılar ve eşyalarını haydutların kamyonuna yüklemeye zorlandılar.

Aynı gün Nighnyanya'da oturan Avidzba N.M.'nin evi Gürcü tankları tarafından yakıldı, tüm hayvanları öldürüldü, narenciye bahçesi tahrip edildi.

Milli Muhafızlar Sohum'da oturan Agrba Z.M.'nin evine ateş açtılar. Tehdit ederek evini bombaladılar ve yağmaladılar. Dranda hapisshanesinde 15 gün ve gece tutuldu.

6 Eylül'de 3 Mhedrioni (Süvariler) savaşı Ozobava D.V. (Sohum, Argan Cad. 18-7)'nin dairesini yağmaladılar, arabasını gasp ettiler, ev sahibini yanlarında götürürlerken iki bileğine de ateş ettiler. Yağma sırasında polisler olay yerine gelince aralarında Gürcü'ce konuşuktan sonra uzaklaştılar.

6 Eylül'de Chanturia A.M. (Sohum, Mira Bulvarı 47)'nin komşusu Djenia Shalica sabah saat 11.00'de evinde tutuklanarak götürüldüğü yerde Milli Muhafızlarca öldürüldü. Aynı gün Chanturia da tutuklandı. Askeri arazide bulunan turistik tesisin bahçesine götürüldü. Muhafızlardan biri elinden tutarak duvara yaklaştırdı para, otomobil ve otomatik silah istedi. Chanturia hiçbirisinin bulunmadığını söyleyince etrafına ateş edildi. Muhafızlarla dolu bir otobüse bindirilerek Nijniy Eşıra köyüne götürüldü. Mayınların üzerinden yürütülmekle tehdit edildi. Şans eseri Chanturia kendisini tanıyan ve savunan birisine rastladı. Geri götürülerek sorgulandı, tekrar dövüldü ve işkenceciler TV'de Ardznba ile Abhazya Parlamentosu'nu eleştirmesini istediler. Götürüldüğü TV binasında daha önce rüşvet almaktan suçlanan Korchilava adındaki Bayan Cumhuriyet Savcılığı yetkilisi tarafından tehdit edildi. Bayan yetkili Ardznba'nın Abhaz halkını mahvettiğini, tüm Abhazların yok edilmeden Gürcü'lerin asla rahata kavuşamayacağını söyledi. Daha sonra Gudauta'ya gidebildi.

10 Eylül'de Kvekveskiri V.G. (Sohum Kiriaz Cad. 22) komşusu Tüjvba L.S.'yi ziya-

ret etti. Bu sırada çalınan kapıyı açınca komşusu da Milli Muhafız'ları gördü. Başına vurmaya başladılar. Daha sonra çubuklarla döverek silah çektiler ve parasını vermesini istediler. Tüjvba'nın dairesinden yiyecekleri de dâhil olmak üzere her şeyini yağmaladılar, araba ve kamyonunu gasp ettiler. Sonra Kvekveskiri'nin dairesine giderek yüzüğünü almak istediler. Çıkmayınca neredeyse parmağım kaybediyordu. Dairesi tamamen yağmalandı.

Aynı gün Milli Muhafızlar, Malia L.D. (Sohum, Argba Cad. 8-26)'nın dairesini basarak ölümlü tehdit ettiler, dövdüler, hakaret ettiler ve parasını istediler.

10, 15, 18 Eylül'de Muhafızlar Kaslandziya V.T.'nin dairesini üç defa soydular. 10 Eylül'de Aiba E.P. (Gagra, Komarova Cad. 20)'nin evi tamamen yağmalandı.

Sichinavn Yu.Z. (Gagra, Kutaiskaya Cad. 14)'nın kardeşinin Sohum Karayolu 32'deki evi yakıldı. Daha önce aynı ev iki piyade zırhlı aracıyla gelen Milli Muhafızlar tarafından yağmalanmıştı.

11 Eylül'de Dzkua S.P. (Gagra, Chanba Cad. 1. Sokak 51) damadı Pilia P.'yi ziyarete gitti. Aniden "Mhedrioni" savaşçılar geldi. Saklanacak yer yoktu. Gürcü askerler para istediler. Kadınlardan tüm altınlarını aldıktan sonra erkekleri tekmelemeye başladılar. Haydutlardan birisi tutuklulardan birisinin göğsüne otomatik silahını dayadı bir diğeri ise bıçağını çıkararak kurbanının boğazını kesmekle tehdit etti. Dzkua'nın karısı ve kızına tecavüz edeceğini söyledi. İstenen 50.000 ruble komşular tarafından toplanarak verildi. Her iki adam Gagra milislerinin hapisanesinin bir hücrelerine konuldu. Hücrede kendilerinden başka Abhaz ve Kozaklar da vardı. Mahkûmların hepsi işkence ve hakarete maruz kalmıştı.

12 Eylül'de Tüjvba E.P. (Sohum, Bagrationi Cad. 273)'nin evine ateş açıldı. Evdekilerin "ateş etmeyin, evde çocuklar var" diye bağırmalarına rağmen ateş devam etti. Kapıyı kırarak para istediler, evdekileri dövdüler. Muhafızlardan biri masadan makas alarak ev sahibinin kardeşinin gözlerini karısı ve iki çocuğunun önünde oymaya çalıştı. Kardeşi Tüjvba N. zorlukla makastan kurtulabildi. Kayınvalidesi Goncharova N.G.'nin bacaklarının arasına nişan alarak ateş ettiler. Evin içini kurşun yağmuruna tuttular. Bir muhafız hayattaki amacının "tüm Abhaz ve Oset'lerin kanlarını son damlasına kadar içmek" olduğunu söyledi. Muhafızlar evi yağmaladılar.

Aynı gün Gagra'da oturan Kazandzyan L.S. (Eshba Cad. 13)'nin arabası gasp edildi.

14 Eylül'de üç muhafız Guindia R. Sh (Sohum, Argun Cad. 15-3)'nin dairesine geldiler. Önce evi aradılar sonra taşıyabilecekleri her şeyi yağmaladılar. Çantalarına sığdıramadıklarını ellerinde taşıdılar.

Aynı gün Gürcü askerler Sohum'da oturan Emukhvari (Eymkhaa) V.S. (Djguburia

Cad. 6-8) adlı kadının evini silah aramak bahanesiyle basarak herşeyi yağmaladılar. Komşuların çağırdığı milisler önlem almak yerine Emukhvari'yi amirlerine götürdüler.

Sohum'da yaşayan Avidzba F.M. (Chalmaz Cad. 8-30) ismindeki kadın Gürcü askerler tarafından işlenmiş pek çok suça tanık oldu. 14 Eylül'de üç silahlı muhafız komşusu Kvekveskiri'nin dairesini basarak dövdüler. El bilekleri jiletle kesilerek kanı şırıngayla çekildi. Sonra kan şırıngadan duvarlara ve tavana püskürtüldü. Ardından havluyla boğmaya çalıştılar. Yarı ölü halde bırakıldı.

Sohum'daki taksi durağı basıldı. Muhafızlar silah zoruyla tüm Abhazları otobüse doldurarak gazetecilerin önünde iyi muamele gördüklerini itirafa zorladılar.

15 Eylül'de Sohum'da yaşayan Asuba (Esliba Cad. 173-172) adlı kadının evine gelen bir araba dolusu muhafız beraberlerindeki kaynak makinesiyle dairenin anahtarını kırarak yağmaladılar.

15-16 Eylül'de "Silahlı Muhafız"lar Pigar V.S. (Gulrıış Bölgesinde Tkhubun yerleşimi, Lesnaia Cad. 18)'nin evine geldiler. Hepsi maskeli olan saldırganlar 11 ve 16 yaşındaki iki çocuğunu, karısını ve annesini yüzleri bahçe duvarına dönük olarak sıraya dizdiler, başlarının üzerinden ve bacaklarının arasından ateş açtılar. Annesi dövüldü, karısının yüzüne dayanan tabanca ile tam ateş edilecekken haydutlardan biri tarafından engellendi. Belgelerini almalarına izin verilen aile daha sonra Abhazy'a'dan ayrıldı.

15 Eylül'de Khagba S. (Fniklovair Cad. 7)'nin evi havaya uçuruldu ve ateşe verildi. Aynı ev 16 Ağustos'da yağmalanmış ve karargâh haline getirilmişti.

17 Eylül'de Gunba L.V. (Sohum, Kalinina Cad. 50)'nin evine gelen Muhafızlar kamyonun geri manevrasıyla bahçe kapısını kırdılar. Ateş açarak eve girdiler ve tamamen yağmaladılar.

Aynı gün akşam saat 21.00 civarında Adleyba N.M. adlı kadının ifadelerine göre muhafızlar minibüsle bir pansiyona Sohum, Argun Cad. 6-41'e geldiler. Abhaz sakinleri arayan silahlı muhafızlar üç saat boyunca Abhazlar'ın odalarını yağmaladı, dövdü, hakaret ve taciz ettiler.

Aynı gün Dzkua V. Sh (Gagra Tsereteli Cad. 20)'nin arabası gasp edildi.

18 Eylül'de Muhafızlar Chkotua V.E.'nin evini basarak para istediler. Parası olmayan ev sahibinin herşeyini pijamaları da dahil olmak üzere gasp ettiler.

Khashig D.V. (Sohum, Kiaraz Cad. 7a-411)'nin da evi soyuldu. Bir odaya hapsedilen ev sakinleri yağma bitinceye kadar silah zoruyla orada tutuldular.

Aynı gün gece saat 23:00 civarında 3 silahlı Muhafız Ketia G.L. (Sohum, Eshba Cad. 175-55)'nin evini gizlendiğini iddia ettikleri Çeçenleri aramak bahanesiyle basarak

ev sahibi ve karısına hakaret ettiler. Muhafızlardan biri erkeğe bıçak sapladıktan sonra dipçiklerle dövdüler. İki muhafız tecavüze yeltendi. Erkek karısına dokunulmamasını öldürülmeyi tercih edeceğini söyledi. Ancak göğsüne aldığı darbelerle bayıldı. Kendine geldiğinde haydutlar gitmişlerdi. Ancak karısı da yoktu. Onursuzluğa katlanamayan karısı beşinci kattan atlayarak intihar etmişti.

19 Eylül günü Gürcü askerler Kutarba L.V. (Sohum, Argun Cad. 1-16) adlı kadını evinden zorla attılar ve hiçbir eşyasını almasına izin vermediler. Daire tamamen yağmalandı.

20 Eylül'de yanına çocuklarının eşyalarını alan Avidzba N.V. (Kiriya 3-84) adlı kadın çocuklarıyla beraber Gumista Irmağı'nı geçerek Gudauta kıyısına çıkmaya teşebbüs etti. Açadara Köyü'ndeki kontrol noktasında yolu kesen Gürcü askerler çocukların eşyalarıyla dolu üç torbayı gasp ettiler. Şans eseri Avidzba ve çocukları kaçabildiler.

24 Eylül'de gece yarısı dört silahlı muhafız beraberlerinde fahişelerle Zachinyaieva S.A. (Sohum, Kiriya Cad. 9-35)'nin evine girerek ev sahibesini dışarı attılar ve eve temelli yerleştiler. Daha sonra ev sahibi evinin soyulduğunu öğrendi.

25 Eylül'de Gitalov K. (Gagra, Avidzba Cad. 28)'nin arabası gasp edildi.

25 Eylül'de kamyonlarıyla gelen Gürcü askerler Salia M.S. (Tinis Karayolu, "Sinop" Otel, 7-1) adlı kadının eşya ve mobilyalarını yükleyerek uzaklaştılar.

28 Eylül'de Bayan Kesym G.G. (Gagra, Arınyanskaia Cad. 3) evinden atıldı ev yağmalandı ve yakıldı.

30 Eylül'de Lakoba Z.A (Gagra, Tsereteli Cad. 63/2-20)'nin otomobili gasp edildi.

En acımasız insan hakları ihlalleri 1 Ekim 1992'den beri sürüyor. Aşağıda sadece birkaç tanesini sıralıyoruz:

- Gagra şehrindeki Gandiadi yerleşiminde Gürcü askerler Ajiba çiftini kendi evlerinde vurdular ve yakıldılar;

- Yine Gandiadi'de malul İkinci Dünya Savaşı gazisi Amichba evinden alındı ve vurulmuş halde bulundu;

- Evlerinden alınmış olmalarına rağmen sokağa çıkma yasağını ihlal ettikleri iddiasıyla Dona H.I. ve iki oğlu Dranda hapishanesinde tutuluyorlar;

- Oçamçıra'da Samushia-Djobava R'ye önce tecavüz edildi sonra öldürüldü. Kocası Samushia G. ise kurşuna dizildi. Daha sonra ikisi de evlerinde yakıldılar;

- Gulripş bölgesi sakinlerinden Bayan Djopua S. sürekli oğlunun öldürülmesi tehdidiyle intihar ettirildi;

- Oçamçıra'da baba oğul Gvaramialar öldürüldü ve evleri ateşe verildi;
- Oçamçıra'da Buyuk-Oğlu R.'nin annesi ve kız kardeşi kendi evlerinde canlı olarak yakıldılar;
- Gandiadi'de bir tanesi hariç tüm Abhazların evleri yakıldı;
- Cezalandırma operasyonu sırasında Oçamçıra bölgesindeki Kındığ köyünde yaşlı Tujvba çifti ve 9 yaşındaki kız torunları Bagatelia Rada öldürüldüler. Tujvba 13 aydır yatağa mahkûmdu;
- Tkuarçal köyüne havadan açılan ateş sonucunda Djindjalia T. Zh. hayatını kaybetti.
- Oçamçıra yöresindeki köylerden güvenlik içinde geçmeyi garantilemek amacıyla Gürcü tankları Abhaz kadın ve çocuklardan canlı koridor oluşturdu;
- Dagomis'de oturan Kiut A. yol kontrol noktasında gözaltına alınarak daha sonra kurşuna dizildi;
- Oçamçıra'da Adleyba S. caddenin ortasında öldürüldü. Gövdesi denize atıldı, başı ise plajda bulundu;
- Gagra sakinlerinden Subareav N.'nin ifadesine göre otuz sivil Joekvara'da kurşuna dizildi ve sonra yakıldılar.

Komisyonun elinde tüm uluslararası anlaşmalara ve gazetecilik ahlakının temel kurallarına aykırı olarak Gürcü gazetecilerin kriminal eylemlere katılımlarına ve esirlerin sorgulamalarındaki işkencelere dair gerçeğe dayalı bilgiler vardır. Esir alınan ve Sohum'da bulunan Abhazya İçişleri Bakanlığı'nda tek kişilik bir hücrede tutulan Jiba S.A. (Gudauta, Gobechia Cad. 8)'nin öyküsü canlı bir kanıttır, kendisiyle yapılan "röportajda" Sohum TV'sinin Gürcü bayan sunucusu sürekli olarak savaşmaya zorlandığını "itiraf" ettirmeye çalışıyordu. Jiba S. Abhazya'yı korumak için savaşa gönüllü olarak kendi arzusuyla gittiğini söyleyince, sunucu, Jiba'nın muhafızının copunu alarak mahkûma vurmaya başladı. Ardından muhafızlar Jiba'yı feci şekilde döverek bayılttılar. Sıvı enjekte edilerek kendine getirildi ve "röportaj" devam etti. Bu arada, sunucu denilen şahıs tüm Abhazlara hakaret yağdırıyordu.

*Abhazya Cumhuriyeti Parlamentosu'na bağlı
İnsan Hakları ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Başkanı*

Y. Voronov

*Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Sovyetine bağlı
İnsan Hakları Başkan Yardımcısı*

N. Akaba

26 Kasım 1992

Bu raporda sunulan gerçekler 14 Ağustos-26 Kasım arasındaki dönemi kapsamaktadır. Gürcü kuvvetlerinin kontrolü altındaki topraklarda sürekli haberleşme olmadığından ve uluslararası örgütlere bu bölgelere giriş izni verilmediğinden, işgal edilmiş bölgelerde cereyan eden tüm insan hakları ihlallerine dair gerçeğe dayalı bilgiler komisyonun elinde mevcut değildir.

14 Aralık'ta Gürcüler kuşatma altındaki Tkvarçal kentinden göçmenleri tahliye eden insani amaçlı bir Rus askeri helikopterini düşürecek kadar barbarlaştılar. 82 sivil ve 3 mürettebat hayatlarını kaybetti. Kurbanların arasında 35 çocuk ve 8 hamile kadın vardı.

26 Aralık 1992

N. Akaba

EK 1:

GÜRCİSTAN DEVLET KONSEYİ KUVVETLERİNİN HAVA GÜCÜ KULLANIMINA DAİR BİLGİ

14 Ağustos 1992

Sohum Şehri

Sohum şehrinin Krasni Most bölgesine, Mİ-24 savaş helikopteri, füze ve bomba saldırısı sonunda sivil ve tatilcilerden hayatlarını kaybedenler oldu.

17 Ağustos 1992

Sohum Şehri

Sohum'un süpermarket bölgesinde bulunan binalara iki Mİ-24 helikopterin füze ve bomba saldırısı sonunda sivil halk ve Abhazya Gönüllü Birlikleri arasında kayıplar meydana geldi.

Tkvarçal Şehri

İki Mİ-24 helikopterin şehri bombalaması sonucunda bir kişi hayatını kaybetti, iki kişi yaralandı.

18 Ağustos 1992

Sohum-Eşira

İki Mİ-24 helikopterin Abhazya Halk Gönüllü Birlikleri mevzilerine yaptığı füze ve bomba saldırısı sonucunda iki gönüllü hayatını kaybetti, çok sayıda gönüllü yaralandı. Eşira köyündeki evler hasar gördü.

31 Ağustos ve 1 Eylül 1992

Düşman savaş sırasında Eşira-Sohum yönünde helikopter kullandı.

4 Eylül 1992

Eşıra-Sohum

Düşman dört helikopter saldırısı düzenledi ve Nijniy Eşıra köyüne ateş açtı.

4 Eylül 1992**5 Eylül 1992**

Eşıra-Sohum

Halk Gönüllü Birliklerinin mevzilerine karşı saat 14.00, 17.00 ve 20.00'de helikopter saldırısı yapıldı.

7 Eylül 1992

Eşıra-Sohum

Halk Gönüllü Birlikleri'ne karşı saat 19.00'da helikopter kullanıldı.

12 Eylül 1992

Oçamçıra-Tkuarçal

Düşman helikopterleri Toumiş ve Tsegera köylerine ateş açtı. Ölü ve yaralılar var. Bazı evler tahrip edildi.

15 Eylül 1992

Tkuarçal

Gürcistan Devlet Konseyi Kuvvetleri kuşatma altındaki Tkuarçal şehrinin sivil halkına karşı saat 8.15'de helikopter saldırısı düzenledi. Can ve mal kaybı var.

İki askeri helikopterin saat 19.00'da bombaladığı Ktol köyünde ortaokul, çay fabrikaları ve evler hasar gördü. 14 füze atılan saldırıda 4 köylü yaralandı.

17 Eylül 1992

Oçamçıra-Tkuarçal

Tkuarçal'a saat 19.10'da helikopter saldırısı başlatıldı. Gürcü helikopterleri şehri 20 dakika süreyle bombaladılar. Ölü ve yaralılar var.

18 Eylül 1992

Oçamçıra-Tkuarçal

Gürcü hava kuvvetleri Tamş, Gup, Ermeni Atara ve Abhaz Atara köylerini bombaladılar. Saat 12.30'da Tkuarçal'a da saldırıldı. Sivil nüfus arasında ağır yaralılar var.

23 Eylül 1992

Oçamçıra-Tkuarçal

Düşman saat 13.30-14.00 arasında Oçamçıra bölgesinin sivil halkına karşı füzeli ve bombalı saldırıya girişti. Hedefleri Gup, Arazasix, Adjampazra, Tkuarçal idi. Hava saldırısı sonunda Tkuarçal'da üç okul, bir helikopter iniş sahası ve birkaç ev hasar gördü. Sivil halktan birisi 13 yaşında çocuk olmak üzere iki ölü ve iki yaralı var.

Oçamçıra-Tkuarçal

Abhaz Atara köyüne saat 16.00'da yapılan saldırıda ikisi kadın ikisi erkek olmak üzere dört kişi yaralandı, Kültür Evi ve birkaç ev yıkıldı.

26 Eylül 1992**Oçamçıra-Tkuarçal**

Bir Gürcü helikopteri Oçamçıra bölgesindeki Mirkula köyüne saat 18.40 ile 19.10 arasında füzeli ve bombalı saldırı düzenledi.

29 Eylül 1992

İki Gürcü helikopteri saat 17.30'da Ermeni Atara köyüne füze ve bomba saldırısı yaptı.

30 Eylül 1992**Oçamçıra-Tkuarçal**

Gürcistan Devlet Konseyi'ne bağlı savaş helikopterleri saat 15.37'de Tamş ve Ktol köylerine füzeli ve bombalı saldırı yaptılar. 33 dakika süren saldırıda Ktol ve Çam Fabrikası ateşe verildi.

2 Ekim 1992**Bzıp-Gagra**

İki SU-25 uçağı ve iki savaş helikopterinin saat 8.45'de başlayan saldırısı kısa aralıklarla gün boyunca devam etti.

Gagra'da iki savaş helikopterinin saat 18.30'da düzenlediğı füze ve bomba saldırısında çok sayıda ev yakıldı.

3 Ekim 1992**Gagra-Geçriş/Leselidze**

Gagra'ya karşı iki SU-25 ve iki savaş helikopteri tarafından birkaç defa füzeli ve bombalı saldırı düzenlendi. İki SU-25 saat 7.10'da Gagra'ya füze ve bomba saldırısı yaptılar.

5 Ekim 1992**Gagra-Tsandriş/Gantiadi**

İki SU-25 saat 13.30'da "Ukraina" tatil yöresi civarında Halk Gönüllü Birlikleri mevzilerine ve karayolu köprüsüne karşı füze ve bomba saldırısı düzenlediler. Daha sonra saldırıya katılan iki Mi-24 savaş helikopterlerinden bir tanesi Halk Gönüllü Birlikleri tarafından düşürüldü. Düşman hava kuvvetleri saat 14.50'de genel taarruza geçen birliklerimize ciddi bir kayıp veremedi.

7 Ekim 1992

Eşira-Sohum

İki SU-25 ve bir MI-24 savaş helikopteri saat 16.15'de Gumista Nehri yakınındaki Halk Gönüllü Birlikleri mevzilerine saldırdı.

8 Ekim 1992

Eşira-Sohum

İki SU-25 uçağı saat 16.30'da Halk Gönüllü Birlikleri'ne saldırdı.

9 Ekim 1992

Eşira-Sohum

İki SU-25 uçağı Halk Gönüllü Birlikleri mevzilerine saat 16.30'da bombalı saldırıya girişti. Kayıp yok.

SU-25 uçakları Novy Afon şehrine saat 17.30'da bombalı saldırı düzenledi.

Oçamçıra-Tkuarçal

Oçamçıra'daki sivil halka saat 15.00'den itibaren 40 dakika süreyle havadan ateş edildi. Füze ve bombaların hedefi Adjubja, Kındığ, Tamş ve Atara adlı Abhaz köyleriydi.

11 Ekim 1992

Eşira-Sohum

İki SU-25 uçağı saat 15.30'da Novy Afon şehrine füze ve bombalı saldırı düzenledi. Bir yaşlı kadın öldü. Hava saldırısı püskürtülürken bir Gürcü uçağı "Stinger" füzesi ile düşürüldü.

Oçamçıra-Tkuarçal

İki SU-25 uçağı ile MI-24 helikopteri saat 10:30'da Abhaz Atara, Kındığ köyleri ile Tkuarçal'a hava saldırısı düzenledi. Hidro elektrik istasyonu ve bir fabrika tahrip edildi.

Saat 15.30'da yukarıdaki yerleşimlere ve Adjubja köyüne bir hücum daha yapıldı.

24 Ekim 1992

Oçamçıra-Tkuarçal

Gürcü helikopterleri ve SU-25 uçakları Toumuş-Tamş köyleri civarında füze ve bomba saldırısı düzenlediler.

Gürcü Hava Kuvvetleri, Oçamçıra bölgesindeki yerleşim merkezlerine yaklaşık her gün saldırıyor.

EK 2:

Gürcistan Cumhuriyeti Devlet Konseyi Başkanı E. Şevardnadze'ye hitaben yazılmış elimizdeki mektup nüshasının aslı 2 Ekim 1992 günü Gagra Bölgesi Başkan Yardımcısı ve Abhazy Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti üyesi olan M. Djincharadze'nin masasında bulundu. Mektup Djincharadze'nin imzasını taşıyor. M. Djincharadze Gagra komutanlığında Abhaz savaşçılar tarafından sırtından vurularak öldürülmüş halde bulundu. Gagra'dan çekilen Gürcü işgal kuvvetlerince vurulmuş olmasına inandıracak sebepler var. Mektubun orijinali Gürcüce yazılmıştı. Aşağıda mektubun İngilizce çevirisini göreceksiniz.

"Sayın Eduard,

Halen, "Mhedrioni" (Süvariler) kuvvetleri dahil olmak üzere 600 silahlı adamımız var. Geri kalan 400 silahlı milis düzenli biçimde Tiflis'e doğru yola çıktılar. Elimizde yeterli miktarda askeri malzeme var. Bu anlamda herşey yolunda. Milli Muhafızlar dinlenme evlerine yerleştirildiler. Yeterli gıda var. Bay Sigua ile takviye uçakla ilgili konuştuk. Muhafızlara rahat şartları hazırlamak için herşeyi yapıyoruz.

Şu anda bir tek kaygımız var. Yeni kuvvetlerin gelmesiyle son 4-5 gün içinde şehirde hayat durdu. Evler ve daireler soyuluyor. Önce Abhaz'ların, sonra Ermeni ve Rusların evlerini yağmaladıktan sonra şimdi de Gürcülerin evlerine yöneldiler. Şehirde bir tane bile özel veya kamu arabası kalmadı. Bu sürecin politik etkisi açısından ciddi endişelerim var. Diğer gruplar kendilerini Gürcü halkından soyutladılar. Gagra'da bir kısım Gürcü nüfusta da ordudan şikâyet belirtileri görülüyor. Bu durum arzu edilmeyen sonuçlara yol açabilir. Mesela, yerel Gürcüler ordudan koparak Abhazlara katılabilir. Ayrıca, şehrimizde bulunan çok sayıda Zviadist (Gamsakhurdiya) yanlısı gruplar da aleyhimizde propaganda yapabilirler. Silahlı kuvvetler tarafından yapılan yağmalar Gamsakhurdiya yanlılarının işine yarıyor.

Sizi rahatsız etmek istemezdim Sayın Eduard. Ama soygunlara karşı komutanla beraber bağımsız olarak mücadele edecektim. Ancak değişik silahlı grupları kontrol etmek imkânsız olduğundan bu süreç yetersiz kalıyor. Askeri birlikleri kontrol etmek için acilen Savunma Bakanlığı temsilcilerinden bir grup oluşturulmasının gerekli olduğunu düşünüyorum. Aksi takdirde siyasi mücadeleyi kaybedeceğiz..."

EK-18**ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURA DİVANI
KARARNAME****Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı**

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı'nın kararı:

Devlet Savunma Komitesi Başkanı Vladislav Grigorieviç ARDZINBA, Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri başkomutanı olarak atanacaktır.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. Ardzinba

Gudauta, 8 Ocak 1993

№ 30-n

EK-19**AC SİLAHLI KUVVETLER KOMİSERLER ENSTİTÜSÜNÜN KURULMASI
KARARNAMESİ**

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanının kararı:

1. Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Komiserler Enstitüsü kurulacaktır.

2. Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura üyesi Sergey Mironoviç ŞAMBA Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Komiseri, Savunma Bakanı Birinci Yardımcısı olarak atanacaktır.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı

V. Ardzinba

Gudauta, 8 Ocak 1993

EK-20

KAFKASYA HALKLARI KONFEDERASYONU'NUN ÇAĞRISI

14 Şubat 1993'de Pitsunda'da düzenlenen Kafkasya Halkları Konfederasyonu Divanı oturumunda Bileşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros Ghali'ye mektup metni kabul edilmiştir.

Mektupta bilhassa, Gürcistan'da kanlı darbe sonucunda iktidara gelen askeri cuntanın Abhazya'da savaş başlatmasından beri altı ayın geçtiği belirtilmektedir. İktidarı gasp eden suçlular çetesinin başında, çağdaş dünyanın en küstah ve ilkesiz siyasetçisi Eduard Şevardnadze bulunmaktadır. Gürcistan'ın eski KGB başkanı ve Dışişleri Bakanı, muhaliflere toplu baskının organizatörü olan Şevardnadze, Gürcistan Komünist Partisinin başına geçme şerefine nail olmuştur. E. Şevardnadze başkanlığındaki Gürcistan parti teşkilatı diğer ülkeler için bir örnek olmuştur. Gürcistan Komünist Partisi'nin engin deneyimini tüm birlik ülkelerinin parti liderleri benimsemeliydi. Sadık Bolşevik, Leninist'in bu faaliyeti fark edilmiş ve E. Şevardnadze SSKP parti liderlerinin dar çevresine dâhil edilmiştir. SSCB'nin dağılması ile Şevardnadze gözünü iktidarda bir zamanlar kendisinin zulmettiği vatansever milliyetçilerin olduğu anavatanı Gürcistan'a dikmişti. Gürcistan'ın sınırsız güç arzusu olan sayısız parti liderlerini ustaca manipüle ederek Şevardnadze açıkça suç unsurlarının elleriyle Tiflis'te askeri darbe organize etmiş ve gerçekleştirmiştir.

14 Ağustos 1992'de tanklar, savaş uçakları, "Grad" ve "Uragan" gibi kitle imha silahları ile donatılan Gürcü birlikleri Abhazya'ya saldırmıştır. Tatil sezonunun ortasında savaş uçakları masum tatilcilerin üzerine ölümcül yükünü boşaltmıştır.

Abhaz halkının, eski ve özgün tarihinin katledilmesinin yeni bir dönemi başladı. Öncelikle işgal edilen bölgelerdeki Abhazya'nın kültür hayatı temsilcileri yok edilmektedir. Abhazların evlerinin yanı sıra halkın tarihi ve kültürel anıtları, arşivler, enstitüler, kütüphaneler, müzeler, resim galerileri, üniversiteler, resmi kurumlar yağmalanmakta ve kundaklanmaktadır.

Kovulan ve öldürülen Abhazların evine Abhazya dışında yaşayan Gürcüler yerleşti-

rilmektedir. Bu eylemler Gürcistan yönetiminin uzun yıllardır Abhazy, Güney Osetya'ya uyguladığı politika çerçevesiyle tamamen örtüşmektedir.

Kafkasya Halkları Konfederasyonu 16 halk adına, 100 bin nüfuslu Abhaz halkını savunmaya, seslerini duyurmaları için defalarca uluslararası kamuoyuna, ayrıca BM'e başvurmuştur. Fakat Şevardnadze rejiminin uyguladığı insan hakları ve en başta yaşama hakkının ihlalinin aşikâr olmasına rağmen BM zulme karşı sessiz kalmak bir yana, işgalciyi desteklemekte, böylece her geçen gün yeni toplu vahşetler işlemesi için ellerinin bağımlı çözmektedir.

Bu bağlamda azınlık halkların korunmasını amaçlayan Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Teşkilatı'nın (UNPO) tutumu çok daha objektiftir.

Örneğin UNPO III. Genel Asamblesi'nin Abhazy Cumhuriyeti'ndeki durumla ilgili kararında, *"hem Abhazy ve Güney Osetya'daki, hem Gürcistan'ın içindeki kanlı ve yıkıcı askeri harekâtların gösterdiği gibi, milletlerarası ilişkilerdeki sorunları güç aracılığıyla çözümlenmenin Gürcistan yönetiminin normu haline gelmesinden endişe duyduğu"* ifade edilmektedir. Asamble ayrıca, *"Gürcistan yönetimi politikasının komşu azınlık halkların hak ve özgürlüklerini ezmeye yönelik olduğunu, bunun tüm eski Sovyetler Birliği alanında filizlenen demokratik süreçlere ciddi zarar verdiğini"* belirtmiştir. *"UNPO Gürcistan hükümetinin askeri güç kullanmasını kararlılıkla kınamakta ve çatışmayı derhal durdurmaya, Gürcü birliklerini Abhazy topraklarını çıkartmaya ve temel insan hak ve özgürlüklerine, halkların kendi kaderini belirleme haklarına riayet etmeye çağrıda bulunmaktadır"*.

Devamla, *"Yukarıda açıklananlara dayanarak biz, Kafkasya Konfederasyonu üyesi 16 halk temsilcileri, Sizi, Genel Sekreter olarak Gürcü-Abhaz savaşı konusunda –bazı, hele ki E. Şevardnadze gibi alçak politikacıların kişisel değerlendirmeleri temelinde değil- Birleşmiş Milletler'in beyan ettiği ilkeleri esas alma çağrısında bulunuyoruz"* denilmektedir mektupta. BM Gürcistan ve Abhazy'daki gelişmeleri hakikaten objektif olarak değerlendirmek istemesi durumunda, BM Genel Asamblesi kürsüsünün Abhazy temsilcisine de verilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Kafkasya Halkları Konfederasyonu Divanı'nın oturumunda alınan kararlar, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı B.N. Yeltsin, Rusya Federasyonu Kuzey Kafkasya devlet yöneticilerine, Krasnodar, Stavropol bölgeleri ve Rostov ili belediye başkanlarına gönderilmiştir.

EK-21**AÇIK MEKTUP****Gürcistan Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı E. Şevardnadze'ye,
Gürcistan Cumhuriyeti Parlamentosuna,**

Abhazy ve çevresindeki durum beni bu mektupla tarafınıza başvurmaya zorlamıştır.

Geçtiğimiz yılın 14 Ağustos'unda Abhazy Cumhuriyeti yönetiminin onayı olmadan Transkafkasya askeri bölgesinden edinilen zırhlı araçlarla donatılan Gürcistan Devlet Şurası birlikleri Abhazy sınırına girmiştir. Gürcistan Devlet Şurası birliklerinin Abhazy'ya saldırısını Bay Şevardnadze, siz ve Gürcistan'ın diğer yetkilileri, halkına ve dünya kamuoyuna 'demiryolu ağlarını koruma gereksinimi' olarak açıkladınız. Gürcistan birlikleri altı aydan fazla süredir Abhazy'da bulunmakta, fakat bu süreçte demiryolu köprülerini patlatan tek bir sabotajcıyı yakalamadılar ve Sohum Meydanı'ndaki V.İ. Lenin anıtının haricinde kimsenin başını "kesmediler". Lenin'in demiryolundaki sabotaj eylemleri ile ne ilgisi vardı, bilemiyorum. Kibarca söylemek gerekirse, bu "açıklamanın" gerçeklerle uyuşmadığı, askeri işlerden ve siyasetten bihaber biri için bile açıkça aşikârdır. Eylem zamanı ve yeri, birliklerin donatımı, işgalin ilk günlerinde Oçamçıra ve Sohum kentlerinde Abhazy Cumhuriyeti devleti bayrağının ayaklar altına alınması, Oçamçıra Belediye Başkanı'nın tutuklanması, bu girişimin siyasi amaçlara, bilhassa Abhazy'nın meşru devlet yapılarının devrilmesi ve devletinin tasfiyesine hizmet ettiğini göstermektedir. Kısacası 4 milyonluk Gürcistan Cumhuriyeti, 100 binlik halkla savaşmak için haince, savaş ilan etmeden Abhazy'ya saldırmıştır. Köyler ve kentler ateşe verilmiş ve yağmalanmış, çok sayıda kadın, çocuk, yaşlı öldürülmüş, cesetler tanınmayacak hale getirilmiştir. Fakat bu vahşetler halkımızın ruhunu kıramamış ve özgürlüğü ve bağımsızlığı için kahramanca savaşmaya devam etmektedir.

Savaşın altı aydan fazla devam eden sürecinde Abhaz halkının fiziki olarak yok edilemeyeceğini anlayan Gürcistan birlikleri en rezil eyleme, tarihini, kültürünü, maneviyatını yok etmeye başvurmuştur. Abhazy Devlet Müzesi, Abhaz Bilimsel Araştırmalar

Enstitüsü, Abhazya Devlet Arşivi yağmalanmış ve kundaklanmıştır. Hiç bir uygar devlet bunu yapmazdı.

Bay Şevardnadze,

Gürcistan Parlamentosu üyeleri,

Sizin için, özellikle sizin için en utanç verici olanı medya vasıtasıyla halkınızı ve dünya kamuoyunu, güya savaşı Abhaz halkıyla değil “bir avuç” Abhaz bölücü, aşırı ve milliyetçisi ile yürüttüğünüze inandırmaya çalışmanızdır.

Bay Şevardnadze,

saygıdeğer Gürcistan Parlamentosu üyeleri,

Her hangi “bir avuç” kişilerin olmadığını, savaştığınız Yüksek Şura ve Başkanı V. G. Ardznba etrafında birleşen tek bir Abhaz halkının olduğunu Tanrı'nın önünde beyan ediyorum. Abhaz halkının bu adil, kutsal savaşında yanında Kuzey Kafkasya halkları, yurtdışındaki yurttaşlarımız, Ruslar, Ukraynalılar, Tatarlar ve adaleti her şeyin üstünde tutan diğer halk temsilcileri bulunmaktadır.

Bay Şevardnadze,

Siz ayrıca, kendinizi, Gürcistan parlamentosunu ve halkınızı, güya Abhazya Cumhuriyeti yöneticileri arasında Abhazya'nın geleceğine farklı bakan ve Ardznba'ya muhalif kişilerin bulunduğuna ikna etmeye çalışıyorsunuz. Bu tamamen yanlıştır ve ülke yönetiminde çatlak oluşturma girişiminden başka bir şey değildir.

Herkes siyasi görüşmelerin yürütülmesinin yegâne şartının, Gürcistan birliklerinin herhangi koşulsuz Abhazya sınırından çıkartılması olduğu hususunda hem fikirdir. Bu husus, Bay Şevardnadze sizin de imzaladığımız 3 Eylül 1992 Moskova görüşmelerinin Sonuç Belgesi'nde belirtilmiştir. Özellikle şöyle denilmektedir: “Komisyon, ateşkes ve birliklerin yeniden konuşlandırılmasından sonra Gürcistan Cumhuriyeti silahlı kuvvetlerinin çatışma bölgesindeki sayısının mutabık kalınan seviyeyi aşmamasını gözlemleyecektir”.

Bilindiği üzere “çatışma bölgesi” tüm Abhazya topraklarıdır. Demek ki Gürcistan birliklerinin yeniden konuşlandırılması Abhazya'nın dışında olmalıdır. Mutabık kalınan seviyeye gelince, sıfır olabilir, bu komisyonun işidir.

Dünya kamuoyuna Abhazya'daki savaşın demiryolunu korumak için yürütüldüğünü açıklamak, halkını ve birliklerini Gürcistan'ın bütünlüğünü savunduğuna ikna etmeye çalışmak, ideolojik cephe kazanmak veya kaybetmekten bahsetmek, savaşın layıkıyla bitirilmesinden söz etmek kanaatimce uygarcadır.

Savaşı layıkıyla bitirmek için yegâne uygar çözüm, güçlü, akıllıca, şerefli davranış: tüm birliklerin Abhazya Cumhuriyeti sınırından tamamen çıkartılmasıdır.

Gürcistan Yüksek Şurası birlikleri Abhazya sınırından çıkartılmadığı takdirde, sorunun hiçbir siyasi çözümü olmayacak, Abhaz halkı ise Kuzey Kafkasya'dan, yabancı ülkelerden kardeşlerinin desteği ile kendisi için kutsal savaşı sonuna kadar yürütecektir, çünkü Abhaz halkının başka seçeneği olmayacaktır. Bu tehdit değil, bu durumdan çıkmanın yegâne yoludur.

Gürcistan Parlamentosu'na Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divan üyesi olarak, Kafkasya Halkları Konfederasyonu Kafkas Toplulukları Komitesi Başkanı olarak, Gürcistan'ın mevcut parlamentosunun birçok üyesini tanıyan kişi olarak sesleniyorum.

Lütfen, bu mektubu parlamento oturumunda okuyun, televizyon, radyoda yayınlayın, medyada yayınlayın. Bu kez oyunu dürüstçe oynayalım, Gürcü halkı bu savaşa ilgili Abhazların görüşünü bilsin ve kendisi karar versin.

Siz tüm Abhaz halkı ve yanındakilerle savaşıyorsunuz.

Konstantin OZGAN

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divan üyesi

Kafkasya Halkları Konfederasyonu Kafkas Toplulukları Komitesi Başkanı

Gudauta, 17 Şubat 1993

EK-22

TİFLİS DEVLET ÜNİVERSİTESİ BİLİM ADAMLARI VE ÜNİVERSİTE GÖREVLİLERİNDEN BAY EDWARD ŞEVARDNADZE'YE ÇAĞRI

“Gürcistan zor günler yaşıyor. Pratik ve ekonomik olarak verimsiz geçen bir yıl, gelişinizle ve en yüksek devlet makamına seçilmenizle doğan umutları tümüyle ortadan kaldırmıştır.

Tarafınızdan desteklenen ve ülkeye yıkım ve kaos getiren kanlı Aralık-Ocak darbesi, Gürcistan'ın ekonomik ve politik gelişimini uzun bir süre için durdurmuştur. Ülkemizi soyan ve aşağılayan kiralık ajanlar, ülkeyi size altın tepsi içinde sunmuşlardır. Bu hırsızlığı reddetmediniz ve bu "armağanı" kabul ettiniz. Maalesef, iktidarımız, Gürcistan için çok ağır sonuçlar getirdi.

Devlet politikasını yanlış bir yola soktunuz. Ülkenin kurulmasına, dâhili durumun düzeltilip pekiştirilmesinden başlanmalıydı, ama siz bunun yerine, dış politikada başarı kazanıp, bu şekilde insanların kalplerini fethetme şeklindeki ucuz bir yöntemi seçtiniz. Ama dış politikadaki "başarılı gidiş", hiçbir direkt pratik sonuç getirmedi. Gürcistan halkı tamamen savunmasız haldedir, ekonomik sıkıntı içindedir, pek çok insan sokaklarda dileniyor, açlıktan ölüyor.

Etnik ihtilafları, Gürcistan'ın çıkarlarını gözetecek şekilde barışçı çözüme kavuşturmamızı. Yürüttüğünüz yanlış politika, çok ağır sonuçlar getirdi. Samoçablo'ya "barış gücü" sevk edilmesi neticesi olarak, Gürcü nüfus bütünüyle Tshinvali'yi terk etti, köylerde kalan soydaşlarımız da kendi kaderlerine terk edildi. Sizin açtığımız Rok tüneline de ulusal zenginliklerimiz bol miktarda ülkeden çıkarılıp, bunun yerine Gürcülere karşı kullanılan askeri teçhizat içeriye sokuluyor. Bugün Samoçablo, Gürcistan'ın kontrolü altında olmayan mahalli Oset yönelimi tarafından yönetiliyor ve pratikte bağımsız bir "Güney Osetya'dır."

Ağır bir ekonomik kriz şartlarında, Gürcistan'ı Abhazya savaşına bulaştırdınız. "Büyük Politikacı" bunun neticelerini önceden hesap edip, barışçı girişimlerle bu savaştan

kaçınmaya çalışmalıydı. Ordunun Abhazy'a'ya güya demiryollarını korumak amacıyla sevk edildiği şeklindeki iddianız tamamen gerçek dışıdır. Bu amaçla Ulaştırma Polisi'ni kullanmak gerekirdi. Üstelik siz "büyük politikacı"sınız, dünya politikası açısından, savaşı kimin başlattığının çok önemli olduğunu biliyor olmalıydınız. Başkumandan olarak hazırlayıp yürüttüğünüz Abhazyadaki askeri harekât taktiği de yanlış çıktı. Sonuna kadar gidip, Rusya sınırını kapatmak yerine, muhafızları Sohum'da durdurdunuz, bunun neticesi olarak Abhazyanın büyük bir kısmı, bugün Gürcistan için kaybedilmiştir. Bizi bulaştırdığımız bu savaşta Gürcü gençliğinin en güzide kısmı yitiriliyor, ulusun insan kaynağı yok ediliyor.

Gürcistan'daki etnik ihtilaflarla baş etmedeki beceriksizliğiniz yüzünden, insanlar kendi toprakları üzerinde mülteci durumuna düştüler. Bunun en ağır sonucu, Samoçablo ve Abhazyadaki Gürcü nüfusun göç etmesi neticesinde, buralardaki demografik yapının değişmesi olmuştur. Bu durum felakete yol açabilir.

Siz, Samegrelo'yu "**almak**" için akınlar düzenleyip, Gürcistan'ın bu cennet köşesine muhafızları ve "**Mkhedrioni**" yi saldırtarak affedilmez bir hata yaptınız. Ülkenin birlik ve bütünlüğünün daha da parçalanması açısından, bunun sonuçları korkunç olmuştur.

Suç işleme oranı çok artmıştır. Hırsızlar, katiller, soyguncular, eşkıyalar, narkomanlar, dolandırıcılar halkı dehşete düşürmüştür. Karanlık geçmişi olan kimselerle olan ittifakınız nedeniyle, bu rezaletin sonu da görünmektedir.

Rejiminiz bugün bir krizdedir. Gürcistan'da insan hakları kabaca ihlal ediliyor. Kiraladığımız kanlı "**rambolar**" polisle birlikte, barışçı nümayişleri insanlık dışı bir şiddetle bastırıyor. Mitinglerde kurşuna dizilenlerin uzun listesinin vebali üzerinizdedir. Kurduğunuz Komünist rejim, ihbar ve farklı düşüncedeki insanların baskı altında tutulması kurumlarını Gürcistan'da yeniden ihya etti. Hapishaneler, yasal haklarına kavuşmak için açlık grevi ilan eden siyasi mahkûmlarla dolup taşıyor.

Politikanızı allayıp pullamak ve haklı göstermek için, iletişim araçları, televizyon ve radyo gerçeklerin çarpıtılmasıyla, açık dezenformasyonla meşguldür. Yazarlarını "**seçkin entellerin**" oluşturduğu gazete sayfaları, muhaliflere küfreden makalelerle doludur. Bütün bunlar, durumu daha da gerginleştiriyor, uzlaşmazlığı daha da derinleştiriyor. Bu nedenle, ulusun birleşmesi yönünde yaptığımız tumturaklı çağrılar samimi değildir. Söylediklerimizle yaptıklarımız birbirini tutmuyor."

EK-23

RUSYA FEDERASYONU DEVLET BAŞKANI B. N. YELTSİN'E SESLENİŞ¹¹⁵⁴

Gürcistan yönetiminin 14 Ağustos 1992'de Abhazya Cumhuriyeti'ne askeri birlikler sokması ile başlattığı savaşın kapsamı genişlemektedir. Abhazya halkı on aydan fazla süredir soykırıma maruz kalmaktadır. Gürcü tarafının işgal ettiği bölgelerde Abhazya'nın Gürcüleştirilmesi ve mono etnik Gürcü devletinin bir parçasına dönüştürülmesi amacıyla etnik temizlik yapılmaktadır. Ele geçirilen yerlerde Abhazlar, Ruslar, Ermeniler, Rumlar ve diğer gayri Gürcü kesim katledilmekte, kovuşturulmakta, işkencelere maruz kalmaktadır. Bu küstah savaş süresince her yüz Abhaz'an biri öldürülmüş, binlercesi yaralanmış, 200 binin üzerinde ülke vatandaşı mülteci olmuş ve çoğunluğu Rusya Federasyonu'nda bulunmaktadır.

Kasıtlı olarak Abhaz halkının tarih ve kültür mirası tahrip edilmekte, arşivleri, enstitüleri, kütüphaneleri, tiyatroları kundaklanmaktadır. Müze, resim galerisi, üniversiteler ve Abhaz ismini taşıyan kurumlar tahrip edilmiş ve yağmalanmıştır. Abhaz halkının tarih hafızasını silmek için her şey yapılmaktadır.

Abhazya'daki tüm bu vahşi eylemlere, insan haklarının ihlal edilmesine rağmen, dünya topluluğu ve Rusya yönetimi Gürcistan'ın saldırgan çevrelerine kararlı bir tepki göstermemiştir.

Zamanında Ordinaryüs Prof. A.D. Saharov Gürcistan'ı "küçük emperyalist" olarak tanımlamıştır. Gürcistan ile Abhazya arasındaki ilişkiler konusunda şöyle yazmıştır: *"Ben daha çok Abhazların tutumunu haklı buluyorum. Azınlık halkların sorunlarına daha dikkatli davranılmalı, büyük uluslar özgürlük ve haklarını azınlıkların zararına kullanmamalı diye düşünüyorum"*.

Nüfusu Abhazların kırk misli olan Gürcistan ile orantısız savaşın bizim için ölümcül olduğunun bilincindeyiz. Fakat bize başka bir seçenek bırakmadılar. Mevcut durumdan tek çıkış yolu, geçici ateşkes değil, tüm Gürcü işgal birliklerinin Abhazya'dan çıkartıl-

¹¹⁵⁴ "Abhazya Cumhuriyeti", № 30 (282), 24 Haziran

masıdır. Rusya, Abhazyaya karşı savaşı yürüttüğü süre oranında Gürcistan'a ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulayabilecek durumdadır.

Bununla birlikte Abhazyaya halkı, Kuzey Kafkasyaya ve Güney Rusya halkları, Rusya ile Gürcistan arasında dostluk ve işbirliği sözleşmesini akdetme planından endişe duymaktadır. Abhazyaya halkının güvenliğinin teminatı sağlanana kadar bu sözleşmenin imzalanması Gürcistan'ın Abhazyaya Cumhuriyeti'ne saldırısının fiilen desteklenmesi sayılacaktır ve Rusya'yı bu savaşta suç ortağı yapacaktır.

Halkımız için bu önemli ve belirleyici dönemde size, insan haklarını, katledilme tehlikesiyle karşı karşıya olan Abhazyaya Cumhuriyeti vatandaşlarını korumak adına sesinizi yükseltmeniz çağrısında bulunuyoruz.

Abhazyaya halkının Lıhni toplantısında kabul edilmiştir, 20 Haziran 1993

EK-24

ABHAZYA'DA ORTAK ÇÖZÜM KOMİSYONU TOPLANTISI

Taraflar:

N.V. Haşba, S.R. Tarkil, M. Berulava, K. Agrba, V.V. Kobaxia, S.A. Sosnaliev, S.Z. Lakoba, M.B. Kişmarya, A.Z. Ankuab;

A. Kavsadze, A. Tskitişvili, L. Şaraşenidze, Y. Keşelava, Z. Uçadze, V. Lordkipanidze;

S.K. Şoygu, T.M. Regent, V.V. Çuvilyaev, A.V.İzmodenov, A.E. Ermakov, T.N. Erijokov, V.V.Voronov, V.M.Feldman;

AGİK temsilcileri L. Grenoviç ve B. Ferients; ayrıca BM gözlemcileri R. Knutson, M. Duval, L. Visson katılımı ile

Toplantıda aşağıdaki konular görüşülmüştür:

1. Tarafları ayrıştırma ve birliklerin çekilme plan ve programının süreci.
 2. Savaş sorunları ve güvenlik grubu toplantısının 14 Ağustos 1993 tarihli ve №2 sayılı protokolünün onaylanması.
 3. OK müteakip faaliyeti
- Görüşme sonucunda aşağıdaki kararlar alınmıştır:

BİRİNCİ KONU

Çatışma tarafları, ayrışma ve birliklerin çekilme plan ve programının uygulanmasına ilişkin bilgileri dikkate alacaktır.

Çatışma tarafları, ayrıştırma ve birliklerin çekilme, silahlı kuvvetleri 16 Ağustos 1993 saat 24.00'e kadar sevk etme plan ve programını uygulayacaklarını garanti ederler.

Çatışma tarafları, birlikler ve diğer silahlı kişilerin mutabık kalınan yerlerde toplanması ile ilgili plan ve programı uygulayacaklarını garanti ederler.

Abhaz tarafı:

- Zırhlı tanklar, ağır silahlarını Noviy Afon'a çekeceğini;
- Zırhlı tankları, ağır silahlarını, deniz savaş araçlarını silahsızlandıracağını (namlularının, gezlerin, tank nişangâhı, BM-21 kontrol panelinin sökülmesi);
- Belirtilen donanımı, 345 PDP depolamaya (mühürleme ve muhafaza) teslim edeceğini garanti eder.

Gürcü tarafı:

- Zırhlı tanklar, ağır silahlarını Dranda'ya çekeceğini;
- Zırhlı tanklar, ağır silahların, deniz savaş araçlarını silahsızlandıracağını (namlularının, gezlerin, tank nişangâhı, BM-21 kontrol panelinin sökülmesi);
- Belirtilen donanımın 901 OPDB depolamaya (mühürleme ve muhafaza) teslim edeceğini garanti eder.

Rusya tarafı, depolamaya alınan donanımı Gürcistan muvazzaf birliklerinin ve Abhazya tarafında savaşan gönüllü silahlı birlikler, gruplar ve kişilerin Abhazya'dan çekilmesinden sonra çatışma taraflarına iade edeceğini taahhüt eder.

Çatışma tarafları, 345 PDP ve 901 OPDB komutanları 16 Ağustos saat 24.00'de, müteakiben çatışma taraflarının başkanlarını bilgilendirmek üzere, OK Rusya grubu başkanına plan ve programın uygulanmasının tamamlandığını raporlayacaktır.

İKİNCİ KONU

Savaş konuları ve güvenlik grubunun 14 Ağustos 1993 tarihli ve N2 sayılı toplantı protokolü (ek 1) aşağıdaki değişiklik ve ilavelerle onaylanacaktır:

- 17 Ağustos 1993 saat 24.00'e kadar, zırhlı tanklar, ağır silahlar, deniz savaş araçlarını silahsızlandırarak (namlularının, gezlerin, tank nişangâhı, BM-21 kontrol paneli sökülecek ve Rusya sınır noktasında bulunan depolamaya teslim edilecek) ve doğu cephesi taraflarından çekilecek savaş araçları (top, zırhlı araç ve uçaksavar araçları) aşağıdaki ilçelerde toplanacaktır:

- Gürcü tarafı - Oçamçıra;
- Abhaz tarafı - Çlou.

- Gürcistan Cumhuriyeti'nin Doğu cephesindeki silahlı birlikleri, 17 Ağustos saat 24.00'e kadar Abhazya sınırlarının dışına çekilecektir;

- Abhaz tarafında savaşan silahlı birliklerin 18 Ağustos saat 18.00'e kadar deniz aracına yüklenmesi için Oçamçıra limanı bölgesine çekilmesi sağlanacaktır;

- Oçamçıra'da konuşlanan Rusya sınır noktası komutanı, 17 Ağustos saat 24.00'e kadar, çatışma taraflarının donanım ve silahlarının depolanmasının tamamlandığını OK Rusya grubu başkanına raporlayacaktır.

ÜÇÜNCÜ KONU

OK müteakip toplantısı Sohum'da 17 Ağustos 1993 saat 12.00'de yapılacak ve toplantıda OK üyelerinden aynı gün tarafları ayrıştırma planını denetlemek için 4 grup oluşturulacaktır.

Çatışma tarafları grupların çalışma güvenliğini sağlayacaklarını taahhüt eder.

ABHAZ TARAFI
ADINA

RUSYA TARAFI
ADINA

GÜRCÜ TARAFI
ADINA

16 Ağustos 1993 Soçi

EK-25

**ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURA BAŞKANI V.G. ARDZINBA'NIN
29 AĞUSTOS 1993'TE ABHAZ TELEVİZYONUNA VERDİĞİ RÖPORTAJ**

- Vladislav Grigorieviç, röportajımıza Moskova'da Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin ile görüşmenizden başlamak istiyorum. Bu görüşmenin sonuçları konusunda neler söyleyebilirsiniz?

- “Konuşma yüz yüze olduğundan, Boris Nikolayeviç Yeltsin ile görüşmenin, sohbetin, tüm detaylarını şu anda doğal olarak açıklamak istemediğimi anlayacağımızı düşünüyorum.

Bu görüşmenin sonuçlarından oldukça memnun olduğumu belirtmiştim. Sohbetin ana konusunu, Soçi'de imzalanan anlaşmanın, bilhassa Gürcistan silahlı kuvvetlerinin Abhazya'dan çıkartılması, ayrıca meşru yönetim organlarının normal faaliyetinin yenilenmesi ile ilgili temel maddelerinin hayata geçirilmesi oluşturmuştur.

Bu konularla ilgili ortak noktada buluştuğumuzu düşünüyorum. Sürelerin fiilen ihlal edildiğini ve bu birliklerin çıkartılmasını uzun süre beklemeyeceğimizi ve bunun bir an önce gerçekleşmesi hususunda ısrar ettiğimizi belirttik.

Elbette görüşme sırasında Abhazya'yı ve halkını ilgilendiren bir dizi somut konulara değindik, çünkü burada bir yıldır savaş devam ediyor, çok fazla tahribat var ve bu bağlamda başta ekonomi alanı olmak üzere sayısız sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların da çözüleceğini umuyorum.”

- Buraya barış gücünün girmesi konusu görüşüldü mü?

- “Barış gücünün girmesinin anlaşmada açıkça öngörüldüğünü belirtmeliyim. Bununla birlikte uluslararası barış güçleri hakkında genel hatlarıyla, yani prensip olarak onay olmasına rağmen henüz bu konuda herhangi bir kesin karar alınmamıştır. Ve BM temsilcileriyle görüşmelerden anlaşıldığı üzere, yakın gelecekte herhangi bir devletin barış gücünün kullanılması hiç planlanmamaktadır. Bu örgütlerin, özellikle BM'nin şu anda en fazla yapabileceği şeyin buraya gözlemciler göndermek olduğu görüşümdedir.

Bu 77 gözlemcinin BM'ye maliyeti altı ayda 16 milyon dolar. Bu 16 milyon dolar Abhazy'a insani yardım olarak ayrılmış olsaydı, bu da büyük bir yardım olurdu, yine de gözlemcilerin de burada önemli rol oynayacağını düşünüyorum.

Somut güçlere gelince, hiçbir karar yok ve yakın gelecekte beklememek lazım. En önemlisi, anlaşmada, burada barış gücü olarak Abhazy'a da bulunan Rus silahlı kuvvetlerinin kullanılacağı belirtilmiştir, yani taraflar bu belgeyi imzalayarak bu konuda fiilen mutabık kalmıştır.

Fakat aynı zamanda Gürcü tarafının onayını açıkladığını, gerçekte ise uygulamayı engelleyerek tekere çomak soktuğunu biliyoruz. Bu durumda kesin bir kararın alınacağını veya bu güçlere bu statünün verileceğini düşünüyorum.”

- Bugün Soçi'de, Abhazy'a da ateşkes anlaşmasının imzalanmasının üzerinden bir ay geçti. Bazı maddeleri uygulandı, ateşkes ve birliklerin dağıtılması; fakat ne yazık ki Gürcü birliklerinin Abhazy'a dan çıkartılması, meşru yönetim organlarının Sohum ve Abhazy'a'nın diğer bölgelerine geri dönmesi sorunları çözülmedi. Bu bağlamda anlaşmanın uygulanmasını nasıl değerlendirirsiniz?

- “Meşru yönetim organlarının Sohum'da çalışmaya başlaması konusu kısa zamanın, en kısa zamanın konusu; çünkü doğal olarak anlaşmanın uygulanmasından konuşuyorsak, bu madde kesinlikle uygulanmalıdır.

Fakat savaş bir yıldır devam ediyor ve anlaşma henüz tam anlamıyla uygulanmadı, henüz Abhazy'a ya barışın geldiğinden söz edemiyoruz. Ülkemizde durumun normalleşmesi için tüm şartlar yerine getirilmelidir.

Halkın büyük çoğunluğunun barışı özlediği aşikârdır, bu normal. Bir insan ve özellikle toplu suçların işlendiği, insan haklarının ihlal edildiği işgal altındaki bölgelerdeki insanlar için bu doğal bir durumdur.

Bu, kuşatma Oçamçıra, Tkuarçal'ı da kapsamaktadır. Barışa yürümemiz gerekirken, kuşatmadaki kent halkına insani yardım bile ulaştıramıyoruz.

Şunu belirtmeliyim ki bugün bildiğimiz kadarıyla Sohum'daki durum bile kuşatmadaki bölgelerden pek farklı değildir. Orada en basit yaşam koşulları yok. Savaşı isteyen, birliklerin girmesini isteyen yönetim tüm bu süreçte insanlar için normal yaşam şartlarını sağlayamıyor. Bu açıkça ortadadır.

Önümüz sonbahar, sonrası kış. Ve bu kış halk için geçtiğimiz kıştan daha sert olacak gibi görünüyor. Gerçi geçtiğimiz kış da kar ve don vardı. Dolayısıyla şimdiden kışa hazırlanmalı, petrol tesisi yenilenmeli, Tkuarçal HES ve Sohum HES konusu çözülmeli.

Çözülmesi gereken başka konular da var. Şu anda biliyorsunuz un, buğday fiyatı artıyor. Yeterli miktarda buğday temin edilmeli, bunun için silo hazırlanmalı. Petrol ürünleri gerekiyor. Bildiğiniz üzere Sohum'da petrol ürünleri yok, biz de ise var ve tüm bu süreçte vardı.

Ayrıca bahsettiğim gibi, Abhazya'nın yüzlerce tesisi yağmalanmıştır. Her şey ülke dışına çıkartılmış. Binlerce kişi soyulmuş. Evsiz-barksız kaldılar. Tüm bunlar işgal döneminde gerçekleşti ve belirli kişilerin Anlaşmanın uygulanmasını istememeleri, savaşın devamından yana olması açıkça ortadadır. Savaş başlatanlar için perspektifli olmasına rağmen, savaş nüfusun çoğunluğunun arzusuyla örtüşmüyor. Bundan eminiz. Bu sadece Abhaz, Ermeni, Rus kesimini değil, bu savaşı, savaşa katılmayı istemeyen Gürcü halkını da kapsamaktadır.

Ama onlar korkutuluyorlar. Oldukça güvenilir bilgiye sahibiz. Daha önce yaptıkları gibi korkutuyorlar. Çünkü mafya grupları, mafya yapısı oluşturmak, insanları soymak, birilerinin işine gelmektedir ve bundan memnunar. Ama insanlar memnun değil.

Savaş başladığı anda savaşa katılmamak için ülkeyi terk eden, çocuklarını götüren çok sayıda insan olduğunu biliyoruz. Onlar elbette Abhazya'da olanların sorumlusu değil. Zorla savaşa sürüklenen, ellerine silah almaya, siperlerde oturmaya mecbur bırakılan, aileleriyle tehdit edilen çok sayıda kişi var. Elbette bu tür ailelere, halkın çoğunluğuna farklı davranılacaktır. Hükümet bu vatandaşları her türlü baskıya karşı koruyacak ve onlar için hiçbir tehdit yok ve olamaz da.

Fakat bu vatandaşlar ile Abhazya vatandaşlarına karşı suça ortak olanları kesinlikle ayrı tutuyoruz. Öldürenler, aileleri katledenler, soygun, tecavüz yapanlar, evleri işgal edenlerden söz ediyoruz.

Sohum'da savaşa katılan, Abhazya'nın dışından, Gürcistan'dan, eski Birliğin diğer bölgelerinden gelen belirli sayıda kişilerin olduğunu biliyoruz. İşte onlar, bazıları silahlı, diğerlerinin evlerinde oturmaktadır.

Bu tür insanlara karşı sert ve elbette mevcut kanunlar çerçevesinde politika uygulanacağını söyleyebilirim. Çok sayıda bulgular mevcut. Abhazya'nın yetkili kurumlarının topladığı belgeler var. Aralarında soruşturma ve mahkeme olmadan idam edilen kişilerin listeleri var. Bu kaydı tutuyoruz, insan haklarının ihlaline ilişkin dosyalar var, insanların dilekçeleri, tanıkların ifadeleri var. Bu liste elimizde, Sohum'da bu suçları işleyen insanları biliyoruz.

Bu insanlara karşı sert olacağımızı, hukuken gerekeni yapacağımızı söyleyebilirim. Bu konuda hiçbir af, hiçbir acıma olamaz. Her şey hukuki yollarla incelenmelidir. En

sert şekilde cezalandırılmalılar. Fakat bu savaş kurbanı olan insanları hiçbir şekilde kapsamayacaktır.

Savaşın suçluları, dayatanları vardır ve bu savaşı şu anda Gürcistan'da yapıldığı gibi, yanlışlık olarak tanımlamak da kendi başına bir suçtur. Bu savaşı başlatanların ve hatta Abhazya'ya birliklerin girmesinden yana olanların birçoğunun kaçtığından eminim. Siz de biliyorsunuz, hep savaş çağrısında bulunan Lominadse, Lominaşvili veya Nadareişvili ve diğerleri kaçtılar.

Bu insanların kendilerine ne yapılacağını bildiklerini düşünüyorum. Dolayısıyla onlar Abhazya'nın dışına kaçtılar bile. Ne yazık ki, binlerce masun insanı yüzüstü bıraktılar. Meşru yönetimin Sohum'a, bir yıldır işgal edilen diğer bölgelere geri dönmesiyle insanların nefes alacaklarını ve yaşamı normalleştireceğimize ve insanlara yardım edebileceğimize inanıyorum. Birçok evin çatısı, penceresi yok, tüm bunlar onarılmalı. Bu büyük iştir.

Genel olarak yıkımlar sonucunda ülkeye büyük maddi zarar verilmiştir. Rakam olarak iki trilyon ruble üzerindedir. Bu büyük rakam ve Gürcistan yönetiminden talep edilecektir.”

- Yakın gelecekte Abhazya hükümeti ve özellikle emniyet birimlerini büyük çalışmalar beklediğini belirttiniz. İnsan haklarını korumaya ve en azından ilk aşamada durumu kontrol altına almak için tüm bu çalışmalara ne derecede hazırlar?

- Bu konuya ilgili iki toplantı yaptık, çalışmada yer alacak tüm birimlerin temsilcileri davet edildi. Öncelikle emniyet birimlerinden başlayacağız. Onlar da elbette hazırlıklarını yapıyorlar. Meşru yönetim organları olarak, Anlaşmadan da anlaşıldığı gibi, Devlet Şurası birliklerinin saldırısından önce Abhazya'daki mevcut olan organları kastediyoruz. Yani var olan bu eski hükümet ve diğer organlardır. İşte konu budur. Bunun en kısa zamanda gerçekleşeceğini düşünüyorum.

Kaynak: Abhazya Cumhuriyeti” Gazetesi, № 40 (292), 2 Eylül

EK-26

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ ABHAZYA RAPORU

Hazırlayan:

EROL ANAR

İ.H.D. İnsan Hakları Bülteni

Yayın Yönetmeni

14 Ağustos 1992'den bu yana sürmekte olan Abhazya ile Gürcistan arasındaki savaşı yerinde incelemek ve bir rapor hazırlamak üzere Abhazya Cumhurbaşkanı Vladislav Ardzınba'dan bir çağrı almıştık.

Türkiye'de süregelen yoğun insan hakları ihlalleri nedeniyle bu çağrıya bugüne değin yanıt verememiştik.

Geçtiğimiz günlerde derneğimizin aylık organı olan İnsan Hakları Bülteni Yayın Yönetmeni Erol Anar, Abhazya'ya giderek insan hakları ihlalleri konusunda incelemelerde bulunmuş ve bir rapor hazırlamıştır. Rapor ekte sunulmuştur.

Bu sorunun çözümünde, AGİK Paris Şartı süreci ve toprak bütünlüğü esas alınarak kuvvet kullanımı durdurulmalı, soruna barışçıl ve siyasal çözüm aranmalıdır. Halkların Yaşama ve Barış Hakkı Bildirgesi doğrultusunda sorunun ivedi çözümü biran önce bulunmalıdır.

Kamuoyunun bilgisine sunulur.

Akın BİRDAL

İHD GENEL BAŞKANI

ABHAZYA RAPORU

EROL ANAR

20 Temmuz 1993'de Abhazya'ya giriş yaparak, Gagra kentine gidiyorum.

Bir sahil kenti olan Gagra'nın her yanı savaşın izlerini taşıyor. Evlerin çoğu yıkılmış, her tarafta kurşun ve bomba izleri görülüyor. Abhazya'nın kuzeyinde olan bu kent, Gürcü birliklerince işgal edildiğinde yoğun çatışmalara sahne olmuş. Kentin çıkışında bulu-

nan Gürcü Askeri Karargâhı şimdi bir savaş harabesi haline gelmiş. Eski Gürcü Karargâhı'nın hemen önünde her ikisi de yanmış bir Gürcü tankı ve Abhaz sivil otobüsü burun buruna ilginç bir görünüm oluşturuyorlar.

22 Temmuz'da Abhazya Dışişleri Bakanı Sait Tarkil ile Gudauta'da Parlamento'daki odasında görüşüyoruz. Sait Tarkil, Abhazya Parlamentosu'nun 1925 Sovyet Anayasasına dayanarak 23 Temmuz 1992'de bağımsızlığını ilan ettiğini ve bu kararın hemen ardından Abhazya'nın Gürcistan tarafından işgal edildiğini belirtiyor. Tarkil, bu savaşın biran önce sona ermesi ve sorunun siyasi görüşmelerle çözümü için birçok girişimde bulduklarını belirterek şöyle devam ediyor; "Geçenlerde de bu konuda bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya Rus ve Abhaz yetkililer katıldı. Gürcü yetkililer ise bu toplantıya katılmadılar. Bu toplantıda, ilk önce ateşkesin imzalanması ve ondan sonra Gürcü birliklerinin Abhazya'yı terk etmesi, herhangi bir çatışma olmaması için Rus birliklerinin Abhazya içine yerleştirilmesi ve Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin bölgeye gelerek barışı denetlemesi, daha sonra ise Gudauta'daki Abhaz Hükümeti'nin başkent Sohum'a taşınması kararları alındı. Bu şekilde bir anlaşmayı Rus ve Abhaz yetkililer imzaladı."

Sait Tarkil, Gürcü birliklerinin kimyasal silah kullandıklarını, oysa bunun Cenevre Sözleşmesi'ne göre yasak olduğunu belirterek, "Biz bunun belgelerini uluslararası kuruluşlara ve Birleşmiş Milletlere ilettilik. Ancak, herhangi bir sonuç alamadık" diyor.

ABHAZYA'DA SAVAŞIN ETKİLERİ.

Abhazya'da savaş tüm yaşamı etkilemiş. Savaşın etkileri yaşamın bütün alanlarına yansımış. Benzin sıkıntısı olduğundan ulaşım oldukça güçlüklerle yapılıyor. Bir kentten diğer bir kente ancak otostopla gidilebiliyor. İlaç ve gıda sıkıntısı da yaşanıyor. Sokaklarda yalnızca cepheye gitmek üzere hazırlanan askerler görülüyor. Bir de tepeden tırnağa siyahlar giyinmiş kadınlar.

Gudauta'da bulunan toplu mezarlığı geziyoruz. Burada 14 Aralık 1992 tarihinde Gürcü birliklerince düşürülen bir Abhaz helikopterinde bulunan kadın ve çocuklar yatıyor. Helikopterin düşürülmesi sonucunda, helikopterde bulunan 32 kadın (8 i hamile) ve 35 çocuk da yanarak yaşamlarını yitirdiler. Ölenlerin cesetleri yanma sonucu birbirine kaynaştığı için hepsi topluca gömülmüşler.

Abhazya'da yaralıların çoğu, mayına basma sonucunda yaralanmış. Gürcistan'ın kullandığı İsrail yapımı plastik mayınlar, arama sonucu bulunamadığı için birçok kişinin ölmesine ve yaralanmasına neden olmuş. Gudauta Banlidsa Hastanesi'nde yatanların hemen hepsi bu şekilde yaralanmış askerlerdi. Yaralıların % 90'ının ayağından yara aldığı söyleniyor. Gürcü birliklerince son dönemde kullanılan kimyasal silahlardan en

korkuncu ise fosfor bombası. Fosfor bombası vücudun isabet ettiği kısımdaki hücreleri öldürüyor ve bu hücrelerin bir daha kendini yenileme şansı yok. Banlıdsa Hastanesi'nde yatan bir Abhaz askerinin kaval kemiği fosfor bombasının isabet etmesi sonucunda parçalanmış. Hastanın bacağı hemen alçıya alınmış, ancak hücrelerin kendini yenileme şansı olmadığı için kurtlanmış ve kesmek zorunda kalmışlar.

GÜRCÜ ESİR:

"BİZE ABHAZLARIN İNSAN ETİ YEDİĞİNİ SÖYLEDİLER".

Abhazy Dışişleri Bakanlığı'ndan özel izin alarak, Gudauta Banlıdsa Hastanesi'nde bulunan Gürcü esir Banzilazi Arçil Dodoşoviç ile görüşüyoruz.

Gürcü esir Dodoşoviç, adam öldürme suçundan Gürcistan'da 13 yıl hapse mahkûm edildiğini ve cezasının henüz birinci yılını tamamlamışken savaşın başlaması üzerine serbest bırakılarak cepheye gönderildiğini söylüyor. "Bizim cezaevinde 108 mahkûm kalıyordu. Savaşın başlaması üzerine bize "Abhazlar insan eti yiyen yaratıklardır. Sizi serbest bırakıyoruz. Gidin Abhazy'a da istediğiniz yeri alın, yerleşin. Oralar sizin olsun" dediler. Benim bildiğim kadarıyla, Gürcistan cezaevlerinde yatan benim gibi 1000'in üzerinde mahkûm savaşmak üzere cepheye gönderildi" diyor.

Dodoşoviç, cepheye gönderildikten üç gün sonra Kaman bölgesinde yaralanarak Abhazlara esir düşmüş. Dodoşoviç yaşadıklarını şöyle anlatıyor. "Kaman denilen bölgede 8 arkadaşım ile beraberken yaralandım. Arkadaşlarım beni terk edip gittiler ve böylece 16 Temmuz 1993'te Abhazlara esir düşmüş oldum. Abhazlar beni bulduğum yerden alarak ilkyardım yapılan yere götürüp, ağır kesici iğne yaptılar. Daha sonra ise Afon bölgesindeki hastaneye göturdüler. Afon'da çok daha ağır yaralı insanlar olduğunu gördüm. Burada ilk tedavim yapıldıktan sonra Gudauta Banlıdsa Hastanesi'ne getirildim. Burada bana günde üç öğün yemek, sigara ve diğer ihtiyaçlarımı veriyorlar, işte gördüğünüz gibi bana en iyi şekilde davranıyorlar."

Gürcü esire, Gürcülerin ellerinde bulunan Abhaz esirlere işkence yaptığı ve kötü davrandığı şeklinde bilgilere sahip olduğumuzu, kendisinin bu tür olaylara şahit olup olmadığını sorduğumuzda Dodoşoviç, şu yanıtı veriyor. "Ben Sohum'a geldiğimde, burada üç gün kaldım. Kendi gözümle böyle bir olaya şahit olmadım ama arkadaşlarımın söylediğini iletmek durumundayım. Arkadaşlarımın alaycı bir biçimde "Abhazlara şöyle işkence yaptık. Onları şöyle öldürdük" dediklerini birçok kez kulaklarım ile duydum."

Gürcü esir Dodoşoviç'e Abhazy'nın Gürcülerin elindeki esirleri almak için Gürcü Hükümeti'ne para ödediğini duyduğumuzu; Gürcistan'ın Abhazların elinde bulunan Gürcü esir ya da ölümler için ne gibi girişimlerde bulunduğunu soruyorum. Gürcü esirin bu soruya verdiği yanıt şöyle: "Ben demin de söylediğim gibi Sohum'da üç gün kaldım.

Daha sonra ise Kaman bölgesinde yaralanarak Abhazlara esir düştüm. Bu konuda pratik uygulamaya şahit olmadım. Gürcistan'ın kendi esirleri için ne gibi girişimlerde bulunduğunu bilmiyorum. Ama bildiğim birşey var. Ben 13 yıla mahkûm bir tutuklu idim ve hapisten çıkartılarak cepheye gönderildim. Gürcistan, benim gibi mahkûmları savaşmak için cepheye gönderiyor."

Gürcü esire şimdi bulunduğu konumdan savaşı nasıl değerlendirdiğini soruyorum. Dodoşoviç, adam öldürme suçundan 13 yıla mahkûm edilmiş bir tutuklu olduğunu, cezasının bir yılını tamamlamışken serbest bırakılarak cepheye gönderildiğini belirterek "Benim gibi 108 mahkûma 'Gidin, savaş ölçüsündeki talepler doğrultusunda Abhazyayı alın. Abhazlar insan öldürüp insan eti yiyen yaratıklardır' diye söylediler Gürcü yetkililer. Ben, Abhazları hiç tanıyıordum. Bizi bu şekilde koşullandırdılar." diyor.

Gürcü esir Dodoşoviç, ancak esir düştükten sonra gerçekleri gördüğünü ve Abhazları tanıdığını belirterek şöyle tamamlıyor. "Bu toplumu tanıdıktan sonra şu gerçekleri gördüm. Abhazyayı, Abhazların anayurdu. Bu konudaki haklılıklarını görüyor ve biliyorum. Artı, insanlıklarını da yaşayarak gördüm. Esir konumundaki insanlara dahi nasıl iyi davrandıklarını yaşadım ve gördüm. Şayet bir gün şansım olur ve yurduma dönersem, Abhazların bu niteliklerini herkese anlatacağım."

"TARİH VE KÜLTÜREL ESERLER YOK EDİLDİ"

Diana Axba, Abhazyayı Dışişleri Bakanlığı'nda Enformasyon görevlisi olarak çalışıyor. Diana, Leningrad Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünden mezun olmuş. Diana, Gürcü birliklerinin uluslararası sözleşmelere ve savaş hukukuna aykırı davrandıklarını belirterek, "Gürcüler uluslararası sözleşmelere göre kullanılması yasaklanan çivi bombası kullanıyorlar. Ayrıca son dönemde fosforlu bomba da kullanmaya başladılar. Bunu da İsrail'den almışlar. Fosforlu bomba isabet ettiği yerde hücreleri öldürüyor, yeniden hücre yenilenmesini olanaksız hale getiriyor. Gürcistan, Abhaz esirlere işkence uyguluyor. Gagra'nın işgalinden ve Abhazların Gagra'yı tekrar ele geçirmelerinden sonra elimize geçen bir işkence aleti bu (Diana, elinde bulunan muştaya benzer bir işkence aletini gösteriyor). Son on gün içerisinde Gürcistan, Abhazlara karşı kimyasal silah kullanıyor. Çivili bombalar ise savaşın başladığından bu yana kullanılıyor. Bombalanan bölgeler sivil halkın yerleşim alanlarıdır."

Diana'ya savaşla ilgili izlenimlerini, düşüncelerini sordüğümüzda şu yanıtı veriyor. "Savaşla ilgili insanların söyledikleri dışında benim söyleyeceğim ne olabilir ki? Genel olarak şunu söyleyebilirim. Biz çok azınlıkta olan bir halkız. 100 bin nüfusa sahibiz ve 5 milyon Gürcü'ye karşı ulusal onurumuzu korumak durumundayız."

Diana, Leningrad Üniversitesi Sanat Tarihi'nden mezun olduktan sonra Sohum'daki Abhaz Devlet Müzesi'nde görev yaptığını söyleyerek şöyle devam ediyor. "Ne kadar bu alanda topladığımız kültürel değerimiz varsa hepsini alıp götürdüler, bir kısmını yok ettiler. (Abhazya Devlet Müzesi, Anıt evleri) Taş Devrine ait kültürel değerlerimizi bile götürdüler. Abhazya'da Gürcülerin hedeflediği yalnızca canlı insanlar değil, kültürel, tarihi ve doğal değerlerimizdir."

Diana Axba, savaşın çok kötü birşey olduğunu ve bir an önce sona ermesini dilediğini belirtiyor ve sözlerine şöyle son veriyor. "Uluslararası insan hakları örgütlerini Abhazya'ya davet ediyorum. Burada insan hakları ihlalleri çok yoğun yaşanıyor. Gelsinler ve bunları tespit etsinler ve bu insanlık dışı uygulamaların son bulmasına yardımcı olsunlar."

ÇAN İNSAN HAKLARI GRUBU

Yoğun insan hakları ihlallerinin yaşandığı Abhazya'da devletten bağımsız çalışan bir insan hakları grubu bulunuyor. 8 kişiden oluşan bu insan hakları grubunun ismi Asarkjae (Çan). Çan insan hakları grubu savaşın başından bu yana çalışmalarını sürdürüyor.

Çan İnsan Hakları Grubu yetkilisi Otar Kakaliya ile bir görüşme yapıyoruz. Otar Kakaliya, ellerinden geldiği kadarıyla çalışmalarını yoğunlaştırdıklarını belirterek sözlerine şöyle devam ediyor. "Savaşın yoğun olarak sürdüğü Sohum, Tkvarçal, Oçamçıra bölgelerine gidemedik. Ancak, oradan gelen canlı tanıklarla görüştük ve belgeler elde ettik. Bu bölgelerde Gürcü birlikleri çok yoğun insan hakları ihlalleri yapıyorlar; insanlık dışı uygulamalar ve tecavüzler gerçekleştiriyorlar. Bu uygulamalar yalnızca Abhazlara değil; Ruslara, Ermenilere, Türklere ve hatta kendi politikalarına karşı çıkan Gürcülere de uygulanıyor."

Otar Kakaliya, bu insanlık dışı uygulamaların çoğunu belgelediklerini ve 400 sayfalık bir rapor hazırladıklarını söylüyor. Otar, savaşın başlamasından bu yana Gürcüler tarafından 1000'in üzerinde sivil insan öldürüldüğünü ve bu kişilerden 160'ının nasıl ve ne şekilde öldürüldüğünü tespit ettiklerini ve daha fazla bilgi elde etmek için çabalarının sürdüğünü belirtiyor.

Kakaliya, Çan İnsan Hakları Grubu'nun 6 aydır çalışma yürüttüğünü, ancak ekonomik koşulların kötü olmasından dolayı yeterli materyalleri olmadığını söylüyor ve "Örneğin bir faksımız bile yok. Faks çekmek için Soçi'ye gidiyoruz. Bu da ekonomik olarak bizleri zorluyor. Bu nedenlerden dolayı uluslararası insan hakları kuruluşlarına ulaşmıyoruz. Geçen yıl New York Helsinki İzleme Komitesi'nden bir bayan gelmişti. Ona

hazırladığımız raporları vermiştik. Biz, Türkiye'deki İnsan Hakları Derneği ile de sıcak ilişki kurmak istiyoruz."

Otar Kakaliya, Devletten bağımsız çalışan 8 kişilik bir grup olduklarını belirterek sözlerini şöyle sürdürüyor. "Abhazyadaki savaş bittiğinde, bağımsızlığımızı kazandığımızda Sohum'da Genel Merkez oluşturmayı, Abhazyanın tüm bölgelerinde şubeler açarak sayımızı arttırmayı düşünüyoruz." İnsan Hakları Grubu yetkilisi Otar Kakaliya, savaşın başladığından bu yana 1000'in üzerinde sivilin mahkeme ve soruşturma yapılmadan Gürcüler tarafından kurşuna dizildiğini, 20 binin üzerinde insanın ise işkence gördüğünü belirtiyor. Kakaliya, ayrıca esir değişimi sırasında birçok Abhaz esirin Gürcüler tarafından kurşuna dizilerek teslim edildiğini, yapılan otopsilerde Abhaz esirlerin esir değişiminden hemen önce kurşuna dizildiğinin anlaşıldığını belirtiyor.

Kakaliya'nın bize verdiği belgelere göre esir değişimi sırasında Gürcüler tarafından kurşuna dizilen esirlerin isimleri ve öldürüldükleri bölgeler şöyle:

9-10 Ocak 1993

Sohum Bölgesi'nde Öldürülen Abhaz Esirler

1. Zvishba Alik (1974 doğumlu)
2. Dshudsholia Andrei (1959 doğumlu)
3. Gularia Sürük
4. Canba Boris
5. Bgeu Guram
6. Ghasehbo Alchas
7. Kobilzovv Geno (1955 doğumlu)
8. Ghadshimba Rudik (1958 doğumlu)
9. Dskua Alchas
10. Bargandshia Surab
11. Charasia Valeri (1969 doğumlu)
12. Orjel Michaie (1973 doğumlu) Ekim 1992

Tkuarçal Bölgesinde Öldürülen Abhaz Esirler

1. Dopua Dshambul (1973 doğumlu)
2. Çvviudshia Merab (1970 doğumlu)
3. Mischelia Vladimir (1962 doğumlu)
4. Chaschba Vladislav (1962 doğumlu)
5. Lagvilava Autoli (1967 doğumlu)
6. Lagvilava Anadolu (1952 doğumlu) 2 Mart 1992

Oçamçıra Bölgesi'nde Esir Değişimi Sırasında Öldürülen Abhaz Esirler

1. Aolejba Tamas
2. Sarandia...
3. Shukov Sqsche
- 4 Kurkaqa İrina
5. Adlejba Rudik
6. Akabo İgor
7. Tunianba Otari

ATEŞKES VE YENİDEN SAVAŞ

27 Temmuz 1993'de Soçi'de bir araya gelen Abhaz, Rus ve Gürcü yetkililer bir ateşkes antlaşması imzaladılar. Bu antlaşmaya göre Gürcü birliklerinin Abhazya'dan çekilmesi ve Gürcistan'ın bölgeye yeniden asker sevk etmemesi, sınıra geçici bir süre için güvenliği sağlamak üzere Rus birliklerinin yerleştirilmesi ve ayrıca BM gözlemcilerinin ateşkesi denetlemek üzere bölgeye çağırılmaları da kararlaştırıldı.

Antlaşmaya göre çatışmalar durdurulacak ve soruna masa başında siyasi çözüm aranacaktı. Ancak, anlaşmanın üzerinden bir hafta geçmeden Gürcistan ateşkesi ihlal etti ve tekrar saldırıya geçti. Şu anda özellikle Oçamçıra bölgesinde çatışmalar sürüyor.

Biz, Abhazya ve Gürcistan arasındaki savaşın biran önce sona ermesini, sorunun Abhaz ve Gürcü yetkililer arasında siyasi görüşmelerle çözümünü istiyoruz. Sorunun çözümünde bizim için Abhaz ve Gürcü halklarının istemleri önemlidir. Uluslararası sözleşmelerde belirtilmiş olan "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" sorunun çözümünde en önemli kriterdir. Gürcistan, ateşkes antlaşmasına uymalı ve tüm askeri güçlerini Abhazya'dan çekmelidir.

Biz, Türkiye'de olduğu gibi tüm dünyada halkların barış içerisinde bir arada yaşama ve kendi kaderini tayin hakkını savunuyoruz. Biz, tüm dünyada insan hakları ihlallerinin sona ermesini ve tüm dünya halklarının barış içerisinde kardeşçe yaşamalarını istiyoruz.

ANKARA, 31.08.1993

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ

EK-27

ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURASI AÇIKLAMASI

Bilindiği üzere 27 Temmuz'da Gürcistan ile Abhazya arasındaki askeri çatışmanın barışçıl çözümü için "Abhazya'da Ateşkes ve Uygulanmasını Kontrol Mekanizması Anlaşması" imzalanmıştır.

Abhaz tarafı anlaşmanın, üçlü Birleşik Komisyonca onaylı plan ve programla öngörülen tüm maddelerini titizlikle yerine getirmiştir. Tespit edilen sürede ateşkes sonrası Abhaz tarafı, silahlı birliklerini, zırhlı araç ve toplarını planla belirlenen konuşlanma yerine çekmiştir. Füze sistemlerinden ve zırhlı araçlardan mercek, kama kilidi, kumanda paneli çıkartılmış, mühürlenerek Rus 345 alayına teslim edilmiştir. Mühimmatları depolanmış ve mühürlenmiştir. Cephenin ön hattındaki birlikler konuşlanma yerine çekilmiştir. Gönüllü birlikler Abhazya'dan çıkartılmıştır.

Tüm açıklanan girişimler Rus, Abhaz ve Gürcü taraflarınca imzalanan tutanaklarla teyit edilmiştir.

Anlaşmanın uygulanmaya başladığı andan itibaren Gürcü tarafı sürekli plan ve programı ihlal etmesi dolayısıyla, birlikleri ve teçhizatı Abhazya'dan çıkarma planı defalarca gözden geçirilmiştir.

Anlaşma uyarınca Gürcistan'ın tüm askeri birlikleri Abhazya'dan 11 Ağustos'ta çıkartması gerekmektedir, fakat Gürcü tarafından kaynaklı olarak bu şart uygulanmayınca Birleşik Komisyon yeni süre belirlemiştir: 16 Ağustos. Fakat bu süre de ihlal edilmiştir.

Anlaşma imzalanalı iki ay geçmiş, yine de Gürcü birlikleri ve teçhizatı Abhazya'dan çıkartılmamıştır.

Gürcü tarafı anlaşmaya ve Birleşik Komisyon kararlarına rağmen zırhlı araç ve top sayısı ile ilgili bilgi vermekten imtina etmektedir. Teçhizat kısmen dağıtılmış ve gizlenmiş, bazılarında kama kilitleri ve nişanları çıkartılmamış, yani kullanılmaya hazır durumdadır. Abhazya'dan genellikle arızalı zırhlı araçlar tahliye edilmekte, askeri teçhizat tahliyesi için Rus tarafının tahsis ettiği gemiye ise otomobiller ve diğer ek ekipman yüklenmektedir.

Gürcü askeri birliklerinin personeli Abhazya'dan çıkartılmamıştır. Sohum kentinde, Gulrıpş ve Oçamçıra ilçelerinde Abhazya dışından gelen askerler sivil görünümünde yerleştirilmişler, yerli Gürcü kesimden oluşturulan askeri birliklerin personeli ise polis görüntüsüne bürünmüştür. Tüm bunlar ülkenin işgal bölgelerinde etnik temizliğin devam etmesi, eşkıyalık ve yağmalama, insan haklarının ihlali için zemin oluşturmaktadır.

Anlaşmanın imzalanmasından sonra Gürcü tarafının kontrolündeki bölgelerden gayri Gürcü kesimi sürgün süreci hızlanmıştır. Sohum'dan Abhazlar, Ruslar, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler sürgün edilmiştir. Boşalan evlere Abhazya vatandaşı olmayanlar dâhil, Gürcü kökenli insanlar yerleştirilmektedir.

Gürcü tarafı, birlik ve teçhizatlarının Abhazya'dan çıkartılmasını kasten geciktirerek meşru yönetim organlarının çalışmasının yenilenmesini ve Abhazya'da barışın tesis edilmesini engellemektedir. Anlaşmanın Sohum'da meşru organların faaliyetinin yenilenmesine ilişkin hükmü Birleşik Komisyon'a Gürcü tarafının dayattığı sözde hükümet çalışma grubu ile değiştirmek suretiyle revize edilmeye çalışılmaktadır.

Böylece tüm dünya önünde Gürcistan yönetimi bir kez daha imzaladığı anlaşmayı uygulamak istemediğini göstermiştir.

Bu durum sözde barış için konuşan, gerçekte ise sorunu güçle çözme politikasını uygulamaya devam edenlerin maskesini tamamen kaldırmıştır.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası, Gürcü tarafının anlaşmayı sekteye uğratmaya yönelik eylemlerini kararlılıkla protesto eder, olası sonuçlardan da sorumlu tutar.

Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası

Gudauta, 6 Eylül 1993

EK-28

ABHAZYA CUMHURİYETİ YÜKSEK ŞURASI
İNSAN HAKLARI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER KOMİSYONU'NUN
AÇIKLAMASI

Son haftalarda Abhazya Cumhuriyeti'nde savaştan yorgun düşen insanlara normal hayata dönme umudu veren kırılğan barış tesis edilmiştir. Fakat beklendiği üzere Gürcü askeri birlikleri ve teçhizatının Abhazya'dan çıkartılmasını ve meşru yönetim organlarının Sohum'da faaliyetine imkan sağlayacak bu gelişmeler bazılarını memnun etmemiştir. Dolayısıyla, görüşme sürecini sekteye uğratma, farklı kökenli insanlar arasında savaşa getirilen düşmanlığı güçlendirme, anayasal yönetim organlarının Abhazya başkentine geri dönüşünü önleyecek eylemleri kışkırtma girişimleri devam etmektedir. Gürcü medyasının geleneksel oyunlarını -uydurmalar, olayların tek yanlı yorumu ve açıkça yalancı- kullanan propaganda makinesi bu yönde çalışmaktadır. Bu anlamda Abhazya başkentinin Gürcü birliklerince ele geçirmesinden sonra Sohum'da yayımlanmaya başlayan "Demokratik Abhazya" gazetesinin yazıları çok dikkat çekicidir. Örneğin 15 Ağustos sayısında gazetenin deyimiyile "topçu ateşi ve bombalamaların masum kurbanları olan" insanların listesi yayımlanmış ve bundan "Gudauta'daki bölücülerin liderlerinin sorumlu" olduğu belirtilmiştir. Fakat liste incelendiğinde, Gürcü muhafızları üniformasını giyen eşkiya ve yağmacıların sebepsiz öldürdükleri insanlara rastlıyorsunuz. Bu olayların birçoğu ile ilgili Abhazya Cumhuriyeti savcılığı ceza davaları açmıştır. Tüm bunlar, birçok kurbanın "Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün savunucuları" olarak tanımlanan tarafta önceden soyulduğu, işkenceler uygulandığı akrabalarınca anlatılmakta, görgü tanıkları, komşuları, doktorların ifadeleriyle teyit edilmektedir.

Yurdumuzda başlatılan savaş sonucunda hayatlarını kaybeden Abhazya'nın tüm vatandaşlarının kaderi trajiktir. Fakat bu acı listeyi bile tahrif etmeye, siyasi amaçlarında kullanmaya çalışanların ahlaksızlık derecesi hayret vericidir!

Zaman her şeyi yerine koyacak, herkese hak ettiğini verecektir. Bu yönde büyük çalışmalar yapılmaktadır. Asılsız suçlamalardan kaçınmak için "Demokratik Abhazya'nın

iddia ettiği gibi bombalamalardan değil, etnik kökeninden dolayı, haysiyetini kaybetmek istemediklerinden dolayı veya sadece yuvasını savunduğundan dolayı öldürülen kişilerin tahmini listesini veriyoruz.

Lianela Tapuridze, hemşire. Esir alınmış ve Gürcü muhafızlarından işkence görmüştür. 8 Eylül 1992'de Sohum Hastanesi'nde hayatını kaybetmiştir (ölüm şekli "Abhazya Cumhuriyeti", "Nart" gazetelerinde, "Yunost" dergisinin № 4, 1993 sayısında ayrıntılarıyla anlatılmıştır).

Valeriy Azakişi, ADÜ mezunu. 16 Ağustos 1992'de Gürcü muhafızları tarafından arabasında öldürülmüştür.

Valeriy Berulava, 30 yaşında, Ağustos 1992'de Gürcü muhafızları tarafından öldürülmüştür.

Ruslan Kvitsinia, 17 Ağustos 1992'de Gürcü muhafızlar tarafından öldürülmüştür.

Vadim Otrba, 18 Ağustos 1992'de Gürcü muhafızlar tarafından öldürülmüştür.

Nestor Çerkezia, 55 yaşında, engelli, 28 Ekim 1992'de Gürcü muhafızlar tarafından ekmek sırasındayken öldürülmüştür.

Lina Edjibie-Kverkvelia, 43 yaşında, Aralık 1992'de kendi evinde öldürülmüştür.

Dmitriy Ardzinba, 25 yaşında, Ağustos 1992'de Gürcü muhafızlar tarafından öldürülmüştür.

Rudik Djindjolia, 53 yaşında, Ağustos 1992'de öldürülmüştür.

Valeriy Narsia, 47 yaşında, Ağustos 1992'de öldürülmüştür.

Rezo Gogia, 40 yaşında, Ağustos 1992'de öldürülmüştür.

Rafik Arakelyan, Gagra'da Gürcü muhafızlar tarafından öldürülmüştür.

Aşot Kaşibyan, 40 yaşında, Ağustos 1992'de öldürülmüştür.

Leva Kiut, Sohum'da Ağustos 1992'de işkenceler sonrası Gürcü muhafızlar tarafından öldürülmüştür.

Şota Dgebia, 60 yaşında ve Butsa Dgebia-Torçua, 56 yaşında karı-koca, ikisi de 17 Şubat'ta Gürcü muhafızlar tarafından öldürülmüştür.

Lili Çkadua, 60 yaşında, bu yılın Ocak ayında Tamş'ta işkenceler sonrası Gürcü muhafızlar tarafından öldürülmüştür.

Oleg Margania, 24 yaşında ve Laura Çerkezia 21 yaşında, karı-koca, ikisi de savaşın başında Gürcü muhafızlar tarafından öldürülmüştür.

Roman Madoyan, 57 yaşında, Gürcü muhafızlar tarafından Ağustos 1992'de öldürülmüştür.

Guram Pridanov, 47 yaşında, Bagmarani'de kendi evinde öldürülmüştür.

Anna Plevko, 57 yaşında, bu yılın Şubat ayında Skurçe'de yazlıkta Gürcü muhafızlar tarafından öldürülmüştür.

Elgudja Kvekvekskiri, 70 yaşında. Ekim 1992'de Sohumi'de öldürülmüştür.

Levon Garimanyan, 70 yaşında, Ağustos 1992'de Gürcü muhafızlar tarafından Gumista'da öldürülmüştür.

Grigoriy Gabunia, 90 yaşında, baba, Şota Gabunia, 58 yaşında, oğlu, Apollon Gabunia, 44 yaşında oğlu, Galina Bargandjia-Gabunia, gelini: Bütün aile bu yılın Nisan ayında Gürcü muhafızlar tarafından Adzyubja'da kendi evlerinde öldürülmüştür.

Enver (Yura) Ketsba, Tania Ketsba-Ketia, karı-koca. İkisi de Sohumi Havalimanı yolunda öldürülmüştür.

Adleyba, 17 Ağustos 1992'de öldürülmüştür.

Tamaz Tsubria, Gagra eski savcısı, güvenlik servisi elemanı tarafından Sohumi'de öldürülmüştür.

Boris Feldman, 50 yaşında, Ağustos 1992'de Sohumi havalimanında öldürülmüştür.

EK-29

ANLAŞMA

SOHUM (SSCB) VE ADAPAZARI (TÜRKİYE) ŞEHİRLERİ ARASINDA
KARDEŞLİK ANLAŞMASI

Her iki şehrin isteği üzerine oluşturulan, kültürel birliktelik içeren bu kardeşlik anlaşması Türkiye ve Sovyetler Birliği ülkeleri arasındaki ilişkileri de güçlendirecektir.

Taraf olan şehirlerin yöneticilerinin yaptığı bu anlaşma ve ileride yapılacak olan diğer anlaşmalar dünya barışına da büyük katkı sağlayacaktır. İki halkın birbirlerini anlamalarını sağlayacak olan bu anlaşmayı gerçekleştirecek olanlar her iki şehrin belediye başkanları ve meclis üyeleridir. Adapazarı ve Sohum şehirlerinin başkanları, halk meclisleri ve elçileri tarafından imzalanacak olan bu anlaşmada belirtilen hususlar şunlardır.

Bundan böyle delegelerin gidiş - gelişleri, her iki belediye arasında kültürel, turistik, ticari bilgi alışverişleri, gençlik grupları, öğrencilerin, teknik ve öğretim üyelerinin, tıp alanında ve mühendislikteki yetkili kişilerin, halk dansları ekiplerinin, şarkı gruplarının, sporcular ve amatör etkinliklerin gelip gitmelerini, birbirleriyle bilgi alışverişinde bulunmalarını, her türlü teknik ve sosyal alanda gerekli olan hususları birbirlerine bildirmeleri, sosyal etkinlikler çerçevesinde her iki şehre gelip gidecek olan insanların barınacakları sosyal etkinliklerden yararlanacakları yerlerin inşasının belirlenmesi ve rahat seyahat edebilmeleri için gerekli bürokratik engellerin kaldırılmasını imza altına almaktadır. Bu anlaşma ebedidir ve bundan sonraki görüşmeleri ve anlaşmaları da kapsayacaktır.

Bu anlaşma 02 Haziran 1990 tarihinde imzalanmıştır.

Şehir temsilcileri :

Sohum Belediye Başkanı
DJON GUBAZ

Adapazarı Belediye Başkanı
ÜNAL OZAN

Fotoğraf Oral Abgınba'dan alınmıştır.

ANLAŞMA

Shomi (SSCB) ve Adapazarı (Türkiye) şehirleri arasındaki dostluk bağlantısı.

Her iki şehrin isteği üzerine oluşturulan bu dostluk anlaşmasının Türkiye ve Sovyetler Birliği'ne de büyük katkısı olacaktır.

Taraf olan şehirlerin yöneticilerinin yaptığı bu anlaşma ve ileride yapılacak olan diğer anlaşmaların Dünya Barışına da büyük katkısı olacaktır.

İki halkın birbirlerini anlamalarını sağlayacak olan bu anlaşmayı gerçekleştirecek olanlar her iki şehrin Belediye Başkanları ve Meclis üyeleridir.

Adapazarı ve Shomi ve şehirlerinin başkanları, halk meclisleri ve elçilikleri tarafından imzalanacak olan bu anlaşmada belirtilen hususlar: Bundan böyle delegelerin gidiş gelişleri, her iki belediye arasında kültürel, turistik, ticari, bilgi alışverişleri, gençlik grupları, öğrenci çocukların, teknik ve öğretim üyelerinin, tıp alanında ve mühendislikteki yetkili kişilerin, folklor ekiplerinin, şarkı gruplarının, sporcular ve amatör etkinliklerin gelip gitmelerinin birbirleriyle bilgi alışverişinde bulunmalarını her türlü teknik ve sosyal alanda gerekli olan hususları birbirlerine bildirmeleri sosyal etkinlikler çerçevesinde her iki şehre gelip gidecek olan insanların barınacakları sosyal etkinliklerden yararlanacakları yerlerin inşasının belirlenmesini ve rahat seyahat edebilmeleri için gerekli bürokratik engellerin kaldırılmasını imza altına almaktadır.

Bu anlaşma ebedidir. Ve bundan sonraki görüşme ve anlaşmaları da kapsayacaktır.

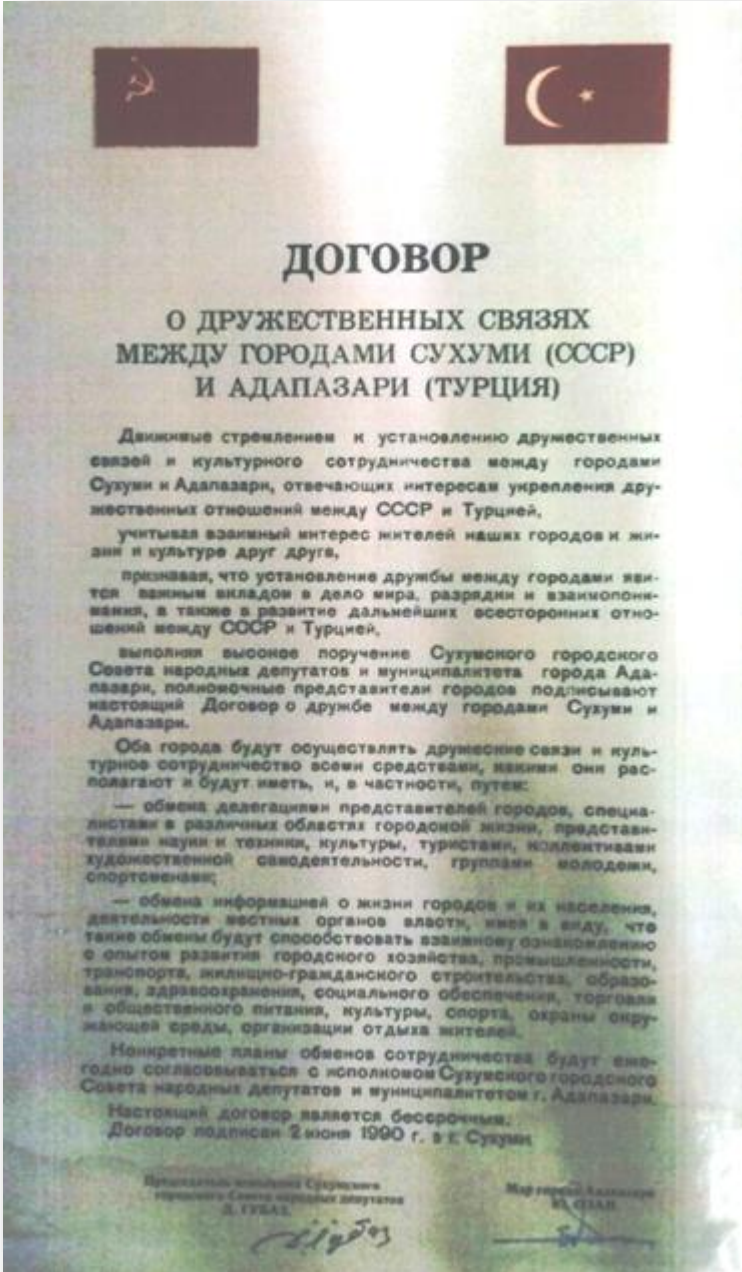
2 Haziran 1990 tarihinde SSCB Abhazya SHOMI Kenti'nde Rusça imza altına alınmış olup, 12 Eylül 1990 tarihinde de Türkiye'nin ADAPAZARI Vilayeti'nde TÜRKÇE olarak imza altına alınmıştır.

Ünal OZAN
Adapazarı Belediye Başkanı

John Gubaz
Ansux ŞATUGOVIÇ
Shomi Belediye Başkanı

Fotoğraf Oral Abginba'dan alınmıştır.

EK-30

SAYIN BASIN-YAYIN KURUMLARINA VE KAMUOYUNA AÇIKLAMA!

İnsan hakları, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, ulusal güvenlik, eşitlik ve egemenlik gibi evrensel değerlerin daha bir anlam ve önem kazandığı, insan hakları, demokrasi ve barış dostlarını sevindiren ve gururlandıran inanılmaz değişimlerin yaşandığı günümüzde, dünyanın çeşitli bölgelerinde sanki bu gelişimlere inat gibi ortaya çıkan silahlı çatışmaları, kanlı savaşları, hepimiz derin bir acı ve üzüntü içinde, yüreğimiz kan ağlayarak izliyoruz. Gün geçmiyor ki dünyanın bir köşesinde ölüm kusan, yaşama sevincini yok eden kanlı bir saldırı, bir savaş haberi duyulmasın.

İşte bunların yeni bir örneğini daha, en kanlı biçimde ABHAZYA'da Gürcistan ordusu sergiliyor.

Öyle anlaşılıyor ki, yayılmacı Gürcistan yönetimi, uzun dönemde Türkiye'nin kuzeydoğu bölgesiyle Kuzeybatı Kafkasya'nın büyük bölümünü de içine alan Büyük Gürcistan megalo-ideasını uygulamaya koymuştur. Önce iyi komşuluk ilişkileri aldatmacası ile T.C. yönetimini pasifize etmiş, Türkiye Cumhuriyeti'nden gerekli yardım ve destek güvencelerini aldıktan sonra, Gürcistan İçişleri Bakanı'nın yönetim muhaliflerince kaçırılmasını bahane ederek, bu olayla hiç ilgisi olmayan ve bağımsızlığını henüz ilan etmiş bulunan Abhazya Cumhuriyeti topraklarına saldırmıştır. İlk gün, 14 Ağustos'ta, Gürcü ordusunun zırhlı birlikleri, Abhazya'da beklenmeyen bir büyük direnişle durdurulunca, umulmadık bu başarısızlığı kamufle etmek için adı geçen rehine serbest bırakılmış, sanki hareket rehinelere kurtarma amacına yönelikmiş de, rehine serbest bırakılınca durdurulmuş görüntüsü verilmeye çalışılmıştır.

Oysa bu görüntü tümüyle sahtedir, taktik bir aldatmacadır.

Zira rehineyi kaçırılanlar Abazalar değildir. Rehineyi kaçırılanların Gürcistan'da Gamsakhurdiya yanlısı yönetim muhalifleri olduğu ifade edilmektedir. Bunların, coğrafi olarak Abhazya sınırlarına 100 km kadar yakın bir yörede yaşamaları dışında, Abhazya ve Abazalarla hiç bir ilişkileri yoktur. Kaldı ki zırhlı birliklerin Abhazya saldırısı karşı di-

renişi durdurulur, durdurulmaz, rehinelere serbest bırakılmış olması da bu kaçırma eyleminin bir senaryo olması ihtimaline güç kazandırmaktadır.

Evet, maske düşmüştür; harekâtın asıl amacı, Abhazya'yı işgal ve ilhak etmektir. Zugdudi ve Sohum kentlerinden uzakta, Abhazya'nın kuzeyindeki Gagra kentine denizden yapılan saldırı ve çıkarma Şevardnadze yönetiminin Abhazya'yı yok etme planının açık göstergelerinden biridir.

Demokrat ve hümanist Gürcü halk çoğunluğunu temsil etmediğine inandığımız ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan kaos ortamını fırsat bilerek, hasbelkader yönetimi ele geçirmiş bulunan Gürcistan oligarşisi ve şovenizmi, Güney Osetya'dan sonra Abhazya'da da yeni bir saldırı, bir soykırım başlatmıştır.

Birtakım tarihsel haksızlıklar ve talihsizliklerle kendi topraklarında azınlık durumuna düşürülmüş bulunan Abazalar, otokton halkı oldukları özyurtları Abhazya' da şoven Gürcistan işgali altında, ciddi bir soykırım tehlikesiyle karşı karşıyadırlar.

14 Ağustos'ta Gürcistan Ordusu topu, tankı, helikopteriyle; hava ve deniz kuvvetleriyle Abhazya'nın başkenti Sohum'a girmiş, bazı önemli binaları, kilit noktaları bombalamış, yüzlerce soydaşımızı katletmiştir. Sohum alevler içindedir. İsabet almış hastaneler şifa yurdu olmaktan çıkmış, birer morg haline gelmiştir. Öyle görülüyor ki Gürcü şovenizminin temsilcisi olan Gürcistan oligarşisinin amacı Abhazya'yı Abazalardan tümüyle temizlemektir, tam bir işgal ve ilhaktır.

Sevimli, demokrat görünümü altında sinsice sürdürülen şovenist politika ortaya çıkmış, Şevardnadze'nin maskesi de düşmüştür.

Yayılmacı Gürcistan devletinin hemen her uygulamasını onaylarcasına gerek ekonomik, gerekse siyasi anlamda destek veren devlet ya da kurumlar, unutmaları ki, bu davranışlarıyla Gürcü Şovenizmine, işgale, soykırma destek ve cesaret vermiş olmaktadır.

Üzülerek vurgulamak isteriz ki, TC. Devletin Gürcistan'a yaptığı yardımların bir tek kuruşu, bir tek buğday tanesi bile, o tarihlerde Gürcistan'a bağlı olan Abhazya'ya ve Abaza'lara ulaşmış değildir. Bu yardım ve destekler, şimdi Gürcistan'dan bağımsızlığını ilan etmiş olan Abhazya'daki Abaza kardeşlerimizin kalplerinde, ancak katil birer kurşun olmuştur.

Bu konuda özellikle TC Devletin ve Rusya Federasyonu'nun daha duyarlı ve ölçülü davranmasını; iyi niyetle insani duygularla yaptıkları yardım ve desteklerin nerede, hangi amaçla kullanıldığını izleyip denetlemelerini bekliyoruz.

Şunu da eklemek gerekir ki, bu yörede çıkabilecek bir çatışma, sadece Abhazya ile

sınırlı kalmayacak, bölgenin özellikleri itibarıyla ciddi bir savaşa dönüşerek, hızla yayılma, genişleme istidadı gösterebilecek, tümüyle bölgeyi bir kan gölüne dönüştürebilecektir.

Öte yandan insan haklarına, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına, ulusal bütünlük, ulusal güvenlik ve egemenlik haklarına açık bir saldırı anlamına gelen bu emperyalist girişim; barış, insan hakları ve demokrasi güçleri açısından somut bir yenilgidir.

Dünyadaki barış ve demokrasi güçlerini, ulusal ve uluslararası kuruluşları, uygar ve muktedir devletleri, barışsever tüm insanları, Abhazya'daki işgal, ilhak ve soykırımın önlenmesi için ivedi ve etkili biçimde tepki göstermeye, Büyük Gürcistan Megalo İdeasına ve kan dökmesine dur demeye davet ediyoruz.

Dünyanın neresinde olursa olsun her türlü yayılmacı, işgalci tutumları, savaşı, insanlık düşmanlığını lanetliyor, el ele verip dünyayı barış çiçekleriyle süslemeye, dostluk ve barışa çağırıyoruz...

Saygılarımızla,

KAF-KUR YÖNETİM KURULU

Sayı: Abh-92-02

Ankara, 16,08.1992

EK-31**İNSANLIĞA BARIŞA YARDIM ÇAĞRISI**

Gürcistan yönetiminin Osetya’da yarattığı trajedinin ardından Abhazya cumhuriyeti topraklarına tecavüz etmesi yeni bir trajedi ile beraber Kafkasya’da yeni bir BEYRUT doğmasına sebep olacaktır.

Gürcistan yönetiminin faşist kuvvetleri Abhazya’dan kısa sürede çıkarılmazsa tüm Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri’ni savaşa katacak bir kaos doğacaktır. Böyle bir savaşın sonuçları ve süresini kestirmek mümkün değildir. Tiflis’in bu teşebbüsü önlenmezse Abhazya’dan sonra sıranın Acaristan’a geleceği muhakkaktır.

Tüm dünya kamuoyundan ve özellikle de Türkiye Cumhuriyeti’nden “**Savaşın Durdurulması, Barışı Sağlayacak Görüşmelerin Başlatılması**” konusunda ciddi girişimlerin yapılmasını bekliyor ve bunun için **Çağrı** ve **Dilekte** bulunuyoruz.

Kafkas Halkları Konfederasyonu Başkanı **Şeniba Musa Yura**,
Abhaz Halk Forumu “Aygdıllara” 2. Başkanı **Rauf Bijnou**,
Abhazya Cumhuriyeti Türkiye Kültür ve Ekonomi Vekilleri **Atay Ceyişakar, İrfan Argun, Cengiz Gül**

17.08.1992

EK-32

**DSP GENEL BAŞKANI BÜLENT ECEVİT'İN BASIN TOPLANTISI
AÇILIŞ KONUŞMASI**

“Abhazya’daki Olaylarda Türk Hükümetinin Sorumluluğu Vardır.”

Temmuz ayının sonlarında Başbakan Sayın Demirel resmi görüşmelerde bulunmak üzere Gürcistan’ın başkenti Tiflis’e gitmek üzereydi. Aynı günlerde Gürcistan’a bağlı bir özerk Cumhuriyet olan Abhazya’dan da yüksek düzeyde bir heyet Ankara’da bulunuyordu. Fakat Abhazya Cumhurbaşkanı sayın Ardznba başkanlığındaki bu heyet Ankara’da devletin kapılarını kendilerine kapalı buldu. Başbakanla da, Dışişleri Bakanıyla da görüşemedi.

Bildiğim kadar TRT’ye de Abhazya heyeti ile ilgili haberler üzerinde durulmaması talimatı verildi.

Böyle bir davranışın diplomasideki anlamı açıktır. Bu davranışıyla, Türk Hükümeti, Gürcistan’a “biz Abhazya ile ilgilenmiyoruz, Abhazya ile aranızdaki sorunu nasıl çözeceğinize de karışmayız” mesajını vermiş olmakta idi.

Sonuç ortada: Abhazya’nın başkenti Sohum Gürcistan birliklerince işgal edildi, yönetime el konuldu. Başkanla birçok üst düzey Abhazya yöneticisi de kaçmak zorunda kaldılar ve devam eden çatışmalar sırasında pek çok insan yaşamını yitirdi.

Temmuz sonunda Ankara’ya gelen heyetin amacı, Abhazya’da göz göre göre yaşanan trajedinin önlenmesi için ilgi istemektir.

Türkiye gereken ilgiyi gösterseydi, büyük bir olasılıkla trajedi önlenebilirdi.

Türk hükümeti belli ki komşumuz Gürcistan’la kurulmakta olan dostça ilişkilere ve işbirliğine gölge düşürmemek istiyor.

Bu istek yerindedir. Ama bu politika Abhazya sorununu göz ardı etmeyi de gerektirmez. Sorunlar görmezden gelerek çözülmez.

Eğer Türk Hükümeti Abhazya’nın bağımsızlık istemini doğru bulmuyorsa, Ankara’daki Abhazya heyetine tüm kapıları kapalı tutmak yerine, bir yandan bu heyetle görüşerek sorunlarını başka yollardan çözmeye onları ikna etmek için çaba gösterebilirdi;

bir yandan da Gürcistan yönetimine Abhazya halkına bağımsızlık arayışına zorlayan nedenleri ortadan kaldırması telkininde bulunabilirdi. Tiflis’le Sohum’u uzlaştırmaya çalışabilirdi.

Şu sırada Gürcistan’ın Türkiye’den başka güvenilebileceği bir ülke bulunmadığı için, Türkiye, böyle bir uzlaştırma işlevinde başarılı olabilirdi.

Fakat bu yola gidecek yerde, Türk Hükümeti sorunu görmezden geldi; tüm dış konularda olduğu gibi, Abhazya konusunda da olayların ardından sürüklendi.

Oysa Abhazların sorunları her ülkeden önce Türkiye’yi ilgilendirir. Çünkü Türkiye’de Türk ulusunun ayrılmaz bir unsuru olarak yaşayan Abhazların sayısı, Abhazya’daki Abhaz nüfusundan çok daha fazladır.

Öte yandan Gürcü kökenli vatandaşımız da vardır. Ve tüm Kafkas kökenli, Abhaz kökenli yurttaşlarımızla Gürcü kökenli yurttaşlarımız ülkemizde, barış içinde birlikte yaşayabilmektedir.

Kendi topraklarında bu birlikteliği öteden beri sağlayabilmiş olan Türkiye, Gürcistan’da da Gürcülerle Abhazları uzlaştıracak tek devlettir.

Türk Hükümetini Abhazya ile Gürcistan arasındaki sorunla daha etkin biçimde ilgilennmeye çağırıyorum.

Bu ilgi, bölgemizin barışı açısından gerekli olduğu gibi, gerek Abhaz gerek Gürcü kökenli ve tüm Kafkas kökenli yurttaşlarımıza borcumuzdur.

19 Ağustos 1992

EK-33**DÜNYA KAMUOYUNUN DİKKATİNE!**

Biz aşağıda adları yazılı bulunan Türkiye deki Kafkas Kültür Demekleri, 22 Ağustos 1992 tarihinde İstanbul'da yaptığımız Birleşik Koordinasyon Toplantısı'nda aldığımız kararları, dünya kamuoyuna, tüm demokratik kuruluşlara, basın yayın organlarına, demokrasi ve insan haklarını savunan dünya devletlerine sunuyoruz.

1-Gürcistan Yönetimi, kendisi için istediği tüm hak ve özgürlükleri başka halklar için de istemek zorundadır.

2- Gürcistan'ın cunta yönetimi, faşist metotlar ve bahanelerle, Güney Osetya'dan sonra Abhazya Cumhuriyeti'ni de işgal ederek soykırım başlatmıştır. Stalin ve Beria ikilisinin geçmişteki uygulamaları bugün maalesef yeniden hortlatılmak istenmektedir.

3- Sahte demokrat, Tiflis cunta yönetiminin kuklası Edward Şevardnadze'nin gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. Çağımızın yüzkarası Edward Şevardnadze'yi tüm Kuzey Kafkas Halklarının ulusal düşmanı ilan ediyoruz. Bu demokrat görünümlü diktatör, uluslararası platformda hak ettiği şekilde cezalandırılmalıdır.

4- Tüm Kuzey Kafkas Halkları, Güney Osetya ve Abhazya'ya yapılan saldırıları kendilerine yapılmış kabul ederler. Bu nedenle; Oset ve Abhaz kardeşlerimizin özgürlük ve demokrasi mücadelelerini sonuna kadar destekleyecektir.

5- Kuzey Kafkasya Kültür Dernekleri, savaşın sadece Abhazya'da kalmayarak tüm Kafkasya'da ve Kuzey Kafkasyalıların yaşadığı her ülkede devam etmesinden kaygı duymaktadır. Bu itibarla; Gürcistan hükümeti Abhazya'yı kayıtsız şartsız olarak derhal boşaltmak zorundadır.

6- Gürcistan'ın cunta yönetimi, Abhazya'da yapmış olduğu zararlar göz önüne alınarak, Abhaz halkına, Rus, Rum, Ermeni, Türk, Eston, Kazak, Ukraynalı, Megrel, Tatar, Laz ve Abhazya'da yaşayan Abhazya vatandaşı Gürcü halkına bu savaş ile verdiği zararları tazmin etmelidir.

7- Biz; Karabağ'da, Bosna'da, Abhazya'da, Kafkasya'da barış, dostluk ve kardeşlik istiyoruz. Ancak barış, dostluk ve kardeşlik isterken vatanımıza ve özgürlüğümüze el uzatılmasına izin veremeyiz.

Kamuoyunun, ilgililerin bilgilerine, takdir ve desteklerine saygı ile sunarız.

22 Ağustos 1992

Kafkas Abhazya Kültür Derneği- Berrin Üngör
İstanbul Kafkas Kültür Derneği-Erhan Şahin
Antalya Kuzey Kafkasya Kültür Derneği- Nihai Özbek, Mehmet Uzun
Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği- Fahri Huvaj
Düzce Kuzey Kafkasya Kültür Derneği- Sermet Şhabe
Bandırma Kuzey Kafkasya Kültür Derneği-
Çorum Kuzey Kafkasya Kültür Derneği- Ahmet Uysal
Balıkesir Kuzey Kafkasya Kültür Derneği- Yahya Ermiş
Eskişehir Kafkas Folklor Derneği- Recai Kılıçaslan
Biga Batı Kafkas Kültür Derneği-
Bursa Kuzey Kafkas Kültür Derneği- Nesrin Şener
Yalova Kuzey Kafkasya Kültür Derneği- Özcan Yılmaz
Reyhanlı Kuzey Kafkas Kültür Derneği- Uğur Pihava
Kocaeli Kafkas Kültür Ve Yaşatma Derneği- Hikmet Canay
Uzuntarla Kafkas Kültür Ve Yaşatma Derneği- Ebubekir Eroktay
Düzce Abhaz Kültür Derneği- Ferit Akbal
İzmir Kuzey Kafkasya Kültür Derneği- Ömür Atay
Susurluk Kuzey Kafkasya Kültür Derneği- Orhan Özden
Karamürsel Kuzey Kafkas Kültür Ve Yaşatma Derneği- Şaban Yosun
Kayseri Kafkas Kültürve Dayanışma Derneği- Mehmet Şıklaroğlu
İskenderun Kuzey Kafkasya Kültür Derneği- H.Hayri Koç
Sivas Kuzey Kafkas Kültür Derneği-
Samsun Kafkas Kültür Derneği- Orhan Doğbay
İstanbul Kuzey Kafkasyalılar Kültür Derneği- Hakan Alpaslan
Gebze Kafkas Kültür Derneği- Abdülkadir Özpehlivan
Bozüyük Kuzey Kafkas Kültür Derneği- Naci Özdemir
İnegöl Abhaz Kültür Derneği- Tayfur Yılmaz
Sakarya Kafkas Kültür Derneği- Turhan Kumaş

EK-34

SAYIN SÜLEYMAN DEMİREL
T.C BAŞBAKANI
 ANKARA

Sayın Başbakanımız,

Gürcistan'ın Abhazya'yı işgal girişimi ve soykırma dönüşen insanlık dışı saldırısı malumunuzdur. Türkiye'de 4 milyon civarında Kuzey Kafkas kökenli (Abaza, Çerkes, Adıge, Kabartay, Çeçen, Balkar, Karaçay, Oset, Ubıh, Şapsığ, Dağıstanlı vs.) vatandaşın infial halinde gelişmeleri izlediğini ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin fiili duyarlılığını beklediğini belirtmeye gerek bile yoktur. Oy kaygısına dayanan gecikmiş açıklamalarınız dışında, bölgeye insani yardımın ulaştırılması ve savaşın durdurulması konularındaki isteksizliğiniz, temsil ettiğimiz milyonları yaralamıştır. Bu yetmezmiş gibi, 6 Eylül Pazar Günü İstanbul Bağlarbaşı'nda miting yapmak isteğiyle yaptığımız başvuru, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 17'nci maddesi gerekçe gösterilerek, hükümetinizin onayı ile valilikçe yasak konulmuştur.

Sayın Başbakanımız, miting isteğimizin söz konusu gerekçe ile reddedilmesini şiddetle protesto ediyoruz.

4 Eylül Günü Sivas'ta yaptığımız konuşmanızda Abhazya'ya her türlü yardımı yaptığınızı ve yapacağınızı ilan ettiniz. Tüm girişimlerimize rağmen, üç haftadır, hükümetiniz aracılığıyla bölgeye bir gram ilaç, yiyecek gönderilmedi. Sözü ettiğiniz yardımın ne anlama geldiğini merak ediyoruz. Hükümetimizi Abhazya konusunda ciddiyete ve samimiyete davet ediyoruz. 4 milyon insan sizden, acilen harekete geçmenizi ve bölgeye bir an önce yardım göndermenizi bekliyoruz.

Saygılarımızla,

KAFKAS-ABHAZYA DAYANIŞMA KOMİTESİ
 adına
 Sezai BABAKUŞ

EK-35**Tüm Derneklerin Dikkatlerine,**

Dışişleri Bakanlığı'ndan Büyükelçi Sn. Erhan TUNCER Bey'in telefonla tarafımıza bildirdiği aşağıdaki hususları bilgilerinize sunuyor, çalışmalarınızda başarılar diliyoruz.

1- İnsani yardımın yerine ulaşması için bizzat Şevardnadze'den garanti alınmış.

2- Devlet veya Kızılay görevlileri dışındaki bir heyeti kabul ettirememişler. Dolayısıyla oraya gitmesi planlanan heyete bu durum bildirilmeli.

3- Abhazya'ya ulaştırılacak olan yardıma bakanlıktan bir, Kızılay'dan bir görevli Gudauta'ya kadar eşlik edecek.

4. Askeri uçak Türkiye saatiyle 18.09.1992 günü saat:

09:00'da Ankara'dan hareket edecek.

11:30'da Tiflis'e varış (kontrol için)

14.00'de Tiflis'ten hareket

15.00'de Gudauta'ya varış.

Not: Yardımlar Gudauta'ya kadar TC askeri uçağı ile gidecek.

Saygılarımızla,

KAFKAS-ABHAZYA DAYANIŞMA KOMİTESİ

adına

Fatih ATAN

16.9.1992

EK-36**KAMUOYUNA**

Bugün insanlık, bölgesel savaşların yoğun olarak yaşandığı bir süreçten geçiyor. Milliyetçilik duygularının körtüklenmesi ve emperyalist çıkar savaşlarının sonucu olarak, Kafkaslar'da binlerce yıl bağımsız ve kardeşçe yaşamış halklar üzerinde, "Yeni Dünya Düzeni" adı altında bol-yönet politikasına uygun olarak yeni oyunlar oynanıyor. Emperyalist Gürcistan yönetimi dün Güney Osetya'yı işgal etti. Bugün Abhazya'yı yok etmeye çabılıyor. Yarın diğer halklara da saldıracağını haber veriyor. Bugün görevimiz, bu politikalara karşı haklılığımızdan aldığımız güçle mücadele etmektir. Bölgesel savaşlarla beslenen emperyalizmi ve onun destekçisi Gürcistan yönetimini Abhazya'dan elini çekmeye çağırıyoruz.

Biz Türkiye'deki Çerkesler,

1- T.C. Hükümetimizin işgalci Gürcistan yönetiminin soykırım politikasını net tavırlarla kınaması ve Abhazya'dan kayıtsız şartsız çekilmesini sağlaması.

2- Dünyanın bu drama daha duyarlı olması ve Abhazya'daki kardeşlerimizin Türkiye'deki sesi ve mücadelelerinin destekçisi olduğumuzun bilinmesi.

3- Gereksiz nedenlerle tutuklanan Kafkas Halkları Konfederasyonu Başkanı Musa Yura Şenibe'nin derhal serbest bırakılması için T.C. Hükümetimizin gerekli girişimleri biran önce yapması amacıyla,

26.09.1992 TARİHİNDE SULTANAHMET'TE SAAT 10.00'DA 15 GÜNLÜK UYARI AÇLIK GREVİNE BAŞLIYORUZ.

Yasasın haklı mücadelemiz!

Abhazya'da haklıyız, kazanacağız!

Bağımsız Abhazya yalnız değilsin!

Yasasın halkların kardeşliği!

KAFKAS ABHAZ DAYANIŞMA VE GENÇLİK KOMİTESİ

25. 09. 1992

EK-37**Sayın****NECMETTİN ERBAKAN****REFAH PARTİSİ GENEL BAŞKANI**

Bizler, 4,5-5 milyon Kafkas kökenli olduğunun bilincinde olan T.C. vatandaşlarının temsilcileri olarak;

1- T.C. Hükümetinin, özelinde Abhazya'da cereyan eden olaylar, soykırıma varan bir savaş ortamı karşısında; genelinde Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasında yer alan Kafkas halklarının bu sıcak ortama girmesi ile ortaya çıkan yeni durum karşısında, belirlenmiş genel evrensel ilkelerin terennümü dışında deklare edilmiş somut bir politikasının olmadığını görüyoruz.

2- Bütün bu gelişmelere sessiz seyirci kalmakla bizi ürküten bir politika izlediğini seziyoruz. Soykırıma bigane kalmakla Kafkasya'nın hızla bir barut fıçısına dönüşerek ülkemize ileride büyük sorunlar açabileceğinin kavranılmadığını düşünüyoruz.

3- Bu iki olgu, öncelikle muhalefet partilerini ve onların meclis gruplarını, hükümeti, özelinde Abhazya-Gürcistan meselesine ilişkin; genelinde Kafkas halklarına ilişkin, çağdaş, açık, somut bir politika oluşturup deklare etmeye zorlamaları gibi bir görevle karşı karşıya getirmiştir. Ayrıca bu süreci hızlandırmak için kendilerinin bizzat politika önerileri oluşturup Meclise sunmaları acil bir sorun haline gelmiştir.

4- Bu bölgeye ilişkin Dışişleri Bakanlığı'ndaki Kafkas masasının ciddiyetten uzak halinin biran evvel giderilmesi gerekmektedir. Ortaasya ile Türkiye arasında bir köprü ve ayrıca Türkiye için son derece önemli bir bölge olan Kafkasya için önemine duyarlı olan yapılaşmanın biran evvel gerçekleştirilmesi için hükümetin öneri ve uyarılarla sıkıştırılması siz muhalefet partilerin görevi olmaktadır.

5- Karadeniz İşbirliği Anlaşması çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel yapılaşmalarda Kafkas halklarının yerinin ne olduğunun belirlenmesinde hükümete uyarı ve önerilerinizle katkılarınızı bekliyoruz.

Özellikle Mecliste dış politika tartışmalarında Abhazya sorununa göstermiş olduğunuz ilgiye 4,5-5 milyon Kafkas kökenli T.C.vatandaşlarının temsilcileri olarak teşekkür etmeyi bir borç biliyoruz.

Saygılarımızla.

KAFKAS- ABHAZYA DAYANIŞMA KOMİTESİ BAŞKANI**ATAY CEYİŞAKAR**

EK-38**TÜM DERNEK VE KRİZ KOMİTELERİNİN DİKKATİNE!**

Değerli Hemşerilerimiz,

Kafkas-Abhazyaya Dayanışma Komitemizin ısrarlı girişimleri sonucu uzun süredir Abhazyaya'ya yapılması için çaba gösterilen insani yardımın ikinci kez sağlanması hususunda Dışişleri Bakanlığı'nın oluru sağlanmış ve sevkiyatla ilgili bir gemi tahsis edilmiş bulunmaktadır.

Bilindiği üzere bugüne kadar değerli hemşerilerimizden İstanbul merkezimize intikal ettirilmiş bulunan insani yardım faslından ilaç-giyim eşyası gibi yardımlar çeşitli imkânlar zorlanarak mümkün olduğunca Abhazyaya'ya ulaştırılmıştır.

Bu kez bölgelerimizde toplanmış bulunan bu kabil yardımlarla kısa dönem içinde toplanabilecek yardımların İstanbul merkezimize mümkün olduğunca süratli ulaştırılabilmesi halinde, Dışişleri Bakanlığı'nca sağlanmış bulunan gemiyle Abhazyaya'ya ulaştırılacaktır. Bu sebeple en geç 10 gün içinde mevcut ve toplanabilecek;

- 1) Giyim eşyası (Eski-yamalı olmamasına özen gösterilerek)
- 2) İlaçlar (Bir Doktor veya Eczacı nezaretinde tasnif edilip liste yapılarak)
- 3) Gıda (Şeker-Pirinç) {Sıvı ve katı yağlar teneke kutu}

Bu malzemelerin mümkün olduğunca büyük koli kutulara konulması.

4) Abhazyaya şimdiye kadar gönderilen ilaçların kullanımında güçlükler olduğunu öğrendiğimizden, çevrenizde 2-4 hafta müddetle durumu Abhazyaya gitmeye müsait doktor ve eczacı varsa temas edilerek neticenin bildirilmesini, ehemmiyetle rica ederiz.

NOT: Sağlanabilecek yardımların Merkez Komite Adresimiz olan Selimiye, Kışla Cad. No: 18 Duvardibi-Üsküdar/İSTANBUL adresine teslim şeklinde gönderilmesini süre kazanmamız bakımından özellikle rica ederiz.

İNSANİ YARDIM KOMİTESİ

Dr. Cemalettin ÜMİT

İrfan ARGUN

Sayı: A-0064

03.11.1992

EK-39**TÜM DERNEK VE DAYANIŞMA KOMİTELERİNİN DİKKATİNE!
ABHAZYA'DA 50 BİN KİŞİ AÇLIK TEHDİTİ ALTINDA**

Gürcü işgal kuvvetlerinin kuşatması altındaki Tkuarçal kenti ve Oçamçıra'nın bazı köylerinde son iki hafta içinde 80 kişi açlıktan öldü. Türkiye'nin Kızılay aracılığıyla Abhazyaya yaptığı insani yardımı bu bölgelere ulaştırmaya çalışan Abhazyaya Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Zurab Labahua Gürcü kuvvetlerince rehin alındı.

Abhazyada 14 Ağustos 1992'den beri devam eden savaş, onbinlerce kişinin açlık ve soğuktan ölüm tehdidi altına girmesiyle yeni bir boyut kazandı. Gürcü işgal kuvvetlerinin kuşatması altında bulunan Tkuarçal kenti ile Oçamçıra'nın bazı köylerinde son iki hafta içinde 80 kişi öldü. Abhazyaya Hükümeti yetkilileri, kara ve hava yoluyla yardım gönderme girişimlerinin Gürcü kuvvetlerince engellendiğini, bu yüzden, yaklaşık 50 bin kişinin yaşadığı bu bölgede açlık ve soğuktan ölümlerin artmasından endişe duyulduğunu söylediler. Savaşın başladığı tarihten beri kuşatma altında bulunan Tkuarçal kentine, ana trafonun Gürcü kuvvetlerince bombalanması yüzünden, elektrik verilemiyor.

Öte yandan, Türkiye'nin Kızılay aracılığıyla Abhazyaya gönderdiği gıda ve ilaç yardımını Tkuarçal'a ulaştırmaya çalışan Abhazyaya Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Zurab Labahua ve beraberindeki beş kişilik sağlık ekibi, Gürcü işgal kuvvetlerince rehin alındı.

Abhazyanın geçici yönetim merkezi Gudauta'dan telefonla aldığımız bilgiye göre, Labahua'nın başkanlık ettiği insani yardım ekibi, dün, yardım yüklü helikopterle Tkuarçal'a giderken, Gürcü kuvvetlerinin füze saldırısına uğradı. İsabet alan helikopter, Gürcü kuvvetlerinin kontrolü altında bulunan Sohum yakınlarına zorunlu iniş yaptı. Labahua ve beraberindeki sağlık ekibi rehin alınırken, helikoptere ve yardım malzemelerine el konuldu. Bilindiği gibi, üç hafta önce Tkuarçal'dan Gudauta'ya yaralıları ve çocukları taşıyan bir sivil helikopter Gürcü füzeleriyle düşürülmüş, 85 kişi hayatını kaybetmişti.

**KAFKAS-ABHAZYA DAYANIŞMA KOMİTESİ
BASIN VE ENFORMASYON MERKEZİ**

Sayı: A-0105

21.01.1993

EK-40**TÜM DERNEK VE KRİZ KOMİTELERİNİN DİKKATİNE!**

Abhazya Cumhurbaşkanı Sayın Vladislav Ardzınba'nın çağrısı ve bu çağrıyla bizzat bölgelerimize ulaştıran Sait Tarkil ve Rauf Bijnou'un verdiği bilgiler değerlendirmeler ışığında. Abhazya'nın demografik yapısını güçlendirmek, diasporadan Abhazyaya göçü yönlendirmek ve yürütmek üzere "**Demografik İlişkiler Grubu**" adıyla bir çalışma grubu oluşturulmuş, başkanlığına da Erol Kılıç getirilmiştir.

Atavatanımıza gerçek anlamda sahip çıkmak için, nüfus konusundaki çalışmaların büyük önem taşıdığını dikkate alarak, tüm bölgelerimizin konuya gereken önemi vermelerini ve kendi bölgelerinde bu konuda görev alacakları en kısa sürede tespit edip Erol Kılıç'a veya sekreteryamıza bildirmelerini önemle rica ederiz.

KAFKAS-ABHAZYA DAYANIŞMA KOMİTESİ BAŞKANI
ATAY CEYİŞAKAR

Sayı: A-131
Mart 1993

EK-41

TÜM DERNEK VE KRİZ KOMİTELERİNİN DİKKATİNE!

İstanbul'da bulunan gençler 10/11/Temmuz/1993 tarihleri arasında Kadıköy Bahariye Caddesi üzerinde trafiğe kapalı alanda imza kampanyası başlatmışlardır. İmza kampanyası metni aşağıdaki gibidir.

Bütün bölgelerimizin de aynı metni çoğaltarak imza kampanyasını sürdürmeleri ve kampanya tamamlandıktan sonra metinleri Kafkas-Abhazyaya Dayanışma Komitesi Merkezi'ne acilen iletmelerini rica ederiz.

Saygılarımızla.

DR. CEMALETTİN ÜMİT**Kafkas-Abhazyaya Dayanışma Komitesi Başkanı**

“Onlar kendi ülkelerinde kendi gelenekleri, kendi dilleri ile kurdukları küçük yurtlarında mutlu bir şekilde yaşıyorlardı. Ve 14 Ağustos 1992 tarihinde o küçük yurtlarını yıkmak istediler başlarına bir başka dünyalılar.

5.000 yıllık geçmişten korkarcasına yağmaladılar tarihi.

Toplarla, tüfeklerle saldırdılar insanlığa. Hala doymadılar, insanları, doğayı ve tarihi katledip yakıp yıkmaya...

Bugün 11. ayında Abhazyalı çocuk. Babasız anasız, yapayalnız bırakılmış durumda. Sadece beşiği var avucunda ABHAZYASI – VATANI! Sımsıkı sarılı o küçük elleri vatanına. Bırakmamaya kararlı. Gürcistan faşizminin, insanlık dışı yöntemlerine karşın onuru ile bedeni ile direnmekte.

Gelin, güzel olan dünyanın temiz halkları. Dürüst, onurlu insanları; Bu küçük çocuğa sahip çıkalım.

O sadece özgür bir şekilde kendi yurdunda. Abhazyası'nda, insanca yaşamak istiyor. Ve sizlerden;

Kadın ve çocuk katili E. Şevardnadze'nin katliamına güç verecek askeri ve ekonomik yardım konusunda T.C. hükümetini uyarmak;

Halen insani yardım ulaştırılmadığından Tkvarçal ve Oçamçıra'da onlarca Abhaz kadın ve çocuk açlıktan yaşamalarını yitirdi, daha fazla insanın ölmemesi ve toplanan yardımların bu bölgelere ulaştırılması için Gürcistan'ın uyarılması;

Gürcistan'ın Abhazyaya'dan kayıtsız şartsız çekilmesi ve yağmaladığı tarihi eserlerin geri iadesi için.”

Sayı: A-176

10.07.1993

EK-42

Sayın
SÜLEYMAN DEMİREL,
T.C. CUMHURBAŞKANI
ANKARA

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINI KINIYORUZ!

22.09.1993 Tarihinde Dışişleri Bakanlığı açıklamasında , "Gürcistan için uluslararası destek gerekiyor" deniyor.

Neden?

Dışişleri Bakanlığımız, "**Abhazya'nın tarihinin, kültürünün yağmalandığı yetmedi, katledilenleri de kâfi değil, Abazaların tarih sahnesinden silinmesi gerekir**" diye mi düşünüyor?

"**Gürcistan Devlet Başkanı E. Şevardnadze'nin sorunu insan haklarına saygı temelinde çözmeye yönelik barışçı çabalarını takdirle karşılıyoruz**" deniyor.

Ve bu sorunu kim çıkardı?

Hükümetimiz aynı Şevardnadze'nin 14 Ağustos 1992 tarihinde, silahsız, savunmasız, Abhazya Cumhuriyeti topraklarını, tanklarıyla, toplarıyla işgal etmek, hapishaneleri boşaltarak esrarkeş ve eroınmanlarını, "Mhedrioni" çapulcuları ile birlikte, masum halkı katletmek ve Abhazya'yı talan etmek, Abhazyalıları toptan yok etmek üzere saldırdığını unutup, hangi insanlık ve hukuk anlayışı ile saldırganı, "**insan haklarına saygılı, barıştan yana gibi**" gerçek demokrat hasletlere büründürerek mükâfatlandırabilir?

Açıklamanızda belirtilen "**çatışmaların sona erdirilmesi için girişilen tek yanlı çabalar**" ifadesi sayın Ardzmba'nın tüm dünyaya ve Gürcistan'a ateşkese uyulması yolunda yaptığı çağrılarını mı; yoksa Şevardnadze'nin ateşkes şartlarına kasıtlı olarak uymamak için gösterdiği benzin bulamama, Mingrelya'nın isyanı gibi bahaneleri mi kastediliyor anlaşlamadı. Şevardnadze'nin bahanelerinin ciddiye alınmaması ve "Ateşkes"e uyması konusunda zorlanması gerekirdi. Çünkü Mingrelya'nın (Batı Gürcistan'ın) korukulan komutanı Tiflis'ten tayinle yollanmış Loti Kobaliya'dır.

5.000 yıldır Abhazya'da kendi kaderini kendileri tayin eden Abhazlar; Sovyetler Birliğinin dağılma süreci içerisinde aynen Gürcistan'ın kendisi için düşündüğü gibi, "**insan haklarına saygılı, kendi yaşamları hakkında kendileri karar verebilen demokratik açık bir toplum düzeni**" kurma mücadelesi veriyor.

Helsinki Nihai Senedi ifadesi sizce "**Abhazyalıların yaşamları hakkında Gürcistanlılar karar verir**" diye mi anlaşılıyor?

Anlamak mümkün değil.

Hükümetimizin "kişilikli dış politikası" Gürcistan tarafından mı planlanıyor?

Kendimiz için hak saydığımız, tarihimize altın harflerle yazılan ve hepimize gurur veren "Ulusal kurtuluş Savaşı"nı, tarih boyunca kendi yurdunda yaşamış Abhaz ulusuna

hangi anlayışla çok görebiliyoruz?

Gürcistan'ın Türkiye açısından önemini anlıyoruz. Kafkasya politikalarımızı hiç anlayamıyoruz. Kuzey Kafkasya ve Abhazya'nın Türkiye'miz açısından önemini vurgulayarak konuyu tekrar dikkatinize sunuyoruz.

Batı kaynaklı dış politikaların her zaman bize uymadığını, '**Ulusal Dış Politikamız**' oluşturulması gereğini ısrarla vurguluyoruz.

14 Ağustos'tan beri Abhazya'ya sadece çok az miktarda insani yardım yapılırken, Gürcistan, hükümetimizce her alanda kayırlmış ve ekonomik ve politik destek verilmiştir.

Bu yanlışların düzeltilmesini ve verilen ekonomik desteğin Abhazya ve Gürcistan'a uygun bir oran dâhilinde verilmesini talep ediyoruz.

Abhazya'yı işgal edenin Gürcistan olduğu gerçeğinin unutulmaması ve bir an önce Şevardnadze'nin askerlerini Abhazya'dan çekmesi konusunda uyarılmasının gerekli olduğunu bir defa daha vurguluyoruz.

Hükümetimizin böyle bir uyarısı tarafların ateş kesip barış masasına oturma ve bölgede gerçekçi kalıcı barışın sağlanması bakımından da çok önemlidir

Ülkemizde yaşayan Kafkasyalıların, Hükümetimizden talebi ve beklentisi budur.

Abhazya'da etnik değil politik bir savaş sürmektedir.

Unutulmamalıdır ki Abhazya'da Abhazların yanında işgalciye karşı mücadele eden binlerce Gürcü, Rus, Ermeni, Türk, Eston, Rum, Laz gibi Abhazyalı etnik gruplar da vardır.

Çerkesler, Türkiye'de, Amerika'da, Suriye'de Abhazya'nın ulusal seferberlik kararını desteklediklerini açıklamışlardır.

Kalıcı olan hükümetler değil, devletlerdir. Türk milletinin Abazaların onurlu mücadelesinin yanında olduğu gerçeğinin unutulmamasını vurgular, hükümetimize verilen desteğin gerektiği zaman çekilebileceğini hatırlatmak isteriz.

Milyonlarca Çerkes, hükümetimizden Abhazya'nın bu onurlu mücadelesinin gerçekçi değerlendirilmesini, akan kanın durdurulması yolunda olumlu, somut adımlar atılmasını ve tarafsızlık ilkesini bozmamasını istiyor.

22 Eylül 1993'de TRT 1'de yayınlanan garip ve çirkin beyanlarla, nesli yok olmakta olan bir '**Beyaz Tilki**' türünün diktatörlüğünün desteklenmesi yalnız hükümetimizi değil, devletimizin de yarın tarih önünde ağır suçlanması sonucunu getirecektir.

Çünkü tarih Şevardnadze'yi de ustası Stalin gibi, kanlı katil olarak karanlık sayfalarına almıştır.

İnsanlık adına, demokrasi adına sesleniyor; B M. Antlaşması ve Helsinki Nihai Senedi'nde ifadesini bulan, '**Ulusların kendi kaderini tayin hakkı kendilerinde olmalıdır**' ilkesini tekrar hatırlatıyoruz. Ateşkes antlaşmasına rağmen asker ve silahlarını Abhazya'dan çekmeyen Gürcistan'ı kınıyoruz.

Hükümetimizi, kalıcı barışı sağlamak üzere, diktatöre "**dur ve Abhazya'dan çık**" diyerek tarafları 27 Temmuz 1993 Soçi Ateşkes Anlaşması koşullarına uymaya ve barış masasına oturmaya yönelik çalışmalarını biran önce hayata geçirmek amacıyla üzerine düşen sorumluluğu kullanmaya çağırıyoruz.

Saygılarımızla,

KAFKAS-ABHAZYA DAYANIŞMA KOMİTESİ
Adına, Başkan
Dr. **CEMALETTİN ÜMİT**

Sayı: A-196
24.09.1993

EK-43

TÜM DERNEK VE KRİZ KOMİTELERİNİN DİKKATİNE!

Abhazya'nın işgalden kurtarılması ve sonrası sorunlarını, Abhazya'nın haklılığını dünya kamuoyuna anlatmak görevi diasporada bulunan bizlere düşmektedir. Bu görevimizin birinci ögesi kitle eylemidir. Sesimizin Türkiye ve dünya kamuoyuna güçlü bir biçimde duyurulabilmesi için 03.10.1993 Pazar günü saat 13.00'de İstanbul, Üsküdar-Bağlarbaşı Meydanı'nda Komitemiz tarafından miting düzenlenecektir.

Türkiye'de ve dünyada sesimizin yeterince duyurulabilmesi, mitinge gösterilecek ilgi ile orantılı olacaktır. Onun için kentlerde, köylerde bulunan insanlarımıza ulaşılabilmesi için sizlere büyük görev düşmektedir. Kafkasya ve Abhazya için Türkiye'den ve dünyadan isteyeceğimiz haklı taleplerin duyurulması için gün bugündür.

03 Ekim 1993 Pazar günü Üsküdar-Bağlarbaşı Meydanı'nda saat 13.00'de mümkün olan en büyük sayı ile buluşmak üzere saygılarımızı sunarız.

KAFKAS-ABHAZYA DAYANIŞMA KOMİTESİ
Adına, Başkan
Dr. **CEMALETTİN ÜMİT**

Sayı: A-200
29.09.1993

EK-44**EDUARD ŞVARNADZE ABHAZYA'DA SOYKIRIM YAPMAKTADIR.
FEDERAL ALMANYA'DA KENDİSİNE BARİŞ ÖDÜLÜ VERİLMEKTEDİR!**

Doğu ve Batı Almanya'nın tekrar birleşmesi ve Avrupa'da soğuk harbin bitmesi ve dolayısıyla barışın gelmesi için yaptığı katkılardan dolayı Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze'ye Merkezi 2000 Hamburg 1, Georgplatz 10'da bulunan F.V.S Vakfı tarafından "Immanuel-Kant" nişanı verilmektedir. Söz konusu nişan ona Bayan Mebus Hanna Renate Laurien tarafından 26.06.1993 tarihinde Berlin'de verilecektir.

14.08.1992 tarihinde Şevardnadze'nin emriyle, gasp ve cinayet suçlarından dolayı sabıkalı olup aynı zamanda Gürcistan Devlet Konseyi Başkan Yardımcısı ve Şevardnadze'nin yakın arkadaşı olan Dschaba losiliani, hapishanelerden salıverilen mahkûmlardan oluşan ve "Mhedrioni" ismi verilen milis kuvvetleriyle, Mingrel kökenli Gürcü vatandaşlar tarafından kaçırılıp Abhazya'dan 200 km mesafede bulunan Gürcistan'ın Zugdidi kentinde rehin tutulduğu iddia edilen Gürcistan İçişleri Bakanı Gwenzadse'yi kurtarmak için Abhazya topraklarına girmiştir.

Bu tarihten beri Şevardnadze birlikleri Abhazya ulusal topraklarını tamamen milletler hukukuna aykırı olarak işgal altında tutmaktadır. Bu durum Federal Alman Hükümeti tarafından bilinmektedir. Haliyle bilindiği üzere "federal hükümet" insan ve ulusal hukuku müdafaa eden bir hukuk devletidir.

Bu tarihten bu yana Abhazya'da sistematik bir şekilde ve bilinçli hedef güdülerek soykırım yapılmaktadır. Binlerce Abhaz'ın yanında, onlarla kardeşçe ve huzur içinde yaşamakta olup Abhazya Cumhuriyeti vatandaşı aynı sayıda Rus, Ermeni, Rum ve diğer halklara mensup insanlar öldürülmüş, yaralanmış veya kovulmuşlardır. Abhazya Cumhuriyeti baş şehri olan ve belirtilen tarihten beri işgal altında olan Sohum'da bugüne kadar Devlet Arşivi, Devlet Kütüphanesi, Devlet Müzesi, Basın Merkezi Binası ve buna benzer birçok yer yakılmış ve yağma edilmiştir. Devlet Müzesi'nde bulunan tarihi eserler yağmalanarak yakın doğudaki devletlerde satılmıştır!

Bütün bu gerçekler Almanya'da ki medyalar ve federal hükümet tarafından bilinmektedir, fakat büyük bir sessizlik içinde saklanmaktadır!

Bunun haricinde, Gürcistan'da rejim karşıtları eskiden olduğu gibi işkence görmekte ve öldürülmektedir. 6000 Frankfurt/Main 1, Kaiser Str. 72'de bulunan "IGFM" (insan Hakları Kurumu) tarafından verilen bilgilere göre aşağıda belirtilen Gürcüler 1992 başından beri Gürcistan'da idare tarafından işkence görmüştür.

Fizikçi olan 32 yaşındaki Sasa ZIKLAURI'nin iki kolu, bir ayağı ve kaburga kemikleri kırılmış ve sırtı kaynar su dökülmek suretiyle kavrulmuş, bir kulağı ısırılarak koparılmıştır.

49 Yaşındaki Ruslan LAKIA'nın sakat olan kolu eklem yerinden çıkarılmış ve daha sonra böylece kaynamıştır.

56 Yaşında olan Prof, Hekim Gedewan Galbachiani ise işkence sonucu bir kulağı sağır olmuş ve bir gözü körleşmiştir.

Ayrıca bağımsız basın organları da Gürcü yönetimi tarafından baskı ve işkence görmektedir: Mesela "**Iberia-Spektr**" mensupları eskisi gibi işkenceye maruz bırakılmakta ve öldürülmektedir. Gürcü halkının entelektüel kesimi, insan hakları savunucuları ve tüm muhalefeti teşkil eden kitlesi kesin bir baskı ve takibat altındadır. Hatta bunlardan bazıları Federal Almanya'ya kaçarak sığınma talebinde bulunmuşlardır.

"İnsan haklarının böyle bir savunucusu" Almanya'da "Barış ödülü" almaktadır! Belki yakın bir zamanda Karacic¹¹⁵⁵ ve onun gibiler de alabilir!

BU ALMANYA İÇİN BÜYÜK YÜZ KARASIDIR!

25.06.1993

¹¹⁵⁵ Sebrenitsa soykırımından sorumlu Bosnalı Sırp'ların eski lideri Radovan Karacic.

1988-1993
DÖNEMİ KRONOLOJİSİ

(HAZİRAN 1988-TEMMUZ 1992)***Haziran 1988***

- Abhaz siyasi hareketi tarafından desteklenen V. Ardzınba Haziran 1988’de tek aday olarak girdiği seçimde D. Gulya Abhaz Tarih, Dil ve Edebiyat Bilimsel Araştırma Enstitüsü’nün yeni müdürü olarak göreve başladı.

17 Haziran 1988

- Abhaz aydınları, Gürcü mezaliminden kurtulmak için Abhazya’nın Gürcistan’dan ayrılmak zorunda olduğunu görüp 1931 öncesi statüye döndürülmesini temel alan bir yasa için rapor hazırlayıp Moskova’ya gönderme kararı aldılar. Milli Müze Müdürü A. Abrekov bu raporu hazırlamayı üstlendi. Abhaz gençler ise onu materyaller ile destekledi. Geniş kapsamlı hazırlanan rapor bir kitap haline getirildi. Bu metne 60 Abhaz aydını imza attı. Tarihe “Abhaz mektubu” veya “altmışların mektubu” olarak geçen metin 17 Haziran 1988’de Moskova’ya, SSCB KP XIX. Genel Kuruluna gönderildi. Mektupta Abhazya ile Gürcistan ilişkileri hakkında oldukça geniş kapsamlı tarihi bilgiler verilmiş, Abhaz halkının ve devlet yapısının korunma gereksinimi, belirtildiği üzere Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak statüsünü yenileme konusunu yeniden gündeme taşımıştır. Konunun bu düzleme taşınmasının gerekçeleri ile mektup XIX. Sovyetler Parti Kongresi Divanı’na gönderilmiştir.

13 Aralık 1988

- 13 Aralık 1988’de Abhaz Devlet Filarmonisi’nde sosyo-siyasal kuruluş “Aydınlara” Abhazya Halk Forumu’nun kuruluş kurultayı yapılmıştır. Kurultay Abhaz yazar Aleksey Gogua tarafından açılmıştır. Kurultayı Abhaz Devlet Üniversitesi rektör yardımcısı, felsefe uzmanı Oleg Domenia yürütmüştür. Müzakereler sonrası devlet korusu şefi Nodar Çanba “Aydınlara” Abhazya Halk Forumunun Tüzük ve Programını okumuştur. Abhazya sosyo-siyasal kuruluşun adı “Aydınlara (Birlik) - Abhazya Halk Forumu” olarak onaylanmıştır.

18 Mart 1989

- 18 Mart 1989 tarihinde Gudauta ilçesinin Lıhı köyünde, Abhazya Halk Forumu “Aydıgıllara” yönetiminin önerisi üzerine, Abhazya parti üyeleri, Abhazya ÖSSC Yüksek Şura Divanı ve Bakanlar Kurulu yetkililerinin, parti, idari kurumlarının temsilcileri, önde gelen toplum insanları ve halkın katılımı ile SSCB’de milletlerarası ilişkileri geliştirme sorunları ile ilgili gelecek SSKP MK Kurulu’na sunu hazırlanması için geniş kitlelerin katılımıyla bir halk toplantısı düzenlendi. Halk toplantısının ana gündemi, “Abhazya Cumhuriyeti’nin siyasi statüsü ile ilgili öneri tasarısının görüşülmesiydi. Talep “Altmışlar Mektubu” ile aynı gerekçelerle düzenlenmiş, tarihsel adalet ve komünist doktrinlere dayandırılmıştı. Toplantıya katılanlar tarafından Abhazya’nın siyasi statüsü ile ilgili SSKP MK’ya gönderilecek deklarasyon metni onaylandı ve oybirliğiyle kabul edildi.

26 Mart 1989

- V. Ardznba, 26 Mart 1989 tarihinde SSCB Yüksek Sovyet’ine milletvekili olarak seçildi. Onunla birlikte Abhazya ÖSSC’den, B. Şinkuba, F. İskender, R. Arşba, B. Adleyba, T. Şamba, A. Gogua ve V. Ağırba’da milletvekili olarak seçildiler.

1 Nisan 1989

- 1 Nisanda düzenlenen Leselidze (Geçiripş) mitingi sonrası Tiflis’ten gelen Yenilikçiler ve yerli Gürcüler ile Abhazlar arasında Novi Afon ve Bzıp köyü yakınlarında çatışmalar yaşandı.

2 Haziran 1989

- 2 Haziran 1989 tarihinde Gürcistanlı milletvekillerinin engelleme çalışmalarına rağmen SSCB milletvekili V. Ardznba SSCB Halk Temsilcileri Kongresi’nde Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin Abhazya ve Abhaz halkıyla ilgili politikalarını şiddetle eleştiren ve azınlık halkların sorunlarına değinen bir konuşma yaptı.

14 Temmuz 1989

- 14 Temmuz’da Tiflis Devlet Üniversitesi Rektörlüğü’nce, “TDÜ Sohum Şubesi”ne giriş sınavlarının 20 Temmuz’da yapılacağına ilişkin karar yayınlanması üzerine Abhazlar ile Gürcüler arasında çatışmalar çıktı. 14, 15, 16, 17 ve 18 Temmuz tarihlerinde devam eden çatışmalarda resmi verilere göre 11 Gürcü, 5 Abhaz ve 1 Yunan olmak üzere 17 kişi öldü, 4448 kişi de çeşitli düzeylerde yaralandı. Gayri resmi verilere göre ölü sayısı çok daha fazladır. 16 Temmuz’da Abhazya Yüksek Şura Kararnamesi ile Sohum şehri ile Oçamçıra ve Gulrıpş İlçeleri’nde olağanüstü hal ilan edildi.

26 Ağustos 1989

- Temmuz olaylarının önemli sonucu, Kafkas Dağlı Halkları Konfederasyonu'nun temelini atılması oldu. Abhazy'a'daki çatışma bilgisinin Kuzey Kafkasya'ya yayılması ile Adıge halkının yanı sıra diğer Kafkasyalılar Abhazlara yardıma gitmeye hazır olduklarını ilan etti. Halk Forumu vekilleri Genadi Alamia, Apollon Şinkuba ve Valeriy Gamgia Kuzey Kafkasya ziyaretinde bulunarak, özerk devletleri gezdi. Kısa süre sonra aralarında Konfederasyon'un gelecek başkanı Musa Şenibe (Şenibe Yura) başta olmak üzere dağlı halkların birer temsilcisi Abhazy'a'da toplandı. İlk buluşma, müdürlüğünü Abhaz Anatoliy Kapba'nın yaptığı Gudauta Sanatoryumu'nda gerçekleşti. Kuzey Kafkasya'da da milli hareketler "Aydıgılara" Halk Forumu örneğine benzer şekilde oluşmuştu; şimdi ise tüm dağlı halkları bir araya getirecek bir birlik kurma fikri ortaya konuluyordu. Dağılan vekiller kısa süre sonra tekrar toplandı ve 26 Ağustos 1989'da Kafkasya Halkları Birinci Kurultayı'nda Kafkasya Dağlı Halkları Asamblesi'ni kurdular.

17 Mart 1991

- Abhazy'a'nın SSCB'de kalıp kalmaması için 17 Mart'ta referandum yapıldı. Referanduma oy hakkına sahip 318 bin kişiden 166 bini, yani Abhazya nüfusunun % 52,3'ü katıldı. Bunların 164 bin 231'i, yani % 98,6'i "evet" oyu kullandı. 22 Mart'ta Gürcü yetkililer bu sonuçları geçersiz ilan etti.

9 Temmuz 1991

- 9 Temmuz'da Abhazya YŞ oturumunda Kotalı Seçim Kanunu kabul edildi. Kanun ile kurulacak 65 kişilik parlamentoda yerli halk olarak Abhazlara 28, Gürcülere 26 ve Abhazy'a'da yaşayan diğer etnik halklara (Ermeni, Rus, Yunan, vb) 11 koltuk ayrılması öngörüldü.

15 Ağustos 1991

- 15 Ağustos'ta "Abhazya Yüksek Şurası'na milletvekili seçimi kanununda değişikliklerin yapılması"na ilişkin kanun tasarısının görüşüldüğü Abhazya YŞ olağan toplantısı yapıldı. Fakat görüşülen konularda mutabakat sağlanamadı.

Milletvekillerinden yeni uzlaşma komisyonu seçildi. Ayrıca seçimleri 29 Eylül'e erteleme kararı alındı. 27 Ağustos'ta, artık Ağustos devriminin başarısızlığı şartlarında YŞ toplantısında seçim kanunları paketi kabul edildi.

28 Ağustos 1991

- 28 Ağustos'ta Abhazy'a'ya Gürcistan Ulusal muhafız birlikleri sokuldu. Aynı gün KDHK Koordinasyon Kurulu Başkanı M. Şanbe "Gürcistan Abhazy'a'ya saldırı girişiminde bulunur ise, Kuzey Kafkasya halkları kardeş Abhaz halkını savunmak için ayaklanacaktır" beyanında bulundu.

29 Eylül 1991

- Abhazya Yüksek Şurası seçimleri Eylül sonu-Ekim-Aralık 1991’de iki aşamalı olarak yapıldı. 29 Eylül 1991 tarihinde yapılan seçimin birinci turunda 65 milletvekili koltuğuna 36 milletvekili seçildi. 12 seçim bölgesinde (% 50) katılım olmamasından dolayı seçim yapılamadı, 17 bölgede ise adaylar % 50’den fazla oy alamadı.

13 Ekim 1991

- 13 Ekim’de 17 bölgede ikinci tur oylama yapıldı. 1 Aralıkta ise seçimler tekrarlandı. Sonuçta 27 Abhaz, 21 Gürcü, 11 diğer etnik grup temsilcileri olmak üzere 59 milletvekili seçildi. “Sonraki süreçte Abhaz ve Gürcülerin dışında 11 milletvekili koltuğu elde eden diğer etnik halkların temsilcilerinin 5 tanesi Abhazları, 6 tanesi de Gürcüleri desteklemiştir. Böylece Parlamentoda karar alma noktasında sayısal çoğunluğu sağlayan Abhazlar stratejik üstünlüğü de ele geçirmiş oldu.”

1-2 Kasım 1991

- 1-2 Kasım 1991 tarihinde Abhazya’nın başkenti Sohum’da toplanan Kafkasya Dağlı Halklar Asamblesi’nin 3. Kongresi’nde “Asamble” yapısı “Konfederasyon” olarak yeniden düzenlendi ve yapı kendisini 1917 ve 1918’deki tarihi 1. ve 2. Kongrelerin devamı sayarak “Kafkas Dağlı Halkları Konfederasyonu” ismini aldı.

22 Aralık 1991- 6 Ocak 1992

- 22 Aralık 1991- 6 Ocak 1992 tarihleri arasında Gürcistan’da Gamsahurdia’ya karşı muhalefetin silahlı ayaklanması başladı. İki haftalık çatışmalar sonucunda 6 Ocakta muhalifler Hükümet Sarayını ele geçirdi.

29 Aralık 1991

- Abhazya’ya konuşlanan Rusya İçişleri Bakanlığı İç Kuvvetler Taburu (8. Alay) dağıtıldı. O dönem ülke yönetimi söz konusu tabur temelinde, Abhazya’nın yetkisi altında, İç Kuvvetler Münferit Alayı’nı kurma çalışmalarına başladı. 29 Aralık’ta V. Ardznba’ya bağlı Abhazya İç Kuvvetler Özel Alayı kuruldu.

6 Ocak 1992

- 6 Ocak 1992’de Abhazya Yüksek Şurası’nın birinci oturumu yapıldı. Milletvekilleri Başkan olarak V. Ardznba’yı, Birinci Yardımcılığına T. Nadareişvili’yi, Yardımcılığa A. Topolyan’ı seçtiler.

20 Ocak 1992

- 20 Ocak 1992 itibarıyla İç Kuvvetler Münferit Alayı (İKMA) askerleri İngur karayolu köprüsündeki vatan sınırlarını korumaya başladı. Alay, Abhazya Yüksek Şurası'na tabi olmayan silahlı birliklerin Abhazya sınırlarına geçmesinin önlenmesi ile görevlendirildi.

5 Nisan 1992

- 5 Nisan'da Gürcü ve Abhaz Birlikleri arasında çatışma yaşandı. Bu olaylar çerçevesinde Abhazya YŞ Divanı 31 Mart'ta, Nisan-Temmuz 1992'de askerlik çağındaki vatandaşları AC İç Kuvvetler Alayı'na askerliğe seferberlik kararnamesini çıkarttı. Abhazya yönetimi Gürcistan'dan askerlerini sınırdan çekmesi talebinde bulundu. UÇB Başkanı Y. Kalmikov da sağduyu ve Abhazya sınırlarına silahlı saldırıyı önleme çağrısıyla E. Şevardnadze'ye başvurdu.

Mayıs 1992

- Mayıs'ta Sohum'da Mekanize Tugay oluşturuldu. Ayrıca "Mhedrion" Birlikleri Gagra'da konuşlandırıldı ve "T. Nadareişvili Başkanlığındaki Halk Birliği Komitesi"ne bağlı kılındı." Bununla eşzamanlı olarak Sohum XV. siezd VLKSM turistik tesis alanında, Abhazya yönetiminin onayı olmadan, Gürcistan Savunma Bakanlığı'na bağlı S. Ahalaya komutasındaki Tabur konuşlandırıldı. Taburun silahlı askerleri yerel otoriteleri küçük düşürecek davranışlar sergileyerek Abhazya'nın başkentinde dolaşıyorlardı. Abhazya yönetimi konuyla ilgili bizzat Şevardnadze'ye başvurarak, taburun yasadışı eylemlerinin önlenmesi çağrısında bulundu. Buna karşılık Abhazya'da iki taburun daha kurulması ve Gagra ile Gal ilçelerine yerleştirilmesi kararı alındı. Bu yarı suçlu birliklerin yasadışı eylemleri ve Abhazya Emniyet Birimlerinin bunlarla ortak mücadele için Gürcistan otoritelerine defalarca başvurmasına rağmen, hiçbir önlem alınmadı.

8 Haziran 1992

- 8 Haziran'da AB İç Kuvvetler Alayına bağlı yedekler göreve çağrıldı. Sohum turistik tesisine yerleşen "Mhedrioni" "savaşçıların" tutumlarıyla umutsuzluğa sürüklenen Abhazlar tesisi kuşatmaya ve grubu güç kullanarak silahsızlandırmaya karar verdi.

"13-14 Haziran'da Abhaz yönetimi ile Devlet Şurası adına T. Kitovani görüşme yaptı ve tüm Gürcü silahlı birliklerinin dağıtılacağı vaadinde bulunuldu." Bu muhtemelen Abhaz tarafının temkinliliğini yatıştırmaya yönelik bir taktikti. Gürcistan zaman kazanmaya çalışmakta ve yerine getirilmeyeceğini bile bile bu tür vaatlerde bulunmaktaydı.

13 Haziran 1992

- 13 Haziran'da "Abhazya" gazetesinde T. Şamba imzalı "Abhazya Cumhuriyeti ile

Gürcistan Cumhuriyeti Arasındaki İlişkilerin Temelleri Anlaşması'nın tasarısı yayınlandı. Anlaşma tasarısının 2. Maddesi'nde şöyle denilmektedir:

“Taraflar Gürcistan ve Abhazya'yı, egemen devletler ve uluslararası ve dış ekonomik ilişkilerin, ayrıca Rusya Federasyonu'nun diğer devletleri ve bölgeleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun diğer üyeleri ile anlaşmaların eşit hakka sahip katılımcısı olduğunu kabul ederler.”

Fakat o dönem Tiflis'te, Abhazya'ya ile ilişkileri müzakere hiçbir şekilde kabul edilmiyordu.

23 Haziran 1992

- 23 Haziran 1992'de SSCB'nin dağılmasından sonra Abhazya Yüksek Şurası SSCB'den ayrılma usulüne ilişkin düzenleme çerçevesinde, 1978 Anayasasının iptali ve “II. bölümünde Abhazya'nın egemen devlet, uluslararası hukuk tarafı olarak öngörüldüğü” 1925 Anayasası'na geçiş kararı aldı.

24 Haziran 1992

- 24 Haziran'da, Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı'nın (İKMA) Hücum Grubu'nun operasyonu ile İçişleri Bakanlığı'ndaki odasına kapanan General G. Lominadze etkisiz hale getirilerek, görevinden uzaklaştırıldı.

23 Temmuz 1992

- 23 Temmuz'da Abhazya Yüksek Şurası “1978 Abhazya ÖSSC Anayasası'nın geçerliliğinin iptali Kararnamesi”ni kabul etti ve Egemenlik Kararı aldı.

24- 31 Temmuz 1992

- 24-31 Temmuz arasında ise V. Ardzınba Türkiye ziyaretinde bulundu. Ziyaret Tiflis'te büyük memnuniyetsizlik ve Moskova'da da öfkeye sebep oldu.

(AĞUSTOS-ARALIK 1992)

11 Ağustos 1992

- 11 Ağustos'ta Gürcistan Devlet Şurası Megrelya ve Abhazya Demiryolları'nda olağanüstü hal durumu uygulama kararı aldı. Güvenliği Gürcistan Savunma Bakanlığının yetkisine bırakılırken, 1800 kişinin görev alması öngörüldü.

Aynı gün içerisinde Zugdidi'de Tiflis'in resmi temsilcileri Z. Gamsahurdia taraftarları ile görüşmeler yaptı. Görüşmeler sırasında devrik devlet başkanı taraftarlarının silahlı birliği, Gürcistan Devlet Şurası'nın 12 üyesini ele geçirdi (esir aldı). Buna karşılık 11 Ağustos'u 12'sine bağlayan gece E. Şevardnadze “Megrelya'da ve tüm Gürcistan topraklarında düzenin sağlanması için kararlı önlemleri alma zamanı gelmiştir” beyanında bulundu.

12 Ağustos 1992

- 12 Ağustos'ta Tiflis'te kalabalık bir miting düzenlendi. Göstericiler E. Şevardnadze'ye tam desteklerini bildirdi. Mitingde, "Abhazya'da Devlet Şurası Üyelerini kaçıranlar ve gizleyenlere" derhal esirleri serbest bırakmaları ultimatomu verildi. Ültimatom süresi 13 Ağustos'ta sona erdi, fakat esirler serbest bırakılmadı.

Ardından Gürcistan Savunma Bakanı T. Kitovani "yasadışı grupların tasfiyesi, yolların güvenliği ve esirlerin kurtarılması için operasyon yapmaya" yetkilendirildi.

- 12 Ağustos'ta, savaştan iki gün önce Abhazya Yüksek Şurası, Gürcistan Devlet Şurası'na Birlik Anlaşması'nın akdedilmesi gerektiğini ifade eden talepnameyi kabul etti. Belgenin sonunda "tokalaşmak için uzatılan elin havada asılı kalmayacağı umudu" ifade edildi.

14 Ağustos

- Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri Abhazya sınırına girdi, Gal, Oçamçıra, Gulrıpş İlçeleri üzerinden geçerek, Sohum'un doğusuna ulaştı. Kentte sokak çatışmaları başladı.

- Abhazya Yüksek Şura Başkanı Vladislav Ardzımba Abhazya televizyonundan Abhaz halkına sesleniş konuşması yaptı ve Gürcistan Devlet Şurası'nın askeri taarruz eyleminde bulunduğunu beyan ederek, halkı işgal kuvvetleri ile savaşmaya çağırdı.

- Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı "Seferberlik ve silahların İç Kuvvetler Münferit Alayına teslim edilmesi" kararnamesini yayımladı.

- Abhazya Yüksek Şurası Hükümeti Sohum'u terk ederek, Gudauta'ya taşınmak zorunda kaldı. Gudauta, Abhaz Yüksek Şura Başkanı V. G. Ardzımba liderliğindeki Abhazya Hükümeti ve 34 parlamento milletvekilinin geçici karargâhı oldu.

15 Ağustos

- Gürcistan Askeri Şurası Birlikleri Abhazya'nın kuzey-batı kesiminde bulunan Tsandripş sahiline çıkarma gerçekleştirdi.

- Sohum'da sokak çatışmalarına devam etti.

- 15 Ağustos'ta KDHK ve UÇB Kuzey Kafkasya halklarını Abhazya'yı savunma çağrısında bulundu. 15 Ağustos'ta S. Sosnaliev liderliğindeki 18 kişiden oluşan Kabar-dey gönüllülerin ilk grubu Psou Nehri'ndeki Gürcü askerlerin kordonundan geçerek Gudauta'ya ulaştı.

18 Ağustos

- Sohum tamamen Gürcü birliklerinin eline geçti.

- Gürcü birliklerinin kontrolü altındaki bölgelerde soygun, zulüm ve tacizler yaygınlaşmaya başladı.

- İşgal edilen Oçamçıra İlçesi'nde Abhaz gerilla birlikleri aktif olarak harekete geçti.

- Grozni’de Kafkasya Dağlık Halkları Konfederasyonu Parlamentosu Abhazya’ya gönüllü birlikler gönderme kararı aldı.

- T. Kitovani “Nezavisimaya gazeta”ya verdiği röportajında Abhazya harekâtının sona yaklaştığı beyanında bulundu.

- Gagra tamamen Gürcü birlikleri tarafından ele geçirildi. Ayrıca Gagra’dan Rusya ile sınır Psou Nehri’ne kadar olan bölge tamamen işgal edildi.

- Aşağı ve Yukarı Eşira cephesinde Abhaz gruplar cephe boyunca konuşularak ilk savunma hattını oluşturdu.

- Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti, Devlet Savunma Komitesi oluşturulması ile ilgili bir kararı kabul etti ve Başkanlığına da Abhazya Yüksek Sovyeti Başkanı Vladislav Ardzinba’yı getirdi.

- Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu Parlamentosu’nun “olağanüstü genişletilmiş özel oturumu”nun kararnamesini yayımlandı.

20 Ağustos

- Armavir’de Kuzey Kafkasya devletleri, Rostov ili, Stavropol ve Krasnodar bölgeleri yetkililerinin görüşmesi yapıldı. B.Yeltsin’e yazılan mektupta Rusya’nın Abhazya’daki olaylara tepkisinin gecikmesinden duyulan endişe ifade edildi.

21 Ağustos

- İlk gönüllüler grubu 20 Ağustos’u 21’ne bağlayan gece Damhurts geçidi bölgesinde Ana Kafkas Sıradağı’nı aşarak, Auadhara ve Ritsa’ya geçti. Oradan da Gudauta’daki “Çernomorets” dinlenme tesisine getirildi.

23 Ağustos

- Türkiye’deki Kafkas Derneklerinin temsilcilerinin katılımıyla İstanbul’da yapılan toplantıda: Abhazya ile dayanışma faaliyetlerinin merkezi bir çalışmaya dönüştürülmesi kararı alındı. Bu amaçla “Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi” kuruldu.

25 Ağustos

- Abhazya’daki Gürcü Kuvvetlerin Başkomutanı Albay G. Karkaraşvili 25 Ağustos 1992’de Sohüm televizyonundan yayınlanan seslenişinde Abhazlara şöyle tehditler savurdu: *“Tüm kuzey Kafkasya’yı cezalandırmaya yetecek gücümüz var. Özellikle Ardzinba yanlılarını uyarıyorum! Sizi temin ederim ki bugünden itibaren savaş esiri almak yasaktır, eğer görüşmeler bir sonuca ulaşmazsa, ayrılıkçılar emin olsunlar ki 100 bin Gürcü’nün ölümü pahasına da olsa 97 bin Abhazın tamamı ölecektir! Ardzinba Beyefendiye tavsiyede bulunmak istiyorum: Abhaz ulusunun neslinin kurumaması için gerekeni yap!..”*

-Kardeşlerinin yanında savaşmak için Türkiye'den yola çıkan ilk gönüllüler grubu 25 Ağustos 1992 tarihinde sabaha karşı hava aydınlanmadan Gudauta'ya vardı.

29 Ağustos

- Soçi'de Rusya temsilcisi S. Şoygu'nun arabuluculuğuyla V. Ardzmba ile Gürcistan Savunma Bakanı T. Kitovani arasında görüşmeler gerçekleştirildi.

30 Ağustos – 1 Eylül

- Rusya, Gürcistan, Abhazya liderlerinin Abhaz-Gürcü çatışmasının çözümlenmesi ile ilgili 3 Eylül 1992'de Moskova'da yapacakları görüşme öncesinde Gürcü yönetimi kapsamlı bir taarruz girişiminde bulunarak başarılı olup, görüşmelerde diplomatik üstünlük sağlama kararı aldı.

- 31 Ağustos'ta Gürcü Birlikleri ateşkes antlaşmasını ihlal ederek kapsamlı taarruz girişiminde bulundu. Ama başarılı olamadı.

3 Eylül

- Moskova'da B. Yeltsin, E. Şevardnadze ve V. Ardzmba görüşmesi yapıldı. Nihai belge imzalandı. Buna göre, 5 Eylül saat 12.00'den itibaren ateşkes başlayacak, silahlı birlikler Abhazya'dan çıkarılacak, Gürcistan silahlı kuvvetleri yeniden mevzilenecek, meşru kamu otoriteleri yeniden işlemeye başlayacaktır.

5 Eylül

- Ateşkesin saat 12.00'de başlamasından 10 dakika sonra Gürcü tarafı Eşira'daki Abhaz mevzilerine ateş açarak ilk ihlalini yaptı. Gürcü birlikleri saat 22.30'da aynı noktada bu sefer tankla hücum girişiminde bulundu.

- Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardzmba, Gürcü tarafının antlaşmayı ihlal etmesinden hemen sonra Rusya Federasyonu Devlet Başkanı B. Yeltsin'e durumu açıklayan bir mektup gönderdi.

6 Eylül

- Abhazya Yüksek Şura Başkanı V. Ardzmba ile Abhazya Yüksek Şura Divan üyesi K. Ozgan, 3 Eylül'de sivil toplum temsilcilerinin de katıldığı Moskova görüşmelerinin sonuçları ile ilgili bir basın toplantısı düzenledi.

9 Eylül

- Saat 10.09'da yapılan Sohum görüşmesinde, saat 00.00'dan itibaren çatışmaları sonlandırma mutabakatına varıldı. Ancak anlaşma ihlal edildi. Müteakip 15.09 ve 17.09 anlaşmalarına da Gürcü tarafı riayet etmedi.

16 Eylül

- Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı “Gürcistan Devlet Şurası birliklerinin Abhazya’ya karşı silahlı saldırısı” ve “Abhaz halkının soykırımı” kararnamelelerini kabul etti.

22 Eylül

- Rusya Federasyonu Gürcistan’a Ahaltsih motorize piyade taburu mühimmatının devrini tamamladı.

25 Eylül

- Rusya Federasyonu “Abhazya’daki olaylara bağlı olarak Kuzey Kafkasya’daki sosyo-siyasi durum” kararnamesini kabul etti.

Eylül ayından itibaren Gürcü birliklerin Abhaz kenti Tkuarçal’ı aylarca devam eden kuşatması başladı.

1-6 Ekim

- Gagra ve Gagra İlçesi’nin işgalcilerden kurtarılması harekâtı.

1- Saat 17.00’de Abhaz birlikleri saldırıya geçerek, Kolhida (şimdiki Psahara)’yı ele geçirdi;

2 – şiddetli çatışmalar sonrası Gagra kurtarıldı;

3 – Gürcistan Silahlı Kuvvetleri kenti bombaladı, yerli halk çok sayıda kurban verdi;

4 – Sohum mitinginde E. Şevardnadze: “Gagra Gürcistan’ın batı kapısı olmuş ve öyle kalacak; geri almalıyız” beyanında bulundu; Gürcü birlikleri havadan destek aldı;

6 – Abhaz birlikleri Geçriş ve Tsandriş’ı kurtardı; Abhazya, Abhaz-Rus sınırındaki kendi bölgesinin kontrolünü ele almaya başladı; geri çekilen Gürcistan Devlet Şurası Birlikleri Abhazya’dan kaçarak, sınırdaki Psow Nehri’ni geçti, silahlarına teslim ettikleri Rus askeri yetkililerince el konulduğu ilan edildi.

- 6 Ekim 1992 sabahı saat 06.40’da Abhazya Cumhuriyeti Bayrağı Rusya Federasyonu sınırında dalgalandı.

7-8 Ekim

- Abhazya’nın tarihi merkezi Lıhı Köyü’nde Birinci Dünya Abhaz-Abazin Halk Kongresi düzenlendi. Kongrede Bildirge okundu, BM’e, Kafkasya halklarına, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı ve Yüksek Şurasına, Gürcistan halkına ve Gürcistan Devlet Başkanı E. Şevardnadze’ye sesleniş konuşmaları yapıldı, başvuru ve diğer belgeler kabul edildi.

- AC Askeri komutanlığı, Sohum’a hâkim konumda bulunan stratejik öneme sahip tepeyi ele geçirmeleri ve Sohum’a genel taarruza başlayana kadar düşmanı engellemele-ri göreviyle Abhaz Birliklerini 513. rakımlı Tsugurovka tepesine gönderdi.

11 Ekim

- Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Divanı, AC Savunma Bakanlığının ve Genelkurmayın kurulmasına ilişkin Kararname yayınladı. Savunma Bakanı vekili olarak Albay Vladimir Georgieviç Arşba, AC Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı olarak da Sultan Aslambekoviç Sosnaliev atandı.

- Düşmanın Oçamçıra ve civarındaki gücünü ölçmek ve yapılacak askeri saldırıyla ses getirerek, aynı tarihlerde gerçekleşecek işgalcilerin Gürcü Parlamentosu'ndaki seçim düzenlemesini akamete uğratma amacıyla askeri-siyasi operasyon düzenlendi.

14-21 Ekim

- Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkanı V. Ardınba Gürcistan ordusunun işgali ve 3 Eylül Moskova antlaşmasına uymaması ile ilgili Birleşmiş Milletler Genel Sekteri'ne bir beyanda bulundu.

- Abhazya'yı tavize zorlamak amacıyla diplomatik hareketlilik arttı:

14'ünde Gudauta'ya BM Genel Sekreter Yardımcısı Antuan Blank'la,

18'inde İştvan Dyarmati liderliğindeki OBSE heyeti ile,

21'inde Moskova'da V. Ardınba'nın A. Kozirev ile görüşmesi gerçekleşti.

23 Ekim

- Gürcü gizli servisinin maksatlı kampanyası sonucu, Sohum'da Abhazya Devlet Tarih Arşivinin ve Tarih, Dil ve Edebiyat Enstitüsü Arşivi'nin fonları yakılarak imha edildi.

26 Ekim – 2 Kasım

- Her iki cephede şiddetli çatışmalar meydana geldi. Abhaz birlikleri Oçamçıra'ya yaklaştı, fakat sonra temel mevzilerine geri döndü.

- Abhaz birlikleri Sohum yönünde düşmana ağır zayıyat verdirdi.

3 Kasım

- AC Silahlı Kuvvetler Komutanlığı emriyle Abhaz birlikleri Şubarü üzerinden Şrom ve Sohum'a taarruz düzenledi.

10 - 30 Kasım

- Sohum'dan Rus askeri birliklerinin tahliyesi süresince ateşkesle varıldı. Gürcü tarafı bu ateşkesi insani güç ve mühimmatı yoğunlaştırmak için kullandı.

- İşgal güçleri sözde "Abhazya Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunu" kurdu.

- Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Organizasyonu Misyonu Başkanı Van Praag, Moskova'da Abhazya'daki olaylar ile ilgili bir basın açıklaması yaptı.

- Abhazya'da Ağustos-Kasım 1992 arasında yaşanan insan hakları ihlalleri ile ilgili Abhazya Parlamentosu İnsan Hakları Komisyonu bir rapor yayınladı.

-Koçara operasyonu düzenlendi.

2 Aralık

- Eduard Şevardnadze: “Onlar savaş istiyorlar, istediklerini alacaklar” beyanında bulundu.

6 Aralık

Gürcüler, Laşkindar ve Koçara’yı geri almak için geniş saldırı girişiminde bulundu.

14 Aralık

- Gürcü tarafı kuşatma altındaki Abhaz kenti Tkvarçal’dan insanları taşıyan Rus Mİ-8 helikopterini düşürdü. Mürettebat ve çoğunlukla kadın ve çocuklardan oluşan 85 yolcudan kurtulan olmadı.

26-31 Aralık

-Gürcü Birliklerinin daha önce görülmemiş kapsamda taarruzu başladı. Yoğun çatışmalar sonucu 31 Aralık’ta düşman püskürtüldü.

(OCAK-EYLÜL 1993)**5 Ocak**

- Gumısta cephesinde Abhaz birlikleri taarruza başladı. Ön saflar Sohum çevresine ulaştı, fakat elde edilen başarı müteakiben geliştirilemedi.

8 Ocak

- Vladislav Ardzınba Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı olarak atandı.

18 Ocak

- Gürcü Birlikleri Gulrıpş İlçesi’nin Saken Köyü üzerinde aralarında Abhazya Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkan yardımcısı Z. Labahua, Abhaz muhabirler A. Gamgia, S. Sakanya, A. Akaba ve Ukraynalı gazeteci V. Persianov’un da içinde bulunduğu Teberda’dan Tkvarçal’a insani yardım taşıyan Rus helikopterini vurdu.

24 Ocak

-Temsil Edilmeyen Millet ve Halklar Organizasyonu, 3. Genel Asamblesi sonunda Abhazya Cumhuriyeti’ndeki durum hakkında kararını açıkladı.

31 Ocak

- Kuşatma altındaki Tkvarçal halkına insani yardım kampanyası başlatıldı.

1 Şubat

- Gürcü tarafı tek taraflı düzende kampanyayı durdurdu.

18 Şubat

- S. Şahray ve R. Abdulatipov, çatışmayı siyasi yollarla çözümlene önerisiyle Tiflis'e ziyarette bulundu.

20 Şubat

- Taarruz uçağı SU-25, Eşira'daki Rus askeri üssüne ateş açan Gürcü topçu birliğinin ateş noktalarını bombaladı. Olay Tiflis tarafından yeni bir anti Rus ve anti Abhaz histerisini şiddetlendirmek için kullanıldı.

25-28 Şubat

-Gürcü Birlikleri tüm cephe boyunca, güç ve araç sayısı bakımından Aralık taarruzundan geri kalmayacak şekilde ikinci saldırı girişiminde bulundu.

4 Mart

- Gürcistan Parlamentosu, S. Şahray ve R. Abdulatipov ziyaret sonuçlarına ilişkin bildiriye reddetti; sorunun çözümünde "yeni gerçeklerin" dikkate alınması gerektiğine ilişkin tez milletvekilleri tarafından şiddetle eleştirildi.

16-17 Mart

-Abhazya Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri Birlikleri 15 Mart'ı 16'ya bağlayan gece yarısından sonra Sohum'u kurtarma operasyonunu başlattı. Yoğun çatışmalar sonunda 17 Mart'ı 18'ine bağlayan gece birlikler komutanlıktan geri çekilme emri aldı. Abhaz Ordusunun 15-17 Marttaki saldırısı başarısızlıkla sonuçlandı.

- Moskova Kurulu Oturumu, RF Yüksek Şurası'na Gürcistan'a yaptırım uygulama talebiyle başvurdu.

26 Nisan

- Gürcistan Hava Kuvvetleri taarruz uçağı SU-25 Gudauta'yı bombaladı. Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şurası'nın beyannamesinde söz konusu eylem, Gürcistan yönetiminin hala "Gürcü-Abhaz ilişkilerindeki sorunu güç kullanarak çözüme üzerine" yoğunlaştırdığının kanıtı olarak değerlendirildi.

14 Mayıs

- Boris Pastuhov Rusya Federasyonu Devlet Başkanı'nın Gürcü-Abhaz Sorunu ile İlgili Temsilcisi olarak atandı.

20 Mayıs

- Abhazya'nın katıldığı B. Yeltsin ve E. Şevardnadze arasındaki anlaşma (Moskova 14 Mayıs) gereği çatışmalar bölgesinde ateşkes düzeni uygulamaya konuldu. Düzen sıkça ihlal edildi, 31 Mayıs'tan itibaren çatışmalar fiilen yeniden başladı.

20-25 Mayıs

- BM Genel Sekreteri özel temsilcisi Eduard Brunner, Gudauta, Sohum ve Tiflis'e ziyarette bulundu.

22-23 Mayıs

- Gürcü tarafı Gumista cephesine Ukrayna'dan yaklaşık 500 paralı asker gönderdi.

24 Mayıs

- Gürcü tarafı kuşatma altındaki Tkvarçal için insani yardım taşıyan Rus Mİ-8 helikopterini düşürdü, 5 mürettebat hayatını kaybetti.

2 Haziran

- Rusya Federasyonu Sivil Savunma ve Acil Durum Komitesi, Tkvarçal'a insani yardım ve insanların tahliyesi için geniş kapsamlı kampanya başlattı. 4 Rus helikopterinin ilk uçuşundan sonra Gürcü tarafı uçuşların güvenliğini garanti etmeyi reddederek kampanyayı durdurdu.

15-18 Haziran

- Moskova'da, Rusya'nın arabuluculuğuyla çatışmaların sonlandırılmasına ilişkin anlaşmanın hazırlanması ile ilgili Abhaz-Gürcü görüşmelerinin birinci turu yapıldı.

16-17 Haziran

- Tkvarçal halkının kurtarılması ile ilgili insani yardım kampanyasının ikinci aşaması başladı. İki aşama sürecinde kuşatma altındaki kent ve ilçelerden 5030 kişi tahliye edildi.

Ay sonu itibariyle Abhaz topçu birliklerinin Sohum yakınlarındaki düşman mevzilerine ateş açmaları yoğunlaştı.

1-12 Temmuz

- Moskova'da Abhaz-Gürcü görüşmelerinin ikinci turu başladı.

2-15 Temmuz

1- Abhaz Ordusu Sohum'un işgalden kurtarılması için askeri operasyon girişiminde bulundu.

2 – Oçamçra cephesinin Tamş köyü bölgesine Abhazya Silahlı Kuvvetleri çıkarma birliği indirildi ve bir haftadan fazla süre ile stratejik alanı kontrol altında tuttu;

3 – Gumısta cephesinde taarruz başladı; Gumısta geçildi, düşmanın savunma hattı kırıldı; Guma, Sohum-Hes, Ahaşeni, Kaman, Şrom, 920 Rakımlı tepe, Apianda, Aha-büyük ve Staruşkino düşmandan temizlendi.

18-24 Temmuz

- B. Pastuhov, barış anlaşmasının kısa sürede akdedilmesi için Gudauta, Sohum ve Tiflis arasında turlar yaptı.

27 Temmuz

- Soçi’de “Ateşkes ve Uygulanmasının Kontrol Mekanizmasına İlişkin Anlaşma” imzalandı.

9 Ağustos

- V. Ardzmba, B. Yeltsin ve Butros Gali’ye gönderdiği yazıda, Gürcü tarafının Soçi Anlaşması’nı gözardı ettiğine, Abhaz mevzilerini ateşe tuttuğuna, asker ve askeri araçları sınır dışına çıkartma planını ihlal ettiğine dikkat çekti.

22 Ağustos

- Birleşik Gözlemeleme Komisyonu’nun beyanı: “Askeri birlik ve araçları tahliye planı Abhaz tarafınca yerine getirilmiş, Gürcü tarafı yükümlülüklerini yerine getirmektedir”.

24 Ağustos

- Moskova’da B. Yeltsin ve V. Ardzmba görüşmesi. Rusya Devlet Başkanı’na Gürcü tarafının Soçi anlaşmasını ihlal etmekte olduğu bildirildi.

16-30 Eylül

- Abhaz ordusunun son taarruz harekâtı.

16 – Oçamçıra cephesinde taarruz başlangıcı;

17 – Gumısta cephesinde Gumısta nehri geçildi;

20 – Abhaz komutası Gürcü birliklerine direnmeyi sonlandırma ve güvenli koridor üzerinden kuşatma altındaki Sohum’dan çıkmayı teklif etti ancak karşılık bulmadı;

21-26 – Sohum’da sokak çatışmaları yoğunlaştı; Oçamçıra cephesinde başarılı operasyonlar gerçekleştirildi;

27 – Abhazya Cumhuriyeti başkenti Sohum kurtarıldı. Gürcü Ordusu 2. Kolordu dağıtıldı. Abhazya Cumhuriyeti bayrağı Yüksek Şura binasının çatısına dikildi;

28 – Eduard Şevardnadze Abhazya’dan kaçtı;

30 – Geri çekilen düşmanı takip eden Abhaz birlikleri İngur Nehri boyunca Abhaz-Gürcü sınırına ulaştı.

Abhazya Cumhuriyeti toprakları işgalcilerden kurtarıldı.

KAYNAKLAR

Ana Kaynaklar

- **S. Çervonnaya**, Abhazya – 1992: Post Komünizm İsyanı - S. Çervonnaya. Abhazya – Post Komünizm İsyanı 1992
- **B.E. Sagariya**, Abhazya Tarihinin Dönüm Noktası, Sohüm-2002
- Abhazya Ve Güney Osetya’da Çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. M. 2008
- **T. Şutova**, Akop’ta Akşam Altıda, M., 2002
- **A. Zverev**, Kafkasya’da Etnik Çatışmalar, 1988-1994//Kafkasya’da İhtilaflı Sınırlar, M., 1996
- **V. Çirikba**, 1921 – 1991 Yılıın Başında Sovyet Abhazya//Abhazlar. M., 2007
- **T.A. Açuğba**, Gürcü-Abhaz Çatışması Bağlamında Abhazya’da Etnopolitik Süreçler, Sohüm 2007
- **B. Koppiters**, Kafkasya’da Federalizm Ve Çatışma. № 2, M., 2002
- L. Drobijeva, Entelektüeller Ve Milliyetçilik. Post Sovyet Alanın Deneyimi, M., 1994
- Kafkas Dağlı Halkları Konfederasyonu Onursal Başkanı Musa Şenbe (Şenbe Yura) İle Röportaj (Ağustos 1996), Erdal Özden. Kafkas Vakfı Bülteni, Nisan 2002, Sayı: 11
- **T.A. Açuğba**, Gürcü-Abhaz Bilgi Savaşı (1) Sohüm 2015
- Bağımsızlığın Eşiğinde, Zelimhan Yandarbiev. Çev: Prof. Dr. Ö. Aydın Süer. Çeçen Kaf. Kül Ve Day. Der. Ank. 1996
- **Prof.Dr. T.A. Açuğba**, Kronolojik Abhazya Tarihi, Çeviren O. Chkotua, İstanbul-Nisan 2015
- **A.F Avidzba**, Abhazya’da Kurtuluş Savaşının Askeri-Siyasi Tarihi Sorunları (1992-1993), Cilt 1. Sohüm-2008
- **B.E. Sagariya**, Abhazya Tarihinde Dönüm Noktası. Sohüm 2002
- **İ.R. Maruxba**, Abhaz Mektupları. 1947-1989. C.1, Sohüm-1994
- Abhazya Ve Güney Osetya’da Çatışmalar. Dokümanlar 1989-2006. M., 2008

- **V. Basaria**, Zor Sınavlar Zamanı. Sohum 1995
- **Doç.Dr. F. Özbay**, Tarihsel Süreç İçerisinde Güney Osetya Sorunu. 25 Haziran 2008
- **A.K. Neproşin**, T.M.Şamba. Post Sovyet Döneminde Abhazya Devleti//Bağımsız Abhazya: Sorunlar Ve Çözümler. M., 2007
- **S. Jidkov**, Küçük İmparatorluğun Meydan Okuması. Maykop, 1996
- **S.Z. Lakoba**, De Facto Abhazya Veya Meşru Gürcistan (Post Sovyet Dönemde Rusya'nın Abhazya Politikası-1991-2000) Sapporo Slav Araştırma Merkezi, Hokkaido Üniversitesi, 2001
- **B. Koppiters**, Kafkasya'da Federalizm Ve Çatışma. № 2, M., 2002
- **B. Koppiters**, Sonsöz//Kafkasya'da İhtilafli Sınırlar. M., 1996
- **V.G. Matviev**, Gürcü-Abhaz Çatışması Ve Batı Gürcistan'da İç Savaş//Gürcistan: Gelişme Sorunları Ve Perspektifleri. C.2, M., 2002
- **G. Nodia**, Abhazya'da Çatışma: Ulusal Projeler Ve Siyasi Durumlar//Gürcüler Ve Abhazlar: Uzlaşma Yolu. M., 1998
- **S. Şamba**, Abhazya'nın Bağımsızlık Hakkının Hukuki, Tarihi Ve Manevi Gereklere // Ulusal Çıkarlar. M., 2000.
- Kafkasya Dağlı Halkları Konfederasyonu, Kafkasya Gerçeği Dergisi, Sayı: 7, Samsun 1992
- **A.F. Avidzba**, Abhazya Ve Gürcistan. Etnik Politikanın Bazı Sorunları//Kafkasya: Tarih, Kültür, Gelenekler, Diller. Sohum, 2004
- **K.N. Duma**, Gürcü-Abhaz Savaşı: Mitler Ve Gerçekler, Sohum 2002
- **V.A. Zaharov**, Gürcistan, Nato Ve Abhazya – Olaylar Kronolojisi Ve İlişkilerin Gelişim Perspektifleri//Bağımsız Abhazya: Sorunlar Ve Çözümler, M., 2007
- **D. Trenin**, Rusya'nın Kafkasya Bölgesindeki Güvenlik Çıkarları Ve Politikası//Kafkasya'da İhtilafli Sınırlar. M., 1996
- **B.K. Murvanidze**, Eduar Şevradnadze'nin Yönetimi Döneminde Gürcistan'ın Dış Politikasının Temel Yönleri//Yeni Avrasya: Rusya Ve Komşu Ülkeler. M., 2008, № 18
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Arşivi
- **V. Şarya**, Abhaz Trajedisi. Soçi, 1994
- **V.M. Paçulya**, Gürcü-Abhaz Savaşı 1992-1993. (Askeri Harekâtlar). Sohum 2010
- Kızıl Köprü: 14 Ağustos 1992 Savaş Gazisi Yarbay V. Tsugba Hatıraları
- **D. Butba**, Abhaz Savaşları Tarihinin Kısa Özeti. Sohum 2009
- **O. Vasilieva**, Gürcistan - Post Komünist Dönüşüm Modeli. M., 1993
- "Doğu Cephesi" İsimli Dokümanter Film. B. Djapua. Sohum 2014

- **İ. Kuakuaskir**, Abhazy Tarihi. 5-9 Son Sınıflar. Sohum 2010
- **N. Akaba**, Sevgi Ve Nefret Arası Abhazy. Sohum 1996
- The Abkhazians / Ed. By G.Hewitt. Londra. 1999
- **B. Djapua**, Doğu Cephesi 1992-1993 Yılları Vatan Savaşında Doğu Cephesindeki Muharebelerin Kısa Tarihi Sohum 2018
- **İ. Tsuşba**, “Abhazy Cumhuriyeti”, № 87, 7-8 Ağustos 2003
- **İ. Tsuşba**, “Abhazy Cumhuriyeti”, № 88, 9-10 Ağustos 2003
- **L. Hagba**, “Onların Ruhları Dağların Üzerinde Eriyor” Sohum 2003
- Abhazların Soykırımı. M., 1997
- O Karanlık Günler. Belgelerle Abhaz Halkının 1992-1993 Vatan Savaşı Kronolojisi, Sohum 2004
- AC Savunma Bakanlığı Askeri Arşivi.
- **A. Avidzba & V. Çamagua**, “Abhazy Cumhuriyeti” Gazetesi 14 Ağustos 1992 – 30 Eylül 1993. Sohum 2017
- Abhazy Cumhuriyeti Devlet Savunma Dairesi Karargâhı Durum Raporu 3 Ekim 1992
- Abhazy Cumhuriyeti Devlet Savunma Dairesi Karargâhı Durum Raporu 4 Ekim 1992
- **A.F. Avidzba**, Vatan Savaşı (1992-1992) Abhazy'nın Askeri-Siyasi Tarihi. Sohum 2013. Cilt-2
- Abhazy: İlan Edilmeyen Savaşın Kronolojisi. B.2 M., 1993
- Abhazy Cumhuriyeti Devlet Savunma Dairesi Karargâhı Durum Raporu 6 Ekim 1992
- **O. Etluhov**, Kan Çekmesi. M., 2003
- **E.K. Acincal**, 20. Yüzyıl Sonunun Vandalları, Sohum-2015
- **V.H. Argun**, Devlet Arşivi Nasıl Yandı//”Abhazy Cumhuriyeti” Gazetesi, № 15, 19 Mart 1993
- **D.İ. Biteba**, Mragilaratei Afront (Doğu Cephesi), I. Sohum 2005
- **A.M. Kubrava**, Rezalet Giden Yol... Sohum 2010
- Belaya Kniga Abhazii. 1992-1993. M., 1993
- Abhazy Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Basın Servisi Durum Raporu. Sohum İstikameti 1 Temmuz 1993
- “Kuzey Kafkasya” Gazetesinde Abhazy: 1992-1993 Olayları. Nalçik 2008
- Gürcü-Abhaz Çatışması: Çözümün Geçmiş, Bugünü, Geleceği. Diaspora Ve En-

tegrasyon Enstitüsü (Bdt Ülkeleri Enstitüsü)

- **A.H. Argun**, Abhazya: Cennette Cehennem. Sohum 1994
- **A.Y. Skakov**, Güney Osetya: Demografi, Ekonomi, Siyaset//Gürcistan: Kalkınma Sorunları Ve Perspektifleri. C.2. M., 2002
- **A.Y. Skakov**, Gürcistan'da İç Siyasi Durum//Gürcistan: Kalkınma Sorunları Ve Perspektifleri. C.2. M., 2002
- **Helen Krag ve Lars Funch**, The North Caucasus. Minorities At A Crossroads.London, 1994
- Türkiye İnsan Hakları Derneği'nin Eylül 1992 Tarihli Ziyareti Ve 'Abhazya Raporu', 31 Ağustos 1993.
- **F. Atan**, Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi. Bir Dönemin Anatomisi 1992-1993. İstanbul 2010
- Abhazya Ziyareti Esnasında T. Xumsaç'ın 1992'de Tuttuğu Güncenin Notları.
- **Prof.Dr. Y. Kalmikov**, Yoldaki Dönemeçler-İki Parlamento, Bir Hükümet Ve Milli Harekette
- **S.Ö. Oğuz**, Özgür Ruhların Efsanesi. İstanbul 2018

Gazeteler

- "Bzıp" Gazetesi, № 36, 23 Mart 1989
- "Birleşme", № 1, 1989
- "Kafkas", №1, 1990
- "Nezavisimaya" Gazetesi, 10 Nisan 1993
- "Russkie Vesti", 20 Mart 1993
- "Soglasie", № 93, 20 Ağustos 1992
- "Literaturnaya" Gazetesi, 12 Nisan 1989
- "İberya-Spektr" Gazetesi, № 68, 23 Şubat – 1 Mart 1993
- "Konfederasyon", 6 Ağustos 1993
- "Pravda", 3 Eylül 1992
- "Nart" Gazetesi, No 1, Ağustos 1992
- "Kubanskije Vedomosti", № 159, 22 Ağustos 1992
- "Ekspress", 2 Eylül 1992
- "S. Petersburgskie Vedomosti", № 229, 6 Ekim 1992

- “Krasnaya Zvezda”, 9 Ekim 1992
- “Kuzey Kafkasya” Gazetesi, № 6, Ocak 1993
- “Kuzey Kafkasya” Gazetesi, No 35, Ağustos 1992
- “Kafkaskiy Dom”, № 25, Eylül 1992
- “Kafkaskiy Dom”, № 25, Eylül 1992
- “İzvestya”, № 191, 26 Ağustos 1992
- “İzvestya”, 29 Mart 1991
- “Demokratik Abhazya” Gazetesi, № 11, 7 Mart 1993
- “Demokratik Abhazya”, № 8, 21 Şubat 1993
- “Bağımsız Gazete”, № 25, 10 Şubat 1993
- “Bağımsız Gazete”, № 27, 12 Şubat 1993
- “Bağımsız Gazete”, № 25, 1993
- “Özgür Abhazya”, Eylül 1992
- “Özgür Gürcistan”, 13 Ağustos 1992
- “Özgür Gürcistan” 18 Ağustos 1992
- “Özgür Gürcistan”, 12 Eylül 1992
- “Özgür Gürcistan”, 19 Eylül 1992
- “Özgür Gürcistan”, 5 Aralık 1992
- “Özgür Gürcistan”, 20 Ekim 1992
- “Özgür Gürcistan”, 6 Ekim 1992
- “Sovyet Abhazya” № 72, 13 Nisan 1989
- “Sovyet Abhazya” 6 Haziran 1989
- “Sovyet Abhazya” № 119, 22 Haziran 1989
- “Sovyet Rusya”, 6 Ekim 1992
- “Edinenie”, № 1, 25 Ekim 1989
- “Edinenie”, № 6, 25 Ekim 1989
- “Edinenie”, № 2, 26 Kasım 1989
- “Edinenie”, № 1, Ocak 1990
- “Edinenie”, № 11, 1991
- “Aydıgılara”, № 2, 22 Kasım 1989
- “Aydıgılara”, № 2, 26 Kasım 1989

- “Aydırlara”, № 2, Nisan 1990
- “Aydırlara”, № 4, 15 Haziran 1990
- “Aydırlara”, № 2, Şubat 1991
- “Aydırlara”, № 4, Nisan 1991
- “Aydırlara”, № 3, 29 Mayıs 1991
- “Aydırlara”, № 7, Temmuz 1991
- “Aydırlara”, № 8, Ağustos 1991
- “Abhazya”, 1.Baskı. Aralık 1991
- “Abhazya”, 2.Baskı. Aralık 1991
- “Aydırlara”, № 1, Temmuz 1992
- “Russkaya Misl” Paris, 29 Mayıs 1992
- “Russkaya Misl” Paris, 21 Ağustos 1992
- “Russkaya Misl”, 4 Eylül 1992
- “Russkaya Misl”, Paris, 18 Eylül 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, 29 Şubat 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti” Gazetesi, No138, 28 Temmuz 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, 14-21 Ağustos 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 2, 22-27 Ağustos 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 3, 27 Ağustos – 8 Eylül 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 9, 9-11 Ekim 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 16, 2-6 Kasım 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 17, 7-8 Kasım 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 172, 26 Kasım 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 174, 3 Aralık 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 175, 6 Aralık 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 176, 10 Aralık 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 178, 17 Aralık 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, №179, 20 Aralık 1992
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 4, 17 Ocak 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 5, 21 Ocak 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 2, 10 Ocak 1993

- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 1, 7 Ocak 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 8, 31 Ocak 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 14, 4 Mart 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 15, 19 Mart 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 16, 19 Mart 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 19, 8 Nisan 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 20, 15 Nisan 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 24, 13 Mayıs 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 26, 27 Mayıs 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 29, 17 Haziran 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 31, 1 Temmuz 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 32, 8 Temmuz 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 33, 15 Temmuz 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 35, 29 Temmuz 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, №37, 12 Ağustos 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 38, 19 Ağustos 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 39, 26 Ağustos 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 40, 2 Eylül 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 43, 30 Eylül 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti”, № 42, 16 Eylül 1993
- “Abhazya Cumhuriyeti” Gazetesi, № 61, 4-9 Ağustos 1995

Röportaj, Söyleşi, Soru-Cevap

- Askeri Tarihçi Yazar **V. Paçulya** ile Soru Cevap. 2 Temmuz 2018
- Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Şura Başkan Yardımcısı, Eski Başbakan, Parlamento Başkanı Ve Dışişleri Bakanı **S. Acincal** İle Röportaj. 8 Kasım 2017
- Yazar Doç. Dr. **A. Avidzba** İle Röportaj 9, 11 Ve 15 Kasım 2017
- “Republic Of Abkhazia” Ve “Apsnı” Gazetelerinin Eski Genel Yayın Yönetmeni Yazar **V. Çamagua** İle Röportaj 7 Ve 10 Kasım 2017
- Eski Milletvekili, Akademisyen, Tarihçi Yazar **Doç.Dr. G. Gumba** İle Soru Cevap. 5 Mayıs 2018
- “Aydınlara” Başkan Birinci Yardımcısı **İ. Maruxba** İle Röportaj. 10 Kasım 2018

- “Aydgılara” Eski Başkanı, Milletvekili Ve Abhazya Cumhuriyeti Parlamento Başkanı **V. Kvarçia** İle Röportaj. 31 Mayıs ve 18 Kasım 2017
- Savaş Zamanı Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi Üyesi, 1990-1994 Yılları Abhazya “Aydgılara” Başkanı Ve Eski Dışişleri Bakanı **S. Şamba** İle Röportaj. 20 Ekim 2016, 13 Kasım 2018
- Abhazya Cumhuriyeti Yüksek Sura Başkan Yardımcısı Ve Kafkas Halkları Konfederasyonu Yöneticisi **G. Alamia** İle Röportaj. 13 Şubat 2016, 5 Haziran 2017
- “Aydgılara” Üyesi, Abhazya Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Direktörü **O. Damenia** İle Röportaj. 28 Ocak 2017
- “Aydgılara” Üyesi Ve 2. Tugay 4. Tabur Komutanı **G. Smır** İle Röportaj. 20 Ekim 2016
- Geçmiş Dönem Milletvekili, Geriye Dönüş Komitesi Başkan Yardımcısı, “Aydgılara” Başkan Yardımcısı, Çevirmen **O. Chkotua** İle Röportaj. 14 Ekim 2016, 10 Kasım 2018
- Abhazya Cumhuriyeti Eski Savunma Bakanı General **V. Arşba** Ve Abhazya Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesi (Savaş Zamanı)Üyesi, 1990-1994 Yılları Abhazya “Aydgılara” Başkanı Ve Eski Dışişleri Bakanı **S. Şamba** İle Ortak 13 Kasım 2017 Tarihinde Röportaj
- Abhazya Cumhuriyeti İç Kuvvetler Alayı Eski Komutan Yardımcısı, Ac Savunma Bakanlığı Komiserliği Bölüm Müdürü Yarbay **V. Tsugba** İle Röportaj. 28 Ekim Ve 3 Kasım 2016
- Doğu Cephesi Karargâh Komutanı Yazar **B. Djapua** İle Röportaj. 4 Kasım 2016, 25 Ocak, 14 Şubat, 3 Haziran, 8 Haziran Ve 13 Kasım 2017, [22 Aralık 2018](#)
- Abhazya Cumhuriyeti Eski Savunma Bakanı General **V. Arşba** İle Röportaj. 13 Kasım 2017
- “Gorets” Taburu Komutanı **V. Aşba** İle Röportaj. 2 Şubat 2017
- “Aydgılara” Üyesi, “Gönüllü Demografya Fonu” Üyesi, Geriye Dönüş Bakanlığı Eski Başkanı **G. Dopua** İle Röportaj. 20 Ekim 2016 Ve 7 Haziran 2017
- Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar **D. Butba** İle Röportaj. 13 Ekim 2016 Ve 12 Kasım 2017
- 2. Tugay Karargâh Komutan Yardımcısı, Eylül Taaruzunda 2. Tugay Komutanı **G. Samanba** İle Röportaj. 22 Ekim 2016, 24 Mayıs 2017, 17 Kasım 2017
- Abhazya İç Kuvvetler Münferit Alayı Pitsunda Bölüğü Komutanı **T. Nadaraya** İle Röportaj. 23 Mayıs 2017

- Gagra Garnizonu Bölük Komutanlarından **G. Enik** İle Röportaj. 24 Mayıs 2017
- Eski Gagra Valisi **Z. Bganba** İle Röportaj. 5 Haziran 2017
- Bzıp Cephesi Karargâh Amiri **L. Gitsba** İle Röportaj. 3 Kasım 2016
- 1. Tugay Karargâh Komutanı General **Z. Nanba** İle Röportaj. 12 Ekim 2016 Ve 11 Kasım 2017
- Eşıra Bölüğü Komutanlarından **V. Tüanba** İle Röportaj. 30 Ekim 2016 Ve 15 Ocak 2017
- Doğu Cephesi Komutanı Ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanı General **M. Kişmariya** İle Röportaj. 13 Ekim 2016 Ve 4 Şubat 2017
- 1. Alay Komutanı General **V. Anua** İle Röportaj. 8 Şubat 2017
- “Ded” Müfrezesi Askeri **M. Guaramiya** İle Röportaj. 7 Şubat 2017
- **H. Sazba** İle Röportaj. 7 Aralık 2017
- **Y. Gablia** İle Röportaj. 26 Eylül 2017
- “Bergut” Grubu Komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı **G. Marganya** İle Röportaj. 29 Mayıs 2017; 13 Aralık 2018
- “Grad” Grubu Komutanı, 2. Tugay Özel Keşif Grubu Komutan Yardımcısı **R. Ladarya** İle Röportaj. 6 Şubat 2017; 4 Aralık 2018
- Doğu Cephesi Komutanlarından **L. Zarandiya** İle Röportaj. 15 Ekim 2016
- Savaş Dönemi Gönüllü Çeçen Savaşçıların Resmi Temsilcisi **A. Sülaymanov** İle 8 Şubat 2018 Tarihinde Röportaj
- **E. Kazanuko** İle Röportaj. 6 Şubat 2017
- Temmuz Taarruzunda Gumısta Cephesi İle 1. Tugay Komutanı, Abhazya Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu Sekreteri Yarbay **M. Kilba** İle Röportaj. 6 Kasım 2016, 19 Aralık 2018
- “Okalıptus” Grubu Ve 2. Tugay 1. Tabur Komutanı **A. Gartskia** İle Röportaj 24 Ocak 2017, 13 Aralık 2018
- 2. Tugay 2. Tabur Komutanı Ve “Şeratın” Grubu Komutanlarından **R. Amıçba** İle Röportaj. 31 Ocak 2017
- “Şeratın” Grubu Askerleri **B. Cincia** Ve **G. Sangulya** İle 5 Şubat 2017 Tarihinde Röportaj
- **D. Kuaratskheliya**, **S. Dzaps** Ve **A. Lasarya** İle 28 Ocak 2017 Tarihinde Röportaj
- Şamil Taburu Komutan Yardımcısı **T. Janaa** İle Röportaj 31 Ocak 2017

- 2. Tugay 5.Tabur 1.Bölük Komutanı **V. Ayba** İle Röportaj. 1 Haziran 2017
- İbrahim Yağan Grubu Askeri **H. Leyba** İle Röportaj 2 Ve 3 Kasım 2016
- **M. Kapş** İle Röportaj. 19 Şubat 2017
- **G. Dapua** Özel Timi Ve 2.Tugay 3.Tabur Askeri **Z. Kaçüba** İle Röportaj 6 Haziran 2017
- 2. Tugay Münferit Yedek Bölüğü (“Urugan- “Saturn”) Komutanı **A. Otırba** ile röportaj. 7 Aralık 2018
- Abhazya Genel Kurmay Başkanlığı Harekat Dairesi üyesi **G. Dopua** ile röportaj. 5 Ocak 2019
- **M. Geriya, R. Kutsniya, G. Acincal, M. Cokua** ve **E. Hapat** ile röportaj. 7 Aralık 2018
- 3. Alay Komutanı **L. Amkuap**, “Skorpion” Taburu Komutanı **N. Kakubaa**, “Lasoçka” Taburu Komutanı **O. Lomia, Y. Kakaçya** ve **R. Doçiya** ile röportaj. 12 Aralık 2018
- 3. Alay Karargah Komutanı **İ. Gamsaniya**, 3. Alay 1. Tabur Komutanı **A. Arşba**, 3. Alay 4. Tabur Karargah Komutanı **M. Zakaraya** ve Abhazya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı Askeri Müze Sorumlusu Tarihçi Yazar **D. Butba** ile röportaj. 19 Aralık 2018
- 1. Tugay Özel Keşif Grubu Komutanı **R. Ayudzba** ile röportaj. 10 Aralık 2018
- 2 Tugay 3. Tabur komutan ve askerleri **A. Ajiba, Z. Gunba, P. Matua** ve **L. Axi-ba** ile röportaj. 23 Aralık 2018
- 1. Tugay 3. Tabur Komutanlarından **Z. Samanba** ile röportaj. 18 Aralık 2018
- 1. Tugay 1. Tabur Komutanlarından **İ. Cenya** ile röportaj. 21 Aralık 2018
- Şeratin Grubu Komutanlarından **G. İnapşba** ile röportaj. 4 Aralık 2018
- Deniz Kuvvetleri Komutan Yardımcısı **L. Bganba** İle Röportaj. 23 Ocak 2017
- 2. Tugay 5. Tabur Komutanı **V. Tarnava** İle Röportaj. 1 Haziran 2017
- **N. Andırbua** İle Röportaj. 5 Şubat 2017, 18 Aralık 2018
- **M. Cokua** İle Röportaj.8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017
- **O. Kucba** İle Röportaj 20 Ekim 2016, 2 Şubat, 9 Şubat 2017
- Şamil Taburu Askeri **R. Ağırba** İle Röportaj. 18 Ekim 2016 Ve 30 Ocak 2017
- 1.Tugay 2.Tabur Komutan Yardımcısı **L. Mikaa** İle Röportaj. 1 Kasım 2016, 26 Ocak Ve 13 Kasım 2017, 9 Aralık 2018
- 1.Tugay 3 Tabur Bölük Komutanlarından **Ç. Marxoliya** İle Röportaj. 4 Kasım 2016

- 1. Tugay Özel Keşif Grubu Askerleri **A. Bjanya, O. Matsxarasvili, M. Kvinadze** Ve **N. Çiçibaya** İle 25 Kasım 2017 Tarihinde Röportaj
- 1. Tugay 1.Tabur Bölük Komutanı **A. Smır** İle Röportaj. 26 Ekim 2016, 21 Aralık 2018
- 1. Münferit Dağ Piyade Bölüğü Komutanı **L. Tsugba** İle Röportaj. 18 Ekim 2016 Ve 5 Şubat 2017, 18 Aralık 2018
- 1. Tugay 3. Taburu Askeri **B. Dzıba** İle Röportaj. 26 Ocak 2017
- 1. Tugay 5. Taburuna Bağlı Bölük Komutan Ve Askerleri **G. Gersaliya, R. Gunba** Ve **A. Sımsım** İle 12 Şubat 2017, 26 Aralık 2018 Tarihlerinde Röportaj
- 1. Tugay 5. Taburuna Bağlı **A. Ampar, C. Dbar** Ve **D. Gubaz** İle 28 Ocak 2017 Tarihinde Röportaj
- Gagra Garnizonu Komutanlarından **R. Rabaya** İle Röportaj. 17 Şubat Ve 19 Şubat 2017
- 1.Tugay 1.Taburu Komutan Ve Askerleri İle Röportaj **F. Davutiya, M. Çalmaz, Z. Tarkil** Ve **N. Andırbuga** İle 5 Şubat 2017 Tarihinde Röportaj.
- **D. Kuaratskheliya** İle 28 Ocak 2017 Tarihinde Röportaj
- Abhazya Cumhuriyeti Eski Hava Kuvvetleri Komutanı **S. Eşba** İle Röportaj. 14 Haziran 2017
- **G. Bagatelya** Ve **B. Bagatelya** İle 25 Ocak 2017 Tarihinde Röportaj.
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı **A. Çüñşba** İle Soru Cevap. 30 Temmuz 2018
- Kafkas Araştırma Kültür Ve Dayanışma Vakfı Başkanı **M. Ageçe** İle Röportaj. 30 Eylül 2017
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Üyesi Gazeteci **S. Papa** İle Röportaj. 7 Aralık 2017
- **Ö. Argun** İle Röportaj. 28 Mart 2017
- Sakarya Abhaz Derneği Başkanı **O. Abgınba** İle Röportaj. 26 Eylül 2017
- **Orhan Hurhmal** İle Röportaj. 9 Aralık 2016
- **T. Xumsaç** İle Röportaj. 14 Aralık 2016, 12 Ekim 2017
- Savaş Dönemi Sakarya Kafkas Kültür Derneği Başkanı **M. Çukuniya** İle Röportaj. 20 Ocak 2017
- **Recai Matua** İle Röportaj 25 Ocak 2017
- **A. Vanaca** İle Röportaj. 13 Aralık 2016

- **A. Akaüba** İle Röportaj. 18 Mart 2017
- **E. Çkua** İle Röportaj. 18 Mart 2017
- Yazar **Y. K'eref** İle Röportaj. 13 Ocak 2017
- Gazeteci **Y. Alemko** İle Röportaj. 13 Ocak 2017
- Yazar **H. Kutarba** İle Röportaj. 3 Şubat 2017
- **N. Naptok'o** İle Röportaj. 4 Mart 2017
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Üyesi **E. Kutalia** İle Röportaj. 3 Mart 2017
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Üyesi **Y. Marşan** İle Röportaj. 13 Mayıs 2018
- **Nesrin Pısıpha** İle Röportaj. 9 Ocak 2017
- Gazeteci **S. Bicipa** İle Röportaj. 24 Ekim 2017
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı **A. Çüşba** İle Röportaj. 12 Ocak 2017 Ve 7 Kasım 2018
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Üyesi **C. Gogua** İle Röportaj. 7 Aralık 2017
- **A. Ardızınba** İle Röportaj. 2 Mayıs 2018
- **F. Çüşba** İle Röportaj. 24 Ekim 2017
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Üyesi **A. Pıthuria** İle Röportaj. 24 Ekim 2017
- **S. Aguma** İle Röportaj. 8 Nisan 2017
- **Z. Achuzba** İle Röportaj. 25 Ocak 2017
- **A. Argun** İle Röportaj. 27 Şubat 2017
- **Ü. Xutaba** İle Röportaj. 24 Ocak 2017
- **M. Wordım** İle Röportaj. 24 Ekim 2017
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Başkanı **E. Abgınba** İle Röportaj. 6 Ağustos 2018
- Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi Üyesi **G.Y. Geçba** İle Röportaj. 3 Ekim 2017
- **A. Bedia** İle Röportaj. 21 Ocak 2017
- **E. Aşuba** İle Röportaj. 16 Mart 2017
- **B. Ayüdzba** İle Röportaj. 5 Mart 2017
- **F. Kıp** İle Soru-Cevap. 15 Mayıs 2018
- **Ü. Örten** İle Soru Cevap. 18 Ocak 2018

- **M. Hut** Ve **K. Cabra** İle Ortak Röportaj. 9 Ocak 2018
- **U. Kuşba** İle Röportaj. 10 Ekim 2017
- Avrupa Kriz Komitesi Başkanı **N. Açülâhua** İle Röportaj. 21 Ekim 2017
- **J. Atlheskir** İle Röportaj. 4 Mart 2017
- **O. Aşuba** İle Röportaj. 25 Mayıs 2017
- **Y. Baze** İle Röportaj. 12 Ocak 2017
- Avrupa Kriz Komitesi Üyesi **Ö. Tarba** Ve **A. Kupal** İle Ortak Röportaj. 7 Kasım 2018
- Avrupa Kriz Komitesi Üyesi **Z. Kapba** İle Soru Cevap. 8 Mart 2018, 3 Temmuz 2018
- **S. Lapaş** İle Soru Cevap. 16 Mayıs 2018
- **M. Cokua** İle Röportaj. 8 Şubat 2017, 12 Kasım 2017
- **M. Sjaje** İle Röportaj. 16 Ağustos 2017
- **A. Aşuba** İle Röportaj. 4 Aralık 2016
- **E. Lazaria** İle Röportaj. 13 Aralık 2017
- **G. Tarba** İle Röportaj. 2 Mart 2017
- **A. Barçın** İle Röportaj. 13 Aralık 2017
- **Ç. Cergenia** İle Röportaj. 10 Ocak 2017
- **Ş. Yaşba** İle Röportaj. 10 Ocak 2017
- **Ö. Cokua** İle Röportaj. 15 Kasım 2018
- **T. Aşuba** İle Röportaj. 22 Aralık 2017
- **B. Aşuba** İle Röportaj. 28 Temmuz 2017
- **E. Açülâhua** İle Röportaj. 25 Aralık 2016, 25 Şubat 2017
- **O. Kucba** İle Röportaj. 20 Ekim 2016
- **Ö. Çüişba** İle Röportaj. 26 Kasım 2016
- **E. Kutarba** İle Röportaj. 22 Ocak 2017 Ve 10 Kasım 2017
- **S. Çuğipa** İle Röportaj. 25 Mayıs 2017
- **S. Gogua** İle Röportaj. 26 Mayıs 2017
- **K. İnapşba** İle Röportaj. 19 Ekim 2017
- **N. Argun** İle Röportaj. 24 Ocak 2017
- **R. Ağırba** İle Röportaj. 22 Ekim 2016

- **R. Agrba** İle Röportaj. 18 Ekim 2016 Ve 30 Ocak 2017
- **E. Ayüdzba** İle Röportaj. 2 Ocak 2017
- **B. Kılba** İle Röportaj. 2 Ocak 2017
- **A. Trako** İle Soru Cevap. 17 Haziran 2018
- **E. Hapat** İle Röportaj. 1 Şubat 2017
- **A. Thastıkua** İle Soru Cevap. 9 Haziran 2018
- **M. Kaytıkua** İle Röportaj. 27 Mart 2018
- **T. Ardızınba** İle Röportaj. 28 Ocak 2017
- **O. Şamba** İle Röportaj. 22 Ekim 2016
- **A. Abgınba** İle Röportaj. 14 Aralık 2017
- **F. Gablia** İle Röportaj. 6 Aralık 2017
- **G. Hraça** İle Röportaj. 20 Ekim 2017
- **S. Thamzıkua** İle Röportaj. 5 Aralık 2017
- **K. Atrışba** İle Röportaj. 20 Ekim 2016
- **Y. Kuadzba** İle Röportaj. 29 Ekim 2016
- **M. Atrışba** İle Röportaj. 23 Ocak 2017 Ve 20 Kasım 2017
- **O. Aşuba** İle Röportaj. 25 Mayıs 2017
- **K. Çkua** İle Röportaj. 15 Temmuz 2017
- **M. Aguhuva** İle Röportaj. 20 Ekim 2017
- **N. Butba** İle Röportaj. 15 Kasım 2017
- **Ö. Keçüba** İle Röportaj. 7 Şubat Ve 17 Şubat 2017
- **Z. Liguase** İle Röportaj. 21 Ekim 2016 Ve 13 Şubat 2017
- **C. Mefhua** İle Soru Cevap. 1 Temmuz 2018
- **Y. Bıç** İle Röportaj. 30 Eylül 2017
- **E. Mid** İle Röportaj. 30 Ekim 2017
- **İ. Aguas** İle Röportaj. 25 Ocak 2017
- **Ş. Ajund** İle Röportaj. 23 Ekim 2016
- **K. Çegem** İle Röportaj. 26 Mayıs 2017
- **M. Kebişe** İle Röportaj. 29 Eylül 2017
- **F. Agrba** İle Röportaj. 19 Haziran 20018
- **A. Harazyia** İle Röportaj. 20 Kasım 2018

- **Y. Atrışba** İle Röportaj. 15 Aralık 2017
- **A. Thazepl** İle Röportaj. 28 Eylül 2017
- **B. Siyuh** İle Soru Cevap. 12 Nisan 2018
- **H. Açumij** İle Soru Cevap. 14 Aralık 2017
- **O. Kapba** İle Röportaj. 25 Nisan 2017
- **Ö. Mukba** İle Röportaj. 29 Eylül 2017
- **T. Kañçesu** İle Soru Cevap 14 Şubat 2017
- **F. Axba** İle Röportaj. 22 Eylül 2017
- **K. Karaçı** İle Röportaj. 25 Nisan 2017
- **O. Açba** İle Röportaj. 18 Mart 2017
- **M. Şhamız** İle Röportaj. 29 Eylül 2017
- **Ş. Yaşba** İle Röportaj. 21 Eylül 2017
- **Ü. Aşuba** İle Röportaj. 5 Aralık 2017
- **U. Wardım** İle Röportaj. 29 Temmuz 2018
- **Y. Kuadzba** İle Röportaj 2 Ocak 2017
- **B. Cenia** İle Röportaj. 21 Eylül 2017
- **E. Abıgba** İle Röportaj. 26 Ocak 2017
- **A. Hagba** İle Röportaj. 24 Aralık 2017
- **V. Şora** İle Röportaj. 6 Aralık 2017
- **S. Ayüdzba** İle Röportaj. 18 Ekim 2017 Ve 19 Haziran 2018
- **M. Kalsba** İle Röportaj. 21 Aralık 2016
- **Ç. Cergenia** İle Röportaj. 31 Mart 2017
- **U. Kuşba** İle Röportaj. 10 Ekim 2017
- **S. Hamıt** İle Soru Cevap. 8 Haziran 2018
- **K. Dbzivnik** İle Röportaj. 6 Aralık 2017
- **C. Mid** İle Röportaj. 6 Aralık 2017
- **A. Kucba** İle Röportaj 27 Mayıs 2016
- **M. Adua-Pha** İle Röportaj. 17 Temmuz 2017
- **Y. Trışha** İle Soru Cevap. 20 Ekim 2017
- **A. Aşupha** İle Röportaj. 16 Ekim 2017
- **F. Aşharapha** İle Röportaj. 28 Haziran 2017

- **E. Aşharapha** İle Röportaj. 28 Haziran 2017
- **Z. Jiipha** İle Röportaj. 28 Haziran 2017
- **N. Yazıcı** İle Röportaj. 28 Nisan 2017
- **Ü. Aşupha** İle Röportaj. 19 Aralık 2016
- **N. Ağırba** İle Röportaj. 11 Şubat 2017
- **B. Adzınba** İle Röportaj. 18 Ekim 2017
- **Ö. Argun** İle Soru Cevap. 18 Aralık 2017
- **Y. Marşan** İle Röportaj. 9 Ocak 2018
- **İ. Huaj** İle Soru Cevap. 30 Mart 2017
- **B. Kopsirgen** İle Röportaj. 29 Eylül 2017
- **F. Ketsba** İle Röportaj. 10 Ekim 2017
- **C. Ardzınba** İle Röportaj. 3 Ekim 2017
- **F. Akhusba** İle Röportaj. 21 Eylül 2017

Televizyon, İnternet, Video

- **E. Şevardnadze**'nin Gürcistan Televizyonunda Söyleşi. 25.07.1993. Gürcüceden Tercüme

- **T. Kitovani**. 13.02.2002 Tarihli Söyleşi. Video Kayıt

- 1 Kanal, "Ostankino", 30 Ağustos 1992, Saat 22

- **G. Lominadze**'nin Gürcü "Alia" Gazetesine Verdiği Röportaj (1998)

www.abkhazeti.ru

<http://yeltsincenter.ru/digest/release/denza-dnem-10-fevralya-1993-goda>

<http://yeltsincenter.ru/digest/release/denza-dnem-18-fevralya-1993-goda>

<http://old.iea.ras.ru/books/adygea1997/090120041253.htm>

www.eurasiatimes.org/index.php?page=researchers&article_id

http://psou.narod.ru/history/wb/wb_70.html

http://apsnyteka.org/90-borba_za_istor_pamit.html

www.abkhazia.dot.

İNDİX

A

- A. Abaev, 304
 A. Abgınba, 13, 324, 338, 348, 390, 391, 398, 406, 418, 430
 A. Abrekov, 27, 47, 127, 681
 A. Acincal, 209, 210
 A. Açba, 29
 A. Agrba, 292
 A. Ajiba, 144, 148, 150, 151
 A. Akaba, 210, 692
 A. Akaüba, 13, 321, 365, 369, 375, 376, 377, 384, 385, 414
 A. Alik, 144
 A. Ankuab, 14, 73, 93, 99, 145, 182, 184, 249, 254, 259, 330, 380, 391, 572
 A. Anşba, 20, 104
 A. Ardızınba, 13, 15, 96, 297, 299, 301, 324, 337, 348, 401, 406, 407
 A. Argun, 13, 365, 370, 371, 378, 379, 381, 384, 385, 388, 390, 414
 A. Arşba, 469
 A. Asatiani, 57
 A. Aşuba, 13, 298, 319, 365, 378, 379, 380, 388, 390, 398, 401, 416
 A. Aşüpha, 383, 426
 A. Avidzba, 12, 26, 27, 28, 34, 61, 62, 63, 64, 66, 69, 71, 75, 85, 86, 87, 106, 131, 133, 161, 166, 182, 187, 188, 210, 225, 268, 698, 702
 A. Ayba, 391, 419, 429
 A. Ayüdzba, 317
 A. Barçın, 13, 15, 319, 365, 384, 385, 388, 389, 398, 406, 417
 A. Bediıya, 354
 A. Berzenıya, 207, 208, 221, 240, 398, 399
 A. Birdal, 347, 643
 A. Bitov, 180
 A. Bogus, 131
 A. Carımov, 122, 127, 217, 550
 A. Cocıyev, 55
 A. Çıkvaıdze, 72, 216, 550
 A. Çoçıev, 72
 A. Çüüşba, 13, 15, 159, 324, 330, 332, 334, 335, 338, 342, 347, 348, 353, 661
 A. Degumko, 322
 A. Djonua, 171
 A. Doçıya, 94
 A. G. Gürkan, 350, 555
 A. Galazov, 72, 550
 A. Gamgia, 210, 692
 A. Gartskıa, 12, 104, 144, 145, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 182, 183, 184, 221, 224, 225, 239, 249, 250, 253, 256, 265, 297, 401, 704
 A. Gogua, 29, 30, 32, 34, 47, 51, 174, 681, 682
 A. Gönen, 344
 A. Hagba, 13, 389, 422
 A. Harazıya, 182, 298, 401, 709
 A. Haşba, 209, 210
 A. Huade, 118, 119, 123, 130, 131
 A. İnal-ıpa, 29, 180
 A. Jıyıpha, 315
 A. Kakuev, 572
 A. Kapba, 240
 A. Kaptan, 315
 A. Kavsadze, 86, 152, 153, 290, 578, 586, 588, 637
 A. Ketia, 14, 144, 146
 A. Kondjarya, 104
 A. Kozırev, 72, 138, 260, 265, 268, 550, 691
 A. Krıvov, 100
 A. Kucba, 13, 314, 351, 425
 A. Kukuev, 214
 A. Kupal, 358
 A. Kuştav, 55
 A. L. Drobıjeva, 47
 A. Laçış, 321
 A. Larik, 292
 A. Lomınaşvili, 179
 A. Malıy, 131
 A. Mamagulaşvili, 277
 A. Marşanya, 86, 218, 219

A. Mebonya, 240
 A. Mikeladze, 92
 A. Mindzayev, 55
 A. Mirzabekov, 550
 A. Mivabya, 513
 A. Mukba, 14, 314, 315, 316, 317
 A. Mukov, 131
 A. Mutman, 558
 A. Neproşin, 68
 A. Neydim, 326, 344
 A. Ogur, 347
 A. Oturba, 221, 249, 251, 259, 297
 A. Özdil, 338, 353
 A. P. Scholtbach, 573
 A. Ruts koy, 72, 275
 A. Sakania, 44
 A. Shalaxo, 122, 123, 127
 A. Skakov, 280
 A. Smır, 13
 A. Suktar, 317
 A. Şakrıl, 104, 145, 148, 149
 A. Şinkuba, 46, 105, 683
 A. Taşkent, 315
 A. Teluj, 550
 A. Thağane, 320, 321
 A. Thastikua, 13, 365, 369, 375, 376, 377, 378, 379, 381, 384, 386, 398, 415
 A. Thazep1, 13, 398, 404, 405, 421
 A. Topolyan, 64, 67, 572, 684
 AA. Trako, 13, 365, 369, 370, 371, 372, 416
 A. Tskuya, 209, 210
 A. Tsvijba, 209, 210
 A. Tujba, 219
 A. Türkeş, 327
 A. Vitalik, 144
 A. Yılal, 351
 A. Zantarya, 73, 89, 190, 431
 A. Zehov, 209, 215
 A. Zverev, 12, 36, 62, 123, 696
 A.A. Anşba, 20
 A.A. Gvaramya, 512
 A.A. Pavliy, 525
 A.Aşba, 19
 A.F. Avidzba, 696
 A.İ. Lukiyarov, 514

A.N. Gogua, 512
 A.Ş. Hokerba, 512
 Abğarkhuk, 19
 Abhazya Halk Forumu, 5, 28, 30, 31, 32, 47, 51, 681, 682
 Abhazya Halk Partisi, 74
 Abhazya Yunan Kültür Merkezi, 74
 Açadara, 37, 99, 100, 223, 296, 439, 443, 454, 458, 461, 462, 489, 611, 620
 Adamon Nihias, 58
 Adıge Halkı Kurultayı, 126, 217
 Adıge Hase, 122, 124, 127
 Adzıh Grubu, 240
 Adzyubja, 108
 Afganlılar Birliği Taburu, 282
 Afon-Eşıra Taburu, 256, 262, 286, 292, 293
 Agudzera, 132
 Anatoliy Kapba, 46, 683
 Anxua Grubu, 182
 Apsadgil, 159, 496
 Aradu, 108, 109
 Avidzba, 54, 55, 56, 57, 59
 Aydıllara, 5, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 44, 45, 46, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 71, 73, 74, 75, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 96, 99, 101, 104, 105, 107, 225, 313, 314, 317, 320, 321, 324, 330, 332, 333, 335, 337, 352, 365, 366, 367, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 681, 682, 683, 700, 701, 702, 703
 Aydın Pithuria, 13, 324, 331, 344, 348, 353

B

B. Abağba, 365, 370, 371, 372, 373, 378, 379, 380, 384, 385, 403, 404, 405, 413
 B. Acincal, 26, 29
 B. Adleyba, 26, 29, 30, 34, 51, 682
 B. Adzınba, 14, 427
 B. Ağumba, 321
 B. Anua, 240
 B. Ardzınba, 90, 330, 366
 B. Aşuba, 13, 379, 380, 398, 401, 417
 B. Bediya, 315
 B. Cenia, 13, 388, 389, 390, 398, 420

B. Cinciya, 184
 B. Çanba, 209, 210
 B. Çuaz, 348, 378, 379, 380, 383, 384, 390, 421, 426, 427
 B. Djava, 12, 15, 167, 168, 190, 428, 429
 B. Djelya, 96
 B. Djindjolya, 240
 B. Dyukov, 287
 B. Ecevit, 327, 329, 334
 B. Ecevit., 329, 334
 B. Ghali, 604, 628
 B. Gocuva, 315
 B. Gurgulia, 317
 B. Hurhmal, 321
 B. Kakubava, 218, 219
 B. Kamkia, 93
 B. Kiilba, 13, 365, 369, 370, 371, 372, 378, 379, 380, 381, 390, 415
 B. Koppiters, 12, 47, 62, 63, 68, 696, 697
 B. Kopsirgen, 14, 314, 367, 389, 428, 429
 B. Kotikov, 47
 B. Kvintsinya, 240
 B. Mamukelaşvili, 179
 B. Murvanidze, 72
 B. Özbek, 358
 B. Paçulya, 168, 169, 170
 B. Pastuhov, 260, 280, 286, 695
 B. Pekçetin, 315
 B. Pirtsheliani, 103
 B. S. Daça, 571
 B. S. Daçe, 349
 B. Sırgoy, 343
 B. Siyuh, 13, 398, 424
 B. Süer, 315
 B. Şinkuba, 34, 51, 323, 507, 511, 682
 B. Şowcen, 344
 B. Tarba, 317
 B. Tıvüba, 317
 B. Yağan, 319
 B. Yeltsin, 72, 75, 120, 134, 135, 139, 231, 233, 274, 275, 280, 291, 362, 550, 689, 694, 695
 B.E. Sagariya, 55, 696
 B.E. Sagarya, 182
 B.İ. Siçinava, 537

B.V. Adleyba, 511
 Bagramyan Ermeni Taburu, 286
 Balamut Grubu, 168, 169, 170
 Baslahu, 108, 109, 400
 Bediya Grubu, 168
 Bereg Grubu, 240
 Bergut Grubu, 112, 113, 182, 183, 184, 185, 224, 225, 239, 240, 250, 251, 252, 259, 265, 297, 298, 299, 379, 704
 Birinci internasyonel Dağlar Bölüğü, 401
 Birinci İnternasyonel Dağlar Taburu, 397
 Birlik Bloğu, 58
 Bzana-Katran, 240
 Bzıp Grubu, 144

C

C Kapba, 324
 C. Ahuba, 29, 174
 C. Akurtgal, 321
 C. Ardzinba, 14, 351, 353, 430, 670
 C. Asurlov, 14, 319
 C. Aşuba, 319
 C. Bageoğlu, 327
 C. Cergenya, 314, 365, 423
 C. Çirikbaya, 104, 144, 146, 148, 250, 257, 298
 C. Çukuniya, 315, 316, 348
 C. Dudayev, 66, 118, 142, 578
 C. Gogua, 13, 324, 330, 334, 335, 338, 340, 348, 353, 362
 C. Gül, 661
 C. Hille, 573
 C. Karaçi, 343
 C. Kucba, 314, 367, 368, 391, 397, 402, 428, 429
 C. Kücükoğlu, 332
 C. Mefhua, 13, 390, 391
 C. Mıd, 13, 425
 C. Özen, 351
 C. Özgüroğlu, 315
 C. Pulak, 335
 C. Takh Mefua, 421
 C. Tüanba, 145, 154, 156

Ç

- Ç. Abıgba, 321, 348, 358
 Ç. Amiredjibi, 180
 Ç. Kutarba, 319
 Ç. Mukba, 104
 Çanba, 505, 512
 Çavçavadze, 28
 Çeçen Müfrezesi, 144, 146, 154, 156
 Çervonnan, 73
 Çervonnaya, 79, 81
 Çevik Kuvvet Taburu, 282
 Çikvaidze, 80

D

- D. Adleyba, 91
 D. Ahuba, 20
 D. Arşba, 478
 D. Avidzba, 295
 D. Axba, 29, 646, 647
 D. Bargandjia, 214
 D. Çurgulya, 175, 179
 D. Djapua, 240
 D. Djonua, 170
 D. Gamaharya, 80
 D. Güreş, 338
 D. İosiliani, 67, 152
 D. İosilini, 279
 D. Kirtadze, 240
 D. Kurdgil, 344
 D. Lakoba, 513
 D. Mikvabya, 29
 D. Mikvarbya, 298
 D. Patiaşvili, 34
 D. Pilia, 99, 512, 572
 D. Şıd, 322
 D. Tsatsibava, 240
 D. Tüanba, 145
 D. Tvanba, 106
 D. Zantarya, 47
 D. Zarandiy a, 170
 D. Zuhba, 105
 D.İ. Biteba, 12, 207, 698
 Dagomis Anlaşması, 72

- Daşae v, 144, 146, 154, 156
 Ded Müfrezesi, 168, 169, 170, 704
 Demokratik Abhazya Grubu, 74
 Dj. Gubaz, 317, 513, 655
 Dragon Keşif Müfrezesi, 240
 Durı pş Grubu, 145, 154, 156
 Durı pş-Kulanırxua Grubu, 106
 Duşman Grubu, 292
 Dünya Abhaz-Abazin Halk Kongresi, 158,
 161, 690

E

- E. (Bekir) Aşuba, 378
 E. Abıgba, 13, 388, 390, 398, 403, 421
 E. Achuzba, 390, 423
 E. Acincal, 12, 20, 26, 178, 698
 E. Açülâhua, 13, 15, 365, 370, 371, 372, 378,
 380, 384, 385, 388, 389, 391, 396, 397,
 398, 399, 400, 414
 E. Amvrosieviç, 141
 E. Anar, 276, 643
 E. Arutan, 339
 E. Aşharapha, 14, 383, 426, 427
 E. Aşuba, 13, 351
 E. Atbakan, 351
 E. Ayüdzba, 13, 369, 371, 372, 373
 E. Ceyhun, 335
 E. Çkua, 13, 378, 379, 381, 390, 398, 402,
 403, 417
 E. Dağüstü, 422
 E. Eşba, 174, 503, 504, 510
 E. Eynıpha, 348
 E. Gapaev, 47
 E. Haguşı, 358
 E. Hapat, 13, 314, 367, 369, 375, 376, 377,
 428, 429
 E. İnönü, 566
 E. Kanar, 347
 E. Kankuş, 322
 E. Kapba, 14, 15, 60, 214, 354
 E. Karakaş, 571
 E. Kogonia, 174
 E. Koğoniya, 317

E. Kutalia, 13, 15, 321, 322, 323, 339, 340, 348, 353
 E. Kutarba, 13, 15, 319, 388, 390, 391, 398, 403, 405, 419
 E. Kuznetsov, 550
 E. Lak, 388
 E. Lazaria, 13, 365, 370, 371, 372, 378, 379, 380, 384, 385, 414
 E. Marganya, 175
 E. Mid, 13, 390, 391, 396, 398, 406, 429
 E. Mustafaoğlu, 342, 347, 354
 E. Nanba, 299
 E. Sibriya, 358
 E. Sindux, 322, 347
 E. Şükür,, 315
 E. Taskuaçipa, 314
 E. Tsıba, 365, 378, 379, 380, 381, 383, 413
 E. Tvits, 214
 E. Vanaca, 354
 E.Abgnba, 13, 324, 339, 353
 E.Acincal, 179
 E.Ş.-Hapae, 338
 E.T. Arşba, 512
 Edelvays Özel Kuvveti, 240
 Egemenlik” Kararnamesi, 75
 Eliava, 506
 Eşıra Grubu, 104, 105, 106

F

F. Ajiba, 358, 430
 F. Akhusba, 14, 430
 F. Aksan, 345, 347
 F. Ali Paşa, 563
 F. Arüytaa, 159, 348
 F. Aşharapha, 14, 383, 426
 F. Atüanba, 353
 F. Axba, 13, 398, 425
 F. Ayudzba, 221
 F. Ayüdz-pha, 314, 357
 F. Bedia, 431
 F. Çiloğlu, 320
 F. Çüşba, 13, 324, 335, 337, 344
 F. Dbar, 145, 297, 298, 401
 F. Elçin, 315

F. Gablia, 13, 388, 390, 398, 418
 F. Huvaj, 320, 330, 332, 665
 F. İ. Peregudov, 518
 F. İskender, 34, 51, 120, 682
 F. Janbey, 322
 F. Ketsba, 14, 321, 342, 429
 F. Kip, 345, 347
 F. Matua, 329
 F. Melikyan, 219
 F. Reut, 287
 F. Rurua, 387
 F. Şapsığ, 322
 F. Tanya, 170
 F. Tarba, 257, 286
 F. Welgelm Crisle, 214
 F.Agrba, 13, 390, 391, 398, 422
 F.M. Burlatskiy, 522

G

G. Adamya, 282
 G. Adleyba, 167
 G. Agrba, 92, 94, 95, 96, 105, 182, 183
 G. Alamia, 12, 28, 29, 30, 31, 46, 55, 142, 324, 683, 703
 G. Argun, 96
 G. Arşba, 478
 G. Atarba, 417
 G. Bgeu, 209, 210
 G. Bigvava, 240
 G. Çanba, 103, 104, 144, 146, 155, 233, 249, 258, 265
 G. Dopua, 12, 92, 93, 96, 99, 144, 149, 151, 313, 324, 367, 572, 703
 G. Dzidzaria, 26
 G. Dzidzarya, 503, 505, 507
 G. Enik, 102, 103, 104, 144, 146, 149, 704
 G. Gagulya, 324, 572
 G. Gumba, 12, 360, 576, 577
 G. Hewitt, 362
 G. Hija, 550
 G. Hraça, 13, 388, 390, 398, 419
 G. Karhalava, 171

G. Karkaraşvili, 67, 128, 130, 133, 134, 141, 157, 211, 218, 229, 280, 288, 583, 584, 587, 588, 608, 688

G. Ketiya, 295

G. Kımza, 347

G. Kip, 347

G. Kobiltsev, 209, 210

G. Kondratiev, 141, 152

G. Kuaratskheliya, 145

G. Kvarçia, 170

G. Lominadze, 69, 70, 73, 74, 110, 111, 132, 153, 179, 539, 611, 686, 711

G. Marganya, 112, 113, 182, 183, 184, 185, 221, 224, 225, 239, 249, 250, 251, 252, 259, 265, 297, 298, 299, 379, 704

G. Müftüoğlu, 349, 555

G. Nodia, 12, 62, 697

G. Psardya, 240

G. Razumovskiy, 37

G. Samanba, 102, 103, 129, 130, 144, 146, 155, 222, 224, 225, 237, 238, 239, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 262, 263, 265, 286, 296, 297, 298, 299, 301, 302, 306, 307, 398, 703

G. Smır, 12, 29, 30, 31, 221, 225, 249, 253, 254, 390, 417, 418, 420, 703

G. Tarba, 13, 319, 365

G. Tuyba, 240

G. Yazıçba, 131, 221, 295, 296

G.L. Smirnov, 502

G.Y. Geç, 353

Gagra, 35, 36, 70, 75, 110, 112, 113, 131, 132, 512, 685

Gagra Taburu, 221, 258, 298

Galıdzga, 45

Gamsahurdia, 68, 80, 686

Geçriş, 35

Genadi Marganya Müfrezesi, 12, 182

GLASNOST, 25

Gorets Taburu, 92, 94, 95, 96, 147, 155, 254, 259, 264, 292, 298, 703

Gönüllü Demografya Fonu, 92, 93, 96, 99, 313, 703

Graza Grubu, 240, 298, 299, 398, 401, 416, 417, 421

Gudauta Grubu, 105

Gup Grubu, 240

Gürcistan Halk Cephesi, 51, 52

H

H. Açumij, 13, 398, 429

H. Adua, 390, 425

H. Agrba, 365, 370, 371, 378, 380, 381, 415

H. Ajiba, 321, 340

H. Akbay, 315

H. Akıncı, 214

H. Albayrak, 338, 353

H. Axıpha, 315

H. Besleney, 343

H. Bganba, 89, 190

H. Cındoruk, 324

H. Cuvdar, 388, 425

H. Çetin, 329, 335

H. Demiröz, 351

H. Duran, 319

H. Ençok, 321

H. Güler, 315

H. Hankarov, 119, 131, 144, 154, 156

H. Harzia, 431

H. Hatko, 322

H. K'eref, 13, 320, 321, 342, 347, 351

H. Kapba, 14, 319

H. Karmokov, 550

H. Kohl, 362

H. Kutarba, 13, 15, 320, 354

H. Mamği, 343

H. Sadzba, 431

H. Sazba, 14, 107

H. Seriyev, 55

H. Tsugba, 388, 390, 391, 393, 395, 396, 398, 403, 420

H. Tüanpha, 14, 321, 348

H. Yeğoj, 398, 406

H. Yıldırım, 315

H.K. Aiba, 511

Halk Birliği Komitesi, 70, 685

Halk Konseyi, 17

I

I. Karabekiroğlu, 347

İ

İ. Aguas, 13, 391, 396, 397, 398, 399, 400, 422
 İ. Argun, 324, 338, 339, 353, 661
 İ. Aşuba, 240
 İ. Atüanba, 392, 427
 İ. Aykus, 358
 İ. Balkız, 321
 İ. Çelikkıran, 342
 İ. Çkua, 398, 424
 İ. Djenya, 106
 İ. Dyarmati, 214
 İ. Gurgulya, 89, 90
 İ. Hatko, 388, 390, 422
 İ. Huaj, 14, 428
 İ. İoseliani, 583
 İ. Kadagaşvili, 578
 İ. Kortan, 353
 İ. Laçışba, 319
 İ. Maruxba, 12, 19, 20, 28, 29, 30, 32, 34, 45, 56, 62, 69, 75, 77, 78, 514, 696, 702
 İ. Meşej, 322
 İ. Mıkanba, 106
 İ. Navurjan, 130
 İ. Otırba, 29
 İ. Önen, 315
 İ. Özkan, 320
 İ. Soslambek, 127
 İ. Tan, 347
 İ. Tarba, 513
 İ. Taşkent, 315
 İ. Tsvinaria, 20
 İ. Yağan, 118, 119, 129, 144, 148, 154, 169, 182, 183, 373, 705
 İ.V. Kapitonov, 508
 İKMA, 5, 67, 73, 88, 89, 90, 95, 99, 101, 102, 103, 147, 149, 151, 152, 155, 207, 208, 237, 282, 284, 305, 388, 684, 685, 686, 703
 İngorokva, 19

İslam Grubu, 240

J

J. Atlheskir, 13, 322, 351, 354
 J. Colarusso, 362
 J. Gubaz, 315
 J. Hötüş, 314
 J. Lagvilava, 240
 J. Stalin, 18, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 510
 J. Şartava, 290
 J. Tsujba, 171

K

K. Abıgba, 321
 K. Açumij, 122, 127
 K. Amıçba, 430
 K. Atrişba, 391, 419, 429
 K. Ayüdzba, 96, 375, 377, 414, 415, 428
 K. Brown, 578
 K. Cabra, 13, 15, 343
 K. Çegem, 13, 388, 389, 397, 418
 K. Çkua, 13, 389, 391, 421
 K. Çolakoğlu, 321
 K. Çolokişvili, 282
 K. Evgamukov, 47
 K. Eynıpş, 319
 K. Hut, 344
 K. Kapba, 321
 K. Karaçı, 13, 398, 423
 K. Kurtuluş, 315
 K. Mahradzin, 48
 K. Ozgan, 88, 90, 101, 117, 140, 141, 216, 324, 511, 550, 689
 K. Şuka, 347
 K. Tarba, 317
 K.N. Dumava, 513
 K.S. Şakrıl, 507
 Kabardey Halkı Kongresi, 4, 118
 Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi, 78, 313, 314, 315, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 335, 337, 338, 339, 340, 342, 344, 345, 347, 348, 350,

351, 352, 353, 354, 355, 362, 697, 699,
706, 707
Kafkas evi, 66, 142
Kafkasya Dağlı Halklar Kongresi, 49, 50
Kafkasya Dağlıları Birliği, 17
Kafkasya Halkları Birinci Kongresi, 46
Kaf-Kur, 332, 337, 338, 353, 660
Karaçay-Çerkes Grubu, 144, 146
Karkaraşvili, 110, 111
Kaskad Taburu, 240
Kazak Grubu, 145
KDHA, 46, 47, 49, 51, 52, 57, 58, 64, 65, 684
KDHK, 4, 46, 47, 60, 63, 65, 69, 118, 123,
124, 125, 127, 128, 129, 135, 137, 142,
153, 160, 583, 683, 687
Kelafür, 100
KHK, 4, 65, 153, 154, 209, 215, 216, 239,
250, 628, 629, 632
Khvartskia, 29, 105, 145, 162, 180, 182, 190,
193, 414, 415, 428
Kındığ, 45, 108, 109
Kiaç Bölüğü, 240
Kiaraz, 17
Kobaxia, 45, 56, 511
Krunk, 58, 64, 74
Kudrı Grubu, 146

L

L Grigolia, 184
L. Abgadjava, 572
L. Aleksidze, 179
L. Arşba, 478
L. Avidzba, 183, 379
L. Çedya, 104
L. D. Ennals, 573
L. Enik, 29, 182
L. Gitsba, 103, 104, 144, 154, 704
L. Greenowicz, 214
L. Grekov, 219
L. Kaslandzia, 20
L. Katiba, 154
L. Kobalya, 86, 88, 277
L. Kogonia, 180
L. Kravçuk, 72, 232

L. Kvarçhaliya, 362
L. Maell, 573
L. Mikaa, 13, 15, 294
L. Mikvabya, 240, 282
L. Osiya, 289
L. Şamba, 572
L. Tsugba, 13, 105, 182, 239, 249, 250, 251,
252, 259, 297, 380, 390, 416, 706
L.Aleksidze, 578
L.D. Bganba, 512
L.İ. Batinskala, 518
L.Lakerbaya, 572
Lastoçka Bölüğü, 240
Laşkendar, 108, 109
Lata Faciası, 194, 195, 199, 200
Lıdzaa Bölüğü, 398
Lıhını Belgesi, 34, 35, 36, 42,502
Linnart Maell, 577
Lord David Ennals, 577

M

M. Abgnba, 317
M. Agos, 347, 348, 358
M. Aguhuva, 13, 391, 418
M. Agupa, 388, 390, 422
M. Andrihuay, 322
M. Aşuba, 343
M. Ata Aksoy, 326
M. Atrişba, 13, 388, 389, 391, 396, 398, 418
M. Axba, 14, 319
M. Bekov, 47
M. Birs, 322
M. Bli, 295
M. Cokua, 13, 365, 369, 375, 376, 377, 384,
385, 386, 389, 415
M. Çalmaz, 513
M. Çolokyan, 106
M. Çukunia, 332
M. Çukuniya, 13, 317, 320, 324, 332, 335,
337, 344
M. Doğuzipa, 329, 366
M. Eşba, 20
M. Ferrar, 573
M. Gablia, 365, 370, 371, 378, 379, 380, 416

M. Gojba, 298, 357
 M. Gomova, 159, 348
 M. Guramia, 170
 M. Güvercinci, 351
 M. Hut, 343
 M. İ. Talay, 561
 M. İnaşba, 365
 M. K. İnaşba, 417
 M. Kalemli, 571
 M. Kalsba, 13, 389, 423
 M. Kapş, 148, 705
 M. Kapş Grubu, 104, 144, 148, 154, 374
 M. Kattoev, 47
 M. Kayıkua, 13, 365, 370, 371, 372, 378, 381, 384, 386, 391, 397, 398, 399, 400, 414
 M. Kebişe, 13, 398, 406, 424
 M. Kerim, 322
 M. Khvartskia, 193, 240, 317, 375, 385
 M. Kil, 347
 M. Kilba, 119, 144, 146, 151, 152, 154, 155, 156, 167, 222, 224, 225, 227, 233, 237, 238, 239, 248, 265, 302, 704
 M. Kişmariya, 190, 239, 282
 M. Kostava, 35
 M. Kotsev, 131
 M. Köse, 315
 M. Kuşhate, 322
 M. Magomedov, 550
 M. Malhazov, 47
 M. Naçkebia, 180
 M. Olcay, 347
 M. Orel, 209, 210
 M. Özçelik, 335
 M. Paçalya Grubu, 105
 M. Pitipa, 14, 354
 M. Saakov, 93
 M. Sjafe, 13, 365, 369, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 384, 386, 414
 M. Staszevski, 578
 M. Şaguç, 322
 M. Şamba, 321, 322, 353, 430
 M. Şenibe, 46, 47, 63, 125, 345, 683, 696
 M. Şorov, 262
 M. Şuka, 347

M. Şxamuz, 398, 424
 M. Tarba, 508
 M. Temisev, 55
 M. Tülpar, 130
 M. Urganci, 351
 M. Vasiya, 319, 430
 M. Yılmaz, 326, 557
 M.S. Gorbacev, 502, 510, 511
 M.W. Praag, 573, 575, 577, 597, 600, 603
 Maliş Grubu, 193, 292
 Margery Ferrar, 577
 Meç, 85
 Medved Keşif-Sabotaj Grubu, 240
 Megrelya, 68, 79, 80, 88, 97, 686
 Menşevik, 17, 28, 546
 Merkhaul, 132
 Mgudzırxua Grubu, 146
 Mhedrioni, 70, 71, 103, 110, 149, 271, 272, 613, 674, 685
 Mırkula Grubu, 167, 168, 169
 Milli Birlik Kurulu, 74
 Moğol Grubu, 292, 293
 Muk, 75, 108, 109

N

N. Açülâhua, 13, 159, 348, 358, 359, 361, 708
 N. Açülâhua-pha, 14, 354
 N. Ağırba, 14, 427
 N. Ağrba, 93
 N. Akaba, 12, 110, 111, 214, 577, 621, 622, 698
 N. Alpman, 321, 322
 N. Argun, 13, 365, 370, 371, 388, 389, 415
 N. Arşba, 182, 473
 N. Aşuba, 353, 512
 N. Axba, 398
 N. Bağatelya, 14, 91, 104, 144, 148, 150, 151, 249, 254
 N. Butba, 13, 391, 398, 424
 N. Cergenya, 314
 N. Cherim, 322
 N. Conua, 502
 N. Çanba, 29, 30, 31, 324, 348, 681
 N. Demircioğlu, 315

N. Demiröz, 351
 N. Djonua, 31
 N. Dolbaya, 221, 249, 250, 254, 258, 286
 N. Erbakan, 669
 N. Fidan, 351
 N. Gezerdaa, 353
 N. Halbad, 319, 391, 398, 429
 N. Hapat, 319
 N. Haşba, 271, 572
 N. İbrahim, 131
 N. İnan, 383, 425
 N. Kakubaa, 167, 168, 169, 240
 N. Kanukov, 130
 N. Kucba, 365, 378, 379, 381, 415
 N. Kurtuluş, 315
 N. Kvarçya, 168
 N. Lakoba, 18, 503, 506, 507
 N. Lakoba, 173
 N. Naçkebiya, 172
 N. Otırba, 294
 N. Ozan, 315
 N. Önen, 315
 N. Pekçetin, 315
 N. Pıspaha, 321, 348
 N. Pimpya, 170
 N. Rijkov, 32, 510, 511
 N. Sakaniya, 511
 N. Sindux, 347
 N. Şenkao, 20
 N. Şoua, 219
 N. Şükür, 315
 N. Taralidi, 183, 379
 N. Tarıpha, 317
 N. Tsujba, 171
 N. Usov, 513
 N. Yazıcı, 14, 347, 354, 383, 426, 427
 Naa Bölüğü, 240

O

O. Abgınba, 13, 15, 314, 315, 316, 656, 657
 O. Açba, 13, 398, 424
 O. Arşba, 240, 458
 O. Asiltürk, 327, 349, 555, 561, 571
 O. Aşuba, 13, 347, 390, 391, 398, 421

O. Bganba, 251
 O. Chkotua, 12, 15, 58, 317, 319, 320, 337, 352, 365, 413
 O. Cincal, 329
 O. Damenia, 19, 20, 28, 29, 30, 31, 47, 182, 214, 703
 O. Durmuşoğlu, 315
 O. Etluhov, 12
 O. Eyıgba, 398, 422
 O. Gogya, 249, 251
 O. Hurhmal, 13, 317, 706
 O. Kakaliya, 647, 648
 O. Kapba, 13, 398, 425
 O. Kucba, 13, 15, 365, 369, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 384, 386, 390, 391, 397, 402, 415
 O. Lomiya, 240
 O. Matua, 171
 O. N. Mercan, 320
 O. Nart, 347
 O. Osiya, 572
 O. Palavandze, 240
 O. Şamba, 384, 385, 388, 391, 395, 396, 418
 O. Teziev, 72
 O. Yeguaş, 322
 O. Zuhbaya, 30
 Oçamçıra, 19, 46, 110, 112, 131, 132, 513, 682
 Oset Taburu, 254
 Osetinler, 121, 160, 199, 201, 567
 Osetya, 57, 59, 60, 68, 69, 70, 71, 72, 78, 79, 80, 82, 97, 696
 Otar Çurgul, 28

Ö

Ö. Argun, 13, 14, 15, 314, 315, 319, 348, 427
 Ö. Ateyipa, 347
 Ö. Autle, 322
 Ö. Bedia, 431
 Ö. Cokua, 13, 365, 370, 371, 378, 380, 384, 388, 389, 414
 Ö. Çüşba, 13, 347, 398, 403, 405, 424
 Ö. Kasırğa, 322
 Ö. Keçüba, 13, 15, 388, 391, 398, 419

Ö. Kımza, 319, 383, 426, 427
 Ö. Muk, 15, 424
 Ö. Mukba, 13, 398, 406
 Ö. Sangulya, 395
 Ö. Tarba, 13, 15, 348, 358
 Ö. Yinukh, 322
 Ö.F. Hatko, 322

P

P. Agniaşvili, 503
 P. Ardzinba, 572
 P. Graçev, 280, 287, 288, 292, 550
 P. Leşuk, 96
 P. Semneby, 214
 P. Tuğçu, 315
 P. Tüanba, 182
 P.H. Bartsits, 512
 Pakwaş, 19
 Panay Bölüğü, 240
 Patrik II. İliya, 36
 Pitsunda Taburu, 221, 258, 286, 292, 390, 418
 Pristan Bölüğü, 240

R

R.Tuma, 338, 342, 353
 R. Ağırba, 13, 317, 365, 370, 371, 378, 379,
 381, 384, 385, 386, 388, 390, 391, 393,
 398, 413
 R. Amıçba, 146, 150, 239, 249, 253, 297, 301,
 704
 R. Ardzinba, 324
 R. Arşba, 34, 45, 51, 473, 682
 R. Aşxaruva, 389, 429
 R. Ayba, 182, 183, 257
 R. Ayudzba, 295
 R. Bağatelia, 171
 R. Bartsits, 29
 R. Bigvava, 106
 R. Bijnou, 330, 332, 333, 334, 335, 661, 672
 R. Caparov, 379
 R. Cincal, 404
 R. Copua, 20
 R. Çanba, 20, 26, 29, 30

R. Dasanya, 298
 R. Djelya, 240
 R. Djikirba, 296, 298
 R. Ebjnou, 29
 R. Gabniya, 102
 R. Gogiya, 240
 R. Gumba, 317
 R. Gventsadze, 86
 R. Gvincia, 30
 R. Ğolet, 343
 R. Habahu, 131
 R. Hacimba, 209, 210
 R. Halbad, 163, 262, 375
 R. Hışba, 358
 R. Hikuba, 513
 R. Karçaa, 207, 208
 R. Kartal, 569
 R. Keçüba, 354
 R. Kortava, 240
 R. Kulaa, 190, 221, 384
 R. Ladarya, 112, 113, 148, 150, 152, 155,
 182, 185, 239, 251, 252, 265, 704
 R. Lampij, 322
 R. Mutsba, 240
 R. N. Nişanov, 519
 R. Rabaya, 13, 145
 R. Smır, 357
 R. Tarba, 14, 104, 144, 146, 401
 R. Tsatava, 89
 R. Tskua, 105, 221
 R. Vouba, 240
 R. Xikuaba, 313
 R. Yaşba., 348
 R. Yazıçba, 103, 572
 R. Yıldırım, 338, 353
 R. Zardanya, 105, 221
 R. Ağırba, 353
 R.G. Salukvadze, 522, 523, 524
 R.Ladarya, 145, 185
 R.N. Nişanov, 525
 Reka Taburu, 168

S

- S. Acincal, 26, 27, 28, 62, 63, 64, 265, 268, 352, 702
- S. Adleyba, 240
- S. Aguma, 13, 365, 417
- S. Agumaıpha, 354
- S. Ahalaya, 70, 92, 132, 685
- S. Ajiba, 319
- S. Alemdar, 315
- S. Alp, 315
- S. Andrihuay, 322
- S. Ankuab, 14, 144, 146, 221
- S. Arşba, 254, 298
- S. Aşharua, 106
- S. Axba, 322, 348, 398, 424
- S. Ayüdzba, 13, 14, 15, 388, 389, 422, 423
- S. Azer, 315
- S. Baburin, 362
- S. Bagapş, 90, 91, 99, 117, 572
- S. Baykan, 330
- S. Bebia, 47
- S. Bcipa, 13, 321
- S. Börekçioğlu, 315
- S. Curmit, 342, 345, 347
- S. Çuğpa, 13, 15, 330, 388, 389, 398, 402, 403, 420
- S. Çupolaev, 136
- S. Dbar, 95, 104, 105, 143, 145, 153, 167, 182, 207, 222, 230, 254, 281, 309
- S. Demirel, 72, 326, 329, 335, 337, 342, 344, 345, 347
- S. Djapua, 240
- S. Dumaa, 314, 367, 378, 379, 381, 428, 429
- S. Ekici, 315
- S. Eyğıpha, 354
- S. Gogua, 13, 319, 365, 384, 385, 388, 390, 398, 402, 416
- S. Hamta, 93
- S. Hetagurov, 550
- S. jiyıpha, 315, 316
- S. Karaçay, 342
- S. Karme, 322
- S. Kebişe, 398, 406, 425
- S. Kobli, 354, 384, 385, 428
- S. Korsaya, 29
- S. Kuadzba, 348, 358
- S. Kucba, 314
- S. Lakoba, 32, 62, 68, 72, 304, 362, 577, 637, 697
- S. Matosyan, 221, 294, 296
- S. Mid, 351
- S. Napsov, 421
- S. Ozbay, 351
- S. Özkan, 315
- S. Papa, 13, 62, 314, 324, 325, 326, 327, 334, 335, 338, 348, 353, 706
- S. Psardya, 298
- S. Sakanya, 29, 210, 692
- S. Selçuk, 351
- S. Sosnaliev, 104, 117, 118, 120, 136, 143, 164, 165, 208, 216, 222, 228, 281, 572, 687, 691
- S. Soyly, 427
- S. Şamba, 12, 28, 29, 30, 32, 34, 53, 59, 61, 62, 64, 69, 71, 73, 75, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 96, 99, 100, 101, 104, 105, 225, 352, 572, 577, 697, 703
- S. Şid, 322
- S. Şlarba, 347
- S. Şoygu, 135, 260, 689
- S. Tarkil, 44, 88, 159, 348, 511
- S. Thamzikua, 13, 390, 420
- S. Tluup, 431
- S. Tsıba, 390, 398, 428
- S. Umurxua, 321
- S. Vardania, 388, 390, 421
- S.E. İbrahimov, 578
- S.H. Abumuslimov, 47
- S.Z. Lakoba, 60, 62, 67, 68, 72, 74, 75, 80, 242, 260, 276, 277, 279, 280, 281, 290, 291, 292, 293, 301, 304
- Saturn Grubu, 144, 154, 156, 221, 259
- Skorpion Grubu, 167, 168, 169, 170, 240
- Slav Evi, 64, 74
- Soçi Antlaşması, 265, 270
- Sohum Bölüğü, 106
- Sohum Enternasyonalistler Birliğı, 58, 74

Ş

- Ş. Abıgba, 321
 Ş. Acincal, 513
 Ş. Ajund, 13, 370, 371, 378, 379, 381, 389, 391, 396, 397, 402, 407, 419
 Ş. Aras, 347
 Ş. Aristava, 182
 Ş. B. Yahnici, 327
 Ş. Basayev, 119, 130, 135, 144, 151, 154, 182, 183, 190, 209, 215, 216, 239, 250, 263, 264, 293, 369, 370, 371, 372, 377, 378, 380, 381, 384, 385, 386, 389, 397
 Ş. Çkua, 398, 424
 Ş. Gartskia, 183
 Ş. Kayır, 354
 Ş. Lakoba, 512
 Ş. Murat, 131
 Ş. Pehlivanoglu, 557
 Ş. Tlişhe, 322
 Ş. Yaşba, 13, 15, 319, 365, 388, 398, 416, 425
 Ş. Yura, 48
 Ş.A. Paçalia, 512
 Ş.H. Pilia, 512
 Ş.M. Şakaya, 512
 Şamil Grubu, 146, 149, 190, 371, 373, 374, 378, 379, 380, 384, 385, 386, 387
 Şamil Taburu, 146, 150, 151, 152, 154, 183, 190, 243, 298, 299, 384, 388, 389, 390, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 427, 428, 429, 704, 705
 Şatskvarska Grubu, 106
 Şeratın Grubu, 145, 146, 150, 151, 152, 169, 182, 183, 184, 185, 190, 193, 221, 239, 253, 292, 297, 301, 373, 382, 384, 386, 704
 Şeverdeni Taburu, 282
 Şrom Dağ Piyade Taburu, 282

T

- T. Açba, 174
 T. Afesij, 388, 389, 391, 397, 399, 420

- T. Akaraç, 321, 330, 337
 T. Aktaş, 321
 T. Akyol, 335
 T. Alteyba, 329, 366
 T. Ardızınba, 13, 347, 348, 378, 379, 380, 384, 385, 388, 389, 391, 397, 398, 399, 400, 417
 T. Arşba, 478
 T. Aşuba, 13, 388, 389, 390, 398, 401, 417
 T. Ayüdzba, 365, 370, 378, 416
 T. Bganba, 240
 T. Çania, 317
 T. Gitbsa, 20,29
 T. Janaa, 13, 146, 150, 151, 152, 154, 183, 190, 243, 298, 299, 371, 372, 384, 386, 389, 391, 397, 401, 407, 415, 418, 419, 429, 704
 T. Kanceşu, 391, 398, 420
 T. Kitovani, 67, 71, 72, 80, 81, 85, 100, 110, 135, 141, 208, 229, 293, 550, 582, 583, 585, 586, 587, 685, 687, 688, 689, 711
 T. Kulumbegov, 72
 T. Leyba, 149
 T. Nadaraya, 12, 101, 102, 103, 104, 145, 146, 147, 149, 151, 152, 155, 237, 282, 284, 305, 703
 T. Nadareişvili, 67, 70, 74, 179, 220, 550, 684, 685
 T. Özal, 335
 T. Sigua, 67, 79, 131, 550
 T. Şamba, 51, 34, 45, 68, 71, 81, 142, 159, 348, 543, 682, 685
 T. Tayhan, 349
 T. Titiz, 559
 T. Tsveyıpha, 321
 T. Xumsaç, 321, 322
 T. Zekiroğlu, 93
 T.A. Açugba, 51, 54, 58, 74, 696
 T.İ. Kogonya, 513
 Tamş, 45, 108
 Tişina Keşif-Sabotaj Grubu, 249, 251
 Tkuarçal, 19, 132, 512
 Tkuarçal Grubu, 167, 193
 Transdinyester Grubu, 106
 Tsvinaria, 19

Tzamanstiyanski Grubu, 145

U

U. DaşaeV, 182

U. Geçba, 404

U. Gürkan, 571

U. Kopsirgen, 398, 425

U. Kuşba, 13, 346, 347, 390, 423

U. Wardım, 13, 319, 365, 417

Uluslararası Çerkes Birliği, 61, 69, 79, 118,
120, 127, 129, 124, 125, 192, 225, 323,
685, 687

UNPO, 5, 187, 188, 212, 213, 347, 361, 573,
574, 575, 576, 577, 583, 589, 590, 591,
592, 593, 594, 597, 598, 599, 600, 601,
602, 603, 629

Ural Çloy Taburu, 240

Urugan Grubu, 87, 144, 154, 156, 200, 221,
259

Ü

Ü. Aşuba, 13, 398, 425

Ü. Aşüpha, 430

Ü. Buğaçe, 322

Ü. Cuğ, 320

Ü. Günay, 571

Ü. Hutaba, 391

Ü. Keüçba, 425

Ü. Ozan, 314, 315, 332, 655

Ü. Örten, 13, 343, 347

Ü. Xutaba, 13, 347, 390, 398, 420

V

V Kvarçia, 12

V. Agrba, 19, 20, 26, 34, 51

V. Ajiba, 144, 146

V. Ansupov, 73

V. Anua, 12, 239

V. Argun, 178, 317

V. Arhipov, 216

V. Arşba, 12, 69, 73, 86, 87, 88, 89, 90, 91,
92, 95, 96, 99, 101, 105, 143, 144, 164,

165, 186, 222, 223, 224, 225, 226, 228,
237, 238, 239, 473, 691, 703

V. Aşba, 12, 92, 94, 95, 96, 147, 155, 259,
264, 292, 703

V. Aşuba, 240

V. Avidzba, 105, 106, 180, 183, 207, 208

V. Ayba, 146, 239, 251, 258, 297, 298, 547,
572, 705

V. Ayüdzba, 512

V. Bagatelya, 240

V. Ceniya, 317

V. Çamagua, 12, 26, 27, 28, 34, 62, 63, 64,
69, 85, 86, 87, 133, 161, 166, 182, 187,
188, 210, 268, 295, 698, 702

V. Çikovani, 281

V. Çirikba, 45, 52, 59, 360, 696

V. Çixinceriya, 298, 299, 398, 401, 402, 404,
413, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421,
422, 423, 424, 425, 428, 429

V. Çub, 550

V. Daraselya, 240

V. Darmava, 104, 294

V. Dinçerler, 349, 555

V. Diyakonov, 550

V. Enik, 144, 146

V. Ferunek, 214

V. G. Kolbaya, 537

V. Gamgia, 29, 46, 683

V. Gartskiya, 572

V. Gogvadze, 265, 268, 289

V. Gunya, 171

V. Gurcuva, 90, 91

V. Harazya, 104, 209, 210

V. Haşba, 20

V. Hathva, 240

V. Hubiev, 550

V. Hubulov, 120

V. İnalipa, 145

V. İonov, 47

V. Kakalya, 88, 89, 90, 91, 105, 117, 547, 572

V. Ketsba, 47

V. Kobaxia, 30, 57, 528, 532, 535, 637

V. Kokov, 550

V. Kosyan, 286

V. Kove, 211

V. Kuadzba, 365, 370, 371, 372, 373, 378,
379, 380, 384, 385, 387, 413

V. Kuçberya, 240

V. Kvarçia, 20, 29, 277

V. Lomiya, 240

V. Matua, 171

V. Mhoidjya, 96

V. Naçaçoğlu, 104

V. Nikitçenko, 120

V. Persianov, 210, 692

V. Saveliev, 550

V. Smır, 105, 130, 221, 248, 285

V. Şora, 13, 389, 422

V. Tarba, 167, 222

V. Tarnava, 239, 249, 251, 258, 297, 298, 705

V. Tsugba, 85, 89, 90, 92, 93, 94, 96, 237,
238, 697, 703

V. Tsvitania, 20

V. Tüanba, 12, 15, 104, 105, 130, 136, 137,
151, 224, 225, 237, 238, 286, 288, 292,
293, 704

V. Zantarya, 29, 32

V. Zarandiy a, 69, 162, 577

V. Zemskiy, 216

V.A. Aşhatsaa, 511

V.D. Pilia, 512

V.G. Avidzba, 20

V.G. Berulava, 537

V.İ. Samarin, 517

V.M. Paçulya, 89, 90, 91, 96, 105, 136, 143,
144, 162, 168, 170, 171, 182, 183, 184,
185, 208, 220, 221, 224, 227, 228, 230,
233, 249, 252, 253, 254, 255, 256, 259,
260, 261, 263, 282, 287, 289, 292, 293,
295, 296, 297, 298, 299, 697

V.M. Tsugba, 511

V.N. Kudryavtsev, 502

V.T. Mıkanba, 513

V.V. Bakatin, 514, 517

Vagzal Grubu, 145

Valeriy Avidzba Grubu, 182

Veterok Grubu, 106

Y

Y. Abuhba, 358

Y. Alemko, 13, 15, 320, 342, 347

Y. Argun, 20, 26, 47, 159, 317, 367

Y. Aşuba, 14, 94, 96, 348

Y. Atrişba, 13, 388, 389, 398, 418

Y. Atüanba, 321

Y. Baze, 13, 347, 354, 388, 423

Y. Bic, 422

Y. Biç, 13, 389, 391, 393, 398, 407

Y. Demircioğlu, 315

Y. Erez, 327

Y. Gablia, 14, 107, 431

Y. Geçba, 13, 334, 335, 338

Y. Hagundoka, 322

Y. Hatko, 322

Y. K'eref, 13, 15, 320, 342, 347

Y. Kakaçya, 168

Y. Kalmıkov, 61, 69, 79, 120, 125, 127, 129,
225, 323, 685, 699

Y. Kapş, 102

Y. Kazan, 159, 313, 348

Y. Kuadzba, 13, 15, 388, 389, 391, 419, 423

Y. Kvitsinia, 532, 535

Y. Lakerbaya, 47

Y. Marşan, 13, 14, 321, 322, 338, 348, 353,
427

Y. Soslambek, 125, 142, 152

Y. Şenibe, 123, 127, 209, 216, 346, 577, 590,
661

Y. Taş, 347

Y. Trışba, 402

Y. Trışha, 13, 15, 383, 426, 427

Y. Voronov, 64, 138, 192, 577

Y. Yagan, 347

Y. Yinukh, 322

Y. Zohba, 388

Y.T. Kvitsinya, 511

Yaratıcı Gençlik Birliği, 29, 31

Yenilikçiler, 27, 28, 31, 35, 36, 37, 682

Yücel A, 319

Z

- Z. Abgadjava, 297
 Z. Achuzba, 13, 365, 370, 371, 378, 416
 Z. Açba, 29, 99
 Z. Agrba, 103
 Z. Argun, 365, 370, 371, 378, 384, 388, 389, 413
 Z. Arşba, 473
 Z. Ayüdzba, 513
 Z. Baj, 322
 Z. Bargadjia, 209, 210
 Z. Bganba, 103, 704
 Z. Çkonya, 240
 Z. Gamsahurdia, 57, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 86, 142, 228, 260, 276, 277, 280, 293, 538, 556, 569, 578, 581, 582, 583, 588, 684
 Z. Gularia, 209, 210
 Z. Hacimba, 240, 282
 Z. Hışba, 358
 Z. Janaa, 264
 Z. Jiipha, 14, 383, 426, 427, 430
 Z. Jiy, 330
 Z. Khvartskia, 93
 Z. Kutelya, 248, 294, 296
 Z. Kutsnia, 277
 Z. Labahua, 99, 210, 214, 692
 Z. Liguase, 13, 391, 397, 398, 399, 400, 419
 Z. Matua, 171
 Z. Musa, 130
 Z. Naloev, 124
 Z. Nanba, 104, 105, 222, 224, 225, 237, 238, 239, 265, 285, 286, 293, 297, 302, 306, 307, 704
 Z. Ratya, 240
 Z. Serbes, 314
 Z. Şardanov, 219
 Z. Yandarbiev, 47, 51
 Z. Zarandiya, 12, 168, 169, 241, 391
 Zamostyan Bölüğü, 295
 Zelimhan Yandarbiev, 51, 696
 Zviadist, 67, 69, 88, 125, 131, 140, 244, 260, 287, 409, 626